This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

9Hv 3101.33.40

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828

ГЛАСНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 67

РАЗЛИЧНА НАУЧНА ГРАЂА

У БЕОГРАДУ 1887

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валожића

~~IX, 228~~
~~Slav 1501~~
Slav 8101.33.40

HARVARD COLLEGE
MAY 25 1893
LIBRARY

Minot fund.

ПРЕГЛЕД.

СТРАНА

Прошлост, установа и споменици угарских краљевих Шајкаша. Од Гаврила Витковића.

1. Предговор. . . . . J
2. Прошлост угарских краљевих Шајкаша, Мађара и Срба на горњем Дунаву I
3. Установа краљевих Шајкаша XC
4. Списак везира, главних капетана, обер-војвода, војвода угарске краљ. флотиле CXXX
5. Кратки списак повеља. CXXXIX
6. Српски историјски и књижевни споменици. . . . 1
7. Регистар. 451

ПОСЕБНИ ПРЕГЛЕД.

		СТРАНА
1.	Прошлост краљевих Шајкаша.	I—XC
2.	Установа краљевих Шајкаша.	XC—CXXIX
3.	Списак везира, капетана, главних капетана, под-војвода, заповедника и војвода краљеве дунавске флотиле по кронолошком реду. . .	CXXX—CXXVIII
4.	Кратки списак свију повеља, које су мађарски краљеви подарили српским становницима слободне краљевске вароши Кеве (Доњег, старог, Ковина) и Српског Ковина.	CXXXIX—CLVI
5.	Српски историјски и књижевни споменици	1—450
6.	I. Повеља краља Сигисмунда од 1405 год., којом овлашћује становнике вароши Доњег Ковина (Kewe), да држе годишње сајмове и да уживају све оне повластице, које имаше и остале слободне краљевске вароши у Мађарској	1—2
7.	II. Указ краља Сигисмунда од 1412 год. издат Каптолу Тителском због пустара Балваньош и Скроновец, које је он (краљ) подарио становницима Доњег Ковина	2—5
8.	III. Повеља краља Сигисмунда од 30 новембра 1428 г., којом ослобођава становнике Доњег Ковина од сваког пореза, прореза, данка и других намета. Даље поклања им на вечита времена пустаре Балваньош и Скроновец	5—10
9.	IV. Указ краља Сигисмунда од 1429 год., којим налаже мачванском бану и барону краљевине Расције Владиславу, да не дира у права становника Доњег Ковина.	10—13
10.	V. Повеља краља Владислава од 1440 г., коју је подарио Србима из Доњег-Ковина, који су 1439	

СТРАНА

г. пострадали од Турака и преселили се на Чепељско острво, где су доцније сазидали Српски-Ковин и тамо се настанили . . . . . 13—15

11. VI. Повеља краља Владислава (посмрчета) од године 1453, којом потврђује раније права становника Српског-Ковина, која је њиховима предцима подарио краљ Сигисмунд . . . . . 15—22

12. VII. Краљ Владислав својим указом од 1453 објављује деспоту Ђорђу Бранковићу, да не дира у права становнина Српског-Ковина . . . . . 22—24

13. VIII. Privilegium Mathiæ Regis Hung. pro immunitatibus Tricesimarum solutione de Anno Domini 1458. . 24—26

14. IX. Краљ Матија поновљеном повељом од 8 маја 1464 г. потврђује све раније повластице становника Српског-Ковина . . . . . 26—28

15. X. Повеља краља Матије (Корвина) од 1465 год., којом поново потврђује раније стечене повластице становника Српског-Ковина . . . . . 28—30

16. XI. Повеља краља Матије (Корвина) од 1473, којом потврђује раније повластице становн. Српског Ковина. . . . . 30—31

17. XII. Privilegum Mathiæ Regus Hungar. de Anno Domini 1489. . . . . 31—34

18. XIII. Краљ Матија (Корвин), у свом писму од 14 децембра 1480 г., јавља Папи римском о сјајној победи на Дунаву, коју је задобио кнез Павао Бранковић код Голупца. . . . . 34—35

19. XIV. Краљ Владислав својом повељом од 1498 г. потврђује све раније повластице становника Српског Ковина. . . . . 35—38

20. XV. Краља Владислава повеља од 1501 г., којом потврђује раније повластице становника Српског Ковина од 1440, 1464 и 1465 године. . . . . 38—44

21. XVI. Повеља краља Лајоша II. од 25 јула 1525, којом утврђује права краљевих Шајкаша . . . . . 44—49

22. XVII. Краљ Јован Запољац својом повељом од 1527 г. оглашава капетана Радића Божића за српског деспоту. . . . . 49—49

СТРАНА

23. XVIII. Краљ Фердинанд I. јавља Стевану Ревају, да је њега и Тому од Подвиња (Podvinyay) наименовао за капетане Шајкаша. . . . . 49—50
24. XIX. Краљ Фердинанд I. јавља Шајкашима, да се покоравају капетанима Стевану Ревајију и Тому од Подвиња . . . . . 50—51
25. XX. Писмо краља Фердинанда I. Фрањи Ревајију, од 19 јула 1527 г. . . . . 51—52
26. XXI. Стеван Реваји и шајкашко војводе моле се краљу Фердинанду I, да им пошаље плату . . . . 52—54
27. XXII. Краљ Фердинанд I. одговара Стевану Ревају и шајкашким војводама, у ком спомиње и цара Јована Ненада (Johannes Chaar Nenad) . . . . . 54—55
28. XXIII. Саветници краљ. већа у Будиму јављају краљу Фердинанду I. о заосталој плати Шајкаша . . . . 55—56
29. XXIV. »Judex Curiæ Regiæ« Алекса Турзо, јавља краљици Марији удовици краља Лајоша II, о побуни Шајкаша. . . . . 56—57
30. XXV. Тома Надажди, заповедник града Будима, јавља краљу Фердинанду I. о побуни Шајкаша . . . . . 57—58
31. XXVI. Будумски краљ. намесник и саветници разлажу краљу Фердинанду I. важност Шајкаша. . . . . 58—59
32. XXVII. Краљ Фердинанд I. пише грофу Пемфлингеру, председ. краљеве камере у Будиму, у ствари Шајкаша. . . . . 59—60
33. XXVIII. Краљев намесник и саветници достављају краљу Фердинанду I, да Јован Запољац примамљује Шајкаше. . . . . 60—61
34. XXIX. Краљ Фердинанд I. наређује будимској камери да исплати један део заостале плате Шајкашима. (16 маја 1529 г.) . . . . . 61—62
35. XXX. Краљ Фердинанд I. наређује Надаждију и Пемфлингеру и вели, да је наредио Павлу Бакићу, капет. Шајкаша, да пази на свако кретање Турака. (16 маја 1529 г.) 62
36. XXXI. Краљ Фердинанд I. наређује мађар. краљ. већу у истом смислу. (16 маја 1529) 63

СТРАНА

37. XXXII. Краљ Фердинанд I. позива Павла Бакића, да му са својим Шајкашима остане веран. (16 маја 1529 год.) . . . . . 63—65
38. XXXIII. Будим. краљ. намесник и саветници журно моле краља Фердинанда I. да задовољи Шајкаше. (10 јуна 1529 г.) 65
39. XXXIV. Краљ. намесник и саветници изјављују краљу Фердинанду I, да ће Шајкаши прећи непријатељу, ако их скорим не исплати плату. (15 јуна 1529). . 66
40. XXXV. Јован Хоберданац доставља краљу Фердинанду I, да су Шајкаши прешли на страну Јована Запољца. (19 јуна 1529 г.) . . . . . 67—68
41. XXXVI. Будимски краљев. намесник и саветници достављају краљу Фердинанду I, како су Шајкаши од краља отпали. (22 јуна 1529 г.) . . . . . 68—70
42. XXXVII. Стеван Батори Палатин и краљ. намесник јавља краљу Фердинанду I. о шајкашкој побуни. (29 јуна 1529) 70
43. XXXVIII. Краљ Фердинанд I. обриче повластице Шајкашима и српском народу . . . . . 70—71
44. XXXIX. Краљ Фердинанд I. одговара на тајне предлоге Павла Бакића, како да се Срби поврате на верност. (17 септембра 1531 г.) . . . . . 71—72
45. XL. Павле Бакић одговара на горње писмо краљево. (7 октобра 1531) . . . . . 72—74
46. XLI. Павле Бакић предлаже краљу Фердинанду I. начин, како би се Срби повратили у краљеву службу. (22 октобра 1531 год.) 74
47. XLII. Краљ Фердинанд I. пише Павлу Бакићу, како да поступа са српским Шајкашима. (30 септ. 1536) . 74—75
48. XLIII. Алекса Турзо, Judex Curiæ Regiæ, пише краљу о плати Шајкаша. (20 фобруара 1537 г.) . . . . 75—76
49. XLIV. Исти јавља краљу Фердинанду I, да су Шајкаши дошли до просијачког штапа, и нису вољни, да и даље служе краљу. (1 марта 1537). . . . . 76—78
50. XLV. Краљ. намесничко веће доставља краљу Фердинанду I. о спремању Турака и Јована Запољца. (4 маја 1537 год.) . . . . . 78—79

СТРАНА

51. XLVI. Алберт Переги, префект краљ. камере и Венедикт Erdeöhegyi капетан Шајкаша јављају краљу Фердинанду I, да су Шајкаши напустили краљ. службу. (17 јула 1537 год.) . . . . . 79—81

52. XLVII. Краљ Фердинанд I. пише Франьи Шеријењу, саветнику краљ. камере по предмету Шајкаша. (новембра 1537 год.) 81

53. XLVIII. Никола Геренди и Алберт Переги подносе извештај обер-капетану Шајкаша Јерониму Лашки (Lasky) о шајкашким зборовима и о жељама Шајкаша. (11 маја 1538). . . . . 81—84

54. XLIX. Одломак писма без потписа и датума, али је јамачно од 1538 год., у ком се препоручује краљу Фердинанду I, да задовољи Шајкаше. 84

55. L. Краљ Фердинанд I. намирује глав. капетана и војводе Шајкаша уступајући им на уживање камерална добра. (1538 г.) . . . . . 84—86

56. LI. Привилегија, коју је Фердинанд I. подарио српским капетанима и војводама 1538 год. . . . . 86—89

57. LII. Краљица Ана наређује префекту камере Алберту, да упути у Беч два мајстора шајкашка, где би у тамошњој радионици припомогли грађење војничких лађа. (13 фебруара 1540 г.) 89

58. LIII. Алекса Турзо, Палатин, предлаже краљу Фердинанду I. да у помоћ оболелом Венедикту Erdeöhegyi прида Стевана Ревају као подкапетана. (30 септ. 1540 год.) . . . . . 89—91

59. LIV. Два писма краља Фердинанда I. од 4 и 27 септ. 1542, која је писао свом брату цару Карлу V. о увећању шајкашке флотиле . . . . . 91—92

60. LV. Mandatum Regis Ferdinandi I. ut quatuordecim Waywodis Nazadistarum annua provisio persolvatur. (9 авг. 1548) . . . . . 92—93

61. LVI. Constitutio Salarii octo Waywodarum Nazadistarum in Comarom commorantium. (14 авг. 1548) . . 93—94

62. LVII. Краљеви Шајкаши ослобођавају се од сваког плаћана на царинарницама. (28 дец. 1548) . . . . 94—96

СТРАНА

63. LVIII. Андреји Тарноцији капетану краљ. Шајкаша пашта краљ Фердинанд I. дуг од 50 мађ. фор. (26 августа 1549 год.) 96

64. LIX. Протокол седнице краљ. камере у Пожуну, од 12 јула 1550, због тражбине Шајкаша. 97

65. LX. Краљ Фердинанд I. налаже префекту камере, Франьи Турзоу, да пошаље три шајкашке војводе у Солнок, да управљају тамошњим Шајкашима. (7 апр. 1551 г.) . . . . . 97—98

66. LXI. Краљ Фердинанд I. налаже истом Франьи Турзоу: «ut Waywodis tres cum decurionibus et remigibus mittantur ad Zolnok. . . . .» . . . . . 98—100

67. LXII. Закључак мађарског сабора (у јануару 1556), да се Шајкаши умноже и настане не само на Дунаву, но и на Сави, Драви и Тиси 100

68. LXIII. Краљ Рудолф налаже својој камери у Пожуну, да исплати Шајкашима заосталу плату. (4 јануара 1578 год.) . . . . . 100—101

69. LXIV. Мађистрат вар. Коморана на потраживање бирова из Српског-Ковина, Николе Божића, даје њему оверени препис повеља, које су предци ковинских Срба добили од мађар. краљева. (1 децемб. 1618) . 101—108

70. LXV. Краљ Фердинанд III. у својој повељи од 24 јуна 1655 одобрава Србима у Коморану и у Ђуру, као потомцима Срба из Српског Ковина и негдашњег Доњег-Ковина, да уживају све повластице, које су староседеоци оба Ковина добили од мађар. краљева. . . . . 108—110

71. LXVI. Вук (Wolffangus Farkas) Капушварија моли се цару Леополду I, да уврсти у племство и сина му Ђорђа, који је и по матери Катарини од племићске породице Ваљија. (19 октобра 1687). . . . . 110—112

72. LXVII. Краљ Леополд I, у својој дипломи од 19 окт. 1687 год. пренаша племство Вуку Капошварији подарено и на његова сина Ђорђа. . . . . 112—117

73. LXVIII. Бечка дворска камера актом својим од 23 августа 1688, налаже будимској камери, да Србима

СТРАНА

из Ђура и Коморана не спречи повратак у Српски Ковин, у ком су становали предци тих Срба . . . 117—118
74. LXIX. Тај исти акт на латинском језику . . . . . 118—119
75. LXX. Будимска камерална инспекција према налогу дворске камере заказује свима, да Србима из Коморана и Ђура не спрече повратак у Српски Ковин у постојбину њихових праотаца. (20 септ. 1688). . 119—120
76. LXXI. Прокламација деспота Ђурђа Бранковића српском народу послата из Оршаве 12 јуна 1689. . . 120—121
77. LXXII. Краљ Леополд I. по молби Адама Фелдварије и Јована Манастерлије потврђује повластице, које је Фердинанд III. подарио Србима у Коморану и у Ђуру. (14 априла 1690 год.) . . . . . 121—126
78. LXXIII. Краља Леополда I. позивница упућена патријарху Арсенију III. Црнојевићу. (6 апр. 1690). . 126
79. LXXIV. Краљ Леополдо I. дарује привилегије поунијаћеним Србима, Грцима, у Дебрецину, Сатмару, Сатмар Нимету и Калоу живећим. (10 марта 1690) . 127—135
80. LXXV. Савремени словенски превод Леополдове привилегије српском народу подарене 21 авг. 1690 . . 135—139
81. LXXVI. Краљ Леополд I. декретом својим од 11 априла 1691 год. потврђује Јована Манастерлију за за вице-војводу. . . . . 139—141
82. LXXVII. Закључак сабора архидуката аустријског о српској милицији (1693 г.) . . . . . 141—142
83. LXXVIII. Царско војно веће у писму свом од 11 маја 1694 год. даје на знање патријарху Арсенију III. и под-војводи Јов. Манастерлији, шта је решено о насељењу народа српског . . . . . 142—144
84. LXXIX. Други допис царског војног већа од 31 маја 1694 г. о истом предмету . . . . . 144—146
85. LXXX. Изјава Митрофана Ексарха пећске патријаршије, како је патријар Максим с народом огласио Ђорђа Бранковића за деспота српског. (17 марта 1676 г.) . . . . . 146—155
86. LXXXI. Просба код Будима искупљеног народа српског, коју је поднео патријар Арсеније III. цару Леополду I. 1696 год. . . . . 155—163

СТРАНА

87. LXXXII. Стари образац заклетве, коју су полагали пред српским тамачом парничари 1695 г. . . . . 163—164
88. LXXXIII. Указ краља Леополда I. од 7 јуна 1697 под-војводи Јовану Манастерлији, да час пре прикупи српске војнике и изведе против Турака . . . . . 164—166
89. LXXXIV. Павле Балаша, изабрани бискуп пожунски и каноник острогонски позива пред црквени каптолски суд Катарину удовицу Вука Капушваније, која се преудала за Ђорђа Паламиду. (22 јануара 1697) . 166—168
90. LXXXV. Гроф Леополд Колонић арцибискуп (примас) острогонски, кардинал римски и мађарски канцелар у свом писму од 31 јануара 1699 год. прети патр. Арсену III. . . . . 168—170
91. LXXXVI. Патријар Арсен III. даје пуномоћије свом ексарху Атанасију Пештинском. 24 јула 1699. . . 170—172
92. LXXXVII. Вук Фаркаш Јанош и жена му Ева Брљаковићева дају признаницу коморан. цркви на суму коју дугују. (1 фебруара 1698). . . . . 172—174
93. LXXXVIII. Краљ Јосив I. подарио Србима у Острогону протекц. писмо 6 јуна 1710. . . . . 174—177
94. LXXXIX. Жалба народа српског, што је краљ Леополд I. самовласно продао Срем кнезу Ливију Одескалкију. (1701). . . . . 177—181
95. XC. Дворско војно веће саветује краљу Леополду I, да патријарха задржи у Бечу, да му неда пасош и да му не дозволи повратак у средину српског народа. (1703). . . . . 181—184
96. XCI. Просба, коју је у име народа српског поднео митрополит Исајија Дијаковић краљу Јосиву I, 4 јануара 1708 г. . . . . 184—190
97. XCII. Уговор коморан. православне општине са мајстором Томом Спилером због грађења новог торња на тамошњој цркви. (1 маја 1716) . . . . . 190—191
98. XCIII. Мађистрат вароши Коморана писмом својим од 16 априла 1737 год. сведочи, да је удовица Јована Фелдваније продала цркви тамошњој . . . . . 191—193
99. XCIV. Булле римских папа: Лава X, Климента VII, и Павла III, о браковима између Грка и Латина и

СТРАНА

диплома млетачког сената, коју је издао млетачки дужд Петар Ланд. (31 јула 1542 год.) . . . . . 193—220

100. XCV. Armales pro fratribus Paulo, Stephano, Joanne, Georgio et Lasaro Avakumovics. Donatio regis Leopoldi II. de Anno 1791, 15 Sept. . . . . 220—229

101. XCVI. Armales pro Petro-Zsivkovics. Donatio Regis Leopoldi II. (6 junii 1791). . . . . 229—233

102. XCVII. Donationales et Collatio Armalium nobili Joanni Jankovich. (19 јула 1814) . . . . . 233—239

103. XCVIII. Donationales Litteræ et Armales collatæ ab Imperat. Austr. et Reg. Hungar. Francisco I. libero Baroni Stephano a Jovich, Confin. Valach. Illyr. Regiminis actualis Capitaneo die 19 mensis Julii Anno 1811. . 239—243

104. XCIX. Протокол српске православне цркве и општине коморанске од 1659 г. . . . . 243—253

105. C. Облигација Ане жене Николе Фехирварије од 15 октобра 1690 год. . . . . 253—254

106. CI. Писмо ексарха Василија из Коморана писано 4 априла 1707 год. будимском таначу 281

107. CII. Изјава Лацка Криштовљевића Коморанца од 2 маја 1707, у којој јавља, да се погодио за учитеља у Будиму годишње за 70 фор. . . . . 281—282

108. CIII. Записник српске православне општине у Коморану о грађењу нове цркве 23 марта 1754. . . . 282—286

109. CIV. Документат, који је узидан у темељ нове цркве коморанске 10 октобра 1756. . . . . 268—287

110. CV. Спецификација ктитора и приложника на нову цркву у Коморану од 1756 до 1773 год. . . . . 287—295

111. CVI. Просба Јована Дерађанског српском таначу 1 јула 1726 год. . . . . 295—296

112. CVII. Протоколарне изјаве посланика и бирова Српског-Ковина, кад су им Коморанци Срби 27 марта 1727 г. предали 24 старих повеља, које су из Ковина пресељени Срби собом донели у Коморан око 1522—1525 године. . . . . 296—298

113. CVIII. Мађарски текст исте горње протоколарне изјаве. . . . . 298—300

114. CIX. **„Образъ црковнаго сѣстава“**. Типик из XIII. в. 300—319

СТРАНА

115. CX. „**Тетро Євагеа**“. Јеванђелије српске редакције писано на кожи у XIII. веку. . . . . 319—332
116. CXI. Јеванђелије бугарске редакције писано у XIV. веку на хартији . . . . . 332—342
117. CXII. «Општак» или општи минеј, печатао митрополит Генадије Арделски у XV. веку. . . . . 342—351
118. CXIII. «Зборник« писан на хартији 1572 г. . . . 351—364
119. CXIX. Буквар и Библија, написао је на хартији Кипријан Рачанин 1717 год. . . . . 364—369
120. CXV. „**Разглаголник**“, написао је јеромонах Гаврило Стевановић у Коморану и у Ђуру 1734 г. . . . . 369—377
121. CXVI. Црквене беседе јеромонаха Гаврила Стевановића 1743 г. . . . . 377—390
122. CXVII. Одломак из беседе јеромонаха Гаврила Стевановића, коју је говорио у Коморану на Божић 1739. 390—396
123. CXVIII. Друга беседа јеромонаха Гаврила о Божићу исте године. . . . . 396—397
124. CXIX. Трећа беседа јеромонаха Гаврила . . . . . 397—404
125. CXX. „**Слово на рождество Христово**“, говорио јеромонах Гаврило у Коморану 1740 . . . . . 404—406
126. CXXI. Одломак из беседе јеромонаха Гаврила, коју је говорио о новој години у Коморану 1743 г. . . 406—408
127. CXXII. **Четврта чест слова на рождество Христово**, коју је изговорио у Ђуру 1744 г. . . . . 408—422
128. CXXIII. Беседа Лазара Барановића руског архијеп. превео јеромонах Гаврило . . . . . 422—424
129. CXXIV. **Слово седмое на Благовешће**, које је изговорио јеромонах Гаврило у Коморану 1744 г. . . 424—432
130. CXXV. Слово јеромонаха Гаврила на Благовештење 1740 г. . . . . 432—437
131. CXXVI. Друга беседа јеромонаха Гаврила на Благовести 1740 год. . . . . 437—445
132. CXXVII. Беседа јеромонаха Гаврила о Васкрсу 1740. 445—450
133. Речник имена и места . . . . . 451—517
134. Погрешке. . . . . 518—519

ПРЕДГОВОР.

Минуло је већ двадесет година, од како сам се прихватио труднога посла, да истражим и прикупим историјску грађу, која би расветлила прошлост Срба у Угарској.

Тај свој задатак у толико сам извршио, што сам до данас искупио 4300 историјских података и књижевних споменика, који се тичу прошлости не само насеобина српских у Угарској, но и свега српског народа.

Један и то мањи део те историјске грађе саопштио сам у „Гласницима српског ученог друштва“ (¹).

По тим податцима описао сам и прошлост тих српских насеобина у Угарској, и тај свој рад саопштио сам у истом органу срп. ученог друштва (²).

Истражујући те историјске податке наилазио сам на неке споменике, из којих сам увидео, да је у Угарској било Срба још за време а и пре мађарских краљева од Арпадове лозе. Али је мало било још тада тих споменика, којима би се та предпоставка оправдала.

Но тај ма и малени број споменика покренуо ме је, да истражујем даље. И овај мој мучан рад најпосле је на-

---

(¹) Види Гласнике српског ученог друштва (књиге II. одељка) III, IV, V и VI.

(²) Види „Критички поглед на прошлост Срба у Угарској“ у књизи XXVIII, XXX, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, и XLIII. Гласнику срп. уч. друштва и у 118 Летопису Мат. Срп.

грађен успехом. Помоћу божјом и добрих људи проваштао сам поуздане податке, који јасно доказују, да је у Угарској било Срба староседелаца још пре доласка Мађара.

Кад сам те споменике прикупио, свом сам душом приионуо, да средим и проучим ту драгоцену збирку. У том свом проучавању снађе ме изненадна беда, која ме је за дуго спречила у започетом раду свом.

Бог ме је те беде ослободио, Он ми је и снагу дао, да свој рад наставим, довршим и свету нашем саопштим.

Све што сам у овој књизи написао о Србима староседеоцима негдашње Панонијe, написао сам по својим податцима и по словенским писцима. Али сам се много користио изврсним делом свог поштованог и ученог друга Д-ра Јевђенија Сентклараји ја, коме на овом месту изјављујем своју хвалу и признање.

У овом свом предговору напоменућу главне моменте из живота тих најстаријих становника српских у данашњој Угарској.

Словенски и страни поуздани писци тврде, да се знатан део Срба у VII. веку населио у Панонији онда, кад су се из своје старе закарпатске отаџбине селили у балканске пределе.

Срби су се дакле, по сведоџби тих писаца, у знатном броју настанили већ у трећој десетини VII. века у Срему и у пределима, које су доцније прозвали Банат и Бачка.

Кад су се Мађари после три доцнија века доселили у Панонију, они су тамо у југо-источним крајевима затекли Србе у културном стању. Срби су се тад већ занимали пољским радовима, сточарством, прерадом сировина, трговином

и пловидбом на Дунаву и његовим уточицама. Мађари су познали Србе као веште лађаре, који плове по рекама, а граде и бродове.

То беше узрок, што су освајачи Мађари, од свију потчињених народа, само Србе одликовали својим поверењем, сматрајући их као себи равне јунаке, они су Србе узели у редове својих Насадиста или Шајкаша, и тим су их собом изравнали.

Више векова трајало је то јуначко побратимство између оба народа, и постојало је све дотле, докле их туђинци нису позавадили.

На измаку X. века, кад су Мађари основали државу, још и онда су често војевали са својим суседима. Нужда их је нагонила, да уз добру војску прибаве убојне лађе и веште бродаре. Што су требали то су и нашли код тамошњих староседелаца Срба.

Али је доста времена прошло, док су створили своју убојну флотилу.

Прави темељ дунавској флотили положио је Стеван првовенчани краљ мађарски. Потоњи краљеви још су више развили ту најважнију војну установу. Али је тек у почетку XI. века флотила постала саставни део мађарске војске, и назвала се флотила краљевих Насадиста или Шајкаша.

Та војна установа на води важна је за нас по томе, што је у зачетку свом знатан део тих краљевих Насадиста склопљен био од српских лађара. Само су Мађари и Срби попуњавали редове краљевих Насадиста.

Увиђајући важност те војне установе, мађарски краљеви основали су читаве војне колоније дуж Дунава а доцније и крај осталих већих река.

Посаду тих убојних лађа и шајака одликовали су краљеви нарочитим повластицама, каквих није имала остала војска краљева. По томе је била велика разлика између Насадиста (Шајкаша) и осталих војника. Насадисте заузимаху одличан положај и беху у одличном уважењу.

Тај изузетни положај сачувао је краљеве Насадисте од понижења и моралне пропасти. О краљевим Насадистима или Шајкашима може се рећи, да су се у свима искушењима и невољама сачували од ниских страсти, у којима је огрезла била остала краљева најамничка војска па и она на гласу „црна чета“ краља Матије.

У краљевих Насадиста владало је начело задруге или друштвене заједнице, која је позајмљена од Срба Насадиста, код којих је та установа од памтивека постојала у породичном животу.

Из те породичне, поникла је код краљевих Насадиста и војничка задруга. Поглавар или старешина тој војничкој задрузи беше главни капетан, командант краљеве дунавске флотиле. Чланови пак те војне задруге беху краљеви Насадисте свију станица на Дунаву од Пожуна до Видина, који су краљу и отаџбини служили мачем, копљем или веслом а под заставом главног капетана краљеве убојне флотиле.

Главно место и средиште тих шајкашких задруга, а и станица њиховог главног капетана беше од најранијих времена Коморан, најјачи град на Дунаву.

Мађарски краљеви премештали су чланове те војне задруге са доњег Дунава у северне и западне покрајине на горњем Дунаву. На тај начин су дошли Срби Шајкаши са доњег Дунава у Пожун, Ђур, Коморан, Острогон, Сентандреју, Будим, Пешту, Српски-Ковин (на Чепељском острву), Бају и још друга места.

Што су мађарски краљеви тако радили, руководили су их важни разлози. Они су тражили поуздане и безусловно одане људе, који ће њихову личност очувати од ненадних напада моћних и необузданих олигарха, а северо-западне државне границе бранити од опасних непријатеља Немаца и Чеха. То су били они важни разлози и узроци, са којих су краљеви својим Насадистима или Шајкашима поверили и предали на чување најважније дунавске градаве: Пожун, Ђур, Коморан и Острогон.

Кад су оно Османлије загрозили угарској држави, краљеви су своје Шајкаше прикупљали на доњем Дунаву и Сави, да на југу и истоку очувају и бране државне границе од учестаних напада дрских Останлија. То доба учестаних турских навала беше и најсајнија епоха у војним аналима краљевих Шајкаша. Краљеви Шајкаши били су у то опасно доба једина поуздана предстражи и браник хришћанства према силним Османлијама.

У несрећним борбама краљевских такмаца Фердинанда I. и Јована Запољца, важност Шајкаша толико је порасла, да је побеђивала она странка, уз коју су пристајали Шајкаши. У то доба били су Шајкаши искључиво све сами Срби, а на челу те јуначке чете стајаше витешки капетан Павао Бакић.

У војним аналима мађарским најјасније али и најмучније место заузимају краљеви Шајкаши. Шајкаши су најважнији чиниоци и учесници победа краљеве војске. Кад год је загрозила опасност угарској држави, Шајкаши су били главни ослонац земаљској одбрани и најпоузданија помоћ краљевој војсци. Својим грудима заклањали су краљеви Шајкаши мађарску државу од жестоких и непрекидних непријатељских напада. Дању и ноћу у свако доба бдили су Шајкаши на својим лађама, да их не би непријатељ изненадио. Својим великим лађама, брзим и лаким шајкама били су у часу готови, да загате Дунаво или коју другу реку, и да спрече пролаз непријатељу.

Краљеви су Шајкаши превозили и пратили војску, и водили бригу о храни, џебани и о свеколиком војном прибору; градили мостове на рекама, а по потреби копали шанчеве и утврђивали важне стратегијске тачке. Шајкаши су вршили извидничку службу без жубора и неосетно; кадшто су брзином муње изненадно нападали непријатеља, без промишљања јуришали и освајали шанчеве и тврђаве, отимали лађе, рушили и спаљивали непријатељске флотиле.

У културном погледу заузимаху краљеви Шајкаши веома важно место у краљевој војсци. У својим лађарским радионицама обучавали су младиће, а истрајним челичним радом и војничким вежбањем на води обучавали своје синове, и на тај начин спремали и стварали себи достојне наследнике, који су настављали дичан рад својих ваљаних отаца. Тај војнички дух храбрих краљевих Шајкаша прелазио је с колена на колено, живео је подмлађивао се и одржао код потомака њихових и није никад изумрьо. Тај

витешки дух био је једино и најдрагоценије наслеђе потомака краљевих Шајкаша.

Шајкаши су вештачки вршили тај свој важан војнички занат на води и одржали га непромењено у наслеђеним класичним облицима.

Те задружне војне лађарске радионице биле су као неке индустријалне школе, које су спремале мајсторе веште у грађењу лађа, мостова и других грађевина на води и на суву. Из тих је радионица с временом изашао знатан број мајстора лађарских. Ти мајстори створише доцније лађарске дружине у разним местима на Дунаву а по том и на Тиси. У XVI. веку било је у тим радионицама тако вештих мајстора, да су их чак у Беч позивали, да граде лађе.

У шајкашким ратним аналима сјајна је епоха била, доба, на гласу јунака Јанка Хуњадског, а још сјајнијим делима слави се доба краља Матије. Својим јуначким вођем Јанком стекоше краљеви Шајкаши неувелу славу у разним бојевима, али се највише прославише 1456 године под Београдом у очајној али јуначкој борби са Мухамедом II. освајачем Цариграда.

Краљ Матија из нова је организовао и усавршио установу краљевих Шајкаша. Сјајним успесима у војнама тог мудрог и витешког краља мађарског, много су допринели краљеви Шајкаши својим јунаштвом и тактичном вештином војевања на води.

Смрћу тог великог владаоца нагло је опадала и моћ државна а са њом и установа краљевих Шајкаша. Нејаки владаоци долажаху на мађарски престо, а њиховом су се слабошћу користили силовити Турци. То нагло опадање др-

жавне моћи по смрти великог краља Матије, слично је опадању српске државне моћи после смрти силнога цара Душана. По смрти краља Матије након 36 година постигла је Угарску Мохачка погибија, као што је, по Душановој смрти, готово после толико исто година пострадала српска држава на Косовом пољу. За то мало година изгибоше многи краљеви Шајкаши, а мађарска држава утону у крви.

После толике славе настало је и за Шајкаше тешко доба. Пошто је порасла турска моћ настали су и унутрашњи немири, којима су се користили Турци, сејући и потпирујући раздор између мађарски великаша. Око крвавог престола боре се Фердинанд I. и Јован Запољац. Оба краља налазе присталаца, оба се венчавају крвавом круном. Јована помаже султан силни Сулејман, и већи део мађарског народа, а Фердинанда само речима а не и делом храбри брат му силни цар Карло V.

У то доба нереда и безвлашћа поцепало се и јединство Шајкаша. Од њихових вођа неки су пристали уз Фердинанда а други подржавају краља Јована Запољца.

Фердинанд I, користећи се нехатом свога супарника Јована Запољца, најпосле је примамио све Шајкаше на своју страну, али их је неуредно плаћао. Под Фердинандом I. често су трпели Шајкаши велику оскудицу, кадшто су жељни били хлеба, бунили се и пристајали уз Запољца, па се опет враћали Фердинанду I.

Познији краљеви Хабсбуршке лозе стално су обезбедили стање Шајкаша, и обдарили су их непокретним добрима, да би се отуда хранили и одржавали.

Борба са Турцима с малим прекидима трајаше још за два и по века (до 1792 г.). Све невоље и ужасе тих крвавих ратова шпартанском сталношћу подносише Шајкаши, остављајући на бојиштима велики број својих синова.

У животу јуначких Шајкаша настала је велика промена на измаку половине прошлога века. Повластице и изузетан положај краљевих Шајкаша, њихову вековну тековину све је то укинула и преиначила „Rex“ Марија Терезија. Својим указом 1751 г. наредила је ова владарица, да се Шајкаши из Ђура, Коморана и Острогона са свог старог историјом прослављеног земљишта преселе у Бачку између Дунава и Тисе. За ту цел одредила је Марија Терезија нарочиту комисију, која је имала да потражи ново земљиште, на ком би се настанили ти Шајкаши. Та комисија одредила је Шајкашима земљиште у поменутом међуречју, она је Шајкаше из нова организовала, те тако је постао „Шајкашки баталијун“.

Држим, да сам испунио свој задатак. Предузео сам био да опишем живот најстаријих српских становника а и оних доцнијих досељеника српских у Угарској. Прошлост Срба староседелаца огледа се у осмовековној прошлости краљевих Шајкаша, јер је већина староседелаца Срба припадала задрузи тих краљевих Шајкаша. Преселењем Шајкаша са њиховог историчког земљишта у нову покрајину завршује се стара историја краљевих Шајкаша, а почиње нова тако званог славног шајкашког баталијуна, коју истом мислим да обрадим.

Овим описом прошлости желео сам, да се у име данашњих њихових потомака одужим успомени оних дичних

краљевих Шајкаша, који су својим јунаштвом извојевали не само сјајне победе у далекој прошлости, него су са својих славних дела заслужили и дично место, како у историји староселаца српских у Угарској, тако и у целокупној историји српскога народа.

Овом свом предговору имам још да додам, да сам у овој књизи печатао 137 нових историчких и књижевних података, који се тичу прошлости угарских краљевих Шајкаша. Књижевни споменици били су својина тих јуначких Шајкаша, они су их у најстарије доба набавили у разним српским крајевима. Међу овим књижевним споменицима осим рукописних књига из XIII—XVI. века има и најстаријих печатаних књига до сад познатих и непознатих редакција.

Да би се угледала и вештина писања и цртежа насловних листова и иницијала на тим старим српским књигама, и да би на углед ставио и слике шајкашких застава и грба српске патријаршије, то је по дозволи г. ђенерала Лешанина фотолитографским путем вешто снимио наш млади вештак г. Таса Богдановић слике поменутих драгоцених старина. Сматрао сам за дужност, да у верној слици овековечим ту стару вештину српских вредних калуђера, који су нам очували српску веру, књигу и књижевност од извесне пропасти. Хвала и слава тим вештим и неумрлим радницима а и дарежљивим ктиторима, што су за српску књигу и књижевност урадили. Хвала и онима, који су нам очували те драгоцене споменике.

У Марту 1887 год.
у Београду.

Г. Витновић.

УСПОМЕНИ УГАРСКИХ КРАЉЕВИХ ШАЈКАША

Гаврило Витковић

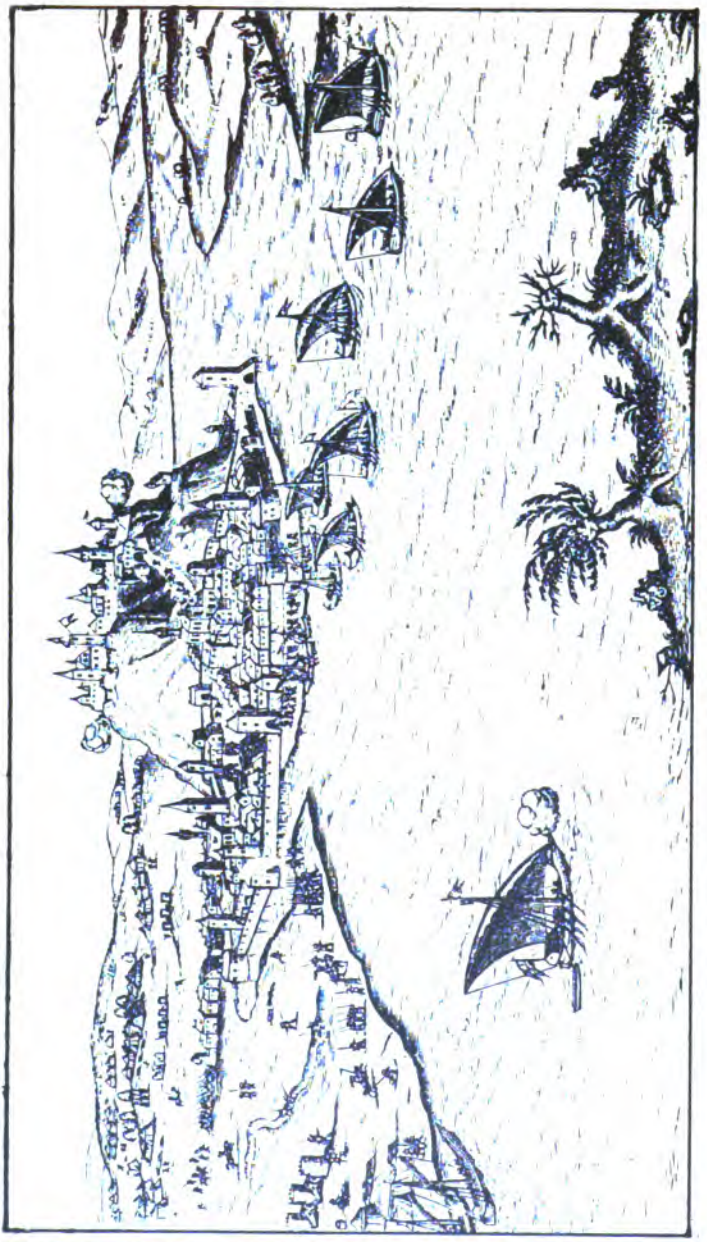

БЕОГРАД (1521 год.)

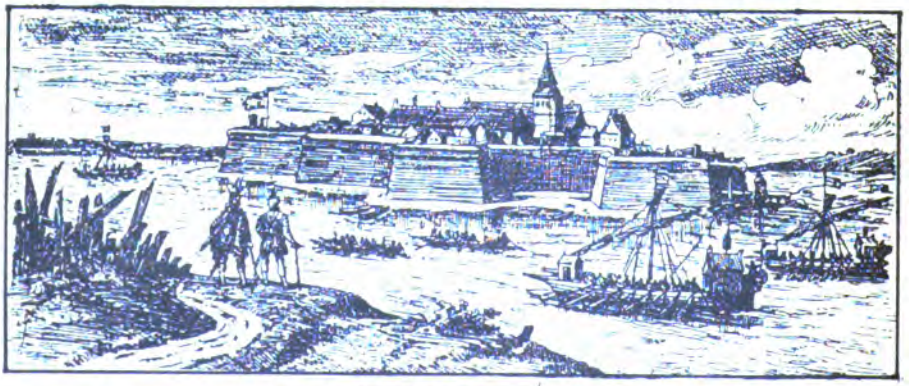

КОМОРАН (из XVII века)

ПРОШЛОСТ, УСТАНОВА И СПОМЕНИЦИ

„КРАЉЕВИХ ШАЈКАША“

од 1000 до 1872

ПО СРПСКИМ И СТРАНИМ ИЗВОРИМА

ОПИСАО И ПРИРЕДИО

Гаврило Витковић.

ПРОШЛОСТ КРАЉЕВИХ ШАЈКАША.

Прошлост најстаријих српских насељеника у негдашњој Угарској независној а у потњој Аустро-Угарској држави *најбоље* се огледа у судбини шајкашких војничких *насеобина* и задруга.

Најранија прошлост Шајкаша од Св. Стевана, прво венчаног краља мађарског, до Мохачке погибије (од 1000 до 1526) до сада није била позната. А и новија и најновија прошлост Шајкаша од 1526—1872 слабо је била расветљена.

Да се дакле проучи и напише историја ове најстарије српско-мађарске војне установе, ваљало је потражити државне и приватне архиве, а у њима годинама изучавати голем број историјских и књижевних споменика.

Ја сам 1882 г. пронашао и искупио знатан број историјске грађе.

Ти драгоцени споменици преостали су од старих краљевих Шајкаша, који су живели у војничким задругама дуж Дунава, Тисе, а доцније и на обалама других река, од Пожуна па до Видина, а поглавито у Пожуну, Ђуру, Коморану, Острогону, Будиму, Пешти и по другим местима.

На првом месту ваља, да покажем и критички докажем, од куда и на који су начин дошли Срби у поменуте крајеве, који је тамо населио, кад су се населили у тим областима?

Да би на ова важна питања верно одговорио, проучио сам многе стране и српске изворе.

Осим словенских поузданих писаца проучио сам поглавито дело мађарских историјописаца.

Које по овим словенским писцима и нашим споменицима, које пак по историји ученог пријатеља свог г. Дра Ј. Сентклариja([1]), написао сам кратку историју, описао сам установу и изнео сам споменике тих краљевих Шајкаша.

Др. Сентклараји у поменутом свом делу усваја мишљење словенских чувених писаца и вели: „поуздани историјски писци тврде, да су се словенска племена (Срби?) већ у првој половини VII века (по X.) настанила у покрајинама дуж Дунава, Тисе, Саве и Драве, а на име у Срему и у данашњим жупанијама: бачкој, таронталској и тамишварској. Г. Сентклараји вели: „да су се Словени у овим покрајинама настанили још при својој сеоби из закарпатске своје отаџбине на балканско полуострво“.

Познато је, да су се у VII веку само Срби и Хрвати преселили из своје закарпатске старе отаџбине у балканске пределе. Поуздано се дакле може рећи, да је то словенско племе било српско, које се настанило у Срему, Бачкој, у Торонталској и Тамишварској жупанији.

У плодним областима, што леже на Дунаву, Тиси, Сави, и Драви, сама је природа упутила те српске досељенике, да обрађују земљу, и да се занимају сточарством. А те велике реке изазвале су ове вредне дошљаке, да по њима плове, да се занимају риболовом и трговином са разним производима и да у својим рукама одрже саобраћај на овима.

([1]) »A Dunai hajóhadak története. Irta Dr. Szentklárai Jenő“ a magy. tud, Akademia tagja. Buda Pest 1886. Ово дело наградила и печатала је мађарска академија наука. Г. Ј. Сентклараји изабран је 1885 г. за члана срп. уч. друштва. Као што сам с драге воље послужио свог поштованог колегу својим податцима; тако овим признајем и благодарим г. Сентклараји, чијим сам се изврсним делом и споменицима користио у историјским делу ове своје расправе.

Све је то допринело, да у течају времена Срби буду чувени, као вешти ратари, лађари и трговци.

Кад су Мађари након три века овладали поменутим областима, Срби су били већ на гласу као вешти лађари. То је и требало тим бујним освајачима. Мађари су без прекида војевали са свима околним народима. Они су имали лаку коњицу, која је без муке препловила и највеће реке, али је у свом повратку, оптерећена пљачком, мучно и са великом жртвом прегазила широке реке.

За ту цел требали су лађе и веште лађаре, а једно и друго нашли су код староседелаца Срба, њихови везири и познији владари увидели су потребу, да на Дунаву држе флотилу. Они су после кратког доба имали лађе примитивног облика, које су им саградили староседеоци вешти бродари.

За посаду флотиле узимали су Мађари подунавске и приморске Србе и Хрвате. Ти јужни Словени по јунаштву били су равни ратоборним Мађарима. Др. Сенткларији вели: „Словенин је издржљив и челичан". Језгра тој мађарској краљевској флотили били су Мађари и Словени(¹).

Као што смо рекли, Мађари су у својим вечитим борбама са околним народима, више пута осетљиво страдали. Ти порази нагонише их, да се прилагоде јевропском начину војевања. Увидели су и то, да су често страдали, што нису имали довољни број лађа и лађара. Најпосле су по нужди створили флотилу, саградише лађе и принудише веште лађаре, да им на лађама служе. Ти вешти бродари беху Срби, који се вековима вежбаше у пловидби. Они су свој хлеб зарађивали подржавајући саобраћај на рекама, они су трговали, а по нужди су оружјем у руци бранили пролаз непријатељу, а живот свој и имање од навале освајача. Те срчане људе и веште лађаре потражили су Мађари, њихо-

(¹) Dr. Szentkláray: „A Dunai hajohadak története". Стр. 301.

вом помоћу саградише лађе и ударише темељ дунавској флотили, којом су пребродили реке, а често су спречили и осујетили непријатељима, да упадају преко државних граница.

Ну о том прастаром добу може се говорити у претпоставкама, јер до сада нису пронађени историјски извори, којима би расветлили оно тавно доба.

Тек у другој периоди, под владавином мађарских краљева, установа тих „краљевих Насадиста или Шајкаша“ добија јаснији и одређенији облик. Ова периода обухвата доба од Стевана првовенчаног краља мађарског до мохачке погибије.

Ну у почетку ове периоде постоји још онај стари систем у администрацији и стари начин народног војевања. Градови се још налазе у рукама старешина властеоских породица. Те властеоске породичне старешине беху потомци оних везира, с којима је Арпад освојио земљиште потоње мађарске државе. Прави државни живот тек сада настаје у Мађарској, западњачки утицај превлађује, сви политички односи па и старински систем народног војевања падају и новим се системом замењују.

Устројство градских људи, феудалаца, и најамничка војска добијају одређенији и сталнији облик, који се махом разликује од старинске војске.

Новим стројем пада и старинско наследно право породичких старешина, које су имали у својој градској области.

Краљ сада у своје руке узима градове и подчињава их својој власти. Градовима управљају краљеви људи, Ишпани. (Comites), који су у мирно доба били врховни господари и судије градским феудалцима, а у ратно доба жупани су предводили у бој те градске људе. Ти градски феудалци сачињавали су краљеву војску. Та краљева војска била је у свако доба спремна, да се на први позив свога краља око њега

прикупља, она је о свом трошку и хлебу војевала на бојном пољу. Та краљева војска чувала је државне границе и пограничне градове. То беше вековима једина земаљска војна снага и одбрана. Који су служили у тој војсци, за своје војне услуге добијали су закупске земље ([1]) и многе личне повластице. Многи су од њих одликовани племством, и доспевали су до највиших државних достојанстава. Ова краљева војска попуњавала се и понављала непрекидним наследством и породичким предањем од оца на сина.

Ти најамници и плаћени војни људи, или управо насељеници војници издржавали се приходом од наслеђене закупске земље. По свом облику наличе на сталну војску, таква је војска постојала у Мађарској још у оно доба, кад у осталој Јевропи нико није сањао о сталној војсци ([2]).

У ову врсту најамника спадали су и вешти возарски и бродарски људи, који су на северу и југу реке (Дунава) одржавали не само саобраћај и трговину, но су, као закупци скела и краљевих добара, били најпозванији чувари река, а уз то су располагали нужним средствима и справама, да осујете непријатељске нападе. Бранили су престоницу и дуж пловних река постојеће и пограничне градове. На позив свога нарочитог Ишпана (Comes-Жупана) лађаше се оружја, и својим лађама загатише отворени пролаз на Дунаву, и спречаваху упаде дивљих азијских хорда, које су за собом остављали жалосне трагове развалине гаришта и лешине. Уз то су ти вешти подунавски бродари будним оком пратили по Дунаву тумарајуће и њушкајуће номачне убојне флотиле ([3]).

([1]) Као што беху у нас промије или пронијарске земље.

([2]) Meynert: „Gesch. des Krigsgswesens und der Heerverfassungen“. Св. I. Стр. 116.

([3]) Dr. Szentkláray: „A Dunai hajóhadak története“. Стр. 33 и 34.

Стеван првовенчани краљ мађарски преустројио је ту установу Шајкаша по немачком калупу и стално је уредио, да би подигао углед своје краљевске власти и очувао начело свог самовладарства.

Краљ Стеван је без сумње у ред својих витезова — milites — уврстио оне веште бродаре и лађаре, који су под његовом заставом служили. Краљ их је сматрао као одличније и од осталог народа издвојене људе, те им је подарио — по тадашњем говору — златну слободу.

Те повластице спомињу у својим повељама познији краљеви мађарски, кад су год награђивали неког од заслужних дунавских Шајкаша.

У својим борбама познао се краљ Стеван са јужним Словенима, видео је њихове брзе лађе и својим се очима уверио о њиховој вештини вожевања на води (¹).

У ратовима краља Самујила Абе 1042 нарочито се помиње краљева флотила, и нема сумње, да је још и раније постојала. Али је та флотила на скоро са свим пострадала и уништена на Дунаву од Немаца 1051.

Године 1072 поново се јавља краљева флотила. Мађарски краљ Соломон велику је пажњу обратио на подизање флотиле, с којом се много користио, кад је нападао на српски Београд, који је бранио Никетас намесник византијског цара Михаила Дукаса. Том приликом одсудно је сузбила краљева флотила грчку флотилу, и ако је командант грчки развио сву своју војничку вештину. Надмашнији број мађарских бродова решио је судбину ове борбе на Дунаву и Сави (²).

(¹) Dr. Szentkláray: „A Dun. hajohad. tört". Стр. 35 вели: „— — déli Slávnépek ellenében, kiknél a vizi hadakozás rég megszokött köznapi harczmód volt".

(²) Thuroczi (по Швантнеровом издању) у свом делу „De irruptione Bissenorum „у I св. стр. 189 вели: „..... lembis et celocibus convehendis

Стеван II још за свога живота венчао је за краља сина свога Белу слепога. За тим је сина свога ожењио (1129) Јеленом ћерком рашког жупана Уроша I([1])

Урош се радо опријатељио с мађарским краљем, пошто је пре тога често страдао од Грка и од Мађара. Тим је мислио, да се заклони бар од једног непријатеља.

С лепом и мудром Јеленом дошле су неке властеоске породице. Краљица Јелена населила је ове своје земљаке на чепељском острву, а у данашњем Српском — Ковину назидала им је манастир и цркву, која још и данас постоји([2]). Јеленин брат Белуш био је Надворник (Palatinus) мађарске краљевине од 1141 до 1161.

Оне исте године 1129, кад је Стеван сина свога оженио, велика је несрећа постигла мађарску флотилу у рату са грчким царем Јованом Комненом, под чију је заштиту прибегао мађ. херцег Алмош. Под Хоромом([3]) спалише и уништише Грци мађарску флотилу. Последица тога пораза била је та, да су Грци освојили Хором, Земун и већи део Срема.

---

maximam curam impendit. (Rex Salomon) quoniam flumen transmittendum erat, quibus comparatis navalis primum pugna coorta est, igne utrinque certantibus, ad extremum incensis navibus, hosteque ultra Savum fugato nostri in Servia salvi et incolumes constitere". Cron. C. L, — — — — — Græci autem et bulgari, navigantes in celocibus suis, per ingenia sufflabant. ignes sulphureos in naves Hungarorum, et eas in ipsis aquis incendunt. Victi sunt autem ignivomi Græci ab Hungaris prae multitudine navium, quibus flumen operuerunt. — — — —

([1]) Историјописац Прајз вели о краљици Јелени, да је то била жена мушког духа и строгог морала. Јелена је више година управљала државом и државним пословима у име свога слепог мужа, а доцније за малолетства сина свога Гејзе II, као управитељка државе (Reichsregentin).

([2]) Ковински манастир укинут је под Маријом Терезијом 1777, калуђери су премештени у манастир Грабовац, а црква је добила мирске свештенике. У тој најстаријој српској цркви има многих гробница, од којих је најновија од 1526, и у њој лежи капетан Никола Божић. Вредно би било прочитати натписе осталих гробница.

([3]) Данашња Нова — Паланка, према нашем Раму лежи на Дунаву а на месту старог Хорома (Pesty Frigyes: „Századok" и Ivanfi Ede „Keve vármegye emléke" Századok III св. стр. 167.

После ове поразе прођоше више десетина година, а о краљевој флотили нема спомена. Није било флотиле, кад је краљев супарник Борић, син краља Калмана од друге му жене Преславе кијевске кнегиње, освојио Пожун. Не беше флотиле ни онда, кад је немачки цар Хајнрих свом силом, коју је прикупио у Аустрији, Баварској и Саксонији, упао био и опљачкао северозападну покрајину мађарске.

Сва је та несрећа придошла отуд, што Мађари немаше флотилу на Дунаву.

1152 пострадао је опет источни и јужни крај Мађарске од грчког цара Манојла. Цар беше послао напред супарника Борића с флотилом својим под Браничево, с намером, да отуда покуша напад на Тамишку покрајину. Сам пак цар Манојло већим делом своје флотиле заузе Земун и пороби Срем.

Након три године (1155) посла цар Манојло свога војсковођу Василија у Мађарску, и најпосле 1156 принудио је цар мађарског краља Гејзу на срамни и веома штетан мир.

1161 дође цар Алексије Контостефанос својом флотилом и заузе Хором. 1162 царевић Андроник, син цара Алексија, освоји Земун, Варадин, цео богати Срем и Бачку.

Уништењем краљеве флоте 1129, 33 године пустошише непријатељи несрећну Мађарску. Оскудица у флотили, недовољна одбрана државна учинише, да Грци и немачки цареви нападају на државу без обране, да се истичу и отимају о престол разни такмаци.

У то несрећно доба порасла је моћ мађарске олигархије, у том нереду олабавише у верности према краљу иначе верни сталежи, па су лабаво бранили независност отаџбине и целину државе.

У то доба државне немоћи појавише се немачки цар Конрад III и француски краљ Луји VII са више стотину тисућа крсташа. Мађарски краљ Стефан III немајући флотиле

да брани пролаз на Дунаву, удварањем, богатим даровима и разним услугама гледао је да умилостиви те опасне госте, док их није претурио у Грчку.

Толики губитци, опасност, која је за 40 година претила престолу и држави, и толико понижење принудише краље Стефана III, да се побрине о подизању нове флотиле. Да би што пре подигао флотилу, искупио је и саградио лађе, које беху већином веома гломазне и удешене само за пренос терета.

Тако неспретном флотилом кренуо се краљ у сусрет свом супарнику Стевану IV, коме помагаше Грци. Пошао је краљ да ослободи од Грка Бачку и Срем.

На челу грчке војске стајаше Манојло Габрас. Грчка флотила пратила је војску.

Стефан III срећно заузме Земун и за кратко доба потиснуо је Грке преко државних граница.

Али се на скоро осветио цар Манојло за поразу своје војске. 1164 упаде Манојло големом војском у Мађарску, разбије мађарску војску, и том приликом уништи краљеву флотилу и освоји Срем и Бачку.

Цар Манојло умре 1180, и краљ Бела III био је срећан, те му се од добре воље подчинише Срем и Бачка.

На скоро за тим 1189 стече краљ Бела III случајно знатну флотилу на Дунаву. Немачки цар Фридрих пролазећи својим крсташима кроз Мађарску, за леп дочек, поклони краљу целу своју флотилу. Доцније је краљ Бела знатно умножио ту своју флотилу.

Више година нема опет спомена о краљевој флотили. Али је краљева флотила јамачно суделовала у војни краља Имре са Србима и Бугарима од 1201—1203. Тако се краљ послужио том својом флотилом и у војни са аустријским херцегом Фридрихом.

И Бела IV, у својим војнама са Фридрихом Аустријанцем (1237—1241), јамачно се послужио својом флотилом на Дунаву. Бела је највећу пажњу поклонио војним целима а поглавито подунавским утврђењима. За ту цел обилато је награђивао повластицама и слободама господу а и грађане важних градова и вароша. Најтврђи град Коморан и његове грађане обдарио је повластицама, какве даде раније грађанима Нове-Пеште (Будима), коју је Бела IV основао и подигао.

1277 потврдио је краљ Бела IV Бану Томи, грофу градова Пожуна, Њитре и Коморана, раније подарене повластице. Том приликом поново је изузео Коморан и његове грађане изцод власти војног градског заповедника и тамошњега грофа Куријн (Comes Cursæ) ([1]). Град Острогон поверио је (1249) арцибискупу и Примасу тамошњем. 1315 потврдио је краљ Карло Роберт ранију повељу краља Беле IV, па не само Острогон, но је и Коморан са засеоцима и селима и све што је овом припадало, предао арцибискупу острогонском и Примасу мађарском.

Такве повластице подарили су краљеви мађарски Пожуну, Ђуру, Будиму Пешти, јамачно као важним градовима на Дунаву.

За владавине краљева Стевана V, Владислава IV, Андреје III и Карла Роберта (1270—1341) по свој при-

---

([1]) Такве повластице добио је Коморан, као најважнији град на Дунаву, од Матије Чака (1307); од Карла I Роберта (1331); од краљице Марије, ћерке Лајоша I, а супруге краља Сигисмунда (1388); од краља Сигисмунда (1401); од Јувана Хуњада (1446); од Владислава (посмрчета) (1453, 1455 и 1456); од краља Матије I (Корвина) 1456 и 1470); од Лајоша II (1518); од краља Јована Запољца (1527); од Фердинанда I (1538); од Рудолфа (1602); од Матије II (1609); од Фердинанда II (1622); од Фердинанда III (1651); од Леополда I (1692 и 1694); од Карла III (VI) (1712 и 1737); и најпосле од Марије Терезије (1745). Види Fényes Elek: „Komárom vármegye“.

лици била слаба краљева флотила. Све околности тих војевања сведоче о томе, да се краљеви у тим војнама нису служили својом флотилом. Тако је Стеван V, помажући свом зету Драгутину против оца му Уроша краља српског, провео војску своју сувим путем.

Још један доказ наводимо, да је краљева флота 1315 по све слаба била, иначе неби краљ Карло Роберт позајмио флотилу од Фридриха аустријског, у војни са својим моћним олигархом Матијом Чаком, од кога је силом оружја отео Коморан и Вишеград. Тако је доцније 1334 потражио флотилу од Роберта краља Сицилије, да је пошаље у помоћ Бану Стевану у Славонију.

При свем том имамо писмених доказа, да је у Мађарској и у то време било способних људи за пловидбу. Само је недостајала скупоцена грађа за убојне лађе, те није било праве за бој способне флотиле. А било је у то доба и лађарских друштава (компанија) у подунављу и дуж већих река. Уз то је био знатан број вештих лађара, способних, да сагради лађе и да њима плове по рекама.

Да је било лађарских радионица, вештих лађара, па чак и лађарских насеобина, наводимо случај, где је неки Ђорђе лађар из будимског предграђа, 1336 излазио пред краља Карла Роберта, у своје и у име својих другова (suo et aliorum sociorum de eadem vice et nomine) лађара износио је повеље, којима је доказао, да су будимским лађарима краљеви Бела IV и Владислав повратили пристаниште и скелу (portum sem vadum), што су им одузели јеновски и поштански лађари. У то доба беху лађарске судије (nautarum judices) Улрих и Владислав. По свршеној парници, подарио је краљ будимским лађарима слободну пловидбу на Дунаву но условно, да по дојакошњем обичају

и у будуће дужни буду послужити краљу својим лађама и невратима([1]).

За владе Карла Роберта није више била краљева флотила у првобитном стању, као што беше у раније доба. Сад већ врше дужност на Дунаву и на осталим већим рекама феудни или градски људи. На основу краљевих повластица и заштитних повеља ти градски људи образују лађарске дружине, које су автономне и уживају своје властите земље, лађарске насеобине, живе као и пре и уживају знатне слободе. Људи из тих дружина и насеобина само су онда слуге, кад су у краљевој служби. У том обзиру били су војници на води, и ако нису то били по данашњим појмовима. Највише личе на земаљске граничаре (speculatores), који као и градски поданици (jobbágyok) уживају крунска добра, само служе оружјем под управом свога пуковника. У миру одржавају саобраћај на рекама и слободно тргују. У рату су војници. Наоружани укрцавају се у своје лађице, лађе и неврате, брину се о храни за војску, чине дужност извидничку, прате војску са справама за разбијање градских стена, и возе резерву. За време Карла Роберта, сву поменуту службу вршили су ти људи из тих лађарских дружина и из лађарских насеобина, и то на својим лађама. Као што рекосмо, краљ немаше сопствене и о свом трошку спремљене лађе, ма да је краљ увиђао потребу, али не беше у стању, да одклони беду.

Карлу Лајушу (великом) припада слава, што је набавио довољан број лађа и што је преустројио ту возарску службу,

---

([1]) „— — eo tamen saluo, quod ipsi naute de suburbio in eorum navibus propriis et carinis per cursum aquarum .... supra et infra res et quevis mercimonia, lucrum seu ipsorum questum cum ipsis nautis Pesthiensibus parcientibus, et cum eisdem regalia nostra servicia modo consveto exercere debentes, semper liberam habebuut deferendi facultatem ..... etc“. (Nagy Imre: Anjoukori okmánytár) — Споменици из доба Анжујеваца — стр. 312—315.

чим је сео на престо. Око 1364 развише се државне прилике, настала је прека потреба, да се створи и опреми јака флотила на Дунаву.

С југа се јавља судбоносна, необуздана бујна сила Османлија, она се поступно приближује међама мађарске државе.

Византијско царство беше на умору, Бугарска под ногама турским, Србија и Босна плаћаше данак султану, а Влашка и Молдавска су на прагу велике катастрофе, њихов је опстанак питање времена.

На рушевинама ових културних држава диже се сила Османлија на страх Јевропи. Та млађана дивља и бујна сила освајачком тежњом креће се према Мађарској.

Опасност, која је с југа загрозила Мађарској; нагонила је Лајуша, да што више развије своју војну силу, и да што јачи положај заузме на доњем Дунаву. У тој цели освоји Видин (Bodon). Мађарска војска укрца се под Сланкаменом у лађе краљеве флотиле, и упути се Дунавом, да казни Шишмана, који шћаше да Мађаре истисне из Бугарске.

Мађарска флотила (1370) помаже Николи Гари у војни Мађара са Влајком војводом влашким.

Ту велику флотилу краља Лајоша наследио је с круном Сигисмундо, муж краљице Марије, Лајошеве ћерке.

1390 беше Гара главни заповедник краљеве флотиле, кад оно Сигисимундо својом флотилом појавио под Ковином(1) на Дунаву, да одбије напад Османлија.

1392 нападоше Османлије влашког и карабогданског војводу Мирчета, кога заступаше Сигисмундо против османлијског штићеника Дана. Краљ посла Мирчету у помоћ своју флотилу, која беше тако силна, да је коначно раз-

(1) Према Смедереву.

била уједињену турску и влашку флотилу, и одржала је сјајну победу над сајузницима.

Краљ Сигисмундо крену се (1396) са својим сајузницима у одбрану хришћанства, али краљу не беше довољна та флотила да отпор да пораслој сили Османлијској. Он је умножи француским лађама под управом адмирала Јована од Вијене (Jean de Vienne), и лађама немачког Јовановог витешког реда, и млетачким галијама. Тој уједињеној флоти беше задатак, да на црном мору и на Дунаву потпомаже кретања војске мађарске на суву.

После дугог већања тек о Тројицама 1396 послаше немачки савезници из Беча 70 лађа([1]), да се придруже мађарској краљевој флотили. Након пораза хришћанске војске код Никопоља краљ Сигимундо једва се спасе на лађи, на којој је, под закриљем оне големе флоте, отпловио у Цариград, откуда се морам преко Млетака поврати, у своју државу.

Почетком маја 1428 сјајно се бори краљева флотила са османлијском на доњем Дунаву из међу Голупца и Ласлова града (László vár). Под Голубцем спасоше живот краљу Сигисмунду два јунака спишки (Szepesi) капетан Грабовски Завиша Нигер, најчувенији витез свога времена, и друг му Петар Вода. Немогавши одољети тројно надмоћнијој сили османлијској; обојица борише се јуначки, и најпосле погибе капетан Завиша.

У тим разним бојевима одликовали су се Срби Ковинчани, јуначки шајкаши. Признавајући им те услуге потврдио је краљ Сигимундо 1429 све раније повластице, којима их је наградио био двапут 1412 и 1428([2]).

1439 паде Смедерево под навалом Османлија док се краљ Алберт промишљао и дангубио својом војском и фло-

---

([1]) На истим лађама послаше много вина и хране.

([2]) Види споменике под бр. I, II, III, и IV.

тилом најпре под Сегедином а доцније под Тителом и Сланкаменом.

Краљева флота одржала је сјајну победу над турском флотом 1440 (¹). То беше први напад Османлија на Београд у војни Владислава V и Мухамеда II. Војском је управљао Јован Хуњади. Турци изгубише при том покушају 20.000 војника, Београд је био спасен јунаштвом Шајкаша и удруженом мађарском и српском војском.

Краљ Владислав, имајући на уму јунаштво Шајкаша, наградио је и оне њихове другове, који се 1439 преселише са доњег Дунава, са гаришта Старога Ковина, на Чепељско острво, те је новом повељом својом 1440 (²) потврдио све повластице, које је Ковинчанима подарио краљ Сигисмундо 1429 год.

Године 1442 Јован Хуњади тако је вешто наместио флотилу на Дунаву, да турски команданти Мезидбег и Сехабедин несмедоше провести Дунавом војску своју од 80000 војника. Ну се на своју велику несрећу кренуше преко Ердеља, где их кнез Паво Бранковић дочека на Лебном пољу (Kenyér — mező), и до ноге разбије.

Слава петнајесто годишњег јуначког војевања Јанковог и његових сјајних победа великим делом припада и јунацима краљеве флотиле на Дунаву. Она је много допринела (1443) Јанковим победама, кад је оно за пет месеци продирао био Јанко до Ниша, Софије и Пловдива, чинећи војсци велику услугу на Морави и Нишави.

У почетку 1444 краљева дунавска флотила разбила је турску флотилу на реци Камџику (Panissus). У том боју спалише Шајкаши 28 турских галија.

Несрећној погибији Мађара код Варне, 1444, много је допринело, што је у то судбоносно доба краљева фло-

(¹) Турска флота имала је 100 великих и малих лађа и шајака.
(²) Види прилож. Споменика бр. V.

тила, по јанковој наредби, чамила под Београдом, док је војска сувим продирала. Да се којом срећом краљева флотила нашла под Варном, она би Турцима спречила превоз војске из Азије и довоз хране; место пораза била би сјајна победа, и много би другче стајала хришћанска ствар, и други би био успех хришћанске војске. Халкондилас, грчки писац, сјајним бојама описује краљеву флотилу, која на жалост није суделовала у тој несрећној војни.

Јанко Хуњади 1445 пође флотилом на влашког војводу Дракула, да га казни као сајузника турског.

Краљева флотила превозила је (1448) 34000 мађарских војника из Ковина у Смедерево, а отуда је Моравом провезла војску до Сталаћа, одкуда је Јанко пошао на Косово, где је на жалост, пострадао, да се је једва бегством спасао.

1450 пође Јанко са војском и флотилом, да се освети старцу Ђурђу Бранковићу.

Кад оно 1453 паде Цариград препаде се сва хришћанска Јеврона страхом од Турака. Јевропске хришћанске силе решише се на отпор Турском продирању. Ну се дуго спремаше, међу тим је Мухамед II допрео био у моравску и млавску долину.

Јанко се користи флотилом, дође пре Мухамеда под Смедерево и заузе важније стратегијске тачке око Смедерева. Из свог утврђеног положаја удари на Турке, разбије их и прогони до Видина. Тим Јанковим успесима највише је допринела краљева флотила.

Те исте 1453 године потврдио је краљ Владислав (посмрче) становницима старог Ковина све повластице, које су њихови предци добили од краљева мађарских: Сигисмунда, Алберта и краља Владислава, за своје заслуге као Шајкаши (¹).

(¹) Kiss Károly „Hunyadi János utólso hadjárata". Стр. 108: Описује стратегијску важност ове Хуњидине победе над Турцима од 14 јула

Првих дана априла 1456 стиже ужасан глас Јанку Хуњадију, да је Мухамед II већ близу Београда и да се силном војском упутио у Мађарску. Из Видина беше се кренула турска флота од 200 лађа.

12 јула стиже Јанко својом војском и флотилом од 200 лађа под Сланкамен. Те лађе градио је и опремио Јанков зет Михајило Свилојевић (Szilágyi) у Београду, Јанко укрца своју војску у лађе и гонећи турску флотилу дође под Београд.

14 јули 1456 остаје један од најзнаменитијих дана у историји краљевих Шајкаша, јер су тога дана уништили турску флотилу под зидинама Београда (²).

Ну слава тога дана већим делом припада београдским Шајкашима.

Ево шта о томе вели мађарски стручњак војни историјописац Карло Киш (³).

1456 вели: „A Duna hullámain jul. 14 — kéu, történt hajócsata, Hunyadinak egy jól kiszámitott taktikai intézkedésén alapült. Elösegité annak következményekben oly dus sikere résziut a magyar hajóhadnak a sajkák irányitásában tanusitott gyakorlottsága és az összeütközés közben rendithetlen bátorsága azzal — tiszai és dunai vidék lakósainak mintegy hagyományként morális és physikai sajátságukká vált tetterö. — — — — —

(¹) Ezen vizi györzelmet azomban csaknem egészen a nándorfehérvari hajó rajkának kell tulajdonitani, melly nem csak az ellenség szemelátára szerelte fel magát, s kiindült a város lövegeinek óltalma alól, hanem mitsem gondolva azzal sem, miszerint a török flotillának zöme nálanál feljebb evedzett, és csak egy részlettének lefelé fordúlása volt volna szükséges arra, miszerint a Duna közepén, a nélkül, hogy a magyar hajó osztálytól segitséget kaphatna, végkép elnyomatassék; azzal sem gondolva, hogy vizár ellen dallazva a kormányosok harcz fordúltával nehezebben adhattak egyhangzatba hozható irányt a hajóknak: a vezetö utasitásnak egészen megfelelt, és mind a támadáskor, miud a csata hevében, kiváltkép azon taktikailag ügyes kanyaradáskor, melylyel a magyarhajóhad által viszszavert török flottillát óldalba foghatta, eléggé nem magasztalható dicsöségben részesült. (Ibidem стр. 108).

(²) Види приложених споменика бр. VI и VII.

„Ову победу на Дунаву задобили су сами београдски Шајкаши. Они крећу своју флотилу пред очима својих непријатеља, напуштају заштиту својих градских топова, не обзирући се на непријатељске прибрежне батерије, које сипају унакрсну ватру, јуначки пролазе мимо њих, не страхујући од много надмашније турске флотиле, која је убојним редом низ реку пловила силином реке, не помишљају на опасност, што се налазе на средини Дунава, између Турских батерија и њихове флотиле, где јим неможе притећи у помоћ мађарска флотила, јер би је маса турских лађа пригњавила. За све то не хајећи јуначки Шајкаши врше свој задатак у нападу и у најжешћој борби. А највећа им беше заслуга, што су тактичким брзим и вештим обртом с бока дохватили турску флоту, кад је ову потисла била велика краљева флотила, и тим заслужише славу, која се не може довољно описати ни хвалити“.

14 јула борише се обе флотиле пуни пет сахата. Од 200 турских лађа измакоше само 36 и склонише се у градско пристаниште, али су 22 јула при нападу мађарске флотиле ове спалили сами Турци.

Овом својом победом спасоше Шајкаши за тада отаџбину а и остали хришћански свет од поплаве турске.

22 јула 1456 победом увенчан улази Хуњади у Београд, народ га поздравља усклицима. А 20 дана позније 11-ог августа умре Јанко Хуњади од куге у Земуну, највећи јунак свога доба, заражен смрадом несарањених лешина турских.

Установа краљевих Шајкаша под мудром владом краља Матије I ступа у нову фазу.

Тада је ступила у живот права војничка шајкашка установа. Немачком образцу прилагођује се нова краљева флота и образује се из редова краљевих лађара и војника из насеобина поменутих војничких задруга. Под Матијом је доспела та установа краљевих Шајкаша до свога највећег развитка.

За редовну плату стекли су се под краљеву заштиту осим Мађара и урођеници друге народности.

У тој мешавини људи разног порекла сачувала се и одржала целина те установе патриотичким духом, и свесним појмом дужности и строгом дисциплином. Од урођеника највећи део краљевих Шајкаша сачињаваху јужни Словени: Срби, Далматинци и Хрвати.

На земљишту данашњег Срема, Бачке, Торонталске и Тамишварске жупаније, у пределима између Дунава, Тисе Саве и Драве; већ су у првој половини VII века становала словенска племена, која у ове пределе дођоше из закарпатске своје отаџбине при својој сеоби на балканско полуострво.

И краљ Матија населио је избегле Србе и Бошњаке у пустој Лики и Крбави у доњим крајевима Дунава и Тисе.

Војнички строј ових Словена основан је био на начелу породичке задруге или дружине, које су они одржали као аманет своје старе отаџбине. Овој задрузи припадале су све оне породице, чији су чланови служили на рекама под заставом шајкашког капетана с мачем или веслом.

Краљ Матија тачно је плаћао своје војнике, али је од њих строго заштевао, да врше своју дужност. Краљ је дозвољавао, да својом породицом живе и у логорима, па и у самим ратовима пратише их жене и њихова деца. Деца

тих жењених војника рађала се живела су и расла у средини војске, и мајчиним млеком усисали су оданост војничком животу. Кад се из војне враћао ратник, вратио се и одмарао на свом огњишту а на својој баштини.

И ако је тог Шајкаша краљ Матија у логору изједначио са страним најамником, у миру беше он господар у свом селу и на војној станици, автономно управљајући својим општинским пословима, и уживајући чак и многе племићске повластице и слободе.

Код других народа неможемо наћи такве војнике, који би подједнако сносили топлоту и ладноћу, рад и умор, који би радије од њих полазио у бој и тамо гинуо. Они се грозише побуна, понашали се мирно и уљудно, били су побожни, избегавали су дреку и псовку, беху умерени, и волели су чистоћу. Нит су се криво закљињали, нит су били раскалашни. Јунаштвом и дурашношћу надмашили су и саме Шпартанце. Такви беху Шајкаши краља Матије.

Заједничка опасност од Турака често је доводила у додир Мађаре и Србе, они су често под заједничким јуначким вођима гинули, борили се и одбијали навале азијатских освајача. Небројене српске народне песме певају и славе јунака Сибињанин Јанка, сматрају га као свог народног јунака, као човека, који је из њихове средине поникао. Своје симпатије преносе Срби доцније на Јанковог сина мудрог и јуначког краља Матију. Око њега прикупљају се Срби, који после дуге и јуначке борбе напуштају своју отаџбину, и силазе у Подунавље. За мало је трајало господарство Ђурђа Бранковића у Смедереву. Најзад је 1459 подлегла Србија дивљој сили Турских освајача. Србија постаде Турска област, турски пашалук.

Срби траже заштиту краља Матије. Овом јуначком краљу добро је дошла помоћ тог ратоборног народа, који се одликовао грађењем убојних лађа и вештином војевања на води.

1461 подлегла је и поносна Босна надмашнијој дивљој сили, Турци одвукоше у ропство преко 200000 Срба.

Ђурђе Смедеревац, син му Стеван, овога жена Деспина Анђелија, Ђурађ II. Бранковић, Вук Змај Бранковић, у опште породица Бранковића повукоше за собом више стотине хиљада Срба у Мађарску под закриље краља Матије.

Те кобне сеобе почеше већ за владе Сигисмунда, Срби се у све већим гомилама расељавају и напуштају своју потљачену домовину.

Краљ Матија радо их прима, па ласка досељеним Србима, како би их још више примамио. Мађарска држава требала је раднике а још више јуначке мишице.

Несрећно народносно питање поникло је тек под Фердинандом I, у борби са Запољцем, кад су народну снагу трошили у отимању престола.

Краљ Матија без зазора обасипа повластицама досељене Србе. Мађарски закони признају српске вазалне деспоте, народне кнезове и војводе. Дозвољавају Србима, да војују под управом својих деспота.

Краљ Матија један део своје дунавске флотиле поверава и предаје досељеним Србима, и под управом признатих верних војвода или вајда смести их је у Ђуру, Коморану, Будиму, на чепељском острву, у Варадину, Сланкамену и Земуну.

Краљ Матија насељавао је ове војничке колоније јамачно по оним местима, где је Срба и Шајкаша било још од најстаријих времена.

Краљ Матија је био први, који је те Шајкаше обдарио земљама и пустарама, тим градским баштинама. Краљеви из

аустријског дома само су подражавали тој мудрој тактици краља Матије. Власници тих градских баштина беху краљеви мађарски.

Таквим баштинама даривао је овај велики владалац Шајкаше и њихове одличне јунаке. Међу овима беше доста одомаћених Срба вештих бораца на води. Пловидба беше њихова народна особина, они су се у том од свог детинства вежбали.

Из редова ових Срба већим делом састављена је била она страховита „црна чета“ (fekete sereg). Из њихових редова беху највернији пријатељи Хуњадијева дома. Срби беху својом крвљу и по својој прошлости с мађарским народом срођени јунаци. Срби су дали Мађарима јунаке: Запољце, Соколовиће, (Szokolijak), Кнеза Павла Бранковића (Кинижије), Талоције, Јакшиће Зеленаковиће (Zelenak) и Текелије (Tököliek). Њихова имена сваки час помињу се у победним војнама краља Матије.

Заповедници тих Шајкаша на доњем Дунаву беху на изменце Михајло Силађи (Свилојевић), за тим јуначка браћа Розгоннје, Имро Запољац, браћа Доције и Ујлаки.

Српске чете предводио је Вук Змај Бранковић, који је наизменце становао у Сланкамену и Купинову (Kölpén).

За све време, док беше Михајло Силађи заповедник града Београда, докле краљ Матија није спремио своју флотилу, велике су заслуге стекли српске деспоте бранећи на доњем Дунаву пограничне градове.

Тако је 1458 српски деспот, пошто из Мађарске недође помоћ, својим људима и својом флотилом одбио Турке од Голупца.

1458 спалише и поробише Турци слободну краљевску варош Ковин (Keve) према Смедереву. Краљ Матија у жељи да ублажи невољу заслужних и од ранијих краљева по-

властицама награђених Срба ковинских шајкаша, пресели их близу Будима на острво чепелско, подари им и потврди раније повластице од 1458, 4464, 1465, 1473, и 1489. (Види бр. VIII., IX., X., XI., и XII.

Српска је војска 1460 стајала на бранику код Смедерева и Шарноа и задржала је турску војску да даље не продире. Док се српска војска јуначки бије и побеђује, чанадски бискуп Алберт страшљиво јавља, како се турска флотила спрема, да продре у Тамишку покрајину. Тако је исто јављао и заповедник Београда Симеун Нађ.

Срби су помогли 1462, те је разбијена Али-бегова војска, која је, прешав Саву, спалила Митровицу и Купиново, поробила је Срем и тек је код Футога пострадала од краљеве војске и Шајкаша.

Шајкаши прате на све стране на сваком кораку краља Матију и узајамно се помажу. У оно доба беху главне војне тачке и станице Шајкаша на доњем Дунаву: Голубац, Смедерево, Београд, Сланкамен, Варадин, и Футог, а Шабац и Митровица (Sz. Demeter) на Сави. Из ових места креће своју војску краљ Матија. Ова стратегијска места важна су била због Шајканских флотила.

Земунске и београдске Шајкашке флотиле чувају градове: Видин (Bodon), Кладово, Мехадију (Mihálď) Сентласло, Хором (Нова-Паланка), Ковин, Београд и Земун.

Што поред таквог мудрог распореда и напора, није успео краљ Матија, да оствари своју и велику мисао свога оца, да коначно разбије турску силу, томе су криви били Аустријски Фридрих и Пођебрад. Док се бавио краљ Матија својом војском и флотилом у Аустрији, Моравској и Ческој; Турци су 1474 под Балши-Оглин-Малковићем опустили и спалили јужну и источну Мађарску чак до Мориша.

1476 смедеревски бегови Алија и Скендер пошли су били на Тамишвар. Тамишварски заповедник удружен са деспотом Змајом Вуком (сином Гргура Бранковића) разбио је и разјурио Турске пљачкаше и многе им лађе отео или спалио, Скендер погибе а Алија једва побеже на чамцу.

1477 налазимо Шајкаше с краљем Матијом на горњем Дунаву око Ђура и Коморана у војни са Фридрихом Аустријанцем. Ту су шњима: Имро Запољац, Кнез Паво Бранковић, Димитрије Јакшић и српски деспот Змај Вук Бранковић и Јован Зелени. Шајкашима су тада управљали браћа Доције. Срби су већином служили на Шајкама.

За то време су Турци жарили, палили, робили и глобили јужне крајеве до Драве и Мориша.

Тек је 1479 дошао краљ Матија, да обрати пажњу на јужне крајеве. Краљ је имао тада (¹) флоту од 330 лађа, на којима беше осим матроза 10000 војника, и међу њима 1700 копљаша, 1200 оклопника, а остали беху балисте (²) и стрељци. Међу тим лађама беше 16 галија на 44 весла, а на њима 300 војника, 4 голема аван-топа, из којих су бацали ђулад од 100 фуната, 100 cerbottana или писида (pisside) (врста топова) и 200 ручних топова (метеризњача).

Осим тих 330 лађа, беше под Београдом 34 лађа, које су тамо називали „Насадама“, на 18 весала, а на свакој 18 пушкама наоружаних војника и 2 топције. На кљуну сваке шајке беше врло дугачка топ cerbottana (pinide) што они? (по рукопису) називају „esflvize“. Ове врсте топ избацује ђулад од 40 фуната. Било је још на тој флотили 8 лубарда и 8 балиста и 4 лубарда за бацање у вис, (mortari = авантоп). Осим тога било је 20 авантопова, као пресечено веће буре, из којих су бацали запаљиво камење од 150 фуната.

(¹) Који су справом „балистом“ бацали ђулад, камење и греде.

(²) Та флотила описана је у неком савременом рукопису, који је нађен у Фијоренцији.

Из спремних балвана, ваљкова, дасака и гвоздених ланаца могли су за 2 часа склопити градић, на ком је стало 7 до 8 хиљада војника 40 лубарда и серпентина. Тај град заклањао је флотилу од сува.

Број матроза беше свега 2600.

Дуж Дунава пратило је флотилу 5000 одабраних Срба коњаника, који су служили као извидница.

Таквом се флотом кренуо краљ Матија на Турке у позну јесен 1479.

Ну тек што се кренуо краљ Матија, а Фридрих упаде у Мађарску и опљачка све до Ђура.

Краљ Матија врати се натраг, и тек по што је казнио Фридриха, кренуо се на Турке у половини лета 1480, да оствари, што је већ пре 10 година смислио.

Матија је смерао, да Турке својом флотом нападне на Хелеспонту. Заиста беше згодан тренутак. да краљ изврши своју намеру. По смрти Мухамеда II завадише се његови синови Бајазит и Џем око престола.

Овога пута трже се из свога нехата и папа и много се одушевио за Матијину војну. Он је намислио нагонити талијанске владаоце, да помогну Матији са 200000 дуката, како би краљ Турке на ћутуку напасти могао.

У тој цељи утврдио се краљ код Јајца, заузео је Врбас, освојио је Босну и Херцеговину.

Али су га у том племенитом предузећу помели Фридрих и нехат јевропских велесила. И тако је тај племенити смер, сва мука око подизања те големе флоте имао тај једини успех што је српско подунавље очувано.

Кнез Паво Бранковић у новембру дошао је својом војском у Хором (нову Паланку). Међу осталима дођоше заповедник Београда Розгоњи и деспот Змај — Вук Бранковић. Војском је управљао кнез Павао Бранковић. Шајкаши превезоше из Хорома на српску обалу (код Рама)

32000 војника. Кнез Павле Бранковић изаслао је извидницу под управом млађег Јакшића. Искендер — бег (Малкоцовић) би потиснут у Смедерево. Затим се устремише Шајкаши на турску флотилу, пробуше 15 турских галија и посада потоне с лађама заједно (¹).

После ове победе отплови Моравом Кнез Паво Бранковић и дође до Крушевца. У свом повратку поведе собом 50000 Срба и насели их у околини Тамишвара.

То беше последњи бој и победа на доњем Дунаву за живота краља Матије.

1482 понови се војна са царем Фридрихом. У тој војни беху уз краља махом словенски војници и српске војске из јужних покрајина. Мађари нектеше помагати краља у тој њима мрској безуспешној војни. Језгра Шајкаша суделовала је у тим бојевима при заузећу аустријских подунавских градова Хајмбурга, Клостернајбурга, Корнајбурга, Гумпендорфа, Винернајштата, и Беча.

Најжалоснију услугу вршила је Матијина славна флотила 11 априла 1490, преносећи мртво тело обожаваног краља свога у Будим. Четвртог дана стигоше у Коморан, главно место Шајкаша.

Тек што је краљ Матија склопио очи своје све је пошло суноврат. Лењи и трпљиви краљ Владислав беше у свему несличан великом краљу.

Војничка установа и заједница Шајкаша и њихова дисциплина нагло је опадала по смрти њиховог заштитника краља Матије. Један део Шајкаша чамио је у Аустрији по освојеним градовима гледајући у неизвесну будућност и судбину своју. Који се затекоше у земљи растурише се по разним странкама. Једни су уз Јована Корвина, сина свог љу-

(¹) Види међу споменицима писмо краља Матије од 14 дец. 1180. писано из Загреба римском папи.

бљеног краља, а други бране краљицу (Беатрицу). Шајкаши се још и сада зову „краљевим шајкашима“, али не знају, ко је краљ.

Три такмаца боре се о престо: „Добже Ласло“ (¹), Алберт и Максимилијан. За новац и баштине сваки налази присталице.

И вође Шајкаша, српска господа, растурише се у разне логоре. Синови Матијиног Љубимца Змаја-Вука Бранковића деспоте Ђорђе и Јован стоје уз Максимилијана. Кнез Паво Бранковић, Запољци, Баторије, па чак и већином српска „црна чета“ боре се за крунисаног краља Владислава. Доцније измирише се такмаци и поврати се ред и заједница међу Шајкашима.

У свези са судбином Шајкаша стоје ови градски заповедници, вође чета, хаднађи, или управо шајкашке војводе. По смрти Кнеза Павла Бранковића, ови се помињу; Радиша Божић (²) Амвросије Фогаш (³) Јован Филиреши, Блажа Мађар, Брадач, Ђорђе Море, Алберт Соколи, Ђорђе Каранци, и неки војвода (вајда) Антонијеи Димитрије Хаднађ. Њих налазимо за владе Владислава на сваком кораку у подунавским и савским градовима: у Варадину, Илоку, Домбовару, Зеринвару, Банмоноштору, Оршави, Пету (Peth), Мехадији Земуну, Сланкамену, Београду, Шапцу, Јајцу и Митровици.

Шајкаши се одликују у турској војни 1492—1495, а поглавито на утврђењу Београда и превожењу војске

(¹) Малодушни краљ Владислав беше чешки краљ пољак, и на све одговарао »добже« (добро). С тога назваше га Мађари „Добже Ласло“.

(²) На чепељском острву у Ковину у старој православној цркви краљице Јелене, налази се у женској препрати гроб капетана Николе Божића, који је погинуо 1586, јамачно је био брат Радише (Радића) Божића.

(³) Српску породицу Фогаш (Зубовића?) налазимо у Споменицима овим на крају XVII XVIII века у Коморану.

преко Дунава и Саве. Али је у немирима последњих година десеткована Матијина флотила, и онеспособљена за веће војне смерове. Језгра старих, вештих и јуначких Шајкаша пропала је у грађанским немирима, или је лежала у оковима турским.

1502 превезоше Шајкаши код Хорома преко Дунава херцега Јована Корвина и Јосифа Шому тешешког грофа и ердељског војводу, и са београдском посадом прогонише Турке, који опседоше град Јајце.

У то доба поправило се стање Шајкаша, а и пограничних градова на Дунаву и Сави. Главне станице Шајкаша беху тада: Београд Сланкамен, Варадин а на Сави Шабац. Ови градови су утврђени у течају времена од 1494 до 1495.

1494 беше Брадач бан или војвода у Варадину, а 1495 у Темишвару.

1504 беше у Београду 500, у Сланкамену 500, а у Шапцу 100 Шајкаша.

1497 Ђурђе Бранковић уступи деспотство брату своме Јовану, закалуђери се и под именом Максима постаде митрополит. Деспот Јован прешао је на страну краља Владислава. Краљ му уступи Беркасово и Купиново са осталим спахилуцима у Срему, које Бранковићи изгубише пристајући уз претендента Максимилијана.

Јована као деспота признаје и земаљски сабор 1498 с обвезом, да у случају рата бандеријумом од 1600 коњаника помогне држави. Тим поводом припаде Владиславу и јужни део српскога народа.

После Јована Бранковића 1503 деспотски сан пређе на његову удовицу Јелену, ћерку кнеза Стефана Јакшића, Дмитрова синовца. Ну као жена не могавши одбранити земље своје од Турака, позва Стевана Шиљановића, рођака свога мужа, и овом уступи деспотство. Јелена за тим

оде свом синовцу Марку Јакшићу у град Вилагош. Доцније оде деспина Јелена у Славонију зету своме грофу Фердинанду Франкопану за ким је била удата њена ћерка Марија.

Стеван Шиљановић беше вођ Срба у Мађарској до 1515. Имао је тежак задатак, да очува београдску скелу, а и остале скеле на доњем Дунаву. Његов важан положај и велика одговорност принуде га, да свуколику шајкашку флотилу уједини и за сваки случај спремну и наоружану држи. И у том је јамачно успео; јер га је 1508 за војне заслуге наградио краљ Владислав градом Шиклушом на Дунаву у Барањи. Он је у Сланкамену, Варадину и у Земуну многе Србе населио. Међу овима беху шест браћа Бакићи и Петар Манастирлија.

1515 побуне се мађарски сељаци против својих спахија. Вођ им беше Ђорђе Дожа. Побуњеници су у Бачкој и Банату убијали своју омражену господу. У тој несрећној времена под слабим краљем расцеп је настао и међу Србима. Једни су били уз краља, а други, по казивању мађарских писаца, ишли су на то, да се оцепе од круне св. Стевана и да се прогласе за независне. На челу побуњеника — веле — стајаше Шиљановић. Ну у чему је било то деспотово издавство? Ти исти писци веле, да је деспот краљеве људе, и то Србе, који се враћаху кући големом пљачком, напао под Варадином на Дунаву, потукао их је и отео им упљачкане коње и стоку. Због тога насиља — веле ти писци — позвао је деспота Стевана београдски Бан, Имро Терек, па га за тим погубио и у четири дела расчережио.

Због овога неверства, по казивању истих писаца, краљ и сталежи неверујући Србима, десет година не дадоше им деспота. —

У исто време краљ стави на чело Шајкашима мађарског племића Стевана Реваја.

1516 умре Владислав, а на трули престо седе Лајош II. На његовом двору беше весело, раскалашна господска омладина проводила је најнеморалнији живот.

Међу тим је судбоносан црни удес ширио своја крила над несрећним народом. Док се господа веселише и раскалошно растураше благо, краљ и војска трпеше највећу оскудицу. Није нико помишљао, да помогне несрећној држави.

Шајкаши са доњег Дунава долазише у Будим и мољакаше за своју плату, тражише помоћи за оправку београдског града и флотиле. Нико их не хтеде саслушати, а још мање помоћи.

Кад је мађарска држава очевидно срљала у пропаст, сео је на турски престо силни Сулејман. Сулејман беше подједнако најспособнији војвода и највећи државник са великим тежњама а ванредно и необично енергичан.

1521 кренуше се 200000 турских војника под великим везиром Пиром. На челу друге велике војске стајаше сам Падиша.

У то доба беше заповедник и бан београдски надувени и неспособни мађарски племић Фрања Хедервари. Сва градска посада бројила је 700 војника; а град беше без хране новаца и без муниције. Нико не помишљаше, да се град утврди и снабде довољном посадом и другим потребама.

Три године не добише плату Шајкаши, шта више краљев благајник препозит Павле Вардаји срамно је увредио Шајкаше, и увређени огорчени вратише се кући.

Ко жели, да се опширније увери о том несрећном стању и Шајкашима учињеној увреди, нек прочита суврему кронику попа Ђурђа Сремца (¹).

У то доба беше шајкашки војвода Павлле Вакић.

(¹) Види „Српски Летопис“ од 1866.

У почетку августа 1521 заузеше Турци Шабац; за тим прикупише сву своју силу под Београдом.

Народ мађарски и српски не имајући уздања, да ће их краљ одбранити, напустише Срем и Бачку, па се одселише у Барању.

Сулејман смераше да прво заузме Земун. Својом големом флотом опаса Земун, који су бранили тамошњи Шајкашки војвода Михајло, Марко Скоблић и Петар Овчаревић са својих 500 Шајкаша. Али та срчана јуначка чета не могаше одољети големој и дивљој сили турској. Изгинуше дакле славно као мученици у одбрани свог завичаја. Дивљи победилац Сулејман заповеди, да се војвода Михајло и Марко Скоблић баце дивљим зверовима.

26 августа 1521 освојише Турци Београд тај браник државе, и 167 године остаде у шакама турским. Чувени бискуп Вранчић изрично окривљује мађарске великаше због пада Београда „Sed nil curam adhiberunt magnates Hungari et amiserant in dubium tam nobilissimum Hungariæ Regnum. Vidit hostis: libere intrauit in regnum Hungarum“. Изрично се признаје, да ни једну пару не даде краљев благајник Шајкашима, ну их бестидно вређа и оставља својој судби. Јуначка одбрана Земуна и мученичка смрт њене посаде тако речито говоре и сведоче о верности и жртвама Срба. Признаје се неспособност београдског бана Хедерварије и да је бан Београд тако срамно оставио без муниције, новаца, хране и других потреба. Поред свију ових доказа прича се, да су Срби издали Турцима Београд. Како се могу неверством жигосати Срби уз пркос њиховог толиког самопрегоревања? Да ли је то историјска објективност?

После пада Београда Варадин постаде главна станица Шајкашима. Ту сескло нило оно мало шајака и Шајкаша, што се спасло после пада Шапца.

Краљ одреди за капетане Шајкашима Севастијана Гелеја и Радишу Божића, а за главне вајде: Амвросија Фогаша и Јована Филереша. Варадинске вајде беху: Лука Неште, Петар Нађ, Стеван Хевеши, Петар Рац, Павле Олчари (Овчаревић?) Бакићу дадоше за помоћника Стевана Бороша и Јована Салаја, а Гелејеви помоћници беху: Петар Порколаб и Јован Нађ.

12 августа 1523 боришe се 1000 Шајкаша са Врбашанином Ферхат Пашом, под Варадином. Турака беше 15 хиљада са великом флотилом. Шајкаши не дадоше турским лађама, да се зближе Варадину, шта више упустише се у бој и готово сву турску флоту спалише или потопише. Ову сјајну победу одржа над Турцима капетан Радиша Божић са својим Шајкашима.

Требало је утврдити Варадин. Ну по несрећи тада су државном благајном управљали чувени Аугсбуршки банкар Фугер и Јеврејин Имро Серенчиш, они су држали под закуп мађарске руднике. Туђинцима није стало до тога, што ће држава подлећи турској сили.

Као што су раније београдски тако су сада варадински Шајкаши заман трчкарали у Будим због својих плата. Тако исто су кубурили Шајкаши из града Јајца, њихов капетан и 100 момака већ одавно недобијаху плату. У том стигоше из Варадина Шајкаши: Радован, Ђура, Петар, Михајло Ласловић и Четниковић. Дођоше и Шајкаши из Сланкамена; али је празна била државна благајна па недобише ништа.

1 маја 1525 дођоше у Варадин из Сентандреје 2000 пешака, а Радиша Божић прикупио је био у српском Ковину (Rácz-Keve) Шајкаше и одведе их у Варадин.

У тим ситницама прође опет година, нико ништа не ради, градови се не утврђују, нит се прикупља војска.

У јуну 1526 стиже Сулејман у Београд, а велики везир Ибрахим са големом војском и флотом од 800 лађа. појави се на Сави

12 јула дође велики везир у Карловце близу Варадина са флотилом од 120 лађа. 15 јула нападоше на Варадин. Главни заповедник мађарске малене војске, арцибискуп Томори, ушанчио се према Варадину, на месту, где је данашњи Нови Сад, и помагаше бранити Варадин.

Томори предлагао је био краљу, да обдари јуначке Шајкаше и да им потврди прастара њихова права. 25 јула потписао је краљ повељу, у којој међу осталим вели: „да Шајкаши, као уједињена браћа и нераздвојно тело буду ослобођени од свакога данка и од службе спахијске и да у парницама уживају племићске повластице“.

28 јула паде Варадин, последњи бранпк ојађене државе.

29 августа 1526 код Мохача изгибе малена војска мађарска, краљ, велика и мала властела, световни и црквени великодостојници. Мохачко поље Шаторште то је оно велико гробље мађарско, на коме је сахрањена самосталност мађарске државе.

Настала је била у мађарској таква велика расулост, све се разбегло, нико не помишљаше на отпор.

Шајкашка флотила није имала удела у мохачкој катастрофи, она је већ тако опала и смањила се, да се није могла упуштати у бој са големом флотом турском.

После мохачке поразе пострадали Стеване Берисловић (Beriszló) српски деспот стиже у путу Павла Бакића на челу коњице, која пратише шајкашку флотилу под управом капетана Радише Божића.

У добри час стиже флотила, да на 76 лађа пресели у Пожун краљицу Марију и престављене Будимце.

10 септембра нашао је Сулејман празну престоницу, он мирно улази у Будим, нико му на пут не стаје.

Турци су на све стране жарили, палили, пљачкали, убијали, одводили робље и слободно се башкарили по тој несрећној земљи без поглавара.

Једини град Коморан, главно седиште Шајкаша, даде трајни отпор Турцима. Шајкаши под закриљем тог најтврђег града у Мађарској, бранише и загатише Турцима главни воденни пролаз. Коморан се одржа за све време турског господарства, њега не дадоше Шајкаши, и Турци не могаше га задобити ни силом оружја ни новцем. Па и онда кад су Турци 1529 и 1683 продирали до Беча и до Златнога Прага; Коморан стајаше као стена у средини те турске поплаве.

Сулејман бавио се у Будиму до 25 септембра. Овога пута нехтеде га заузети и задржати, ну само понизити, и врати се својом војском, оставив посаде у доњим освојеним градовима.

У крајевима из међу Тисе и Мориша до Ердеља сакупила се избегла светина из свију крајева Мађарске.

Тамо се склонио био ојађени народ српски из Срема и Бачке, и ујединио се са тамошњим староседеоцима Србима Румунима и другим елементима, и саставио је угледну сељачку војску. Ова војска кренула се из Липе па се упутила преко Тамишвара и Бечкерека у потиске пределе.

У потисју састаде се та српска војска, и војсковође збацише деспота Стевана Берисловића, што их је у највећој опасности напустио и срамно побегао, а народ оставио на милост Турцима. На његово место избраше за вођу и деспота Ивана Црнојевића, тако званог „црног човека“ или „црног Ивана“.

Иван Ненад Црнојевић беше племић, личан, стасит и угледан младић веома бујне природе, снажна духа и поноса. Он се огласио пред народом као присни рођак по крви светој мајци Анђелији, удовици Стевана Бранковића, који је за владе краља Матије I лишен био достојанства, па за тим ослепљен.

Иван је васпитан на двору Јована Запољца, Ердељског војводе, најбогатијег и најслављенијег мађарског Олигарха. Иван се јамачно у тој цељи бавио у Липи, да око себе прикупи људе своје вере и народности и да их војнички образује, а да за тим шњима увећа војску војводе Запољца, који се тада бавио у Токају.

Ту се састаде после мохачке погибије са Радишом Божићом, Бакићима, Петровићем, Јакшићима и са осталим српским поглаварима. Сви ови смераше, да створе српску кнежевину под сицеренством мађарским. Биће, да су имали још у рапије доба уверења од Стевана Шиљановића и Запоље, који и сами беху словенског порекла,

Ивану Ненаду Црнојевићу није стало било до поклона и до новаца, већ је заузет био и радио на том, да оствари ту српском народу омиљену мисао. С тога се за време, док трајаше борбе и отимање око престола, лелујао из међу дворске (аустријске) и мађарске народне странке.

То беше друга свесна и смишљена изјава аспирације, мађарских Словена, ну с тим политичким програмом, да та будућа српска деспотовина на доњем Дунаву остане под супремацијом круне св. Стевана.

Иван Ненад Црнојевић беше оличени представник те политичке тежње! Тим се пополарисао и тим путем постаде силан у српском народу (²).

(¹) Dr. Szentkláray J. „A Dunai Hajóhadak. tört". Стр. 100.

(²) Наши историјописци — вели Др. Сенткларији — не симпатишу Иваном Црнојевићем. Српски историк првога реда Јован Рајић, одриче му чак и то презиме — — — — — — Ну како Срби у XVI веку немаше историка, а Рајићеве тврдње нису основане на историчким изворним документима; то Рајићева мудровања имају само субјективну вредност. У Рајићевој генеалогији породице Црнојевића има што шта, што је сумњиво и неможе се сматрати потпуно. Осим тога мучно је замислити, да ту има лажнога презимена. Рецимо, да је Иван светину (profanum vulgus) обмануо, износећи сјајно презиме; да ли је могао обманути Запољу, у чијом се двору (било ма у каквом занимању) дуже време бавио, и који је Црно-

Кад се Иван Црнојевић појавио на позорници јавнога рада, јевропске хришћанске велесиле бејаху склоне, да Запољац заузме мађарски престо. Хабсрбуршки дом налазио се у незгодним приликама, и многи су мислили, да је цесарева ствар пропала, те га напустише. Сва западна Јевропа стајаше оружана противу Хабсбурговаца. Изгледи, су били да је краљевство Запољино обезбеђено.

јевиће без сумње већ у старој домовини познавао? Да ли је могао обманути Бакиће, Радишу Божића, Петровиће, Јакшиће и целу српку хијерархију у мађарској? Да л би ови жртвовали крв своју и своје имање за обичну скитницу, да Иван није био прави потомак Црнојевића, и да није био представник српске народне мисли? За њим полази не само проста светина, но се око њега прикупљају прваци, богати људи, војсковође српске у мађарској војсци и цело свештенство. Ови бирају Јована за деспоту, новчано га помажу у издржавању његовог двора, њему се покоравају, па чак и име му окружавају светитељским сјајом. Антипатија мањих историчара није дакле исторично оправдана. Непојимљиво је, како се могу оправдати придеви: „thracischer Strassenrauber“, „seditiosus latro“. „obscuræ servilisque conditionis homo“, „quidam ex fece hominum, nonnisi agasonibus notus“. и т. д.? Извештаји савременика о цару Ивану, шта више сама факта, не износе га у тако ништавом црном облику. У списима савремених лица: Хоберданца, Фрање Рéваје, Пинкоа и т. д. нема осуде за проклетство ни за презирање. И сам (славни бискуп) Вранчић не уписује њему у грех већ његовим људима и духу времена „толике рушевине и убистава људи“, што се догађало у његовој војсци. Само Зермег и поп Сремац веле, да је Иван пробисвет, авантиријер, швиндлер, и ништави лопов. Шта вреди Зермег показао је Швантнер, који Зермегово дело назива „exilis commentariolus“ и „scripta qualitercunque scripta“. А и поп Сремац не заслужује више поверења — — — као што је доказао Професор др. Венцел, који је издао и критиковао дело попа Сремца. Време би било, да се личност Ивана Црнојевића темељно проучи, критички испита и изнесе на светлост историјске истине и правде. Литерарни рад о Ивану Црнојевићу даје нам најсупротније, најбизарније и најбезсмисличне податке. Наш Јасаји брижљиво је скупцао исказе разних писаца о Ивану, али је без критике по тим делима описао слику Иванову. Новије Смолкино проучавање о „Црном Ивану“, само је фељтонски чланак, и сувише полаже важност на шалу Сремчеву, ипак је модернијим правцем и пажљиво писао и врло је способан, да наше историјске научњаке покрене, да брижљиво испитају Иванову личност. (Види „Századok“.) 1883.

То беше важан узрок, да Иван пристане уз Запољу. На челу својих 15000 српских војника поклони се Иван Запољи у Токају, као краљу мађарском. Запоља га пошаље да заузме Бачку, а да одтуда даље ради, како би јужне мађарске словенске покрајине на десној обали дунавској, и Срем од Турака ослободио.

Само се таквом комбинацијом догађаја објашњава, што се збило. На Дунавској флотили беху вајде па и сам капетан већином Срби. Јунацки капетан Радиша Божић, чим је чуо, да је Будим у рукама Запољиним, кришом остави Пожун, отплови и упути се правце Ивану Црнојевићу. Мађарима шајкашким мили се стан Иванов, што помаже мађарску народну ствар. Србима се мили, што, служећи Ивану Црнојевићу, служе управо српској мисли. Набавка флотиле није стала Запољцу ни труда ни жртве. Ну је много жртвовао, да изнова спреми флотилу, исплати Шајкашима заосталу плату, и да одене и уљудније храни Шајкаше.

Кад је Запољац у очи свих свети дошао био у Будим, допратио га је одељак Шајкаша и чинио му почасти под Герзелезом. За тим је Запољац слободно пловио Дунавом, не сметаше му ни Турци; јасно је, да се Запољац већ био споразумео са Турцима.

Радиша Божић отпратио беше Запољца у Столни — Београд на крунисање. Ту беше Павле Бакић својом коњицом и са оном српском војском, коју беше испратио Иван краљу као почасну гарду.

Међу тим је такмац краљ Фердинанд понамештао велике немачке посаде у Пожуну, Шопрону и у Ђуру, а у Коморан сазвао је земаљски сабор. За све то време веселио се и проводио Запољац у Столном — Београду.

Колико беше одан краљу Запољцу шајкашки капетан Радиша Божић, види се отуд, што светује Запољца, да нападне Аустрију. „Од мене ти је савет — вели Радиша

— да се с места кренемо водом и сувим, да узмемо Пожун, нападнемо краља Фердинанда у његовој постојбини, и задавимо зло у клици, да не би одоцнили лекаријом.“

На жалост не трајаше дуго пријатељство између Запољца и Срба. Запољац се крунисао, па је помишљао, да се за навек обезбедио. Уз то је сабор у столном — Београду доконао законски чланак, да се за време безвластија заузета добра одузму у корист државе. Ту се већином тицало српске господе, која су, као што видесмо, знањем. и дозволом Запољевца заузела опустелу Бачку.

Осим тога нови краљ Запоља, делио је у новембру земаљска достојанства, и не обзирући се, што је имао 6000 Срба војника, српску господу није ничим обдарио.

Све је то српску војску у Бачкој немило дирнуло. Уз то је јужно мађарско племство непријатељски положај заузело према Ивану Црнојевићу. Иван је најпосле увидео, да је Запољац човек слаб, без енергије, и да није у стању да оствари жеље јужних Словена.

Стање постаде критично, у мутној води стаде ловити лукави Фердинанд. Све је покренуо овај сујетан владалац, није пожалио ни труда ни других жртава, да на своју страну привуче увређене Србе.

У колико је Запољац своју слабост на углед износио, толико је већу енергију развио Фердинанд I.

Одбијени Срби нетактичким радом краља Запољца, обраћали свој поглед на Фердинандове понуде, који је много обрицао, да би што мање дао. Срби имајући у виду моћ и силу Фердинандова брата цара Карла V почеше да гледају на своју корист; војска шајкаша и сви остали прећоше на страну Хабебурговца.

За време примирија између краљевских такмаца, Фердинанд је све покренуо, да Ивана Црнојевића и мађарску властелу привуче на своју страну. Свима обрицаше Фер-

динандо, да ће прибавити заштиту римског цара и римске царевине. У име почасног дара и као награду даваше овим новим својим присталицама 40 до 50 па и више хиљада форината, обећавајући им разне слободе, повластице и заштиту против Запољца.

Таквим обрицањем многа мађарска господа преврнуше вером и изневерише Запољца. „Сваки се посебице погађао за неки град, варош или село, које би му се дало од приватних добара краљева дома или запољчевих многобројних баштина. Вешти агенти, а међу њима најважнији Тома од Повиња, (Podvinnyai, војвода шајкаши) радише на делу издајства и завере.

Највећу је пажњу обратио Фердинанд, да улови Ивана Црнојевића, Павла Бакића и омиљеног шајкашког капетана Радишу Божића.

Посредништа тог примио се Тома од Подвиња шајкашки вајда. У јануару 1527 приговарао је српском господом, да утврди услове издајства. Почетком фебруара већ је Тома понео собом одговоре Срба. На скоро се опет вратио у мађарску, носећи собом 27 не исписаних повеља, које он могаше сам попунити разним титулама. Једно од тих писама беше потешко, јер је претегло јаким разлозима, звећећим новцем; а упућено је било цару Ивану. Беше пуних кеса за Павла Бакића, Раду Челника, и Радишу Божића.

Стеван Пемпфлингер, Фердинандов тајни агенат, донео је цару Ивану и његовим људима 5000 дуката, 500 комада чоха за одело, 10 златних пехара и 5 коња племените расе. Уз ласкаве поздраве, и богате дарове донесе и краљево писмо са великим печатом, којим краљ уверава, да ће Ивану дати деспотство Србије, уступајући му господарство над Словенима, у јужној покрајини краљевине Мађарске ([1]).

([1]) Поп Сремац вели на стр. 158 „— — tu eris demum despotus, et in Hungaria quidquid habuit possessiones despotus a Sigismundo Cesare, illam possessionem in hodiernum diem donauimus et contulimus. — —“

Јован Хоберданац, познији славни посланик аустријски на двору турскога султана, би одређен за главног агента Фердинанда I. Запољац је заманјкушао, да Ивана на своју страну привуче.

Маја 15. 1527 већ су и краљеви шајкаши на Дунаву прешли били Фердинанду.

Бискуп Вранчић вели: „1527 краљ Фердинанд послао је новаца у Вершемарт (у тадашњу станицу шајкаша на води.)“

Хоберданац, у свом писму од 26 маја 1527. јавља Фердинанду, да је народ српски заклетвом утврдио, да ће остати под Фердинандом и у том случају, кад би Цар Иван умро. (1)

25 јула 1527 погибе цар Иван (Ненад) Црнојевић рањен на превари у бој са Запољчевом војском код Чанада. (2)

Ну још раније, пре Иванове погибије, Фердинанд је ставио Шајкаше под команду Стевана Реваја, за награду, што је издао Запољу; јер су српске вође Павле Бакић, Радиша Божић и Балабан и даље остали на страни Запољца и онда кад је цар Иван пристао био уз Фердинанда. Не зна се за што је Бакић остао код Запољца, али је јасно а има и доказа, да је Запољац понудио био деспотство Радиши Божићу. (3)

Краљ Запољац покушао је најпре да новцем и сјајним обећањима поврати Реваја на своју страну тако исто и шајкашке вајде Амвросија Фогаша (Зубовића) и Јована Филереша. За тим покуша претњом, послав им главе цара Ивана и још других погинулих поглавара. Све то није помогло Запољцу после Иванове погибије.

Међу тим Шајкаши чамиште под Српским — Ковином А Кад је Реваја дознао за Иванову погибију, послао је

(1) Хоберданчево писмо налази се у бечком дворском архиву.

(2) По казивању Попа Сремца беше рањен цар Иван и кад је у заклоњеном месту превијао рану своју, мучки га је убио неоружаног Балинт Терек.

(3) Види повељу Јована Запољца о Тројицама 1527. стр. 49 бр. XVII.

посланика у околину Сегедина капетану Луки Нешти, да српску војску одржи и да пази дд, неби прешли Срби на Запољчеву страну.

У том стиже Фердинанд под Будим, 8 августа 1527 пошто је заузео Ђур, Тату, Вишеград, Коморан и Острогон.

14 августа Запољац напусти најпосле Будим и повуче се на север, да прикупи војску.

20 августа 1527 заузе Фердинанд Будим, који беше без посаде.

Краља Запољца ни онда не оставише Павле Бакић и Радиша Божић.

У октобру 1527 дођоше с Ревојом и Шајкаши, да поздраве новога краља Фердинанда, кад се овај крунисао.

Павла Бакића налазимо сада на Фердинандовој страни. Колико је Фердинанд ценио Бакића, види се отуда, што га је 1529 наименовао за капетана Шајкашима, којима беше главно место Коморан. Уз то је обдарио Бакића многим спахилуцима (¹) у околини Ђура и Коморана.

Међу тим ојача и краљ Јован, кога подржаваху Радиша Божић и чувени калуђер, а познији Кардинал, Фра Ђорђе Утешиновић, названи Мартниузије, Далматинац, коме не беше равна државника ни пре а ни доцније у Мађарској (²). Радиша Божић и поменути поп Ђорђе ступише у праговоре са Шајкашима, и да су успели, било би то на пропаст Фердинандову. Јер се Будим могао одржати само помоћу Шајкаша.

(¹) Hedervár, Zelke, Ásván, Oltován, Nagy-és Kis-Medve, Ujfalu, Zap, Zámol, Ladamér, Dunaszeg, Ziget, Eithewen, Györ, Darnó, Zeeli, Remete, KisBodak, Gyulviz. То беху добра Хедерваријe, због кога је 1521 Београд пао у руке Турака. Краљ Лајош даде та добра Бакићу, да би казнио Хедерваријy.

(²) Види: „Csömöri Zay Ferenz". Jrta Thallóczi Lajos, Budapest 1885. стр. 67.

При свем том, што се признавала важност Шајкаша и њихове големе услуге, Фердинанд их је ипак неуредно плаћао, па су се јадници због глади бунили.

1-ог августа 1528 заиста се побунише Шајкаши, тражећи од надлежних своју плату, но ови немаше новаца.

Главни земаљски судац (Judex Curiæ Regiæ) Турзо јавља краљици за ту побуну 2000 Шајкаша, који прете, ако им се не изда плата, да ће опљачкати Будим и Пешту. Поговара се — вели Турзо — да ће шњима прећи на Запољчеву страну, српски деспот, Стеван Берисловић, Терек Балинт, Фрања Баћани и хрватски бан Никола Јуришић.

Фердинанд и опет не посла новаца за плату Шајкаша, но је јадно земаљско веће скуцкало толико новаца, те је намирило Шајкаше и они се стишају.

25 септ. 1528 разбије краљ Јован Запољац Фердинандову војску у околини Кошице. Због чега је Реваја, који је био управљао Фердинандовом војском, напустио војну службу.

Место Реваје Фердинанд стави на чело Шајкаша великог српског војводу Павла Бакића. Овај преустроји Шајкаше по немачком начину, они су до јако служили својевољно а беху искупљени из лађара насељеника и најамника.

Бакић је још неколико година пре Мехачке катастрофе почео да насељава досељеницима српским и хрватским лађарима пределе између Драве и Саве([3]) И даље се радило на том, да се бегунци из Турске населе у унутарњим пределима, поглавито око Дунава, како би се у подунављу нашао

([3]) Из међу Драве и Саве постојала је још у XVII веку компактна српска област. На мапи Дра Wolfganga Laz „Descriptio Hungariæ," коју је саопштио Abrahamus Ortelius у свом делу „Theatrum oder Schawplatz des Erdbodens" и тај простор земље из међу Wanka и Ermanya назива се „Rascia.

народ, који би способан био, да врши тешку службу на војним лађама.

Очевидна корист од таквих насеобина нагнала је земаљски сабор, те је 17-ог Марта 1527 доконао закон, по ком се смрћу казнио сваки, који би те досељенике узнемиривао у личној слободи или у њиховом имању".

Под заштитом таквог, закона на позив Павла Бакића населила се је велика гомила српских Насадиста и Шајкаша у Острогону Коморану, Ђуру, Пожуну, Шељу (Sellye), а неки одоше чак у Трнаву, па још и даље у Штајерску. (1)

Говорећи о новој насеобини у Коморану морамо ово да напоменемо на основу многих краљевских повеља, које ћемо доцније навести.

Кад су Турци 1439 спалили краљевску варош Ковин, (на доњем Дунаву прома Смедереву) краљ Владислав пресели Ковинчане близу Будима на чепељском острву, на месту где је по причању била некада варош и црква посвећена блаженом праоцу Авраму. То из нова насељено место назва се по старом Ковину (Ráoz-Keve) или Српски — Ковин. Краљ Владислав у својој повељи од 1440 дозволио је досељеницима, да сва она права уживају, која су подарили мађарски краљеви њиховим предцима. (2)

Тако се подиже Српски — Ковин. Пресељеници који су у свом старом погорелом месту водили трговину по целом подунављу у Банату и у Србији, а у ратно је доба као Шајкаши, били на гласу јунаци, као и њихови предци. Пред саму

(1) Bidermann H. J: „Die Serben — Ansiedlungen in Steiermark". — Српске насеобине у Штајерској вели: — за владе Фердинанда I. населише се Срби и у Штајерској; а та места, где се населише, беху: Wernsee на Мири, Aichhof, више Петаве, Skok код Кранигсфелда у Дравској долини, Rogeis (Ragosa); Scherschovicza код св. Марије на исток од Панигла, и Kötsch на подножију брега Бахерн (Bachern).

(2) 1405, 1412, 1428, 1429, 1435, (три) даде Сигисмундо, и 1438 краљ Алберт.

Ковинску 1438 наградио их је краљ Алберт за њихове заслуге и подарио им је нову повељу, којом им је потврдио све раније краљевске повластице.

Они на скоро и у новој постојбини стекоше заслуге и краљеви награђиваху их новим повластицама.(¹)

Крајем јула, по што паде Варадин, Шајкаши одоше под Будим. Имаше тада свега 76 лађа.

На глас мохачке поразе дадоше се у бегство становници Будима, Пеште и целе околине. Тада су избегли и имућнији Срби Ковинчани и преселише се у Коморан, главно место Шајкаша. Том приликом понесоше собом Ковинчани своје старе привилегије, и драгоценије црквене ствари. Те старе привилегије осташе у Коморану до 27 марта 1727. А тога дана предадоше Коморанци 24 повеља бирову Ковинском Николи Божићу и његовим друговима. (²)

Кад се Ковинчани доселише у Коморан, ту затекоше своју браћу староседеоце Србе Шајкаше, трговце и занатлије. Нађоше и готову цркву, коју су подигли староседеоци и троносали је 17 маја 1511 и богато обдарили писаним и печатаним књигама, свештеничким одеждама и богатим прибором црквеним.

17 маја 1511 изрезан је велики црквени печат од злата. Значај и богаштина те коморанске прастаре општине огледа се у њиховим старијим и из нова заслуженим, повељама, које су им подарили мађарски краљеви, у старим војничким трофејима шајкашким, у великом броју на кожи

(¹) 1440 добише од Владислава две повеље; 1453 од Владислава (посмрчета) три повеље, а једну 1455; од краља Матије I 1458, 1464, 1465, 1473, (две), 1489, (две), од краља Владислава 1490, 1498, 1501 и 1511, осим тога од Јована мађарског Примаса 1475, и од краљице Беатрице 1481, од Лајуша II 1524, од Јована Запољца 1536 (две), од Фердинанда III 1646.

(²) Види Споменик. од 17 марта 1727.

и на хартији вештачки исписаних и печатаних књига. О свима овим споменицима биће посебице говора.

Од времена турских напада почиње доба непрекидне борбе за Коморан, главни стан шајкашке војне задруге. У том најтврђем граду нађоше заклона сви добегли трговци, јер ван зидина градских небеше у то несрећно доба заклона за трговце и мирне грађане.

У то доба беху на гласу Шајкаши. Друмови су рђави и несигурни, све се мора преносити водом а поглавито ратни прибор. Уз то су Шајкаши обдржавали скеле, они су превозили људе и разну робу, у то доба не беше мостова на Дунаву због непрекидних турских изненадних напада. Ну, је главни задатак Шајкаша био, да бране дунавску обалу. Њихов главни капетан спадао је у ред земаљски главних капетана, а то звање беше великога значаја и утицаја. На чијој су страни Шајкаши, она странка побеђује. Главна станица и скела Шајкаша беше у Коморану. Шајкашка задруга беше склопљене од Срба и Мађара. Они су били тачни у својој дужности, ако су им уредно плаћали. Али је то плаћање било по све неуредно. Важност и значај Шајкаша у оно доба огледа се у писму краљевског намесничког већа будимског (1529) у коме веле краљу „да није Шајкаша, одавно би дошли били Турци под Будим.“

Али нејаки краљ Фердинанд није умео да цени заслуге и важност Шајкаша. За његове владе пуни 15 година заман мољакају Шајкаши краља за помоћ, немају чиме да купе хлеба. Краљ их теши празним речима, обриче им златна брда, али их и даље оставља да гладују.

Најпосле то очајно стање, глад и разне беде принудише Шајкаше, да напусте нејаког Фердинанда и да се придруже краљу Јовану Запољцу. Заман их је световао омиљени капетан Павле Бакић, сам није имао новаца, да изхрани толике Шајкаше, па није ни могао да успе у својој намери,

да их одржи у верности. 18 јуна 1529 предадоше се Шајкаши Јовану Запољцу.

Међу тим је у почетку септембра 1529 приспео султан Сулејман са 300 хиљада војника и 400 лађа под Будим 8 септ. заузео је Будим, нико му не стајаше на путу до Беча. Од 24 септ. до 14 октобра нападали су Турци Беч, који се јуначки бранио, те Султан напусти залудну опсаду Беча и врати се у Цариград. У свом повратку предао је Јовану Запољцу, као турском вазалу, покорену Мађарску.

Павао Бакић остао је веран Фердинанду. Запољчеве Шајкаше предводио је Петар Петровић, а Момин и Казон били су војводе београдских Шајкаша.

1535 — 36 на мађарском сабору донесена су два законска чланка о Шајкашима (¹). Други законски члан гласи овако: „Libertates etiam Nassadistarum in huius modi vectigalibus, tributis, ac teloniis exigendis, iuxta eorum antiqua privilegia, iubeat Maiestas Regia ubique obseruari. Sunt enim Majestati Regie et Regno servitores valde necessarii(²).

Ови законски чланци по ново доказују важност шајкашке установе. Јер у њима заповеда краљ, да Шајкаши уживају сва ранија права, по којима су прикупљали данак, таксе, скеларине, и да се та њихова права свуда признају; јер су, вели, насадисте веома потребне слуге краљевог величанства и државе.

Од 1531 — 1537 налазимо Павла Бакића на челу Шајкаша, који је сам собом одржавао флотилу и господарио на Дунаву од Пожуна до Острогона. Осим тога је Бакић издржавао и велику гомилу коњаника.

У јесен 1537 на челу царске коњице погибе стари јунак Павле Бакић под Осјеком бранећи Славонију од Турака,

(¹) Corpus Juris Hun. Decret III. Art. 28. A 1536.
(²) Fraknói: Magyar Orszagyül. emlékek. I. 577,.

погибе и старина Бакић и изгибе толика царска војска због издајства свога војсковође ђенерала Капијанера.

24 фебр. 1538 закључен је мир у Великом Вараду између Фердинанда I и Јована Запољца.

Те исте године створен је нов положај Шајкаша. Од дојакошњих феудних Шајкаша постаје стална војна чета на води, или краишничка војска, која за најамничку плату или непокретна добра стално врши дужност на води, и која је положила темељ оном до скора постојећем снажном војничком строју на води. Ту нову мисао прихватио је Пољак Јероним Љашки шајкашки капетан.

На тај начин дођоше шајкаши у Коморанској жупанији до сталних племићских баштина, они су и до тог доба уживали слободу на своје домове (Salva guardia).

Те племићске баштине уживали су само старошине вајде и подвајде, а остали прости шајкаши били су nobiles servientes, и добијали су од својих вајда земље на уживање. За то су били дужни, да бране све земаљске пловне реке од напада непријатељског.

24, Јула 1540 умре краљ Јован Запољац. Син му Јован Сигисмунд би поверен матери својој Исабели и туторима кардиналу Фра Ђорђију Утјешеновићу Мартинузију, и Петру Овчаревићу свом крштеном куму. (¹)

(¹) Петар Овчаревић познат је још од 1521. он се тада одликовао при одбрани Земуна и Београда. Петра спомиње чувени Арцибискуп Вранчић у својим споменицима: „Petrus Owcziarewius, gente rasciana oriundus qui in juvenili ætate a turcis captus, apud eosdem longa usus militia, postea christianis restitutus, apud nos etiam non ultimus inter fortes et militares viros habitus, tunc vero temporis (1540—41) praefectus classis, omneque in consilium communitatis rerumque gerendarum adhibitus“. А у свом делу „De rebus gestis Hungar.“ на стр. 148—185 вели Вранчић о Овчаревићу: „Petrum Ouchiareum rascianum. unum ex ducibus militum insignem virum in re bellica.....“

Кад се оно погађаше Шајкаши са Фердинандом, Шајкаши веле краљу у свом одговору, како су они краљево писмо одмах послали Петру и Михајилу Бакићима молећи их за савет.

У априлу 1541 имао је Фердинанд под Комораном 24 галија, 80 већих шајака, и 100 обичних шајака.

У другој половини 1542 године било је на Дунаву 180—200 цесарских убојних лађа, међу којима су неке биле големе и на кљуну челиком оковане лађе.

Ну све цареве спреме осујећене су са нехатних војсковођа, а и брат му цар Карло V недаваше нужне помоћи, То беше поглавити узрок, што су Турци по вољи, кад су гоћ хтели, долазили до Беча.

У очи Ђурђева дана 1543 подигао се Сулејман на трећи поход. 22 јула преко Валпова Шиклуша стиже у Будим.

24 јула обколио је Сулејман Острогон. У помоћ кренуше се коморанске шајкашке вајде са 40 шајака. Лицем на преображење (6 авг.) у 7 часова изјутру пусте се у бој Шајкаши са много надмашнијом турском флотилом. 13 турских лађа потопе и учине покоље међу турским лађарима. Још би грђе осакатили Шајкаши турску флотилу, и даље би је јурили, но их старешине уздржаше због њиховог маленог броја. У том боју погибе турски адмирал, султанов љубимац, Зирнар.

Но јунаштво Шајкаша није могло да спасе Острогон, Тату, па и сам Коморан отеше Турци од кукавичких немачких команданата. Краљ Фердинанд бринуо се само да Беч спасе.

Коморанске Шајкаше оставише саме својој судби, да се спасу, како могу и знају

Тек крајем марта 1544 стиже Фердинанд у помоћ са малом флотилицом, а доцније са 40000 војника у Пожун па за тим у Коморан. 1-ог маја јуришала је хришћанска војска

на Острогон. Ну се већ 18 јуна повукла била у Коморан на глас, да Синан паша долази у помоћ Острогону.

Од 1540, по што је Стеван Рéваји одступио, Шајкашима управљаху њихове вајде, а на челу управе стајаше Обервајда. Ну у рату били су потчињени немачким војсковођама, од којих су много патили.

Краљ Фердинанд у својим дописима од 9 и 14 августа 1548 помиње 8 коморанских вајда, а на име: Петра Хорвата, Петра Станковића (Zankovyth), Николу Миловановића, Емерика Докаја, Јована Хорвата, Петра Борхија, вајду Севастијана и Лаврентија Ујлаки.

Од 1544—1546 беше Обервајда шајкашки Вид (Видоје) Угриновић (¹). 1545 послао је Фердинанд Угриновића као свога посланика у Цариград, одкуда се на скоро вратио са условима мира.

Од 1546—1553 беше Андреја Тарноци прво капетан а доцније оберкапетан Шајкаша. А од 1548—1550. беше капетан Шајкаша Лука Неште, који се 1521 као вајда одликовао под Варадином. Умро је 1550. Његова је заслуга, што је Фердинанд стално уредио плату Шајкаша. 8 марта 1549 пише краљ пужунској комори: „— — Statuere volumus — quo pacto in posterum Nazzadistarum soluciones fieri debeant“. По томе беше годишња плата коморанских Шајкаша место 40 фор. 60 фор. Шељски, а по свој прилици ђурски и пожунски Шајкаши примали су годишње само 48 фор.

Било је још изслужених вајда и то 14 у Шељи, а 8 у Коморану, пензија је првих била по 100 а овима по 40 фор. Овом краљевом одлуком умножио се број Шајкаша, и 1580 било је свега 824 Шајкаша.

(¹) Још у почетку овог столећа налазимо потомке Угриновића у листи племића Тренчинске жупаније. Вид Угриновић беше стари српски властелин.

1549 саградио је Фрања Заји по налогу краљевом град Солнок на утоку Заљве у Тису. Фердинанд је послао из Коморана 1551 једну компанију Шајкаша и три вајде, тим је основао флотилу на Тиси. Главни капетан те флотиле био је Фрања Заји до 11 августа 1552, а тад је отишао за главног капетана свију Шајкаша у Коморан, његово место заузео је неки Берталан Хорватиновић. Али су Турци у септембру 1562 већ заузели Солнок.

Те исте године послао је Фердинанд Фрању Зајија и бискупа Вранчића у Цариград, где је Заји остао до 1557. За то време управљао је Шајкашима Зајијев зет Јован Пакши.

У Ђуру било је две компаније Шајкаша, ови су имали свог капетана и своје вајде. 2 марта 1556 било је у Ђуру свега 179 Шајкаша.

Мађарски сабор, увидећи користи од Шајкаша, закључа (у јануару 1556) да се флотила на Дунаву умножи, како би бројем надмашила турску. Осим тога да се оснују нове флотиле на Сави, Драви и Тиси (¹); да се утврди Коморан и Ђур, иначе се, вели Сабор, неможе стати на пут Турцима, да по вољи не упадају и опусте државу.

Краљ је саборски предлог у нечем испунио и умножио је број Шајкаша (²).

1556 понови се рат с Турском. Настаде најжалосније доба за Мађарску и трајаше до прве десетине XVII века. 27 новембра. 1562 закључи Султан мир мир са ћесарем у Франкфурту на Мајни на осам година.

(¹) Види споменик од 1556.

(²) Biderman у својој расправи „Serb. Ansiedl. in Steyermark" помиње (на 8 стр.) имена 8 досад непознатих коморанских вајда: Петра Сридића, Андреју Шикешди, Јована Пожгаји, Демешког Петра Хорвата и Матију Нађа; а у Шељи беше 1567 Фрања Нађ, који је рекламовао село Чичо (Csicsó) на острву Чалокеву (Csalóköz).

25 јула 1564 умре цар и краљ Фердинанд I. Престо наследи Максимилијан. 1576 по смрти Максимлијановој попео се на на престо син му Рудолф.

Читав низ година до 1606 препуњен је жалосним догађајима. Јован Сигисмунд Запољац заман се мучи и бори за престо. Султан Сулејман, Мустафа Соколовић, Хасан, Пертеф, Арслан, Ферхад и Синан паша пустошећи читаве пределе вароши и села претворише у гаришта. Сем тога и разни бегови на све стране жарише и палише по несрећној земљи. Па чак и разузадана мађарска властела тлачи своје јадне поданике.

За све то време Шајкаши су суделовали при одбрани Сигета, Ђура и Острогона.

1566 опет почиње рат турски. Седамдесето годишњи старац Султан Сулејман кренуо се на шести и последњи поход против ојађене Мађарске.

За све време ратовања главно је зборно место и излазна тачка свију операција царске војске Коморан. Тим је и важност Шајкаша порасла. Први људи отимају се за место главног шајкашког капетана.

16 јула 1566 стиже Султан у Београд. 5-ог августа паде својом големом силом под град Сигет, који брањаше зрински гроф Шубић са 2500 својих витезова. Док се под Сигетом борило на живот и не смрт, немачка се војска башкарила код Ђура.

На малу госпођу (8 септ.) погибе зринки див. са својим соколовима, погибе јуначки и жена му Јелена, запалив барутану, погуби множину непријатеља. Краљеве се војске не тиче таква погибија, она не притиче у помоћ тим витезовима.

Ну је пред Сигетом пресвиснуо од муке и најсилнији Султан Сулејман. Син му Селим закључи мир са Максимилијаном на скоро после пада Сигетског града.

У то доба остварују се у Хрватској и Славонији војничке реформе, које су у свези стајале са системом војне

флотила на рекама. Пошто су Турци поступно освојили готово сву Хрватску и Славонију, застрашио се цар Максимилијан, да не пострадају и његове наследне земље: Аустрија, Стајерска и Крањска. Предложи дакле немачком сабору, да се оснује покрајинско грофство са новим витешким редом, којима би био задатак четничко али непрекидно ратовање са Турцима. Предлог би примљен и одбрана хрватско-славонијске покрајине, тако званог вечитог генерала а, повери се мађарском краљу, као члану аустријског владалачког дома.

На тај начин је постао у Хрватској и Славонији тај противу уставан генералат, где под Матијиним наследником Рудолфом живе искључиво војници на одвојеном земљишту, уз коју је доцније придошла установа војна на рекама Сави, Драви и Кулпи.

Рудолф, чим је 1578 ступио на престо, одмах је продужио мир са Турцима. Те исте године читана је жалба Шајкаша на угарском сабору у Пожуну, они моле сабор, да им се изда заслужена плата, која им за 50 месеци није исплаћена. Протестују противу краљеве намере, што их хоће да премести у други крај. Јасно наглашују, да се они из Коморана неће маћи, док им се сва заслуга не исплати. По тој молби Шајкаша сабор је молио краља, да измири Шајкаше, с обзиром, што би у противном случају изгубљен био Коморан, та најјача стратигијска тачка у државни. Краљ обећа, да ће се побринути о тачнијем издавању плате, али све остаде при старом, Шајкаши су могли и даље гладовати.

На земаљским саборима од 1582—1593 наређено је, да нарочите комисије прегледају пограничне градове. Ну од свега не би ништа, све је опадало и пропадало народ и војска па и шајкашка установа.

1594 отпоче петнајесто годишња војна са Турцима. Одмах у почетку освојише Турци Петрињу и разбише ба-

нову и Егенбергову војску. Велики везир са 160.000 људи пређе код Осјека Драву и заузе Весприм и Палоту.

У пролеће 1594 предузе надвојвода Матија опсаду Острогона. На челу флотиле стајаше главни капетан Ант. Филип Ридезел. Коморански Шајкаши суделовали су само са 25 шајака, остали Шајкаши били су под Ђуром на ушћу реке Рабе у Дунаво.

Међу тим 29 јуна стиже велики везир Синан паша са 200000 војника. Пошао је да освоји Ђур. У првом јуришу заузе Синан мост на Рабцу, а затим отме од ћесароваца 300 лађа са 40 топова и сву осталу ратну стрему. Главни капетан Ридезел кукавички напусти бојиште и измаче до Пожуна.

За тим је надвојвода Матија сву снагу прикупио, да спасе Коморан. 29 септ. издајнички предаде Ђур гроф Фердинанд Хардек.

Синан за тим пође на Коморан, који јуначки брањаше Вук Старчић. Синан пошто је начинио мост, потајно је градио ровове и подземне путове у намери, да с барутом поруши градске зидове. У одсудном тренутку опази Старчић намеру Турака и одважи се, да све то поруши. На челу својих Шајкаша јуначки нападе на Турке на суву и на води и уништи сву турску спрему, многе лађе потопио је а неке је отео. Старчић је од почетка до 28 октобра славио бранио и одбранио Коморан, и пошто је голему Синанову војску сузбио, стиже у Коморан и надвојвода Матија са 40000 војника.

Сјајна победа Шајкаша принудила је Синан пашу да пре времена склони се у зимске станове.

У јуну 1595 отпочеше војну ћесаревци са опсадом Острогона и тек га 2 септ. заузеше великом жртвом. За тим се предаде и Вишеград.

24 јула, 1596 заузеше Хришћани Вац, и 3-ег, септ. Хатван.

1597 узалуд су покушали ћесаревци да поврате Ђур.

И тек у поноћ 28 марта 1598 кришом допловише Шајкаши са 5000 ћесаревих војника под Ђур, пошто су изненађену посаду исекли у зору заузеше Ђур.

Још већу славу задобише Шајкаши под Будимом ноћу између 12 и 13 октобра уништише сву турску флотилу под градским зидинама. Шварцемберг јуришом заузе горњу варош. Али позно јесење доба принуди ћесаревце да напусте опсаду Будима. Под Будимом остаде Никола Палфи знатном војском и мађарским и српским Шајкашима.

У позну јесен дочуше Шајкаши, да су београдски Турци упутили храну и друге потребе за Будим и Пешту. На глас тај одмах се реше Никола Палфа са својих 1200 хајдука и острогонска вајда Јован Ђорђе са Шајкашима, те се кренуше низ Дунаво. У путу покупише све лађе и добре лађаре, и сврате се у Бач, да казне тамошњег бесног бега свог старог душманина.

У близини варошице Пакша ударе на београдску турску експедицију, многе Турке посекоше и подавише, а самога бега окују пошто га љуто измучише и осветише своје другове, које је бег од дужег времена грозно конабио.

У том чују да долази турска дунавска флота са пратном од 8000 турака. Свега беше 130 разних турских лађа. Више Тилне између Фокту и Усоде јуначки нападоше турке, 5200 турака изгибоше и нађоше гроб у Дунаву. Турски шајкаши сви до једног изгибоше, само јединог младића, сина Осечког бега Календера, кога нађоше прикривеног у лађи, заробише. (1) Том победом задобише Палфи и Шајкаши 58

(1) Ову победу не само је описао познати историк Ортелије, ну је насликао на једном дрвореву.

неврата, 60 трговачких лађа, све турске галије, убојне лађе и шајке. Осим 3000 дуката, упљенише многу драгоцену робу, множину хране, оружја, барута, топова и муниције. За тим су ови хајдуци и Шајкаши допрли били до Тителa и Бечеја опљачкали сву Темишку покрајину и Бачку. Кад су најпосле поделили благо, сваки је војник добио преко 1000 талира.

Овај излет Шајкаша и њихов ванредни успех изненадио је и обрадовао цара Рудолфа, он је у својој радости огласио на све стране чак и нидерландском кнезу Алберту.

Али су хајдуци и Шајкаши већ 1600 скупо платили то лутање и пљачкање, јер се турске посаде из Печуја, Капушвара, Сигета и Копања искупише и све су те Палфине хајдуке и њима тумарајуће Шајкаше побили или подавили.

У октобру 1602 налазим. Шајкаше под Будимом и Пештом под командом царског витешког генерала Русворма. Жилберт Сантиљије управљао је свеколиком царском флотилом, а Шајкаши капетан беше Петар Ерши. Заслуга је Шајкаша, што је заузета Пешта и већи део Будима. У том стиже велики везир Хасан са 30000 војника. Али се на скоро врати у Београд. 1603 наставише ћесаревци опсаду Будима, ну поред свега јунаштва и жртава Будим је остао у рукама турским.

1604 умре Мухамед III, син му Ахмед настави војну са хришћанима. У септембру стиже велики везир са 70000 војника ћесаревци под ђенералом Баштом повукоше се до Острогона. цела ова годишња војна прође у чаркању. У октобру се вратио велики везир у Београд. 1605 2 окт. заузеше турци Острогон и Вишеград. Најпосле би закључен мир са турцима 11 новембра код Живтваторока под Комораном и то на шајкама.

Шајкашка народна установа, ова војна задруга, која се развила из српске породичне задруге, већ је за владе

краља Максимилијана пошла била новим правцем и поступно губи онај прастари народносни облик, потчињава се туђинском утицају и све се више понемчава.

У току XVII века под краљевима Матијом II. Фердинандом II и III и под Леполдом I коначно је овладао утицај бечког војног савета. Испочетка се јавља само у војним стварима, а доцније овлађује и судбином читавих народа.

Једва је што преостало од шајкашких традиција. До душе у току једног века још уживају шајкашки поглавари добивене баштине и племићска права и повластице, па добијају и нове повластице и баштине.

Нема више главни капетана већ Обер вајда, који се бирају из средине коморанских српских племићских породица. Обер вајде управљају реогранизованом шајкашком флотилом. Вајде се доцније називају лајтинанти.

Кад се 1690 са Патријархом Црнојевићем доселише 37000 српских породица, по предлогу староседеоца Србина племића коморанског Адама Фелдварије потврди Леополдо I. 24 марта 1691 Јована Монастирлију за подвојводу народа српског (vice ductor nationis serbicae), који је војни и грађански поглавар и вођ народа српског. Значајно је свакојако, што је бечки двор за подвојводу узео из круга коморанских српских породица а не од нових досељеника.

План пресељена Срба у Мађарску поникао је у дворском војном савету. Тај војни савет, не обзирући се на земаљске законе, не водећи рачуна о будућем положају Српских досељеника, сматрао је те досељенике, као гомилу војника и као вољно оруђе, с којим по вољи располаже. Бечки војни савет створио је досељеницима безправни положај. Све повластице и привилегије дароване Србима, и ако су их потписали аустријски владаоци, биле су празне листине, које нису имале правну вредност, јер су биле у опреци

са земаљским законима, земаљски сабори нису их признали ни узаконили.

Цесарски ђенерали обећанима обмануше јадног деспоту Бранковића, патријарха Црнојевића, који су за собом повукли готово пола милијона Срба. Јадници напустише своју отаџбину а нова постојбина није им никад постала отаџбином. У том измајсторисаном положају омразише се са господарећим живљем. с којим су некад у пријатељству били. Напустише земљиште, на ком би кад тад извојевали своју народну независност. На новом земљишту нису никад дошли до автономног положаја и изгубили су најпосле и своје народно име.

Та је судбина постигла и староседеоце а и оне Србе досељенике.

Мађари су умели да у свом огорчењу, оружјем у руци натерају бечке власнике на поштовање својих уставних права.

Док су Бочкајије, Бетлени, Текелије и Ракоције оружјем у руци сузбијали самовољу својих владалаца и своја права бранили; Коморански, ковински, чалокезки и остали подунавски Срби стајали су уз ћесара и своју крв проливали у борби са Мађарима.

У то доба стајаше на челу Шајкаша обервајде: Никола Фелдвари († 1649), Јован Монастирлија, Јован Брљаковић, Кузман Жупановић, Јован Белаковић, Јован Острогонлија (Esztergomi), Ђорђе и Владислав Фехирвари и други. Обервајде су биле у исто време и старешине српске православне општине; краљеви их на грађују племством на баштинама.

У савременим коморанским протоколима налазе се ови племићи Срби: Никола Фелдвари († 1649). 1659 Петар Фогаш; Јован (János) Дијак, Данило Дијак; 1664 Петар Фехирвари, Вук (Farkas) Киш; Ни-

Дијак, Никола Фехирвари, Вук Капошвари Никола Зомборлија (Zombori); Павле Дијак, Адам Фелдвари; Марко Ленчиш; Јован Вуковић (Farkas); Адам Ваљи; Тома Пешти; Адам Фехирвари, Ђорђе Фелдвари; Никола Вуковић (Farkas); Адам Фелдвари, Јован Фелдвари; Јован Вуковић (Farkas); Владислав Фехирвари и Јован Фехирвари (синови Ђорђеви); Петар Рац; Никола Фехирвари; Адам Фехирвари; Ђорђе Рац; Петар Пешти; Јован Фехирвари Лајдин (Lieutenant); Лаци Фехирвари; Адам Пап; Петар Јеновац (Jenei); Адам Пешти; Тома Пешти; Петар Будаји (Летић); Јаков Темешвари; Јован Халас; Ишток Чанади; Лацко Пешти; Анта Вуковић (Farkas) шајкакши десетар; Стеван Рац, Јован Деметер; Јован Варшањи; Михајло Дуци; Никола Фехирвари Јован Фехирвари; Сима Будаји (Летић); Макса Будаји (Летић); Владислав Ковач; Димитрије Ђенђеши; Јован Станковић; Андрија Домонком, и други.

Нови племићи тај нови витешки ред, и ћесареви људи Срби у Коморану живели су задуго у непријатељству са тамошњим властима, због чега су се ови често жалили на земаљским саборима, где их је заступао и бранио мађарски палатин Ђорђе Турзо (1610), Повластице тог вишешког реда, коморанских Шајкаша и права својих другова жестоко је бранио Гргур Тали пред магистратом. Ну је Палатин 1612 пореко, што је пре две године бранио.

На земаљским саборима 1622, 1635, 1638 и 1659 понављане су жалбе на Коморанске Србе, ну без успеха.

Бечки војни савет тачно је плаћао Шајкаше, но су скупо платили јадни Шајкаши ту милост.

У окт. 1619 подиже незадовољне Мађаре на ћесара ердељски војвода Гаврило Бетлен. После залудни покушаја закључе обе странке мир у Хајнбургу 5 нов. 1620.

Не прођоше ни 20 година а Ђорђе Ракоци I подиже се на ћесара, и у том га помагаше његови савезници француски краљ Лудвик XIV и краљ Шведски.

Нема сумње да су Шајкаши имали знатан део у тим несрећним домаћим борбама, но би ваљало прикупити више историјске грађе, да би потпуније проучили то несрећно доба.

Кад је Леополдо I ступио на престо 1657 турско господарство у Мађарској допирало је до Ђура реке Гараша и до Карпата.

Одмах у почетку Леополдове владавине 1663 почиње турска војна, која се малим прекидом провлачи до краја XVII века (1699). То беше очајна војна на живот и на смрт. На срећу Турци немаше добре војсковође, као што беху Соколовић и Синанпаша. Међутим на челу хришћанске војске стоје херцег Лудвиг баденски, принц Јевђеније Савојски, гроф Гвидо Старенберг, гроф Јован Палфи, Лотриншки херцег Карло, Макс Емануел, и пољски краљ Собијески.

У брзом полету за неколико дана месеца јула пројури Ахмед Ћуприлић са 100000 војника путем Осјека, Будима, Острогона, Најхајзла, Пожуна, и продре преко Мораве до Брина и Холумуца. Кара Мустафа у половини Јула паде под Беч и големом је силом опасао престоницу са свију страна.

Ћесар Леополдо I побеже у Линц, остављајући другима, да му спасу престоницу. Јуначки краљ пољски Собијески ослободи Беч; разбив Турке тако, да се је Карамустафа са губитком 60000 војника, целе опсадне спреме и свега свога блага бегством спасао од коначне погибије.

Савезничка војска гонећи Турке освоји Паркањ, Острогон, Вишеград, Вац и Пешту. Будим су 109 дана бомбар-

дали, али су изгубили 23000 војника, а не узеше Будим. После залудне опсаде сву ратну спрему преселише у Острогон, Коморан и Ђур.

У тој знатној војни одликоваше се Шајкаши под Бечом и у заузећу Острогона, где су свуколику турску флотилу заробили. Али су највећу заслугу стекли у том, што на својим шајкаша брзо превозећи војску, нису дали Турцима да одану и да се у маси прикупе.

Најпосле 2 Септембра 1686 куцну час ослобођењу Будима. Након 145 годишњег турског господарства јуначка хришћанска војска јуришом оте угарску престолницу из руку 76-ог намесника турског, 70 годишњег старог јунака Абдурахмана. Шест пути су опсађивали хришћани у току готово 1½ века град Будим, ну беху лоше среће.

За време опсаде Будима коморански Шајкаши при опсадној спреми и јуришу чинили су велике услуге и јуначки се држали.

Лотриншки херцег Карло са 90000 војника опседнуо је био Будим. За ту голему војску саградише коморе и магазине у околини будимској. Од Ваца до Сентандреје лежала је та хришћанска војска у утврђеним становима. Шајкаши су превозили храну, сено, дрва и сву ратну спрему. Уз то су дању ноћу стражарили на Дунаву. Болнице беху смештене на острву Маргарети.

Абдурахман последњи паша будимски, предвиђајући опасност, већ је 21 јуна склонио жене и децу одличних Турака, наките и остале драгоцености на чепељском острву. Заповедио је Ерчинској посади, да све то склоне на сигурно место и да чувају, док не стигне у помоћ велики везир Сулејман.

По несрећи турској дознао је капетан Адам Баћани за ту Абдурахманову експедицију, пошаље у потеру 12 шајака, а он својом коњицом обиђе сувим и између Ејрда и Ерчина

зароби сву експедицију. Сву пратњу посекоше а 92 жене па и саму пашиницу заробише и расродаше, а драгоцености у вредности 200000 форината поделише међу собом јунаци.

24 јунија беше дан јуначке славе за Шајкаше. Тога дана је Лотришки херцег из шајака бомбардао бедеме а капију у доњој вароши порушио је петардама и продрео у варош, (Wasserstadt).

Под Герзелезом начинише Шајкаши мост на Дунаву, а да не би помоћ дошла граду. великим балванима везао лађе утврдио и је гвозденим ланцем и тако загатио Дунаво. Оба ова моста саградише и чуваше Шајкаши, а тим је обзбеђен био саобраћај између Будима и Пеште.

13 августа стиже велики везир под Промонтор (¹) и своју флотилу, упути да запали оба шајкашка моста, али Шајкаши јуначки сузбију.

26 августа дочује Лонтришки херцег, да Турци из старог — Будима и велики везир мисле у исто време да ударе сувим и на води својим лађама на дунавске шанчеве и на шајкашку флотилу и да је униште. Херцег Карло смести добро наоружане Шајкаше под Герзелезом на средини Дунава.

20 авг. зајиста јуриша велики везир на дунавски шанац, али војска на суву а Шајкаши на води тако живо дочекаше те мнеле Турке, да од њих не оста ни гласоноша, да јави за ту поразу великом везиру.

После пада Будима 6 септ. појури Лотриншки херцег за великим везиром до Толне. Херцега Карла са његовим сјајним штабом возише Дунавом Шајкаши. Чету Шајкаша као извидницу послаше, да за војску прикупи храну и сено по дунавским острвима, јер је одбегла везирова војска све до Драве опустила. У путу дознаше да велики везир брзо измиче у Београд.

(¹) Само сахат хода од Будима.

На тај глас Лотришки херцег распусти страну војску кућама, само остаде баденски маргграф Лудвиг са 12 баталијуна, осташе коморански Шајкаши и Бећанови и Есперхазини хусари. Шајкаши саградише код Толне мост на Дунаву, и кад је вихор у октобру мост раскинуо, Шајкаши превозише војску на леву обалу Драве, која је пошла и заузела Печуј 22 октобра.

На скоро је дошла под власт Леополда I сва подунавска и потиска покрајина. Војна од 1683 до (1699) карвачког мира најсјајнији је део аустријске ратне повеснице. Турска сила потиснута је чак иза Мориша и Тамиша и спала је само на тамишварски пашалук и доње подунавље.

Знатан део сјајнога успеха припада коморанским Шајкашима. Али њихову заслугу оценићемо право, кад опишемо војевање савојског принца Јавђенија.

Доње подунавље опустиле су турске војске, хришћанској војски не остаде друго, но да храну и остали ратни прибор довози из аустријских насљедних области и из западног и поштеђеног краја мађарске. Сувоземни путови беху непроходљиви, заостао је само водени пут. Саобраћај воденим путем беше у рукама Шајкаша. Ну је тај саобраћај важио био не само на Дунаву већ и на Тиси, Драви, Сави, Моришу и на Мури. И на свима поменутим рекама одржавали су саобраћај коморански Шајкаша.

Јевђеније савојски у најкраћем је року све наредио, да у случају рата војска ни у чему не трпи оскудицу. Дуж пловних река подигао је војне магазине, које су чували Шајкаши. На доњој Тиси подигнути су магазини у Сенти, Старом — Бечеју и Жабљу; а на доњем Дунаву у Моношторсегу, Верешмарту и Баји. Уз сваки магазин подигнуте су стражаре с малом шајкашком насеобином и четом Шајкаша. Задатак Шајкаша беше, да одрже саобраћај из међу тих магазина и војних станова, и да чувају поверени им војни

прибор. Ти војни магазини били су и зборна места ћесаревој војсци у Баји, у Мохачу, и још у другим местима.

Савојски принц Јевђеније у војни 1687 и 1698, полазећи из Колута на Тису, не бира најкраћу линију, ну обилази и машира дуж Дунава. Тако и за Турке важна је дунавска линија, а најважнија стратегијска тачка беше Оршава, јер том тачком обезбеђен им је био планински пролаз.

Турци су држали у Београду сталну флотилу, која је чувала пролаз на Дунаву.

Што је ближе примицао Јавђеније Београду, тим је све више подизао на Дунаву магазине, стражаре и увећавао је број Шајкаша, а на име у Осеку, Варадину, Тителу, Земуну а најпосле и у Београду.

Пошто је генијални принц Јевђеније све ове војне припреме извршио, мирно је исчекивао време да се брани или да напада.

Напредовањем хришћанског оружја премештено је бојиште на доње Дунаво, тим се умалила стратегијска важност тврђава на горњем Дунаву.

Од сада важи Пожун као место, где се краљеви крунишу и држе земаљски сабори.

Коморан је све једнако средиште флотиле у Мађарској, али је већ одвећ удаљен од бојишта, и по том губи своју праву важност. Али још више губе од своје првашње важности Ђур, Острогон, Вац, Будим и Пешта. Само још Сигет важи до краја XVII века.

У то доба постају најважнија војна места на доњем Дунаву: Баја, а на Тиси и Моришу Сегедин, као главна војна стоваришта. Мање су важна места на Тиси: Мала Кањижа, Сента, Бечеј, Жабаљ и Тител на ушћу Тисе у Дунав.

Још је важнији постао Тител као полазна стратегијска тачка, кад се полазило на освајање Београда.

Варадин беше у оно доба тврђава првог реда, јер је бранио пролаз на Дунаву, којом управља граничарски оберкапетан (¹). У одбрану моста на Дунаву стајаше стално 9 шајака.

На ушћу Тамиша у Дунав утврђена беше паланка Панчево а ниже доле на Дунаву Нова — Паланка (Стари Хором или Рам).

Осек је остао важан као тврђава, која брањаше Славонију од непријатељског напада са истока.

Прелазећи на опис војне од 1688, опажамо озбиљан смер, да се Београд ослободи.

Шајкашка флотила већ од неколико година стоји под Варадином, Сланкаменом и Тителом и бди једнако, да се не би флотила турског Сераскијера појавила на Тиси. 7. 8 и 9 августа превозе Шајкаши царску војско преко Саве. Заман бранише Турци прелаз Шај-кашима. Хвалом спомиње и узноси сувремени чувеин историк Вагнер тај прелаз преко Саве као најодличнији војнички чин, ком се Јевропа дивила.

Чим је баварски Херцег Макс Емануел из Варадина у Земун стигао, одмах се одпоче грађење моста на Сави. Мост саградише Шајкаши за једну ноћ. 10 августа беше ћесаревци већ на српској земљи. Више пута понављао се јуриш на Београд. Шајкаши су први на јуриш заузели доњу савску варош.

Београд паде али се ћесаревци преварише у нади, да ће задобити много благо, јер су Турци још пре опсаде испратили на 500 лађа жене, своју децу и све своје драгоцености. Кад су лађе стигле под Оршаву, Али паша понуди ђенералу Ветерани 12000 талира, ако му писмено подјемчи слободан пролаз. Ветерани заиште 400000 талира и најпосле пристане и на 200000 талира. Кад су Ветеранови посланици

(¹) У половини XVIII века беше оберкапетан и командант града Варадина Секула Витковић.

примали под Фетисламом паре, искоче Текелијни ајдуци, посеку изасланике, а лађе ослободе, и ове даље измакоше. Ветерани не имајући лађе, не могаше гонити турску флоту, и с крштеним рукама гледаше, како Турци измичу. Срећом наседоше на Ђердапу 42 турске лађе, те лађе и њихову посаду заробе ћесаревци, а остале турске лађе срећно измакоше и отпловише до Видина и Никопоља.

Ветерани имао је налог, да заузме Оршаву, али немајући шајке, није могао да заузме то веома важно место на Дунаву.

Кривицом бечког дворског војног савета ћесарева војска није имала нужни број лађа. Да је било повише лађа на Дунаву, које би заузеле целу војену пругу од Београда до Оршаве и Видина, лакше би се освојиле дунавске области па и одржале, а не би толики број војника узалудно изгинуо.

А уз то је стајао непомично Маргграф баденски Лудвиг, а пред његовим очима развише Турци највећу енергију. Под Новимградом било је 60—70 турских шајака, те су Турци до воље бранили све своје дунавске позиције, а ћесаревцима пресекоше саобраћај на Дунаву.

Таквом енергијом и срећом отпочета војна, у оскудици јаке флотиле, а нехатом већине ћесаревих генерала, несрећно је продужена.

4 октобра 1690 на јуриш је заузео Београд Сераскир Мустафа Ђуприлић. Овај сраман губитак разбудио је то бечко војно веће, те великим напором искупише војску од 80000 момака. Али се и Турци пожурише и утврдише Београд.

У мају 1691 искупи се ћесарева војска под закриљем Варадина и саградише Шајкаши мост на Дунаву. Сераћер Ђуприлић утврдио се на висовима врачарским од Саве до Дунава.

Шајкашку флотилу послаше из Варадина као извидницу и она дође до Сланкамена, а за тим даље отплови према Земуну. И ову малу шајкашку флотилу послужи срећа те 17 августа уљени богати турски транспорт с храном, а 19 августа припомогоше Шајкаши те је ћесарове војска одржала сјајну победу над Турцима. Да се немачка флотила није кукавички владала, и да је коморанска шајкашка флотила приближно равна била турској флотили, био би сјајнији успех од оне победе, а овако се ограничише само на одбрану сланкамонске позиције.

И тако је траљаво ишло до краја 1691 и у течају 1692. Турци имајући јаку флотилу много су мању штету имали. Највише су страдале турске трговачке лађе од српских Шајкаша. У новембру 1692 чета српских Шајкаша под капетаном Пером продрла је била на Дунаву до Ветеранове пећине. У путу заробише 15 турских лађа а посаду побише, па се са неколико заробљеника и две одузете заставе вратише назад.

29 августа 1694 Сурмелија Али паша обседнуо је Варадин, у чему га помагала турска надмоћна флотила.

У течају ове војне знатну је улогу имала турска флотила, на којој су служили под командом Имре Текелије Срби и Мађари ([1]). Његова је флотила чувала подунавље од Београда до Голупца, испраћала и допраћала све, што се из Београда или из Сераскеровог стања довозило и одвозило.

2 октобра 1694 због велике кише и хладноће напустио је велики везир опсаду Варадина и повукао се у Београд, где је на скоро мучки убијен.

Нови султан Мустафа послао је 1696 на Дунаво 16 галија, 30 фрегата и 186 шајака. Ова флотила имала је

([1]) Главни командант турске флотиле био је управо Али паша, али је знатан део своје флотиле поверио Али паша Имри Текелији.

задатак, да заузме Тител. Али је снажно одбише коморански Шајкаши.

И у продуженој војни 1697 турци се помоћу своје надмоћније флотиле држе у својим положајима око ушћа Тисе и на Дунаву. Њихова голема флота господари на Дунаву, само јој брани Варадин да даље не продре. Ну на Тиси ништа је не спречава, и по вољи допире до Сегедина и у северо источне крајеве Мађарске.

Најпосле учини крај том лабавом војевању нови војсковођ савојски принц Јевђеније. Овај даровити војвода одмах је увидео потребу, да са ћесарева флотила знатно увећа.

У пролеће 1697 било је већ 9 великих галија на свакој 30. до 40 топова и знатан број шајака. Посада великих лађа и шајака била је готово искључиво састављена из српских Шајкаша под управом својих вајда и обервајда.

Ма да је појачала била краљева флотила принц Јевђеније, с обзиром на остале прилике, издао је налог флотили, да се држи строге дефензиве.

Напротив је турска флота била много надмашнија. Њихова је флотила стајала под нарочитим капетанима, који су становали у Хисарџику (Гроцкој), Стојнику(?), Смедереву, Пеку и у Шапцу.

На челу војске, у војни 1697, стајаше сам султан Мустафа II.

Принц Јевђеније не беше баш у повољном положају. Крајем јула стиже Јевђеније из Осјека у Варадин, и одмах је прегледао царску флотилу. 28 јула пређе у Ковиљ, где је 9 дана будним оком пратио сваки покрет турски дању и ноћу бдио је и штититио положај своје војске од напада турске флотиле. Турци су имали три отворена пролаза преко панчевачког моста у Банат, преко београдског моста на Сави у Срем и водени пут на Дунаву.

19 августа пређе Султан преко Дунава у Панчево. У исто време преко савског моста пређоше 4 паше у Срем и дођоше под Сланкамен, а њим упоредо иђаше и турска флотила.

Након многих маневара турска војска прелазила је и 11 септембра код Сенте преко Тисе. На самом том прелазу изненадио је Турке принц Јевђеније, кога је кроз ритове најкраћим путем провео капетан Јова Поповић Тукулија. Генијални Јевђеније сатре турску војску под Сентом и одржао је најсјајнију победу XVII века над великом султановом војском.

У тој сјајној победи задобио је принц Јевђеније 62 турске шајке.

10 октобра превезоше Шајкаши преко Саве војску принца Јевђенија у Босну.

Док се Јевђеније јуначки борио у Босни, ђенерал Рабутин својом кривицом пострадао је под Паланком, која лежи према Раму.

Војна 1698 вођена је без губитка, али и без успеха. 18 октобра оглашено је примирје у главном стану Јевђенијевом код Ковиља. У новембру састадоше се посланици великих сила у Карловцима, где је 26 јануара 1699 закључен мир, ш њима је окончана и 15 годишња турска војна.

Ми смо на другом месту говорили опширно о Ракоцијевом устанку, и о том, како се наш народ у Мађарској, руковођен од својих сеобичних вођа, крваво завадио са својим суграђанима Мађарима, толику крв пролио за туђинске интересе а на своју велику несрећу, јер је много страдао.

Патријарх Арсеније, који је толики народ одвукао у туђинство, да би се удворио ћесару, горко се патио у туђинству, и много је претрпео од цесарских власти.

Поред толиких јасних доказа своје верности, патријар Арсеније III није уживао поверење царског војног већа, што се најјасније огледа у овом случају.

Патријар Арсеније отишао је био 1703 у Беч, да лично изради код царског двора; е да би се једном поправило несрећно стање српских досељеника. Изчекујући највише решење, патријар се дуго забавио у престолници. Познато је, да су патријарха новчано помагале српске општине, кад је по народном послу одлазио у Беч, Ну се овога пута патријар дуже задржао у престолници, те је остао без новаца, а желео је, да се што пре врати у народ, због Ракоцијеве побуне, која је букнула била у Мађарској. Међу тим је настала и зима, а патријар се немогаше кренути из Беча, јер му не хтеше дати пасош, без кога се није могло путовати у оно немирно доба.

Један патријар молио је мољакао и трчкарао за пасош и најпосле дође та његова ствар пред дворско војно веће. Тамо узеше седог патријарха на протокол; војно веће разбирало је за ту ствар и код самога цара, и цар је дозволио, да се патријарху изда пасош.

Патријар се већ радовао свом повратку у средину свога народа. Међу тим је војно веће послало акт о пасошу на одобрење принцу Јевђенију. Принц је до душе пасош потписао; али је препоручио војном већу, да патријарха задржи у Бечу. Војно веће поново је већало 29 децембра о патријарховом одласку и пасошу и овако је ствар преставило цару:

„Allergnädigster Kayser, etc. — — — — — — —

Es hat der annoch alhier anwesende räizische Patriarch sehr instanding angehalten, das Er von hinen dimittieret, und zu seiner sicheren abraiss mit einen Kays. Paass versehen werden möge: nimbt zum prætext solcher seiner raiss, das Er die hin: und wi-

der in Hungarn befindliche räizen besuechen, und selbe zur beständigen treu, auch wider die Rebellen sich gebrauchen zu lassen, animieren wolte; der gehorsambste Hofzriegs Rath hat die abraiss obbemelten Patriarchens ieder Zeit für bedenkhlich gehalten, und eben desswegen sich Unterstanden jüngshin bey Euer Kays. Majestät sich derenthalben mundlich gehorsambst anzufragen, und nach deme dieselbe sich allergnädigst erklärt, dass sothanner Patriarch dimittieret werden khönte, so hat mann den neben khombenden Paass aussförtigen lassen, und Solchen dero Hofkriegs — Raths — Præsidenten Prinz von Savoye zur Unterschrift nacher Presspurg übershickt, Welcher zwar selbiges unterschribener remittiert, dabey aber expresse gemeldet hat, das mann vorhero sich wohl Zuerkhundtigen habe, ob sich auf Ermelten Patriarchens treu gewüss und sicher Zuverlassen seye, wo nit, so dürfte besser sein, Selbigen sub specioso titulo alhier zu halten, und nit fortgehen Zu lassen; bey welch bewandnis kann gedachter Hoff — Kriegs — Rath sich bemisiget befindet, Euer Kays. Mayestät dies neue emergens, und seine rationes, warumben Er an der treu mehrbesagten Patriarchens in etwas anstehet, gehorsammbst zu proponieren. Nemblich weillen die öfftere Khundschafften gegeben, das die räizen bey dem Ragozy und Bertzeni sich sollten insinuiert, Und gar mit Praesenten eingefundten haben, Und obwohl darüber zwar kheine absolute gewüssheith nit Vorhandten, So macht es doch pro 2-o Einen argwohn, weill dèr maiste thaill diser nation, beforderist die unter dem Monasterly bis auf den heütigen Tag wid(er) die rebellen nichts operiert hat, also das pro

3-tio Offters besagten Patriarchen alhier auffenthalten, als Ihme Zu dimitteren besser sein dürffte, ist allein 4-to Unter was praedext solches Unmerkhsamb anzustöllen? in quæstione, worbey der Hof — Kriegs — rath der gehorsambsten Mainung wäre, es khönte prætextieret werdten, dass mann in sachen die räizisch nation betreffent, importierliche negotion mit Ihme abzuhandlen hette, und Euer Kays. Mayestät, glaubten, das es nit besser, alss alhier brevi manu mit Ihme Patriarchen (zu welchem Sye ein absonderliches gnädigstes Vertraun tragten) geschehen khönte, welchen ende auch 5-to Pro forma ein negotium mit Ihme angefangen, solches 6-to Mit neuen materien Von Zeit zu Zeith zu acumulieren, das aber 7-timo bedeuther Patriarch sich umb.... leicht Und williger alhier aufhalten lasse, Imhe gleich ein convenienter Unterhalt zu ahsignieren, und ordentlich Zu raichen wäre, worbey noch dieses zu annectiren hat, das die ottomanischen Porten den darinigen räizischen Patriarchen niemals ausser augen lasset, und selbigen obligieret, das Er beständig zu Constantinopl residieren muss, ad cujus exemplum mit öffters bedeuthen alhiesigen Patriarchen ein gleichmässiges zu introducieren nit allein nicht Undienlich, sondern wohl nöthig und nützlich sein dürfft".

1703 букнуо је устанак Фрање Ракоција II. Пошто је царска војска зањата била у страним државама, Срби су морали да се крваве са Мађарима. Шајкаше с флотилом послаше на Тису у цели, да до Сегедина спроведе српску војску. Ова је имала налог да нападне отуда на Кечкемет, и на тамошњи утврђени положај Ракоцијевог пуковника Фрање Дејака. Ракоци је послао Стевана Шењеју и Але-

ксандра Карољију. у помоћ Дејаку. Ова уједињена устаничка војска потиснула је Србе и заузела је град Солнок на Тиси.

Устаничка војска с дана на дан све је више расла. Да би се што већим успехом војевало, постарао се Ракоци за повећа број лађа, које би спречиле покрете, Шајкаша на Дунаву и Тиси.

Међу тим је долазила и царска војска, и ђенерал Хајстер успешно је војевао и много је наудио Ракоцијевој војсци.

На доњем Дунаву стајаше на бранику пукови ђенерала Херберштајна и Срби. Немци продреше у Чалокез, Пожун Ђур и Коморан беху у рукама Шајкаша. Уз то је Хајстер утврдио Фелдвар. Десет шајака са 374 Срба послао је, да спале и униште устаничке лађе и воденице. Куруци стајаху дању ноћу под оружјем, јер су на Дунаву господарили царска војска и њени сајузници. Острогон беше такође у царским рукама.

При свем том је крајем 1704 успео Ракоцин војвода старац Боћан, да изнуди прелаз преко Дунава, и да се утврди на брду више Пакше.

Почетком априла 1705 покушаше Шајкаши јуриш на Ракоцијеве шајке. Али не дође до боја, јер ђенерал Берченьи није желео, да изложи тако мучно стечену флотилу, те је своје лађе ноћу сувим превукао и склонио.

Међу тим је стари Боћан код Пакше саградио мост преко Дунава. 4 јуна заузеше Куруци Фелдвар.

17 Јуна стигоше 17 лађа, на којој беху мешовито Немци и Срби из Алмаша, продреше мимо усташких батерија код Фелдвара, и 20 дођоше под Боћанов град код Пакше, где се отвори жесток бој. Боћан би рањен, град порушен а мост спаљен.

Почетком 1706 знатно је ојачала Ракоцијева флотила. Боћан заузе на Дунаву положај између Острогона и Коморана. Из тога тврдог положаја нападали су Куруци царске шајке, које су долазиле из Пожуна и Ђура низ Дунав у Коморан и Острогон.

Шајкаши из Будима разјурише мађарске становнике из Фелдвара и околине. Боћан их је повратио на њихова огњишта, и постарао се, да обезбеди саобраћај између Кечкемета и Солнока.

1708 појавише се 24 царске лађе из међу Ђура и Коморана. Берчењи хтеде да напусти свој утврђени положај код Карваја. Кад је Хајстер пошао био да Острогон снабде раном, спречише му Куруци пролаз. Берчењи утврдио се на реци Гараму, а у долини реке Вага командовао је Боћан. Ћесаревци се међу тим прикупише око Будима; у септембру исте године стајаху 27 лађа под Герзелезом са 4000 војника. Ова војска отпловила је на лађама до Варадина, а отуд се крену у Сегедин и у Ердељ. У исто време нападао је Хајстер на Најхајзл, али је залудно жртвовао толике људе, Берчењи је град одбранио.

Војна 1709 била је за Куруце несрећна. Ћесаревци су све већма и тешње обколили Куруце. Притисак ћесареве војске и њихова нечовечност деморалисала је мађарску војску. Према надмоћнијем непријатељу не могаше се одржат-Ракоци.

Најпосле 1710 сврши се та злосрећна унутрашња борба. Кароњи предаде остатак Ракојевих устаника ћесару.

Чим је угушен Ракоцијев устанак, бечки дворски војни савет, видиће користи, које је царски двор имао од Шајкаша у поменутом устанку, од њих је образовао сталне посаде. А на име у Коморану, као у средишту Шајкаша, сместио је 6 компанија, а у Ђуру и Острогону, као на мање

важним војним стратегијским тачкама на Дунаву, по две компаније Шајкаша.

После закљученог мира у Сатмару (1715) настао је за кратко време одмор. Али се већ 1716 ради о појачању флотиле и Шајкашког кадра. Ново устројство флотиле узео је био у своје руке принц Јевђеније. Он је тражио од војног савета, да се царска дунавска флотила постави у стање, како би својом јачином дорасла турској флотили, те да у предстојећој војни буде способна за одбрану и напад.

Тај енергички предлог принца Јевђенија усвојио је војни савет, и наредио, да се сагради 15 већих и средњих бродова, а према томе и одговарајући број наоружаних шајака. Војни је савет ставио тако увећану флотилу принцу Јевђенију на расположење. За грађење нових убојних бродова војни савет одредио је 145000 форината, а та сума, према тадашњим приликама, била је знатна. Израда планова за грађевине тих бродова би поверена данском адмиралу Сештату (Seestadt), а израдили су их мајстори Герзон Флока из Хамбурга, Тома Давис (Davids) из Лондона и Леон Хард из Беча. Рађено је на лађама у Бечу, Осјеку и Варадину. Толики је материјал нагомилан био за грађење тих бродова, да су од тог материјала саградили понтоне и грађу за три моста на Дунаву, два на Тиси и један на Драви. Помоћу тих бродова и мостова осигурано је кретање царској војсци у три правца к Београду Тамишвару и у Босну. Осим тога беше спреман покретан мост, који је на колима пратио војску.

Принц Јевђеније стигао је у Футог 9 јула 1716. 27 јула био је у Варадину, где је заузео био положај у Капраровим јаким шанчевима.

Међу тим се Турци искупише у Београду, а на крају месеца јула заузе велики везир Алија висове Фрушке горе према Варадину.

5 августа већ се сукобише војске и принц Јевђеније одржао је је сјајну победу над Турцима. Ну је нова флотила слабо оправдала Јевђенијеву наду, коју је полагао у те водене колосе. Ти нови бродови имали су у дужину 133 стопа а у ширину 28; а свака је наоружана била са 50 топова.

Адмирал те нове флоте беше Гашпар Швендиман. Али су ти колоси доцкан стигли, да учествују у поменутој сјајној Јевђенијевој победи.

Принц Јевђеније не имаше стрпљења, да дочека те нове бродове. Он је оставио наредбу, да ти нови бродови на ушћу Тисе пазе на кретања турске флотиле.

Међу тим је Јевђеније својом војском и старом шајкашком флотилом пошао да заузме Темишвар. Коморански Шајкаши возили су војску, топове и остали војни прћлаг на реци Тиси и Бегу. Те коморанске Шајкаше лично је предвидио њихов обервајда Јован Острогонлија (esztergomi János).

На крају априла 1717 десио се жалостан, али по себи значајан догађај, јуначки покушај Шајкаша под командом официра Петраша. Ваљало је провести знатну количину хране у Панчево, где су били главни магазини, којом би се хранила војска кад би нападала на Београд. Тај покушај, да се храна спроведе под домашајем београдских градских батерија и пред очима моћне флотиле турске, сматраше да је не могућан и не остварљив. Што се нико не смеде латити таквог очајног покушаја, тога се, баш због очите опасности, радо примио јунак Петраш. Науми да ноћу прође под Београдом. У зору 16 априла помолише се Богу, па се јуначки Шајкаши својим витешким вођем кренуше из Варадина.

Петраш својим Шајкашима срећно изврши своју тешку мисију и преда храну у Панчеву. Али у повратку нападе

јуначке шајке читаво оделење турске флотиле. Заметну се ужасан бој, и у одсудном тренутку запали се барут, већина Шајкаша изгибе, а тешко рањеног Петраша заробише Турци, и тек се после пожаревачког мира ослободио ропства.

Десетог јуна 1717 царска је флотила прикупила и поново је очајала са 10 нових галија, које беху наоружане са преко 400 топова.

Флотилом је управљао адмирал Швендиман а под адмирал беше дански флотни капетан Петар Андерсен.

Принц Јевђеније прешао је из Панчева преко новог моста на Дунаву више Вишњице свом је силом напао био на Београд и заузе га 17 августа.

Појединости ове славне опсаде нећу овде описивати, по што је ту опсаду вешто описао стручњак г. ђенерал Протић у „Годишњаци“ 1886.

Пошто је заузео Београд, 12 септембра отпочео је принц Јевђеније грађење пространог пристаништа на Дунаву под градом Београдом, где би се по нужди, склонила цела царска флотила. То пристаниште и сад постоји, ну је већином засуто.

Царска флотила стајала је у том новом пристаништу до 21 јула, до закључка пожаревачког мира. Доцније се јамачно вратила у београдско пристаниште. Коморански и Ђурски Шајкаши вратише се својим кућама на одмор, који су саслужили, јер су се тако јуначки борили за све време опсаде Београда.

После заузећа Београда и Оршаве ослобођено је било цело доње Дунаво. Према томе и Шајкаши осташе на миру. 1719 добише коморански Шајкаши новога обркапетана у лицу Ђорђа Фехирварије. (Oberwaywoda militiae nationalis Csajkistarum), он је на том месту остао све до своје смрти 1746 (¹).

(¹) Види протокол коморанске српске општине.

Шајкаши осташе на миру до 1736 године. Те године спремише се царска војска за нову војну са Турцима. Краљ Карло III стекао је у Русима моћног сајузника; ну је велики губитак претрпео јер 21 априла 1736 умре генијални војвода принц Јевђеније Савојски. Његовом срћу изгуби Аустрија најјачи стуб и узданицу своју. Тај губитак тим се јаче осетио, што у аустријској војсци не беше човека, који би заменио таквог војводу. На челу аустријске војске стајаше махом људи, којима је највећа заслуга била у том, што су били аристократе, дворски љубимци, удворице, али не способни официри.

У септембру 1737 послат је био у Београд царски пуковник Ла Мервеј, да прегледа стање царске флотиле. Доцније послаше ђенерала грофа Секендорфа, да прегледа и стручно проучи стање флотиле. Ђенерал је у свом опширном извештају дворском војном савету јавно, да је флотила у врло лошем стању. Војни савет наредио је, да се одмах сагради 4 нове лађе са 30 до 40 топова. Те нове лађе градише приморци Далматинци из Реке, Букари, Сења и Млетака.

Искупише странце из Хамбурга, Ливерпула и Генује, да попуне посаду ових лађа. Управу флотиле предадоше Маркизу Палавичину. За капетане тих нових лађа поставише млађег Асемана, и малтеске витезе Кампитела и Шваљеа Ломонта (Chevalier Leaumont).

Али, тек што их искрцаше на воду, наседоше ти џинови и тешком их муком кренуше с места. Палавичини би принуђени да отпусти странце, и место њих да узме отечествене синове, веште лађаре, који немаше, до душе, појма о маневрима на морским лађама, али тим боље познаваху сваки кут на Дунаву.

16 августа 1737 дође Палавичини под Видин начини ђуприју на Дунаву код Пристола и у шанчевима се јако

утврди, а својим галијама спречио је пролазна Дунаву. Толика спрема остаде јалова. Не смедоше нападати Видин, а ђенерал Секендорф световаше, да се натраг повуче војска и флотила. И тако започе сјајна ретирада. На води се тешко креташе те велике галије, а уз то мораше вући за собом и мост. Турци их узастопце гонише и нападаше, и ма да су свугде сузбијени, ипак су отежали ћесаревцима повратак и много им наудише. Које Турци, које мала вода на Дунаву доведоше ћесаревце до очајања. Непрестано су измицали, па најзад изгубише и Оршаву, ту најважнију стратегијску тачку на доњем Дунаву. Најпосле појавише се у војсци и разне болештине. Тим неуспесима заврши се ово годишња војна.

Зимско је доба настало. Војни савет свом снагом је прегао, да се оправе или из нова сагради градови и тврђаве и да се поправи грозно стање срамно напуштене флотиле. Војни кругови страховаше, да ли ће Ттрци ударити на Београд или на Темишвар.

Војни савет послао је ђенерала Кевенхилера у Београд, да проучи стање царске флотиле. Ђенерал јавља у Беч, да је флотила у веома лошем стању, да су официри и матрози махом оболели, разбегли се, а неки дадоше оставке. Најпосле вели Кевенхилер, да флотом управља неки пешачки капетан, који ни појма нема о дужности бродарској.

У исто време поднео је војном савету Палавични свој мемоар о флотили. Предлаже савету, да одмах пошаље у Београд стручног официра, који би поправио прошле године сграђене галије. Оптужује подадмирала Асемана, који је кукавички потопио две галије, а могао их је спасти, да је послушао његове наредбе. Описује жалосно стање морнара, који би се из Београда и Трста повратити могли на дужност, да се, вели, њима није нечовечно поступало, и неуредно плаћало, они су били без стана, огрева, па чак ни у бол-

ницу их нехтеше примати ни лечити. Јадни људи, вели Палавичини, жељно су изчекивали час свог ослобођења. Морнаре вели даље, ваља боље наградити, јер се у Београду скупље живи но у Трсту. Препоручује, да се из Француске позову морнари.

Војни савет одбацио је предлог ћенерала Палавичина. Наређује, да се за морнаре узму приморски граничари или београдски Срби. Према тој наредби војног савета доведени су у Београд морнари, који су годинима војевали на лађама сењског војводе Вукасовића, и на галијама силног сењског патрицијa Даничића, и који су се очврснули и очеличили у разним бојевима на мору и у борби са морским непогодама.

За заповедника царске флотиле одређен је био пуковник Лудвиг Литерс.

Ћенерал Валис прикупио је дунавску флотилу 24 маја 1738 под Видином. Пошто је код Гродске прешла свеколика царска војска преко моста на Дунаву, мост је дигнут и две галије пратише га до Београда.

6 августа одпратио је Литерс из Београда 4 житарице, а две добро наоружане шајке пратише их до Оршаве. Код Борче нападоше Турци са три шајке из заседе, али су им царски Шајкаши све три лађе разбили.

15 августа стигла је царска војска у Ковин, где су Шајкаши саградили мост на Дунаву.

26 септембра по извештају главног војсковође Валиса због оскудице у морнарима није се смела царска флотила да упусти у бој са турском флотилом. С тога се турска флотила тако осмелила, да се појавила близу Београда, није било који би јој спречио пролаз на Дунаву.

Толики је новац избачен на грађење оних царских галија, а тако жалосним успехом је војевала та царска флотила 1738.

Настала је зима, војно веће развило је велику енергију, да сагради 7 галија и 12 пловних батерија. Из приморја и Генује довукоше матрозе, а галије градише Срби Шајкаши у Бечу. Војно веће трошило је новац, што је добило од продатих морских лађа.

Одржање Београда и успех војне у идућој години, све је то зависило од тога, да ли ће се спречити турска флотила, да не прође испод Београда Дунавцем, јер би тим путем прешли Турци у Тису, те би освојили потиске, тамишке и моришке пределе.

Мучно је било одредити, да ли ће бити у стању царска војска, да Турке потисне из њихових тврдих положаја.

Војно веће решило је, да се на дунавском теснацу у Казану, међу оним стенама спречи Турцима пролаз на Дунаву. У тој цели послаше из Београда седам галија у Казан, да заузму онај теснац на Дунаву.

18 Јуна допловише шест царских пловећих батерија под Варадин. На свакој лађи било је по 60 малтеских витеза, тим пловећим батеријама управљао је малтески витез.

19 Јуна послаше као извидницу једну галију са 4 пловећих батерија до Гроцке. 21 Јуна јавља командант те извиднице, да су Турци код Гроцке искупили велики број убојних бродова, а да сувим пролази велика турска војска.

22 Јуна Турци одржаше више Гроцке сјајну победу, да није стигао ђенерал Најперг, царска би војска коначно пропала. Ћесаревци изгубише тога кобног дана 10000 војника. Царски војсковођа Валис измакао је својом војском до Београда под заштиту градских топова. Још би већа била та срамна пораза, да није царска флотила потиснула турску флотилу. Али је због пораза војске на суву морала одступити и царска флотила до Миријева, а други дан до Београда. Једна галија и две пловеће батерије заузеше положај на ушћу Тамиша.

27 Јула заузе турска војска висове око Београда од Дунава до Саве.

У тој војни срамно се држаше оне големе галије и малтески витези. Међу тим је коморански вајда мајор Асурчић са својим Шајкашима (11 августа) јуначки освојио две турске галије.

13 августа почеше Турци бомбардати Београд, а већ 18-ог отпоче ђенерал Најперг преговоре с великим везиром о предаји града. 18 септембра 1739 би закључен онај срамни мир, којим су Турци поново постали господари Србије Босне и мале Влашке.

То беше последња војна Коморанских Ђурских и Острогонских Шајкаша. За њих је настала епохална промена.

Бечко војно веће криво је за толике војне неуспехе, јер је оно својим мудровањем оштетило државу, расписајући грдне суме око подизања у свему непрактичне флотиле са гломазним галијама, пловећим батеријама и другом којекаквом спремом. Али су се та господа највише огрешили, кад су којекакве скитнице, и пробисвете малтеске витезове довукли и њима поверили флотилу. Међу тим су имали пред очима дивну установу Шајкаша, које и ако су довели бечки мудраци у зависан положај, ти Шајкаши ипак су се одликовали вештим војевањем на води, они су познавали све марифете непријатељске, тачно и из основа познавали су све реке у домовини, а на кордону су чинили ванредне услуге држави. Ти Шајкаши несрављено су веће успехе показали, но они туђински матрози, који не умеше војевати с Турцима, нит су познавали наше реке; нит су могли сносити климу, а нису умели да покрећу оне гломазне галије, које нису ни биле за наше реке већ за море.

Војни савет најпосле је увидео, да ни је све рђаво, што је старо; а што је ново, да не мори бити свакад и добро. У старо доба, краљева флотила није, до душе, ра-

сполагала батеријама, које преламају стење и камење, немаше ни циновске галије. Ну ма да је посада те флотиле често трпела велику оскудицу, та флотила ипак је била веома угледна и призната на свима домаћим рекама, а толико пута се одликовала сјајним војним делима и доказала је у небројеним приликама своју животну снагу.

Та животна снага и голема корист краљевих Шајкаша најбоље се огледа у турским освајачким ратовима. Поуздано се може рећи, да су Шајкаши уздржали и спречили турску бојну силу, и нису јој дали да се даље шири. Да није било Шајкаша, Турци би у оном свом освајачком полету већи део Јевропе прегазили и поробили.

Ну што је Шајкаше одржало у свима бедама и невољама, и што нису никад клонули духом, највише је допринело оно осећање и оданост према њиховој заједници, онај чио породички дух и општа мисао и вера у потребу задруге, све је то одгајило Шајкаше спојило и узајамно везало, те су се друг с другом, породица с породоцом и сви скупа међу собом пазили и очували. А највише је одржала Шајкаше та свест, да се боре и муче за своју отаџбину, за своје породице и своје баштине, које њих и њихову децу хране. Важна је била и та околност, што су Шајкаши живели у додиру са Турцима. У том је била она чаробна сила, која их је одржала на оној висини и одликовала од оне гомиле туђинских матроза, и до које висине не могоше доспети они туђински створови бечког војног већа.

После дугог промишљања најпосле би решено у Бечу; да се у преустројству флотиле, колико је могуће одржи од старе установе што је добро, само да се прилагоди духу и потребама времена: ну да се на темељу старих установа преустроји флотила по облику немачких понтонијера.

Тај предлог преустројства флотиле поникао је у глави ђенерала фелдцајгмајстора барона Фрање Леополда Енгелсхофена, и чувеног министра Бартенштајна. Бартенштајн се баш у то доба бивио са српским насељеницима и са устројством подунавске војне крајине. Прихватио је дакле и највећим жаром заузео се Бартенштаји за поменути предлог. Он је живо настао и на скоро је војно веће поднело предлог Марији Терезији, у ком је изречена ова мисао: по што су некад чувале шајкашке насеобине доње Дунаво, да се поново и у будуће установе шајкашке компаније у дунавској покрајини, и оне да чувају тамошње крајеве.

Већ је 1747 покушало је војно веће и настанило једну компанију Шајкаша у Купинову, што лежи у варадинској регименти. Покушај је врло добро испао. С тога је војно веће предложило: да се од коморанских, ђурских и острогонских Шајкаша, преселе они, који су вољни, да се преместе у ону покрајину Бачке жупаније, што лежи из међу Дунава, Тисе и дуж великог римског шанца; и да се то плодно и пространо земљиште из међу Шајкаша подели и подчини подунавској војној покрајини, ну да то буде одвојени шајкашки срез под војном управом. У тај одвојени срез да се преместе и они Шајкаши из Купинова.

За извршење поменутог преселења Шајкаша десила се згодна прилика, што је према 18 законском чланку 1741 развојиштена и провинцијалисана била потиска и поморишка војна крајина, коју је Леополд I установио. То развојиштење и провинцијалисање поменуте војне крајине учинила је Марија Терезија по давнашњој жељи Мађара (¹). Чланови комисије, која је то провицијалисање извела, били

(¹) Dr. Szentkláray „A Dunai hajódak története. Стр. 266 и 267.

су ови: гроф Антоније Кражалковић (председник мађарске коморе и те комисије), барон Енгелхофен, гроф Драшковић, барон Вихер и Јосиф Редл. А од стране мађарске, по предлогу Палатина, били су чланови; Фрања Кароји и Јован Тршћански. Та комисија радила је на том три године (од 1747 до 1750).

У августу 1750 пише Марија Терезија председнику комисије: „Resolvo incorporationem Confinii integri, tum Tybiscani, quam Marusiani, exceptis tantummodo Locis necessariis pro duabus Compagniis Csajkistarum, secundum numerum illorum a me determinatum“.

Даље је наредила краљица, да комисија промотри земљиште, које је за Шајкаше потребно, да то премери, а све остало да се званично преда мађарској грађанској (жупанској) управи.

Комисија је отпочела то дело „реинкорпорације“ на десној обали доње Тисе, и за Шајкаше одвојила је ове општине: Тител, Лок, Гардиновце, Вилово, Мошорин и Жабаљ. Ове општине краљичиним решењем (од 29 марта 1752) одмах су одвојили и одузели од жупанијске власти и предали прво камаралној а за тим (4 маја 1763) војној управи.

Међу тим је одређен био рок, тамошњим становницима, да изјаве: који желе, да остану и даље Шајкаши и да врше војничку службу; ти ће се сместити на ново одређеном земљишту; а који желе могу да пређу под грађанску жупанијску) управу.

Тако исто је остављено на вољу шајкашким официрима, који су пре тога служили на флотили, ако желе, могу прећи у грађанску службу, а у том случају ујемчала им је краљица, уз своју највишу милост, још и племство и баштине, које они изберу, да ће им то подарити вечитим правом племићске ку-

рије (curiæ). А они шајкашки официри, који остану у војној служби, добиће по краљичиној наредби, земље али ограниченим правом, да десет година уживају отуда приходе, ну да на истима не могу подићи зграде.

Шајкашима уступљен је био простор земље од две квадратне миље или 6564 јутара.

Све је то извршила Марија Терезија својим кабинетским наредбама, а о томе није известила земаљски сабор 1751 год.

Ма да је то краљичино дело било у начелу по вољи мађарског сабора, али је та краљичина самовласна радња, која је отпочета и извршена без саборског знања, вређала је мађарске сталеже.

Што се тиче самога шајкашког становништва, Бартенштајн је световао краљици, да Шајкаши буду одабрани људи само српске народности. Краљица је на то радо пристала због двојаке користи, што су Шајкаши морали и војевати и извесан данак плаћати држави. Такви су данак плаћали и они Срби граничари, коју су живели у бившој потиској и помиришкој војној крајини. Срби, вели Бартенштајн, свикли су били и војевати и данак плаћати.

Сваки је Шајкаш добио 12 јутара ораће земље и 8 јутара пашњака. Краљица се надала, да тим данком подмири већи део трошкова око издржања Шајкаша (¹). Пошто су пак бивши коморански, ђурски и острогонски Шајкаши о свом трошку градили шајке; то је краљица од њих тражила, да и у будуће они сами граде шајке од својих прихода (²).

(¹) Види Dr. Szentkláray: Száz év Dél — Magyarország története-ből I св. стр. 160—175.

(²) У мирно доба износио је данак Шајкаша 3637 фор. и 36 крајц. Али су Шајкаши имали приход и од крчмарине, од мошоринске скеле, и од тако званих такса, што су плаћали Грци (трговци) и цигани. Види Dr. Szentkláray „A Dun. hajóhad. tört. стр, 268.

Због тога новачења старији Шајкаши напустише војничку дужност. Томе је много допринело страховање од неизвесне будућности, а највише их је узнемирио глас, да ће се краљица заратити с многим владаоцима, па ће и Шајкаше, као пешаке, потурити у далеке ван граничне пределе. Све је то нагонило старије шајкашке официре па и многе редове, да се послуже краљичином великодушном понудом, да напусте војну дужност и у мирном грађанском животу проведу остале дане живота свог.

Тако је учинио и последњи обервајда коморанских Шајкаша, Владислав Фехирвари, који је до 1746 био Обервајда, а доцније капетан шанчева у Новом — Ковиљу. Фехирвари служио је као Шајкаш од свог детинства, и војевао је под Јосифом I; свега је послужио у царевој служби на флотили 40 година (¹).

Марија Терезија 6 јуна 1751 подарила је Фехирварији и његовој деци: Петру, Владиславу, Евици, Јулијани и Ружици (Рози) и њиховим потомцима, племство и куријалне баштине у Новом — Ковиљу (старој Francovilli), у бач-бодрошкој жупанији.

Организација нове шајкашке установе поверена је била команданту варадинске пуковније мајору Андреји Матезену и војном комесару Гарзули. У помоћ придодат им

(¹) У својој просби, коју је Фехирвари поднео мађарској канцеларији, наводи ово: „Postquam Sacratissima S. Caes. Regia Majestas ad exigentiam Articuli 18. de Anno 1741. locorum ante hac militarium tam Tibiscanorum, quam Marusianorum reductionem et incorporationem insimul etiam benigne resolvere dignata est, ut locorum illorum officialibus, consideratione eorum meritorum ac statum provincialem omplecteutibus, Armales Litterae gratis expedirentur; ideoque et cum ego iam 40 annis Aug. Domini Austr. fideliter servissem, nec non statum provincialem elegissem, — ex eo Ex. R. Cancell. H. A. submissime exoro, quatenus pro me meisque liberis iam natis et nascituris, et eorum descendentibus utriusque sexus Litteras Nobilitares cum armis gratiose expediri curare dignaretur". (Magy. orsz. levéltár).

је био варадински пуковник Станисављевић. Ови су нашли, да у тих шест општина има свега 1679 мушких глава. Према таком малом броју установио је Матезен само три компаније: а) мошоринску компанију из три општине: Мошорина, Вилова и Гардиноваца; б) жабалску компанију из Жабалске општине; в) тителску компанију из Титела и Лока. Све три компаније имале су свега 431 војника. Толико је било Шајкаша у почетку, ну доцније порасао је овај број доселењем, те је тако склопљен био шајкашки баталијун.

14 маја 1764 наименовала је краљица варадинског пукувника Станисављевића за првог шајкашког заповедника. Станисављевић је прогласио војни регуламенат, који је издат 20 априла исте године. Тим регуламентом одређена је била дужност Шајкаша, њихово вежбање, њихова храна и спрема, као и дисциплинарни и казнени поступак и све остале одредбе, којим је преиначено раније устројство.

Тај регуламенат потчинио је шајкашки баталион непосредној управи варадинског градског заповедника. По служби својој на води дошао је у додир са бечком навигационом управом.

Бечки војни савет увиђајући да је мален број Шајкаша, додао је баталијуну још шест општина: Чуруг, Госпођинце, Сент — Иван, Горњи Ковиљ и доњи Ковиљ. Те су општине пређе биле у потиској и поморишкој војној крајини, те су потпале жупанијској управи, а новом наредбом од 2 јуна 1769 придружене су биле шајкашком баталијуну.

Како је задатак био овом делу, да се опише прошлост коморанских ђурских и острогонских Шајкаша; то њиховим преселењем у баталијун укинуто је и њихово помесно име, а тим је довршена и историја тих славних старих Шајкаша.

Потоња судба шајкашког баталијуна свакојако заслужује, да се достојно опише. Али ће то бити задатак нарочите монографије шајкашког баталијуна, који све до краја остаје српска установа, и том монографијом биће попуњена и историја староседелаца Срба и потоњих српских насељеника у Мађарској краљевини.

УСТАНОВА КРАЉЕВИХ ШАЈКАША.

Нарочити део овога дела посвећен је прошлости краљевих Шајкаша од њихова постанка све до онога тренутка, кад се престају називати Коморанским, Ђурским и Острогонским краљевим Шајкашима.

По што смо се одужили спомену славних старих Шајкаша, прелазимо на опис саме њихове установе, на постанак, развој, и устројство те важне војне установе.

Прелазећи дакле на опис те шајкашке установе, напомињемо и наглашавамо ту особину поменуте установе, што је она поникла из српске породичне задруге, а развила се и преобразила у војничку задругу, у заједницу свију оних, који су служили на дунавској краљевој флотили оружјем или веслом, а под нарочитим вођем главним капетаном а доцније под Обервајдом.

Напомонули смо, да је та особина војничке задруге поникла отуда, што су знатан део посаде на краљевој флотили сачињавали Срби, а задруга је била њихова установа. Ту установу усвојише и Мађари, који су са Србима заједно саставили склоп те краљеве флотиле. Мађари су ту српску породичну задругу применили у војничку задругу, те је тако поникла заједница свију чланова краљеве флотиле.

Та заједница свију краљевих Шајкаша ујемчала је опстанак краљеве флотиле, она је сачувала ту важну установу

у течају толиких векова и одржала је у целини и онда, кад су наступиле опасности, разне беде, невоље и искушења, по сред унутарњих раздора и непријатељских напада.

Око та два најважнија елемента Мађара и Срба што се прикупљали странци, као њихови сајузници. Мађари су у свако доба радо примали за сајузнике стране ратнике. Та тежња, да страним елементима појачају своју војску, најјасније се огледа за време краљева из Анжујске породице. Што се више истицала експансивна тежња мађарске монархије за проширењем државних граница; и што је меродавније утицала та монархија у јевропске догађаје, тим је настала и већа потреба, да се нађе спремна војска, која ће за својим краљем полетети у рат, па било да се појавио и у најудаљенијим страним државама.

За време оба Хуњада, већ се био тако утврдио тај најамнички систем војевања у Мађарској, као у ма којој другој држави цивилизоване Јевропе.

Велике своје смерове није могао да оствари краљ Матија Корвин старим начином мађарског војевања. Бујне и освајачке тежње краља Матије заштеваше најамничку војску, за остварање његових замишљаја потребни су били људи, који незнају за отаџбину, већ слепо срљају за својим војсковођем, и који сматрају сваку државу, вароши и села, куд доспевају, као војни стан. Најамник се слепо покоравао свом краљу, јер га је овај плаћао, обдаривао баштинама, и награђивао разним повластицама. Једном речи, најамник је био потпуно одан краљу, он је био његово слепо оруђе.

Тај систем створио је онај изузетан положај најамничке војске баш за владавине најодличнијих владалаца мађарских. Тај систем најпосле створио је ону мешавину код дунавских Насадиста или Шајкаша већ у најстарије доба.

У борбама краљева мађарских са моћном олигархијом, у одбрани државе од навале варварских орђија, а и за владе

Анжујеваца, а најпосле за време немачког и словенског утицаја, та убојна дунавска флотила није имала свог самосталног војног поглавара.

Од најстаријег доба још у свом постанку, посада је на убојној флотили склопљена је била из гомиле наоружаних људи, који служе за одређену плату, или за награду у баштинама и повластицама.

Владаоци мађарски издржавали су те Шајкаше из државних прихода, или из својих срестава, а што из једног и другог извора. Ну је било случајева, да су им давали баштине, да се отуда хране и издржавају,

Дужност је била тих Шајкаша, да чувају краља и државу, да се боре са непријатељима било у држави или ван државних граница, да потпомажу сувоземну војску, да довозе и провозе храну, ратни прибор, па и саму војску.

Већ у најраније доба, кад су ту дужност на Дунаву вршили вешти бродари; ту посаду на убојним шајкама, одликовали су и награђивали краљеви особитим повластицама, какву немаше остала краљева војска. Била је дакле велика разлика из међу краљевих Шајкаша и осталих војника.

Краљеви мађарски оградили су и учврстили установу тих својих Насадишта или Шајкаша начелом војничке задруге и повластицама; а све су то чинили, по речима краља Лајуша II: „ради њиховог (Шајкаша) мучног рада и живота и ради њихове толике проливене крви“. Та милост мађарских краљева прати Насадисте, где су се год настанили у држави. Насадисте јесу и остају свакад и на сваком месту особита привилегисана војничка задруга.

Краљеви су бирали поглаваре дунавске флоте из средине Шајкаша. А за та места тражили су свакад људе веште, разборите и одважне војнике, људе ваљане и угледне. У свом избору имали су на уму краљеви војничке заслуге Шај-

каша, према њиховим заслугама, награђивали их вишим државних звањима, достојанствима и богатим баштинама. Догађало се, да је прост Шајкаш или њихов вајда или војвода доспевао до одличног положаја капетана. На тај је вачин дошао за капетана шајкашког Вид Угриновић (од 1544 до 1546). Војничка верност, јунаштво и ратне заслуге оспособили су и уздигли простог Шајкаша, те је могао да буде официр. Због војничких врлина доспели су до капетанства војвода: Амросије Фогаш — Зубковић — од 1492 до до 1527; Јован Филереши — 1492 до 1530; — Тома из Подвиња (Подвинаји) 1527; и Лука Неште 1548. до 1550.

Ка што су шајкашки капетани имали и своје заступнике, под капетане и своје помоћнике; тако је главни капетан Радић Божић, 1521, добио за помоћника Јована Салаја и Стевана Бороша. Доцније је тај официрски чин добио назив кепетанова заступника. Поменути Салаји био је 1529, за време опсаде Беча, командант града Пожуна, а 1536 помиње се већ као пожунски гроф.

У XVI веку гдекоји моћнији олигарси имали су своју сопствену флотилу. којом су они сами управљали по својој вољи. Тако су имали своју властиту флотилу на Дунаву Никола Ујлаки, српски кнез Паво Бранковић и српски деспот Стеван Шиљановић.

Доцније била је флотила на разним рекама у засебним гомилама. Било је флотила на Сави, Драви, Тиси, Моришу, Вагу, на Раби, па и на Мури. Свака флотила имала је свог заповедника, али су све флотиле биле под управом главног заповедника флотиле на Дунаву. Кашто је било на Дунаву две па и три флотиле, две у служби оба такмаца краља Фердинанда I и Јована Запоље, а трећа турскога султана.

Од 1529 до 1793 докле је на Дунаву, у мађарској, постојала само немачка флота; било је заповедника, капе-

тана на галијама и адмирала. Адмирал је био врховни заповедник свеколике флотиле, он је издавао наредбе капетанима а кашто и подкапетанима галија.

На челу две или три шајке и посаде од 100 до 120 Шајкаша стајаше „Вајда“, као четни командант.

Шајкашке вајде били су, у правом смислу речи, људи из народа, њих су бирали прости Шајкаши. Вајде воде бригу о својим људима, они их обучавају, дисциплинирају, заступају, хране и одевају. У шајкашким задругама они заступају место очева или кућних и породичних старешина у кругу појединих чета, а у исто добе они су им и војни заповедници. До своје смрти остају у свом чину и положају. У мирно доба могла их је са њихова места уклонити надзорна власт само по пресуди војног суда.

На упражњено вајдино место остале вајде бирали су четворицу од простих Шајкаша, и предлагаху на потврду капетану, и овај је једног од кандидата избрао и потврдио за новога вајду. Ну је било случаја, да је сам краљ — Фердинанд I именовао Михајила Ђурија за вајду коморанских Шајкаша. А то беше велика милост и одликовање од стране врховнога војсковође.

Број шајкашких вајда мењао се према приликама и времену. Било их је некад више а некад мање. За владе Лајуша II обично је било 40 вајда шајкашких. Под Фердинандом и Максимилијаном било је час 20 час 30 вајда. Док су били Београд и остали погранични градови под влашћу Мађара, редовно је било по 10 вајда у сваком пограничном граду, који су чували градове. Ну за време турских навала, кад су се час овде час онде прикупљале флотиле, не зна се, колики је био нормалан број вајда. Тако, на пример, 1521, извори наши помињу у Београду само три вајде, у Варадину седам, у Јајцу (1523) осам, у Слан-

камену пет, 1537 у Коморану седамнајест, а 1546—1549 само девет вајда.

Вајде нису стално служили на једном месту. Краљ или шајкашки капетан могао је преместити вајду у друго место, али је то бивало само по великој нужди и за неко време.

Ако загледамо списак вајда у времену од 1521 — 1537 опазићемо, да вајде нису дуго служили, ретко је који служио до смрти. Узрок тој појави биће јамачно необично мучна и опасна непрекидна служба на води, по влаги, магли, жеги, мразу, вијорима, и бујицама. Али је било шајкашких вајда, који су служили на суву, па нису разумевали службу на шајкама, па после дуготрајне службе, награђивао их је краљ, са редовном платом осталих шајкашких вајда па и другим краљевским милостињама и пензијама. Кад је неки шајкашки вајда у служби својој изнемогао, то га уврстише у вајде на суву (vojvoda siccus), и добио је државну пензију. Краљ Максимилијан у интересу своје благајне укинуо је ове сувоземне војводе 1559.

У XVII веку укинути су вајде, али се заповедници коморанских Шајкаша још служе са празним званичним називом „Обервојводе“ све до 1751.

Вајдама били су непосредно потчињени тизедуши (tizedesek = десетари = decuriones). Сваки је вајда имао под собом обично три понекад и више десетара. Само су вајде потиских Шајкаша, по краљевој наредби, имали по два десетара.

Десетари су били непосредне старешине простих Шајкаша, којих је било на свакој осредњој шајки 30 — 35 момака. Број Шајкаша био је несталан, мењао се по времену између 800 и 2000 момака. У неких мађарских историка називају се: „socii navales“, „remiges“, „milites,“ „ductores triremium,“ „limenarchæ portuum et diaetarii navium“.

„liintrarii,“ „paralii,“ и „theorii,“ Шајкаши су били по роду оружја пешаци, и као такви су остали све до краја.

Војничку флоту све до друге полутине XVI века наналазимо само на Дунаву. У првим вековима мађарске државе, савремени извори спомињу само ове шајкашке станице; а на име на доњем Дунаву; Голубац, Смедерево, и Београд; а на средњем и горњем Дунаву: Будим, Острогон и Пожун. У XVI веку осим наведених шајкашких станица, често се спомињу: Коморан, Најхајзл (Ersekújvár), Вац, Верешмарт, Српски Ковин (Ráczkeve), Футог, Варадин, Сланкамен и Земун. Међу свима најважнији је Коморан, који је по свом положају од прастарих времена био уточиште лађарима и рибарима. На крају прве половине XVI века, пошто не само погранични градови, него и остале пловне реке постају ослонци саобраћаја и снажне стратегијске системе; то је настала потреба да се подигну флотиле још и на другим рекама. У то доба постале су станице флотила; на Тиси Солнок; на Моришу Чанад и Нађлак; на Рабу Ђур; на Вагу Шеље; на Сави Шабац и Сисак; на Драви Шиклуш, па чак и на Балатону Тихањ.

Поред тих станица флотиле, процветале су и друге подунавске вароши, положен је темељ живљем, и удобнијем животу, унапређен је развитак трговине, привреде и цивилизације. Од простих станица постале су у војничком и трговинском погледу привилегисане пристаништне вароши. Милина обузима данашњи нараштај, кад чита старе путописе, у којима се описује живо, занимљиво и весело кретање и крстарење Шајкаша по Дунаву, и чаробна слика њиховог веселог и срећног живота, од њихових песама ори се Дунаво одјекују планине. Тако описује Јаков Тол своје путовање од Беча на ниже по Дунаву. Даље описује Коморан: „Становници су му Мађари и Срби; људи махом

богати. Мали је број Немаца. Овде живи народ, као што га нисам нигде видео: сваки је весео, расположен и срећан. Човек би помислио, да је овде из дана у дан светковина, и вечита свадба. А свему је узрок: што велика гомила војника, и множина чиновника, живи на плодној земљи у изобиљу и у великом благостању" (¹). Шајкаши су слабо имали удела у општини и општинским радовима. 1592 било је свега 48 спахинских (урбарских) земаља, па и од тих земаља само су мало плаћали. Прост сталеж морао је у години дана 12 дана да кулучи око града, а други 12 дана да извлачи војне лађе из воде и да их опет на воду спушта. То су радили они, који су поред куће имали и земље; а у пола су мање кулучили, који су имали само кућу.

Али су Шајкаши имали и жалосних дана, дана пуних јада, глада и других невоља. Кад су неколико десетина година пре тога Толовог описа, дању ноћу, жедни, гладни, голи и боси бдили у јужним покрајинама на граници државе, па се почев од краља нико није бринуо о њима, зајиста није нико могао да позавиди жалосној судбини тих јуначких просјака. Њихово материјално стање споро се поправљало. Осигурано им је било уживлење тек онда, кад су поред одређене али врло неуредно исплаћиване месечне плате, добили од краља земље на поклон.

У почетку XVI века годишња је плата простог Шајкаша била две до три форинте; уз то је добијао мало соли и простог сукна за одело. То је зајиста јадна плата била, кад помислимо, да је краљ Владислав још 1435 г. давао простом пешаку месечно по један дукат. Вајде су добијали

(¹) Jacobi Tolli; Epistolæ itinerariæ 1646.

годишњу плату 25 фор. у новцу и 25 фор. у соли. Шајкаши били су ослобођени од пореза (¹).

За ванредне услуге добијали су Шајкаши особиту награду. Ако је Шајкаш носио краљево писмо из Варадина у Београд, или је из Будима или из ког другог места преносио топове, оружје и други војни прибор на доњи Дунав, добивао је особиту награду. Кад је арцибискуп Томори испратио 300 пешака из Будима у Варадин, државни благајник платио је четворици думенција 44 фор. За јуришање награђивани су били у новцу.

Плате Шајкаша мењале се према приликама. За владе Фердинанда I биле су неједнаке плате. 1551 у Коморану плата војника од 11 шајака месечно је износила 800 фор. а годишње 9600 мађарских форината. 1556 било је у Коморану 500 шајака и 158 коња, за које се трошило месечно 5788 фор. а годишње 69456 фор. У исто доба 179 Шај-

(¹) Kovachich: Supplem. Vestig. Comit. II. стр. 314—315. Говори о 1504 год.: „Ducentis Nazadistis in Nandoralba (у Београду) dantur per annum in paratis per 3 fl. faciunt 600 fl. Eisdem 200 Nazadistis in salibus dantur per annum 400 fl. Eisdem 200 Nazadistis pro vestitura dantur de panno simplici petiæ 50, faciunt 200 fl. Aliis 300 Nazadistis de Nandoralba dantur per annum in paratis per fl. 2, faciunt 600 fl. Eisdem 300 Nazadistis in salibus similiter 600 fl. — — — — — pro vestitura de panno simplici petiæ 75, faciunt 300 fl. Duobus waywodis præscriptorum 500 Nazadistarum pro subsidio in paratis 50 fl. Eisdem — — — in salibus 50 fl. 50 Decurionibus — — 500 Nazadistarum in salibus — 100 fl. — — iidem 500 Nazadistæ eximuntur a solutione taxarum, sive contributionum. — 500 Nazadistis de Zalonkemen per 2 fl. in paratis faciunt 1000 fl. Eisdem 500 Nazadistis pro vestitura in panno simplici petiæ 125, faciunt 500 fl. Eisdem 500 Nazadistis in salibus 1000 fl. Duobus Waywodis eorunden pro subsidio in paratis 50 fl. Eisdem 2 Wayvodis in salibus 50 fl. 50 decurionibus eorundem in salibus 100 fl. Præterea relaxantur in contributionibus. — 100 Nazadistis de Sabacz dantur in paratis per fl. 2, faciunt 200 fl. Eisdem 100 Nazadistis in salibus 200 fl. Eisdem de panno simplici petiæ 25. quæ faciunt 100 fl. Præterea relaxantur in contributionibus".

каша у Ђуру примали су годишње 7020 фор, Од 1545 добијали су Шајкаши месечну, а вајде годишњу плату.

Колика је била плата капетана шајкашког нигде се не помиње, јамачно су капетани награђивани били баштинама и повластицама. 1548 била је годишња плата вајде 40 фор. Те исте плате имали су шајкашке вајде, десетари и редови на споредним рекама. 1646 год. добијали су вајде годишње 16 царских талира или 24 немачких форината. У почетку XVIII века примали су вајде месечно 20 рајнских фор. Вице-војвода имао је месечно 14 фор., а десетар 9 фор. храну и одело.

Одело се мењало. У добу краљева Анжујеваца Насадисте и остала војска одевали се, као и прост народ. То одело Шајкаша било је просто и угасито плаве боје.

Капетани и заповедници бродова носили су XVII веку живописно одело мађарских великаша, као што се види из слике Николе Фелдварије([1]) команданта коморанских Шајкаша. Около слике је натпис: „Nikolaus Földwáry S. C. M. Hungarorum et Croatorum Colonellus Obiit 1649“. Ова слика (попрсна) насликана је масним бојама на платну. Има још једна слика Николе Фелдварије, која је изишла у данас већ врло реткој књизи: „Theatrum Europeum“([1]). Ова књига печатана је 1665 у Нирнбергу. Обе слике у свему се подударају.

1883 пронашао је Др. Јевђеније Сенткларији слику „Оберваје“ Шајкаша коморанских Владислава Фехирварије([2]). Ова слика насликана је 102 године после Фелдварине слике и има ипак велику вредност, што показује лице

([1]) Ова слика налази се сада у народној библиотеци у Београду.

([2]) Пронашао је у карловачком митроп. архиву. Ту слику о свом трошку оправио је Карл. патр. г. Берман Анђелић и поклонио је Галерији историјских слика у Будапешти.

заслужног Србина коморанског и што на њој видимо, какво је било одело Обервајде шајкашког 1751 год. Та слика важна је и по томе, што је 1758 под Маријом Терезијом први пут униформисана војска у Аустријској држави, те имамо слику, која показује ту нову униформу аустријску. Ова слика представља обервајду са тророгљастим француским шеширом на глави; обод је с лева и десна узвијен, а по ивици опшивен широким златним ширитом. На обервајди је кратак војнички зубун од угасито плаве чохе са златном јаком, богато у крашен златним гајтаном и у три реда ушивеним златним пуцетима. Зубун је богато опшивен по рукавима и по ивици златним гајтанима. Вајде се опасавали војним појасом (Feld-Binde) од црвене свиле са кићанком до чланка. Огрлица му је црна. Тесне чакшире угасито плаве боје притегнуте су „јуначком“ везом, а дуж ногавица пришивен је златан гајтан. О бедрима висину му о кајшу сабља са широком ручком, али је привезана испод зубуна. На ногама жуте кармазинске ципеле утегнуте гајтаном; на њима су мале златне кићанке. То сјајно одело допуњује о рамену пребачена отворено плава долама од кадифе са пурпурном поставом, која живописно уздиже округлину тела и богато доње одело. На долами је перваз од лабуда, на грудима држе доламу драгим камењем уресене пафте, долама је раскошно уресена златнима гајтанима наизменце са четири реда драгоцених пуцета. Фехирвари носио је дугачку косу до рамена, неговане бркове и обријану браду. На рукама нема рукавице, а у десници држи дурбин, као обележје заповедника шајкашког. У левом ћошку слике стоји грб, којим га је обдарила Марија Терезија а над главом у полукругу је опис: „Effigies Domini Perillustris et Generosi Ladislai Fehirváry, Militiae Nationalis Comaromiensis Csajkistarum emeriti Obervajwodae, Annorum 53“.

По том новом униформисању носио је официр на глави белу пароку и троругласти црн шешир, на ком је обод био златним ширитом обшивен. Огрлица му је црна висока. Парадна униформа официра беше капут плаве боје (као цвет од различка (Kornblumme) са црвеном јаком, жутим дугметима, белом поставом и као фрак заокругљено отворен. Прслук беше отворене црвене боје, са жутим дугметима, и опшивен златним гајтаном. Прслук је притегнут шарпом са златном кићанком. О левом боку виси му сабља до колена у лакираној канији. Чакшире узане од беле чохе биле су горе притегнуте црвеном шарпом, а доле су улазиле у црне ципеле, које су црним гајтаном утегнуте биле. Дуж ногавица пришивени су били црвени ширити. Прости Шајкаши имали су шешире налик на калпак од црног филца, предњи део обода опшивен је био жутим ширитом. Имали су црне огрлице. Свечано одело беше им војнички зубун плаве боје са белом поставом, с пред закопчан, са црвеном јаком; доњи део зубуна беше извијен. Преко десног рамена и груди до под леву мишку беше обвијен бели каиш са фишеклијом, а око појаса били су утегнути белим каишом. Носили су беле чакшире утегнуте црвеном шарпом а дуж ногавица беше пришивен црвен ширит. На ногама носили су цокуле (баканче). Оружани беху дугачком пушком с бајонетом.

У старо доба наоружани су били Шајкаши оружјем као и остала војска. У почетку није било строго одређено ово или оно оружје. Оружје под арпадовским краљевима све се више прилагођивало оружју западне Јевропе, дотеривало се и усавршавало. Војник је био наоружан оружјем за напад и одбрану. У Мађара беше оружје, као и у западној Јевропи, ни боље ни лоше. У XIV веку било је у Мађарској оружје као оно у Италији и у Немачкој.

Краљеви Шајкаши испрва су јамачно наоружани били копљем, сабљом и стрелом. Мађарима омиљено оружје беше

фокош, чакањ и буздован. Мачем, копљем и хелебардом, сеченицом и бајонетом служили се у двобоју и у гомили. Обично су носили шлем, панцир и штит; штитом на руци служише се Шајкаши и при веслању, да заклоне своје тело. Швајгер описујући путовање царског посланика Синцердорфа у Цариград 1577, међу осталим говори о оружју коморанских Шајкаша: „Den 13 Novembris seyn wir in der Vestung Commorn gar spät ankommem, und mit gevaltigen freudenschiesen aus der Vestung empfangen worden. Es war uns auch ein Nazade entgegen geschickt, das ist ein schnell Streitschieff, darin bey dreyssig Nazadisten, deren ein jeder mit einer Copia oder Rennspiess, und mit einem langen Rohr versehen ist, sampt einem Säbel, es seyn dapffere geschwinde Leut, die den Pass auffdem Wasser erhalten". Мађарско копље обично је краће било од немачког. Но је шајкашко копље јамачно дуже било за борбу у већем одстојању. У старо доба место топова и пушака служили се на лађама „балистом", замајном справом за бацање камења. Проналаском пушака и топова наоружане су шајке овим новим справама, само су задржали ручно оружје. До год су биле пушке неспретне, служише се Шајкаши стрелама све до краја XVI века.

Пушкама су наоружали војнике, по што су пушке усавршене и за општу употребу спремније постале. Шајкаши се служили још и тако званом грчком ватром. Онај који је овом руковао, звао се „praefectus armamentarii" (и „nauclerus"). Думенцијa на ратним лађама звао се „gubernator in navis prora" или „magister navis" и управљао је паљбом топова и пушака. Код већих ратних лађа мањи топови намештени су били из међу крманошевог чадора и велике катарке, а на боковима лађе већи топови. Крманош са свог узвишеног места лако је све то прегледао и управљао. Горе на палуби великих лађа у коморама смештени су били војници. Било је и по два пре-

фекта armamentarii на повећим лађама, где није могао главни префект да прегледа лађу.

У историјама ове ратне лађе имају три назива „насада“ „шајка“ и „галија“. Прве две биле су у употреби већ у XV веку, а галије тек у XVI веку. Сва три имају туђе називе. Назив „Насада“ порекла је индојевропског. (Санскритско „nâus“ = грчком *ναῦσ* = римском navis). Насада је код мађара назив окретне и спретне лађе. Код старих Мађара има назив „nàva“ а код Пољака „nava“. Германофили изводе назив „насада“ од немачког „Nasarn“ „Nasauer“ (по аналогији „Hohenauer“ и „Kelheimer“ Schiffe.) Словенско произвођење речи „Насада“ вероватније је, што је у редовима мађарских Насадиста било многих Словена. Историчар Иштванфи мисли да је шајка Турска реч.

У свом писму 1566, говорећи Иштванфи о дунавској флотили казује Фердинанду: „Classis e duodecim biremibus a parte Ferdinandi relictis, quibus fere piratæ in mari velocitatis ac agilitatis causa utuntur, ac celocibus, quas nos Nazadas, Turcae Saicas vocant, XXX constabat (¹).

Реч „галија“ (грчки „*γαῦλος*“, талијански „galea, galera“, француски „galere“ и немачки „Galeere“,) прочула се под Фердинандом I, са доласком Француза, Талијана и Немаца. Краљ Максимлијан I „Насаде“ назива „Celoces seu naves Nazadistarum“. Међу овима било је: „Naves duplices“, „Nassadae duplices“ и „Nassadae simplices“.

Дунавске галије, насаде и шајке разликовале се по величини.

Дунавске галије биле су са веслама у три реда (triremes) (²) и у два реда (biremes). Било их је са двојаком палубом, двокатних и са кулама.

(¹) Histor L. 6 XXIII. 310—311.

(²) Троредне Triremes Турски (XVII в.) „Чектерек“.

Султан Махмуд 1456, при опсади Београда, имао је множину ратних галија, а Јован Хуњади није имао ни једне галије. Али краљ Матија (Корвин) набавио је не само галије већ и богато украшене краљевске лађе, које су грађене у Коморану. Било је и врло великих галија на Дунаву, које су се могле упоредити са морским галијама. Такве дунавске галије могле су спречити пролаз и на широком доњем Дунаву.

1594 при опсади Острогона било је 13 дворедних лађа весларица (biremes) тако великих, да је на њиховој палуби осим лађара стало 620—650 пешака са пушкама. По Цуцору и Фогарашу([1]) те велике галије имале су у дужину 130 до 140 стопа, а у ширину 16—20 стопа, две катарке и од прилике 50 весала и 10 топова.

Много мање и простије биле су насаде или шајке, скројене за 30—40 људи, црном бојом обојадисане лађе са белом ивицом и зашиљеним кљуном. Биле су простије наоружане и опремљене простијим справама. На кљуну од лађе било је топче под простим чадором, који је заклањао топчије, топ и барут од кише и влаге. На средини палубе стајала је катарка а на њој утврђено једро. Позади на крају лађе стајаше чадори за заповедника лађе (капетана, или вајду) и за крманоша. Из међу оба чадора биле су намештене клупе, на којима су седели веслари с лицем према заповеднику, али су тако били смештени дуж ивице лађе, да би се слободно могли кретати војници, који су у један или два реда намештени били у целој дужини. Уморене весларе по команди замењивали су војници, предајући весларима своје оружје, и прихватајући весла. Било је мањих и већих насада и шајака а и таквих, које су на боковима имале мазгале са топићима. Сувремени немачки писац вели: „Die Armirung der Rudercsaiken besteht im Vordertheile aus einer halben Carthaune,

([1]) Czuczor — Fogarasi magyar szótar II k.

auf dem Hinterdeck aus einem Mörser. Jedem Schiffe kamen 8 Ruder, jedes von 3 Mann bedient, zu; und bei günstigem Winde sollte ein lataini:ches Segel in Anwedung kommen". Иштванфи описује најстарије насаде, и вели да је на њима било 33 човека, „milites simul ac remiges, ac in earum (nazadarum) proris breviora ex acre fusili tormenta habebantur, et in anterioribus sentinis pilae ferreae ovi gallinacei magnitudine, cum certo pulveris sulphurei pondere servabantur" (¹). Такве су биле шајке и 1697.

Називи цела шајка, половина и четвртина шајке значили су ово: на целој шајки било је 36 весала и 10 топова. Половина шајке имала је 20 весала и 4 топа; а четвртина шајке 10 весала и један топ.

Овамо су увршћене и „оранице", лађице за пренос оружаних људи; „гемије" (покривене са хамбарима или лађе за еспап) обичне велике лађе за товаре; и „тумбасице", узане а дугачке лађе за товаре са шиљатим кљуном, које су махом пловиле по Сави и доњем Дунаву. У време оба Хуњадије биле су неке лађе неврати и сплавови, обложене и покривене јаким гвозденим плехом као оклопница, а у ратно доба биле су још покривене влажном биволском кожом (²). „— — — Kayser Maximilian hat unterdessen ein Armada auff die Donau von Zwölff Galeen zurüsten lassen, und der massen bewahret, dass sie von den Pfeilen und Flitschen sicher.... (³)"

На дунавским ратним бродовима напростије и природне справе биле су весла и једро. Шајкашима била су весла оруђе и оружје, урес, накит и мерило телесне снаге и ве-

(¹) Lib. XXVIII. p. 405.

(²) Meynert: Das Kviegswesen der Ungarn. II св. стр. 37.

(³) Chronica Magyar nemz. Múzeumi könyvtár. у мађ. нар. музеј. библиотеци.

штине. Шајкаши су веслали снажно, вешто и по такту, као дивови на Одисијевим лађама. Герлах у свом дневнику од 1573 прича о Шајкашима: „Ziehen alle zumahl und gleich, dass es gar schnell geht.... Da waren ihrer auff einem jeden Schiff in die 30, die allzuwohl und zugleich mit einem grausamen und wilden Geschrey ruderten, sich auch zum theil biss auff Nabel gar entblösten, waren alle mit der Schar ganz beschoren etliche hatten Dund auff (¹)....“ А Велије вели о Шајкашима „Mira vero agilitate naves impelluntur — — — sive in orbem actae, sive ex transverso ductae“.

Једра су била од дебелог платна. На галијама било их је пет — шест једра, на насадама и шајкама једно или два. Тителски Шајкаши имали су на целој шајки, на малој и великој катарци по једно једро. По нужди било је на свакој ратној лађи спремни повише једара. У војном архиву негдашњег аугустинског манастира у Бечу (²) има рукопис од 1543, у ком се спомињу војне лађе на Дунаву под називима „barchalonga“, „pregantin“ са 13 једара и „riffionella“ са 5 једара (³).

На ма́ини или на брзој води слабо су помагала једра; на хитном путу и при већем товару слабо су помагала и весла. У том случају служили су се коњима, воловима, па чак и људском снагом. Биле су компаније, које су набављале коње и волове за вучење. Устабаша пештанског еснафа 1268 био је неки Хајм (⁴), који је стајао пред судом будимског ректора и 12 ешкута (заклетих судија). Тај устабаша био је старешина тих лађара, његова реч била је

(¹) Stephan Gerlach: Tag — Buch 1573.
(²) Овај манастир био је војни магазин.
(³) Schlager: Skizzen N. F. III. стр. 280.
(⁴) Salamon Ferenez: Buda -- Pest tőrténete. II св. стр. 225.

меродавна у стварима пловидбе. За владе Матије I (Корвина) и Владислава II били су „magistri nautarum“ старешине лађарске компаније Ђорђе Каранчи и неки Demeter (Димитрије) (¹); они су водили бригу о провозу насада и шајака и војничког прибора и пртљага, при свакој мобилизацији дунавске флотиле. Лађарска компанија (или еснаф) држала је у својим рукама главну саобраћајну пругу, а уз ту званичну радњу, приватно је трговала храном и вином. Лађарски еснаф трговао је страним вином за владе Матије Корвина, и у његовим еснафским зградма била су винарска стоваришта. Поред проважања лађа имао је тај еснаф велики приход од споредне радње са храном и вином. Није чудо, вели Шаламон: што су људи из овог еснафа постали имућни грађани пештанског муниципијума, да су већ у XIII веку били варошки предтсавници, и да је њихов еснаф био најмоћнији у Мађарској. Нема сумње, да је таквих богатих еснафа осим Пеште и Будима било у свима већим лађарским станицама. Веће станице биле су на Дунаву: у Коморану, Пожуну, Ђуру, Острогону, Српском Ковину, Бији, Осјеку, Варадину, Земуну, Београду, Панчеву, Смедереву, Ковину, Голупцу, Браничеву и Оршави. На Тиси: у Сегедину, Кањижи, Сенти, Старом Бечеју, Жабљу и Тителу. На Сави: у Шанцу, Митровици и Сиску. За своје владе Максимлијан II издао је 1566 наредбу подунавским жупанијама, да за превлачење лађа уз воду одреде јобаће (мужике) и желире (закупце), људе који немају своје куће): Dedimus jam negocium ut naues nostrae bellicae adverso flumine quamprimum reducantur. Itaque vobis firmissime

(¹) Salamon Ferencz: Buda-Pest története II св. стр. 225.

(²) Idem ibidem.

mandamus, ut in Regno nostro Hungariae, quae eiusmodi naues preteribunt, passim et serio efficiatis, ut subditi ac coloni in hanc reductionem non solum omni auxilio et ope adesse, verum etiam homines, et equos, necessario commeatu et pabulo competenti pretio soluto, circa ullam tergiversationem providere debeant(1)".

На крају XVI века превлачењем лађа управљала је „Camara Navalis" у Пожуну. а била је под управом бечке „Praefecturæ Navalis", Обоих је дужност била, да краљеве војне лађе држе у добром стању. Грозно турско господарство највише се осећало у том, што су без икакве плате мучили људе, да вуку лађе. Главно зборно место турске флотиле на Дунаву било је у Видину. Отуда је вукло лађе хришћанско робље до Београда, Будима, Острогона, па чак под Коморан. У XVII веку Турци су терали не само робље, но и остале становнике с обе стране Дунава на 6 миља удаљене, да вуку лађе.

За превлачење лађа биле су удешене високе мотке, као катарке на којима беше привезан конопац за теглење. На врх катарке узвлачила се корпа(2), из које је мотрио стражар (speculator) на све стране. У тој корпи била је смештена сикира, дурбин и пушка.

Највише је китила и дичила лађу застава, која се лепршала са високе катарке. По речима Амијана већ су Римљани на својим дунавским шајкама истицали, за знак напада, црвену заставу (vexillum ruffum vel flammeum)(3). Такве исте црвене боје застава била је и на лађама краљевих шајкаша. Само су три шајкашке заставе очуване од пропасти на

(1) Мађар. држав. Архив. В. г.
(2) Mastkorb.
(3) Amiani L. XIX—XX.

углед нашем нараштају. Све три драгоцене светиње (Reliquiæ) чувају се у Београду у српском народном музеју.

Велика шајкашка застава има у дужину 2·18 метра, а у ширину 2 метра; она је од лаке свиле вишњеве боје, По свој застави расути су пламени прамени. У средини заставе налази се масном златном бојом насликан аустријски државни грб, а у њему је крунски грб мађарске државе. Над самом круном с леве стране насликан је уздигнути златан грчки крст од прилике $3^1/_2$ педља висок. На застави нема натписа. Али на сувременој свиленој траки, која је била 2·72 метра дугачка а 0·20 метра широка, а без сумње је саставни део велике заставе, има овај натпис ћирилским позлаћеним словима: **АГЇОС ѲѲЕОС. АГЇОС ЇСХЇРОС. АГЇОС АТАНАТОС. ЕЛЕЇСѿ(Н) ЇМАСЪ** (1). **СТ. ГѢ.** 1654. (Ајиос о Теос, Ајиос Исхирос, Ајиос Атанатос. Елеисон Имас Свјат Господ). То је прва и оригинална застава коморанских, острогонских, ђурских и пожунских уједињених српских Шајкаша из оног доба, кад је бечки двор мађарску народну војену флотилу краљевих насадиста лишио њихових старих предања и успомена, и ту мађарску дунавску војену установу предао српском племству на горњем Дунаву, које је било на царској немачкој страни. Ова застава у свечаним приликама вила се на катарки оберваждине шајке, а при војеним приликама на суву ношена је пред шајкашком војском. Од исте свиле вишњеве боје са утканим цветовима биле су на катаркама лађа шајкашких вајда мале заставе са расутим по њима златним пламеним прамењима. Ну ове заставе нису биле четвртасте, као оберваждина или управо велика застава шајкашког пука, већ су 2·77 метра дугачке а 0·35 метра широке, на доњем крају зашиљене и одвојене су у два дела. Београдски српски народни му-

(1) Свјати беже, свјати крепки, свјати бесмртни, помилуј нас.

зеј има две такве заставе коморанских шајкаша. Обе су из доба Фердинанда III, обе су се јамачно виле на истој катарки. То показује истоветна свила са утканим цветићима, а једнаке су величине, па и натписи, који се само упоредо стављени могу протумачити. У осталом слике и натписи обеју застава немају правог хералдичког значаја, већ су потекли из простог замишљаја. На предњој страни I-ве заставе у златном лаворовом венцу стоји зелено тробрђе, над којим сјаји мађарска круна са високим двокраким златним крстом. С леве и с десне стране бране круну две руке деснице, наоружане мађарским сабљама (оштрице су им круни окренуте). Изван лаворова венца стоји натпис са крупним латинским златним словима. „Et pro". Овај натпис објашњава значај према круни окренутих сабаља, као да би Шајкаши исказали: борићемо се за круну или за краља и отаџбину, јер оно тробрђе представља мађарску државу, а круна краља. На предњој страни II-ге заставе има исто таква слика, са истоветним лаворовим венцем, а у овом тробрђе, увенчано круном са крстом, али су руке са сабљом опружене на супротну страну круне према непријатељу, који би претио круни и отаџбини. С једне и с друге стране мачева као од њих застрашен и потавњен стоји грб турски, полумесец и звезда. До лаворовог венца на десно стоји наспис истим латинским позлаћеним словима: „Et contra", то ће рећи contra turcas, против тих непријатеља краља и отаџбине. Натписи обеју застава само се могу објаснити претпоставком: да су обе заставе стајале упоредо на једној истој мотки и то она са „et pro" горе, а доле под овом „et contra". То потврђују натписи на позадној страни тих застава. На позадној страни I-ве заставе у позлаћеном лаворовом венцу стоји зелено тробрђе, из кога су израсла три златна крина, које облећу пчеле са натписом „Et apibus". На позадној страни II-ге заставе у истоветном лаворовом венцу стоје три брда, из

којих су израсла три златна крина, а изнад њих сија пролетње сунце, у коме је монограм Фердинавда III (F. III). И на овом је до венца натпис „Et veri“. Ова класична слика без сумње значи: да ове заставе позивају старце и младиће подједнако у одбрану отаџбине. Римски класични писци често сравњују цветну младост са пролећем а снажно доба вредног човека са пчелама. Марцијал вели „Breve ver populantur apes“. (Који цветно пролеће своје младости раскошно упропашћује, тај сахрањује свој мушки век). У том тропском смислу узима се цветно и привредно доба човеково. Натписе „et veri et apibus“, ваља тумачити, да се те заставе тичу младића као и људи снажнијег доба; од свете дужности домобранства ослобођени су само старци (¹).

На заставама расути позлаћени муњевити пламени прамени источњачког су укуса а порекла персијског или турског. На турским заставама често се налазе украси и шаре налик на пламичке и муње. Такве су шаре и на оној великој турској алај застави, коју је царска војска освојила при јуришењу на тврђаву Neuheusel. (²)

Она дугачка а узана застава биће веома старог облика. У најстаријим мађарским кроникама и историјским књигама налазе се слике, на којима се јасно распознаје та дугачка и узана на крајевима двокрака зашиљена застава на катарки шајке. На слици, која преставља јуришање турака на Београд 1521 јасно се распознају лађе и на њима заставе. Ове дугачке узане заставе каштo су тако дугачке биле, да су допирале до површине воде. Али на заповедниковој

(¹) Др. J. Сентклараји у свом изврсном делу; A Dunai Hajohadak“ Стр 333. вели: како му је Иван Нађ обратио пажњу на Сечењијев „Catalogus Numorum“, где су насликане споменице (новци) из доба Фердинавда II. и III. на којима се опажају онаки знаци, који су слични тадим знацима на заставама.

(²) Abbild und Beschreibung des türkischen Haupt-Fahnens. Augsburg 1686. (Налази се у Пешти у мађ. народ. музеју.)

шајки или галији налазе се само четвртасте велике ратне заставе. На слици опсаде Вишеграда који су 1595 обсели хришћани, виде се две галије и на њиховој катарки виј се она четвртаста застава. (¹)

Грађење лађа дуж целе дунавске обале било је у највећем јеку у мађарској. Било је на тој прузи многих компанија или еснафа који се бавили грађењем лађа. Ти еснафи у XVII веку називали се по немачком обичају — super konpanien. У мађарској није се до душе зачела та вештина, али се поступно тако усавршила, да су се великом вештином градиле лађе. Под Владиславом II (Dobzse László), кад је све пошло натрашке, налазимо мајстора Chyntios-а, јамачно грчког насељеника из Италије, који је руководио у Београду грађење „Фустане“ ратног брода. Фердинанд I послао је из Беча 1552 лађарског мајстора у Мармарош, да обучава тамошње лађаре у грађењу дупли-шајака (duplices Nassade), „Mittimus itaque — пише краљ председнику пожунске камере — certum hominem harum rerum peritum, qui de magnitudine, latitudine, longitudine earum navium edocebit. (²) Ови су се лађари на скоро тако извештили у свом раду, да их је краљ шиљао чак у Немачку, да граде лађе. Краљ Лајош II. 1525 употребио је мајсторе Гаспара Берталана и Цветка (Czywytkko) јамачно Сремца, да граде немачку флотилу. 14 марта исте (1525) године исплатио им је Алекса Турзо 34 фор. „pro expensis et subsidio, iussu Regiae Majestatis, quia certas naues sayka in partibus Germaniae fecerunt“ (³). 23 фебр. 1540 погодила је краљица Ана мађарске мајсторе, да раде у бечкој лађарској ради-

(¹) Види у књизи: Ortelius redivivus et cont. Nürnberg 1665. У овој драгоценој књизи налазе се верне слике дунавских убојних галија и шајака. Ова важна књига налази се и у београ. народ. библиотеци.

(²) У мађ. земаљ. Архиву В. г.

(³) Fraknói Vilmos :: Тевтер краља Лајуша II.

оници. Краљица је заповедила печујском препозиту Алберту, префекту краљеве коморе, да без одлагања одма пошаље два мајстора лађара из Коморана у Беч, „qui ad instruendas Nazalas apti idoneique sint, quorumcunque consilio et opera uti possimus (¹).

Грађевина лађарска живо је напредовала под краљевима из Арпадове лозе. Главне лађарске радионице биле су у Будиму, Острогону, Коморану и у Пожуну. Доцније било је тих радионица у Београду, Земуну, Сланкамену, Варадину, Верешмарту, на ковинској ади, али су главне радионице биле од памтивека у Коморану, Ђуру, Тителу Бечеју, Сегедину, Солноку, Мармарошу, Бартфи, (у шарошкој жупанији) и у Липи (код Арада).

Мађарске ратне лађе грађене су нарочито у Коморану. Ово место од природе је створено за грађење лађа. Ту се стичу у близини четири велике реке Дунав, Ваг, Морава и Раба.

По овим рекама лако су довозили у ово радионичко средиште грађу за лађе. Тако исто су лако и брзо одвозили у свима правцима и израђене ствари. У XVII веку било је четири лађарске компаније, па и ливница топова за наоружање лађа. У поменутом веку много су и вешто израђивали бродове коморански лађари; те су се могли такмачити са страним мајсторима и произвођачима. О њима пишу писци онога века, да су знали целу лађу вешто израдити; не само труп но и кров лађе, које ни у чем нису уступале лађама пасавским. Доцније је са свим опала ова лађарска радња на горњем Дунаву. Шајкаши су у Тителу сами градили лађе под надзором мађетачких мајстора.

На место старинске установе „navale“ или „nautium“ ступила су 1790 царска лађарска звања (Schiffamt) под над-

(¹) У мађ. земаљ. Арх. В. г.

зором бечке централне управе. Таквих лађарских управа било је у Пожуну, Коморану, Пешти, Осјеку, Варадину, Земуну, Панчеву, Сегедину, Темишвару и Сиску. Њихов је задатак био као и у старо доба, да се брину о тим царским лађама и о њиховој спреми и наоружању.

У старо доба није било школа за образовање Шајкаша. Питомца су учили, да се позна са задатком свога живота, да на лађама послужи својој домовини и свом краљу и да ће ту своју дужност савесно извршити, ако добро изучи лађарску вештину и ако се добро извежба у руковању с оружјем, и спремању лађа. Били су вешти, издржљиви и присебни пливачи, снажни и здрави, које уморни рад не олабави, и који сносе буре, жегу и цичу зиму.

Школе по појмовима нашег доба за шајкаше заведене су у Мађарској 1760. По сведоџби архиве бечког ратног савета, видимо, да су Шајкаши највише имали да уче у аустријској војсци. У шајкашкој школи учило се: а) војничко познавање и опис Дунава; б) руковање шајкама; в) једрење; г) познавање река у Мађарској и у Славонији; д) пешадијска војна служба, и стратегија на рекама; е) техничко изучавање, како се граде шајке и мостови; и најпосле ж) пливање, борење и пуцање с топовима у нишан на води ([1]).

Највећа пажња управљена је војном вежбању на води. Приликом велике смотре показивали су Шајкаши необичну вештину у маневровању са шајкама, а нарочито у пуцању из топова са лађе. У најбржем кретању гађали су у нишан највећом тачношћу у сталне и покретне предмете. Осим школовања, најстрожијом дисциплином однеговали су у Шајкашима од ране младости осећање дужности, војнички ред и тачност, покорност и дух војничке заједнице. То је вековима одржало Шајкаше.

([1]) Betrachtungen über das Csajkisten-Corps.

Какви је био у старо доба код Шајкаша дисциплинарни закон, о томе нема историјских података. Под анжујским краљевима јамачно су судили само редовни грађански судови. Али се из повластица Лајуша II, који се позива на раније привилегије види, да је било јамачно у Шајкаша војеног судства. У дисциплинарном закону краља Сигисмунда од 1427, не помиње се ништа, што би се нарочито тицало Шајкаша. Опште дисциплинарно правило важило је за сву војску, оно је поглавито управљено на то, да се пљачкању најамника стане на пут. По том општем правилу војсковођ је одговарао за свакога подчињеног војника; он је свима и судио. У франкфуртском војно-судском законику од 1565 налазе се правила, која се тичу дисциплине војника на лађама. Овде помињемо ове тачке: I. Да се дневно проповеда слово божје и држи служба божја, на коју морају да долазе сви војници и да се по прастаром обичају моле Богу за повољан ветар и за добро време. II. Псовка строго је забрањена. III. Да друг на свог друга не дигне оружје. IV. Забрањено је на лађи рвати се, тући и песничати. V. Све је то забрањено чинити и на суву. VI. Кад лађари раде, да их војници не узнемирују у раду. VII. Лађари и мађарски војници да живе у слози. VIII. Да се оружје на зло не употреби. IX. Строго је забрањено картање. X. Забрањује се ноћу запаљеном свећом ходати по својој и по туђој лађи. XI. Забрањује се прелазити на туђу лађу у посету. XII. Лађа мора бити чиста, да се не би у њој болештине појавиле. XIII. Свако се мора безусловно покоравати капетану.

У ратно доба сваколика флота пратила је краљев стан или главну војну команду. У ратним походима војску је дуж обала пратила флотила. Јован Хуњади, кад је пошао на Мурата, маршираo је дуж обале Тисе на јужну границу

државе, а доцније дуж десне дунавске обале до Земуна, не удаљујући се од своје флотиле (¹).

У старо доба обично је коњица пратила флотилу. Коњица је вршила дужност као извидница и потпора. Коњица је потпомагала кретања флотиле у нападима и у одбрани. Један или два ескадрона коњице стајала су под командом заповедника флотиле. У рату је имала флотила свакад своју коњицу, која је дуж обала служила не само као извидница и потпора, већ је поглавито набављала лађарима храну, потпомагала искрцавање лађа а у опасности и укрцавање Шајкаша.

Највиши државни судија Алекса Турзо у својој представци, коју је 30 септ. 1540 поднео краљу Фердинанду I обраћа пажњу краљеву на прастари обичај мађарских краљева, који су стављали коњицу на расположење насадних капетана. „Solebant superiores principes — вели Турзо — officialibus hujusmodi (navalis exercitus) certum etiam equitum numerum assignare, ut instar Capitaneorum aliorum levis armaturae ordinem certum haberent, quo per terras flumini proximas ea possent curare, quæ ad nauticos milites sive exponendos, sive recipiendos et alias occurentias rerum pertinere viderent. . . . . (²).

Чим би убојна флотила доспела на одређено место, одмах је главни војсковођа или капетан, по својој увиђавности заузимао положај према непријатељској војсци. Као срећан положај за флотилу сматрало се, ако се флота заклонила иза аде, острва, шуме и врбака или речне окуке.

(¹) Bonfinii: Decad. III. L. V. „Ad Tibiscum primo iter intendit accitasque undique copias gradatim cogit: in Tibisci ripa dies tres consedit, ut a subsequentibus adhiberetur. Transmisso deinde amne, per Daciam descendit, et ad laevam Danubium servans, ab ejus ripa nunquam procul iter declinavit".

(²) Види писмо Алексе Турзо из Синтаве од 30 септ. 1540 писано Фердинанду I бр LIII. стр. 90.

Све ове природне сметње чувале су флоту од ненадног напада непријатељских топова и пушака. Таква згодна места даваху заклона и брањаху напредовање непријатељским лађама. Изнад узвишене и стрме обале, острва и клада била су скровита места за лађе, које су много олакшавала радницима при подизању шанчева. Таква места беху веома згодна и за искрцавање војске. За сва времена остаје поучно ратовање Јована Хуњадија и савојског принца Јевђенија на Дунаву и Сави. Изнад разних ада дунавских намешта Хуњади своју флотилу близу Земуна код Ратног Острва. Савојски принц Јевђеније при свом нападу на Београд спомиње дунавски рукавац „Дунавац“, што лежи на 600 корака од савског ушћа, а на Сави „Циганлију“ аду. Титељско пристаниште има своју стратегијску важност, што ушће реке Тисе чувају висови код Сланкамена, и што на самој Тиси и близу ушћа има више шумовитих острва, која су прави бедеми за Тису против непријатељског напада од Дунава. Таква згодна места беху испод Будима Верешмарт, Баја, Футог, Карловци и Ковиљ. С тога се тако често помињу имена тих места у ратној историји.

Где није било градова ни природних јаких положаја, таква су места вештачки утврдили барикадама и великим кладама. Таква места називали су земљаним градовима (Földvár) и паланкама, и било их је не само на обалама но и подаље од утврђене вароши. У време турских напада хајдуци или шајкашка војска а доцније Куруци (¹) градили су такве паланке (палисаде). Тако утврђено место или паланку описује историописац XVI века Вагнер овако: „Est Palanka munimenti genus, non tam adversus justum hostem, quam subitarios latronum incursus, factum, turcis admodum frequentum ad propinguos christianorum pagos latrociniis infes-

(¹) Wagner: Historia Leopoldi I. стр. 97 и 98 св. II.

tandos, tum ad prælas tutum in locum subducendas. Eas in hunc fere modum construunt. Fossa vicum ambiunt; hos viminibus ac ramalibus implexos, transversis arboribus firmatos terræ aggestu implent; uti fluviatiles fere aggeres molimur. Turrim deinde, aut elatiorem domum, aut earum defectu quatuor prægrandes trabes, firmiter nexas, in speculam adornant, in qua perpetuæ, dies noctesque excubiæ". Где није било градова или природних тврдих заклона, ту су палисадама и шанчевима утврђавали обалу за одбрану флотиле или да затворе пролаз на рекама(¹).

Под заштитом градова већма су биле штићене лађе. Од XVII века сваки знатнији мађарски град на Дунаву имао је своје утврђено пристаниште, које су бранили шанчеви, па чак су били и опасани високим бедемима. Код Паркања и Острогона била су пристаништа опасана тако високим бедемима, да се изнад њих видео само врх катарке. Тако утврђена пристаништа имали су Пожун, Коморан и Будим (испод краљевих арова). Под београдским градом до данас се одржало бедемима заокружено дунавско пристаниште. Из међу Небојше куле и Видин-капије у њиховој непосредној близини налази се јака каменита капија, која је сада у блату огрезла, кроз коју су Шајкаши могли да умакну под заштиту градских зидина. Из Дунава до унутарњег пристаништа водио је широк и дубок канал, који је веома напуштен, али му се место јасно распознаје. Корито овог вијугастог канала било је калдрмисано. Воду су пропуштали кроз брану у канал само за време опсаде града. У борби

(¹) У архиву бечког војног министарства има једна „Инструкција" за старешине шајкашке од 1731, у којој се казује: „Wann die Schüffe geankert, so kundte die ganze Donau damit gespehrt werden, darzu erfordert auch, das auf jedem Ufer eine tête a pont aufgeworfen, damit die Schiffe von Landseiten nicht in flanq beschossen werden".

на води нападали су поглавито на то утврђено пристаниште и трудили су се, да га заузму а који су то бранили, морали су се на живот и смрт борити. На утврђеном пристаништу била је гвоздена капија, а шанчеви су били пуни топова и војника. У опште јачина дунавских градова и најважнији део било је то пристаниште.

При избору војничких станица за те флотиле меродовно су утицале ове околности: има ли близу тих станица вароши, важних друмова, река у разним правцима, по којима се могле довозити војне потребе? Ако је предео око обала био мочаран или пуст, те се није могла искрцати војска, или би се могла прекинути веза шајака са главним станом: на таквом месту није никада пристајала флотила, нити је заузимала убојни положај.

Од времена Максимилијана I посада флотиле имала је *још* да се брине за набавку материјала и нужних справа за мостове и шајке. Ако је требало, да се превезе војска, која је пратила флотилу, то се вршило на два начина: или се четама превозило на лађи, или се прелазило преко мостова понтонских. Чувени немачки стратег Фронсбергер у својој књизи 1555 описује неку особиту врсту пловних мостова. „Es ist gut und von nöten so ein Kriegvolk mit heereskraft in ein frömbt Land zeucht, das man mittführe ein namhaffte anzal lederin Seck in zimlicher gütter grösse, und gar beheb fleissig und wol genayt seind, und so man an Schiffreiche Wasser kompt, werden die selbigen aufgeblasen, mit Seyleren engehefft, höltzer und blöck darauff gelegt, zugleich wie ander Schiff brucken, uud mag man also ein volck ober ein wasser bringen, man möcht auch so man Schiff brucken mitführt ettvann vil solcher lederne Seck mitfüren und zwischen die Schiff einmischen, erspart vil für, dann man kan die lederin Seck geschmeidig zussammen legen, und

so man also die Seck hat, seynd die Schiff auch gůt etwann so notvolck darinnen überzuführen (¹).

За време турских ратова установљено је било нарочито звање за мостове у аустро-угарској војсци које се поступно развијало и одговарало савременим заптевима, а још и данас постоји.

По што је одређен убојни положај, лађе су утврђене ленгерима. За тим су разашиљали извиднице и војнике, да ма што од непријатеља отму. Лаке шајке са разапетим једром једриле су брзином ветра и крстариле по реци. Њихов је задатак био, да хватају уходе, сазнају јачину непријатељске војске и флотиле, разносе поруке, наредбе и писма, да праве узбуну, да поруше непријатељу корисне воденице и да заробе непријатељске лађе.

Док су трајала чаркања са непријатељским предстражама, посада флотиле забављала се црквеним песмама, вежбањем са оружјем, свирањем на тамбуре, певањем јуначких песама уз гусле, или су у сумрачак наложили на обали ватру, пекли и кували, и један другом причали заносне и сујеверне гатке, бајке и врачарије „— — sub noctem accensi ignes, ciborumque et rerum necessariarum praeparatio, castrorum metationis quandam speciem referebant“ (²).

На дан битке војсковођ је на катарку своје лађе истакнуо заставу и ш њом даваше знаке. За тим је војвода или свештеник очитао молитву, па по том је јасним и звучним гласом изговорио ратничку беседу шајкашима, храбрећи их, да се јуначки боре. После беседе заорио би се и разлегао по реци звук трубе, на који се јунаци одазивали урнебесним усклицима. Топџија је заузимао своје место горећим фитиљем у руци; остали су војници разређени стајали на лађи са ору-

(¹) Fünf. Bücher von Kriegsregiment und Ordnung. св. V. CVI.
(²) Jacobi Tolii: Epistolae itinerariae, 1616.

жјем у руци. „Ad puppim tormenta singula posita sunt, in qua et decurio stans, quid opus facto sit, identidem commonet; ipsi hastas suffixas singuli prae se habent, scuta concava picturata tergo sustinentes, aut lateri opposita“ (¹). Но Шајкаша било је само толико људи, да једни другима не сметају у раду. Једни су веслали, а други стајали наоружани. Половина је посаде веслала или се борила; друга половина је била резерва, која је одмах замењивала рањене или погинуле војнике. Ако су шајке могле разапетим једром једрити низ воду, то су биле у надмоћију према непријатељским шајкама, јер добро вођене тројном су снагом: весала, једара и брзином воде јурнуле на непријатељске шајке, које су уз воду пловиле. Кад се развила паљба из топова и пушака, поглавито се пазило, да се убојни ред шајака не помери, то ће рећи, да лађа уз лађу остане једна до друге у одмереној даљини.

Вештина војсковође на води се много више огледала но на суву; од његовог војничког брзог прегледа, зналачке и веште управе све је зависило. Много је теже било управљати на води но на суву. Ако се ма из ког узрока пореметио убојни поредак, обично се приступало општем нападу, убрзаном паљбом и тад би настао јуриш. Ако је нека шајка била у опасности, ваљало је помоћи, и тада су по могућству склањали малаксале и повређене шајке уз обалу, како би спасли посаду. Даљи је смер био, да опколе непријатељску флотилу, или бар у теснац доведу; јер је мучно било борити се са непријатељским шајкама у њиховом брзом покрету или нападу у паралелном правцу. У том случају ваљало је удесити напад с фронта, да се нападачи и нападнути гледају у лице, па ма у ком правцу да се борба развије. На овај начин заокружене и опкољене непријатељске шајке, све су више стешњаване, и тиме су биле спречене у маневровању. Кад су се

(¹) Pray: Annales Regni Hung. I. 18.

победиоци са свим приближили лађама свога противника, тад су непријатељске шајке привлачили чакљама и ланцима, те су Шајкаши лако прескакали из закачене лађе у лађу. Први, који је ускочио у непријатељску лађу, бивао је награђен лађарском круном (corona navalis), а то је било највеће и најређе одличије и награда за Шајкаше(¹). Ако је шајка мало пробушена отвор је одма запушен, а воду би исцрпели. Лађе су споља облагали џаковима, који су пуњени били маховином, чекињама или вуном, и ови су у неколико паралисали силину и рушећу снагу ђулади. За лађе најопаснија је била грчка ватра, запаљива смеса, коју су на непријатељске лађе бацали, а од ове опасности није могла лако сачувати посада своју лађу. Дилих описује ову опасну грчку ватру: „Es werden auch wol Feuerwerck, Sturm und Bähring, Ballen, Brügel, oberzogen, und in Bäch oder Hartz mit Hanff gebücht und geteufft, gleicher gestalt Knittel, Kolben und dergleichen angezündt, dann von oben oder unden auff die Feindt in die Schiff gevorfen. Ist aber sehr gefährlich, gehören taugliche Leut darzu, darmit nicht den Freunden mehr schaden dardurch dann den Feinden geschehe“(²).

Сваку борбу флотиле на води потпомагале су топовске батерије на обали, оближња војска и коњица, која је свагда пратила флотилу. Ако се борба заподела близу града или утврђеног положаја, то су градске бомбе и пројектили потпомагали флотилу. Кад се на град нападало или се бранио мост, акцију флотиле помагале су са обале батерије. Много је зависило од команданта флотиле, да заузме склонит или

(¹) Dilich's Kriegsbuch описује ову „corona navalis“, и вели да је та лађарска круна била горе испупчена, и да су се венци на круни шупљом страном вијугали око спољне стране а обложени су били драгим камењем и другим уресима.

(²) Ibidem св. IX., CCXXII.

такви положај, од куда би поуздано и с успехом могао да развије покрете и свуколику снагу својих убојних лађа. Веома би се користили војници, кад би из стратегијских списова, из доба турских ратова, дознали за положаје флотила, које су стварно допринеле успесима и победама у бојевима на води и при заузимању градова. Од веома велике је важности у том обзиру дело Ђијакома Росија „Teatro della gvera contra il turco“, са дивним илустрацијама. У том делу верно су обележени положаји, које су заузимале убојне лађе при јуришању свом на речке тврђаве у борбама Леополда I са Турцима. На појединим сликама представљени су бојеви под најзнатнијим градовима XVII века. На тим сликама виде се ови градови: Осјек, Београд, Токај, Ђула, Паркањ, Острогон, Темишвар, Вац, Филек, Сигет, Најхајзл, Велики Варад, Вишеград, Кањижа, Јегра, Столни — Београд, (Stuhlweissenburg), Јеноиоль (Borosjenö), Ђур, Коморан, Пожун и још други градови. На истим сликама доста јасно се огледа и стратигијска топографија војених операција тих флотила при опсадама поменутих прибрежних градова. Осим поменутог дела од велике су важности дела Ортелија, Брауна и збирка Бубића. У Сегедину налази се врло вешто израђена ратна слика (¹), која представља наш Београд 1717. На овој слици нарочита је пажња обраћена на положај, који је заузимала царска флотила при тој опсади. Из те слике види се, како се командант царских галија вешто користио адицама и обалама дунавским и свима другим приликама. Велика галија „Св. Јевђеније“ вешто је заузела место између Земуна и Ратног Острва (Kriegs

(¹) Plan et Description èxacte de pinouie et gloriause victoire, remportée le 16 d' Aout 1717 par les Armes de Sa Majt. Imper. Charles VI. — На истој је опширан опис заузећа Београда. Оверену копију овога плана послао ми је мој пријатељ Др. J. Рајснер за књижницу наше велике школе.

Insel) и из свог скровитог положаја слободно избацује бомбе и ђулад на збивену гомилу турских галија, шајака и покривених лађа.

У истом бојном реду а пред „Јевђенијем“ стајале су галије „St. Franciscus“ и „St. Stephanus“ у таквом положају, да им не могу готово досадити ни градски ни с турских лађа топови. Остале царске лађе оперирале су са тамишке обале против градских зидина. На ушћу Тамиша стојећу ћуприју браниле су галије и то с десна „St. Leopoldus“, а с леве обале „St. Josephus“. На даљини од неколико стотина корачаји ставиле се царске шајке у убојни ред, борећи се са турским шајкама, које су пошле да сруше ћуприју на тамишком ушћу. Од ове ћуприје пошав Панчеву стоји галија „St. Carolus“ и још друга царска галија са једном четом Шајкаша, и брани пролаз на Тамишу, ако би јурнуо непријатељ са Дунава.

Од доброг гађања топција много је зависило. При нишањењу важило је правило, да се не гађа на део лађе над водом, јер ако би ђуле и провалило лађу, то су лађари с места запушили рупу. Ваљало је дакле провалити лађу испод површине воде, јер јој се само тако нашкодило. Али се за то заштевало добро извежбано око, јер ако је мало ниже гађано, то је маса воде померила правац ђулету. Нишанило се и на крму а и на барутни магазин непријатељске лађе. Ако је ђуле обило крму, одмах је другом замењена; међу тим су ту крњу лађу привезали за другу, или су за време управљали лађу веслом. Шајкаше, који су у бој пали у реку, спасавали су корпама и за то одређеним шајкама.

Догађало се, да су шајке изненадно и нагло измицале. Али је то бивало често маскирано повлачење с намером, да повећаном силином и огорчењем јурну на непријатељске лађе. Готово нема случаја, или се веома ретко догађало, да су краљеви Шајкаши из кукавичлука измицали или бегали.

У току хиљадугодишње историје Шајкаша голем је број њихових победа, док једва један или два случаја има срамног пораза, а и то се збило или због знатно надмоћније непријатељске силе, или ако су се били под командом омраженог странца, с којим се нису хтели својски излагати непријатељској сили. О јунаштву краљевих Шајкаша могло се рећи, што је византијски цар Лав рекао у опште о мађарској војсци: срчани су у нападу, издржљиви и неуморни, обазриви према непријатељским подвалама, вешти да пронађу и да се користе слабом страном својих непријатеља, — и ма да су иначе разуздани, ипак се у боју подчињавају дисциплини и свакад побеђују".

После боја, по што су сахранили своје мртве другове, прикупљали су своје оштећене шајке и рањенике, и заједно са заробљеницима повлачили су их до одређеног места или пристаништа. Ту се одмарали и славили своју победу. После заласка сунца три пут су узвикнули „живио капетан!", три пут су испалили прангије и за тим су скинули убојну заставу са катарке адмиралове лађе. Најпосле је давао знак добошар и трубач за ноћни одмор војсци. Међу тим су две лађе напред а две назад на одстојању од четврт сахата стражариле а њихове старешине примали су сваког сахата гласове од коњичких извидница. Ако је дошла журна вест од стране непријатељских окола, с места је послат улак да то саопшти стражи, која је бдила на лађи главнога капетана. Ко није знао одзив, ухапшен је а кашто и стрељан. Обноћ је свака шајка била тавна; фењер је горео само на лађи главнога капетана или војсковође.

На дан после победе посада лађе бавила се тиме да победу утврди и побележи резултате војне операције. Трагала је за тим, где је непријатељ и куд се дела његова флотила. Кашто је прошло више дана па и недеља у ситном чаркању и беспослици. У тим приликама дозвољавало

се пљачкање оближњих предела. Међу тим јака шајкашка резерва остала је и крстарила на реци, да не би непријатељ изненадно покушао било испад било напад.

Кад су посланици ишли, да закључе примирје или да утврде мир са Високом Портом, њих су спроводили Шајкаши и у Стамбол и у Беч, или ако су се састајали изасланици ратујућих сила да одреде услове примирја или мира, онда су се преговори водили на лађама у присуству флотиле. Тако су испратили Шајкаши Владислава Реваја и Стевана Доцију у септембру 1620, који су путовали као царски посланици у Цариград. Грофа Хермана Шернина испратили су 1644 г. коморански Шајкаши до ушћа реке Житве, кад је такође као посланик путовао у Цариград.

Кад се потписивао закључак мира између краља мађарског и турског султана у Сењу (Sony) тамо је била и шајкашка флотила „deren jede mit 28 Darden, woran theils rothe und weisse, schwarze und gelbe, grün und weisse, dan blau und weisse zweifache Fähnlein“ (¹). Лађе тадањег посланика царског на порти Андрије Изденција армиране су у Коморану. У оно доба мењали су Турци и ћесаревци своје посланике на одређеном месту. Изденци кренуо се из Коморана 17 марта са три ратна брода. Подкапетан Мартин Спацаји пратио је царског интернунција са 5 шајака до означеног места на Дунаву, где су измењали посланике. Спацаји се вратио натраг у Коморан.

По што смо представили устројство краљеве шајкашке флотиле, војничке и друштвене односе Шајкаша, на завршетку ваља да летимички поглед бацимо и на турску флотилу. Остало је нерешено питање: **како се одржала мађарска краљева флотила кроз толике векове упоредо са најјачом силом онога века на мору?**

(¹) Majlath Béla: Az 1642 évi szőnyi békekötés története.

Та појава у очи пада а то питање и нехотице нам се намеће.

Од како су Турци освојили Цариград, стално су држали огромну флоту спремну противу мађарске. Њихову флоту градили су вешти грчки мајстори. С том турском флотом није се могла упоредити мађарска краљевска и ћесарева флотила. Посада турске флоте десет па и двајестину пута била је надмашнија бројем својим од посаде мађарске флотиле.

Поред јунаштва и ратничке среће краљевих Шајкаша биће још неких важних узрока, са којих се та краљева флотила не само одржала пред силином турске флоте, него је у највише случајева, без преговора, као надмоћнија извојевала и победе.

Узроци турском неуспеху били су у самој њиховој посади флоте!

У посади турске флоте није никад владало начело заједнице, него је место тога све притискивала самовоља и моћ тиранска. Посада њихове флоте приморавана је на службу, а склапана је из сужника и из олоши турске државе, коју су хватали и приморавали на службу. Турски Шајкаш био је војник за неко време, а не с колена на колено; ни породичка својина, ни патриотско одушевлење, а ни друштвени положај није их везао за лађу. Турци су били на лађама кукавице и лоши војници, који су жељно прихватали прилику, да се ослободе омраженог и презреног положаја.

Већ у време Калкондила шиљали су Султани заробљену децу у Азију, да тамо за две или три године изуче турски језик. Доцније их шиљали по 2—3000 у гомили у Калипољ, да изуче службу на лађама. Наравно да се од тако изнурене јадне деце, која су чезнула за својом домовином, није

могла створити срчана и јуначка момчад. При заузећу Цариграда, под командом бугарског отпадника Балта-огли било је у борби 420 турских ратних бродова, и као што је познато, та голема турска флота срамно је била потучена (1). Царски интернунције у Цариграду у свом писму Фердинанду I. 1537 овако описује турску флоту: „Classem Turce — вели — quam ego etiam vidi, esse quidem uasis numerosom, sed ignauia, inexperientia et pauiditate militantium invalidam omninoque a 50 nostris triremibus contemnemdam“ (2). Слично томе говори о турској флоти Јероним Ласки, царски интернунције у свом писму Фердинанду I писаном 22 новембра 1538: „Cesar nullo modo potuit — вели Ласки — habere gentes ad galleas, sed fecit ubique per uillas et opida ui capi et rapere gentes rusticas, qui ligati et serrati magna ui pellebantur ad galleas, qua re audita uillani et incole opidorum fugierunt ex uillis et opidis in partes remotas relictis uxoribus et pueris ita, quod et in hunc diem stant multe uille deserte, quia non audent reverti in domos suas (3).

Од XVII века турска дунавска флотила није више била у свези са флотом на мору, већ је била засебна и одвојена речна војна флотила под командом капетана у Рушчуку. Ова дунавска флотила зимовала је на ушћу реке Јантре, где је био и арсенал. Та дунавска флотила имала је голем број лађа, а тако исто довозила је и превозила рану и другу потребу. Но у тој турској флотили није било ни мало системе, није било могуће ни број ни поделу лађа по категоријама поуздано одредити. Порта је чак и код флоте завела алодијални систем, чим је највећи неред учинила. Према том систему обвезани су били поједини подунавски капетани — у Бео-

(1) Hammer, I. 5'8.
(2) Gévayi Urk: u. Aktenstücke.
(3) Idem ibidem.

граду, Никопољу, Силистрији, Исмајилу, Исачки, Килији и другим местима — као и подјармљене области, да сами ставе порти на употребу известан број лађа за ратне цели са целим прибором. Портини вилајетски чиновници несавесно су шуровали са лађарским капетанима и са старешинама тих вилајета, те су ови чаробном силом бакшиша и подмићивања радили и давали шта су хтели, по свом ћефу. Ну ако су дали што се зактевало, тада су им лађе биле по величини, облику, опреми и по броју лађара са свим по ћефу спремљене, и толико се разликовале једна од друге, да се није ни помишљати могло на једноликост, правилност, нити су се дале у врсте поделити. Из тих неуредности потекле су зле последице и несреће, и то је била друга слаба страна турске дунавске флотиле.

То су биле стварне погрешке, којима се сличне код краљевске дунавске флотиле тек у течају последњих векова опажају, где видимо да се гломазне и троме немачке галије боре са лаким, брзим и окретним турским шајкама.

У опште кад се упореди мађ. краљева са турском дунавском флотилом, ту наилазимо свакад на несрављено надмоћије краљеве флоте над турском.

СПИСАК

ВЕЗИРА, КАПЕТАНА, ГЛАВНИХ ВАЈДА, ЗАПОВЕДНИКА И ВАЈДА КРАЉЕВЕ ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ ПО КРОНОЛОШКОМ РЕДУ.

А) Везири, капетани, главне вајде (oberwajde) и заповедници флотила.

1368—1390 Никола Гара.
1394 — Јован од Вијене, француски адмирал.
1412 — Уголино из Ауре.
1428—1440 Стеван Розгоњи.
1444—1445 { Францеско Алберти, папин адмирал. / Готфрид Пери, бургундски адмирал.
Око 1456 { Михајило Силађи (Свилојевић), заповедник крал. флотиле. / Никола Ујлави, заповедник своје флотиле.
Око 1462 { Стеван и Владислав Розгоњија. / Имро (Мирко) Запољац (Zápolya). / Петар, Имро и Владислав браћа Доције.
Око 1481 Кнез Паво Бранковић, заповедник своје властите флотиле.
1492 — Радиша (Радић) Божић.
1494 — Антоније капетан београдске флотиле.
1503—1515 Стеван Штиљановић, српски деспот, заповедник своје властите флотиле.
1492—1527 Амвросије Фогаш } Trierarchæ.
1492—1530 Јован Филереши }

1515—1521 Стеван Реваји, први капетан краљ. Насадиста (Шајкаша).

1521 — Андрија Батори.

1522—1523 Севастијан Гелеји (Gellyény).

1522—1526 Радиша (Радић) Божић по други пут.

1523 — Петар Андрић на Сави.

1526—1527 Радиша (Радић) Божић, на страни Запољца.

1527—1528 Стеван Ре́ваји по други пут.

1529 — { Павле Бакић. Петар Пере́њи.

1529—1530 { Андреја Унгнад. Никола Раубер. } Заповедници немачке дунавске флотиле.

1531—1537 Павле Бакић.

1532 — { Моминић (Mominis) вајда на страни Запољца. Сигисмунд Брандис заповедник немачке дунавске флотиле. Касано. Нумило. Корпоранус. } Капетани немачких галија.

1533—1537 Касон, вајда, на страни Запољца.

1536—1540 Јероним Лашки, главни капетан царске дунавске флотиле.

1537—1540 Бенедикт Ердухеђи (Erdöhegyi).

1540—1541 { Стеван Ре́ваји трећи пут. Јероним из Задра (Zárai Jeromos) заповед. немачке флотиле. Марко и Петар Овчаревић, на страни краљице Изабеле.

1542 — Јаков Мелигњани de Medicis, маркграф, зап. нем. флотиле.

1553—1544 Јован Сабели (Sabelli) капет. нем. флотиле.

1544—1553 Alfons Contreres, главни капет. нем. флотиле и управник бечког арсенала.

1544—1546 Вид Угриновић.

1546—1553 Андреја Тарноци, најпре капетан, а за тим 1550 главни капетан.

1548—1550 Лука Неште (Nesthe) капетан.

1551—1560 Чемерски Фрања Заји, најпре капетан на Тиси а 1553 главни капетан мађ. флотиле.

1551 — Берталан Хорватиновић на Тиси.
Јован Балаша (Balassa), подкапетан на Тиси.

1551—1558 Јован Пакши, заменик глав. капетана.

1556 — Ђорђе Данхаузен заповедник штајерске флотиле на Муру.

1566 — Филип Рајхенбах, витез са острова Родоса, глав. кап. нем. флотиле.
Павле из Задра (Zárai Pál, Paulus Jadrensis) подкапетан.
Филип Флах, подкапетан.
Герзејски Јован Пете (Gersei Pethö János) коморански велики жупан и заповедник дунавских Насадиста.

1569 — Стеван Дејак (Literatus).

1580—1585 Никола Кандија.

1594 — Филип Антоније Ридезел, немачког Маријиног реда витез, главни капетан дунавске флотиле.
Јован Александер Принценштајн, заменик глав. капетана.
Мартин Contreres. Фрања Запата. Заповедници коморанске флотиле.
Ибрахим, заповедник турске флотиле на Сави.

1594—1600 Никола Палфи, заповедник коморанских, најсидлерских и острогонских Насадиста (Шајкаша).

1602—1619 Gilbert Santilier, главни капетан немачке флотиле.

1602 — { Eörsi Péter (Петар Ерши). Венедикт Погањ. } Капетани Насадиста.

1605 — { Гроф Дампијер (Dampierre) глав. заповедник краљ. дунавске флотиле, доцније командант града Острогона. Мемини паша команд. турске флотиле.

1619 — Рудолф Тифенбах командант немачке царске флотиле.

1659—1664 Јован Брљаковић, обервајда коморанских Шајкаша.

1664 — { Кузман Жупановић обервајда. Јован Брљаковић. Јован Монастерли. } Заповедници шајака.

1691 — { Mezzomorta. Али-паша. } Заповедници турске дунавске флотиле.

1691—1695 Гашпар Шандор, команд. флотиле Имре Текелије.

1692 — Марки Флери (Fleury), адмирал.

1693—1716 Асеман (Assemann) адмирал.

1696 — Стеван Пап, обервајда коморанских Шајкаша.

1716—1718 Гашпар Швендиман (Schwendimann Gáspár), адмирал цар. кр. дун. флотиле.

1717—1736 Петар Андерсен, вице-адмирал.

1719—1738 Ђорђе Фехирвари, православ. Србин, Обервајда коморанских Шајкаша.

1737—1738 Marchese Pallavicini, други адмирал.

1738 — Гроф Лудвиг Litters, пуковник и командант дунавске флотиле.

1736—1739 { Compitelli, Leonmont } малтески. витезови. / Foglieta, Canali } генујески. адмирали. } Капетани на дунавским галијама.

1738—1746 Асурчић, обервајда шајкашки, (православни Србин).

1746—1751 Владислав Фехирвари, обервајда (православни Србин).

1764—1783 Тодор Станисављевић, први заповедник шајкашког ново установљеног баталијуна у Тителу (православни Србин).

1783—1785 Барон Хохенхаузен, потпуковник
1784—1788 Наквертт (Naquert), потпуковник } заповедници Шајкаша у Тителу.

1788 — { Гроф Магдобург, ђенерал, Гроф Турн (Thurn) пуковник } заповедници дунавске флотиле. / Жинменс (Jinmens), Конинг (Conning } капетани галија на Дунаву.

1788—1793 Тителбершки Реданц (Titelberga Redange), заповедник Шајкаша. Хајначкеји (Hajnacskói) Сигберт Вéчеји, генерал фелд-цајг мајстер, заповедник дунавске флотиле.

1793—1798 Барон Ксав. Франц Пемлер, пуковник, заповед. Шајкаша.

1798—1813 Барон Арон Станисављевић, пуковник, заповедник Шајкаша.

1813—1817 Јован Магдић.
1817—1827 Тимотија Живковић.
1827—1836 Фрања Јанковић.
1836—1843 Јосиф Апел, члан бачке и торонталске жупаније.
} Пуковници и заповедници Шајкаша у Тителу.

Сувремени пуковници тителског шајкашког баталијуна:

1813—1824 Фердинанд Хохенсинер.
1824—1826 Ђорђе Поповић.
1826—1827 Стеван Тапавица.
1827—1830 Ни један.
1830—1838 Буђински и Перкосовски барон Јосиф Хилер.
1839—1843 Ђорђе Белер.
1843—1850 Карло Молинари, члан торонталске жупан. табле.
1850—1851 Јован Бунчић команд. шајкашког баталијуна.
1850—1853 Подчињени пуковници: Стеван Сурдучки. Јован Пахман.
1851—1853 Јован Вајман (Weymann) потпуковник и последњи командант шајкашког баталијуна.

1849—1861 Капетани шајкашких флотила:
- Антоније Молинари пуковник заповед. царске флотиле.
- Јосиф Баумрукер, на Дунаву у Пешти.
- Игнац Фрич, на гарданском језеру у Риви.
- Васертах Константин а Pón у Верони и Павији.
- Антоније Кратки, на Lago-Maggiore у Милану.
- Карло Голас (Gollas) у млетачким Лагунама.

Б. Помоћници (адјутанти) капетана.

1522—1526 Јован Салаји. Стеван Борош. Побочници Радише Божића.
1522—1523 Петар Порколаб. Јован Нађ. Побочници Севастијана Гелеја.

В. Вајде шајкашке.

1494—1495 Павле Брадач, у Варадину. Антоније у срп. Београду.

1510 — Никола Шанко у Банмноштору.

1511 — Стеван Ревији, по свој приклици у Варадину.

1521 — Михајило. Марко Скоблић из (Скобаља). Петар и Марко Овчаревић. } У срп. Београду.

1521 — Лука Неште. Петар Нађ. Стеван Хевеши. Петар Рац. Павле Кулчари (Kulcsáry Olchary). Петар Кишди. Павле Хрват. } У Варадину.

1523 — Мартин Лукарић. Петар Ереш (Erös). Тома из Подвиња (Podvinnyay). Балинт Кормош. } У Јајцу.

1523 — Радован. Петар Ђуро. Чивитковић (Chyvitkovics). Михајило Ласловић. } У Јајцу.

Берталан Заланкемини (Сланкаменац). Петар Ласло. } У Сланкамену.

Јован Зугрича (Zugricha). Блажа Фехирвари. Јован Земплини. } У Сланкамену.

1537	—	Јован Порколаб. Јован Тот. Петар Нађ. Јован Отац. (Othacz). Михаило Ваш. Блажа Бајта. Андреја Њалабић (Nyalabics). Амвросије Шемиштеји. Блажа Ишгената (Istenatta). Никола Балог. Дарвашки Гргур Вајда. Фрања Борнемиса. Лаврентије Ковач. Фаркаш (Вук) Вајда. Блажа Борнемиса. Мартин Бајта. Ловра Хорват.	На страни краља Фердинанда I, на разним дунавским станицама.
		Лаврентије Ковач. Петар Хорват. Петар Станковић (Zankovyth). Никола Миловановић. Имро Докаји. Јован Хорват. Петар Борхи. Севастијан Вајда. Лаврентије Ујлаки	У Коморану.
1552	—	Амвросије Шипош у Коморану.	
1553	—	Никола Бакаји у Коморану.	
1558	—	Матија Нађ. Демешки Петар Хорват. Јован Пожгаји.	У Коморану.

1558	—	Андрија Шигешди (Sygesdy). Петар Сридић (Srydisch).	У Коморану.
1560	—	Севастијан Хензијус (Henzius)	
1561	—	Михајило Ђури (Györi) из Ђура	
1589	—	Матија Татаји (из Тате)	
1563	—	Михајило Овчаревић (Ocsárovyth) у Ђуру.	
1567	—	Фрања Нађ	На острву Шељском (Selye (Schüt-Insl).
1569	—	Дијонисаје Нимет	
1569	—	Н. Рес (Reesz Réész Réwész) у Пожуну.	
1599	—	Петар Вајда, у Најхајзлу граду (Érsekujvár). Јован Ђурђе у Острогону.	
1624—1636		Фрања Пазман, у Ђуру.	
1625	—	Н. Петрашко, у Пожуну.	

КРАТКИ СПИСАК

свију повеља, које су мађарски краљеви подарили српским становницима слободне краљевске вароши Кеве — Доњег Ковина — за заслуге, које су ти становници стекли као храбри војници и вешти бродари.

Кад су Турци 1439 год. спалили и порушили Доњи Ковин, краљ Владислав преселио је те пострадале становнике на Чепељско острво, и ови су се настанили на неком пустом месту, где је, по причању, била некада варош и стара црква посвећена блаженом праоцу Авраму, и на том су месту саградили нову варош, коју су назвали Српски Ковин.

Краљ Владислав дозволио је тим досељеницима, да уживају све повластице, које су њиховим предцима у Доњем Ковину подарили били негдашњи мађарски краљеви.

Кад се доцније већи део становника преселио из Српског Ковина у Коморан; потоњи краљеви дозволили су тим коморанским досељеницима, да уживају све повластице, које су њиховим предцима подарили били негдашњи краљеви мађарски.

Таквих повластица било је свега 33, које су од мађарских краљева добили били српски становници у Доњем Ковину, за тим у Српском Ковину, а најпосле у Коморану у течају од 1405 до 1647 године.

I. 1405. Краљ Сигисмунд подарио је становницима вароши Доњег Ковина (Keve) право, да држе годишње сајмове и да уживају све оне повластице, које имају и остале слободне краљевске вароши.

II. 1412. Краљ Сигисмунд налаже каптолу Тителском, да од своје стране пошаље човека, који ће са његовим изаслаником Николом сином Живка de Kukuch пред овим као краљевим човеком и пред свима суседима на лицу места огласити право, које је краљ подарио становницима ковинским на пустаре Балвањош и Скроновац, које се граниче са вароши Ковином. Према овом краљевом налогу 15 дана доцније издао је Титулски каптол писмо, како су Ковинчани законским путем уведени као господари на поменуте две пустаре.

III. 1428. Повеља краља Сигисмунда издата у Карансебешу 30 новембра 1428, којом краљ ослобођава становнике ковинске од сваког пореза, прореза, данка и намета, под условом, да место таквог давања дају годишње краљевој комори само две центе воска, уз обвезу, да чувају краљево пристаниште. Сем тога и пустаре Балвањош и Скроновац, које је већ пре тога подарио становницима вароши Ковина само на уживање, сада по својој вољи дарује, даје и на вечита времена сајужава и придаје их именованој вароши. Забрањује даље, да нико не узнемирује Ковинчане, нити хапси њих или њихове ствари. Забрањује сваком страном трговцу, да мимо сајма не продаје чоју на риф, ни да вино крчми на пинте. Дозвољава грађанима посебице, да по свима рекама у околини своје вароши слободно лове рибу (осим у рибњацима краљевог-замка Castrum Regium). Дозвољава, да држе недељне сајмове, и најпосле уступа Ковинчанима право надзора (jus patronatus).

IV. 1429. Краљ Сигисмунд у свом указу изјављује мачванском бану Владиславу, барону краљевине Расције (Regni Hungariæ Baroni), како се на њ жалио Петар судија вароши Ковина, и строго заказује бану Владиславу, да поштује права, која је он — краљ — већ одавна подарио Ковинчанима.

V. 1435. Исти краљ Сигисмундо ослобођава на вечита времена именоване грађане ковинске од плаћања свију царина на трговачку робу, као и за све остале ствари њихове.

VI. 1435. Исти краљ Сигисмундо даје нарочите повластице Србима Ковинцима за њихово трговање.

VII. 1435. Краљ Сигисмундо забрањује бану мачванском Владиславу Мароту и царинарима у селима Радушу, Хаћушу и Сéлу, да ма шта изнуђавају од становника вароши Ковина, што су дотле чинили не обзирући се на њихове старинске повластице, и да то, што су пре чинили (злоупотребе), у будуће не чине ни под каквим изговором, и потврђује Ковинцима и за даље њихове слободе.

VIII. 1438. Краљ Алберто потврђујући све повластице, које је краљ Сигисмундо, његов таст, даровао вароши Ковину; забрањује, да се становници Ковина као и они са пустара Балваньоша и Скроновеца могу узаптити, и да им се ствари могу задржати; а у случају, ако би се што десило кажњиво или за осуду: онда да се Ковинци не упућују страним судијама или ешкутима.

IX. 1440. Краљ Владислав наређује, да становници вароши Ковина буду слободни од сваке ђумручине и поданичкога данка и да уживају сва она права, која су њихови преци у Старом Ковину добили од мађарских краљева.

X. 1440. Краљ Владислав подарио је Србима, који су били заузели извесне пусте земље на Чепељском острву и тамо се настанили, скеле (Vadum) и право на скеларину Jus Nauli) у међама и обиму именованог земљишта.

XI. 1453. Краљ Владислав (посмрче) на молбу становника вароши Ковина и пустара Балваньоша и Скроновеца потврђује повластице, којима је краљ Сигисмундо, његов дед ослободио становнике ковинске од плаћања царине и данка с обзиром на двојне привилегијске повластице њихове.

XII. 1453. Исти краљ Владислав посмрче потврђује привилегију о седмичном сајму и даровницу краља Сигисмунда, којом је овај уступио пустаре Скроновац и Балвањош са свим што овима примада, становницима ковинским, као и све остале такве слободе.

XIII. 1453. Исти краљ Владислав наређује принципу Ђорђу (Бранковићу) деспоту и господару Расције и Арбанашке, да у будуће не изнуђава данак од ковинских грађана, и да поштује њихова старим повластицама освећена права.

XIV. 1455. Грађанима ковинским, који се из страха од Турака доселише на острво Чепељско са источне границе краљевине Угарске из Ковина одобрава краљ Владислав, да остану и даље у својим правима, која су у течају дугог времена уживали, док су становали у именованој вароши Ковину, и која су права добили од блажених краљева угарских, његових предходника на основу двојних привилегијских листина.

XV. 1458. Краљ Матија потврђује повластице становника ковинских, које су уживали у вароши Ковину, и оглашава да су слободни од сваке царине и од свакога данка.

XVI. 1464. Краљ Матија одобрава, да становници Ковински, који се из страха од Турака иселише слободно уживају све што спада у властеобину Малога Ковина (Kiss Kevi), према њиховим старим повластицама, које им и на овом месту потврђује.

XVII. 1465. По пресудама судским, из којих се види, да је краљев трубач из Ујфалве одузео био известне земље од властелинства Абрахама Телке, и пошто је племенити Ђорђе Фехер, судац из Будима испитао доказе обојих странака, наређује се да се те земље, које су обележене новим

белегама ради разпознавања земљишта, поврате властеобини Абрахам Телске.

XVIII. 1473. Краљ Матија потврђује из нова повластице, које су добили становници Ковина за време насељавања и то сваку посебну листину за себе, да се не би ничија слобода штетила ни повређивала, што је било овима уступљено или што би им се уступило, и изјављује да не вреде надлежности судија и ешкута, јер би ове вређале оне старе повластице или би биле с истима у опреци, а то је кажњиво, и осем тога наређује, да се одузму све оне листине, које би биле у опреци са овим повластицама именованих грађана, па ма коме да су оне уступљене или да се уступе, и да исте (листине) буду својина краљева по његовој краљевској власти.

XIX. 1473. Исти краљ силом своје краљевске власти забрањује свима и свакоме, да сме хапсити становника вароши Ковина лично, који би за своју потребу храну набављали, па тога ради путовали, било за њихове било за туђе дугове исгуше и погрешке, и то у ма ком крају краљевине, а тако исто да им се ствари не могу узаптити, пошто само жупан или поджупан или жупанијски судац има право да то чини.

XX. 1475. Јован Примас краљевине Угарске налаже и наређује свима порешчијама (Tributariis) и закупцима (Teloniatoribus), да се не усуде уцењивати ни личност ни трговачку робу грађана и становника властелинства Сент Абраха́м Телске која се иначе назива Мали Ковин (Kiss Kevi), кад им ови покажу привилегијске листине краља Матије, којим су ослобођени од плаћања закупа и данака.

XXI. 1481. Краљица Баатрикс потврђује све, што су грађани и Срби, становници именованог властелинства Сент Абраха́м Телске, иначе названог Малог Ковина, по својим старим повластицама уживали у вароши Ковину, која лежи у

доњим крајевима краљевине и која је већ разорена навалом Турака и дозвољава истим грађанима, да све дотле, док се не врате на своја стара огњишта слободно уживају све земље поља и пристаниште као и остале користи, које припадају Малом Ковину.

XXII. 1489. У просби својој жале се становници Малога Ковина, да су им приликом пожара, који се десио у њиховој вароши, изгореле привилегијске листине, и на основу тога краљ Матија, уверен о истинитости навода просилаца, издаје им нову привилегијску листину, у којој набраја и уврштује све њихове раније повластице; ослобођава исте грађане од власти званичника, који седе на поменутом острову Чепељском; наређује, да се спорови, који су отпочети или би се отпочели пред магистратом њихове вароши, упућују непосредно путем апелације на краљевог таверника а за тим пред саму личност краљеву кратким путем и налаже да им се повластице оставе неповређене.

XXIII. 1489. Исти краљ Матија наређује, да се нико од грађана и становника ковинских, кад путује ради набавке хране или трговином па ма у ком месту краљевине, несме због туђих дугова, кривица и иступа ухапсити нити злостављати, и то како становници лично, тако исто и њихово имање и ако би их ко оштетио, онда да траже задовољења код својих судија и ешкута, као код својих старешина.

XXIV. 1490. Краљ Владислав ослобођава варош Српски Ковин од закупаца (Teloniis) и данка, и забрањује Алберту плем. Бакошу и Јовану Зивбору плем. од Фелдвара, као и њиховим закупцима и порешчијама (Triburariis), да ма под којим уговором уцењује Ковинце поред њихових старих повластица.

XXV. 1498. Исти Краљ Владислав потврђује у изводу привилегију краља Матије.

XXVI. 1501. Исти краљ Владислав потврђује и одобрава повластицу свога стрица Владислава од год. 1440, која је пронађена, као што је исписана у овом спису под бројем X, даље повластицу краља Матије истог садржаја, која је наведена овде под бр. XVI, и другу која је у овом спису стављена под бр. XVII, и по којима припадају Ковинцима извесне земље на Чепељском острву, као што је казато у повластици под бројем XVII, где се означавају белеге и међе тих земаља; све је то уврштено у једну нову повластицу дарована становницима вароши Ковина.

XXVII. 1503. Краљица Ана узима у заштиту Ковинце од својих чиновника, који су повредили повластице становника вароши Ковина и узнемиривали их непреслушане у уживању рибњака, који је на земљишту, што им је даровао краљ Владислав, његова супруга и њихови предходници, и позива те своје чиновнике пред краљевску курију, да се што боље тај спор извиди.

XXVIII. 1511. Краљ Владислав потврђује привилегије, којима се Ковинци ослобођавају од плаћања закупнине (Teloniorum) и налаже закупцима Фелдварцима, да поврате Ковинцима извесне ствари, које су им одузели.

XXIX. 1524. Краљ Лудвик (II) ослобођава Ковинце од плаћања закупнине (Teloniorum) и данка; осим тога забрањује, да се они због туђих дугова и кривица узимају на одговор и ослобођава их од туђинског суђења.

XXX. 1536. Краљ Јован (Запољац) потврђује све слободе и повластице, које је подарио Краљ Матија ковинским грађанима (види бр. XVIII), и који је у току времена потврдио и одобрио краљ Владислав, као што гласи бр. XXVI. са свима додацима обе привилегије од речи до речи. Препоручује, да их нико не узнемирује у уживању тих привилегија.

XXXI. 1536. Исти краљ Јован Запољац потврђује привилегију краља Матије под бројем XXI. и краља Владислава под бр. XXIII.

XXXII. 1646. Краљ Фердинанд потврђује све слободе и повластице, које су становници вароши Ковина добили од блаженог некадашњег краља угарског Сигисмунда 1428 године, а на основу поднесених повластичких листина, којима се Ковинцима даривају пустаре Балвањош и Скроновец; а уз ту потврду ослобођава их од плаћања прореза, данка и намета.

XXXIII. 1647. У главној седници законом уједињених жупанија Пештанске, Пилишке и Албенске (са столицом у Шолту), која је држана у тврђави Филеку у другој ферији, најближој празнику св. Емерика војводе, 1647 г. прочитана је и оглашена привилегија именованога краља Фердинанда.

Потписани овом званичном исправом признајем и сведочим: да су становници вароши Ковина своје пустаре: Капуфу и Исру или Балвањош и Скроновац и Хуђе (Högye) под тим условом привремено уступили били светлом принципу господину Јевђенију Савојском (титул.); ако светли принцип својим моћним утицајем поради, да се потврде њихове старе повластице, како би и у будуће задржали право на поменуте пустаре, које су и до тада држали; — и да их њихови суседи више не узнемирују у њиховом праву и уживању поменутих пустара. Сведочим и то; да су Ковинци само на тај начин уступили те пустаре, да би их принцип за неко време држао. Пуномоћник његове светлости господина принципа Клаудије властелин од Верлета обећао је, да ће им о тој погодби дати и писмено уверење.

Ну је поменути управник умро, и није издао Ковинчанима обећано уверење.

У Пешти 12 августа 1729.

(М. П.)

Леополдо Клигл, с. р.

Потписани својим писмом признају и потврђују ово што следује:

Кад је уважени госп. Јован Колер, саветник узвишене краљ. мађ. двор. камере преговарао 1772 год. са становницима вароши Српског Ковина о новом уговору на 20 година; тим преговорима у властелинском суду присуствовали су и потписани као законити сведоци. Том приликом становници поменуте вароши изјавили су своју жељу и журно су зактевали, да се њихове старе краљ. повластице уврсте у новом уговору, и да се исте ничим не окрње. Господин саветник изјавио је своју жељу, да се те ковинске повластице не само не крње, но да се и у будуће поштују и у нов уговор уврсте, како би их Ковинчани и уживати могли. Тај нови уговор потписао је и ковински варошки мађистрат, а потписали су исти и свечано огласили.

О чему дадосмо ову своју писмену сведочбу. Потписали у Пешти 14 јуна 1780?

(М. П.)

Михаило Јесенски, с. р.

РЕД. СУДИЈА СЛАВНЕ ПЕШТАНСКЕ ЖУПАНИЈЕ.

(М. П.)

Антоније Фрибајс, с. р.

РЕД. СУДИЈА ИСТЕ ЖУПАНИЈЕ.

SYNOPTICA DEDUCTIO.

Libertatum et Prærogativarum, ex privilegiis, per Divos olim Hungariæ Reges, Oppido Rácz-keve Comitatibus Pest, Priles et Solth, articulariter unitis adjacentibus elargitis depromtarum; et quidem.

I. Anno 1405. Sigismundus Rex, Forum annuum, seu nundinas celebrandi facultatem, cum omnibus illis, quibus illius temporis, Liberæ et Regiæ Civitates utebantur prærogativis, attribuit.

II. Anno 1412. Civitatis Keve Incolæ, et Inhabitatores, per Regium et Capitularem, ex Vice Capitulo Tytulensi exmissum hominem ad Prædia Bálvanyos et Skronovecz, in contiguitate Territorii Keviensis situata, tituloque novæ Donationis, a Sigismundo Rege impetrata, penes Statutorium ejusdem Regis Mandatum, nullo Contradictore apparente introducuntur, et in præsentiarum, eodem modo obtentum Possessorium, imperturbatæ continuant.

III. Anno 1428. Idem Sigismundus Rex, Civitatis Keve Inhabitatores, ab omnibus Censibus, Collectis, Datiis, et Exactionibus in perpetuum eximit ea Conditione, ut in locum eiusmodi Datiarum non plus, quam duos Centênarios Ceræ, ad Cameram Regalem annuatim administrare, Portum præterea Regium custodire teneantur. Non secus Villas Bálvanyos et Skronovecz vocatas, quas antea eædem Civitati Keve ad utendum tantum, et colendum dederat privilegialiter donat, confert, et præfatæ Civitati in Perpetuum annectit et applicat,

turbationem aut detentionem eorum, ac rerum eorundem, per quoscunque fiendam prohibet; præterea ne ullus extraneorum mercatorum extra nundinas ulnatim Pannum vendere, forenses vero Educillatores Vinum pintatim epocillare præsummant, eisdem Inhabitatoribus specialiter indulget, in omnibus Fluviis Civitatem Keve anbientibus (exceptis Piscinis ad Castrum Regium pertinentibus) liberam piscandi, hebdomadales adhuc nundinas celebrandi facultatem attribuit, ipso Jure Patronatus in eosdem Cives, et incolas Kevienses translato.

IV. Anno 1429. Idem Rex, ab omni tributaria solutione Civitatis Keve Inhabitatores, prævie immunitatos, in eiusmodi Prærogativa confirmat, et propter desumptum in Possessione Seel, contra eiusmodi Libertates, eorum Tributum, Ladislaum Vajvodam, et Rasciae baronem, in præsentiam sui ad legitimandum Telonium citat.

V. Anno 1435. Idem ab omni Tricesimarum Solutione de rebus tam Mercimonialibus, quam aliis quibuscunque præfatorum Civium exigenda eosdem Cives in perpetuum eximit.

VI. 1435. Idem Rex Speciales Prærogativas in exercendo quæstu Rascianis Keviensibus elargitur.

VII. 1435. Idem, Ladislaum Maroth Banum Machoviensem, ac Tributarios in Villis Radus, Hattyas, et Seel, constitutos ab omnibus Exactionibus in Oppido Kevi Inhabitatoribus, circa antiquas eorum prærogativas, antea commissis, imposterum vero quoquo demum sub prætextu attentandis inhibet, libertatem eiusmodi eorum ultronee confirmando.

VIII. 1438. Albertus Rex ratihabitis omnibus, per Sigismundum Regem, Socerum Suum, prærogativis Civitati Keve concessis, eiusdem, ac Villarum Bálvanyos, et Skrovecz Inhabitatores, aut res et Bona eorum, quocunque sub

prætextu detineri, et arrestari prohibet, extraneos ad Judicem, et Juratos eiusdem Civitatis Keve in Casu occursuræ alicuius damnificationis, aut læsionis, pro obtinenda Satisfacione relegando.

IX. 1440. Uladislaus Rex Oppidi Keviensis Inhabitatores, ab omni Tricesimaria et Tributaria Solutione exemptos declarat.

X. 1440. Idem Rex Rascianis in Insula Csepel certam desertam terram, sine figendi domicilii occupantibus Vadum, seu Ius Nauli, intra Metas, et ambitum, prædictæ terræ instituendi confert.

XI. Anno 1453. Ladislaus Rex, ad Instantiam Incolarum Civitatis Keviensis, ac Villarum Scronovecz et Bálványos, Privilegium Sigismundi Regis, Avi sui, eosdem incolas Kevienses, a Tricesimaria et Tributaria Solutione eximens, mediantibus duplicis ordinis Privilegialibus Litteris confirmat, et ratihabet.

XII. 1453. Idem Privilegium Fori hebdomadalis, Collationem item super Villis Bálványos et Skronovecz Inhabitatoribus Civitatis Keve, per Sigismundum Regem, cum universis earum appertinentiis elargitas, ac alias in Privilegio eiusdem contentas Libertates confirmat.

XIII. 1453. Idem, Principi Georgio Despoto, Rasciae et Albaniae Domino, præcipit, ne contra antiquas Civium Keviensium prærogativas, ullum imposterum tributum ab iisdem exigere persummat.

XIV. 1455. Cives Kevienses ex finibus Regni Hungariæ, propter metum Turcarum, ad insulam Csepell condescendentes, in omnibus illis Libertatibus, quibus, dum perfatam Civitatem Keviensem incolebant, usi sunt, tractuque tempo-

ris, a Divis Hungariæ Regibus, suis videlicet prædessoribus obtinuerunt per eundem Ladislaum Regem, mediantibus dupplicis ordinis Litteris Privilegialibus relinquuntur.

XV. 1458. Mathias Rex, Incolarum Keviensium libertates, quibus in Civitate Keviensi utebantur, confirmat, eosdem ab omni Tricesimarum, et Tributorum Solutione exemptos pronunciat.

XVI. 1464. Idem, Appertinentiarum, ad Possessionem Kiss-Kevi spectantium, Liberum usum, prout et Arida, ac impetu Ventorum Collapsa Ligna, ubicunque intra ambitum Insulæ Csepell colligendi, et evehendi facultatem, Incolis ex Civitate Keviensi propter Formidem Turcarum eodem commigrantibus attribuit, hic lociquoque antiquis eorum Privilegiis confirmatis.

XVII. 1465. Adiucatoriæ sententionales, ex quibus patet, certam partem terræ, a Territorio Possessionis Abrahám Telke facto, Tubicinis Regii de Ujfalu avulsam, per Nobilem Georgium Fehér de Buda, ex Iudicio exmissum, secundum productas ab utrinque probas, cum metarum attactarum Possessionum Terrena distinguentium erectione, eidem Possessioni Abrahám Telke reapplicatam exstitisse.

XVIII. Anno 1473. Idem Rex, Libertatibus illis, in quibus tempore impopulationis Inhabitatores Kevienses præfuerant, denuo confirmatis, omnes et singulas Litteras, suas, alicui nefors in præiudicium et derogamen Libertatum, eorundem Civium concessas, aut Concedendas, nullius Vigoris esse declarat, attributa Iudici, et Iuratis, antiquas eorum Libertates caedentes, aut eis contravenientes, pro demerito puniendi, Litteras præterea Privilegiales, in Contrarium huiusmodi prærogativarum, attactorum Civium, cuicunque concessas, vel concedendas adimendi, et ad se recipiendi, plenaria sua Regis auctoritate.

XIX. 1473. Idem Rex, Inhabitatores Oppidi Keve, pro Victualium suorum necessaria aquisitione ad quascunque Regni partes comeaturos, tam pro ipsorum propriis, quam et aliorum debitis, delictis, et Excessibus detineri, Arestari, et quocunque demum modo in personis, aut rebus eorundem impediri, Universos et Singulos inhibet authoritate sua Regia, Comiti et V(ice) Comiti, Iudicibusque Comitatus Prærogativam eiusmodi puniendi attributa.

XX. 4175. Joannes([1]) Primas Regni, Universis et Singulis Tributariis, et Teloniatoribus mandat, et Comittit, ne iidem Possessionis St. Abrahám Telke, alias Kiss-Kevi vocatæ, Cives et Inhabitatores, datis ad se Mathiæ Regis Litteris Privilegialibus, ab omni Teloniorum et Tributorum Solutione immunitatos quoquo modo in personis, aut rebus eorum mercimonialibus taxare, et Turbare præsummant.

XXI. 1481. Beatrix Regina, Civium et Rascianorum, in Possessione Szent Abrahám Teleke, alias Kiss-Kevi vocata Commorantium, antiquas Libertates, quibus videlicet iidem in Civitate Kevi, ad inferiores Regni limites Situata, iam potentia Turcarum deleta, utebantur, Confirmat, et usque eorum Civium, ad prioris suæ habitationis Locum, reditum Terrarum, Camporum et Portus, ac aliorum Beneficiorum, ad præfatam Possessionem Kiss-Kevi spectantium liberum usum, attactis Inhabitatoribus Keviensibus concedit.

XXII. 1489. Erga Instantiam Incolarum Kiss-Keviensium, Litteras suas Privilegiales, exorto in medio sui incendio Conflagratas esse quærulantium Mathias Rex, omnes præhabitas suas libertates præsentibus Litteris Privilegialibus inserendo, easdem specifice recenset, ac inter alias Prærogativas, eosdem Cives, à Jurisdictione Officialium, in dicta Insula Cse-

---

([1]) Vitéz васпитач краља Матије Корвина.

pel Constitutorum, simpliciter eximit, extraneorum Causas, Coram eiusdem Civitatis Magistratu motas, vel movendas, directe ad Thavernicorum suorum Magistrum, inde vero ad præsentiam sui Via appelatæ deducendos ordinat, Instantibus ultroneé in prævio modo Confirmatis eorum prærogativis relictis.

XXIII. Anno 1489. Idem Mathias Rex, Universos Cives, et incolas Kevienses in procuratione Victualium, fineque exercendi quæstus ubicunque moraturos, pro aliorum debitis, delictis et Excessibus, in Personis, aut bonis eorum, quemcunque Arestari, et detineri prohibet, eosque a Judicatu forensium, Simpliciter eximit, læsos vero ad Judicem, et Juratos, eiusdem Civitatis Keve, ut in prioribus Suis, fine petendæ Satisfactionis relegat.

XXIV. 1490. Uladislaus Rex, a Teloniis, et Tributis Oppidum Rácz-Keve eximit, Albertumque de Bakos, et Joannem Zivbor de Földvár, ac eorum Teloniatores, et Tributarios, ne videlicet, iidem quocunque sub prætextu, contra Antiquas Suas Libertates, eosdem taxare præsummant, inhibet.

XXV. 1498. Idem Privilegium Mathiæ Regis extractus præsentis Contentum Confirmat.

XXVI. 1501. Idem, Donationem Patruelis Sui Uladislai Anno 1440 interventam, et hicce sub Numero X. Contentam, Mathiæ item Regis, unius quidem ordinis sub N-ro XVI, alterius vero sub Numero XVII, Litteras Donationales confirmat, et ratihabet, quibus mediantibus certa portio Terræ in Insula Csepel habita, et ut sub Numero XVII exponitur, Suis Signis et Metis distincta, titulo Novæ Donationis Oppidi Rácz-Kevi Inhabitatoribus collata habetur.

XXVII. 1503. Anna Regina, oppidanos Kevienses, in usu Piscinæ, intra Ambitum Terræ, per Uladislaum Regem,

Coniugem item suam, eorumque Prædecessores Collatæ existentis habitæ Turbatos, et impeditos inaudiens, factores, et Officiales suos Velut contra libertates eorundem Keviensium agentes, in Curiam suam Regiam fine Cognoscendi uberius Negotii evocat.

XXVIII. Anno 1511. Idem Uladislaus Rex Privilegia, Kevienses a Solutione Teloniorum, eximentia Confirmat, et Földvariensibus Teloniatoribus certarum rerum restitutionem per eosdem detentarum præfatis Oppidanis fiendam Comittit.

XXIX. 1524. Ludovicus Rex, Incolas Kevienses, ab omni Teloniorum et Tributaria Solutione eximit, præterea eosdem pro debitis et delictis aliorum detineri prohibet, et ab Extraneorum Judicatu eximit.

XXX. 1536. Joannes Rex, omnes illas Libertates et Prærogativas, quas Mathias Rex sub Numero XVIII, Extractus Præsentis Civibus Keviensibus Contulit, tractu vero temporis, Uladislaus Rex sub Numero XXVI, Confirmavirmavit ratihabet, cum insertione de verbo ad verbum Utriuspue Privilegii.

XXXI. 1536. Idem Privilegium Mathiæ sub Numero XXI, Uladislai vero sua N-ro XXIII, Contentum Confirmat.

XXXII. 1646. Ferdinandus Rex, Omniibus illis Libertatibus, et Prærogativis, quas à Divo olim Hungariæ Rege Sigismundo, in Anno 1428. Mediantibus sub Numero III. Præxhibitis Litteris Privilegialibus, Inhabitatoribus Civitatis Keve, Villarum item Bálványos et Scronovecz Contulerat, Cofirmatis, eosdem ultronee ab omnibus Censibus, Datiis, et Collectis, simpliciter exemptos esse declarat.

XXXIII. 1647. Comitatus Pestiensis, Pilisiensis, et Albensis, sedis Solth articulariter Unitis, in Generali Con-

gregatione sua, in Præsidio Filekensi, Feria Secunda, proxima post Festum Beati Emerici Ducis Anno 1647. Celebrata immediate Præmissum Ferdinandi Regis Privilegium publicarunt.

Vigore Præsentium recognosco et attestor, quod Oppidani Raczkevienses sua Prædia Kapufa et Isra, seu Balvanyos et Skronovecz, Item Hödgye sub tali Conditione Serenissimo Principi Domino Domino Eugenio á Sabaudia (tit.) cesserint pro impetrandis Donationalibus, quatenus ipsi prædicti Oppidani ea prædia, prout hucusque libere possideant, et quidem ex ea solum ratione, quia per vicinos sæpius turbati fuerint, ut tamen maior Respectus erga suam Serenitatem habeatur, super quibus pie defunctus Dominus supremus Administrator Claudius de Verlet Litteras Testimoniales et assecuriatoriales eisdem etiam dandas promisit, quæ autem ob decessum eius ex hac vita extradari intermissæ sunt. Datum Pestini die 12 Augusti 1729.

Leopoldus Kliegl, m. p.
(L. S.)

Infrascripti per Præsentes recognoscimus, quod occasione illa, qua Magnificus Dominus Joannes Koller, Excelsæ Cameræ Regiæ Hungarico Aulicæ Consiliarius, cum Oppidanis Rátzkeviensibus in Anno 1772 Contractum ad annos 20 regulatum, in Sede Dominali sub Præsidio suo in eodem Oppido Rátzkeve nobisque pro legali Testimonio adhibitis, et Præsentibus inivisset; Contractui eidem Regalia quædam Beneficia, et ab his præstanda reclamantibus, et renitentibus, eiusmodique impositi census exmissionene solicite adurgentibus Oppidanis inserta fuisse, et erga eam prætitulati

Domini Consiliarii declarationem, quod Regalia eadem Beneficia ex Causa ab Oppidanis nullatenus abstrahere aut adimere, verum ut hactenus, ita futuris temporibus, præmanibus eorumdem relinquere velit, in Contractu illo clausulam hanc permansisse, ac taliter eorundem per Oppidanum Magistratum subscriptum, et per nos quoque suo modo sollenisatum exstitisse.

Super quo præsentes nostras dedimus Litteras Testimoniales. Signatum Pestini die 14 Junii 1780?

(L. S.)

Michael Jeszenszky, m. p.
J. Cottus Pestiensis Or. Judicem.

(L. S.)

Antonius Fribeisz, m. p.
Eiusdem Cottus Or. Judicem.

СРПСКИ ИСТОРИЈСКИ И КЊИЖЕВНИ СПОМЕНИЦИ.

I.

Краљ Сигисмунд подарио је 1405 године становницима вароши Доњег Ковина (Keve) право, да држе годишње сајмове и да уживају све оне повластице, које имају и остале слободне краљевске вароши.

„Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex, semper Augustus, ac Hungariæ etc. Rex; fidelibus suis Capitulo Ecclesiæ Tytulen(sis); Salutem et gratiam. Cum nos pro commodiosori incremento et opulentiori usu; fidelium nostrorum, Ciuium et Inhabitator(um) Ciuit(a)tis n(ost)ræ Kewe uocatæ; eisdem Ciuibus et Inhabitatoribus, ac populis uniuersis, præatactæ Ciuitatis nostræ Kewe, quasdam Curias seu prædia, habitatoribus destitutas, Walwanus et Szcrenoch appellatas, in contigua vicinit(a)te territor(ii) eiusdem Ciuit(a)tis adiacen(tes), cum omnibus earum utilit(a)tibus et pertinentiis, ad eandem Ciuit(a)tem nostram Kewe, mediantibus aliis lit(t)eris nostris exindé confectis in perpetuum duximus annecten(das) et applicandas, volumusq(ue) dictos Ciues et populos eiusdem Ciuit(a)tis, per nostrum et vestrum homines in dominium earundem legitime facere introduci; fidelit(a)ti igitur uestræ firmiter præcipien(tes) mandamus, quatenus vestr(um) mittetis hominem pro testimonio fidedignum; quo præsente Michael dictus Ráak de Renend, aut Nicolaus filius Sywko de Kukuch vel Vitan de Vitanovich, aliis absentibus, homo noster, ad

facies præatactarum Curiarum, Vicinis et commetan(eis) earum uniuersis inibi legitime conuocatis et præsentibus accedendo introducat præfatos Ciues et populos in dominium earundem, statuatq(ue) easdem eisdem præmisso nouae nostræ donationis titulo perpetuo possidend(as); si non fuerit contradictum: Contradictores, si qui fuerint, euocent ipsos contra annotatos Ciues et populos nostros de dicta Kewe nostram in præsentiam, ad terminum competentem ratione contradictionis eorum reddituros efficacem: Et post hæc ip(soru)m poss(ess)ionar(iorum) Introductionis et Statutionis seriem cum nominibus Contradictorum et Euocatorum, si qui fuerint, terminoque assignato, nobis fideliter rescribatis. Præsentes autem Sigillo nostro maiori, quo ut Rex Hungariæ utimur, fecimus consignari.

Datum Budæ feria quinta proxima post festum Assumptionis Virginis gloriosæ. Anno Do(mi)ni; Millesimo quadringen(tesi)mo, duo decimo. Regnorum autem n(ost)rorum — Anno Hungariæ etc. vicesimo quinto, Romanor(um) vero tertio.

Sigismundus, m. p.

(L. S.)

II.

Године 1412. Краљ Сигисмунд налаже каптолу Тителском, да од своје стране пошље човека, који ће са његовим изаслаником Николом сином Живка de Kukuch као пред краљевим човеком и свима суседима на лицу места огласити право, које је краљ подарио становницима Ковинским на пустаре Балвањош и Скроновец, које се граниче са вароши Ковином. Према овом краљевом налогу 15 дана доцније издао је Тителски каптол писмо, како

су Ковинци законским путем уведени као господари на поменуте две пустаре.

„Capitulum Ecclesiae Tytulensis; omnibus Christi Fidelibus, præsentibus pariter et futuris, præsentium notitiam habituris, Salutem in Salutis largitore; ad uniuersorum notitiam harum serie volumus peruenir(i); Quod nos lit(t)eras Serenissimi principis, Do(mi)ni Sigismundi Dei Gratia Romanorum Regis semper Augusti, ac Hungar(iæ) etc. Regis, Do(mi)ni Nostri naturalis, Introductor(um) et Statutor(um) nobis præceptorie directas summo cum honore recepimus in hac verba:

Sigismundus Die gratia Romanorum Rex, semper Augustus, ac Hungariaæ etc. Rex; fiidelibus suis Capitulo Ecclesiæ Titulen(sis); salutem et gratiam. Cum nos pro commodiosori incremento et opulentiori usu; fidelium nostrorum, Ciuium et Inhabitator(um) Ciuit(a)tis n(ost)ræ Kewe uocatæ; eisdem Ciuibus et Inhabitatoribus, ac populis uniuersis, prætactæ Ciuitatis nostræ Kewe, quasdam Curias seu prædia, habitatoribus destitutas, Walwanus et Szcrenoch appellatas, in contigua vicinit(a)te territor(ii) eiusdem Ciuit(a)tis adiacen(tes), cum omnibus earum utilit(a)tibus et pertinentijs, ad eandem Ciuitatem nostram Kewe, mediantibus aliis lit(t)eris nostris ex inde confectis in perpetuum duximus annecten(das) et applicandas, volumusq(ue) dictos Ciues et populos eiusdem Ciuit(a)tis, per nostrum et vestrum homines in dominium earundem legitime facere introduci; fidelit(a)ti igitur uestræ firmiter præcipien(tes) mandamus, quatenus vestr(um) mittetis hominem pro testimonio fidedignum; quo præsente Michael dictus Ráak de Reuend, aut Nicolaus filius Sywko de Kukuch, vel Vitan de Vitanovrch, Aliis absentibus, homo noster, ad facies prætactarum Curiarum, Vicinis et connetan(tibus) earum uniuersis inibi legitime conuocatis et præsentibus accedendo in-

troducat præfatos Ciues et populos in dominium earundem, statuatq(ue) easdem eisdem præmisso novae nostræ donationis titulo perpetuo possidend(as); si non fuerit contradictum: Contradictores, si qui fuerint, euocet ipsos contra annotatos Ciues et populos nostros de dicta Kewe nostram in præsentiam al terminum competentem rationem contradictionis eorum reddituros efficacem: Et post hæc ips(oru)m poss(essi)onar(iorum) Introductionis et Statutionis seriem cum nominibus Contradictorum et Euocatorum, si qui fuerint, terminoque assignato, nobis fideliter rescribatis. Præsentes autem Sigillo nostro maiori, quo ut Rex, Hungariæ utimur, fecimus consignari.

Datum Budæ feria quinta proxima post festum Assumptionis Virginis gloriosæ. Anno Do(mi)ni, Millesimo quadringen(tesi)mo, duo decimo. Regnorum autem n(ost)rorum — Anno, Hungariæ etc. vicesimo quinto Romanorum tertio. Sigismundus m. p.

Nos itaq(ue) mandatis dicti Do(mi)ni nostri Regis, in omnibus obedire cupien(tes), ut tenemur, una cum præfato Nicolao filio Sywko de Kukuch homine Regio in prænotatis lit(t)eris Regalibus, nominatim inter alios conscriptos, nostrum ho(mi)nem Vzt. discretum virum magistrum Nicolaum socium et Concanonicum nostrum ad præmissa fideliter exequen(dum) nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum; Qui demum exinde ad nos reuersi nobis concorditer retulerunt; quod idem homo Regius, ipso nostro testimonio præsente Sabbatho, proximo ante festum Natiuitatis Virginis gloriosæ nunc præteritum, ad facies prædictarum Curiar(um) Walwanus et Szkrenoch vocatarum in Comi(ta)tu de Keue contigua vicini(ta)te territorii dictæ Ciuitatis Kewe adiacentium, habitatoribus destitutarum, Vicinis et Commetaneis earum uniuersis inibi legitime conuocatis et præsenntibus acceden(tibus); præfatos Ciues et popu-

los de præfata Kewe in domi(ni)um earundem introduxit, easdemq(ue) præmisso nouæ Regiæ donationis titulo eisdem Ciuibus et populis, nullo penitus Contradictore apparente statuisset perpetuo possiden(dum) et haben(dum) legitimis diebus in faciebus earundem permanendo. In cuius rei memoriam perpetuamq(ue) firmitatem præsentes lit(t)eras nostras priuilegiales pendenti(s) et authentiei Sigilli nostri munimine roboratas, Alphabeto intercisas, eisdem Ciuibus et populis diximus conceden(das).

Datum quinto decimo die, diei Introductionis et Statution(is) prædictan(tis); Anno Do(mi)ni supradicto (1412). Præsentibus honorabilibus Viris Do(mi)nis Petro Lectore, Benedicto Cantore, Colomeo Custode, Nicolao, Paulo, Andrea, ceterisq(ue) Canonicis in Ea(dem) Eccl(e-s)ia, tradicti Regis Vngariæ familiaribus sempiterno.

III.

Повеља мађарског краља Сигисмунда издата у Каран-Себешу 30 новембра, 1428, којом краљ ослобођава становнике ковинске од сваког пореза, прореза, данка и намета, под условом, да место таквог давања дају годишње само две центе воска краљевој комори, уз обвезу, да чувају краљево пристаниште. Тако исто и именоване пустаре Балвањош и Скроновец, које је већ раније подарио истој вароши Ковину само на уживање и на обрађивање, сада по својој вољи дарује, даје, и на вечита времена сајужава и придаје их именованој вароши; и забрањује, да их који му драго узнемирује, хапси, било њих или њихове ствари. Осим тога, да се не усуди био који страни трговац, да мимо сајма продаје чоју на риф, а страни винари, да не крчме вино на пиште; дозвољава истим грађанима посебице, да по свима ре-

кама у околини Ковина слободно лови рибу (осим у рибњацима краљеве тврђаве (Castrum Regium); дозвољава, да држе недељне сајмове, и уступа право заштитно (jus patronatus) истим грађанима и становницима вароши Ковина.

„Nos Sigismundus Dei Gratia Romanorum Rex, semper Augustus, ac Hungariæ, Rohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ Rex, ad cunctorum præsentium pariter et Futurorum notitiam deducentes, harum Seriæ declaramus, quod cum id pensamus in animo, ut in multitudine Plebis robur Regum et Gloria existat et accrescat, ex dulcique Principum consecratorum (amore). Plebs subiecta, et numero et viribus augeatur; dumque Regali moderamine in cordis nostri revoluimus animo, nolo, quod tunc subditi dignæ retributionis beneficio refoventur, dum eis largitur, quod merentur, exindeque ad fidelitatis fervorem excitantur, et capto obsequendi exemplo ad indubitatam fidutiam serviendi incandescunt; his igitur ducti considerationibus, commoditatibns, utilitatibus et profectibus subditorum nostrorum, signanter in confinibus dicti Regni nostri Hungariæ et partibus eisdem suppositis residentium et constitutorum clementer providere volentes de fidelium prælatorum et Baronum, potiorumque dicti Regni Hungariæ procerum consilio et ex matura deliberatione fidellibus nostris universis et singulis Civibus, hospitibus, incollis et inhabitatoribus nostræ civitatis Keve vocatæ, nobis humiliter supplicantibus, infrascriptas libertates et libertatum prærogativas duxsimus gratiose concedendas; ut videlicet præfati Cives, hospites, incolæ, habitatoresque, et tota comunitas præfatæ Civitatis nostræ Keve vocatæ, ab omnibus censibus, collectis, datiis, et quibuscunque exactionibus, quibus hactenus tam in pecuniis et usorribus, quam aliis quibuscunque rebus, Regiæ Maiestatis et Cameræ suæ quomodocunque et qualiterque, et in quibuscunque terminis facienda, usque ad hæc Tempora fuissent obligati, penitus et per omnia exempti sint, subportatique et li-

berati in perpetuum habeantur, nec per amplius ad huiusmodi censuum, collectarum, dationum et exactionum solutionem seu administrationem à modo in posterum debeant qualitercunquæ esse obligati, demptoque pro omnibus prædictis censibus, collectis, atque datiis, et occasione eorundem non plus quam duos centenarios ceræ in singulis festivitatibus Circumcisionis Domini promunere et conservare, in eoque Regiæ Maiestati servire teneantur, et perpetuis Temporibus sint et debeant esse obligati; preterea quasdam villas nostras Regales Balvani et Zkorenovecz vocatas in contigua vicinitate Teritorii Prædictæ Civitatis nostræ Keve appelatæ adiacentes, alias habitationibus destitutas, nuncque per præfatos Cives hospites et incolas nostros populatas, quarum terras per prius Maiestas nostra ipsis non ad populandum, sed tantum ad utendum et colendum dederat et contulerat, nunc eisdem Civibus et hospitibus denuo et ex novo remota qualibet conditione, damus, donamus et confirmamus, præfatæque Civitati nostræ in perpetuum duxsimus annectendas et applicandas, et in super sepæfatis nostris Civibus, hospitibus, incolis iam fatæ Civitatis nostræ Keve, nec non et populis in pertactis Villis Balvanis et Zkorenovecz vocatis, constitutis et commorantibus totum lucrum Kamer(a)e nostræ, quibus hactenus Maiestati nostræ et festo Regio fuerunt ex debito obligati, penitus et per omnia futuris Temporibus relaxsamus, ipsosque et eorum quemlibet a solutione predicti lucri Camer(a)e nostræ prorsus in ævum duxsimus exsimendos et subportandos, eximimusque et subportamus in his scriptis, et nec iidem ad solutionem amplius prædicti lucri cameræ nostræ quomodolibet teneantur, nequæ debeant esse obligati. Præterea sicuti et quemadmodum fati Cives, hospites, et incolæ nostræ civitatis Keve, privilegiata eorum libertate per nos dudum eisdem concessa, requirente ab omni solutione tributorum Regalium exempti fore dignoscuntur; ita nunc eosdem

et quemlibet ipsorum ab huiusmodi solutione tributorum in quibuscunque locis dictorum tributorum nostrorum Regalium tam personis, quam mercimoniis et aliis rebus quibiscunque facienda denuo et ex novo penitus et omnino duxsimus eximendos et subportandos, eximimusque, liberamus, et in perpetuum subportamus. Ceterum ut præfata Civitas nostra ex libertatis largitate, ac rerum incremento augmentetur, eisdem Civibus et unicuique hospitum prædictæ nostræ Civitatis, nunc et omni futuro tempore in eadem constitutis, sicuti hæ(c) ipsa præpogativa ceter(a)eque Civitates nostræ potiuntur, huiusmodi libertatem duximus concedendam, et ipsos, et homines eorum, cum quibusvis mercimoniis ac aliis rebus ubivis per Regnum procedentes, ne(c) in personis, neque rebus et bonis quibusvis, ad cuiuspiam instantiam, quivis Prelatorum, Baronum, Comitum, Castelanorum, Nobilium, atque Civitatum et vilarum, Judicum et vilicorum alicubi Judicare, impedire, arestare, et damnificare præsumat, signanter in factis debitis, et excessibus aliorum. Si qui enim contra ipsos Cives nostros, vel eorum aliquem quidcunque actionis vel questionis movere habuerint, hi in præsentia Judicis, Juratorum civium eiusdem nostræ civitatis iuridice persequantur, super eosdem ex parte eorum inibi quilibet conquereretur Juditium et iustitia administrabitur plæno Jure; insuper et in libertatis præfatæ Civitatis Augmento per expressum decernimus hoc addendo, ut nullus forensis et extra teritorium Præfatæ Civitatus nostræ Comorans Mercator quemvis panum, præterque in nundinis, in eadem civitate nostra celebrandis, cum ullis seu minuatim nisi cum integris petiis seu Staminibus vendere possit, et etiam caupones seu venditores vinorum, similiter forenses, vinum eorum non cum mensuris seu pintis minuatim ad educilum, sed tam integris vasis vini in ibi venditioni queans exponere modo aliquali. Annimus præterea præfatis fidelibus Civibus, hospitibus incolis et populis

nostris de Keve, ut ipsi in omnibus aquis curentibus, circum quamque Civitatem nostram existentibus, et eidem circumiacentibus, exceptis dumtaxsat piscinis et piscaturis prohibitis ad castrum nostrum Keve spectantibus, ubique piscandi habeant securam protestatem. Item sicuti ad humilimæ et devotæ suplicationis instantiam Petri, Judicis iam fatæ Civitatis nostræ Maiestatis, per ipsum suo ac aliorum iam atactorum Civium, Hospitum, incolarum et populorum nostrorum nominibus propterea porectam, requirentibus eorundem Petri Iudicis ac Civium, hospitum, et incolarum nostrorum fidelibus et fidelium obsequiorum Laude dignis meritis, Maiestati nostræ et Sacro diademati nostro Regio per ipsos exhibitis et impensis, sic non minus pro utilitate et Commodo Regni nostri ad præfatam Civitatem nostram Keve appelatam, forum liberum singulis feriis tertiis in omni hebdomate, sub eisdem libertatum prærogativis, quibus fora libera hebdomadalia aliarum liberarum Civitatum nostrarum celebrantur, duxsimus anuendo gratiose concedendo, absque tamen præiuditio fororum liberorum hebdomadalium aliorum decernendo, nunc et de plenitudine nostræ Regiæ potestatis anuendo, ut singulis feriis secundis ipsam feriam tertiam precedent(ibus), nec non et eadem feria tertia, qua ut præmititur, dictum forum celebrabitur. Item et feriis quartis prætactis feriam tertiam immediate sequentibus usque horam meridiei ipsarum feriarum quartarum, quilibet mercatores institores et alii homines dicti Regni nostri Hungariæ prætitulatum forum hebdomadale per nos, ut præmititur, in Civitate Keve, prædicta singulis septimanis celebrari comissum cum eorum rebus et mercibus intrantes, ad idem forum venientes, ab omni prorsus tributaria solutione tam de personis quam mercimoniis et aliis eorum rebus renalibus et emptionalibus exempti sint, et penitus subportati habeantur. Insuper Animo deliberato, et ex certa scientia ac temera nostræ Regiæ potestatis plenitudine nostrum

ius Patronatus Regium in ipsos Judices, Civesque, hospites, et incolas nostros penitus transferendo eisdem omnimodam damus et tribuimus potestatis facultatem, et hi dum et quandocunque ac quotiescunque earum parochialis Ecclesia per mortem sui rectoris, aut alio quovis modo legitime vacaverit, semper, toties quoties opus erit, personam idoneam in Sacerdotio constitutam, literaturæ sufficientis, et commendandæ vitæ in eorum plebanum eligere, assumere et recipere possint, Episcopo diœcesano pro recipienda Canonica confirmatione præsentanda temporibus perpetuis successive universis.

In quorum singulorum præmissorum robur et efficax testimonium sæpe fatis civibus, hospitibus, et incolis nostris præsentes nostras, Secreto Sigillo nostro impendente, comuniri duxsimus concedendas.

Datum in Karan-Sebes in vigilia festi Beati Andreæ Apostoli. Anno millesimo quadringentesimo vigesimo octavo; Regnorim nostrorum Hungariæ quadragesimo secundo; Romanorum decimo nono; et Bohemiæ nono.

Sigismundus, m. p.

(L. S.)

IV.

Сигисмундо римски цар и краљ угарски у свом писму 1429 из Пожуна изјављује војводи Владиславу, барону краљевине Расције (Regni Rasciæ Baroni), како се на њ жалио Петар судија вароши Кеве (Ковина), и строго му заказује, да поштује права, која је он — краљ — подарио становницима вароши Ковина.

„Sigismundus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus, ac Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Rex. Fideli nostro Magnifico Ladislao Wajvodæ —

— — Regni Rasciae Baroni salutem et gratiam Nostræ Majestatis veniens in conspectum fidelis noster providus Petrus Judex oppidi nostri Keve vocati, sua ac universorum, et singulorum Civium, Hospitum, Populorumque incolarum, et Jobbagyionum nostrorum ejusdem oppidi nostri Keve imprimis nostræ exposuit Majestati demissa cum querela: quod licet ipsi tam de antiqua eorum consvetudine, quam et privilegiata libertate per nostram Majestatem ipsis gratiose concessa, et indulta more, et ad instar aliorum oppidanorum nostrorum Liberorum simul cum universis eorum Bonis et rebus mercimonialibus puta; et aliis quibusvis semper et ab antiquo tam in nostris regalibus, quam aliorum quorumcunque Tributis ab omni Tributaria solutione omnino exempti sint, et emancipati habeantur. Tamen vos non obstantibus huiusmodi eorum antiquis consvetudinibus, ac libertatum prærogativis per nos, ut præmititur, ipsis in hac parte datis et concessis de propriis eorum personis, rebusque mercimonialibus, et aliis bonis eorum quadam abusiva novitate adinventa in eorum Tributorum vestrorum et signanter in possessione nostra Seel vocata exigi consveto, ubi iidem specialiter alias nunquam et nuspiam aliquod Tributum solvere consvevissent, Tributum exigi, et recipi faceretis, in prætitulatæ Libertatis eorum, et Juris consvetudinarii jacturam et dispendium multum grande verum quia nos præattactos nostros Cives, Hospites, Populosque et incolas dicti Oppidi nostri Keve præmissarum Libertatum beneficio, et exemptionis prærogativa per nostram, ut prætangitur, Majestatem ipsis in solutionibus tributariis factæ, et concessæ, et signanter quibus hactenus ab olim, ut premittitur, freti sunt et gavisi ubique intra dicti regni nostri Hungariæ ambitum, etiam in posterum gratulari, atque frui volumus, et potiri, neque eos per hos in huiusmodi vestrorum tributorum exactione, ad quam faciendam, alias neque prius fuerunt obligati, contra

et ultra præattactas antiquas eorum consvetudines quoquomodo volumus impediri et vetari. Fidelitati igitur vestræ nostro firmiori Regio damus sub Edicto, quatenus dum et quando, aut quotiescunque prættactatos Cives, Populosque, et Hospites nostros de nostro oppido Kevi prædicto simul, vel divisim aut homines eorum rebus aut bonis mercimonialibus et aliis quibuscumque — — — — existant, harum sub confidentia addicta Tributorum seu Teloniorum Loca et signanter ad Tributum in dicta vestra possessione sed exigi consvetum ineundo et redeundo venire contingat, extunc ab eisdem, et præattactis eorum rebus et Bonis tam mercimonialibus, quam aliis quibusvis in contrarium præattactarum eorum Libertatum, consvetudinumque et exemptionum huiusmodi abusiva novitate, quam ut prædicitur, in exactione ipsius Tributi facere concepistis — — — Nullum Tributum, nullamque Tributariam solutionem petere et exigere, petique seu exigi facere modis quibuscumque præsumatis, nec sitis ausi modo aliquali, quin potius eosdem et eorum alterum libere, pacifice omni remoto impedimento, de eisdem Locis Tributorum vestrorum, et signanter de Tributo in remota vestra Possessione S e e l exigi consveto, absque aliquali tributaria solutione ire et redire permittatis, et permitti faciatis, salvis eorum rebus et personis, toties quotiescunque necessum fuerit et opportunum, si ideo quispiam Juris vel proprietatis circa exactionem memorati Tributi vos habere prætenditis, extunc prius per demonstrationem et comprobationem Jurium, et litterarium instrumentorum vestrorum coram personali præsentiæ nostræ Majestatis contra sæpefatos Cives, Populos et Incolas nostros, juxta regni nostri consvetudinem prosequi debeatis. Qui et tunc, cum eorum Juribus et litteralibus instrumentis, quæ super Libertatibus et exemptionibus eorum prænotatis habent confecta, coram nostra Majestate comparare et vobis superinde respondere tenebuntur, prout Juri et

Regni nostri consvetudini videbimus expediri, secus ergo sub obtentu nostræ gratiæ facere non ausuri in præmissis, præsentes autem perlectis in exhibentis manibus volumus remanere.

Datum Posonii in festo Beatorum Simonis et Judæ Apostolorum, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Vigesimo Nono, Regnorum Hungariæ etc. (Quadragesimo tertio), Romanorum vigesimo primo, et Bohemiæ undecimo.

Sigismundus, m. p.

(L. S.)

V.

Повеља мађарског краља Владислава, коју је 1440 подарио Србима из Ковина, који су због свирепости турске принуђени били да бегају заједно са женама и децом, те им краљ дозволио, да се настане на Чепељском острву, на неком пустом месту, где је по причању била некада варош, и стара црква посвећена блаженом праоцу Авраму. На том месту постоји данашњи Српски Ковин (Racz-Keve) у ком је до 1770 био православни манастир, а врло стара православна црква још и данас стоји, на њој је у једном углу уписана год. 1340.

Privilegium Uladislai Regis Hungariæ et Poloniæ de Anno Domini 1440.

„Nos Uladislaus Rex Dei Gratia Hungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. Rex, Litvaniæ Princeps Supremus et hæres R(u)ssiæ.

Significamus quibus expedit universis; quod nos, quorum ex Officii debito interest onera portare afflictorum, eorumque corda variis opressionibus tribulata proprio relevamus beneficio clementer consolari, attentis illis Tribulationibus et affictioni-

bus dotenlis quas fideles nostri, Rasciani in oppido nostro Kevi, ac villis Balvanyos et Zkronovetz vocatis ad idem Spectantes comorantibus a Sævis Turcis, qui proh dolor! peccatis exigentibus grassata partes nostras inferiores crudeli Tyrannide devastarunt sepius post se se adeo susceperunt, ut iam ab illinc miserabiliter fugati cum Uxoribus et prolibus sub tectis latitant alienis, misericorditer eisdem conpatientes hanc gratiam concedimus et facultatem, ut ipsi cum eorum Uxoribus et prolibus in Insula nostra Chepel, in quodam desserto loco prope et circumcirca quamdam Eclesiam desertam in honorem Sancti Abrahámi patriarchæ fundatam, ubi scilicetet antiquitus villa fuisse dicitur, descendere, constructi(s)-quæ et Edif(ic)atis sibi Domibus et habitaculis ibidem sub illis libertatibus et prærogativis, quibus in dicto Oppido Keui et villis ad idem spectantibus usi fuerunt, morari, terrasque et prata, ac aquas, et allijas utilitates, intra metas eiusdem Villæ dessert(a)e habitas possidere valeant, atque possint perpetuis successivis Temporibus Universis, Salvo Jure alieno, harum nostrarum Vigore et Testimonio litterarum mediante, mandantes vobis Comitibus dictae insulae, præsentibus et futuris, ne ipsos Rascianos in huiusmodi descensu et habitatione eorum contra formam dictæ concessionis nostræ et libertatum eorum præsumatis quovismodo impedire. Præsentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datum Budæ feria secunda proxima post festum Sancti Francisci Confessoris. Anno Domini Milesimo quadringentesimo quadragesimo.

Uladislaus, m. p.

(L. S).

VI.

Диплома краља Владислава (посмрчета) (издата 1453 ашанчево), у којој краљ, по молби становника вароши на и пустара Балвањоша и Скроновеца, потврђује повластице, које је његов дед краљ Сигисмунд даровао чанима, ослободивши их од плаћања царине и данка, ром на двојне раније повластице њихове.

„Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Bohe-, Dalmatiae, Ramae, Serviae, Galitiae et meriae, Cumanaeque, et Bulgariae Rex, non Austriae et Stiriae Dux, ac Marchio viae etc.

Omnibus Christi fidelibus præsentibus et futuris præsen-notitiam habituris Salutem in eo, per quem Reges re-, et Principes dominantur, Regalem decet excellentiam n fidelium preces legitimas, favorabiliter exaudire, et fidelitatibus recensitis iustis ipsorum petitionibus, fa-præbere consensum in his præcipuæque videtur suorum orum comodis utiliter convenire. Proinde ad universo-notitiam tam præsentium quam futurorum harum serie us pervenire; quod Majestatis nostræ veniens in præ-n fidelis noster circumspectus Joannes, filius Be-cti, Judex Civitatis nostræ Keve, suo ac cæterorum sorum Civium, Hospitum, Incolarum, Inhabitatorum, ac communitatis eiusdem Civitatis nostræ nominibus et in is exhibuit et præsentavit nobis quasdam litteras Privi-es condam Principis excellentissimi Domini Sigismundi norum ac Præscriptorum Regnorum nostrorum Regis, ostri felicis reminiscentiæ, suo authentico Secreto Si-quo uti Rex Hungariæ utebatur, communitas, super libertatibus, gratiis, exemtionibus, immunitatibus, in-limitationibus et libertatum prærogativis ac conces-

sione, seu annuentia fori Hebdomadalis, nec non perpetuali donatione seu collatione villarum Bálványos et Zkoronovecz vocatorum in contigua vicinitate ipsius Civitatis nostræ Keve adiacentium per ipsum condam Dominum Sigismundum Regem præfatis Civibus Hospitibus, Incolisque et Inhabitatoribus, imo communitati iam præfatæ Civitatis nostræ Keve datis, concessis ad quæ facta, prout h(a)ec inferius, in tenore earumdem Litterarum clarius continentur, confectas et emanatas tenoris infra scripti; Supplicans Maiestati nostræ Joannes, Judex iam fatæ Civitatis nostræ Keve, suo et præscriptorum cæterorum Civium, Hospitum, Incolarum et Inhabitatorum, nec non comunitatis eiusdem Civitatis nominibus et in personis humili precum cum instantia, ut easdem litteras ratas, gratas, et acceptas habendo, præsentibusque literis nostris similiter privilegialibus verbotenus inscribi et inseri faciendo pro eisdem Civibus, Hospitibus, Incolis, Inhabitatoribus, nec non tota comunitate prænominatæ Civitatis Keve præsentibus et futuris perpetuo valituras confirmare dignaremur, quarum quidem litterarum tenor talis est:

Nos Sigismundus Dei Gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariæ Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ Rex, ad cunctorum præsentium pariter et Futurorum notitiam deducentes harum serie declaramus, quod cum id pensamus in animo, ut in multitudine Plebis robur Regum et Gloria existat et accrescat, ex dulcique Principum consecratorum (amore), Plebs subiecta, et numero et viribus augeatur, dumque Regali moderarimine in cordis nostri revoluimus animo, volumus, quod tunc subditi dignæ retributionis beneficio refoventur, dum eis largitur, quod merentur, exindeque ad fidelitatis fervorem excitantnr, et capto obsequendi exemplo ad indubitatam fidutiam serviendi incandescant; His igitur ducti considerationibus, commoditatibus, utilitatibus et profectibus subditorum nostrorum, signanter in confinibus dicti Regni nostri Hungariæ

ous eisdem suppositis residentium et constitutorum
r providere volentes, de fidelium prælatorum et Ba-
potiorumque dicti Regni nostri Hungariæ procerum
et ex matura deliberatione, fidelibus nostris universis
lis Civibus, Hospitibus, Incolis, et Inhabitatoribus
vitatis Keve vocatæ, nobis humiliter supplicantibus,
iptas Libertates, et Libertatum prærogativas duxi-
tiose concedendas, ut videlicet præfati Cives, Hospites,
Habitatoresque et tota comunitas præfatæ Civitatis
Keve vocatæ, ab omnibus censibus, collectis, datiis,
scunquæ exactionibus, quibus hactenus tam in pe-
usorribus, quam allis quibuscunque rebus Regiæ
is et Cameræ suæ, quomodocunque et qualiterque
ibuscunque terminis faciendo, usque ad haec Tem-
ssent obligati, penitus et per omnia exempti sint,
tique et liberati in perpetuum habeantur, nec per-
ad huius modi censuum, collectarum, dationum et
m solutionem — seu administrationem à modo in
debeant qualitercunquæ esse obligati, demptique
ibus prædictis censibus, collectis, atque datiis, et
ous eorundem non plus quam duos centenarios ceræ
is festivitatibus Circumcisionis Domini promunere et
e, in eoque Regiæ Maiestati servire teneantur, et
Temporibus sint et debeant esse obligati; prete-
lam Villas nostras Regales Balvanis et Zkronovecz
n contigua vicinitate Teritorii Prædictæ Civitatis
eve appelatæ adjacentes, alias habitationibus desti-
ncque per præfatos Cives, Hospites et Incolas no-
ulatas, quarum terras per prius Maiestas nostra ipsis
opulandum, sed tantum ad utendum et colendum de-
contulerat, nunc eisdem Civibus et Hospitibus denuo
vo, remota qualibet conditione, damus, donamus et
ius, præfataeque Civitati nostræ in perpetuum du-

ximus annectendas et applicandas et insuper sepefatis nostris Civibus, Hospitibus, Incolis iam fatæ Civitatis nostræ Keve, nec non et propulis in pertactis Villis Balvanis et Zkronovecz vocatis, constitutis et commorantibus, totum lucrum Camer(a)e nostræ, quibus hactenus Maiestati nostræ et festo Regio fuerunt ex debito obligati, penitus et per omnia futuris Temporibus relaxamus, ipsosque et eorum quemlibet a solutione predicti lucri Camer(a)e nostræ prorsus in ævum duximus eximendos, et supportandos, eximimusque et supportamus in his scriptis, et nec iidem ad solutionem amplius prædicti lucri camer(a)e nostræ quomodolibet teneantur, neque debeant esse obligati. Praeterea sicuti et quemadmodum fati Cives, Hospites et Incolæ nostræ civitatis Keve, privilegiata eorum libertate per nos dudum eisdem concessa, requirentes ab omni solutione tributorum Regalium exempti fore dignoscuntur; ita nunc eosdem et quemlibet ipsorum ab huiusmodi solutione tributorum in quibuscunque locis dictorum tributorum nostrorum Regalium tam personis, quam mercimoniis, et aliis rebus eorum quibuscumque facientes denuo et ex novo penitus et omnino duximus eximendos et supportandos, eximimusque, liberamus, et in perpetuum supportamus. Ceterum ut præfata Civitas nostra ex libertatis largitate, ac rerum incremento augmentetur, eisdem Civibus et unicuique Hospitum prædictæ nostræ Civitatis nunc et omni futuro tempore in eadem constitutis, sicuti has ipsas prærogativas ceter(a)eque Civitates nostræ potiuntur, huiusmodi libertatem duximus concedendam et ipsos et homines eorum cum quibusvis mercimoniis ac aliis rebus ubivis per Regnum nostrum procedentes, ne(c)in personis, neque rebus et bonis quibusvis ad cuiuspiam instantiam, quivis Prelatorum, Baronum, Comitum, Castelanorum, Nobilium, atque civitatum et villarum Judicum et villicorum alicubi Judicare, impedire, arestare, et damnificare

ımat, signanter in factis debitis, delictis, et excessibus
ım. Si qui enim contra ipsos nostros Cives, vel eorum
em quidcunque actionis vel quæstionis movere habuerint,
præsentia Judicis Juratorum civium eiusdem nostræ ci-
s iuridice persequantur, super eosdem ex parte eorum
quilibet conquereretur Judicium et iustitia administra-
pleno Jure; In super et in libertatis præfatæ Civita-
ugmento per expres(s)um decernimus hoc addendo, ut
forensis et extra teritorium Præfatæ Civitatis nostræ
orans Mercator quemvis panum, præterque in nundinis,
lem civitate nostra celebrandis cum ulnis seu minuatim
um integris petiis seu Staminibus vendere possit, et
caupones seu venditores vinorum, similiter forenses,
ı eorum non cum mensuris, seu pintis, minuatim ad
um, sed tam integris vasis vini inibi venditioni queant
ere modo aliquali. Annuimus præterea præfatis fidelibus
us, Hospitibus, Incolis et populis nostris de Keve, ut
in omnibus aquis currentibus, circumquamque Civitatem
am existentibus, et eædem circumiacentibus, exceptis
axat piscinis et piscaturis prohibitis ad castrum nostrum
e spectantibus, ubique piscandi habeant securam potesta-
Item sicuti ad humilimæ et devotæ suplicationis instan-
Petri, Judicis iam fatæ Civitatis, nostræ Mayestati
psum suo ac aliorum iam attactorum Civium, Hospitum,
arum et populorum nostrorum nominibus propterea por-
n, requirentibus eorundem Petri Judicis, ac Civium,
itum, et Incolarum nostrorum fidelitatis et fidelium obse-
um Laude dignis meritis Maiestati nostræ, et Sacro dia-
ti nostro Regio perreptis exhibitis et impensis, sic non
s pro utilitate et Commodo Regni nostri ad præfatam
atem nostram Keve appelatam forum liberum sin-
feriis tertiis in omni hebdomate, sub eisdem liberta-
prærogativis, quibus fora libera hebdomadalia aliarum

liberarum Civitatum nostrarum celebrantur, duximus annuendo gratiose concedendo, absque tamen præiudicio fororum liberorum hebdomadalium aliorum decernendo, nunc et de plenitudine nostræ Regiæ potestatis annuendo, ut singulis feriis secundis ipsam feriam tertiam præcedentibus, nec non et eadem feria tertia, qua ut præmititur, dictum forum celebrabitur. Item et feriis quartis præattactis feriam tertiam immediate sequentibus usque horam meridiei ipsarum feriarum quartarum, quilibet mercatores institores et alii homines dicti Regni nostri Hungariæ prætitulatum forum hebdomadale, per nos, ut præmititur, in Civitate Keve prædicta Singulis Septimanis celebrari comissum cum eorum rebus et mercibus intrantes, ad idem forum venientes, ob omni prorsus tributaria solutione tam de personis quam mercimoniis et aliis eorum rebus venalibus et emptionalibus exempti sint, et penitus supportati habeantur. In super Animo deliberato, et ex certa scientia ac de vera nostræ Regiæ potestatis plenitudine nostrum ius Patronatus Regium in ipsos Judices, Civesque, Hospites, et Incolas nostros penitus transferendo eisdem omnimodam damus, et tribuimus potestatis facultatem, et hi dum et quandocunque ac quotiescunque eorum parochialis Ecclesia per mortem sui rectoris, aut alio quovis modo legitime vacaverit, semper toties quoties opus erit, personam idoneam in Sacerdotio constitutam, litteraturæ sifficientis, et commendandæ vitæ in eorum plebanum eligere, assumere et recipere possint, Episcopo diœcesano pro recipienda Canonica confirmatione præsentando temporibus perpetuis successive universis.

In quorum singulorum præmissorum robur, et efficax testimonium sæpe fatis Civibus, Hospitibus et Incolis nostris præsentes nostras, Secreto Sigillo nostro impendente comunitas duximus concendendas.

Datum in Karan-Sebes in vigilia festi Beati Andreæ Apostoli, Anno millesimo quadringentesimo vigesimo Octavo,

gnorum nostrorum Hungariæ quadragesimo Secundo, Ro-
norum decimo nono, et Bohemiæ nono.

Nos igitur humilibus et devotis Supplicationibus anno-
i Joannis, Judicis præfatæ Civitatis nostræ Keve, cum, ut
mittitur, suo, et dictorum Civium, Hospitum, Incolarum,
nabitatorum, nec non totius communitatis eiusdem Civita-
is nominibus et in personis nostræ porrectis Maiestati Re-
benignitate exauditis clementerque admissis, prescriptas
eras ante fati condam Domini Sigismundi Regis, non ab-
as, non cancellatas, nec in aliqua parte sui Suspectas, sed
ni prorsus vitio, et suspitione carentes, imo vera et integra
ritate Proponentes, presentibusque litteris nostris privilegi-
bus de verbo ad verbum, ac sine diminutione et augmento
iquali insertas, quo ad omnes earum continentias, clausulas
articulos acceptamus, approbamus et ratificamus. Easque
ominus consideratis fidelitatibus et fidelium Servitiorum
eritis, præfatorum Civium, Hospitum, Incolarum, Inhabita-
rum, ac totius comunitatis iam fatæ civitatis Keve, per eos
i duximus, præfato condam Domino Sigismundo Imperatori
avo nostro, Sacræque Coronæ nostræ locis debitis tempori-
s opportunis, iuxta possibilitatis eorum exigentiam constan-
r exhibitis et impensis simul cum præscriptis libertatibus,
atiis, exemptionibus, immunitatibus, indultis et libertatum
erogativis, nec non concessione, seu annuentia fori heb-
omadalis, ac donatione, seu collatione præscriptarum
llarum Balvanis et Zkronovecz, aliisque omnibus singulis
perius in tenoribus præscriptarum litterarum privilegiato-
m annotati condam Domini Sigismundi Regis contentis et
ecipificatis vera anthoritate et potestatis plenitudine, ex cer-
que Scientia nostræ Maiestatis pro prefatis Civibus, Hos-
tibus, Incolis, Inhabitatoribus et tota comunitate sepefatæ
vitatis notræ Keve, presentibus et futuris universis et
lem in posterum sicuti numero et personarum pluralitate,

sic etiam fide et devotione augeantur innovantes perpetuo valituras confirmamus præsentis scripti nostri patrocinio mediante in cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentes concessimus litteras nostras pendentis Sigili nostri Secreti, quo uti Rex Hungariæ utimur, munimiue roboratas.

Datum Vien(æ) tertio die festi Sacratissimi Corporis Christi; Anno eiusdem millesimo quadrigentesimo quinquagesimo tertio, Regni autem nostri Anno quarto decimo.

Ladislaus, m. p.

(L. S.)

VII.

Краљ Владислав објављује српском деспоту Ђорђу Бранковићу, како су се на њ жалили становници вароши Ковина, да од њих насилно наплаћује царину и данак, газећи тиме њихова привилегијска права, која су им подарили краљеви мађарски. Краљ према поменутој жалби Ковинчана препоручује деспоту Ђорђу, да у освећена права њихова не дира, ни што од њих наплаћује. Писано у Бечу 1453.

„Ladislaus Dei Gratia Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. Rex, Austriæque ac Styriæ Dux, nec non Marchio Moraviæ etc.

Fideli nostro grato simcero dilecto Illustri Principi Domino Georgio Despoto Rasciae ac Albaniae Domino Salutem et Gratiam. Exponitur nobis pro parte Fidelium nostrorum circumspectorum, Judicis, Civium et Hospitum nostrae civitatis Keve vocatæ gravi cum querela; Quod licet ipsi et eorum quilibet Libertatibus eorum per Divos Reges Hungariae, nostros scilicet praedessores et praesertim Serenissimum Princi-

em condam Dominum Sigismundum Imperatorem Regem, avum nostrum Charissimum eis gratiose concessis, r nos quoque novissime confirmatis, requirentibus ab omni ibutaria solutione in Locis Tributorum tam nostrorum Relium, quam aliorum quorumcunque facientes exempti sint supportati, tamen vestri Tributarii in vestris Tributis in rris scilicet et super aquis existentes per vos constituti, ipsis exponentibus rebusque et Bonis eorum contra hujusodi ipsorum Libertates, Tributum exegissent et exigerent cessanter, in eorum libertatis præjudicium et dammum sas magnum. Et quia nos ipsas exponentes eorum Libertabus et Juribus inviolabiliter uti volumus et gaudere, ideo estram fidelitatem attente requirimus, eidem seriose comittentes, quatenus visis præsentibus — stante præmissorum eritate — committatis vestris Tributariis et V. Tributariis er vos nunc constitutis vel in futurum constituendis, quibus t nos serie præsentium firmiter comittimus et mandamus, uatenus a modo in antea fatis Civibus, Hospitibus et Inabitatoribus præfatæ nostræ Civitatis Kevo vel eorum alero rebusque et Bonis ipsorum tam mercimonialibus, quam liis quibuscunque contra præscriptas eorum Libertates in Locis vestrorum Tributorum nullum Tributum nullamque Triutariam solutionem petere et exigere præsumant modo aliquali, et aliud rogamus facere non velitis. Præsentibus perectis exhibenti restitutis.

Datum Viennæ Feria secunda proxima post Festum Sanctissimi Corporis Christi, Anno Ejusdem Millesimo Quadringentesimo Quinquagesimo Tertio, Regni autem nostri Anno Decimo Quarto.

VIII.

Матија краљ мађарски потврђујући Србима становницима Српског Ковина на Чепељском острву живећим раније повластице, одобрава, да уживају она иста права, која су уживали у Старом Ковину, и која су им права поларили његови краљевски предци. Потписано је у Будиму 1458.

Privilegium Mathiæ Regis Hungariæ pro immunitatibus Tricesimarum solutione de Anno Domini 1458.

Mathias Dei Gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Fidelibus nostris universis et singulis prælatis, baronibus, Comitibus, Castellanis, Nobilibus, ipsorumque officialibus, nec non tricesimatoribus, et tributariis tam scilicet nostris, quam quorumcunque vestrum ubilibet intra ambitum regni nostri Hungariæ in Terris ut puta et super Aquis Tributa tenentibus, item Civitatibus, Oppidis, et Villis, ipsarumque Rectoribus, Judicibus, et Villicis præsentibus et futuris, præsentium notitiam habituris Salutem et Gratiam, nostræ Maiestatis venientes in præsentiam Fideles nostri Martinus Judex, ac Barnabas et Martinus Jurati Cives et Rasciani possessionis nostræ Szent-Abrahámtelke, alio nomine Kiss Keui vocatæ in insula nôstra Chepel uocata commorantes, in ipsorum ac Cæterorum uniuersorum Civium et Hospitum eiusdem Possessionis Kiss Keui nominibus et personis nobis exponere curarunt graui cum querela; quod quamvis eadem Possessio nostra Kiss Keui, et per consequens uniuersi Cives, et Hospites Rasciani in eadem commorantes, qui his temporibus disturbionum propter metum Turcorum de Ciuitate nostra Köviensi uocata, de Partibus inferioribus ad insulam nostram Chepel commorandi causa uenissent, omnino sub eiusdem Libertatibus et Libertatum praerogatiuis,

us eadem Ciuitas nostra Köviensis utiliter
ncessione Diuorum Regum Hungariæ Prædecessorum
t nostrorum felicium recordationum, uti debeant et gau-
ab omnique solutione Tricesimaria et Tributaria, qua-
nque Tricesimarum et Tributorum Locis de quibusuis
rebus mercimonialibus, ac Bonis liberi sint et peni-
empti habeantur, tamen dum ipsi vel aliqui ex eis in
tione victuum suorum necessariorum diuersa climata
nostri perlustrando ad uestras possessiones Tenutæ
is, et officiolatus aut vestri in medium peruenirent,
per nonnulos ex vobis in personis captiuarentur, ac
irentur, in rebusque ac Bonis eorum arestarentur, et
ficarentur, signanter pro debitis, delictis, et excessi-
liorum ab eisdemque et præfatis eorum rebus et Bonis
ima et Tributum contra huiusmodi eorum Libertates
ivilegia exigerentur. Unde cum iusti pro iniustis, et
ii pro eorum excessibus non debeant aliquatenus im-
et perturbari. Igitur fidelitati vestræ et Cuilibet ve-
præsentium serie firmiter præcipientes mandamus,
nus à modo in posterum præfatos Ciues et Hospites
cta Possessione nostra Kiss Keui commorantes, seu
piam ex ipsis in vestris tenutis Possessionibus, hono-
et Officiolatibus ac Vestri in medio in personis iudi-
uel impedire in rebusque et mercibus ac cæteris Bonis
, signanter pro debitis, delictis, et offensis aliorum ad
is Instantiam arrestare, uel prohiberi facere, aut ali-
Tricesimam, uel Tributum in Locis quarumcunque Tri-
arum vel Tributorum ab ipsis et præfatis eorum rebus,
ibuscunque Bonis accipere et exigere, accipique seu exigi
e nullatenus præsummatis nec sitis ausi modo aliquali.
is enim quidquam actionis uel quæstionis contra præ-
Ciues, et Hospites Rascianos dictæ Possessio-
Kiss Keui habent uel habuerint, hi id in præsentia

Judicis et Juratorum Ciuium dictæ Possessionis iuridicè prosequantur. Ex parte quorum omnium contra ipsos quærulantium, per eorundem Judicem, et Juratos Ciues condigna iustitia impendetur, prout dictabit ordo Juris, secus non facturi, in Permissione Gratiæ nostræ sub obtentu Præsentes perlectas, quibus sigillum nostrum secretum, quo ut Rex Hungariæ utimur est appensum, reddi jubemus præsentanti. Datum Budae feria quinta proxima post festum beati Gregorii Episcopi. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo.

Mathias, m. p.

(L. S.)

Exarata cum suo originali comparata, accurate perlecta, uidimata por me Stephanum Csörgei, pro nunc iuratum oppidi Regii, sedisque bellicæ Comaromiensem Notarium.

IX.

Краљ Матија својом поновљеном повељом од 8 маја 1464 потврђује све раније повластице, које су становници слободне краљевске вароши Старог Ковина добили од мађарских краљева, а по што су пострадали од Турака и настанили се на Чепељском острву, дозволио им је краљ Матија, да своја ранија стечена права и даље уживају.

Privilegium Mathiæ Regis Hungariæ de Anno Domini 1464.

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Memoriæ Commendamus Tenore præsentium (significantes), quibus expedit Universis: Quod nos ad humillimam Supplicationem fiidelium nostrorum universorum, Civium Rascianorum in possessione nostra Szent Abrahám

e, alio nomine Kiss Kevi vocata insula nostra Che-
ıbita Commorantium Maiestati nostræ oblatam, eisdem
s id duximus annuere et concedere, imo annuimus et
imus per præsentes, ut ipsi tam diu, quousque ad Op-
nostrum abolitum Kevi vocátum in partibus infe-
ıs ac metis Regni nostri Hungariæ prædicti situatum,
ı iidem propter metum Turcarum, dudum praeteri-
emporibus, ad praefatam nostram Insulam
ntulerunt, moraverint, cessante scilicet huiusmodi
Turcarum redire poterunt, in Eádem possessione nostra
Kevi pacifice permanere ac Terris, Campis et Portu
osito eiusdem Villæ in fluvio Danubii existentibus, cun-
e aliis utilitatibus eiusdem possessionis nostræ, sed et
ıus illis libertatibus et libertatum prærogativis, quibus
cessorum nostrorum temporibus prius in præscripto Op-
nostro abolito Kevi, ut præmittitur, in Partibus In-
ibus habito, et ex post in possessione nostra Kiss
ı Szent Abrahám Telke in iam fata Insula no-
hepel existente hactenus usi sunt et gavisi, uti, frui et
re valeant atque possint, et ut ipsi undique per ipsam
iam nostram ligna arrida Tiliæ, atque impetu ventorum
sa, et ad nullius rei usum, præterquam ad ignem apta
ustentatione Domorum suarum et pro(prior)um ligni
curribus vel oneratis animalibus aut alio quovismodo li-
ı habeant deferendi facultatem. Quo circa vobis fidelibus
s Comitibus dictæ Insulæ nostræ præsentibus et futuris
ntium notitiam habituris, harum serie firmiter præcipi-
mandamus, quatenus præfatos Cives dictæ Posessionis
æ, in eadem Possessione nostra Kiss-Kevi, tamdiu, do-
lic manebunt, pacifice manere et morari, ac præscriptis
Campis, portu Danubii ac aliis utilitatibus eiusdem
nostræ et aliis locis per eos hucusque posessis, omni-
e illis libertatibus et libertatum prærogativis, quibus,

ut præmittitur, prædecessorum nostrorum temporibus, uti in præfato Oppido nostro abolito Kevi, quum etiam in dicta nostra posessione Kis-Kevi hactenus quolibet(modo) usi sunt et gavisi, sine impedimento et molestia aliquali uti, frui et gaudere permittantur et permitti faciant, ne propter deportationem lignorum ibidem sevorum impetu ventorum colapsorum de ipsa Insula nostra undecunque, quæ, ut præmissimus, ad melius rei usum, nisi ad ignem apta sunt, quoquo(modo) ipsos turbare et impedire ac vexare præsumatis. Præsentes autem Litteras nostras privilegiales pendentis et authentici Sigilli nostri duplici munimine roboratas, post earum lectura semper reddatis manibus præsentantium.

Datum per manus Reverendissimi in Christo patris Domini Step(ha)ni Colocensis et Bachiensis Ecclesiarum Canonice unitarum Archiepiscopi, locique eiusdem Colocensis Comitis perpetui, aulæ nostræ summi con(silia)rii fidelis nostri dilecti. Anno domini Millesimo quadringentesimo Sexagesimo quarto. Octavo idus mensis Maii, Regni nostri Anno Septimo, coronationis vero primo.

Mathias, m. p.

(L. S.)

X.

Повеља Матије Корвина од 1465, коју је даровао Србима становницима Српског Ковина на острву Чепељском, којом им потврђује раније повластице.

Privilegium Mathiæ Regis Hungariæ de Anno Domini 1465.

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis: quod nos ad humilime suppli-

ionis instantiam fidelium nostrorum, in possessine nostra
ent Abrahám Telke, alio nomine Kis Kevi vocata
Insula nostra Chepel existenti commorantium, nostræ
rrectæ maiestati quasdam Litteras nostras donationales,
ibus mediantibus nos quandam portionem terræ, in ipsa
sula nostra, prope dictam possessionem nostram existentem
n certis metis per fidelem nostrum Fehér nobilem per
s ad id missum limitatis, prout in tenore earundem littera-
m nostrarum clarius denotantur, Civibus et Inhabitatoribus
isdem possessionis præsentibus scilicet et futuris dedisse,
contulisse dignoscimus, ratas, gratas, et acceptas habentes,
æfatam portionem terræ cum cunctis eiusdem Utilitatibus
pertinentiis quibuslibet scilicet terris arabilibus cultis et
cultis agris, pratis et pascuis (cam)pis, aquis, piscinis et
eneraliter quarumlibet utilitatum pertinentiis ipsius terræ
tegritatibus, quovis nomine vocat — vocitatis sub dictis me-
s in tenore dictarum litterarum — habitis et existentibus
emoratis Rascianis cunctis etiam alijs populis et Joba-
ionibus nostris, pro tempore in præfata possessione nostra
zent Abrahám Telke, alio nomine Kis Kevi con-
titutis Commorantibus, Novæ nostræ Donationis titulo de-
imus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus, et
nferimus Jure perpetuo et irrevocabiliter tenentes, utentes,
ssidentes, pariter et habentes, Salvo Jure alieno, harum
strarum, quas Secreto Sigillo nostro, quo utimur, impen-
nti communiri fecimus, vigore et Testimonio litterarum
ediantium.

Datum Budæ feria tertia proxima post festum Divisio-
s Appostolorum, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo
exagesimo Quinto, Regni nostri Septimo, coronationis vero
ecundo.

XI.

Повеља Матије Корвина, краља мађарског, (од 1473) дарована Србима у Српском Ковину, у којој им потврђује раније повластице.

Privilegium Mathiae Regis Hungariae de Anno Domini 1473.

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariae de Bohemiae etc.

Memoriæ commendamus Tenore præsentium significantes, quibus expedit Uniuersis: Quod nos tum ad nonullorum fidelium nostrorum humillimæ Supplicationis Instantiam per eos pro parte fidelium nostrorum Uniuersorum Civium, Hospitumque et Inhabitatorum Oppidi nostri Kevi in Insula Csepel habiti nostræ propterea porrectæ Maiestati tum etenim, ut iidem Cives et Communitas eiusdem Oppidi Nostri, ad fidelitatem nobis observandam eo ferventius, quum se remuneratos conspexerint, eorum in nominibus illis Libertatibus, prærogativis, et Consvetudinibus, quibus temporibus videlicet, dumquam primum dictum Oppidum nostrum populosum factum, vero inhabitatoribus decoratum esset, uti fuissent gavisi, tempore nostro tenere volumus, et conservare: non obstantibus quibuscunque aliis Litteris nostris, harum et Libertatum ipsorum, in Contrariam cuipiam ex ipsis Civibus datis vel dandis, quas contra præsentes nullius vigoris essent, decernimus, imo confirmamus præsentium per vigorem. Quo circa vobis fidelibus nostris, Judici et Juratis, Cæterisque Civibus præfati Oppidi nostri Kewi, Præsentibus et Futuris, præsentium notitiam habituris, harum serie firmiter mandamus, ac plenam facultatem damus: quatenus visis præsentibus, à modo in posterum, omnes tales Cives et Hospites in medio vestri, pro tempore Commorantes, qui pristinas huiusmodi Libertates ac consvetudines vestras infringerent, sive ipsis

rent, cum penis in talibus infligi solitis arcius punire, ingere, dictasque alias Litteras nostras harum in Con- n datas vel dandas ab eisdem auferre valeatis, et de- , authoritate nostra Regia præsentibus vobis in hac attributa mediante, præsentes vero, quas Sigillo nostro lenti Consignari fecimus, post earum Lecturam reddi is præsentanti.

Datum Budæ in die Cinerum. Anno Domini Millesimo ingentesimo Septuagesimo Tertio. Regnorum nostrorum Hungariæ etc. Sexto decimo; Bohemiæ vero Quarto.

Mathias, m. p.

(L. S.)

XII.

Повеља краља Матије Корвина од 1489, којом се ују раније повластице Срба становника вароши Сри- Ковина.

ilegium Mathiae Regis Hungariae de Anno Domini 1489.

Nos Mathias Dei Gratia Hungariae, Bohe- etc. Rex, nec non Dux Austriae etc. Memoriæ endamus Tenore præsentium significantes, quibus expe- niuersis: Quod fideles nostri prudentes et circumspecti et Jurati Ciues Oppidi, Illustrissimæ Dominæ Beatri- Reginàe, consortis nostræ charissimæ, Kewi vocati in a sua Chepel habiti, nostrum venientes in conspectum, ac cæterorum universorum Civium et Incolarum eius- Oppidi nomine et personis nobis exponere curarunt in modum: Quod cum temporibus his superioribus, Idem dum Kewi, casu quodam infortuito funditus incineratum nbustum fuisset; Lit(t)eræ et litteralia eorum Instru-

menta atque Priuilegia, quas et quæ item super quibus Libertatibus et exemptionibus inferius articulatim specificatis, et expressis tam à nobis quam etiam a Diuis condam Regibus Hungariæ, nostris scilicet Prædecessoribus emanatas et confectas habuissent, eodem igne penitus periissent, sicque in præsentiarum nullas prorsus Litteras, nullaque Priuilegia, quibus huiuscemodi eorum Libertates temporum in Processu tutari et defendere possent, præ manibus haberent. Supplicatum itaque humiliter nobis extitit, ut huius modi antiquas eorum Libertates et gratiarum prærogativas, quibus scilicet hactenus usi sunt et gauisi eisdem Civibus, presentibus scilicet et futuris de nouo dare et concedere, ac in nostrum Priuilegium redigi facere dignaremur, quæ quidem Libertates et Prærogativæ, eorumque, uti ipsi asserunt, et etiam nos bene meminimus, hæ fuerunt imprimis, quod Ciues et cæteri Incolæ dicti oppidi Kewi ab omni solutione Tributi seu Thelonii, tam in nostris Regalibus et Reginalibus, quam aliorum quorumcunque Bonis, ciuiscunque Status et Conditionis fuerint, et tam super aquis, quam super terris, Pontibus, Répletionibus, seu aggeribus, aliisque quibuscumque Structuris sint simpliciter supportati et perpetuo exempti habeantur. Item quod ipsos aut ipsorum alterum vel etiam res et familias ipsorum, pro debitis, delictis seu excessibus aliorum nemo per totum Regnum Nostrum Hungariæ ad alicuius Instantiam arestare, detinere vel iudicare præsumat, sed si quis aliquid actionis, vel quæstionis contra eosdem, aut ipsorum alterum, vel etiam homines et familiares eorumdem habent, vel habuerint, hi id in præsentia Judicis et Juratorum dicti Oppidi Kewi iuridice quæránt, ubi omnes contra eos quærulantes Judicium semper et Justitia administrari debeant. Si qui autem Judicio eorum non contentarentur, hi causam suam imprimis in præsentiam Magistri Thauernicorum nostrorum Regalium et deinde ad Maiestatem nostram libere possint appellari.

quod Comes et officiales præfatæ Insulæ Chepel nul-
orsus Jurisdictionem, aut aliquam aliam potestatem
ipsos Ciues et incolas dicti oppidi habeant, neque eos-
d alicuius instantiam aliquando judicare, vel aliqua un-
byrsagia super eosdem extorquere audeant. Nos igitur
a huiusmodi supplicatione eorundem Ciuium et Incola-
icti Oppidi Maiestati nostræ modo quo supra porrecta,
lignum et Rationi consonum fore duximus, ut Regia
itas suorum fidelium priscis et legitimis supplicatio-
condescendat. Igitur præmissas Libertates pro quiete
modo eorundem Ciuium et cæterorum oppidanorum quo
nes earum constisentias et articulos acceptauimus, ap-
uimus et ratificauimus, easq(ue) et omnia in eis con-
dicto oppido Kewi omnibusque et singulis Ciuibus et
tibus in eodem pro tempore commorantibus Maiestas
Regia ac de plenitudine nostræ Regiæ potestatis de
et ex nouo duximus dandas, conferendas et concedendas,
o acceptamus, et approbamus, damusque et conferimus
ntium per vigorem.

Quo circa vobis fidelibus nostris, vestris et singulis Pre-
Baronibus, Comitibus, Castellanis, Nobilibus, eorundem
libus, item Ciuitatibus, Oppidis et Villis, earumque
ibus, Judicibus, et Villicis Præterea Tributariis, et
niatoribus ubiuis per totam Ambitum Regni nostri, tam
ris, quam super aquis, ac Pontibus, Repletionibus,
ggeribus, aliisque quibuscunque structuris, Tributa te-
ous seu exigentibus tam scilicet nostris Regalibus et
alibus, quam aliorum quorumcunque, nec non Comitibus,
is quibusuis officialibus in præfata Insula de Chepel
empore constitutis, cunctis denique aliis cuiusuis status
nditionis hominibus, quibus præsentes ostenduntur, ha-
erie firmissime committimus et mandamus, quatenus à
in posterum præfatos Ciues et Incolas dicti Oppidi Kewi

præsentes, ut præfertur, et futuros præscriptis ipsorum Libertatibus et Prærogatiuis impedire, turbare, seu aliquomodo molestare, vel etiam Libertates ipsas infringere nullo unquam tempore præsumatis, nec sitis ausi modo aliquali gratiæ nostræ sub obtutu. Præsentibus perlectis, exhibenti restitutis.

Datum Budae in festo Sacratissimi Corporis Christi, Anno eiusdem Millesimo quadringentesimo octuagesimo Nono. Regnorum Nostrorum Anno Hungariæ vero Tricesimo secundo, Bohemiæ vero Vicesimo primo.

Mathias, m. p.

(L. S.)

Præsentem Copiam cum suo vero Originali etc. Posonii 16 Januarii Anno 1688.

Michael Szalay, m. p.

(L. S.) Venerabilis Capituli Juratus Notarius.

XIII.

Краљ Матија (Корвин) у свом писму од 14 децембра 1480 јавља римском папи о сјајној победи на Дунаву, коју је задобио кнез Павао Бранковић својом флотилом код Голубца. То краљево писмо у изводу гласи овако:

— — — — non inferiorem nobis victoriam divina pietas ab alio Regni nostri latere concessit; nam Paulus Kinisy generalis Capitaneus noster, ad custodiam parcium inferiorum Regni nostri deputatus, collectis ad se gentibus nostris, que sibi in presidium olim per nos date sunt, jussu nostro deductis per Danubium navibus, in distancia triginta quinque millium passuum infra Senderew transfretavit, totamque Rasciam ultra Senderew usque al Chrwsowatz depopulatus est. Deinde ut majori turcos injuria afficeret, navibus certis trajectis, sub ipsius civitatis muro, in rippam

ii descendit, ibique Malcoczowich Dominum Rascie, odam ejus loci, cum suis omnibus collectum, et expe- nanu nequiquam suos defendere cupientem, invitavit ad m, manusque cum illis consternit, donec illi vertentur ram. Deinde conscensis navibus, cum nostri abirent, na- rcorum, que septem et decem, nostrorum naves celeri- lla navali invaserant, duas nostrorum naves abripuerant, sic abreptas nostri insecuti, et illas recuperaverunt. et r turcorum navibus submersis, quindecim reliquas cum sis turcis, qui in eis fuerant, asportarunt, atque sub ectum Capitanei nostri trecenta turcorum capita, ut recens amputata, posuerunt. Aderunt propediem captivi lia super eos turcos obtenta, una cum eorum signis et de quibus Sanctitati Vestræ victorie illius monumenta nittemus.

(Види: „Nagy J. és Nyári A. Magyar diplom. emlékek s király korából". IV књ. стр. 341—342).

XIV.

Краљ Владислав овом својом диплом од 1498 по- је Србима становницима вароши Кеве (Rácz-Kewe) све овластице, које им је даровао краљ Матија у својим им повељама.

ivilegium Wladislai Hungariæ etc. Regis de Anno 1498.

Nos Wladislaus Dei Gratia Rex Hungariæ ohemiae etc.

Memoriæ commendamus Tenore præsentium significan- quibus expedit universis: Quod pro parte et in personis ium nostrorum Circumspectorum, Judicis et Juratorum, orumque Universorum Civium, Hospitum et Incolarum

Oppidi nustri Kewi in Insula Chepel habiti, exhibitæ sunt coram nobis et productæ quædam Litteræ Serenissimi Principis condam Domini Mathiæ Regis prædecessoris nostri bonæ memoriæ in pergameno sub Sigillo eiusdem de et super certis Libertatibus et Libertatum prærogativis eiusdem, per ipsum condam Dominum Mathiam Regem gratiose Concessis impendenti Confectæ Tenoris infrascripti Supplicatum: Itaque extitit Maiestati nostræ pro parte eorumdem Civium nostrorum, ut easdem Litteras, ac omnia et Singula in eisdem Contenta, ratas, gratas et acceptas haberi, Litterisque Nostris Privilegialibus, de Verbo ad Verbum inseri et inscribi facientes, pro eisdem Civibus et tota Communitate Præfati Oppidi nostri innovari perpetuo valituras confirmare dignaremur; quarum quidem Litterarum Tenor talis est:

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariæ et Bohemiæ etc. Memoriæ commendamus Tenore præsentium significantes, quibus expedit uniuersis: Quod nos tam ad nonullorum fidelium nostrorum humillimæ supplicationis Instantiam per eos pro parte fidelium nostrorum Uniuersorum Civium, Hospitumque et Inhabitatorum Oppidi nostri Kevi in Insula Chepel habiti nostræ propterea porrectæ Maiestati, tum etenim, ut iidem Cives et Communitas eiusdem Oppidi Nostri, ad fidelitatem nobis observandam eo ferventius, quum se remuneratos conspexerint, eorum in nominibus illis Libertatibus, prærogativis, et Consvetudinibus, quibus temporibus videlicet, dumquam primum dictum Oppidum nostrum populosum factum, vero inhabitatoribus decoratum esset, usi fuissent gavisi, tempore nostro tenere volumus, et conservare: non obstantibus quibuscunque aliis Litteris nostris, harum, et Libertatum ipsorum, in contrariam cuipiam ex ipsis Civibus datis vel dandis, quas contra præsentes nullius vigoris esse decernimus imo confirmamus præsentium per vigorem. Quo circa vobis fidelibus nostris, Judici et Juratis, Cæterisque Civibus præfati

idi nostri Kewi, Præsentibus et Futuris præsentium
tiam habituris, harum serie firmiter mandamus, ac ple-
facultatem damus; quatenus visis præsentibus, a modo
posterum, omnes tales Cives et Hospites in medio vestri,
tempore Commorantes, qui pristinas huismodi Libertates
Consvetudines vestras infringerent, sive ipsis contrairent,
penis in talibus infligi solitis arcius punire et astringere,
asque alias Litteras nostras harum in contrarium datas
da ndas ab eisdem auferre valeatis, et debeatis, authori-
nostra Regia præsentibus vobis in hac parte attributa
iante, præsentes vero, quas Sigillo nostro impendenti
signari fecimus, post earum Lecturam reddi iubemus præ-
anti. Datum Budàe in die Cinerum. Anno Domini Mil-
no Quadringentesimo Septuagesimo Tertio, Regnorum
rorum Anno Hungariæ etc. Sexto decimo; Bohemiæ vero
rto. Mathias, m. p. (L. S.).

Nos igitur huius modi Supplicatione pro parte præfa-
m Civium nostrorum de Kewi Maiestati nostræ modo quo
ra porrectâ Regiâ benignitate exaudita, clementer et ad-
a, præscriptas Litteras dicti condam Domini Mathiæ Re-
non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte
etas ab omni prorsus vitio et Suspectione carentes, præ-
ibusque Litteris nostris privilegialibus, verbotenus, sine
inutione et augmento aliquali insertas, quas ad omnes
m continentias, clausulas et Articulos eatenus, quatenus
em rite et Legitime existunt emanatæ, viribusque earum
tas Suffragatur; acceptamus, approbamus et ratificamus,
ue et omnia in eisdem Contenta, pro præfatis Civibus
incolis, ac tota Communitate dicti Oppidi nostri Kewi
vantes perpetuo valituras Confirmamus; harum nostra-
, quas Secreto Sigillo nostro, quo ut Rex Ungariæ uti-
, impendenti communiri fecimus, vigore et testimonio
erarum mediante.

Datum Budæ Feria sexta proxima ante Dominicam Judica. Anno Millesimo, Quadringentesimo Nonagesimo Octavo, Regnorum nostrorum Septimo, Hungariæ (octavo), Bohemiæ vero Vigesimo Octavo.

Wladislaus, m. p.

Præsentem Copiam, cum suo vero Originali per me diligenter comportatam et in Erratis correctam per omnia concordari Testor. Posonii 16 Januarii 1688.

Michael Szalay, m. p.
Venerabilis Capituli Posoniensis
Juratum Notarium.

XV.

Краљ Владислав, у овој својој дипломи од 1501, потврђује и одобрава Србима становницима вароши Кеве повластице, које су Ковинчанима даровали краљ Владислав 1440, и краљ Матија 1464 и 1465.

Privilegium Wladislai Regis Hungariæ de Anno Domini 1501.

Nos Wladislaus Dei Gratia Rex Hungariæ et Bohemiæ etc.

Memoriæ commendamus Tenore præsentium significantes quibus expedit Universis, quod pro parte et in personis fidelium nostrorum providorum et circumspectorum Universorum Civium Rascianorum nostrorum in possessione nostra Szent Abrahám Telke, alio nomine Kis Kevi vocata insula nostra Chepel habita commorantium exhibitæ sunt nobis et porrectæ Trinæ Litteræ, primæ scilicet serenissimi Principis condam Domini Wladislai Dei Gratia Hungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ, Croatiæ Regis et Litvaniæ Principis Supremi et hæredis Russiæ, decessoris et patruelis nostri ca-

imi felicis recordationis, in pergamento patenter Confectæ,
illoque eiusdem impr... ve Consignatæ; quibus mediantí-
Idem condam Rex miserata illa calamitate et afflicatione,
a praelati nostri, tunc in Oppido nostro Kevi, ac Vil-
Balvanyos et Zkronovecz vocatis ad idem spectantibus in
tibus nostris Inferioribus habitis Commoran — per crude-
Tirannidem et vastationem Sevissimorum Turcorum Cru-
uti — inimicos susceperant Eisdem Rascianis nostris,
eo tempore de dictis Oppidis et Villis propter insultus
orum Turcorum cum Uxoribus et liberis miserabiliter au-
erant in prædicta Insula nostra Chepel, prædictam posses-
nem Szent Abrahám Telke, alio nomine Kis Kevi modo
emisso apellata(m) ad inhabitandum et desendendum con-
sisse atque dedisse; secundæ vero Serenissimi similiter
ncipis condam Domini Mathiæ, modo simili Regis Hunga-
, Dalmatiæ, Croatiæ etc. in pergamento privilegialiter
fectæ, Sigilloque Eiusdem duplici et authentico impedenti
signatæ, quibus mediantibus idem condam Dominus Mat-
s Rex Eisdem Rascianis nostris Id ut ipsi tamdiu, quousque
prædictum Oppidum nostrum Kevi abolitum in dictis par-
us nostris Inferioribus, ac Majestatis Regni nostri Hunga-
prædicti situatum, de quo iidem propter metum Turcorum
um præteritis temporibus ad præfatam nostram insulam
ontulerunt, moraturi, cessante huiusmodi metu Turcorum,
ire poterunt, in eadem possessione nostra Kis Kevi pa-
e permanere, ac Terris, Campis, et portu in opposito
dem Villæ in fluvio Danubii existente, cunctisque aliis
itatibus eiusdem possessionis nostræ, sed et omnibus illis
rtatibus prædecessorum nostrorum temporibus prius in
scripto Oppido nostro abolito Kevi, et post in dicta pos-
ione nostra Kis Kevi usi sunt, uti et frui valeant, utque
sint, et ut ipsi undique per ipsam Insulam nostram ligna
la, sicca atque impetu ventorum collapsa, et ad nullius rei

usum præterquam ad ignem apta pro sustentatione Domorum suorum, et pro usu lignum cum curribus vel oneratis animalibus aut aliis quovis modo liberam habeant defferendi facultatem annuendas et concedendas duxisse. Tertiæ denique eiusdem condam Domini Mathiæ Regis, quibus idem Dominus Rex quasdam litteras suas Donationales, quibus scilicet mediantibus ipsæ quandam portionem terræ in ipsa insula nostra Chepel existentem prope dictam possessionem nostram cum certis metis per nobilem Georgium Fehér per ipsum condam Dominum Regem ad id missum limitatum prædictis Civibus et inhabitatoribus præfatæ possessionis nostræ dedisse dignoscebatur, ratas, gratas et acceptas habendo præfatam portionem terræ eiusdem Rascianis et Civibus nostris, et dictæ possessionis nostræ Szent Abrahám Telke, alio nomine Kis Kevi novæ hoc donationis titulo in perpetuum dedisse et contulisse modo et ordine inferius in tenoribus earundem litterarum continentibus dignoscebatur, tenorum infrascriptorum Supplicationum. Itaque extiterant Maiestati Nostræ pro parte et in personis eorundem Rascianorum de Kis Kevi humiliter, ut easdem trinas literas præfatorum Uladislai et omnia in eisdem contenta rata, grata et accepta habere, litteris nostris Privilegialibus verbotenus inseri et inscribi facere, pro eisdem Rascianis et Civibus nostris de dicta Kis Kevi, ipsorum hæredibus et posteritatibus universis innovando perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarumquidem litterarum primarum videlicet ipsius condam Domini Uladislai Regis tenor est:

Nos Uladislaus Dei Gratia Hungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. Rex Litvaniæ Princeps Supremus, et hæres R(u)ssiæ, significamus quibus expedit universis; quod nos, quorum ex officii debito interest onera portare afflictorum, eorumque corda variis opressionibus tribulata proprio relevamus beneficio clementer consolari, attentis illis Tribulationi-

et afflictionibus tollendis quas fideles nostri Rasciani
oppido nostro Kevi, ac villis Bálványos et Zkro-
etz vocatis ad idem spectantibus commorantes, a sævis
s, qui proh dolor! peccatis exigentibus grassata partes
as inferiores crudeli Tiranide vastarunt sepius post se
eo susceperunt, ut iam ab illinc miserabiliter fugati cum
ibus et prolibus sub tectis latitant alienis misericorditer
m compatientes hanc gratiam concedimus et facultatem,
si cum eorum Uxoribus et liberis in Insula nostra Che-
in quodam desserto loco prope et circumcirca quamdam
siam desertam in honorem Sancti Abrahámi patriarchæ
atam, ubi scilicet antiquitus villa fuisse dicitur, descen-
; constructi(s)quæ et Edif(ic)atis sibi Domibus et habi-
is ibidem sub illis libertatibus et prærogativis, quibus
cto Oppido Kevi et villis ad idem spectantibus usi fu-
, morari, terasque et prata, ac aquas, et aliias utilitates,
metas eiusdem Villæ desert(a)e habitas possidere vale-
atque possint perpetuis succesivis Temporibus Universis,
vo Jure alieno, harum nostrarum Vigore et Testi-
o Litterarum mediante, mandantes vobis Comitibus
tae insulae, præsentibus et futuris, ne ipsos Ras-
nos in huiusmodi descensu et habitatione eorum contra
am dictæ concessionis nostræ et libertatum eorum præ-
atis quovismodo impedire. Præsentibus perlectis exhibenti
tutis. Datum Budæ, feria secunda proxima post festum
cti Francisci Confessoris. Anno Domini Milesimo quadrin-
esimo quadragesimo. Uladislaus m. p.

Aliarum videlicet condam Domini Mathiæ Regis tenor
itur in haec verba:

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariæ, Dalmatiæ, Cro-
etc. Memoriæ Commendamus Tenore præsentium (signi-
tes), quibus expedit Universis: Quod nos ad humillimam

Supplicationem fidelium nostrorum universorum, Civium Rascianorum in possessione nostra Szent Abrahàm Telke, alio nomine Kiss-Kevi vocata insula nostra Chepel habita Commorantium, Maiestati nostræ oblatam, eisdem Civibus id duximus annuendum et concedendum, imo annuimus et concedimus per præsentes, ut ipsi tamdiu, quousque ad Oppidum nostrum abolitum Kevi vocatum in partibus inferioribus ac metis Regni nostri Hungariæ prædictis situatum, de quo iidem propter metum Turcarum, dudum praeteritis temporibus, ad praefatam nostram Insulam se contulerunt, moraturi, cessante scilicet huiusmodi metu Turcarum redire poterunt, in Eadem possessione nostra Kiss-Kevi pacifice permanere ac Terris, Campis et portu in opposito eiusdem Villæ in fluvio Danubii existentibus, cunctisque aliis utilitatibus eiusdem possessionis nostræ, sed et omnibus illis libertatibus et libertatum prærogativis, quibus prædecessorum nostrorum temporibus prius in præscripto Oppido nostro abolito Kevi, ut præmittitur, in partibus Inferioribus habito, et ex post in possessione nostra Kiss Kevi Szent Abrahám Telke in iam fata Insula nostra Chepel existente hactenus usi sunt gavisi, uti, frui et gaudere valeant atque possint, et ut ipsi undique per ipsam Justitiam nostram ligna arrida Tiliæ, atque impetu ventorum collapsa, et ad nullius rei usum, præterquam ad ignem apta, pro sustentatione Domorum suarum et pro-(priar)um ligni cum curribus vel oneratis animalibus, aut alio quovismodo liberam habeant deferendi facultatem. Quocirca vobis fidelibus nostris Comitibus dictæ Insulæ nostræ præsentibus et futuris præsentium notitiam habituris, harum serie firmiter præcipientes mandamus, quatenus præfatos Cives dictæ possessionis nostræ, in eadem possessione nostra Kiss-Kevi, tamdiu, donec illinc manebunt, pacifice manere et morari, ac præscriptis Terris, Campis, portu Danubii ac

utilitatibus eiusdem Villæ nostræ et aliis locis per eos
sque posessis, omnibusque illis libertatibus et libertatum
ogativis, quibus ut præmittitur, prædecessorum nostro-
temporibus, uti in præfato Oppido nostro abolito Kevi,
ı etiam in dicta nostra posessione Kis-Kevi hactenus quo-
(modo) usi sunt et gavisi sine impedimento et molestia
ıali uti, frui, et gaudere permittantur et permitti faci-
ne propter deportationem lignorum ibidem sevorum im-
ventorum colapsorum de ipsa Insula nostra undecunque,
ut præmisimus, ad meliorem rei usum, nisi ad ignem
sunt, quoquo(modo) ipsos turbare et impedire ac ve-
præsumatis. Præsentes autem Litteras nostras privile-
es pendentis et authentici Sigilli nostri duplici munimine
ratas, post earum lecturum semper reddatis manibus præ-
antis. Datum per manus Reverendissimi in Christo patris
iini Step(ha)ni Colocensis et Bachiensis Ecclesiarum cano-
unitarum Archiepiscopi, locique eiusdem Colocensis Comi-
perpetui, aul(a)e nostræ summi con(silia)rii fidelis nostri
cti. Anno domini Millesimo quadringentesimo Sexagesimo
rto. Octavo idus mensis Maii, Regni nostri Anno Septimo,
nationis vero primo. Mathias, m. p. (L. S.).

Nos igitur præmissa Supplicatione pro parte præfato-
ı Rascianorum et Civium nostrorum de (insula) nostra
Kevi modo quo supra porrecta Maiestati Regia beni-
tate exaudita et clemen(ter) admissa, præscriptas trinas
eras a . . . . torum condam dominorum Uladislai et Mat-
Regum præ(desso)rum Regum nostrorum non abrasas,
cancellatas (nec in aliqua sui parte) suspectas et vici-
ı præsentibusque Litteris nostris . . . . . privilegialibus
verbo ad verbum sine diminuatione et augmento aliquali
ertas quas ad omnes earum continentias, clausulas et arti-
s eatenus quatenus eaedem rite et legitime existunt ema-
æ, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, ap-

probamus, et ratificamus, easque et nihilominus omnia in eisdem contenta, pro præfatis universis Rascianis, cunctis etiam aliis populis et Jobagyonibus, nec non Civibus nostris, ipsorumque hæredibus et posteritatibus Universis in præfata possessione nostra Szent Abrahám Telke, alio nomine Kis Kevi pro tempore constitutis et Commor(anti)bus innovandas perpetuo valituras confirmavimus, Salvo Jure alieno, harum nostrarum, quas Sygillo nostro consveto, quo ut Rex Hungariæ utimur impendenti communiri fecimus vigore et Testimonio Litterarum mediantium.

Datum Budæ in festo Purificationis Beatæ Mariæ Virginis. Anno Millesimo Quingentesimo primo. Regnorum nostrorum Hungariæ etc. Anno undecimo Bohemiæ vero Tricesimo primo.

Wladislaus, m. p.

(L. S.)

XVI.

Повеља Лауша II подарена Шајкашима 25 јула 1525 у Будиму.

„Commissio propria Domini regis de Consilio.

Nos Ludovicus Dei Gratia Rex Hungariæ et Bohemiæ etc. Memoriæ commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis: quod quum ad nostrum officium pertineat, ut eos, qui aliquo genere laboris, servicii ac fidelitatis de fide Christiana, de nobis, et de Regno nostro bene sunt meriti, Premiis, atque Immunitatibus prosequamur, nullo modo inter ceteros videntur negligendi, qui in partibus Regni nostri inferioribus assiduos Thurcorum impetus multo sudore et sanguine suo fortissime solent propulsare, quorum de numero nobis occurrunt fideles milites no-

Navales, quos a genere navigii, quo stre-
ac peculiariter utuntur, Nazadistas appellamus, ho-
virtutem multis ac claris rebus gestis ante excidium
r Albe (pro qua dum in nostra esset potestate nullum
lum adire dubitaverunt) magnis laudibus commendatam
mus; et hiis proximis Annis R(everendissi)mus in Chri-
ater, Dominus de Thomor, Ecclesiarum Colocensis et
ensis Arhiep(isco)pus Capitaneus noster, apud nos fuit
us et certissimus testis, quo robore animi, qua forti-
, quanto periculorum contemptu Partes illas se duce
tur. Cuius quidem Domini Arhiep(isco)pi adducti sup-
ione ex consilii n(ost)ri sententia Libertates atque Im-
ates prefatorum Nazadistarum, et ea item que ipsi
re et observare debebunt, ut deinceps ad nostra et
nostri servitia alacriores et constantiores reddantur,
tibus Litteris nostris duximus declarandas, et impri-
Nazadiste, quocunque loco resideant, si se in numerum
ac colonorum eius loci dederint, et collegiis, quas cehas
t, se curaverint ascribendos, qui vinorum, carnium, ac
m quarumcunque mercium et artificii questum exercu-
Domino Terrestri censum duntaxat ordinarium solvant,
medium civitatis, oppidi, vel possessionis ad usum pu-
n, que necessaria sunt, instar aliorum colonorum contri-
; a servitiis vero et censibus extraordinariis, durante
lacito nostro, penitus exempti sint et habeantur. Hoc
ato, quod si quis Nazadistarum colonis locorum resi-
sue, collegiis ac cehis nollet annumerari: is ab omni
u mercium, et artificii illis in locis abstineat. Fratres
coniuncti et indivisi Nazadistarum a servitiis et censu
ordinario dominorum Terrestrium exempti habeantur.
tam mobilia, quam immobilia Nazadistarum, qui abs-
eredibus decesserint, non in Capitaneos, sed in Dominos
stres devolvantur; si tamen in prelio mortuus fuerit,

bona eius mobilia pro salute anime sue distribuantur. Qui quidem Nazadiste, donec in servitiis nostris versabantur, in causis contra se per alios, vel per ipsos contra alios motis, Nobilium Regni n(ost)ri Libertatibus uti et gaudere possint ac valeant. Nolumus autem ut Nazadista pro debitis, aut delictis alienis usque detineri aut arestari possit, nisi qui in manifesto crimine, aut maleficio deprehendatur. Huius enim detinendi, capiendi, judicandi, et quod juris ordo dictaverit de eo faciendi, non curata Capitaneorum presentia, Nobilis aut Judex loci plenam habeat facultatem. Nonas frugum et vinorum solvant terrarum quas colunt dominis, decimas quoque vinorum, apum et agnorum more consveto reddant ordinariis. Pro Decimis tamen frugum, durante beneplacito n(ost)ro et quoad in servitiis nostris fuerint, solvant Nazadiste Dom(i)no Archiep(isco)po et aliis Prelatis pecuniam duntaxat Christianitatis, idest Denarios sex. Quibus quidem Nazadistis nos, ultra stipendium debitum et consvetum, Nazados, Saykas, Picem et Plumbum debebimus; qui tamen ex ipsis Naves in ripis per incuriam amiserint, eorum Vayvode nobis de damno respondere teneantur. Quoties vero commeatus ad Tittelium erit importandus, et iidem Nazadiste n(ost)ri fuerint requisiti, huiusmodi victualia Navibus eorum comitari teneantur. Nazadiste nullo in loco solvant Thelonium, nec ab eorum sponsis, dum ad maritos deducuntur, quisque per tributarios exigatur. Jobagiones cuiuspiam, in quos census aut taxa de facto fuerit exposita, Nazadiste in medium eorum non recipiant. In judiciis autem eorum hic ordo erit observandus; ut alter alterum coram suis Capitaneis conveniat. A quibus in presentiam supremi Capitanei, uti et ab eo si fuerit necessarium in presentiam n(ost)ram possit appellare; constituantur tamen inter eos per Capitaneum n(ost)r(u)m Indices et Jurati ad causas eorum una cum Capitaneis cognoscendas. Si quis forte malefactor ad n(ost)ras

Saykam aut Nazadum, servandi aut defendendi sui
cause confugerit, Navisque ipsa remigio imposito in
it suspensa; Judex loci talem malefactorem capiendi
ndi aut judicandi auctoritatem nullam habeat, sed po-
huiusmodi malefactorem detinendi vel judicandi sit Ca-
orum et Vayvodarum. Verum si in ripa aut in arido
nostre site fuerint: Judex loci malefactorem libere ex
ere et abducere et judicare poterit. Capitaneus noster
las Nazadistarum nonnisi ex causa rationabili et juri-
b officio possit amovere. Si qui Nazadistarum domi et
s residentiarum in Capitaneos deliquerint: cognoscatur
per juratos, et delinquentes, ut æquum fuerit, puni-
Itinere autem et in expeditione terrestri aut navali
nei n(ost)ri decernant, quod ratio et honor ipsorum
erit. Si quis Vayvodarum decesserit aut jure fuerit de-
s: eligant reliqui Vayvode personas..... quatuor
itaneis nostris exhibeant, ex quibus eum, qui idoneus
iciens ipsis Capitaneis videbitur, Vayvodam instituent
irment; alioquin iidem Capitanei nostri Vayvodam eli-
facultatem ..... Quotiescunque de hostibus victo-
uerint adepti, in divisione prede nulla fiat seditio, sed
omnia Deo optimo maximo honor debitus exhibeatur,
oties victoria fuerit insignis, et prede magnitudo pati-
nobis quoque, ut ipsorum honor exiget, munus aliquod
da mittant, ac testentur, se n(ost)ris auspiciis,
risque stipendiis militasse ac victoriam
rtasse. Capitaneis quoque Nazadiste, ut congruum
, de preda impartiantur. Reliqua inter se, ut moris
stis et æquis portionibus distribuant. Illud autem
s Capitanies et Vayvodis sub pena amis-
s officiorum interdicimus, ne in numerum
distarum furem, latronem aut quemcun-
malefactorem publicum et notorium aude-

ant recipere. Si quis Nazadista alium, qui non sit huius militie, Nazadistam esse profiteatur: etiam is, qui alium false Nazadistam appellat, quam si se appellari patiatur, in homagio unius Nazadiste, id est ducentis florenis convincatur, et ambo e consortio et societate ipsorum excludantur, mulcta autem huiusmodi seu homagium Capitaneis, et parti adverse persolvenda. In quarum omnium robur et testimonium presentes litteras n(ost)ras præfatis Nazadistis n(ost)ris ex Consiliari-or(um) n(ostro)rum matura deliberatione concessimus. Quare vobis præfato R(everendisi)mo Dom(i)no Archiep(isco)po Colocensi, Capitaneo, futuris quoque Capitaneis n(ost)ris harum serie comittimus et mandamus, ut predictos Nazadistas n(ost)ros in hiis Immunitatibus et Libertatibus n(ost)ra auctoritate protegere, ac defendere, et ea omnia, quæ præsentibus Litteris nostris sunt expressa, tam per prefatos Nazadistas, quam per alios, quorum interit, firmiter faciatis observari. Presentibus perlectis exhiben. restitut. Datum Bude in festo beati Jacobi Apostoli, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo Quinto, Regnorum nostrorum Hungariæ et Bohemiæ etc. predictorum Anno Decimo.

Ludovicus, m. p.

(L. S.)

(На овој повељи сада нема висећег печата, а нема ни гајтана, али се виде 3 рупе, кроз које је овај био провучен. На полеђини стоји натпис: A(nn)o D(omi)ni 1609 feria tertia p(ro)xima post Festum Conversionis beati Pauli Apostoli in Sede Jud(icia)ria, Comit(a)tus Comaromiensis in Oppido Regio Nagy-Komárom celebrata, præsentatæ sunt, et proclamatæ ac publicatæ per me Stephanum Franz ex Felső (неможе се прочитати, ал је јамачно: Bystra) prædicti Comit(a)tus Comàromiensis jurat(um) Notar(ium), m. p.

XVII.

ован, Запољац, својом повељом о Тројицама 1527 год. пава капетана Радића Божића за српског деспоту.

os Joannes dei gratia etc. Rex Hungariæ etc. Me-
ommendamus, quod nos de fidelitate, rerumque geren-
dexteritate et animi integritate fidelis nostri egregÿ
ch Bosyth capitanei Nazadistarum nostrorum ad ple-
nfisi, et consideratis servitiis præsertim in confiniis
m nostrorum contra turcos christiani nominis hostes
imos, et impen .... Regni nostri Rasciæ Despotatum,
actenus magnificus Stephanus de Grabarya (Be-
) tenuit, sed ex eo ..... Stephanus immemor
is ac fidei suæ, oblitus etiam honorum, rebellionis
ia dictus germanicæ factioni adhesisse, dicto despotatu
privari dignoscitur, memorato Radych Bosyth
te nostro beneplacito duximus dand. et
rend. ita tamen, ut ipse ea, qua hactenus Nobis se-
delitate et deinceps serviat. Datum Budæ feria 3-a
post fest. Senct. et Individ. Trinitatis. Millesimo
tesimo vigesimo septimo.
Magyar országos levéltár. NRA. 938 св. бр. 13).

XVIII.

ар и краљ Фердинандо I јавља Стевану Ревају, да је Тому од Подвиња наименовао за капетане Шајка-
Ово је писмо писано у Бечу 18 јуна 1527.
На челу писма написано је: **„Stephano Révay“).**

erdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex
Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dal-

matiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc. — — — — — — — — — — — —

Ceterum seias te unacum egregio fideli nobis dilecto Thoma Podvinyay electum esse capitaneum Nazadistarum. Idcirco tibi injungimus, ut officium illud diligenter et ut decet exequaris, ac equites tuos quanto(ci)tius mittas. Sicut te facturum esse nobis certo persuademus. Datum Viennæ 18 Junÿ 1527, Regnorum nostrorum primo.

Ferdinandus, m. p.

(L. S.)

(Концепт овога писма налази се у Бечу у цар. и краљ. тајном архиву).

XIX.

Цар и краљ Фердинандо I у свом писму из Беча писаном 18 јуна 1527 сведочи, да је истинито, што су им поверљиво приопћили наименовани капетани Фрања Реваји и Тома од Подвиња и опомиње Шајкаше, да буду покорни и верни тим својим капетанима.

(На челу концепта стоји: **„Ad omnes Nazadistas simul“**).

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Agiles fideles dilecti. Commisimus egregio fideli nobis dilecto Francisco Réway nonnulla, nostro nomine vobis exponenda, sicut ab eo coram accipietis, quæ cum ex mente et

ate nostra veniant, vos requirimus omni serio, ut ei-
Francisco in his, quæ referret, nostra contemplatione
indubiam præstetis, vosque super eisdem ita exhibeatis,
vestro in nos fidelitatis officio congruit, et nihilominus
iis fidelibus nobis dilectis Stephano Réway et Thomæ
nnyay tamquam capitaneis vestris parcatis et obedia-
tatimque juxta eorundem commissionem veniatis. Quo
vos et quemlibet vestrum gratia, favore, liberalitat-
nostra regia pro merito unius cujusque complectemur,
que vestram fidem et observantiam gratiöse recognos-
. Datum Viennæ die 18 Junÿ 1527. regnorum nostro-
primo.

Ferdinandus, m. p.

(L. S.)

(Препис са концепта, који је у царско краљ. тајном
у).

XX.

исмо цара и краља Фердинанда I од 19 јула 1527.

(На челу концепта стоји: **Francisco Reway**).

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex
r Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dal-
, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Ar-
Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc.
Tyrolis etc.

Јавља Ревају, да се Бранибортски (Brandenburg) Марк-
Казимир главни војсковођ његов (Фердинандов) већ
ио у Мађарској, и да се по том и он одважио, да
алом војском пође за Маркграфом. Заповеда Ревају,
своју војску прикупи, и жури дању и ноћу, да се
сједини. „Et insuper fratri quoque tuo statim visis

præsentibus committas, ut accedat ad Nasadistas nostros et unacum ipsis serviat in vadis ad prohibendum gentes Johannis comitis Scepusiensis a trajectione, tentetque etiam omnia, ut ad exercitum nostrum veniat. In eoque nihil plane cunctetur aut moretur. Nostram in eo expressam executurus voluntatem. Datum Viennæ die XX Julÿ anno 1527".

Ferdinandus, m. p.

(L. S.)

(Оригинални концепат је у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXI.

Стеван Реваји и шајкашке војводе јављају крељу Фердинанду, да су своју службу отпочели, и да су на дан св. Маргарите пошли из Верешмарта и стигли у Кеви (на чепељском острву) и да ће од туда покушати, да се сједине са Фердинандовом војском. Моле, да им се пошаље месечна плата.

(У Ковину 20 јула 1527).

Адреса на полеђини: Serenissimo principi domino Ferdinando dei gratia Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croaciæ etc. Regi. Infanti Hispaniarum. Archiduci Austriæ et duci Burgundiæ et Marchioni Moraviæ etc. Imperialique locumtenenti generali, domino nostro generosissimo.

Serenissime princeps et rex generosissime domine noster clementissime. Post obedientissima ac fidelissima nostra promtissimaque servicia vestræ serenissimæ Ma(jes)t(a)ti domino n(ost)ro gratiosissimo notificamus. Quod ad mandatum eiusdem Majestatis, Deo favente, die et festo sanctæ Margavethæ noviter præterito iter arripuimus in servitia Ma(jes)-

; Vestræ de Weresmarth feriaque quinta post divisionis
lorum omnes intravimus in oppidum Kewi, ubi et nunc
. De Kewy antem immediate misimus decem naves ver-
udam ad excutiendas et perquerendas forsan aliquas
s per inimicum Ma(jes)t(a)tis V(est)ræ erga nos, qui
nobis scire revelaverunt, quod per inimicum Ma(jes)-
V(est)ræ erga nos multas insidias factas esse pénes
et Pescht et inferius ex utraque parte Danubÿ in li-
jusdem fluvÿ, et sagitaverant super nostrates, sed laus
eminem leserunt, nisi apud duos nazados korman vel
orium frangerunt, Quare serenissime rex parati sumus
nostra vi, non parcens sanguini nostro, in tantum quan-
obis servire possumus. Sin autem quodam modo con-
et nobis impossibilitatis opinionem nostram expedire,
c dominus noster, vobis non ægre feret, quia Johannes
us vester multum vigilat die noctuque laborat, vel ca-
uum perdere debeat, vel nobis pertransitum prohibeat.
unque vis sui habet, cum omni curat nobis rebellare.
ures essemus, non esset nobis fortis. Sed quanti sumus
r nobis est vester inimicus. Tantum aliquam parvam
sicco haberemus, nostra voluntas esset. Diebus autem
nostræ fideliter servire vobis volumus et Vestram sa-
Majestatem non in quantum nobis solarÿ solvistis ad
nenses a festo sanctæ Sophiæ, servivimus in tantum.
dignemini quanto(ci)cius potest esse, solarium mittere,
ercitus dissiparetur. Et sciat vestra sacra Majestas to-
pro pecunia victualia nostra ducere et non violentare?
Vestra sacra Majestas monetam parvam mittatis et
uream, quia plures aureos vix consumpsimus pro 60
is ungaricis, et hoc nobis in dampnum, quod dampnum
mus vestram sacram Majestatem reformandum. Qui au-
os coram vestra Majestâte accusare tentarent, vestra
Majestas obaudiat rogamus, quia inimici Majestatis ve-

stræ et nostri diversis causis nos obloquuntur, spolationes, interfectiones, sed post et vestra Majestas videbit omnia falsa esse.

Datum in Kewÿ die sancti Elie profetæ anno domini millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Fidelis
Stephanus Reway
capitaneus et omnes Waywodæ
Nazadistarum.

(Оригинал је у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXII.

Одговор цара и краља Фердинанда I Стевану Ревају на горње писмо. Помиње се цар Јован Ненад. Писано у Бечу јула 29, 1527.

На челу концепта: **„Stephano Reway“.**

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Egregie fidelis dilecte. Recipimus litteras tuas datas in dié S(an)cti Heliæ prophetæ, ex quibus cognovimus, quæ interea cum Wayvodis Nazadistarum in rebus nostris egisti, in quibus etiam nobis plurimum satisfecisti, injungentes tibi propterea seriosius, ut nacta opportunitate temporis et loci, et si quomodo possis, una cum eisdem Nazadistis ad nos, et si fieri possit, cum præsidiis fidelis nobis dilecti Johannis Chaar Nenada ascendas“. Даље вели, ако то не би могло бити: нека чини, што за добро нађе, а што би жељи кра-

помогло, а на друго нека не слуша. Нада се, да ће
ьегови другови верно слушати. Новаца није могао по-
„propter viarum incomoda et alia pericula“, ну чим
ье Ревији, онда ће већ бити све спремљено. Уз то
ла му се покорили Пожун, Дјевин(¹) и Сомбатхељ(²),
е сад са једним делом своје војске креће на Будим.
Vienæ 29 Julÿ 1527.

Ferdinandus, m. p.

(L. S.)

Концепат налази се у царско краљ. тајном архиву
у).

XXIII.

аветници краљ. камералног већа јављају краљу Фер-
у I шта су наредили о заосталој неисплаћеној плати
ша. Рок је веле исплати прошао; а Шајкаши траже
лату. — Писан је извештај у Будиму 9 јула 1528.
а полеђини: „Sacræ regiæ majestati Hungariæ etc.
nobis gratiosissimo“.

acra regia majestas domine nobis gratiosissime.
ost fidelitatis et perpetuorum servitiorum nostrorum
imam subjectionem. Superioribus temporibus, quum
azadistis nihil solutum esset, et ad certam
m debitum ipsorum excrevisset, sollicitarentque non so-
si Nazadistæ, sed et domini consiliarii regiminis hujus
atis vestræ pro eorum solutione eorundem urgerent,
arentque simul iidem Nazadistæ, quod non possent ser-

) Dévény, Theben, Дјевин у пожунској жупанији на међи Мађар-
устрије.

) Szombathely, Stein am Anger, Каменец, у ватварској жупанији.
вд I даровао је то место Павлу Бакићу око 1530.

vire et cogerentur servitia sacræ majestatis vestræ et regni intermittere, neque haberemus, unde illis quidquid dare possemus, et tamen videremus, quantum periculi afferre posset: si Nazadistae a servitiis Majestatis vestrae discederent et aqua quoque pervia hosti relinqueretur. Diu igitur consultantes, unde et quomodo illis providere possemus, nihil præter deputationem ex subsidiis reperiebamus. Idsi vero Nazadistæ ita deputationem ipsam acceptabant, ut tamen aliquid daremus, quo interim se sustentarent. Hac itaque ratione coacti magnis precibus impetravimus a magistro commeatus, et quemadmodum ante quoque sacræ majestati vestræ per litteras meminimus, levavimus ab eo mutuo in farina mille et quingentos florenos sub firmissima promissione et obligatione fidei honorisque nostri, certissimam spem habentes, quod ad diem et terminum solutionis constitutum, ipsum magnum commeatum solvere et fidem honoremque nostram liberare possemus, etc. Budæ nono July anno 1528.

Eiusdem sacræ ma(jes)t(a)tis vestræ

humiles servitores

Consilarii cameræ Hung.

(Оригинал са четири печата налази се у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXIV.

Писмо краљевског земаљског главног судије (Judex Ciriæ Regiæ) Алексе Турзоа од 2-ог августа 1528, у ком јавља краљици удовици (Лауша II) Марији, да су се Шајкаши побунили, што су их већ од више месеца оставили без плате.

„Gnädigste fraw und khünigÿn. — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
ÿczunder schon dÿ Nazadÿsten 2 tauszend sthark herauf
nen sein, wellen ÿren sold haben, oder uns all hie plun-
, man hatt ijn nichcz czw geben. Ich weiss nicht wÿ es
gehen wirt mÿtt ijjn, wo sie dÿ 2 sthett plundern, so
en an der sthatt von uns und hangen dem Waÿda an.
cszwen Ban von Crobaten und der despot und sunst all
t folk, auch der Terek Valint resigniren alle ÿr officia
zichen ab. Khan Ewr. Majestät pedencken was daraws
, mer hat ijn in Summa nichts czw geben, und khan
n new proventus geordinirt werden, on paÿ wesen der
Mjt, wo die K. Mjt, nicht pald ijns landt khumpt, ac-
erit. —

Datum Offen 1-ma augusti.

Humillimus servitor
Thurzo, m. p.

(Оригинал је у бечкој цар. тајном архиву).

XXV.

Писмо Томе Надаждије, заповедника града Будима, у
ајава краљу Фердинанду I, да се побунили Шајкаши,
о им није исплаћена месечна плата, и да су са 80 шајака
ели под Герзелезом (брег над Будимом), и прете пре-
лници. Писмо је ово писано у Будиму 2 августа 1528.

„Sacra regia majestas domine domine naturaliter ge-
rosissime.

„Post perpetuæ servitutis et fidelitatis meæ in gratiam
estræ Majestatis humilliomam subjectionem. Postquam olim
ajestas Vestra reprehenderat consiliarios cameræ de novi-

tatibus ad Majestatem Vestram scriptis, ego ab eo tempore nihil ausus sum Majestati Vestræ scribere, neque nunc scio quid scribam, præterquam quod Nazadistæ circiter cum octuaginta navibus ascendorunt et sub Sancto Gerardo portui se applicuerunt, petunt solutionem, aut transitum ad Majestatem Vestram. Quantum ad me et ad collegam meum attinet, sciat Majestas Vestra, quod ita sumus cum nostris familiaribus in ordine, quod istud genus hominum neque arci Majestatis Vestræ, neque nobis nocere poterunt, sed miseret me miseræ plebeculi, quos tantum abest, ut aliquis vel ab minis et insultu istorum latrunculorum defendat, quod nec animet quidem. Venerant ad me Budenses et Pesthienses, rogantes, ut illis auxilio essem. Respondi: me illis non defuturum et daturum operam, ne ad istas duas civitates prope accedere possent ipsi Nazadistæ, quod etiam fecissem, nisi dominus locumtenens una cum dominis aliquoties prohibuissent. Nihilominus si ceperint hostiliter agere, ego non potero pati, quoad prohibere potero. Suburbia omnia sunt relicta vacua, misera rerum facies. Dominus locumtenens fecit occludere portas civitatum et tamquam obsessus sedet. Si subest aliqua proditio, sicuti suspicantur, Nazadistæ aliquid nocere poterunt, si habebunt alios socios — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

(Оригинал је у Бечу у цар. крал. тајном архиву).

XXVI.

Будимски крал. намесник и саветници разлажу краљу Фердинанду I велику важност Шајкаша у рату, и моле, да се број њихов увећа.

На полеђини: „Sacræ Regiæ Majestati domino nostro clementissimo.

— — — — — — — — — — — — — —

res rebus Majestatis Vestræ maximum incommodum est
ıra, de copiis navalibus licet sciamus Majestatem Vest-
maximam curam habere: tamen quoniam totam
e victoriam in illis sitam hostes existimare
ent, Majestati Vestræ nos quoque supplicare voluimus,
antas paret, quæ possint illis esse superiores. Nam ipse
imum in aqua apparatum facere dicitur, Nazadistae
eri deberent. Nam multum vel hactenus
fuerunt, sed nec his est unde solvatur, nec videmus
ım aliquem, quo illis im posterum possit satis fieri, nisi
estas Vestra aliunde provideat. Equi ad vehendas machi-
bellicas profecto hic pauci haberi possunt. Majestas Ve-
recordari potest anno superiori, quum dominum Joannem
yaner expediret, quantum in ea re laboratum sit, nihil-
ıus quantum equorum putavimus posse haberi, in registro
criptum etc. — — — — — — — — — — — —
ım Budæ quarta mensis Martŷ anno domini millesimo
gentesimo vigesimo nono.

Ejusdem Majestatis Vestræ sacratissimæ

fidelis
Locumtenens
et consiliarii.

(Оригинал, на ком је и печат налази се у Бечу у цар.
. тајном архиву).

XXVII.

Писмо краља Фердинанда I писано у Шпајеру 22 априла
9 и упућено грофу Стевану Пемфлингеру председнику кра-
камере у Будиму у ствари Шајкаша. То писмо у из-
гласи овако:

— — — — — — — — — — — — — —

„Intelleximus potiorem partem nazadarum nostrarum, quas Budæ reliquimus desiderari, et partim fluvii raptu absorptas, partim alio abductas esse, quod cum non parum et jure quidem doleamus maxime cum ipse scias, quo labore et sumptu illae pro bono totius regni comparatae fuerint et quantum eaedem iis potissimum rerum turbulentiis sint necessariæ. Tibi itaque, cui earum custodia ex efficio incumbit, seriose committimus, ut omnes eas, quæ deficiunt, tuis sumptibus et impensis mox refici et reparari cures ita, quod in eisdem ubi ad regnum istud applicuerimus et necessitas aliqua ingruere cœperit, nullum plane defectum experiamur. Secus minime facturus“.

(Оригинал је у Бечу у цар. тајном архиву).

XXVIII.

Краљевски намесник и саветници из Будима достављају краљу Фердинанду I, да Јован Запољац ради на том, да примами на своју страну Шајкаше. Помиње се и Павле Бакић. — Писано у Будиму 9 маја 1529.

— — — — — — — — — — — — — —

— — — „Venerat et Paulus Bakÿth cum certis Nazadistarum Wayvodis, tametsi aderat aliquis modus, quo ille pecuniam habere posset, tamen ex quo non est in ea re juxta nostram sententiam aliqua adhoc facta conclusio, ille quoque discessit re infecta, nec audet amplius ad communitatem Nazadistarum se conferre. Quæ quidem communitas adeo solicitatur pollicitationibus, tam per Joannem Zapolyaÿ, quam etiam per Thurcos, ut timendum est, ne una dierum Turco vel Joanni Zapolyaÿ se conjungat, capitaneos-

orum simul cum familia captivos faciant, efficianturque
hujus regni, satis alioquin afflicti, praesertim au-
Rasciani. Id si accidet, (quod tamen Deus
ul avertat) ammittet Majestas Vestra et
s et ingenia omnia, quibus amissis, cer-
est Thurcos infra paucos dies hic Budam
e adnavigaturos, quoniam omnes fere Majestatis
æ servitores ac subditi, visa præsenti egestate, et quod
atione serviciorum suorum nulla solutio fieri potest, in
alienantur". — — — — — — — — — — —

(Оригинал без адресе налази се у Бечу у цар. краљ.
м архиву).

XXIX.

Краљ Фердинандо I наређује, да се бар неки део плати
ашима. Помиње се и Павле Бакић. Писано у Липцу
aja 1529.

На ивици писма пише: Cameræ Hungariæ.

„Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum
Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ,
atiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum,
idux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc.
es Tyrolis etc.

Magnifici et egregii fideles dilecti. Cum necessitas ac
i istius nostri dispositio requirat, ut egregio Paulo
yth ac Naza listis nostris de stipendiis suis tandem so-
fiat, nosque eandem quantum unquam fieri possit effec-
obtinere velimus, eapropter vobis omni serio comittimus,
cto Paulo et Nazadistis, si non in totum, saltem aliqua
rte providere debeantis, ipsumque Paulum vacum

recedere minime permittatis, ut adminiculo aliquo adjutus una cum Nazadistis servitiis nostris eo ferventius et promptius intendere possit. Quantum vero referat, eisdem solutionem differri jam satis compertum habetis, inque citra regni damnificationem fieri non posse, quam nos ubique intercipere conamur. Nostram in præmissis seriosam executuri voluntatem.

Datum Lintŷ 16 May 1529.

Ferdinandus, m. p.

XXX.

На ивици писма пише: **„Nadasdi vel Pemfflinger“.**

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Magnifice fidelis dilecte. Commisimus egregio Paulo Bakyth capitaneo Nazadistarum nostrorum, ut teneat exploratores, qui eum de rebus et occurrentiis Turcorum sedulo ac certo commonefaciant, ut autem rem tam necessariam et importantem defectu pecnniarum relinquere non cogatur: Tibi propterea seriose committimus, ut eidem Paulo de florenis centum Hungaricalibus quocunque possis modo ad hunc effectum provideri cures. Nostram in eo seriosam executurus voluntatem. Datum Lintŷ 16 May 1529 etc.

Ferdinandus, m. p.

(Оригинални је концепат у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXXI.

Краљ Фердинандо I по истом предмету издаје налог . намесничком већу. Писано је ово писмо у Бечу 16 1529.

На челу писма пише: **„Consilio Hungarico“.**

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex per Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dal- æ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Ar- ıx Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. es Tyrolis etc.

После других наредаба пише: „et tandem omni nixu endatis egregio Paulo Bakyth et Nazadistis sal- in aliquo de stipendiis suis providere, ne omnimo ope uxilio nostro se destitutos esse suspicentur, præsertium non parum referat iis rerum et temporum difficultatibus ndem conservatio, qua ut nos me litari et juste perpen- non desinimus, ita eos quoque in ea parte diligenter ndere eamque, quantumcunque fieri possit, juvare decet. ram in eo seriosam executuri voluntatem. Datum Lintŷ Maŷ 1529“.

Ferdinandus, m. p.

(Концепат је у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXXII.

Краљ Фердинанд I позива Павла Бакића, да му војим Шајкашима заједно остане веран, и да не слуша ламљива обећања. Обећава, да ће се побринути, да га стојно награди. Писано у Бечу 16 маја 1529.

На ивици писма пише: **Paulo Bakyth.**

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ esc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

После многих наредаба пише даље: „Ne quid tamen interim nostræ erga te gratiæ in præsens defuisse videamur, committimus eisdem consiliariis cameræ nostræ, ut omnino curent omnique nixu contendant tibi et Nazadistis nostris, si non totaliter, pro parte tamen satis facere, neque vos vacua manu discedere permittant. Quod sit præter mentem nostram non faciant, aut facere nequeant, nos ipsi de via et modo convenienti et necessario cogitabimus, idque tandem assequi studebimus, ut ope et auxilio nostro adjutus et quantumcunque fieri possit, provisus ad servitia nostra redire, eaque unacum ceteris fidelibus servitoribus nostris alacri animo continuare possis. Nihil enim tibi imagineris gratiam et beneficentiam nostram tibi defuturam, sed certo tibi polliceare, nos et te et ceteros fideliter et bene nobis servientes, minime deserere velle. Quare te non usque adeo moveat parva haec rerum præsentium difficultas, cui cum dei auxilio in tempore occurremus, nec quicquam fidei habeas, aut Nazadistas vestros habere sinas, fictis et frivolis Johannis Scepusiensis pollicitationibus, quæ quantum in se subsistant, aut hactenus fructificaverint liquido constat, et cum in ea sit sorte constitutus, ut se ipsum juvare nequeat, quomodo ditare poterit alios? Pro tua vero prudentia et rerum experientia satis colligere potes, etiam tibi fides sincera, quam nobis debes et præstat inspirare potest, malis illius artibus et sacramentis nihil esse fidendum. Ceterum tibi comittimus, ut quo possis modo con-

præfatos Nazadistas nostros in officio debito continere
esses, atque ita confortare cures, ut clementiæ nostræ
tum habere, seque fortunæ meliori potius servare de-
quam aliorum dictis aut persuasionibus noxiis credere,
us se postea nonnisi suo ipsorum malo possint absol-
Parvam hanc solutionis suæ moram, quæ citra animi
voluntátem accidit, patienti animo laturi, cum brevi
et aliorum provisionibus providere studeamus — —
— — — — — — — — — — — — — — —

Ferdinandus, m. p.

(Концепт је у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXXIII.

Писмо краљ. намесника и саветника писано 10 јуна
из Будима краљу Фердинанду I, у истом журе, да
довоље Шајкаши.

(У додатку пишу): „Serenissime Rex. Restat et alia
ane non exigua: solutio Nazadistarum. Nos omnia satis
que circumspeximus, sed nullum plane nec modum, nec
em invenire possumus, unde hic illis satisfieri queat.
tati Vestræ supplicamus, dignetur, et huic incommodo
lere, nam si stipendium eis non solvetur, simul omnes
ia Majestatis Vestræ deserent ac ad hostes desciscent.
etur magnum pondus viribus illorum et
incommoda hinc sequentur, quam non facile his mederi
it. — — — — — — — — — — — — — —

(Оригинал са своја 3 печата налази се у Бечу у цар.
тајном архиву).

XXXIV.

Краљ. намесник и саветници пишу краљу Фердинанду I, у ком веле, тако им се чини, да ће Шајкаши напустити краља и прећи непријатељу, ако им се не исплати остатак дуга. Писано у Будиму 15 јуна 1529.

— — — — — — — — — — — — — —

„Scripsimus ad omnes comitatus nomine Majestatis Vestræ ac eos hortati sumus, ut consideratis præsentibus periculis ad hujusmodi lucrum cameræ triginta denarios addant. Misimus etiam nuncios ad comitatum Toluensem et de Baranya, ac ad oppida et possessiones citerioris ripae Danubii, ut quamprimum aliquod subsidium pro sua quisque facultate in solutionem Nazadistarum qui ipsos praecipue tuentur, conferant. Quid impetrare poterimus, ignoramus, sed et si totum impetrabimus, satis tamen futurum non est solutioni Nazadistarum, ac tot et tantis, quæ nos urgent necessitatibus. Praeterea verendum est, ne antequam colligatur hujusmodi subsidium, Nazadistae ipsi, aut omnes, aut certe major pars a Majestate Vestra desciscat ac se hostibus Majestatis Vestra adjungat. Nam urgent nos dies et noctes, ut ipsis de stipendio provideamus, alioquin se discessuros. Majestati Vestræ iterum atque iterum supplicamus, quemadmodum et his diebus supplicavimus, ut aliquo pacto consulat provideatque, ne servitia Majestatis Vestræ cogantur deserere, quod foret profecto rebus Majestatis Vestræ valde in commodum. — — — — — — — — — — — — —

(Оригинал са 3 печата налази се у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

XXXV.

ован Хоберданац доставља краљу Фердинанду I, да
Срби Шајкаши изневерили и отпали и јавља даље о
душију Петра Перињије. Писано је у Шиклушу (Si-
ar) 19 јуна 1529.

поља пише: Sacræ Cæsereo Regiæ Majestati Domino
o Ferdinando Domino mihi colendissimo.

ost perpetuorum fidelium servitiorum meorum humil-
recomendationem. Serenissime et potentissime princeps
et domine mihi naturalis gratiosissime, Nuper con-
hoc est die decima octava Junii; Thurci
unt cum magna multitudine navium per
bium ibique una cum Rascianis Nazadis-
ajestatis Vestrae, fugaverunt omnes Hun-
Nazadistas, qui deo auxiliante omnes
ad unum etiam cum Nazadis evaserunt,
utem Raziani omnes se Thurcis subjece-
Nunc autem meatus Danubii omnino devastant et
unt. Hic autem nemo est, qui contra eos iret, sed
territi fugient; nam si nunc non venissem et spem
on dedissem, una cum domino Petro Perini vel
se Thurcis subjicerent, vel quocunque in longinquas
fugerent, nisi dominus Petrus Perini etiam non reti-
istos Nazadistas propriis expensis suis, omnes relictis
s exfugissent, Sed certissimum est, quod dominus Pe-
erini toto anno servit Majestati Vestræ, et cum Ma-
s Vestra subito gentes infra non miserit,
partes perient (sic) ..... et si aliqua
Relesero (?) Majestati Vestrae rescribam, sed adhuc

non fui in domo mea, adhuc de adventu Thurci nihil certi possum significare. Eidem Majestati Vestræ etc.

Datum in Siklous die decima nona Junii 1529.

Eiusdem Vestræ Serenitatis

fidelis

Joannes Hoberdanacz.

(Оригинал је у бечком цар. крал. тајном архиву).

XXXVI.

Будимски намесник и саветници потанко описују краљу случај, како су српски шајкаши од њега отпали. У Будиму 22 јуна 1529.

С поља пише: Sacræ Regiæ Majestati domino nostro clementissimo.

Serenissime rex et domine domine clementissime. Post fidelium etc. Dedimus heri litteras ad Majestatem Vestram, quibus perscripsimus ea, quæ de Nazadistis Majestatis Vestræ eorumque defectione rumore quodam intellexeramus. Nunc vero, certis edocti auctoribus, rem qualiter acciderit, perscribendam Majestati Vestræ duximas, ne quicquam eam lateret. Res autem ipsa sic accidit. Nazadistæ Maiestatis Vestræ Rasciani a Majestate Vestra atque Nazadistis Hungaris defecerunt, et adhæserunt Thurcis. A quibus adjuti omnia navigia et ingenia bellica, præter sex navigia, Nazadistis ipsis Hungaris ademerunt. Est quidem id damnosum rebus Majestatis Vestræ. Sed Nazadistæ ipsi Hungari et eorum Wayvodæ adhuc integri sunt, posuntque non magno labore redintegrari et refici substituique in ilius colluvionis locum meliores etiam et magis strenui et quibus plus fidendum esset. Habet præ-

, hic Majestas Vestra plura nivigia et ingenia, desunt
nmodo pecuniæ, sine quibus nihil effici potest, nec est
ıs aliquis, quo habere eas possemus, aut camerarii Ma-
tis Vestræ possent. Sine Nazadistis autem ipsis, desola-
ım fuga colonorum omnibus fere locis inferiorum partium
i usque ad duas has civitates Budensem et Pesthiensem,
is quoque timore perculsis, civitates ipsæ salvæ esse non
unt, conabuntur enim Thurci, adjunctis Rascianis Naza-
s, per Danubium ascendere et majora etiam quam in-
unt, subditis Majestatis, Vestræ damna inferre. Quod
at, supplicamus Majestati Vestræ pro Deo, dignetur ex
lementia ad hoc opus tam necessarium de pecuniis sine
providere, quibus Nazadistæ ipsi et redintegrentur et
antur, ut eorum præsidio, infra generalem expeditionem
statis Vestræ, hæ civitates et hæc loca ab hostium in-
bus salva et secura esse possint. Nos nihil eorum quæ
i nostri sunt, prætermittimus, sed habendæ pecuniæ mo-
nullum habemus, nisi Majestas Vestra opportune provi-
. Id quod ut facere dignetur, eidem iterum atque iterum
llime suplicamus. Cui et servitutem nostram, regnique
efensionem commendamus, eandem feliciter semper va-
optantes.

Datum Budæ XXII die mensis Iuny anno domini M. D.
X.

Ejusdem Sacræ Majestatis Vestræ

fideles et humillimi servitores
Locumtenens et consiliarii.

(Са три печата затворено оригинално писмо налази се
чкоме цар. краљ. тајном архиву).

XXXVII.

Стеван Батори Палатин и кр. Намесник јавља краљу Фердинанду по истом предмету. Писано у Будиму 29 јуна 1529. год.

С поља: Sacræ Regiæ etc.

Auxit autem formidinem Nazadistavum Majestatis Vestræ casus et infortunium, licet ipsi pauperes Hungari sedecim navibus in fluvium Dravȳ, ut dicunt, evaserint. Supplico Majestati Vestræ, tamquam domino meo gratiosissimo, habeat rationem fidei religionisque christianæ et maturet in hujus regni defensionem potenter advenire. Deinde perscripsi et nuper Majestati Vestræ, me ad omnia servitia obeunda paratum esse, et si id fieri, prout dignitas Majestatis Vestræ magistratusque mei status exposceret, non posset: supplico igitur Majestati Vestræ tamquam domino meo clementissimo, dignetur mihi significare ac informationem dare, quid hic sit in rebus Majestratis Vestræ mihi cum corpore ægro ac debili faciendum ac serviendum, ac quo in statu persistendum?

(Оригинал је у бечком цар. краљ. тајном архиву).

XXXVIII.

Краљ Фердинандо I даје милостиве повеље Шајкашима и српском народу, и овлашћује јегарског бискупа, да те листине преда дотичним личностима. Писано у Минхену 12 јуна 1530.

На ивици писма пише: Agriensi.....

Ferdinandus I Divina favente Clementia Romanorum Rex Sumper Augustus, ac Germaniæ, Hungarie, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispania-

Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Mora-
etc. Comes Tyrolis etc.

Reverende devote dilecte. Redditæ sunt nobis litteræ
ionis tuæ de prima hujus mensis, quibus satis intelle-
s, quæ de Nazadistis Rascianis scripsiset de victoria,
Andreas Choron contra equites abbatis Ticoniensis
uit, quæ nobis grata fuere, ejusque in hoc operam fidem
nsilium probamus. Cui denique aquiescentes, litteras
iae pro Nazadistis ac item alias similis
iae nostrae testes ad Rascianos conscribi
imus, quas devotioni tuæ ad præsens transmittimus,
Nazadistis exhibendas ac suas etiam Rascianis mitten-
Cum quibus, quod reliquum est, devotio tua transiget
debitum finem perduci curabit, nosque de iis, quæ tam
c, quam aliis negotiis emergent, sedulo et cito commo-
, nostram in eo bene gratam executura voluntatem. —
Datum Monaci 12 Junÿ 1530.

Ferdinandus, m. p.

(Концепт је у бечком цар. краљ. тајном архиву).

XXXIX.

Краљ Фердинандо одговара на тајна саопштења Па-
Бакића, како да се Срби на верност поврате. Писано
тутгарду 17 септ. 1531.

На ивици писма пише: **„Bakyth“**.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex
per Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dal-
æ, Croatiæ Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Ar-
ux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moravi æetc.
es Tyrolis etc.

Egregie fidelis dilecte. Ex litteris tuis de sexta hujus datis clementer intelleximus, quæ de Rascianis ad fidem et obedientiam nostram ituris secreto et fidenter ad nos scripsistti, nobisque placet id, quod ad bonum negotii istius effectum egisti. Tametsi autem nos quoque videamus, ex hac re et nobis et toti humanitati magnum et indubitatim commodum provenire posse, tamen cum res ipsa sit magni momenti et ardua, atque etiam sacram cæsaream et catholicam Majestatem dominum et fratrem nostrum charissimum nonnihil concernere queat, eandem etiam Majestati suæ, apud quem nos brevi, Deo dante, futuros esse confidimus, et id quod utriusque nostrum judicio et consilio agendum esse videbitur, tibi statim significabimus. Interea tuum erit eosdem Rascianos in officio et proposito hoc suo, pioque et probabili opere continuando modis et verbis, quibus scis et potes melioribus intertenere et sub fide nostra eaque spe animare et fovere, quod hoc eorum institutum singulari gratia recognoscere eosque in eo neutiquam deserere, sed potius curare velimus, ut in brevi tempore de recto bonoque responso admoneantur, eo tamen debite cauto et proviso, ut totum hoc negotium intra se secretissime tenere, nullique mortalium aperire aut refere audeant, quod et nos pari vice faciemus, et, ut per alios quoque fiat, ordinabimus, nostram in eo bene gratam executurus voluntatem. Datum Stutgardio 17 Septembris 1531.

(Концепт је у бечком кар. краљ. тајном архиву).

XL.

Павле Бакић одговара на горње писмо краљево. Писао је у Ђуру 7 октобра 1531.

С поља пише: Serenessimo principi domino Ferdinando Dei gratia Romanorum, Germniæ, Hungariæ et Bohemiæ

gi, Archiduci Austriæ etc. domino domino mihi clemen-
imo.

После уобичајеног увода наставља: „Intellexi litteras
estatis Vestræ Serenissimæ ad me missas ratione Rascia-
ım, in quibus litteris Majestas Vestra facillimam fecit
tionem, et quod etiam cum potentissimo et invictissimo
ıcipe et imperatore, fratre Majestatis Vestræ conclude-
super hoc negotio. Fortasse illud longum erit consilium.
et Majestas Vestra jam appropinquari hyemem, et si gla-
erit in Danubio, tunc venire non poterunt. Et si etiam
ertur hoc negotium ad futuram æstatem: quia si viderint
rcitum et copias Turcorum, tunc vix venient et nolunt
ire postea in fidelitatem Majestatis Vestræ. Credat Sa-
Majestas Vestra quantum meæ fuit possibilitatis, optimis
bis alleci et induxi eos, ut in servitium et fidelitatem
estatis Vestræ venirent. Non sunt tamen pueri, ut tan-
ımodo verbis tenerentur: deberent etiam alio modo provi-
i. Teneor ad id, ut ad scitum et intellectum Majestatis
træ darem. Quamvis certe magnis curis et laboribus in-
ıeram eos in Majestatem Vestram, arbitrio est: si vult eos
bere, aut non. Sed si Majestas Vestra consideraret commo-
ı christianitatis, prout prioribus litteris meis ad Majesta-
ı Vestram datis significavi, daret meliorem et optabiliorem
ıationem et informationem, quia verendum est, ut praetuli,
viderint cæsaris copias, tunc vix venient“ — — — —
— — — Datum Iaurini septima mensis Octobris 1531.

Eiusdem Vestræ Serenitatis

fidelis servitor.

Paulus Bakyth.

(Оригинал је у бечком цар. крал. тајном архиву).

XLI.

Павле Бакић извештава краља Федрдинанда I о смеру сремских Срба да се поврате у његову службу, и разлаже, како би се то остварити могло. Писао је у Ђуру, 22 октобра 1531.

(Спољa пише: Serenissimo etc.)

(Omissis omittentis). „Deinde scripseram Majestati Vestræ de Rascianis Nazadistis prioribus meis litteris, sed nunc de aliis quoque possum scribere, ut qui in contigua terra sunt in Sirmio, qui venire vellent in fidelitatem Majestatis Vostræ, si eadem venire vellet, et ut venirent parati essent. Sed hoc negotium ita effectum sortiri possit, ut dominus Valentinus Therek de Emyngh, Ludovico Pekry ac mihi fieret solutio ad tria millia equorum ac tandem, Majestas Vestra ad illuc eundum pro illis daret copias suas navales et etiam Nazadistas, certe certe magnam copiam gentium de Sirmio adducere possem una cum dictis dominis: Valentino et Ludovico Pekry. Ita, quod cum illis regna Majestatis Vestræ firmiora essent cum illis, et quam diu illius magni Thurci insultum et impetum retardari possint". — — — — — — — — — — — — — —

(Оригинал је у бечком цар. крал. тајном архиву).

XLII.

Краљ Фердинандо I пише Павлу Бакићу о начину како да се поступа са српским Шајкашима. Писано 30 септ. 1536 у Вилаху.

На ивици писми пише: **„Paulo Bakyth"**.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ Bohemiæ, Dal-

iæ, Crotiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Ar-
iux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc.
ies Tyrolis etc.

Egregie fidelis dilecte. Quod de quibusdam Nazadistis
cianis ad nos perscripsisti, non videtur nobis consultum,
lli post quam exploratores reperti fuerint, et ob id capti
rini in vinculis detineantur, jam dimitti debeant, sed ad
uod tempus retineri, donec videri, si qui sint, qui pro
ex Turcis intercedere velint. Potest enim facile fieri, quod
passa pro eliberatione eorum, si modo sunt alicujus con-
onis instantiam facturus sit. Quamobrem tibi committi-
, ut ipsos adhuc illuc sive in custodia tua teneas, nequa
ittas, nostram in eo expressam et omnino executurus vo-
tatem. Datum Villaci ultima Septembris 1536.

Ferdinandus, m. p.

(Концепт је у бечком цар. краљ. тајном архиву).

XLIII.

Алекса Турзо (врховни судија Judex Curiæ) пише краљу
лати Шајкаша. Писано у Семпцу 20 фебр. 1537.

Споља пише: Særatissimæ etc.

Турзо пише краљу и Семпца 20 фебр. 1537 између
талог: „Cum Nazadistis non potuit concordari, præterita
vitia postulantibus. Bonas autem monititiones nostras ita
ant. Ut ne discedant a servitiis verendum sit, qui certe
hactenus servati et intertenti sunt, multo magis ad futu-
m Turcarum adventum sunt necesarii, quam non parva res
nec parum momentum habere exercitatas qualescunque
uticas vires. Solutionis tamen horum certus modus non ap-
aret, quum in quem finem sint proventus isti exigendi Ma-

jestas Vestra bene videt. Dignetur me Majestas Vestra de iis rebus gratiose informare, quemadmodum, qui in fide sunt, possunt interteneri.

(Оригинал је у бечком цар. крал. тајном архиву).

XLIV.

Турзо јавља краљу Фердинанду I, да Шајкаши, који су дошли до просијачког штапа, нису вољни, да и даље остану у служби краљевој. Шајкаши не само што не добију своју плату, но им је отео Балинт Терек још и оно, што им дароваше краљ и жупаније. Моли краља, да Шајкашима то накнади у земљама. Писано у Семпцу 1-ог марта 1537.

С поља пише: Sacratissimæ etc.

Fidelium — — — — — — —. Quod permanere in servitiis Majestatis Vestræ nolebant Nazadistæ, ex prioribus meis et dominorum consiliariorum suorum litteris cognoscere potuit. Redacti sunt enim tot annorum expectatione prope ad mendicitatem. Quos cum turbato animo viderem et dicerentur necessitate adigi, ut servitia et solutionem quererent, ad me vocatos hoc pacto quietioris animi reddidi. Primum Majestas Vestra pannum in valore quadringentorum florenorum dare Viennae illis jusserat, ex dica(?) vero comitatus Zaladiensis flor. 600 Panni praedicti pars solum dimidia illis data est, ex comitatu Zaladiensi partem aliquam dicator Vestrae Majestatis exegit, reliquam et credo majorem Valentinus Therek abstulit, ut inde sperare nihil liceat. Recepi itaque me intercessurum apud Majestatem Vestram, ut ipsi designati panni residuam partem restituendam gra-

jubeat, pecuniamque, quæ ex Zaladiensi comitatu per-
non potest, aliunde persolvi, idque ad præteritorum
tiorum rationem. Ceterum ne omnino spem deponant
erandorum reliquorum debitorum, ut majestas Vestra
les possessiones Nezmeel, Almas et Fÿzeÿ-
v, quas nunc Mathias Baranÿaÿ possidet, illis scri-
t obliget litteris suis mediantibus, ut illi possessionnes
icatas tam diu tenere et proventus omnes percipere
nt, donec posita ratione Majestas Vestra aut priora is-
ı debita, aut bona æquivalentia dare et assignare po-
Videtur Serenissime rex opera horum esse maxime
saria, sive a trajecta Danubii arcendus sit Valentinus,
urbandi conatis Nauticarum virium, quas adversarii ha-
et quibus (si ?) victualia Strigoniensis arx vel aliarum
ım intend..... (?) Si negligantur tam exerci-
et totannos servientes, vix alii horum
poterunt haberi. Dignetur igitur Majestas Ve-
super praemissis horum negotiis litteras suas expedien-
ommittere et ad me dirigere, idque intra quindecim
quos solos expectare isti Majestatis Vestræ responsum
rant (нечитко) — — — — — — et Sempthe prima
ii 1537.

fidelis servitor
Thurzo, m. p.

Овом писму додаје Турзо списак шајкашких вајда и
о који има да прима. „Nomina dominorum Nazadis-
ı, qui infrascripto modo debita quadriennii repetunt.
nnes Fillyeres fl. 650. — Ambrosius Fogas
um fl. 650. — Joannes Toth 450. — Petrus
h 450. — Joannes Othacz 450. — Michael
450. — Blasius Beÿthe 450. — Andreas Nya-
cz 450. — Ambrosius Semsey 325. — Bla-
Istenátta 325. — Nicolaus Balogh 390. —

Gregorius Vayda 390. — Franciscus Bornemizza 390 fl. Summa 6470 fl.

(Оригинал је у бечком цар. краљ. тајном архиву).

XLV.

Краљ. намесник и саветници достављају Фердинанду I из Трнаве (Nagy-Szombat), да Турци и краљ Јован (Запоља) прикупљају велику војску и чету од 2000 Шајкаша, да горње покрајине и Шарлокез нападну и поробе. Описује несрећно војно стање у држави, и положај Шајкаша, па моле краља, да доведе у што боље стање обранбену силу на води иначе су у опасности Острогон и Коморан. Писано 4 маја 1537. год.

Адреса је изгубљена.

Sacratissima etc.

Fidelium etc. Potuit Majestas Vestra intellexisse non solum ex litteris privatorum hominum, sed prope certa et omnium ore celebrata fama, qualiter Turcæ et Ioannis præfecti sædulo id agere intendent, ut quo possint majores vires nauticas contra ditionem Majestatis Vestræ expediant. Non crebris rumoribus et omnino non vanis id accépimus, quod brevi navales copiæ contra has partes venturæ sunt, hucusque autem hoc obstitisse ajunt, quod duum millium numerum explere nondum pottuissent. Omni tamen diligentia milites conquiruntur. Est etiam non incertus illorum conatus, ut naves plaustris impositas, supra Komaron flumini imponant, quo liberius insulam Sarlokewz vastent et occupent, atque inde Iaurinum usque et etiam remotius excurrant, quod si illis libere licebit magno certe detrimento fideles Majestatis Vestræ Danubii accolæ afficientur, ut ditionis suæ occu-

nem taceamus, futurum procul dubio est, ut ex iis par-
nemo Viennam commeare, aut victualia comportare
. Quare necesse est, ut Majestas Vestra avertendis iis
mature prospiciat, citra cujus gratiosam provisionem,
illemus quomodo resistere adversariorum viribus sese ad
nferendam in dies attingentibus possit. Copiæ namque
stres prope nullæ sunt, Nazadistae in eam eges-
m redacti sunt, ut adversariorum ne persuasione
llicitatione an extrema vitae necessitate co-
, ii qui potiores erant, discedere cogitarent, prout unus
er jam discessit; reliqui partim spe injecta, partim metu
ti sunt, sed ultra hoc quod paucissimi, vix scilicet cen-
sunt, nullas naves habent, summa cum difficultate tres
das refecerunt, sed tales et ita vetustate corruptas, ut
nense usui esse nequeant. Multum certe ad retinendam
regionem defendendosque fideles faceret, si flumen hoc
testate Majestatis Vestræ erit, alioquin et Komaron et
onium commeatibus destituetur. Dignetur igitur Majes-
estra gratiose providere, ne Nazadistae, hoc tem-
tam necessarii, navibus et necessaria provisione
uantur. Dabitur á nobis opera, ut si fieri possit, illi
liscenserunt revocentur, sed ea provisione esset opus,
afl augendum et conscribendum nauticorum militum nu-
m faceret; paucis enim resistere multitudini vix pote-
s. — — — — — — — — — — — — — —

(Оригинал је у бечком цар. тајном архиву).

XLVI.

Алберт Переги, препозит печујски и префект краљ. ко-
(Præfectus Cameræ regiæ), Бенедикт Ердухељи капетан
каша дошав у Праг краљу на договор. Али не нашав

краља у Прагу, јавља му у писму, да су Шајкаши сви до једнога напустили службу, и да су тешком муком пристали, да остану још 25 дана. Од овог уговореног рока прошло је, вели, 13 дана, моли краља, да се постара за плату Шајкаша. Писано у Прагу 17 јула 1537.

С поља пише: Sacratissimæ etc.

Sacratissime Rex domine domine clementissime.

Humillimam servitutis commendationem. Heri sub ea fere hora hunc appuli, qua Majestas Vestra hinc descessit, subsequebar eam, unacum Benedicto Erdewhegy, qui in negotio Nazadistarum venit, ni equi nostri minimum fuissent defatigati; venimus autem per currum, ne autem longius protraheretur mea expeditio, interimve dominorum consiliariorum cognosceret nunciata, quo Majestas Vestra redibit, ea ego scripta, reservatis particularibus quibusdam ad fælicem Majestatis Vestræ adventum, ad eam misi, quo per ocium dignetur perlegere et de responso gratiose dando cogitare. Ceterum Nacadistæ solutionis defectu discedebeant ad unum omnes a servitio Majestatis Vestræ, neque precibus dominorum flecti potuerunt, vix tandem effecimus, ut remanebunt infra viginti quinque dies, quibus Erdewhegy redire ad eos debebit, ex illis enim præteriere jam dies ferme tredecim. Hæc Majestatis Vestræ antequam redeat, significare non malum esse duxi. Eandem Deus Optimus Maximus conservet in columem et reducat. Datum Pragæ 17 Julii anno 1537.

Ejusdem Sacratissimæ etc.

servitor
Albertus
præpositus.

(Оригинал је у бечком цар. краљ. тајном архиву).

XLVII.

Краљ Фердинандо I пише Фрањи Шерињу саветнику
ре по предмету Шајкаша. Писано је писмо у Бечу у
у после свих светих 1537.

С поља пише: „Egregio Francisco Serÿenÿ, Consiliario
re fideli dilecto".

Ferdinandus Divina fauente clementia Romanorum, Hun-
, Bohemiæ etc. Rex. Egregie fidelis dilecte. Commisi-
Locumtenenti nostro, ut negocium præsentis contribu-
et subsidÿ nostri, ubique administrari et exigi faciat,
ea pecunia q(uam)primum solucio Nazadistarum
possit. Itaque tibi mandamus, ut tu quoque sedulo ur-
ipsum Locumtenentem instareque debeas, ut absque ali-
nora, omnes restantie administrentur, ipsique Nazadiste
n)primum expediantur. Capitaneus autem Nazadistarum
gius Benedictus Erdewhegÿ postulat a nobis per suppli-
nem, quam p(rese)ntibus inclusum ad te misimus, ut or-
ionem nostram cum eo in Regestum notari faceremus.
go ut facias, tibi mandamus, secus ne feceris.

Datum Vienne Sabbato post festum o(mn)ium Sanctorum.
Domini. Millesimo Quinge(nte)simo Tricesimo Septimo.

rdinandus, m. p.

Wylaky

(Оригинал је у мађарском земаљ. архиву „Ben. resol.").

XLVIII.

Извештај Николе Геренди (Gerendy) и Алберта Переги
т оберкапетану, Шајкаша, Јерониму Лашки (Lasky) о
дицама шајкашких зборова и о жељама Шајкаша. Пи-
извештај у Пожуну 11 маја 1538.

С поља пише: Magnifico domino Hieronimo Lasky palatino Syradiensi, supremo capitaneo navalis exercitus regiæ Majestatis, domino et amico nobis honorando.

Magnifice domine et amice nobis honorande. Salutem et nostram commendationem.

Quemadmodum mag(nifi)ca Dominatio Vestra quinta hujus discedens hinc oratos nos habuit, capitaneum et vajvodas nazadistarum huc convocaremus; quibuscum postea egimus juxta eam instructionem, quam hic Dominatio Vestra Magnifica reliquerat, sed quum dicerent, se inconsultis aliis fratribus eorum commilitonibus nil certi respondere nobis posse; quererentur insuper de nimia eorum inopia, in quam in fide Majestatis Regiae, domini nostri clementissimi longo solutionis defectu redacti fuissent: visum fuit nobis fore consultius unum ex dominis consiliariis camerae ad eos mittere, coramque de omnibus cum ipsis tractare. Miseramus itaque sine mora egregium hominem Franciscum Kÿsseriew, magistrum rationum regiæ Majestatis; qui cum ipsis aliud concludere non potuit, quam ut antequam in militiam ingrediantur, petunt regiam Majestatem ipsis persolvi, integrum dimidium debitorum illorum, quibus ad vetera servitia eis debet, quod quemadmodum ex rationibus eorum elicere potuimus, tres mille florenos Hungaricos et amplius aliquanto faciunt. Nam integra summa debiti extendit se ultra sex mille florenos, de reliqua autem solutione eis, ad nova servitia facienda sunt bene contenti. Verum ad reliquum quoque dimidium debitorum, quoad eis satisfactio impendetur, certam assecurationem in bonis quibusdam expetunt, in qua facile (ut ipsi significant) conficienda hunc dant modum: est oppidum quoddam ad littus fluminis Wag, qui tandem influit Danubium non longe hic situm, cui nomen est Sellye, pertinens ad præposituram ecclesiæ Thwro-

quam unacum hoc oppido ex præpositi cessione, iis
pensione trecentorum florenorum statis diebus et loco
a dominus Franciscus de Rewa etc. tenet, cui quia
oque bona tum ex donatione regia, tum vero ex ipsa
itura Thwrocensi in eodem comitatu suppetant: orant
m ipsum cum pertinentiis eis per Majestatem Regiam
iqua dimidia debitorum parte dari et inscribi. Ad quod
endum quo citius inclinari dominus Reway possit, offe-
e ex hoc oppido et pertinentiis ejusdem totam eam
nem præposito soluturos, quam singulis quibusque an-
integra præpositura dominus Reway solvere tenetur.
hilominus reliqua et potiora dona ejusdem præpositu-
blata pensionis obligatione, libera manebunt. Quantum
tinet ad mille Nazadistas conscribendos, dicunt eis or-
nem ad mille et centum homines factam esse, quos
mora, hoc est, in una hebdomada convocare et in
n locare pollicentur, modo ne desit pecunia, quibus id
lebeat, offerendo ad plures etiam se censcribendos, si
it. Ad Petrum autem et Michaelem Bakyth
die litteras Regiæ Majestatis, quo Dominatio Vestra
ca hinc abivit misimus, responsum tamen in hunc diem
buimus, si quod dederit curabitur a nobis diligenter
noque sine mora dirigere ad Vestram Magnificam Do-
nem, quam optamus valere incolumem. Datum Posony
i anno domini 1538.

Nicolaus de Gherend
t. h. (thesaurarius) servitor

Albertus de Pereg
præpositus etc. Cameræ regiæ
Majestatis præfectus.

На оригиналу има два печата, а налази се у цар-
ајном архиву).

XLIX.

Одломак писма без датума, али је јамачно од 1538. У том писму препоручује се краљу Фердинанду, да задовољи Шајкаше, јер у сувременим приликама, не може се бити без толиких људи (Шајкаша).

„Ceterum potuit Majestas Vestra intelligere ex multis supplicationibus Nazadistarum, in quanta illi egestate laborent. Supplicamus et nos idcirco: dignetur Majestas Vestra aliunde eis facere provisionem, qua se honeste possint sustentare. Verendum est enim, ne urgente extrema necessitate deserant Majestatis Vestrae servitia, quod eidem denique in maximum incommodum redundaret, quandoquidem hominibus hisce Majestas Vestra hoc tempore non facile potest carere.

(Оригинал је у Бечу у цар. краљ. тајном архиву).

L.

Фердинанд I намирује капетана и војводе Шајкаша уступајући им на уживање камерална добра. Писано је у Бечу 1538.

„Nos Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Recognoscimus per præsentes Litteras nostras, quod nos posita racione et computu cum fidelibus nostris egregio Benedicto Erdewegy Capitaneo, ac strenuis et agilibus viris Ambrosio Fogas, Johanne Porkolab, Petro Nagy, Johanne Othacz, Michaele Was, Johanne

h, Laurentio Kowach, Andrea Nyalabycz,
lao Balogh, Gregorio Waỷda de Darwa,
'ango Waỷda, Blasio Istenatta, Blasio
emỷza et Martino Botha, waỷwodis Nazadista-
ostrorum, eisdem ratione seruiciorum a die Dominico
rum Anni Domini Millesimi quingentesimi tricesimi
in hunc præsentem Annum fideliter exhibitorum, re-
nus debitores sex mille ducentis nonaginta tribus flore-
enarỷs viginti, præteræ præfato Laurentio Hor-
waỷwode prima die mensis Marcỷ anni tricesimi quinti
vitia nostra assumpto, privatamque ab aliis waỷwodis
m habente, ducentis quadraginta tribus florenis et de-
exaginta nouem. Volentes idem eosdem waỷwodas no-
e secura rehabi(lita)cione, et tantis hujusmodi pecunie
iquo in loco securos reddere, duximus eisdem poses-
nostras Almas, Nezmel et Fyzekthew uocatas,
d arcem nostram Comaromiensem pertinentes pro pre-
summa sex mille ducentorum nonaginta trium flor.
r. sexaginta novem inscribendas, dandas, et tamdiu
um omnibus redditibus et utilitatibus per eos te-
et possidendas, quoad eisdem, de prescripta integra
fuerit satisfactum. Quas quidem possessiones, cum
fieri poterit, de manibus adversariorum, ubi nunc
liberatas, prefatis Capitaneo, ceterisque waỷwodis
ad proxime venturum festum penthecosthes reddimus
uemus. Verum, quia sunt plures ex ipsis, qui post
um Annum tricesimi tertỷ ad servicia nostra sunt
, ideo tempore solutionis debiti nostri, subducta bona
quisque pro sue ordinationis modo, suam partem ex
cunia capere debebit. In usus tamen et percepcionis
lictarum possessionum Almas, Nezmel, Fyzekt-
e inter ipsos controversia possit suboriri in futurum,
et p(rese)ntibus decernimus, ut in percipiendis red-

ditibus et quibusuis fructibus, alỹsque emolumentis omnibus earundem possessionum, equaliter utantur, eos percipiant et inter se dividant, colonosque taxis extraordinarỹs et alỹs inconsvetis servicỹs, vel oneribus nullo unqu(e) tempore impediant, quin pocius quisque studeat pro sua virili tueri, et numerum eorum augere. Immo inscribimus, damus et decernimus harum vigore et testimonio presencium median(te). Datum Vienne feria secunda proxima post festum Beati Andree apostoli Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo octavo. Regnorum nostrorum Romani octavo, Aliorum vero duodecimo.

(Оригинал је у мађар. земаљ. архиву „Benign. resol.“).

LI.

Привилегија Фердинанда I дарована српским капетанима и војводама 1538 године.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Recognoscimus et notum facimus tenore præsentium, quibus expedit uniuersis. Cum Nobilis fidelis nobis dilectus Nicolaus Juritschytz Baro in Guns generalis Capitaneus noster Nobis Significauerit esse nonnullos Capitaneos et Woiuodas Seruianos, Seu Rascianos, qui una cum hominibus et personis sub Waiuodatibus suis existentibus, ad Seruitia nostra uenire in eisdemque ac deuotione fideque erga nos inconcussa perpetuo manere et perseuerare decreuerint. Quod nos idcirco volentes eosdem Wayvodas et Capitaneos Seruianorum Seu Ras-

norum, eorumque homines et Personas seu adhæreutes dictos aliquo Regiæ beneficentiæ et liberalitatis nostræ ere prosequi.

Eisdem pro suo erga Nos, Rempublicam Christianam animo et instituto, ut illum eo diligentius re ipsa com- are studeant, infrascriptum Privilegium, Exemptionem rrogatiuam, atque libertatem promittendam, dandam, do- lam, et concedendam duximus, prout damus, donamus, edimus, elargimur atque promittimus præsentium per te- em uidelicet.

Quod postquam ipsi Waiuodæ et Capitanei Seruiani seu ciani hominesque et Personæ eis subditæ, et adhærentes dictæ Deuotionem et fidem Nobis inconcussæ Seruandam lexæ fuerint. Unaque Familia, qua scilicet in una Domo sub uno tecto et super uno fundo habitauerit, debeat, it, atque ualeat per uiginti Annorum Spatium continue re et sine aliqua Censuum seu Affictuum quorumcunque tione in Dominiis nostris et locis per dictum Generalem itaneum nostrum eisdem assignandis degere et fundos hu- nodi colere, seu coli facere, fructusque et emolumenta cunque exinde percipere omni impedimento et contra- ione cessante. Deinde quod unicuique Capitaneo iuodae eorundem Seruianorum Seu Rascia- um qui Scilicet sub suo ductu siue Regimine ducentos ines habebit, Singulis annis, quamdiu sese bene fideli- ue in Seruitijs nostris geret, et exhibebit, Quinquaginta norum Rhenensium in Moneta Prouisionem dari, solui et erari faciemus.

Præterea, quod quidquid ipsi ex Infidelium et perpe- um fidei Christianæ Hostium Turcarum manibus in po- atem suam redegerint, et licenfecerint id omne præter tates, oppida, Castra, Arces, Capitaneos insignesque per- as, quæ omnia depositioni nostræ reseruamus ipsorum

Rascianorum esse debeat. Ea tamen adiecta etiam conditione: Quod si a Nobis Stipendia habuerint, et sub hujusmodi Stipendijs nostris ipsis Infidelibus aliquid ademerint ultra dictam Reseruationem, Tertiam etiam partem hujusmodi lucri et Prædij ad manus nostri Solutionis Magistri dare et consignare teneantur. Quod quidem lucrum siue pecuniam Nobis ut huiusmodi tertia parte cessuram non recussabimus. Imo uolumus cum opus fuerit, iterum in ipsorum Seruianorum seu Rascianorum commodum atque utilitatem exponere et conuertere ueluti in Redemptionem Captiuorum. Si qui fortase ex eis in hostium manus et potestatem inciderint, atque ad remunerandos eos et beneficentia aliqua afficiendos. Qui pre ceteris aliquod egregium et laudabile facimus pro Republica Christiana contra perpetuos ejus hostes ediderint. Quandoquidem plane confidimus: quod præfati Waiuodæ eorumque homines et adhærentes ita se pro bono Nostro totiusque Reipublicæ Christianæ gerent, atque demonstrabunt, ut non solum hoc nostro eis concesso Priuilegio merito gaudeant, sed etiam majorem et ampliorem fauorem et gratiam tam apud nos, quam totam Christianitatem inire possint. Hoc autem nostrum Priuilegium eisdem firmiter manutenere, spondemus atque promittimus et ab omnibus illud eisdem obseruari uolumus et mandamus. Harum Testimonio Litterarum manu nostra scriptarum et Sigilli nostri appensione munitarum.

Datum in oppido nostro Syntij die Quinta Septembris Anno Domini millesimo Quingentesimo tricesimo octauo, Regnorum Nostrorum Romani octauo, aliorum uero duodecimo.

Ferdinandus, m. p.
Rd's. Card'lis. Tridentinus

(L. S.)

Ad mandatum Sacræ Regiæ Majestatis proprium

Ad. Carolus
manu proprio.

LII.

Писмо краљице Ане, у ком јавља печујском препозиту
рефекту камере, Алберту, по што је краљевска дунавска
кашка војска већ спремна за рат, сматра за нужно, да
еди два мајстора Шајкаша, што граде шајке, који ће у
у у тамошњој радионици лађа да припомогну у грађењу
. Писано у Бечу 13 фебруара 1540.

„Anna dei gra(tia) Romanorum Hungariæ Bohemiæ etc.
orabilis deuote etc. Quandoquidem consultum est opere
)ci(o) nobis Consiliarÿsque nostris visum est, Classem
nostram ad primum quodque tempus paratam et instruc-
reddere, ut tandem ingruente necessitate ad resistendum
ium viribus et conatibus haberi et militibus usui esse
ris possit: Tibi itaque gratiose mandamus et percipimus,
absque mora statim duos homines Nazadistas, qui ad
ruendas predictas Naues apti idoneique sint, quorum Con-
et opera uti possimus, huc mandes et expedias, Nostra
o benegratam omnimodamque executurus voluntatem. Da-
in Civitate Vienna die XIII Mensis Februarÿ Anno Do-
i MDXXXX.

(Оригинал је у мађ. земаљ. архиву. „Benign. resol.“).

LIII.

Писмо Алексе Турзо писано краљу Фердинанду I, у
јавља, да је Венедикт Ердехеђи оболео, и моли, да овом
лесном) прида и именује Стевана Ревају за подкапетана,
а се овом прида по старинском обичају лака коњица.
сано у Синтавији 30 септембра 1540.

С поља адреса: Sacratisimæ etc.

„Sacratisima Caes. Reg. Majestas etc.

Fidelium servitiorum meorum humillima commendatione premissa. Instructura est Majestas Vestra navalem exercitum, qui Capitaneo indiget. Est quidem nunc Nazadistarum capitaneus egregius Benedictus Erdehegy, homo non ineptus, verum ægritudine pedum plerumque ita laborans, ut et sibi ipsi et aliis inutilis videatur. Is invaliditatis suæ conscius, rogavit me, ut aliquem sibi collegam virum idoneum adjungerem, et rogavit nominatim egregium Stephanum de Rewa, hominem in hoc genere militiæ et officio isto jam antea sæpius versatum, quem ego Majestatis Vestræ nomine requisiui et adhortatus sum, ut hanc capitaneatus provinciam quoad dimidiam partem susciperet, quod et facturum illum credo, cupit enim Majestati Vestræ inservire. Verum solebant superiores principes, officialibus hujusmodi certum etiam equitum numerum assignare, ut instar Capitaneorum aliorum levis armaturæ ordinem certum haberent, quo per terras flumini proximas ea possent curare, quæ ad nauticos milites sive exponendos, sive recipiendos et alias occurentias rerum pertinere viderent, prout et iste Benedictus Erdehegy habuit et habet. Itaque Majestati Vestræ supplico, dignetur præfatum Stephanum de Reva ad ipsam dimidiam partem officii capitaneatus Nazadistarum non solum acceptare, sed etiam pro veteri consvetudine ut prout etiam necessitas requirit, ordinem constituere certorum equitum levis armaturæ. Sunt hoc genus equites Majestati Vestræ pernecessarii, sicuti et navales copias et equites pro præsentibus conatibus suis debebit augere. Majestati Vestræ fidelia mea servitia recommendo. Sinthaviæ ultima Septembris 1540.

E. M. V. S.

fidelis servitor

Alexius Thurzo.

(Оригинал је у бечком цар. краљ. тајном архиву).

LIV.

Два писма краља Фердинанда од јуна 4-ог и од 27-ог
тембра 1542 г. писана цару Карлу V о умножењу шај-
пке флотиле. У изводу гласе овако:

„— aussi à la charge de qui est la provision des vic-
illes du camp et si l'on en est pour veu souffisamment,
si de bateaulx et armee par eau pour conservation di-
lx et séhurte de l'armée". — „Semblablement ay fait
vision de souffisant nombre de bateaulx pour conduyre les
ts victuailles et autres nécéssitéz de la dicta armée. Et
r plus grande commodité et pouvoir ramener les bate-
x contre mont la Danube, ay dois l'hyver passé fait faire
mins au long de la rivier. Et fait provision d'une grande
ntité de chevaulx pour tirer les dicts bateaulx à mont.
combien que ce me couste une très grande somme, tou-
fois ne la treuve mal emploire pour la commodité que
dicte armée en pourra résevoir". — — — — (У другом
му пише): „Aussi, monseigneur, éstant icy arrive, comme
est, je trouvay que le marquis électeur de Brandenbourg
it désià mandé qu'on luy envoiast la grosse artillerie et
pontz, à quoy a ésté satisfait incontinent en dilligence;
is ainsi que par l'envoy des dictz pontz, artillerie et mu-
ions a falu emploier beacoup de basteliers de ceulx mês-
s qui congnaissent le cours de la rivière entre cy et Bude
sont en assez petit nombre taut pour la mortalité d l'an-
e, comme aussi que les basteliers d'en hault de ceste ville
ians accoustumé déscendre plus bas que icy ne sceuvent
cours de la rivière en bas".

(Károlyi A'rpád: Kiadatlan levelek — — — — —
rt. Tár. 1880 évf.

LV.

Mandatum ut quatuordecem Waywodis Nazadistarum annua provisio persolvatur. 1548. aug. 9.

Указ краља Фердинанда I, да се четрнајесторици шајкашких војвода годишња плата издаје. Овај указ потписао је краљ у Бечу 9 августа 1548.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Fidelibus nostris venerabili et egregiis Cameræ nostræ hungaricæ Consiliariis salutem et gratiam. Fideles Nostri Wajwode Nazadistarum nostrorum in oppido Sellye commorantes questi sunt Majestati Nostre, quomodo vos annuam assignationem nostram, ipsis per nos durante nostro beneplacito constitutam, nondum exolvissetis. Propter quod non mediocres jam fecissent et in dies facerent expensas. Supplicant nobis humiliter, ut eisdem superinde gratiose providere dignaremur. Fidelitati igitur vestre harum serie firmiter comittimus, quatenus dictam assignationem nostram predictis Waÿwodis Nazadistarum nostrorum a nobis constitutam, posita primum cum eisdem de p(reteri)torum annorum salario iusta ratione, eisdem durante ut premissum est beneplacito nostro singulis annis exoluore, et quicquid seruandum tempus illis solveritis, acceptis ab eis l(itte)ris quietantialibus, ad tergum harum litterarum nostrarum, adscribere debeatis et teneamini, secus non facturi. Presentibus perlectis exhiben(tibus) restitutis. Datum Vienne nona die

mensis Augusti. Anno Domini Millesimo quingentesimo, quadragesimo octavo.

Ferdinandus, m. p.

Nicolaus Olahus
E(piscopus) Zagrabiensis.

(Оригинал је у мађ. земаљ. архиву „Ben. resol.“).

LVI.

Constitutio Salary octo Waywodarum Nazadistarum in Comarom commorantium. 1548. aug. 14.

(О установи плате за осам војвода шајкашких, који живе у Коморану. Писано је у Бечу 14 августа 1548).

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Fidelibus nostris. Venerabilibus et Egregÿs Cameræ Hungariæ Consiliariis Salutem et gratiam. Quum nos in anno Domini Millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, proxime preterito, fidelibus nostris: Petro Horwath, Petro Zanowÿth, Nicolao Milowanowÿth, Emerico Dokaÿ, Joanni Horwath, Petro Borhÿ, Sebastiano Waÿda et Laurentio Wÿiakÿ, Waÿwodis Nazadistarum nostrorum Comaromÿ degentibus pro fidelibus ipsorum seruitÿs, singulis annis, cuilibet eorum singulos quadraginta florenos et unam vestem ipsis convenientes ex proventibus istius Camere nostre, per vos durante beneplacito nostro dari et persolvi insseramus; velimusque nunc quoque, consideratis fidelibus servitÿs

ipsorum, huiusmodi assignationem nostram, per vos eisdem exolvi: Fdelitati vestre harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus predictam assignationem nostram, predictis Waÿwodis nostris, unicuique eorum quadraginta flor. et vestem convenientem singulis annis, durante, ut premissum est, beneplacito nostro, ex proventibus istius Camere nostre, reddere et persolvere, et quicquid ferendum tempus eisdem dederitis, acceptis ab eisdem superinde litteris quietantialibus ad tergum presentium litterarum adscribere, et adnotare debeatis et teneamini. Secus non facturi. Presentibus perlectis exhibentibus restitutis. Datum Vienne decima quarta die mensis Augusti Anno Domini Millesimo quingentesimo quadragesimo octavo.

Ferdinandus, m. p.

Nicolaus Olahus
E(piscopus) Zagrabiensis.

(Оригинал је у мађ. земаљ. архиву „Ben. resol.)".

LVII.

Краљеви Шајкаши ослобођавају се од сваког плаћања на царинарницама. Писано у Бечу 28 децембра 1548.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc. Marchio Moraviæ etc. Comes Tyrolis etc.

Fidelibus nostris Spectabilibus et Magnificis, Egregÿs Comitibus, Capitaneis, Castellanis, item Tricesimatoribus, Theloneatoribus ac vectigalium quorumcunque exactoribus, et

ım vicegerentibus, nec non Prudentibus et Circumspectis
ıistro Civium, Judicibus et Juratis civibus civitatum, op-
ɔrum et villarum, ubilibet in Regnɔ nostro Hungariæ, tam
ɛrris et in aquis constitutis, subditis nostris, salutem et
tiam. Ex querelis fidelium nostrorum Waỳwodarum Na-
istarum intelleximus valde displicenter, quod quamuis nos
Anno Millesimo quingentesimo tricesimo quinto proxime
ɛerito, tum ad supplicationem fidelium regnicolarum no-
rum tunc Posonỳ congregatorum, tum verɔ consideratis
libus seruitỳs eorundem Waỳwodarum nostrorum nobis et
ɛe istins Regni nostri Hungarie Corone exhibitis, id eis-
concesserimus, ut de rebus et mercibus eorum nullam
ɛsimam, nullumue tributum solvere deberent: tamen es-
plerique inter vos, qui hanc nostram gratam annuentiam
pro bonis et fidelibus servitỳs eorum, tam ad supplica-
em fidelium prefatorum Regnicolarum nostrorum per nos
em factam, observare nollent, quod nos a nemine
e volentes, fidelitati vestre et vestrum cuilibet harum
e sub poena indignationis nostre et privatio-
tricesime ac thelonei sui committimus et mandamus fir-
ime, ut prescriptam annuentiam nostram dictis Waỳ-
is et Nazadistis nostris ubique observare debeatis, nec
qu(id) tributi de mercibus et rebus eorum, cuiuscunque
ɛris existant, exigere et vestros exigi facere audeatis.
ıs poena sub premissa non facturi. Presentibus per-
ıs exhibentibus restitutis. Datum Vienne vigesima octava
embris. Anno Domini Millesimo quingentesimo quadrage-
ɔ octavo.

Ferdinandus, m. p.

Nicolaus Olahus
E(piscopus) Zagrabiensis.

LVIII.

Андреји Тарноци, капетану краљевих Шајкаша, опрашта се дуг од 50 мађ. форината, што је имао повратити главној благајни. Писано је у Прагу 26 августа 1549.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex. etc.

Venerabiles ac Egregÿ fideles dilecti. Cum nobis fidelis noster Andreas Tharnoczy Nazadistarum nostrorum Capitaneus humiliter significaverit, nuper cum a nobis ad Bassam Budensem missus esset, ipsi a vobis expensis huiusmodi itineris quinquaginta florenos hungaricales in moneta commodato datos fuisse, qua etiam de eausa litteras suas obligatorias vobis dedisset, volumus et committimus vobis, ut eidem Tharnoczÿ eiusmodi obligacionem iterum restituatis et de eo ipsum liberum reddatis. Et quoniam eundem Tharnoczÿ iam denuo ac iterum illuc Budam cum mandatis ire ac proficisci iussimus expedivimusque, volumus etiam, ut eidem necessarias expensas ad eam ipsam profectionem assignetis. Quod autem ad eas expensas, quas huc eundo, ac ad vos iterum redeundo fecit attinet, de illis in curia nostra Regia hic satisfactum illi est, quod vos latere noluimus. Nostram in eo executuri voluntatem. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die vigesima sexta Augusti. Anno Domini Millesimo quingentesimo quadragesimo nono, Regnorum nostrorum Romano XIX, aliorum vero XXIII.

Ferdinandus, m. p.

Ad mandatum Domini Regis proprium

Philippus Breynerer.
Melchior v. Hoberkh.

(Оригинал је у мађ. земаљ. архиву „Ben. resol.“).

LIX.

токол седнице краљ. камере у Пожуну, од 12 јула 1550. због тражбине Шајкаша.

Octo Waÿwodis Nazadistarum Regie Majestatis a decima ta Augusti Anni 1548, quo die emanatæ sunt Cæsareæ estatis ad unum Annum debuerunt habere per florenos raginta singulis, facien. flor. 320. Sed unus ex eis Lau- us Wÿlakÿ discessit, et si septem Waÿwodis per annum nt fl. 280. Ab eodem autem die 14 Augusti Anni 1548. e 14 Augusti 1550. ubi intercedunt Anni tres ad sin- s Annos floren. 280. computando, demta vestitura cedunt 840. — Solutionem: Anno 1548. in Camera ha- unt fl. 103; Anno 1549. in Camera habuerunt flor. 324; o 1550. in Camera habuerunt flor. 254. Summa solutio- flor. 681. Et sic restabant solvendi flor. 159. qui sunt ro completione trium Annorum persoluti ad manus Joan- Horwath et Petri Borhi sociosqus suorum flor. 159. — ea pro integra satisfactione istorum Waÿwodarum a 14. Augusti Anni præsentis facta est solutio eisdem Posonÿ amera die prima Mensis Octobris, et dati in panno et nia floreni centum et quinque. Igitur hoc Anno nihil pos- re poterunt.

(Оригинал је у мађарском земаљском архиву).

LX.

Краљ Фердинанд I налаже префекту камере, Фрањи о, да се три шајкашке војводе пошаљу у Солнок, који прављати са тамошњим Шајкашима. Писано у Бечу 7 ла 1551. године.

Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex. etc.

Venerabiles ac Egregÿ, etc. Cum necessitas nostra et Arcis nostræ Zolnok postulet, ut tres Waÿwode illuc quamprimum destinentur, committimus volis, ex istis Waÿwodis, qui a nobis annuam iutertencionem habent, et in Sellÿe aut alibi morantur, tres peritos et industres Waÿwodas, quod eius fieri potest cicius, illuc destinetis. Jam enim Naues, quibus utuntur, in Maromarusio parantur, et quamprimum ad Zolnok perducentur, facturi in eo nostram omnimodam voluntatem. Datum in Civitate nostra Vienna vigesima septima die mensis Aprilis Anno M(illesimo) quingentesimo quinquagesimo primo, Regnorum nostrorum Romani XXI. aliorum vero XXV.

Ferdinandus, m. p.

Ad mandatum Domini Regis proprium

Philippus Breyner.
Erasmus v. Gera.

(Из мађарског земаљског архива „Benig. resolution.“).

LXI.

Ut Waywodæ tres cum decurionibus et remigibus mittantur ad Zolnok et ut negotium Arcis Wigles iuxta priorem commissionem curet. 1551. 8. Maji.

Да (Фрања Турзо) пошаље три војводе са десетарима и думенцијама у Солнок, и да изврши све по пређашњој поруци. Писмо је писано у Бечу 8. Маја 1551).

„Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum Rex. etc.

Ro. Venerabiles ac Egregÿ etc. Accepimus binas litteras
stras in negotio Waÿwodarum ad Arcem nostram Zolnok
stinandorum tum etiam ratione Arcis Wigles vigesima
rilis nuper elapsa et tercia præsentis mensis ad nos scrip-
, quibus ysdem de rebus ulterius imformari cupitis. Volu-
s itaque, ut tres istos Waÿwodas Sellienses adhuc quidem
q(uam)primum expediatis, ac unicuique ipsorum binos
curiones addetis. Parebunt autem illic imperio Capitanei
ancisci Zay, et illius etiam, quem illi adiuncturi si-
s. Solutionem eam ac tantam. quanta aliis Waÿwodis ac
urionibus dari solita est, a Magistro Solutionum nostra-
m) Campestrium illis percepturi. Debetis etiam Re-
ges conducere, ac unacum ipsis quanto cicius fieri potest,
c ad Zolnok mittere, atque ut eo pertingant, tum Waÿ-
lis, tum etiam Decurionibus et Remigibus solutionem
quam facere. Consignetis etiam illis litteras ad prælictum
itaneum in Zolnok, quibus eum de hac ordinatione nostra
q. illor. homin. uti possit, quantum etiam pecuniar. illis
obis numeratum sit, cerciores reddatis, ut in reliqua so-
one hoc ipsum deduci possit.

Ceterum quod ad negotium Arcis Wÿgles attinet, jam
dem Joannes Pethew hinc discessit, quare juxta pri-
mandata nostra vos curabitis et conficietis nagocium, quod
is in pncia. rescribendum esse duximus, Nostram in ÿs
nibus expressam et clementem executur. voluntatem.

Datum in Civitate nostra Vienna, octaua die mensis
ÿ, Anno M. D. L. I.

Ferdinandus, m. p.

Ad mandatum Domini Regis proprium

Philippus Breyner.

(Оригинал је у мађ. земаљ. архиву „Benign. resol.“).

LXII.

Закључак мађарског земаљског сабора (у Пожуну јануара 1556), да се Шајкаши умноже, и настане не само на Дунаву, но и на Сави, Драви и Тиси.

„Ac ut rectius, securius, ac facilius cuncta procedant, navalem etiam classem, primum quidem in Danubio, quæ hostili classe superior sit, deinde vero in reliquis fluminibus, ut pote Savo, Dravo, Tibisco, per quæ scilicet aditus hosti facilior ad interiora regni patere magis solet, mature instruendam esse ordines regni sentiunt, tantumque in huiusmodi navali classe momenti situm esse affirmant (uti et ratio et experientia ipsa iam sæpius declaravit) ut si fieri commode queat, unus ex serenissimis Liberis sacrae eius Maiestatis navali ipsi classi praeficiendus videretur, qui, quod sacram regiam Maiestatem personaliter in exercitu terrestri facere opportere superius explicatum est, in navali classe, et numero gentium et omnibus rebus necassariis instructissima, ipse perficiat cuncta scilicet authoritate et imperio regat et moderetur; quando quidem principis ipsius præsentiam ad omnia recte atque ordine gerenda administrandaque magnopere necessariam esse, adeoque sine ea frustra omnem parari expeditionem, status et ordines regni subinde repetere opere pretium esse ducunt“.

(Magy, orszaggyülési emlékek. III. 553).

LXIII.

Краљ Рудолф у свом писму од 4 јануара 1578 налаже камери својој у Пожуну, да исплати заосталу плату Шајкашима.

„Minime opus esse arbitramur nobis — — — — — ostendere, quantæ hostium directioni ager Comaromiensis et

ırtes vicinæ — — — plato Danubio, subiectæ sint, quod perior annorum clades satis superque docent. Quin et pro-mis diebus certo intelleximus, Turcos Strigonienses, tem-ris opportunitate fretos, in partes illas irruptionem omnino creuisse. Ut igr. periculum inde impendens declinetur, mi-tes Nassadistas, atque Germanos, quoad excubias ragendas et glaciem rumpendam paratiores sint, subsidio iquo pecuniario recreandos duximus. Ad quam quidem rem Aula n(ost)ra in hac festinacione nullam ronem (?) habe-us. Quamobrem vobis etiam atque etiam mandantes præcipi-us, ut considerata periculi magnitudine, præfatos milites duo-um millium florenorum summa, ex quibuscunque prouentibus ıbleuetis; atque si eandem in promptu non habueritis, mille renos mutuo aliunde accipiatis, et quamprimum eo mitta-, de reliquis autem spem aliquam certam illis inꝟciatis".

(Из мађар. државног архива. „Benignæ resolutiones").

LXIV.

Мађистрат вароши Коморана, на потраживање бирова з Српског Ковина, Николе Божића, даје њему оверени репис повеља, које су предци ковинских Срба добили од ађарских краљева. Ово уверење написано је 1 децембра 618, и предато је поменутим ковинским изасланицима, за оје уверење дадоше они на коморанску православну цркву 180 фор. што су им Коморанци сачували старе повластице роз два века.

Nos Judex et Jurati Ciues Ciuitatis Regiæ Comaromi-en(sis), Damus pro memoria; significantes quibus expedit uniuersis. Quod nos Prudentes ac Circumspecti; Judex et Ju-rati Ciues oppidi Regii Ráczkeui; requisiuerint; instantes

apud nos, quatenus certas quasdam lit(t)eras priuilegiales Diuorum quondam Regum Hungariæ, infra declarandorum, super immunitatibus ipsorum editas et emanatas, ex annuentia Rascianorum nunc in ista Ciuitate degentium, alias Inhabitatorum et incolarum praefati oppidi Ráczkeui, de verbo ad verbum transumi et transcribi faceremus; quorum nos legitimæ petitioni annuentes; quasdam binas lit(t)eras (nam alia quoq(ue) quam plurimæ, super libertatibus ipsorum extarent hic repositae, insuper Decretum ad Ràkos) Diuorum quon(dam) Regum Hungariæ, tenoris infra notati transumi statuimus: quarum quidem primarum formula talis est: Capitulum Ecclesiæ Tytulen(sis); omnibus Christi Fidelibus, præsentibus pariter et futuris, præsentium noticiam habituris, Salutem in Salutis largitore; ad uniuersorum noticiam harum serie volumus peruenir(i); Quod nos lit(t)eras Serenissimi principis, Do(mi)ni Sigismundi Dei Gratia Romanorum Regis Semper Augusti, ac Hungar(iæ) etc. Regis, Do(m)ini Nostri naturalis, Introductor(um) et Statutor(um) nobis præceptorie directas summo cum honore recepimus in hac verba: „Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex, semper Augustus, ac Hungariæ etc. Rex, fidelibus suis Capitulo Ecclesiæ Tytulen(sis); Salutem et gratiam. Cum nos pro commodiosori incremento et opulentiori usu; fidelium nostrorum, Ciuium et Inhabitator(um) Ciuit(a)tis n(ost)ræ Kewe uocatæ; eisdem Ciuibus et Inhabitatoribus, ac populis uniuersis, præattactæ Ciuitatis nostræ Kewe quasdam Curias, seu prædia, habitatoribus destitutas, Walwanus et Szerenoch appellatas, in contigua vicinit(a)te teritor(ii) eiusdem Ciuit(a)tis adiacen(tes), cum omnibus earum utilitatibus et pertinentiis, ad eamdem Ciuit(a)tem nostram Kewe, mediantibus aliis litteris nostris ex inde confectis in perpetuum duximus annecten(das) et applicandas, volumusq(ue) dictos Ciues et populos eiusdem Ciuit(a)tis, per

strum et vestrum homines in dominium earunden legitime cere introduci; fidelitati igitur uestræ firmiter præcipien- es) mandamus, quatenus vestr(um) mittetis hominem pro stimonio fidedignum; quo præsente Michael dictus Rááк Reuend aut Nicolaus filius Sywko de Kukuch, l Vitan de Vitanovich, aliis absentibus, homo noster, facies præattactarum Curiarum, Vicinis et commetan(eis) rum uniuersis inibi legitime conuocatis et præsentibus ac- dendo introducat præfatos Ciues et populos in dominium rundem, statuat(que) easdem eidem præmisso novae no- ræ donationis titulo perpetuo possidend(as); si non fuerit ntradictum: Contradictores, si qui fuerint, euocet ipsos ntra annotatos Ciues et populos nostros de dicta Kewe stram in præsentiam, ad terminum competentem ratione ntradictionis eorum reddituros efficacem: Et post haec ip- oru)m pos(ess)ionar(iorum) Introductionis et Statutionis se- em cum nominibus Contradictorum et Euocatorum, si qui- erint, terminoque assignato, nobis fideliter rescribatis. ræsentes autem Sigillo nostro maiori, quo ut Rex Hungariæ imur, fecimus consignari. Datum Budæ feria quinta proxima st festum Assumptionis Virginis gloriosæ. Anno Do(mi)ni, illesimo quadringen(tesi)mo duo decimo. Regnorum autem ost)rum — Anno Hungariæ etc. vicesimo quinto, Romano- m vero tertio. Sigismundus m. p. (L. S.). — Nos itaque andatis dicti Domini nostri Regis, in omnibus obedire cu- en(tes), ut tenemur, una cum præfato Nicolao filio ywko de Kukuch, nomine Regio, in praenotatis litteris egalibus, nominatim inter alios conscriptos, nostrum ho- ni)nem Vzt discretum virum magistrum Nicolaum cium et Concanicum nostrum ad præmissa fideliter exequen- um) nostro pro testimonio fidelignum duximus destinandum; ni demum exinde ad nos reuersi nobis concorditer retule- nt; quod idem homo Regius, ipso nostro testimonio præ-

sente Sabbatho, proximo ante festum Natiuitatis Virginis gloriosæ, nunc præteritum, ad facies prædictarum Curiar(um) Walwanus et Szcrenoch vocatarum in Comi(ta)tu de Keue in contigua vicinit(a)te territorii dictæ Ciuitatis Kewe adiacentium habitatoribus destitutarum Vicinis et Commetaneis earum uniuersis inibi legitime conuocatis et præsentibus acceden(tibus); præfatos Ciues et populos de præfata Kewe in domi(ni)um earundem introduxit, easdemq(ue), præmisso novæ Regiæ donationis titulo, eisdem Ciuibus et populis, nullo penitus Contradictore apparente statuisset perpetuo possiden(das) et haben(das) legitimis diebus in faciebus earundem permanendo. In cuius rei memoriam, perpetuamq(ue) firmitatem præsentes litteras nostras priuilegiales pendentis et authentici Sigilli nostri munimine roboratas, Alphabeto intercisas, eisdem Ciuibus et populis duximus conceden(das). Datum quinto decimo die, diei Introductionis et Statution(is) prædicta; Anno Do(mi)ni supradicto (1412). Præsentibus honorabilibus Viris Do(mi)nis Petro Lectore, Benedicto Cantore, Colomeo Custode, Nicolao, Paulo, Andrea, ceterisq(ue) Canonicis in Ea(dem) Eccl(es)ia, prædicti Regis Ungariæ familiaribus sempiterno. Secundarum autem continen(tia) verbalis hæc est: „Nos Mathias Dei Gratia Hungariæ, Bohemiæ etc. Rex, nec non Dux Austriæ ete. Memoriæ commendamus Tenore præsentinm significantes, quibus expedit universis: Quod fideles nostri prudentes et circumspecti Judex et Jurati Cives Oppidi, Illustrissimæ Dominæ Beatricis Reginæ Consortis nostræ charissimæ, Kewÿ vocati in Insula sua Chepel habiti, nostrum venientes in conspectum, in suo ac cæterorum uniuersorum Civium et Incolarum eiusdem Oppidi nomine et personis nobis exponere curarunt in hunc modum: Quod cum temporibus his superioribus, Idem oppidum Kewÿ, casu quodam infortuito funditus incineratum et combustum fuisset; Litteræ et literaria eo-

Instrumenta atque Priuilegia, quas et quæ item super
us Libertatibus ex exemptionibus inferius articulatim
ificatis, et expressis tam a nobis quam etiam a Diuis
am Regibus Hungariæ, nostris scilicet Prædessoribus ema-
s et confectas habuissent, eodem igne penitus periissent,
e in præsenti nullas prorsus Litteras, nullaque Priuile-
quibus huius modi eorum Libertates temporum in Pro-
ı tutari et defendere possent, præ manibus haberent.
plicatum itaque humiliter nobis exstitit, ut huius modi
quas eorum Libertates et gratiarum prærogativas, quibus
et hactenus usi sunt et gavisi, eisdem Civibus, præsen-
s scilicet et futuris de nouo dare et concedere, ac in
rum Priuilegium redigi facere dignaremur, quæ quidem
rtates et Prærogativæ eorumdem, uti ipsi asserunt, et
n nos bene meminimus, (quod) hæ fuerunt, imprimis
Ciues et ceteri Incolæ dicti oppidi Kewȳ ab omni so-
ne Tributi seu Thelonii tam in nostris Regalibus et Re-
libus, quam aliorum quorumcunque Bonis, cuiuscumque
us et Conditionis fuerint, et tam super aquis, quam su-
terris, Pontibus, Repletionibus, seu aggeribus, aliisque
uscunque Structuris sint simpliciter supportati et perpe-
exempti habeantur. Item quod ipsos, aut ipsorum alter
etiam res et familiæ ipsorum, pro debitis delictis, seu
ssibus aliorum nemo per totum Regnum Nostrum Hun-
æ ad alicuius Instantiam arestare, detinere vel iudicare
sumat, sed si quis aliquid actionis, vel quæstionis contra
em, aut ipsorum alterum, vel etiam homines et fami-
s eorundem habent, vel habuerint, hi id in præsentia
cis et Juratorum dicti Oppidi Kewȳ iuridice quærant, ubi
i contra eos quærulanti Judicium semper et Justitia ad-
strari debeat. Si qui autem Judicio eorum non conten-
ntur, hy causam suam imprimis in presentiam Magistri
uernici nostrum Regalium et deinde ad Majestatem no-

stram libere possint appellare. Item, quod Comes et officiales præfatæ Insulæ Chepel nullam prorsus Jurisdictionem aut aliquam aliam potestatem super ipsos Ciues et incolas dicti oppidi habeant, neque eosdem ad alicuius instantiam aliquando judicare, vel aliqua unquam byrsagia super eosdem extorquere audeant. Nos igitur accepta huiusmodi supplicatione eorundem Ciuium et Incolarum dicti Oppidi Maiestati nostræ modo, quo supra porrecta; quia dignum et Rationi consonum fore duximus, ut Regia sublimitas suorum fidelium priscis et legitimis supplicationibus condescendat. Igitur præmissas Libertates pro quiete et commodo eorundem Ciuium et cæterorum oppidanorum, quoad omnes earum consistentias et articulos acceptauimus, apprebauimus et ratificauimus, easq(ue) et omnia in eis contenta, dicto oppido Kewȳ, omnibusque et singulis Ciuibus et Hospitibus in eodem pro tempore commorantibus Maiestas nostra Regia ac de plenitudine nostræ Regiæ potestatis de nouo et ex nouo duximus dandas, conferendas et concedendas, omnino acceptamus, et approbamus, damusque et conferimus præsentium per vigorem.

Quo circa vobis fidelibus nostris, vestris et singulis Prelatis, Baronibus, Comitibus, Castellanis, Nobilibus, eorundem officialibus, item Ciuitatibus, Oppidis et Villis, earumque Rectoribus, Judicibus, et Villicis, Præterea Tributariis et Theloniatoribus ubiuis per totum Ambitum Regni nostri, tam in terris, quam super aquis, ac Pontibus, Repletionibus, seu Aggeribus, aliisque quibuscunque structuris Tributa tenentibus seu exigentibus, tam scilicet nostris Regalibus et Reginalibus, quam aliorum quorumcunque, nec non Comitibus, ac aliis quibusuis officialibus in præfata Insula de Csepel pro tempore constitutis, cunctis denique aliis cuiusuis status et Conditionis hominibus, quibus præsentes ostenduntur, harum serie firmissime committimus et mandamus, quatenus a modo in posterum præfatos Ciues et Incolas dicti oppidi Kewȳ

sentes, ut præfertur, et futuros præscriptis ipsorum Li-
tatibus et Prærogatiuis impedire, turbare, seu aliquo
lo molestare, vel etiam Libertates ipsas infringere nullo
uam tempore præsumatis, nec sitis ausi modo aliquali
ciæ nostræ sub obtentu. Præsentibus perlectis, exhibenti
stutis. Datum Budae in festo Sacratissimi Corporis Chri-
Anno Eiusdem, Millesimo quadringentesimo octuagesimo
o. Regnorum Nostrorum Anno Hungariæ vero Tricesimo
ndo, Bohemiæ vero Vicesimo primo. Mathias, m. p. (L. S.)

Quas nos de uerbo ad uerbum sine diminutione et aug-
to aliquali transcribi et transumi, præsentique Transum-
nostro inseri et inscribi facien(das); memoratis Ciuibus
sigillo Ciuitatis; jurium illorum futura pro cautela dan-
duximus et concedendas; Communi suaden(te) justicia;
sentibus perlectis, exhiben(ti) restitutis.

Datum Comaromii die prima mensis Decembris; Anno
nini; Millesimo, sexcentesimo decimo octauo.

L. S.) Lecta publicata et proclamata in Congrogatione Ciuitatis præfatæ Comaromiensis, per me Johannem Pajor de Magyarbél; Juratum Notarium eiusdem Ciuitatis Comaromiensis, m. p.

На полеђини стоји званично уверење:

„Anno domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo tertio
Trigesima Martii in Sede Judiciaria et generali Congre-
ione Comitatus Pesth, Pilis et Solt in Confinio Fölek
ebrata præsentibus Egregiis et Nobilibus Francisco Zehus,
e Comite Michæle Almásy, Paulo Csudaj et Joanne Thahy
exhibitæ præsentes Exemptionales et lectæ, publicatæ ac
oclamatæ per me Georgium — arda de — Juratum Sedis
liciariæ prædictorum Comitatuum Posth, Pilis et Solth
tarium.

LXV.

Фердинанд III, као мађарски краљ, у овој својој дипломи од 1655 потврђује и одобрава, да Срби у Коморану и у Ђуру живећи, као потомци Срба из Српског Ковина и старих српских становника доњег Ковина, уживају сва она права, која су стари мађарски краљеви подарили предцима њиховим, који су некад живели у поменутим местима Кеве и Рац-Кеве (у Старом Ковину и у Српском Ковину).

Nos Ferdinandus Tertius Die gratia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ. Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæque, etc. Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchio Moraviæ, Dux Lucemburgæ, ac superioris et inferioris Silesiæ, Wirthembergæ et Thekæ, Princeps Sueviæ, Comes Habspurgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, et Goritiæ, Landgrauius Alsatiæ, Marchio Sacri Romani Imperii supra Anasium, Burgouiæ, ac superioris et inferioris Lusatiæ, Dominus Marchiæ sclauonicæ, portus Naonis et Salinarum. etc.: Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis. Quod fideles nostri, Nobiles Petrus Kapelleth, Sigismundus Wály, Petrus Foghas, Joannes Ràcz, et Petrus Monasterly coram nobis personaliter constituti, suis ac reliquorum Rascianorum in Oppidis nostris Regiis Revkomaromensi, et Jauri(n)ensi degentium et commorantium nominibus et in personis exhibuerunt et præsentàrunt certas quasdam litteras nobis Diuorum quondam Ungariæ Regum, prædecessorum uidelicet nostrorum foelicium recordationum Priuilegiales, super certis libertatibus et immunitatibus, Keuiensibus olim Rascianis, ipsorumque posteris et successoribus clementer collatis, emanatas et insertas: Quorum quidem Rascianorum Keuiensium ex linea seu

sapia cum superius nominatim specificatis
scianis ac Sociis eorumdem in annotatis Op-
is nostris degentibus condescendisse, Tur-
mque diram ob crudelitatem et tyrannidem necessitati,
hasce partes, tutioris et tranquillioris sui permansionis,
uorum incolumitatis ergo migrâsse asserantur. Supplica-
extitit Majestati n(ost)ræ nominibus et in personis eorun-
, quorum supra, debitâ cum instantiâ humillimè, quatenus
em universas Litteras Priuilegiales, omniaquè et singula
sdem contenta, ratas, gratas, et acceptas habere, appro-
, roborare, et ratificare, ac pro iislem, velut ex linea,
ut præmissum est, prosapia antelatorum Keuien-
m descendentibus, ipsorumque posteris ac successoribus
etuo ualituras gratiose confirmare dignaremur. Nos itaquè
smodi humillimâ supplicatione eorundem, nostræ, modo,
supra porrectâ Maiestati, Regiâ benignitate exauditâ,
entèr et admissa, præattactas Litteras priuilegiales uni-
s coram nobis productas et repræsentatas, non abrasas,
cancellatas, neq(ue) in aliqua sui parte suspectas, sed
prorsus uitio et suspicione carentes, non minus, quam
æsentibus Litteris n(ost)ris de uerbo ad uerbum inser-
t inseriptæ essent, quoàd omnes earundem continentias,
las et articulos, eatentùs quatenus eaedem rite et legi-
existunt emanatæ, ratas, gratas et accepta(s) habentes,
uantùm in continuo huiusmodi Libertatum et Immu-
um usu fuissent, ac etiam nùnc essent) approba-
s, acceptauimus, roborauimus, ac pro praefatis
cianis, ipsorumquè posteris et successori-
innouari, perpetuo ualituras gratiosè confirmauimus.
entes insuper ut iidem affulgentibus futuris beati-ribus
ribus, id est, propulsato diuinâ benignitate christiani
is hoste Turcâ, rursus ad propria redire, ibidemque re-
, ac omnibus et singulis illis priuilegiis, libertatibus et

immunitatibus, ad instar praememoratorum Keuiensium praedecessorum, uti præmissum est, suorum ipsorumque posteri ac successores uniuersi per omnem uitam suam uti, frui et gaudere possint ac ualeant. Saluis iuribus alienis, praesertim uero Ecclesiarum Dei. Harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut Rex Ungariæ utimur impendenti communitarum uigore et testimonio Litterarum. Datum per manus fidelis n(ost)ri nobis dilecti Reuerendi Georgii Szelepcheny, Episcopi Ecclesiæ Nittriensis, Lociquè ac Comitatus eiusdem supremi et perpetui Comitis, Consiliarij nostri ac Aulæ n(ost)ræ per dictum Regnum nostrum Ungariæ Cancellarii, in Arce n(ost)ra Regia Posoniensi die uigesima quarta Mensis Junii. Anno Domini, Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo quinto. Regnorum nostrorum Romani decimo nono. Hungariæ et reliquorum trigesimo. Bohemiæ uero Anno uigesimo octauo.

Ferdinandus, m. p.

Georgius Szelepchény, m. p.
Episcopus Nitriensis.

Reiterata Expeditio Confirmationis Priuilegiorum Rascianorum Révkomaromiensium et Jaurinensium ob certos commissos errores.

Andreas Ruthkay, m. p.

LXVI.

Вук (Wolffang Farkas) Капушвари подноси ћесару Леополду I предстојећу просбу, у којој се моли, да ћесар уврсти у ред угарских племића сина му Ђорђа, који је и по матери Катарини, рођеној Вањи, од племићског рода.

сана је ова проба у Коморану 1687, а краљ је одобрио октобра 1687 год.

Sacratissima Cæsaræ ac Regia Maiestas Domine Domine mentissime.

Innata Maiestatis Vestræ Sacratissimæ Benignitate et nificentia, qua erga quosuis fideles suos Subditos paterna pensione feri consuetus stimulatus, ad Augustissimum Matatis Vestræ Thronum flexo poplite accedendum eidemque iestati Vestræ Sacratissimæ mei submississime Supplicana duxi, quatenus fidelium Seruitiorum meorum hactenus temporum atque occasionum varietate Sacro regni Hunga- Diademati, consequenter Maiestati Vestræ præstatorum, leinceps quoque pari fidelitatis obsequio præstandorum ob pectum me infrascriptum Wolffangum Kapusváry, per me Catharinam Valy consortem cum filio suo rgio, primogeno meo, veluti aliòs etiam a Nobilibus na- Cœtui et Consortio verarum atque indubitarorum Regni Hungariæ, partiumve eidem annexarum, Nobilium adbere et annumerari hacque infra depicta arma, seu Nobitis Insignia Nobis hæredibusque ac Posteritatibus nostris iusque Sexus uniuersis clementer inpartiri dignetur. Quam iestatis Vestræ Sacratisimæ Clementiam et gratiam fides ac perpetuis Seruitiis meis promereri adnitor.

Sacratissimæ Maiestatis Vestræ Sacratissimæ

humillimus perpetuusque
fidelis Subditus

(МЕСТО ГРБА)

Wolffangus Kapusuáry, m. p.

Concessit Sua Sacratissima Cæserea Regia Maiestas. Po- ỹ die 19 Octobris Anno Domini 1687. Petrus Korom- y, El(ectus) Episcopus Nitriensis, m. p.

На полеђини стоји:

Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam, ac Germaniæ Hungariæ, Bohemiæque Regiam Maiestatem etc. Dominum Dominum Clementissimum. Humillimum Memoriale infrascripti Wolffangi Kapusuáry.

LXVII.

Ћесар Леополдо I, у овој својој дипломи од 19 октобра 1687 г. племство, које је Вуку Капушварији лично подарио, пренаша сада и на сина му Ђорђа и на потомке Вукове.

Nos Leopoldus Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, Ramæ Serviæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Cumaniæ, Bulgariæque etc. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioliæ, Marchio Moraviæ, Dux Lucemburgæ, ac Superioris et inferioris Silesiæ, Wiètthenbergæ et Thekæ, Princeps Sveviæ, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kiburgi et Goritiæ, Landtgravius Alsatiæ, Marchio Sac(ri) Romani Imp(erii) supra Anasu(m), Burgoviæ, ac Superioris et inferioris Lusatiæ, Dominus Marchiæ Slavonicæ, Portus Naonis, et Salinarum, etc.

Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis. Quod Nos cum ad nonnulorum fidelium virorum humillimam supplicationem, nostræ propterea factam Majestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis n(os)tri Wolffangi Kapusvary, quæ ipse sacræ primum Regni n(ost)ri Hungariæ Coronæ, et deinde Majestati n(ost)ræ pro locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia fideliter et constanter exhibuit et impendit, ac imposterum quoque pari fidelitatis constantia sese exhibere et impendere velle pol-

ur. Cum igitur ob id, tum vero ex gratia et munificentia
)ra, qua quosque de Nobis et Republica Christiana bene
itos Virtutisq(ue) collendæ studiosos, Antecessorum n(o-
orum, Diuorum quondam Regum Hungariæ exemplo pro-
i, eisq(ue) certa Virtutum suarum monumenta, quæ ad
ora quæq(ue) præstanda eos incitare possent, decorare
uevimus.

Eundem itaq(ue) Wolffangu(m) Kapusváry, ac
Eum Catharinam Valy Consortem, nec non Geor-
m Primigenum ejus (cum hi et antea nobilitari
erogativa gavisi fuissent), e statu et conditione
bili, in qua hactetus perstitisse dicitur, de Regiæ no-
potestatis plenitudine, et gratia speciali eximentes, in
um et numerum verorum et indubitatorum Regni n(o-
Hungariæ et Partium Annexarum Nobilium duximus
merandum, cooptandos et adscribendos. Annuentes, et ex
n(ost)ra scientia, animoq(ue) deliberato concedentes, ut
a modo imposterum futuris et perpetuis semper tempo-
s, omnibus illis gratiis, honoribus, indultis, privilegiis,
tatibus, juribus, prærogativis, et immunitatibus, quibus
ri, veri, antiqui et indubitati prædicti Regni n(ost)ri
gariæ, et Partium ei annexarum Nobiles hactenus quo-
o libet de Jure, vel consuetudine usi sunt et gavisi,
turq(ue) et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac va-
t, hæredesq(ue) et posteritates ipsorum utriusq(ue) sexus
ant atq(ue) possint. In cujus quidem n(ost)ræ erga ipsos
bitæ gratiæ et Clementiæ, ac Liberalitatis Testimonium,
q(ue) et indubitatæ Nobilitatis Signum hæc Arma seu
ilitatis Insignia, Scutum videlicet militare erectum, cœ-
ni coloris fundum ejus viridi Campo interoccupante, su-
quo maculosa Tygris duobus posterioribus pedibus errecta
s, ore hiante, rubeaque exerta lingua, et cauda elevata,
rioribus in pedibus Caput Turcicum cruentatum gestans

cernitur. Scuto incumbentem Galeam militarem craticulatam, sive appertam, Regio Diademate, ex eoq(ue) dextrum brachium humanum integrum, cubitotenus elevatum, inq(uo) vola nudam frameam gerens, preferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ Lacinis seu lemniscis hinc flavis et cœruleis, illinc vero candidis et rubris in Scuti extremitates se se placide diffundentibus, illudq(ue) ipsum decenter exornantibus, quemadmodum hæc omnia in principio sive capite præsentium L(itte)rarum n(ost)rarum Pictoris edocta manu et artificio, propriis et genuinis suis coloribus clarius expressa, et ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur; Eidem Wolffango Kapusváry, ac per eum super nominatis personis, ipsorumq(ue) hæredibus et posteritatibus utriusq(ue) sexus universis gratiose danda duximus et conferenda. Decernentes, et ex certa nostra scientia, animoq(ue) deliberato concedentes, ut ipsi a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, sive Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum et antiquorum præfati Regni Hungariæ, Partiumq(ue) ei annexarum, Nobilium, sub iisdem Juribus, prærogativis, indultis, libertatibus, et immunitatibus, quibus caeteri veri, antiqui, et indubitati dicti Regni nostri Hungariæ, Partiumq(ue) ei annexarum Nobiles, natura, aut antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturq(ue) et gaudent, ubiq(ue) in præliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis omnibus et singulis, ac quibusvis Exercitiis Militaribus, et Nobilitaribus, nec non et Sigillis, velis, cortinis, aulæis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus, sub meræ, veræ, synceræ et indibitatæ Nobilitatis Titulo, quo eos ab omnibus, cuiuscumq(ue) Status, dignitatis, honoris et præeminentiæ homines existant insignitos et ornatos dici, nominari, haberiq(ue) et reputari volumus et mandamus, ferre

gestare, illisq(ue) in ævum uti, frui et gaudere possint aleant, hæredesq(ue) et posteritates ipsorum utriusq(ue) us universis valeant, atq(ue) possint.

In cujus Rei memoriam, firmitatemq(ue) perpetuam præes Lit(t)eras nostras Privilegiales, secreto Sigillo nostro, ut Rex Hungariæ utimur, impendenti communitas eidem ffango Kapusvăry, ac per Eum suprafatis personis, ipsoq(ue) hæredibus et posteritatibus utriusq(ue) Sexus unis, jam natis, et deinde beneficio Dei nascituris gratiose las duximus et concedendas.

Datum per manus fidelis nostri Nobis dilecti R(eve-di Petri Korompay electi Episcopi Nitriensis, Consiliarii ri, et Aulæ n(ost)ræ per Hungariam Cancellarii, in Cite nostra Regia Posonien(si), die decima nona Mensis bris, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Octuagesimo timo, Regnoru(m) nostrorum Romani Vigesimo nono, Hunriæ et reliquorum Trigesimo secundo, Bohemiæ vero anno gesimo primo.

Reverendissimis, ac Venerabilibus in Christo Patribus, minis: Georgio Szecsény Metropolitanæ Strigoniensis, fra- Martino Borkovich Colocensis et Baciensis Ecclesiarum onice unitarum Archiepiscopis; Georgio Fényessy electo iensis, antelato F(rat)re Martino Borkovich, Administra- Zagrabiensis, præfato Petro Korompay electo dictæ Nisis, Fratre Augustino Benkovich Varadiensis, Leopoldo c(tæ) Rom(anæ) Ecc(lesiæ) Presbitero Cardinali Comite Kolonich Jaurinensis; Stephano Kada electo Transylvanis, altero Stephano Senney de Kys Sennye Wesprimien- Nicolao Balogh Vaciensis; Michæle Dvornikovich electo nadiensis; fratre Paulo Szecsény, Quinq(ue) Ecclesiensis; ancisco Jany electo Sirmiensis; Godefrido Kapaun Szemanensis; Andrea Peterffy Nonensis; Francisco Csikuliny de

Szuszed electo Scoppiensis; Comite Valentino Drugeth de Homonna electo Corbaviensis; Alexandro Mikulich de Brokunyeucz electo Tiniensis; Matthia Radanay electo Scardonensis; Sede Episcopatus Segniensis vacante; fratre(i) Nicolao Plumbeo Bosnensis; Jacobo Hasko electo Rosnoiensis, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Item Spectabilibus et Magnificis: Comite Paulo Esterhàzy de Galantha, perpetuo in Frankno, Aurei Velleris Equite, præmemorati Regni n(ost)ri Hungariæ Palatino; Comite Nicolao Draskovich de Trakostyan Judice Curiæ nostræ Regiæ; Comite Nicolao Erdeödy de Monyorokerék antelatorum Dalmatiæ, Croatiæ et Sclavoniæ Regnorum nostrorum Bano; Comite Emerico similiter Erdeödy de Manyorokerék mentionata, Tavernicorum; Comite Adamo à Zrinio Agazonum; Comite Georgio pariter Erdeödy de dicta Monyorokerék, Cubiculariorum; Comite Stephano seniore Zichy Janitorum; Comite Georgio Illésházy de eadem, perpetuo à Trencsin, Dapiferorum; Comite Christophoro de Battyan perpetuo in Németh — Ujvár Pincenrarum; Comite Joanne Draskovich de attacta Trakostyan, Curiæ nostrorum Regalium in Hungaria Magistro; ac Comite Joanne Palffy Comite Posoniensi, Cæterisque quam plurimis toties memorati Regni Hungariæ Comitatus Tenentibus etc. etc. Honores.

Leopoldus, m. p.

(L. P. S.)

Petrus Korompay, m. p.
El. Episcopus Nitriensis.

Joannes Maholány, m. p.

На полеђини стоји:

Lectæ et solenniter nemine Contradicente publicatæ sunt præsentes benignæ Suæ Majestatis Sacratissimæ Ar-

les, per me infratenatum Subrogatum Comitatus Comaniensis Notarium.

Actum Comaromii die 3 Febr. 1688.

Stephanum Cseörgey, m. p.

LXVIII.

Дворска царска камера у Бечу, актом својим од 23 уста 1688 г. налаже будимској камералној инспекцији, не спречи Србима из Ђура и Коморана повратак у Срп- Ковин (Rácz-Keve), у ком су становали предци тих Срба.

An die Cameral Inspection zu Offen.

Unseren Gruss.

Es haben Ihro Kayserliche Mayestät unser allergnädig- r Herr auf der Raab undt Comorn zu Dato wohnhaften äazen gethanes allerundterhänigstes Anlang undt Bitten d den Ihro von Uns der Hoff Cammer in Sachen beshechen gehorsamsten Vortrag allergnädigst entschlossen Ihnen äazen den so genannten Orth Keve Unweith Ofen lie- ndten undt von der Rääzen Vorfahrern mit ge- ssen Privilegiis verhero besessenen Orth ewe widerumb einraumen, die hierüber habente, ıdt von ihnen Rääzen vorgeschizte Privilegia aber durch in rebus Hungaricis angeordnete Commission weithers erlegen zulassen. Alsso ergehet in höchstgedachten Ihrer yserlichen Mayestät Nambes der bewelch hiemit, dass die meral Inspection besagten Rää'zen obgedachtes th Keve zu bewohnen Einraume, und in die ssess gebe, wegen ratificirung und confirmirung ihrer rgewenten Privilegien aber in anhero Hoff vorweissen solle. ien den 23 Aug. 1688.

Excelsæ Cameræ Aulicæ suæ sacratissimæ Maiestatis Cæsareæ Decreti locum Keve contingentis extradata per Registratorem Viennæ Austriacæ.

LXIX.

Дворска царска камера у Бечу, актом својим од 23 авг. 1688 налаже будимској камералној инспекцији, да не спречи Србима ђурским и коморанским повратак у Српски Ковин (Rácz-Keve), у коме су становали предци тих Срба.

In Cammeralem Inspectionem Budæ.

Salutem nostram.

Sua Sacratissima Cæsarea Maiestas Dominus Dominus noster clementissimus etc. ad tam Jaurinensium, quam Commaromiensium de dato et nunc habitantium humillimam supplicationem et Instantiam, et ad Sibi a nobis ab Aulica Cammera in rebus factam obedientissimam propositionem Se benignissime resolvit, ipsis Rascianis ita nominatis, prope Budam jacentem, et a Rascianorum antecessoribus certis privilegiis antea possessionatum locum Keve, iterum restituere, supra habentia, et ab ipsis Rascianis producta Privilegia autem, per in rebus Hungaricis ordinatam commissionem ulterius revidere.

Ideoque in nomine altæ dictæ suæ sacratissimæ Cæsareæ Maiestatis hisce mandatur; ut ipsa cameralis Inspectio praenominatis Rascianis ante dictum locum Keve ad habitandum relinquat, et in illorum possessionem tradat, propter Privilegiorum ipsorum ratificationem et confirmationem eis huc ad Aulam monstret. Vienæ die 23 Augusti Anno 1688.

Excelsæ Cameræ Aulicæ Suæ sacratissimæ Cæsareæ Ma-
tatis Decreti, locum Keve contingentis extradata per Re-
stratorem Viennæ Austriæ.

LXX.

Будимска камерална инспекција заказује свима и сва-
ме, био он ма којег реда и сталежа, да не узнемирује
бе, који би се из Коморана или Ђура вратили у Ковин
ácz-Keve), јер је то, вели, њихова стара постојбина, па
по времену опустела, а сем тога, да поменуте Србе нико
узнемирује у њиховој трговини и у другим њиховим
дњама.

Von der Römischen Kayserlichen auch Königlichen Maye-
ät etc. Unsers Allergnädigsten Herrn Herrn wegen allhundt
den wass Standt, Würde und Dignität selbe seyendt, so
hl geistlich als weltlich, wie auch hof hundt Anderen
ficieren hiemit in Freundschafft anzufügen, wassmassen
chst gedacht Ihro Kayserliche Mayestät etc. allergnädigst
olvirt, dem su Raab vundt Comorn dato wohnhafften Rä-
zen auf dero gethanes allerunderthänigstes Anlangen
ndt bitten ihnen den unveith von Offen liegenten und von
n Räätzen Vorfahren mit gewissen vorgeschuzten,
dt zu der in rebus Hungaricis angestölten Commission
mittirten Privilegien besessenen Orth Keve widerumben
nzuraumben und in Possess zu lassen. Dahero in namen
ro Kayserlichen Mayestät etc. von obhabenten Ambts
gen all undt Jeden obangezogenen Solches zu dem Ende
ederen, undt anbey respective Dienst freundliches Ersuchen
llen gedachte Räätzen zur gehorsambster Volge
hst Ernente Ihro Kayserliche Mayestät allergnädigsten
illen undt meinung erwendten Orth Keve sicher

undt unperturbiter, ohne menniglicheſ Jenes öden Einöden bewohnen, alda ihren Handl undt Wandltreiben, undt in Raecischer Possess vorthin geniessen zu lassen. Woran beschteht offt höchst gedacht Ihro Kayserliche Mayestät Allergnädigster Willen undt Meinung. Geben in Offen den 20 Septembris, Anno 1688.

Per Römischen Kayserlichen Mayestät
Cameral Inspection.

(L. S.) **Johann Stephan v. Wirlein** m. p.
Adam Lang m. p.

Testimonialia ab Inspectione Camerali Budensi data pro parte introductionis tam Commaromiensium quam Jauriensium Rascianorum in locum Keve in Insula Csepell vocata prope Budam.

LXXI.

Прокламација деспота Ђорђа Бранковића, коју је написао у Оршави 12 јуна 1689 г., и којом позива свеколики народ српски и бугарски на оружје противу Турака.

(Оригинал овога писма нашао сам међу артијама подвојводе Ј. Монастирлије).

„Георгіє вторіи Божіею милостію къ сємъ їлларіуєскимъ, тракіинскимъ, и инымъ востоуннымъ областємъ, прадѣднаго отєуєства наслѣдни деспотъ, вишшои и нижнои Мусіи херцегъ, и велики кнѧзъ сватои рімскои области: такожде же державы сватаго Саввы, и Црнє Горє, дєднуиіи же господаръ херцеговски, и сремски, Іоанополски, и Оугарскаго кралєвства и странамъ ихъ грофъ, и прѡуаш:

Приꙋчившꙋся и намъ приближити се ка прадѣднемꙋ
емꙋ отачаствїю: и к вашим милостемъ предвараемъ
ъ нашимъ любазно цѣлованнымъ писанїемъ: желаю-
ѿ съ више даннꙋю благодатъ, яко да здравственно
лагодꙋшественно обрѣт вы са васемъ подрꙋчїемъ ва-
ъ милостемъ. По сихъ настоꙗнїи скоро посланыхъ дѣлъ
самотрїхомъ снабдѣнїꙗ православнїе наше вѣры, и
избавленїꙗ народа нашего Сербо босанно и бꙋлгарро-
но славенскаго ꙗзыка, и иныхъ обрѣтаюштимсꙗ въ ва-
восточнои и сѣверноп Илирїи, Тракїи, Мисїи и Проу:
ради подобно естъ намъ вооружатисꙗ, и ка Ришавѣ
ꙋ приближитисꙗ: Паки ѿ тꙋдꙋ Бога вседржителꙗ ꙋ по-
ить призꙋвавшꙋ, и на обштаго съпротивника Исмаилта
врага крстꙋ господню ꙋстремисꙗ: идѣже все воин-
рода нашего ожидаемъ: тоуїю скоро да поспѣшите
ашемъ подрꙋчнемъ вашеи милости, и прилежаштїю
оштїю прїити, яко да предате сїе наше посланїе: и
встивше † и всесвꙗтѣншаго оца нашего Арсенїꙗ
трнархꙋ православномꙋ и архїепископꙋ Пекскомꙋ вла-
о рꙋкою свꙗтителства его къ намъ посланнꙋю Єписто-
, ѥйже изводъ прислахомъ къ вашои милости: И ми-
ть Божїꙗ да пребꙋдетъ васегда са вашимъ милостемъ,
ристъ Исꙋсе. Аминъ.

Данно ѿ Ришавы града Июна .вї. лѣта господнꙗ ,ахпѳ
89).

Георгие Бранковичь, с. р.

LXXII.

Цесар Леополдо I по молби Адама Фелдвари, и
ана Монастирлије потврђује повластице, које је отац ње-
Фердинанд III даровао Србима у Коморану и у Ђуру

5 јуна 1655. Ова повеља Леополдова издата је поменутим Србима у Бечу 14 априла 1690 год.

„Nos Leopoldus Dei gratia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæque etc. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioliæ, Marchio Moraviæ, Dux Lucemburgæ, ac superioris et inferioris Silesiæ, Wierthenbergæ, et Thekæ, Princeps Sueviæ, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi et Goritiæ etc. Memoriae commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod medio Fidelium nostrorum Egregiorum Adami Földváry et Joannis Monasterli, tum pro parte ipsorum, quam vero reliquorum Uniuersorum Graeci Ritus Rascianorum in Regio Oppido nostro Comaromiensi et Jauriensi degentium et commorantium, exhibitæ sint nobis et præsentatæ certæ quædam Sacratissimi olim Principis Domini Ferdinandi Tertii Romanorum Imperatoris et Hungariæ Regis beatissimæ memoriæ Prædecessoris et Genitoris nostri desideratissimi super Priuilegiis Raszköuiensibus, modernorum videlicet Supplicantium Prædecessoribus datorum confirmatione, in Regia arce nostra Posoniensi Die Vigesima quarta Mensis Junii Anni Millesimi Sexcentesimi Quinquagesimi quinti emanatæ Litteræ certam etiam in eo benignam annuentiam continentes, quod propulsato ex Partibus illis Diuina voluntate hoste Turca iidem rursus ad propria unde pulsi sunt loca redire, omnibusque et singulis immunitatibus, antiquisque libertatibus uti, frui, et gaudere possint ac valeant sub Tenore infrascripto. Supplicatum itaque extitit Maiestati nostræ nominibus et in personis quorum supra demissa cum instantia humillime, quatenus easdem Litteras, omniaque et

ıgula in illis contenta ratas, gratas et accepta haberi, ap-
obare, roborare, ratificare, ac pro ipsis, ipsorumque Posteris
Successoribus uniuersis perpetuo valituras gratiose confir-
ıre dignaremus. Quorum quidem Litterarum Tenor sequitur
hunc modum. Nos Ferdinandus Tertius Dei gratia electus
manorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hun-
riæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæque etc. Rex
— — — Memoriæ commendamus tenore præsentium
nificantes, quibus expetit universis. Quod fidelis nostri No-
es: Petrus Kapelleth, Sigismundus Wály, Pe-
us Foghas, Joannes Rácz, et Petrus Monasterly
ram nobis personaliter constituti, suis ac reliquorum
ascianorum in Oppidis nostris Regiis Révkomaro-
ensi et Jauri(n)ensi degentium et commorantium
minibus et in personis exhibuerunt et præsentârunt certas
asdam litteras nobis Diuorum quondam Ungariæ Regum,
ædecessorum uidelicet nostrorum fœlicium recordationum
riuilegiales super certis libertatibus et immunitatibus
eviensibus olim Rascianis, ipsorumque posteris et suc-
ssoribus clementer collatas, emanatas et insertas; Quorum
idem Rascianorum Keuiensium ex linea seu
osapia cum superius nominatis, specificatis
ascianis, ac Sociis eorundem in annotatis Op-
dis nostris degentibus condescendisse, Tur-
rumque diram ob crudelitatem et tyrannidem necessitati,
hasce partes tutioris et tranquillioris sui permansionis,
suorum incolumitatis ergo migrasse asseruntur. Suppli-
tum extitit Maiestati n(ost)ræ nominibus et in personis
rundem, quorum supra, debita cum instantia humillime,
atenus easdem universas literas Priuilegiales, omniaque et
ıgula in eisdem contenta, ratas, gratas, et accepta haberi,
probare, roborare, et ratificare, ac pro iisdem, vel ut ex
ıea, seu, ut præmissum est, prosapia antelatorum Ke-

viensium descendentibus, ipsorumque posteris ac successoribus perpetuo ualituras gratiose confirmare dignaremur. Nos itaque huiusmodi humillima supplicatione eorundem, nostræ, modo quo supra porrecta, Maiestati, Regia benignitate exaudita, clementer et admissa, præatactas litteras priulegiales uniuersas coram nobis productas et representatas, non cancellatas, neq(ue) in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus uitio et suspicione carentes, non minus, quam si præsentibus litteris nostris de uerbo ad uerbum insertæ et inscriptæ essent, quoad omnes earundem continentias, clausulas et articulos, eatenus, quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatæ, ratas, gratas et acceptas habentes, (in quantum in continuo huiusmodi libertatum et immunitatum usu fuissent, ac etiam nunc essent) approbauimus, acceptauimus, roborauimus, ac pro praefatis Rascianis ipsorumque prosteris et successoribus innouari, perpetuo ualituras, gratiose confirmauimus. Annuentes insuper, ut iidem, affulgentibus futuris beatioribus temporibus, id est, propulsato, diuina benignitate, christiani nominis hoste Turca, rursus ad propria redire, ibidemque residere, ac omnibus et singulis illis priuilegiis, libertatibus et immunitatibus, adinstar præmemoratorum Keuiensium prædecessorum, uti præmissum est, suorum ipsorumque posteri ac successores uniuersis per omnem uitam suam uti, frui et gaudere possint ac ualeant. Saluis iuribus alienis, præsertim uero Ecclesiarum Dei. Harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut Rex Ungariæ utimur impendenti communitarum uigore et testimonio literarum. Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti Reuerendi Georgii Szelepcheny, Episcopi Ecclesiæ Nittriensis, locique ac Comitatus eiusdem supremi et perpetui Comitis, Consiliarii nostri, ac Aulæ nostræ per dictum Regnum nostrum Ungariæ Cancellarii, in Arce nostra Regia Posoniensi die uigesima quarta Mensis Junii. Anno

ini, Millesimo Sexcentesimo Quinquagentesimo quinto. ıorum nostrorum Romani decimo nono. Hungariæ et re-ɔrum trigesimo. Bohemiæ uero Anno uigesimo octauo. inandus, m. p. — Georgius Szelepchény, m. p. Episco-Nitriensis.

Nos itaque huiusmodi humillima supplicatione pro parte ıtorum Rascianorum in dictis Comaromiensi et Jauriensi dis commorantium, nostræ modo quo supra porrecta Ma-ti benigne exaudita, clementer et admissa præspecificatas ras Confirmationales non abrasas, non cancellatas, ne-aliqua sui in parte suspectas, sed omni prorsus vitio ac cione carentes, præsentibus Litteris nostris de verbo ad ım insertas et inscriptas, quoad omnes earundem conti-ias, clausulas, et Articulos eatenus quatenus eædem rite ɔgitime existunt emanatæ, et in quantum præfati Suppli-ɔs in usu præmissorum, de præsenti etiam essent, ratas, ıs, et acceptas habentes, acceptauimus, approbauimus, ıcauimus; proque præfatis Rascianis, ipsorumque Poste-et Successoribus uniuersis innouando, perpetuo valituras iose confirmauimus, Imo acceptamus, approbamus, ratifi-ısque et confirmamus; Saluo Jure alieno, præsertim vero esiarum Dei et Nostro. Harum nostrarum secreto Sigillo ɔro, quo ut Rex Hungariæ utimur impendenti communi-m vigore et Testimonio Litterarum. Datum in Ciuitate ɔra Vienna Austriæ. Die Decima quarta Mensis Aprilis, o Domini Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo. Regno-Nostrorum Romani Trigesimo secundo, Hungariae ɔeliquorum Trigesimo quinto, Bohemiae vero Anno ɔesimo quarto.

eopoldus, m. p.

(L. S.)

Joannes Maholany, m. p.

LXXIII.

Позивница цара Леополда писана у Бечу 6 априла 1690 год. патријарху Арсенију (III) Црнојевићу.

„Leopoldus Divina favente Clementia Romanorum Imperator, semper augustus etc. etc.

Honorabilis, Devote, Dilecte; Pluribus Nobis relatum est quantopere vobis cordi sit rei Christianæ incolumitas et incrementum, cujus egregia vos præbuisse specimina fideli defuncto Generali Picolomni ibl locorum agenti opera navata non sine satisfactione intelligimus, id ipsum Nobis deinceps a singulari fide, ac studio vestro, præsertim vero in Deum cultu promittentes, dum non dubitamus vos, pro ea, qua apud Populos illarum Partium et imprimus Rascianos et Albanenses polletis authoritate, strenue collaboraturos, ut oblata a Deo tam opprtuna occasione jugum Turcicum, sub quo hactenus deplorandum in modum gemuerunt, exutiant et armis Nostris sociati barbaram Ottomanorum Tyrannidem deprimere modis omnibus extinguereqne juvent. Opus certe Deo gratiossimum præstituturi, Nostra etiam gratia Cæsarea Regiaque omnino dignum: quam uti vobis offerimus, ita vivis documentis comprobare in se ferentibus occasionibus non omittemus.

Datum in civitate Nostra Vienna. Die sexta mensis Aprilis Anno millesimo sexcentcesimo nonagesimo. Regnorum Nostrorum: Romani trigèsimo secundo, Hungarici trigesimo quinto, Bohemici vero Anno trigesimo quarto.

Leopoldus, m. p.

F. A. Henr. Comes de Strattman.

Ad mandatum Sacræ Cæsarea Regiæque Majestatis proprium

Steph. And. de Werdenburg, m. p.

LXXIV.

Оне исте године (1690) 10 марта, кад су Срби на по-
ћесара Леополда I прешли у Аустро-Угарску државу и
снову привилегијских права тамо се настанили; потвр-
је старе привилегије 1 јула 1667 старо-седеоцима већ
ијаћеним Србима и Грцима, који су живели у горњој
ској а на име у Дебрецину, Сатмару, Сатмар-Нимету,
рошици Кало и другим крунским спахилуцима. Из до-
списа дознаје се, како беху устројене оне старије срп-
насеобине, каквим је правним основима ујемчан био оп-
ак оних српских и грчких трговачких и привредних
кина. Из овога списа видимо даље, да су они, који су
ли привилеђије, јасно увиђали корист, коју је имала
ава од оних српских досељеника, који су у оним пустим
евима Угарске подигли и развили трговину и радиност.
важан спис даје нам могућност, да дознамо, на каквим
равним основима организоване биле, након Црнојеви-
сеобе, оне српске насеобине, које се настанише по сло-
им краљевским варошима, варошицама и селима у Угар-
које су испрва тако исто подчињене биле камералној
нистрацији.

„Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Im-
tor, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ,
natiæ, Sclavoniæ, Ramæ, Serviæ, Galliciæ, Lodomeriæ,
aniæ, Bulgariæ etc. Rex, archidux Austriæ; dux Bur-
iæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ; Marchio Moraviæ; dux
nburgæ; ac Superioris et inferioris Silesiæ, Virtenbergæ
hekæ; Princeps Sveviæ; Comes Habsburgi, Tyrolis, Ky-
i et Goritiæ; Landgravius Alsatiæ; Marchio sancti Ro-
imperii, supra Anasum Burgundiæ, ac superioris et in-
ris Lusatiæ, dominus Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis
alinarum etc.

Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis, quod nominibus et in personis fidelium nostrorum Martini Horváth, judicis, cæterorumque universorum, tunc Debrecini degentium Graeci Ritus, sanctæque Romanæ Ecclesiæ unitorum quæstorum et negotiatorum, ex diversis vicinis regnis, ac provinciis, præsertim autem ex Macedonia advenientium, in preattacto oppido nostro Debreciensi sedes figentium, sed et aliorum in partibus præfati Regni nostri Hungariæ superioribus quæstum exercentium, et pariter terras illas incolentium Græcorum ac Rascianorum, exhibitæ sunt nobis, et præsentatæ certæ quædam ternæ litteræ. Et primæ quidem nostræ, die 1 mensis Julii anno domini 1607 in civitate nostra Vienna Austriæ, pendentique secreto sigillo nostro communitatæ. Aliæ item duæ, cameræ nostræ Scepusiensis protectionales, in annis 1688, et milesimo sexcentesimo octuagesimo nono patenter confectæ, certa puncta, privilegiaque et immunitates ad conservandam inter eosdem bonum ordinem, negotiandique, et secure sub nostra protectione, specialique gratia vivendi modum directa, iisdemque per nos impertita, in se continentes tenoris infrascripti, supplicantes majestati nostræ demissa cum instantia humillime, quatenus nos easdem litteras, omniaque in illis contenta, rata, grata, et accepta habentur, litterisque nostris privilegialibus denuo inseri et inscribi facientes, non solum approbare, roborare et ratificare, pro quo eisdem supplicantibus, ac eorum hæredibus posteris et successioribus universis perpetuo valituras gratiose confirmare, verum etiam communitati eorundem ritus in attacto oppido nostro Debreciensi degenti et commoranti tum circa exercitium divini cultus hactenus per helveticae confessioni addictos eiusdem incolas, per disjectionem iconis beatæ Mariæ Virginis, Deique genitricis impie impeditum, tum vero magistratus inter ipsos erigendi institutionem,

berumque ad instar aliorum incolarum et fidelium subdito-
ım nostrorum teritorii, uniusque sanctæ Anniæ nuncupatæ
ortæ eiusdem oppidi usum, aliaque adhuc puncta prioribus
rivilegiis superaddere, in illisque singulis eosdem et ipso-
ım prævio modo universis conservare, tueri, ac defendere,
: per alios universos fideles nostros contervari, tuerique ac
rotegi facere benigne dignaremur. Quarum quidem terna-
ım litterarum tenor sequitur ordine hic continuato;

Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum imperator
mper augustus — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
lemoriæ commendamus tenore præsentium significantes, qui-
us expedit universis, quod nominibus et in personis fidelium
ostorum universorum Græci Ritus negotiatorum, in partibus
egni Hungariæ superioribus degentium et commorantium,
xhibita sunt nobis et præsentata certa quædam puncta, la-
ino idiomate conscripta, bonum videlicet ordinem, ac modum
n negotiatione ipsorum rite observandum, securioremque ac
utiorem eorundem in præmemoratis antelati regni nostri par-
bus superioribus permansionem fiendam concernentia, et ex
nsensu Cameræ quoque nostræ hungaricæ, quæ ipsos Græci
tus negotiatores nobis debita cum instantia humillime re-
ıendavit: composita et concinata tenoris infrascripti. Sup-
atum itaque exstitit humilliter majestati nostræ nominibus
in personis eorundem, quorum supra Græci Ritus nego-
orum quatenus eiusdem puncta, omniaque et singula in
em contenta, rata, grata, et accepta habentur, litterisque
ris privilegialibus inseri, et inscribi, factaque approbare,
orare, et ratificare, ac pro antelatis Græci Ritus negotia-
bus, ipsorumque posteris, et successoribus universis per-
uo valitura, gratiose confirmare dignaremur. Quorum qui-
m punctorum tenor talis est.

Primo. Ut liceat, liberumque sit in bonis, seu dominiis fisci nostri majestatis regiæ, signanter Szatmár et Szatmár-Némethi, nec non Kálló, ac aliis his similibus iidem Græcis residere, domos nempe sive residentias extra liberas ac regias civitates nostras in attactis bonis nostris, non tamen absque onere loci talis comparare fornices, res suas mercimoniales verum exponendi, erigere, sed et eosdem in eum finem, per fideles incolas seu subditos nostræ majestatis admitti, nec nullo obstaculo esse debere. Præterea res, seu merces quasvis, ex Turcia, et aliis eidem adjacentibus regnis, seu provinciis inductas, in regno hoc nostro Hungariæ, ubique locorum, quandocunque, quibusvis nempe temporibus, etiam præter nundinas publicas, et fora hebdomadalia, libere, citra præiudicium tamen ceharum et mechanicorum, quorumcunque locorum eorundem, vendendi facultatem habere.

2. Ut iidem Græci, a cameris majestatis nostris hungaricis, signanter vero Scepusiensi, tamquam sibi propingviori omnimode dependeant, et in occurentibus controversiis, sive impetitionibus quorumvis, potissimum potentiorum, debitam protectionem ab inde præstolentur. In cujus subjectionis, sive dependentiæ signum, et recognitionem iidem Græci respectu moderni ipsorum numeri, singulis annis, et quidem pro novo anno singulos ducentos florenos, in futurum autem iisdem in numero accrescentibus pro rato, proportionaliter videlicet, seu discretione antelatæ Cameræ nostræ Scepusiensis, quantum ipsis impositum fuerit, fisco nostræ majestatis regio præstare, et ad perceptoratum antelatæ Cameræ nostræ Scepusiensis quotannis, ut præmittitur, præsentare se, prout offerent, ita et obligabuntur. Eadem tamen Camera nostra Scepusiensis in eo diligenter attendat, et invigilet, ne dictorum Graeci Ritus negotiatorum numerus, in tantum; quo cuipiam locorum illorum nocumento possint, excrescat et augeatur.

3. Ut de omnibus, et quibusvis rebus, seu mercibus in regnum nostrum Hungariæ inducendis, justam semper, utramque nostræ nempe majestatis, et eiusdem regni nostri tricesimam indubitanter persolvant.

4. Et quia inter eosdem Græcos, non minus inter se se ad invicem, quam et alios externos rixas, sive dissidentias, et alias eiusmodi controversias respectu negotiationis æque ac aliarum quæstionum, quocunque sub titulo movendarum, subinde oriri, possibile sit, ad quarum dirimendarum determinationem judicariam, ut judicem, et quidem bene possesionatum, et in prænominato regno nostro stabilitatum, inter se se, sive e numero sui eligere possint et habeant eligendi facultatem, cuius judicis lata sententia judiciaria, si que partium dumtaxat Græcorum contenta non esset, depositis prius viginti quatuor florenis in medietatem nimirum prænominato fisco nostro regio, in altera vero medietate dicto judici cedentibus, sic demum causam eandem in facie repetitæ Cameræ nostræ Scepusiensis finaliter decidendam, per viam appellationis provocandi potestatem habeat; accederet etiam, quod si quispiam memoratorum Græcorum, item Rascianorum, Armeniorumque, sed et Orboniariorum et Moldavanorum, sive transalpianorum sub titulo nempe, sue nomine prælibatorum Græcorum, tamquam iisdem Græcis adnatorum et quæstum excercentium quempiam inter se se vel externos, cujuscunque conditionis, etiam nobilitaris, quacunque in re delinquere contingerit, et tunc talem delinquentem Græcum seu nationalem, prærogativo videlicet nobilitari minus gaudentem, talis pars læsa, prius coram nemine alio, sed supraato ipsorum judice Græco in ius attrahere, et contra ipsum procedere debeat, ac tandem parti illi non contentæ, externo siquidem absque omni declarata mulcta ad præcitatam Cameram Scepusiensem ius appellationis conceditur. Salvo quoque penes excernos, seu comitatenses contra memoratos Græces

vora prærogativa nobilitari gaudentes in aliis casibus, causas quæsturarum et contrabandarum (quorum judicatus præcise penes annotatas Cameras nostras Hungaricas esset) minus concernentibus, sive potentiariis actibus suo modo coram comitatu procedendi facultate remanente.

5. Ut eiusmodi iudex præcitatorum Græcorum tempore electionis pro fidelitate, et devotione majestati nostræ, et sacræ prætitulati regni nostri Hungariæ coronæ debita, in facie prænotatæ Cameræ nostræ Scepusiensis, strictissimum præstet juramentum.

6. Ut omnes et singuli prænominatorum Græcorum prædictarumque nationum, antequam in Turcia merces emendi, et educendi causaliter suscipiat, prius id ipsum præfato judici suo manifestent, sed et idem judex, vel eo absente substitutus, tales in Turciam tendentes negotiatores, ne quidpiam adversus regnum nostrum Hungariæ, cum Turcis, vel ibidem quibusvis aliis moliantur adversi, neque arma contra constitutiones patrias in Turciam inferant, soleniter adjurabit, egredientes vero e Turcia pari passu (salvo jure primæ inductionis vel eductionis tricesimæ super rebus educendis vel inducendis permanente) itidem coram sæpefato judice Græco se se sistere, et qualiter in Turcia, sive alibi illarum partium in regnis in quibus peregravit et merces colligit, processisset, quæ viderit aut audiverit, in quantum videlicet nostræ majestati in regno nostro jam antelato præjudicaret, vel præjudicare posset, eidem judici ordinario nempe, vel substituto sub juramento propalare adstrictus sit, delinquentes vero in præmissis per eundem sæpefatum judicem capiantur, et in Camera prædicta Scepusiensi, præsente ipsoque judice, jure mediante puniantur.

7. Si quæ partium toties fatorum Græcorum, et reliquarum scilicet prædictorum nationum negotiatorum ad invicem arma cœperit, et is, qui eusmodi rixarum ansam præbuisse

vie duorum Græcorum juramentali testimonio, compertus it, pœnam seu mulctam ducentorum florenorum ipso facto rrat, in una siquidem medietate dicto fisco nostro regio, ltera vero sæpefato judici irremisibiliter solvendam.

8. Si quispiam memoratorum Græcorum et nationum to antelato judice, et ejusdem judicio, seu foro judiciario urciam regrediens coram Turco, seu magistratu Turcico, am per sæpefatum judicem Græcum semel ventilatam de- decidendum moveret, pariter poenam ducentorum flore- m eidem fisco et judici prælicto æqualiter partiendam, ue memoratum judicem exequendam experiatur.

9. Juribus seu consvetudinibus inter eosdem Græcos ab quo observari solitis, in suo vigore deinceps quoque sal- remanentibus.

10. Ut supra declaratæ eorundem Græcorum, nationum- præmentionatarum residentiæ a quarteriis militum præ- ariorum nostræ majestatis Germanorum ac Hungarorum, et aliorum, quorumcunque in quantum fieri possit, in fa- m quæstus exercitii eorundem immunes sint et exemptæ.

11. Ut a modo in posterum, nemo prælibatorum Græco- nationumque præmentionatarum (nisi indubitata nobilitari rogativa gaudens) in comitatibus regni reperiatur, imo enus receptus pro non recepto habeatur, verum omnes, inguli ejusmodi Græci et nationes prærogativa nobilitari us gaudentes, in numerum et chetum reliquorum Græ- m, et nationum adstricti sint, et sæpiusfatæ Cameræ ræ Scipusiensis dependentiæ sibsint.

12. Et ultimo liberum quoque religionis eorundem exer- m iisdem Græcis in locis quibus degerint, etiam cum in- entione ministri ipsorum religionis admittitur, ita tamen, idem minister, seu parochus eorum sacrae manae ecclesiae unitus esse, et ab episcopo

Munkacsiensi itidem unito dependentiam habere debeat, et teneatur.

Nos itaque huiusmodi humillima supplicatione nominibus, et in personis supra memoratorum Græci Ritus negotiatorum in præspecificatis partibus supra dicti regni nostri Hungariæ superioribus degentium et commorantium, nostræ, modo quo supra porecta, majestati, regia benignitate exaudita, clementer, et admissa prædeclarata puncta præsentibus litteris nostris privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali inserta, et inscripta, quoad omnes eorundem continentias, clausulas, et articulos eatenus, quatenus eadem rite, et legitime existant, emanata viribusque eorundem veritas suffragatur, rata, grata, et accepta habetur, litteris inseri et inscribi faciendum approbavimus, roboravimus, et ratificavimus, ac pro sæpefatis Græci Ritus negotiatoribus, ipsorumque posteris et successoribus perpetuo valituras gratiose confirmavimus, imo acceptamus, approbamus, roboramus, ratificamusque et confirmamus, salvis juribus alienis, harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariæ utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio litterarum.

Datum in civitate nostra Vienna Austriæ die 1 mensis Julii, Anno millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo regnorum nostrorum Romani nono, Hungariæ et reliquorum decimo tertio, Bohemiæ vero undecimo.

Leopoldus, m. p.

(L. S.)

Franciscus Szegedy m. p.
Episcopus Vacziensis.

Stephanus Orban.

LXXV.

Савремени превод привилегије, коју је ћесар Леополдо подарио народу српском 21 августа 1690 године.

(Из архива војводе Јована Монастирлије).

„Леѡполдъ божїею милостїю избранны Кесарь римскы, и въсегда вишны немаукы, Оугарскои и Чешкои, Далматскои, и Хрьватскои, Срьбскои босанско словино и Бгарскои землаы кралю. Лоустрїи велики херцегъ, боурсидїи, бврбантїи. Стирїи, Кариинти, Карниоллїи, Лвксенбрге, горнои и нижнои Слезїи, Витембергїи, Теѡклї, Ікефїи велики Херцегъ, и коекода свештенои римскои ьржави, и Бврговн Моравн, горнои и долнои Бвзатїи (Лвзатїи), Маркехо Хапсапвргвмв, Тироли, Ферретв, Кабвргв Горици, Мархикв словинскои земли, и Наѡнисъ, тако ь Линароум пре(де)лѡ(м) госпо(ди)нъ и проуда.

Вѣдомо бвди бож(ас)та(в)номв вашемв оусрьдьствїю вѣрности, преосвештенномв и смѣрномв и намъ зѣлѡ ьзлюбленномв Арсенїю Урьноевнѣв, архїепископв рьбскомв, и епископѡмъ, и всемв чинв свештенномв, и нрскомв, Капетанѡмъ и вице-капетанѡмъ, бировомъ, и здїамъ, и всемв грьчаскаго закона синовѡмъ восточнїе ркве. Землае срьбскои, благарскои, грчаскои, Херцеговине Црьнѣи Гори. Далмацїи, Босны, Наѡнинополи, Оугарскои, рьватскои, и осталнмъ предѣлѡмъ всемъ слишештнмъ или твштнмъ, овв нашв слободнвю книгв, и милость нашв есарсквю и кралевсквю, и въсако добро. Не такмо нс ить вашихь, кое сте предь нась послали, ѿ всехь кась Елчїи вашемв Епископв Іоаннополскомъ Исаїи Дїтовичв, но и еште нами сказаѡ ѿ вств лѣпше извѣтише, развмехѡмъ и милостивно ѡтачьскїи при(ми)хомь ше понижно и оумилено благодаренїе.

Како вам изъ немилостивныи поганскыихъ тоурскыхъ рукоухъ ръзбавихомъ, и потврьдихомъ вась на прьвое каше отаурьство и слободу, за то отаурьску нашу обрану и милость къ вамъ показахомъ, и вѣуныимъ нашимъ подвѣзаніемъ и съ клѣтвою потврьдихомъ. За кое видѣвши вашу правду, и тврьдую вѣрность, кою сте къ намъ до сада показали, и еште се ѿсадь и више уздамо.

Како сте се и сами обѣштали, да намъ хоѣете право служити вы и ваши синови, оунуци и праоунуци ваши. Тако же и ми съ великымъ помилованіемъ и нашу милость и правицу къ вамъ показати хоѣемо, и всех вась у наше царско и милостивно и милосрьдное недро примамо. И ви такожде како подъ свога милостивога господина, и по правди цара, подъ наше крилоо и помошть се подайте, и съ нами житіи и оумрѣти имати каконо вашимъ хвалениимъ и тврьдимъ срдцемъ били сте и до сада. И ми то видѣвши; примихомь вашу сведоуби и посланике.

Того ради и ми васъ свихъ ѡпште, под нашу ѣесарскую и кралевскую власть примисмо милостивно и благодарно, не теке васъ ради вашего усрдіа ради и вѣрности, нь и ваша чеда и потомке по вась, и нима давамо въ вѣуныи помень.

И ви еште боле и у болю вѣрность утврьдите садь и по садъ, оружіа ваша днѣи противу немилостивога поганина Тврчина, кои е ѿ почела христіанскому роду и закону прогониваль, и злїи непріятель.

То тако видѣвши примите узданно и оусрьдно, и имайте слушати ѿ нашихъ воинст(а)кныихъ поглаварѡвъ, и терати нашего и вашего непріятеля, кои е христіанскому роду многу пакость и неволю съ неправдою оучинїо.

Паки вась отаурьскыи сьвѣтую облагуенїа и милость нашои и царскои дрьжави подклонныи бивше, изобилно

-ниеѣете, и сада ваше желаніе и прошеніе не презрѣсмо. Како сте годе ѕактевали, помиловасмо васъ и милосрьдное доконасмо, и дадохсмо тако по ѕаконѹ въстоѹніе цркве грьѹьскаго ѕакона, по старомѹ вашемѹ обиѹаю, и по синаксарѹ слободно дрьжати, како сте и до садь. И оѹ васъ да се никто не мѣша, любо кто би біѡ, ни црьковніи, ни свитскыи люди ѿ дроѹгога ѕакона (¹).

Да имате слободно съмовластіе себи и(ѕ)мѣѹ собѡмъ себь архіепископа поставлѧти, ѿ своего рода и еѕика срьбскаго, ѕакона грьѹаскаго, кога изберѣ въсь духовенскіи и свѣцкіи съборь, а дрѹгога рода и еѕика и ѕакона, Срьбиемъ архіепископѹ не бивати. Срьбски архіепископь да имать слободно съмовластіе своимъ црькваѡ христіанскыимъ греѹескаго ѕакона іепископе поставлѧти и посвѣштавати, гдѣ потреба бѹде, а дроѹги се ѹ то немѣшати, кроме архіепископѹ срьбскіи; да поставлѧ ігѹмене по монастирехъ, и попове по варошехъ и по селехъ, и дрѹге свяке редовнике; и цркве ѿ из нова правити и обнавлѧти, гдѣ потреба бѹде. Единемъ словѡмъ своимъ съмовластіемъ и вса црьковнаа правленіа правити.

Како и до саде за прьвихъ светопоѹчившихъ кралѥвъ оѹ кое сѹ слободе били, и въса дрьжали; и мыхъ тако даемо и потврьѣѹемо, да можете ѹ мирости жити по свои ѕемли срьбскои, и по свои грьѹьскои, и по Благаріи, и по Ѹрьнои Гори, и по Далмаціи до мора, и по Іоанинополи; такожде и по въсѣи Оѹгарскои и Хрьватскои, гдѣ се годе находе и прѣбиваю люди Христіани грьѹаскаго ѕакона, доклѥ годе въси вѣрніи и смѣренни бѹдете, да

(¹) На овом месту стаино неко доцније знак а доле ову прибелешу: „Колъ прелесніе и лъжніе реѹи! А чесо ради Гардиналъ Коллоничъ гонилъ Деспота и Старца (Патриара Арсенија III) и православніа христіани! Пасьматеръ ..... Гардиналѹ и господьствѹюштимъ. Боже опрости.

можете своимъ съмовластїемъ ѹправлѧти и дрьжати и веселити се.

Такожде и надъ црьковнымъ редѡм, сїи реѹь, надъ архїепископомъ, и надъ епископи, и надъ монастири, и калѹгери, и надъ свѣцкы поповихъ и въсь дѹховенскыи рѣдъ, монастире и црькве, и домове свакога рѣдовника, ѿ свашта слободни бити, и нитко не моѣи кою силѹ оучинити оу више именованнынихъ црькваxъ и домовехъ редовникѹкынихъ.

Такожде и въсь дѹховнїи рѣдь десѣтакъ ни ѿ шта не давати, и ѿ свакыхъ побирїахъ и квартирахъ слободнїи бити, и прьвашнѡмъ слободѡмъ живѣти, како и за прьвихъ светопоучившихъ кралѣвахъ.

Не допѹштамъ власть никомѹ ѿ свѣцкынхъ людихъ да не имать надъ црьковнымъ людма, кроме насъ, нитко власть имѣти ѹхватити, харештовати, ни педѣпсовати. Ако ли би кои ѿ свештеннихъ людихъ и црьковнихъ што виновать бїѡ, србскыи архїепископъ црьковнымъ сѹдѡмъ сѹдити, ѹхватити, харештовати, и педепсовати свике рѣдовнике грьчьскаго законa, кои се находе по скехъ тихь землѧхъ више именнованныхъ.

Тако заповѣдамо и потврьѣѹемо.

Еште даемо и потврьѣѹемо чрьчьскаго закона христїанскым црквамъ и монастирѡмъ, што е годе прежде било, и садь то даемо, подъ архїепископїе, под епископїе, подъ монастире, и подъ свѣцке цркве, оуние и баштине, и свако добро, кое ѥ годе именовано, и кое сте имали ѹ прьво време светынхъ кралѣвъ, што сѹ годе дали били, и ми саде даемо и потврьѣѹемо, да свакн своимъ владѣти може.

Паки црькве христїанске кое ѥ било христїанскы непрїатель съ силою и съ неправдою ѹзеѡ, светынхъ нашихъ кралѣвь задоушбине, и те прежде, тако заповѣдамъ и обѣштаваемъ, паки ваше бити, Кою ѣе годе Богъ дати ѿ Твр-

ıа достати, кое сѹ ваше прѣжде биле, тако велнмъ
ѣтъ бити.

Када потрѣба бѹде срьбскомѹ архїепископѹ и еписко-
мъ по ѕеман поѣн, по монастирехъ по варошахъ и по
ıехъ, свое црькве христїанске наглѣдати, и свое рѣдов-
ке и христїане оучити, по старомѹ вашемѹ ѡбичаю.

Ѕато никомѹ не допѹштамо, да вамь нитко не досади,
ни чимъ не бѹнтїе, ни да се въ васъ мѣша ни црьков-
, ни свѣцки люди ѿ дроугога ѕакона и ѥзика.

Ѕа коих нашь дарь и милосрьдное дарованїе ѿ насъ,
ожде ѿ васъ въсакыимъ ѩкостїю ѕаслѹжити вашѹ вѣрѹ,
ѕакѡнь, и смѣренїе непоколѣбимо да можете одрьжати
егда и ни ѹ какѹ ѕлѹ врѣменѹ сами не покварити, ни
те наше милости не ѿстѹпити. И ми велми ѡбричемо
тврьдимо, и ѡсталѹ милость до васъ допѹштати скемь
едного. Обештасмо нашѹ цесарскѹю и кралѥвскѹю ми-
сть тврьдимь и не поколебимимъ бити.

Дато въ нашемь настолнемь граде Бѣчю. Месеца
ѹгуста ка҃ лѣта господня ,а҃х҃ѹ царьства нашега римска
год. кралѥвства ѹгарскагѡ а҃ѕ҃, паки чешкаго а҃д҃-гѡ.

LXXVI.

Цесар Леополдо I декретом својим од 11 априла 1691
. потврђује Јована Монастирлију од народа српског из-
ног вице-војводу.

„Nos Leopoldus, Divina favente Clementia, Electus Ro-
norum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hun-
riæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Rex, Archi
x Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioliæ
Virtembergæ, Superioris et Inferioris Silesiæ, Marchio

Moraviæ, Superioris et Inferioris Lusatiæ, Comes Habspurgi, Tyrolis et Goritiæ etc. Universis et singulis nostris militibus Hungaris tam Equestris quam Pedestris Ordinis officialibus, Supremis Capitaneis, Vice Capitaneis, Vexilliferis, signanter vero toti Communitati Gentis Rascianæ Gratiam Nostram Cæsaream, ac Regiam et omne Bonum notum facientes. Nos Electum a mentionata communitate Rasciana Vice Ductorem Joannem Monasterly ad demissam ejusdem Gentis Instantiam benigne confirmasse, nec non Punctis ab eodem decem porrectis clementer annuisse et desuper Mandatum dedisse, ut præfatis Punctis plenarie satisfiat, minime dubitando eundem Joannem Monaszterly seque ac ceteros sibi concreditos Rascianos secundum oblata strenue contra Ottomanos belligeraturos et in quibusvis occurentiis opes et vires suas pro possibili impensuros esse, ut Nostrum et totius laborantis Christianitatis servitium quoquo modo promoveatur. Quapropter universis Vobis, ac Singulis benigne committimus, et serio mandamus, ut suprafatum Joannem Monaszterly pro Vice-Ductore Gentis Rascianæ agnoscatis, et honoretis, ejusdem Auctoritati nulla in re derogetis, quemadmodum ita vos facturos esse benigne confidimus.

Dabantur in Civitate Nostra Viennensi Die undecima mensis Aprilis, anno Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo primo, Regnorum Nostrorum Romani Trigesimo Tertio, Hungarici Trigesimo Sexto, Bohemici vero Trigesimo quarto.

Leopoldus.

(L. S.)

Starenberg.

Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ
Majestatis proprium

Christophorus Dorlelm.
Joannes Adamus a Vöbler.

LXXVII.

Шта је већано и закључено о српској милицији на са-
у архидуката аустријског у Бечу 1693 (¹) године.

На полеђини овога писма стоји написано:

„Taliter in Generali Consilio Comitiorum Archiduca-
ı Austriacæ Vienensis Civitatis solenniter tractatum et
tillatnm fuit".

Изнутра је написана ова одлука аустријског сабора:

„Die Rätzische National Militz hat einige
utirte hieher geschücket, umb ihre Sachen dahier zu
citiren, undt haben Ihro kays. Mayestät allergnädigst
lvieret, den alhier vor einer geraumer Zeithero in Ar-
gehaltenen Fürsten in Serbien in die vorige Freyheit
etzen, undt das Commando besagter National Militz dem-
en widerumb anzuvertrauen; dahingegen Verspricht Er,
e Militz verstercken, undt zu der Kayserlichen haubt-
ée zu stossen. Man ist auch willens dieser Manschafft
ge Gelder zu ihrer Unterhaltung assigniren zu lassen.

„Item eodem tempore ad Eosdem Deputatos Rascianæ
ionis Ablegatos clementissime per Sacra verba Cæsarea
sis promissionibus quæ tam Sacratissimæ Cæsareæ Ma-
atis Adhortatorio Mandato atque Diplomatum ejusdem
inentia benigne iisdem et sancte impertiebantur exhi-
anturque, quam insuper voce per Eminentissimum Car-
lem a Kollonich promittebantur assecurabuntur, tunc in
c modum alloquutis, uti sequitur:

„Sacratissimam Cæsaream Majestatem Beatissimo Pon-
i scripsisse, ac omnino Eandem promisisse Rascianis ali-

(¹) Исписан је овај документат са оригинала, који се налази у ар-
породице Монастирлија.

isque sub jugo Turcico existentibus Christianis majora Priuilegia daturum esse, quam antea habuerint, liberumque Religionis exercitium iisdem permissum et Patriarchas in Imperio Eiusdem tolleraturam et permanere concessuram, ea ratione inductam, quod præstet ac consultius sit, eosdem Christianos omnes sub Imperatore Christianorum esse, quam Turcico: de quibus cunctis sic se habentibus summefatus Cardinalis vivum testimonium perhibere poterit.

Actum Anno Salutis Millesimo Sexcentesimo nonagesimo tertio.

„Also ist es in algemeinen Berathschlagung auf dem Erzherzoglichen Landttag der Österreichischen Stadt Vien Anno Millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio solenniter abgehandelt und durchgegangen worden“.

LXXVIII.

Царски дворски војени Савет у писму свом од 11 маја 1694 год. из Беча даје на знање патријару Арсенију (III) Црнојевићу и под-војводи српске народне војске Јовану Монастирлији, шта је решено о населењу народа српског.

„Sacræ Cæsareæ Regiæque Hungariæ et Bohemiæ Majestatis, Domini nostri Clementissimi Nomine Orientalis Ecclesiæ Græci Ritus Archi-Episcopo, Domino Arsenio Csernovics et Rascianae Militae Vice-Ductori Domino Joanni Monasterlÿ, hisce benigne significandum, Eosdem haud dubie Sacræ Cæsareæ Regiæque Majestatis positivam et præcisam resolutionem, vigore cujus Gens Rasciana tam pro Inclyti Regni Hungariæ, quam propria etiam Rascianorum convenientia, in partes intra Danubium et Tybiscum sitas, eidemque rite assignandas translocanda

, ab alte fatæ Suæ Majestatis Camerario, Generali Com-
ssario bellico et Equitatus Generali Domino Donato Hei-
r Comite ab Heidershaimb uberius intelexisse.

Cum igitur hæc summe dictæ Sacræ Cæsareæ Regiæ-
e Majestatis benigna Resolutio nec immutari nec differi
sit, sed sine mora, et ad amussim adimplenda esset, idem-
e Dominus Archi-Episcopus, cum Domino Vice-Ductore non
aliam rationem, quam cum in finem, huc citati sint, ut
n iis modus et tempus transmigrandi statim et taliter con-
tetur, ut hæc translatio sine ulteriori mora effectui man-
ari possit, ad quam transmigrationem memorata Natio
sciana eo libentius inclinabit, cum eidem terra abundans
tilis et tam spaciosa assignabitur, ut respectu habitatio-
m se largins dilatare et intuitu œconomiæ ibidem multo
nmodius vivire et subsistere poterit.

Ea propter minime dubitatur, Eundem Dominum Archi
iscopum et Dominum Vice-Ductorem cum supra dicto Do-
no Commissario Generali modum et tempus translationis
sque ulteriori mora concertaturos et re planarèe conclusa
tim operam adhibituros esse, ut repetita Gens Rasciana
loca eidem assignanda festinanter, et bono ordine se con-
at, fidelitatem suam huc usque laudabiliter exhibitam in
turum immobiliter continuet, indeque mereatur a sæpe fata
era Cæsarea Regiaque Majestate majoribus et amplioribus
atiis imposterum præmiari. Quibus de reliquo alte dicta
ajestas gratia sua Cæsarea et Regia benigne propensa
anet.

Per Imperatorem ex Consilio Bellico
Viennæ 11 Maii 1694.

(L. S.) **Christophorus Dorsch**, m. p.
Joannes Adamus a Wöber, m. p.

На полеђини овога писма стоји:

„Sacræ Cæsareæ Regiæque Hungariæ et Bohemiæ Majestatis, Domini Nostri Clementissimi Nomine Orientalis Ecclesiæ Græci Ritus Archi-Episcopo, Domino Arsenio Csernovich et Rascianæ Militiæ Vice-Ductori Domino Joanni Monasterly benigne assignandum.

LXXIX.

Други допис цесарског војеног Савета од 31 маја 1694 год., који је упућен патријару Арсенију (III) Црнојевићу и под-војводи српске народне милиције Јовану Монастирлији, због населења народа српског.

„Sacræ Cæsareæ Regiæque Hungariæ et Bohemiæ Majestatis, Domini Nostri Clementissimi Nomine Orientalis Ecclesiæ Græci Ritus Archi-Episcopo, Domino Arsenio Csernovich et Rascianæ Militiæ Vice-Ductori, Domino Joanni Monasterlii, hisce benigne significandum; intelexisse Sacram Cæsaream Regiamque Majestatem qualia petita iidem Nomine memoratæ Gentis Rascianæ, in puncto fiendæ ejusdem translationis in Campum Cumanum et partes Sclavoniae et signanter in parvam Valachiam sic dictam, apud altæ fatæ Suæ Majestatis Camerarium, ejusdemque Equitatus et Generalem Commissarium Bellicum, Dominum Donatum Heissler, Comitem ab Heidershaimb in Commissione Eidem hunc in finem delegata decenter proposuerant et siquidem Servitium Suæ Cæsareæ Regiæque Majestatis exposceret, ut dicta translatio quo citius, eo melius effectui mancipetur, et quidem taliter, ut messem in locis pro nunc posessis proxime sperandam, quidem colligere possit, cæterum vero certum numerum suorum statim seligant, qui loca: et territoria iisdem assignanda, confessim in possessionem recipiant, ædi-

cia extruant et habitationes ita æcomodent ut peracta messe, t ad futurum mensem Octobris totius Gentis Rascianæ Com-unitas infallibiliter subsequatur et commoda habitandi domi-lia inveniat, quem in finem supra dicto Domino Commissario enerali intimatum est, ut per Commissarios sibi subjectos ufficientes Stationes et loca ad inhabitandum apta, quanto-(ti)us assignari et Rascianis cum iisdem eo proficiscentibus te distribui et repartiri faciat; Præter ista repetita Sacra æsarea Regiaque Majestas ad demissa ejusdem Domini Archi-piscopi et Domini Vice-Ductoris exhibita puncta et quidom l primum et secundum ratione libertatis et independentiæ nigne annuit, ut sæpe fata gens Rasciana hunc in modum anslata, et in fidelitate sua huc usque exhibita, perseverans, lummodo Suae Caesareae Regiaeque Majes-ti subjecta, ab omni alia dependentiä vero m Comitatuum, quam Dominorum Terrestrium empta maneat, prouti etiam ad tertium benigne per-nsa est, quod si Divina favente Clementia, in terra ante c ab iisdem Rascianis inhabitata quies, et securitas re-abilita fuerit, pristina domicilia restitui curare, ea sub fallibili spe, sæpe dictos Rascianos se, uti fideles Subdi-s imposterum commprobaturos et ad promovenda Servitia blica, repellendosque hostium conatus sedulo, et strenue laboraturos esse.

Quod Eidem Domino Archi-Episcopo, repetitoque Do-no Vice-Ductori, pro Resolutione Cæsarea et regia, hisce tificandum fuit. Manetque sæpe fata Majestas iisdem Gra-sua Cæsarea et Regia benigne propensa.

Per Imperatorem ex Consilio Bellico
Viennæ, 31 Maii 1694.

(L. S.) **Christophorus a Dorsch**, m. p.
Joannes Adamus a Wöber, m. p.

На полеђини овога дописа стоји:

„Sacræ Cæsareæ Regiæque Hungariæ et Bohemiæ Majestatis, Domini Nostri Clementissimi Nomine Orientalis Ecclesiæ Græci Ritus Archi-Episcopo, Domino Arsenio Csernovics et Rascianæ Militiæ Vice-Ductori Domino Joanni Monasterly benigne assignandum.

LXXX.

Јероним Митрофан Поповић ексарх пећске патријаршије и архијепископата свете цркве Прве-Јустинијаније и свеколиког словено-српског Илирика, у свом писму од 17 марта 1696 год., које је написао подвојводи Јовану Монастирлији, описује и потврђује, како је Максим I патријарх српски са народом огласио и миропомазао Ђорђа Бранковића за деспота српског у Једренској цркви.

(Из архива подвојводе Јована Монастирлије).

„Nos infra sabscripta per præsentes universis et singulis, quibus expedit, notum facimus, quod ex dictis fide dignissimorum, generosissimorum, gloriosissimorumque virorum et auditu, maxime autem ex scriptotenus quadam authentica attestatione intellectu, cujus in hunc modum continens tenor sequebatur. Nimirum quondam beatæ reminiscentiæ Maxim, hujus nominis primus Archi-Episcopus, et Patriarcha Primæ-Justinianæ ecclesiæ in regno Slavo-Serborum, dum iter suum devotionis causa ad visitandum sanctissimum sepulchrum Christi salvaroris nostri, quod in sancta Hierosolymitana urbe est, direxisset, in illis pariter temporibus augustissimi, potentissimi, et invictissimi Leopoldi primi Romanorum Imperatoris residentes, turcice Capitychaie dicti, nomine D. D. Simeon Reminger, et Christopho-

s a Kindsperg, qui pro tunc apud Aulam Ottomanicam rcarum Imperatoris existebant. Ubi visitatis sacris locis, nique ibidem peracta devotione, Constantionopolim præ- tus beate requiescens pater, et Patriarcha Slavo-Serborum entalis Illyriæ, Maxim primus, revertens, adivit gloriosæ miniscentiæ dominum nomine Panajotum, (qui apud au- n ottomanicam primarius interpres fuerat); idem Panajota b secreta quadam confidentia significavit præfato Patri- chæ ipsorum hunc in modum: quod cæsareani residentes, nes christianos, sub jugo turcico gementes, ad insurgen- m, armaque capiendum contra dictum jugum turcicum adhor- ndo convocent, incitentque promittentes, quod si armorum mptione adversus communem hostem insurrexerint, ubi ar- da cæsariana cum temporum successione ad partes ipsorum scenderit, necessario Christianis bellum instituendum est, factum, postquam, Turca Arcem Uyvarinum a Christianis eperat, anno Domini 1663, a creatione mundi 7171, juxta entalem computum, in hunc finem cæsareo nomine omnibus tionlbus, ac populis fides facta, propriis suis voluntatibus, facultatibus, prout antiquis temporibus, moribus, et con- etudinibus suis introductis legibus, usitatis directionibus, dispositione proprii Magistratus imperturbate tam in spi- ualibus, quam sæcularibus rebus, receptoque modo suis incipibus, Ducibus, ac Despotibus, sicut ante invasionem irruptionem Turcarum in terris eorum gaudebant, aliis- e populo convenientibus officiis.

His omnibus singullatium auditis Patriarcha ex Con- ntinopolitanta urbe ad Adrianopolitanam iter fecit, ubi am ad latus Sultani Mehmet turcici imperatoris præme- rati cæsarei residentes habitabant, pariter Transilvaniensis idens Dominus Georgius Brankovich ibidem inveniebatur, ememoratus vero primus Maxim Patriarcha summo plenus udio huiusmodi adhortationis famam intellexit cum aliis

secum unanimiter secreto consentientibus, convenientes in Adrianopolitana metropelitana ecclesia tractandum, et concludendum consilium iniverunt antecessorum suorum avorum, abavorumque Despotum Slavo-Serborum, trium orientalium Imperatorum et celeberrimorum tredecim regum, vel potius Despotum Slavo-Serborum (cum in orientalibus partibus majori cum æstimatione olim usurpatum fuerat nomen Despotum quam Regum, qui Despotes absoluti dominantes fuerant, et post gradum, dignitatemque imperatoriam secundum gradum ac dignitatem obventuros fuisse intelliguntur, ideoque in locum Regio, tamen Slavo-Serborum magni duces et absoluti dominantes ab orientalibus imperatoribus nomine despotico exornando condecorati fuerunt. Id circa etiam apud antiquas orientales nationes, dum Gotho-Slavorum, vel potius vernacula lingua illorum Iilyrica dicendo Goszto Slavorum populi, ex partibus septemtrionalibus ad orientalia et meridionalia imperia dilatati, regium nomen extreme exosum habebatur, ex hac ratione, quod ab orientali imperatore Alexio Angelo despoticus gradus, ac dignitas imperatorio decreto primum sit constitutus, prout testatur Georgius Phranza in Lib. de Bizantinarum rerum scriptoribus Græcis Par. 2. tit. 8. nomen autem Regium ex derivatione linguæ Slavonicæ dicendo Kral, et ex eo sermocinante verbo, seu loquela Kralyevszkago imena, id est nomine Regio derivatione suam sumens, intelligendum esse, ac usurpasse in hunc modum, scilicet Kraini neki cslovek derivatur. Videtur itaque id esse, et significare tantum aliquem primario præcedentem hominem, non autem constare absolutos dominantes esse secundum imperatorum orientalium constitutiones), quorum primus ex prædictis tribus imperatoribus Alexius Comnenus, 2 senior dictus Andronicus Palæologus 3. Joannes Cantacusenus appelabantur, qui etiam connubii occasione suas filias juxta nationalis lineæ progressum quibusdam ex fami-

ia) Nemanyorum nupserant, ex post impletis, et præterlapsis
ultis temporis intervallis pariformiter linea quoque Nema-
yana Consanguinitatis filiæ nomine Mara, seu Mariæ vocatæ
miliam Brankovichianam ingressa, et involuta erat, testan-
bus eorum Illyricis annalibus. Demum a Maria genitus est
eorgius Brankovich huius nominis primus, qui postquam
espotes Slavo-Serborum foret, ab imperatoris Turcici 2-di
ultani Amurathis sævitia, et armada invasus, necessitatus
st a sua principali sede, vulgo Szmedereva nuncupata,
in Hungariam conferre simul cum Despœna, id est, con-
ge sua nomine Jerina Palaeologa, et cum Lasaro natu
inore filio, cumque suis cæteris populis tam ecclesiasticis,
uam sæcularibus; quæ despœna Jerina conjux primi
eorgii despotis, soror vero undecimi Constantini
ltimi imperatoris orientis erat, qui secundus filius Manue-
is Palaeologi imperatoris fuit, Eadem enim despœna
erina soror erat Sophiae Despoenae, matris tertii
asilii Ivanovichii, qui primus Czar Moscovi-
arum nominari dignatus fuit, prout testatur Joannes
udovicus Gotofredus Archontologiam cosmicam, at-
e historiam rerum Moscovitarum describens pag. 469, cla-
us autem Antonius Bonfinius rerum hungaricarum
riptor testatur decad. 3. lib. V. pag. 310. Hos quoque
quitur Martinus Cromerus polonicarum rerum scrip-
r. testans lib. XXX pag. 685. Prædicto Georgio Bran-
ovich Slavo-Serborum orientalis Illyriæ despoticæ familiæ
neam juxta originis suæ propagationem præsetulit hic mo-
ernus Georgius Brankovich, hujus nominis secundus,
rout omnibus in rei veritate notum) per prænominatum
imum Maxim patriarcham, aliisque consentientibus in san-
a metropolitana Adrianopolitana Ecclesia juxta consvetum
odum, et debitum ordinem peracta pia devotione ac letur-
a benedictioneque, supra dictus secundus Georgius

Brankovich, facta speciali electione, in nationis Suae Slavo-Serborum despotem declaratus, ac inauguratus fuit. Hoc peracto negotio res ad futuram occasionem silentio relicta, quousque ex providentia Dei altissimi, potentissimi, ac invictissimi imperatoris Leopoldi primi potentia et exercitus in campo armata manu exstitisset, dum tunc temporis in partibus Daciæ ripensis supra nominatus Georgius Brancovich modernns despotes Slavo-Serborum degeret; (hic de nomine Serborum aliquid fusius intelligendum est, cum tum Serborum quam Rascianorum nomine appelati sunt, gens et natio autem una et eadem, distinctio vero inter sermocinantem loquelam manifeste constat, cum ex ditionibus Slavo-Serborum orientalis Illyriæ quidam districtus, sive comitatus, aut dominatus, qui Slavo-Serbica lingva olim nominari usurpatus est dicendo: Rasca, et cum ille dominatus Rasca, sit propingvior, et vicinior confiniis regnorum Bosniae, sive ut olim dictum Mysiæ, idcirco tam ratione vicinitatis regni Hungariæ cum dominatu Rasca, quam quod Hungari Serborum nomen in usu suæ lingvæ non habeant, uno et eodem nomine tam Serbos quam Rascianos, sive Roxanos, qui et Roxani aut Roxollani, reliquique Tracum esse intelliguntur; Hungari omnes hos unoverbo Rascianos nominare, usurpareque asveti sunt; licet in Græca ac Latina et reliquis lingvis juxta dialectos suos unaquæque regio, ac natio habet suam distinctionem, quanqua veruacula sua Illyrica lingva ferme omnes Illyriæ nationes potius Serbi vel Serbli, nominari, quam aliis nominibus usurpari, ac appellari gaudent, ex ratione, quod olim tam nationes, quam Reges ac Despotes ipsorum Slavo-Serbli nominati sint), omni quo potuit conatu, secundum decisa prima consilia cum cæsarianis residentibus facta, pro bono totius reipublicæ christianæ, ad piam intentionem eidem armadæ proficuo suo fidelitatis obsequio pro-

ovendo subvenire; licet occulte, et non plane præsumtuosa
dacia ob timorem Turcorum) exequebatur; attamen fideli-
is suæ solertia in bonum christianitatis progressum, verum
interitum communis hostis sui et suorum, apparatum di-
xit, atque invictissimi Romanorum imperatoris primi Leo-
ldi augustissimi aulam frequentare desiderans, in anno
utis nostræ 1688, ab orbe autem condito juxta orientalem
nputnm 7196. ad imperialem urbem Viennam nominatam
contulit, ubi ab alte nominata Aula pro populis oriental-
imperii Illyriæ despoti ipsorum tam mandatum adhor-
orium, quam diploma suæ augustissimæ Majestatis cle-
entissimæ concessum fuit. Ex quo diplomate pro legitima
cessione sua, ac successoribus suis in perpetuis hæreditariis
ris, dignitatibusque a majoribus suis sibi relictis qualiter
ab augustissima sua Majestate, sic confirmatus, ex eo-
m diplomate quædam confirmationes de verbo ad verbum
excerptæ, quarum continentiæ in hunc modum sequitur:
Unde nos quoque tamquam ex summi et omnipotentis mo-
rchæ Dei providentia in summo cæsareæ, et regiæ di-
itatis fastigio constituti, non solum fidelium subditorum
strorum, verum externarum etiam gentium et nationum
imos ad thronum majestatis nostræ allicere, per hocque
regnis, et ditionibus nostris illustres familias augere, ip-
rumque splendorem hactenus sive turcica tyrannide, sive
o quocunque modo suppressum faventibus superis, ceu po-
quam tum vetustatem familiæ tuæ, quæ nimirum in tanto
m flore, estimationeque, ac celebritate fuerat; ut nonnulli
eadem in sublimi regiæ dignitatis culmine collocati Bos-
æ, Serviæ, Bulgariæ, Dalmatiæ, alii Croatiæ, imo orientis
oque imperio, ac dominatu potiri; quidam vero ob plurima,
que insignia merita titulo queque sacri Romani imperii
incipum condecorari, ac inter cæteros, singularis sane for-
udinis, prudentiæ, dexteritatis ac solertiæ vir Wolffgan-

gus Brankovich de Podgoricza, haereditarius Herczegovinae, Syrmiae, et Joannopolis (in qua nimirum Vlaska et Bátska continentur) terrarum olim dominus ea præbuit eximiarum qualitatum, virtutumque specimina, ut harum intuitu una cum successoribus suis ac alios inter Georgii itidem Brankovich post modum despote Illyriae, et magno duce superioris et inferioris Maesiae, et praerecensitarum terrarum haereditario pariter domino in realis et actualis prælibati sacri romani imperii principis honorem, sublimari meruerint; tum præexcellentes tuas virtutes, et qualitates, prudentiam nempe dexteritatem, solertiam, industriam, et generositatem, quas ab avito prædeclaratorum antecessorum tuorum stemmate non minus, quam antelatæ hæreditatis successionem trahere dignosceris, sufficienter contemplati, ac experti fuissemus. Quamvis Te Georgium Brankovich de dicta Podgorica hujus nominis secundum mediante benigno nostro diplomate in castro nostro Laxenburg, die 7-a mensis Junii anno 1683 transacta præterito emanato, in praedicta majorum Tuorum haereditate bonigne confirmandum, et ratificandum duximus, ac insuper in numerum quoque liberorum baronum memorati regni nostri Hungariæ et partium eidem annexarum annumeraverimus, et aggregaverimus. Nihilominus, cum prædeclarata tua merita, et virtutes ad Te uberius adhuc cohonestandum, et condecorandum nos invitent, et quodam modo extimulent, dignum justumque censuimus, ut non solum præclare gestorum tuorum cum immortali, et insigni nominis Tui memoria duraturum a nobis sumas testimonium, sed etiam in altiores honorum et dignitatum gradus Tuis ipse commendatus virtutibus eveharis, quo posteris tuis ac aliis fidelibus nostris subditis similia bene merendi studia amplectendi, et imitandi majus incitamentum,

calcar a nobis addatur. Motu igitur proprio, et ex certa
stra scientia, animoque deliberato, et sano accedente con-
io, deque cæsareæ et regiæ potestatis nostræ plenitudine,
Georgium Brankovich de antefata Podgoricza,
nesque liberos hæredes, posteros ac descendentes legiti-
s utriusque sexus natos, et æterna serie nascituros, titulo
nitum vulgo germanicæ Graff nuncupari solito, cum præ-
ato „illustrissimi, spectabilis, et magnifici"
nori ejusdem debito insignivimus, condecoravimus, et nu-
ro cœtuique aliorum verorum, ac indubitatorum præfati
ni nostri Hungariæ, aliorumque regnorum et ditionum
trarum hæreditariarum comitum aggregavimus, cooptavi-
s, annumeravimus et adscripsimus, gratiarumque, liber-
um prærogativarum, et dignitatum, comitibus debitarum
aces et consortes fecimus; cætera enim, quæ in diplomate
erta sunt stylo suo continente relegantur". Dein prædictus
Georgius despotes tam cum adhortatorio mandato, quam
n sibi dato diplomate ab augustissima aula clementissima
ignitate ad suas partes redire dimissus fuit, atque ite-
n in partibus Daciæ ripensis revertens, indeque Arsenio
triarchae Primae-Justinianae ecclesiae, hu-
nominis III, et omni populo orientalis Illiriæ notum
it intentum suum(¹), inspirante Deo in futurum se se
aturum, ac profecturum, et quod juxta tenorem adhorta-
ii mandati Romano-imperatorii iis quoque populis contra
ristiani nominis hostem insurgendum, armaque capiendum
prædictus patriarcha vero juxta vocationem officii sui a
mo Deo tanti optati negotii submissa cum animi devo-
ne subministrationeque omni juxta mentem, et primævum

(¹) Види: „Повластицу деспота Ђурђа Бранковића, коју је 12 јуна
9 г. управио на народ српски и остале балканске хришћане, позива-
их на оружје против Турака. Збирке I. у другом оделењу Гласника
ског ученог друштва на насловном листу".

modum antecessoris sui, a congregato clero, sæcularibusque comitiis ac statibus peregit, secundaria etiam mediante speciali electione, benedictioneque et inauguratione juxta priorem conclusionem scriptotenus confirmantes (¹) per deputatos delegatos ipsorum factam determinatonem transmiserunt moderno II Georgio despoti eorum: deinde cum decursu Danubii ex utraque parte nimirum despotes illorum ex parte Daciæ ripensis, patriarcha vero ex parte Mysiæ virilem intentionem una cum populo eorundem Slavo-Serborum contra totius christianitatis hostem armata manu insurgentes, proficuo servitio eorum ad obsequia alte nominati invictissimi Romanorum imperatoris exsecuti sunt, cum copiosa sangvinis profusione, laudabiles easque immortales pro bono totius christianitatis virtutes gloriose demonstrarunt: verum ut opinamur victoriosum hoc iosorum facinus, absque omni nostro dubio toti terrarum orbi juxta priora recensita constabit.

Igitur prædicta hæc omnia ordine suo declarata attestatione fide mediante inserta, ac nostra infra chirographica subscriptione et sigilli nostri roboratione extra data sunt.

Datum in regnante urbe imperii Romani Vienna nominata, secundum veteris calendarii tenorem. Die 17 mensis Martii, anno salutis nostræ 1696, ab orbe autem condito 7204.

Primæ-Justinianæ Ecclesiæ, ac totius
Slavo-Serborum Illyriæ Archiepiscopalis
et Patriarchalis Exarha, Jeromonachus

Mitrophanes Popovich, m. p.

(¹) Види народну прозбу од 1696 г., коју је патријар Арсеније III поднео цару. Види стр. 155 бр. LXXXI. ових споменика.

LXXXI.

Прозба, коју је 1696 г. искупљени народ српски на бору свом близу Будима саставио и коју је у име народа днео ћесару Леополду I. патријар Арсеније (III) Црнојеć молећи, да ослободи из затвора њиховог деспоту Ђурђа анковића.

(Препис из Монастирлијине архиве).

Augustissime Imperator et Rex.
Domine Domine nobis clementissime.

Clementissimam Maiestatis Vestræ Sacratissimæ resoionem per Excelsam Cameram factam humillima cum detione intelleximus, et quidem:

1-o. Quod decimas a populo nostro exigendas decretaliter tutum fuisse percepimus, licet nos summopere spe tali husque fruebamur, quod ob tantam sanguinis populi nostri ofusionem non tantum non obtenturos nos secundum pristina vorum Antecessorum Majestatis Vestræ Regum Hungariæ mentissima privilegia decreta nimirum ut clarissime ac luentissime constat in Mathiæ Regis decreti quinti articulo tio, et Uladislai Regis decreti secundi articulo ultimo, quod jestas Vestra quoque clementissime confirmare dignata fuet Anno 1696 verum ut supra dictum non tantum non obnturos nos antiquas nostras immunitates circa decimas juxta tiqua præmemorata decreta usque ad aliquod tempus, verum am temporibus modernis erga tantam absque ullo subminiato stipendio demonstratam populi nostri fidelitatem etiam rennaliter a decimis clementissima benignitaté, Majestatis stræ in perpetuum nos immunes esse sperabamus.

2. Quandoquidem Maiestati Vestræ Sacratissimæ lucuter constabit, magnis et eternæ memoriæ dignis, multise victoriosissimis triumphis felicis, piissimique Prædesso-

ris Vestræ Majestatis Justiniani Imperatoris Regnum Patria factum Sua, quod frrsan adhuc circa illa tempora Natio nostra Slavo-Serborum Rascianorum (circa quæ tempora Slavo-Gothorum Gens illuc domicilia sua fixerat) inhabitabat, Cassiodore teste, Lib. 3. Epist. 23. Syrmiensem Pannoniam quondam sedem Gothorum fuisse, deinde prædictus felix, pinsque Imperator Justinianus Prædecessor Majestatis Vestræ Sacratissimæ tamquam suam Patriam maximis incrementis ampliare volens, quæ a tot temporibus Syrmii Præfectura fuerat constituta, omneque Illyrici fastigium tam in civilibus, quam in Episcopalibus causis, ipsamque gloriosissimam Præfecturam, quæ in Pannonia Syrmiensi erat, in felicissimam suam Patriam collocaverat. prout hæc omnia in Lib. Legum Justiniani corpus Juris clarissime demonstrat coll. 2. tit. 6. novell. constitut. 11. Post longum vero intervallum revolutis temporibus, ut Georgius Homius, nostrique Illyrici annales testantur circa annum 1190. ab Isacio Comneno Imperatore Orientis Stephanus Nemanya Slavo-Serbiæ primus rex factus fuerat, post hæc quoque successiva tempora matrimonialibus occasionibus ab iidem nonullis orientalibus Imperatoribus Principes Slavo-Serbiæ, Rasciæque Despotes creati, suisque despoticis auctoritatibus, legibus, moribus, juribus, consvetudinibus, libertatihus propriis fruebantur, et gaudebant usque ad Amurathem Secundum Turcarum Imperatorem, a quo tyrannide patria sua fuit exturbata Georgius Despotes hujus nominis primus.

3-o. Modernis autem temporibus penes benignum Majestatis Vestræ Sacratissimæ mandatum adhortatorium medio moderni Georgii Despotis nostri hujus nominis secundi, ad cujus seriam admonitionem, et industriam, ditiones, possessiones, et terras nostras ultronee et sponte, nullatenus autem vi coactiva deseruimus, arma contra communem christiani

ominis hostem Turcam sumpsimus, contra eun-
em paganum hostiliter agere caepimus, simul-
ie cum antelato Despote nostro devotionem
ajestatis Vestrae Sacratissimae humillime
nplexi summus, atque fideliter nullo suppe-
tato stypendio jam a tempore eliberatae
osidionis Vienensis contra Turcas fidelissime
ilitamus, a quo tempore multa millia nostro-
im diversis in proeliis, et conflictibus occu-
iere.

Cum autem jam auxiliante Divino Numine Majestatis
estræ Sacratissimæ armada prædictam barbaram gentem
que ad confinia Regni Majestatis Vestræ Hungariæ, potio-
que ex parte ad conterminas terras et oras nostras profliga-
t, et propulsavit, Majestati Vestræ Sacratissimæ humillime
genu supplicamus, quatenus juxta Benignum Majestatis
estræ Adhortatorium Mandatum, quod emmanatum fuerat
tehac, anno 1688 et anno 1690, cujus continentia sequi-
r hunc in modum: „Pristinæ libertati, pristinis privile-
is, pristinoque cum corpore, a quo dependent, unioni, abusu
ni sublato, reparatoque defectu per tyrannydem Turcicam
roducto, et reddito unicuiques jure suo restituamus — —
cusso autem jugo Turcico omnia in formam stabilem, et
linem debitum pro futuro ad votum et satisfactionem ve-
am redigemus, et cuilibet juribus suis, libertate religionis,
ivilegiorum et immunitatum, reditis cunctis et singulis —
— — — uti et ante invasionem Turcarum habebamus“.
militer in diplomatibus a Majestate Vestra nobis datis
na 1691 hoc modo in verbis ad quintum punctum: „Ad-
ebimus quoque pro possibili omnem conatum, ut per vic-
iosa arma nostra auxiliante Deo repetitam Gentem Ras-
nam quo citius eo melius in territoria, seu habitationes
tehac ab eadem possessas denuo introducere, et imimicos ab

inde repellere possimus, volumusque, ut sub directione, et dispositione proprii Magistratus eadem gens Rasciana perseverare, antiquis privilegiis eidem a Majestate nostra benigne concessis, ejusque consvetudinibus imperturbate frui valeat".

Quæ omnia supra specificata in benigno Majestatis Vestræ Sacratissimæ diplomate evidenter constarent, quin Syrmiensem Pannoniam et Joannopolim, (in quo nimirum vernacula lingua nostra Illyrica dicta Wlaska et Batska continentur), a memoria hominum in coluimus terras, in quibus de præsenti etiam Orientalis Ecclesiæ secundum ritum nostrum templa, et monasteria, ac diruta ruinitaque inhabitationum loca nostra manifeste extarent, cujus ex una parte patriæ nostræ vicina Regna Dalmatiæ, Croatiæ, incipendo a confiniis Hungariae, inter flumina Savum et Dravum usque ad Danubium, uti supra scriptum est, terra seu regio Syrmiensis Pannoniae existeret, ex altera vero parte Danubii, incipiendo a rupibus Transilvaniae cum decursu fluminum et rivulorum per flumen Tybiscum transeundo usque ad Danubium, limites, ut juxta jurisdictionem consvetudinum nostrarum nobis assignentur, et cum omnibus suis appertinentiis, limitibus, ac territoriis sub nomine, ut olim Dacia Ripensis appelabatur, suorum limitum determinatione conferantur, demississime obsecramus.

4-o. Eoque anno 1691, per diploma Vestræ Majestatis Sactatissimæ in puncto primo hoc modo promittebatur: „Hisce igitur nobis humillime relatis benigne resolvimus, ut quantum primo ejusmodi gentis Ductorem Georgium Brankovich, illiusque detentionem attinet, Nos eundem quidem ab

esto de facto, causa adhuc incognita, dimittere haud sse, nihilominus tamen processum illius quanto citius re-leri clementer curabimus, ad cujus demissam relationem s benigne secundum dictamen justitiæ resolvemus". Item nili modo anno 1692, per decretum Vestræ Majestatis Sa-tissimæ insertum est: „Videlicet ex iteratis eorundem li-llis suplicibus, clementissime demissam instantiam Georgii ankovich dimittendi cujusque causam Majestas Sua ob di-rsa negotiorum publicorum impedimenta hactenus dilatam, primum eadem permiserint, ulterius discuti, terminarique mandabit, assumptio causæ super diuturno, ut in septen-um jam labente aresto nihil adhuc factum est.

5-o. Similiter quoque anno 1693, per decretum Suæ jestatis hunc in modum benigne impertitum est, nempe per expressum diploma Cæsareum et Regium antehac con-matis manuteneantur, nec non a præstatione portionum bernarum, similiumque onerum libera, et immunis relin-atur, nunc autem omnibus supra praespecifi-tis oneribus aggravatus populus militesque, sque dispositione proprii sui Magistratus commendantes generales, aliosque officia-s, diversis in locis seorsim divisi, ac distri-ti sunt, ita ut querelae et lamentationes sorum inexplicabiles sint.

6-o. Quartum punctum diplomatis hoc modo continetur: Deo ita disponente in conflictu generali, aut in expugnatione usdam fortalitii, vel per quasdam excursiones iisdem sub nis nostris Cæsareis, et Regiis militantibus Rascianis, æda aut spolium contigerit, cum præfatis Rascianis tali participatione similis prædæ aut spolii observantia habe-ur, qualis de facto cum Germanica, et Hungarica militia stra mos usitatus fuit, neque ullo modo permitte-us, ut praedam proprio marte ab inimico

aquisitam, aliis, sive ex Germanica, vel Hungarica militia illi sint, surripere sit licitum". Anno autem 1694, egregiæ prædæ, quæ dum Turca Peterwaradinum obsedisset, a militia Rasciana apud Szlankamen e regione arcis Titel in Danubio, dum et enim armadæ Turcicæ auxilio Danubiali veheretur munitio et annona, acquisitae sunt primo 22 naves magnae Turcicae oneratae, ex quibus duodecim fuerant impletae hordeo, uti pro tunc præda pro parte Suæ Majestatis, quæ accepta est, aestimabatur ad 30000 florenorum et ultra, cætera vero, quæ divisa sunt: tres munitione, id est pulvere, plumbo, Janicsarorum sclopis, sagittis, et arcubus, septem vero victualibus Turcis solitis variis, et indumentis, item unam furcatam cum sex tormentis, vulgo prangiis; manserunt in loco Turcae trucidati 200, in captivitatem vero redacti 64, residui se fuga salvarunt. Quæ prædæ tam nobis populo Rasciano exulanti, quam militiae nostrae, cum absque ulla administrata stipendii solutione militet, non pro ultimo auxilio fieri potuissent; humillime suplicamus itaque, clementissima Sua gratia dignetur Majestas Sua Sacratissima officialibus, quibus intererit, clementer demandere, ut si ad necessitatem Suæ Majestatis sint acceptæ, solutionis recompensationem pro iisdem prædis habere possimus, sin vero ab aliis subreptæ, restituantur.

7-o. Super quibus omnibus humillimarum instantiarum nostrarum, quod clementissimam Gentis nostræ in privilegiis ac diplomatibus nostris manutentionem et protectionem apud Majestatem Vestram Sacratissimam submississime factarum, haud dubie benigne reminisci dignabitur Majestas Vestra Sacratissima, quarum desideratum effectum, præsertim quoad diu desideratam præfati Despotis nostri eliberationem

militari custodia; siquidem id necdum assequi licuerit, ato obnixe de genu supplicamus Majestati Vestræ Sacra-imæ, quatenus jam tandem respectu annotatæ eliberationis, nentissimam eamque finalem impertiri haud dedignetur lutionem, ne tot instantiis, et supplicationibus prælibata s ad importunitatem et molestias exercendas, Augustis-asque Majestatis Vestræ aures onerandas peramplius an-habeat, et occasionem. Cum idem Despotes noster nibus bonis suis mobilibus et immobilibus vatus, ab ipsis etiam cubiculis, seu loco e custodiae onus solvendi impositum habe-, quamvis ne victu quidem et amictu esset fficienter provisus, neque nos patria exu-, et quodamodo in exilio constituti, adeo-e nosmet ipsos sustentare nequentes, Eidem, tanta moderni temporis praesertim hic Viennae ystia, expensis succurrere valeamus.

8-o. Ultimatim, dum tandem aliquando inter duos po-issimos Monarchas, videlicet inter Augustissimam Ve-m Majestatem, et Turcarum Szultanum exoptata pax con-ere videretur, cum patria nostra scilicet Slavo-Serborum, garorum, Rascianorum, Valachorumque una cum cœteris onibus, regionibusque eidem annexis, quæ sub nomine vo-Illyriæ, maxime autem, quibus principatibus, ac provin-Primus Justinianus Imperator patriam Suam exornave-condecoraverat, amplificaverat, Primam Justinianam, pa-mque Suam esse denominaverat, comprehenduntur; jam a tis temporibus, innumerabilibus sangvinosissimis pugnis, orœliis, sedes belli factæ sint, in Christianorum pacifica-ibus intercludantur tali cum declaratione, quod si totaliter go pagano liberatæ esse non possent, ex tunc saltem iis placitis aliqua accomodatio cum Turcis esse possit, ut intra confinia terrarum prædicturum principatuum,

ac regionum Imperii, Illyria Patria nostra antiquis nostris moribus, juribus, introductis legibus, consuetudinibus, et omnibus libertatibus, ac propria dispositione nostra, prout ante invasionem, et irruptionem Turcarum fruebamur, tam in ecclesiasticis, quam sæcularibus, ex utraque parte monarcharum imperturbate, inviolabiliterque in perpetuum conservemur.

Alioquin nisi hoc postulatum nostrum adipiscamur, in quo supra specificatis nostris, in antiquis introductis consvetudinibus, et libertatibus ecclesiasticis, quam sæcularibus, seu politicis rebus, hocce conservandi remedium adhibebitur, qualiter Patria exules existentes, pristinaque libertate, ac proprii Magistratus dispositione carentes, praestita hactenus fideliter et zelose pro publico Christianitatis, Majestatisque Vestrae commodo militaria nostra servitia, ulterius etiam sine praescriptis mediis continuare valeamus, sapientissimo Majestatis Vestræ demississime submittimus judicio: imo potius exulabundi per orbem Christianam hinc inde dispergi necessitabimur.

Quapropter iterum, atque iterum humillime de genu supplicamus Majestati Vestræ Sacratissimæ, dignetur Majestas Vestra Sacratissima præmissa desideria nostra clementer admittere, et remederi, in quem optatum finem deducere. Quam Majestatis Vestræ Sacratissimæ gratiam humillimis, iisque perpetuis servitiis nostris promereri adnitemur. Benignam præstolaturi resolutionem.

Majestatis Vestræ Sacratissimæ

humillimus Capellanus in æternum
devotissimus

Arsenius Csernoevics

Orientalis Primæ Justinianæ Ecclesiæ
Archi-Episcopus, et Patriarcha

Et humillimi ac devotissimi universi Status, et Ordines ecclesiatici, atque sæculares Gentium Nationis Slavonicæ nempe Serborum, Bulgarorum, Rascianorum Bosniensium una cum cætera communitate Gremiorum Orientalis Illyriæ et Mysiarum olim inhabitatores, nunc vero exules".

На полеђини ове просбе стоји овај натпис:

„Ad Augustissimum Romanorum Imperatorem, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæque Regiam Majestatem, Dominum Dominum nobis clementissimum

demissum memoriale
introscriptorum

Arsenii Csernoevics
Opientalis Primæ Justinianæ Ecclesiæ
Archi-Episcopus et Patriarcha

et universorum statuum, ac ordinum ecclesiasticorum, atque secularium Gentium
Nationis Slavonicæ et orientalis
Illyriæ, ut intus.

Nunc denuo et novissimum Memoriale Augustissimæ Suæ Majestati humillime porrigitur, ad quod clementissima resolutio præstolatur.

LXXXII.

Образац заклетве, коју су сведоци полагали у парницама.

(Препис из архиве војводе Ј. Монастирлије од 1695 године).

„Въ име Оца и Сина и светога Духа. Аминь.

Заклинаю се ѩ, (име рекъ) Богомъ Оцемъ превѣчнимъ и нерожденнимъ и неисходнимъ, и тогожде прежде вѣкъ рожденнимъ, и съпрестолнимъ и превѣчнимъ Богомъ,

Синомь, и тоѥжде власти божаства ѥдиносоуштнмъ и присносоуштнмъ и животворештнмъ Богомъ Дѹхомъ истиномѹ Богѹ въ Троици светои славнмоѹ и покланѩемомѹ, отъ ва сеи видимои и невидимои твари.

И тако ми пресветїѥ, преблагословенниеи дѣви Богородици Марїѥ, матере по плъти господа нашего Їсѹса Христа, и тако ми частнога и животворештаго Крьста господна, и тако ми светаго Ѥвангелїа, и вь немь частненшихъ словъ изшадшихъ изъ преѹистихъ оустъ господа Бога и Спаса нашего Їсѹса Христа, и тако ми въ сехъ светихъ божнихъ оугодника, како се обештаваю, да неѣѹ ни више ни манѥ казати ова истина дела, него по правди божнѥй и по моѥй дѹши, колико сѹ ѹчинѥна и сътворена предъ оунма моима, то по правди кажемъ: дигнѹвши десние моѥ рѹке три прьста, въ образъ светїѥ Троице сице закланѩю се.

LXXXIII.

Кесар Леополдо I својом повељом од 7 јуна 1697 г. писаном подвојводи Јовану Монастирлији позива народ српски, да из своје средине прикупи и час пре пошаље што већи број војника у главни стан царске војске противу Турака.

(Из Монастирлијног архива)

„Nos Leopoldus Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, et Sclavoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioliæ, et Wirtembergæ, Superioris et inferioris Silesiæ, Marchio Moraviæ, superioris et inferioris Lusatiæ, Comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiæ etc. etc. Omnibus et singulis

ationis Rascianæ hisce benigne significamus: Nos Nostro ctæ Gentis Rascianæ Vice-Ductori et fideli nobis dilecto oanni Monasterlý benigne comisisse, ut ex Natiae Vestra certum numerum militum, tam Equestris iam Pedestris ordinis, confestim eum in finem conducat, t penes Exercitum Nostrum Germanicum existentes contra mmunem Christiani nominis hostem Turcam fidelia servitia præstent; Clementer promittentes, quod iis, qui pendente ampi-ductu apud præfatum exercitum Nostrum Cæsareum, el in Confiniis, aut Nostro Armamento Navali militabunt, on solummodo annona, et avena pro equis, eo modo, quod Germanis Militibus Nostris dari solet, suppeditabitur, verum etiam ii, qui usque ad finem hujus expeditionis campestris ervitia sua fideliter, et interrupte continuabunt, ab omni ontributione et onere Quartiriorum liberi, et exempti peranebunt. Pro cujus majori vestra assecuratione idem per Cancellariam Nostram Hungaricam Aulicam vobis intimari, ec non Cameræ Nostræ Aulicæ, item et Commissariatus Generalis Officio, ut taliter Militantibus Rascianis promissa excte serventur, serio demandari curavimus; quod Generalis Commissariatus Officium etiam in manibus habet, ut quoties necessarium visum fuerit, sæpe repetitam militiam Vestram ustrari, et illos, qui præsentes, et his nostris benignis Paentibus obedientes, nec non servitia sua in sæpe memorata xpeditione bellica fideliter continuantes inventi fuerint, præer hoc, nullo penitus onere sub quocunque prætextu gravari, ut augiari sinat; Id circo non dubitamus, omnes et sinulos, qui ad gerenda arma ex sæpe dicta Natione Vestra abiles et idonei existent, ad nostra servitia ultronee, et rompte convolaturos, et exinde non solum fidelitatem et deotionem suam in opere exhibituros, sed etiam supra recentam Nostram Gratiam mediantibus suis fidelibus servitiis nnimode promerituros esse.

Dabantur in Civitate Nostra Vienensi. Die 27 mensis Junii. Anno millesimo sexcentesimo nonagesimo septimo, Regnorum Nostrorum Romani trigesimo nono, Hungarici quadragesimo secundo, Bohemici vero, quadragesimo primo.

Leopoldus.

(L. S.)

E. R. C. Starenberg.

Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ
Majestatis proprium

Christophorus Dorsch, m. p.

Zacharias M. Campmiller, m. p.

(P. S.)

LXXXIV.

Павле Балаша избрани владика пожунски .... и каноник цркве Острогонске, као заступник арцибискупа и примаса краљ. угарске и председника каптола у име овога црквеног суда позива пред суд Ђорђа Паламиду из Коморана, који је уложио протест против тестаменте оца свога Ђорђа. Ово писмо написано је у Трнави 22 јануара 1697 г.

(Из архива подвојводе Ј. Монастирлије).

Paulus Balassa de Gyarmath Electus Episcopus Posoniensis, Præpositus Orodiensis, Archidiaconus Sasvariensis, et Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Canonicus, nec non Sacratissimæ, Cæsareæ Regiæque Maiestatis Consiliarius, Eminentissimi ac Romani Principis, in Christo Patris ac Domini Domini Leopoldi, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Titulo Sancti Hyeronimi Illirycorum Presbiteri Cardinalis à Kollonich, jam fatæ Ecclesiæ Strigoniensis Archi-Episcopi, Locique ac Comitatus eiusdem Supremus ac Perpetui comitis, Primatis Hungariæ, Legati Nati Summi et Secretarii Cancel-

arii, nec non Intimi prælibitæ Suæ Sacratissimæ Majestatis Consiliarii, Ordinis Sancti Joannis Hyerosolomitani Prioris Commendatoris, C'yhne ac Mylbergæ in Spiritualibus Vicarius et Causarum Auditor Generalis. Dilectis Nobis Christo Honorabilibus Fratribus, Præpositis, Abbatibus, Archidiaconis, Vice Archidiaconis Ecclesiarum Parochialium Plebanis, Altarium et Cappelarum Rectoribus eorundem vices gerentibus et Capellanis, Cunctis item aliis Clericis et Presbyteris, Notariis item publicis ac Tabullionibus, ubique in Archidiæcesi, et sub Jurisdictione Spirituali, antelati Archiepiscopatus Strigoniensis existentibus et commorantibus, in præsentibus requirentibus salutem in Domino sempiterno et Nostris firmisque obediendi mandatis. Expositum est Nobis nomine ac in persona Nobilis Catharinae Valy, antea quidem Georgii quondam Palamida ..... Egregii Wolffangi Kausvárý Conthoralis, qualiter eadem exponens filium suum Georgium ex præfato Domino et priori marito suo susceptum ac primogenitum, itidem Palamida, ad ineundum et audiendum circa invalidationis Testamentariæ Dispositionis antelati Georgii condam Palamidæ, respectu certis cujusdam Paragraphis eiusdem Dominæ exponentis ad modum præiudiciosi Judicis contra se .... coram Nobis in Causa commoventis — Lege Regia admittente. — hæc otia in libello si necessum fuerit super — porrigendo, clarius et uberius exponantur. Requisiti itaque sumus ac in persona præatactæ Dominæ Exponentis debitam ad instantiam, quatenus easdem litteras nostras citatorias, contra annotatum R. C. extradandas .... Cum autem iussu .... non sit ..... assensus, et alioquin causæ Testamen: cum suis accessoriis de lege Regni et dictamine Sacrorum Canonum Forum ..... spirituali. Pro eo dominationibus Vestris et Vestrum singulis in solidum in virtute Sanctæ ac salutaris Obedientiæ et sub Excommunicationis pœna firmiter præcipimus, committimus et mandamus,

quatenus quiscunque vestrum cum præsentibus requisitus fuerit, statim ad præfatum Georgium filium prænominati Georgii contra Pallamida accedat, eundemque, si personaliter reperiri poterit, ibidem omnino personaliter alioquin de domo habitationis ..... solitæ eiusdem residentiæ loco ad decimam quintam diem juridicum per Vos .... habita ratione distantiæ loci comp ..... a die citationis huiusmodi ..... nostri .... in præsentia, ita ut .... Termino invocati, hic Tyrnaviæ, coram Nobis in figura Sacri Tribunalis per se ..... comparare debeat ac teneatur. auditurus ac visurus circa invalidationem præinsinuati Testamenti respectu certis eiusdem paragraphis contra se iudicialiter ..... Certificamus nihilominus cumque ibidem sit citatus, quod ..... Termino in prænotato coram Nobis modo prævio compareuerit sive non, Nos tamen partis comparentis ad instantiam id facimus in præmissis, quod Juris et Justitiæ dictaverit ordo. Et tandem huiusmodi citationis ..... fuerit peracta et expedita, Nobis sine Præcrastinatione fideliter rescribatis, præsentibus .... remissis, secus non facturi. Datum Tyrnaviæ in Aedibus solitæ Residentiæ Nostræ, die 22 Januarii, Anno Domini 1697.

Paulus Balassa, m. p.
De Gyarmath Generalis Vicarius Strig.

(L. S.)

Franciscus Koller, m. p.
S. Sedis Strigoniensis Juratus Notarius.

LXXXV.

Гроф Леополдо Колонић, римски карадинал, арцибискуп Острогонски, и угарски дворски канцелар, у свом писму од 31 јануара 1699 г., прети патријарху српском Арсенију

(Црнојевићу), што се усудио бранити православне Србе, е кардинал сматра као унијате.

(Нови препис из архива подвојводе Ј. Монастирлије, којој је својом руком забележио ове речи):

„Eminentissimi Cardinalis Leopoldi comitis a Kollonich, cellarii hungarici minatoria et plena anatematismis Epi- a ad Patriarcham Slavo-Serborum dominum Arsenium rnojevich hunc in modum exarata“:

„Reverende Domine!

„Cum animi commotione inaudio, quod Dominatio Ve- præsumerit et Budæ et Pestini inhibere, ne uniti Græci Rutheni tam Episcopi et ecclesiastici quam seculares orent Pontifice aut Imperatore nostro, et quod sit Dominatio tra minata nostris Unitis et aliis omnibus utriusque se- et status, si alias iterum fecerint.

Moneo propterea Dominationem Vestram serio, et sub erminatione judicii, ne præsummat similia ulterius facere, velit experiri, quæ dudum est promerita, et in dies exe- ilius semper promeretur.

Moneo tanquam Archiepiscopus et Primas, ne præsum- in illos aliquid moliri, qui non sunt sub jurisdictione ninationis Vestræ, minus corrigere, sed ut contineat se suis terminis, et corrigat suos Diaboli asseclas, idem scandalose singulis diebus simoniace vendit sacra- nta, et exercet authoritatem, quam nec summus Pontifex et nec Christus ulli in terris dedit aut reliquit:

Melius tandem faceret, ut ad meliorem frugem se con- teret, et saperet, atque sic sibi cum tota Cohorte a in errore palpabili versante provideret.

Habet duntaxat Dominatio Vestra in Insula suam juris- ionem in illos, qui errores Dominationis Vestræ sequuntur:

Ibi ergo agat tamquam excommunicatus et solius Diaboli filius, si bona posthac, post conversionem sui, quam det Deus omnipotens, egerit, inveniet a Deo mercedem, si mala, etiam pœnas.

In nostris autem jurisdictionibus et Eppiscopatibus non præsummat exercere jurisdictionem, alias nos monstrabimus, qualem habeamus contra personam Dominationis Vestrae, ut perturbatorem alieni juris et usurpatorem, jurisdictionem.

Si vult vivere, vivat in pace sub tutela petita et data a Sacratissima Majestate, et non commoveat plebem contra Deum et Caesarem, alias sero nimis sapiet, et experientur rigorem.

Hæc sunt pro hac vice seria mea monitoria et ultima, ultra quæ non expectet alia, nisi quando gravis manus veniet, quae subscribit, quod sim: Viennae, de cætero semper si vult bene agere pro se et pro Deo.

Viennæ
Die 31 Januarii 1699.

Ad omnia officia paratus

Leopoldus Cardinalis á Collonich, m. p.

LXXXVI.

Пуномоћије, које је патријар Арсеније III (Црнојевић) у Бечу 24 јула 1699 године у име народа издао свом патријаршеском намеснику Танасију Пестинком, да са својим друговима народним посланицима — шајкашким (титељским) пуковником Павлом Божићем и варадинским пуковником Савом Николићем — моле ћесара Леополда за ослобођење деспота Ђорђа Бранковића.

„Ex Generali Congregatione Populorum Orientalium — nunc per partes diversas — fideli (in ditionibus) Suæ Sacratissimæ Majestati exulantium; quorum universorum unanimi Majestatem in certis ac perarduis publicis negotiis, ac necessitatibus Nostris: Plenipotentiarios Nostros: Reverenbum Dominum Athanasium Pestinszki Vicarium Patriarchicum simul cum aliis sibi adjunctis personis, cum demissa ac humillima instantia ex pluribus necessitatibus constantibus — — equidem in causa Despotis Nostri Comitis Georgii Brancovich promovendæ decisionis — — coram sua Sacratissima Majestate — — hanc(huc ?) deputata excelsa commissione in negotio — — Branhovichiano, aliis occurentibus universis — — dictis negociis ante vel post præfati Despotis nostri causæ decisionem actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, id omne Nos pro firmo, rato, grato et accepto habemus et suscipimus præsentium per vigorem.

In cujus rei majorem in fidem præsentes has Nostras plenipotentiales literas manuum Nostrarum propria subscriptione, sigillorumque appositione extradandas duximus.

Datum Viennæ
die 24 Julii 1699.

Arsenius Csernovih.
Orientalis Primæ Justinianæ Ecclesiæ
Archiepiscopus, et Patriarcha.

„Universi Status et Ordines ecclesiastici atque seculares, nec non Armatura militaris gentium nationis Slanonicæ, nempe: Serborum, Bulgarorum, Rascianorum seu Tratianorum Rosnensianorum, una cum extera communitate gremiorum, orientalis Illyriæ et Missiarum olim inhabitatores nunc vero exules etc.

LXXXVII.

Јован (Вук) Фаркаш и његова жена Ева (Берљаковић) задужују се коморанској цркви 80 фор. Ова њихова признаница написана је 1 фебруара 1698 године.

Mi alabb meghirt Farkas János, Feleségemmel Berlákovics Evàval fölvévén terhöket mind ket ágon lévö Giermekeinknek kérésesire, ès szuncessarinknak az kiket ez idö alatt dologs meghirt, akár mi módon és uton illetné avagy illethettné Agiuk tuttára mindeneknek az kiknek illik; és valliuk ez levelünk rendiben; hogy mivel el távostathattlan bizonyos szükségünktül kinsseritettvén, foliamottunk nemes Földvary Adám uramhos; mint Templomunk egyház Attiához, ugy közönsegesen az Föb Uraimikhoz, hogy tekéntvén mostani nagy ssükségünket ii kegielmek, s adnanak valamelly pénst az minthogy atták is Ü kegielmek. az egyház pénzibül 80 for. mellivel obligalván magunkat, mégh nállunk léssen azon pénz, tartozunk 6 per centnm interest annuatim fizetni. Mivel pedigh hallandó azonbön, hogy azon egyház pénze ne periclitaltassék, és valami módon az Egyhazunk kárt ne vallion, s Ü kegielmük is securusabak lehessenek; benne kötöttük Rácz Uczában lévö házunkat, melly Földvány úr szomszédságában van Attiátul Feleségemre maradván nekem Ipámtól néhai Nemzetes Berlakovics Jánostól, kit másknak senkinek nem kötottük, avag is terh alatt nincsen, ugy azomban halálunk történnék, az idö alatt s megnem adván azon egyház pénzét, s maradikink azon pinzt le nem tehetnik cum interessi, vagls ha az egyházunk tisztei s az kösség kivánna magunktul is, országunk follio is év elkellendö pénzül eczersmind fogiatkozás nélkül leteni, mughadni, s meghfizenti nemakarnanak, avag is megnem athattnának; adunk Ü kegyelmeknek tellies hatalmat hogy azon föliül emlitett házunkat, ha szintén másnak kötöttuk

olnak is, semmiben nézvén Ű kegielmük ssabadon Compe-
ens biramaltal elfoglalhassák, s nékünk hozá semmi közünk
elehessen hoza mind addigh, mégh az fölliül meghnevezett.
0 for. cum interessi 6 per centus lenem tessük. A dato
ræsentium mindem utakat kirekestvén törvénieskezést és
rocatoris fogásokat, fodtéleiket és exceptiokat s mindem
erminus hagiasok nehasználhassanak. Kirül attuk ezen ob-
gatoria levelünket futura pro Cautela kezünk irásával és
eczétünkel megherösitve. Actum Comaromii, Die 1 Febru-
rii 1698.

Берликовић Ева (†). **Ѭ Фаркаш (Вук) Ѭношъ** m. p.

Anno 1710 die 15 Februarii. Az belül meghirt Debi-
tum Liquidáltattván cum Interesse, is mivel nevezett Adóssak
elégséges Contentiót nem tehetnek, tehat junkta Vire Con-
ractus ex Generali elargialtatott pro Satisfictione az követ-
ezendö Pünkösd Napra, ugy hogy tartozzanak akor egészlen
egadni, holot megh nem adnak, tehát minden továb valö
ocessus nélkül a Contractus szerént meghirt Ház exequal-
ik; de nem lesznek szabadok továbba azon Házra pénzt
ni, vagy cambiálni és eladni, hanem instando Földvari
tudtával, s tartozák ipso facto contentálni, mely aránt
testalnak. Comaromii, die et Anno ut Supra Signatum
Joannem Tyiszko Civitatis Regiæ Rév Comaromiensis
Notarium.

Anno 1719, 26 Decembris. Elvégezte az kösség ezen
ül irt Contractus véget, mivel az Capitalist megh atta,
Interessinek nagyob részit az kösség el engette, Obligalta
gát és tartozik megfüzetni 30 forintokatt melyett egy
ztendönek folyása alatt igyekezzék Eö kegyelme exolválni.

Factum ut Supra Die et Anno.

LXXXVIII.

Протекцијонално писмо цара и краља Јосифа I, издато Србима у Острогону 6 јуна 1710 године.

Josephus Dei gratia electus Romanrum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæque etc. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgandiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioliæ, Marchio Morauiæ, Comes Habspurgi, Tyrolis et, Goritiæ etc. Uniuersis et singulis Fidelibus nostris, notanter vero Illustri Sacri Romani Imperij Principi Paulo Estorasi de Galentha, Perpetuo in Fraknó præfati Regni nostri Hungariæ Palatino, Judici Cumanorum, Aurei Velleris Equiti, Intimo Consiliario et Locumtenenti nostro Regio Cognato nobis syncere dilecto, Spectabilibus ac Magnificis Comitibus Georgio Erdödy de Monyorókerék Judici Curiæ nostræ Regiæ pariter Intimo Consiliario nostro; Sigismundo Csaky de Keresztszeg Perpetuo Terræ Scepusiensis, Tauernicorum nostrorum Regalium per Hungariam Magistro, Magnifico præterea Joanni Horuáth Simoncsics Personalis Præsentiæ nostræ Regiæ in Judiciis Locumtenenti, et Consiliariis nostris, Ipsorumque Vices gerentibus, non secus Præsidiorum quorumcunque Generalibus, Commendantibus, Vice Commendantibus, aliisque Bellicis, quam Cameraticis Officialibus nostris; Sed et Comitatum quorumcunque signanter vero Strigoniensis Supremis et Vice Comitibus, Judicibus et Jurassoribus, Totisque Universitatibus; Præterea quarumlibet Liberarum Regiarum Ciuitatum nostrarum, præsertim Strigoniensis Judicibus, Consulibus, Juratisque Ciuibus et Senatoribus, ipsisque Communitatibus; Cunctisque denique alijs etiam cuiuscunque Statûs gradus, honoris et præeminentiæ Subditis nostris ubilibet existentibus, cum præsentibus requisitis; Salutem et gratiam. Querulose representârunt Majestati nostræ Fideles nostri in

bera Regiaque Ciuitate nostra Strigoniensi
gentes et commorantes, Graeci Ritus Rasci-
i, totaque Communitas: Qualiter, licet quidem Gens,
Natio Rasciana præfati Græci Ritus vigore certo-
n Priuilegiorum suorum, eidem per Sacratissimum condam
ncipem ac Dominum Leopoldum Romanorum Imperatorem
Hungariæ Regem Genitorem et Prædecessorem nostrum
ideratissimum felicis reminiscentiæ in genere clementis-
ie concessorum atque elargitorum, ac per Majestatem quo-
nostram usque ad ulteriorem benignam Resolutionem et
spositionem nostram, pro ratione temporis acommodandam
igne confirmatorum, subque Cæsareo-Regiam Protectio-
n una cum memorata Gente assumptorum, liberi prætacti
us exercitium admissum, indultumque haberetur: Nihilo-
nus tamen, non deessent nonnulli, qui eosdem Querulantes
præfati Græci Ritûs sui Exercitio solitisque Ceremoniis
bare, impetere, et molestare nil pensi ducerent, graui
ratactorum Priuilegiorum, Concessionum et Indultorum,
lem modo præmisso elargitorum præjudicio. Supplicando
iestati nostræ perquam humillime, quatenus Ipsis in præ-
sis de condigno Protctionis remedio clementer
ouidere, Tuitionemque et defensionem Eo-
rundem Dilectioni et Fidelitatibus Vestris
mmitere dignaremur. Quorum Nos humillima In-
ntia et Supplicatione, Regiâ benignitate exauditâ clemen-
et admissa; Cum Uniuersos et singulos fideles Subditos
tros in suis Priuilegijs, Consuetudinibus manutenendos et
servandos Clementer decreverimus, Eosdem Querulantes
tra quosuis Violentos et illegitimos Eorundem Impeti-
es, Turbatores et Damnificatores sub nostram denignam
areo-Regiam Protectionem assumentes, Dilectionis quo-
et Fidelitatum vestrarum Protectioni et defensioni com-
tendos esse duximus. Quo circa Dilectionem Vestram

harum serie benigne requirimus, Fidelitatibus vero vestris et Vestrum singulis firmiter præcipientes committimus et mandamus, quatemus dum et quando, ac quotiescumque per præfatos Querulantes Graeci Ritus Rascianos Strigoniensis requisiti fueritis, aut alter Vestrum fuerit requisitus, Eosdem Querulantes tam proprijs Eorundem in Personis, quam rebus, Bonisque Uniuersis, contra quoslibet Violentos et illegitimos Ipsorum Impetitores, Turbatores, et Damnificatores, in præatactis Eorundem Priuilegijs, Indultis, et Concessionibus, liberoque Ritûs Græci et Solitarum Ceremoniarum Exercitio, ipsis modo præmisso (nimirum usque ad ulteriorem benignam Resolutionem et Dispositionem nostram, tenore priorium etiam Indultorum nobis reservatum) admissis tueri, protegere, et defendere omnimode velitis, debeatisque et teneamini. Authoritate nostrâ Regiâ per præsentes hac in parte Vobis per nos concessâ et attributa; Jureque et Justitia mediante. Datum in Ciuitate nostra Vienna Austriæ, die sexta Mensis Junij, Anno Domini millesimo septingentesimo decimo. Regnorum nostrorum Romani XXI, Hungariæ et reliquorum XXIII, Boheliæ vero Anno VI.

Josephus. m. p.

(L. S.)

Comes Nicolaus Illésházy, m. p.
Franciscus Somogy, m. p.

На полеђини ове повеље стоји потврда, да је она прочитана и примљена у главној седници Острогонске жупаније 16 новембра 1710 године.

Потврда та гласи овако:

Anno 1710. Die 16 Mensis Novembris. In Congregatione Inclyti Comitatus in Archiepiscopali Civite Strigoniensi

celebrata, Præsentes benignæ Suæ Maiestatis Sacratissimæ Li(t)teræ Protectionales perlectæ publicatæ ea debita cum Fidelitatis Submissione acceptatæ sunt; Libera nihilominus Regiaque Civitate Strigoniensi, tamquam Contrariis Privilegiis fulsa, Solenniter protestante et contradicente. Die, Anno, Locoque quibus Supra.

Signatum, extradatum et Publicatum per me

Emericum Zlinszky, m. p.
Inclyti Comitatus Strigoniensis
Juratum Notarium.

LXXXIX.

Жалба народа српског, коју су поднели ћесару Леоаду I, народни посланици под-војвода Јован Монаерли и Адам Фелдвари 1701 г., у којој протестују отиву тога, што је ћесар самовластно продао кнежевину рем талијанској породици Одескалки, и што је подарио тој породици титулу сремских херцега, која по историјом праву припада породици Бранковића, као потомцима ргдашњих српских владалаца.

„1698. Hoc Anno 22 Aprilis curavit Imqerator per ameræ Præsidem Comitem Caraffa, Deputatos Don Livii deschalchi, Abbatem Bonini et Negro, ratione Principatus Syrmiæ in Oppidum Illok introduci, iisdemque fidelitatis homagium a subditis præstari. Siquidem hic Princeps er magnam pecuniarum mutuationem, aliaque merita eo rem dam deduxerat, ut Imperator hunc Principatum ipsi hæreditarie concesserit, in quo ille etiam Abbatem Negro pro supremo Inspectore constituit. Imperator autem non solum hac gratia erga Principem contentus, titulum quoque Altitudinis

ipsi adiunxit. Super quo ad Aulam Romanam existens Cæsareus Legatus Comes de Lamberg in mandatis accepit, quatenus talem ipsi titulum exhiberet; et quantumvis magnas a Nobilitate Romana controversias eatenus habuerit, nihilominus tamen Regina Poloniæ cum sine contradictione ipsi attribuit. Quippe Romani Barones fundabant se super una Bulla Pontificis, vigore cujus, sub pœna rebellionis inhibetur, quatenus nullo Principi ex statu Ecclesiastico titulus Exellentiæ debeat dari. Quapropter Don Livius coactus fuit quoddam scriptum Ranciglione producere, quo ille Prærogativas ad Ducatum Syrmiensem pertinentes remonstravit, atque probavit. quod Senior natu Princeps in Hungaria semper hoc titulo insignitus fuerit".

„1698. In diesen Jahre den 22 April, lies der Kayser durch den Kammer-Præsidenten Graffen von Karaffa des Don Livio Odeschalchi abgeordnete, Welche der Abt Bonini und Negro wahren, zu Illok, wegen des Fürstenthumbs Syrmien introduciren, und selbigen von den Unterthanen den Eyd der treue ablegen. Den es hette dieser Printz durch grossen Vorschuss und andere meriten es so weit gebracht, dass ihm der Kayser dieses Fürstenthum (Syrmien) Erblich überliess, da er den Abt Negro zum Superintendanten einsetzte. Der Kayser hatte es nicht allein bey dieser Gnade gegen den Printzen bewenden lassen, sondern ihm auch den titul „altezza" beygelegt. Worüber der an dem Römischen Hoff negotiirende Kayserliche Ambassadeur Graff von Lamberg anno 1701 gemessene order empfing ihm solchen zu ertheilen, Wie wohl Er hierüber von dem Römischen Adel grosse Wiederwertigkeit hatte, ungeachtet ihm die Königin in Pohlen solchen ohne Wiederrede beylegte. Den die Römischen Barone fundirten sich auf eine Bulle des Papstes, welche unter Straffe der rebellion Verbietet, keinem Printzen aus dem Kirchenstaat, den titul Excellenz beyzulegen. Wess-

gen denn auch Don Livio bewogen ward zu Ranciglione e schrifft herauszugeben, worinnen Er die prærogativen, lche dem Hertzogthum Syrmien anhängig demonstrirte, l erwiess, dess alle zeit der älteste Königliche Printz in ıgarn mit diesem titul beehrt gewesen".

„Contra superius prædictam mutuationem — abalienati-em, venditionemque concessam opponuntur Leges speciales; ivilegia semel concessa Princeps retractare non posest. Pri-egia priora per posteriora non tolluntur. Privilegium priori ıtrarium præsummitur obreptitium, nec a Judice audien-m. Cod. Lib. I. Tit. 14. de Legibus et Constitutionibus incipum, et edictis Leg. 2".

„Wieder die oberwehnte Verlegs — und Verkauffung rden entgegen gesetzt die Leges oder gesätze: die Privile-n seind absonderliche gesätze. Die Privilegien so einmahl geben, kan ein Landtes Fürst nicht wieder zurücknehmen. e vorgehende Privilegia werden durch die nachgehentes ivilegium dem Vergehenden eine Gewaltthätigkeit, welche ı dem Richter nicht zu hören benahmbset wird. Cod. Lib. Tit. 14. de Legibus et Constitutionibus Principum, et ctis. Leg. 2".

„Item ibidem prout in superioribus describitur, quod n Livius Odeschalchi prærogativas, quæ ad Ducatum Syr-ensem pertinent, demonstraverit ac probaverit quidem iorem natu Regium Principem in Hungaria semper hoc ılo insignitum fuisse: hoc quidem facile probare potuit informatione eiusdem loci incolarum. Non tamen declara-seniorem natu regium illum Principem, ex quo Regno itimus hæres sit, cujusue filius, et ex qua Familia fuerit? m Regius ille Princeps erat filius II Urosii ıgis Slavo-Serborum senior natu nomine Dra-tin, junior natu Milutinus ex Familia Nemany-rum oriundus, cui deinde Brankovichiana Familia

jure matrimonii legitime successit. Dictus vero Dragutinus, senior natu Princeps, erat gener Wladislai Regis Hungariæ, quem Hungari Kun László appellant, quique fuit Wladislaus 4, Rex vero 22. Hujus filiam Catharinam, sive ut ilii volunt sororem, habebat in uxorem Dragutinus, cum qua pro dote possidebat in Hungaria ditionem, sive Regionem, quam Hungari nominant Mattyus-földe, Slavo-Illyrica lingua vero dicitur Machva, Syrmiensem autem Ducatum Avito jure haereditario tenebat. Idemque erat circa Annum Domini 1269 juxta Illyricos historiographos. Igitur eiusmodi Camerae venditioni, et abalienationi a legitimis praetendentibus, haeredibusque solenniter et in perpetuum vigoro supra specificatorum Privilegiorum et Legum contradicitur, atque protestatur".

„Item daselbst, gleich wie oben beschrieben wird, dass Don Livius Odeschalchi, durch die Nutznüssung, welche zu der Sirmiensischen Landschafft gehöret, zwar erwiesen und dargethan, dass der ältiste Königlicher Printz in dem Königreiche Hungarn allezeit mit dem titul begabet gewesen: dasselbige hat Er zwar leicht erweisen können, auss angebung der Inwohner selbigen Orths: Er hatt aber der ältist geborene Königliche Prinzen nicht erklähret; weches Reiches er ein rechtmässiger Erb seye, oder wessen Sohn und Familie gewesen. Inmassen dann derselbig Königliche Printz ein Sohn war dess Urosii secundi Königs der Slavo-Serborum der ältistgebohrne mit nahmen Dragutinus, der junge(re) von geburht Milutinus aus dem geschlecht der Nemanyder herstammend, welchen hernach die Brankovichische Familie, vermittelst geschehener Verehligung gefolget. Besagter Dragutinus aber, der ältist gebohrne Printz, war ein Eidam des Wladislai Königs in Hungarn, welchen die

garische Nation „Kún László“ benambset, und welcher esen ist Wladislaus der 4-te, von Reich aber der 22-te, en Tochter Catharinam, oder wie andere wollen, schwe- zur Gemahlin gehabt; der Dragutinus, mit welcher Er Morgengaab besessen hat in Hungarn dieienige Land- fft, welche die Hungarn nennen Mattyus-földe, auf die enisch-Illyrische Sprach aber wird sie benambset „Má- a“. Die Syrmiensische Landschafft aber hat durch Erbreht besessen, und selbiger re- te nach lauth der Illyrischen geschicht und Historien iber, umb das jahr des Herrn 1269. Derowegen biger Instanz oder Camerae die Verkaüf- g von denen rechmässigen praetendenten Erbfolger Hauptsächlich und in Ewigkeit, mog ob specificirte Privilegien und Sa- ng wiedersprochen und protestiret wirdt.

XC.

Овде износимо представку дворског војног већа, коју однело цару Леополду I. (1703 год.). Ова представка доказује, да је то дворско војно веће неповерењем ило сваки корак патријарха Арсенија III. То веће пред- цару, да се патријарх задржи у Бечу, и да му се не- оли повратак у средину народа српског.

„Allergnädigster Kayser, etc. — — — — — — — — Es hat der annoch alhier anwesende räizische Patriarch instanding angehalten, das Er von hinen dimit- ret, und zu seiner sicheren abraiss mit einen ys. Paass versehen werden möge: nimbt zum ext solcher seiner raiss, das Er die hin: und wi-

der in Hungarn befindliche räizen besuechen, und selbe zur beständigen treu, auch wider die Rebellen sich gebrauchen zu lassen, animieren wolte; der gehorsambste Hofkriegs Rath hat die abraiss obbemelten Patriarchens ieder Zeit für bedenkhlich gehalten, und eben desswegen sich Unterstanden jüngshin bey Euer Kays. Majestät sich derenthalben mündlich gehorsambst anzufragen, und nach deme dieselbe sich allergnädigst erklärt, dass sothanner Patriarch dimittieret werden khönte, so hat mann den neben khombenden Paass aussförtigen lassen, und Solchen dero Hofkriegs — Raths — Præsidenten Prinz von Savoye zur Unterschrift nacher Presspurg übershickt, Welcher zwar selbiges unterschribener remittiert, dabey aber expresse gemeldet hat, das mann vorhero sich wohl Zuerkhundtigen habe, ob sich auf Ermelten Patriarchens treu gewüss und sicher Zuverlassen seye, wo nit, so dürfte besser sein, Selbigen sub specioso titulo alhier zu halten, und nit fortgehen Zu lassen; bey welch bewandnis kann gedachter Hoff — Kriegs — Rath sich bemisiget befindet, Euer Kays. Mayestät dies neue emergens, und seine rationes, warumben Er an der treu mehrbesagten Patriarchens in etwas anstehet, gehorsammbst zu proponieren. Nemblich weillen die öfftere Khundschafften gegeben, das die räizen bey dem Ragozy und Bertzeni sich sollten insinuiert, Und gar mit Praesenten eingefundten haben, Und obwohl darüber zwar kheine absolute gewüssheith nit Vorhandten, So macht es doch pro 2-o Einen argwohn, weill dèr maiste thaill diser nation, beforderist die unter dem Monasterly bis auf den heütigen Tag wid(er) die rebellen nichts operiert hat, also das pro

tio Öffters besagten Patriarchen alhier auf-
nthalten, als Ihme Zu dimitteren besser sein
ürffte, ist allein 4-to Unter was praedext
lches Unmerkhsamb anzustöllen? in quæstione,
rbey der Hof — Kriegs — rath der gehorsambsten Mai-
ng wäre, es khönte prætextieret werdten, dass mann in
chen die räizisch nation betreffent, importierliche negotion
it Ihme abzuhandlen hette, und Euer Kays. Mayestät,
aubten, das es nit besser, alss alhier brevi manu
it Ihme Patriarchen (zu welchem Sye ein ab-
nderliches gnädigstes Vertraun tragten) ge-
hehen khönte, welchen ende auch 5-to Pro forma ein
gotium mit Ihme angefangen, solches 6-to Mit neuen ma-
rien Von Zeit zu Zeith zu acumulieren, das aber 7-timo
edenther Patriarch sich umb.... leicht Und
illiger alhier aufhalten lasse, Imhe gleich
n convenienter Unterhalt zu ahsignieren,
nd ordentlich Zu raichen wäre, worbey noch die-
s zu annectiren hat, das die ottomanischen Porten
en darinigen räizischen Patriarchen niemals
isser augen lasset, und selbigen obligieret,
s Er beständig zu Constantinopl residieren
uss, ad cujus exemplum mit öffters bedeu-
en alhiesigen Patriarchen ein gleichmäs-
ges zu introducieren nit allein nicht Undienlich,
ndern wohl nöthig und nützlich sein dürfft".

(Оригинал је у Бечу у архиву дворског војног већа).

XCI.

Молбеница, коју је цару Јосифу I поднео митрополит Исајија Дијаковић у име народа 4 јануара 1708 године.

(Преписано из заосталих списа подвојводе Јована Монастерлије).

Augustissime, invictissime Rex, et Domine Domine Clementissime!

Perceptis benignis Sacræ Cæsareæ Regiæque Majestatis Vestræ Mandatis, quibus ad Generalem Regni Ungariæ Diætam inter reliquos ejusdem Regni et Partium eidem annexarum Status et Ordines, etiam Universitatis Sirmiensis et Bachiensis districtuum comparare jubentur. Iis igitur benignis mandatis homagiali ex obligatione satisfacturi, duos ex singulo præfato districtu eo destinavimus, debite comparituros. Occasione autem eiusdem Generalis Dietæ sequentia Nationem Nostram concernentia puncta Majestati Vestræ humillime representamus.

Primo: Siquidem jam Anno 1694 ea erat benignissima Augustissimi Cæsaris Leopoldi, Majestatis Vestræ Genitoris Gloriosissimæ recordationis, mens et voluntas, ut Nationi Nostræ separatum exscindi debuisset Territorium, ut A., quod autem eo tum effectui mancipatum non est, Majestas Vestra Sacratissima eatenus Clementissime providere dignabitur. Jam vero benignissime notum erit Majestati Vestræ, qualiter in nuperna per eandem ad Nationem Nostram facta Deputatione, per Univervsum Populum in Metropolitam Orientalis Ecclesiæ Ritus Græci per Provincias Majestatis Vestræ unanimi omnium voto electus et publicatus fuerim. Ut itaque pro.

Secundo: Ecclesia Nostra et Ecclesiastici, utpote ego Metropolita, Episcopi, Monasteria et Parochi, in Metropoli

ruschedolensi (a qua omnes Nostri Episcopatus et Episcopi uales etiam futuri, totaque Natio in Provinciis Cæsareo-giis ad victoriosam usque per gloriosa Vestræ Majestatis na sedis Nostræ Patriarchalis Ippekiensis recuperationem pendere debeant), scilicet Sirmiensis et Essekiensis Di-ictus, cum eidem adjuncto Episcopatu Jenopolitano er Mo-sterio Gergetekiensi et ad hoc spectantibus pago Neradin deserto Bankovacz, aliisque ejusdem appertinentiis, vigore nationis Majestatis Vestræ Cancellariæ Ungaricæ, Anno hoc 1691 mense Augusto clementissime elargitæ ex post Octobris 1702 per Comissionem Cameralem, demum Anno 06 die 15 Septembris, vigore sub A. acclusorum parium, enter confirmatæ et incluso oppido Daly, Borovo, Belo-do etc. Cameraliter collato, cum Appertinentiis æstimatis, t mortem meam, una cum tota substencia mea (quod etiam Succesore in Succesorem intelligendum est) ad hanc fatam lem Kruschedoliensem et Ecclesiam perpetuo et irrevoca-iter, Sede autem Vacante, alter Metropolita per Populum Nigendus succedat, jam fatæ Metropolis et dictarum apper-tinentiarum, ille per Populum et Nationem constituendus Episcopus Administrator esse. Præterea si Metropolitam vita decedere contingat, ut is, vivente adhuc Metropolita usque subsecuturam Nationis Electionem constituendus, vigore so-lummodo Decreti Cæsarei authoritate sua et Privilegiis No-stris jam emanatis et in futurum elargiendis potiri: deinde Episcopi in eorundem Episcopatibus, Callugeri in Monasteriis et Plebani una cum suis domibus et familiis in suis Parochiis, usitata jam antiquitus de Ritu Nostro receptaque consuetu-dine in quocunque religionis et fidei Nostræ actu, visitatione Diœceseos et perceptione abinde cedentium proventuum, ad mentem etiam Privilegiorum Nostrorum (nemine, quocunque et cujuscunque status, huic obstare valente) liberam et ad instar Romanæ Ecclesiæ imperturbatam, secundum Græcum

Ritum Nostrum et in hoc receptum modum, authoritatem et jus habere: neque Populus noster in Civitatibus, Oppidis et Pagis, ad celebranda festa Romanæ Ecclesiæ et Processiones (cum per duplicia festa, præter diem dominicalem, maximum Nationi Nostræ accrescat damnum, et taliter sibsistere nequeat) compelli, sed Nostra sola, secundum vetus Calendarium, absque ulla turbatione et impedimento celebrare possint.

Tertio: In casum (quod Deus avertat), si jam fata Metropolis Hosti cederet, liberam sibi ubicunque in Provinciis Majestatis Vestræ habitationem sumere, isque solus Episcopos Nostros ab ipso solo et nullo alio dependentes, consecrandi plenitudinem habere: Episcopus e contra Episcopatum suum in rivis alteri cedere, donare, abalienare aut etiam testari nullo modo contra Ritus Nostri consuetudinem et Metropolitæ Authoritatem, neque sine habitis super consecratione ejusdem aut etiam alterius cujuscunque Ecclesiastici Metropolitæ Patentibus, confirmari possit. Quod autem si ex sinistra contingeret informatione, nullius sit vigoris.

Quarto: Si vero Metropolitam, Episcopum quempiam, aut Ecclesiasticum Nostrum Romanæ Ecclesiæ se unire contingeret, talis ipso facto Metropoli, Episcopatu et officio suo (ad advertendam inter Populum et in Ecclesia Nostra confusionem) privetur. Populoque alium Metropolitam et Metropolitæ alium Episcopum aut Ecclesiasticum propria Authoritate fas sit eligere.

Quinto: Ut Militares officiales et Milites Nostri, affulgende Pace, in Charactere et dignitatibus suis conserventur; iisdemque de ulteriori persistentia (ne ad rusticitatem adigantur) benignissime provideatur.

Sexto: Ut non minus Nobiles et Cives Nationis Nostræ in Comitatibus et Civitatibus Regiis, ad instar Germanorum et Ungarorum, promovendi et ad Congregationes Senatusque cum libero Ecclesiæ Religionisque eorundem Ex-

erditio, intuitu tantorum pro Regno per eandem Nationem præstitutorum Servitiorum Sanguinisque effusionis et familiarum Nostrarum perditionis, promiscue accipiendi admittantur. Neque ullus ex Nostris, cujuscunque Status et ubicunque degens, in quibuscunque occurrentiis, præ Germano aut Hungaro magis aggravari permittatur. Neque Mercatores Nostri Nobiles aut Ignobiles ad Majorem Germanis et Ungaris exsolutionem Tricesimæ et Telonii adstringantur.

Septimo: Quod si contingeret, Incolas cujuscunque Loci Nationis Nostræ cum Dominis suis Terrestribus Contractus Arendatitios inire, ut in iisdem irrevocabiliter conservari debeant, ne tales Contractus Arendatitios, bona fide initos, ex post in maximum Incolarum detrimentum, aut eosdem aggravatos experiri debeamus.

Octavo: Ut ad Publicas Regni Ungariæ Diætas et Partium eidem annexarum Natio quoque vel in personis Prælatorum et Baronum suorum invitetur, sedemque in illis et votum habeat; Quemadmodum anterioribus temporibus, quibus ecdum eas Regiones Turca occupaverat habuisse dignoscuntur, i Rasciæ Despotus inter primaros Sacræ Coronæ Hungariæ arones censitus, per Litteras proprias Procuratorem constituendi facultatem habuit, teste Part. lit. 13, idemque Despotus cum Viris Ecclesiasticis Banderiatis exercituare, seu militare ne batur cum Husaronibus mille, Vladis. dec. 3. t. 22. Anni 1498. Ut nullum omnino dubium sit, stabi- amplasque eundem Despotum et Nationem suam Rasciam in Ungaria et Slavonia habuisse possessiones. Extant numera Scriptorum, Historicorumque non Nationalium dumxat, sed vicinorum Austriacorum (uti Wolffgangi Laczii, t ejusdem ævi Scriptoris Thomæ Ebendorffii) omni exceptione majora monumenta, quod Georgius Rasciæ Despotus Albam suam Civitatem, vulgo Belgrad, communiter Alba

Græca dictam, pro multis aliis Castris, Civitatibus et oppidis in Slavoniæ et Ungaria exsistentibus cum Alberto II, Romanorum imperatore ac Ungariæ Rege felicis reminiscentiæ, concambiarit; quæ diligens Matthiæ I. Ungariæ Regis Historicus Antonius Bonfinius inter alia hæc recenset Zalankemen, Beckiem, Kelpem, Világosvarum Tokajum, Munkacsum, Thaallian, Rhegezum: Oppida vero Zathmar, Bezermin, Debreczin, Thurvasaz et pleraque alia, Budae autem magnificas aedes, quae Regiae loco haberi potuissent, eademque Maurus Orbinus Patricius Ragusinus, Abbas Melitæ, Joannes vero Leunclavius et plerique alii commemorant. Quia et ipse Albertus Aug. Decr. 6. Art. 35. affirmat, Quod Despotus Rasciae Dominia vel Possessiones, Castra, Fortalitia, Civitates, Oppida et alia bona, in hoc Regno habuerit et possiderit. Ex hic probabile omnino est, quod in similibus Regni Diætis Nationales quoque Nostri Sedes Suas, de charactere et officio eisdem compententes, occupaverint. Quod ipsum autem si aliquo tempore, ob habitam majori ex parte per Turcas Ungariæ possessionem, non observatum fuisset: jam vero cum Populus Noster tantorum millium animarum in Hungaria eidemque annexis partibus stabilitus esset: rogamus humillime, Ut Nobis, aliunde etiam per se Regnicolis, sedes tum Ecclestiastico, cum Sæculari Statui de competentia officii eorundem in quibuscunque Regni Diætis in perpetuum concedatur, ut eatenus Privilegiis et Juribus Nostris ibidem obveniendis invigilare valeamus.

Nono: Ut liberam ubique Religionis Nostræ exercitium, ad instar aliarum in Ungaria Partibusque eidem annexis, diætaliter resolvatur et articulariter observandum mandetur, permittaturque, ut inter nos Ecclesiasticos et Sæculares juxta morem nostrum et antiquam consuetudinem liberam

(occurrente quotiescunque necessitate) congregationem instituere et habere valeamus.

Decimo: Ut Populus Noster Vigore Patriæ legum, utpote Math. decr. 5. Art. 3. et 5., Vladisl. decr. 2. Art. et Privilegiorum Nostrorum antiqua et Articulariter recepta decimarum immunitate (quæ Decimæ Ecclesiæ et clero nostro cedere debeant) gaudere possit.

Undecimo: Ut Privilegia Nostra, per Divum Majestatis Vestræ Genitorem Sanctæ recordationis Nationi Nostræ Anno 1690 die 6. mensis Aprilis et 25. Augusti per intimam Cancellariam et per Ungaricam Anno 1690. die 11. Decembris, Anno 1691. 20 Augusti et anno 1695. 4. Martii, per Cameram vero Aulicam 1695 die 10. Septembris collata, et recenter per eandem Anno 1706 clementissime confirmata et hisce sub B. C. D. E. F. G. adjacentia, articulariter, ma cum jam impetrandis, in simul, absque omni clausula, on tantum recipiantur, verum de puncto infallibiliter in unctum et sub gravi animadversione Regia observari demandetur.

Pro quorum omnium benignissimo effectu, intuitu tanorum Nationis Nostræ Majestati Vestræ fideliter et semper onstanter præstitorum et in perpetuum præstandorum seritiorum, demisissime imploro et cum tota Natione emorior.

4. Januarii 1708.

Sacratissimæ Cæsareæ Regiæque Majestatis Vestræ

Humillimus perpetuoque fidelis Subditus
et Capellanus,

Isaias Diakovich,
Metropolita
Rascianorum et Cæsareus Consiliarius.

На полеђини стоји написано:

Ad Augustissimum Invictissimumque Imperatorem, Regem et Dominum Dominum Clementissimum. Humillima Instantia Isaiae Diakovich, Mentropolitæ Orientalis Ecclesiæ Ritus Graci, et Cæsarei Consiliarii, Pro introsertis Graecis Benignissime impertiendis.

XCII.

Уговор српске прав. црквн. општине са мајстором Томом Спилером сачињен 1-ог маја 1716 год. због грађења новог торња на тамошњој цркви.

Anheindt zu Endtgesetzten Dato ist zwischen der Rätzisch Communität undt Thoma Spiller Maurer meister in Comorn folgender Contract aufgesetzt wordten. Als Er Thomas Spiller verspricht zu der Rätzischer Kirch laut gemachten Riss dem Thurm ney ex fundamento von seinen eigenen mit aller zimmer Arbeit aufzubaunen, auch dass zugehörige Lehr Baumbtes undt Ausser Holtz, Undt wass an Erfordelichen Klampfen, undt in Kupfern undt übergoldtenen Knopf darzurzu verschaffen. Wo hin gegen die Rätzische Comunität Ihme Spiller Ain taussent zwey hundert fünfzig Guldem Rheinisch zu bezahlen Verpflichtet, undt so eines aus Beiden theilen laut gemachten Contract zu halten wolle, alss seindt 100 Duccaten in Specie Beenfahl aufgesetzt zu wabrer Urkundt dessen seindt zwey gleich lautende Exemplaria aufgerichtet, undt in gleich theile innes eingehendigst wordten. Signatum Comorn 1-a Mensis May Anno 1716.

(L. S.) **Thomass Stiller,** m. p. (L. S.) **Thomas Pesthy,** m. p.
Brun und maur maister.

(†) **Farkas János.** (L. S.) **Johan Földwáry,** m. p.

Coram me **Joanne Mihaelle Göttinger,** m. p. Den 13 hujus Mensis May 1716 jaar.

XCIII.

Мађистрат вароши Коморана писмом овим од 16 апр. 37 г. сведочи, да је удовица покојног Јована Фелдваријe, ja се преудала за Јована Варшањију, у име деце своје ц- првога мужа) првенца сина Јована и млађег сина Ни-ie, уступила своју кућу српској православној цркви ко-pанској за 370 фор.

Nos N. N. Judex Primarius, cæteriqui Pegiæ ac Pri-egiatæ Civitatis Rév Comaromiensis Senatores, Memoriæ nmendamus tenore præsentium nostrarum significantes, qui-s expedit universis. Quod cum Nos in præatacta Civitate, mitatuque eodem existente habitantes et Domo propterea, o alias Sedis nostræ Judiciariæ pro certis concludendis versarum causarum rebus atque Negotiis una consedisse-us, simulque fuissemus constituti ex tunc Honesta Fæmina affo Demetrovics, Nobilium — condam Joannis ld váry, nunc vero Joannis Varsányi Conthora-, Filiique ex primo matrimonio suscepti et progenerati annis nempe Nicolaus et Alexander Földváry am Nobis personaliter constituti, ac nominibus primum dem universorum Fratrum, Sororum, Filiorum, Filia-rumque suarum, non secus et aliorum Suorum, quorumlibet consangvineorum, quos videlicet præsens infrascriptum — nunc vel in futurum quoquomodo tangeret seu concerneret, tangereve seu concernere posset. Negotium per omnia in se assumptis, et levatis, maturaque et exacta intra Animi Sui Deliberatione prachabita, Sponte et libere, vivæque vocis Suæ oraculo et ministerio fassi sunt, et retulerunt hunc in modum. Qualiter iidem certis quibusdam ad id summe ur-gentibus necessitatibus certam Domum suam civilem in præ-atacta Civitate et Comitatu inque platea vulgari sermone Rácz utzában nuncupata, existente, habit(ata), cui a superiori

quidem nobilis Thomae Pesti domus civilis, ab inferiori(bus) vero partibus Ecclesia nationis Rascianae continua jungerentur vicinitate, una cum omnibus ejusdem domus utilitatibus et emolumentis, ac ad eandem de Jure, et ab antiquo spectantibus, spectarere et pertinere debentibus appertinentiis memoratæ Eccesiæ nationis Rascianae in et pro florenis trecentis septuaginta, id est fl. R. C. 370 et florenis sex et denariis triginta Laikauff, per hocce Inclytum Regnum Hungariæ in bona currenti et acceptabili moneta per ipsos fatentes plenarie, et absque ullo defectu accepta et levata, Jure perennali et irrevocabiliter dedissent, cesissent ac vendidissent, prouti dederunt, cesserunt, ac vendiderunt, nullumque Jus ac dominii proprietatem præscripta in domo pro se, vel dictis hæredibus suis reservando, verum totum et omne in præscriptam Ecclesiam transferendo, legali evictionis cautela in similibus venditionibus observari solita, in se assumpta. Super qua quidem modo prævio facta coram Nobis fassione et cesione præsentes litteras nostras testimoniales, cessionales, fassionales, sub authentico civitatis hujus sigillo, Jurium dictæ Ecclesiæ et quorum intererit futuram ad cautelam dandas esse duximus, et concendendas, communi suadente iustitia et æquitate. Datum in antellata Regia ac Privilegiata Civitate Rév Comaromiensi, Die 16 Mensis Aprilis, Anno 1737.

(L. S.)

Extradatum per Josephum Màrffy — Civitatis Rév-Komaromiensis Notarium.

XCIV.

Булла римских Папа: Лава X, Климента VII и Павла III о браковима између Грка и Латина.

(из архива под-војводе Јована Монастирлије)

BOLLE

PONTIFICIE.

БОЛЛЫ

БЛАЖЕННѢЙШІИХЪ ПАПЪ.

BOLLE

DELLI BEATISSIMI PONTEFICI

LEONE X. CLEMENTE VII. E PAOLO III.

CIRCA LI PRIVILEGII DÉ GRECI

Con Decreto dell' Eccellentissimo Senato di Venezia, intorno li Matrimonii tra Greci, e Latini.

Ora il tutto stampato in tre Linguagii, cioè Italiano, Greco, ed Illirico.

In Venezia MDCCLXII. Appresso **Demetrio Teodosio.**

БОЛЛЫ

или

ДИПЛОМЫ БЛАЖЕННѢЙШИХЪ ПАПЪ,

Сирѣчъ

ЛАВА ДЕСЯТАГО, КЛИМЕНТА СЕДМАГО, И ПАВЛА ТРЕТІАГО.

О ПРИВИЛЕГИХЪ ГРЕЧЕСКИХЪ

С' Декрѣтомъ Изящнѣйшаго Сенáта Венѣтіка, О Вѣнчáній Помежду Грѣковъ и Латінъ.

Нынѣ вся напечáтана Треязычная, сирѣчь Італíчески, Грѣчески, и Славѣнски.

В' Венѣцій. ҂ахѯѯк го лѣта, во нóвой Типогрáфіи **Теодóсіа.**

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, et Approzione del P. F. Serafino Maria Maccarinelli Inisitor General del Santo Officio di Venezia nel Libro itolato Bolle Pontificie di Leone X. e Clemente I. e Paolo III. circa li Privilegii dé Greci, n un Decreto intorno li Matrimonii dé Greci, L atini. Prima il tutto stampato, e ristam- to Greco-Latino, ed ora tradotto nell' Illi- c o idioma, non v' esser cosa alcuna contro la Santa de Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario stro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo enza a Demetrio Teodosio Stampator di Venezia, possi essere stampato, osservando gli ordini in materia Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Liberarie de Venezia, e di Padova.

Dat. li 27 Agosto 1762.

(Sebastian Zustinian Rif.
(Alvise Mocenigo 4°. Cav. Proc. Rif.
(Polo Renier Rif.

Registrato in Libro a Cárte 146. al Num. 727.

Giacomo Zuccato
Segretario.

3. Settembre 1762.

Registrato al Magist. Eccel. degli Efec. contro la Bestem.

Francesco Gadaldini
Segretario.

CLEMENTE

PAPA VII.

A Sempiterna Memoria della Cosa.

---

1. Dal socorso di nostra Providenza, e Governo provenir deve, che a ciascuno conservisi il proprio diritto. Quindi è, che Noi abbiamo fatto osservare, e con diligenza esaminare il tenore di certe Lettere, esistenti nella Secreta nostra, di Papa Leone Decimo di felice memoria nostro Predecessore, e secondo il langue Fratello Cugino, e la Copia estratta dalle vere Lettere di esso Predecessore, concesse in forma di Breve; Poichè siccome la Nazion Greca ci espose, ella conoscesi averne bisogno di tal tenore per certi giusti motivi. Ed ordinato abbiamo, che fosse trascritto da parola in parola, ed annotato alle Presenti nostre ad istanza di essa supplicante Nazione: il qual è tale.

LEONE PAPA DECIMO

A perpetua Memoria della cosa.

2. Abbiamo poc' anzi sentito, che sebbene già da gran tempo nel Concilio Fiorentino sotto Eugenio Papa Quarto di felice memoria nostro Predecessore, nel quale fra gli altri Principi, e Prelati v' intervennero allora anche l' Imperatore de' Greci, e moltissimi altri Prelati della Nazion Greca, per conchiudere l' unione della Chiesa Orientale de' Greci con la Romana (cosa da si gran tempo desiderata da' Romani Pontefici nostri Predecessori, e dal Cristianesimo tutto) fra gli altri Decreti, e Costituzioni, sia stato, ossia permesso per detto Concilio, che la predetta Nazione resti in certi suoi Riti, e Consuetudini, non imputate di Eresia, e fra gli al-

КЛИМЕНТЪ

ПАПА СЕДМЫЙ

НА ВѢЧНУЮ ДѢЛА ПАМЯТЬ.

А҃. Провидѣнія нашего долженствуетъ помощи пріити,
свое̂ право комуждо содержится. отъ сюду: яко ми си-
нѣкихъ писаніи блаженаго воспоминанія Л'ва̂ папы де-
го предсѣдателя, и по плоти брата отъ стрыя нашего,
лицѣ Вревіона отъ истинныхъ его предсѣдателя писаній,
в' таибницѣ нашей, тща(щ)ливо разсмотрихомъ, и иску-
омъ, за тоеже и екстрактъ, якоже народъ намъ греческіи
ожилъ самъ сицеымъ Образомъ, из извѣстныхъ вынъ тре-
ати разумѣется, да отъ слова до слова препишется, и на
ожде народа молящагося предложеніе, симъ назначити
творыхомъ иже сицевъ есть.

ЛЕВЪ ПАПА ДЕСЯТЫЙ

НА ВѢЧНУЮ ДѢЛА ПАМЯТЬ.

К҃. Пріяхомъ садъ на ново, хотя бы и давно на со-
брѣ Флорентіискомъ при блаженныя памяти Евгеніа Папы
етвертаго, председателя нашего, въ коемъ между прочіими
чалниками и архіереи Імператоръ тогда грековъ, и коль
ножайшіи прочіи архіерей народа греческаго, за оучине-
ие единства восточныя грековъ съ рімскою церквію: (вѣщъ
ѣль долго отъ предсѣдателей нашихъ рімскихъ архиереевъ
и цѣлаго общества христіанскаго желаемая:) быша: Между
прочіими оуставленіами и заключеніами, да народъ вышше-
реченный при нѣкихъ своихъ обычаяхъ и сохраненіяхъ, яже
не вмѣняхуся во ересъ останетъ, въ нихже и сие яко пре-
звітеры во квасцѣ літургисати, и инимъ обра-

tri per esempio, che li Sacerdoti loro possano celebrare in pane fermentato, e battezzare soto forma diversa dalla Latina, cioè, Si Battezza il Servo di Dio N. N. in Nome del Padre, e del Figliuolo, e dello Spirito Santo, Amen. Parimente, che gli Ordinati in Sacris possano valersi del Matrimonio contratto avanti di prendere essi Ordini Sacri, e lasciarsi crescere la barba, e ministrare il Venerabile Sacramento sotto ambedue le Specie (del Pane, e del Vino) a tutti, anche alli Fanciulli.

3. Contutto ciò gli Ordinarii Vescovi de' luoghi Latini molestano ogni giorno, importunano, ed inquietano essa Nazione sulli detti Riti, ed Osservanze, ne' luoghi ove i predetti Greci dimorano, sforzandoli a ribattezzare di nuovo giusto il Rito della Chiesa Romana li loro Figliuoli, e gli altri già battezzati conforme al proprio rito, e che non debbasi ministrare detto Sacramento sotto ambedue le specie a tutti, anche alli predetti Fanciulli, nè lasciarsi crescere la barba, ne celebrare in fermentato, ma in azimo, e che gli ordinati in detti ordini sacri non si servano del Matrimonio. Per le quali cose, e certe altre, nascono alla giornata fra 'l popolo diversi scandali, e di giorno in giorno no accaderebbono, se da Noi, e dalla Sede predetta non si provedesse con opportuno rimedio.

4. Considerando Noi pertanto, quanto vantaggioso insieme, e pio sarebbe, e necessario, che conservisi l' unione predetta con molta satica procacciata, e da' Romani Pontefici sollecitata, e s' impediscano le si fatte molestie ed ostacoli di detti Greci, e provedasi oportunamente nellle cose premesse alla di loro qniete, e consolazione delle anime, e si preservino li Riti, ed Osservanze di essi nelle loro Chiese, ed altrove, secondo la lor antica consuetudine: Di moto proprio, non ad istanza ò richiesta d' alcuno a Noi presentata, ma per pura nostra liberalità, e per certa scienza, e con la

омъ неже рімская крещати, сїєсь, крещáется рабъ
божіи, во имя Отца, и Сина, и Святаго Духа, аминь; Єще
ке яко ихъ священныци, прежде нѐже чинь священéства
пріимутъ, женитися, и по хиротоніи со своими закóними
кенáми смѣшáтися, браду воспитовати, и святѣй-
шее тáинство во Обоих видахъ въ сѣмъ, єщѐ же и
дѣтемъ давати могли би, речéннымъ собóромъ оустановлéнно
и опредѣлéнно, и позволéнно єсть.

г҃. Обаче по мѣстніи єпіскопы латінскіи тому нарóду выш-
переченными обичаями, и сохраненіами въ мѣстѣхъ идѣже
присуще грéцы живутъ, повседневно досаждáютъ, смущáютъ
и мірному имъ быти не даютъ, принуждающе дѣти ихъ, и
другія по обичаю крещéнныя, пáки Обычаемъ рімскія цркве
крестити, и вышше реченное таинство во Обоихъ выдахъ
всѣмъ, єщé же и дѣтемъ предреченнымъ никáкоже давати,
ни браду воспитовáти, ни во квасцѣ но во опресноцѣ літурги-
сати, и оуреждённымъ свещенникомъ во свещенныхъ чинѣхъ
не женитися. Ради коихъ нѣкия иныя повседнедно въ на-
родѣ рáазныя соблазны раждаются, и аще не бы на дны о
приличномъ лѣкарствѣ чрезъ насъ, или престолъ предречéн-
ный посмотривáлося проникнути оуже случилобися.

д҃. Разсмотряюще же мы, коль полезно, благочестиво
ке и нуждно бы било, да єдиндство предпомянутое с' мно-
гимь тщаниемъ исканное и рімскіми архіереи содержится,
и реченныхъ грековъ досадамъ и препятсвіямъ сицевимъ
противостанетъ, их же покою и душевному оутѣшенію въ
представленныхъ оугодно разсмотрится, не менше Обичаи
и сохраненіе во ихъ церквахъ, и индѣ по древнѣму ихъ
обычаю содержится, собственнымъ движеніемъ не на нѣко-
голибо намъ сего ради предложенное прошеніе, но отъ на-
шея истинныя свободы и извѣстныя вѣдомости, апостолскія
власти и полности реченнымъ грѣкомъ, якоже началникомъ,
ако и прочіимъ лицамъ народа греческаго и всякому ихъ,

pienezza dell' autorità Apostolica, concediamo e permettiamo a' detti Greci, tanto Prelati, quanto altre persone di Nazion Greca, e ad ognuno di essi, che possano servirsi de' loro Riti, ed Usi, o Consuetudini, come sopra, ed osservar e quelli, e queste, celelebrare le Messe, e li Divini Officii conforme all' uso loro antico.

5. Innoltre concediamo agli Arcivescovi, Vescovi, ed altri Prelati Greci, e fra li medemi Greci, ove gli Arcivescovi, Vescovi, ed altri Prelati Latini hanno giurisdizione, che possano liberamente esercitare gli Officii Vescovili, nè in verun modo possano essere tratti in giudicio, ò altrove, loro mal grado, fuori de' loro ordinarii Officii, Chiese, Luoghi Pii, ed Oratorii sopra l' osservanza di tali Riti dai Vescovi, e Prelati Latini, eziandio Ordinarii de' Luoghi, e da' temporali Superiori, e Secolari Magistrati.

6. Parimenti di simile moto, e scienza col tenor delle presenti concediamo, e permettiamo, che tutti i Clerici Greci, ed altre persone di Nazion Greca vegnenti da qualsivoglia parte ne' luoghi, ove sono Arcivescovi, e Vescovi, ed altri Prelati de' Latini, e Prencipi Secolari, possano liberamente, e lecitamente domandare, e ricevere limosine sì da essi Greci, che da' Latini.

7. Ed innoltre, che niun Arcivescovo, e Vescovò, Greco possa promovere al Sacerdozio i Clerici Latini, nè il Latiuo Arcivescovo, e Vescovo, anche Ordinario, i Clerici Greci.

8. E nellla Diocesi, dove abitano Latini, e Greci, ed hanno solamente Arcivescovo, ò Vescovo Latino per Ordinario, detto Arcivescovo, ò Vescovo (Latino) sia tenuto deputare circa gli affari, e cause di detti Greci un Vicario Greco ad essi Greci ben accetto, ò da ellegersi per essi Greci (dacchè un Greco conosce meglio i costumi Greci, che un Latino) e da ritenersi con loro proprio stipendio, e salario: e che nelle cause di appellazione al Metropolitano, che per sorte non

якоже Обычаи и сохраненія по реченному оупотребляти тыя и тая содержавати, литургій и иныя божественныя службы, по древому ихъ начину служити.

є҃. Не менше архіепископомъ, єпископомъ и прочіимъ началнымъ греческимъ, и между тѣмижде греками, идѣже архіепископы, єпископы, и иніи началніи латинскіи властъ судскую имѣютъ, архіерейскія своя службы свободно творити, отъ своихъ опрѣдѣленныхъ службахъ церквей, Святихъ мѣстъ и молитвенныхъ надъ симъ Обычаєвъ сохраненіи, латинскими архиєреи и началниками мѣстъ, господами временными, и магістраты.

ѕ҃. Свѣтскими на судъ или инамо зовомымъ влещися: якоже кіили бо клирицы гречестіи и иная лица народа греческаго, отъ кудулибо приходящіи на мѣста идѣже архіепископы, єпископи же и иніи началніи латіновъ и господа временная суть, отъ тѣхъ, якоже грековъ, равно Латіновъ милостини просити, и примити свободно и позволно могутъ, силою сего допущаемъ и позволяемъ.

з҃. Ктому же да ни єдинъ архіепископъ или єпископъ греческіи клирики латинскія, ниже латинскіи архіепископъ или єпископъ, такожде клиріки греческія на степень священства производити могутъ.

и҃. Аще же во єпархіи идѣже Латіни и Грецы живутъ и єдинаго архіепископа, или єпископа латінскаго имѣютъ оурежденна, помянуты архіепископъ, или єпископъ дѣлъ и винъ реченныхъ грековъ намѣстника грека, тѣмже грекомъ позволеннаго, или тѣми избраннаго, зане греческіи мужъ лучше вѣдаетъ греческія обычаи, неже латінскіи, ихъ иждивеніемъ и платою да имѣютъ опредѣлити. А єже во винѣ суда далшаго ко митрополиту, иже можетъ быти нѣстъ грекъ, той митрополитъ равно въ помянутыхъ винахъ судію грека опредѣлити долженствуетъ.

foste Greco, detto Metropolitano tenuto sia similmente di deputare in dette cause un Giudice Greco.

9. E di più non essendo lecito nelle Chiese Parochiali di essi Greci, per antichissimo e tuttor osservato Rito, celebrarsi la Messa, se non una volta al giorno da un solo Sacerdoti Latini, per ingiuriare i prementovati Greci, e per disturbare tali loro Riti, e Consuetudine, non si sà da quale spirito mossi, alle volte tralasciando le loro proprie Parochiali Chiese, preoccupano gli Altari di dette Chiese, Parochiali de' Greci, et ivi celebrano contro veglia de' medesimi Greci, Messe, e forse anche altri Divini Officii; e però detti Greci spesse siate restano, con grande risentimento del loro animo, senza Messa le Feste, ed altri giorni, in cui sono soliti di ascoltarla: Noi pertanto per ovviare agli scandali, e provedere, che in avvenire non vengano inserite sì fatte molestie ad essi Greci, inibiamo a' predetti Sacerdoti Latini, che da quì innanzi non abbiano a celebrar Messe, ò altri Divini Officii nelle sudette Chiese de' Greci medesimi: A' Magistrati poi, se vi sossero, comandiamo, che non prestassero mai ajuto, ò assistenza a' detti Sacerdoti Latini: ed innoltre, che niuno ardisca bestemmiare, riprovare, ò oltraggiare li Riti, e Cerimonie de' Greci in detto Concilio Fiorentino, ò altramente approvati.

10. Ove poi vi fossero que Vescovi, uno Latino e l' altro Greco della stessa Diocesi, come appunto in Cefalonia, e Zante, e forse altrove, il Vescovo Latino non presuma in alcun modo ingerirsi nelle persone Ecclesiastiche e Secolari de' Greci, nè nella giurisdizione del Vescovo Greco, o in altre cose di qualunque genere elle sieno, che in qualsivoglia maniera spettino al Vescovo Greco: Ma respettivamente il Vescovo Latino abbia, ed eserciti la cura, il governo, e la podestà soltanto dei Latini, ed il Vescovo Greco quella de' Greci.

ѯ. Еще єгда въ парохіалнихъ тѣхъ грековъ церквахъ
з древнѣйшаго, и сице содержаваемаго закона, не развѣ
диною днемъ чрезъ єдинаго священника літургисати свобо-
но єсть, а нѣціи бы священницы латинскіи оставлше своя
обственныя церквы парохіалнія, єже бы предпомянутымъ
рекомъ стужали, и препятсвовали, и ихъ закону и обычаемъ
ицевымъ, не вѣдомо коимъ духомъ возбужденны, многажды
лтары реченныхъ парохіалныхъ церквей присвояютъ, идѣже
ротивъ воли тѣхъ грековъ літургіи и иныя божественныя
лужбы творятъ, и того ради помянутіи грецы часто безъ
слушанія літургіи со великою горестию Серца, въ празд-
ники и иныя дни, въ няже слушати обыкли пребываютъ.
ы напротивъ соблазнемъ, сматрающе, єже бы въ будущая
стимъ греком сицевыя досади не наносилися, Священником
атінскимъ предреченнымъ, да не въ будущая літургіи и
ныя божественныя службы въ реченныхъ иныхъ церквахъ
ѣхъ грековъ, творятъ: Магистратомъ же аще кіи сутъ: єже
ы сицевымъ Священикомъ помощь и свободу недали, по-
елѣваемъ.

ґ. Подобнѣ, да ни єдинъ обичаи и церемоніи греческія
ъ реченомъ соборѣ флорентіинскомъ, или иныя оуже оутвер-
денныя, хулити или паки искусити, или отметати: и гдѣ
ва, єдинъ Латінинъ, другіи же Грекъ во єдиномъ мѣстѣ, яко
е въ Кефалоніи, и Заквинтѣ, и можно быти и индѣ сутъ,
пископа, єпископъ латінскіи о лицахъ церковныхъ и мір-
кихъ греческыхъ, о власти судскои єпископа греческаго, или
ныхъ кіихъ либо до єпископа каковымъ нибудъ образомъ
адлежащихъ никакоже себе пустити дерзнетъ, но єпископъ
атінскіи латіновъ, єпископъ же греческіи грековъ точію по-
еченіе, оуправленіе и судскую власть чинно да имѣютъ и
употребляютъ.

ѧі. Над сими же да Священницы и клерицы латінскіи
церквахъ греческихъ, ниже літургісати, ниже погреба-

11. Ed innoltre, che li Sacerdoti, e Clerici Latini non ardiscano, nè presumano nè celebrare nelle Chiese de' Greci, nè intervenire, ò frammischiarsi nelle Esequie, Sposalizii, e Battezzi, ò altre pubbliche e private funzioni de' Greci, se non saranno stati a questo fine espressamente chiamati da essi Greci.

12. Che i Clerici, e Sacerdoti Secolari, e Monaci de' Greci, e le loro Chiese, e Monasteri, e le loro beni di qualunque sorta, possano, e debbano servirsi, godere, e partecipare liberamente, e lecitamente di tutti sì in genere, che in specie i privilegii, immunità, favori, indulti, e grazie, delle quali per legge, ò consuetudine, ò in altra qualsivoglia maniera, partecipano, si servono, e godono li Clerici, Sacerdoti, e Monaci Latini, e le loro Chiefe, Monasterii, e beni di qualunque genere.

13. Di più, che gli Abbati, e Monaci Greci, e loro Monasteri, luoghi, e beni d' ogni sorta, possano eziandio servirsi, partecipare, e godere d' ogni, e qualunque privilegio, esenzione, concessione, grazia, e prerogativa, contenuta nella Bolla che chiamasi, Mare Magnum, che surono concesse per detta Bolla, ò saranno per concedersi poscia in qualunque altro modo alli Religiosi dell' Ordine de' Minori Osservanti, ed alli loro Monasteri ò Conventi.

14. Innoltre, che le Vedove de' Sacerdoti, ò Chierici Greci, che vivessero in castità giusto il Rito de' Greci, partecipino, e godano di quelle medesine esenzioni, immunità, e privilegii, di cui goder poteano durante la vita de Sacerdoti, e Chierici loro Consorte. Le quali cose tutte con pari Moto, e scienza, e podestá sopradetta vengono da Noi concesse, stabilite, e dichiarate.

15. E così ordinando comandiamo, che sieno inviolabilmente osservate le presenti Lettere, e tutto ciò in esse si contiene, dagli Arcivescovi, Vescovi, ed altri Prelati, e Sa-

вати, вѣнчавати, крещавати, и иныя дѣиствія Грековъ Общая, или особная творити могутъ, или себе в' тая мѣшати, развѣ на сія навластито грекамы звани бы были, дерзнутъ или пріимутъ.

ві. Яко клерицы и пресвитеры свѣтскіи и монахи грековъ, ихъ же и церкви и монастыри и добра кая нибудъ всѣми или єдиною привилегіами, свободными изятіями, любовми, допущеніями, и милостми, яже клерици, пресвитеры, и монахи латінскіи, и ихъ церкви, монастыри, и добра вся по праву или обикновенну, или иначе каколибо оупотребляють, оуживаютъ и радуются, оупотребити, оуживати и радоватися свободно могутъ.

гі. Подобнѣ игумены и монахи гречестіи, тѣхъ же монастыри мѣста, и вся добра всѣми, и єдиною привилегіями, изятіями, позволѣніами, милостми, и первенствами в' Буллѣ „ПРЕ МАГНУМЪ" зовомѣи доволними, Братіямъ реда меншо и правилнаго обдержанія, и тѣхъ монастыри, и мѣста или приходи, яко чрезъ буллу, тако и иныя коимлибо Образомъ допущеныя, и допуститися имущая, оупотребыти и радоваться могутъ.

ді. Равно вдовыци пресвитеровъ или клериковъ грескихъ въ чистотѣ по закону греческому живущыя, тѣмжде свободами, изятіями, привилегіями, имиже мужи пресвитери и клерицы радоватися могоша, да радуются и оуживаютъ, законнымъ движеніемъ, вѣдомостію и властію допущаемъ, опредѣляемъ, и являемъ.

єі. И тако чрезъ архіепископы, епископы, и иныя наслѣдныя пресвитери и клерики латінскія за реченния и кіяжо иныя, тыя сіесть началныя, и при старѣйшинахъ, или начальникахъ отъ божественныхъ, и прочихъ меншихъ, ради изобщенія данныя отлуки, лишенія благодѣяніи церковныхъ, яже имѣютъ и вѣчнаго непребыванія, и иная въ послѣдокъ пріяти Самымъ дѣломъ чрезъ коеголибо противляющагося

cerdoti, e Chierici Latini, sotto le pene espresse, ed altre ancora, eziandio maggiori, da incorrersi ipso facto da qualunque contrafaciente: alli Prelati cioè sotto sospensione a Divinis, ed agli altri inferiori sotto scommunica di lata sentenza, di privazione degli Ecclesiastici Beneficii che possedessero, e di perpetua inabilità ad ottenerne degli altri in avvenire: E che così debba venir giudicato, sentenziato, e definito da ogni e qualunque Giudice in qualsivoglia istanza sì nella Curia Romana, che fuori; levando loro, ed a cialcuno di essi la facoltà di altrimenti, e diversamente giudicare, sentenziare, e definire, e dichiarando nullo, e di niun valore tutto quello, che per sorte venisse diverversamente deciso sopra tali cose da chiunque si fosse, e di qualunque autorità sì avvertentemente, che con inavvedutezza.

16. Perlocchè in forza delle presenti commettiamo alli venerabili nostri Fratelli Vescovi Casertano, ed Ascolano, ed in virtù della santa ubbidienza raccomandiamo loro, che assistendo a' medesimi Greci sì Sacerdoti, e Chierici, e Religiosi predetti, che Secolari, ed altre persone di detta Nazion Greca con valoroso soccorso di protezione, tanto per se, quanto per mezzo di altro, ò altri, facciano sì, che li soprariferiti Greci, e ciascheduno d' essi partecipino, e godano in pace, e in perpetuo delle sopramentovate concessioni, immunità, grazie, ed indulti, come anche costituzioni, decreti, e mandati, non permettendo, ch' eglino, ò alcuno d' essi resti nelle sudette cose sotto qualsivoglia colore, ò pretesto, molestato, importunato, ò disturbato; reprimendo, e castigando ogni, e qualunque contrafattore, e disubbidiente colle sudette Ecclesiastiche censure, e pene, ed altre a piacere, aggravandole eziandio, e riaggravandole, e quando constasse della loro contumacia, imponendo loro anche l' Ecclesiastico interdetto, e adoperando gli altri opportuni rimedii legali, non attesa qualunque appellazione, con invocare anche a questo fine,

претлще наказаніемъ повелѣваемъ, єже бы сіе писаніе, и вся в' немъ оудовлена нерушимо содержали, и тако чрезъ вся судіи въ Рімскомъ дворѣ, или вонъ того на всякомъ судѣ судитися, разсмотрѣтися, и заключитися, долженствовати, предложенная имъ, и ихъ коемулибо иначе судити, разсмотрѣти и заключити властію, и аще всуе и неполезно что нибудъ над сими отъ коеголибо случится искусити.

51 Сего ради честнымъ братіямъ нашимъ Касертану и скулану Епископомъ чрезъ сія писанія вручаемъ, и во вѣпости святаго послушанія повелѣваемъ, єже бы тимжде екомъ якоже презвитеромъ, клерикомъ и церковнымъ вышереченнымъ, тако и мірскимъ и инымъ лицамъ реченнаго арода греческаго твореніемъ заступленія помоществовати, ими собою или другимъ или иними пре именованними и всяими ихъ свободами, допущенми, позволеніями благодатми е менше оустановленми, опредѣленми, и оучиновленіями ишереченными мирно, и всегда оуживати и радоватися, е допущающе имъ, и ихъ коемулибо въ предреченныхъ неселимъ лицемъ, досаждати препятствовати и стужати провъ словцевъ всякихъ, и ратниковъ чрезъ глаголанія, и вся ны, и казны церковныя, тыя отягчающе, и возотягчающе, реценіе же церковное, в' купѣ стоящу о не свободномъ иступку, прилагающе и иная чинна, права, лѣкарства, наванію же послѣди положенну, оутишающе, призваной же сие аще потреба будетъ помощи мишцѣ свѣтской. Не отивляющимся предреченнымъ коимлибо апостолскихъ, во овинціюналныъ и синодалнихъ соборѣхъ, изреченнымъ Обимъ или Особнымъ заключеніямъ и оурежденіямъ апостолимъ, и Вонифантіа (¹) Папи Осмаго прежде насъ бывшаго, єдиномъ и собора генералнаго о двухъ реченныхъ, да не то вонъ из своея єпархіи на судъ влечется, и оустановле-

(¹) Бонифаціа.

occorendovi, il socorso, e la mano della Curia Secolare: Non ostante alle cofe predette qualunque Costituzione Apostolica, e gli Editti generali emanati ne' Provinciali, e Sinodali Concilii ò le particolari Constituzioni, e Decreti Apostolici, e quella di Bonifacio Papa Ottavo nostro Predecessore dell' una dieta, e del Generele Concilio circa le due, che niuno venga chiamato al giudicio fuori della sua Diocesi; e non ostante pure gli Statuti, e Consuetudini, etiam che fossero corroborate fino dalla fondazione, e con giuramento, con Apostolica conferma, ò altro qualunque siasi vigore; e parimenti li privilegii, ed indulti, e tutte quelle altre carte, delle quali, e di tutto il loro contenuto vi si dovesse, fare, ed osservare una particolar e specifica dichiarazione, e di parola in parola, ò qualunque altra distinta forma e precisa, e non per via di generali clausole significanti lo steso. Alle quali, restando esse per altro nel resto in tutto 'l loro vigore, per questa sola volta in specie, ed espressamente deroghiamo, e ad ogni e qualunque altra costituzione a questa contrariante.

17. Ancorache alli detti Arcivescovi, Vescovi, ed altri Prelati, e Secolari Dominanti, e ad ogni altra persona in commune, ò separatamente, fosse dalla Sede Apostolica concesso, che non possano essere interdetti, sospesi, ò scommunicati, per via di Lettere Apostoliche, che non sacciano una piena, ed espressa meuzione, e di parola in parola di un tal loro Indulto.

18. E giacche malagevole riuscirebbe, che le presenti Lettere trasportate fossero in ogni Città, e Pæse, perciò vogliamo, e con simile Moto ordiniamo, che alle Copie delle presenti, rogate per mano di qualche pubblico Nodaro, e premunite col Sigillo di qualche Persona costituita in Ecclesiastica Dignità, venga sì in giudicio, che fuori prestata quella fede per appunto, che alle presenti medeme si presterebbe, se presentate, e mostrate fossero nel loro originale.

ніями, обычаями, и из основанія и заключенія сооутвержденія апостолскаго, или коимлибо сооукрѣпленіемъ другимъ оутвержденныхъ, привилегіями же и позволеніями: Не менше всѣми оними, о нихъ же, и тѣхъ всѣми силами Специялное, и отъ слова до слова, а не чрезъ споны генералныя, такожде вносяще воспоминаніе или кіилибо иныи Образъ держатися имущіи былъ бы.

з҃. Имъ иначе да Они во своей крѣпости останутъ нынѣ, чію специально и явно отемлемъ, прочіимъ же противотворцымъ коимлибо, или аще бы реченнымъ архіепископомъ Скопомъ, и инымъ начелнымъ, и господамъ временнымъ всѣмъ инымъ лицамъ Обще, или особно отъ апостолскаго престола допущенно было, єже возбранитися, лишитися или избощитися не могли бы чрезъ писаніе апостолское не творяще полныя и явныя, и отъ рѣчи до рѣчи о допущеніи сицевомъ памяти.

и҃. И понеже бы трудно было, сему списанію на вся мѣста относится, хощемъ, и равнимъ подвигомъ повелѣваемъ, во єже бы сіе явнимъ коимъ Нотаріемъ преписанное, и печатію коего лица въ церковнѣмъ достоинствѣ нарочитаго оутвержденное, и како въ судѣ равно кромѣ, тоеяжде вѣры показовати, якоже главное бы было, могли.

д҃. Данно въ Рімѣ кодъ Святаго Петра подъ перстенемъ Рыбаря дне и҃. Маія ҂ѧфк҃а. архіерейства же нашего лѣта девятаго.

к҃. Прочее да тогожде писанія сила предреченная, тако всячески вещи или дѣла извѣстность имѣетъ, апостолскою властію опредѣляемъ, да тую крѣпость, тую силу, туюжде мощь реченное чрезъ вся имѣетъ, кою бы имѣло главное вышереченное писаніе, и таяжде всячески истому тенору вѣра емлется, когда либо, гдѣ либо или на судѣ, и индѣ гдѣ показанъ или явленъ будетъ, и томужде тенору крѣпко да держатся во всѣхъ, яко же аще бы истыи главныи гдѣ

19. Data in Roma appresso San Pietro sotto l' Annello del Pescatore, addì 18. Maggio 1521. l' Anno Nono del Nostro Ponteficato.

20. Del rimanente, acciocchè il predetto tenore delle medesime Lettere così inserto abbia e faccia tutta la reale e di fatto certezza, con l' Autorità Apostolica decretiamo, che il contenuto sudetto abbia in tutto, e per tutto quella stessa forza, e quel medemo vigore, e valore, che avrebbono le sopra riferite Originali Lettere, e si presti al tenore medemo la stessa istessissima fede in qualunque tempo, e luogo, ò in giudicio, ò altrove, che fosse presentato, o mostrato: e star si debba fermamente al contenuto stesso in tutto, e per tutto, soccome appunto si starebbe alle medeme Originali Lettere, se presentate fossero, e mostrate. Con esso però non vogliamo, che veruno acquisti alcun nuovo diritto, me si conservi soltanto l' antico, e finora corso.

21. Data in Roma appresso San Pietro sotto l' Annello del Pescatore, addì 26. Marzo 1526. l' Anno Terzo del Nostro Ponteficato.

PAOLO

PAPA III.

Al Venerabil fratello l' Arcivescovo di Corfù, ed alli diletti figli Prelati, ed altre persone in dignità Ecclesiastica constituite, che nell' Isola di Corfù si ritrovano, Salute ed Apostolica benedizione.

---

1. Avvanti noi per parte del diletto figliuolo Aloisio Rarturo Prelato, Protopapà nominato, Greco della Città, ed Isola di Corfù, fu esposto, che se bene Papa Leone Decimo di felice Memoria Nostro Precessore, così da ragionevoli cause

показанъ или явленъ билъ, держалися. Чрезъ сіе никакову праву паки коемулибо приложитися хощемъ, точію древнему содержатися.

ка҃. Данно оу Ріму кодъ Святаго Петра подъ перстеном Рыбаря дне ка҃s. Марта ҂афк҃s. архіерейства нашего лѣта третіаго.

ДІПЛОМА

ПАПЫ ПАВЛА ТРЕТІАГО.

честному брату архіепископу Корцирскому, и возлюбленнымъ чадомъ началникомъ, и лицамъ в' достоинствѣ церковномъ оуреждённымъ во Островѣ Корцирскомъ Сущымъ, спасеніе и апостолское благословеніе.

а҃. Предложенно быст отъ возлюбленнаго сина Алойсіа Артура началнаго Протопресвитеря, рекомаго града и Острова Корцирскаго Грековъ пред нами: яко въ древле блаженныя памяти, Левъ Папа десятыи и преднаслѣдникъ нашъ, благословнымъ винамъ совѣтующимъ, подвигомъ собственнымъ, и извѣстныя вѣдомости, и отъ апостолскія власти полности, како началнимъ, тако и инымъ лицамъ народа Греческаго, чины, Сохраненія же и оуставы оупотребляти, тая и тыя сохранивати, Літургіи и иныя божественныя службы по древному ихъ оуставу дѣйствовати.

в҃. Не менше архіепископом, епіскопомъ и инымъ началнымъ Грекомъ, архіереискія службы творити свободно и не приприятно, ниже би архіереами латінскими, началніками, и ихъ намѣстниками господами мірскими, и магістратомъ свѣтскимъ припятствоватися могли, понеже священицы и клирицы латінскіи въ храмѣх греческихъ, ни служити, ни

persuaso di proprio Moto, di certa sua Scienza, e con la pienezza della podestà Apostolica con sue lettere da valere in perpetuo Decretò, e concesse tanto ai Prelati, quanto alle altre persone della Nazione Greca, che potessero usare il loro Rito, ed osservanze, celebrare le Messe, ed altri Divini Officii secondo la loro antica consuetudine.

2. Parimente agl' Arcivescovi, Vescovi ed altri Prelati Greci tra di loro esercitar liberamente, e lecitamente gli Officii Pontificali, nè potessero esser sopra ciò da Prelati, e Pressidenti Latini, ovvero ordinari del luoco, e Signori Temporali, e Magistrati Secolari impediti. E perchè i Preti, e Chierici Latini nelle Chiese de' Greci non potessero Celebrare, ed intervenire a' Funerali, nelli Battesimi, ovvero altri atti publici, ò privati de' Greci, ò misciarsi con essi, se in questo specialmente non fossero per gli stessi Greci chiamati, e così sotto le pene, e censure allora espresse da incorrersi per i contraffattoro, abbia ordinato che sia osservato.

3. Nulla di meno poco fa tanto lo stesso Aloisio, quanto gli altri Chierici Greci di quella Città, ed Isola, da voi Venerabile fratello Arcivescovo, dali' Ordinario del Luogo, e d' alcuni Vostri Chierici Latini, parimenti da Signori Temporali, e Magistrati, sono stati e sono impediti in loro danno, e detrimento di fatto, e contro il tenore delle Lettere di Leone Nostro Preccessore, che non vivano secondo il loro Rito Greco, battezzando, benedicendo, e gli altri Divini Officii nelle loro Chiese, e Case all' usanza Greca liberamente esercitando, e senza alcuna composizione di denaro.

4. Però volendo Noi ovviare a simili impedimenti, e chi nell' avvenire da' Latini non siano molestati tanto esso Aloisio quanto il Prelato nominato Protopapá, che per tempo farà della Città, ed Isola di Corfù, e gl' altri Greci, e provedere sopra queste cose opportunamente allo loro quiete

погребавати, ни вѣнчавати, ни крещавати, или иная дѣйствія Общая или Особная творити, или себе вмѣщати, развѣ бы на сіе особно тѣмижде греками позвани были, все крѣпкимъ писаніемъ опредѣлилъ и заключилъ, и тако подъ жестокимъ наказаніемъ противотворцами Обдержаватися повелѣлъ.

ѓ. Такожде не давно како самъ Алóйсій тако нѣціи клиріцы гречестіи града и Острова тогожде, отъ тебе честнаго брата ерхіепіскопа, начелника же тамошняго, и инихъ нѣкихъ клириковъ латинскихъ, такожде же и господей мірскихъ и магістратовъ, да по закону своему греческому крестати, благословляти и иния божественныя службы въ церквахъ и въ домѣхъ оупотребляти свободно, и безъ иждивенія лишити не могли, понеже противъ писания Лвà преднаслѣдника нашего, припятни были, и припятствуются въ тѣхъ безчестіе и вредъ.

д҃. Того ради мы сицевымъ досадамъ, и что бы въ будущая досады, како истому Алóйсію началному протопресвітерю, рекомому греку временно сущему, тако и тѣхже града и острова Корцирскаго, инимъ грекомъ, отъ латіновъ не наносися, предваряемъ, и єже бы въ мирѣ о семъ благовременно сотворити хощемъ, который Алойсій за время сущій началныи протопресвітер, и вси грецы предреченніи въ реченномъ Островѣ Корцірскомъ, оуставленная, силою писанія Лвà преднаслѣдника нашего чини, сохраненія же и оуставы оупотрбляти, не имуще тия и тая сохранивати, литургіи же и иныя божественныя службы греческія, по Обичаю ихъ творити, и црковная таинства исполнявати.

є҃. Такожде, тѣх'же грековъ оумирающихъ тѣлеса по законному оуставоположенію погребавати, и тая погребающе несуть предносити, свободно и кромѣ всякаго данна Латіномъ, или за сіе прошенія, без пакости и досады да могутъ.

ѕ҃. Вамъ всѣмъ и єдиному въ добродѣтели святаго послушанія, симъ оуказуемъ и повелѣваемъ, єже бы писаніе

in questa parte inclinati alle preghiere del medesimo Aloisio, Prelato Protopapà, Decretando che lo stesso Aloisio, ed il Prelato Protopapà, che per tempo farà, e tutti gli altri e cadauno Greco predetti nell' Isola di Corfù constituiti juxta il tenore delle predette Lettere di Leone precesso Nosto, possino usare i loro Ritti, osservanze e consuetudini loro; similmente quelli, e quelle osservare, e celebrar le Messe, e altri Divini Officii Greci secondo la loro consuetudine, e Ministrar li Sacramenti Ecclesiastici.

5. Similmente tanto Aloisio, quanto il Prelato Protopapà che per tempo farà, e gl' altri Greci prefatti dare Ecclesiastìcimente Sepoltura ai corpi de' loro Greci prefatti morti, e sepelendoli portare la loro Croce liberamente, lecitamente, e senza pagamento d' alcun danaro da farsi a' Latini, senza ricercar licenza d' alcuno, ne sopra ciò possino in alcun modo esser impediti ò molestati.

6. E à Voi e ciascheduno di voi in virtù di Santa obbedienza, per le presenti ordiniamo e comandiamo, che le Lettere di Leone Nostro Precessore, e tutte e cadauna cosa in esse contenute inviolabilmente osserviate. Ma a' Chierici, e Signori Temporali, e altri di qualsivoglia Stato, grado, condizione, e dignità si siano, sotto pena dell' interdetto dall' ingresso della Chiesa, di sospensione a Divinis, similmente di Scomunica, e d' altre censure e pene, delle quali non possino consegnir il benefizio della relassazione ò assoluzione d' altri, che dal Pontefice Romano, suorchè costituiti in articolo di morte, più strettamente inibiamo, che il detto Aloisio, ed il Prelato Protopapà, che per tempo sarà, e gli altri tutti, e cadauni Greci predetti, ovvero alcun di loro per Voi ò altro, ò altri direttamente, ò indirettamente sotto qualsivoglia pretesto, ò quesito, colore, non presumiate in dualsivoglia modo molestare, nè inquietare, ovvero impedire, ovvero perturbare.

Лва преднаслѣдника сицеваго дѣла, все и єдиное позволѣнное нерушимо содержалося, и вамъ такожде господамъ свѣтским и инимъ коеголибо состоянія, чина же и званія были бы под отлученіемъ, ради службъ божественныхъ въ церквахъ греческих, и лишеніемъ званія не менше, когда бы что въ томъ противотворили, наложеніемъ клятвы, коея, да, отъ Рімскаго архіерея, развѣ бы на смртномъ часѣ были отлегчанія и разрѣшенія благодѣяніе не могутъ получити, крѣпко же, реченнаго Алойсіа и временно сущаго началнаго протопресвітера, и иних всѣхъ и єдинаго греков и инхъ нѣкія, чрезъ васъ или инаго, сице иныя правыя или косвенныя, коимъ либо Образомъ защищающе, да досадны, немирны, прискорбны или озлобленны.

3. Отъ васъ, оуставы законыя творяще, не будутъ, иначе же возлюбленнаго сына въ господѣ Благороднаго мужа Дукса Венеціанскаго, поищемъ, и прилѣжнѣе совѣтуемъ, єже бы свое к' сему святому престолу благоговѣинство и правды ность, Алойсіа началнаго протопресвітера и иныя греки реченные искренно врученныя примилъ и имъ благовоми милостми творително помагалъ.

й. И честнымъ братіямъ Касертаномъ и Милопоминсѣ скопомъ возбранялъ, повслѣваемъ, и ему или инымъ тамо цымъ, чрезъ себе или инаго сіе писаніе, аще бы гдѣ да потребовало, и коимлибо Образом, ради Алойсіа временно сущаго началнаго протопресвитера и инихъ грековъ реченныхъ, было бы искано, явно оглашенну, и по тожде Алойсію началному протопросвитерю и инымъ вищреченнымъ грекомъ, якоже выше речеся, дѣйствителнаго щиченія помощь со рукопомощію силою писанія Лва преднаслѣдника нашего, єже бы Оная крѣпко Обдержаватися могла, дали, и тѣхъ, иже симъ мирно радоватися не даютъ, дишше же, аще кто отъ васъ, или инаго нѣкоего мужа, и кто либо иныи пакостити, досады творити, или озлобляти,

7. Dichiarando ancora irrito, e di niun valore tutto ciò che per voi incontrario accaderà essere attentato. E non di meno ricerchiamo, e più attentamente eforiamo il diletto in Domino sigliuol Nostro Nobil Homo il Doge di Venezia, che per la sua divozione verso questa Santa Sede, e per debito di Giustizia con pio affetto riceva Aloisio Prelato nominato, e gli altri Greci prefatti per raccomandati, e con benevoli favori gli protegga.

8. Ed alli venerabili fratelli li Vescovi Casertano, e Milopotamense comandiamo, ch' essi ò alcuno di loro per se, ò altro, ovvero altri le presenti Nostre Lettere e ciascheduna cosa in quelle contenuta, dove e quando fatà bisogno, e per parte d' Aloisio, e del Prelato Protopapà, che per tempo farà e degli altri Greci predetti nelle cose suddette, assistano in presidio d' efficace difesa, e saccino con l' Autorità Nostra le lettere di Leone Nostro Precessore, e le presenti Nostre, e le cose in esse contenute fermamente osservare, e che essi pacificamente le godino, non permettendo, che sopra ciò per Voi, ò alcun di Voi, ovvero chi si sia altro in qualunque modo siano impediti, perturbati, ovvero molestati, rafrenando anzi l' estorsioni, ed impedimenti, ed i contradittori che si siano, ed i ribelli con censure, e pene Ecclesiastiche posposta l' appellazione, con aggravare anco strettamente le censure e pene istesse.

9. Concedendo di più anco sopra ciò (se farà di bisogno) l' ajuto del braccio Secolare, nonostante la Bolla della pia memoria di Bonifacio Ottavo pur Nosttro precessore, ed altre costituzioni, ed ordinazioni Apostoliche comunque si siano contrarie, ovvero se à Voi, ò a qualsivoglia altro comunemente, ò divisamente dalla Sede Apostolica, sia concesso, che non possano esser per lettere Apostoliche Interdetti, sospesi, ovvero escomunicati, non facendo piena

дерзнетъ: Пакостители, досадители и озлобители противоглаголники же и молвотворцы по винѣ, церковнымъ наказаніемъ казнити, и оутѣсняти.

Д. Призванной на сіе, аще нужда вострѣбуетъ мышцѣ свѣтской не мотряще опредѣленіе Воніфатіа Папѣ Осмаго, Преднаслѣдника нашего, и иная оустановленія апостолская Общая или особная симъ подъ лишеніемъ чина, и наложеніемъ наказанія, повелѣваемъ.

Данно въ Рімѣ оу Святаго Петра под перстенемъ Рыбаря, й. Марта ,аѳм. архіерейства же нашего шестаго лѣта.

ДІПЛОМА СЕНАТА.

ПЕТРЪ ЛАНДЪ, БОЖІЕЮ МИЛОСТІЮ ДУКСЪ ВЕНЕЦІАНСКІЙ И ПРОЧАЯ:

Благороднымъ и премудрымъ мужемъ Андрею Гріту, Провізору же Генералному, и Конзиліару Корцірскому, и будущымъ наслѣдникомъ, вѣрнымъ, возлюбленнымъ благодать и спасеніе. Лѣта господня ,аѳмк. Іулія ла.

В' Сенатѣ.

Извѣствуемъ вамъ, яко во винѣ Онаго нарочитаго и вѣрнѣйшаго града Корциры, отъ благообразнѣйшихъ мужей Андріола Коуартана, Беноланца, и Мануила Моска пред нами главы показанныя суть сыцевія яко же долу положенныя: На которыя мы отвѣствуемъ вкупѣ со властію Сената, и вящшаго нашего Консілія, о онѣхъ намъ нужная видяся быти, имъ же Образомъ здѣ долу оузрите отъ главы во главу отвѣты наша данныя вамъ со властію горѣ-

ed espressa menzione a parola per parola del presente indulto.

Data in Roma appresso San Pietro sotto l' Anello del Pescatore il dì otto Marzo 1540. l' anno stesso del Nostro Pontificato.

APPROVAZIONE DEL SENATO.

PETRUS LANDO DEI GRATIA DUX VENETIARUM, &c.

Nobilibus, & Sapientibus, Viris Andreæ Gritti de Suo Mandato Bailo, & Proveditori Generali, ac Consiliariis Corcyræ, & successoribus suis fidelibus bilectis, Salutem, & dilectionis affectum.

Signfiicamo come per nome di quella Spettabile, e Fedelissima Università di Corsù dalli Spettabili Domino Andriol Quartano, Beno Lanza, e Manoli Mosco, ne siano stati presentati li Capitali infrascritti, nelli quali Noi avemmo risposto col Collegio Nostro, con l' Autorità del Senato, & etiam con il Nostro Maggior Consilio, in quelli che è stato bisogno; siccome vedrete qui sotto à Capitolo per Capitolo, le quali risposte nostre vi comettemmo coll' Autorità Sopradetta, che li dobbiate osservare, e far che da cadauno siano inviolabilmente osservate.

Tenor autem Capitulorum talis est; Videlicet.

(Omissis aliis.)

Al Capitolo 24: se gli risponde 1542. ultimo Luglio.

Che siano confirmate le antiche consuetudini, conservate per vigor degli suoi Privilegi e concessione fatte dalli Concilii, e per Brevi della Sommi Pontefici, e lettere della

реченною, кія должни єсте обдержавати, и смотрѣти да обдержанна будуть отъ коегождо.

Сила же главъ Онѣхъ єсть сія;

(Оставленнымъ инымъ:)

На главу к҃д. тою отвѣтъ данныи єсть сей:

Да потвердятся древніє оуставы и содержатся, по силѣ своихъ привилегіи и допущеніи, коя оучиненна суть отъ соборовъ, и из діпломовъ Папѣжескихъ, и Книгъ Нашего владѣнія, єже творити чины Священныя, и исполнявати таинства, безъ всякаго дана новцовъ, яко же содержится в' Дипломѣ Папѣжескомъ данномъ ҂аѳм҃. Спасеннія нашего.

҂аѱі. НА є҃і. АПРИЛІА ОУ ПРЕГАДИМА.

Сверху вѣнчаних по между Грекомъ и Латінъ да имѣетъ хранитися оно что отлучивъ Сената, на, л҃а. Іуліа, ҂аф҃ч҃д. не имѣюще быти возбранена со изявленіемъ, да єлико мужъ, толико и жена держатъ всякіи свой законъ и обычай, сыновиже да будуть воспитани и воздвиженни во Отеческому закону, и обыкности празднество во вѣнчанія да будетъ на воли мужа. Ни священникъ Греческіи да вѣнчетъ Латинку, ни латінскій грекиню без федахъ свободы, такожде и в' случаехъ разлученія, подобаетъ во знати началнаго онаго обычая и закона, ижє вишереченнымъ образомъ будетъ бракъ благословилъ, и прочая:

Ловренцо Валіеръ.

Signoria Nostra, dovendosi conferir gli Ordini Sacri, e administrar le cose Sacramentali senza pagamento alcuno, sicome si contiene nel Breve Apostolico del 1540.

1710. 12. APRILE IN PREGADI.

Quanto a' Matrimonii tra Greci, e Latini, s' osservi il prescritto del Senato 31. Luglio 1599. non dovendo esser impediti, con dichiarazione, che ogn' uno de' Sposi segua il proprio Rito. La Prole sia educata in quello del Padre, la solennità del consenso dipenda dalla condizione dell' Uomo; nè il Sacerdote Greco sposi la Latina, nè il Latino la Greca senza le Fedi di libertà. E nella causa pure di Divorzio, spetti la cognizione al Prelato di quel Rito, che col metodo sopra espresso avetà benedetto il Matrimonio ec.

Lorenco Valier.

XCV.

Armales pro fratribus Paulo, Stephano, Joanne, Georgio et Lasaro Avakumovics. Племићско писмо или повеља, коју је дао ћесар Леополдо I 15 сепрембра 1791 г. браћи Авакумовићима: Павлу, Стевану, Јовану, Ђорђу и Лазару. Павле био је владика Арадски, а Стеван у оно доба архимандрит манастира Гергетега, а позније постао је владика темишварски. Авакумовићи су старином из Коморана. Доцније јамачно у прошлом веку доселили се у Сентандреју, где су одлично место заузимали у

ваћанству. Данас је једини представник ове породице још
животу. Ова повеља повезана је у корице од црвене ка-
фе, има у позлаћеној кутији велики печат царски. Грб
у масним бојама врло вешто израђен.

„Nos Leopoldus Secundus, Divina Favente Clementia
lectus Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniæ,
ungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ Sclavoniæ, Galliciæ,
odomeriæ, Ramæ, Serviæ, Cumaniæ, et Bulgariæ Rex Apo-
olicus, Archi Dux Austriæ, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ,
yriæ, Carinthiæ et Carnioliæ, Magnus Dux Hetruriæ, Ma-
ius Princeps Transilvaniæ, Marchio Moraviæ, Dux Bra-
ntiæ, Limburgi, Lucenburgi, et Geldriæ, Würtenbergæ,
perioris et inferioris Silesiæ, Mediolani, Mantuæ, Parmæ
acentiæ, et Gvastallæ, Osveciniæ et Zatoriæ, Calabriæ,
rri, Montis Ferrati, et Teschinæ, Princeps Sveviæ, et
ropolis, Comes Habspurgi, Flandriæ, Tyrolis, Hannoniæ,
yburgi, Goritiæ et Gradiscæ, Marchio S. R. Imperii, Bur-
viæ, superioris et inferioris Lusatiæ, Mussoponti et No-
enei, Comes Namurci, Provinciæ Val demontis, Albi montis,
tphaniæ (¹) Sarverdæ, Salmæ, et Falkensteinii, Dominus
archiæ Slavonicæ, et Mechliniæ et cet. Memoriæ commenda-
us tenore præsentium significantes quibus expedit universis.
od Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum humilli-
am Supplicationem, atque Intercessionem Nostræ propterea
ctam Majestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate,
fidelium Servitiorum Meritis fidelium Nostrorum Pauli,
æci Ritus non unitorum Episcopi Aradiensis, Stephani
m Archi-Mandritæ Monasterii Gergeteg: dein Joannis
egii Cameralis Nostri Districtus Kikindensis Primarii Ju-
cis; demmum Georgii Privilegiati Oppidi Szent Endre
enatoris, denique Lazari ejusdem Privilegiati oppidi Ci-

(¹) Жупаније?

vis et Quæstoris omnium omnino Avakumovics, Fratrum quippe germanorum, quæ Iidem cumprimis Paulus absolutis cum laude tam humanioribus, quam et altioribus Studiis, sacrisque initiatus Ecclesiasticis, primum quidem in Proto-Archi-Diaconi Muniis, quæ ea singulari sui cum Commendatione, atque ob subtiliores etiam Scientias, linguarumque Notitiam gessit, ut mox in Archi-Mandritam Monasterii Bezdiniensis promoveri, inde vero ita exigentibus Circumstantiis pro regulando Metropolitano Archivo, Carloviczium revocatus, illud intra breve tempus, tanta exactitudine terminavit, ut subseque in sæpefati Metropolitani Consistorii Assessorem, paulo post vero Episopatus Temessiensis Administratorem renunciari, ac demum ad ipsam Infulam Aradiensem accersiri meruerit; Stephanus dein humaniorum, altiorumque Studiorum, prout et Juris Experimentalis cursu sedule ac laudabiliter exantlato, ad Curiam Nostram Regiam in qualitate Regestrantis promotus, subin autem, ut Studio Publici religiosam quoque jungeret regularitatem, Monasticam vitam secutus, primum Proto et Archi-Diaconatus muniis admotus, postea in Præpositum maiorem creatus, ac demum Menere Archi-Mandritæ Monasterii Gergeteg, quod actu etiam cum Satisfactione tenet, decoratus extitit; Joannes demum terminatis per æque Juridicis, ac Cameralibus Studiis, haustaque advocatiali experientia, primum Magno Becskerekini Sindicus, dein Secretarius, ac una Fiscalis Episcopalis, inde vero pro Notariatus Officio Privilegiati Districtus Cis-Tybiscani vetero Becsinum translatus, tandem qua primarius Judex Districtus Kikindensis, cui actu quoque præest, pertes Muneris sui solerter adimplet; denique Georgius et Lazarus ambo Quæstui dediti fideles semet Patriæ Cives exhibent; sed et alias etiam pro quarumvis circumstantiarum ratione, atque occasionum exigentia Sacræ prælibati Regni Nostri Hungariæ Coronæ, Augustæque Domui Nostræ Austriacæ fide-

liter et constanter exhibuerunt et impenderunt, ac in futurum etiam pari fidelitatis, et constantiæ fervore (prouti Nobis de Ipsis firmiter policemur) exhibituri sunt et impensuri: Cum igitur ob id tum vero ex Gratia et Munificentia Nostra Cæsareo Regia, qua quosque de nobis, Augustaque Domo Nostra et Republica Xtiana (Christiana) bene meritos, virtutisque colendæ studiosos Antecessorum Nostrorum Divorum condam Hungariæ Regum exemplo prosequi, eisque certa Virtutum suarum Monumenta, que ad majora quæque præstanda eos incitare possent decernere consvevimus: Eosdem Paulum, Stephanum, Joannem, Georgium et Lazarum omnes omnino Avakumovics; ac per Georgium Filios ejus Avacum, Davidem, Serapionem, et Petrum, Filiamque Glikeriam, ex consorte sua Sophia Martinovics, per Lazarum vero Joannem Filium ex Consorte sua Julianna Zucsay susceptos, ac progenitos, Ipsorumque Hæredes et Posteros utriusque Sexus universos in futurum Dei Benedictione legitime nascituros e Statu et Conditione ignobili, in qua hactenus perstitisse dicuntur, de Cæsareo Regiæ Potestatis Nostræ Plenitudine et Gratia speciali antiquorum, et indubitatorum præmemorati Regni Nostri Hungariæ, et Partium eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandosque, et adscribendos, annuentes, et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Juribus, Prærogativis, et Immunitatibus quibus cæteri veri, antiqui, et indubitati prædicti Regni Nostri Hungariæ, Partiumque eidem annexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Jure vel antiqua Consvetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Hæredesque et Posteri Ipsorum utriusque Sexus universis valeant, atque possint; In cujus quidem No-

stræ egra Ipsos exhibitæ Gratiæ et Clementiæ, ac Liberalitatis Testimonium, veræque ac indibitatæ Nobilitatis Signum hæc Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum horisontaliter partitum superiori sui parte aureum, in quo cernitur Aquila nigra dextrorsum respiciens lingua rubicunda exerta, alis expansis, Cauda et Cruribus distentis, pedum dextro ensem, sinistra vero ramum palmæ tenens; inferiori autem sui parte rubro et Cyaneo colore palariter sectum, hinc in rubra areola Leo aureus lingva exerta, et cauda post tergum sinuatim erecta, sinistrorsum respiciens, illinc in cærulea Monocerus candidus erectus, per medium Sectionis pedum altero Coronam tenentes, alterum vero sibi invicem porrigentes conspiciuntur; Scuto incumbit Galea tornearia, coronata, clatrataque situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus concedi consveta Aquila scutaria nascente fastigiata; Laciniis hinc aureis et nigris, illinc vero argenteis et rubris Scuti latera decenter, ac venuste exornantibus: Quem admodum hæc omnia in principio seu capite præsentium Litterarum Nostrarum pictoris edocta manu propriisque ac genuinis suis coloribus clarius depicta lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur; Eisdem Paulo, Stephano, Joanni, Georgio, et Lazaro omnibus omnino Avakumovics, ac per Georgium Filiis ejusdem Avacum, Davidi, Serapioni, et Petro, Filiæque Glikeriae per Lazarum vero Filio ejus Joanni jam natis, Ipsorumque Hæredibus et Posteris utriusque Sexus universis in futurum Dei Benedictione legitime nascituris danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo imposterum futuris semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum præfati Regni Nostri Hungariæ, Partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Juribus, prærogativis, Indultibus,

Libertatibus, et Immunitatibus, quibus iidem de Jure vel antiqua Consvetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Præliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis, a quibus Nobilitaribus, et Militaribus exercitiis, nec non Sigiliis, Velis, Cortinis, Auleis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulturis generaliter vero in quaumlibet rerum et expeditionum generibus sub meræ, veræ, sinceræ, vetustæ, ac indubitatæ Nobilitatis Titulo, quo eos ab omnibus cujuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honeris & Præeminentiæ Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus, ferre gestare, ac illis in Aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Hæredesque et Posteri Ipsorum utriusque Sexus universi valeant, atque possint; Imo nobilitamus, damus, conferimus et concedimus præsentium per vigorem; In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam præsentes Litteras Nostras Privilegiales Secreto Sigillo Nostro quo ut Rex Hungariæ Apostolicus utimur, impendenti communitas, Eisdem Paulo, Stephano, Joanni, Georgio et Lazaro omnibus omnino Avakumovics Fratribus quippe Germanis, ac per Georgium suprafatis ejusdem Filiis Avacum, Davidi, Serapioni, et Petro, Filiæque Glikeriae, per Lazarum vero Filio ipsiùs Joanni jam natis, Ipsorumque Hæredibus, et Posteris utrius Sexus universis in futurum Dei Benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concendendas. Datum per Manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitis Josephi Majlath de Székhely Consiliarii Nostri actualis Status Intimi, Cubiculariorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Comitatus item Borsodiensis Supremi Comitis, ac Regii Nostri Hungarico Aulici Pro-Cancelarii in Regia Civitate Nostra Pragæ Die Decima Quinta Mensis Septembris Anno

Domini Miliesimo Septingentesimo Nonagesimo Primo. Regnorum Nostrorum Romani Primo, Hungariæ, vero Bohemiæ, et reliquorum Anno Secundo. Reverendissimis Illustrissimis, Reverendis item, ac Venerabilibus in Xto (Christo) Patribus Domino Josepho e Comitibus de Batthyán, Perpetuo in Német Ujvár S. R. E. Cardinale ac S. R. J. Principe, Strigoniensis; et altero Comite Ladislao Kollonics de Kollegrad Coloczensis, et Basciensis canonice unitarum Metrepolitanarum Ecclesiarum Archi-Episcopis; Comite Carolo Eszterházy de Galantha, Agriensis; Andrea Bacsinszky Gr. Rit. Cath. Munhacsiensis; Matheo Francisco Kerticza, Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmiensis; Comite Francisco Berchtoldt Neosoliensis; Josepho Bajzáth Veszprimiensis; Joanne Szily Sabariensis; Emerico Kristovics, Csanadiensis; Antonio Libero Barone Andrássy de Szent Király et Kraszna-horka, Rosnaviensis; Comite Ignatio de Batthyán Perpetuo in Németh Ujvár Transilvaniensis; Comite Paulo Eszterházy de Galantha, Quique Ecclesiensis; Joanne Bab Gr. Rit. Cath. Fogarasiensis; Francisco L. B. Splenyi de Miháldy, Vacziensis; Maximiliano Verhovacz, Zagrabiensis; Josepho Fengler, Jauriensis; Francisco Fuchs, Nitriensis; Francisco Kalatay Magno Varadiensis; Joanne e Comitibus de Réva Scepusiensis; Ignatio Darabant Gr. Rit. Cath. Magno Varadiensis; Joasaphat Bastasies itidem Gr. Rit. Cath. Crisiensis; Joanne Jessich, Segniensis; Nicolao Milassin, Albaregalensis; Josepho Pierer de Hodos Consecrato Tinniensis; Comite Sigismundo Keglevics de Buzin Electo Makariensis; Gabriel le Zerdahelyi de Nitra Zerdahely Electo Corczolensis; Emerico Okolicsanyi de Eadem, Electo Ansariensis; Josepho Petheö Electo Drivestensis; Emerico L. B. Perényi Electo Bacensis; Francisco Miklósy, Electo Biduanensis; Josepho Zábraczky, Electo Vegliensis; Antonio Mandich, Electo Pristinensis; Andrea Szabó, Electo Noviensis; Cajetano Comite a Sauer, Electo Arbensis;

Emerico Vajkovics, Electo Almisiensis; Daniele Hersching, Electo Sardicziensis; Daniele Mitterbacher, Electo Scutariensis; Nicolao Konde de Pókatelek, Electo Cathariensis Ecclesiarum Epislopis Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Serenissimo item Archi Duce Austriæ Domino Alexandro Leopoldo Regni Nostri Hungariæ Palatino, et Locumtenente Nostro Regio; nec non Spectabilibus ac Magnificis Comite Carolo Zichy de Vasonkeö Judice Curiæ Regiæ; Comite Joanne Erdödy de Monyorokerék Regnorum Nostrorum Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Bano; Petro Végh Tavernicorum; (Nobilis Turmæ Nostræ Prætereæ Hungariæ Capitaneo vacante) Comite Leopoldo Pálffy ab Erdöd Janitorum; Comite Carolo Pálffy ab Erdöd Curiæ; Illustrissimo S. R. J. Principe Antonio Grassalkovics de Gyarak, Agazonum; Comite Francisco Zichyi de Vasonkeö Pincernarum; Comite Josepho Georgio de Batthyán Perpetuo in Német-Ujvár Dapiferorum, antelato Comite Josepho Majláth de Székhely Cubiculariorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris; ac prælibato Comite Carolo Pálffy ab Erdöd Comite Posoniense; cæterisque quam plurimis sæpefati Regni Nostri Hungariæ Comitatus Tenentibus et Honores.

Leopoldus, m. p.

Comes Josephus Majláth, m. p.
Josephus Jaszvitz, m. p.

Protocollatum in Libro Regio primæ Classis sub Numero 55. Pagina 769. Quod testatum redditur per Secretarium Aulicum, et Archivi Directorem.

Fabianics, m. p.

Præinseratæ Benignæ Armalis Nobilitatis Collationales Litteræ Augustissimi Imperatoris et Regis Hungariæ Domini Domini Leopoldi II in Generali Inclitorum Statuum et Ordinum Comitatus Aradiensis in Civitate Arad die 26-a Martij

1792. celebrata Cengregatione exhibitæ, lectæ, publicatæ, ac nemine contradicente improtocolatæ sunt; Hominesque Familiæ Avacumovics Paulus, utpote Stephanus, Joannes, Georgius, et Lazarus pro veris, et indubitatis Regni Hungariæ Nobilibus recogniti, ac Albo et Cathalogo gremialium quoque Comitatus hujus Nobilium inserti.

Extradatum per Jur. Ord. J. Comitatus
Aradiehsis Notarium
Adalbertus Török, m. p.

Anno 1792. Die 18 Mensis May sub. Generali Congregatione J. Comitatuum Pest, Pilis et Solt articulariter unitorum in Libera Regia Civitate Pestiensi celebrata, publicatæ sunt præsentes Benignæ Litteræ Armales privilegiales nemine contradicente præinserti impetratores Paulus quippe, Stephanus, Joannes, Georgius et Lazarus omnes Avakumovics ipsorum pariter præinserti filii, pro veris et indubitatis Regni Nobilibus cogniti, Cathalogo antiquorum præattactorum Comitatuum Nobilium adscripti sunt

Lectnm de extradatum per
Ladislaum Szentkiralyi, m. p.
prælibatorum J. Comitatuum V. Notarium.

Sub Generali Congregatione J. Comitatus Temesiensis, 20-a Novembris 1820. celebrata, præsentes benignæ literæ armales publicatæ sunt, contradicente nemine. Vigore earundem inserti Impetratores, nominatim: Paulus, Stephanus, Joannes, Georgius et Lazarus omnes Avakumovits, eorumque filii, æqne nominati, et filia, ceu veri et indubitati Regni Nobiles gremialium Nobilium Catastro inscripti sunt.

Signatnm per
Alexandrum Csaszar de Pacsér, m. p.
prælibati J. Comitatus Ord. Notarium.

XCVI.

Armalis pro Petro Zsivkovics. Племићско писмо, које је ћесар Леополдо II подарио (6 јуна 1791) Петру Живковићу за заслуге, које је овај стекао у турском рату. Ова је породица пореклом својим из Острогона, у средини прошлога века преселила се у Темишвар.

Nos Leopoldus secundus — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
Memoriæ commendamus Tenore Præsentium significantes, quibus expedit Universis: Quod Nos cum ad nonnulorum Fidelium Nostrorum humillimam Supplicationem atque Intercessionem Nestræ propterea factam Majestati, tum vero attentis et considerratis Fidelitate fideliumque Servitiorum Meritis Fidelis Nostri Petri Zsivkovics quæ Idem pro quarumvis Circimstantiarum ratione atque Occasionum exigentia cum primis tempore moderni Belli Turci facta ad rationem Militiæ Cæsareo Regiæ notabilis tam saginatorum Boum, quam Cumulorum Fœni quantitatis justo pretio subministratione, præcipue vero dum Anno 1788 omnis pene Annona pro Fortalitio Temesvariensi destinata funesto Incendio absumpta fuisset, defectum hunc oblatis pluribus Centenariorum fumatæ Carnis, et idgenus requisitorum victualium Millibus incunctando suppleverit, hacque ratione fidelem Patriæ Civem omnino comprobando Sacræ prælibati Regni Nostri Hungariæ Coronæ Augustæque Domui Nostræ Austriacæ fideliter et constanter exhibuit et impendit, ac in futurum etiam pari Fidelitatis et Constantiæ fervore (uti Nobis de Ipso firmiter ac benigne pollicemur) exhibiturus est ac impensurus; Cum igitur ob id, tum vero ex Gratia et Munificentia Nostra Cæsareo Regia, qua quosque de Nobis, Augustaque Domo Nostra, et Republica Christiana bene meritos, Virtutisque colendæ

studiosos Antecessorum Nostrorum Divorum condam Hungariæ Regum Exemplo prosequi, eisque Virtutum suarum Monumenta, quæ ad majora quaquæ præstanda eos incitare possent, decerneri consuevimus, Eundem Petrum Zsivkovics ac per Eum Joachimum Filium, Filiamque Sophiam ex Consorte sua Martha Vukov susceptos et progenitos, ipsarumque Hæredes et Posteros utriusque Sexus universos Dei Benedictione in futurum legitime nascituros e Statu et Conditione Ignobili, in qua hactenus perstitisse dicitur, de Cæsareo Regiæ Potestatis Nostræ plenitudine, et Gratia speciali eximentes in Cætum et Numerum verorum, antiquorum et indubitatorum præmemorati Regni Nostri Hungariæ, et Partium eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandum, cooptandumque et adscribendos. Annuentes et ex certa Nostra Scientia, Animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Juribus, Prærogativis, et Immunitatibus, quibus cæteri veri, antiqui, et indubitati prædicti Regni Nostri Hungariæ, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Jure, vel antiqua Consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui, et gaudere possit, ac valeat, Hæredesque et Posteri Ipsius utriusque Sexus universi valeant atque possint; In cujus quidem Nostræ erga Ipsum exhibitæ Gratiæ et Clementiæ, ac Liberalitatis Testimonium, veræque et indubitatæ Nobilitatis Signum hæc Arma, seu Nobilitatis Insignia Scutum videlicet Militare erectum quadripartitum prima ac ultima sui parte cæruleum referens Leonem aureum divaricatis posterioribus pedibus erectum, et ore hiante, ac lingua rubicunda exerta, caudaque post tergum sinuatim elevata, anteriorum pedum dextris falculis tres tritici Spicas aureas decussatim locatas tenentem, secunda vero et tertia quadra rubra exhibet Bovem candidum

ex prato viridi basim areolæ occupante nascentem, intra cornua aurea stella æque aurea sex angula comitatum: Scuto incumbit Galea tornearia, coronata clatrataque situ pro more obliquo Nobilibus dari consueta, e qua emergit Leo aureus scutarius inter sex tritici spicas, anteriores tamen pedes ad raptum protendens, Laciniis hinc aureis, et cæruleis, illinc vero argenteis et rubris Scuti Latera decenter ac venuste exornantibus. Quemadmodum hæc omnia in Principio seu Capite præsentium Literarum Nostrarum Pictoris edocta manu propriisque ac genuinis suis Coloribus clarius depicta lucidius ob oculos Intuentium posita esse conspicerentur, Eidem Petro Zsivcovics, ac per Eum Joachimo Filio, Filiæque Sophiae, Ipsorumque Hæredibus et Posteris utriusque Sexus universis Dei Benedictione in futurum legitime nascituris danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa Nostra Scientia, Animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo im posterum futuris semper temporibus eadem Arma sive Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum, præfati Regni Nostri Hungariæ, Partiumquæ eidem annexarum, Nobilium sub iisdem Juribus, Prærogativis, Indultis, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iidem de Jure, vel antiqua Consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Præliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis, ac quibusvis Nobilitaribus et Militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Auleis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub meræ, veræ, sinceræ, vetustæ, ac indubitatæ Nobilitatis Titulo, quo Eum ab omnibus cujusquunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris, et Præeminentiæ Hominibus insignitum et ornatum dici, nominari, haberi, et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare, ac illis

in Aevum uti, frui, et gaudere possit, ac valeat, Hæredesque et Posteri Ipsius Utriusque Sexus universi valeant atque possint; Imo nobilitamus, damus, conferimus, et concedimus Præsentium per Vigorem. In cujus Rei Memoriam, Firmitatemque perpetuam præsentes Literas Nostras Privilegiales Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariæ utimur, impendenti communitas Eidem Petro Zsivkovics, ac per Eum supra recensitis Joachimo Filio, Filiæque Suæ Sophiae Ipsorumque Hæredibus et Posteris utriusque Sexus universis; Dei Benedictione in futurum legitime nascituris gratiose dandas duximus, et concendendas. Datum per manum Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitis Josephi Majláth de Székhely, Consiliarii Nostri Actualis Status Intimi, Cubiculariorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Comitatus item Borsodiensis Supremi Comitis, ac Regii Nostri Hungarico Aulici Procancellarii Mediolani in ejusdem Nominis Ducatu Nostro, Die Sexta Mensis Junii, Anno Domini Millesimo, Septingentesimo, Nonagesimo Primo. Regnorum Nostrorum Romani Primo, Hungariæ vero, Bohemiæ et reliquorum Anno Secundo — — —

Protocollatum in Libro Regio primæ Classis sub Numero 55 Pagina 690. Quod testatum redditur per Secretarium Aulicum et Archivi Directorem.

Fabianics, m. p.

Anno 1791 Die vero 12-a Decembris in Libera ac Regia Civitate Temessiensi, sub Generali J. Comitatus Nominis ejusdem celebrata Congregatione præsentes Benignæ Suæ Sacratissimæ Cæsareo Regiæ et Appostolicæ Majestatis Litteræ Armales Privilegiales pro egregio Petro Zsivcovics, Mediolani in Ducatu Nominis ejusdem Die 6-a Mensis Junii Anni 1791 sub pendenti Sigillo in Libro confectæ et Clementer elargitæ per Egregium Petrum Zsivkovics exhibitæ, publico lectæ et publicatæ sunt, qui in Cætum verorum et indubitatorum Regni Nobilium receptus et in Album reliquorum Comitatus hujus Nobilium insertus et improtocollatus est Nemine contradicente.

Antonius Trajcsik de Mély Nádas, m. p.
prælibati J. Comitatus ord. Jur. Notarium.

XCVII.

Donationales et Collatio Armalium nob. Joanni Jankovich: Племићско писмо којим је ћесар Францишко I. 19 јула 1811 год. подарио племство и повластице Јовану Јанковићу и његовој породици за заслуге, које је овај капетан Јован стекао у војничкој дужности и на бојном пољу. Породица Јанковића у првој половини прошлога века доселила се у Банат из горњих крајева Угарске. Капетан Јанковић, купио је половину камералног спахилука „Буња“, а други је део купио капетан барон Јовић. С тога су обе дипломе једнога дана издате.

„Nos Franciscus Primus Divina Favente Clementia Austriæ Imperator, Hierosolosolymæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ, Galliciæ et Lodomeriæ Rex Apostolicus; Archidux Austriæ; Dux Lotharingiæ, Salisburgi, Virceburgi et in Franconia; Magnus Dux Cracoviæ; Magnus Princeps Transylvaniæ; Dux Styriæ; Carinthiæ et Carnioliæ; Superioris et Inferioris Silesiæ; Princeps Berchtolds-Gadenæ, et Mergenthemii; Comes Habspurgi etc. etc. Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam Supplicationem, Nostræ propterea factam Majestati, tum vero benigne attentis, et consideratis integra Fide, et Fidelitate, fideliumque ac utilium Servitiorum Maritis fidelis Nostri Joannis Jankovich emeriti Capitanei Nostri, quæ Idem sub Signis Nostris militaribus eximia Virtutis militaris Specimina quavis Occasione edendo, laudabili cum Zelo sibi comparaverat, sed et alias etiam pro quarumvis circumstantiarum ratione, atque Occasionum exigentia, fidelia et utilia Servitia Sacræ cumprimis antelati Regni Nostri Hungariæ Coronæ, Domuique Nostræ Austriacæ fideliter et constanter exhibuit, et impendit, ac imposterum quoque (uti Nobis de ipso firmiter ac benigne pollicemur) pari fidelitatis et Constantiæ Fervore exhibiturus est, ac impensurus; mediam Ratam Possesionis Bunya Comitatui Krassoviensi ingremiatæ Jure Armorum ad Dispositionem, Collationemque Nostram Regiam devolutæ, taliterque per Cameram Nostram Regiam Hungarico-Aulicam possessæ; Totum item et omne Jus Nostrum Regium, si quod in præatacta media Rata dictæ Possessionis Bunya etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem et idem Nostram ex quibuscumque Causis, Viis, Modis et Rationibus concernerent Majestatem, simul cum conctis ejusdem Utilitatibus et Pertinentiis quibuslibet; Terris scilicet arabilibus, cultis

t incultis, Agris, Pratis, Pascuis, Fœnetis, Fœnilibus, Syl-
is, Nemoribus, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinea-
umque Promontoriis, Jure item Montano, Aquis, Fluviis,
iscinis, Piscaturiis, Pisciumve Clausuris, Paludibus, et
quarum Decursibus, Molis, Molendinis, et eorum Locis,
t Braxatoriis, Educillis item et Macellis, generaliter vero
uarumlibet Utilitatum et Pertinentiarum suarum Integri-
atibus, quovis Nominis vocabulo vocitatis ad eandem mediam
Latam dictæ possessionis Bunya, præfato Comitatui Kras-
oviensis adjacentis, de Jure et ab antiquo spectan(tur), et
ertinere debentur, sub suis veris Meritis, et antiquis Limi-
ibus existen(tibus) et habit(antibus); Eidem Joanni Jan-
ovich erga effective jam præstitam per eundem præfatæ
ediæ Ratæ æstiomationalis Pretii in Octodecim mille qua-
rigentis septvaginta quatvor Florenis, viginti octo et tribus
uartis Cruciferis altissime defixi Exolutionem, Ejusdemque
Iæredibus, et Posteritatibus, Masculini quidem Sexus Ejus
Descendentibus Jure dumtaxat Inscriptitio, in præattactæ
ummæ æstimationalis Medietate, Pretio item Meliorationum,
el utilium et necessariorum Aedificiorum Sumptibus procu-
randorum, suoque tempore remonstrandorum et non ex ipso
Fundo sua sponte promanantium, imputatis tamen Oneribus
per Sexum masculinum nefors inducendis, Evictione eatenus
n Fiscum Nostrum Regium assumpta, una cum Jure Patro-
natus Ecclesiæ benigne dederimus, donaverimus, et contule-
rimus; Imo damus, donamus, et conferimus, Jure, quo supra
ten(tur), tenen(tur) et possiden(tur), pariter et haben(tur),
Salvo Jure alieno) harum Nostrarum Secreto Sigillo Nostro,
uo ut Rex Hungariæ Apostolicus utimur, in pendenti com-
munitarum Vigore et Testimonio Literarum, quas Nos in
Formam Privilegii Nostri Regii redigi faciemus, dum eædem
obis in Specie fuerint reportatæ. Et siquidem prænuncu-
atus Joannes Jankovich, Ejusdemque Hæredes et

Posteri utriusque Sexus universi legitime jam nati, et in futurum Dei Benignitione nascituri, Virtute præsentium Nostrarum benignarum Literarum Donationalium, in Cœtum et Numerum verorum et indubitatorum prænotati Regni Nostri Hungariæ, et Partium eidem adnexarum Nobilium juxta Titulum 4-tum Partis 1-mæ suapte cooptarentur, et adscriberentur ac modo imposterum, futuris et perpetuis semper Temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Juribus, Prærogativis, et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui, et indubitati repetiti Regni Hungariæ, Partiumque eidem adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Jure, vel antiqua Consvetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, usuri, fruituri, et gavisuri essent; Hinc in ulterius Nostræ erga Eundem Joannem Jankovich Gratiæ Clementiæ et Liberalitatis Testimonium, veræque et indubitatæ Nobilitatis Signum, Hæc Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum in quatoor Areas perpendiculariter, et horisontaliter divisum; Quarum prima seu dextra, et quarta rubro Colore tincta Area Brachium Cataphractum, Frameam dextrorum stringens exhibet, secunda vero aurea Area tria Lilia cœrulea inferiore parte abscissa ita locata continet, ut unum in superiori ejusdem Areæ parte, duo alia vero inferius in forma Piramidali situentur. Tertia demum Area oœrulea quatvor Montes superinducta aurea Luna, Cornibus sinistrum Latus respicientibus repræsentat. Scuto incumbit Galea tornæaria coronata, clatrataque, seu aperta, purpura suffulta, auro reducta, Torque ac Monili circumducta, situ pro More ad dextram obliquo, Nobilibus concedi solita. Coronæ porro insistit Brachium scutarium cum Framea. Lacinis seu Lemniscis hinc Argenteis et rubeis, illinc aureis et cœruleis Scuti latera venuste exornantibus. Quedmadmodum hæc omnia in Principio seu Capite præsentium Literarum Nostrorum Pictoris edocta Manu, pro-

priisque et genuinis suis Coloribus clarius depicta, lucidius ob Oculos Intuentium posita esse conspicerentur; Eidem Joanni Jankovich, Ejusdemque Hæredibus, et Posteris utriusque Sexus universis legitime jam natis, et in futurum Dei Benedictione nascituris, danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Nostra Scientia, Animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo imposterum futuris, et perpetuis somper Temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia, More aliorum verorum, antiquorum, et indubitatorum prælibati Regni Nostri Hungariæ, Partiumque eidem adnexarum Nobilium, sub iisdemque Juribus, Prærogativis, Indultis, Libertatibus, et Immunitatibus, quibus Iidem Natura vel antiqua Consvetudine usi sunt, et gavisi, utuntur-que et gaudent, ubivis in Præliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus, et singulis quibusvis militaribus et nobilitaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulæis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulchris, generaliter vero quarumlibet Rerum, et Expeditionum Generibus, sub meræ, veræ, sinceræ, vetustæ, et indubitatæ Nobilitatis titulo, quo Eum ob omnibus cujuscunque Status, Gradus, Honoris, Dignitatis, et Præeminentiæ Hominibus insignitum et ornatum dici, nominari. haberi, et reputari volumus. et mandamus, ferre, gestare, ac illis in Aevum uti, frui, et gaudere possit, ac valeat, Hæredesque et Posteri ejusdem utriusque Sexus Universi legitime jam nati, et infuturum Dei Benedictione nascituri veleant atque possint.

Datum per Manus Fidelis Nostri Nobis sincerè Dilecti Spectabilius ac Magnifici Comitis Josephi Erdödy de Monyorokerék, aurei Velleris, ac una Insignis Ordinis S. Stephani R. A. magnæ Crucis Equitis, Montis Claudii et Comitatus Varasdinensis Perpetui ac Supremi Comitis, prout et Arcis Civitatisque ejusdem nominis hæreditarii Capitanei, Camera-

rii, Consiliariique Nostri actualis Status intimi, Dapiferorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Comitatus Nitriensis Supremi Comitis, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariæ Aulæ Nostræ, prout et dicti Ordinis S. Stephani Cancellarii, in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriæ, die decima nona Mensis Julii, Anno Domini Millesimo octingentesimo undecimo, Regnorum Nostrorum Hungariæ, Bohemiæ, et reliquorum Anno vigesimo.

Franciscus, m. p.

Comes Josephus Erdödy, m p.
Sigismundus Bánffy, m. p.

Protocollatum in Libro Regio Classis I-æ, quod testatum reddo per Regestratorem et Archivi Directorem.

Mathiam Sztankovits, m. p.

Anno 1812 Die 9-a Subsequis Mensis Martij Diebus sub Generali Inclytorum Comitatuum de Bács et Bodrogh articulariter Unitorum in Libera ac Regia Civitate Zombor Continuative Celebrata Congregatione Præsentes Benignæ Donationales et Armales Privilegiales Litteræ, pro Parte et ad Rationem Egregii Joannis Jankovich Clementer elargitæ, lectæ et publicatæ sunt.

Pér Adalbertum Antunovits de Almas, m. p.
prælibatorum J. J. Comitatum Jur. Ord. Notar.

Anno 1812 sub Generali Congregatione J. Cottus Krassoviensis. 20-a et subsequis Mensuum July et Augusti, diebus, in Regio Camerali Oppido Lugos Continuative celebrata, præsentes Benignæ Donationales Literæ Egregio Joanni Jankovich clementer elargitæ, præsentatæ, lectæ, et in præsentia Fisci quoque Magistratualis, Nemine prorsus Contradicente,

publicatæ Sunt: Quarum vigore præfatus Egregius Joannes Jankovich geminalium Cottus hujus Nobilium Catastro insertus habetur.

Per juratum prælibati J. Cottus Krassoviensis
ord. Notarium

Adalbertum Makaj, m. p.

XCVIII.

nationales Litteræ et Armales collatæ ab Imperatore Austriæ et Rege Hungariæ Francisco I libero Baroni Stephano a Jovich Confiniarii Valachico-Illyrici Regiminis actualis Capitanei die 19 mensis Julii Anno 1811.

Племићско писмо, којим ћесар Франц I потврђује, да барон Стеван Јовић капетан Влашко-илирске крајишничке гименте од крал. благајне одкупио половину спахилука „Ђуђа“ који лежи у крашовској жупанији. Исти барон Јовић био је ћесарски ђенерал и 1848 године беше командант Ђ. Да Осјека, који је доцније предао Мађарима по писменом налогу ћесара Фердинанда. После свладаног покрета, влада ћесара Франца Јосифа осудила је Јовића на затвор у Јозефштату (у Чешкој), пошто га је предходно лишила свију чинова и титула па чак и племства. С тога је власт изчупала из ове књиге насликани грб, који је пред његовим очима поцепан, и бачен. Барон Јовић умр'о је у затвору на скоро након свога понижења. Овај барон Јовић био је 1848 год. један од кандидата за српског војводу.

„Nos Franciscus I Divina Favente Clementia Austriæ Imperator; Hierosolymæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ, Galliciæ et Lodomeriæ Rex Apostolicus; Archidux Austriæ; Dux Lotharingiæ, Salisburgi, Virceburgi,

et in Franconia; Magnus Dux Cracoviæ; Magnus Princeps Transylvaniæ; Dux Styriæ, Carinthiæ, et Carnioliæ; superioris et inferioris Silesiæ; Princeps Berchtoldsgadenæ, et Mergenthemii; Comes Habspurgi; etc. etc.

„Memoriæ commendamus tenore Præsentium Significantes, quibus expedit Universis. Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam Supplicationem nostræ propterea factam Majestati, tum vero benigne attentis, et consideratis integra Fide, et Fidelitate, fideliumque ac utilium Servitiorum Meritis Fidelis nostri nobis Dilecti Magnifici Liberi Baronis Stephani a Jovich, Confiniarii Valachico-Illyrici Regiminis actualis Capitanei nostri, quæ Idem in Statu Militari costitutus intemerata semper Fide et Fidelitate ad plenam Superiorum suorum Satisfactionem serviendo, peculiariterque semet distinguendo sibi comperaverat, prout et alias etiam pro Locorum et Temporum varietate, atque Occasionum Exigentia fidelia Servitia sacræ cumprimis antelati Regni nostri Hungariæ Coronæ, augustæque Domui nostræ Austricæ constanter, exhibuit, et impendit, ac infuturum quoque (uti nobis de Ipso firmiter ac benigne pollicemur) haud dispari Fidelitatis, et Constantiæ ardore exhibiturus est, ac impensurus; Mediam Ratam Possessionis Bunya Comitatui Krassoviensis ingremiatæ, Jure Armorum ad Dispositionem, Collationemque nostram Regiam devolutæ, taliterque per Cameram nostram Regiam Hungarico Aulicam posessæ; Totum item et omne Jus nostrum Regium, si quod in præattacta Media Rata fatæ Possessionis, Bunya etiam aliter qualitercunque haberemus, aut eadem, et idem nostram ex quibuscunque Causis, Viis, Modis, et Rationibus concernerent Majestatem, simul cum cunctis ejusdem Utilitatibus, et Pertinentiis, quibuslibet Terris scilicet Arabilibus, Cultis et Incultis, Agris, Pratis Pascuis, Fænetis, Fœnilibus, Sylvis, Nemoribus, Montibus, Collibus, Vallibus,

Vineis, Vinearumque Promontoriis, Jure item Montano, Aquis, Fluviis, Piscinis, Piscaturis, Pisciumve Clausuris, Paludibus, et Aquarum Decursibus, Molis, Molendinis, et eorum dem Locis, Braxatoriis, Educillis item et Macellis, generali ter vero quarumlibet Utilitatum, et Pertinentiarum suarum in Integritatibus, quovis Nominis Vocabulo vocitatis, ad eandem Mediam Ratam dictæ Possessionis Bunya præfato Comitatui Krassoviensi adjacentis, de Jure et ab antiquo spectan(tis), et pertinere deben(tis), sub suis veris metis, et antiquis Limitibus existen(tis), et habit(antis), Eidem Stephano Libero Baroni à Jovich, erga effective jam præstitam per Eundem præfatæ Mediæ Ratæ æstimationalis Pretii in Octodecim mille quadringentis septuaginta quatuor Florenis, Viginti octo et tribus quartis Cruciferi altissime defixi, Exolutionem, Ejusdemque Hæredibus et Posteritatibus, Masculini quidem Sexus perpetuo, et irrevocabiliter, Fœminei vero Sexus Ejusdem Descentibus Jure duntaxat Inscriptito in præattactæ Summæ æstimationális Medietate, Pretio item Meliorationum, vel utilium et necessariorum Aedificiorum sumptibus procurandorum, suoque tempore remonstrandorum, et non ex ipso Fundo sua sponte promanantium, imputatis tamen Oneribus per Sexum Màsculinum nefors inducendis Evictione eatenus in Fiscum nostrum Regium assumpta, una cum Jure Patronatus Ecclesiæ benigne dederimus, donaverimus, et contulerimus, imo damus, donamus, et conferimus, Jure quo Supra utendo, tenendo, prossidendo, pariter et habendo, (salvo Jure alieno) harum nostrarum secreto Sigillo nostro, quo ut Rex Hungariæ Apostolicus utimur inpendenti communitarum, Vigore et Testimonio Litterarum, quas Nos in Formam Ppivelegii nostri Regii redigi faciemus, dum eædem nobis in Specie fuerint reportatæ. Datum per Manus Fidelis Nostri Nobis Dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Josephi Erdödy de Monyorokerék, Aurei Velleris, et una In-

signis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Magnæ Crucis Equitis, Montis Claudii, et Comitatus Varasdiensis perpetui Comitis, prout et Arcis, Civitatisque ejusdem Nominis hæreditarii Capitanei, Camerarii, Consiliariique nostri actualis Status intimi, Dapiferorum nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Comitatus Nittriensis supremi Comitis, nec non per idem Regnum nostrum Hungariæ Aulæ nostræ, prout et Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Cancellarii, in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriæ. Die Decima nona Mensis Julii Anno Domini millesimo octingentesimo undecimo. Regnorum nostrorum Hungariæ, Bohemiæ item et reliquorum Anno Vigesimo.

Franciscus, m. p.

Comes Josephus Erdödy, m. p.
Sigismundus Banffy, m. p.

Protocollatum in Libro Regio Classis 1-æ, quod testatum reddo per Registratorem et Archivi Directorem

Mathiam Stankovits, m. p.

Anno 1822-o Die 26-a, et subsequis Mensis Martii diebus, sub Generali Inclytorum Comitatuum de Bács, et Bodrogh lege unitorum continuative celebrata Congregatione, præsentes benignæ Privilegiales Donationales Litteræ lectæ et publicatæ sunt, — virtuteque illarum introsertus Illustrissimus Dominus liber Baro Stephanus a Jovich in numerum verorum, et indubitatorum Comitatuum horum Nobilium cooptatus, et Catastro Dominorum Nobilium, nemine, sed nec Fisco Magistratuali contradicente, insertus habetur. Actum ut supra et Signatum

Adalbert Antunovics de Almás, m. p.
prælibatorum J. Comitatuum Jur. Ord. Notarium, et Tabulæ Judiciariæ Assessorem.

Anno 1838-e sub Generali J. Comitatus Syrmiensis die 21-a et sequentibus Junii Neo-Vucavarini celebrata Congregatione præsentes Benignæ Donationales Literræ palam lectæ et publicatæ sunt, atque Vigore illarum Illustrissimus Dominus Liber Baro Stephanus a Jovich Incliti Confiniarii Regiminis Petrovaradiensis Colonellus, nemine, sed nec Fisco Magistratuali Contradicente in numerum verorum ac indubitatorum Comitatus hujus D. Nobilium adoptatus, et Catastro illatus habetur. Sig. ut supra per

Josephum Zsitvay, m. p.
antelati J. Cottus Jur ord. Notarium
et Tabulæ judiciariæ Assescorem.

XCIX.

ПРОТОКОЛ

Српске православне цркве и општине у Коморану од 1659.

1659. **Месеца Нюлна** 29 **дань. Да се ѕна како ѹчинисмо саборь христианьски оу господина Капелете домоу црьквенѧ доугованѧ ради, те поставише менѣ Соуѯотѹ Костовнѣа и мога коума Ѡстою Жоупановыѣа. тѣ дадоше нами оу роуке црквени новаца оу дѹкати и оу талирихь** 63 **талир.**

и оу ситьни новаца дадоше 50 **форин.**

и ѥдань поѧсь оу ѕалогѹ ѕа 30 **форин.**

и їошть после на 1660 **месеца Априла** 29 **дань ѹзесмо ѿ катанскѹ палѣѹ** 5 **фор.** 90 **нов.**

и їошть после на 1663 **лета месеца Марта** 10 **дань ѹзехь ѿ младога Митра Ѥнофца ѕа црькьвенѹ кѹѣѹ** 75 **фор.**

ѡпет послє ѹзѣхь ѿ Дьмитра Ѥнофца за црквенѹ коуѣоу и то 60 фор.

То чини свѣга готови новаца 285 фор 40 нов.

То ѥ било оу мою рѹкѹ свѣ.

Дадохь дебелом Дмитрѹ ѡдь овихь новаца 30 тал. те ми даде 5 талира файдѹ.

1660. Месеца Ѥнѹарна 6 дань. Скѹпих ѹ црквоу 70 нов.

Прохѣсапихь се Ѩ Сѹбота и Фогаш Лаѕо, тѣ дадосмо оу црькѹ 1 фор. 80 нов.

Месеца Марта 2 дань, кадь ѡтидоше трговци доле, скоупихь ѹ лаѣоу 2 фор. 35. нов.

Ѿ царевѹ плаѣоу даде ми господинь Капѣлета 5 фор. 90 нов.

Ѡтиде оу Бѣуь Хаци Манонла тѣ ми даде 55 нов.

Донѣеше трьговци ѡѕдо, тѣ се прохесапихомь, тѣ нмь претеуе ѿ харуа 24 фор. 75 нов. и то дадоше мѣни на црквоу.

Месеца Августа 3 дань. Донѣоше трьговци ѡѕдо, тѣ се прохѣсапишѣ ї ѡнда, тѣ ми дадоше 2 тал. и по.

1661. Месеца Ѥнѹарна 1 дань. Скѹпихь ѹ црквѹ 46 нов.

Месеца Марта 1 дань ѡтидошѣ трговци доле, тѣ ми дадоше походню 1 фор. 82 нов.

1662. Месеца Ѥнѹарна 5 дань. Отидоше трговци доле, те скѹпихь походню 2 фор. 60 нов.

1663. Месеца Іюнна 20 дань. Даде ми Ѡстоѭ, що ѥ биль скѹпиль оу црквѹ новаца 17 фор. 47½ нов.

И Вице ишпань(¹) ми даде 4 фор. 50 нов.

(¹) Под-жупан.

Кадь раскидосмо црькву скоунихь троуне ѿ свѣће, тѣ оуѕехь свѣће те ихь продадох ѕа 7 фор. 29 нов.

Кад оумре Никола Арьнаоутинь остави у црькву 10 тал.

1664. Месеца Марта 18 дань. Поуесмо да градимо цркву садашьню, ѡнда даде моу газдарица Наона 10 тал.

На Божић скупи Јнаћне и Милинько у цркву 96 нов.

1665. Месеца Енварна 1 дань. Ѹѕехь ѿ Паушра и Бераѕа тороньски дрьва 27 фор.

Скупи Јнаћне у цркву (два пут) 1 фор. 17½ нов.

Месеца Новерна 21 дань кад посвѣти цркву владика будимски Виктор скупихь их у цркву 89 нов.

1666. Месеца Јулна 9 дань. Даде ми Шаникат(¹) 6 фор. 50 нов. Ѡпѣт ми дадоше трговци 2 фор. 80 нов.

Кадь пойѣе у Беуь дебѣли Димитар и Вуинь дадоше ми 2 фор. 44 нов.

Георгие Курирь даде ми 1 дукат. Михаило, Стерно и Живань дадоше ми 1 фор. 65 нов.

Кад отидошѣ долѣ трьговци, дадоше ми 1 фор. 55 нов.

Скупи Стѣпанко у црькву 59 нов. Іорго Влахь остави на цркву 5 фор. 79 нов.

1667. Месеца Енварна 2 дань. Кадь отидошѣ трговци доле, скупихь походню 3 фор. 53½ нов.

19 Енварна прохѣсаписѣ Іорго и Ѯоурица и Исак, тѣ ми дадошѣ на цркву 10 нов.

(¹) Јамачно Синдикат, војна судска власт.

5 дань Марта ѡтидошѣ доле тргофци, тѣ скупи походню 3 фор. Кадь Іѡрго ѡтиде доле и ѡнда скупихь 2 фор. 40 нов.

29 Марта дадошѣ ми тргофци и за Пѣтра Вранѣша 10 фор. 95 нов.

1668. Месеца Авгѣуста 15 дань. Скупихь у цркву 65 нов.

Ѧуараши ми даде у цркву 1 фор.

Видое и Іѡвань ѡтидошѣ доле дадоше ми 1 тал.

1669. Месеца Априлна 12 дань. Даде ми Стѣрнѡ 1 фор.

И калоуѧерица ми даде 1 фор.

Ва лето 1670. Месеца Дѣѣмврїа 19. Да се зна, како доѧе господаръ Ѣира ѿ Арнаутохорї на светую цркову коморанскую опци листь 10 фор. За свою и родител своихь душу. Богь да прости. И ѿ тога калаше дати 2 шестака попу Адаму, що му на проскомидїи помине и његове родителе, то оста 9 фор. 43 нов.

Да се зна, где що самь трошил ѿ црьковьнихь новаца на црьковѣну потребу, и на калуѧерову потрѣбу, що е била потрѣба дадохъ малиру (молеру), када прикова чиньке прѣдь апостоломь дадохь му 6 нов.

Дрьва узехь калуѣеру у три пута 5 фор. 10 нов.

1661. Марьта 20 дань. За дрва дадох 13 фор. 40 нов.

1662. Мѣсеца Ѥнуарна 6 дань. Ѹзехь тамнана 1 фунту 75 нов.

Манастирьлинци дадосмо сви договорьну за тѣгле 18 фор.

1664. Ѹзехь калуѧеру 2 фунтѣ свѣће 30 нов.

Ѿ Болшковнѣь Иноша узехь 52 даски 9 фор.

1664. Мѣсеца Марта 18 дань. Погоднсмо сѣ с маистора да зида црькву за 50 форината, тѣ му дадох напрѣдь 3 фор.

Кадь доконашѣ црькву майстори, дадохь им напойницу 40 нов.

1665. Мѣсеца Ноемврна 21 дань. Да сѣ зна, што похарьуихь када црькву тронїнса владика:

узехь 12 рифи платьна за 3 фор. 48 нов.

4 фунти коска за 2 фор. 40 нов.

бѣли свѣћа 4 фунтѣ за 3 фор. 20 нов.

1 вѣлики ћилимь за 6 фор,

на рибу и на еће потрошихь 5 фор. 69 нов.

що заградишѣ прѣдь црквомь на обадвѣ странѣ з даськала заедно дадохь 6 фор.

за нерьцку(¹) столицу дадо 1 фор.

1666. Мѣсеца Енварна 28 дань:

трошкови за потрѣбу калуђера 4 фор. 10 нов.

кадь прѣградисмо цркву у преко, похарунихь 75 нов.

кадь бисмо у ћелию с хри(ш)ћани саборно, дадохь за вино 3 фор. 16 нов.

1667. Мѣсеца Ѥнварија 7 дань:

сопѣть дадохь за архиеренску столицу 70 нов.

Іанош Дијку дадохь за альжицу, що погибе у ћелиио 3 фор. 20 нов.

кадь смо пили у ћелию потрошиль самь 1 фор. 50 нов.

1668. Узехь трську калуђеру за 1 фор. 66 нов.

Када донђе другипуть владика (будимски Виктор), те га частисмо саборно, потрошихь, що их вино, що на ело 16 фор. 80 нов.

(¹) Архијерејску столицу.

Ꙁа владиунѣ коніє, що сѹ стаїали ѹ веньдиґь фогадов(¹) дадохъ 15 нок.

Кадь исплатисмо протосниѧела дадохь Бокь Мѣштерѹ(²) Ѧврешинѹ дадохь 4 фор. 50 нок.

Ꙁа три иконѣ дадохь 22 фор. 50 нок.

Ꙁа ꙁаставѹ дадохь маниѹ 15 фор.

1669. Мѣсеца Марта 20 дань. Направи свѣтьника предь апостоли дадохь 2 фор. 60 нок.

Кадь посласмо Книь Фаркаша и Брашковнѣа ѹ Хрьвацькѹ по ѿца Іларіѡна дадохь имь готовихь новаца 22 фор.

Дїакѹ дадохь ꙁа плаѣѣ 33 фор.

1671. Дадохь Ѧврнискомѹ попѹ ꙁа 1 книїнгѹ 8 фор.

Када искрьпи Ѡтаць Иларіѡнь ѡдеждѹ потрошихь 5 фор.

Поєврнѧ 21 дань, кад смо били ѹ црквѹ, тѣ слависмо свѣца потрошиль самь 9 фор. 68 нок.

1672. Мѣсеца Фѣврѹарна. Када донде калѹѣерь иꙁ Ковина, те потрошихь на нега 5 фор. 25 нок.

Мѣсеца Марта 12 дань дадохь Ѡстон ѡпѣть ꙁа едно годиціє 33 фор. Іощь що є стаиль вниє ѿ годиціѣ 4 мѣсеца и на то ѹꙁє 5 фор.

Рѹжашь Ѧнчика що донесе ꙁвоно горе, дадохомь 1 фор.

Ꙁа црьни кофчежнѣь що є на свѣтѹ трьпеꙁѹ 13 фор. 50 нок.

1673. Мѣсєна Єнѹрна. Дадохь Ѡстон ꙁа едно годиціє 7 фор.

(¹) Vendégfogadó = Гостионица.

(²) Бокь Мѣштер од немачког Vacht-Meister.

1686. Месеца Априла дань 3. Да се зна, що донеше з церкву на васькрьсение. 2 велике одежде; 1 диаконьска; 3 петрахила; 1 наразвице; 3 застаке; 1 антим(и)сь, 2 кандила; Дари на путирь; 4 завесе; 2 обруса; гробница; 4 книге, апостоль, еванѣелие, летурьгиарь, октоихъ.

1684. Мана 10 дань. Да се зна како менѣ Николу и Остою Лака зуниниме рисѣани саборно црквене синове.

Дадохъ месецу бисера на аеръ (ваздух):

300 ситна зерна бисера.
130 крупина.
100 паки крупина.
180 зерна верло крупна.
150 „ ситина.
135 „ їоще ситина.
355 „ наситина.
115 „ Павловица дала.

Сума скега 1465 зерна, то е дато на аер, и още 3 зерна велика.

На 1689. Месеца Августа 18 дань. Да се зна, даде хесапь Кузъма ванда церьковни синь о новца, що е скупно з цркви и що су му давали христиани, їоще остаде дужан христианомъ да има дати 26 фор. 50 нов. то е остало з нега. И оскем тога узео з Поп з о новаца що су христиани дали церковьни новаца, каде смо Порфирна терали изъкадно о онихъ новаца 25 фор. 50 нов. и со тимь ие дужань.

Платише сироте поконнога Кузма(на) Ж(ж)упанѣа дуг церковни 25 фор. и прими їхъ Пешти Тадашь з руке, и метну з новце церковне.

1687. Ѭнварна 19 дань. Да се ꙁна, како дадоше катане, каде смо добили Бѣоградь каде сꙋ ꙋватили 42 фор.

1689. Месеца Августа 18 дань. Да се ꙁна, како изабраше обѣще христиани гласомь народнимь поставили церъковънимь синомъ Капошварању Вꙋка, порэдь Ꙁо(м)борлне Николꙋ. Богъ га васъвисно.

1686. Априлна 8 дань. Да се ꙁнашь, що потроши церковни новца, де що е, наипервo научини на чим икона се целика 8 фор. Научини сандꙋкь ꙁа одежде 5 фор. Научини сандꙋкь ꙁа ꙁвеће 1 фор. 50 нов.

1687. Ферварна 12 дань. Дадохь церковне новце Порвирню 10 фор.

1687. Ферварна 25 дань. Да се ꙁна, како пос(л)аше рисћани Берлаковића ꙋ Бечь, и дадо ми 25 фор.

И дадохь ѿ шꙋпаире, що сꙋ писали каде ѥ ишавь Берлаковићь ꙋ Бечь 1 фор.

Дадохь Патихархꙋ? 2 вреће брашна 7 фор.

Ѹꙁе владика и са нима коима 1 меровь арпе (¹).

1687. Дећемврија 25 дань. Да се ꙁна, що купи Кꙋꙁма ванда на Божићь, на ново лето, скупно ꙗ Никола 94 нов. на богоявлениие, на месне покладе 2 фор. 76 нов.

Дадоше катане, каде смо добили Бѣоградь 42 фор.

Скупи Кꙋꙁма ванда на ваздвижениие часнога креста, їоць скупи ꙗ Никола 4 неделе поста ꙋ церкви 73½ нов.

На цветносне, на васкресениие 2 фор. 36½ нов.

(¹) Арпа од мађарског kogpa — мекиње.

На 1690. Месеца Јенара 1 дань. Да се зна, како пописуемо црьковнихь новаца у кога що има, те е дужань. Паль Дјакоица дужна црькви 600 фор. 62 нов.

Манастирьлија Јаношь и братомь заедно дужни 608 фор. 40 нов.

Зомьборана Никола дужань црькви 86 фор.

Патриаръха био на конаку 50 фор.

„И того дне, кадь погоднисмо свещеника оца Севастиана, тай истин дань кь нему на помоћь у негокон црковьной служби, погоднисмо и наимнисмо за даскала иродјакона Атанасија, да имать нашему комораньскому свещенику бити покорань и послушань, и трезьно се носити, а плаћа му се обреуе 30 фор. А хранити га имамо сь свещеником, и да имать вунти деци и сиромашку, како и кои се по боље имали“.

Те исте 1690 год. 1 јануара био је патријар Арсеније III (Црнојевић) у Коморану, и био је на конаку код Николе Зомборлије.

Лѣта ,ахѹ (1690) Месеца Сектемврна а̃ го дне. Да се зна, како ми коморански христиана, благословеннемь светейшаго Епископа кир Исаїе Дјаковића, владики Наннополскаго, сьбравши се вьси оци кь црковнемь домь, келаїн, наемнисмо и погоднисмо, освещенаго господина о̃ца кирь Севастиана, о̃ данас почевьши до око доба годинe, обрѣкосмо му плаће 70 фор. и обрѣкосмо се, да га частно и поштенно плаћамо и храннмо, како смо и до сад.

И того дне, кадь погоднисмо свещеника о̃ца Севастиана, тай истин данъ кь нему на помоћь у негокон црковьнои служби, погоднисмо и наимнисмо за даскала иродјакона Атанасија, да имать нашему комораньскому

свещеникꙋ бити покорань и послꙋшань, и трезьно се носити, а плаћа мꙋ се ѡкреуе 30 фор. А хранити га имамо сь свещеникомь, и да имать ꙋчити децꙋ и сиромашкꙋ, како и кои се по боље имали.

Лѣта ҂ахꙋ҃ (1492) Месеца Ѡктомврна ке҃ (25). Бꙋди вѣдомо, како ми коморањски христиани вьси обще и мали и велики сьбравши се вь домꙋ црковнаго ѡца господара Адама Фельдкарне, дозвавши сьборно ѿ зꙋега србскаго ѿ Сенть Ендрее попа Адама, благословеннемь скетеншаго србскаго патрнарха кїрь хаци Арсениꙗ Ѵрноевића; и погодисмо га по на едно лѣто за 60 фор. велим и реуемь за шестьдесеть форнитїи, ѡ своеи сїи реуь ѡ нѣговои храни, и що годь стеуе и петранломь преко свега лѣта, и то е попово, ѡкромь црковнаго доходка иже ѥ ꙋ нась ѿ старине и ѿ дамна ѡбичаи; прво; на великоѭ сꙋботꙋ на Христока гроба целованїю; второ е, на богоявлениие, ѥгда изидемо сь литиѡмь на Двинаь на ледь; третие на оутрьнихь на ѥвангелию, що се кꙋпить и на вьсѣхь литоргнахь, що се год кꙋпи, и то ѥ црковно, и на вьскрсение предь црькъвомь, на ꙋтрни кадь се целива ѥвангелие, ѿ насе да се дрьжеть две зделице ѡколо Євангелиꙗ: то е, що се на еднои скꙋпи, попово, а дроуга зделица црковно е, що се скꙋпи на нѣ, и ѡщь к томꙋ коморански христиани дароваше попꙋ Адамꙋ 20 фор. то мꙋ дароваше христиани гледавши нѣгово сиромашство, и да имь Богꙋ и людима по боље славжить.

C.

Ана Фехирвариница позајмила 100 фор. од Јеронима Силера царског војног заставника и управника старог града Коморанског, и залаже своју кућу у Сентандрејској улици за сигурност свога повериоца. Ова облигација написана је и потписана 15 октобра 1690 године.

Wür Endts Underschribene Als Bürgen bescheinen in Krafft Dieses scheins, das von dem wohl Edl und gestreng Herr Hieronims Siller wollbestelter fendrig des löbl. ord. fändl, Undt zu gleich Withal Vorsteher der Alten Wöstung Comorn, der Fraue, Anna Feijerwarin zu ihre Unentpöhrlich nottürffs benantlich Hundert Guld. Jährlichen Ex: so auf ein Jahr lang Zeither interessirs par golig word verschreibet zu einem Undterpfand, ihr in der Sancth Andree gassen liegentes Erkauftes Edelhaus, gegen dem Szabó Imre überhaubt allen und in dem was darinen ist: (Wenn Gott bei sey) sie einiges Umgleiches betretten Sollte sich darinen auf allen Fall zur allen anderen prætentionen Zahlhafft mach solle. Uhrkhundt dessen Haben wür Uns heute, als bürg Handtshrüfften und Pettschafften underschrieben hund Verfertiget mit ihr solches von uns erteillet. Actum Comorn des 15 October 1690.

Id est 100 for.

(L. S.) **Coram Kozma Zuppanovicz,** m. p.
Vojvoda.

(L. S.) **Coram Belakovycz János,** m. p.
Voyvoda Nasadista

(L. S.) **Ѡхъ Анѹшка и сконмь синомь Ѣѹрѣунѡм и с мѹжемь Николомь дѹжна самь сто форинти, да имам платити.** +

Hiermiet übergiebe ich diesse Schuld dem Pauch Jaunst al die weull Er mir sie Völlig sammt der Inderesse 108 fl. Erlegt und bezahlt hat 1691 den 27 Noffemper

Georg Niecolaus Klörgl, m. p.
Wachmeister.

Coram me Kozma Zuppanovycz Vojvoda (†)
Coram me Joannes Belakovycz Vojvoda (†)

Ѩхъ сведокъ Ѧѹко Іѡвановнѣъ (†)

На 1693 **лєтѡ. Мєсєца Априлна** 18 **дань. Да сє нма ꙁнати, какѡ сѹ христиани сабрали саборьнѡ ѹ господина Ѧдама Федварнє црьковьнѡга ѡца кѹѣѹ, тє тѹ ѩꙁабрали црьковьнє синѡвє Марька Леньчєша и Ꙁакѹ Добрнѣа дѡ годинє дана да имаю слѹжити, ѡпрѡстиштє сє на** 1695 **лєто Марта мєсєца** 26 **дань.**

На 1694 **лєтѡ. Мєсєца Априлнє** 18 **дань. Да сє ꙁна како придадоше хєсапь христианѡмъ господинь Федварна Ѧдамь црьковьни ѡтаць и Кѹкь Капѹшварьлна и Ꙁомборлна Никола црковни синѡви, тє осталѡ є новаца ѹ црьковьнога ѡца свєга сѹма** 104 **фор.**

На 1695 **лєтѡ. Мєсєца Марьта** 26 **дань. Да сє ꙁна, како придадоше хєсапь Ꙁахарна и Леньчєшъ Марько ѿ свєга, тє ѡсталѡ новаца ѹ господина Федварнє Ѧдама црьковьнага ѡца готовихь новаца ѹ ꙁдравѡ** 116 **фор.**

На 1696 **лєтѡ. Мєсєца Ѩанѹара. Да сє ꙁна, како даде Хаѹїн Первиѩининь синь Исакь, що мѹ ѡстави ѡтац на самєрти на комораньскѹ цркѹ свєга** 50 **фор. И то ѡста кодь црковнога ѡца са ѡсталими вишє именовани новци.**

На 1697 лєтѡ. Мєсєца Априла 25 дань. Дадє Манастирли Пєтрь 50 фор. црквєнихь новаца, и тѡ сє ставило ѹ црковни ковчєгь.

На 1695 лєтѡ. Мєсєца Марта 26 дань. Да сє ꙁна, какѡ сви ѡбьщє христиани сабѡрьнѡ ѩꙁабрали сѹ, црьковьнє синовє, кои да цркви послѹжи дѡ ѥдинѹ годинѹ Манастирьли Пєтарь и Пѡжѹньлина Никола. Предадє хесапь Монастирли Пєтарь.

1697 лєтѡ. Мєсєца Априлна 25 дань. Поставнишє коморански сабѡрь на црковно синовство, Ѧню Ц(в)ит(к)овиѣа и Фаркашь Ѧноша, и примно ѥсть Фаркашь Ѧношь црковних новаца готовихь ѹ своѥ рѹкє 7 фор. ꙋ ꙁдравѹ и ѡскѣнь тога примно ѿ Фаркашь Ѧношь 2 фор. 39 нов.

1699 лѣтѡ. Мєсєца Дєкємврна 27 дань. Да сє ꙁна, кадь сє скѹпнишє коморански христиани Срби, скѹпнишє сє вьсь сьбѡрь, и ѡправнишє цо какве многє вєщи црковьнє, и тон истїи дань господарь Ѧнна Цвєтковиѣь, и Фаркашь Ѧношь били сѹ. Тада црковни синови Пєтарь кїрь Ѧнна Цвиткобиѣь предадє хесапь с тєктєромь ѿ новаца до новаца, и ѿ кога є цо и на цѡ харѹнѡ ѡколо црковнє потрєбє.

1999 лѣтѡ. Мєсєца Дєкємврїа 27 дань. Да ѹвдєть на ꙁнани свимь ѡпщє, како сє скѹпнишє коморанскїи христиани Срьби ради црковнихь свакоѩки потрєбахь, и ѡправнишє многѡ цо каквихь послова. И на томѹ сьборѹ тога дне, господарь Фєлдвари Адамь црковнихь отаць предадє хесапь, цо є примѧѡ ѹ своє рѹкє, почавши ѿ лѣта 1690, како є поставлєнь црковни ѡтаць до лѣта 1700.

Да сє ꙁна, како дадохь на ꙁалогѹ господинѹ братѹ Іѡканѹ Манастирлїи ѿ црковнихь новаца

50 фор. и ꙁалога мꙋ ꙋ еднои веꙁанои кеси скиленои подь мꙋхꙋромь стои вь лето 1700 месеꙗ Марта први дань.

На Ꙁамфирки има фор. 60, на ꙁалогꙋ, партꙋ и поїасъ има ꙋ ꙁалогꙋ дато кою годинꙋ ꙋмрео покоини Ꙁамфиръ.

Въ лето 1710. Месеца Їунїа 16 дань. Принесе госпа попъ Петровица, и придаде на свети храмъ светоіе воведеніе, на слꙋжбꙋ Богꙋ, ꙁа свою дꙋшꙋ и своихъ родителъ, иеданъ ѿ плаветие камꙋке (?) ꙁлатиннимъ галономъ сребрии пꙋци поꙁлаѣени иедань петрахилъ. Богъ да прости.

1710 лето. Месецъ Августа 2 дань Престави се покойна Ꙁерепешка (Лончарка) са даштерию иеꙗ, и ѡставише на церквꙋ ꙁа дꙋше ихъ две лажице ѿ сребра. Богъ да ихъ прости.

Покоиногa старогъ Феалдвари Адама брадатога домаѣица, коꙗ се ꙁвала по родꙋ и племенꙋ Фогашъ Катарина, ѡстави поредь свете цркве 1 косꙋ грꙋнта свога на светꙋ црквꙋ коморанскꙋ ꙁа свою дꙋшꙋ. Пристави се ꙋ великои кꙋги 1710 лета, месеца Августа 21 дань.

На минеју, који је писан од 1532 г. има овај запис:

Сї манѣи црквѣ коморанскѣ храма въведенїа пресветїе владꙋнице нашеіе богородице и присно дѣви Марїе. подписа се рꙋкою кренною їереꙗ Пїе бившаго тогда презꙋвтера, и тогда беше царь оумрль Іѡсифь то бысть въ лето ѿ рождъства 1711. Писато Августа ѓї дьнь.

Ка лето 1711. Месеца Марта 13 дань. Примисмо хесап саборно од господара Вани (Вали = Vâly) Адама и перви и последни путь, и даде готови новаца, и 76 фор. 60 нов. ѡ свемъ трошка.

На 1714 лето. Месеца Ꙗнꙋарна. Ѡстаꙋ Пеци и Тамаша црковни новаца, що сꙋ христиани дали на ни-

терешь фор. 500 велимо петь стотина форинти. И погодисмо, да да̑ на годинѹ на сто форинта фор. 6, и велимо шесть форинти. И тако се ѡбрицало, кадь годь христиани ѕактевалю, да има положити све до новца. И що ѥ держао пре две године, платно интерешь лепо, тако да ѥ свакомѹ на ведомо.

Пещи Тамашь ѡста дѹжань интерешь фор. 10 и 76 нов. и рекао ѥ, да ѣе платити, каде главнѡ плати 1715 1 дань Ѥанѹарна.

На 1714 лето. Месеца Ѥанѹарна 1 дань. Ѡста дѹжань Пещи Тамашь светои цркви ради нике, що ѥ ѹзео ѡдъ Андрие Костнѣа фор. 43, и велимо четерь десеть и три форинта. И тако се ѡбрекао како дохѣе из Беча, таки ѣе лепо дати и платити безь свике речи.

1714 ѹ Septembris плати.

И има давати Пожѹнан Адамь, що ѥ интерешь ѡсталь дѹжань фор. 19. И има ѥдань — — — ѹ осамь дѹката ѹ фор. 40, то да плати, пакь нека ѹзме дѹкате.

Има ѹ Ѡберь канде Ѣире фор. 20. що и пѹница и жена лежи кодъ цркве.

На Ѕамфирке има фор. 60, на ѕалогѹ партѹ(¹) и пошсь има ѹ ѕалогѹ дато, кою годинѹ ѹмре покоини Ѕамфирь.

Ѡбреко покоини Рацъ мещерь на светѹ црквѹ каде е ѹмирало, да га ѹкопаю кодь свете цркве фор. 40 и ѕа першашню женѹ фор. 10, свега 50 фор.

И Станко га дѹжи, да ми ѡстао дѹжань покоини Рацъ мещерь ѕа калпакь

На 1714 лето. Сектемврих 10. Да се ѕна, како предаде хесапь Пещи Томашь, Нѡца Станковиѣь

(¹) Парта, женска капа од златоткане материје или чипака.

свете цркве вакеденија коморанске предадоше хесапь малѡ многѡ до новца кметовомь коморанске цркве православне хрисћаномъ; тако да се зна.

На 1714 лето. Сектемкрија 10. Предадосмо хрисћани Ѡванъ Федвари и Ленчешъ Петики црковни синови готови новаца 389 фор. и на трошакь оста 13 фор. И на пѡлъ црковни новаца.

Ѹ Пешти Тамаша 510 фор. з Ѧзрке Ѡберванде 200 фор. з Федвари Ѡвана 100 фор. з Ѕамфирке 60 фор. з Пожунан Адама 19 фор.

1716 лета 4 дань Априлна. Ѹзе Феладвари Ѧзрнѣь з занамь церковни дасака 20.

Ѹзе Станковичь Ѧношь з занамь 7 ѡслона (¹) церквени. Райкѡ ѹзе ѥдан чамь и две даске.

Фаркашь Ѧношь дѹжань фор. 1, що сѹ мѹ дете поредь церкве закопали.

Ѣирѡ Ѧзрка ѡберванда зрамьфиа (²) дѹжань интереш на церквѹ 26 фор. платн 5 фор. ѡста дѹжань 21 фор. Лето 1718, 8 дань Априла платн и главнѡ и интерешь.

Лѣто 1717. Дек. 16 дань. Да се има знати, како госп. Пешти Тамашь платн црковнѹ главни(нѹ), и ѡпь ѡстаде интереша давати 54 фор. 50 нов.

Лето 1718, 8 дань Априла. Да се зна, како се господиномь Пешти Тамашомь саборнѡ прохесаписмѡ се, и платн главнѡ све до новца, негѡ ѡстаде ѿ интереша дѹжань 1 фор. 68 нов.

(¹) Ѡслонь мађ. реч српски значи Стуб.

(²) Зрамьфиа значи господичић = господинов син.

Лѣто 1717. **Дек.** 16 **дань. Да се ꙁна, како ѥ господинь Феалдвари Ѩношь и Ленуиш Петика, бивши црковнїи синови, прѣдадосмо хесапъ христиа —, кои се находе (водь) коморанске цркве светаго вавѣденїа пресветїе богородице храма, свимь ѡбще господаремь великимь и малимь ѡд свега, и прѣдадоше готовинꙋ новаца** 78 **фор.** 95 **нов.**

Лето 1718. **Ферфара** 27 **дань. Да се ꙁна, како се погодисмѡ саборнѡ ꙁа поконнога Канние** (Valy) **кнѣꙋ господаромь Фенервари Адамомь, и дадосмо мꙋ саборно ꙁа фор.** 150, **плати напредъ** 75 **фор. и ѡста и оште дꙋжаньь фор.** 75, Interis 5 **фор. свега** 80 **фор.**

Летѡ господне 1718 **дань** 8 **Априлиа. Да ѥ на ꙁнание, како сабрасмѡ се саборно ꙁа ради свакошки церковни дꙋгованиꙗ, и на ѡвомъ саборꙋ изꙁрасмо саборнѡ церковнога поглавара и епитропа господина кирь Нѡкана Станковића, и два церковна слꙋжителꙗ, или синове церковне, по именꙋ господина Феалдвари Ѫорѫа, и господина Николꙋ Фаркаша, и прими горе именити господинь церковни поглаваръ Нѡвань Станковићь церковни новаца готови ꙋ своѥ рꙋке дꙋкатомь ꙁа ѥднѡ ѿ десеть дꙋката фор.** 82.

Anno 1719, 26 Decembris Komáromban.

Nemzetes és Vitézlö Stankovics János Uram, Egyház Atya Urunk Eö kegyelme mái napon számot adván az kösség elött az mint következik. — — —

Percipiált Eö kegyelme in Anno 1718 és 1719. In Summa Summarum az Egyház pénzit keziben for. 681 és 50 kr.

Ebbül Erogált Eö kegyelme 354 for. 85 kr. Restál Eö kegyelmenél 326 for. 65 kr.

Лето господне 1719, **Дек.** 26 **дань в Комоpанъ. Племенити и храбри госп. Иωванъ Станковићь, церковни поглавкаръ и епитропь в данашни дань положно хесапь предь црквенимъ саборомь, као што следве:**

Прими нихова милость ва лето 1718 **и** 1719 **готовнив** 681 **фор.** 50 **нов. Одъ свега взеω нихово господство** 354 **фор.** 85 **нов. остаде в нихова господства ноць** 32 **фор.** 65 **нов.**

Ezen Restált for. 326 és 65 den. ugyan fölyül Emlittet Stankovics János Uram Eö kegyelme mai napon az kösségnek mind egy pénzig meg füzetett, és kezekez adott, mellyrül mink alúl Subscribalando Egyház Tagiay Eö kegyelmük quietaltuk is. Datum ut Supra.

Esztergami János Voivoda +
Fehérvarij György.
Тамаш Жиковић.
Földvarij Adam.
Földvary János.
Farkas János.

Овен остатакъ фор. 326 és 65 **дин. горе именити милостиви господинь Иωванъ Станковићь в данашни дан сборв предаде готовину све до новца в рвке, што ми потписати саборно признаемо. Ѹ Коморанв** 26 **Дек.** 1719 **лето.**

Тамаш Жиковић.
Фелдвари Адáмь.
Иωванъ Фелдвари.

Иωванъ Естергоми Конвода +
Жураћь Фенервари.
Иωванъ Фаркашъ.

Die et Anno ut supra Valasztotta az kösség és tette Stankovics János Egyhaz Atya helett Nemzetes és Vitézlö Obervaida Uramat Fehérváry György Uramat, percipiált Eö kegyelme Egyház pénzit in Summa 326 for. 60 den.

Anno 1721 Die Szent Endre Napián Magyaroktól vött föl Egyház pénzitt interesen for. 50 Obervajda Uramfia Fehérváry László.

Anno 1722. 1 Januarij Komáromban. Számot vetvén az községgel az 1715 Esztendöben fölvett 100 forintokon marattam az Capitalis és interesivel együtt 120 for. id est száz húsz forintokban kötöm és inscribálom az Egyházunk mellet lévö pusztámat és pinczemmel együtt, mellynek nagyobn bizonyságnak okáért adom magam kezemirásomat az köröazt vonyasommal ezen könyvben.

Földvary János (†)

Истога дана и године горне избра саборъ и постави место Јована Станковића црквеног оца, племен. и храброгъ господина Обервандъ госп. Ђурђа Фенерварију, и нихова милость прими з своје руке церквенихъ новаца 326 фор. и 60 ден.

1721 **год. на дань св. Андрије примио интерешъ од Мажара у готовомъ новцу 50 фор. Син. госп. Обервандє Владисавъ Фенерварија.**

1722 **летоѡ 1 дань мес. Јанварна з Коморану. Прохесаписмо се саборно за они од 1715 летоѡ ѡстадоѡ на 100 фор. главниномъ и интерешомъ заједно 120 ф. велны на сто двадесть фор. за то даємъ з залогъ и записємъ онъ мою пустар: до наше цркве заједно съ подрємомъ. За веће веровањє даєм свои потписъ и полажемъ крсть**

Јованъ Фелдвари (†)

Истога дана и године горне.

Госпожа Іωвана Станковића даде и поклони на светъ церковь а за свою душъ 1 сребрно кандило, кое купи за 16 фор.

Летω 1723 Ферфара 24 дань. Господарь Адамъ Фелдвари даде 6 фор. Манастиранница 88 фор. ωста з него 80 фор., 8 фор. на они 80 фор. додао ие цركви нωщь 20 фор. 100 фор. узе за себе, а на то даде Картабнанкъ.

Истога дана и године горне.

Даде саборь церковни госп. Ранкъ Милоиевићъ 6 на сто годишнегь интереша 50 фор. на то даде госп. Ранко Картабнанкъ.

Летω 1724. Мес. Јанварна 1 дань. Ѡнога Неде по именъ Зубина синь, кои ие ω коморанскомь вашарь умро, и кои ие кодь наше церкве закопань, даде за свою душъ 6 фор. кое предаде церкви госп. Иовань Станковићь.

Тога дана изабрасмо саборно церковна поглавара госп. Іωвана Станковића, а церковне синове Іωвана Фехерварию и Томаша Кузмъ, и узе до рукъ, што би за годинъ дана подь печатомь, као што иде:

2 ком. десето дуката чини 80 фор.; 7 прости дуката = 28 фор. з златъ свега 108 фор. з сребръ 40 фор. Свега 148 фор.

Истога дана прохесапнсмо се са сирочади у Богъ упок. госп. Ѡберванде ω стаию церковномь, кадь се прохесапнше место свога оца, осташе дужни 9 фор. Попъ Пери 5 фор. Сребрна пушета вреде 10 фор. свега 24 фор.

Ка летω 1725. Месеца Феркара 20 дана. Погоднсмω саборно Феїерварн Миклошомь кнѣз

церковнꙋ до лета 1726, месеца Феврара 20 дань, за 12 фор. и зградиномъ заедно.

Да е на знание пощенꙋ саборꙋ коморанскомꙋ свакнмь малнмь и великнмь, како ꙗ Станковић Иношь дадо мештерꙋ 10 фор. за ради господина митрополита бе-ограцкога, ако не прими до рꙋке, да ми имамо пощени саборь докосврити и платити.

Одь лета 1724 до лета 1725. Да е на знание свакоме человекꙋ, како церковни епитропъ господар Станковичь Иношь са церковнимь синокомь господаром Фекерварн Иношомь и господаром Кꙋзма Тамашомь предаше хесань до новца до по. И погоднсмо мештера Петра Касимировића на годину 40 фор.

Паки ва лето 1725 оста господарь Станковичь Иношь, и постави смо га саборно сви обьци поглавара и питропа церкви коморарские и храмꙋ заведение пресветне Богородици са церковнимь синокомь господаромь Фекерварн Иношомь и господаремъ Кꙋзма Иношомь. И предадосмо Питропꙋ церквеномъ новца готови 21 дукать и бели новца свега кое форните кое какви 91 фор. 17 ден.

Ва лето 1725. Месеца Феврара 21 дань. Да е на знание, како продадосмо церковно место кодь гробля Мачарꙋ за фор. 35, белим за трнесть и петь форнити, и платише лепо до новца до по, и ꙗ црковни питропъ Іоаннъ Станковичь прими до рꙋке.

И паки дадо и ѿ ти новца бировꙋ 2 фор. 7 крацара.

Одь лета 1725 до лета 1726. Да е на знание свакоме человекꙋ, како ꙗ црковни питропъ господарь Станковичь Иношь са церковнимь синокомь господаромь Фекерварн Иношемь, и господаремь Жꙋпановичь

Тамашемъ предадосмо хесапь до новца дѡ пѡ коморанскиль христиханомь месеца Дећемрна ї҃д (14) дань.

1725 дана 14 Декемрна ѹ Коморанѹ. Да ѥ на ѕнанне свакоме ѵловекѹ, како ѥѕабрасмо ми коморански христћани сабѡрно церковнога поглавара господара Фелдвари Георћна, церковне синове господара Рац Ѫѹрке и Жѹпановиѵь Тамаша.

Ва лето 1726. Примисмо ѿ госп. Жѹпановиѵь Тамаша 200 фор. церковни новаца са интерешомь ѕаедно 12 фор. Месеца Ѩнѵарка 1 дань.

Ва летѡ 1726. Примисмѡ ми сви ѡпци коморански правѡславни Серби христиани церковни новаца интерешѡмь ѕаедно 212 фор. ѡдь госп. Ѵавдарь Ракє месеца Ѩнѹарка 1 дань.

И примисмѡ сабѡрно церковни новаца ѡдь госп. Фекервари Адама са интерешомь ѕаедно 53 фор.

И ѡдь госп. Пецри Петра, що ѥ ѕа вѣѣ дѹжань бнѡ свега 190 фор. и ниє ница дѹжань.

Лето 1726 дана 14, ѹ Коморанѹ. Примисмѡ хесапь ѿ господара Фелдвари Георьћна, що ѥ примнѡ ѹ дѹкате и ѹ беле новце све ѥ платнѡ ѡсвемь тога що ѥ примнѡ, и що ѥ ѥздаѡ ѡд свега даде леп хесапь, и ми примисмо брез скаке хибе, и предаде готови новаца 45 фор. 43 ден.

Ва лето 1726 дан 14 Декемврна. Дадоше хесапь церковни синови: Петарь Марковнѣь и Жѹпановнѣь, и ми примисмо брез скаке хибе (¹) и ѡпростисмо ихь.

Ѹ ово лето и дань на фор. 300 Петарь Марковнѣь и Рако Адам платишс интереш савь и ѹзеше на цер-

(¹) Хибе од мађарског Hiba = Погрешка.

ковнѹ странѹ 12 минеа и ѥдан ѵасьловаць нѯ ѡни фор. 300 фор. ѯа 100 фор. ѡсташе 200 фор.

Сан дань платн Жѹпановнѣ Тамашь на сто фор. интерешъ 6 фор.

Адам Фехерварн	платн	интереш	на	100 фор.	6	фор.
Іѡкан Фехерварн	„	„	„	„	6	„
и Петар Калекнѣ	„	„	„	„	6	„
Фехерварн Лацн	„	„	„	„	6	„

Ѡд ѡве сѹме нѯвадисмо на трошакь шѵо смо похарѵнали и ѡста готовн 29 фор. 90 д.

Лето 1726. Примисмѡ саборнѡ ѯа столицѹ ѡдь господара Марковнѵь Петра 2 фор. кѡ ѥ ѡдъ леве стране на прагѹ пѡредь госп. Естергомн Ѥноша вѡѥводе.

Лето 1726. Примисмѡ ѡдь гѡсподара Феѥрварн Ѥноша саборнѡ ѯа столицѹ 2 фор. кѡ ѥ ѡдь десне стране дрѹга ѡд патрнхархѡве и владнѵнне.

И ѡдь гѡсп. Феѥрварн Адама ѯа столнаѹ 2 фор. кѡ ѥ пѡредь владнѵнне ѡдь горне стране.

И ѡдь гѡсп. Феѥрварн Ѥноша ѯа столицѵ 2 фор. кѡ ѥ трећа до Ѡстрогонане воѥводе.

Ка летѡ 1727. Месеца Ѥнѹарнѡ 1 дань. Постависмо саборнѡ ми Срби православни христиани коморански наѯнрателѡ коморанскон церкви храмѹ пресветне богородици господара Феѥрварн Ѯеѡрѯнѡ воѥводѹ, да га господь Богь пожнви на многа лета.

И предадосмѡ дѡ рѹке гѡсподарѹ преже написанѹ питрѡпѹ и наѯнрателю церкви кѡморанскѡн.

Перкѡ 2 дѹката ѡдь десеть и ѥдань хѡлендѹшь и бели новаца, свега 130 и 30 форинти, и бели стѡ и тридесеть форинти. —

Ка лєтѡ 1727. Мєсєца Дєѣємврија ї҃д (14) дань. Предаде хєсапь сабѡрнѡ гѡсп. Фєюрвари Ѯєорѯиє коєвѡда брєзъ свакє хибє чласнѡ и пѡшєнѡ са церкѡвни синовь гѡсп. Пєтрѡмь Марковиѣь и госп. Жупановиѣь Тамашомь. Паки постависмо прєѯє именитагѡ гѡсп. Фєюрвари Ѯєорѯија коєводу сабѡрнѡ ка лєто 1728, мєсєца Јанвара 1 дань. Да га господь Богь и мати бѡжија поживи на многа лєта.

Ка лєтѡ 1728. Мєсєца Дєѣємврија ї҃д дань предаде хєєапь госп. питропь церковни Фєюрвари Ѯєорѯиє коморанскомь христианомь до новца до конца. —

И паки пѡстависмо ми православни христиани прєждє именита гѡсп. Фєюрвари Ѯєорѯија коєводу, и предадосмо дѡ рѹке гѡтови новаца прєждє именитомѹ госп. питропѹ церковномѹ сѹма 45 фор.

И такождє ѡсташе перви церковни слѹжители саборнимь произволєнимь гѡсп. Фєюрвари Адамь старєјши и гѡсп. Жѹпановиѣь Тамашь младши. Да и господь Богь поживи на многа лєта.

Ка лєто 1729. Мєс. Дєкємврїа 15 дань. Да сє ѕна, какѡ прѣдаде хєсапь гѡсп. питропь црьквєнїи Фєхєрвари Ѯєорѯиє коморанскїимь христианомь до новца до конца, сь црьквєнимь синовима Фєхєрвари Адамомь и са Жѹпановиѣь Тамашомь.

Ка лєтѡ 1730. Мєс. Генвара 1 дань. Да сє ѕна, како ми постависмо православнїи хрїстиани прєждє именїта гѡсп. Фєхєръвари Ѯєѡрьѣија обєрвонводу, и предадосмо до рѹке готови новаца скєга фор. 92 и 50 нов. прєждє именїтомѹ госп. питропѹ црьквєномѹ коморањске црьквє.

И паки поставише црькковнє синовє на службу светои црькви прьвѡ старнюга Фехєркари Ласьло млаѫи и Ѡвань Димитьриєвїѣь.

Ва летѡ 1730. Мєс. Дєѣємврна 23 дань. Ѡста Питропь госп. Фєюєркари Ѫєорѫна, а црквени служители прьвѡ Ꙁупановнчь Тамаша, втѡрѡга госп. Іѡвана Димитровнѣа.

Да се ꙁна, колико има карьтабишника код свєтє црькви

1728.	1.	Прими гѡсп.	Фехєркари Ѫєорьѫнє	100	фор.
1729.	2.	„ „	Пєцри Томашь	100	„
1730.	3.	„ „	Пєцри Адамь	250	„
1827.	4.	„ „	Фехєркари Адамь	100	„
„	5.	„ „	Пєцри Петар	100	„
„	6.	„ „	Фехєркари Ѡвань	100	„
1728.	7.	„ „	Станковнчь Ѫєорьѫнє	100	„
1730.	8.	„ „	Фехєркари Ласло	100	„
„	9.	„ „	Ꙁупановнчь Томаш	100	„
1731.	10.	„ „	Петарь Марковнчь	100	„
1732.	11.	„ „	Ѡвань Митровнчь	100	„
„	12.	„ „	Фельдьвари Ѭношь	100	„
„	13.	„ „	Димитьрє Грькь	100	„
„	14.	„ „	Фехєрькари Ѭношь	50	„
„	15.	„ „	Кꙋдан Петєрь	60	„

Да се ꙁна, чꙋо има давати Милошь ѿ Ѣирнинє [illegible]ме 2 фор.

Да се ꙁна, како даде ꙁа столицꙋ матерниꙋ Петарь Марковнчь ѡдь своє дѡбрє волє ва летѡ 1732. 4 фор.

Ѡста црьквеньски питьрпь госп. Фехєркари Ѫєорьѫнє, да послужи светои црькви. Ѡсташе и црьквени служители прьвѡ гѡсп. Ꙁупановнчь Томашь и други Ѡвань Димитровнчь.

Ва лєтѡ 1733. **Мєс. Ꙗнꙋарна** 1 **дань. Да сє** ꙁна, **како ми правосл. христ. постависмо црковног питропа госп. Фєхрєварїн Ѯєорѯиꙗ; и црковнє синовє** 1-**ко госп. Ꙁꙋпановиꙋ Томаша.** 2-**о госп. Ѯєорѯиꙗ Станковиѣа и** 3-**є госп. Тємєшкарїн Ꙗкꙋка.**

Ва лєтѡ 1733. **Мєс. Іанꙋарїа** 1 **дань. Да сє** ꙁна, **како ми правосл. коморан. христ. примисмо ѿ покоинє госп. Ленꙋєшкє, що оставила подꙋшиє ꙁа свою дꙋшꙋ нѡваца готови на светꙋ црквꙋ коморанскꙋ, свмꙋ** 90 **дꙋката.**

Ва лєто 1734. **Мєс. Іанꙋарии** 1 **дань. Да сє** ꙁна, **какѡ ми коморански христиани примисмо ѿ покоинє госпоѯє прест. Милицє Радоица на комор. црквꙋ** 40 **фор. ꙁа свою дꙋшꙋ, и то примисмо ѿ госп. Пєцри Адама.**

Да сє ꙁна, **какѡ ми прав. христ. постависмо црковнога питропа госп. Пєтра Марковиꙋа; и црковнє синовє прво госп. Тємишкари Ꙗкѡба, и другѡ Фєхєрвари Ꙗноша.**

1732 **лєто. Да сє** ꙁна **колико има картабїанки свєтє црквє, що сꙋ ꙋзєли господари ѡдь црькьвєньски новаца на интєрєшь коморанскиє црькє; прько:**

1. **Пєшти Томашь има**	100	**фор.**	**платити.**
2. **Фєхєрькари Ѯєорѯїє има** .	100	„	„
3. **Станковиꙋ Ѯєорѯиє има** .	300	„	„
4. **Пєшти Адамь има двє картабїанкє**	250	„	„
5. **Манастирли Дємєтєр има** .	100	„	„
6. **Марковиꙋь Пєтєрь има** . .	300	„	„
7. **Фєхєрвари Адамь има** . . .	100	„	„
8. **Фєхєрвари Ꙗношь има** . .	100	„	„
9. **Фєхєрькари Ласлѡ**	200	„	„

10. Ѕупановићь Томаш има · · 150 фор. платити.
11. Фехерьварн Мїклошь има · 100 „ „
12. Иωвань Димитровичь има · 100 „ „
13. Темешьварн Иаковъ има · · 100 „ „
14. Бѹдан Петерь има · · · · · 100 „ „
15. Ланьдонь(¹) Фехерварн Иношь има · · · · · · · · · · 100 „ „
16 Фехерьварн Иношь ниѥ платнω интерешь · · · · · · · · · 100 „ „
7. Пешти Петерь има 1732 · · 100 „ „
- Федьварн Иноша жена нїѥ платила интерешь · · · · · · · 100 „ „
- Ранкω Унѕьмеуїѩ ѿ 1724 лета ниѥ платно има · · · · · 50 „ „
Федьварн Адамь има · · · 30 „ „
Халась Иношь има · · · · 5 „ „
И паки Фехерварн Ѣеωрѣи Заферъ (Ѕамфир) на две картабиѩниѥ има · · · · · · · · · 100 „ „
Ванади Хицокъ има · · · 1 „ 50 н.
1735 Лета дадошѥ господари Петри Лацькѹ, има · · · · · · 100 „ „
Паки госп. Марьковићь Петер има · · · · · · · · · · · 100 „ „
27. Дωмωтωръ Коѕарωкичь има · 50 „ „
28. Марковичь Петера жена · · 100 „ „

И паки дадосмо саборнω Копановичь Димитрию 50 фор.

В лето 1735, 1 Иѹварїѩ. Да се ѕна, какω ми православни коморански христиани постависмо црковнога

(¹) Ланьдонь = Lieutenant = Поручник.

Питропа госп. Петра Марковича и црквене синове: Фехервари Јаноша и Димитрија Козаковича.

Ва лето 1736, 1 дань. И паки да је на ведомость свакоме человеку, кога се достои, како постависмо опеть прежде бившаго и реченаго Петра Марковича Питропа церкви коморанскои и предадосмо црквени новаца до руке свега 88 фор. И паки дадосмо 100. фор.

Постависмо црквене синове именемь госп. Жупановичь Томаша и госп. Фехервари Јаноша.

Ва лето 1735. Да се зна, како преставелши се Ћирић Никола изъ Пеше остави на церкву коморанску 6 фор. Богь да прости.

И одь пок. баке Достане оста на церкву 4 фор.

Да се зна, како погодисмо Мештера саборно одь лета 1735 до лета 1736. и погодисмо га за готови 30 фор. и велимъ тридесеть форината више ниша.

И паки оста на ту погодбу и за лето 1737, веће више му удобрисмо саборно единь олъ (ol = хвать) дерва.

Ва лето 1737. Да се зна како преставелши се Андреа Костић, и остави за свою душу на церкву коморанску 20 фор. и Фаркашь Анталовица своему господару за душу, що се сарадио код свете церкве коморанске 12 фор.

И престави се госп. Рацъ Ицванъ код свете Ђурске цркве и оставио за свою душу на црькву коморанску 35 фор. Богъ да му душу прости.

Покоини Живко остави за свою душу на св. комор. церкву 1 фор.

Ва лето 1738. Јенварија 1 дань. — — — Постависмо за Питропа госп. Станковић Георгија.

И паки постависмо церквене синове госп. Фехервари Миклоша и Пешти Лацка.

1738 лєтѡ Дєѣємрїꙗ 26 дань. Да се ꙁна како гѡсп. Михаилъ Дꙋꙁи остави ꙁа свою дꙋшꙋ и ꙁа свога сина подꙋшиие на комор. св. церкꙋ, да нꙋчиие два чирака ѡдъ камена, на споменъ и на слꙋжбꙋ светои цркви и православнимъ христианима, ѡстави готови 60 фор.

Ка лєтѡ 1739. Дошє іеромонахъ Гаврило Стефановиѣь славни проповедникъ изъ Сентандреє.

Ка лєто 1740. Постависмо питропа госп. Ѳеѡрѳиꙗ Станковиѣа. И церквене синове: Ꙁꙋпановичь Томаша стариега и Пешьти Ласлова.

Ка лєтѡ 1741. Постависмо Питропа госп. Станковича Ѳеѡрѳиꙗ, и метнꙋсмо црквене синове госп. Димитриꙗ Антонїєвича и Ꙁамфиръ Адама.

Лєтѡ 1742. Мєс. Мартъа 20 дань. — — — Ꙁвадисмо изъ кесе црьквене ꙁа чираке лакатошꙋ (бракару), кипь Прѡкꙋ (сликарꙋ) 16 фор.

Ка лєтѡ 1743. Мєс. Априлиꙗ 23 дань. — — — — — Продадосмо местѡ, що є више свете цркве било пок. Фелдвари Иноша, гѡсп. Китꙋли Иношꙋ ꙁа 300 фор. — — и тꙋ би на погѡдби госп. капетанъ Фехервари Ласлѡ, госп. Пешти Адамъ, Марковичь Петаръ и Монастирли Димитриє.

1743. Мєс. Дєкємвриꙗ 14 дань. Да се ꙁна, што ꙋ дали ꙁа покоиного Папъ Иштвана изъ Ѳꙋра, кои се преставиѡ ѡвде ꙋ Коморанꙋ код вѣери Халасъ Иноша да свою дꙋшꙋ на црьквꙋ, што сꙋ га ꙋкопали кодъ св. цркве, дадоше новаца 2 фор.

1743. Мес. Декемврија 14 дань — — —, што се престави Петарь Манойловъ Лацковъ братъ код Ротове кѹће, што сѹ га ѹкопали кодъ св. цркве коморан. даде новаца 12 фор.

1744 лето Мес. Јанѹарија 1 дань. Да се знa — — — — — саборно избрасмо госп. Марковнѹъ Петра за питропа, — — црквене синове по именѹ Зам-фиръ Адама и госп. Рѹжаша Димитрија.

Ка лето 1744. Мес. Ферьвара 24 дань. Да се зна, како ми православни христијани посласмо ѹ Беѹъ, поради превелегија да потврьди кралица, поштеније господаре Пешти Адама и госп. Станьковнѹа Георгија, и дадосмо имъ готови нов. 220 фор. и одъ ти новаца потрошише што ие на што ие потребовало, како сѹ дали хесапъ пред поштени саборнији господари свега потрошише о те више именоване сѹме 44 фор. 50 нов. а осталo дадоше готове новце до рѹке с поштенемъ предъ саборнимъ господаремъ.

1745. Знати се, како покоини Фаркашь (Антоние) Тиседѹшь предь свою самрьтъ ѹчини тестаме(н)тѹ предъ госп. Хадьнаћомь Фекерварн Јаношомъ и госп. барьнакътаромъ г. Ѹгрини Анъндрашомъ и Пештји Ласло, и што ие их имало своего сиромашъства по именѹ кѹћѹ и виноградъ, како се прода. И тако ие казъвестно предъ више писани господари, полакъ за негово сахранение и на светѹ црквѹ; полакъ неговои жени законои виноградъ и кѹћѹ о Сеце 98 фор. И о те сѹме похарьчѹи више писани Пештји Ласло на ѹкопъ и саланьдар похарьчѹи 33 фор. 43 нов. И паки после тога времена више писатога Вѹка(¹) (Фаркаша) жени, кое кадъ на потребѹ што ие ѹзела 33 фор.

(¹) Види се, да је покојново право презиме било Вук.

48 нов. претеує 31 фор. 84 нов. за које нађоше поштенїи саборъни господари, да їѡ(н) се изда 11 фор. 8 нов. на женинъ потребъ, а 20 фор. остае на светъ црькви за негови душъ.

Ѿ Коморанъ, и то више писани Пешти Ласло предаде хесапъ ѿ те више писане суме до новца до по пред саборни господари.

1745 лето. Престави се госп. пок. Пешїи Томашь коди свете цркве комор. и прїдаде после нини самрътни госпођа книгъ именем „Каючь“ на св. црькви за нинъ душъ.

1746 лето. Знати се, како ми православнїи комор. христ. постависмо госп. Ѡберъ Капетана Фехерварн Ласлова за црьковногъ питропа. — И такођеръ црькване синове постависмо Деметеръ Иноша старнега и к немъ Мишка Летића (Будајн).

1747 лето (као и 1746) само што се Мишка Летић назива Будајија.

Знати се, како се престави Симонъ Бъданъ.

Ка лето 1748. — — — — — Постависмо госп. Хаднађа(¹) Фехерварн Иноша за црькв. питропа, — — а за црков. синове — — госп. Димитриевичь Іѡвана Старнега, и по немъ Михаила Бъданю. —

1748. Дећемрна 8-га дньь. Знано творимо, како покойнаго Новака Войнића, що ие оставно на светъ церк. комор. каред. преск. богород. негови син Новак исплатно. — —

1748 лето. Новемрнъ 14 дань. Коньвеньцин Мађистерска, како се погодиѡ сь саборни го-

(¹) Хаднађ = Hadnagy = Поручник.

сподари свете цркве комор. да послужи св. цркви и христиѧномъ, и децу да поучава, и на то му ѡбреучено готови новаца 40 фор. и 1 паръ учиѕама, и 1 клофтеръ дрьва; и ако би се кои преставиѡ ѿ старни да му се плати 50 нов. ѿ ѡпела и ѕвоненя, и ѿ младенца 25 нов. и по прежде бившему ѡбичаю ѡ благи дни, ѡ рождаству, и на ново лето, ѡ богоѧвленїю, ѡ васкрьсению, да послужи св. цркви и христиѧномъ на що буде ѕа потребу.

1749 лето. И паки на ту исту погодбу ѡстаѥ на службу св. цркви — — — — погодба ѥ ѥдань клофтерь дрва, 1 парь учиѕама.

1749. Више писану конвенцию изъплатисмо цело подьпуно до новьца до по Маѧнстеру Таден, и то се стало предъ пошеним саборомъ.

1748. Мес. Дѣкемрїи 14 дань. — Како ѡставиѡ стари Новакъ ѕа свою душу — — — готови 10 фор. и да синъ плати меште ѡца, него ниѥ дао нѡште. — И даде пок. Манойло Грчь ѕа свою душу 10 фор.

1751. Престави се у Ѫиньѧшу (Gyöngyös у хевешкој жупанији) биватель Димитриѥ и ѡстави ѕа свою душу — — — 11 фор. Бог да му душу прости. И на то Паль Дїаковъ братъ квиту приниѡ.

1749. Питропь и црквени синови они исти као и 1748.

1749. Протуколаци. Ѕнати се, каде прависмо свете црькве торонь, що похарчи госп. питропь Фехервари Ѧношь сума сумарьмь 163 фор. 38 нов. И паки 40000 шин(и)дри узесмо на покровь и 480 лицева, и коѥ що похарчи, и горни сума ѿ шинъдри чини 135 фор. 81 нов. и у той суми беучка ѿ 2 руке клиньци.

1749. Мес. Декемрија 14 дан. Да се ѕна, како се погодисмо са свештеникомъ ѕа готови новаца сѹма 70 фор. и 2 кловьтера дрва.

Ѕнано творимо ми христ. комор. св. црькве саборно, како контентирасмо нашега свештеника ѡца Петра 1749 до новца до по; и тако се ѡбещао божнїю помоштїню и ѹ напредакъ слѹжити Господѹ Богѹ и христианомъ ѕа прашьни хакь, именемъ 70 фор. и ко томѹ ѡбещасмо на потребѹ 2 ѡла (ѻl = хват) дръва 1749. Декемърија 15 дань.

1749 лето. Ѕнати се коньвенција Мајнстера Лазара Владиславлевића, како га погодише саборно госп. комораньски св. цркве да послѹжи Господѹ Богѹ и слѡвримъ христианомъ св. црькве комораньске ваведенија пресв. богородици, и погоди се ѕа 40 фор. готови новаца и ѥданъ паръ ѵнѕама и клофътеръ дрва, и по прежде бившемѹ ѡбичаю, да може ѡ благи дни по кѹћа ходити, — — — — — и каде се кои ѿ стари люди би се престанѡ, да мѹ имадѹ дати 50 нов. и ѿ младенаца 25 нов. и да можеь децѹ поѹчавати и ѿ сваког детета на неделю по пола потѹре плаће изъискивати.

Исплатисмо мајнстерѹ конъвенъцию 43 фор. 76 нов. и ѡста рештанија при мајнстрѹ. Такајеръ и мајнстеръ Теодоръ Готокановић дође ѹ Коморанъ 1751 лета ѡ васкрьсению на вишѹ погодбѹ 40 фор. и клофтеръ дръва.

1749, 1750, 1751 и 1752 лето. Црьквени питропъ Фехервари Јаношь Хадајъ цръквени синови Фехервари Миклошъ и Фехервари Јаношъ

1753. — — — Црьквени питропъ Фехеръвари Јаношъ Хадајъ црькв. синови Фехервари Јаношъ и Ковачъ Ласловъ.

1753. Престави се биватель изъ Столногь Бѣоградa госпоѫа Сабо Ласъловица.

1752 лето. Мес. Дѣѣмъриꙗ 15 дань. Противколаци(а) саборъногa редa, како ми христиꙗни коморански изъ дара милостивогa госп. Богa и его богоматери помеждꙋ наши христиꙗна миръ и смиренние савешасмо именъ господаръ Иѡвань Димитриевичъ, и его газдарица Сабо Мариꙗ, противно що сꙋ имали меѫꙋ собомъ нечастие сась госп. Ѣеѡрѫемъ Поповичемь и его газдарицомъ Перишанъ Мариеѡмъ проѣꙋ Нїколе Раделие и его газдарице Димитриевичь Юлинке, що бꙋдꙋ между собомъ една или дрꙋга страна пръвомъ Богꙋ сагрешили и една и дрꙋга страна ꙋ пощеню ꙋвредили, тако предъ саборнимъ редꙋ еданъ здрꙋгим рꙋкꙋ ꙋватили, и цръковнꙋ казингꙋ приложили вишега мира и благословениꙗ ради. (Долазе потписи парничара).

1752. Месеца Ѡктомриꙗ 16 дань. Зде ꙋ Коморанꙋ престави се Димьча Гогa из Шипишке и ѡстави за свою дꙋшꙋ — — — що се код св. цркве сахранио.

1754. — — Црькв. питропъ Фехервари Ꙗношъ Ландемонъта црькв. синови: Ковачъ Ласъло и Поповичь Ѣорѫие.

1754. Дѣѣмриꙗ 15 дань. Знано творимо ми правосл. комор. христ. св. црьк. ковед. пресв. Богородице синови ѡ мала до велика, како ѿ зачела 1754 лета постависмо госп. Фехервари Иѡхана госп. Ландимоньта за црькв. епитропа. И тако божиею милостию и светлости кралевъске допꙋщенемъ ми соборъни христиꙗни едино хотеннемъ на саздание новие црькви предадосмо ꙋ рꙋкꙋ више писаномꙋ госп. епитропꙋ 3028 фор. 17½ нов. и ѿ зачела до садашнега време(на) показа, кꙋда що из-

даде, и на що ѥ похарчио; и поштено изнесе вишеписаниѹ свиѹ ѿ новца до по. И ми сборни христиани видесмо хесапъ више писаного господина епитропа чисти и прави хесапъ, а потврьѧвѣемо с нашимь писаниѥмъ и печати вишега верховатиниа ради. — Фехервари Адамь с. р. И при томъ бивши: Пѣшїи Адамъ с. р. Coram me Nicolao Fehérváry (Предамном Никола Фехервари) с. р. Пеши Ласло с. р.

И паки на градѹшїи годь 1755 ѹтвержденѣемъ и благословлѧѥмъ госп. Фервари Іоаннъ Летенантъ црковьнимъ епитропомъ понеже чисто и право предаде хесапъ прошлога года, и ѡ цркви прилѣжно потрѹдиса.

Дионисїи Новакович, с. р.
Епископъ Будимскїи.

Ка лето 1755. Такоѧер црковне синоке постависмо са благословеннемъ господина Епископа госп. Ковачь Ласлова и госп. Іохана Фекервари, да послѹже господѹ Богѹ и св. црькви за свою дѹшѹ.

Од 1755—1764. Епитроп цркве коморанске госп. Фехервари Іован, а црквени синови од 1759, Антал Иношъ и Пеши Георгие, а не 1760 Фехервари Инош и Георгїе.

1758 лето 15 Декемврїиа. Ми православни христиани саборно погодиан есмо Попа Петра ч 62 фор. 50 нов. Такожде и оца Лукѹ ч 60 фор. 50 нов. И остало що доходка имадѹ ѿ новца до новца да разделе на поле, осем деце.

На 1761 лето. Иануариа 1 диань. Знано творимо ми православни христиани коморански, како садашнега вре-

мена по книше писатом датомъ ꙋчинисмо погодбъ на годинъ 70 фор. и ѥданъ елъ (хват) дрва, да послужи господъ Богъ и светоме Каведенню Богъ матере и намъ православнимъ христиномъ.

Ѵестно исплатише православни христиани мне Ієреа Лукъ пароха коморанскогъ.

На 1762 лето. Поновише ꙋговор са попом Лукомъ и ꙋговорише свещенодїакономъ Пакломъ Киселовскимъ Русом магистромъ коморанским годишне ꙗ 50 фор. и 1 клофторь дрва.

1764. Ꙋ господара Ꙋйварскогъ Николе — — Іанка и Косте Думуе (Думче) картабиканке. — — — — —

На лето 1764. Февруарїа 3 дна. Изврасмо цркване синове госп. Ѵанади Георгїа и Фехервари Адама.

На 1764 лето. Дѣкемриа 15 дньь. Ѧ ниже подписани даюм на знание, како ꙗ Фогараши Петаръ ѡкешао, предъ пошеннимъ саборомъ, по ради Темешварнице, поконне Ѧковлевице поради сахранения кодъ свете церкве коморанске 12 фор. платити ѡдъ грунта ѡдъ неногa имения ѵасно изпракити светои церкви или ꙗ или моꙗ жена. Книшега верованна ради постависмо у церковни протоколъ и полажемъ свои керсть + Фогараши Петарь. + Сь моноѡмь женомь.

На 1765 лето. — — — — — Постависмо госп. Пешти Лазара за питропа. За црквене синове; госп. Ѵанади Ѳеоѳана и Фехервари Павла.

На 1765 лето. Изъбронсмо церковне новце по шпецификаци колико находимо. Знано творимо, како смо изброили свете церкве новце введение преск. Богородице.

Скега находимо: ѵ госп. Дѵмѵе на интересъ 200 фор. ѵ госп. Ѵанади Ѣеоргиѫ 200 фор. ѵ госпоѣе Фехервари Адамовице 160 фор. ѵ госп. Фехервари Миклоша 25 фор. ѵ готовѹ имамо 186 фор. 4 нов. ѵ госп. Пещи Ласлова 500 фор. ѵ готовѹ що находимо 201 фор. 23½ нов. Ѡдъ покоинога Ристе що ѥ ѡставиѡ на ск. церквѹ 87 фор. Скега свма ѵини 1559 фор. 27½ новѵнѣа.

На 1766 летѡ. — — — — Избрасмо и постависмо госп. Пещи Ласлова за питропа; а за церкв. синове: гос. Ѵанади Георгиѫ и госп. Марковиѵъ Геѡргиѫ. А 1767 лета оста питропь Пещи Ласло, а црк. синови госп. Марковиѵь Георги и госп. Дѵмѵа Іѡана.

На 1768 лето. Мес. Іанѹарна 1 дань. — — — — Ѹѵинисмо погодѹ свещникомъ, Симеѡномъ, и погодисмо маѣистера именомъ Попа Адамѡвиѵеѵога сина за 37 фор. на годинѹ и клофтеръ дерва.

1770 и 1771 лето. Месеца Іанѹарна 1 дань. — — — — Изабрасмо и постависмо за епитропа госп. Пещи Лазара, а за црквене синове: госп. Ковалъ Ласлова и госп. Дѵмѵа Іована.

1771 Дек. 15 дань. Постависмо госп. Пещи Адама за црквенога сина.

1771 лето. Дećембриѫ 15 дань. И паки изабрасмо госп. Ѵивари Ѥноша за церковнога сина, и госп. Антоновиѵа Михаила. И тако на ѡвѹ 1771 лета ѡца Симеона коморанскогь пароха контентиралисмѡ поцо до новца 70 фор. и два клѡфтера дерва. Знати се. — — — И паки погодисмо маѣистора Пантелаю Андреѡвиѵа на годинѹ 50 фор. и клофтеръ дерва.

Ꙁнати се. Тако исто и 1772 лета бисть и за пароха и за мештера.

1772 лета. Мес. Дећембрих 15 дань. — — Избрасмо епитропа госп. Пещи Лазара; а за церквене синове госп. Пещи Адама и Поповичь Іована и Антоновичь Михаила.

1773 лета. Мес. Дећембрих 15 дань. — — — — Епитропь госп. Пещи Лазара; а црк. синове: Домокошь Андраша, Дзиђа Антониих и Антовича Михаила. — — — Платисмо нашемъ свещеникꙋ ѡцꙋ Симеонꙋ и Маѧнстерꙋ Пантелеимонꙋ и погодисмо маѧнстера и за 1774 лето за истꙋ платꙋ.

На 1776 лето. Маих 31. Погодисмо маѧнстера Павла Иѡхановича за годинꙋ 50 фор. и 1 клофтерь дерва, да послужи светои церкви, и децꙋ да учи, ѿ мале деце има на неделю потꙋрꙋ (новчић), а коих деца ꙋзъпишꙋ грошнѣь на неделю.

1776. Септемърних 4. Погодисмо за маѧнстера Якова Поповича, из Бꙋдима родомъ за готове новце 100 фор. и 1 клофтеръ дерва, да послужи перво Богꙋ, и децу да поучава, и да има старость, каде вали звонити ꙋ церкꙋ и на мертваца.

1777. Септ. 17. Стиже из Баучке Яковь Кнежевићь за маѧнстера, и погодисмо га за 80 фор. и поче децꙋ учити 14, и ѿ ѡвога датꙋма хесапи мꙋ се и негова слꙋжба до године.

1777. Мес. Декем. 14. Антоїн и Янко Гора платише за гробноие место код церкве 10 фор.

CI.

Писмо Ексарха Василија из Коморана писано 4 априла 1707 бирову таначу и будимском..

Благородномꙋ христиꙗнинꙋ кꙋрь Томи (бировꙋ) поꙁдравиѥ.

А по сих ако питаше ꙁа нас, хвала Богꙋ ꙁдрави смо и мирно ꙁде ꙋ Коморанꙋ, и одьмарамо се од пꙋта, ожидакамо скаки дан Ѧенерала Кꙋклендера (¹), кои паки иде ꙋ Острогонъ. Наконъ неделе, те ћемо и ми шинмъ поћи тамо. Паки ꙁнаи, како почеше да овди ꙋ Коморанꙋ правити ћꙋприю на Дꙋнавꙋ, и конска се почела од квартира кꙋпитъ, и до десет дана есть ꙁаповесть, да бꙋде мость готовъ. И проче ꙁдравствꙋи о христѣ.

Месеца Априла 4-ог ꙋ Коморанꙋ 1707.

Ексархъ Василиѥ с. р.

CII.

Писмена изјава Лацка Криштовљевића, родом из Коморана од 2 Маја 1707, у којој јавља да се погодио за учитеља у Будиму годишње за 70 фор.

„Да се има ꙁнати и веровати окоме писмꙋ, каде би годе било от коѥ потребе ꙋ коѥ време, да се има веровати окоме писмꙋ.

Како ꙗ именемъ Лацко Криштовлевић родомъ одъ Коморана иридe ꙋ Табань бꙋдимскꙋ са свештеникомъ господиномъ Ексархомь кꙋрь Василиемъ. Но томъ,

---

(¹) Породица Кукленде рера узумрла пре 40 година.

како ме призваше кметови саборно и бировъ и ешкути, и понудише нась, да послужимо цркви, и да поучимо неколико деце за неко време. —

И ѩ се Лацко погодихъ и прѣста како бировъ и кметови зрекоше мене плаће одъ саде за годину дана шесдесеть форинта. За то ѥ моѩ служба прво што ѥ црковна служба, кандила палити и свештинке послужити и звонити на време и примати свеште црковне до ковчега, и прѣдати сину црковному; по томь да имамъ примити тридесеть и петоро деце, да учимь за ту више писану плату за єдну годину дана. И за то даѣмь ѩ Лацко ово моє исто писмо. И овде се самь подписуємь колега ради веровану.

Лето 1707. Маниѩ 12 дань у Табань вароши.

1708 лето. Маниѩ 12 дань. Паки се погодихъ са кметови, да послужимъ цркви за 70 фор. и од звона што є моє ѥ.

CIII.

ЗАПИСНИК

Српске православне црквене општине у Коморану над се нова црква имала да гради 1754 године. Овај записник написан на кожи, положен је у кутију од лима и узидан је у темељу црквеном 23 марта 1754 г.

Здѣ вь Коморанѣ бившаѩ церковь православнаѩ греческаго закона не уничтожѡ 1511 лѣта месеца Маѩ 17 дне, и ветхости Єѩ ради, поставихомъ здѣ вь коморанскои кралевскои вароши новыи фундаментъ. светиѩ восточныѩ апостолскїѩ греческагѡ закона (Не уничтожѡвъ) церкве Вокеденїаѩ во храмъ пресветыѩ Богородицы. При

державѣ всепресвѣтлѣншагѡ Францїшка первагѡ, цесара рїмскагѡ, и всепресвѣтлѣншїѧ и державнѣншїѧ Императорїцы рїмскїѧ, краљицы Хвнгарскїѧ, Бохемскїѧ, и архидвкесѣ аустрїнскїѧ и пр. и проу. Марїи Ѳерезїи. При прѣѡсвещеннѣншемъ господинѣ Павлѣ Ненадовичѣ православном архїепископѣ карлочаукомъ, и всегѡ в' державѣ ихъ цесаро кралевског величества ѡбрѣтающагосѧ народа греуаскагѡ ζакона митрополитѣ, и обоихъ ихъ цесаро кралевскихъ величествъ тайномъ совѣтницѣ. Благословенїемъ прѣѡсвещеннаго епископа Бвдимскагѡ, Столно бѣлградскаго, Сеувнскагѡ и Мвхалуколскагѡ, господина Дїонисїа Новаковича. При парохѣ честномъ священницѣ кѵръ Петрѣ Купровчанином, и при ктторѣхъ хрїстолюбивыхъ, благородномъ господинѣ Іѡаннѣ Фехерварн лайдинантѣ. Племенитородномъ господинѣ Пеци Адамѣ и благородномъ господинѣ Адамѣ Фехерварн лайдинантѣ, и проуїихъ христїанъ. Тогда бывшв въ славномъ комитатѣ коморанскомъ фенишанв господинв графв Леополдв Надаждн ихъ цесаро кралевскихъ величества канцлерв. Кнцишанв господинв Францїшкв Недецки, комендантв господинв Гретлерв, вице коленелв града Коморна. Бировъ же магистрата господинв Мелхїорв Кїелъ. В' лѣто Господне 1754. месеца Марта 23 дне. И сей фвндаментъ ѡсвятисѧ с благословенїемъ его прѣѡсвештенства вышереченаго господина епископа Бвдимскагѡ чрезъ преченагѡ протопресвитера, кѵръ Марка Ракича, тогда бившагѡ ч Ѫврв пароха. Конецъ и Богв слава. Аминь.

Число именъ и вещей положенныхъ во основанїе церковное:

Благаеть во основанїе сїе церковное ζнаменїе господинь Іѡаннъ Фехерварн Ландинантъ, епитропъ церковниын 1 марїашъ цесаро крал. величества Францї-

шка Лотринга, правлень на 1753 лето. Ꙁа споменъ вѣчныи.

Влагаетъ — — — — сей нови ѹстроенныи новацъ ѿ 20 кр. ихъ рїмскагѡ цес. крал. величества Францишка Лотринга, племенитородныи госп. Пещи Адамъ во свидѣтелство и споменъ вѣчныи.

Такожде же племенитородныи госп. Пещи Ладиславъ полагаетъ к фѹндаментъ сей три новца свакы по 17 кр. новыи на 1753 лето.

Равнымъ ѡбраꙁомъ полагаетъ племенитородныи госп. Данїилъ Пещи въ фѹндаментъ сей два новца цес. крал. вел. Марїе Ѳереꙁїе ѿ 17 кр. ковланы на 1753. Третыи же новацъ ихъ цее. крал. вел. Францишка Лотринга, ѿ 17 кр. новацъ на 1754 лето.

Сверхѹ сегѡ вишепоменѹтагѡ племенитороднагѡ госп. Пещи Адама синъ младыи, влагаетъ в фѹндаментъ сей Монетѹ полѣтинѹ двоеглавнагѡ орла ѿ лета 1719, ѡбраженїе его Імператорскагѡ величества цара Петра Алексїевича всеа Россиѡ Самодержца.

Влагаетъ въ фѹндаментъ сей во ꙁнаменїе господинъ Адамъ Фенркари, ландинаитъ, с сини своими: Петромъ, и Іѡсифомъ; Павломъ и Адамомъ 5 марїашевъ: кованны 1-ог на 1747; 2-и на 1751, 3-и на 1753, 4-и на 1752. 5-тыи на 1753 лето.

Такожде влагаетъ въ фѹндаментъ сеи госп. Ласло Ковачь, церковныи синъ 1 марїашъ ковани на 1750.

Госп. Іѡаннъ Костовичъ ѡꙁъ Пеще влагаетъ 1 марїашъ кованъ 1749, во спомеъ вѣчныи.

Госпожа Домонкошка, влагаетъ в' фѹндаментъ сеи 1 марїашъ, на споменъ вѣчныи, кованныи 1753.

Полагаетъ в' фѹндаментъ сїе ꙁнаменїе Іѡаннъ и Петръ два брата Яковлевичи, два сина Іѡаннока:

Василїи и Георгїи два брата, знаменїе на бакарь изображено Солнце, Крестъ и Месецъ, долу три литера слова) сицевнмъ научертанїемъ С. К. М. ѿ фамилїе Черноевича на споменъ вѣчныи.

Полагаетъ на основанїе сїе Адамъ Стефановичъ новацъ издатыи на коронацїи Марїе Терезїе Леописомъ на 1741 лето на споменъ вѣчныи и знаменїе.

Полагаетъ — — Димитрїи, Марко и Георгїи сини Маркавича Петра на бакарь изображенъ цагъ трговачки, двиплованыи крстъ, во знаменїе и — — —

Такожде полагаетъ госпожа Станковичка, за своа 3 сина: Николаи, Іоанна и Георгїа на бакарь написана, во знаменїе и — —

Полагаетъ — — — Іоаннъ Димитрїевичъ са своа 2 сина: Іоанна и Георгїа за знаменїе написана на бакрь, цагъ трговачки, двиплованныи крстъ — — — 1-анъ печ. на 1743, 2 на 1742, 2 на 1743 лето.

Полагаетъ во — — — Іоаннъ Димитрїевичъ, своа два сина Іоанна и Георгїа на бакарь цагъ написанъ двиплованнъ крстъ во — — — 1 печ. 1743. 2. 1742, 3. 1743.

Такожде — — — Тома Попова братїи: Димитрїе, Камбити и Захфиръ, на бакарь имена сама — — 1 марїашъ ѿ 1752.

Полагаетъ к' фундаментъ — — Николай и Теодоръ два брата на бакарь слова изображено цагъ трговачки, двиплованн крстъ — — — 1 марїашъ Леополда 1664 лета.

Полагаетъ — — — — Георгїи и Николай два брата Поповичи Георгїи свщїи бывшїи церковнїи синъ, на бакарь имена написана — — — 1 марїашъ Леополда ѿ 1663.

Коꙁлагаетъ -- — — — Іѡаннъ Радойчичь 1 маріашъ цесаревъ 1753. — —

Постависа церкви сіа фꙋндаментъ саше именꙋтагѡ датꙋма 23 прежде полꙋдне ꙋ 10 часовъ противъ олтара (на среди) ꙋ внꙋтренныхъ страни и на овомъ истомъ ѡснованію est ѿ ozъ сводъ.

Никита Стойшичъ
іеродіаконъ епископскіи сопственною рꙋкою. Декембра 29, 1754.

CIV.

Документ, који је узидан у темељ нове цркве у Коморану 10 октобра 1756 год.

1. Ѡсвятиса жертвенникъ Господа Бога и Спаса нашего Інеꙋса Христа и храмъ сеи входа пресветыхъ владичици нашеи Богородици и присноде́ви Маріи, сооруженіи трꙋдомъ и иждивеніемъ православныхъ христіанъ коморанскіи, при державѣ всепресветлѣшагѡ и державнѣйшагѡ Франциишка перваго Імператора Рїмскаго, краля германскагѡ и Іерꙋсалїмскаго, и при сꙋпрꙋгѣ его всепресветлейшеи Імператорицѣ Римской Маріи Ѳерезіи, краляцѣ Хꙋнгарской и Богемской и проча. И при преосвященнѣйшемъ архїепископѣ и митрополитѣ господинѣ Павлѣ Ненадовичѣ ѡбоихъ цес. кралевскихъ величествъ тайномъ совѣтникѣ. Благословеніемъ и священнорꙋководѣйствіемъ преосвященнагѡ Діонисіа Новаковича православнагѡ епископа Бꙋдимскагѡ и проча. Въ лѣто воплощенія господня 1756 Індикта д҃ месеца Октоврїа 10-го числа на памятъ святыхъ мꙋчениковъ Сꙋлампіа и Еꙋлампіи.

2. Симъ вѣдомо да бꙋдетъ всѣмъ благочестивымъ коморанскимъ потомкомъ и свѣтиа восточныа церкве си-

новомъ, аще к' кое времѧ нꙋжда позоветъ, или какон иныи случай, сослатисѧ на цесаро кралевскїи милостивыи Ꙋказъ и позволенїе на созиданїе церкве нашеѧ благочестивыѧ коморанскыѧ изданны; Оригиналъ Ꙋказа того во архивѣ архїепископскон и митрополитской карловачкой цѣло и нерꙋшимо хранитсѧ; а копїѧ и преводъ тогожде ꙋказа съ нѣмецкогаѧзика обикновенною митрополїтскою печатїю потврждѣнъ, и са подписомъ своерꙋчнымъ митрополїтскаго секретара Павла Ненадовича здѣ в' церквѣ коморанскон имѣетсѧ.

CV.

СПЕЦИФИКАЦЇѦ.

Именъ высокороднихъ, благородныхъ и поштенныхъ господаровъ Коморанскихъ жителей и прочихъ приложниковъ пострадныхъ, кои за здравїе свое и фамилїарныхъ своихъ а умершымъ за воспоминанїе вѣчное, на созиданїе церкве святыѧ восточныѧ коморанскїѧ приложили милостиню. Имено:

Госп. епитропъ Фехервари Ѧношъ лайдинантъ с домѣнцомъ сконом 2 парꙋсїи далъ	84 фор. —
И паки за работꙋ цꙋкаторскꙋ майсторꙋ даде	88 „ —
Господинъ Адамъ Нешчи съ домѣнцом 3 парꙋсїе	126 „ —
И паки на изображенїе свода церковнаго даде	121 „ —
И паки за направленїе проскомидїи даде на изображ.	40 „ —

И паки за дрво Темпла (иконостаса) пиатаорв (дворезцв)	210 фор.	—
И паки на изображеніе тогаже темпла даде	25 „	—
Госп. Пещи Лацко съ домаћицомь 1 парвсню	42 „	—
Госп. Пещи Лацко на изображеніе корвса	40 „	—
Госп. Пещи Лацко на изображеніе темпла	25 „	—
Госп. Даніил Пещи съ домаћицомъ 1 парвсію	42 „	—
Госп. Даніил Пещи на изображеніе темпла	25 „	—
Госп. Іоанъ Ћефала 2 порвсие . .	84 „	—
„ Іоанъ Ћефала на изображеніе темпла	84 „	—
Госп. Фехервари Миклошъ 1 парвсню даде	42 „	—
Госп. Іоанъ Димитриевічъ 1 парвсію даде	42 „	—
Госп. Іоанъ Фитола 2 парвсіе даде .	84 „	—
Госп. Пещи Жврка 1 пирвсню даде .	42 „	—
„ Анталъ Двзи 1 парвсію даде .	42 „	—
„ Елефтеріе Даскал из Пожвна 1 парвсію даде	50 „	—
Госп. Алекса изъ Розенберга 1 парвсію даде	42 „	—
Госп. Димитрие Чудила 1 парвсію даде	42 „	—
Госп. Дима Николаовце из Пеще 1 парвсію даде	42 „	—
Госп. Стамболіа 2 парвсіе даде .	82 „	58 нов.

Госп. Димитрїе из Ун(г)вара 1 парсїю даде . . . . . 42 фор. —
Госп. Никола Демо братъ его 1 парсїю даде . . . . . 42 „ —
Госп. Теодоръ Коешорв 1 парсїю даде . . . . . 42 „ —
Госп. Гєѡргїе Хаун 1 парсїю даде. 42 „ —
„ Никола из Керкове 1 парсїю даде . . . . . 42 „ —
Покойнога госп. Марковиуа вдова Марїа Моусеова 1 парсїю даде. . 42 „ —
Госп. Алекса из Галгоца 1 парсїю даде. . . . . 42 „ —
Госп. Никола Хариш из Тате 1 парсїю даде . . . . . 42 „ —
Госп. Ковауъ Іаношъ из Тате 1 парсїю даде . . . . . 42 „ —
Госп. Хаун Петко из Сентъ Андрее даде крсть ѿ востока надъ олтарем на врхв церкви.
Госп. Фехервари Ласло 1 парсїю даде . . . . . 50 „ —
Госп. Аради Стефанъ 1 парусию даде . . . . . 42 „ —
Госп. Аради Стефанъ даде на украшенїе олтарско . . . . . 25 „ —
Госп. Ѯєѡрѯїи и Никола Поповиуъ дадоше 1 парсїю . . . . . 42 „ —
Госп. Димитрїе Антоновиуъ даде 1 парсїю . . . . . 42 „ —
Госп. Ѧнко Дзмуа плати 1 парсїю . 42 „ —
„ Врвша Костина даде 1 парсию . . . . . 42 „ —

Госп. Даскалъ Єлефтерїн (из Пожуна) даде 1 парусїю . . . . . 100 фор. —
Госп. Ахамъ Фехеркари ландимонтъ доплати 1 парусїю. . . . . 42 „ —
Госп. Коста и Ѡханъ плати 2 парусїе . . . . . 84 „ —
Преставлъшаса поконна Ленъчишка оставила . . . . . 400 „ —
1763 лета госп. Коста Ѣиро изъ Середа даде парусїю на коморанску церкву и за свою душу . . . . . 42 „ —
1765 лета поконни Кефала Іаношъ ѡстави парусню на св. цркву комор. за свою душу . . . . . 40 „ —
Богъ да му душу прости.
1765 лѣта поконни Фехеркари Ѧношъ ландимонтъ ѡстави на свету церкву за свою душу . . . . . 192 „ —

Знати се, кои су что милостини дали на свету цркву коморанску и коморанскїи жителеи и проуи окреснихъ мѣстъ, по имену:

Госп. Фехеркари Іосифъ даде . .	4	фор.	20	нов.
„ Трандафилъ из Тате даде .	21	„	—	—
„ Ѧнош из Тате даде.	4	„	20	„
„ Іоанъ Пуло изъ Тате даде	4	„	20	„
„ Гарнси Димитрауу из Тате даде.	4	„	20	„
Госп. Ѧношъ Гарнсинъ ортак из Тате даде.	8	„	40	„
Госп. Геѡргїе Стерїо из Тате даде	4	„	20	„
„ Димитрїе Брамани даде . .	4	„	20	„
„ Ѧнош Зизи из Тате даде .	8	„	40	„

Госп. Илиѣ Францинице мужъ даде	4	фор.	20	нов.
„ Варшаин Катарина даде . .	21	„	—	„
„ Никола Ѣирамида изъ Кишкира даде	2	„	20	„
Госп. Стамно и Георгїе изъ Пожуна даде.	4	„	16	„
Госп. Михаилъ Алмїѣ изъ Трнаке даде	8	„	40	„
Госп. Георгїе Посама изъ Трнаке даде	8	„	40	„
Госп. Ставро Келица из Трнаке даде	8	„	40	„
Госп. Ѥанко изъ Тате даде	16	„	70	„
„ Андреи Крали даде.	12	„	—	„
„ Трандафилъ даде.	—	„	50	„

Знати се, что приложише милостинѣ на созиданїе св. цркве коморанске поутенїи господари са стране за свое здравїе и споменъ мертвихъ своих, по имену:

Благородни госп. Капетанъ Ѥука из Пеще	25	фор.	—	
Поутенїи госп. Пешанскїи кои что волю же дадоше	39	„	75	нов.
Поутенїи госп. Будимци подробнѣ дадоше	122	„	67½	„
Госп. Ефта Давидовичь за споменъ Николи и Елисавети даде на олтарско патосанѣ.	75	„	50	„
Господинъ Петаръ Димнѣь даде на квитъ, что е оставила покойна госп. Елисавета Николе Давидовнѣа домаћица за свою душу . .	50	„	—	
Поутена варошъ Сент Андрейска ко е тко даде милостини. . .	55	„	33½	„

Такоѣеръ госп. трговци ѿ компаніїе дадоше.	24 фор.	75 нов.
Госп. Марїа вдова Лазина с синомъ Псалакомъ дадоше	50 „	—
Госп. трговци Грци изъ Ѣинѣоша (Gyöngyös) дадоше.	50 „	—
Поутенїи госп. новосадци с госп. Епископомъ дадоше	145 „	—
Поутена варошъ Футошка приказа милостиню	14 „	—
Благородна фамилїа Чарноевичева даде	12 „	—

1756-о лета Февруарїа 27 дньь. Знано творимо ми православни христиани коморански у противуи исказуемо, како више писану милостиню, која е прешла и дошла преко госп. Пещи Адама руке, до новца до полъ предата светои цркви и саборнимъ господаромъ у руке, како и виша шпецификация показуе.

На 1764 лето. Знати се: гос. Пещи Адамъ, що донесоѡкъ преко добри госп. пошени кое изъ Сентъ-Андрее и изъ Будими, изъ Пеще, по имену сталамо у противулъ.

Госп. Никола Авакумовић даде за покойнога Николу Загаревића на коморанску церкву . . .	12 фор.	—
И паки ѡдъ госп. Авакумовића Николе ѡдъ цеха терговачкога предаде	12 „	—
Госп. Геѡргїи Ловчански за свои усопшти и живи душу.	25 „	—
Госп. Стойко Грунић из Будима даде за свою душу	8 „	25 нов.

Госп. Капитан Јакѡ даде за свое здравлѣ . . . . . 20 фор. —

Изъ Сентъ Андрее унзмарски цег даде . . . . . 16 „ 50 нов.

И паки на ситно що су дали господари Сентандрейци за свою душу . . . . . 102 „ 61½ „

Паки госпоѓа покойнога госп. Прерадовича Алексе из Будима даде . . . . . 12 „ —

1768 Іанварїа у егѡ високорндїе покойни госп. Симеѡнъ Христифоръ (Архимандрит родом изъ Русие) конзисторїс президентъ ѡстави на наши церкви 6 дукати холендски . 24 „ 75 „

Кои ми епитропи примисмо до руке.

1768. Такоѓеръ света церква Пештанска даде на нашу св. цркву 6 дуката холенд. . . . . 24 „ 75 „

1768 лета Дећемрна 18 дна. Принесе госп. Пещи Адамъ 200 фор. аки пленипотенцнаръ поставленъ ѿ Конуанїа, ради делъ покоинога Димитрна Летића, колшега ради уверованна поставлает се у противлу церковну, како е св. церква примила више писани 200 фор. . . . 200 „ —

1771 лета Дећемрна 14 дна. Такоѓер изъ Сентандрие госп. Ѡгуниѓурнићъ остави на наши св. церкви комор. 24 фор. за свою душу. Богъ да му душу прости . . 24 „ —

1771. Месеца Априла 14 дна. Продадосмо гок. Фехенвари Іаноша и Ѕамфиръ Адама кѣѣ госп. Папъ Иноша по асигнации светаѡга маѧистрата за 300 фор. Из ѡве сѹме ѡдби маѧистратъ 24 фор. 62 новаца, и такѡ постависмо у церковни протѹкѹръ предъ саборни персони.

1769-гѡ лета. Мес. Дѣкемрна 15-го дне. Знано творимо, како и кою милостинѹ предаде св. цркви, по именѹ за свою дѹшѹ:

Госп. Пещи Адамъ даде стари . .	150	фор.	—
„ Пещи Ласло даде	100	„	—
„ Хаѵи Симеѡнъ даде	50	„	—
„ Дѹзна Анталъ даде	30	„	—
„ Стефанъ Аради даде	50	„	—
„ Пещи Даниелъ даде	40	„	—
„ Фехервари Палъ даде . . .	20	„	—
„ Коста Дѹмуа са братиѡмъ заедно даде	200	„	—
Госп. млади Пещи Адам даде . .	100	„	—
„ Антоние Гара даде	20	„	—
Госпоѧа Ванда Ишвановица . .	20	„	96½ нок.
Госп. Ѧеѡрѧие Посанехъ из Тернаке даде	100	„	—
госп. Іѡанъ Фитола даде	100	„	—
„ Домонкошъ Андрашъ даѡ на церкѹ	64	„	—
Госп. Кара Іани изъ Пожѹна госп. Ѧеорѧїе из Беуа ѡстави на церкѹ	10	„	—
Знати се преко госп. Дѹмуе Косте изъ Пеше даде госп. Трандафилъ до рѹке милостинѹ на светѹ церкѹ	30	„	—

Ѕнано творнмѡ, какѡ г-Ѧа Варвара
госи. Дѹѕи Теодорова сѹпрѹ-
жница ѡстави на св. црквѹ. Богъ
да ной дѹшѹ прости . . . . . 40 фор. —

1772 лето. Мес. Дѣѣмрнѧ 11 дне. Ѕнати се, колико ѡдъ пок. попа Петра и ѿ негова нмання ѡстало на св. цер. кое ми меѦѹ собомъ ѹ новацъ ѹнинисмо 42 фор. и 36 нов. Богъ да мѹ дѹшѹ прости.

1772. Мес. Дѣѣмрна 11 дне. Ѕнати се, како Пеѱи Ѧѹка био дѹжанъ св. цер. 101 фор. 60 нов. и тога, када сѹ биѣе веѣе ѹнинили и хесапъ предали на плати 71 фор. 08 нов. и тако ѡсталѡ.

CVI.

Просба Јована Дераћанскога српском таначу 1-ог Јула 1726.

Племенито родномъ господинѹ бировѹ и господаромъ Хешкѹтомъ пошеногъ танача, кои се наѡде ѹ пошенои карѡши ѡко пошеногъ астала.

Понизно молимъ ѩ Іѡванъ Дераћански, какоти ѥдан грешни ѹловекъ, кои самь се ѕъ грехомъ и роднѡ, нешколоватъ и неѹченъ, ако самь и сагрешнѡ господарѹ бировѹ и поштеномъ таначѹ, молимъ се бога ради, да ми ѡпростите, како и самъ господь Богъ велитъ ва светомѹ писанию, аще на данъ и седамдесетъ кратъ сагреши ѹловекъ, паки каѥ се, ѡће господь Богь ѡпростити, а ѩ вамъ се молимъ, како самъ виднмъ, да самь сагрешно поштеномъ таначѹ, а кроз моѥ добро страдамъ, видите и сами, коѥ ѥ време године, и пошо ми ѥ данъ лежати

ѡде ѹ арищѹ, нмаде ѿ мене разѹмнии и школоватии люди, падне ѹ грешкѹ већѹ него ѿ, и ѿ самъ несрећанъ ѹ томъ, како що мало, а ѿ на арште, и дангѹба и шета. Молимъ васъ промисанте и са мномъ, коме самъ що ѹчинио ѹ ѡвои вароши и под овимъ градомъ, те такѹ ѕависть нмамъ. Мене люди мало не ѹбише, и више ѿ ѡдъ другогъ тръпнмъ и патнмъ, паки тако и проше, него на Бога и на вашѹ правицѹ ѡстаемъ, да би мои домь не расцвелали, и ѿ подъ порѹгание не пао. И ко томъ ѿ Іоѹанъ Дерећански ѡстаемъ покоранъ пошеномъ танаѹѹ всегда ѹ напредакъ.

Месеца Іюли 1 **данъ** 1726.

Іоканъ Дерећански +

CVII.

Ковински Срби 1727 г. пођоше да потраже повластице, које су њихови предци добили од краљева угарских од свршетка XIV до половине XVII века. Ове повластице, које су ковински Срби собом понели, кад се страха ради од Турака преселише у Коморан. И ту стајаше у безбедности више од две стотине година са још другим књижевним и историјским српским споменицима до 1727 г. Те године у месецу марту „по милости божјој и по савету добрих људи“ кренуше се на пут Ковинчани, да потраже своје старе привилегије. На том свом путовању сврате се у Коморан, најтврђи град у аустријској држави, који се славно одржао за све време турског господарства, противу најжешћих напада, поглавито јунаштвом коморанских Срба Шајкаша.

Ту у јуначком гњезду најстарије, још на крају XIV века, насељене војничке колоније српске, пронађу ковински

путници у цркви своје православне браће старе своје привилегије, којих је било свега 24 комада. (Види стр. XLVI и бр. LXIV. стр. 101—108).

Да би својој браћи Коморанцима заблагодарили, који су за два века неповређено сачували те њихове привилегије, Ковинчани обдаре тамошњу православну цркву, или као што они сами у доњем писму веле: „погодисмо се за 180 фор. братски и пријатељски — — — те су нам њихове милости уручили она писмена“.

То своје званично писмено признање написаше 27 марта 1727, пред бележником слободне и крал. вароши Коморана на мађарском језику. Тај писмени документат прилажемо и у српском преводу.

„Потписани признајемо садржином овога листа, да кренувши се божјом помоћу и милошћу, а по савету добрих људи, често смо путовали по разним крајевима, да потражимо старе привилегије племените вароши Српског Ковина. И најпосле нађосмо их код њихове милости, своје једнокрвне браће Срба, православне вере, у племенитом граду Коморану. За оне привилегије и листиие, што се тичу наше вароши, и којих има 24 комада, по што их нађосмо, да су истините и добро сачуване, погодисмо се братски и пријатељски и дадосмо на њихову свету цркву 180 фор. и у своје руке примисмо привилегије, а они су нам исте предали и уручили под овим условима:

1-о. Како су времена нестална и променљива, то се обвезујемо, ако би се у времену догодило, да се именовани наши рођаци, или потомци ваше милости настане у именованој вароши Српском Ковину; да како ваше милости тако и ваши потомци онако исто као и ми уживате оне привилегије.

2-о. Обвезујемо се и на то, ако би по времену дошло до неких невоља, да нећемо пропустити, већ да ћемо си-

лом оних привилегија и њихову свету цркву бранити од свакога напада.

3-е. По што је коморанска православна црква у течају дугог времена сачувала поменуте привилегије; то се обвезујемо, да те привилегије и у Српском Ковину чувамо у тамошњој српској православној цркви.

За већу безбедност овог уговора, као и за то, да ће тај уговор обе странке одржати, дајемо од своје стране братску сведоџбу, као и пуномоћно писмо, које потврђујемо печатом наше вароши.

Дано у слободном и краљевском граду Коморану, 27 марта 1727 год.

Никола Божић с. р.
У ТО ДОБА БИВШИ ВИРОВ КОВИНСКИ.

Ђорђе Нађ Сабо с. р.
КОВИНСКИ КЕШКУТ.

Издао заклети бележник привилегијске вароши

Григорије Лукачи с. р.

(М. П.)

CVIII.

Мађарски текст горњег уговора.

Alább irtak recognoseállyuk tenore præsentium, hogy midön mi Isten kegyelmességéböl és vezérléséböl s némelly jó embereknek is javallásokból Nemes Ráczkeve várossa Privilegiuminak keresésére s indágálására egynehány utakat tettünk volna, és végre Nemes Rév-Comárom Varossában lakozó becsületes és Nemes Görög hiten lévö Rácz Atyafiaknál eö kegyelmeknél meg találttuk volna, s azután pedig

azon Privilegiumok és Városunkat concernáló Levelek valósága, vagy is conservátziójok végett (mellyek is Numero 24 darab Levelek voltanak) in et pro 180 for. vagy száz nyólczvan for. szép Atyafiságos es Amicabilis Accordában megegyezvén, kezünkhez váltottuk volna; tehát akkor eö kegyelmek is azon Leveleket kezünkhöz administrálták illy Conditziók alatt:

Primo. Minthogy az idö változandó, obligállyuk arra magunkat, hogyha valaha történnék, hogy az specificált Rácz Atyafiak, vagy pedig az ö kegyelmek maradéki, fenirt Rácz kewe várossába jönének lakni; tehát úgy eö kegyelmek mint szintén maradéki azon Privilegiumokkal, ugy élhessenek mint mi.

Secundo. Obligáltuk arra is magunkat: hogy ha az idö úgy hozna magával, azon Privilegiumok erejével az ö kegyelmek Eklesiájat mindenkor tehetségünk szerént defendálni elnem mulaszttjuk.

Tertio. Minthogy emlitett Privilegiumokat, sok idö forgása alatt, emlitett Komárom Városában lakozó Rácz Eklesia conserválta; ezért kötelezzük arra magunkat: hogy Ráczkeviben is az Rácz Eklesiában fog conserváltattni. Melly Punctumokk nagyobb bizonyágára és ab utraque Parte Bentül való megtartására adtuk ezen Varosunk szokott Pecsétünkel roborált Atyafiságos Testimonialis és Credentionális Levelünket. Datum in Libera Regiaque Civitate Comárom. Die 27 Martij 1727.

Никола Божић с. р.
ковински биров и то дома бивши.

Nagy Szabó György, m. p.
Juratus Keveensis.

Extradatum per Juratum Privilegialis Oppidi Rázkeve Notarium

Gregor Lukácsy, m. p.

(L. S.)

CIX.

ОБРАЗЪ ЦРКОВЬНАГО СЬСТАКА.

Иже вь нюр(оуса)л(и)мѣ ст҃ыѥ Лавры прѣподобнаго и богоноснаго ѡ(т)ца нашего Савы. Сьѥже уиинь бываѥть и вь проуихь вь нюр(оуса)л(и)мѣ свѣтыихь цр(ь)ккаахь.

Типик или правила, која је св. Сава прописао за потребу монаха у јерусалимској Лаври. Овај је типик писан на кожи уставним словима од једне исте руке. Судећи по палеографским знацима, по правопису и по чистоти језика, која карактерише доба св. Саве, а и по тој околности, што је кожа, на којој је типик исписан, још по све невешто учињена, те се на многим местима опажају веће и мање рупе, како су и од куда су папци исечени. По свему дакле држим, а у томе се поглавито ослањам на уверење наших филолога, кад тврдим, да је ова књига написана у првој половини XIII-ог века у доба св. Саве а можда и раније. У овом типику опажа се, да је превод са грчког оригинала по све самосталан и да се знатно разликује од других превода. Међу свецима у синаксару још се не помињу српски свеци.

Ова књига има 300 страна, и добро је очувана. На листовима има многих старих и важних записа. На 9-ој страни има јектеније: „**Єщє молимь сє ѡ благовѣрнємь и богом хранимѣмь крали нашємь (имє рекь).** Што је ова а и остале књиге добро сачуване, узрок је тај, што су те књиге и остале старине брижљиво чуване на сувом и промајном месту у торњу на ком су гвоздена врата и капци. Скврна рука није се дотицала тих старина. Оне су чуване у граду, који је мишицама краљевих Шајкаша, већином

Срба, чуван и очуван па ни турска сила није га порушила ни заузела. Праседеоци овога града већ су се у XI веку доселили из Баната у Српски Ковин а српски становници овога места дошли су у XV в. из Доњег Ковина, где је било српских насеобина већ у почетку VII века. По том је могуће, да је овај типик и још неке рукописне књиге много раније написане, но што је овде речено. Велика је штета, што у овој књизи није записано где кад и ко је њих преписао.

На страни 8-ој и 9-ој.

Сп(ас)и г(оспод)и люд(є) своє и бл(а)г(ос)л(о)ви до-(сто)ѧнїє своє. и посѣти мирь свои м(и)л(ос)тию и щедротами. и възкиси рогъ христїѧньскии. и ниспосли на ны м(и)л(ос)ти твоє богатыє. молитвами прѣчистыє бл(а-ди)ч(и)це наше б(огороди)це; и присно дѣвы Марие. и ч(ьс)т(ь)ныихъ и(є)б(єс)ныхъ силъ безплѣтныхъ. ч(ьс)тнаго и слав(ь)наго пр(о)рока предтєчє и кр(с)т(итє)лѧ Іоана. свѣтыихъ и славьнихъ и прѣхвалныхъ апостолъ. силою чьстнаго и животворещаго кр(с)та. и прѣподобнихъ и богоносныхъ отєцъ нашихъ. и свѣтаго. имє р(єкь). и всѣхъ свѣтихъ. твоихъ. молимъ ти се многомилостиве господи. оуслиши насъ грѣшныхъ молещихъ ти се и помилоуи насъ господи помилоуи насъ.

Єще молимъ се о благовѣрнѣмъ и богомъ хранимѣмъ крали нашємъ. (имє р(єкь). дрьжавѣ побѣдѣ прѣбыванї. о мирѣ здравии и сп(а)сении єго. и господоу богоу нашемоу наипаче поспѣшити и с'хранити єго. о в'семъ. и покорити подъ ногѣ єго. всакыє врагы и соупостати. р'цѣмъ в'си. господи помилоуи. А.

Попъ м(о)лїтвоу.

Ї єще м(о)лимъ се за ѿпоущеніє грѣховъ єп(ис)коупа нашего. имє р(ѣ)кь. и всеи о х(ри)с(т)ѣ братии нашеи. и за всакоу доушю хр(и)стїѧнскоу. за скрьбеще

ѥже и ꙁа ѡбиднимыѥ, м(и)л(ос)ти б(о)жиѥ и помощи трѣбоующиихь. покри мѣсто сь сьвѣми живоущими вь немь.

На страни 13-ој.

„Останци же бл(а)г(ословѥ)наго хлѣба на агрифиии имають раꙁлиуныѥ дарї. Оуставлають ѡгнїемь болещиих'ь и тресавицоу ѿгонет. и всакь недоуть исцѣлають К томоу же и сифиц є ѿжиитьь ѿгонеть“. — — — —

На страни 17-ој.

„М(есе)ца ноѥв. ка. Оуведенниѥ светыѥ богородицє“.

На страни 20-ој.

„Сказанїє. како подобаѥть клѣпать на всакь дьнь. Прѣждє вечерниѥ мало ꙁа ранє. оударяѥт кандило жеж'ць оу гвоздѣно быцє. — — — — По томь клепаѣмь вь великоѥ было“.

На страни 25-ој.

„Вь жиꙁають иерен свѣщоу. и утеть молитвы. стоѥ ѿкровеною главою. прѣдь свѣтымь жрьтвьникомь. И по конци шести п(са)лма. глаголѥть диꙗкон'ств(о). Нє имать же ни ѥдинь власти кашльноут ни плюноути. дондѣ же сьв'ршить се шести п(са)лмь“.

На страни 27-ој.

„Тажде метании малихь ві глаголоуште: — — боже ѡцѣсти мє грѣшнаго“.

На страни 35-ој.

„Боуди имє господниѥ благословено ѿ селє (и до вѣка).

На страни 47-ој. **„Тропарь Индиктоу“. глась в.**

„Всеѥ твары сьдѣтелю, иже врѣмена и лѣта своѥю ѡбластию положивь, благослови вѣн'ць лѣтоу семоу бла-

годѣтню твоєю. с'хранѩє вь мирѣ краля и люде своє. и(о)лещєєте б(огороди)цѣ ради.

На страни 56-ој. **Тропар Архан҃ѥлу, глась д҃.**

Небеснымь воємь воєводо, молим ти се нинѧ недостойныи. ꙗко да твоими молитвами покрыєши нась кровомь крилоу твоєю. и бесплѣтною ти славою сьхранѩємыи. прилежно ти припадающе вьпиємь. ѿ бѣдь избави нась. ꙗко ты єси ѵиноѵлаѵєлникь выш'нымь силамь.

На страни 57-ој. **Тропарь гл. д҃ на предпразднѣство свѣтыє богородице 66 ѯ҃ сект.**

„Ис корѣнє иєсеѡва и ис ѵрѣслѣь Дак(ид)ов ѡтроковица марїа. дьнсь роди се намь. и ѡбнови се вьса тварь небо сьдѣла се. радоуєть се ѡ нѣи небо и ѕемлѧ. вьспѣваите вса ѡтьѵьствиѧ ѥзыкьь. и Ѡдамь веселить се. и анна трьжьствоуєть ѕовоуще. неплодиродии б(огороди)цоу и питателїцоу жизни нашеи.

На страни 59-ој: **Тропар на рожд. пресв. богородице гл. а҃.**

Рождьство твоє б(огороди)це дѣво радость вьзвѣстї всѣи вьселиенѣи, ис тебе бо вьсиѧ слнце правед'ноє х(ристо)сь б(ог)ь нашь, разорен клетвоу дасть благ(о)словеніє. раздроушеи сьмрть подаст' намь животь вѣчьнии.

На воздвижење часног крста тропар а҃. на стр. 67.

„Спаси господи люди своє. и благослови достоѧніє своє. побѣди краля нашемоу на соупостаты дає. и своє сьхранѩє крьстомь люде“.

На страни 70. и 71-ој.

„Прѣклаиѩєть (иерен) главоу єлико ѿстоѧти педи ѿ ѕемлє. По малоу вьздвиѕати се до сьвршениѧ сьт'нїїце — — — — — По томь ѡбратнїть се на южноу страноу. и пакы глаголєть.

И ѥще молим'се ѡ благовѣрнѣмь и богомь хранимѣмь крали нашѣмь. име р(ѣкь). ѡ државѣ и ѡ побѣде и прѣбивании. — — —

И ѥще молим' се ѡ рабѣ божиѥмь прѣдьстатели нашемь. име р(ѣкь). и ѡ в'сеи иже ѡ христѣ братии нашеи. И ѥще молим' се ѡ слоужещиихь и слоужившиихь вь свѣтѣмь мѣстѣ семь. — — — —

На страни 76-ој.

И паметь свѣтаго Симеѡна оужики господнѧ по пльтї".

На страни 82-ој и 83-ој. „**Вь ѯs** свѣтаго апостола и ѥваггелиста богословца Іѡана — — тропарь гл. ѿ.

„**Апостоле христоу богоу вьзлюблѥнне, потыщї се избавити люди безь ѿвѣта. приѥмлѥть бо те припадающа приѥмиите на прьси сьлег'шаа. ѥго же м(о)ли богослове прилеж'но, рат'ныи ѡбладаѣь поганьскыи разорити. просе намь мира и велиѥ милости".**

На страни 9-ој. „**Вь а҃і (октом.). Творимь паметь свѣтыихь ѿцьь. ѯ го свѣтаго вьселѥнскаго с'бора, иже вь никеи сьшадьшиихь се вьтороѥ. за побѣждение неуьстывыихь и безбожнїихь догмаѳ. христомрьзкыихь и христиѧно ѡсоуждающиихь иконобор'цьь, иже ѥст' на Кофронима. и на ѥго ѡкан'ие ѥпїскопе, и не свещенне светителѥ. и на ихь безбожныи и мрьзкыи с'борици".**

На страни 115-ој. „**Тропарь Теѡдороу Стодитоу гл. ѿ.**

„**Правовѣрию наставниуе и благоуестиѧ оучителю. чистото всеи вьселѥнѣи. и просвѣтителю мниховь богодоухновеннаѧ доброто. Ѳеодоро моудре. молитвами си в'сѣхь просвѣти. цѣвнице доухьвнаѧ. моли христа Бога ѡ доушаль нашихь".**

На страни 123-ој. Тропар мученицима: гл. є҃.

„Ѹюдеса свѣтїхь моученикьь. градь не раздроушень намь дарова христе боже. тѣхь молитвами свѣть ѥзыкьь разори. и цьрстьвиꙗ скупетрь оутврьди. ꙗко ѥдїнь благы и ѹловѣколюб'ць“.

На страни 133-ој. ки҃ (ноем.) Стефана новаго тропарь гл. д҃.

„Поученнѥмь испитавь се на горѣ. мысльныѥ вражне пльькы все ѡрюжнѥмь стрьль ѥси блаженне. кр'стнымь палкыи же моученню моужьскы подвиже се. оубивь кофронима (¹) мьчемь вѣрнымь, и роукою вѣнчань быа божнѥю, прѣподобне моучениче прѣблаженне стефане“.

На страни 134-ој. „Вь а҃. (ноем). Св. Андреји тропарь гл. д҃.

„Ꙗко апостоломь прьвозванныи. и вр'хов'нѥмоу истини брать. владикоу всѣхь Андреꙗ моли. мирь вьселѥнѣи даровати, и доушамь нашимь велию милость.

На страни 138-ој. Тропарь св. Николи. гл. д҃.

„Правило вѣры и ѡбразь кротости. пощенню настав'ника те ꙗвии людемь своимь, дѣꙗнѥмь ти истиньна. сего ради стежавь смѣренїѥмь высокаꙗ, а оубожаствомь богатаꙗ, ѡче нашь Николае. моли христа бога ѡ доушахь нашихь.

На страни 155-ој. „Вь к҃д (декем.) тропарь гл. д҃.

„Отьписаше се иногда сь старцемь Иѡсифомь. ꙗко ѿ сѣмене Давидова вь Виѳлеемѣ Мариꙗ раждаѥть бесѣменьноѥ рождениѥ. приде бо врѣме рождьства. и мѣста не бѣ гдѣ ѡблещи. нь ꙗко красна полата врьтоть царици показа се, Христось раждаѥть се прѣжде падшии вьскрѣсити ѡбразь“.

(¹) Кофронима = Копронима.

На страни 159-ој „Кь ѿе (дек.) на вечерніе рождества Христова тропарь гл. а.

„Рождьство твое Христе Боже нашь. вьсиѧ всемоу мироу свѣть разоумныи. вьи' же звѣздамь слоужещіи звѣздою оучими бываховъ. тебѣ кланѧти се сльцоу праведномоу. и тебе свѣдѣти с више вьстокь господи слава.

На страни 176-ој. На нову годину. Тропар св. Василију гл. а.

„Вь всоу землю изшиде глась твои. ѩко приемьшии слово твоіе, им' же боголѣпно наоучиль ѥси. и чловѣчьскиѥ ѡбычаѥ оукрасиль ѥси. цьр'скоіе свѣщеніе. ѡче нашь прѣподобне Василиѥ, моли христа бога спасти доушамь нашимь".

На страни 180. Тропар гл. д.

„Готови се завлоне. оукраси се нефоалиме. иѡрь дане рѣко стани и вьзиграи. приети гредоушаго крстити се владикоу. весели се Адаме и сь праматерию и не крите се иего. ѩко же иногда вь раи дрѣваѥ. ико нага видѣвь ваю ѩви се. да ѡблечеть ва(сь) вь прьвою ѡдеждоу Христось. и ѩви се на Иѡрданѣ всоу тварь хотеи ѡбновити".

На страни 185-ој. На Богојављење, тропарь гл. и.

„Глась господень на водахь вьпиѥть и глаголѥть, приимѣте доухь свѣты. доухь прѣмоудрости. доухь разоума. доухь страха божиѩ просвѣтивьшаго се на нась.

На страни 187-ој. Тропарь гл. а.

Вь иѡрданѣ крщающоу ти се господи троиуьскоіе ѩви ее поклаиѧніе. родителѣвь оубо глась свѣдѣтелствоваше ти. вьзлюбленаго те сина нарицаѥ. и доухь вь видѣніи голоубиниѩ извѣстоваше словеси оуткрьждаѥ. ѩвлен се христе боже нашь. и мирь просвѣщь слава тебѣ.

На страни 194-ој. **Тропарь прѣдтечи Іовану крстителю. гл. в҃.**

„Паметь праведникоу с похвалою бываеть. тебѣ же довлѣеть свѣдетелство господ'нь прѣдтече. ꙗвиль бо се еси вь истиноу пророкь уьстьнѣн. ꙗко и водою крстити сподобиль се еси проповѣданнаго. тѣм'же по истинѣ оумрь радоуе се. благовѣствовлаше адьскымь бога вь плъти ꙗвльшаго се. въземлющаго грѣхы всего мира и подающаго намь велию милость“.

На страни 202. **„Поклоненіе чьстныихь вериглъ св. и всеславьнаго апостола Петра, тропарь гл. а҃.**

„Рименане ѡставль приш'ль еси к намь. им' же понес'л еси чьстные вериглы. апостоломь прьвопрѣстол'ниче. им' же покланающе се вѣрою молим' се кь богу молитвами. — — — —

На страни 208-ој тропар Антонију великом **гл. д҃.**

„Рьвнителю или н'равы подобе се и крстителю правымь стьзамь послѣдоуе. ѡче Ан'донніе. — — — —

На страни 211 и 212-ој. **„Вь к҃г. генваря священномоученика Каменьта епископа ангир'скаго, тропар гл. и҃.**

„Лоза прѣподобна и вѣтвіе страданиꙗ, цвѣть свѣщенныи плодь богоданны присно цвѣтоущии вѣр'нымь даст' се. нь ꙗко моученикомь сьстрадальникь, и ерар'хомь сьпрѣстолникь. моли христа бога спасти се доушамь нашимь“.

На страни 212 и 213-ој. **„Вь к҃е. генваря св. ѿца нашего великаго Григориꙗ богословца, тропарь гл. а҃.**

„Пастыр'скые пищали богословїꙗ твоего. рытор'скыимь оудолѣ трюбамъ. ибо глѣбини доуха ицоущимь, доброта вещанию приложить се. нь моли христа бога ѿче григорие. спасти се доушамь нашимь“.

На страни 219 и 220-ој.

„Мѣсьць Фєвраръ имать дьни ки (28) или ко (29). дьнь имать час ві. а нощь гі.

Тропарь Срєтєнїю гл. а.

„Нєбєсныи лики да дивыть се. нєбєсныихь ангєльь прѣклонь се на ѕємлю идоущаа ѕриить, ꙗко млаадєнца носимаа ки цркви, прькѣнца вьсєю тваары, матєрню моуже нєнскоусною, прѣдпраѕдньства оуко с нами поють пѣснь радоующе се“.

На страни 222-ој. Тропарь Срєтєнїю гл. а.

„Радоуи се ѡбрадован'наꙗ богородице дѣво, ис' тєбє бо вьсиꙗ сльнцє праведноє христось богь нашь. просвѣщаꙗє тьмьнїє, вєсели се и ти старує праведныи симеѡнє прїємии на роукоу свободителꙗ доушамь нашимь, подающаагѡ намь вьскр'сєнїє“.

На страни 228-ој. Тропар св. Мартиријану гл. и.

„Пламєнь страстныи сльѕнымь тєчєнїємь оугасиль єси блаженнє. мор'скыє вльны и ѕвѣрыныє ꙗрости ѡбоуѕдаль єси. и вьпиꙗше прославлєнь єси всєсилнє, ѡгнꙗ и вльнь морскыих' спасаємє“.

Тропар св. Тодору Тирону гл. к.

„Вєлиꙗ исправлєнїиꙗ вѣрѣ вь истоунїцѣ пламєннѣ. ꙗко на водѣ покоинѣ свѣтыи моучєникь радоваше се. ѡгнїємь сажєгь се ꙗко хлѣбь сладькь тронци принесе се. того молитвами христє боже ꙗко милостивь спаси доуше наше“.

На страни 230. Тропар „обрѣтєнїиꙗ главы свѣтаго Їѡана прѣдтєчє. гл. д.

„Ѡ ѕємлѣ вьсиꙗ глава твоꙗ прѣтєчє. лоучє посилающїи нєтлєнїє исцѣлєнїю. с висше сьбыра множство ангєлъ. иже сьѕнваꙗє чловѣчьскыи родь. єдиногласно вьсилати славоу христоу богоу.

На страни 233 антифон: „**Възвеселит' се праведникъ ѡ господѣ и оуп(о)ваниѥть наа нь**“.

На страни 234-ој.

„**Мѣсьць Марѳь имат дьни ла. дьнь има часъ вї, а нощь вї.**

На страни 242-ој. Тропар Благовешћењу гл. д.

„**Днесь спасению нашемоу начело, и вѣчнѣи таинѣ ѡкрьвение, синъ божии синъ дѣвичь бываѥть и гавриилъ с' небесь радость благовѣстоуѥть, то и мы вельгласно въз'пиѥмъ. радоуи се благодатнаа господь с'тобою**“.

На страни 265-ој. „**Мѣсьць Априль имат дни а. Дьнь имать часъ гї. а нощь аї**“.

На страни 270. „**Въ кз. Свѣтаго симеѡна оужики господьнѧ. Тропаръ.**

„**Христова те оужикю симеѡне свѣтителю. и моученика крѣп'каго свѣщенно въсхваляѥмъ льсть сьтрьвьшаа и вѣрою сахлюд'шаа, тѣмь днесь прѣсвѣтоую ти паметь празднующе, грѣхомь раздрѣшение молитвами твоими приемлѥмъ**“.

„**Въ кѕ Апр. свѣщенно моученика василиѧ епископа амасинскаа**“.

„**Мѣсьць Маи имат дьни ла. Дьнь имать часъ дї. а нощь ї**“.

На страни 280-ој. „**Мѣсьць Июнь имат дьни а. Дьнь имать часъ еї. а нощь ѳ.**“

На страни 284-ој.

„**Апостоль. ѡ с'борьные епистолие иакоклѥ**“.

На страни 289-ој. Тропар апостолу Петру гл. д.

„**Иже апостоломь прьво прѣстолника и вьселеннѣи оучителѧ. владикоу вьсѣхь молита. мирь вьселен'нѣи даровати и доушамъ нашимъ велию милость**“.

На стр. 292-ој. „**Мѣсьць Нюль имать дьни ѧ҃а. Дьнь имат д҃і. а нощь г҃“.**

На страни 299 и 300.

Вь к҃в Нюла. Свѣтыѥ марии магдалинѣ. Тропарь гл. а҃.

„Христа нас рад' волѥю рождьшаго се, ѹьстаѩ магдалины, послѣдствовавьшии бо марии, и того ѡправданїѩ и ѕаконь сохранїшии, тѣмь дьньсь прѣсвѣтоую ти паметь праѕдноующе вьсхваляѥмь вѣрою и любовию ѹтемь“.

На страни 304-ој. „**Мѣсьць Авгоуст имат дьни ѧ҃а. Дьнь имат ѹьсь г҃і. а нощь а҃і.**

На стр. 307-ој. **Тропар првомоученику Стевану. гл. д҃.**

„Царьскою дѧждимою вѣньца се врьхь твои ѿ страданиѩ. ѥже пострада христа ради. моученикомь прьвыи страдалуе, тыи бо иудѣѡмь ѡбличи шетаниѩ. и видѣ своѥго спаса ѡ десную ѡца. ѥго же присно моли ѡ поющихь те“.

На страни 310 и 312-ој. Тропар Преображењу гл. ѕ҃.

„Прѣѡбраѕии се на горѣ христе боже. показаѩе оученикомь славоу свою, ѩко же можахоу, да вьсиѩеть и намь грѣшникомь свѣть твои истинныи. христе боже слава тебѣ“.

„Подобрѥть же вѣдѣти ѩко заповѣдь приѥхомь ѿ свѣтыихь ѿтьць. на спасьнии сии праѕникь прѣѡображениѩ вкоушаимь гроздиѩ. благословение прѣжде ѿ иѥрея вь цркви приѥмьше. по анафор ѿ роукы иѥреѡвы приѥмлюще. Кто ли се прѣслоушаѥть ѿ братиѥ, и вькоусить прѣжде сего праѕника гроздиѩ. ѡслоушаниѩ приѥмлѥть заповѣдь. и не вькоусить гроздиѩ всего мѣсьца авгоуста, ѩко заповѣдь повелѣнїїмь прѣстоупивь и да наоучить се покаѧти се имъ, тоже сьблюдение да дрьжеть вси тежющіи виноградими и си. гроздиѥ же по праѕниць. г҃. цѣ на трапезоу полагаѥть се прѣѕ недѣлю. и ѕоблють ѥ бра-

тих, тождє же бывають и вь смоквахь и вь проуних' ѡвоцних по времєноу ихь".

На страни 314 и 316-ој. **Тропари предпраз. и оуспенїю Богородицє гл. д. и а.**

„**Людиє прѣд вьзиграннтє роукамн плещоуще вѣрно. любовїю сьвєрѣт се дьньсь рѧдоующе се. свѣтло вьсклицающе веселнюмь. божїи бо маты хощеть ѿ земльныихь вь вышних прѣнти славь. сию в'си ꙗко матерь божию пѣсни присно прославнмь**".

„**Вь рожьдествѣ дѣвьство с'храннка ѥси и вь оуспенни мнира не ѡставнн богородицє. прѣставнн бо се животоу мати соущнн животоу, молитвами твоими нзбавлѧюми ѿ смр'ти доуше наше**".

На страни 319-ој. **Вь кг (авг.) Свѣтаго моученика Лоуфа (Лоупа).**

На стр. 321-ој. „**Євангелиє ѿ маѳ. Вь ѡно (времє) слышавь иродь четврьто властник**". — — —

На страни 323-ој свршује се синаксар, и почиње: „**Слоужба свѣтыє и великиє ѩ нице**(¹). **Недели в'ниѫ же чтеть се свѣтоє євангелиє ѡ мытарн и Фарисеи**".

Даље на страни 325-ој.

„**Подобаєть же вѣдѣти, ꙗко сию неделю постеть трьклетни армени скврьнны их пость нарицаюми ар'цивоуръ. мы иже на всакыи диьми попирающе догмоу ихь єресн**".

На страни 340-ој.

„**Вѣди же ꙗко єдинь дьнь свѣтиє ѩ нце испитно нзложихомь. и боудеть тьь чинь и наставь и правило доушевно ѡ христѣ Їсоусѣ господи нашемь. прѣзь всоу свѣтоую ѩ нцоу. Подобаєть же вѣдѣти, ꙗко аще слоучить**

(¹) Четрдесетнице.

се братоу нашемоу изнити къ богоу. въ сшествіе дьнии. Прѣз неделю панахиде да не быкает третиннамь его. до пѣтакь вечери. тогда оубо быкает панахида его. Такожде из оутра въ соуботоу поимь литоургию емоу до приходеще еже соуботе бикають деветине его. или е прилично или не прилично. а четири десетине его быкають. егда чинсло дьнии и испльнить се. и просфоуре и памети его починають се ѿ нове неделе. доньдѣ же съвръшить се ѩ дниница.

На страни 349-ој.

„Починаеть же ѿ селѣ нареждении мнихь оубоуждати братию. Прѣзь всоу свѣтоую ѩ цоу. ѡбьходе мльчен ѡгледаеть спещнихь. и оубоуждала къ послоушанию по чиноу послѣдствующоу“.

На страни 365 и 366-ој. „Глаголѣт ерен: Помолим се ѡ правовѣрних церьнихь“.

„Се оубо прѣжде како писано. еднинь дьнь свѣтаго поста испыт'но сказавше прѣдложисмо любьви вашеи сладост и чинсло пѣнии, такожде и оу законе и на метании ѿ свѣтыих ѿцьь, иже неподобаеть ѡставьлати и много лѣнивымь. начинаеть же въ церькви бываемыхь метании прѣз нощь и прѣз дьнь т҃. И прѣеходмь же въ палестини въ своихь келиих пѣт псалтирь, да елико е възмож'ных. коньчавае его прѣз нощь и прѣз дьнь. дроу(ги) же г҃. прѣз неделю, инии же в҃. метании же творити елико комоуждо по силѣ его прѣдстатель повелить. — — —

На страни 367-ој. — — Се же прѣеходмь ѡд лавре свѣтаго ѡца нашего Савы“.

На страни 387-ој. Тропарь свѣтаго праведнаго Лазаря гл. а҃.

Ѡбщее въскрѣшение прѣжде своеѥ моуки изкѣщаеѥ. из мрьтвыихь въскрѣсї Лазаря христе боже нашь.

тѣмь же и мы ꙗко ѡтроци побѣдные ѡбразы приносеще. тебѣ побѣдителю сьмрьти вьз'пиѥмь. ѡсанна вь вышнихь благословень грѣдыи вь име господиѥ".

На страни 398-ој. Тропар на велики четвртак гл. и̑.

„Єгда славни ти оученици на оумовениѥ вечере просвѣщахоу се. тогда ꙗюда неѹстывыи сребролюбиѥмь недоугоуѥ ѡмрачаше се. и безаконыимь соудиꙗмь тебе праведнаго соудию прѣдаст. зри имѣнию любителꙗ. того ради и оудавїшаꙗ се, бѣжи не сытны доуше, смѣвыи таковаꙗ оучителю. ѡ всѣх благыи господи слава тебѣ".

На страни 401-ој.

„На в̑. ю. маноуилоу. до великыихь двери цркве. Покаꙗни оум'вениѥ оуготованнѣ соуши и нарежденыимь братиꙗмь в̑і хотещимь ѡ прѣдстателꙗ ѡмити се. Вь них же подобаѥть бити вратарь и иконом. Исходим' же имыи поюще псаломь и̑. И по конци псалма. поимь е̑ пѣснь. ѿ коу(доу) велиѥ(го) ч(оудес)е. сьоузамь любве. тропарь Иже не оудрьжимоу оученикомь показа. по томь с'трех ѡмвениѥ, глась а̑ самогласно. Иже леѡнтиѥмь прѣпоꙗсав' се. дроуги. гл. в̑ великаго благодарнꙗ, и глас г̑. Петрь благоѡбразоваше. слава и нинꙗ. гл. и̑. Дьньсь непристоупныи ѥстьствомь, по томь диꙗконств. ѿ нерекꙗ или диꙗкона. миромь господоу — — — ѿ свышниѥмь мирѣ и ѡ — — — — ѿ мирѣ всего — — — ѿ избавити се намь ѿ всꙗкиѥ — — — — По томь прилаганимь се. И благословити се и ѡсвѣтити се ѡмвениѥ семоу силою и дѣтелию свѣтаго доуха господу помолимь се. ѿ быти ѥмоу ѡмвениѥ скврьни прѣгрѣшениѥмь нашимь господоу помолимь се. Застоупи спаси помилоуи с'храни ни. Пресвѣтоу чистоу — — — — Ꙗко ты ѥси ѡчищениѥ доушамь и тѣломь нашимь христе боже нась, и тебѣ славоу. И по химнѣ ѥрен. молитвоу велиѥм' гласомь. Боже пре-

благыи и не прикосновении божьствомь. И по молитвѣ възглась, ꙗко подобаѥть ти вьсака слава и чьсть. Мирь всѣмь. Дїꙗконь. Главы наше господеви. Попь молитвоу к Господи Боже нашь показави чинсла смѣренїю. И по молитвѣ възглась. Ꙗко милостивы ѣловѣколюбць. И по възглашенїю. дїꙗконь. Ѡ сподобити се намь послоушати (свѣто ѥванг.). И поучет ѥреи еванг. ѡмьвенїю. Истоѥ творить и прѣстатель. Ѣко же пишеть еванґелїе. егда оубо реч̑еть. И положи рызи своѥ. Ѡблагаѥть тьь мантїю. Егда же реч̑еть. и прїѥмь Леѡньтии. прїемлѥть и тьь оубрꙋсь. И прѣпоꙗсоуѥть се имь. егда же рече. И вьлиꙗ водоу вь оумивалницоу, вьливаѥт и тьь своима роукама водоу топлоу. Ѥгда же реч̑ет. И начеть оумивати ноги оученикомь. И начнеть и тьь ѡмивати. Ѡть кратара до иконома, ѥгда же приидет' ѣь икономоу, глаголѥть ѥреи. Прииде кь симонꙋо петроу и глагола ѥмоу ѡнь. господи тыи ли мои. И ѡтпираѥть ногыих и целиваѥть. Ѥгда же скончаѥть ѡмываѥ число ѿ глаголѥ ѥреи. И проче ѥванґелїꙗ. И тако испа'нить се сиѥ ѥванґалїе". — — —

„Распьншоути се христе погибе моучительство, и попрана бысть сила вражїꙗ. ни ангель бо ни чловѣкь. нь ты самь спасль ни ѥси господи слава тебѣ".

„Подобаѥть же вѣдѣти ꙗко приѥхомь вь палестины. вь сии свѣты дьнь не творити прѣжде ѡсвѣщенїе, ни сврь'шене литоургїе, ни трапезѣ ставити ни ꙗсти. И ако ли ѥ кто недоужнь, или старь или немощнь. прѣбываѥть вь постѣ до захода сланца. и даваѥть ѥмоу хлѣбь и водоу. Сице бо прѣѥхомь ѿ заповѣдии свѣтыихь апостольь. не ꙗстыи вь свѣтыи вьси великы петак". — — —

На страни 449-oj. Тропар гл. ѝ.

„Преполовльшоу се празникоу. жеждоущоую доушоу мою напои благовѣрнꙗ воды. ꙗко же всѣмь възоупиѥль

ѥси спасе. жежде и да гредеть къ мнѣ. и да пиѥть ѿ истоуника живота моѥго. христе боже слава тебѣ“.

На страни 457-ој. **Тропарь д҃.** на Спасовдан.

„Възнесе се въ славѣ христе боже нашь. радость творе оученикомь своимь, ѡбѣтованиѥмь свѣтаго доуха, изъвѣщь се имь благословениѥмь. ꙗко ти ѥси синь божии избавитель мироу“.

На страни 463-ој. **Тропарь и҃.** на Духове.

„Благословень ѥси христе боже нашь ꙗкоже и ловце премоудриѥ. и пославь имь доухъ пресвѣтыи. тѣми оуловыи вьселѥноую. чловѣколюбьче слава тебѣ“.

На страни 469-ој. **Тропарь д҃.** Мученицима.

„Моученикьь твоих господи иже въ в'семь мирѣ ꙗко пор'фирою и вусомь, крьвию ихь цркви твоѩ оукрас'ши се. тѣмь вьпиѥмь ти. людемь твоимь щедроты твоѥ христе посли. и мирь земли нашеи подаждь. молитвами богородиче ѥдине чловеколюбче“.

На страни 477-ој. **„Да испльнет' се оуста наша пѣниѥмь господиѥ ꙗко — — — — —**

На страни 480 и 481-ој. **Свѣтилны ѡсмы гласѡмь. свѣт гл. а҃.**

„Свѣт вьсиꙗвии господи. доушоу мою ѡчисти ѿ всакаго грѣха. застоупленниѥмь беспльтныхь и помилоу ни. Свѣт. в҃. гл. Свѣть твои незаходимии спосли господи, и просвѣти ѡчи таинѣи срдца моѥго, застоупленниѥмь безпльтнихь и помилоуи ни. Свет. гл. г҃. Посли свѣть твои христе боже. и просвѣти срдце моѥ застоупленниѥмь.

Свѣт. гл. д҃. Свѣть вьсиꙗвии в'семоу мироу. въ т'мѣ соущоую доушоу мою, ѿ всакаго грѣха ѡчисти застоупленниѥмь.

Свѣт. гл. е҃. Свѣтодавче господи посли свѣть твои. и просвѣти доушоу застоупленниѥмь.

Свѣт. гл. є́ (бнѣє ѕ̃). Ꙁастоуплєннємь господи боже спльтнинхь твонх. спосли доушамь нашнмь свѣть твои присносоущии и спаси нї.

Свѣт. гл. ꙁ̃. Ꙁастоуплєннємь господи бесплт'ныхь. свѣть посли доушамь нашнмь. велнкнє ради милости своює.

Свѣт. гл. и̃. Свѣть си христє просвѣти мє тобою. ꙁастоуплєннємь бесплтнинхь и помилоуи ны".

На страни 484 до 495. „Ꙁьповѣди старѧго ꙁавѣта".

„Подобаєть всакомоу христианиноу ѡснованиє имѣти. что оубо єст ѡснованиє. єже хощєть имѣть. вѣра нес'моущена ѿ чиста срдца. любовь кь богоу ѿ всеє крѣпости. ѿ всего поимшлєнии ѿ всеє доушє. такожде и ближнѧго ꙗко самь себе. вь синхь оубо ꙁаповѣдехь. ꙗко же реує владика вьсь ꙁаконь стоить и пророци вси. не оубыєши. не прѣлюби створиши. ни льжи свѣдѣтель боудеши. ни прѣкльнеши се. истиноу же кльнеши се. вьздаю клєтвы своє господеви богоу своємоу. не оукрадеши ни блоуда створиши. Сии ветхи ꙁаконь повелѣ и пише. христось же господь и владика всѣмь. ветхомоу и новомоу ꙁавѣетоу господь. вѣрьше кьꙁдрьжаниє имѣти нас оучить. некаєти се истинѣ. и ни єдиноє клєтви глаголати. боуди же разꙁвѣ вь вась си єи нии нии. Єлико же є(сть) лише сихь ѿ диꙗвола єсть. ꙁаконь оубо моучить дѣломь конець. спась же христось ꙁа(чє)ло плуе вещиии. вьꙁрѣвь бо на женоу спохотию прѣлюби створиль єсть на срдци своємь. вьсма непристаꙗти лоукавомоу оучить. нь аще кто поведеть те по силѣ пьприще єдино иди с нимь двѣ. и нинто же не ѿкещаваеть. оударꙗюштоумоу те сь гнѣвомь ꙁа десноую ланитоу. крот'ко и смѣрено подаждь ємоу и дроугоую. и єлико кьждо страждеть ѿ искрьнѧго. трьпѣти самодоушно. хотещоумоу соудити те и вьꙁет' и ризоу

твою. даждь ѥмоу и сроучцоу владика повелѣваѥть. и всакоу страсть ѡ ближнѧаго, всакомоу же просѣщоумоу даждь невьз'бранно. и хотѣщааго ти ѕанимовати тьща не вьзв'рати. любити враги повелѣваѥть ꙗко дроугыи, и молити ѡ всѣхь искоушающиимь вась, и паакы ѡ молитвѣ сиице нась наоучававаѥть. не молити се ꙗкоже упокрити (упокрити) ни лицемѣрствомь творити пость и лица просмрждати. сии оубо вѣр'ныихь с'борь. Что оубо много глаголю врѣме погоублѧѥ. аще цар'ства небесааго оулоучити хощеши, ѿлоучаи се всѣхь ѕлыихь а добраꙗ приѥм'ли. сии же ти вьписахь ѿ многыхь м а л а а. паакы же подвиѕаю се на поучениꙗ ниаа. сповѣдати ти ꙗвѣ, каако подобаѥть прѣбывати вь молитвѣ. и вь вьздрьжании и вь истиниѥмь постѣ. вь прѣбываниии рекше всего лѣта. ѕаучело словоу полагаѥ. научет' вь индиктоу. ѿ коудоу подобаѥть с'хранѥниѥ поста имѣти, поста же коѥго рѣхь, двою дьноу срѣды и пет'ка. ꙗко же свѣты ѡтци рекоше, рыбе вьздржати се и масла и вино. соухо раздрѣжающе ѥдноуѭ вь ѿ час, ты же ꙗко немощьнь вина мало испиван. аще ли и сего можеши вьздр'жати се питиꙗ по многоу полѕоу имаши заповѣди с'хранѧѥ. божьставныи во апостолы вь сиꙗ дьни. и по нихь богоносны ѡтци вьздержаниѥ повелѣвають страшно и велико, хлѣбомь тьк'мо питѣти се и ѕелиѥмь солию, таакожде и питиѥ водоу развѣ имѣти. развѣ ако кто немощьнь ѥсть, вина мало пити немощи рад. проуиїхь же ꙗко же писахь ѿлоучати се всѣхь, тьк'мо аще коꙗ немощь, и вина ноуждна велми наидеть. сии вьписахь прѣзь в'се лѣто".

„(і) владиуныихь празни'цѣхь".

„Нинѣ оубо поуиноу писати паки здѣ празникы их' же глаголѥмь господьскыѥ все. и раздрѣшаниь вь всѣхь ꙗстиѥ и питиѥ. прѣлагаѥм' же прѣжде рождьство богородице и дѣвице ѥстыныѥ прѣчистыѥ владиуице, такожде

и вьведеніе ѥе вь црькьвь господню. по томь владыкы моѥго рождьство по пльти, и ѥгоже пакы крщеніе нась рад чловѣкьь ѡбьновити хотевь строучахь иѡр'даньскихь. к' томоу же и срѣтеніе того моѥго владыкы. Сими же и прѣѡображеніе божьстьвьноѥ. и оуспеніе прѣславноѥ богоматеры прѣсвѣтѣи. киѥ же и пость прѣжде праздника по правилѣхь сьврьшають се. Зачело и кон'ць приѥше в'сеучьстны и бож'ствьны богородични празници матере господніе. зачело имать рождьство оуспеніе же конць. Прилагають же се оубо и два празника прѣдтечи, в'сеучьстноѥ рождьство и прѣславноѥ вь истиноу, и глаки ѿсѣченіе ѥже прѣтрьпѣ бес правди, причти же оубо кь симь и божьстьвныхь апостоль Павла, рѣк'ше проповѣдника. и Петра врьховьнаго, вь сихь оубо празницѣхь аще хощеши раздрѣшити. вь нихь же аще слоучить се срѣда или пет'кь рыбоу и масло раздрѣши тьк'мо".

„Ѡ срѣдах и петцѣхь пеньтикостіе".

„Ѡ тко ли оубо прѣидеть неделѧ свѣтлѧ, ѥдино ѡбразно сх'ьранѧи и срѣдоу и пет'кь, сира не в'коушаи ни ѩ. проучих же не вьз'брани, боуди же свободнь вь сиѥ дьни. пост' бо не пишеть се ни поклоніеніе колѣномь. сих оубо и дьнии свѣты ѡтци (1) ѡбшьдше рекоше дьнь бити ѥдинь.

„Ѡ четырьдесетници Христовѣ".

„Трьѥ же пости ѡсташе такко. и ѡ сихь подобаѥть рещи колико вьз'можно ѥст. прѣжде же да скажемь ѡ Христовѣ рождьствіе. прѣданіе бо прѣѥхомь ѿ древныхх лѣть, срѣди и пет'кь ѥдно кь дьне ѩстї рыби же не кь коушати вь сиѥ дьнї в понед(ѣлникь) и вь втор(никь), с' ними же и вь чет(вр'такь). вь срѣд(ѣ) и вь пет'кь ни ма-

(1) Ова реч двапут је написана у оригиналу.

сла ни вина. Въ соуботоу же и въ неделю выкоушати в'се. и ѡставимь ѡ сих не подобаєт' веще писати.

„Ѡ двѣю постоу свѣтехь апостоль и богородице.

„Ѡбнуан приѣхомь въ сие посте. двацати дьне ц(ст) ксегда. некѣд ѿ коуд ѡбнуан сии нѫобрѣли соуть, нь ꙗко аѫь не п'щоую влара рад времениаго, нь не подобаєтк намь вьнимати ѡбнуаꙗ. никаако ни ѫа что дѣєт' се сие гла(гола)ти, нь искоушати низѫисковати словеса свѣтыхь ѿцеь и правила прѣмоудрыихь и божьствьных апостольь. тѣмь и наше сице прнуитан житие. ѡбаче же аще испитание сих хощеши имѣти, поищи ѡпеть мало въ христовѣ рождаствѣ. и тамо ѡбрѣщешь иеже просимь и каако хощешь таако творити“.

CX.

„ТЕТРО ЕВАГГЕЛЪ“.

Српске редакције, писано на лепо урађеној кожи, на великом колу, а исписана је врло вешто лепим иницијалима и шарама (у византијском штилу).

Име писца, и место, где је писано, није забележено. Има 612 страна. У синаксару помиње се само спомен Стевана Немање 13 фебруара: **„Ст҃го Мартиніана. Въ т҃ъ дн҃ь ст҃го ѡц҃а Сі҃меѡна новаго мѵротоѵца, їже въ србии“**. Судећи по палеографским знацима, по правопису и по чистоти језика, која карактерише доба св. Саве, и по уверавању признатих филолога и старинара, држим, да је ово Тетро-еванђеље писано у првој половини XIII века.

У цели упоређења износим овде одломке из поменутог Тетро-еванђеља.

„Тетро еѵаггель Глава а҃ ѿ Матѳеа.

„Недела пред рождьством Христовом ст҃ыих ѻц҃ь.

Книга рѡдьства їс(оус) х(ристо)ва, сина давидова, сина авраамлѧ, аврамь роди исаака, исаакь же роди їакѡва, їакѡв' же роди їюдоу, и братию его, їюда же роди фареса, и ѕара ѿ ѳамары. фаресь же роди есрома. есром' же роди аврама, аврам' же роди аминадава. аминадав' же роди нассона. нассон же' роди салмона. салмон же роди воѡѕа ѿ рахавы. воѡѕь же роди нѡвида ѿ роуѳы. нѡвид' же роди їесеа. їесеи же роди давида царѧ. давидь же роди соломѡна ѿ вриныѥ. соломѡн' же роди роваама, роваам же роди авию. авиѧ же роди асса. ассь же роди нѡсафата, нѡсафат' же роди їорама, їорам' же роди ѡзию. ѡзиѧ же роди їѡаѳама, їѡаѳам' же роди ахаѕа. ахаѕь же роди їеѕекїю, їеѕекїа же роди манасїю, манасїѧ же роди аммѡса, аммѡсь же роди їѡсию. їосїа же роди їехонию и братїю его. вь прѣселение вавїлонское. по прѣселении же вавїлооньсцѣмь, нехонии роди салаѳїилѧ. салаѳїиль же роди ѕоровавелѧ. ѕоровавел' же роди авиоуда. авїоуд' же роди елиакима. елиаким' же роди аѕора. аѕор' же роди садока. садок' же роди ахима. ахїмь же роди елиоудоу. елиоуд' же родї иелеаѕара, иелеаѕар' же роди мат'ѳана', мат'ѳан' же роди їакѡва. їаков' же роди нѡсифа. моужа марїина. иѕ нее же роди се їсоусь нарицаемыи христось. Вь сѣх' же роодь ѿ авраама до давида роодь д҃і, и ѿ давида до прселениѧ вавилоонскаго рооди д҃і. и ѿ прѣселениѧ вавїлоонскако до христа родове д҃і.

„На оцеве: пред рождьство Христово".

Ісоус христово же рождьство сице бѣ. оброуѵенѣ бо быв'ши матери его марїи нѡсифови. прѣжде даже неснеста се. обрѣте се имоуши вь ѵрѣвѣ ѿ дѹха свѣта. Іѡсифь же моужь ее праведь'нь сын, и не хоте обличити

ѥє. вьсхотѣ тай поустити ю. сице же ѥмоу сьмысльшоу, се аггель господ'нь вь снѣ ꙗвн се ѥмоу глаголѥ, Їѡсифе синоу давидовь, не оубои се приѥти марию жены твоѥє, рождьшеѥ бо се вь нѣи ѿ дꙋха свѣта ѥст', родить же синь и нареѥши име ѥмоу Їсоусь. тъ бо спасеть люди своѥ ѿ грѣхь ихь. Се же в'се быст', да сьбоудет' се реѥноѥ пророком' глаголющимь, се дѣвах вь ꙋрѣвѣ прїиметь и родить синь, и нарекоуть име ѥмꙋ емманоуиль, ѥже ѥст' сказаѥмо с нами Богъ. Вьстав' же Їѡсифь ѿ сна. створи ꙗко же повелѣ ѥмоу аггель господ'нь. и приѥт' женоу свою и неꙁнаше ѥє. дондѣ же роди синь свои прьвѣн'ць. и нареѥ ме ѥмоу Їсоусь.

ка҃д ꙁаѵ. ѿ Матѳеа.

„И по ѥмь идоше народи многи ѿ галїлеѥ и десети градь. и ѿ Їер(ꙋса)лма и Їюдеѥ. и сь ѡного полоу Їѡр'дана. Оуꙁрѣв' же народь вьꙁїде на гороу, сѣд'шоу ѥмоу пристоупише к ѥмоу ꙋченици ѥго, и ѿврьꙁь оуста своꙗ оучаше ѥ глаголѥ. Блаженїи нищїи доухомь, ꙗко тѣхь ѥст' цр'ствїе небесноѥ. Блаженїи плачющеи, ꙗко тїи оутѣшет' се. Блаженїи крот'ци, ꙗко тїи наслѣдеть ꙁемлю. Блаженїи алчющеи и жеждоущеи правды, ꙗко тїи насытет' се. Блаженїи милостївїи, ꙗко тїи помилованиї боудоуть. Блаженїи чистїи срдцемь, ꙗко тїи Бога оуꙁреть. Блаженїи смирающеи, ꙗко тїи синове божїи нарекоуть се. Блаженїи изьгнани прав'ды ради, ꙗко тѣхь ѥсть црствиѥ небесноѥ. Блаженїи ѥсте ѥгда поносеть вамь, и ѥжденоуть и рекоуть. в'сакь ꙁьль глаголь на вы льжюще мене ради. Радоуите се и веселите ꙗко мьꙁда ваша многа ѥст' на небесѣхь.

ѿ Матеа ꙁаѵ. ка҃в.

Вь немлѧнте милостыню вашею, не творите прѣд ꙋ(ловѣ)кы да видими боудете ими, аще ли же ни, мьꙁды не имате ѿ оца вашего иже ѥст' на небесѣхь. ѥгда оубо тво-

рнши милостыню не вьстроуби прѣд собою ꙗко же и упокрити твореть вь сьнимищїихъ и вь стьгнахь да прославет' се ѿ ча(овѣ)кь, амїнь глаголю вамь, вьспрїимоуть мьздоу свою. тебѣ же творецоу милостїню, да не уюеть шоуица твоꙗ, що творить десница твоꙗ. ꙗко да боудет' ти милостиꙗ въ таинѣ, и ѿць твои виде и вь таинѣ, ть вьздасть тебѣ ꙗвѣ. И егда молиши се, не боуди ꙗко и упокрите. ꙗко любеть на сьнимищихь и вь стьгнахь и на распоутиꙗхь стоеще молити се. ꙗко да ꙗвет' се ча(овѣ)комь. амїнь глаголю вамь, ꙗко вьспрнемлють мьзды своее. ты же егда молиши се, вьниди вь клѣть свою. и затвори дв'ри своие. помоли се ѡтцоу твоемоу иже вь таинѣ, и ѡтьць твои виде и҃ вь таинѣ, вьздасть тебѣ ꙗвѣ. Молеще же се не лихо глаголите ꙗко езычници, мнет' бо ꙗко вь мноѕѣ глаголани ихъ оуслышани боудоуть. не ѹбо оуподобите се имь. вѣсть бо ѿць вашь небесныи их' же требоуете, прѣжде вамь просити оу него. Тако оубо молите се вы. Оче нашь иже еси на небесѣхь. да с(вѣ)тить се име твое, да прїидеть царствие твое. да боудеть воля твоꙗ ꙗко на небеси и на земли. хлѣбь нашь насоущныи даждь намь дьньсь, и ѡстави намь дльги наше, ꙗко же и мы ѡставаꙗемь дльжникомъ нашимь. и не вьведи нась вь искоушение. нь избави нас' ѿ лоукаваго. ꙗко твое ест' царство и сила и слава вь вѣкы амїнь.

ѿ Матѳеа зач. и҃—и҃д.

Рече господь. Не соудите, да не ѡсоуждени боудете. им' же бо соудомь соудите, соудеть вамь. и вь ню же мѣроу мерите, вьз'мерит' се вамь. Что же видиши соучьць вь оцѣ брата твоего. а брьвна иже ест' во оцѣ твоемь не уюеши (видѣши?) или како речеши братоу своемоу. ѡстави измоу и соучьць изь очесе твоего. и се брьв'но вь оцѣ твоемь. лицемѣре, изми прьвѣе брьв'но изь очесе

твоюго. и тогда прозрѣши изети соуѵьць из оуесе брата твоюго. Не дадите свѣтаго ѯомь, ниже помѣтанте бисерь вашихь прѣд свинїами. да не когда попероуть ихь ногами своими, и вращьше се растрьгноут' вы. Просите и дасть се вамь. ищѣте, и обрѣщете, тьцѣте, и ѿврьзет' се вамь. в'сакь бо просеи, приюмають. и ищеи, ѡбрѣтають. и тьлкоущоумоу ѿврьзет' се. Или кто юст' ѿ вась ѵловѣкь, юго же аще вьспросить синь свои хлѣба. егда камень подаст' юмоу, и аще рыбы вьспросить, юда змию подасть юмоу, аще ѹбо вы лоукави соуще вѣсте даванїа блага давати ѵедомь вашимь. кол'ми паѵе ѡтць вашь иже юст' на небесѣхь дасть благаа просещїимь оу него. Вса оубо юлико аще хощете да твореть вамь ѵловѣци, тако и вы творїте имь. се бо юст законь и пророци.

Ѿ Марка свѣтою Єѵаггелїе.

Глава а҃—ѕ҃.

Зачело єѵаггелїа їс(оусь) христова сина божиа. ꙗко же ю писано вь пророцѣхь. се азь посилаю аггела моюго прѣд лицемь твоимь. иже ѹготовить поуть твои прѣд тобою. Глась вьпиющаго вь поустыни, оуготоване поуть господьнь. правы творите стьзы юго. Бысть їоанинь крс'те вь поустыни, и проповѣдаюе крщение покаꙗниꙗ вь ѿпоущенїе грѣховь, и исхождаше к'нюмоу вса їѹдеискаа страна. и їероусалимꙗне, и крщахоу се вси вь їорданѣ рѣцѣ ѿ него исповѣдающе грѣхы своюе. Бѣ же їоанинь облѣчень власы вельблоужди, и поꙗсь ѹсиꙗнь о чрѣслѣхь юго, и ꙗди акриды и медь дивїи. И проповѣдаше глаголют. гредеть крѣпляи мене вь слѣдь мене. юмоу же нѣсмь достоинь поклонь се раздрѣшити рѣмене сапогь юго. азь оубо крстихь вы вь водѣ, тъ же кр'стит' вы доухомь свѣтымь. И быст' вь ѡнѣхь днехь. Прїиде їсоусь ѿ назарета

галїлейскааго и кр'сти се ѿ Їѡанна вь Їѡрданѣ. и абие вьсходе ѿ воды, видѣ разводеща се небеса. и доухь ꙗко голоубь сьходещь на нь, и глась быст' с' небесе. тыи еси синь мои вьзлюбленыи, ѡ нем' же благоволи.

Ѿ Марка ѯ҃ив—ѯ҃ив. (152—159).

Рече господь своимь оученикомь.

Небо и земла прѣидеть. а словеса моа не имоуть прѣити. О дьни же томь или ѡ часѣ никто же вѣсть. ни аггели иже соуть на небеси. ни синь. тькмо ѿць єдїнь. Блюдѣте, бдите, молите се, невѣсте бо когда врѣме боудет. Ꙗко же чловѣкь ѿходе ѡставить домь свои, и давь рабомь своимь власть. и комоуждо дѣло своє, и вратникоу повелѣ да бдить. Бдити ѹбо. невѣсте бо когда господь домоу прїидеть. вечерь ли. или полоунощи, или вь кѹрогласшение. или ютро. да не пришьдь вьнезапоу обрѣщет' вы спеще. а ꙗ же вамь глаголю, в'сѣмь глаголю. бдите. Бѣже пасха и опрѣсньци по двою дьнию. искаахоу архїереи и книжници, како и льстию ємше ѹбиють. глаголаахоу же, нь не вь празднинь, еда како мльва боудеть вь людехь.

И соущоу емѹ вь вїфанїи вь домоу сїмѡна прокаженааго. вьлежещоу моу, прїиде жена. имоущїи алаваастрь мѹра нарьд'нааго пїстикїе драгые. и ськроушьши алаваастрь. вьлївааше емоу на главоу. бѣхѹ же етери негодоующе вь себѣ, и глаголюще. вь что гибель сїи мѹр'ни бысть можааше бо се мѹроо продано быти веще трїисьть пѣнезь и дати се нищїимъ. и прѣщаахоу ен. Їс(оусь) же рече. ѡстанѣте се ее. что ен троуды даете. добро дѣло сьдѣла ѡ мнѣ. в'сегда бо нищеє имате сь собою. и егда хощете, можете имь добро с'творити, мене же не в'сегда имате. еже имѣ сїи сьтвории. Вари помазати тѣло моє на погребение. амїнь глаголю вамь. идѣже аще про-

повѣсть се єѵаггеліѥ сс вь в'сем' мирѣ, и ѥже сьтворїи сїи. глаголано коудеть вь паметь ѥе.

ѿ Марка ѯ҃кѕ—ѯ҃аг.

Вь врѣме. Прїиде їѡсифь иже ѿ аримаѳеѥ. благоѡбразнь сьвѣтникь. иже и ть бѣ чаѥ царьствиѩ божиѩ, дрьзноу вьвьиде кь пїлатоу испроси тѣла їсоусова. пїлат' же дивь се аще юже вмрѣть. и призвавь сьтника, вьпроси и аще юже вмрѣть, и вѣдьвь ѿ сьтника, дасть тѣло їѡсифови. И коупль плащаницоу и сьньмь и ѡбвии плаштаницею. и вьложи вь гробь, иже бѣ исѣчень ѿ камене. и привали камень на дв'ри гробоу и ѡтиде, марїа же магдалїини и мариа иѡсиева зрѣсте гдѣ и полагахоу.

И миноувши соуботѣ марїа магдалїини, и марїа їаковлѩ, и саломїи коупише ароматы, да пришьдьше помажоуть їсоуса. И зѣло за оутра вь ѥдїноу соубооть. прїидоу на гробь вьсиѩвшоу сьлнцоу и глаголаахоу вь себѣ. кто ѿвалить намь камен ѿ двриии гроба. и вьзрѣкше и видѣше ѩко ѿвалѥнь бѣ камен, бѣ бо велїи зѣло. и вьлѣз'ше вь гробь, видѣше юношоу сѣдеща вь десныихь, ѡдѣнь вь одеждоу бѣлоу. и оужасоше се. Онь же глагола имь. не оужасаите се, кад ищете назарѩнина пропетаго, вьста нѣсть здѣ. Єе мѣсто їдѣже положише и. нь идѣть рьцѣте ѵченикоомь ѥго, и петрови, ѩко варѩет' вьи вь галїлеи ти и видите ѩко же рече вамь. И изьшьдьше бѣжаахе ѿ гроба. имѣше же ѥ трепеть и оужась. и никомоу же иичесоже рѣше. боѩхоу бо се.

ѿ Лоукы свѣтоѥ Єѵаггелїє.

Глава а҃. Зачело а҃.

Поиѥ же ѵбѡ многи начеше чинити повѣсть ѡ извѣстѡванихь вь нась вещехь. ѩко же прѣдаше намь иже

испрьва самовидци и слоугы бывше и словесы. изволи се и мнѣ послѣдьствовавшоу выше всѣхь испытно, по редоу тебѣ писати дрьжав'ныи ѳеофїле, да разоумѣюши о них' же навучиль се еси словесехь утврьжденїе.

Быст' вь дни ирѡда царѧ їюденска иреи нѣкыи именем' захарїа ѡ ефимерїе авїа. иже на его ѿ дьщерь аарѡнь. и име ен елисаветь. бѣста же праведна оба прѣд богомь. ходещаа вь всѣхь заповѣдехь и ѡправданїихь господнїихь без'пороуна. и не бѣ има чеда. понеже елисаветь бѣ не плоды. и оба заматорѣвша вь дьнехь своихь бѣѧста. Быст же слоужещу ему вь чиноу чрѣды своюе прѣд богомь. по ѡбичаю иреискомоу. ключи се покадити вьшьд вь цьркв' господню. и все множьство людїи бѣ молитвѹ дѣюе вьнѣвь годь ѳуміама. явн же се ему аггель господьнь стоюе ѡ десноую ѡлтара кадилнаго. и смете се захарїа видѣвь и(хь). ї страхь нападе на нь. рече же к нему аггель, не бои се захарїа. за не оуслышана бысть молитва твоѧ. и жена твоѧ елисаветь, родить синь тебѣ. и нарече еши име ему їѡаннь. и боудеть радость тебы и веселиюе. и мнози ѡ рождьствѣ его вьзрадоують се. боудеть бо велии прѣд богомь. и вїна и сїкера не имать пити. и доуха свѣтаго испльнит' се еще из чрева матере своюе. и многыи ѿ сїновь иїсраилевь обратить вь господоу богоу ихь. и ть прѣдь идеть прѣдь нимь, доухомь и силою илїиною. обратити срдца ѿцемь на чеда. и противные вь моудрости праведныихь. изготовати господеви люди сьвршены. и рече захарїѧ вь аггелоу. по чесомоу разумѣю се. аз бо есмь старь. ї жена моѧ заматорѣвши вь дьнехь своихь. и ѿвѣщавь аггель, рече ему. азь есмь гавріиль прѣд'стоюи прѣд богомь. и послань есмь глаголати к' тебѣ. и благовѣстити тебѣ сїи. и се боудеши мльче и не могыи проглаcити. до него же дьне боудет' сїи. за невѣрова словесемь моимь. иже сьвоудоут' се вь врѣме

своѥ. и бѣше людиѥ ждоуще ѕахариѥ. и чюждахоу се
ѣ снѣщоуѥмоу ѣ цркви. Изьшьд' же не можаше гла-
голати ѣ нимь. и разоумѣше ꙗко видѣниѥ видѣ ѣ цр-
кви. и та бѣ помаваѥ имь. и прѣбываше нѣмь. и быст
ꙗко испльнише се дьниѥ слоужби ѥго. иде ѣ домь свои.

По сихь же дьнехь ѕачеть Єлїсаветь жена ѥго. и та-
ꙗше месець петь. глаголющи, ꙗко тако мнѣ створи го-
сподь ѣ дьни ѣ ѥиже же призрѣ ѿѥти поношениѥ моѥ ѣ
чловѣцѣхь.

Ѿ Лоукы ѕачело ѩ҃е—ѩ҃ѳ.

Во врѣмѣ ста Їсоусь на мѣстѣ равнѣ. и народь ѹче-
никь ѥго. и множьство много людїи. ѿ все їудеѥ и їе-
роусалима. и помориꙗ тирьска и сїдоонска. иже прїидоу
послоушати ѥго. и изцѣлити се ѿ недоугь своихь. и страж-
доущеи ѿ доухь нечистыхь. и исцѣлꙗхоу се. и вьсь народь
искаше, прикасати се ѥмь, ꙗко сила ѿ ѥго исхождаше,
и исцѣлꙗше в'с'е. И ть вьзведь оуи свои на ѹченикы своѥ,
глаголаше. Блажени нищїи, ꙗко ваше ѥст' цьствиѥ бо-
жиѥ. Блажени алчющии ныни, ꙗко насытите се. Блажени
плачющии се ныни, ꙗко вьсмѣѥте се. Блажени боудете
ѥгда вьзненавидеть вась чловѣци. и ѥгда разлоучет' вы
и поносеть. и пронесоуть име ваше ꙗко зло сина чло-
вѣчаскаго ради, вьзрадоуите се ѣ та дьнь, и вьзиграите,
се бѡ мьзда ваша многаа на небеси.

Ѕачело ѩ҃.

Рече господь ѣ пришьдшїимь к' ѥмѹ їуде. Горѥ
вамь богатьїимь. ꙗко ѿстоите утѣшениꙗ вашего. горѥ
вамь насыщенїи ныни, ꙗко вьчалчете, горѣ вамь смѣющеи
се ныни, ꙗко вьрыдаѥте и вьз'плачете. Горѥ егда до-
брѣ рекоуть вамь вси чловѣци. по сим' бѡ творꙗ хоуль
же пророкомь ѿци ихь. Нь вамь глаголю слышещїимь, лю-

бите врагы ваше, добро творите ненавїдещїимь вась благословите кьлноуще ѥе вы. Молите се за твореще вамь ѡбидоу. бнющоумоу те вь ланитоу, подаждь и дроугоую. и ѿ вьзнимающааго ризоу и срачице невьзбрани. вьсакомоу же просещоумоу ѹ тебе. дан. и ѿ вьзнимающааго твоѧ, не истеза. И ꙗко же хощете да твореть вамь чловѣци, и вы творите имь такожде. И аще любите любещеѥ вы, каѩ вамь хвала ѥст'. ибо и грѣшници любещеѥ ихь любеть, и аще благотворите благотворещїимь вамь, каѩ вамь хвала ѥст'. ибо и грѣшнїци тожде твореть. и аще вь заимь даѥте ѿ них' же чаѥте вьспрѥти, каѩ вамь хвала ѥст. ибѡ и грѣшници грѣшникомь вь заѥмь дають. да вьспрїимоуть равнаѩ. обаче любите врагы ваше, и благотворите и вь заимь дайте ничесо же чающе, и боудеть мьзда ваша многаа. и боудете синоове вышнаго. ꙗко ть благь ѥст', на без'благодатныѥ и зльїѥ, боудѣте ѹбѡ милосрди, ꙗко же и ѿць вашь милосрдь ѥст. И не соудите, и не соудеть вамь. и не ѡсоуждайте, да не ѡсоуждени боудете. ѿпоущайте, и ѿпустеть вамь. дайте, и дасть се вамь. мѣроу доброу натканоу и по троусноу и прѣлиѩющоу се. дадеть на лоно каше. тою бо мѣрою ѥю же мѣрите, вьзмѣрит' се вамь.

Ѿ Лоуки (одломак зачела ѿ҃лѳ).

(упореди С. Новаковића: „Примери српско-слов. црквене књижевности" из леванђеља Буканова на стр. 78: „Лука XXIV. 12—35).

Вь врѣме ѡно Петарь вьставь тече кь гробоу. и приникь видѣ ризы лежеще ѥдины. и иде дике се вь себѣ бывшоумоу. И се два ѿ нїхь бѣста идоуща вь тьжде дьнь. вь вьсь ѿстоѥщоу стадии шест и десеть ѿ іероусалима. ѥи же име емма҃ѹсь. и таа бесѣдоваста кь себѣ ѡ всѣхь сїихь прїключьшїих' се. и быст' бесѣдоующема има. и сь

въпрашающема се има. и самъ Їсоусь приближи се. и
идѣаше с нима. оуи же ею дрьжаста се, да его не по-
знаета. реуе же к' нима. уто соуть словеса сїи, ѡнихъ
же стезаета се к' себѣ идоущаа. и еста дрехла. ѿкещав'
же еднинь емоу же име клеѡпа. реуе емоу. ты ли еднинь
пришьлць еси въ Їероусалїмь, и не ую бывшїихь въ нѥмь
въ дьни сиѥ. и реуе има. ѡ коихь. ѡна же рекоста емоу.
яже ѡ Їсоусѣ назарянинѣ. иже быст' моужь пророкь. силнь
дѣломь и словомь прѣдь богомь и всѣми людми. и како
и прѣдаше архїерей и кнезї наши на ѡсоуждениѥ сьмрьти.
и распеше и. мы же надѣахом' се яко сь ест' хоте из-
бавити ислраиля. нь и надь всѣми сїими. третїи дьнь сь
имать дьньсь ѿнели же сїи быше. нь и жены етеры ѿ нас
ѹжасише ны бывшеѥ рано ѹ гроба. и не ѡбрѣт'ше тѣлесе
его прїидоше глаголюще. и явлениѥ аггель видѣше иже
глаголють и жива. и идоше етеры ѿ нась въ гробоу, и
ѡбрѣтоше тако яко же и жены рѣше самого же не ви-
дѣше. И тъ реуе к нима. ѡ несмисльна и кьсна срдцемь
вѣровати ѡ всѣхь яже глаголаше пророци. не тако ли по-
добаше пострадати христоу, и вьити въ славоу свою. и
начьнь ѿ моусеа и ѿ свѣхь пророкь, сказаше има ѡ всѣхь
писанихь яже бѣахоу ѡ нѥмь. и приближише се въ
вьсь въ ню же идѣста. и ть творяше се далеуе ити. и
моуждаста и глаголюща, ѡблези с нама яко при вечерѣ
ест, и прѣклонилъ се есть юже дьнь. и вьниде с нима
ѡблещи, и бысть яко възлеже с нима, приѥмь хлѣбь бла-
гословеи. и прѣломь даяше има. ѡнѣма же ѿврьзоста се
ѡчи, и познаста и ть невидимь бысть нима и рѣко-
ста к' себѣ, не сердце ли наю горе бѣ въ наю, егда гла-
голаше нама на поути. и яко сказаше нама писаниѧ.
и въставша въ ть чась възвратиста се въ Їероусалимь. и
ѡбрѣтоста сьвькоупльше се еединого на десте, и иже бѣа-
хоу с ними. глаголюще. въ истиноу яко въста господь.

и ꙗвн се сїмоноу. и ть повѣдаста ꙗже быше нма на поути. и ꙗко позна се нма вь прѣломленїи хлѣба.

Сїи же нмь глаголющїнмь. самь їсоусь ста по срѣдѣ нхь.

Ѿ Іоанна светоѥ Єуаггелїѥ.

Зачело а̃ и в̃.

(упореди Стојана Новаковића: „Примери српско-слов. црквене књижевности“. стр. 79).

Искони бѣ словѡ и слово бѣ кь богоу, и богь бѣ словѡ. се бѣ искони кь богоу. ї вса тѣмь быше. и безь него нчто же бысть, ѥже бысть. вь томь животь бѣ, и животь бѣ свѣть чловѣкоомь. и свѣть вь тьмѣ свѣтит' се и тьма его не ѡкеть. Быст ча(овѣ)кь послань ѿ бога, нме ѥмоу їоаннь. сь прїнде вь свѣдѣтелство да свѣдѣтельствоуѥть ѡ свѣтѣ (1), да свн вѣроу нмоуть нмь. Не бѣ ть свѣть, нь да свѣдѣтельствоуѥть ѡ свѣтѣ (2). бѣ свѣть истинныи нже просвѣщаѥть всакаго чловѣка гредоущаго вь мнрь. вь мнрѣ бѣ (3), и мнрь тѣмь бысть, и мнрь его не позна. Кь своꙗ прїнде, и свои его не прнѥше. ѥлико же нхь прнѥт ѥ (4), дасть нмь ѡбласть чедомь божнѥмь быти вѣроующїнмь вь нме его. нже не ѿ крьви ни ѿ похоти пльтьскїѥ ни ѿ похоти моужьскыѥ, нь ѿ бога родише се. И слово пльть бысть и вьселн се кь нась. и видѣхомь славу его, славоу ꙗко ѥдинорѡднаго ѿ ѿца испльнь благодѣти и истины. Іоаннь свѣдѣтельствоуѥть ѡ

---

(1) до (2) Што је овде наведено у Ст. Новаковића: „Примери срп. слов. црк. књижевности“ на стр. 80.

(3) У поменутом делу и на истој страни изостале су ове речи: „вь мнрь бѣ“.

(4) У поменутом делу на истој страни стоји „прнѥть н“, а овде „прнѥть ѥ (его)“.

нѥмь и въꙁва глаголѥ. сь бѣ ѥго же рѣхь по мнѣ гредыи прѣдь мною бысть, ꙗко прьвѣи мене бѣ. И ѿ испльнѣниꙗ ѥго, мыи в'си въспрнѥхомь и благодѣть. ваꙁь благодѣть. ꙗко ꙁаконь мѡусеѡмь дань (¹) бысть. благодѣть. же и истина ї(со)у(сь) христомь бысть. (кьньць пас. понед. свѣтлыиѥ нед.).

„Бога никто же видѣ ни гдѣ же. єдинородныи сынь сыи въ лѡнѣ ѡтуи, ть исповѣда. И се ѥсть свѣдѣтельство їѡанново, ѥгда послаше жидове ѿ їероусалима жьрце и левиты. да въпросеть и̑. тыи кто ѥси. и исповѣда и не ѿкрьже се. и исповѣда ꙗко нѣсмь аꙁь христось. и въпросїше и̑. что ѹбѡ. илїа ли ѥси тыи. и глагола нѣсмь. пророкь ли ѥси, и ѿвеща. нии. рѣше же ѥмоу, кто ѥси да ѿвѣть дамыи пославшїимъ' ны. что глаголѥши ѡ тебѣ самомь. И рече, аꙁь глас въпиющаго въ поустыни. исправите поуть господьнь ꙗко же рече исаїа пророкь. И посланїи бѣꙗхоу ѿ фарїсеи, и въпросише и̑ и рѣше ѥмоу, что ѹбѡ крштаѥши аще тыи нѣси христос. ни илїа. ни пророкь. Ѿвеща имь їѡаннь глаголѥ. аꙁь крьщаю вы̑ въ водѣ. посрѣддѣ же вась стоить, ѥго же вы̑ невѣсте. сь̑ ѥст гредыи по мнѣ иже прѣд мною быст. ѥмоу же нѣсмь аꙁь достоинь да ѿрѣшоу рѣмене сапогоу ѥго. Сїи въ виѳаварѣ быше ѡбонь поль їѡрьдана. идѣже бѣ їѡаннь крьсте.

Въ оутрѣ иже видѣ їѡаннь їсоуса гредоуща к' себѣ. и глагола сѐ агньць божии въꙁемлѥн грѣхы мироу. Сь ѥст' ѡ нем' же аꙁь рѣхь. по мнѣ гредеть моужь иже прѣдь мною быст. ꙗко прьвѣи мене бѣ. и аꙁь не видѣхь ѥго. нѣ̑ да ꙗвит' се їисраилѣви, сего ради прїидохь аꙁь въ водѣ крьсте. И свѣдѣтелствова їѡаннь глаголѥ, ꙗко вїдѣхь доухь сьходещь ꙗко голубь с небе. и прѣбысть на нѥмь.

(¹) У помен. делу на истој страни изостала реч! „дань“.

и азъ невѣдѧхъ ѥго. нб посла вы ме крьстити въ водѣ. ть мнѣ реуе. надь иже ѹзрѣши доухъ сходещь и прѣбыкающь на нѣмь. ть ѥст' крьсте и доухоумь свѣтымь. и азъ видѣхъ и свѣдѣтельствовахъ. ꙗко сь ѥст синь божии.

CXI.

Јеванђелије бугарске редакције, писано је јамачно у почетку XIV века на хартији и на великом колу. Има бојадисаних слика 4 јеванђелиста, и врло лепих иницијала и шара. Име писца ни место, где је писано, не зна се. Биће, да је иста грешна рука и овај споменик осакатила.

ѿ Матѳеа светое благовѣстїе.

Зач. ѯ. ї. ѕі

Ісоусь христово рождьство сице бѣ. обрѫчене оубо быкши матери его марїи їѡсифови. прѣжде даже не съвнитиса има. ѡбрѣтеса имѧщи въ чрѣвѣ ѿ доуха света. їѡсифь же мѫжь еѫ праведень сын, и не хотѣ обличи еѫ. въсхотѣ тай ѿпоустити ѭ, сїа же емоу помыслившѫ. се аггелъ господьнь въ сънѣ ꙗви се емоу, глаголѧ. їѡсїфе синоу давидовъ, не оубои се прїати марїамь женѫ твоеѫ рождьшеѥсѧ въ неи, ѿ доуха ѥст света. родит же сина, и нареуеши имѧ емоу їисоусь, тъ бѡ спасеть люди своѧ ѿ грѣх' ихь, се же въсе бысть. да събѫдет са реуеное ѿ господа пророкомь глаголѧщїимь. Се дѣвѧ въ чрѣвѣ прїимет, и родит сина, и нарекѫт имѧ емоу еммануилъ. еже ѥст сказаемо, с нами богъ. въстав же їѡсифь ѿ сна, сътвори ꙗко же повелѣ емоу аггель господьнь. и приѧть женѫ своѫ. и не ѕнаѧше еѫ. донде же роди сина своего пръвѣнца, и нареуе имѧ емоу їсоус.

„И по нем идоша народи многи ѿ галилеѧ и десети град. и ѿ їероусалима и їоудеѧ. и съ онаго полꙋ їѡрданѣ. оузрѣвъ же народы. възыде на горѫ и сѣдшоу емоу, пристапиша къ немоу ꙋченици его и ѿвръзь оуста своа, оучаше ихь глаголѧ. блаѧженни нищїи доухомь, ꙗко тѣх ц'рствїе небесное. блаженни плачѧщеи, ꙗко ти оутѣшатсѧ. блаженни кротцїи, ꙗко ти наслѣдат землѧ, блаженни алчющеи и жѫждѫщеи правды, ꙗко ти насытатсѧ. блаженни милостивїи, ꙗко ти помилокани боудѫть. блаженни чистїи срдцемь, ꙗко ти бога оузрат'. блаженни миротворци, ꙗко ти синове божїи нерекѫт се, блаженни изгнани правды рад, ꙗко тѣ ест цьрствїе небесное. блаженни есте егда поносат вам, и ижденѫть и рекѫт въсѣкь зъ глаголъ на вы лъжѫще мене ради. радоуитеса и веселитеса ꙗко мъзда ваша многа на небесехь (конць прѣподобным). Тако бо изгнаша пророкы иже бѣша прѣжде вас. вы есте соль земли, аще же соль обоуает. чимь ѡсолит са. ни въ что же бѫдет к томоу. тъчїа да изсыпана бѫдет' вънъ и попираема человѣкы.

Вънемлѣте милостина ваша не творити прѣд человѣкы, да видими бѫдете ими. аще ли же ни, мъзды не имате ѿ ѡца вашего иже ѥсть на небесех. егда оубо твориши милостына, не въстрѫби пред собоѫ ꙗко же лицемѣри творат въ сънмищих и въ стегнах, ꙗко да прослават са ѿ человѣкь, аминь глаголѧ вам васпрїемлат мъздѫ своѫ. тебѣ же творѧщѫ милостына. да не оувѣсть шоуица твоѧ, что творит десница твоа. ꙗко да бѫдеть милостыни твоа вь таинѣ. и ѡтьць твои вида и въ таинѣ. тъ възда тебѣ ꙗвѣ. и егда молиши са, не бѫди ꙗко же лицемѣри, ꙗко же любат въ сънмищих и въ стегнах пѫтїи стоѫще молити са, ꙗко да ѧвѧтсѧ человѣкомь. аминь глаголѧ вам, ꙗко васпрїимѫт мъздѫ своѫ. ты же егда молиши се вънинди въ клѣт своѫ, и затворивь двери

твоѧ, помоли сѧ ѡцоу твоемоу иже въ таинѣ, и ѡтьць твои видѧ и въ таинѣ, въдаст тебѣ ꙗвѣ, молѧще же сѧ, не лише глаголите ꙗко же ѧзычници, мнѧт бо ѧко въ много глаголаніи своемь ѹслишани боудѫть. не подобите се оубо имь. вѣсть бо ѡтьць вашь ихже требѫете прѣжде прошеніа вашего. сице оубо молитеса вы. Ѿче нашь иже еси на небесех, да свѣтит сѧ имѧ твое. да пріидеть царствіе твое, да бѫдеть волѧ твоѧ. ꙗко на небеси и на ꙁемли, хлѣбъ нашь насѫщныи даждь намь днесь, и ѡстави намь дльгы нашѧ. ꙗко и мы ѡставлѣем дльжником нашим. и не въведи нас въ напасть, нъ ꙁбави нас ѿ лѫкавааго. ꙗко твое est царствіе и силѧ и слава въ вѣкы аминь".

Ꙁаѹ. ѯs.

„Реѹе господь къ пришедшим к немоу іѹдеѡмь.

„Горе вам' книжници и фарисее лицемѣри. ꙗко ѕиждете гробы пророѡуьскыѧ. и красите ракы праведных и глаголете, аще бихом были въ дьни ѡтъць наших, небихом оубо ѡбещници ныь были въ кръ'ки пророкъ, тѣм же сами свѣдѣасткоуете себѣ, ꙗко синоке есте ꙁбившіихь пророкы. и вы исплъните мѣрѫ ѡтьцъ вашихъ, ꙁміѧ по рожденіа ехїднова, ѧко ѹбѣжите ѿ сѫда ѡгнѣ геенскаго. сего ради се ѧзь посла къ вамь пророкы. и прѣмѫдры. и книжникы, и ѿ них оубіете и распънете. и ѿ них біете на сънмищих вашихъ. и нѫденете ѿ града въ град. ꙗко да пріидет на вы въсѣка кръвь праведна проливаема на ꙁемли, ѿ кръве авела праведнаго, до кръве ꙁахаріа сина варахіина. его же оубисте междѫ церковіѫ и ѡлтарем. аминь глаголѧ вам, ꙗко пріидоу въсѣ сіа нарѡд' съ. іероусалимь. ꙁбивыи пророкы и каменіемь побиваѫ посланныѧ къ немоу. колѧ краты въсхотѣх събрати чѧда твоѧ, ꙗко же събирает кокошь птенца своѧ под крилѣ и не въсхотѣ-

сте, се ѡставлѣет сѧ вам домь вашь поустѣ, глаголѧ бѡ вам, ꙗко не имате мене видѣти ѿ селѣ, донде же реуете благословемь градыи въ имѧ господне".

Ѿ Марка глава а҃. ѹ҃д.

Зачало еуаггелїа Їсоус христова сина божїа. ꙗко же est писано въ пророцѣх. се азь посилаѭ аггела моего прѣд лицем твоимь. иже оуготовит пѫть твои прѣд тобѫ. гласа вапїѧщаго въ поустыни. ѹготоваите пѫт господьнь правы творите стъзѧ его. Быст Їѡаннь крстѧ въ поустыни и проповѣдаѧ крщенїе покаанїа. въ ѿпоущенїе грѣховь и исхождаше къ немоу въсѣ їоудеискаѧ страна, и їероусалимлѣне. и крщаахѫ сѧ въси въ їѡрдани рѣцѣ ѿ него, исповѣдаѧще грѣхы своѧ. бѣ же Їѡаннь ѡблъчень власы велбѫжды, и поясь оусмѣнь ѿ чрѣслех его, ꙗды акрїды и мед дивїи. и проповѣдааше глаголѧ. градет крѣплїи мене въ слѣд мене. емоу же нѣсмь достоинь прѣклон сѧ раздрѣшити ремень сапог его. азь оубо крстѧ вы въ водѣ. тъ' же крстить вы доухомь свѣтыим".

„Реуе господ, иже аще поустить женѫ своѫ. и ѡженит сѧ иноѫ, прелюбы твори на нѧ. и аще жена поустить мужа. и посагнеть за иного, прѣлюбы творит. И приношаахѫ къ немоу дѣти да коснет сѧ ихь. оученици же прѣщаахѫ приносѧщїимь. видѣв же Їсоус, негодова и реуе имь. ѡставите дѣтеи приходити къ мнѣ. и не бранїте имь. тацѣх бо est царствїе божїе. аминь глаголѫ вамь, иже аще не прїимет царствїа божїа ꙗко ѡтроуа не имат вънити въ не. и ѡбьемь их възложи рѫцѣ на нихь, и благословѣше ихь.

Въ времѧ ѡно, исходѧщоу Їсоусови на пѫт, притекь некыи поклони сѧ на колѣнѫ емѹ. въпрашааше его. оучителю благыи, что сътворѧ да живот вѣчныи наслѣд-

ствоуа, їсоус же реуе емоу. что ма глаголеши блага. никто же благъ тъкмо єдинь богъ, заповѣди вѣси. непрѣлюбы сьтворши, не оубїи не оукради. не лжи свѣдѣтелствоуи. не обиди. чти отца твоего и матере. онъ же ѿвѣщавь реуе емоу. оучителю, сїа нъсѣ съхранихъ ѿ юности моеа, їсоусъ же възрѣвь на нь, възлюби его. и реуе емоу. єдинаго єси не доконуаль. иди єлика имаши продажд. и дажд нищїимь. и имѣти имаши скровище на небеси. и прїиди ходивъ слѣд мене възем крсть. он же драхаль бывь ѡ словеси, ѡтиде скръбь. бѣ бо имѣа стяжанїа многа. и ѣь зрѣвь їсоус глаголе оучеником сконм. Како не оудовь имаще и богатьство, къ цьрствїе божїе вънидѫт. оученици же оужасаахѫ са ѡ словесех его. їсоус же пакы ѿвѣщавь глагола имь. чада како не оудобь оупованщеи на богатьство къ цьрствїе божїе вънити, оудобѣс бо єсть велбѫдоу сквозѣ иглинѣ оуши пронти. не же богатоу къ цьрствїе божїе вънити, они же излиха дивлѣахѫ са глаголаще къ себѣ. то кто может' спасень быти. възрѣв же на ни їсоус, глагола. ѿ человѣкь се не възможно, нѫ ѿ бога. въсѣ бо възможна сѫт ѿ бога.

ѿ Марка зач. ξφ ѿ.

Въ време оно. Прїиде їѡсифь нже ѿ арїмаѳеа благоѡбразень съвѣтникь. нже и тъ бѣ чаа цьрствїа божїа, дръзнѫвь вънидє къ пилатоу, и проси тѣло їсоусово. пилат же дивн са аще оуже оумрѣт. и призвавь сътника. въпроси его аще оуже оумрѣт. и видѣвь ѿ сътника, даст тѣло їѡсифови. и коупивь плащаница. и сънемь его, ѡбвить плащаницеа, и въложи его къ гробь, нже бѣ изсѣчень ѿ камене. и привали камень над двері гробоу, марїа же магдалини, и марїа їѡсїева зрѣстѣ где его полагаахѫ.

И минѫвши сѫботѣ, марїа магдалини, и марїа наковлѣ и салѡми, коупиша арѡмата, да пришедше помажать

Їсоуса. и зѣлѡ заоутра въ единѫ ѿ сѫбот', прїдоша на гробъ. въсїавшоу с'анцѹ, и глаголаахѫ къ себѣ, кто ѿвалит намь камь ѿ двери гроба. и възрѣкше видѣша ꙗко ѿваленъ бѣ, камень бѣ бо келїи зѣлѡ. и вълѣзше въ гробь, видѣша юнѫшѫ сѣшаща въ десны их ѡдѣань въ ѡдеждѫ бѣлѫ и оужасоша са. ѡн же глагола им не оужасанте са. Їсоуса ищете назарѣнина пропатаго; въстанѣст зде. се мѣсто идеже положиша его. иѫ идѣте ръцѣте оученикѡмь его и петрови, ꙗко варѣет вы въ галилеи. тамо его видите ꙗко же реуе вамь. и изшедше бѣжаша ѿ гроба имѣше же ихь трепет и оужась. и никомоу же ничьсоже рѣша, боахѫ бо са.

Прѣдисловїе еже ѿ Лѹки светаго Еѵаггелїа.

Лоука божъстьвныи антиѡхїанин бѡ бѣ родом, краѹь же хытростїѭ. и вънѣшнеи прѣмѫдрости многь, нетъѹїѭ же, иѫ Їевреиское наказанїе извыкь до конца. въ Їероусалимь пришед. и господь нашь оучаше. ꙗко же нѣцїи рекоша. и того быти ѿ седмьдесатих апостолъ. и ѿ мрьтвых въставшоу христови срѣсти съ клеѡпожь. вьзнесшоу же са господеви, и павлоу вѣровавшоу. быти съшестьвна и посѣдователѣ томоу глагола павлоу. и оуко съпїсавь еѵаггелїе съ въсѣкымь извѣстворь. ꙗко же и самое то научало его ѡвьавлѣеть, попат на десатих' лѣтѣх христова възнесенїа пишет же къ ѳеѡфилоу сѹгъкантѣ коусѫщоу и кнѧзоу. е же бѡ дръжавныи, на кнѧзех и игемѡнѣхь глаголаше са, и повель реуе, къ игемоноу фистоу. дръжавны фисте, и въсѣкь ѹеловѣкь боголюбивыи. дрьжавѫ над страстьми въспрїемь. Ѳеѡфилъ ест дръжавны. сирѣуь. боголюбець иже достоинь ест по истинѣ слышати свѣтаго еѵаггелиа.

Ѿ Лукы светое благовѣстїе.

Глава а҃. в҃ г҃.

Понеже оубо мнѡзи начѧша чинити повѣсть, ѡ извѣстованых' въ нас' вещехъ, ꙗко же прѣдаша нам' иже испръва самовидци и слоугы бывше и слѡвеси, изволи са ми не послѣдовав'шоу выше въсѣх' испытно, по рѧдоу писати тебѣ дръжавныи Ѳеофиле, да разоумѣеши ѡ них' же наоучиласа еси словесех' оутвръжденїе.

Быст въ дни рода царѣ Їоудеска,ереи нѣкыи именемь захарїа ѿ дьнныа чрѣды авїана. иже на его ѿ дъщерїи аарѡновѣх, и има еи елисавеѳь. бѣста бѡ праведна ѡба прѣд' богомь. ходаща въ всѣх' заповѣдех' и ѡправданїих' господних' безпороучна. и не бѣ има чада. понеже елисавет бѣ неплоды. и ѡба заматорѣвша въ дънехь своих' бѣста. быст' слоужащоу емоу въ чиноу чрѣды своеа прѣд' богомь. по ѡбычаж скещенства. ї слючи са емоу покадити вышед' въ црьковь господна. и въсе множество людїи бѣ молитвѫ дѣа въ нѣвъ год ѳуміїана. ꙗви же са емоу аггель господьнь стож ѡ десника ѡлтарѣ кадилнаго. и смѫти с(а) захарїа видѣвь. и страх' нападе на нь. рече же къ немоу аггель, не бои са захарїа, зане оуслышана быст молитва твоа. и жена твоа елисавсть, родит' сина тебѣ. и нареченеши има емоу їѡаннь, и бѫдет тебѣ радост и веселїе. и мнѡзи ѡ рождьствѣ его възрадоуѫт' са. бѫдет' бѡ велїи прѣд господемь, и вина и сикера не имат' пити. и доуха свѣта испльнит' са еще из чрѣва матере своеа. и мнѡги ѿ синовь їсраилевь ѡбратит' къ господоу богоу ихь, и тъ (тъ) прѣидеть прѣд нимь, доухомь и силою илїинож. ѡбратити срдца ѡцемь на чада, и противныа въ мѫдрости праведных', оуготовати господеви люди съвръшены. и рече захарїа къ аггелоу. поучсомь разоумѣѫ се. азь бо есмь старь. и жена моа заматорѣвши въ дьнехь

своих. и ѿвѣщавь аггелъ рече емоу. азъ есмь гаврїилъ предстоаи пред богомь, и посланъ есмь глаголати къ тебѣ и благовѣстити тебѣ сїа, и се бждеши млъча и не могы прогаагоолати, до него же дъне бждѫт' сїа за невѣрова словесемь моимь, иже съ бждет' са въ врѣма свое. и бѣша людїе ждѫще захарїа. и чюждаахѫ са къснащоу емоу въ црьквы. изшед же, неможааше глаголати къ нимь. и разоумѣша яко видѣнїе видѣ въ црькви и та бѣ помавая имь. и пребывааше нѣ'м. и быст яко исплъниша са дьнїе слоужбы его, иде въ дом свои. По сих же дьнехь, зачат' елисавет' жена его и тааше са мьсьць пат. глаголаци яко тако мнѣ сътвори господь въ дьни въна же призрѣ ѿяти поношенїе мое въ человѣцѣхь.

Ѿ Лоуки зач. нѣ.

„И быст въ негда быти емоу на мѣстѣ нѣкоемь молящѫ са. и яко преста, рече нѣкїи ѿ оученикь его къ немоу, господи. наоучи ны молити са, яко же Їоаннь наоучи оученикы свои. рече имь. егда молитеса, глаголите. Ѿче нашь иже еси на небесех'. да свѣтит са има твое, да прїидет царьствїе твое. да бждет воля твоя яко на небеси и на земли. хлѣбь насѫщныи подави нам на въсѣкь дьнь, и ѡстави нам грѣхы наша, ибо и сами ѡставлѣемь въсѣкомоу дължникоу нашемоу. и не въведи нас въ искоушенїе. нѫ избави нась ѿ лѫкавааго. и рече къ нимь. кто ѿ вась имат' дроуга. и идет' къ немоу полоуноши. и реченть емоу. дроуже, даждь ми въ заимь три хлѣбы, понеже дроуга прїиде съпѫтникъ мнѣ, и не имамь чьсо предложити емоу, и тъ изъ'атрѣадоу. ѿвѣщавь реченть, не твори ми троуды. оуже двери затворены сѫт'. и дѣти моя съ мною наложи сѫт' и не могѫ въставь дати тебѣ, глаголя же вам'. аще и не даст' емоу въставь за не дрѫгь емоу ест'. нѫ за безѡчество его въставь даст

емоу елика требѫте. И азъ вам' глагола, просите, и даст са вамь. ищете, и обрѣщете. толцѣте, и ѿвръзеть са вамь. въсѣкь бо просан прїемлет'. и ищѫ и обрѣтаеть. и тлъ'коущомоу ѿвръ'зет са. Которааго же вас ѿца въпросит' синь хлѣба, еда камень подасть емоу; или рыбы. еда въ рыбы мѣсто, змїѫ подаст' емоу; или аще просит' яица, еда подаст емоу скрънїѫ; аще оубо вы зли сѫще, оумѣете даанїа блага даати чадомь вашим', колми паче ѿць иже съ небесе даст' доухь свѣть просящїим' од него".

Ѿ Лоуки зач. ѯ.

„Свѣтилникь телоу ест око. егда оубо око твое просто бѫдет', въсе тѣло твое свѣтло бѫдет. егда же. лѫкаво бѫдет', и тѣло твое темно (бѫдет'). блюди оубо еда свѣт' иже въ тебѣ, тъма ест'. аще бо тѣло твое въсе свѣтло, не имы нѣкыа части темны, бѫдет' свѣтло въсе. яко се еда (егда) свѣтилникъ блистанїемь просвѣщает са. егда же глаголааше, молѣше его фарисеи нѣкыи да обѣдоует оу него. въшед' же възлеже, фарисеи. же видѣ въдивн са. яко не прѣжде кр'сти са прьвѣе обѣда. рече же господь къ немоу, нинѣ вы фарисее. вънѣшне естъ клѣнници и блюдоу очищаеть. въ натрънее же ваше, пльно грабленїа ест' и лѫкавства. безоумнїи, неи же ли сътвори вънѣшне. и вънатрънее сътворилъ ест; обаче въ сѫщих дадите милостина. и се въсѣ чиста вам' бѫдѫт'.

Ѿ Їоанна свѣтое благовѣствованїе.

Въ светѫ и вел. нед. пасхы на лїтии.

Глава а.

Въ началѣ бѣ слово, и слово бѣ къ богоу, и богъ бѣ слово. се бѣ искони къ богоу. въсѣ тѣмь быша. и без' него нищо же быст', еже быст', въ томь живот' бѣ,

и живот' бѣ свѣть ѵеловѣкомь. и свѣть въ тъмѣ съв'тит' са, и тьма его не обьлать. Быст' ѵеловѣкь послань ѿ бога има емоу Їоаннъ сѣ пріиде въ свѣдѣтелство. да свѣдѣтелствоует' ѡ свѣтѣ. да вѣси вѣрѫ имат' емоу. не бѣ тъи свѣт, нѫ да свѣдѣтелствоуеть ѡ свѣтѣ. бѣ свѣть истинныи, иже просвѣщаеть вѣсѣкаго ѵловѣка граджщаго въ миръ. въ мирѣ бѣ. и миръ тѣмь быст', и миръ его не поѕна. въ своа пріиде и свои его не приаша. елици же приаша его, даст' имь ѡбласт' ѵадомь божїемь быти вѣроующїимь въ има его. иже не ѿ кръви, ни ѿ похати плътескиа, ни ѿ похоти мѫжскиа, нѫ ѿ бога родишь са. и слово плъть бысть, и въсели са въ ны. и видѣхом' славѫ его, славѫ ꙗко единородиаго ѿ оца исплънь благодѣти и истины. Їоаннъ свѣдѣтелствоует' ѡ нем', и вьѕва глагола, съ бѣ его же рѣх', иже по мнѣ градыи, прѣд' множ быст. ꙗко пръвѣе мене бѣ. и ѿ исплъненїа его, мы вѣси приахом и благодѣть въѕь благодѣть. ꙗко ѕаконь моусеѡмь дань быст'. благодѣть же и истина Їсоус' христомь быст". (Коньць пасцѣ).

Ѿ Іоанна ѕаѵ. в.

„Бога никто же видѣ нигде же, единородныи синь сын въ лонѣ ѡтуи, тъ исповѣда. и се ест' свѣдителство Їоанново. егда послааша жидове ѿ Їероусалима Їерѣ и левиты да въпросать его, ти кто еси, и исповѣда. и не ѿврѣже са, и исповѣда. ꙗко нѣсмь аѕь христос'. и въпросиша его. что оубо, иаїа ли еси ты, и глагола нѣсмь. пророкь ли еси; и ѿвѣща ни. рѣша же емоу. кто еси, да ѿвѣть дамы пославшимь ны. что глаголеши ѡ тебѣ самом. рече. аѕь глась капїѫщаго въ поустыни, исправите пѫты господьнь. ꙗко же рече исаїа пророкь. и посланїи бѣхѫ ѿ фарїсеи. и въпросиша его, и рѣша емоу. что оубо крьщаеши аще ты нѣси христось. ни иаїа. ни пророкь. ѿвѣща имь Їоаннь глаголѫ, аѕь крьщаа водоѫ. по срѣдѣ же вась стоить,

его же вы не вѣсте, тъ єст' градыи по мнѣ. иже прѣдо множ быст'. емоу же нѣсмь азъ достоинь да ѿрѣшж ремень сапогоу его; сна въ виѳаварѣ быша ѡбонь поль Їѡрданѣ, идѣ же бѣ Їѡаннь кръста.

Въ оутрѣи же, видѣ Їсоуса граджща къ себѣ. и глагола. се агнець божїи вьземлаи грѣхи мироу. се єст ѿ нем же азъ рѣх'. по мнѣ градет' мжжь. иже прѣдомож бысть. ꙗко пръвѣе мене бѣ. и азъ не видѣх его. иж да ꙗвит са їсраилѣви. сего ради прїидох' азъ въ водѣ крьста. и свѣдителствова Їѡаннь глагола. ꙗко видѣх' доухь сьхѡдащь ꙗко гѡлжбъ съ небесе, и прѣбыст' на нем'. и азъ невѣдѣахь его, иж пославыи ма крьстити водож. тъи мнѣ реуе, надь него же оузриши доухь съходащь и прѣбыважщь на нем'. и тъ єсть крстаи доухомь свѣтымь. и азъ видѣхь и свѣдител(ь)ствовах'. ꙗко съ єсть синь божїи.

CXII.

ОПШТАК

или општи минеј од 1-ог септембра до краја августа печатао у Ердељу, **„ѡсвєщєнии митрополит Гєнадїє Арделски“** јамачно у првој половини XVI века јер у Синаксару св. Саве казује се за моћи светитељеве: **„и приносаше є съ вьсакою чьстїю вь землю ѡтьчьствїа своєго идѣже и до нинѣ лежат“.** А зна се, да је Синан паша однео св. моћи (из Милешеве) 29 априла 1595 год. У овом општаку од српских светитеља помињу се: **„новєврїа вь а҃і. Памєт свєтаго вєлико моучєника вь царєхь Стєфана срьбскаго. Въ д҃і. генварїа. Иже въ свєтыих ѿца нашєго Савы прьваго архїєпископа србськаго. Въ г҃і. февраварїа. Паметь свєтаго ѿца нашєго Сумєѡна срьбскаго оучитєла“.**

Овде саопштавамо одломак из поговора митрополита Генадија, из кога се види, ко је печатао ову књигу:

— — — — — — „предаше нам сїю дꙋше спасꙋю книгꙋ, глаголеши сь — — вь нх же имена къ сѣмь светынмь избраннымь, пророкомь, — — мь, светителємь, и прѣподобнымь, и проꙋнмь светынмь. Вь лѣ ...* ѡбхожденїе въ нємь положихомь слоꙋжбы, съ агрипинїам ..... иже имеють славословїе, и проꙋаа.

Ꙗко же краснымн цвѣтци рансцїими оукрашаєм' се. помни .... тѣхь прѣкрасная бдѣнїа и пѣнїа, и къ сѣнощила славосло ..... паꙋе меда сладьꙋаншаа грьтаноꙋ.

Тѣм' же изволєнїємь великаго господа Бога и спаса нашего Їсоꙋс Христа ..... дѣти дароꙋ светаго Дꙋха. Азь ѡсвєщєнии митрополить ... Гєнадїє ар'дѣлски. Видѣвшїи послѣдными врѣмен ..... ѿ инѡвер'нынхь ієзыкь, великоє раздроꙋшенїє и поперенїє свет .... цр'квь, и оумалєнїє божьств'нынхь книгь. Оꙋвѣдєвь ꙗко .... житїа сего соꙋетная, и малотрєменная прѣходєщаа. И съ .... хь, єлика оꙋбо възмогохь оумомь постигноꙋти, ꙗже в .... въпрощенїю и свѣтлости светынхь цр'квынхь. Богоꙋ поспєшє ..... юнощоꙋ ми, къ желанїю моємоꙋ. Съписахь и сьставихь сїю." — — — — — — — —

У овој књизи има и дрвореза, икона светитеља и празника. Слова су с почетка лепша и читкија, а на крају већ су искварена и нејасна. С почетка фали насловни лист предговор и цео први квартерион и први лист другог квартериона. Почетак службе св. Симеону столпнику попуњен је рукописом, који је јамачно из XVI века. На првом листу рукописа прилепљена је дрворезна слика св. Симеона, која је са печатаног првог листа исечена.

Квартериони су ћирилским словима а поједини листови овога римским цифрама избележени. Има свега 57 квартериона и неколико листова.

Овај општак прештампан је на сву прилику са врло старог рукописа, као се то види из палеографских знакова, по чистоти језика и по правопису. На жалост је ова књига оштећена на свршетку поговора, из кога би се дознало, по чијем је рукопису, у ком месту и које је године печатан. Држим, да је ова књига нове и до сада не познате редакције. У збирци овој значајно је, што су у Коморану сачувани примерци свији до сада познатих српских старих печатани књига, а овај општак био би, као што рекох, примерак нове редакције.

Септембра 14, на ваздвижење часнога крста Тропар гласи овако:

„Спаси господи люди своє, и благослови достоянїє своє, побѣди царємь нашимь на кар'кары дарѹє, и своє сьхранѧє крстом люди“.

Кондакь гл. д҃.

„Възнесе на кр'сть волею, те зьк'номѹ ти новомѹ гражданствѹ, щедроти твоє даръи Христе Боже, възв(е-с)ели силою твоєю вѣр'наго царя нашего, побѣдѹ дає ємѹ на сьпостати, пособїє имоущіє твоє, оружїє мира не побѣдимѹю побѣдѹ.

„Месеца Ѡхтомврїа д҃і. Преподобные матери наше Параскеви“.

На листу, где почиње служба св. Параскеви, има два записа, од којих је значајан онај с десне стране. Прво износим запис на дну листа, по што је онај други у свези с оним, и тако рећи оверење онога.

„Сыю книгѹ ѿкѹпи Степань Радѡнићь за свою дѹшѹ, и дадє є оу Сарайскѹ цр'ко(в). Да ние .... тко ће є ѿни(мити)“.....

Онај други запис гласи:

„По(д)пї(с)а М(есе)ца Ѡк(то)мра д҃і. д(ь)нь и тоу бешь вл(ади)ка Викторь бѹди(м)ски. Ле(т)о ҂ѕ҃рѹ҃г. (1685).

Оба записа написана су једном руком јамачно владике Виктора, који је 1685 год. долазио у Коморан.

Од стихира св. Параскеви исписао сам оне, које су због правописа, језика и садржаја свог значајна:

„Пришьствїе светых мощен твоих, срьпска ѕемлѧ ѡбогати се, и Христова цр'ква сих прїемши. мѵро подаѧвї ицѣлѣни красит се. въсе вѣрныи сьѕываеть. свето носивю и светѣю паметь твою празновати. тамо къ ним глаголюци. стрѣе исцѣленїа мѵро поѵрьпанте. та бо красна житїю ни въ ѵто же вьменик'шїи. посниѵеское житїе оусрьдно ѡблобиѕа. и приетелице ѩви се божьствнаго дѹха. тѣм'же съгласно тои възѵпїем. радоу се сири предстателице. и свѣтїм въ тьмници оутешенїе. радоуи се ѩже аггелское житие въ телесы съблюдши. радоуи се Христїанѡмь топлаа побор'нице, и скѵптрѹ срьпскомѹ пособница. извѣстна прѣдстателница. тѣм'же моли се Христоу Богоу. избавити се намь ѿ всако(е) нѹжде молитвами твоими“.

Слава гл. с҃.

„Въстроубымь трѹбою пѣснеи — — — — — — — срьбскои ѕемлы помощницѹ. и въсем ѡкр'сними странамь прѣдстателницѹ“ — — — — — — — — — — — —

Слава гл. н҃.

„Богатъство ѡбрѣте ненѫдивѹщее. ѕемлѧ нинѧ светыѥ мощи. скровище многоцѣнное — — — — — —“

„Дньсь красѹет се град српскы. мощи твое прподобнаа. въ божастьавнѣй ти цръкви, дрьжещи богомѹдрьво — — — — — — — — — — — — — — — —“.

„Месеца Ноемврїа бі. Памет, светаго великомꙋченика, въ царехь Стефана срьбскаго, иже вь Деꙋанехь“.

Стихире су оне исте као и у Србљаку, само су синаксари различити и што је у Србљаку изостављен канон Богородици. У овом општаку пред самим синаксаром, „**Стихь**“ овако гласи: „**Пети оубо Стефань, по Сꙋмеѡнои Срьскомои. ꙗко же древлие, Іѡвь, по Авраамꙋ вѣрномꙋ. въ бі. оудавлениеи Стефань, въстеуе къ Богꙋ**“.

„6 Декемврїа св. ѿца нашего Николи“.

„**Кондакь св. Николи**“ упоређена стара српска са новом руском редакцијом.

„**Въ мꙋрѣхь свете светитель ꙗки се. Христово бо еуаггелїе прѣподобие исполнїи, положиль еси дꙋшꙋ свою за людїе свое. спасль еси ѿ сьмрьти неповинные. сего ради ѡсвети се, велеи таинникь божїею благодѣтнїю**“.

„**Въ мꙋрѣхъ свѧте свѧщеннодѣйствитель показалсѧ еси: Христово бо преподобие еуаггелїе исполнивъ, положилъ еси дꙋшꙋ твою ѡ людехъ твоихъ, и спаслъ еси неповинныѧ ѿ смрьти. Сего ради ѡсвѧтилсѧ еси, ꙗко великїи таинникъ божїѧ благодѣти**“.

„**Уловѣуе божїи вѣрнїи рабе. служителю господьнь. мꙋжꙋ желанїи. дꙋховни съсꙋде избранныи. стьлпѣ и оутвержденїе црькꙋ. царьствїю наслѣдниуе. непрѣмлуи ѡ нас вьпїюци къ господоу**“.

„**Уловѣуе божїи, вѣрныи рабе, слꙋго господень, мꙋжꙋ желанїи, сосꙋде избранныи, столпе и оутвержденїе церкве, царствїѧ наслѣдниуе, не премолуи вопїѧ за ны ко господꙋ**“.

Тропар на Божић

из овога опшшака из XVI. века.

„Рождьство твое Христе Боже нашь. въсїа мирови свѣть разꙋма, въніе оубо иже звѣздамь слꙋжещеи, звѣздою оучахꙋ се, тебе кланѧти се сланцꙋ праведномꙋ, и тебе видѣти съвише вьстокь. господи слава тебе.

По типику (види стр. 306) из XIII. века.

„Рождьство твое Христе Боже нашь. вьсиѩ всемоу мироу свѣть разоумныи. вьи' же звѣздамь слоужещеи звѣдою оучими быхаху. тебѣ кланѧти се сльнцоу праведномоу. и тебе свѣдѣти с висше вьстокь. господи слава тебѣ.

У овој књизи приметио сам разлику неку у једним истим саставима. Тако паримеје на Божић почиње: **„Въ начелѣ“**, а исти паримеј на Богојављење почиње: **„Искони“**. Има тога и на другим местима.

На Богојављење о водосвећењу има јектеније:

„Ѡ благовѣрнем и богом хранимем ..... ѡ пособит и покорит под ноз его“.

„..... и спаси раба твоего и вѣр'наго цара нашего, ime рекь. и съхрани его под кроком твоимь мирном. И покори емоу въсе поган'скые ѥзикы. и даждь емꙋ вьса прошенїа иже къ спасенїаю (спасенїю), и жизнь вѣчнꙋю. да въсѣмь съставими чловѣчаскыи и аггелскы, видимими и не видимими. славит се — — — — — —“.

Велѣ еси господи и чюдиаа дѣла твоа, и ни ѥдино же слово довол'но ѥ(сть) на похваленї чꙋдесь твои“.

На крајњем листу богојављенске службе почиње запис, који је у свези са оним на страни —, и овако гласи:

„Сїю книгꙋ купи Степанъ Радоиић за свою дꙋшꙋ и свои родитель даде ю съранскои црк'ви оꙋ прилогъ“.

„Месеца Гієнварь д҃і. Паметь иже въ светыхь ѿца нашего Савы. прьваго архїепископа, и оучителѧ српскаго“. Стихира за малу вечерњу нема, а стихире на великој вечерњи слажу се са онима у у Србљаку. Колико се разликују старији преводи од потањих руско-словенских, ево примера:

Старо српски.	Руско словенски.
Оуста праведнаго каплють прѣмоудрость, оустии же мѹж прѣмѹдрыих кедѣть дарованїа. Оуста моудри оучет се прѣмѹдрости. Скончавшѹ се мѹжѹ праведноу, не оумалит се надежда.....	**Оуста праведнаго каплютъ премѹдрость оустиѣ не мѹжей мѹдрыхъ свѣдатъ благодать. Оуста мѹдрыхъ поучат са премѹдрости, правда же избавлаетъ ихъ ѿ смерти, скончавшѹ са мѹжѹ праведнѹ, непогибнетъ надежда...**

У канону св. Саве у другој песми разлика је код четвртог ирмоса:

„Въ моудрости главизноу, страхь божїи възлюбивь“...	**„Возлюбивъ мѹдрости начало страх божїи“.....**
„Ѡ прѣмоудромоу ти къ богоу разоумоу. им' же оукьзньствова ѿца своего.	**„Ѡ премѹдраго твоего къ богѹ разѹма! им' же прехитрилъ еси ѿца твоего,**
— — — — — — — —	
Еленивь доушоу свою. его же любовїю ѡуе жегомь. къ истоуникоу бесьмрьтїа того притекль еси“.	**елена ловитвою Христѹ оуе въ еленикъ дѹшѹ твою, его же любовїю жгомын, къ истоуникѹ безсмертїа томѹ притеклъ еси“.**

Синаксари су различити, по што је синаксар у Општаку нове редакције, а по себи кратак, а по садржају значајан; то га саопштавамо у препису. Припев: Стих: **„Славы ѿбегивь, славѹ ѡбрѣте Саво. Тамо ѿюдѹ слава цвїе се родѹ.**

рѡда свѣтлост, вѣры свѣтлость прѣзрѣ. Тѣм' же родꙋ свѣтило ꙗвїи се въсѣмꙋ. Оуыа высота, сана высотꙋ сьврьже, тѣмь оубо оума выше добротꙋ стиже".

„Сего оубѡ блаженнаго, и светителюм сьпрѣстол'наго. светаго и прѣподобнаго ѿца нашего Савы, житїе сице бѣше. Бысть оубѡ благороднꙋ и правовѣр'нꙋ родителю синь, любымь зѣло бѣше нма. И нз млада възлюби бога вьсѣмь срдцем и вьсею дꙋшею своею. Їеѵаггелскыи гласъ оуслыша глагольющь. иже ѡстави ѿца или матерь, и въса красна мира сего, сторицею приимет и жизнь вѣчнꙋю наследит. Ѡставль оубо ѿца своего и матерь. и вьса красная мира сего. и вьзьмь крсть послѣдова Христоу. и бѣжа вь светꙋю горꙋ. И вьшьдь вь мѡнастирь, светаго и прѣславнаго мꙋченика Христова Пантелеимона. приеть мнишьскыи ѡбразз. Троудолюбивое его житїе кто исповѣсть. иже трꙋдивсѣ добрѣ, пощенїем и бдѣнїем, и молитвами. ꙗко превьзыти житїемь аггелскымь, вьсе мнихы соущеие вь мѣстѣ том. Его же видѣвь богь, иже вьса провидѣ и вѣдыи. хоте въ сѣмь спасти се и въ разоумь истинны прїити. божьствьнымь посещенїем и благодѣтїю светаго дꙋха ражегль се. им' же не себѣ единого на высотоу възведь дѡвльнь бѣ. нь собѡю поуть рѡдителюма своима показавь и тею привести. и добродѣтелы аггельскаго житїа вьзведь. Вьхоте посѣтити и видѣти ѡтьчьство си. Слишаше бо ꙗко соуть ꙗко ѡвце не имоуще пастира. Господоу богоу поспѣшьствꙋющꙋ емоу. троуди его прѣмногыми, светитьл'скаго и кралевскаго свещенїа. землꙗ ѿчьствїа его сподоби се полоучити. И слыша ѡ нем вьселенскыи патрїар'хь Манꙋиль. сиꙗше бо вь мире ꙗко сльце, и добродѣтелы его ради постави его ар'хїепископа вьсе сербьскые земле. и вьроученно емоу стадо пасти добрѣ. Їепїскоупи поставїи. и вьсь свещенныи и мнишьскы чинь оумноживь. ар'хїепископїю сьзидавь и оукраси вьсачь-

скыми добротами. И пакы ѡставива вьса и шьствовавь въ Єїроусалимь(¹) поклонити се гробу господню. и въсѣмь светымѣм мѣстом. Таже и вь Сїнаи желанїа полоучивь. Богь бо рабом своимь исплньнаеть вьса прошенїа ихь. ꙗко же и сему светому. желааше бо и молѧше се, вь тоуждеи стране приѩти кѡн'ць житїа сего, ꙗко же и бысть. дошьдь Трьнова града, и въ царскыих полатах' прѣдасть доухь свои господеви его же вьзлюби. ѵьстное же тѣло егѡ положено быст' вь грѡбѣ цркви светыих м҃. моученикь. Многу же времену миноувшу. боголюбива его ѵеда землѥ ѡтьѵьствїа. съ вьсакыимь оусрдїем дошьдше. и ѡбрѣтоше цѣло и никако же раздрушимо. любьзно вьспрїемше ѿ земльныих недрь. и принесоше е сь вьсакою ѵьстїю вь землю ѡтьѵьствїна своего, идѣ же и до нинѧ лежит"(²).

Месець Февруарїе. въ г҃ (г҃). **Паметь иже въ светыих ѿца нашего Сумеѡна срьбскаго оучителѧ. и мироточца новаго.**

Стихире на малој и великој вечерњи, и на јутрењу слажу се са стихирама у Србљаку.

Нема само спомена у синаксару Општака о св. Симеону.

(¹) **Єїроусалимь (Їероусалимь),** штампарска погрешка, прва два слова испремештана су.

(²) До 29 априла 1595 г. кад је Синан паша однео моћи св. Саве на Врачар, и ту их је спалио на очиглед Београђанима.

CXIII.

ЗБОРНИК

писан на хартији 1572. Име писца и место где је писано, не помиње се. Има свега 346 листова или 692 стране, од којих неки листови фале. Садржај му је веома занимљив, и ево га овде у изводу износимо.

---

1. **Пасхалїа аѯ'бꙋнаѧ неисходнаѧ до конца** (XVI) (од 1 до 10 стр.).

2. Означују се кад се чита које јеванђелије.

3. Синаксар од (13½—24½ стр.). Од српских светаца помињу се: Арсеније архијепископ српски (28 окт.); **„свѣти великомꙋченникь вь царехь Стефань србски. иже въ Деꙋанех“**. (11 нов.); **„иже вь ск. ѿца нашего Савн, прѵвога архїеп. Српскаго“** (14 јан.); **„преподобнаго ѿца нашего Сꙋмеѡна србскаго новаго миротворца** (13 фебр.).

4. **„Ѿ праѯницех кое подобаеть праѯдновати. Ѿ месецехь колико кои дьни држїть. Єпакте лѣтꙋ. Вь годници колико сꙋть месець, недели, дьни и ꙋась. Имена ѯодиамь** (зодијака) **по мени месеца („Ѩрамь“** место Теразија) стр. 24½ и 25½).

5. Типик за велики пост. (стр. 25 и 26).

6. **„Слово како Римь ѿпаде“**. (26 до 34 стр.) Од 34—39 стр. одломак приче о прекрасном Јосифу.

7. **„Слово како живеше жїдовинь сь хрестиѧномь, ѿꙋе благословї“**. (39—42 стр.).

8. **Слово ꙋчително ѡ прїтчи, благословн ѿꙋе“**. (Од 42 до 44).

9. **„Вьпросы пресвѣтїе богородици ѡ ѯ грѣховь.** (Од 44 до 45½).

10. **„Слово свѣтаго ѿца Єфрема ѕ҃е.** (45½—48).

11. „Виденїе ѿца нашего Мелентїꙗ. (48—50½).

12. „Ѹказь и наѹка, како е заповедно господь богь сїе да имать сказївати людемь. Понеже вьсаки месець имать вь себе по два днї зла, конно требѹе, да васаки чловѣкь разѹмет та два дни, кто се годе родить не имать жївота, и кто разболит' се не имать вьстанѹти; и кто свадбѹ чинить, не имат веселїти се; а кто на войскѹ пойдеть, не иметь вьзвратїти се; и кто на сѹд' пойдеть не хощет мѹ сѹда бити; и кто слѹгѹ наимлюе, не хощеть мѹ ѿ него фанде бити. И що годе ѹ та два дни за почетакь ѹчинить. Тако да знаеть, да не имаеть фанде нї помощи.

Месеца марта	. . . . .	д҃	и	к҃в.
„ априлїꙗ	. . . .	ѕ҃	и	к҃г.
„ маиꙗ	. . . . .	г҃	и	к҃в.
„ ївнїꙗ	. . . . .	д҃	и	а҃і.
„ ивлїꙗ	. . . . .	г҃	и	к҃в.
„ авгѹста	. . . .	г҃	и	ѕ҃і.
„ сектемврїꙗ	. . .	а҃і.	и	к҃д.
„ ѡктомврїꙗ	. . .	г҃і.	и	к҃а.
„ ноемврїꙗ	. . .	ѳ҃	и	к҃ѕ.
„ декемврїꙗ	. . .	ѕ҃	и	к҃а.
„ ївварїꙗ	. . . .	в҃	и	з҃і.
„ февраварїꙗ	. . .	з҃	и	—

13. „Сказанїе лѣкованїю“.

На стр. 52½ овога зборника има лек „ѿ далака“.

„Ѹзми ѡвуи мехѹрь, що држи водѹ ѹ немоѹ, те га напѹ'ни люта ѡцта, паке га метни: на далакь, и да се чѹднишь какав' е лѣкь. Ако ли ѿ тога не бѹде помоћи, а ти ѹзмї ѿ вр'бе гране чакь сь вр'ха, кое сѹ младе граничце, те истѹвци вр'ло, паке исцѣди водѹ, те каде понѣешь ѹ хамам', те попи тѹ водѹ, паке каде попиешь,

легни на лѣву страну, те ако можеш ꙁаспати добро; ако хоћешь да віднишь ели истина, ако ли невѣрујешь, а ти напои ѡца, паке ю ꙁаколи, те гледаи, шчо е удо лѣкь. Ако лї и ѿ того не буде помоћи; а ѡно кои уловѣкь болує, те нека и ѡдрѣже ѡд вр'бе коре, паке нека и измѣри скою ногу, нека и буде кора колїко стопа, паке нека ю изрѣже на три парацика, те нека нескуха с виномь, те нека и пие ꙁа три ютра на сще срце. Ако лї и ѿ тога не буде боле, а ти узми еумена, те скухаи в' воде, те нека и се куха доклае пукне ꙁр'но, паке га извади из воде, те га ѡсушии и самели ситно како брашно, те ꙁамѣси крућомь водомь, те ѡнако вруће метни на далакь".

14. „Кои жена не има млека. (стр. 53).

Нека и иде салату ѡну, ѿ коее млѣко теуе, ꙁ дана, и то да иасть ѡнда, каде млѣко теуе. Ако не буде ꙁеленен салате, а ѡно нека и нанће сѣме ѿ донен салате, кои е млѣуна, те нека нстувуе, паки нека и раꙁмути, те нека и иде ꙁа ꙁ ютара на сще срдце, и нека и пїе. Ако ли ѿ тога не буде боле, а ѡно узмї ѿ краве иеꙁикь, те га саждежи, паке сатри, те пї ꙁа ꙁ. ютри, те ће донећи млѣко са божиѡмь помоћю".

15. „А се есть лѣкь бѣсноватѹ уловѣкѹ". (Стр. 53 и 54).

„Трава на име полуденїкь, и ту траву треѣба велми распарїти, а да не би клюуемь клюуала, а каде се добре распарить, дати ему пїти ѡней воде и ѡкупатї его. Тада каде се мѣсець мѣнна, те дрѹги настае, и дрѹги путь ѡкупати, каде е мѣсець у пу в'ни, и трети путь исхода мѣсеца. Паке тую воду врло вала чуватї, да се не пролїе ни една капла на ꙁемлю. Каде искуплешь волна, и узевши ту воду и сь тим сѹдомь, те однѣти тамо, где се дувар' с диваромь састае, или плоть с плотомь у врху, паке изкадїтї вала ис срѣде едан колаць, те у тую рупу ѡную

водꙋ ꙋлитї, пакє ѡпєть тай колаць на ѡно мѣсто ѡставитї горни кран долє а долни долє (горе?)“.

16. „Такожде и ѡво“ (стр. 54).

„Ꙋфативши ежа ѡдрѣти мꙋ кожꙋ, пакє ѡсꙋшїти, а ѡно месо скꙋхати, да не види болни, и дати емꙋ, да ѣдет г҃ пꙋта, а сало мꙋ башка извадїв'ши и мазати его вьсꙋде ноѣомь каде люде спеть, а ѡномь кожом кадїти его, а жꙋкꙋь извадив'ши из ежа помешати з добромь ракиѡмь напонти его, те ѣе мꙋ то све проѣи и здравь бити“.

17. „Молитва ѿ кр'ви текꙋщее носом или ꙋсты“ (стр. 54).

„Истоꙋниикь кр'и истекь ѣзвою из ребрь твоих христе боже нашь, пресꙋшила' еси вьсе истоꙋники непрѣзние и недꙋжние, и победила' еси вьсꙋ силꙋ непрѣзнꙋю. Ти владико вьсхоще нинѣ пресꙋшитї истоꙋник' крвї сїе, и победи силꙋ непрѣзнꙋю и не дꙋжнꙋю; И дай рабꙋ твоемꙋ, име р(екь), здравїе, волею и благодѣтию ѿца твоего небеснаго прославившаго те, и светаго дꙋха, и нинѣ и присно и вь веки векомь амиць.

18. „Ѡ болезни ѡꙋню вьсакомꙋ жївотном“. (Стр. 54½).

„Имелꙋ ѿ брашлана сажвавь, и сокь ѡни плюни ꙋ ѡꙋи комꙋ болї животнꙋ.

19. „Ѡ крви текꙋщеи носом' или ꙋсти. Напїши на хартїце томь кравлю“.) (стр. 54½).

„Сꙋдь и вьз'данїе, иже хоще ѣзьдати каматници. Стани крви, стани, да не канеши. Вь име ѿца, и сина, и светаго дꙋха, амиць.

И привежи хартїю на ꙋело емꙋ. И ѡ томь се ꙋдївиши“.

Са стране написано црвеним мастилом.

20. „Молитва светаго апостола Пав'ла ѿ змеє“. (стр. 55).

(Види Стојана Новаковића „Примери књижевности стр. 515).

21. „**Желїе зимнно, кое зовх макристь**“. (стр. 55½).

(Из овог зборника који сам ја пронашао и донео прештампао је г. Стојан Новаковић у својој књизи „Примери књижевности“. стр. 510).

22. „**Чудо светаго Николи, како изкадї человѣка из дна мора**“. **Ѿче благослови**“. (стр. 55½, 56 и 57).

22. „**Прене дши и тѣлоу**“ (стр. 57½).

„**Виде душа тѣло мрт'во лежеще, ѿ ѡнога свѣта пришед'ши на тѣло свое, и начеть вел'ми жалос'но плакати. и глаголатї жалос'но сице. Ѡ небого тѣло мое, кто тобом тако разьбї на ѡнї дьнь свѣт', каде си било весело на ѡномь свѣти, кои те прельсти рвгае се тобом гдѣ сх саде слвге твое, кое за тобомь поствпахх, и ѿ в'свдх видеть ѿ вьсехь страньь. Сладквю и крас'нвю часть твою много славнвю кто вьзимаше ѿ тебе. Видиши лї како саде лежїшї на носилехь малоцѣн'нихь. И ѡще те хощвтьь положитї вь гробь, кои есть мало врѣд'ни. Що ти сх сада врѣднї домове твое и полате твое вїсоке и широке сь подрвми многоцѣнними и хладними — — —**“.

(Осталога нема, по што су јамачно изчупани листови).

23. „**Слово ѡ преню дши и тѣлоу**“. (стр. 58, 59 и 60). (Из зборника овог прештампао је г. Ст. Новаковић у „Примери књижевности“ — — — стр. 475);

24. „**Слово Ѡанна предтечи ѡ аде**“. (страна 60, 90, 69).

25. „**Слово ѡ Шакїшх царх. Ѿче благослови**“. Ово слово нема свршетка. (стр. 69 и 62½).

26. Прича о Адаму нема почетка (стр. 70—76. Овај одломак прештампао је г. Ст. Новаковић у својој књизи: „Примери књижевности“ на стр. 419—424.

27. „Сказаніе ва кратцѣ ѡ рождествѣ пресвѣтнѣ богородици. Ѡчѣ благослови“.

„Рождаство пресвѣтнѣ богородици бист' ѿ бітиꙗ вь лѣто ѥ тисꙋщно и ѹ. п. ѯ. по рождаствѣ же ѥѥ. ѯ. лѣтна сꙋщи, приведена бість родителми своими вь цр'ковь на служеніе богꙋ. Вь цр'кві же пребист' ѳ. (9) лѣть; паки же на молитві пребіваше. И егда же напл'нише се ен ві. лѣть, и глась слїша невидїмо глаголюща: ти ꙋбо родиші сина моего вьзлюбленнаго. И сие глаголи нїкомꙋ же не извѣщаи, даже 'до вазнесенїꙗ моего христова. Вь негда же сьвршїтї се ен ді. лѣть, тогда нерее сьвет' сьтворїше между собою, и предаше ю Иѡсифꙋ вь сабл̑юденїе. Вь домꙋ же Иѡсїфове пребисть мѣсець. єі. И прїшедь аггель благовести ен ва тои же. єі. мѣсец родї Христа, ѕі-го лѣтна. Кр'стисе Христось ѧ. (30) лѣтань. Єгда же кїсеще и(а)крстѣ Іисꙋсь. видевь матерь и ꙋченїка стоеща его же любляше, глагола матери своеи, жено се синь твои; по томь глаголꙋченикꙋ, се мати твоꙗ. И ѿ тога ꙋаса поет' ю ꙋченїкь вь своꙗси; и пребист сь Иѡаномь ві. лѣть вь домꙋ зебедеѡвꙋ. Тꙋ бисть таинаꙗ вечера, и тꙋ Іисꙋсь ꙋми ꙋченїкомь своимь ноже. И тꙋ посла пресвѣти свои Дꙋхь на свѣтиѣ свое ꙋченїки и апостоли. И тꙋ бисть ꙋспеніе пресвѣтнѣ богородици. И вь време вазнесенїꙗ Христа Бога нашего, видевши преꙋчистаꙗ и апостоли вазнес'ша се Христа, зреще на небо ва миозе тꙋзе глаголахꙋ: не ѡстави нас' сирих' господи. Видещї преꙋїстаꙗ апостоли сꙋмнеще се, глагола имь: се есть ва истїнꙋ синь божи истинни, егда бехь вь цр'кві на молїтве, и саншах' глась глаголющи: ти ꙋбо родїниши сина моего вьзлюбленнаго, и сие глаголи нїкомꙋ же неизрекохь даже до сего дне, ꙗко бити ен вьсехь лѣть за. и тако престависе ѿ сьмртї вь животь.

28. „Чꙋдо ѡ светомь ѡбрꙋсе ї ѡ керамиди, и ѡ чꙋдеси бившемь“. (страна 77—79.

29. „Слово светаго Васїлїа Великаго, ї ѿца Еврема“. (стр. 79—82).

30. Прене Елефтерїево с Евреї ѡ вѣре. Искаѕанїе ѡ ві. петцехь ва годицѹ“. (стр. 82—87).

31. „Събранїе сьчетаное їставленїе вьсе лѹнное ѡскѹденнꙗ сьлнца и лѹни. Ѡбрѣте же се и извѣстно сложи се. Вьсе светеншимь мїтрополитомь солѹн'скимь и архом' вьсе Ефесталїе (Θесалїе) и Македонїе кѵр Исїдоромь“. (стр. 87—102).

32. „Сгово ѡ двѣю раѕбоннїкѹ како ѕачеше се, и како распеше се на пречьстнемь древе ѡке страни госп. Бога и спаса нашего Исѹсь Христа. Ѿче благословї“. (стр. 103 и 104½).

33. „Слово како Сѵаггелїе напїса се“. (страна 104 и 105).

34. „Слово ѡ доѵеканїю сьвршенїꙗ божастьв'ние светне литѵргие. Ѿче благослови“. (стр. 105—107).

35. „Слово светаго Ѡана ѕлатоѹстаго ѿ наказании попов“ (стр. 107—109).

36. „Се же да вѣси типикь ѕа ѵр'но мастїло.“ стр. 109).

37. „Се же есть типикь ѵр'ченѹ мастилѹ“. (стр. 109).

38. „Се же есть типикь ѕеленѹ мастилѹ“. (стр. 109 и 109½).

39. „Се же да вѣси, како се ѕлато раствара“. стр. 109½).

40. „И паки да ѕнашь, како се ѕлато раствара“. стр. 106½).

41. „Се есть лѣкованїе ѡд бел'ма на оци“. (стр. 110).

42. „Дрѹго ѡд бел'ма“. (стр. 110).

42. „Ѡд ѕверинца на рѹкѹ (стр. 110).

43. „Ѕа Ѡвощїе. Ѡвоцине се присадюе, и навртюе амрта од а до ка.

44. „Месеца Ѡктомврїꙗ ѯв. светаго и равно апостолнаго Аверкїꙗ тропарь. Сеи тропарь ѿ тресавїцы напїши на ѩбаци, и дан болесну да изи“.

„Ꙗко светителю велїкаго и апостоломь сьѡбѣщника црква славит те вьса вѣрнихь Аверкїе, юже тконьми молитвами сьблюдаи блаженне непоколебаемь и неметежну ѿ ереси всаѵес'кꙗ и несквр'ну много страдалуе и равноапостолне“. (стр. 110).

45. „Наѵело светаго и великаго поста. Вь светую и великую неделю Пасхи“. (стр. 111—135½).

46. „Вь ѵетврьтакь ѕ. неделе празнуемь Вьзнесенїе госп. нашего Исуса Хриса. Неделе светне петїдесетнїце“. (стр. 135½—137½).

47. Вь понеделнїкь по памети вьсехь светихь вьходить пость светыхь и прехвал'ныхь апостоль“. (стр. 137½ до 139).

48. „Ѡ житїи сирѣчь ѡ поштенїи и раздрѣшенїи вьсего лѣта оуказанїе“. (стр. 139—140½).

49. „Ѡ канонехь дневныхь. Како поют' се иже вь ѡктонхь сь минеем“. (стр. 140½—142).

50. „Ѡ двою светихь“. (стр. 142—144½).

51. „Ѡ еже вь келїи пѣнїе инокомь. И ѡ метаниихь“. (стр. 144½—145½).

52. „Ѡ светѣмь нмѩщїнмь Агрїпнию“. (стр. 145½ и 146).

53. „Акаѳисть пресветые богородицї“. (стр. 146½ до 149).

54. „Канонь благодарстьвныи пресветѣи богородици. Творенїе Иѡсифа“. (стр. 149—169).

55. „Акаѳїсть Господу нашему Исусу Христу“. (стр. 169—171).

56. „Канонь Оумиленныи къ Господу нашему Іесусу Христу. Творенїе св. Ѳеоктиста ѡбители студїнскїе“. стр. 171—185).

57. „Ѵьстныи Паракались пресвѣтеї владнѵнъи нашеи богородици“. (стр. 185—206).

58. „Прича о цару „Анѳонѵ“. (стр. 207—211).

59. „Сказанїе и повѣсть колїко имать Венеѳиа светыхь мощеи, и како принесени бѣше ѿ вьсеие странє и градыи. Ѡкые ѿ Іерусалима, а друзїе ѿ Царнграда, а иные ѿ српскїе и ѿ благарскїе земле, а друзие ѿ римские страны, и ѿ вьсеие поморскїе ѡстровы и земле. Ту почивають множьство светыхь телеса до сего времени и лѣта настоещи. зп. лѣть ѿ Адама. (1572 год.).

„И ту имать камень пророка Моусеа, иже напои ѿ него люди водою ѩ. тисѵщь, егда ихь из'веде ѿ Египта, иже нарица Іср(ан)ла. И по томь пр'вое светы и велїки апостоль Марко, прїнесень бысть ѿ Александрїе. Светыи Іоань александриски мѵченикь. и дрѵги нѣки Іоань патриархь и мѵченикь ѿ Алесандрїе. Светыи Сава їерусалимски. Светыи Исидорь великїи. Светїе ѣ. мѵченика Сергїе и Вакха два друга вѣрна ѡ Христе ѿ ср'пскїе земл'ае. Светаа мѵченица Анастасїа. Светыи пророкь Варахиь, ѿць пророкь Захарию. Светыи пророкь Захарїа ѿць Іоанѵ крстителю господню. Светыи Григорїе патриар'хь Царнграда. Светыи Ѳеодорь исповѣдникь. Светыи Панкратие мѵченикь. Светаа Савїна мѵченица. Св. Тарасїе патрїархь Царнграда ѿ Фїлиѵста град. Св. мѵченикь Лазерїе. Св. мѵченикь Лїерие. Св. мѵченикь Бар'баро. Св. мѵченикь Павьль. Св. Іоань нѣки нови Св. мѵченица Марина. Св. Ѳеодорь Стратилать. Св. мѵченикь Гордїе. Св. мѵченикь Флорїань. Светыи и велїки Павьль Ѳивейски. Св. Максимь епископь. Св. мѵченица Варвара ѿ мѣста Неврокопа. Св. мѵченикь Мань епископь. Св. мѵченица Лѵцина

ѿ острова Цицилїꙗ. Св. к҃. мꙋченїка Протасїє и Гервасїє. Св. мꙋченикь Грꙁогонь ѿ Ꙁара града иже вь Далмацехь. Св. мꙋч. Паꙁеть. Скетыи мꙋч. Нїкита. Св. Костадинь исповѣдникь Царнграда. Св. пророкь Іѡна иже пожрет' того кꙋть рыба. Св. мꙋч. Сїмонь. Св. мꙋч. Ермолае. Св. Никола стрыць Св. Николї митрополїтꙋ мирликискомꙋ чꙋдотворцꙋ. Св. Ѳеѡдорь патрїархь Царнграда. Св. Елена мати цара Кос'тантїна. Св. Стефань прѡтомꙋченикь. Св. Павьль мꙋч. вь Царнграде мꙋчень бисть. Св. к҃. брата врачеви Коꙁ'ма и Дамꙗнь ѿ нѣкоемь селѣ блиꙁь Мелника, ѡ ѡбоихь главы и вьсе кос'ти имать. Св. Леѡнь. Св. Аннань, епископь александриски. Св. мꙋч. Сегодь, Св. епископь Донать мꙋч. Св. Герар'до епископь. Св. Албань епископь и мꙋч. Св. мꙋч. Ѡсо. Св. мꙋч. Ремета. Св. мꙋч. Елїдорь епископь. Св. мꙋч. Фоска. Св. мꙋч. Кристина. Св. мꙋч. Рокь велики исцелїтель. Св. Ер'макора патрїархь. Св. Фортꙋнать дїꙗконь. Св. Афанасїє велїки ѿ Александрїє. И ѿ св. богородице едина честь ѿ бѣлеи свїле плать иже на главе носеше. И к҃. рога ѿ инорогь вь да'готꙋ по г҃. педї. Сїꙗ ѯ҃. светителꙗ телеса тꙋ почївають до сїꙗ времена и лѣта настоещꙗ, ѯп. Венетїꙗ. Богꙋ же слава вь векї, аминь. (стр. 212).

60. Прича о богородичиној смрти. Са стр. 213 овога Зборника прештампао г. Ст. Новаковић у својим „Примерима књижевности“ на 430 стр. (стр. 213—217).

61. „Краткое сьбранїє ѿ господнеи пасцѣ, когда Рїмлꙗне равно сь намї, когда же нѣ. (стр. 217).

Рок	҂ахок (1602)	. . .	равно сь нами пасха.
„	҂ахог	. . . . .	седьм нед. пред' нами.
„	҂аход	. . . . .	с҃. недели „ „
„	҂ахое	. . . . .	рав'но с ними.
„	҂ахоѕ	. . . . .	„ „ „

Рок ґа҃хоѕ . . . . . седьм пред нами.
„ ґо҃хон . . . . . равно сь нами.
„ ґа҃хоѳ . . . . . д҃. неделї пред' нами.
„ ґа҃хп . . . . . равно сь нами.
„ ґа҃хпа . . . . . седьм' пред' нами.
„ ґа҃хпв . . . . . д҃. неделї пред' нами.
„ ґа҃хпг . . . . . равно сь нами.
„ ґа҃хпд . . . . . седьмь пред' нами.
„ ґо҃хпе . . . . . „ „ „
„ ґа҃хпѕ . . . . . рав'но сь нами.
„ ґа҃хпѕ . . . . . седьмь пред' нами.
„ ґа҃хпи . . . . . „ „ „
„ ґа҃хпѳ . . . . . рав'но сь нами.
„ ґа҃ху . . . . . е҃. неделѧ пред' нами.
„ ґа҃хуа . . . . . седьмь „ „
„ ґа҃хув . . . . . рав'но сь нами.
„ ґа҃хуг . . . . . е҃. нед. пред' нами.
„ ґа҃худ . . . . . седьмь. „ „
„ ґа҃хує . . . . . рав'но сь нами.
„ ґа҃хуѕ . . . . . „ „ „
„ ґа҃хуѕ . . . . . седам пред нама.
„ ґо҃хуи . . . . . е҃. нед. „ „
„ ґа҃хуѳ . . . . . равно сь нами.
„ ґа҃ѯкѕ . . . . . „ „ „

62. **Анастасїѧ блаженнаго патрїар'ха великїе Антїѡ. хие, и Кирїла александрїскаго, изложенїе вь крат'цѣ ѡ вѣри, и вьпроси и ѿвѣты ѡ богословїи**“ (стр. 219—221).

63. „**Св. Максима изложенїе ѡ вѣри — — — —**“ (221—223½).

64. „**Ѡ образѣ скетїе Тронци**“. (223½—225).

65. „**Символь преѡсвященнаго Аѳанасїѧ патрїарха александрїскаго**“. (225—227½).

66. „Ѡ фрєзѣхь, и ѡ проуїнхь Латїнѣхь, и ѡ мздрствующихь сь нїми иже сь папою єдїноглас'ници всех' єресєи". (227½—235).

67. „Ѡ ѿшьд'шїхь свѣта сего, иже ѡ нїхь памети творїти, и мїлостиню дати. Преж'него и новаго ꙁакона пїсанїє светоє повелѣваєть и показуєть, ꙗко мы сь нїми не имѣємь нїкоторыє раꙁ'нос'ти до дне сюда". (стр. 235½ до 241½).

68. „Пренїє св. Иларїѡна епїскопа меглїнскаго сь Маниихєи" (стр. 241½—245½).

69. „Ѡ крстномь ꙁнаменїи, єже кладем на лїца своꙗ, Максимь Грєкь пїшєть вь своєи книꙁѣ тако". (стр. 245½—247½).

70. „Ѡ хожденїю сь кресты, и чесо ради тако цр'ковь божїꙗ творить". (257½—253½).

71. „Ѡ светомь постѣ, иже сють четриж'ды вь годици"..... (253½—267).

72. „Ѡ Люторѣ и єго єреси" (267—271½).

73. „Ѡ Арменскои єресї глава ѧ." (271½—273½).

74. „Ѡ посте арменском арцивр'цевѣ(¹)". (стр. 273½ и 274).

75. „Ѡ Лиинѣ оучители арменскомь". (274—275½).

76. „Ѡ ар'менскомь дыбанїи, сї рѣчь прїчєщанїи". (275½—277).

77. „Ѡ римскомь ѿпаденїи, како ѿступише ѿ православные вѣры, и ѿ светие цркви. (277—287).

78. „Ѡ светихь иконах како иꙁ' начела бїше". (стр. 287 до 306).

(¹) Види под CIX. „Ѡбраꙁь цр'ковнаго сьсьтака.... стр. 311.

79. „Ѡ томь, когда и вь кое врѣме ѿ самихь Христїѧнь иконоборство вьстало, и которїе цркве иконоборцы быше, и на которомь сьборѣ ꙁа то проклеты. (стр. 306 до 309).

80. „Иконоборцемь на протївные ихь рѣчи нашь ѿвѣть (309—315).

81. „Ѡ преѹьствомь тѣли и крьви Христовѣ, иже прїносимь вь жр'тви, ꙗко истїнное есть тѣло Христово, иже нась ради рас'пето было, и крьв, юже господь ꙁа многихь излїѧ вь ѡставленїе грѣховь, ѿвѣть протїв'нымь. Глава ꙁі. (315—319½).

82. „Ѡ ис'повѣданїи грѣховь вь цркві предь свещенїки, повеленнемь божїимь оус'тави се.“ (319½—322½).

83. „Ѿвѣть вь Арїѧномь, на протїв'ные ихь рѣчи ѡ пресвѣтѣи богородицы, иже др'ꙁнѹше рещи, чесо ради Христось вьчловечи се ѿ жены преданные мѹжевы“ (323 до 327).

84. „Родословїе светые богородицы“. (327—328).

85. „Ѡ несьгласїи еретиковь, нинихь раꙁ'лиѹ'ныхь сьпротивны ересехь“ (стр. 328—330).

86. „Ѡ молитвѣ светыхь, иже светые и нинѧ молет се ѡ нась“. (330—335).

87. „Ѡ божьствѣ светаго Дѹха“. (335—338).

88. „Вь светѹю и велїкѹю сѹботѹ кечер.“ (стр. 338 до 339).

89. „Канонь, творенїе Іѡанна Дамаскина“. (стр. 339 до 346½).

CXIV.

БУКВАР И БИБЛИЈА.

Написао Кипријан Рачанин 1717 год. У почетку буквица, онака, како је Доситије писао. Има свега 638 страна. Писана је ситнијим минејским словима на хартији. (12-на).

На првом листу:

1). **„ГРАМОТІК ИЛІ ТЧЕНІА писменн книжнаго“.** За тим долази поука и цртеж, како се ваља прекрстити — **„Бѹква, или писмена“**, прво минејска, а за тим курсивна. Опомена деци и учитељима. **„Слоѕи двое писменны, ѿ самогласнїих, наѵниаемїи. Слоѕы трепнсмены. Слоѕы ѕнаменателнїи три писменны. Въ исправленїе ѥѕика ѿтрочии. Слоѕи словесъ под титлами. Молитав' ѹтр(є)нїи.**

2). **И абїе Сѵмволь православнїе вѣри пр'каго никиенскаго с'бора и втораго Константинополскаго въселиенских с'боровъ.**

3). **Молитвы пред ѡбѣдомъ, въставъ ѿ трапезѝ, пред вечерѹ, благодаренїе по вечери, на санъ грѣдѹщиы мирскиы чловѣком“.**

4). **„Сѵмволъ или исповѣданїе православнїе вѣры единые светые сьборнїе и апостолскїе вьсточные цркви, иже вь светых Ѿца нашего Аѳанасїа, патрїарха александрїискаго“.**

5. **„Десѣтословїе“. Лист ѯе. и ѯѕ.**

6. **„Повелѣнїа новаго ѕавѣта“. ѯѕѳ ѯѕ—ѯд.**

7. **„Сїи ѥст брои до р҃. тисѹщ'“. Лист ѯд.**

8. **„Просодїе вр'хнее, се же требѹют' Словене“. ѯд. и ѯе.**

9. **„Молитва дѣтем' въ наѵѣлѣ хотѣщимъ оучити се. Сами да глаголютъ ѕа ѹчителем'“. ѯе. лист.**

10. „Исповѣданїе православнїе вѣры, иже въ светых' отьцъ наших Амвросїа медиоланскаго и Августина гипонскаго епископовъ". (Лист 25—36).

11. „Афанасїа блаженнаго патрїтрха великїе Антїохїе и Кирилла александр'скаго изложенїе въ кратцѣ ѡ вѣре, въпроси и ѿвѣти". (36—41).

12. „Букварь словенских писмен оуставныхъ и скорописных". (41—42).

13. „Оученїе къ юным нравное или нравоученїе юношам" (42—53).

14. „Посланїе любовное: хощет ком писат" (53 до 55).

15. „Сказанїе сьбранное ѿ въсех писанїи; ѿ господних повелѣнїи и пророчаскїих и апостолскїих извещенїи. Къ їновомъ и свещеником' и въсакого бьзраста". Исаїа глава ѯ҃ѕ. ѡ їночаствующих' и пустиник". (55—82).

16. „Книги моусеѡви битїах глава к҃." (82—175).

17. „Повѣленїа господних ѡ скарѣх и ѡ судѣх. Исход. глава к҃а-го числа, и ѿ к҃ го закона. Се же глава ѕ҃і. (175—223).

18. „Книги а҃. царствъ глава є҃і. (223—228).

19. „Повеленїа и ѡправленїа ѡ свещеницех, иже жены имѣют. книги моусеѡви г҃. (228—147).

20. „Левит ѕ҃і. ѡ архїереех. (247—271).

21. „а҃. царство глава (в҃—д҃і. и глава к҃д.) (271 до 282).

22. в҃. царство, глава (ѕ҃—и҃і.) и гл.; (є҃і—ѳ҃і.): и гл. кд. (282—297).

23. „г҃. царство, глава (г҃і—ѳ҃і.) (297—304).

24. „д҃. царство, глава а҃. в҃. є҃. г҃і. и паралипоменъ в҃. гл. а҃ (297—313).

25. „Єздре г҃. книги глава а҃. в҃. г҃. ѕ҃. з҃. и҃. ѳ҃. ѿі. д҃. і҃. ѕі. (318—331).

26. „Товїа глава д҃. а҃. в҃. г҃. ѕ҃. и҃. д҃. (331—338).

27. „Пророкъ Ісаїа ѿ првїи пророчастквїи имать въ себѣ главъ ѯѕ. глава. є҃. ѡ негодованїи божїи наредба. Ѡ непокорающих законъ. Глава ѳ҃. і҃. ѯі. ка. кн. ко. л҃. ла. лг. лн. лѳ. м҃—ѯѕ“ (338—367).

28. „Іереміа пророкъ Глава в҃—ле. мѕ—н҃. Плачъ Іереміє пророка по пленїнїи и ѡпустѣнїю Іерусалима, седе плака се ѡ ѡпустенїи“. (367—397).

29. „Пророкъ Варухъ, глава в҃—ѕ҃“. (397—400).

30. „Пророкъ Іезекилъ, глава г҃—лз. мг—мѕ“. (400 до 426).

31. „Пророкъ Данїилъ, глава є҃—д҃і. лн. и гл. н҃“. (426—436).

32. „Іосїа пророкъ, глава а҃—єі“. (436—439).

33. „Пророкъ Іонлъ, глава а҃“. (439—441).

34. „Пророкъ Амосъ, глава а҃. є҃—і҃“. (441—444).

35. „Авдїа пророкъ, глава а҃“. (444).

36. „Пророкъ Міхеа, глава а҃—з҃“. (444—448).

37. „Пророкъ Наумь, ѡ нинє вином' погубѣ реуе се Глава а҃—г҃“. (448 и 449).

38. „Пророкъ Авакумъ. Глава а҃“. (449 и 450).

39. „Пророкъ Софонїа. Глава а҃. и в҃“. (450—452).

40. „Пророк Аггиєи. Глава а҃“. (452—453).

41. „Пророкъ Захарїа. Глава а҃—єі. в҃-го лѣта Даріа“. (453—457)

42. „Пророкъ Малахїа. Глава а҃. г҃. ѿ книг а҃. Макавенскїих. Глава в҃. (457—460).

43. „Книгы Іовъ. Глава а҃—мг. (460—481).

44. „Книги Еклесїаст, сирєч цр'ковник'. Глаголы съборника, сина Давидова. цара Ісраилева въ Іерусалиме, Соломона. Гл. а҃. (481—493).

55. „Книга премꙋдрости царѧ Соломона. Гл. а҃—к҃. и ѕаѵело притѵам Соломоновим. Гл. а҃—а҃ (493—533).

46. „Книга Премꙋдростїи Іисꙋса сина Сїрахова. Гл. а҃—ѝа“. (533—585).

47. „Книги, пѣснем пѣсней царѧ Соломона, ѡ преѵистѣи дѣви Богородицы, или ѡ христїанскѣи цркви и ѕаконѣ. Гл. а҃—ѕ҃. ѕ҃. Причи а҃а. Пѣсни ѕ҃. д҃. є҃. к҃. є҃. г҃. а҃. к҃. є҃. ѕ҃. ѕ҃. и҃. г҃“. (585—590).

48. „Книги ѯ҃є. Єѕдры. Гл. г҃. к҃.“ (590—594).

49. „Книги третїе Маккавеи. Гл. а҃—ѳ҃“. (594—602).

50. „Книги Іꙋдитъ. Ѡ Ѡлоферне асирском. Гл. ѕ҃“. (602—608).

51. Книги Естир. Гл. а҃—г҃“. (608—615).

52. „Ѡ съвр'шенїи книги сїе“ (615 и 616). Писац ове књиге на свршетку вели — — — — „Вѣды ꙗко неꙋдобно ѵловѣкомь спасти се, такмо хранѣїемь ѕаповѣдей твоих съ вѣрою, их же благоволиль еси ѵловѣкомъ възвѣстити писаными, его же благоволи нинѧ прїети ѿ мене грѣшнаго и оумаленнаго раба твоего. Твоѧ бо ѿ твоих ꙗко въ истинꙋ приносет се, и аще ѕа немощь прегрешенїи моих недопумѣнїем, не исправлено ѵто бысть, самъ исправи своимъ благоволенїемъ, съ са'ѕами тебе молимъ грѣхов же ѿпꙋщенїа просимъ и радостно славим и превъѕносим твое пресвѣтое и прехвалное име Ѡца и сина и светаго дꙋха нинѧ и присно и въ вѣки вѣкомъ, аминъ.

Въсем православным' въсем въсакога ѵина ѵатꙋщим сїю книгꙋ ѕовомꙋ Бꙋквар или наꙋка детем и юношѣ, събранна ѿ ветхаго ѕавѣта и новїе въсегда ѿ Бога ѕаповѣди, каменопращна словеса пророѵаскых' реченї, съвъкꙋпаѥмо, ѿ испа'нненїа безднꙋ мора капли. И въ сїю малꙋю книгꙋ ꙗко въ малы кладенец сътѣснаемо. И не възможно бо

сами вѣстѣ въсе море вънъ въліати, и по широтѣ па
вати кораблием, въ студенцы водѣ сущим. Сего радъ р
болѣпно метаніе до лица земнаго оумилѣнно сътвара
ѿ ѹсердіа же душе ѹсрдно молю, что се ѥ приключ
ѡписаніем прегрешеніе, исправлаите, не подобна же въ
трѹите ваглажденіем, и сего худаго писца прощеніа сп
доблаите и благословеніа, да и вы тожде полѹчити сп
добити се ѿ Христа Бога въ дьнъ въ иже когождо дѣ
ѡбнажет се противѹ лица его, и по них мазда пріимет
аминъ.

Сіе же вѣдомо сътвараю вамь любимы съпришал
мои иже на земли суще, яко да неестъ вам замишлени
чесо рад нѣстъ писато редом нъ семо тамо въложено
с пред и за того рад сіа сице бише, понеже никогда з
сіе ни въ оумѣ моемъ пришло, да же сице напаинт с
нъ ѡбычнаго мѣста не имѣх, нъ въ чюждеи стране ѡбрѣ
кингѹ зовомѹ библію и прочат ю, рекох сіе да испиш
на листоке такмо, и пондѹ ѿ сѹдѹ, паки ѡстахъ незг
діе времѣне ѿити, и ѿ месеца до месеца, подвиженіе
ѿхода, за неколико лѣтъ сіе ѡнда, и то є тогда. Донд
же ѹжетаство быст хартнею. И съвр'ши се сице до зд
Къ лѣто ѿ рождаства Христова а҃ѿ҃з҃і. Богѹ нашемѹ слав
въ вѣки, аминь".

За тим долази поговор писчев од 616—636 листа

CXV.

„РАЗГЛАГОЛНИКЪ“.

Књига разног богословског садржаја, написао јеромонах Гаврило 1734 године.

Поговор самога писца:

„Ѡ съвр'шенїи книги сеє“.

До здѣ еже по бозѣ конець и сьвершенїе прїеть книга сїа зовомаѧ Разглаголникь: — истиннаго живота христїанскаго. божїею милостїю, сьнисканїем же и сьставленїем многовидна ѿ свѣтых и божаставних писанїи сьбранна. трꙋдом же многогрѣшнаго и хꙋждшаго вь христїанѣх оубогаго свѣщено їнока Гаврила. тѣм же приѣжо молю вьсакого христолюбца, проꙋчитающаго книгꙋ сїю. ѿпꙋщенїи мнѡгым моим грѣхом просити. сего бо ради и оустр'мих се на дѣло сїе. аще и неразсꙋдне повинꙋе се. ѡбаче др'зае и оуповае на щедроти божїе др'знꙋх. еже слѣпїе проскѣщающаго. и младенце оумꙋдрающа. тои же и нась сподобиль желаемое о нем самом научань и навр'шити, не свое бо что, нь ѡ божьставных писанїи свѣдѣтел'но. и богоносных ѡтьць сьбранное вь едино сьвькꙋпих. аще же вь чесом гдѣ погрѣшенно и ѡбрно ѡбрещет се или прегрѣшено. понеже не аггель писа, нь рꙋка брѣнна и грѣшна. вы же ꙗко христолюбци дꙋхом кротости исправляите и сего хꙋдаго писца не злорѣчите, молю се вам, нь ꙗко сами прощенїа ѿ бога полꙋчити желающе, такожде прощенїю вашемꙋ и нас сподобляите. Почета быст писати вь Коморанꙋ. а сконча се и скр'ши се сїа книга въ Гюрꙋ. вь лѣте ѿ сьзданїа мирꙋ ҂зсмѳ. а ѿ вь па'ти рождества господа бога и спаса нашего Исоуса Христа ҂аѳад. месеца септемврїа вь г҃. на дьнь свѣтаго моученика

Антима и прѣподобнаго Ѳеоктиста, кръга сльнаунаго ні. лунинаго же г҃. Дав'шему богъ научити и сьвр'шити благоволившему. слава, велѣлепіе, часть и покланѧніе Ѿца и Сина и свѣтому духу, и нинѣ и присно и въ вѣсе вѣкы вѣковъ аминь".

а. Шестоднев'никъ иже въ светых ѡца нашего Василїа великаго архїепископа Кѵсарїи, Кападокїнскїе .аі. беседъ на шестоднев'ное.

б. Блаженагѡ Іѡанна Дамаскина изданїе ѡпа́сное православные вѣри ꙗко непостижимо божьство и ꙗко не подобаетъ искати и испитовати не преданных нам ѿ светых пророкь и апостоль и евангелистовъ. Страна 74—177.

в. Иже въ светыих оца нашего Аѳанасїа архиепископа Алеѯандрїискаго къ епископомъ ѥгипетскымъ и ливїисвимъ посланїе окрѹжное на Арїаны пр'вое. Стр. 177—190.

г. второе. Стр. 190—225.

д. третїе. Стр. 225—269.

ѣ. четвртое. Стр. 269—305.

е. петое слово ѡбличїтел'но на Арїаны из Назїанза, светаго Григорїа богослова, архїепископа Константинопол. слово .ке. Стр. 305.

ж. Слово шестое предвьзразглаголанїе на Евномїанна кг. Стр. 310.

з. Иже въ светыхъ Григорїемъ ар'хїепископомъ солуньскымъ показующее ѕлоучастивнѣ имѣти ѿ латиномудрыих таковаа съписанїа и супротивоположенаа събранным светих зде речениїемь. Стр. 314.

и. Главизны латин'ские о св. духу. Григорїа митрополита солунског слово .а.

ј. На 339 листу пише: **Ї не бист вніше оу нзводꙋ лїстовъ истр'гнꙋты бѣхꙋ. Ѿ зде же и н'ше.** Иду натписи на врху листова: „**ѡ латинскои силогизмы**“. до стр. 345.

к. „**Свдѣтел'ство ѿ божьставнїих писанїи.... не къ разоренїю токмо латинскых сресѣн нь и къ просвѣщенїю ѕѣло нꙋжды причесником дꙋха светаго**“. Стр. 344.

л. „**Свѣдѣтел'ство їако нно їест добродѣтель дꙋши и нно благодѣтъ св. дꙋха**“. Стр. 368.

љ. „**Єще їако нно добродѣтель и нно їест благодѣть**“ стр. 372 и још таквих чланака до стр. 383 где почиње.

м. „**Ѡбличенїа ѩвставно многими ѩко таци дꙋха обносет се Латины**“. Стр. 383.

н. На страни 416 почиње „**Беседа о оепостижимомь**“.

њ. На стр. 420 „**Свѣдѣтелства ѿ светаго еваггелїа ѿ пророкь же и апостоль ѡ словесехъ сїих иже рече Господь: Глаголы ѩже азь глаголю свѣть сꙋть и животь сꙋть**“.

о. На стр. 445 „**Ѡ ученствѣ папиномъ**“.

п. На стр. 436 „**Никиты философа Пафлагона ѩко въ .гі. дьнъ лꙋны пред единем днем закон'ные пасхы господнѧ бысть вечера и ѩко же ѩгнє тогда сь оученикы ѩде Христось**“.

р. На стр. 445 „**Светѣншаго патрїарха Іоан'на Антїохїнскаго о ѡпрѣсноцѣх слово къ Адрїанополитꙋ**“.

с. На стр. 460 „**Посланїе Петра патрїарха божїа града великые Антиохые къ Латиномъ ѡ ѡпрѣсноцѣх слово**“.

т. На стр. 469 „**Никити свешен'ноїнока ѡбители студитскїе нарицаемаго Сонфата посланїе къ Римлѧномъ ѡ пресноки и ѡ посте сꙋботнем и о свещиничаскїих брацѣхъ**“.

ѣ. На страни 478 „**Исторїа Барона цесара Гар'диналла римскаго именом Костела. Преведена с полскаго ѥзика на словенски**“.

у. „**Еще зде приложенїа нѣкаа и Латинѣхь елико же ихь есть под областїю папиноѩь западние римскїе цркви кромѣ Лутерановъ и Калвїиновь**“. Стр. 484.

ф. „**Изложенїе о вѣри православней къ кратцѣ Іоанна философа къ нѣкоемꙋ въпросив'шемꙋ ѥго**“. Стр. 488. — Под тим насловом има више ствари. Наслови на врху страна иду овако: „**ѡ богословїи, известїе о вѣры въ Бога, ѡ седьмыхъ съборѣхъ, ѡ вѣры хрїстїансцѣи, ѡ їꙋденском царствꙋ, ѡ разоренїи царства їꙋденскаго, епистолїа Пилатова, епистолїа Кїесарева на Іꙋдее, ѡ разбоиницѣхь на крстѣ при Інсꙋсѣ, ѡ закѣси и ѡ цркви Соломоновой, о рождаствѣ Христовѣ и предтечевѣ**“.

У опису садржаја под ц. помиње се: „**ѡ Христовоѩь рождаствꙋ и васпитан ѡ їꙋдейскоѩь царствꙋ, ѡ разоренїи цар'ства їꙋдейскаго, епистолїа Пилатова и епистола Кїесарева**“.

На страни 498 налази се: „**Іоанна Дамаскина Лѣтописца**“ **о рождаствꙋ Христовом.**

„**По па'ти великаго бога и спаса нашего Інсоуса Христа повѣсть. Роды се оубо господь нашь Інсоусь Христось ѿ прѣчистые присно дѣвы богородице Маріе. въ сто деведесеть и четвртое олимбїади. въ третое олимбїада же држить ѯ. лѣть. теми бо тогда римлїаны лѣта татаху. (Олимбїада же бѣ мати великаго цара Александра) еже есть въ пет тисꙋщь петь сат и пр'вое лѣто. тожде бѣ лѣто ѯв-гое царства Августа кїесара, а Іродова же краљевства, или принципатїе, лѣта. ѯв.-го. царствова же**

Августоусть римскы вселеною, тогда же лѣть ѥ҃s. Иродь же властвова вь Іероусалимѣ а҃ѯ. лѣть. присем же Иродѣ испа'ни се пророуство патріарха Іакова глаголюще: не ѡскоудѣеть кнѧзь ѡд Іѹды и владика ѿ стегну его. донде же пріидеть ему же есть намѣреніе еже Христос господь, пр'кіи бо властелин ѿ иноплѣменникь бѣше Іѹдеѡм Іроѡд царь, аравитеннинь, сы Ідѹмеа синь или ѹнѹкь Антипатровь. и тои постави архіереѡм Аннѹ. иноплеменикь сы. ꙗко Іѡсифъ глаголѣт. сан иже младенце избы и оубица сы. къ вьсем своим сьродниуаскым оубіиствѣ приложи се. оуби же Іиркана старога архіереа. И того сина и сестру его. оуби же и свою его жену. и два сина своѧ, жѹжа сьвр'шенна суща. и тащу свою, еще же и мужа присные сестри своее Саломи, посагиѹ же она вінного мѹжа, приложи и того оубити. Къ сим же и оучителѧ свещеннаго закона, и ѡтауаских преданіи реуителе побіи. По сіих же ꙗзвою гнева божіа и водным трѹдом ѡб'ѥть бывь, ур'вівію кипѣщим ѿ оуст его. И тако мѹуим люте извр'же злом дѹшѹ свою. Царьствова же ѥ҃. лѣт. Вь сѣх лѣть житіа его о҃. Тогда же и господь нашь Інсѹсъ Христос пет лѣт сы възрастом; изыде ѿ Ѥгуипта, къ землю Інсраилѣвѹ. Аѹвгѹст же Кѥсаръ, Архелаѧ же сина Іроѡдова на царьство їѹденское постави, братію же его уетворицѹ свѹщѹ, раздѣливъ имъ Палестинскѹю странѹ на уетиры уести, и даде имь владати комѹждо въ своеи имь уести, и уетворовласцѣ их нареуе. Тогда же и гладь великь бысть вь Римѣ, ꙗко кѹповати имь меровь жити по к҃з. форинти. Оумаршѹ же Аѹвгѹстѹ кѥсарѹ Архела затоуень бысть ѿ Римлѧнь вь Лѹгдѹнь градь галиленскы, царьствова же .ѳ. лѣть, бѣше во тогда господь нашь Інсѹсъ Христос ѿ ѥ҃і. лѣть. По Аѹгѹсте же пріеть римское царьство Тиверіе, въ Іѹдеех же по Архѣлае Антипа, иже Іироѡд бѣ нарицаемы. Сан же уетворо-

властань такмо бѣ, ѡбрѣтоше се оубо оба вь едино време егда начеше царствовати, Римлѧном Тиверы, Іудеѡм же Ирод. И тон оунукь сы великаго Антипатра сынь Іродѡв, брать же Архилаевъ, въ пр'вое лѣто царства Тиверїѡва, Інродова ѥ-го лѣта. Тогда оуже бѣше господь нашь Інсусь Христось ѧ. лѣть. и прїидѣ на Іѡрдань крстити се ѿ Іѡанна. И по сих начет глаголати проповѣд божаставнѹю небеснаго цьрствїа, ꙗко же ѡ семь свѣделствует божаставны Єваггелист Лука. Вь дванадесетое же лѣто Тиверїева цьрства страст и вьскресенїе Христово выст..... И по нием вьцари се Агриппа другїн. При нѥмь же Пачель светы въ кѥсары сѹднмь бѣше ѿ Фиста ѕ-го лѣта царства его, и по нием оуже разбише градь Ѥросалим племенїем конаучным жидовскаго рода, царем Єспесїаном (Веспасїаном) и Титомь спанскнм кралѥмь соунтает же се, вьсѣх лѣт до сего ѿ спасителнїе страсти господа нашего Інсуса Христа, до племенїа Ѥрусалимскаго ѩ. лѣт. Быст же оубїеннїих тогда жидовь мужескаго пола и женскаго и ѿ глада помарших, ꙗко же тїи сами Ѥврене написаше триста тыа душь. Ꙁа ние ꙁа много град борим бѣше около ꙁа ѥ. лѣт ꙗко же ѿ нужде глада ьъ нутр града чеда своꙗ ꙗдехѹ.

Нѣцїи же пишуще ино. Єгда Пилат ѡписа вьса по редѹ ѡ страстех Христовы и вьꙁвести сїа Тиверїю кѥсарѹ, и тогда раꙁгнева се он на Іудею и на Пилата ѡ сем, те посла повѣлѣнїе свое къ въ стоучном владателю Лукунїю, и расплѣнїи въсѹ Іудею, и приведе Пилата вь Римь и посечуе его наважданїемь Марїи Магдалины їи Логїина бившаго при крстѣ Христовѣ сотника. Нь се нѣст истинно, понеже Пилат еще живъ бѣ вь Римѣ, и при Неронѣ цесаре егда апостола Петра повѣсише стр'моглавно на древѣ, ꙗко же ѡ сем свѣдетелствует се юнїа ѿ. вь прологъ. А Лукинїе по сїих бѣ вь лѣто по рождаствѣ Христовѣ ѿу. великы мучитель на Христїаны". Сице ꙁнай.

х. На стр. 507 почиње „**Єпифаніа мниха и презвитера ѡ знаменіи права и образа и възраста пресвѣтые владичице нашее Богородице**“.

ц. На стр. 508 „**Андреа Критскаго ѡ части и поклоненіа светіих иконъ**“.

ч. На стр. 510 „**Сказаніе еже колико дѣль сьтвори Богь въ шестіих днех**“. У разним чланцима.

ц. На стр. 509 „**Повѣст Никифора Калиста ѡ вечери Христовѣи**“.

ш. На стр. 518 „**Ѡ новотворенномь богопротивном календару, где се говори ѡ течеиіи слнечном и лунном и о небесных кругех**“.

— аа. На страни 527 почиње: „**Книга зовомаа Маргарить иже въ светых оца нашего Іѡанна Златоустаго патріарха Константиноградa на Іудее**“.

— На стр. 613 почиње: „**Григорїа богослова патріарха Константинопол'скаго из книге зовомїе Григорїе Назїанзь слово .лг. на Евномїани**“.

— На стр. 628 „**Ѡ богословїю истога**“. **Глава ѧд.**

— На стр. 638 „**Ѡ сине, слово прво**“. **Глава ѧе. и**

— На стр. 664 „**Ѡ св. духу**“ **слово ѧѕ.**

— На страни 683 „**Из Маргарита Іов. Златоуста слово ѕ. ѡ непостижимом божьствѣ**“.

— На стр. 691 „**Из Назїанза книге слово ѧѕ. знаменїе на Іезекїила**“.

— На стр. 693 „**И Аполинарїа къ Клидонїю презвитеру посланїа а. слово мн.**“.

— На стр. 699 „**И Аполинарїа посланїе в. къ Клидонїю ѡ їереехь безумїа человѣча. Глава. мѳ**“.

— На стр. 702 **од истога слова на Ірона философа.**

— На стр. 714 **Самаго слово ке. на арїанску ересь.**

— На стр. 723 **Къ Нектарїю патрїархꙋ Константинополском.**

— На стр. 725 **Слово науке.**

— На стр. 726 „**Слово к҃н. на себе самаго изшадшаго из села по Маѯнмꙋ бывшихь**“ с различитим насловима врху страна.

— На стр. 738 „**Ѡ догматехь сїнрѣчь ѡ богословїи и ѡ поставленїи їепископовь**“ **глава к҃ф. слово а҃.**

— На стр. 744 **Въ недѣлю светихь отьць ѕ҃. ю сьбора мѣсеца Іꙋлїа по ѕ҃і. слов сьборное л҃ь.**

Наслови врх страна нису ни мало стални тако већ

— На стр. 756 почиње нешто друго, а и нема правог наслова као ови довде наведени чланци.

— На стр. 762 „**Слово к҃. на себе самаго къ глаголющимь нанъ еже пожелевати ему стола константинопольскаго**“.

— На стр. 769 „**Слово второе къ призвавшимь его наѵелѣ поеже быти емꙋ пресвытерꙋ**“.

— На стр. 771 „**Ѡкѣтное на самаго себе по изшествїи бег'ства слово є҃**“.

— На стр. 774 „**На Григорїа їепископа нпасинскаго брата великаго Василїа настав'ша по хиротонїи слово ѕ҃**“.

— На страни 778 „**Ѡкѣтное на своего оца Григорїа сьпрнеѵщꙋ емꙋ Василїю егда сасонь хиротониса се на їепископство. Слово ѕ҃**“.

— На страни 782 „**На свога оца егда попꙋсти емꙋ пещи се Назїанскаго цркквїю**“ **слово н҃.**

— На стр. 785 „**Метафрасть на еклесїасть къ третꙋю недѣлю по вьсехъ светыхь на ꙋтрьни глава н҃**“.

— На стр. 800 „**Слово к҃ф. на из Ѥгипта изшадшихь**“.

— На стр. 806 „**Слово к҃і. ѡ монашествꙋющыхь мирное пр'вое слово**“.

Страна 819 **второе слово.**

Страна 827 „**третіе слово. Мирное третіе глаголанное въ Константинѣ градѣ на бывшее людемъ любопреніе ѡ некіїхъ ѥпископѣхъ**“.

— На страни 836 „**Слово є. Григоріа богослова на брата своего Кѥсаріа надгробное, десето иже и на нихъ можеть се глаголати**“.

— На стр. 852 „**На сестрꙋ свою Горгонію надгробное светаго Григоріа слово єдинаистое**“.

— На стр. 864 **Ѡглавленіе.**

— На стр. 867 „**Се же їесть изъ полꙋстава древніа Московьскаго преднславіе.** У насловима пише **ѡ оустроеніи чловѣчьства**“.

— На страни 873 **О три имена човѥку.** И још неке ствари.

— На стр. 886 **Ꙁапис ѡ свр'шеніи книги сеє.**

CXVI.

Сказаніе недостойногъ Христꙋ раба Іеромонаха Гавриила Стефановича говорено ꙋ славномъ градꙋ Комораниꙋ на Срѣтеніе господне, въ лѣто по Христовѣ рождествꙋ ҂ахѳ. Євангеліе ѿ Луке. глава ѥ. Исаіа ѯѳ.

Се лежит сей на паденіе, и на въстаніе многіимь въ Исраили.

Ꙋ нѣко доби, быѡ є ѡбѣкаѡ Богъ оу Сіѡнь светꙋ црькꙋ предлагы каменъ. метнꙋти їѡй на ѣошкове, да бы вѣрніи крштены люди на нѥмꙋ се наꙁнѣіивали, и свой темель црьковны свакад га имали. Тако кроз Исаію про-

ирока Богъ велыи: Се азъ полагаю въ ѡснованїе Ст
каменъ многоцѣнанъ избранъ краеоугалны честань, и
рвен въ нь непостидит' се. Ево то божїе ѡбѣѣание
овы драагы каменъ ондаа се испвнило кад' се Христ
родїѡ ѿ пречисте девѣ Марїе. Христось ево таай не
менъ, на комено се хрисчани темеле и назигюю се
идолопокланание и невѣрование иеднога Бога, кроз н
падаа и сътире се. Тако и въсакы грѣх злоба, иер
всвмнїнване, гордина, людска сила и дїнка, ѣаволс
влада, све се то по редв оутире, те стр'мо падаа.
знаайте, иеръ и за ради тога, светы Сумеѡнь богопрїем
кадее оу цр'кви младенца Христа примїѡ на свое р
тан рече г' Богородици и к' Іѡсифв, ниенв ѡбрвчни
гледайте то, и вразвмите се, ткое ово, може то ов
быти, да не лежы, нит се вала по чїн рвкв, кад онь с
свѣт на на иеднон рвци држы; него за то лежїи, на
падаание иедним, а дрвгїим на встанвѣе оу Исраилю.
пр'воме стааромъ законв Моусеовв, овакые родїлием
нами саамъ Богъ Саваѡѳъ разсказаѡ аадетъ имати
то држати непомерено. Родїлаа невѣста каде роды мв
дїете, погана е ѿ кр'котечена їѡй, оу цр'квв никако
не имаа долазити само до четр'десет даана, а после те
да има оуиедно з дететом доћи оу цр'квв, и дааръ цр'
донети за ради свога оуништена скрнавости їой св
иедно годишно магие; ако ли не може стачати со т
те е сиротна, а ѡно пааръ грлїица, на мв два голвб
нека съ собом донесе. Алъ ево сад таай аадеть ие п
стаѡ що месната носити оу цр'квв, него како се
имаа, паарь свѣћаа, иедив ли двжна е родїлаа донети,
попв дати марїашь, ѿ маие ли рвке, десетакъ. А кад
роды женско дїете, девонче, вѣћаа їой е нечистоћа, в
и заповѣсть двострвкв имаа; тамаам валало е жена
до осамдесет даана неходити оу цр'квв. После тога с и

накыи даром доћи, ка и за мужко дїете, ѡпроштеніа радь свога донети; нерно без тога нїе за прикатаніе оу цр'кви. То се зове божїи даръ, за дїете, и за свое оунштеніе двострыко даваніе. И таай аадеть ѡбашка женскога порода разкварише апостоли, рекоше; кодь Бога нема разазнаніа мужке ни женске феле, едно е то пред Богомъ, человекъ человекъ, за то едиаако донось к цр'кви и зунише по м. даана, та мужкомъ та ѡ женскомъ стрыкы, едань завнуай нека е. А пресветаа Богородица, свога она мужа нїе имала, ѡсвемъ мужа чиста е девонка была, и Христа з своме девоштвы родила, како што е саама к' архаггелы говорила, кадь їѡи е казїивалѡ, да кие она родити божїа сина. Рече ми: а како може то бити, кадь ꙗ мужа не имамъ, нити за мужкы страаны знаамъ, нит мї е на то волѧ познати га, ни имати, мени мужь не калѧ, ꙗ се здаавати нећы, пакъ како бы сина родила. Иди ѡдь мене путемъ, а не ласкай ме ты, каа з раю што е змїа Евы с ласканіемь преварила. Ондаа їой рете Аггель: не велимь ти ꙗ то, да киешь ѡдь мужа дїете имати, него сила вишнега Бога хоћети ѡсенити, и светы духъ наа те кие напасти еко такы, те со тога киешь зачети з тр'бухы дїете. Она томе повѣроова, и такы с онога часа ѡсеты, керь затрудны. Такогѣръ Іносифы, кадь костоломлаше девонкы Марїю. — — — — — — — — — — — —
Оу сны ми рече тай аггелъ: То що се е оу нїѡнзи заметило, ѿ светога е Духа постало, за то да е не имашь — ништо дїирати. И ето она по рогіеню детнию пакъ ѡста без нї една квара чиста девонкомь: на што бы їѡй валѧло чекати четрестъ даана, док се оунсти, пакъ да иде оу цр'кви. Ама що е аадеть, аадетъ. цр'ковны е то закоиь, и божїа заповѣдь. Да закоиь не преступы, никога пр'коса и иналата несвидна жидовомъ да не

вунны, ако є и чиста бїла. Хеле калало їѡй є чек
до и҃. даана. И тако по ꙁаконꙋ ꙁ дететомъ и ꙁ даар
дошла оу цр'кви. Єда ли є и могла оу Витлеемꙋ, п
планиномъ, оу тꙋѣон шали иедной чекати, и толико
ана чамити оу ꙁатворꙋ. А иедни исто пꙋтници, и ꙁа р
написне цареве порцїє, онде дошли. Него како є
снфъ доконаѡ онде свои посаѡ; такы сꙋ се краат
натрагь, и ѡтишли своме домꙋ оу Назареть. А кад
изашло време на четрестъ даана, опеть сꙋ се ꙁаие
дигли Іѡсифъ и Марїа, те донеше по ꙁавичаю ꙋ Єрꙋ
лимь Христа к' цр'кви. Ꙁа то є то светаа Богородица
чекала беꙁ цр'кве и҃. даная, и вунинла, да со тїнмъ на
ѡстале Христїанке бити покорне цр'кви, божнѡй ꙁапов
и ꙁаконꙋ, да како є она саама бꙋдавши божїа мати
на што їѡй ие кон аадетъ. ꙁакон ли скршїивати, ни
по божїю ꙁаказꙋ, родивши Христа, по рожѣению їой
нела є, по скр'шению четрестъ даана їой, Христа ꙋ и
квꙋ каа многоцѣнны каменъ, да бы на томъ каменꙋ
рны христиани темелили се, а невѣрство нека се сраа
Ꙁаконꙋ и Богꙋ светаа богородица врло є послушна бы
те и прїиносъ по ꙁавичаю ѡстаалы женаа ꙁа свое ѡ
шенїє ꙋ цр'квꙋ є донела, бꙋдак'ши нїѡй то нїє ꙁа потр
было доносити, ꙁа што девойка є чистаа была. Али
то донесе, иедно ꙁаконь да не раꙁоры, дрꙋго ꙁа ск
мꙋжатымъ женама скр'навымъ да бꙋде, да кад
она чистаа ꙁа ѡпроштение свога рогиена даарь дала, и
лико є то вишаа дꙋжностъ нечистимъ женама донос
ꙁаа се. Сусрете старацъ светы Симеѡнъ богородицꙋ
цр'кве, и оуꙁе їѡй с рꙋкꙋ дїете, пакь рече: Овай
садъ лежи на падание и на подиꙁаание свое многымъ
исраилскомь родꙋ. Много що ша ѿ Бога оуказаꙁаны
нишанъ неки чꙋда провидны светы пророкъ Ꙁахарїа,
предтечевъ Отац, него дрꙋги многїнмъ временомъ, и

є пре него быѡ їѡште за царства исраилскога, Зоровакела цара, пре Христова рождества ҃ѯ. година, оу єдно доби виде єданъ окаты камень гледећъ ѡ седамъ оуїю, и тай є каменъ Христа спрїиликоваѡ собомъ, а седамъ оуїю, што є на нємꙋ, со тым ѡбзнанює се божїє свꙋдаа просмотрїиванє и на свацїо мерканє, що ꙋ томє Христосъ мерканю имаа свою цр'квꙋ, христїанскы народъ, те добро знаа свакога пособито по єднога по єднога ѵовека, како мꙋжко, тако и женско, ко що ѵины, какавь лї є тко собомъ, що ли коме є що за потребꙋ, толико то и далє свакомъ своє, що є за кога, и може сносити, за свацїо Христосъ знаа, не текъ то, що мїи ѵинїмо, що ли послꙋємо, него що и мислимо, що ли кємо їѡще до после ꙋ напредакъ ѵинити и говорити, мислити ли, како ѡ томꙋ оу псалмꙋ (р҃ѧ҃и) се казꙋє, не сьдѣланное моє видѣста оуи твои, и пакъ, ты разꙋмелъ єси помишленїа моа из далєує, що їѡшъ нїисамь нї ꙋѵинїѡ, келы, и то сꙋ кѣћъ виделє твоє оуи Боже, и моа смишлїиванїа из далєка си прозналѡ, мой ходъ и свє ми пꙋтовє си преброи(ѡ) и провѣчкаѡ, давнашнє и последнє свє моє послове ты пантїишъ. За то вр'ло се нама вала пазити, ѡ браћо христїани, що ѵинимо, що ли мислимо ѵинити, иеръ божїє оуи свацїо виде незаборавно, ꙋ свемꙋ свакадь свой намъ последакъ да смишлїимо, и нї ꙋ ѵемꙋ да не згрѣшꙋємо Богꙋ ни людма що на кваръ бывамо с' коїѡмь досадомъ, наждїиванємъ, и злимь говоромъ себе осꙋгюћи и мотрећи що ѵинїимо, а не дрꙋге: пазећи дꙋше своє дан не погꙋбїимо него и спасємо, єда би по ѡкоме нашем краткомь саданємь животованю много брижликомꙋ достали и оны тамо безбрижны дꙋгь вѣчнты животъ, сꙋсретнємо с нєба идꙋћи на сꙋдь милостива себы Христа Бога с' чистымъ дꙋшами, те нась лепо приваты ꙋ своє небесно царство. Аминъ.

к҃. Уестъ.

Келїи ѹ псалмѹ светы пророкъ царъ Давидь:

„Каменъ што сѹ га ѕидары с нехайствомъ ꙁа н
были пометнѹли, ѡнъ после пристаде сврхъ ѣошкова
варны“.

Него ꙁа то бы просїѡ ваше кметство, да би сте
срдо ктели послѹшати, що би вамъ хотїѡ казїнвати,
уемѹ се називме каменомъ Христосъ, и какавъ лї є
тай каменъ, ѿ когано и ꙗ проснмъ камените твр'д
нѣмѹ вере имати ми, и ѹ саданѣмъ к' вама проговар
дати ми бистро ѹмлѥ и сладкѹ беседѹ.

Ѥсть Христосъ тай врло скѹпїи каменъ, што но
Євангелїю ꙁове статиръ свѣтовитїеви каменъ, а ов
на просто ꙁове се карбѹнкѹлѹмъ, да реуемъ на с
скы ѥзыкъ горѹѣъ оуглѥнъ, ꙁа што но ѡнь оу пр
и ноѣѹ како ватра сѧ се и видно свѣтлы. Тако и Х
стосъ нама на ꙁемли свѣтлы с' наѹкомь евангелскнмь
съ своимъ прикладнымъ животованѣмъ ко томе доклє є
ꙁемли оуѥдно с людма боравїѡ, свѣтлїѡ є оу цр'номе Ї
лословѣню поганнмъ народомъ, свѣтлїѡ є и ѹ невѣры
довскон. Такогіеръ и свїнмъ грѣшникомъ на прозна
нмъ свое видети се оу уемѹ се, да изгаꙁе изъ тога ѣ
смраданва. Ꙁа радъ тога велы то Євангелистъ Іѡанъ
Христа: „свѣтъ въ тме свѣтит се, свѣтъ оу мра
свѣтлїи, и помр'уина не може га ꙁаслонити
Карбѹнкѹлѹмъ брааны люде ѡдь кѹге, кои га код се
нмадѹ, и носе га. И Христосъ ѿ уѹме и свакє хаве
ноѣне люде уѹва, кои га ѹдїнль споминѹѣи моле, и
моѣъ ѡдъ нега пїнтаю.

Оу неко (к҃. пр҃. 24 гл.) добы, цѹкнѹ на паме
Давидѹ царѹ, те посла свога войводѹ, да мѹ све лю
по царствѹ. преброи, и донесе на хесапъ с' пїнс мои

нѣмꙋ. Оучины то Іѡвавъ, що мꙋ є над войском бїѡ господнинъ. Преброи неко хисе и не све. Пронагіе осамъ стотинъ хилѧд коньтаана, и пет стотинъ хилѧд силны копаніка само Ісраилѧ. И престраши се со тога Давидъ, що ѡнъ божїе люде имаде посла бронти. Та и реуе: вр'ло ѧ зграшихъ до Бога, сасма се попꙋзохъ с памѣтꙋ, што то ꙋчинихъ, тешко мени. И Богꙋ то не бы оу волю, разср'ди се на Давида. Сꙋтра данъ посла к' нѣмꙋ пророка Гада с' овакомъ порꙋкомъ: ѿ три феле саамъ себы, за тꙋ кривицꙋ, нека иednꙋ коюгод кашнгꙋ избере себы, кою хоѣе и волїн примити ѿ Бога за покааране своє; или три глааднє годинє, или три месеца бежаніе из пред непрїателске мꙋ войске или мꙋ по свой нѣговй земли три дни поморъ да бꙋде. На то Давидъ оуздахнꙋ, и реуе г' божїемъ посланникꙋ пророкꙋ Гадꙋ: Тесно мї є ѿ сꙋдаа, али волїнмъ пасти ꙋ божїе рꙋке, него оу уоеуаске, и ѡд глааднї мни'каакати, а господъ Богъ є многомилостивъ и пожали кіе ме ѡпет. А бїаше жетвено добы тадааръ: те онога дна од рана до рꙋчано добы по земли Інсраилской помре седамдесет хилѧд мꙋжке исто феле люды. И догіе тай побиваучъ, стаде на Ар'ноновꙋ бр'дꙋ сꙋпроѣъ Ієрꙋсалимма, прꙋжы на градъ свой маучъ, да све широмъ люде оу еданъ маахъ по Ієрꙋсалимꙋ побїіе. Виде Давидъ съ свои полата аггела с' маучемъ, що хоѣе да ꙋчины. Паде с' ѡбразомъ г' земли, реуе господинꙋ Богꙋ: А самъ тай що самъ з'грѣшїѡ, ѧ самъ пастїнръ, кои самъ зло ꙋчинїѡ, а те овце, що сꙋ крїнве, нека бꙋде таа твоѧ люта рꙋка наа ме и на мою ми оуевинꙋ домаѣꙋ. Послꙋшаа га Богъ, и одкр'ив с' виладета мꙋ прекꙋ смр'тъ, що но ꙋ пїнсмꙋ зове се повѣтрїе, а ми велимо кꙋга и ꙋзма. Хеле с онога посла наапрее таа прека є смртъ повѣтрїе постало. Реуе Богъ к' ономе аггелꙋ побиваауꙋ. Заустави

се вѣкъ, доста тї є ѕа сад то, ѡдвр'ни ѡдатле рвкв тво
и не гвби свїю людїи. Тако то ѡд онога добы пригла
се и вїнва и до сад по свѣтв тла смртъ, и на кою стр
анв напвстїи їѡй Богъ влаадв, нека ти люди с посто
с мобом, покаанием, ѕ деѡбомъ сиромаашн, присвала
се Христв, в чїѡй но рвци св ключи ѿ смр'ти и живот
онъ кие ѡдвр'нвти ѡд них талй гнївъ повѣтр'ни квгв, ѕ
брааниѣе їѡй да ѡнїим временомъ више не моры те люд
по нчнв вилааетв.

Єстъ Христосъ и каменъ бѣлы асписъ. Іаспис
таквв якостъ имла, те ѕїинчи иедъ раствара в инцю
чины. Тако и Христосъ прогони иедовитв силв ѿ човек
Оу иедно доби свѣты богословъ Іѡванъ ѕнано попїи отр
кив чашв вїина оу Христово име, што мв є бїѡ даѡ рим
скы цесаръ Домицїанъ на силв попити, и ништа мв ѕа
не навды. Тако и сада може се то придесити, ако ко
би христїанинъ прекр'стивши се, и право оуздаюћи
оу Бога, ѕдесїѡ се ѿ свога мв ѕлоткора изести ко
иедовитв чемеръ, отрове ли попити, ништа мв то неће
навдити, нит кие га оуморити, како саамъ Христосъ то г
воры оу Марковв Євангелїю: ѡ моме именв ако ко ц
кои и смр'тно испїю, ништа и неће оувредити. И аспис
ѕавсталма кр'въ ко є кр'вотоуивъ в чемв. И Христос
такогиеръ кр'въ є ѕавставїѡ с иединим дотакивћемъ тек
кр'вотоуивой жены, страг мв край свята ѡд халїина,
излеуние, кои но є све свое имание бїила истрошила и
докторе леучећи се, и ништа їѡй ѕа трвнъ ніе файдила
їѡще горе їѡй ие было.

Єстъ Христосъ самфиром драагим. Самфиръ к
менъ є оуолековитъ, бистри оуи и гледъ чини оуни
А еда Христосъ иедае ли вїндъ оуима, колико є слепи
просвѣтлио ѕ гледаанием, ѡтворїѡ є оуи слепорогено
тако и другоме слѣпцв, що но є код Іерихона при пв

седећи просїѡ. И пак двоици идући имъ за Христомъ, що кричећи молахꙋ се: Їисꙋсе сине Давидовъ помилꙋй ны, рече имъ: „гледайте“, и такы прогледаше. И остале многе ѥ полечїѡ, да здраво виде. И ако и садъ оуи коимъ боле, невїидан(к)имъ е начї(нїо), нека мало прометачишꙋ предъ Христовомъ икономъ свеср'до просе говорећи: „Їисꙋсе сине Давидовъ помилꙋй насъ“, хоће послꙋшати, и оуи излечити имъ, да бистро и лепо могꙋ гледати.

Естъ Христосъ Хросолитом. Хросолитъ каменъ, ко га има кодъ себе, прогони ѿ човека свакꙋ тꙋгꙋ, неволꙋ бригꙋ и дерть сь ср'дца мꙋ и с' оума, те га весела и фришка слободна чини. Тако и Христосъ ѿ побожны людїи, кои га све на помоћъ себи призивлю, ѡн прогони од нихъ свакꙋ немоћъ; разслабливаніе, снебїиваніе, тꙋгꙋ и грижꙋ, те и чини фрешке веселе. Брижливꙋ за свои многы грѣхъ женꙋ блꙋдницꙋ развеселы Христосъ, што мꙋ е сь своимь сꙋзами ноге прала и с' косами главны ѡтирала, све їѡй грѣхове ѡпросты, говорећи к' нїѡзи: ѿпꙋштают се тебы грѣсы твои. Тако после и апостола свога Петра врло брижна, и за ради што се трипꙋт ѡд жидовскога страха бїѡ га ѡдметаѡ се и затаиѡ да га не познае, ѡпетъ га Христосъ развесели, кад се ѡнъ сеты што е оучинїѡ, те се за то разжалы, плачꙋћи се тꙋжно, плакаа рече се горко, тадаар' мꙋ Христосъ ѡпрости таай грѣхъ, и изнока га пакъ приваты к' себы оу апостолскы редъ говорећи к' нимꙋ: Петре, ако ме миловешь, пласи ми овце, пласи ѩганце мое, пласи избранне мое, то естъ свештенике, їиноке. Тако и садъ грѣшни и брижливы люди, нека се плач'ливо стенећи моле христꙋ Богꙋ, свакад на ꙋмꙋ га имаћи, ѡн' ће и с' ѡпроштеніемъ грѣха развеселити. Тако се ꙋ псалмꙋ пїише: поменꙋхъ Бога и развеселихъ се.

Ієр'но Христосъ ѥ и с каменомъ Гагаткомъ. Г
гатакъ брани ѡд ѕміе, врло она бои се и бежы ѿ то
камена. И за ради тога ораѡ држїи га оу своме гнѣзд
да не бы ѕміа се привукла поморити ми ор'лиѣ. Та
и човекъ, кои таи Гагатакъ Христа сина божїа кад
орловомъ гнѣзди оу своме срдци имаа га и носи у себ
мислеѣи свакадъ ѡ нѣми, недовитїи смокъ не може
приближити ко томи човеки. Што но є грѣхъ душевн
смртъ, како што насъ ѡ томе свѣтие и изговара Інсус
Сирахь, те вели: бѣжи човече ѡд грѣха, кад ѿ прїнес
ние люте ѕміе, ієръ ако к' нѣми се приближиш, хоће
оугризти. За то грѣхъ ѕміѡм' се називае; ієрь ка
ѕміа крадом' се плази у птичаа гнѣзда, да подава
птиѣе, тако и грѣхь се сь желїѡмъ оублажи оу чов
часка срдца, те човека ѿ свега подїшна (подвшна
добра ѡголузны, и памет' ми похабы тако, да н
за што не знаѡ. Ако бы кои човекъ ѡд' младости до ст
рости, свако на свѣти под(и)шно добро чинїѡ, ко то
напосле мало што цигло едань пут' нека што згрѣш
ске оно добро, што є годъ чинїѡ, такы свеми оно ни п
дашто буде, разкїе вражы вѣтаръ све широмъ. Тако каз
брат' божїи свети апостолъ Іаковъ, ако тко сразы цѣло,
испуниа савъ законъ, а оу едноме нечемъ што погреш
то у свеми є кривъ и хїлешан неваѡ до крај.

Єсть Христось каменомъ златнимъ вирилаїомъ
Вирилїонъ чини човека смѣшна (смела?) жестра, сл
бодна на бойной войски, тако, да се ни ѿ кога не устр
чаа, нит' се шта бои, ко га код' себе носи, тай не стреп
кад зецъ ѿ свашта, него кад лавъ на бой насрѣе,
напредъ загонїи се оударающи, нити ласно може не
гинути. Тако и Христосъ ѡрлан и слободи те люде и
бою, кои но нису лупежи ни хрсузы и псовачи, ч
сто се држе и у него самога свое поуздание имаду,

помоћъ себи га дозїнвлю, како официре тако и вонщане неднаако оштрїи на бой свпроћъ непрїателя имъ свои, а ных' слаби и страшїи. Како што е Інсраилтене, воюћи з Давидомъ свпроћъ Аммонїитаа, Моавитенаа, Филистимлїана, и Асирїана и с' ѡстаалїи имъ дѹшманы бїћи се слободїѡ, и раз'бїали сѹ и теранћи тако да е по неданъ Інсраилтениинь по стотина онїи гонїѡ пред' собомъ, а десеторица по десет хиляд', како се ѹ второй Моусеовицы пїише, те сѹ и испокаарали подасе, и владалы сѹ над' нимы. А и саамъ не Богъ по себи пред' нима разгонїѡ, меште таанета напѹштаѡ како облаакъ и магаѹ люте осове и велике стр'шенове, те сѹ зврцали оу уела, оу оуи. Зато е Давидъ и напїисаѡ ова ѯs. псаломъ, свпроћъ непрїателя воюћи мѹ уесто: Господъ просвѣштенїе мое и спаситель мой, ѿ кога би се боѡ. Господъ е заштититель моме животѹ, и ѿ кога би стрепїѡ и плашїѡ се.

Ѥстъ Христосъ и Аметистом'. Амаѳустъ раз'гоны пїанство, ко га при себы носы, ако би колико ждераѡ вїино и ракїю; неласно се може ѡпити. И Христосъ пїанство разгоны с овым' плашеніе, ѥръ никаква пїаницѹ онъ к' себы непрїима, ако се со тога не покаю, ни престанѹ пїанѹити, и Бога никадь неће достати. Тако апостолъ Павалъ (а̃. Коринт. ѕ̃.) казве намъ, да пїанице божїа царства не наследетъ. Не ласкайте се, реуе, ѡ томе ни се, реуе, ѡ томе ни се варайте, ни блѹдници, ни ѡ домоложницы, ни рѹкоблѹдницы. ни ѿ сминалїиванїа, неуности собомъ, ни мамелуїе, ни хрсѹзи, ни пїанице, ни досадніцы, и тѹѣоѡтнмаанѹ, цар'ства божїа таквїи не достаю. Ипакъ то говоры: ако се кои из' мегю васъ брать такавъ находы, те е кои ѕлоуестнїик', кѹрваш' ли е, ли' мѹ пїаница, каматар' ли е, и идолослѹжитель; їдолскы слѹга то е, конно свакы вїишакъ прикуплѧ к' себы за др-

жаніе, а твр'дїи се на сиромаашъ нішта неиздаае, криво меры, и преко цене продае, на благо се кое свое ѹздаа, те дрѹгїнмъ досагюе и ѡбеѣюе, ѕаноси тѹгіе с лажомъ и с' клетвомь; с таквима се реуе не мешайте, ни се ѹ иедно састаайте оу коме разговорѹ, ни иести, ни пити не валѧ с таквима, ѕлога, реуе, изтерайте из мегю васъ, за што што е ѧвно на виделѹ, ѡнїнмъ вїи сте сѹдїе. а што ли е потайно и вама не знано, то мѹ е Богъ сѹдїа, кои но свлуїа срдца знаа и испитѹе. А то знаате, да вамъ валѧ из' овога свѣта изаалѣи, и на дрѹгїи доѣи. И за ради тога Богъ пїанице ѡд'рїнва ѡд' себе иеръ с пїанства свако се ѕло стаие. Праведны Ное ѡпїи се с' вїнномъ, заспа, и го се заѣасы срамотно. Ѹ томе подсмѣа мѹ се рогиенїи синь мѹ млаѣы Хамь. За то проклее га отацъ иега и сав' мѹ пород', те ѡсташе и до данасъ цр'не цае. Ѡпїи се Лот' Авраамовъ синовацъ, — — — — — —, после клоѣи мѹ се за то по Авраамовой заповести, три оусагиена оу землю с ватре, цр'на оугартка дотле валѧло мѹ и ие из' свои оуста залїнвати с водомъ, док' се нисѹ прозеленила.

Доѣе асирскога цара везїръ Олоферна съ силномъ войскомь воевати на иудейскѹ землю. Паде подъ пр'вы Кефїиль градъ, и те моѣи вр'ло се ѡпїи вїнном' под шатором' своим'; ѿсеуе мѹ главѹ иеговым' мауем' иедна оудовица жена Юдит', и ѡднесе е, те е на беденѹ на колацъ метиѹше. Наваань болѧринъ опїи се, те цара Давида изрѹжыи и испсоваа га, и да неѣїаше мѹ жена Авиѣїа припала молити и с' паметнимъ реума га тѣшити, то тїнмъ маахомъ ѣїаше царъ изострїиѡ се да га смакне. И садь пїанице доста ѕлоуестїи послова послѹю, ако кавгѹ свадѹ, то ѡнїи дижѹ и запоуниию, те и остале люде не мире, ко се вала по блатѹ, поводїи се, не херо ходы, с моста, с коиа спадаа пїаница. Ѹ кога сѹ замршене косе,

сїнице оуи, подбухаѡ образъ, и руке му и све тѣло ломно и др'хѣе оу пїанице, кога руже люди и псую, шегаю се, из' куће, ѿ софре, из' двора кукући протерую пїаницу, кои се псую, руже, сваку се, чупаю, туку и бїю се; пїанице освемъ празнїи цепова, и кући ништа не добалаѡ, корба и рога кућиѡ, тко у разлике срамоте и грѣхове падаа, наагло ли смрћу скоро и ружно мре; пїаница. За ради тога пише се, да ие проклето пїанство. И апостолъ велїи: не опїиѡйте се краћо с вїномъ, иеръ оу томе ие блудь и свакаа неправда, а и сиромашство. Тко, реуе, миле вїно и маазно ести, ѡбогатити се не може, раздрто рухо на себи носи, ни послокати што може, за то сви тога ѿстаемо се, да и ове срамоте, и оне тамо избегнемо, на трезво у божїемъ страху подвлачимо се под' тай каменъ, што но се за нега пїише оу псалму и оу евангелїю, да црковны з закону зидари, жидовскы книжевницы пису маарилы оу дуваръ ставити га. Оу нашои цр'кви онъ е темель и сврх' ћошкова ие скаопацъ, ко се, реуе, на нега попузне пасти, згрухаће се; а на кога ли собори се онъ, те падне; сътр'кие му и кости.

Христосъ е тай каменъ жїнкы, по сказїиваню апостола Петра, съ железномъ палицомъ пласе, и каа лонце грѣха неверне иезике, а верне с прекнїѡм' наказуе, пазы а и каара съ страхомъ служити му, а зла се и грѣха клонити, да онога света и насъ ка и погане не посатире, него подваты насъ з' добром' волїѡм', не пропасти на суду доле у пакло.

И самъ, реуе, путь и животъ, по томе каменю овде зїидаюћи се мїи, не с' коровом', с тр'ском, саламуштномъ сневали тїима више реуены делы, да нас згмежды у прах', него съ сребром, злаатом з бисером' и з' драгым камением, с правом' а не шуртномъ вѣ-

ромъ, с постомъ, с мобом' с подеобомъ. Ѵнсто се држећи милокр'вно скаакад, да бы по нѥмѹ и кроѯъ нѥга, небесноме нашемѹ оцѹ дошли оу животъ горны, небеснѹ славѹ.

CXVII.

Одломак из беседе јеромонаха Гаврила Стевановића, коју је говорио у Коморану на Божић 1739 год.

Слово а҃. на рождаство Христово.

Секерїана Ѥпископа Гаваласкаго сказаніе ѿ праваго слова шестодневника великаго Василїа.

Праваго дна заповѣе Богъ тварь състалати. И ѹчины прво горнѥ небо не свигнено ѡд' нас', не ово, што га мїи гледамо, него дрѹго сврх' овога слабо кано стрехѹ сврх' кѹће, за себе и аггеле, како Давїид' ѡ том' сказѹе, те вели: небо небесаа господеви; више горе много ѡд' овога, кано неке двострѹке високе полате ѡ два покрова, те и средна преграда свой обашка таванъ да нма. Тако ето кано ѥднѹ кѹћѹ ѹчины Богъ горнїи и донїи овай виде' ѹ ѥдно и' склопїи и съставїи своїѡмъ хитрином'. А на среди наме ово доне небо, и ѡдзгоръ на нѥмѹ водѹ, каа на стакленѹ таванѹ наместы. За то пакъ вели Давидъ: покриваеи водами превишнаа своа.

Ѡд' ништа то Богъ створи небо, и землю, и водѹ, свѣт' и мрак. А што е ѡстало на свѣтѹ вигнено, то вѣћь све ис тога поста. Пише се: сътвори Богъ небо и земле. А за водѹ и ватрѹ и овай въздѹх' из'под' неба, що е шѹплина провидна и вѣтровита, кад' е то постало

не пише се. Ама ѿ кад' е вѣтаръ постаѡ, ево, доуви ѿо се веліи: И дух', реуе, божи ношааше се, да реуем' віаше се дух а шелн сврх' воде, над' водом' віаше. И то не говори се за светога духа, зашто Творац ни Господъ не прибраш стварь ю виедно, него тай дух за ветрове се веліи, колебаніе въздушно уини вѣтаръ да душе. После тога пакъ реуе Богъ: да буде свѣт', и вуини се те изагіе ватра. Зашто што друго може свѣтанти, кроме ватре. Пише се, да су и аггели с' ватрена пламена, (у сто трекієм' псалму) огнієвити духови су. Него ли наше су душе с' тѣлом' ѡбграгієне и затворене стое, не имаду свое нлаке (изласке), никуд' се из' тѣла макнути, доклє нимъ Богъ не повелы из' тѣла изалѣи. А аггели тако су ѡсвѣм' тѣла сътворени. Те какво е разазнаніе за уовѣуаске душе и за аггеле. Тако и за ватру е свигієно, ѡвай земаини оганъ ніе сам' по себи, ни то може быти; него смешатъ е з' другом' вѣшѣу. А горнуи само ѡ секї е вигнієн, ништа у нієму неима, да што горы, ѡ себы планты, а иедно е та ѡвай, та ѡнай, ватра оно, ватра ово, сродни су иеданъ г' другоме, како и душе наше, што су аггелом' слуне. Како Давидъ казуе: Твореи аггели свое духи, и слуги свое ватрени пламен'. А како е то, крошто но, и оно су духови, и ово такогієръ наше душе духови су, што с' нашим' тѣлом' мнуу, владаю, и поднжу га. Пак' се у пїнсму веліи: сва ето быше, огань, бездна, вѣтрови, и четири ове стихіе велике на свѣту, што е земла, вода, ватра и вѣтаръ. Како Моусеи лѣпо, у кратко и свршито све то твореніе скупа у иедно съ земланѡм' и небом' оуказуе, да е сътворено; те овако веліи: Оу шест' дана сътвори Богъ небо и землю и све ѡстало, што год' меѓу тїим' нима. Како но и ѡ нашем' тѣлу ніе све редом' изброено сви у нами зглавци и уланци, кад и како е што зглавлїивано и състалато; него текъ веліи

се; с'твори Богъ чловѣка. Тако тїе и за тѹ свѹ ствар
Знаа се; ѥръ е съ землїѡм ѹ ѥдно и вода и све ѡста
сътворено. Да гдѣ ли бы стаѩла вода, да нїе и ѿ пре по
нїѡ землѧно дно ѡдздо было. А ватра такогѣр оу св
чемѹ нма. А да не бы ѡд' оно добн ѹ свакой ствари
тре было; то и до данас' камемъ, дрво огань раагѣ. А
по себи и ѹ себи не бы по завичаю то ватре нмало;
кѹд' би испѹштало оно огань.

Оу втори данъ, то ѥст, на дрѹгїи данъ рече Богъ:
сред' водѣ твердо да бѹде. И такѣ се вода на среды смрз
и преградїи се на по дѹбїне їѡй, ѥрно вода е сасма д
бока была, те е Богъ расположы на поле, с' оным' см
знѹтым' на срѣди лѣдом, дн же полакъ воде горе ѹ вели
висинѹ, те ис' тога лѣда ѹчинны ѡво небо, не горње, шт
е вишње кано стреха над' таваном', него ово нама в
гѥно под' горнѹм' небом', каа таванъ наместїи га, го
вода, а лѣд е ѡздо. За то се ово над' нама небо и н
рнче твердъ, зашто твердое ѿ текѹћѥ воде се згѹснѹало. З
то небо и Давидъ намї говори: Хвалите Бога, хвалит
его въ ѹтврждениї силы его. А и дрѹгѹ наланкѹ ѡ то
небѹ ѿ пророка Исаїе, да вам' оукажем': Небо се вели
ѹтврднло кано дим'; ѥрно дим' кад' се дн же ѿ ватр
танковит е и прозрачанъ, а кад' се ѹ висинны ѹ ѥдн
скѹпи, згѹстне се, и кано облакъ дебеѡ ѡстае. Тако
воденѹ снагѹ дн же е Богъ горе, те е згѹстнѹ. Средн
нз' воде лѣд' ѹ ѥдно с' врхнїѡм' мѹ водом' половино
ѿнесе горе, а полакъ исте воде ѡста доле на земли.
шта рад' та вода бы горе на оком' леденом' небѹ те
кою е потребѹ. Є да ко тамо пїе од' ње, или што во
зїи се, плива ли по нїѡй. Нїе. Тамо ништа вигѥно жив
не нма. А како право е то, да ѥст' вода горе сврх' окоп
неба, свѣдочїи ѡ том' Давидъ, те вѣлы: и вода ѡнаа, шт
е сврх' неба да хвалїи нме господње. А и при Ною, ка

є била по другїи пѹт по створеню неба потопљена ска земља, по найболе зато свѣдоуїи се. Ѡтворише се, реує, халѣвине небесне, то ѥст ѩме, испровалїнка се тай горнїи лѣдъ гдѣ гдѣ, и лила є кла ис' кабла ѡдзгоръ на землю вода, а дрѹгаа пакъ из' по' землѣ се изкирала, докле потопи савъ ѡвай свѣт', и свѹ живинѹ подавы и помори. А после ѡпет' се ѡне ѩме горше слѣдише, и затиште, ка и было. Вѣтаръ югъ крѹвїи разлѣды ѡндаа то небѡ, а после ѡпет' дѹхнѹ ѩко северниї стѹдены вѣтаръ, те га и ѡпет' стиште и слѣды.

И садъ вѣчъ смотры овѹ Зиждителевѹ премѹдрость, да просто рекнем', зидареву майстрїю хитлѣнѹ, шта рад' горе вѹнны лѣдено море. За то ѥръ хоке горе под' небомъ да распростре по свемѹ аерѹ(1) над' землїѡм ватрени горѹвѣ пламен, свѣтлити мѹ доле и грѣати по земли. А знате, да ватра скакад' горе носи свой пламенъ ѹ вїнсъ а не доле. Али кад' се ѡдзгоръ посипа водом', ондаа доле га збїа. Тако и тай горнїи свѣтлы звѣздны и месечны пламенъ, свойѡм' врѹвѣнном' растапла ѡнай лѣд' горе, и дѹрма ѡдгоръ капле на пламенъ, те ѥдно собара мѹ доле г' земли плантеніе, а друго снлагѹ мѹ ѡнаа вода превзнма, да сасма не падали доле по земли. Ѥръ каквла є таа одзгоръ ватрена сила, то лѣти свѣ би пожегла по земли, да га вода не загашѹе.

И пакъ, да ніе ѡдгоръ на том' леденѹ небѹ голема и дѹбока стѹдена вода, ѡд' кѹд' би трајало толико тѹ штенїи годнна то ледено небо, и не би се до сад' од' те ватрене пеує растопило, и нестало би га давно тїюћи и здїна доле капљући данъ ноћъ. Него горнѧ вода држи све више до леда ѡпет' се згоре по ниемѹ мрзне. И тако небо звѣкъ ѥднако трае, а ѡдздо здїна' доле капле роса.

---

(1) Ваздухѹ.

Теке ѡ томъ се смотрите, да є свакад' над' горѹ
ватром' кои котаѡ каѯан' ли мѹ бїѡ ракїнскы, ако би
лико по найдеблїи ѯ' бакра бїѡ, а праѯан' без воде с
ѡ; не били скоро прогорєѡ, на би се и растопїѡ. А
кад' є пѹнъ до врха с' водом' ништа мѹ ватра неѹды.

И да видиш пакъ ѡдгоръ ѹѹда, колико єє доле
ѡд' неба вода, ватра є толика пресѹшѹє, и на ѯем
їѡште ѹдїна спада роса, толико се ѡпет' више горе' с
рїи и множїи се дѹбином' на небѹ. Да ѿкѹда би на ѯем
роса бивала, кад' ни ѡд кѹдъ облака многопѹт' ни ки
не има, ни пакъ ѹ въѯдѹхѹ под' небом' да гдѣ има ка
воде. То право є, ер' иѯ' неба ѹакъ ѡдѯгоръ ромпи.

Ѯа то и патрїархъ Исаакъ, кад' є благосїивал
Иакова сина свога, рече мѹ: да ти Богъ да а бервкет'
небесне росе и съ ѯемлѧне влаге.

Сад' ево брате, ѡ том' се ѹвѣсти добро, да є ѯа ми
нам' хвайдѹ таа горна небесна вода. И не текъ што не
од' свица спажа, него и ватрене мѹ лѹ'ѹе доле спѹшт
а да би небо не бїило водено, то би сва лѹга свиѹ
горе ишле; ер но пламен' ватрены ѹ вїис' шиба, а не до
И нама ѡд свица и ѕвѣѯды ништа хвайде не би было,
би доле сиало ни грелло ѯемлю. Ѯа то Богъ намножи г
водѹ, да би се ѯраке с' квашением доле спѹштале, и н
свѣтлиле.

Єто тако то врло мѹдро Бог ѯа нашѹ потребѹ н
доние справи. А тѹ небеснѹ прїликѹ и свакы ѹовѣк' свѹ
себи носи, смотри де исто свою главѹ и ви ѣ ѹ гла
горние небо, што моѯакъ ѯакрїнка, врло слабо є и тан
а ис'под' нега пакъ друго нам є потврѣє доние небо ви
ѯѹка, пѹно слїина што но се груки ѯове їѹраренике
то ест небесникъ, а по бѹгарски ѯовѹ се лало
по србскы ѯовемо небо, тѣмеан, на' мѹ ре

И горње нам є ѹ главн небо несвигено, а доње видїнмо. Доста пѹт' ѡд' многїн мѹ на нїемѹ слїнна и подоле спадаа, те га с' прстн ѹздижемо. Горње нам' є небо ѹ разѹмѹ, а доње ѹ беседи. И свакад' пѹшта слине из' себе, те квасн намъ оуста и ѥзикъ, да нам' се не пражи ѡд' изнѹтрашње наше ватрене жѹти, кои нам' тѣло съгрева, да є крѹкіє. На горнїемѹ намъ небѹ стои свѣтъ, паметъ и разѹм' невигено. Како но и небесны оумны аггели што на горнїем' небѹ боравє.

Єто на тѹ цѣлѹ светскѹ прїнликѹ ѵовѣкъ є сътворен' те свакы пособито ѵовѣкъ назїнвлаѥ се ѹ пїнсмѹ мануовай свѣт, ѥрно ѹ свауем' малнкѹє великом' свѣтѹ собом'. И ако є добаръ и вѣранъ с правицом' се своїѡм' живи, законъ и божїє заповѣди лѣпо спажа, поштено се носи, ѵисто се држи, г' Богѹ и к' своимъ ближним' милокр'вно своє срдцє имаа, Богъ дѹхъ светы нераздїелен с' небесним' Оцем' и Сином' борави ѹ ѵовѣѵой главы на том' врхнїемѹ небѹ и ѡдпоѵнка каа сврхъ неба на херѹвимском' престолѹ. Ама ако лїє заѡ и ѡпакъ, неѵистъ, неправъ, заобан' оупоръ їѡгѹнастъ, свѣ ѡ свѣтском се послѹ блвы, землї є прилеплен' а не к' небѹ. То донста тан божїн ѡдпадникъ непрїатель дѹшевны, свѣтодржаць ноћны кнезъ сатана, кано на облакѹ, на томъ неговѹ горнїем' небѹ сврхъ мозга мѹ на тены свою столицѹ є поставїѡ, те сѣды и валада ш'нїме, мѹтїн мѹ оумъ, и недопѹшта мѹ ѡ дѹши раадити, ни г' болїем' се пѹтѹ навракати, сладїн мѹ око ѡвдашнїє животованїє, ѡнъ оу главн мѹ ѿпоѵнка и хѹзѹри на том' небѹ.

CXVIII.

Григорїе Назїанзин: Аште хоште се глаголи; или прендн.

А на што мї е за данасъ толико блебетати и преклапавати уемвно нїе време. Увдїим' се, како ми до садъ из' мегю кои васъ нїе уїим кроз тай многїи говоръ и ѡпехарїѡ коим' приговором' вкорним' или подсмешнїим': конно то вѣма милве и желы слвшати кое разговорне рѣуи ѡ данашнием' частном' ѡкомъ праздникв, него ли што ѡ уемв разгонеткв, да ми рекне: но де што си разиграѡ тога ждребца на странв, ободи га и вр'ни се натраагъ, пакъ ѡ праздникв намъ изказвюћи лѣпо доконай, шта рад' но смо мїи ѡвдѣ дошли и събрали се оу овай божїи храамъ. Ехъ, добраа браћо, не бвди вамъ за мвкв стоећи едне ноћи слвшати ѡ Богв рѣуи. Данасъ дрвгогъ посла и тако не нимо, ни нам' што коли пословати. А на Божићъ не добро е ноћъ преспавати, а безпослени разговоръ и смѣх' вѣча е грѣхота. Та бааръ великым' годовы валило би вамъ, ако не уесто, то некы пвт' потр'пѣти се и послвшати слово божїе, да сами собом' не подигнемо на гаарезъ Бога слова на нас, кое но нас' питаа храамы, жїивы, и др'жыи. Бавећи нам' се оудїил' ѡ тїи проходливїи свѣтскы пословы, а вбах' слабо за двшв и вѣуны живогъ маарећи. Та и ово кие се скоро доконати и исказати, проћи кие вам' хитро и то време. Аль вашой и безпослѣной заабави никад и до смр'ти край ни конца вамъ не находїи се. Ко томе свагдар' сте готови и имате кад' приспѣти, нити вам' се што за двго уины, ил' мв е за кою мвкв то, уим' се двша паклы и гвбы. Оно е време врло кратко и ласно; ама што е ѡ Богв и ѡ двши, сасма се и иеданъ сахат настаиню продвжы. За то и ѡпростите, ако сам' мало више што и над'крпїѡ,

ніе велика товара ѹ томе. Со тым' самъ провїнраѡ питаню ѡд' кѹд' самъ вїѡ ꙁашаѡ, натраг' ми се проврѣти. Слово ме тѹдаа проведе; и пакъ доведе к' овом' данашнѣм' веселом' даанкѹ ѹ ѥдно с вама благовати, и ѹ любови ѡ Христовѹ рождаствѹ се радовати. Аминъ.

CXIX.

Слово к̃. на рождаство Христово светаго Єпифанїа.

„Испр'ва ево сътвори Богъ, дванст' и два посла до седмаго дна. Пр'вы данъ, како ѥ ѡ томъ више реченo, справи горнѧ небеса, пак ꙁемлю ѹ ѥдно с водомъ. Те со тога посташе стихїе студене, снѣгъ, лѣд', мраꙁъ и роса. По том ѹчины дѹхове, то ѥст' аггеле, раꙁрѣдїи имь слѹжбе, свакым' свое слѹжбе ѥздаде, чега се кои држати, слѹжити, и спажати хоће. Ѥдне ѹредїи да пред нїим' гове и слѹже мѹ поѡћи, славне ѥзборли аггеле; друге пакъ овом' свѣтѹ раазланким' пословом' пристави ѡко шта кѥ радити, на што ли мерати. Аггеле вѣтрове да дѹшѹ; аггеле ф(о)р'тѹне, снега, крупе, града и лѣда; аггеле гласовла громовине, треска, и мѹне блистаанѧ; аггеле мраꙁа, ꙁїме, лѣта, пролекѧ, ѥсени и жетве: и све ѡсталe дѹхове, кои ѣе провигати съ свакым' божїим' створенѥм' на небѹ и на ꙁемли. После тога Богъ ѹчины под' ꙁемлїѡм' дѹбокѹ бездну, и пренсподню. Над' нїѡмъ постави мракъ, и не тога мрака нам' ѡвде ѥзлаꙁы вечеръ и ноћъ быва. Ѹказа и свѣт', ꙁорѹ и дань, тога великог' ѹраденѧ првога дна седам' ѹказа Богъ. А на другїи данъ на срѣды слѣды водѹ, и раꙁдѣлїе на полакъ съ ꙁемлѥ. Полакъ с' лѣдом' дѥже горе, те ово дрѹго небо се с' тога над' нама

ѹунны, и полак воде ѡста на ѕемли. То толико исто посла ѹунны другы данъ. Вода бїаше їѡште по свой ѕемли высока ѡд' оѕгоръ до петъ лакаатаа, не вигїаше се нигде сѹхе ѕемлїе. Трекїега ѡпет' дна справи брда и долнїе. ѹказа води пѹтъ кѹд' кїе се сълїикати, мора, рѣке, малае потоке, и жиле водене кроѕ ѕемлю, и изворове ѹунны, и рїитове, іезера. Пакъ реѹе да прорасти ѕемлїа, ѹунны свакоіако сѣме ѕа сеѣнїе, и др'вѣта родна и неродна, шѹме и лѹгове, и скаѹїны' ѡсталїны ѹкраси ѕемлю. Таа ѹетири посла трекїега дна справи. На ѹетвр'ты дань сѹнце месецъ и ѕвѣздѣ. Ѹунны облаке рад кише да полїивају сѹхѹ ѕемлїе. Єто тога ѹетвртога дна, што є ѿ пра быѡ свѣтаѡ кано данница, а сад' є ѡстао црнъ кад ѡгорео пань. Кад' видѣ тѹ небеснѹ и ѕемлїанѹ красотѹ, ѕа што нїемѹ є тай донѹи свѣт' под' рѹкѹ бїѡ иѕдаат', да ѹправи шинѹме и ѹѹка га съ свои аггели, кои сѹ под' нѹм', а ѡнъ со тым' кр'ло се понесе, и помислы, да себи метне свой престолъ на облакѹ небесномѹ, и раванъ да бѹде с' вишнѹм' богомъ. И такы ѕ' божїѡм ѕаповѣѣгю бы иѕметнѹтъ ѡд' аггелскога ѹнна, небесне се славе, и те слѹжбе лиши, те се оѹунны црны краагъ, ѿ пакла настойникъ и господаръ ѹ мраакѹ, све люде со овога свѣта прималлюе тамо к' себы, кога ѹїим' караюѣи мѹ. Нмадѹ неке поѹепинце книге, те искаѕвю с' лажом', іеръ ѕа то є ѡнъ иѕметнѹтъ ѡд' аггелског' лїика, ѕа што нїе се к'тео поклонити Богомъ съѕдаатоме ѹовекѹ. Ама кои то спр'дају говорѣи: проклет' и анаѳема, како би то было, гдѣ ли се є и после ѹвло, да се кои аггелъ лише, велїкы архаггель ѕемлїаномъ ѹовекѹ покланїа. Кроме после тога Христѹ и Богородици іест покланїаю се, него по божїѡй ѕаповѣсти. Оѹ ѹемѹ ним' се стои сваком слѹже и ѹвваю нас. А ѹовѣкъ є ѡндаа шестога дна съѕдаат, и ѡнъ є ѹетвр'тога дна ѿпаѡ. Како но некы преклапаю, да и ѕемлїа

без' сунца нїшта не може раагнати. Да како ето пише се, керъ трекюга е дна землю сваўїнмъ проклїала, докъ їошъ сунца ни месеца нїе было. То нека нико не мнїи, да ѿ сунчане силаге землю раагн, та ноћом' свашто болѣ расте, како и з Єваггелїю казве се, него ли данїѡм'. Кад' се е вѣћъ свѣ зданїе оутврдило, тадар' пакъ посташе таа небесна свѣтленю. А ѿ куда ѡдашта ли справи то много свѣтленіе. За то ето ест искалазато ѿ кое матерніе спраљено е сунце и ѡстало, а не ѿ ништа кано водв и землю, а и небо е ѡд' воде срегено. Првога дна, што е творїѡ Богъ, то е све ѡд' ништа изводїѡ. А другїи дана, што год' е спраљѡ, свѣ е вѣћъ из онога правїѡ, што е было. Свѣт' е издаѡ ѿ свѣта по напре, право е то, да из' онога свѣта, како е ктеѡ, такв е майсторїю ваказїнвалѡ; раазлико сануе вунны. Првы дань даде свѣтъ, а четврты данъ справи многе свѣкие, каа некы кюнцїа да сълїе понапре великы крушацъ злаата, и после ѡпет изразсеца га на маале крупице, те кюе и раскїнка на свакв формв, маале и велике дукате и стога правы, што ли хокие позлакюе, да се свѣтлы. Тако ты е и господины Богъ вунїѡ, те понапре вунны горвѣв големв катрв, после из ние свако то горние свѣтение на небв, нлъ да речемъ, под небом' кано свѣће да ѡдзгоръ из' висине свѣтле доле на землю и разлвзю данъ и ноћъ, и времена з годинами по нима се разпознаю, ни седамъ круговаа, што но се каа поясови небесны, обрвчеки ли нарїнв, располаагай и на месты. И тако и оучины, да ѡнїи поясови, што зовв се планете, дврма се ѡбрѣв и преходе. И да речем' теке ни на чемв втврдїи горе стаати, и свакїим' своим' мѣстом' ѡкретати им' се, ни више ни ниже никонмь се не спвштати. А тако ты е и цѣло небо и земля штипом' стои вѣчито втвр'гено а ни на чемв нїе. Подпорив никакви збиля не има, једна сила тек божїа свѣ то држи.

И како є испрва бездьнꙋ єднꙋ водꙋ на много стрꙋка раздѣлїѡ, те є горе диже, мора, ѥзера, рѣке, потоке, изворе ꙋчинны, тако и єдно вигієнъ свѣтъ изразаїнва своїѡм вѣштином', ꙋ сꙋнце, оу месецъ, оу мале и велике звѣзде. А свѣт' є огань, ѡнъ свѣтлы и палїн. А и саам' Богъ, огнієм' и свѣтом се прозиклє, ако и ником' нїє дознаатъ, што є собомъ; ѥрно ѡнъ ꙋ недоприкꙋчномꙋ свѣтꙋ борави, те съ свѣтом' кано с' ѣꙋрдїѡм' ѡбгр'кѥ се. Оучинны Богъ небо не окрꙋгло, ако се и види нама тако да є.

И некы невѣшти философе изкаюћи имъ, што нїи сꙋ досезали, ни мꙋ краєва видєлї, да є небо на окрꙋгъ сътворено, и превалює се каа хардов', ꙗ ли цели, или каа ꙗбꙋка окрꙋгло да є. Нїє такво окати слѣпци, нїє.

Єво пророцы Давидъ, Исаїа исказꙋю и свѣдоче, да є небо ка и кꙋћа на четири ћошка спралено. Исаїа тако казже: Небо є справїѡ како камарꙋ, и разширы га како кожꙋ, кадъ ћꙋрчїꙗ разапне, како надъ кꙋћом' таванъ, тако га над' землїѡм' намести. А ѡно више него што є прво небо каа стреха што є врх' тавана. Нико не бꙋди манит', да залꙋдиєм' чїєм' прекаапалїиваню вѣрꙋє, говорећи имъ и саамнимъ, ѥръ има небо край и започело. И то вели ѥръ оузлазы горе сꙋнце, а не да излази. Писмо то говоры: излагіє сꙋнце над' землю, а не вели: оуспѣло се є. Негово є, вели се, исходеніє ѿ край неба чакъ до дрꙋгога небеснога краꙗ прелазеніє, а не кꙋда стр'мо ꙋз бр'до ли пенаніє и силазеніє. А да би небо каа коло свꙋдъ окрꙋгло было, то гдѣ би мꙋ конецъ и край быѡ. Не текъ што Давидъ за те небесне краєве ꙋказꙋє, ѥръ имадꙋ; него и саам' Спаситель Христос: кад' вели, догіє синъ човѣчаскы оу своїѡн мꙋ слави, онда ће распослати своє

аггеле с великы трубни гласовы, да покупе све му изабраате боље люде ѿ край до край неба. Да гледамо сад' гдѣ и сунце залазы, куд ли ѡбилази, и ноћом' гдѣ є(?) Некы говоре, да под' землю иде, ал то не може быти, нитї є ко том' прїнлучно. Єрно из'под' земле и Бога не има, него є бездна. А оно с' небесны висїнаа ни кудъ не силазы. А вѣрнїй є поглѣдъ него ли учение. А из тога зглѣдни де камару сѣна, како стои', ил' ти цр'кву поглѣдай, кои но є и Богомъ у облаку из напре указата, како вали на небесну форму пракити на земли, нїе ли їѡй олтарска страна ѡбрнута к' истоку, а друга с торонем' г' западу, десна страна на подне, а лева к' поноћнику. Тако ти и сунце удїнлъ ѡбтнуе, кад' за едну страану заагие, тадаръ з' друге страане помр'чина ѡстае, и не видїи се сунца, ни месеца, а ни звѣздаа свїю. Свѣ то едиако преходи и ѡбтнуе оваи свѣтъ, те сваком' вилаету и страни сїа и служи. Кад сунце ѡд' истока излазы и г' западу иде, не иде оно тадаръ под' землю, него ли кругом' ѡбилазы землю, тамо северним' странам' сїа, кад' є овамо ноћъ, дотле и обигие, идући му до источне му прве страане, и пакъ овамо иде. Кад' ходїи северїѡм' страном': оне тамо високе планине и море, каа некїи високъ дукаръ ѡдовудъ засаанѣ га, зато га и невидимо. А ѿ куд' ие томе свѣдоцка, да ест' тако, а не иначе.

Єто премудры Соломонъ оу книзи Єклесїастѣ указуе, него покривено се пише: излазы, рече; сунце и на свое место иде, диже се ѿ истока и иде к' югу, пакъ ѡбилазы к' северу. Єво, вели, ѡбходацъ ѡбходи дух' и иде, и пакъ на свое ѡбраћание се вр'аћаа. Мотри га, како иде на подне, и ѿ тудаа вѣчъ такы поуне северню страну обколикати; те со тога и ѡ другом' се оуразуми куда сѣ

ѡбр'ѣвѣи мѹ се. Псаломник' тако ѡ нѣмѹ казѹе; радѹе се ꙗко исполїин', кано брзи юнакъ тр'чати мѹ пѹтъ, и излазак' мѹ ѿ започела неба, и селѣніе сѹсретаи до небеснога краꙗ, нити гдѣ нма тога, ко би се сакрїѡ ѡд' негова сагрѣваніа, и никадъ' нигдѣ се застаꙗва, ни само ѡ себи ходїи и горе стои, него з' божїимъ словом' е ѹтврдено и ѹчинено, да се тако обраꙗ ходом'. Како но и небо ѡд' воде згѹштено ни на чемѹ стои горе не покретно, како Давидъ велїи: словесем' господнимъ небеса се ѹтврдише, шта рад' то рече: и ѹтвр'дише се; за то ѥрно ѡд воде се састинѹше. А што ѥ само ѡ себи твердо, за ѡно не говори, ѥр' се оутврдило; него што е жїитко и текѹѣе твердїи се.

Петога дна ѹчини Богъ сагѣнице питоме, и свакѹ животиню ѹ морѹ, велике кѹте, свакоꙗке рыбе и водены гад' и крилате птице.

А шестога дна сътворы то, што е четвороного по земли, скѣрад', маарвѹ, и стоке, гад' што пеже по земли. Тога дна и човека створї. Понайпосле, тамо на истокѹ оу ѥдем'ской страни, изабра Богъ ѥдно лѣпо ѡсобито мѣсто, да бѹде за почаст човекѹ, чисто, ѡбашка ѡд' дрѹге животние, съ свакоꙗком' лѣпотом' и красотом' накїити и изпосаѫива. Рѣкѹ великѹ из' ѥдема ѡд' окїана напѹсти, да кроз' нега тече. Напасти мѹ воѣнике, и на сред' два красна їѡшъ др'вѣта посади, ѥдно жїиво, да дѹжи живот, ко ѡд' нега ѡкѹшаа; а друго пакъ разѹмно, свѣст' дааюѣи човекѹ. И томе местѹ проденѹ име рай. Те ѹведе онамо човека без' бриге и шамате боравити мѹ се. Алъ за мало онде бы, такы ѡпет' испаде наполе.

Ѡвы божїи дѣла колико е створїи ѹ то шест' даанаа оурадїѡ. Имаа и свѣта до дванст' и два ѡсвѣм' дрѹге пошѹрице кое што. Пр'во свѣт' и мракъ, а над' не има свѣта и без' тога свѹд' помр'чина. Дрѹго небо. Трекѥ

ѕемлю. д҃. воде разреды, кут кие кои течи, стати ли їои҃. Пето рибе. ѕ҃. зверад' рулие и гад'. ѕ҃. ватру. и҃. облаке. ѳ҃. кишу. і҃. слану и мразъ. а҃і. снегъ, лед, крупу. в҃і. море. г҃і. сунце. д҃і. луну. е҃і. звезде. ѕ҃і. ветрове. ѕ҃і. садове. и҃і. високе горе и др'вие. ѳ҃і. птиїи род'. к҃. траву и биле за лекове. Дванст' и едно. Ову по земли пеживу стварь и мушю, и росу оуунны с' неба ити. Дванст' и друго: уовека ѿ землина праха създа и рай посадїи.

Ето то дванстъ и два посла оу то шест' дана Богъ докона. По томе хесалпу и жидови у своїои҃ буквици, на тай споменъ имаду свои книжна слова дванст' и два, а не више. На ту пак' форму и од' землие до неба, имаду разрегиена дванст' и два мїтарства, како ти да реуем' страже, уувари небесны горе путова, што истежу и испитую уовеуаске душе за свакоике разлике грехове по реду, ко е што униїо ѿ свое младости до смр'ти му. Зли и врло люты аггели, истога реда, што су оуедно съ сатаном' луцифером' с' неба спали и поцр'нилы, под небесны духови, кнезови и поглавари зову се, а не небесны. А за аггеле небесне не пише се, кад' су сътворены, пре свега ли у едно пр'вога дна с' првїим' горним' амперенскым' превысокым' небом' и съ светом' сиинным'. Хеле, тадар' су вечъ сви были, кад' ие творїо Богъ небо и землю, ову вигиену стварь. Толико они ништо нї у уему нїису што помаагали спрамати, него исто, што су дворилы око Бога, удечи им' се и дїнвечк иеговом' послу. Хваалили га и благодарилы о своме имъ постанку, знаюци имъ за то, да они ѿ пре нїису были, него и ие онъ створїо драговолно, стоиху кано згледници, люди, кои зуречи съ сокалка мотре, где се кои господскы дворови праве, што ли се майсторише, пред' нима, и по

нима. Видѣћи имъ небо где се из' ништа и земља правы, чудаху се томъ послу. Гледе где се море таласа, и земља се разлико крласи, пронеражїнваху се стрепећи ѿ страха, што ће из тога да буде. И како они ни у ком' послу нїису Богу помагаалали, него текъ гледали су готовъ посао, и томе су се чудили. Саамъ Богъ свѣдоци за то, каде с' праведним Іовом' бесегаше: кад' саамъ, рече, спраалао небесне звезде, тадар' ски мои аггели ме похваланше, и из' гласа предамном' запоташе. Видеше они Адама оу раю, иеръ преступа божїю заповѣд' и згрѣшуе, ама пакъ провидеше, што кие из негова порода до посае произлаћи. Оуз' то и немарише, видеше га из' рая протераата, и не пожалише га за то, иерно опет прозидоше, да е за него приготовлено небесно царство. И то е за велико чудо и приповѣст', те преге рая бы людма добрїим' приговлено небесно царство. Ето рад' тога ни мїи за то да се не чудїимо, крошто Адамъ за малу стваръ протерат бы из' рая. Ама томе повише да се дивимо, како ие пре негова посганка небесно царство постало му, како ево саамъ нашъ Спаситель Христосъ о томе изговара, те велы: прїидите благословены Оца моега, наслѣдуйте оуготованное вамъ царство ѿ сложенїа мїру. Тому слава въ вѣки. Аминъ.

CXX.

„СЛОВО НА РОЖДАСТВО ХРИСТОВО“.

Стихъ:

Се дѣва въ чревѣ прїиметъ, и родит' сина, и нарекут' име ему Емманиилъ, иже ест с' нами Богъ. Ове су речи за Господа нашега Інсуса Христа изговорене ѿ пророка

Исаїе оу седмои главы споменуте еуаггелистом' Маттеем' Ѕаѵ. к҃. Лук. а҃. глава.

Ѿ ове девойке, што се е пред архаггелом' Гаврїилом' Господу Богу слушкиня на рекла, се раба Господня реѵе, роди се саам' Господинъ Богъ.

Добри слушавцы кметовы и кметски синовы, те ѿ слушкиние ѵунины свою манку, свое синѕиканіе именовато слушкиня, брѕо їѡн на променѹ големѹ изаа҃ле, тако, да се садъ ѕове: ево ѿ самъ мати Божїа, небу и ѕемли царица. Тако, ко се саамъ испр'ва низы, после на велико излаѕы. Како што се у еуаггелїю казже: яко въсакъ смераеи се въ ѕнесет' се. Нїѡи донста ѕбыше се те рѣѵи. Погледа Богъ на нѣно спуштение служно, те е и врло повысн, и ѕа свою матер оуѕе. И саамъ ѿ те слушкиние слугину наалику превѕе наа се, те собом' и назва се по ѵовѣѵаскои наатури слугом'. Нїе, реѵе, ѕа то дошао синъ ѵовѣѵаскы к' людма, да му ѡни служе, него ли онъ нѹма да послужы. Саамъ тай потежа се к' посаѹ, комѹ но свако ѕданїе(¹) раадеѣи послуе. Ама оваи раадїии' нешто врло добро меѫу людма наѹмїѡ се упословати, кои но сви више съ заом се жїиѹ. Ла' нѣмѹ добром' у виласту боравлѣѣи, то и виласть мирно и лѣпо ѣе се оу любави ѕдржавати. Некат' смо пїитали, ѿкуд' се коме добру наадамо, коли ѣе нам' га дати. Оваи рабъ добры слуга, што се ѿ божїе слушкиние родїѡ, али боле правїе да реѵем, благы Богъ, ѕашто нико не може само собом' ѿ свое наатуре право благъ ни добаръ быти, кроме еданъ Богъ. Онъ намъ на своме рогиеню и из'дале свако добро ѵестито и бернѣетан, ние му е Емманунинъ (Емманунилъ), што но се ѕове Богъ ие с' нама. А кад' е Богъ с' нама, а Богъ е богат, то е свако преспорено благо

(¹) Ѕданїе = създанїе, све што је саздано.

с' нама. А што више и ништемо, онъ є нашъ господинъ и царъ вѣчны, а и отацъ намъ є милы. Толико да мѹ на рєчъ врло мєркамо слѹшаюћи га, право и вѣрно, да мѹ слѹжимо. А сами собомъ инчїимъ нє старамо се, датиєє ѡнъ свєга нѫ' доволє ѿ кѹд' се и нє надамо и прибавити нам'. И о томє на саданієм' понїже ѹказѫваню поболма можемо ѹразѹмити се, на што се што докѹнднсѹє.

Пресвєтаа дѣво Марїє, кои но си родила слово божїє съ па'тїю, Ты и садъ, молиш' Тє, роди, ако сѹ ми и погана моѧ оуста, оу нѹма божїє слово. Боже посилаєй слово своє ѫемли, пошли оу моѧ ѫемаѧна оуста слово, да ва кротости тєчєт слово Твоє въ оуши слишателієм' моимъ.

CXXI.

Одломак из беседе јеромонаха Гаврила, коју је говорио на нову годину 1473 у Коморану.

— — — — — — — — — — — — — —

„Како сѹ првїи богознанци, ѿ Ꙗкова деда имь, богомъ нарєчєнного Інсраилѧ, проименовати, тє се сви ѫовѹ Інсраили. Тако и ѿ Христова имена вѣрны прозваше се Христїани. Како и свакы ѥѫыкь имєнѹє се кроѫ прво посталога имъ деда подрєтаѹ и имєнѹ. Ассирїани назѹваати сѹ по Ассѹрѹ дедѹ ниховѹ. А що сѹ ѥдни дрѹгїими разабраѡци оу договорѹ своме, ако мѹ кои были раазлике беседе по себи. Хеле ѹ писмѹ свє се то ѥданъ род ѫовє, како що мы говоримо Словаци. Алъ нє тако, него сви ѥднако нарицємо се Славєни, по пр'вом ѫамаанѹ, кад ѥ свє то оу ѥднои слоѫы было и ѥдного сѹ цара над собо имали; тє имъ нико нїє могаѡ ѡдолєти, ѹ вєликои та-

фри помпаашни на гласѹ люди ѡсобити бїнли сѹ, кран витезови на бою, те со тога сѹ прозвати вр'ан и славни тѹщены наарод, ни ти имаа на свѣтѹ више кога рода, колико тай славенскы без числа многы наародь, що кѹдь разсѣаѡ се; ѥсѹ до посло назваати Хорватци, що сѹ више из мегю Лешке и маџарске земле, Словацы, али кроз то, тако ѡбашка се именоваше. Ѥрно ср'бскога чатанѣ слова, таа азъбѹквица, понаапре из меѣѹ них ѥ изашла, свїтим ѡсталим Срблем, Бѹгаромь и Рѹшитком за потребѹ книжнѹ. Ако наипосле кроз Немце, и изгѹбишее ѡни саами, ѥръ ѡсобито се ш'манише, кроз Атїнлѹ, пр'вога маџарскога краља. А ты Лесы ѿ Рѹса сѹ тако назвати, кад се ѡбрѹше ѹ паапишкѹ вѣрѹ; а ѡни сѹ Рѹси ис почела и Полѣци кроз коеване имъ оу полю, зовѹ се, радъ ѡмразе, що се ѡд христїанске вѣре ѿвраатише, кроз' неке ѥпискѹпе свое, назваше и Рѹсѣцы ѥдне мр'тве лешине, те по томе ѡстаде имъ имъ име Лесы. Рѹси сѹ прозвати, ѥдно ѿ пр'вога имъ кнеза Росса, дрѹго пакъ ѡд свога имъ раасапа, ѥръ тай наарод сасма е тѹщени, имаа бланѹ до по свѣта, кѹд се е раз'тр'вїѡ и разможїѡ свѹдаа. — — — — —

CXXII.

Четвр'та чест' слова на рождаство Христово.

„Добра бракїѡ хришћани. Без' времена е свакы посаѡ оу залуд', а без' промотрїнванїа разумна ни толико не вала. А што лї е човѣкъ на свѣту, кои разума ни свѣсти у главы своїѡй не има. Откуд' ли се то достае, ако господин' и(х) Богъ не дае, алъ по труду и учеию книжном'. Небесны код' Бога аггели со тога су и създати, те сами оумокы свѣсти пламенити и разуми су по себы. Алъ тога нашега говора тамо горе мегю нима не има, нит' нимъ е за потребу. Юръ ѡнаако сами себе проникде, што кои хоке и знаду се, свѣсти су, а не тѣлесны. Ама нам' се з говором' вала учити, ако хокемо да што знамо и ѡ Богу и ѡ свѣту. То е понайпреуи посаѡ свакомъ човеку из' свое му младости мудрости се и памети учити. Землїани се аггелъ човекъ назїва, ако е мударъ и разуманъ и Богу служи. Не' тога намъ свако добро и живот' долази, а временом' и послови напредую за наши хвайду.

Ево данасъ и сутра ѡвы благїи дана, кое друго рладение нам' се прїистои, кроме Бога хвалити и благодарити, кои нас' е създаѡ радъ тога, и к' себи нас' е присвоиѡ, ка и аггеле, да га на земли славимо и чудеса му исказуемо.

Него што се напред' овде из говара ѡ Богу, и ѡ нашем' постанѹћу, бадаръ слушайте и дїнките се кано аггели Богу, кад е свѣт сътворилѡ. Ако по себи не знате му чатати и пошти, иеднаако се то прїими терава искаламлїа Богу служение, како чатцемъ, певцем' тако и послушником' иедна е частъ и хвала.

Ѿ пре, доклє їѡште мїн нисмо были създанни, имаѡ є Богъ изданавато мꙋ поштеніє ѡд' аггела и слꙋжбꙋ, како и ꙋвѣкъ пред' нꙋм' сꙋ, слꙋже и пою. Тє ѡсѣѣніє свѣсти оумлнвы. єст' то, да є свѣст' и ѡсекꙋніє разлико и двострꙋко се зове, ама ꙋ єдно се дрꙋжи, нїтї є свако по себи, ни то може быти, да би се раздвонло. Што ли се и може ѡсетити без' памети. Памет є знаніє, и ѡсѣѣно є то, што се пиполїи, и познає твердо лї є што меко лї є, паа́лы или студїи, боли ли или сврбн, кано єст' то, да є поглавитїа свѣсгъ ѿ спажаніа, алъ єдно с дрꙋгїимъ оу́наиує. Спажаніє ѿ памети влаачїи се, а где ѡпет' не има ѡсѣѣаніа, ѡнде и ꙋмлє є слабо. Єдна страна мртва є, а ѡбадвоє здрꙋжно цѣло є и свршито. И то небесны аггели сꙋ, оумлѣ и ѡсѣѣаніє, разꙋмно знаніє, то є пре нас' Богꙋ слꙋжило и мꙋчєм хвалило га, ꙋ своме, да рєчєм', местꙋ хатарꙋ ли стало є и боравїло, те створителя Бога слова, то єст' Сина божїа ꙋ себи ношахꙋ. Мꙋчєћи сꙋ ѡни божїи пѣвци и хвалєнници мꙋ, кано врло гласовити проповѣдницы были, нєговы извїаны хитрїи послова ꙋраагієны. Ѡнога доби їѡшъ нїє была кога раз'меса ꙋєдно, разазнанїиванієм', што є болє оумлє знаніє ли ѡсѣѣно. Да би се право знало оу той божїѡй зграѣи свашто по редꙋ што има што ли нема, коме лї є што ѡвога свѣта за кою потребꙋ, цѣло све нїє се знало те божїє многопосталє майсторске хитрині; єръ тога їѡшъ нїє было, коме є за потребꙋ, да свашто зна, те чꙋє и види, пакъ да привати и ѡсежє стискꙋє ли рꙋком', те ѡсѣѣа, што є што и на што є. Єр'но єдно оумлє, што но сꙋ аггели, што ѡсѣѣа, кад' ни за што не приката, не єде оно ни пїє, нит се ѡдѣкаа, нити се возн, ни стꙋпа, да мꙋ є што ѡсѣѣно, видїи, чꙋє, зна за свашто, весели се а и бои се, а ништа се не дотнує, ни мꙋ є што тешко, ни га што болїи. Оумови видѣли

се, гдѣ прави Богъ небо и землю, и краасїи сваўїны', и пиїи безговорливои' животинїѡи' землю и воде. Ўвдили се ми се майсторїи, и за то хвалили га. Ама пак' се се дївили на што е то, коми лї е за потреби. Знади, да нима не вали и ни за што имъ е. Кано текъ садъ да се промотримо за наше дише. Кад' кои оумре, и диша ми из' тѣла изаде. Она е разум'на за свашто знаа, виде, види, весели се на' се бои. А еда їѡй што хвайдише више ѡвай свѣт', или їѡй е што за потреби оузнимати, што и нему има. Знамо, да ни за што їѡй нїе, нити што вали нїѡй више ѡдовид' кроме просиком' подижбине, ако їѡй ко имаа што дати. Тако и аггелом' што е за потреби славъ ѡва́й свѣт'. А Богъ знаа за кога е валиѡ, томе га е по напре и справїѡ, кано вр'лїи господаръ, пре кићи и поће справи и храни спреми, пакъ кићи целид' събере, да имади на што доћи и дворове ми ўвати. Те како ѿ преговор'лива ни ѡсѣћна Богъ захвалїѡца ѡ вигиеном' зданїю нїе бїило. За то ево то и закте́де вр'ли хитарацъ, да ми се майсторїа оваа справ'на ѡсѣтлива скроз' бѣседи оуказуе, а не мучећи проходїи се. Ѿ том' смотре, да такво што год' живо научны из' двоструке вигиене и не вигиене форме склопи себи друге хвалїѡце. Види ето човека на ти скони създаа, и ѡд' ове вигиене ѡсѣћние стварн готове оузе, те съзиндаа месната тѣло, а ѿ себе живот ми даде, што но е имливаа душа божїе наалике и говорлива рѣчъ и себи носи, те съ своим' иезиком' може сказїивати те чудне божїе послове и управе за дїики ми хвалиени (съ седамъ фелы бы створен' човекъ, месо ѡд' землие, кости из камена, очи ѡд воде, кръвъ ѡд' росе, пари и ѡдихїивание ѡд вѣтра, разумъ памет' ѡд облака, оумлие съ аггелск брзине. Целокупанъ състалиенъ е човек с четири стихїе: съ землие, с' вѣтра, ѡ ватре и воде. Кадъ умре, и томи

се ѡпет' тѣло и разигие. А душа е безсмр'тна, ѡна иде тамо, где оузбуде себи место ѡд овуд' заслужила, оу иедно своим' имиеи и среуом').

Ето знаите, да тога рад' бы сътворенъ уовекъ, ѡ сваком' дарѹ, и ѡ сваком мѹ вигиеной и уѹвеной ствари Бога да хвали. И ѡ томе свагдашнїи разговоръ нека мѹ е мегю своим' оу състатки дрѹжством'. А ако ли ѡ свѣмѹ томе мѹчы, ни за што не хае, него е поникао каа брануе г' земли, ѡ своме се ѡвом' животованю оудїиль забави з' грижом'; тай право да мегю люде иїе оубро-енъ, ни приїинсат', него иедно земламо е травоберуе. Таквога пророкъ Давидъ, а сам' Богъ кроз пророуаска оуста нарїнуе скот', а не уловекъ, сїи бо велы скоти сѹт'.

Тако е Богъ уовека на вилаетскѹ формѹ ѹуниїѡ, кано манїи некы ѡвай свѣт', те га постави на земли другога снижаа вигиена аггела з' двострѹке слике, з' душе и тѣла склопленa, съ земле Богопоклонна хвалїѡца, на-заориїнка ове вигиене божїе ствари. С' памеѣѹ ѡсвѣтлїнка свога тайника и домаакиегъ вѣрна ѹправацїю на земли постави оу овом' иегоѹ свѣт'ком' дворѹ, кано цара и господара над' свомъ морскомъ и земламом' животниїѡм', издаата из' горниега царства, земламна и небесна, ма-лодобна, и вѣунта, смртна и безсмртна, разѹмна, паме-тна, оумлива, беседлива, вигиена и не смотрена; средна, сниска и висока; з' душе голема, а тѣла рад' хѹда и понизна; з' душе за разсмотриване, и г' Богѹ добро-волно присваамие; а с' тѣла за покорност' и раадение земламо. Подизати се вала уовекѹ, а не ѹ бр'-логѹ лежати. За то га ѹуины двострѹка, да иедно корави жїиво, те ѹдїиль хвали свога Творца, добра господина; а друго, нек' се ломїи, кїину и трѹдїи се овога света да ѡ ѕаѹ, каа ѿпадниїнкъ не мислы, дирїинцеѣи мѹ и мѹ-чеѣи се, нек' се ѹуїи, ко е што ѡдашта лї е, те ѡсвѣ-

стно съзнае свога му владику и господара. Саамъ оу томе издаату му поштеню лѣпо се нек' се без' хїнае и кое зла прїитрусе крїнке влада и сноси, знаюћи му, еръ е за сад' овде така животина, кои е к' путу ѡному свѣту хаазуръ, цигурно ѡпраавна. Овай живот' тамо е преводанъ, а край му е затамт, нит се то коме знаа, у кое кие доби коме тай пут' пасти. А ко е добаръ и добре е кюди, то ест' з' божїим' мановенѣмъ ѡбожїиват' съ своим' к' нему прилеплїиванием'. Алъ ако лї е ѡпаклїа и слнца, ѡно ка и сатана ѿпадниїкъ, ѡвде у слу боравлећи, а тамо горе му се наадаюћи. Єто у ово с мѣром рѣчи ми излазе, и овде се мѣры истинито с'кане, човѣку за виденіе тамо божїе свѣтлости. Овде вала многу муку и тугу протеганти. Адамъ е понапре свѣтлост' му видѣѡ, а после е муке допаѡ. За то садъ боле е нама муку пре подносити, да би после могли лице божїе слободно гледати. Свеза Богъ съ животом' човека, и ѡпет' га рад' кривице му ѡдрѣши, алъ до после пакъ болма пуе кие га съ животом' стегнути и свезати чврсто, тако да се вѣћъ никад' не може више ѡдрешити, ни се душа никадъ с тѣломъ растати може. Тога єто ѡ вигиеной ѡкой ствари чувствавной, да речем ѡсежной ѡсвѣћной, под' руком' съзнанца створи, да свашто знаа и Бога ѡ том' гласовито с' језиком' да хвали и благодари без' мучаанка, оумом', то ест, понапре за свашто се прознае, и Богу хвала излазы. Ама свѣту нїе чувено. Тако, што но велимо, и свакаа добра и дурузъ лѣпа справа хубава кои майсторїа себе сама зглѣдна показе, майстора свога хвали. Али ѡпет' ко томе за свѣдочуву сказїивание вала знати, кои е тай майсторъ, што е што справїѡ. Ако му лї е што за потребу, онай то и преузима себи, а коме не вала, тай чудїи се и дїивы справи, и майсторїю хвали, пакъ тако и проходїи. И свако ѡ себи

с' миром' стои на свои мѣсты; чудилаць ѡ себы, а справа ѡ себи.

Тако су ѿ пре оумови, што но су аггели по себи на горнием' небу из' гласа славили Бога, ка и садъ. А ѡкай свѣт пакъ по себы съ своїѡм' справѡм' лѣпом' и украсом' с' иеговом' хвалием' е Богъ, ама без' гласа. Глас му сказїиват' човекъ жїивъ умливъ и беседливъ човекъ бы. Те и зарад' тога хвалиеніа и згласиканіа поутовал га Богъ, и у рай га оуведс. А гдѣ лї е на ком' ли мѣсту ондал и бїѡ тай рай. Ако нїе савъ ѡкай свѣт' ка и сада што е за люде и за свакѹ животниѭ створенъ, рай му е то бїѡ, велика милостъ божїа на нему, што е сасма многозналица бїѡ. Свачем' живу и травами, дрвѣћем', камеѭ, брдама, водами, полчма, вѣтровом', само ѿ свога разума, имена е изнадѣвалѡ пособито, и свакє землїне майсторїе испронаходїѡ е. Самоволїанъ и самовластанъ бы сътворенъ, тако, да кроме иednога Бога, свога му створителїа, никога више господара над собом' не има, ни га познае, ни се шта уструва, ни бои ѿ кое друге вигиене стварі, иеръ ѡнъ би царъ и господаръ свои свѣтскои стварі, што хоће да чини, нико на пут' да му не стае ни му се што спрема, страх' и трепет' рече Богъ, да буде вашъ на свїим' морским' рибами польским' звѣрадма, и небесниїим' птицама. Єто со тїим' га поучате, ако зло ако добро чинїѡ, у волу му стои. Ама Богъ за то га тїим' дааром' ѡбдарїива, да ѡнъ не буде заѡ, него да е добаръ, Богу за хвалу и за службу. Оу томъ големом' поштеѭ му добром', те на боле свѣ више излазы и претече, не манѣ ни више у своме райском' рааденю провигати му речено бы. Него по семену садовском, какво му се семе дае, такво да и саадїи. Безсмртных садѡвал ѡнъ бы нарегіенъ саадилацъ съ своим' мотиками, то иест' з' измишлїиванием' врлїим' ѡ свакои стварі се

оуразум'лувати, и Бога гласовито ѡ томъ хвалити, и нешто лукаво и злоуесто у себы мислити, на кваръ души своїѡй и Богу за досаду. Свою свѣст', кано рай, господску неку баасуу, злюдно чистеѣи и пресагувати валале мисли у глаави бы му заповѣѣено, што лї є злоуесто невалало мишлїнїе, из' своє памети му, то кано коров' и хлуреже да крви и истреблює, те наполе исфуѣара, што лї є поштено и хубаво за поуаст' Богу да умы и мисли се. И не залуд' му пакъ реуено є сѣдити ни лежати оу томе смишлїномъ раю, оудїна' неклаа ѡ божїи садовы, кои но се оучением' ѡ писму назїнвлю, да тре и крши свою памет', како пророкъ ѡд' божїи оуста нам' доказуе, те велїи: оучи се оучи се Ѥрусалиме, то ѥст зборе христїанскы, доклє нїе те мой духъ пометнуѡ и ѡставїѡ пуста и ѡдомртнаа. Зашто без духа божїа, чоувѣкъ є мртва стваръ. И Богъ є првогъ чоувѣка проста, безбрижна, нелукава ураазаѡ, и само гола поставїѡ боравити му на свѣту безкуѣна, без нїѥдногъ ѡдѣла, та какавъ є испрва быѡ, такви валадїаше му се држати и ѡбстаѧвати чакъ и до послѣдњега му краѧ живота на земли. Пакъ и ѡпетъ ко томе Богъ за своє незаборавлено съзнаніе пред чоувека издаде самоволнїнку законъ, чему би се знаѡ држати. Законъ є то, што но є божїа заповѣстъ безсмртны садъ, коє ѣе воѣно дрво свонти себи, и воѣе му шњега ѡкушати, до кога ли пакъ ни додїнрати му невалѧ. Бїаше у томъ раю ѥдна воѣка, именом' разум съзнаанїе, нитї є ово дрво само по себи за кою чоувеку пакост' ѡнде посагено было, ни' му пизме рад' ѡдреуено неѥсти се. Ѹ то да не допуштаю на волю злоуестницы своме ѥзику на Бога укорне реучїи нимъ лаидати, змїю наликуюѣи; ѥрно с временомъ и глогиніе су за ѥло, и скашто є добро за приватаанїе, а без времена ни лѣбацъ не валѧ, зашто то се може припѣтити несреѣа,

да и ѡд' ѕалогаѡ свога може се ѹгѹшїти ѵовекъ и смрт' мѹ се приближити. А тай ѥ саадъ погледъ бїѡ, са шта ѥ Адамъ под' смртъ ѿсѹгѥнъ ѡстаѡ.

Єто како и нас' копаа ѹ срдцѹ, да ѡмма свашто ѵѹемо и видимо, и свашто проматрамо, што нам' нїе ѕа нашъ посаѡ гледати, да дѹше свое опет' с' ѡговором' ѕлоѵестым' грѣшимо. И до сад' мегю вама є то одреѵено дрко разѹмно, до кога се нам' не вала дотїицати, а и нїе башъ свакомѹ ѕабранѥно, кроме малоѹмним' и неѹкым'. Али што мы ѕокемо шѹплашнъ, ѕврканъ, несвѣстанъ, ертоглавъ, нек' се ни на близа к' нѥмѹ не приближа простаа людина ни кон шир'кашнъ, ѕѹкваи; а камо ли ѡбырати шнега воѣе и ѥсти мѹ покрѣе. Ѥръ ѹтрнѹкѥмѹ ѕѹбы, а ма кон є вр'ло вѣштъ, мѹдар и цѣле памети, изѹѵенъ ѡ пїисмѹ, хитленъ є многоѕналица, такѹ дотицати се вала, и не жестро и лакомо, наагло ли, с ѡпїипом' и тихо. Єда лї є ѕа децѹ млеко сисаюѣи, вїино и ѡпора людска храна, знамо да нїе. А што много ѹ незнанъ да вам' за то разѹмно дрво ранско ѕагонетам, кое но є свакоме' ѹ мозгѹ мѹ посаагѥно. Просто да вам' за нѥга искажем'. Дрвѣта сѹ разлике мисли, разѹмно ѥдно, нашъ є створитель. Ѡ нѥмѹ се ѹ мисли не ѕабалиай, ѿ кѹд' є постаѡ, кто є и што лї є. Гледай себе, што си ты, како ли жївїишъ, и ѡ другой ствари промишлиай, како стои ѡдашта лї є што постало. Ѕадоста тї є то. Нит' се с' ѹмлѥм' ѹ дѹбине и ѡ томе машай, да се не ѹтопїишъ, а висїина се и не машай. Хвали Бога ѡ свемѹ. Ѵѹкай срдце и главѹ ѵѹвены реѵи ни ѡ свое ти памети. Ако нисн богословїю изѹѵїѡ, и ѕаконъ право свикаѡ, ѡ Богѹ и ѡ вѣри с тѹ Ѣовѣрци не надпири се, ни се што инаати, а ни многога разговора ѡ томе не бѹди ти, никога измишливаиа многога, да ѡд' Бога и вѣре не ѡпаднешъ. Аише пїанъ и ѹ пїнѣѹ оуста

на то не отварай. Тѹгіе вѣре ни кѹди ни хвалы, ни мер-
кай ни се на што оуглед̾ай. Оуѕглѣдай се на прваше
свете Оце и мѹченике, те свой ѕаконъ лѣпо, право до-
бро чѹвай и спажай. То слѹшай и држи, чемѹ те твоѭ
іерѹсалимска источнаа црква, мати наша ѹчи и настала.
Со тога се не попѹѕай ни на лево ни на десно, да се
не спосклиѕнешъ ѹ палекно гротло божіе ѭрости. А ѿ
свакога и найманѭ грѣха се чѹвай, и не подири ѹ што
ѹгажати, познаавати ли што е што, какво е горко и
сладко. Ѧѕке и пожеле клони се, іерно ѹѕкѹнѣете на
горе послове, пак' ѣе те ѥгристи и ѕадаавити. Ѕѹби се,
рече се, ты ѕѹбы лаковы, кано палци воденична кола ѭкы
и дебелы. Єто с кражіе наа ме слѣ пиѕме, и съ женска
ласканѭ оумилѭте размажне проке оуиѕглѣне, пожелна
иѕноса воѣна, преваріи се човекъ, мѹжка глаава, с ниѣ-
ном' маазлицом' за ніѿм' се поведе, Бога се заборави
и прѣѣне мѹ, донесенѹ крагю оуѕе іѿй иѕ' рѹке, и ѹедно
то поедоше, свой чемеръ смртно воѣе с ласком' ѿкѹси
и приседе мѹ оу грлѹ. Таки познаа свое зло ѹ себи, да е
бріаѹъ прождраѡ. Иѕ' пред' Бога се оу шишлѭгъ съкрише;
познаше, што е зло и добро. Дрхаат и превѕе, заплаше-
ны стрепѣи имъ ѿ свашта, меште влааде господске
над' свачіим' ѿстааше. Ѡх' ѭѡ и леле, да зла мога
посла, што ме снагіе с' мое слѣ несвѣстице
малоѹмие. Мой ево дедъ, съ заборавка издаате мѹ
ѥдне заповѣды, поеде свое отроке, те и зарадъ злобе
и желе тѣлесне, ѡд' Бога ѿпаде. Ѿ житка воѣа иѕ рай,
ѿ свое мѹ слободе и мѹдрости, наполе бы протерат'. Оѹ
кожне халешине смртне се преѡбѹче, ово дебело тѣло
тромо, слабо, трѹло и гнило, тешко и рѹжно ѕглѣдно наа
се превѕе. Ѹ томъ познасмо свою срамотѹ, съ ѕноемъ
и ѹмором' ѡдсѹгіены ѿстасмо до смрти се хранити. Ѕе-
мла ѹ нашем' раадеию ѿста под' клетвом злородна. Смртъ

на све жїво од' оно добы постаде. Него еда би се грѣхъ и наша злоба пресекла с' коїѡм' годъ доблю, таа што се є испрва започела чинити, да безсмртно на земли не ѡстане. Зато Богъ и изволи съ смрѣѹ їѡй се изтреблївати, съ земле да пропадаа доле ѹ безднѹ, и скорїе съ свѣта є изнестае. То гѹбленіе съ с'людске злобе и наамѣоравка дрѹг на друга све постаде, и с' кр'вомешаніне запѹштѹє од нас' земле. Како и саами то чѹємо и виднмо, што се и колико се без'чинство по свѣтѹ перы и чины, те велика божїа милостъ человколюбїе мѹ, што є над' нами. То се преѡбрѣе садъ на зло, свакѹ педепсїю и големѹ мѹкѹ нама. многом' тѹжном' каштигом' нааказном', за раазлике многе наше грѣхове, раазлико и каазнеѣи те люде с' коих' но се зло започніе, и корснъ пакостанѹ' ѹ себи носе, по раазликом' времени свога нмъ зла извї�.

Те понаапре єто люде оучїи Богъ, и свѣтоваа саамъ из' свои мѹ оустаа, и после съ законом' и с' пророци казїва права се пѹта држати, и ѡпет' на рѹкѹ даава и приводи к' себи з' доброчиніенієм и с' помааженієм. И пакъ с' великом' прѣнїѡм' каара и сътираа з' болескю раны и цвѣлы, глаадом', мором', ватром' жеже, водом' топїи, градове толике и селишта оу безднѹ испровалївка, непрїателске войске напѹштаа, сечом', харанієм', пленом' запѹштаа землю, и ѡпет се на милостъ повраѣа с' пожаѡком' своїѡм' ѡслободїиванієм' ѡд' робства слааниѹ и маазниѹ свою рѹкѹ прѹжаюѣи, те над' своим' дѹшмани влаадѹ и надбиніе даава, и из' нова пакъ каара, многе страхоте и чѹда за ниишанъ с' неба, да кие караніе быти, по напре ѹказїивка, еда би се люди ѡд' зла заѹстегли, докле нїе пѹкаѡ одзгоръ ни паѡ кои хѹшѹм' на ных'. После пакъ тѹче и кїи, градом' тѹчом', треском', мѹнїѡм паали, вѣтром' водом' размета и топїи домове и поля;

род и жїта смлата и развїа; люте змїе ѡсойнице и арждахе, и свакв лютв звѣрадъ на люде и на марвв напвшта, клати и́. Што но се и до сад' гдѣ где то изкавлюе, мвжко и женско в едно з' децом' раазликом' смрѣв гвбїи. А све се то тай божїи гнївъ проспа и наводїи се, еда би се исто злоба сътрла и искоренила се из мегю люди. А никаако човекъ, што е каменита и ствдена срдца всвѣтовати се ни ѡдашта не може, него то више свѣ оудїиль г' злв теглїи. Мр'штїи, мрзы, зав се дрвжнемъ и коншїнском' радве, каа свштїи Ѧаво. Вкор', покоръ, шега, рвга, подсмѣх', крагм, варание, прѣѡтнимание, ѡговоръ, швгание, квдение, братско продаавание, и свако крвно дѣло, лажа, клѣтва, заанос', криво мерение, без' изма превмножило се на земли. Више тога, свако кврварство и зловставление, родъ с' родом' квмовство с' квмством' и мвжко на мвжко се бесеѣи, с' козами с' кравами и съ свакым' скотом' и с' птицами себе и оно поганеѣи с' мврдаравком' своим'. Сврхъ свега тога зла, їоште ѿ пре и саамога Бога створителм были св се люди пометивли, и до конца га заборавили, и к' саамомъ Ѧаволв се навраатили служити и нѣмв оугаа Ѧати, по волы мв чинеѣи. Правили себи ѣвтвке, др'вене, каменне, златне и сребр'не богове. Те нима и свакой землїаной воденой хавети се поклааниали служеѣи имъ и дарове свое з' богомолством' нима св доносили и издавали, те божїю службв стварн наменївали.

Єто тога рад' людска зловеста посла, а горе натвре, врло е то Богв досадно было. Више нїе могао трпити. Савъ свѣт' а́а местимице шїномъ в два пвт не може погвбити; доста е то, што е првїи пвт све водом' бїо погвбїо, после скаўїим' много каазнїо, а всвѣтовати се никаако нехтѣше. Нидн валадїкше мв самв на землю сїнкв съ свое висине, те провигнети, што се то од' людїи чини,

и ѕа тѝ имъ ѡбеснокю, кеѣы, болы, конаѵны и кранни лѣкъ пронаалѣи и провидѣти, да сасма невидом' манито сви не погинѹ. То ѕгодїи се на нас' по нѥговой крло доброй волы. Достаде нам' се велико лѣкарство ѕа ѡставѹ и ѡпроштение свїи првїи грѣховаа, свѣмѹ ѡвомъ кнлаетѹ. А то ѕа нас' провїнгание бы намъ докторїа. Саамо то слово божїе, превѣчно, несмотрено, непостижно, безтѣлесно, ѿ ѕапочетка почетакъ, из' свѣта свѣт', живы и текѹѣы изворъ бесмртанъ; изображение и печатъ ѕапочетакъ првога образа не помештат' кїидъ; не променено божїе очино лице, и рѣч' мѹ беседлива; десна мѹ рѹка свѹдаа досежлива. Те ето тай нигде не смещенъ смѣсти се оч човеческо наше месната тѣло, и носи га на себи, и ѕа радъ наше грѣшне накостливе тѣлесне. Ѹѕе и ѹмливѹ нашѹ дѹшѹ оч се, ѕа наше погибеле дѹше Смѣша се цѣловѹпно с' нама, и ѹедини нас' к' себи, да би с' овом' приликом' нашѹ ѕлочѹднѹ наатѹрѹ из' нас' изтребїѡ. Ѕа то и свѹ наатѹрѹ нашѹ превѹѕе на саамъ себе кромѣ грѣха. На свѣто Благовѣштенїе, ѹ чистомъ девошчком' стрѹкѹ дететом' се ѕаче, а на данашнїи данъ се ево из' ние роды, испрва ѡчиштение ѕ' дѹшомъ и тѣлом', и посвѣкение ѕ' дѹхомъ светым'.

А ѿ како се то догодило, было е ѡндаа ѿ сътворенїа окога свѣта пет хилѧда и пет' стотина (¹) година, и ѡд' оно добине вѣкъ е ево имаа хилѧдѹ седам' стотина (нїме рек'), (искажи колико е више) а и до вѣка споменом' се почитѹе.

Лѣпо е валѧло и рогиню томе частиѹ быти, а родыли здравой без квара чистой, оч своме девошчаствѹ ѡстати. Прогие из' ние Богъ с' човѣчаским' тѣлом', скроз' онаи пѹт' кѹд' но и ѡсталаа дѣца на ѡвай свѣт' пронзлазе; не

(¹) и осам.

дознано ни матери, што нелагодно, неосѣнїѡ їѡй произлаагіе. Исто виде га пред' собом', не знаюћи, како се то ласно роденіе нїѡй славуїн, ѡста чистаа ка и пре девойком', те иднако из' двога нашега сипроћних састава, з' душе и тѣла; иедно ѡбожи чунїїн га Богомъ; а другое крозъ прво ѡбожїн, то іест' Богомъ се претвори.

Ѡ да чудне нове смесе, и дївна разблажївання наше преслаанности. И како е више постао, што се е Моусею из' давна оуказаѡ Богъ именом' сїн; таай ето и ѡпет' исты тай бы човекѡм' рогіенъ, те не здаат' зыда се, не смештенъ смешта се, среднїнымъ човечнымъ животом', то іест' с разумном' душомъ, съ среднїнымъ своимъ божеством' с' тѣлесном дѣванном' Богъ се помеша, и конно з' богатством' землю из'пуны. Тай ето и за рад' нас' тешко спаде и у сиромашство поср'ну крозъ тѣло, за то, е да би се текъ мїи ш'нїные ѡбогатилы, пуи' се испразны, ѿ свое велике помпашне тафре на мало се ѡдалучи, да би се мїи више удигли и на голем глас изашли.

Ето смотрите то, какво е богатство искона тога божїа нам' даатога даара; и тайны послови ѡ нашем провїнгаию; иерно из'напре мїи смо имали на себи божїи ѡбразъ, ама га не саучасмо, него съ зли дѣлы ѡуадисмо га и помр'ласмо. Зато пакъ нашъ Створитель Син божїи, на себе и прїими ту наше ѡбрѫжену прїилику, да собом' ѡпет' из нова просвѣтама намъ цриъ на наша образъ и смртно наше тѣло ѡбесмр'ты, те дрви пут' ѡпет' човеку придае свое му хубаво наалнуе, сам' се дружы ш'нуые, да много полепше оуз'буде ѿ прашине ѡне Адамове наалике, крештоно како е испрва Богомъ украашенъ быѡ човѣкъ; ѡно ѿ свога нехайства с' неваала му живота съ своимъ мурдарлуком' ѡцрнїи, и на себї божїи образъ изгубы, ѡста за ругобу и укоръ.

Радъ тога се Богъ доле и снизы, те со тїнм' ружнїнмъ нашни се лицем' здружы, да га полѣпшаа и богослнчно прекаали га, да буде ꙗсно и сꙗйно, и болїи оумъ, памет' и разумъ оузнмамо, с' чнм но човекъ Богу и наалнкуе с образом', а не тѣлесномъ деблнном', ни с' оузраслнм' своим стасом', белнм' и рменїнм' лицем' на' му съ цнфрастнм' одѣлом', него з' добрїим разумомъ, с' милокрвством' с пожаобом неколнїнкаа брнжлнвы, съ сладком' и разговорном' беседом', к' свакоме оуказїнванием' наасмешна образа, а не мр'штаа и кнша, е да би се нашли у човечаском образу, кад' нзлеземо тамо пред' суд' божїи. А не по коїой намъ злочестой ѣуди будемо, ко е годъ бестїе, свинскога образа, пасїега, лисичега, медвегеланга или змїнна, тїнмъ прїнлична. Зло ће по тѐ быти, кои не зберу Адамова човечег образа по божїой прїлицы създаатога. За то е по найвише обу наши таслаучи и не згледну прїланку на се и примїо, да съ своим мегю нама боравлением', нааукъ намъ издаа, и укаже, како би се мїи држали и живели, да пакъ ону пруу врло танковиту, хитру не свѣтлу наалнку на себе придостанемо, како но су сви свѣты право досгали, Христовим трагом' овде им' се држећи и сносећи, свако зло кротко подносећи, те оброжени быше, и царства се Христова додворише. Со тим' траагом', по евангелской наауци, и мїи, браћо, да следїимо, е да би и' сустигли и у едном' дружству ш'нима код' нашега Христа Бога вѣчно ликовали. Аминъ.

CXXIII.

Сїа же словеса свт' из' трвбе прекодна Лазара Бара
покнѣа рвскога архїепископа. Слово его прво
за рождаство Їисвсъ Христово.

По ѣковы и много прошаавшны' годинами стар
Богъ, конно сѣды на развмном' высокв престолв сврх скїи
небеса, ево садъ вигїенъ младенацъ лежеѣн мв на слам
оу говеѧїн пслаа, кон но млаадв дѣцв жїнкы и храаны
Господъ, ето мати га храны и сисом' дон на свон рвка
оу пеленаа држеѣн га, коя е ѿ пре заказаѡ бїѡ свонм
оученицыма, нека не забранюю дѣцы к' нѣмв долазити
ни: Тай саамъ дѣтетом' к' нама доходы, некалѧ мв бра
нити, ни га ѿ себе ѡдбїнати, такво га е божїе царство
Христос ондаа дѣцв ѡбвнмя с рвками и благословы и'
Такоѧеръ и мати ми ѡбгран нега, положи свое їѡй рвк
на нега, благословенна мегю женама, хваленога ѡд аггие
лаа благосївлѧ. Пронашлїи се на селв еваггелскы бисер
доуена себи, велы намъ апостолъ: да се под' старост' и
дѣтимо с' памеѣв, него ни з' безазлѣнствомъ дѣца бы
вамо, а памет' нека намъ цѣла бвде. Христосъ и дѣтетом
цѣлв мвжкв памет' ие сносїнѡ. Апостолъ тако за негов
оумлие исказве ко реуе, може се досетити господнем
оумлю. Ако се и виды по тѣлв дѣтинством', ама дѣтини
памет' не проводы, нити оу своме взраств коме што злоб
него е ис'прво благїи Богъ, тако и свакад' еднако сладк
и благв свою ѣвдъ на све имаа. Тай се ето роди в Кр
топв, кон но ѣе оу своме оузраств прогонити те злоуе
сте люде из' цр'кве, кон но уние те негове домове, шт
св справлены за богомолство, с харамїнскы вртоповы кр
уме и бакалнице. Родїѡ се оу каменитой прокопины
за то, да до после, како што е ѿ пре было, а и сад

се гдѣ што по мало находы, овде врло рѣдко и слабо, дише радди свое прескнѣвюћи се од' не драга по пустиня и високы планина крїюћи ны' се од людїи, боравлеће голи, боси, гладни, жедны, озебли по кртлачаа и пештера, по дубокы долачаа и високи шиплїи камениты шипалка дервенти и литицаа Христа ради мучећи ны' се само собом'. Находїи се, ест и сад' такы шумнака и гуласа, ама оны, кои но по путовы путинке пра'ве разбїаю, и ноћом' по селїи Бабе пр'лие, вражїи люди за пакло, а не божїи за царство. Тесанъ, каже се, пут' к' небу, за то со таквом' животном' тескобом' сваком' валка живити се, ко мыслїи оу рай се проврети, те тамо у просторы — боравити. Па'т' се у пїнсму месната тело зове, а слово е ръчъ. Тога радъ слово па'тъ бы. То наша па'тъ онако вала да се истанча и облакшаа с' постом' и укахаанием' молећи се, кано слово. Ако по смрти тко ште з' душом' скоро излетити крозъ вражїе поднебесне страже без' задусталанка и зла спречїиванка испитиванка за разлике светске грехове, и свакe опаке пошурице, горе оу небо и мирно без' заадѣка тамо проћи.

А садъ лѣпо и оусрд'о вала намъ скупа иднако словити и славити слово въплоштенное, Христа Бога нашего, кои но е за ради насъ с' човечаскым' се телом' преодѣо, с' иезиком, з' гломъ, душомъ и оумлиемъ свагдаръ да га хвалимо и благодаримо въ вѣкы. Аминъ.

Слове, иже нас' ради па'тъ быст', въ плоти моеи буди слово, сътвори и възлюбленным' слушателием' моним да прїимут' въ оуши свое словеса моа, ѿ тебе, слове, даннаа. И ми же на нинашниеи проповѣди поташту се изкити чесо ради слово па'тъ бистъ.

CXXIV.

СЛОВО СЕДМОЕ НА БЛАГОВЕЩЕНІЕ ПРЕСВЕТІЕ БОГОРОДИЦЕ

„Реуе къ ней архаггелъ. Не бой се Марїю“.

Наагие преуисту деву богобоѧзливу марїю, архаггелъ Гав'рїилъ саамъ оу їѡсифову домъ. видѣ е где се пре падеѡд' нега. тай скоро їѡй реуе. не бой се мааро не бой. нашла си ты благодетъ ѡд' бога. слушала е марї що се пише то. ищите и наадѣикюте. ѯ боѧнием' ѡна иска и с' радосѣ наагие срѣѣ ѡд бога. како що и велы го сподъ. кои мене милуе. те и ѩ милуемъ. и коино мене трааже они то свою срѣѣ трааже. и марїа ищуѣи їѡ бога. наагие свою кр'лу срѣѣ. що но се у пїисму бла годетъ добро пронаходение наѯїива. велы аггелъ не боѧти їѡй се. алъ марїа ꙗко се боѧѯливости божїе др'жи ка твр'да ѡд зла ѯаакона. ꙗеръ ѯнаа що се у ѯаакону пїише господина бога твога велы бой се. и томе ꙗедному сва кадъ вѣр'но служи. а и ви преклоните ваше оуши на ѡв беседливе реуи:

Не бой се марїе, реуе к' марїи архаггелъ. не стара се. уеститы дааръ добїила си код' бога. ѡдговоры на т девойка к' архагглу. те му реуе. алъ тако е ѯакааѯан у пїисму. бойте се господа сви ꙗеговы светы. а мен крощо велишъ не боѧти се. пак їѡй реуе архагглъ. т светаа ѿ светыих' вышшаа и много болша. тебе се то пр истои кад' матери цѣло док'онало миловати господа бога а не боѧти се. ѯа що но праава милостъ иѯ' срдца страх протерве наполие. реуе му марїа. ѩ ѯнаамъ да тога рад и ты си слетїѡ од' бога те си к' мени дошаѡ. ꙗеръ бога се бонъ, те и врло стрепїиш ѡд' нега. пише се д господанъ аггелъ богобоѧѯ'ливце ѡбколением сво

нмъ ѡд ѕла спажаа. велїнш' ми радꙋй се, оу томе сва
мї е моѧ радост' да се бонмъ господа бога. ѡн'да мї ѥ
весело срдце каде оу себы стрепїнмъ ѡд' божїѥгъ нмена.
тако и пророкъ кааже. господи постави ми твоме ра-
абꙋ да мї е ѕа страхъ твое нѕговор'но слово. и не само
людма, него и вама аггеломъ валѧа вам' га се боѧти. ѕа
що но пред' нїнмъ и хѥрꙋвїми стрепе ѿ страха и др'кѣꙋ
серафїми. пакъ їон реѵе гаврїилъ. ты се нища не бой
марїе, поѵастнїа си ты ѡд' хѥрꙋвїнмаа и славнїа ѿ се-
рафїнма. господъ нама естъ господинъ. алъ тебї е синъ
и господинъ. не бой се марїамъ врлатїа благодетъ сꙋ-
стигла. реѵе марїа. ѕа то самъ ѩ и сꙋкобила благодетъ.
що га се бонм'. милостъ е господнѧ ѡд вѣка и до вѣка
над' богобоѧѕли'вцїи кои се бога бо'ѥ. оувѣщаака и їи-
сꙋсъ страх'. поѵекайте наадаюѣи вам' се нѥгокой мило-
сти и свакомꙋ блаагꙋ вѣѵноме веселю. ѕа то и валѧ ми
се више боѧти да тога даара ѡпет не нѕ'гꙋбим що сам'
га нашла. реѵе аггелъ, не бои се марїам'. милостъ бо-
жїа се е на тебы оутврдила. и благодетъ господнѧ вѣ-
ѵнто ѡстаѥ на тебы. не брини се ѡ томе. реѵе марїа.
ѕа то се нѥгова милостъ и подкрѣплѧ на мени. ѥр' га
се бонмъ. и то ѕнаамъ да под' божїѡм' милостю есꙋ
ты кои га се прибоѧваю. а како се не бы боѧла. каде
онъ свою мꙋ добрꙋ волю имаа на свое богобойше.
реѵе архаггелъ. рекаѡ господинъ богъ к' еѵви. наспо-
риткю ти многе твое тꙋге брижне и твога оуѕдихїнканѧ
оумножити, те с' великомъ грижом' свою децꙋ хоѣешъ
раа҃ати. нинди таа се не може радовати. алъ ево тебы
ѕакааѕано ми бы ра́дъ гласъ донети ѵꙋвенъ. радꙋй се
ѡбрадованнаа господъ с тобою. те тебы ето множеѣи
прикнагюе ти радост' господъ. и ꙋ радости хоѣешъ
свое' дѣте родити ѿца скїю отааца. реѵе марїа: пame-
тно е соло'монъ ове р'ѣѵи напїнсаѡ. родъ е тай премꙋдры

конно божы страхъ на срдцѹ носы. и богатъ славанъ. многодишанъ съ жикотом' своим'. а ты ми велїишъ не кой се марїе. благо ѡнїим' кои га се боие. те и мене страш'ливѹ ѿ нега сви родовы дїнуе. и ꙗ ово написаато соломоном' мылѹем'. оу божїемъ страхѹ бави се цео данъ. оу томе се и ѹздам' да кие господъ погледати на мое пред' нїнымъ плашливо прекланꙗние. кано що се пише що' на свою землю ѡдгоръ гледаа. те с погледом' своимъ чины да се ѡна тресе. да како ꙗ бѹдавши землꙗ не бы стреслаа ѿ погледа мѹ наа ме. а чѹешъ ли що самъ кроз пророке говоры. їоще кю ꙗ иеданъ пѹт' затрести не само с' небомъ него и съ землїом' свѡмъ цѣлом'. реуе архангелъ: ако си ты землꙗ, ама не таа землꙗ що е за ню реуено, землꙗ си. и ѡпетъ оу землю ѣеш поѣи, не за стрѣсание, него на играание весело твое' походение излазы. реуе дѣвойка к' архаггелѹ. до год' самъ ꙗ жїива на земли. дотле и ѡ свом' спасенїю вала ми раадити з' др'хаатом оу страахѹ боравлеѣи се с' твгом'. иерно то е за почетакъ оучению страах' господань имати, свима е то добра свест' кои се тога др'же. ꙗ каде имаам' родити христа божїю силѹ и премѹдростъ. то тай за почетакъ премѹдрости попре страах' мѹ стои ми се ѹ срдцѹ имати. та лепо е то пророкъ исаїа, ако некъ оуз'вѹде и ѡ мены изрекаѡ. ево дѣвойкие приватити оу цреквѹ своме и родит'кие сина, али овако и онъ пакъ поѹчаава. а господина бога вашега свѣтите. тай нека вамъ е за вашъ страхъ. и царъ давидъ то преговаара те велы намъ. прїидѣте поклонни' се припадаюѣи г' земли нѣмѹ заплачемо се пред' нашим' господином'. а тым' заказѹешъ радовати се. радѹй се ѡбрадованаа. радовати се господеви стрепеѣи кажe пророкъ. и пословати мѹ съ страхом'. и мени кано господаревой робыни съ страхомъ слѹжити ми калꙗа. ако ми велїишъ радовати се и таа мї е радостъ сѹ-

стрꙋчанїемъ. а како се небы бояла. кад е виш'нїи господъ вр'ло страашанъ. ты говоришъ господинъ е с' тобом'. то пострашнїе мꙋ ѿ ѕемаѧны царства съ страхомъ и приклꙋчати се к' нїемꙋ кала. страшанъ е ѡнъ над' свима боговы. и що е оваа намъ радостъ. каде с' многомъ тꙋгомъ и бригомъ валѧа намъ доѣи оу небесно царство. речуе архаггел: не плаши се марїе. свѣты кїе дꙋхъ наа те саѣи. а гдѣ е божїи дꙋхъ. он'де е свакаа слобода. избранны съсꙋд господань пачаѡ. то казꙋе. да кадъ ие нама то речено. оу той слободы, с коїѡм но е нас' христос' ѡслободїѡ др'жте се и стойте. а не из' нова пакъ под' товаръ несносни се подлаажите. да колико паче ты марїие свакад' оу богодаатой ти слободи стоишъ. твога сина сѣд'ло благое. ако и желїишъ то ево ꙗ самъ господина робина. с' посленым временом се не пр'ти. и тꙋ е иегово драаго вре(ме) мꙋ е лако, носеѣи ти га оу тр'бꙋхꙋ. под'викнꙋткие ѡ тебы царъ давидъ. сва е слава царевой к'ѣеры оу нїѡзи из'нутра, нинхаюѣи ти на рꙋкꙋ господинчина. и сама кїешъ то из'говаарати. мой ие ꙗрамъ гладакъ и товар' мї ие сладакъ сасма вр'ло лакъ, носеѣи благога бога, говорити к' нїемꙋ имашъ с' попеванїем', сѣдеи въ славѣ на престоле божастав'ном', на ѡбааакꙋ лакꙋ догие їисꙋсъ божастав'ныи ѿ пречисте дѣвойке. великы е господинъ и вр'ло хваалиенъ оу граадꙋ нашега бога. каде овы божїи градъ свѣтаа богородица похвалы господа бога. те овие рѣчи из'рече. величит' дꙋша моꙗ господа. и възрадова се дꙋхъ мой ѡ бозе спасе моиемъ ꙗко сотворы мнѣ величїе силны. тадаръ ето бы великы господинъ и вр'ло славанъ оу граадꙋ нашега бога. Благословенную меѫъ женама. благословїи ие богъ вѣчно. восхотѣла еси благословенная глаголющи, бꙋди мнѣ по глаголꙋ твоемꙋ. не таїю ты, нъ и въси людїе рекꙋт, бꙋди бꙋди. да зачнеш въ чревѣ. из' чрева прежде данице рож-

деннаго. овоме по ѥзекуловꙋ нарїцаню. уовѣуем' синꙋ. що нигде на ѕемли ни толико места свога нїе имаѡ, гдѣ бы свою главꙋ ѿ сѵнца ѿ кише ли под'клонїѡ, даде мꙋ господинъ богъ царскꙋ столицꙋ нѥгова мꙋ ѿца давида. те се оцары вѣуито над' таковлѥвымъ домомъ и родом їисраилскимъ, доклѥ тай царь господъ що є съ дѣвицомъ марїѡм. не покр'ха на насъ вражїе напрежене и ѕатегнꙋте лꙋкове. и ватрены мꙋ стрелаа не поломы, орꙋжые покр'шы. и щїитове спаалы с' огнѥм'. дотле мира оу виладетꙋ некие быти. господинь снаажанъ и силовитъ на войскы. конно раскїида боеке по свой ѕемли. таан господъ є богородице с' тобом'. раѕагнатке и попалашити те ѥзике. що сꙋ на ѕло и на как'ге бр'ѕо готовы. инди ѡд' нѥгова имена понайвише валиа нам' се бояти и ꙋ себы стрепити. спажаюћи мꙋ ѕаповѣды, како що царъ давидъ ѡ нѥмꙋ оу ѱалмꙋ пише, да се исповѣдаю твоме великомъ именꙋ. ѥрно страшно є то име. реуе архаггелъ. тай нек' се бои конно велы многаа бѣда и неволѧ ме снаагѥ. ама тебы конно си пронаш'ла свако добро без' промене, ща се имаашъ бояти. ако є кога големъ дертъ свстигаѡ. алъ тебы є радост' дош'ла. кога теш'ка болестъ снашла є. ама ты кѥшъ тога ѕауеты. и родити конно свакꙋ некол'нꙋ тꙋгꙋ и коледицꙋ раѕгоны с реуꙋ своїѡмъ и тай нек' се оу себы смꙋћа и снебыва се ѡдъ ѡдъ. ѿ когано богъ свое лице ѡдвраћаа. како се ꙋ ѱалмꙋ казꙋе. ѿтвраатїѡ си боже свое лице од мене и смꙋћанъ ѡстах'. а ѿ тебе ѡнъ не ѡдвракша свога мꙋ лица. него каа царъ желы ѕа тобом' видети твою ти красотꙋ и гледыи маа те. и ѕа ради тебе. на савъ род' уовеуїи мило гледыи. тако да се и хвалѣћи к' нѥмꙋ можемо говорити. твое лице господи нишаны од'ѕгоръ на насъ, и раѕвеселїѡ си со тїим' срдца наша. Тога радъ ѡ браћо хрїстїани. весело слꙋжите господꙋ богꙋ. ꙋ свакомъ вашемъ ходꙋ и

посаѹ весело божїе ныне оуѕнмаайте пр'во напредъ спомнинюћи га, како що давидъ ѵнинаше. споменѹх се велы бога и провеселнѡ сам' се. реѵе аггелъ г' дѣвойцы. та богъ не само исто ѹ твоїѡйѕи памети да кие быти. него и ѹ твоме цреѹ боравит' кие. ѿ кроцо не бы се радовала. небой се марїам'лїе. беседе свога ти господа имаашъ и при себы. говори то слобсдно ѿ ѯал'ма. не бой се ѕла ѥрно съ мном' си ты ѹ ѥдно. моме слѹхѹ даѡ си радо веселие. ѡ томе и мое смерене кости хоће се порадовати. кад си ты боже погледнѹѡ на смеренїе свое ти раабе. свеми кости ѕа то рекоше господи т'ко є подобанъ тебн. твоѿ дѹша ето видим' да се радѹе ѡ господинѹ богѹ кроѕъ ово мое к' тебы сказїнваніе. то ты и садъ велым'. радѹй се ѡбрадованнаа. господинъ богъ с' тобомь є. каде ето и кости твое господа спомиию и радѹю се ѡ ниемѹ. ѥр'но томе ты кіешъ маайка быти. що мѹ се кости неће ѕгрѹхати ѕдрѹѕ'гати. радѹй се ѡбрадованна, кроцоно свима веселнмъ ѡ животѹ ѡ тебы имадѹ свой животъ. ты марїамъ ѡбретши сїю благодетъ рецн. благодетїю божїею есамъ що ѥсамъ. и ниегова благодет що є оу мены праѕна не бы. ево ћешъ ѕачети оу себи и родити сина. големѹ си срећѹ стекла съ своим' ти снизїнванием говорећи: слѹш'ниѿ самъ господинова. а господинъ тай що є с тобом'. въѕнош'-ливым' главѹ снїнжа. а ниске оѹѕдиже на велико. коме се сѹстиг'ло ѿ неколие говорити тѹжно. свакаа ме бѣда и ѕло снаагие. ама ты радост ѡд аггела докѹндисаатѹ и големы дааръ достаде, да тога рад' ѿ сей доби ни ѡдаца се не оустрѹѵай марїе, да ты кое ѕло може досадити. не гледаа богъ на лїица. него ли ѹ сваком' ѥѕикѹ ко се ниега бои и с' правицом' се своїѡм' живын. ниеговъ є таай. не бой се ни се що препадай марїе. реѵе марїа: а како се тѹжна не бы бошла. на ѡвоме самъ свѣтѹ. а свѣт' савъ оу ѕлѹ боравы. реѵе аггелъ: не бой се с' тобом є

богъ. тебе бие съувати ѿ свакога зла. реуе марїа: то ми и не говори. вала се мени господа бога бояти. за що тїю онъ волю испуниа кои га се боие. и моку имъ слушала. велїиш' ми не бой се марїе, господъ е с' тобомъ. а господъ и саамъ то казуе с' еуагеелистом' лукомъ. и вламъ казжемъ бога вам' се вала бояти. тога се бойте. тко има ту владост. по ѡвой сир'ти душу турити доле оу ону горуѣу катру вѣчно распалїиватъ. доиста целым' гамъ тога се бойте. реуе аггелъ. таа е страва за грѣш'-нїике. а ты си оу бога радост' достаала. що га имашъ и родити. паметаикъ синъ велы соломонъ. свою майку веселы. а ты ѣеш премудрога сина зауеты и родити божїю премудростъ. те и за ради тога весела свакад' имаашъ быти. пише свѣты їѡа́нъ богословъ. свакы таи ко се др'жы хрїстовог оучениа. тай имаа оца и сина. и т'ко ли к' вама долазы. а тога оучениа не доноси. тога ни оу кучу свою не пущайте. нит' му божїю помоѣъ називайте. архаггел гаврїилъ ето г' дѣвойци марїи оу кучу доходы. с' учениемъ хрїстовымъ. кано ближны оученикъ хрїста, аггеалскога створителя. ѡнъ имаа отца, конно га е и послаѡ. имаа сина. що га и проказуе лепом' волном'. да ѣе се с' тѣлом' од девойке родити. те и саамъ їѡй то велы нека се ѡ нием веселы. радуй се ѡбрадованаа марїе. и тыме со тога гласа вала се доносна радовати и божїю помоѣ назїивати му. реуе марїа к' архаггелу: говориш ми не бой се, ама радуй се. та то се пїише. да е страх' господань слава мужу и похвала. и весеѡ му е то радостны лепъ вѣнацъ на главы. страх' господань разиграва срдца. те не' тога се вышие животне годиие и з' добром' приспоравају. ко се бога бои све на боие му се послѣдак изкр'шуе. и на сир'ти благо нием. нама ие то реуено. Каде све заповѣди доконаате. онда то говорите, мїи смо слуге неваалае ни по да що. алъ ты пре-

чистаа дѣво. ѥдна каад'ра си ѿвѣщати. ево ѩ господинова двор'кинѩ оу свакои сам' служби каадра и валѩла. твои ѥ тр'бух' валѩло пристаѡ. що ѣешъ ѹ ниемѹ ѕатрѹдниети ѿ светога дѹха. валѩле сѹ ти рѹке, с' конмано кѥшъ покити и ѹ ѩсле положити бога сина твога. конно пре вѣка и свѣта сѣды ѕ' десне рѹке бога отца свога. вр'ле сѹ сисе твое, ш'нима кѥшъ тога донти конно све жїиво храни. твое ти позѕдаание ѡд' матерїини ти сїнса. а твое сисе ниемѹ кѥшъ даавати: ѕа потребѹ е срдце твое господѹ богѹ. да ѹ своме ти срдцѹ ѕадржааваш скривено рѣчи мѹ. како що ѡ томе пїише еѵаггелистъ лѹка. а мати мѹ спаѕааше све ниегове беседе, смѣшаюѣи и оу своме срдцѹ. валѩла е глава твоѩ, глаави цр'ковноѝ хрїстѹ. да е съ ѕвѣѕ'дами корѹнише. валѩле сѹ очи твое. оу господни сѹ рѹкѹ ѡнако, кано очи слѹгаа оу господарскыма рѹкѹ що сѹ оудїиль. сїе ты очи ниме кыни къ богѹ. ѕа потребѹ сѹ твое ноге да пѹтѹеш ш' нима с' хрїстомъ оу ѥгѵпат'. ѿ кѹдано богъ отацъ доѕ'вати кѥ свога мѹ сина. ѹ малом' си вѣр'на раба. надъ многым' те благом' господинъ поставы. довести ѣе се тѹшене чисте девойке к' небесномѹ царѹ по нїѡйѕнинѹ траагѹ велы давидъ. ама царъ понайболма ѕа ниеном' лепотом' желы. ѥрно онъ е ниейѕнинъ господинъ. к' ниемѹ же реченши, се раба господиѩ бѹди мне по глаголѹ твоемѹ: амиинъ.

CXXV.

„Марта въ ѯ҃е. дънъ. На благовѣщенїе пресве тые владнчнце нашее богородице и присно дѣвы Марїе: Сказанїа и словеса предвод'наа на српски ѥзыкъ".

Превео, написао и изговорио ту беседу јеромонах Гаврил Стевановић (Венцловић) у Коморну на сам тај празник 1740 године.

„Саданѥмъ ѵастноме и господскомъ събраанѡ. свѣтломъ и преѵдноме спомниаанѡ. страане племена свакоѥ рода и ѥзыка. свакаа доброродная фела. много събраи и милокр'вно к' празднику множаство побожны людїи събор'но ѹ скѵпцины. радѵюћи се з' дѵшами. дѵховно д свѣтѵемо овы благы и прехвалѥни дънъ. ѡ богѹ с' кр сным' пѣсмами свою тафрѹ да проводїимо на стрѹне весе лећи се ѡ давида цара красной кћери приспело ми ї царскомѹ годѹ. съ затнцаанѥм стр'ѵаавамо се к' ново овой црковной на гошѵенѥ софри. те весело провеселїими се ѹ милости брат'скы каа ѹ царскоме дворѹ на ѵасти. нашой слободи, код' наше царице божїе матере. она н своимъ покровом покрыва ѿ свакѥ напасти и зли и свидовнїица и пазы лепо. донста данас'ке, и разѹ ливе свѥ небесне силе. с' неба ее ѡдзгоръ скланаю пр гиблюћи се доле, те с' нама земнїим' людма веселе се оу ѥдно свѣт'кѹю. данаске се ѥ испѹнило давидо порѥченѥ. що се ѹ ѯалмѹ казаже. да се веселе небе и радѹе се земли. ето ѡбадвое то радости испѹны ѡ радованаа марїа. данасъ свѣцопоѵитоваты и мно ѵовѣѵ'ны свѣтлы съборъ. лепо се цифрасто преѡдева накитенѥм'. сотым и свѣтаа цр'ква хѹбаво цвѣтаа ѿ д

насъ. и ѿ студена зим'на мраза, на топло и много цвѣтасто пролет'ние време се ѡбраћа. и ѩсно сун'це на висини истиче. хубавіе и покрасие свое лице нашъ доле пушта зрачно. данасъ богомъ насагіены иеденъ ѡтворааа се. те пр'во създаты з' божїимъ рукама адамъ человколюбїа радъ благости господние. ѡпетъ тамо се насели с твщеным своимъ породом'. данас кие се раз'творы прадедово и єдино ѡсвд'но ѿ бога протеране. преста злоба и падание. и карїимны покоръ и чпота за руг наша. и онаа голема прєћ'на оугасе. данасъ гор'нїи аггелсцы чиновы з' донныа ликую. и за ради саданиега четворокрайниега свѣтв праздника овога. и великога по црква хрїстїанскога събыранїа. цѣло савъ свѣт' свѣтлым' се свѣтом просвѣтаюе. данасъ безхїилеш'на божїа црква побожно се своїѡм' красотом' се дїнчы. и кано съ златнїим' трепетанками з' добрнїѡм' саданиега дна много желанва цифрасто се сносы. данасъ светоименитаа и лепо з'гледнаа невеста, иерусалимскы градъ ѡвы доле земланый з' горнїимъ небесным иерусалимом' и иедно вр'ло се веселы и новы сїѡнъ по пророчаском' изреченю краасїи се хубаво. данаске що є ѿ давида цара много чедны град' вифлеемъ каа землано небо се показе. и кано младожена мегю сватовы накнѣен' се свїнга. данасъ зраконмениты градъ назаарет', и частнаа кларошъ гиетсманїа. а и сваки градъ и страана хрїстїанска, савъ чоковы родъ и племе, драговол'но и мирно светкое овы благы данакъ, данас сва господа и цари земланы съ свїим' людма. непороучи нашв царицв и божїе майкы овы споменъ по цар'скы почитую. такогиеръ и све царске кѣеры и царице. к паан'тению ове божїе подате выш'ниега цара матери. ѡд' св(н)чаногъ истока, чакъ и до запада стиче се съходеѣи скупа. и с' осталаїим' дѣвонкама, младе невесте, майке с малом' дечицом' двострком'. свакаа доброродна фела

човѣчаа. матеръ дѣвицꙋ и доманицꙋ нашега живота господина. богозгод'ливо хвалеѣї є оуз'вишꙋю. данаске не почела светопїнсание пророчаске книге на средꙋ се износе и разгибаю. те свакы по себы пророкъ прокаꙁꙋе честитъ гаанилꙋкъ вр'лы овога года. данасъ патрїархъ таковъ. оу снꙋ мꙋ вигіеной оной лествицы оуздигнꙋтой и исправленой крꙋто стоеѣи съ ꙁемле на небꙋ наслоненой. радꙋюѣи се приповѣда. данасъ моусеи давнаш'ны пророкъ їисраелскы вождъ и ꙁаконоположнїикъ. ꙁа онꙋ гореѣꙋ кꙋпинꙋ а не спаленꙋ. що ю є мотрїѡ оу хоривской горы. на просто таке намъ искаꙁꙋе. како є она богородицы наалинкобаа. данасъ мегю пророцы на гласꙋ чꙋдны ꙁахарїа, прорїнчꙋѣи мꙋ, с' под'викїиванием' тако искаꙁꙋе. те велы. видеѡ самъ рече, алъ оукааꙁа се иеданъ ꙁлаатанъ свѣт'накъ съ ꙁ'горꙋѣомъ вощаном' свѣѣомъ на немꙋ. данасъ исаїа великы проповѣдаучъ и ѿ пророка синъ, прорїнчꙋѣи мꙋ ꙁа богородицꙋ вїнче ꙁовꙋѣи. израстнѣе чꙋдна ꙁа дивотꙋ палица из' корена иесеѡва. а иеꙁекчлъ див'ны пророкъ пакъ то намъ доказꙋе. ево рече видїим' иедна ꙁатворена врата. кроꙁ кожно нїе никад прошло ни внꙋтра. ни наполие. ѡскѣмъ иеданъ господъ богъ. и ꙋдїиль ѡсташе ꙁамакнꙋта, такогиеръ и богогласны пророкъ данїилъ, оу оно добы що хоѣе да се събꙋде до послие. како тадаръ да мꙋ є предъ оунма было, тако право ѡно сказꙋваше. те рече ѿтвалїи се каменъ ѡд литице горе беꙁ' човѣчы рꙋкꙋ. и испосътира свѣ їдоле поганске богове. то приводы ꙁа хрїстово беꙁ' мꙋжа ѡд' матере рогиение мꙋ, иерно таа гора богородица се нарїнче, а каменъ беꙁ' рꙋкꙋ ѿтр'женъ хрїстосъ є. данасъ и давидъ с' красно поканием' ѯаломскым'. велы. то донста ѡ томе дѣвочꙋкомъ чистомъ босїилковом' стрꙋкꙋ. преславнаа ѡ тебы глаголаше се граде божы. що но мїи рекнемо. нещо чꙋдно ꙁа тобомъ ѡвамо лѣпо говоры се. да си ты град' виш'-

нега великога цара. Данашнега дана сустиже с' неба ко томе граду и великы чиноначелнїнкъ небеснїнмъ силама гаврїилъ архистратигъ. прошавшїи му небесне кругове, доге оу назаарет'. започа с' похвалїнванием ъ ѡкойзи дѣвойкы нарече е богородицомъ. и у томе поздравлїнваню. то їѡй нз'глааcы. Радуй се ѡбрадованнаа господинъ е с' тобомъ. него ли и мы ако смо и земланы слабы люди. овы оучедно ш'нїиме аггелскы глас' да преузмемо. так'ву похвалу. нашой ходатанцы веуне намъ радости. сладку пѣсму изговаарамо доносеѣи к' нїѡзи ово аггелско поздравлїване рекнемо. Радуи се вр'ло, к'ѣерко цара давида. и майко истинитога небеснога хрїста цара, неаажна дѣвице марїе. конно зем'ланым' царемъ. наипаче вѣрным' барзке раз'вїа и клаадост' нмъ над' непрїатели даае. — — — Радуй се ѡбрадованнаа, багровиднаа — чрв'лиенице. иже небеснаго и зема'наго цара заа ны въ па'ѡша се оукрасившы. — — — —. Него ли и пакъ с' овога имамо повратакъ свой ѡ сказїнваню. божїега благовещенїа. да уср'до послушамо ѡпетъ, и архаггела гаврїила. како е к' непороучной дѣвойци приверуюѣї е божїѡй ѡвой тайны за приватание у себе бога слова з' доказїнванием ъ говораше. и то рече к' нїѡзи. Слушай невѣсто божїа преславну вышнега бога потайнїи му с' тобомъ оуговоръ. те де доуй чуданъ лепъ глас'. ево ѣеш ѡд' данасъ такы затрудити. оу себи и родикеш ъ сина и именовакеш їисусом'. толико буди справ'на и готова к' негову оу тебе доходу. лепо самъ с' пощением' ти дошаѡ казати тай добры глас'. що тї е ѡстава зашегена дати се садъ пре вѣка и свѣта. На то ѡдговоры чистаа дѣвойка и рече к аггелу мр'шало натраагъ. ѡбїнѣи де ты момче на ѡколо ѡд' мене подалеко. те изааѣи из' мога граада на поле, и ѡб'колн ми оучевину мою. ѡд овуд' поскорїе да си из'макаѡ. ѿстан

се ты овога долазка к' моїѡй кѹћи. те ѿ мои кратаа хїитро се ѡдбїи не долази ти тѹ заговаарати ме. а мени хѹдой овде не продан тїи твои масаала. ни ми маазны гласови казѹй. Ко томе пакъ їѡй аггелъ на лепо проговоры, то реуе к' нїѡйзи. та послушай ме дѣвойко. док' ти искажемъ по редѹ на що сам' к' тебы послаат'. а не бѹди тако скоро плаха и жѹстра. ево свой даавнашны договоръ садъ хоће богъ да доконаа. те то зак'теде на виделo свїни изнети. да потраажи и помнаѹе изгѹблена и заблюгена из' давна уовека. и за радъ тога самъ собом' хоће уовѣком' се оуунинти. да спасе уовѣка. ꙗ за що вѣћъ не приватиш' ми рѣуи, ни ми поздравленїа прїнимашъ радо и весело ѡбрадованаа. Реуе мѹ ѡпет девойка: видны те да си сас'ма лѣпъ и хѹбавъ момакъ с' красна стаса. цифрасто ѡдевенъ, гиздава об'раза свѣтаа. алъ те уѹдне твое реуи ми говорене ѿ тебе що и никад' нисамъ уѹла. све ми се уины да нешто ты мене не варашъ. вѣрѹй ми знано. да сам' се вр'ло препала, и дор' се пронеразнила оу себы. кадъ те смотрих' код себе. гледећи ми на твой зраѹны образъ какав' си кан'да те е саамъ богъ из'образїѡ, и божїа сѣтлост видымъ блиста нс' тебе. садъ ето когано језыка никад' нїисамъ уѹла ни знала, говоръ мѹ раз'бирамъ. ни тога образа що га никад' ни на сиѹ нїисамъ видела. сад' га на ꙗве пред' собомъ гледамъ. и како да се не бы опрепастила стреплећи ми из' нѹтра. а ево и свога ми заруѹника ꙗ вѣћъ имам' праведна уовека. те мѹ знадѹ люди уїа самъ под' пр'стеном' жена. не прїнстои ми се више з' дрѹгы момцы свога разговора имати. ни то и саама зак'тевам уиинти, и стидїим' се вр'ло да би с' каквом мѹшкомъ страаномъ що беседити. а млаадѹ момуад', ни видети не зак'тевам', а камо ли да свой кои разговоръ свой имала би ш'нима. Реуе аггел: та ꙗ те добро знаамъ како си

ти чиста и пошена дѣвойка. тако да ти на свѣтꙋ не има дѣвоцꙋкогъ паара. за то самъ ꙗ ѿ бога и послат доћи к' тебы на повздаано. толико послꙋшай ме сестро моꙗ. и прїими ѡд' мене овы за чꙋдо весеѡ за твое добро из'скаазаты глас'. а на твою велику свагдаръ хвааалꙋ быткие ти то. ер'но нс' тебе рождены, вышнега бога синъ ѣе се наз'вати. а ето ты пречиста з' др'жанием' на свои ти рꙋку и вр'ло жел'но носикеш' га. Рече марїа: чꙋемъ брате що ми говорїиш. и то све раз'биранъ. те видїим' те како нїиси ты ѿ човека рогиенъ. него дꙋх' си. алъ не знамъ кои. те за то їошъ болма стрепїимъ и боим' се, да ме тако не намаламиш' на кое зло с' преваромъ кано ꙋ раю ева що е с' преварением' пропала. алъ ꙗ донста нїисамъ оне ѣꙋди да ме лас'но на кою невалꙗлост' преволїишъ съ ласкаанием'. ако бы кое маазаице предамном' из'водїѡ. їоще ты никад' на ѡвакꙋ твр'доѣꙋдꙋ дѣвойкꙋ нїиси се намерїѡ, нит' си е кадъ видеѡ. Рече аггел: знаам' те какве си натꙋре дѣвойко. алъ ꙗ ево тебы лажливы маазалїица не доносїим'. него праавꙋ ти радостъ из'казꙋем' що е заа те боие, недознано ти родение без' дѣвоцꙋког померена квара. з' добром' ти ꙋказꙋем'. доходакъ к' тебы выш'нега цара недомишлиенъ. та сама ты собом'. и та тебы порфира коласто свилено одело що га на себы носїишъ, прокаазꙋе те ер' си с' цар'ского подретла, те и сама си прїистойна за цара. що и сама то свакад' нс'казꙋешъ говорећи да еси таа. за то ѿ селе и ꙗ те изобличꙋемъ що си, кои ли имаашъ быти, ако ме послꙋшашъ и рѣ' ми прїимишъ. Рече дѣва: що е хвайде тꙋ тебы много и зановѣтати. кадъ ꙗ ти велым' ер' невѣрꙋемъ томе таквомъ твоме оучаазꙋ. не освѣстноме. видїимъ ща радъ си тꙋ дошаѡ съ шегом' ѡбрꙋжити царско и дѣвоцꙋко пошение. съ срамотом' ѡдертити и с' пиѕ'мом' наа ме из'вадити мога ми домаћина

господара. Реуе аггелъ: архїерен пророкъ ѕахарїа елисаветинъ мѹжъ. твое рогѩке. добро ѕа то ѕнашъ; да кадъ ѡдъ неповѣроваа моимъ реума, те и ѕа радъ тога ѡнемы. бааръ со тога се оувѣры. а деде ѡтїид тамо до нїих'. те раѕ'бери и навик'ни побол'ма що ни сее было припетило. Реуе дѣва: ѩѣнимъ и анна. съ дрѹжство добрород'но и побожно беѕ' ѹкора мои сѹ родители. и како ѩ тїѡ иѕ'растаица, с' пророцы да се състаемъ, те тко бы нихъ надговорїѡ и ко томе приверїѡ да ѩ марїа нїисамъ ѕаимъ пѹтемъ пошла грѣшити. иѕ'остав'ши беѕ' отца беѕ' матере сиротна. Реуе аггелъ: но, велим' ти, да кад' се иѕ'кр'ше мое ове рѣчи що ти казаемъ оу свое имъ томе време. ондаа кеш' се сетити и проѕ'нати томе недоѕнаном' ѕаподѣлѹ оукаазъ.

Тадааръ вѣѣъ поуе дѣвойка распитїивати аггела. с коимъ наауиномъ то може ѡд ние быти. и реуе мѹ. конно е иѕ' давидова дома и те оуевние рода вогиенъ и ѹ томе е ѕ'броенъ. како таквой големой и страш'ной тайны послѹжити могѹ. како ли оу себы да приватим' свѣтога господа їисѹса конно на херѹвїмех' седеѣи мѹ ѿпоуїивка бѹди ѥмѹ слава въ вѣкы амиинъ.

CXXVI.

Друга беседа јеромонаха Гаврила Стевановића, коју је изговорио у Коморану 1740 г. на дан благовештења пресвете богородице.

„Ѿ господа бога послаты ар'хаггелъ Гаврїил. догиѩ ѹ наѕаретъ до преуисте дѣвице марїе. благовѣстити їѡ сина божїа ѕауетїе. реуе к' нїѡнѕи, радѹй се ѡбрадованна господъ с' тобою. ты се хоѣешъ нареѣи богоносна сто-

лица, цар'ско седеніе небесногa царa. Ер'но и тако овде си владичица царица и к'ћи с' подретла земнаго царa давида. те на себы црковны образъ со тога имаашъ. а ако невѣрвеш ми що ти казвемъ. то каде ти се збвде. тадаръ кнешъ познати мои речы доконаніе. и вышнега бога непз'говорно к' тебы сълазеніе. На то ѡдговорїи мв марїа те рече: како могв ѩ быти вышнем' богв престолъ понз'вѣстнїе ми то скаажи аггеле божїи. како ли то ѡны вишшїи ѿ свица не дотакнвт свѣт да бвде ѿ земнаногъ тѣла ѡсезїнкат. више каадрости сносне. ты младнѣв юнаае доказїиваніе такво мени оу вши недознано оуносїишъ. све ми се чины да не оуз'бвдешъ ты дошаѡ к' мени на кою преварв. Пакъ їѡй рече аггелъ. ѡ дѣвойко дѣвойко чвдна ли си ты. те крощю. зашо ли моме добромъ исказїиваню невѣрвешъ, божїа невесто. докле то хокеш' се самном' инаатити, и наговаарати. а не прїимаашъ оуговора с' неба послатога к' тебы аггела. нїисамъ ѩ од' оны що є преварїѡ евве. Рече дѣва: видїим' твое лвкав'ство гдѣ ти се разлико променюе лице. и чвемъ твое много сплетаане чвдне беседе. що мисамъ никадъ и чвла. за то и не прїимамъ твога ѡбрицаніе, ни га слвшамъ ако що ми говорїѡ. Рече аггелъ: та ако и лѣпота мога променвката зрака лична и глас' ми що плашїите. алъ то ти каажемъ. да ове мое избеседене к' тебы рѣчи, за велике хвайде хоте теби изаалѣи. те ѿ сей доби по моме говорв. небо и земля хоће те хвалити и лепо дичити, на велико вз'дизати. Рече марїа: а по чемв могв ѩ то съзнати. да би се на мени те твое рѣчи из'вр'шиле. кад' самъ ѩ девойка и за мвжа незнаамъ, нит самъ с' кїим вѣнчаата. нити ми є ко томе воле; а ни кое желе имамъ. ѩ самъ раба мога ми створителя. Рече їѡй аггелъ: за вѣроване ево и то ти из'кѣскюем'. ѡ елисаавети твоїѡй

прїателицы. вако то онаове добине ето под' своју їѡн старостъ хоке да роды сина. те многїи люди кие се порадовати за то чѹдо ѡ рогиеню томе. а ние ономъ дѣтетѹ їѡванъ хоће се нарећи. оуз'ми що ти се ѿ мене препорѹчѹие, а не клони се говорећи ти съ миномъ. Рече дѣва: човекъ ли си или аггелъ. не могѹ ти речма поверовати. ни се сетити ѡ чемѹ то шиешъ. по образѹ мотрим' те кано аггела свѣта. алъ по стасѹ човека те видїим'. Рече аггелъ: та бааръ оу цркви оу светла светых посвѣкиена дѣвойко, нїнси а' ме видѣла, та знашъ то добро и оуивѣстно да самъ ꙗ исты много времена тебы храанѹ доносїѡ иести. те си од' мое ватрене рѹке ѹзнимала иести. и доста самъ беседїѡ с' тобом. ꙗ самъ ар'хаггелъ оны Гаврїилъ що самъ ти од' господа бога послаты служїѡ. Рече дѣва: праведна и пошена разѹмна стар'ца двигиерина свога ми обрѹч'ника имаам' що ме е зааа се оузеѡ. те конмъ, и стидим' се ѡд иега що ће ми рећи ако ме затече с' тобом' тѹѫином' беседећи а на саамѹ оу затворѹ с' мааадимъ момкомъ бѹдавши вѣчъ за мѹжа пр'стенована девойка. и що мѹ знаамъ и ѡд'говораати. а що си се и обезаѡ тѹ толико ѡко мене те нешикашъ и идешъ своим пѹтем'. — — — — — — — — — — — — — — — — — — Рече аггел. та ево текаръ садъ и започеѡ самъ с' тобом' беседити. а пѹи' самъ небесны беседа, и ѡд ꙗко мї е с' тобом' ѡ свемѹ раз'говоръ, що ти имаамъ доказїивати. ꙗ що ме бр'же терашъ ѿ себе. кад' самъ ꙗ оѹдїиль код' тебе. ако ме и не видишъ свакад' оунма. ѿ садъ ево право ти то кажем'. иеръ ис тебе хоће се родити царъ царемъ. що ће ие цароватн надъ ꙗковлиевым' домом ѹвѣкъ. и иеговим' цароканю не има кон'ца. Ѿговорила мѹ пакъ марїа плахо те мѹ рече: смела сам' се оу себы кр'ло. и ница нез'намъ що ти више одговааратн. що ли ѿ себе

чиннти. стрепїнм' и бонм' се со тога посла. — — —
— — — — — — — Рече аггелъ: чудїнм'ти се
дїнв'на девойко. що се їошъ толико смућашъ о мени
и бонш' се преваре. кад' ѫ нїнсамъ зем'лѧны. него с' то-
лике големе висине горне снишао самъ, те предаате до-
шао Божїю таное оуказати тебы, а що крїешъ свое оуи
од' мене, те ме се стидишъ. кад' се ѫ веће'ма о тебе
стидым'. и мени паче кала тебы говити. и лев'дити пред'
тобом' како достойной почасти се тебы даавати како од'
вѣр'ны людїи. тако и од небесны аггелаа. ер'но ты мати
божїа хоћешъ да будешъ.

Тадаръ марїа прошалїи се с' аггелом', те му рече.
о млад' юначе. дивно є то твое чудно к' мени оуказї-
ване. и стоване ти вр'лу ћудъ лепу оуказуе. ама како
си ты то смѣо друз'нути тако ов'де оулезти к' мени, чу-
дим' се. без' гласа у мою кућицу. ни кацию оу врата,
ни запитао слобода мї є оући. зар' си ме текъ тако за
неку просту девойку а не за марицу мислїо да самъ.

Рече їои опет' аггелъ: Сва си о скуда чистаа
и без' маане, алъ то ти се дївним', како о толико доби се
не уверуеш'. ко самъ, ни ме право роз'нати. и мое ми
беседе не прїнмашъ. та ево слав'ны царъ що ти за нега
казуем' кроз' оку мою беседу већъ оушао є оу тебе и
седы оу твоме цреву. Рече дева: куде девойку не съз-
наату брака целуешъ. и не пробаливанои девонкы ницца
с' мужкомъ страном', такво дело їои напред' износишъ
родити дїете. а ты ми баар право искажи те ме истини-
том' оувѣвести ако за то знашъ. како и о кудаа хоће
ми се то случити кад' ѫ за мужа не знам'. Рече ар-
гелъ. скеты кие духъ напасти наа те. и сила вышнега
бога отца хокие те об'сенити. у томе и дїете кие се оу
тебы зачети. и рогено из' тебе. назвакие се синъ божїи.
синъ вкш'нїи. не бои се, ни се що о чега препадай ма-

рїам'лїе, велим' ти да си вр'ло честитъ добръ срѣчъ п
достала ѿ бога. Рече дѣва: тъ много искаанъ тай
дошаѡ сї е с' неба мены предаавати. и како да неби
ѿ тога жасила и више паче неверовала таквоме т
номъ оуказїнваню. а кад' ми за то доказуешъ їоще
бол'ма оуразуми ме ѡ томе. Рече аггелъ: ѡд'
аци вѣчъ тъ бедуастъ неверну ѣудъ ѿ себе велїим'
ѡ дѣвойко. сцо се толико инаатишъ съ миномъ. прест
вѣчъ ѿ тога доста е было рѣчы. его вѣчъ мое су
рѣчы како ми се скиды за то. све доконале с' тобо
твоа е вѣчъ оутроба его несмешенога ниг'де. у се
гле смѣстила, ако ти и небы оу волю на то было.
е ту е вѣчъ. ер'но у божїимъ рѣч'ма не има нї е
недоскутице, що не бы могло быти и то стати
що богъ хоће. Рече дѣва: а самъ стабло ѡд' давид
корена. за то се и бонмъ. да некако — — оузрокъ с
мотны изненада и нега и мене не снаа́ие за уке
люты. те посвѣщение и попове снаа́ни кие грѣш'на бр
кон су ме ѿ детинства до ѡво добы чисту оу цр'
спаажа, и целу старицу поцену ѿ сей доби на с
ажание ми събор'но предаали. Рече аггелъ. госп
спаса киешъ ты родити иеднога ѿ живонаучел'не трон
те скему киешъ свету не изговорну радостъ добав
коюно никад' ни аггелскы, а камо ли човѣчаскы пор
нїе могаѡ то сконааторити съ своим' истражїв
нием' конмъ. и твое ће се име векъ за то благосї
лати. Рече марїа. те кога ми то спаситела кааже
момче. оуито ми га оукаажи. ер'ъ донста и чуда мы
томе нестае. тако да и аггелску сву красоту. пламен
много окате небесне поглаваре. то твое сказїива
чудно оу чудо и стаалма. Рече аггелъ. сладка дик
лепа твое су те беседе чистаа. тога рад' и келю ти.
не ѿ желие жен'ске ни ѡд' мушке ко тому воле хоће

ꙁаѵети, него ли ѿ выш'нега бога и находенꙗ свѣтога на те дꙋха. твое ѣе се дїете ѿ тебе родити. Реѵе дѣва. да тко кѥ ѡ томꙋ оу моме ꙁнаанѡ оувѣрити їѡсифа. како ꙗ нїнсамъ ꙁатрꙋднила с' мꙋш'кым' състат'ком'. него ѿ светога дꙋха ми се то ꙁгодило. ѥръно с' постан'ка свѣта никад' се то нїе ꙁдесило нит' се кад' ѵꙋло. да ѥ никад' дѣвойка беꙁ' — — — прїитрꙋсе ꙁдетна где ѡстала. с' погледом' ни ꙁ' договором' беꙁ прїисева се то не свр'шꙋе. Реѵе аггелъ. ꙁа то се ниꙗ не старай, нит се ꙗо брины. божїа е ѡ томе оуправа и провїингꙗние, а не твоꙗ. него то ꙁнаай да ѿ сен доби под' твое милокр'вство хокѥ прибѣг'нꙋти свакы ѵовеѵїн родъ. и свакы ꙁ' блата местанъ ѥꙁыкъ на големо хокѥте дїнѵити и блаженнꙋ те нарїнцати. ѡд рода до рода свако подрет'ло людско споминат'кѥ свето име твое молѣи се тебы. ѥр'но из тебе вини ѿ сꙋнца кѥ свима свѣт просїинꙋти. Реѵе дѣва. ꙗ самъ саама ꙁем'лꙗ и ѿ ꙁемаꙗна рода се родила. пакъ как'ко наа ꙁорно прибегание людско к' мены да бꙋдем'. како ли хрїста свѣт' вилаает'скы да понесем'. на своими маловр'сны и слабы рꙋкꙋ. те како то неꙁаходно сꙋнце с' месецом' носити се може. Реѵе аггелъ. превꙁми си себы тꙋ вр'ло свѣт'лꙋ ꙁракꙋ преславнаа превꙁ'ми. и богомъ кѥшъ быти. и сви'ка богосмѣстна. божїа ѡд(ꙋ)шевлѥнна цр'ква. ѿ седамъ небесны кругова шира и виш'шаа' Реѵе дѣва. стрепїим' ꙗ преслав'нога и страннога и ѵꙋдна ѡ рогїению твога изреѵенꙗ. а и їѡсифа стидим' се и боимъ. не ꙁнаамъ що кѥ ме ис' тога снаѣи. волїим' бааръ ѡдовꙋдъ изаѣи. те тамо отити оу ꙁахарниꙋ кꙋкю боравити ми код' мое сроднице елисаавете. доклѣ видимъ що кѥ се ѡд мене ꙁ'быти. и на що се изкр'шити твоꙗ беседа. Реѵе їѡй аггелъ. ѡб'щаа из'бава ѿ свїи ꙁаниꙗ и ѡунисщенїе свїимъ вѣрнїим наародом' ты

ѡстаешъ и быти кѣш'. тога рад' и опет говорни' ти ѕа хвалу ове сануне рѣчы гласовито. радуй се ѡбрадованна господъ с' тобою. благословен'на си ты над' свїны женама. и благословенъ е плод твог чрева. Рече марїа. ѩ самъ рода цар'скога. и у царскы полатаа мога ми града внелѣема с' матер'ним млеком самъ ѡдоена, пакъ оу божїѩй цркви оу светаа светых без' покора ѡд'раслаа мегю свещенцы борав'лећи много добри оу своме пошченю чисто се др'жећи. и сад' самъ дѣвойкомъ. пакъ како да ѩ мати детинѩ проучукена ѡстанемъ и таа будемъ. Рече аггелъ. савъ е ѡвый светъ прогледаѡ выш'нїи богъ од'ѕгоръ. алъ ниг'де нїе такву дѣвойку прїиланичу нашаѡ ѕа свою маайку кроме тебе. те добра му волѩ ето бы. да из' тебе прогїе посвѣкнене. и ѕа рад' смиловаанѩ му се над' людма погуб'лены. собом' и саамъ човекъ ѕак'теде быти. и ты ѿ сеи добы блаженнаа буди мегю людма и хвалена свакад'.

На то дѣвойка се вѣћъ преколы. те похвалы господа бога. то рече: попеватнкю и хвалити име бога мога с' пѣсмами. кад' е и наа ме снижу и найманю свою служкиню му погледнуѡ ѡд ѕ'горъ и то вѣћъ и саама ѕнаамъ иеръ ѿ селе хоће ме дїнчити и хвалити свакы рѡд под' богомъ що е. и що нс' тога имаа више: рече марїа то найпосле к' аггелу. нека да ми се тако ѕбуде по твоме сказїиваню ми.

И пакъ рече к' нїѡйѕи аггелъ: радостна ѡ томе буди дѣвойко. небесне красоте веселе. и див'но населѩнїе, и свѣ цѣло вилаетско поклаанѩнїе ѡ тебе постаю. вр'ло ви твоѩ молитва приватана пред' богомъ ѕа люде быти небесне радости ходатанце. Мучно вѣћъ бы богородици, що аггелъ не ѿступа ѡд' ние. но много е ѕ' беседом' ѕадр'жава ѿ посла. ипакъ боећи се. да е ко не вреба или ѕатече с' младим' мом'ком' на саамо дуго

се бавећи. та и преко реуе мѹ ѡпетъ. та доста вѣчъ, доста си ми наговорїѡ. ѿпоуини вѣчъ ꙁ' беседе. уѹѡ си ѥр' сам' се ко томе предалаа, те сам' ти реклаа. се раба господнѧ, бѹди мне по глаголѹ твоемѹ. ꙗ вѣчъ що више ѡд' мене ищешъ. що ли уекашъ тѹ. — — — — — — — — — — — — — — — — — алъ мени кѥ горко пасти е' цан'грыꙁанѥм' нѥговим' и с уповтанѥм'. то дѣвойка иꙁ'говоры ар'хаггелѹ гаврїилѹ. и ѡнъ такые ѡставы. неста їѡи̑ га не'пред ѡуїю бы нескиѥнъ: молитвами пресветые дѣвы марїи. и свѣтаго архистратига невестоводца матере твоее. хрїсте боже, помилѹи̑ насъ, аминъ.

CXXVII.

На свѣтлое Христово въскресенїе. иже въ свѣтыхъ оца нашего Їѡанна ꙁлатоѹстаго. архїепїскопа константинопол'скаго. Слово пр'во.

Превео са грчког језика и говорио у Коморану 1740 год. јеромонах Гаврило Стевановић (Венцловић).

„Господъ нашъ Їисѹсъ христосъ. конно нас' свїю жи̑вы̑ ꙁ' дѹшом' живом'. хра̑ны̑ нас' и др'жи̑. ꙁа нас' оумре и погребе се. ѡде ꙁ' божаставном' своїѡм' дѹшом' доле до пакла. раꙁоры адово тамо царство, поплѐни̑, и уовечаске дѹше праведниуке све ѡпросты̑ од' оне вѣуне ѧаволске свѣꙁе ѹ мра̀кѹ. иꙁвѣде и́ ѡд' онѹд. и ѡдведѐ оу рай. пакъ како е ре́каѡ и каꙁаѡ своим' оучеником' по́пре. ѥр' ѣе оу ѥрѹсалимѹ ѡд' жидо̀ва̀ много зла под'нети, и оумо́ренъ бы́ты. ама пакъ та́кы̑ трећѐга дна̀ дигнѹвше се и ѹстаги иꙁ' мртвїи̑. ѡ том' кад' видѐ да га поклаѹѐ Їѹ-

деѝ и мꙋчѐ. нек' се ѡни несꙋмнѣю, ни сасма ꙋ се́би тѝже, що се є тò ѡ ни́емꙋ сперило и ꙋчинило. ꙋздаюћи ним се въскресенїю. скоро кие га ѡпет' жива видѣти и състати се ш'нїиме.

Єто данашнїега дна, ондаа, испꙋнѝ оно ѡбре́чѐніе нашъ господинъ хрїстосъ богъ, на трећи данъ оу неделю оустаде из' мр'твих. и оде оу галїлею да се он'де съ своѝ мꙋ вѣрнїи познанци и с' оученицы състане. а ѡд' оне во́ѝщан'ске страже що сꙋ мꙋ чꙋвали гробъ. Такы неколиц'мѝна дигоше се. ѡдоше оу градъ. казаше їꙋдеѡмъ за тò. рекоше нимъ. онаѝ їисꙋсъ. що се прозивае хрїстосъ. оустаде єко мало поѡтону' из' мр'твѝ. на тò ѡшро набре́коше на них жидови рѣкоше нимъ. да за що га вы ѡм'ма такы не ꙋватисте. ѿговорише нимъ натраг' хайдꙋци съ страже и рекоке. та вѝ сте га єто прекоючеръ сви др'жали, и по гра̀дꙋ повла̀чили. извѣли наполе и оумо́рили. пакъ кою сте со тога хбайдꙋ нима̀ли и що сте мꙋ наꙋдили. що ли мꙋ пакъ можете дрꙋги пꙋтъ оучинити, ако́ би сте га и тꙋ̀ пред' вама видѣли. кад' ие онъ самовла́стит'. и никога се не боѝ. нит' се ѿ ко́га що ꙋстрꙋчаа. баш' ти сте сви ꙋед'но иедни звѣкани и шꙋпаїѡглав'цы. тешко ва́шим' дꙋшама чемерници. та добро вїи тò знаате иеръ є онъ вама казїнваѡ и говорїѡ є саам'. да кие ѿмрѐти, и на трећи данъ днѣи се и ꙋстати из' мр'твїи. и то є доконаѡ. с великом' та́фром' сла́в'но дниже се из' мр'твїѝ. али не имаде коме наговорити, що сꙋр'лани могꙋ сетити се ѡ чемꙋ.

На тò рекоше нимъ жидови. ѡхѡ̀. не залꙋд' ви тако намъ ѿговàрате. иедне гаа̀д'не оуши. добро мїи знàмо са ша є тò. да нїи́сте вїи под'мїнкиены не би сте вы тꙋ ни дошли тò пред' нама лагати. него и вр'ло сте вы ѡд негови мꙋ оученїнка ѡбдарены и из' до волѐ сте се за̀знали. пакъ нимь издадосте мꙋ тѣло, да га съкрїю.

Ѿговорише имъ ѡпет' страже ружно и рекоше. ѡлуп'лие, невѣр'ны безаконници. кад' нием саамомъ не вѣровасте толика чудеса ѹказуюћи му пред' вама, и говорећи вам' ѹ очи. ер' му вала муку протег'лити. и трећим' дном' оустати. а да нам' ли ћете за що повѣровати право. Хаи, хаи, кр'тоглавци смушени. тешко вама жидови ѩхудіе. Садѣ ето чекаты ѿ васъ месіашъ дошао є к' вами право, а віи нектесте му вѣровати. него съ злом' га ѿ секе протерасте и оубисте. а за тѐ є онъ на овай свѣтъ и долазіѡ, да се ѡ нием сва пінсма събуде, како є ѹ книгаа за нега пісато. ѩ да кад' ѡпет' другіи пут' с' неба дѡгие скима судити. що тадаръ да вы чините. теш'ко ти ће и горко вама пасти онога дна. А що нам' велите, за що га нисмо оухватили кад' є из' гроба изашао. јесте ли вы сви маниити ѡ той вамъ будалластой беседы: како бы міи худіи него катали и могли га задр'жати, кад' се є ѹ то доби кад' оускрсну. из д'на затресла сва земля. и толика тушена огнјевита войска аггелскаа оружата стаде му ѡколо гроба. а міи сви ѿ страха се ѡбнезнанисмо и попадасмо г' земли оу мр'твило. и кад' се ѡпет' пробрасмо ѡд несвестице дигосмо се на ноге. онда пакъ смотресме једнога гро́з'на аггела кано мл'ніа тако се блисташе. те одваліи оны каменитѹ плочу з' гроба. и чусмо що неке жене рано біахѹ нешо дошле с' послом' своим' онде. нѹма аггелъ рече. віи се ниша не препадайте. нит' се що бонте. него ли скоро идите. те кажите његовым' оученикомъ' да се дигаѡ из' мртвіи. и ето чека васъ оу галилею ѡнде кете га видети. то ми чусмо како є ѿ аггела женама речено. алъ ѡн є пре въскр'сао и изашао из' гроба кано царъ из' свои полата, онда, кад' смо мы ѿ страха нинуке попадали г' земли. нит' га міи могасмо оуглѣдати куд' се деде, толико що чусмо да є тамо ѿтишао. и ето ѡн' је

оу галилѣи. а вїи ако се толико силовиты, нт'те те г
ѡпет' из' нова оуватите. и доведите к' себи на сѹдъ. т
вам' право казѹемо како смо с' нашим' оушима ѹвли
слѹшали, що є аггелъ говорїѡ.

И каде та̀и глас' жидови доѹше ѿ страже. забекнѹш
се ѡпет ѡни ѿ пла̀хе. пакъ мегю се съша̀п'таше. и єш
киле с' нов'цы под'мазаше оне хайдѹке. те и молише
да гла̀се по градѹ. еръ ѡко по̀ноѣи немогаше се до́ки
ди́сати ѿ сна. нава̀лїи на нихъ го̀лем' дремежъ и вр'м
поспа́ше. и до зоре ѥд'ва се пробѹ́дише. скоѹише гледати
гробъ. алъ не има ницца, плоуа ѡд'ва̀лена а ѡнъ ѿнесен
и не знамо кад'. а мелѣеръ оу мра̀кѹ невиди се ницо ни
пр'стъ пред' оунма. негови оученицы све сѹ се онѹда̀ т
толѥ̀ѣи врз'али те вребали на насъ. що ми ѹнинмо. о
кад' смо́трише ѥрь ми сви поспасмо, тѡм' добине и
оукрадоше га и ѡд'неше из' гроба. Тако вы то̀, рекоше,
говорити и людма казѹи́те. а ѿ кнеза пилата се вы ницца
не бо́йте. ни се що ѹшѹн'дишите за то̀. ако и проѹве
ѡ томе. то є нашъ послѡ, мы кѥмо нега под'мѝтити и
таш'кати. и вас' ѡбезбрижити за то. да вас' никога
кроз' то̀ глава не заболи:

Ѡ беззаконне юде ꙗ савъ виладет тко кѥ подмѝти
и замѹѹкати, да се то̀ не спомине. крвавї́цы ѥдни.
тешко вама' да ѕаѹ ти вѣѣѹ ѹнинисте. кано лажлива
дѣца вражїа, са̀ми се лаже ѹзнасте. горе вамъ лю̀тице
гор'ке не раз'борите срд'цем'. бѹдавши прозваны люди
божїи. преобѹкосте се оу вѹѹѐ длаке и срдца. скло-
цаю̀ѣи зѹби на божїе ꙗгне. ѿ негове славе ѿтѹгѹ́сте.
тешко вама, ѥдне сирове декáнѹине. смѹшене. те
а да вы пожелисте и вѣѹиты огань. тамо, що мѹ с' ка-
траном' из' ѹста истиѹе. ꙗ не нова адама хрїста. та́ адъ
изпра́знен ѿ прваши̇ни̇и дѹша. плаѹе и рѝѹе за тым'. но̀да
се и ѹека да мѹ се празне ѡпет' з' дрѹгїим' дѹшама на-

пѹне. а кои год' не ѕовѹ се да сѹ хрїстїани. онъ имъ є ѡтацъ. и к' нїемѹ имъ є пѹт' ѡтворенъ. врата без' и ѕма широка. тамо силазе сви славни и на великом' гласѹ болари и ѕаѹради люди. велико и широко ѡнъ ѕ'ка. и свѣ невѣрне еретике, ѕлоѵестнике, смешнике, играѵе, камѧтаре, продаинике, хр'сѹзе, немилокр'вне, лакоме. тѹѧонѕелице, блѹднике. наамѣоре, поносанке, без'срамлїиве, кражалице, оубонце и крвнике. неѵисте. лаже, ѕаклинаѧѵе и проклинаѵе. досадниїнке, ковлайцїе. скаке неправеднике, и ѕаконопреступнике. к' себи и онъ прїима и сладко и гѹтаа. ѡ ѩдни жидови: и вас' то пакасно место ѵека. адъ вр'ло за вас' мер'каа. и демоне тамо код' себе испитѹе. еда има и находнїи се їоще гдѣ ко, тамо горе на свѣтѹ. од' онїи людїи що се жидови назнїваю. конно сѹ дизали рѹке своє на хрїста господа. те мене они со тим' похарана оѵунишше. а да ѡни не бы могю собомъ ѹунїнаи ѕаа договора на тога великога господина. то нї ѩ небы толикога ѕаа ни бѣде ми поднеѡ. ама за то да знадѹ и пан'те. кад' ми шаака нѹхове дѹше падниѹ. да и неѣѹ ѡвде исто ѹ саамом' мраакѹ код' себе др'жати, како сѹ ѡне прве дѹше быле теке по там'ницаа повезане лежале ѹ мракѹ. а дрѹго ниша бога ни мѹке патиле. него ли с' нїма дрѹгоѧѵе ѣѹ оуправити. поспѹшати и потѹрати повезане сѹновратнце ѵакъ доле оу безднѹ що є снижа под' овом'. могю кнптене цр'ве ѹ незагашенѹ ватрѹ цр'нѹ без видѣла. тако к' оцѹ ниховѹ сотони, гдѣ онъ лежи сцапаренъ. да ѹвѣкъ горе и црви и грїнзѹ ватрены. нек' се онде оуѵе и мѹѵе, како ѣе на свога имъ господина воевати, и лажѹ на него плести.

ѡ теш'ко кама ѹнѣѹтске паре, како данъ пометнѹсте а цр'нѹ ноѣъ превзесте. за васъ є ово изрекаѡ пророкъ исаїа. тїим' кои ѡбрѣѹ свѣтъ на мракъ, и имате се да є горко сласт', а сладко є горко.

Ѡ худинцы. како вам' є на срдцу бааръ за то, кад' видите оне форме др'во на коиу сте вы хрїста господа распинали. гдѣ му по свѣму свѣту сви вѣрни покланяю се. а вас' осугюю. те хуле псую иругаю вам' се. и хакъ вам' є то подносити. добро чине. кои на вас' плюю и шегаю вам' се. и то є свѣ под' нищо. камо що вас' тамо чека цр'ну и горы ѡпаки бѣлаи. последнега онога дна кад' вѣкъ сви оустану из' мртвы, и повр'ве на суд божїи. те смотрите тога кога сте вы мучили и уморили на мукаа. идући му на облаци стущени страшни аггели. сѣсти на суд. и вас' ѡсуђујући му.

Ѡ що вама ѡхудїє. за що доконасте таи ваш' ѡпакы договоръ. те усудисте се оуморити тога конно никад' не умире. него вѣчито живе. а вїи оу своме невѣрїю губите се и оу томе помирете. онъ оувѣкъ царує. а вы вѣчно муку теглећи. рад невѣре ваше ѡбставати кете.

Ама мїи благочестивїи. стресемо съ себе жидов'ску несвѣсну духливу кюдъ неразсудну. те к' Хрїстову въскр'сенїю свеср'до да се у цркву стичемо и весело да попѣваемо. Хрїстос' васкрсе из мртвих. Оускрсну Хрїстос' из' мр'твы: данїѡм' кад' ограну сунце. — — — — —

РЕЧНИК

ИМЕНА И МЕСТА.

А

Abrahám (Sz.) telke = Kis-Keve = Српски Ковин. — XLV, 13, 26, 27, 29.

Авакумовић Никола, биров вароши Сентандреје. — 220, 292.

Авакумовић Стеван, владика темишварски.
Авакумовић Павле, владика арадски.
Авакумовић Јован, сенатор кикиндског дистрикта.
Авакумовић Ђорђе, сенатор у Сентандреји.
Авакумовић Лазар, грађанин и трговац у Сентандреји.
} Николини синови. — 221, 222.

Авакумовић Авакум.
Авакумовић Давид.
Авакумовић Серавим.
Авакумовић Петар.
Авакумовић Гликерија.
} Ђорђева деца. — 223.

Авакумовић Софија, Ђорђева жена, рођ. Мартиновићева. — 223.

Авакумовић Јован, Лазарев син. — 223.

Адам поп, свештеник коморански. — 246. 252.

Адмирал краљ. шајкашке флоте. — XCIV.

Adrianopolitana Catedralis Ecclesia. — 149.

Alba Graeca, Belgradum; Београд. — 187.

Albanenses, Арбанаси. — 126.

Albert, краљ мађарски. — XVI, 188.
Albert, чанадски бискуп. — XXV.
Albert, препозит и благајник краља Лудвига II. — CXII.
Alberti Francesco, папин адмирал, и главни капетан краљ. Шајкаша. — CXXX.
Alberti Regis Hung. Decr. 6. Art. 35. de Dominiis Despotis Rasciæ Georgii Brankovich. — 188.
Алија, велики везир турски. — LXXVI.
Али-паша, команд. турске флоте на Дунаву. — LXVIII, CXXIII.
Али-бег. — XXVI.
Alexander Adalbertus de Almás, Notar. Comitat. Bács-Bodrog. — 238, 242.
Алекса, трговац из Рожемберга. — 288.
Алекса, трговац из Галгоца. — 288, 289.
Алексије Контостефанос Палеологовић. — X.
Алексијевић Петар, Самодржац всеја Росији. — 288.
Алмија Михајло, трговац из Трнаве. — 291.
Almás, варошица, српска насеобина на Дунаву према Ковину. — LXXIV.
Almás, сеоце на Дунаву близу Коморана. — 77, 85.
Almásy Michael, Vice Comes Comitat. Pest. — 107.
Almos herczeg, мађ. краљевић. — IX.
Amurathes II Sultanus. — 149, 156.
Andersens Peter, дански капетан флоте, ћесарев подадмирал. — LXXVIII, CXXXIII.
Andrássy Lib. Baro Antonius de Sz. Király et Kraszna Horka, Episc. Rosnavien. — 226.
Андреја III, краљ мађарски. — XII.
Андрејевић Пантелија, магистер (учитељ) коморански. — 279.
Андрић Петар, капетан краљ. Шајкаша на Сави. — CXXXI.

Андроник Палеологовић, цар грчки син цара Алексија. — X, 148.
Анђелија (мајка), удовица десп. Стевана Бранковића. — XXXVI.
Анжујски владаоци у Мађарској. — XIII, XC.
Anna Roman. Hung. et Bohemiæ Regina. — 89.
Antal Јован, црк. син у Коморану. — 277.
Антоније, војвода, капет. београдске шајкаш. флотиле. — XXIX, CXXX, CXXXVI.
Антоновић Михајло, црк. син. — 280.
Антоновић Димитрије. — 289.
Антуновић Adalbertus de Almás, Ord. Notar. Comitat. Bács-Bodrog. — 238, 242.
Appel Josepн, пуковник ћесар. и заповедник Шајкаша. — CXXXIV.
Arad, град. — CXIII, 228.
Аради Стеван. — 289.
Арнаутин Никола, у Коморану. — 245.
Арнаутохори Ћира, Коморанац. — 246.
Arsenius III, Patriarcha Primæ Justin. Ecclesiæ. — 154.
Арсенија III, (Чрнојевића) патријарха сумњичи двор. војни савет. — 181.
Арсеније III патријар у Коморану, на конаку код Николе Зомборлије 1690. — 251.
Арслан-паша, везир султ. Сулејмана. — LIII.
Árpád, мађ. поглавар. — VI.
Асеман (Asseman), капет. царске галије. — LXXIX, CXXXIII.
Асурчић, мајор и подвојвода са коморан. Шајкашима. — LXXXII, CXXXIV.
Атанасије Даскал (учитељ) у Коморану. — 251.
Ахмет султан турски. — LVII.

Б

Bab Joannes, Gr. Rit. Cath. Episc. Fogarasiensis. — 226.

Баја, варошица и станица краљ. Шајкаша на Дунаву. — LXIV, LXXX, CVII.

Бајазит II султан. — XXVII.

Bajzáth Josephus, Episc. Vesprimiensis. — 226.

Бакаји Никола, војвода коморанских Шајкаша. — CXXXVII.

Бакићи браћа доселише се са Петром Монастерлијом у Срем 1515 године. — XXI, XXXII, XXXVII, XL, CXXX, 60, 76.

Бакић Павле, главни заповедник Шајкаша. — XXXII, XL, XLVIII, CXXXI, 60, 76.

Бакић Петар
Бакић Михајло } браћа. — L, 83.

Балабан, Србин, војвода краља Јована Запољца. — XLII.

Balassa János, подкапетан краљеве флоте на Тиси. — CXXXII.

Balassa Paulus, Electus Episc. Posoniensis. — 166, 168.

Балатон = Блатно језеро у Мађарској. — XCVI.

Балвањош и Скроновец, пустаре вароши Ковина. — 39, 102.

Balistae. — XXVI.

Balogh Nicolaus, Episcopus Vacziensis. — 115.

Balogh Nicolaus, војвода коморан. Шајкаша на страни Фердинанда I. — CXXXVII, 77, 85.

Балта-Огли, команд. турске флотиле. — CXXVII.

Балши-Огли, Малковић, турски везир. — XXV.

Банат. — IV.

Bánffy Sigismundus. — 238, 242.

Банковац, пустара у Срему. — 185.

Банмоноштор (Баноштор) у Срему. — XXIX, CXXVII.
Барања, Comitatus Baranyaiensis. — XXXIII.
„Barcha longa“, врста војне лађе. — CVI.
Bartenstein, министар краљице Марије Терезије. — LXXXV.
Bártfa, варошица у спишској (Szepes) жупанији. — CXIII.
Басташић Joасафат, Gr. Rit. Cath. Episc. Crisiensis. — 226.
Báthory András, главни капетан краљ. Шајкаша. — CXXXI.
Báthory István, палатин и краљ. намесник. — 70.
Batthyán Ferencz. — XLIV.
Batthyán Adám, ћесар. капетан. — LXII.
Batthyán Christophorus de Battyán, P. C. in Német-Ujvár. Pincernarum Magister. — 216.
Batthyán Josephus de Battyan, S. R. E. Cardin, S. R. J. Princeps, et Archiep. Strigoniensis. — 226.
Batthyán Ignatius, Comes Perp. in Német-Ujvár, Episc. Transilvaniensis. — 225.
Batthyán Georgius, Comes Perp. in Német-Ujvár, Dapiferorum Magister. — 227.
Бачински Андреја, Gr. Rit. Cath. Episc. Munkacsiensis. — 226.
Бачка. — IV, XL.
Baumrucker Joseph, капетан пештанских Шајкаша. — CXXXV.
Beatrix, супруга краља Матије Корвина. — XXIX, 31, 104.
Beckien (Бечеј) Dominium Desp. Georgii Brankovich. — 188.
Béla II. слепи, краљ мађарски. — IX.
Béla III. краљ мађарски. — XI.
Béla IV. краљ мађарски. — XI.

Бељаковић Јован, подвојвода коморан. Шајкаша. — LIX, 120, 147, 149, 156.

Beller Georg, команд. шајк. баталијуна. — CXXXV

Белуш краљевић. — IX.

Benkovich Augustinus (Frater) Episc. Varadiensis — 115.

Београд (српски). — XVII, XIX, XCVI, 187.

Београдски краљ. Шајкаши. — XIX.

Београд напада Махмуд II. 1456. — XIX, XX.

Београдских Шајкаша сјајна победа 14 јула 1456. — XIX, XX.

Београд осваја Сулејман 1521. — XXXIII.

Београд осваја баварски херцег Макс 1698. — LXVI

Београд заузима сераскер Мустафа Ћуприлић 1690. — LXVII.

Београда заузеће 1688 славе комор. катане. — 250

Београдско пристаниште, под градом на Дунаву поче градити принц Јевђеније 2 септ. 1717. — LXXVIII CXVIII.

Београд заузима принц Јевђеније 1717. — CXXIII.

Београдски митрополит Мојсије Петровић. — 263.

Бериславић (Бериславић) Стеван de Grabarja, деспот српски.
Бериславићка Варвара Франкопанова, удовица Вука Бранковића. — XXXV, 49

Берљаковић Јован, подвојвода комор. Шајкаша. — LIX, CXXXIII, 172, 250, 253.

Берљаковић Јован, подвојвода, посланик комор. Срб у Бечу. — 250.

Берљаковићева Ева, супруга подвојводе Јована (Вука Фаркаша. — 172.

Беркасово, село у Срему, Domin. Desp. Joannis, deind Desp. Georgii Brankovich. — XXX, 188.

Бесермин (Böszörmény), Domin. Desp. Georgii Brankovich. — 188.
Berchtoldt Franciscus, Episcop. Neosolien. — 226.
Bercsényi István, Ракоцијев ђенерал. — LXXII, 182.
Bethlehen Gábor, ердељски војвода. — LIX.
Беч, Windobona, Wien, Вијена, ћесарева престоница. — XXVIII, LXX.
Бечеј (Becien) Domin. Desp. Georgii Brankovich. — LVII, CXIII, 188.
Бечкерек град. — XXXVI.
Блажа Мађар, војвода коморан. Шајкаша. — XXIX.
Божић Радиша (Радић), главни капетан краљ. Шајкаша, од 1527 г. деспот српски. — XXIV, XXIX, XCIII, CXXX, 49.
Божића Радића поставља за деспоту Срба краљ Јован Запољац 1527. — 49 (бр. XVII).
Божић Радић погибе 1537 г. под Осјеком, због издајства ћесар. ђенерала Кацијамера. — XLVIII.
Божић Никола, јамачно је погинуо у мохачком боју 1526, гробна плоча у ковинској цркви добро је очувана. — XXIX.
Божић Никола, биров у Српском Ковину (1727). — XLVI, 101, 298.
Божић Павле, пуковник Шајкаша у Тителу. — 170.
Бојка, стара српска отаџбина, од куд се Срби доселише у Подунавље и на балк. полуострво. — IV.
Бојта (Beythe) Блажа, војвода Шајкаша на страни Фердинанда I. — CXXXVII, 77, 85.
Bonfinius Antonius, Scriptor rerum hungaricarum. — 149, 188.
Bonini et Negro Abbates, пуномоћници кнеза Одескалкија, кад је заузео Срем. — 177.
Борис краљевић, син краља Коломана (Голубана). — X.

Борковић Мартин, Archiepisc. Colocensis et Bacsiens — 115.

Borchi Petrus, војвода коморананских Шајкаш. — I CXXXVII, 93.

Bornemizza Balázs, војвода коморан. Шајкаша страни Фердинанда I. — CXXXVII, 85.

Bornemizza Ferencz, војвода комор. Шајкаша. — 7

Boros István, помоћник главног војводе шајкашког XXXIV, CXXXV.

Борча, село близу Панчева. — LXXXI.

Босна. — XXII, XXX, LXX.

Bocskay György, ердељски војвода. — LIX.

Botyán, ђенерал Ракоцијеве војске. — LXXIV.

Брадач, војвода Шајк. варадински бан 1494, а 1495 темишварски бан. — XXIX, XXX, CXXXVI.

Брајаковића коморан. Срби шаљу „у Хрвацку по о Илариона". — 248.

Брамани Димитрије, трговац из Пеште. — 290.

Браничево, град на Дунаву у Србији. — X, CVII.

Brandies Sigismundus, команд. ћесареве флотиле Дунаву. — CXXXVI.

Бранковић кнез Павo, војвода и заповед. своје фл тиле. — XVII, CXXX, XCIII.

Бранковић Ђурађ (Смедеревац) **„Господинъ Срблем Поморїю и Подвнавлю"**, Desp. Rasciæ. — XVIII, 2 149, 187.

Бранковић Гргур, најстарији син Ђурђа Смедерев — XXVI.

Бранковић (Змај) Вук, син Гргура († 1485 рођ 1415). — XXVI, XXVII.

Brankovich Volfangus de Podgoriczа, hæredita Princeps Herczngovinæ, Syrmiæ et Joannopolis (in q Wlaska et Báczka). — 152.

Бранковић Ђорђе, 1485—1497 деспот српски, за тим калуђер Максим и митрополит. — XXX.

Бранковић Јован, деспот српски 1496. Умрло 1502 г. — XXIX.

Бранковићева Мара, кћи деспота Јована и деспине Јелене, била је жена Фердин. Франкопана. — XXXI.

Бранковић Стеван (слепи) деспот српски, син Ђорђев, Dr. Szentkláray вели, да је краљ Матија ослепио Стевана. — XXXVI.

Бранковић Ђорђе II, последњи деспот. српски. — LIX, 120, 147, 149, 156.

Бранковића Ђорђа II позивница 1689. — 120.

Brankovich Georgius, Desp. omnibus bonis suis mobilibus et immobilibus privatus, pro loco suæ custodiæ solvit. — 161.

Brankovichina Familia, avito jure successor Ducatus Syrmiensis. — 179, 180.

Brankovichii Georgii Dominia, Castra, Fortalitia, Civitates, Oppida et alia bona in Regno Hung. (Vide Alberti Reg. Hung. Decret. 6. Art. 35). — 188.

Breyner Philipus. — 98.

Brauna истор. турских ратова. — CXXIII.

Бубића збирка историјско дело. — CXXIII.

Бугари. — XI.

Будаји (Летић) Петар. — LX.

Будаји (Летић) Сима. — LX.

Будаји (Летић) Макса. — LX.

Будаји (Летић) Петар, Србин племић у Коморану. — 267, 268.

Будаји (Летић) Мишка, Србин племић и црков. син. — 273.

Будаји (Летић) Димитрије. — 283.

Будим (Buda, Ofen) престоница мађ. — I, III, LXI, XCVI.
Будимски Срби обдаривају коморанску цркву. — 291.
Бунчић Јован, комендант шајкашког баталијуна. — CXXXV.

В

Ваг, река утиче под Комораном у Дунав. — CXIII.
Wagner, историјописац XVI века. — CXVII.
Војвода шајкашких где и колико је било? — XCIV.
Вардаји Павле, препозит и благајник краља Лајоша II. — XXXII.
Варна, град на Црном Мору. — XVII.
Варшањи Јован. — LX, 191.
Wajvoda Siccus = Војводе на суву. — XCIV.
Vajkovics Emericus, Elect. Episcopus Almisiensis. — 227.
Војвода шајкашких плата. — XCIX.
Варшањи Катарина. — 291.
Валванус (Walwanus, Bálványos) пустара вароши Ковина. — 1.
Valier Lorenzo. — 224.
Walis, ћесарев ђенерал. — LXXVI.
Ваљи (Wály) Сигисмунд, Србин и племић у Коморану. — 108, 122, 167.
Ваљи Катарина, кћи Сигисмунда, а жена Вука Капошварија. — 110, 167.
Ваљи Адам, племић Србин у Коморану. — LX, 256.
Валпово, град у Славонији. — L.
Варадин, град и станица Шајкаша. — X, XXIII, XXIX, XCVI, CXIII.
Василије, архистратиг цара Мануила. — X.

Василије, ексарх у Коморану. — 281.
Wassertach Constantin à Pon, капетан шајк. флотиле у Верони и Павији. — CXXXV.
Wass Михајло, војвода Шајкаша на страни Фердинанда I. — CXXXVII, 84.
Вац, варош на Дунаву близу Пеште. — LXI, XCVI, CXXIII.
Végh Petrus, Tavernicorum Magister. — 227.
Vécsey Hajnacsköi Siegbert, Feldzeugmeist. командант дунавске флотиле, — CXXXIV.
Велики-Варад (Nagy-Várad), варош у Мађарској. — XLIX, CXXIII.
Verhovacz Maximilian, Episc. Zagrabiensis. — 226.
Verdenberg Steph. Andreas (de). — 126.
Veresmart, станица Шајк. на Дунаву. — XCVI, CXIII.
Weymann Johan, командант шајкашког баталијуна. — CXXXV.
Весприм, град близу Блатног језера. — LV.
Veterani, ћесар. ђенерал. — LXVI.
Wigles arcis negotium. — 98.
Видин (Bodon) град на Дунаву. — XV, LXVII, LXXIX.
Видинкапија у Београду. — CXVIII.
Видоје Коморанац. — 246.
Vienne Jean, француски адмирал, главни капетан краљ. Шајкаша. — XVI, CXXX.
Виктор владика будимски посвећује коморанску цркву 1665 г. — 245.
Виктор владика другипут у Коморану. — 247.
Вилагош (Világosvár). Domin Desp. Georgii Brankovich. — 188.
Вилово, село у шајкашком баталијуну. — LXXXIX.
Wienerneustadt, град на граници Аустрије и Мађарске. — XXVIII.

Витан Витановић (Vitan de Vitanovich) Србин племић у Доњем Ковину за владе кр. Сигисмунда. — 1, 103.
Витковић Секула, оберкапетан варадински. — LXVI.
Витула Јован, коморански трговац. — 271.
Вишеград, на Дунаву. — XLIII, CXXIII.
Вихер Wieher. Baron, члан комисије при оснивању шајкашког баталијуна. — LXXXVI.
Вице-војводе шајкашког плата. — XCIX.
Владислављевић Лазар, учитељ коморански. — 275.
Владислав IV (Kún László), краљ мађарски. — XII, XCVI, 13, 180.
Владислав (judex nautarum) судио лађарима у Пешти. — XIII.
Владислав V. краљ мађарски. — XVII, 13, 15, 22, 23.
Владислав посмрче (posthumus) краљ мађар. — XVIII, 15, 22.
Владислав (Dobzse László) краљ мађарски. — XXVIII, XXXI, CXII, 35, 3.
Владислав (Ladislaus Wajvoda) Regni Rasciæ Baro. — 11.
Влајко војвода влашки. — XV.
Влах Јорго, коморанац и црквен син. — 245.
Вода Петар, велики јунак за краља Сигисмунда. — XVI.
Војног већа бечког извешће Леополду I. о патријарху Арсену III. — LXXII.
Војнић Новак (старац) отац. — 273.
Војнић Новак, син. — 274.
Војна крајина подиже се. — LIII.
Војни магазини на Дунаву и Тиси. — LVI.
Wolfang (Вук) Капошвари, племић и војвода комоpанских Шајкаша. — 85, 112—117, 172.
Wöber Joannes Adamus, Consiliarius Consilii Bellici. — 145.

Врањеша Петар, трговац у Коморану. — 246.
Вранчић (Verantius) Антоније, Далматинац, арцибискуп острогонски. — XXXIII.
Врбашанин Ферхат-паша. — XXXIV.
Вујин Коморанац. — 245.
Вуковић (Farkas) Никола. — LX, 255.
Вуковић (Farkas) Анта. — LX.
Вуковић (Farkas) Јован, отац Николе и Анте. — LX.
Вукасовић војвода Сењски. — LXXXI.
Вуков Марта, супруга Петра Живковића (le Banya). — 229.

Г

Гаврило Стевановић Венцловић, јеромонах, свештеник коморански, славни проповедник и црквени писац, цртач и краснописац, у почетку прошлога века. — 271.
Галије Фердинанда I. на Дунаву граде Шајкаши у Бечу, Осјеку и Варадину. — L, LXXVI.
Галије дунавске опис, значај и порекло њиховог имена. CIII.
Галије „biremes“ и „triremes“. — CIII.
Gara Nicolaus, Palatinus R. Hungariæ и главни капетан Шајкаша. — XV, CXXX.
Гараш, река близу Ђура. — LXII.
Гардиновац, село у шајкаш. баталијуну. — LXXXIX.
Гарзули, војни комесар, организатор шајкашког баталијуна. — LXXXVIII.
Гаршин Јован, трговац из Тате. — 290.
Гаршин Димитрије, трговац из Тате. — 290.
Gáspár Bertalan, лађарски мајстор за владе Лајоша II. — CXII.

Gáspár Sándor, командант турске флатиле под Имром Текелијом. — CXXXIII.
Гејза, краљ мађарски. — X.
Галеји Севастијан, главни капетан краљ. Шајкаша. — XXXIV, CXXXI.
Георгије, курир, Коморанац. — 245.
Георгије Хаџи. — 289.
„Гемије", врста лађа шајкашких. — CX.
Gera Erasmus — 98.
Герзелез, брег над Будимом. — LXIII, 57.
Герлаха дневник 1573 у ком описује Шајкаше. — CV.
Gherendy Nikolaus, саветник краљ. камере. — 81, 8.
Gretler, вице колонел и командант града Коморана. — 283.
Gritti Andrea, проведитор ђенер. у Корцири (Корфу). — 217.
Gallas Carolus, капетан шајкашке флотиле у млетачким Лагунима. — CXXXIII.
Голубац, XVI, XXIV, LXVIII, CXVI.
Гора Антоније } коморански Срби. — 280, 294.
Гора Јанко }
Gotofredus Joannes Ludov. Scriptor Archentologiæ cosmicæ atque historiæ rerum Moscovitarum. — 149.
Готовановић Тодор из Сентандреје, учитељ коморански 1751 г. — 275.
Grabarya (de) Stephanus Beriszlo, деспот српски. — 49.
Градски управитељи (Ispánok, Comites) у XII. веку у Мађарској. — VI.
Градски људи. — VI.
Грађење лађа за шајкашку флотилу. — CXII.
Grasalkovich Antonius de Gyarak, S. R. J. Princeps, Agazonum Magister. — 227.

Gregorius (Гргур) de Darva, војвода коморанских Шајкаша. — 78, 85.
Гроцка (Хисарџик). — LXIX.
Грк Димитрије. — 267.
Грци. — X.
Грци трговци из Ђенђеша дарују коморанску цркву. — 292.
Грујић Стојко из Будима. — 592.
Gumpendorf, село у Аустрији. — XXVIII.

Д

Давидовић Никола из Будима. — 291
Давидовићка Јелисавета, Николина жена. — 291.
Давидовић Јевта, биров будимски, син Николин. — 291.
Davids (Девис) Тома, гради галије ћесару Карлу VI. — LXXVI.
Dampierre Graf, главни заповедник ћесареве флотиле, доцније командант Острогона. — CXXXIII.
Danhausen Georg, запов. штајерске флотиле на Мури. — CXXXII.
Данило Дијак. — LIX.
Даничић, сењски патриције. — LXXXI.
Дан, војвода каравлашки. — XV.
Далматинци из Ријеке, Букара, Сења и Млетака граде у Београду 1737 г. — LXXIX.
Darabant Ignatius, Gr. Rit. Cath. Episc. Varadiensis. — 226.
Дарвашки Гргур, војвода Шајкаша на страни Фердинанда I. — CXXXVII.
Darno, Dominium, Pauli Bakich. — XLIII.
Даскал Елефтерије из Пожуна. — 290.

Дворниковић Михајло, Elect. Episc. Csanadiensis. — 115.
Дебрецин, варош у Мађарској. — 127.
Debrecini degentes Græci Ritus ex Macedonia adventientes. — 128.
Debrecienses Græci Rasciani, Armenii, Orbonarii (Arbanarii). — 131.
Дебрецински православ. хришћани да се не би множили, налаже Леополдо I. спишкој камерал. администрацији. — 130.
Дебрецин, Domin. Desp. Georgii Brankovich. — 188.
Deják Ferencz, Ракоцијев пуковник. — LXXIII.
Дејак Стеван (Literatus), заповедник ћесареве флотиле. — CXXXII.
Dévény (Дјевин, Theben), град Павла Бакића. — 55.
Деметер Јован, црквени син. — LX, 273.
Десетара шајкашких плата. — CXIX.
Демо Никола, брат Димитрија из Унгвара. — 289.
Дераћанин Јован из Будима. — 295.
Despotes Rasciæ inter primarios Regni Hung. Barones. — 187.
„Diaetarii navium". — XCV.
Дијак Јован. — LIX.
Дијак Јован, Коморанац. — 247.
Дијак Данило. — LIX.
Дијак Никола. — LX.
Дијак Павле. — LX.
Дијаковић Исајија, владика јенопољски. — 135, 184, 189.
Дијаковић Исајија, митрополит, моли се у име народа Јосифу I. — 184, 251.
Dillih's Kriegsbauch. — CXXII.

Димић Петар, биров и посланик на народним саборима. — 291.
Димитрије Грк. — 267.
Димитрије из Ђенђеша трговац. — 274.
Димитрије Хаднађ. — XXIX.
Димитровић Јован, црквени син у Коморану. — 267, 285.
Димитријевић Јулинка, жена Николе Раделије. — 276.
Димитријевић Јован } Јованови синови. — 285.
Димитријевић Ђорђе }
Димитрије из Унгвара трговац. — 279.
Димча Гога, трговац из Спишке (Szepes varm). — 276.
Дионисије Новаковић, владика будимски. — 277.
Диплома сената млетачког о браку Грка и Латина. — 217.
Дмитар Дебели, Коморанац. — 245.
Добрић Зака (Захарија), црквени син, Коморанац, 1706 год. народни посланик у Бечу. — 254.
Dózsa György, вођ побуњ. мађарских сељака. — XXXI.
Dókay Imre, војвода комор. Шајкаша. — LI, CXXXVII, 93.
Домонкош Андреја Србин, племић и црквени син у Коморану. — LX, 280, 294.
Dombovár. — XXIX.
Dorsch Christophorus, vice preses Consilii Bellici. — 145.
Достана баба у Коморану. — 270.
Доција (Dóczy) Мирко (Имре) } браћа. — XXIV.
Доција Владислав }
Доција Стеван, ћесар посланик у Стамболу. — CXXVI.
Драва, река дели Мађарску од Славоније. — IV, XX.
Драгутин, син српског краља Уроша. — XIII.

Dragutinus Nemanity, regius Princeps, filius Urosii II, et avito jure Dux. Syrmiæ. — 179.
Dragutin besass dei Syrmiensische Landschaft durch Erbrecht. — 181.
Драшковић, гроф, члан комисије за регулисање шајкашких баталијуна. — CXXXVI.
Драшковић Јован, Comes de Trakostyán, Magister Curiæ Regalium. — 116.
Драшковић Никола, Comes de Trakostyán, Judex Curiæ Regiæ. — 116.
Дузи Тодор и жена му Варвара. — 295.
Дузи Михајло, Коморанац. — LX, 271.
Дујић Антоније, црквени син. — 280.
Думча Јанко } Пештанци. — 278, 279, 289, 294.
Думча Коста }
Дузи (Antal) Антоније. — 288, 294.
Drugeth Valentinus de Homonna, Electus Episc. Corbaviensis. — 116.
Ductores triremium. — XCV.
Dunai hajóhad. — V.
Дунавац, отока Дунава од стране Борче. — CXVII.
Dunaszeg, село, Dominium Pauli Bakich. — XLIII.

Ђ

Ђердап. — LXVII.
Ђенђеши (Gyöngyös) Димитрије. — LX.
Ђери (Györi) Михајло, војвода коморан. Шајкаша. — XCIV, CXXXVIII.
Ђорђе, лађар из Будима. — XIII.
Ђорђе из Беча. — 294.
Ђорђе Поповић, пуковник шајкашког баталијуна. — CXXXV.

Ђур (Jaurinum, Győr, Ráab.), град и варош у западној Мађ. — III, XII, XXIII, XXXIX, XLIII, LXI, XCVI, CXXIII.
Ђула (Gyula), град у средњ. Угарској. — CXXIII.
Ђулвиз (Gyulviz), Dominium Pauli Bakyth. — XLIII.
Ђурађ Бранковић Смедеревац, деспот српски. — II, XXII.
Ђурашин Бокмештер (Wachtmeister) Коморанац. — 246.
Ђурђе Јован, војв. Шајкаша у Острогону. — CXXXVIII.
Ђуро Петар, војвода Шајкаша у Јајцу. — CXXXVI.
Ђурски и Коморански Шајкаши под Београдом 1717 г. — LXXVIII.
Ђурић Огун из Сентандреје. — 293.

Е

Ebendorfius Thomas, Scriptorævi XV. — 187.
Eithewen, Dominium Pauli Bakyth. — XLIII.
Елефтерије Даскал у Пожуну. — 288, 290.
Engelshofen Leopold, Baron, ђенерал Фелдцајгмајстер ћесар. — LXXXV.
Ердељ (Transilwania, Erdély). — XVII.
Erdeödy Nicolaus, Comes de Monyorokerék, Banus Dalmatiæ, Croatiæ et Slavoniæ. — 116.
Erdeödy Georgius, Comes de Manyorokerék, Cubiculariorum Magister. — 116.
Erdeödy Emericus, Comes de Monyorok., Tavernicus Regni Hung. — 116.
Erdeödy Joannes, Comes de Monyorokerék, Banus Dalmatiæ, Croatiæ et Slavoniæ. — 116.
Erdeödy Josephus, Comes de Manyorokerék, Comit. Varasd. supr. perpet. Comes. — 273, 241.

Erdeöbegy Benedictus, заповедник флотиле краљевих Шајкаша. — CXXXI, 79, 89.
Erdeövégy Benedictus, капетан Шајкаша. — 84.
Erd, село близу Будима. — LXII.
Erös Petrus, војвода Шајкаша у граду Јајцу у Босни. — CXXI.
Естерхазини хусари. — LXIII.
Eszterházy Paulus. Comes de Galantha, Regni Hung. Palatinus. — 116, 176.
Eszterházy Carolus Comes de Galantha, Episc. Agriensis. — 226.
Eszterházy Paulus. Comes de Galantha, Episc. Quinque-Ecclesiensis. — 226.
Esztergomi (Острогонлија) Јован, обер-војвода коморанских Шајкаша. — 265.
Essckiensis et Syrmien. Districtus. — 185.
Ерчин, село према српском Ковину. — LXII.
Eörsi Petrus (Петар Ерши), капетан коморан. Шајкаша. — LVIII, CXXXIII.

Ж

Жабаљ, село у шајкашк. баталијуну. — LXIV, LXXXIX.
Живан Коморанац. — 245.
Живковић Тимотија, пуковник и заповедн. Шајкаша. — CXXXIV.
Живковића Петра племићско писмо. — 229, 233.
Живковића Марта рођ. Вукова, жена Петрова. — 230.
Живковић Јоаким, син Петров. — 230.
Живковић Софија, ћерка Петрова. — 230.
Житваји (Zsitvay) Јосиф, ord. Notar. Comitat. Syrmiensis. — 243.
Житваторок, близу Коморана. — LVII.

Жупановић Кузман, обер-војвода коморан. Шајкаша. — LIX, CXXXIX, 249, 253.
Жупановић Остоја, војвода комор. Шајкаша, и црквн. син. — 243.
Жупановић Тома, син Кузманов, и црквн. син у Коморану. — 262.

З

Zabraczky Josephus, Elect. Episc. Wealiensis. — 226.
Завиша Нигер, грабовски спишки капетан, најчувенији јунак за владе краља Сигисмунда. — XVI.
Загаревић (Сагаровић) Никола из Сентандреје. — 292.
Zay (Csömöri) Ferencz, главни заповедник ћесареве флотиле и Шајкаша, за тим посланик у Цариграду. — XLIII, CXXXII, 99.
Заклетве старе образац код Срба коморанских Шајкаша 1695 год. — 163.
Zalankemini (Сланкаменац) Вертлан, шајкашки војвода у Сланкамену. — CXXXVI.
Замол и / Зап } добра Павла Бакића. — XLIII.
Замфир Адам. — 272, 294.
Запата Фрања, заповедн. коморан. флотиле. — CXXXII.
Zápolyák (Запољци). — XXIV.
Zápolya (Запољац Имре). — XXIV.
Zápolya János (Јован Запољац), краљ мађарски. — XXXVII, XCIII, 49, 78.
Zápolya János Zsigmond, син краља Јована Запољца. — LII.
Записник срп. православне црквн. општине коморанске о грађењу нове цркве 1754 г. — 282—287.

Zárai Jeromos (Јероним из Задра), заповедн. ћесареве флотиле. — CXXXI.

Zárai Pál (Paulus Jadrensis, Павле из Задра) подкапетан ћесареве дунавске флотиле. — CXXXII.

„Ꙁаслонъ град на рѣцѣ Сави, иже ꙁоветь се Шабацъ“, саградише краљ Матија и деспот Вук Бранковић 1470 год. — XXIV.

Заставе Шајкаша. — CVIII—CXI.

Зеленьаковићи. — XXIV.

Зелени Јован, војвода краља Матије Корвина. — XXVI.

Земун (Zimony, Semlin), станица шајкашка. — IV, XXII, XCVI.

Зели и Зелка, добра Павла Бакића. — XLIII.

Zemplini János, шајкашки војвода у Сланкамену. — CXXXVI.

Zerdahelyi Gabriel de Nyitra Zerdahely, Elect. Episc. Corcolensis. — 226.

Zerinvár, град јуначких грофова Шубића. — XXIX.

Ziget, добро Павла Бакића. — XLIII.

Zichy Stephanus Sen. Comes, Janitorum magister. — 116.

Zichy Carolus, Comes de Vasonkeö, Judex Curiæ Regiæ, — 227.

Zichy Franciscus, Comes de Vasonkeö, Pincernarum magister. — 227.

Зизи Јован, трговац из Пеште. — 290.

Зирнар, адмирал султана Сулејмана. — L.

Златни Праг. — XXXVI.

Зомборлија Никола, племић, епитроп цркве коморанске. — LX, 250.

Zolnok (Солнок), град на Тиси и станица шајкашка. — 98.

Zrini Adamus Comes, Agazonum magister. — 116.

Зубуна Неде син. — 262.
Zugricha (Зугрича) Јован, војвода у Сланкамену. — CXXXVI.
Zehus Franciscus. — 107.

J

Јајце, град у Босни, и гу је било Шајкаша. — XXIX.
Јаковљевић Јован } браћа у Коморану. — 284.
Јаковљевић Петар }
Јаковљевић Василије } Јованови синови. — 285.
Јаковљевић Ђорђе }
Јакшићи. — XXIV, XXXVII.
Јакшић Димитрије, војвода краља Матије Корвина. — XXVI.
Јакшић Стеван, Димитров синовац, отац деспине Јелене. — XXX.
Јакшић Марко, господар града Вилагоша, Стеванов синовац. — XXXI.
Јанковић Фрања, пуковник и заповедн. Шајкаша. — CXXXIV.
Јанковића Јована, капет. племића и властелина „Armales“. — 233—239.
Jany Franciscus, Elect. Episcopus Syrmiensis. — 115.
Јанко трговац из Тате, Србин. — 291.
Јанош (Јован) Грк, трговац из Тате. — 290.
Jasztviz Josephus. — 226.
Јевђеније принц савојски. — LXI, LXXIII, CXXIV.
Јегра (Agria, Eger. Erlau), град и варош у Хевешкој жупанији. — CXXIII.
Јелена Српкиња, ћерка великог жупана Уроша, супруга краља Беле II. (слепог). — IX.

Јелена деспина, жена деспота Јована Бранковића, ћерка Стевана Јакшића. — XXX.
Јеновац Петар, коморански Србин. — LX.
Јеновац Дмитар, коморански Србин. — 243.
Јенопољ (Boros-Jenö), варош близу Арада, негда столица правосл. владика. — CXXIII.
Jenopolitanus Episcopatus. — 185.
Jerina Paleologa, Despina, soror Constantiri, ultimi Græc. Imp. conjux Desp. Georgii Brankovich. — 149.
Jessich Joannes, Episc. Seguiensis. — 226.
Jinmens, капетан галије ћесар. на Дунаву. — CXXXIV.
Jlléshàzy Georgius, Comes Perp. a Trenchin, Dapiferorum magister. — 116.
Jlléshází Nicolaus Comes. — 176.
Јован (Јанко) Хуњади (Сибињанин). — XVII, XX.
Јован Корвин, син краља Матије. — XXX.
Јован Ђорђе, војвода коморанских Шајкаша. — LVI.
Joannes, filius Benedicti, Judex Civitatis Kewe. — 15.
Јован Ненад Црнојевић (цар и црни Јован) деспот српски. — 54.
Јован Коморанац. — 246.
Јовановић Ђука, Србин Коморанац. — 254.
Јовановић (Јохановић) Павле, учитељ коморански. — 280.
Јовић Стеван, барон, капет. влашко-илиричке крајишн. регименте, најпосле ђенерал властелин пустаре Буње. — 239—243.
Јорго Коморанац. — 245.
Јосив I, цар и краљ. — LXXXVIII, 174, 176.
Јосива I. протекционално писмо Србима у Острогону 1710 год. — 174—176.
Jppekiensis sedes patriarchalis. — 185.
Јуришић Никола, хрватски бан. — XLIV, 86.

Jsaacus Comnenus Imperator Orientis. — 156.
Jstenadta Balázs (Богдан Блажа), војвода Шајкаше на страни Фердинанда I. — CXXXVII, 77, 85.
Jus Patronatus Regium. — 10.
Jus consuetudinarium (Уобичајено право). — 11.
Justiniani imperatoris patria. — 156.

И

Ибрахим, везир султана Сулејмана. — XXXV.
Ибрахим, заповед. турске флотиле на Сави. — CXXXII.
Изденци (Izdenczy) Андрија, ћесарев посланик код Порте. — CXXVI.
Иларион (отац) калуђер из Хрвацке у Коморану свештеник. — 248.
Илок, град у Срему. — XXIX, 177.
Имре (Imre, Emerich), краљ мађарски. — XI.
Исачка и Исмајил, градови турски на Дунаву. — CXXIX.
Исак Коморанац. — 245.
Искендер-бег Малковић заповедник града Смедерева. — XXVIII.
Ишпани (Comites, Жупани), поглавари градова краљевих. — VI.

К

Kada Stephanus, Elect. Episc. Transilvanien. — 115.
Казан, теснац на доњем Дунаву. — LXXXII.
Казон-бег, војвода турских Шајкаша у Београду. — XLVIII.
Kalatay Franciscus, Episc. Magno-Varadin. — 226.
Каљевић Петар. — 265.

Kálló, варошица у источној Мађарској. — 127.
Календер-бег, паша осечког града. — LVI.
Калуђер врши дужност свештеника у Коморану. — 246.
Камера дворска царска у Бечу. — 117—119.
Cameral Inspection zu Ofen. — 117—119.
Campus Cumanus, Parva Valachia, pars Slavoniæ. — 144.
Камџик (Panissus) река на балк. полуострву. — XVII.
Canali, генујески адмирал, капетан дунавских галија. — CXXXIV.
Кандија Никола, капетан ћесареве дунавске флотиле. — CXXXII.
Canonici Titulenses. — 104.
Кањижа, град и варошица близу хрватске границе. — CXXIII.
Cantacusenus Joannes Imperator. — 148.
Kapaun (Капаун) Godelfridus, Episc. Semendriensis. — 115.
Капелет (Kappelet) Петар, Србин староседелац и племић у Коморану. — 108, 122, 243.
Капетан Ђука у Пешти. — 129.
Kaposvár, варош у шомођској жупанији. — LVII.
Капошвари Вук, обервојвода коморанскх Шајкаша. — LX, 85, 110, 167, 250.
Caraffa, comes, Præses Cameræ aulicæ Wiennæ. — 177.
Кара-Јани, трговац у Пожуну, правосл. Грк. — 294.
Кара-Мустафа, велики везир, сахрањен је у београдском граду у тулби према конаку. — LXI.
Karánsebes, варошица на ердељској граници у Мађарској. — 10.
Каранџи Ђорђе, војвода Шајкаша. — XXIX.
Кардинала Колонића писмо, у ком прети патријарху Арсену III. — 169.

Карло Роберт, краљ мађарски. — X.
Карло V. цар. — XL, 91.
Карловци Сремски. — XXXV, LXX.
Карловачки мир 1699 год. — LXX.
Károlyi Sándor, Ракоцин Ђенерал. — LXXIV.
Károlyi Ferencz, гроф, члан комисије за сеобу Шајкаша из Коморана, Острогона и Ђура у Бачку покрајину. — LXXXVI.
Károlyi Antonius, Comes de Nagy-Károly, Nobilis Turmæ Prætor. Hung. Capit. — 232.
Kassano, капетан ћесар. галија. — CXXXI.
Касимировић Петар, учитељ коморански. — 263.
Касон, војвода Шајкаша краља Јов. Запољца. — CXXXI.
Katharina filia Wladislai 22 regis Hung. uxor regis Dragutini. — 180.
Квартано Андријола (Andriol Quartano), Бенопољац, млетачки поглавар Корфа. — 217.
Kewenhiller Antonius, Graf, ћесар. ђенерал прегледа флотилу у Београду. — LXXX.
Keglevich Sigismundus, de Buzini, Electus Episc. Macariensis. — 226.
Келица Ставра, трговац у Трнави. — 281.
Kerticza Matheus, Franc. Episc. Bosniensis et Diakovarensis. — 226.
Кечкемет варош у Мађарској. — LXXII.
Кефала Јован, трговац у Коморану. — 290.
Kiel Melhior, биров вароши Коморана. — 283.
Кижди Петар, војвода Шајк. у Варадину. — CXXXVI.
Килија, град на ушћу Дунава. — CXXIX.
Kindsberg Christophorus, посланик Леополда I. на високој Порти. — 147.
Chyntios управља грађењем лађа у срп. Београду. — CXII.

Киселовски Павле, Рус, учитељ коморански 1762 г. — 278.

Kysseriew Franciscus, magister rationum. — 82.

Kis-Bodak, Dominium Pauli Bakith. — XLIII.

Киш Вук (Farkas). — LIX, 248.

Kis-Keve (Sz. Abrahám telke) Мали или Српски-Ковин. — 27.

Климента VII, папе римског „Bulla“ о браковима између Грка и Латина. — 196 и 197.

Klosterneuburg, град у доњој Аустрији. — XXVIII.

Klörgl Nicolaus, Wachtmeister. — 254.

„Клуч“, црквену књигу поклонио је Томаш Пешти коморанској цркви. — 273.

Кнежевић Јаков, учитељ коморански родом из Бачке. — 280.

Кнез Павле Бранковић (Kinizsi Pál). — XVII, XXIV.

Ковач (Ласло) Владислав. — LX.

Ковач (Ласло) Владислав, црквени син у Коморану. — 284.

Ковач Јован, трговац у Тати. — 289.

Ковач Ловра, војвода коморан. Шајкаша. — CXXXVII, 85.

Ковин (Kewe, Kubin) Стари према Смедереву. — IX, XXIV, LXXXI, CVII, 1, 104.

Ковин-Српски (Rácz-Kewe, Kis-Kewe), стара српска насеобина и станица краљевих Шајкаша. — IX, XXX, XCVI, CVII, 1, 32, 35. 101, 117.

Ковински Срби налазе у Коморану (1727) своје старе привилегије. — 296.

Ковина Старог и Српског-Ковина привилегије. — 1, 13; 13—14; 101—108; и 117—120.

Ковин Стари спалиште и разориште Турци 1439 г. — 108.

Ковина Старог становнике преселио је краљ Матија 1440 г. прво у Сриски-Ковин, а Ковинчане 1524—1526 у Коморан. Види повељу Фердинанда I. — 108.

Ковиљ Горњи } села у шајкаш. баталијуну. — LXXXIX.
Ковиљ Доњи }

Коешору Тодор из Пеште. — 289.

Козаревић Дмитар. — 269.

Koller Franciscus, St. Sedis Strigoniensis Jurat. Notarius. — 168.

Kollonics Ladislaus, Comes de Kollegrad, Archiepisc. Colocensis. — 226.

Kolonich Leopoldus, Comes, St. Rom. Eccles. Presb. Cardinalis, Episc. Jaurinensis. — 115, 137.

„Коллонићъ Гардинал, гонил деспота (Ђорђа Бранковића) и старца (патрнї. Арсена III. Црноєвића и православнїа христїани“. — 137.

Kálman (Colomanus) краљ мађарски. — X.

Комнен Јован, цар грчки. — IX.

Comes Curiæ regiæ. — XII.

Camera Navalis (Kameral Schieffamt) у XVI. веку у Пожуну. — CVIII.

Коморан (Comaromium, Komárom, Komorn) најјачи град у Мађарској главно место Шајкаша. — I, III, IX, XI, XXVI, LXII, LXXV, CVII, CXIV, 78, 117.

Коморански Срби племићи. — LX.

Коморански варошки магистрат. — 101—106.

Коморанске привилегије. — 101, 117, 122, 124.

Коморанске православне српске црквене општине протокол. — 243—281 и 282—295,

Коморанска црква грађена 1664 год. — 245.

Коморанску цркву троните будимски владика Виктор 21 нов. 1665 г. — 247.

Коморанске цркве богаство. — 249.

Коморанске катане обдарују своју цркву у спомен заузећа Београда. — 250.
Коморански народни посланици: Адам Пешти и Ђорђе Станковић у Бечу због привилегија. — 272.
Коморанске цркве тороњ прављен 1749 г. — 274.
Коморанску садању цркву почеше градити 1754 год. — 282.
Компанија лађара у Пешти и Будиму 1268 г. — CVII.
Compitelli, малтески витез, капетан царске галије. — LXXIX.
Konde Nicolaus, de Pókatelek, Elect. Episc. Chatariensis. — 226.
Conning, капетан цар, галије на Дунаву. — CXXXIV.
Conrad III, немачки цар. — X.
Constantinus Paleologus, filius Manuelis, ultimus Imperat. Byzantin. — 149.
Конта Ћира трговац из Середа. — 290.
Contreres Alfons, главни капет. ћесареве флотиле, и управник бечког арсенала. — CXXXI.
Contreres Martin. заповедник коморанске флотиле. — CXXXII.
Копањ град (Veresmart) у Мађарској. — LVII.
Копановић Дмитар Коморанац. — 269.
Корнајбург, градић у Аустрји. — XXVIII.
Корон (Choron) Андрија са Шајкашима одржао је победу. — 71.
Korompay Petrus, Electus Episc. Nitriensis. — 111, 115.
Kormos Bálint, војвода Шајкаша у Јајцу. — CXXXVI.
Korporanus, капетан ћасар. галија. — CXXXI.
Костић Андреја, трговац коморански. — 257, 270.
Костовић Субота, црков. син у Коморану. — 243.
Костовић Јован из Пеште. — 284.

Кражалковић Антоније, гроф, председник мађарске краљ. камере. — LXXXVI.
Краљ Андреја, трговац коморански. — 291.
Краљева војска. — VI.
Краљеви Шајкаши. — VI.
Краљева флотила. — XVII.
Кратки Антоније, капет. шајкашке флотиле на језеру Lago Maggiore. — CXXXV.
Крбава (Corbavia). — XXI.
Криштовљевић Лацко, учитељ будимски, родом из Коморана. — 281.
Kristovics Emericus, Episc. Csanadiensis. — 226.
Kromerius Martinus, Scriptor rerum polonicarum. — 149.
Крушевац (Chwsovatz) град у Србији. — XXVIII.
Кузман Жупановић, војвода коморанских Шајкаша. — 249.
Кузма (син Кузманов) Жупановић. — 262.
Куклендер, ђенерал, родом из Будима. — 281.
Кулпин (Kelpen), Dominium Desp. Georgii Brankovich. — 188.
Kún László, rex Hung. — 180.
Krusedolensis sedes Archiepiscopi Isaiæ Diakovich. — — 185.
Kulcsáry (Олчари?) Павле, војвода Шајкаша у Варадину. — CXXXVI.
Купиново село у Срему. — XIV, LXXXV.
Куруци (Kuruczok, Cruciati), Ракоцијеви устаници. — LXXIV, CVII.

Л

Лава X. папе римског „Bulla“ о браку Грка и Латина. — 197—211.
Ladamér, село Dominium Pauli Bakyth. — XLIII.
Лађарска компанија у Пешти 1268 год. — CVI.
Лађарске радионице. — CXIII.
Лађарске управе. — CXIV.
Лајош I, названи велики, Душанов сувременик, краљ мађарски. — XIV.
Лајош II, последњи краљ независне Мађарске. — XXXII, XCII, CXII, 44.
La Merveille, царски пуковник, прегледа флотилу београдску 1737 г. — LXXIX.
Lamberg Graf, kayserl. Ambassadeur in Rom. — 178.
Lando Petrus Dux Venetiarum. — 217.
Ласловић Михајло, Шајкаш у Варадину. — XXXIV.
Ласловић Михајло, војвода Шајкаша у граду Јајцу. — CXXXI.
László Péter, војвода Шајк. у Сланкамену. — CXXXVI.
Lászlóvár, тврђава према Голупцу. — XVI.
Laczius Wolfangus, Scriptor Austriacus. — 187.
Lasky Hieronimus, Palatinus Syradiensis, царски посланик у Стамболу. — CXXVIII, CXXXI, 81.
Leaumont Chevalier, капетан царске флотиле. — LXXIX, CXXXIII.
Ленчиш Марко, црквени син у Коморану. — LX, 254, 258.
Ленчиш Петика (Перица), црквени син. — 258.
Leopoldus I, Roman. Imperator. — LVIII, LXXXV, 110, 120, 125, 135.
Леополда I, цара позивница. — 126.
Leopoldus II, Roman. Imperator, Rex Hung. — 227.

Летићи (Будајије). — LX.
Летић (Будаји) Петар, Србин и племић у Коморану. — 267.
Летић (Будаји) Мишка, црквн. син. — 273.
Leunclavius Joannes, Scriptor. — 188.
Libertates Nassadistarum. — XLVIII.
Лика (види Крбава). — XXI.
Limenarchae portuum. — XCV.
Lintrarii Nassadistae. — XCVI.
Липа (Липова) близу Арада. — XXXVI, CXIII.
Litters Ludvig, гроф. пуковн. коменд. царске флотиле. — LXXIX, CXXXIII.
Ловчански Ђорђе, Србин, племић и биров Сентандрејски. — 292.
Лок, село у шајкашком баталијуну. — LXXXIX.
Лотриншки херцег Карло. — LXI.
Ludvig, маркграф баденски. — LXI.
Луји VII, краљ француски. — X.
Лукарић Мартин, војвода Шајк. у Јајцу. — CXXXVI.
Лука отац, свештеник коморански. — 277.
Лукачи Григорије, заклети бележник вароши Коморана. — 298.

М

Магдић Јован, пуковник и заповедник Шајкаша. — CXXXIV.
Мађар Блажа, вођ Шајкаша. — XXIX.
„Magistri Nantarum“, старешине лађар. компаније за владе Матије Корвина и Владислава беху Ђорђе Каранци и Деметер. — CVII.
Мађистерова конвенција (учитељска плата) у Коморану. — 273, 274.

Мађистер (учитељ) Тадија у Коморану 1748—1749 г. — 274.
Maholány Joannes. — 116, 125.
Majlát Josephus, Comes de Szekhely, Cubicular. Magister. — 226.
Makay Adalbertus, Comit. Krassovien. Ord. Notarium. — 239.
Македонци Срби православни, трговци у Дебрецину, Кало-у, Сатмару и у Сатмар-Нимету, силом поунијаћени под Леополдом I. 1690 год. — 129.
Maximilianus, Romanor. Imper. — LII, XCIII, CV, CXIX.
Max Emanuel, Herzog v Baiern. — LVI.
Максим II, патријар српски, миром помазао деспота Ђорђа Бранковића. — 146.
Малкоцовић (Malcoczovich), Dominus Rasciæ et Wajwoda Sendereviensis. — 34.
Манастерлија Петар, отац подвојв. Јована. — XXXI, 108, 121—125.
Манастерлија Јован, подвојвода српски, Vice-Ductor Rascianæ Militiæ. — LVIII, LXXII, CXXXIII, 121, 139, 140, 144, 164, 182, 251.
Манастерлиница удовица подвојводе Јована. — 246.
Манастерлија Петар, подвојв. Јована брат, црквени син у Коморану. — 254.
Манастерлија Дмитар. — 268, 171.
Mandich Antonius, Elect. Episc. Pristiensis. — 226.
Манојло цар грчки. — X, XI.
Манојло Габрас војсковођ грчки. — XI.
Mára, Maria Nemanyana Brankovich. — 149.
Márffy Josephus, Notar. Civitat. Rév-Komárom. — 192.
Марија, краљица ћерка краља Лајоша I, жена краља Сигисмунда. — I, XV.

Марија Јакшићева, ћерка деспота Јована Бранковића и деспине Јелене, жена Фердинанда Франкопана. — XXXI.

Марија краљица, жена краља Лајоша II. — XXXV.

Марија Терезија, краљица мађар. — LXXXV, 283.

Марковић Петар, црк. син у Коморану. — 264, 265, 267, 285.

Марковић Димитрије
Марковић Марко } Петрови синови. — 285.
Марковић Ђорђе

Марковића Петра удовица Марија Мојсеова. — 289.

Marmaros, у северо-источној Мађарској. — CXIII.

Matezen Andreas, цар. мајор и командант Варадинске пуковније. — LXXXVIII.

Матија Чак, силни Олигарха Мађар. — XIII.

Матија I. Корвин, краљ мађарски. — XX, XCI, CIV. 24, 30, 33, 104.

Mathiae I, Regis Hung. Decret. 5. Artic. 3 et 5; Wladislai V, Decret. 2, decernent immunitatem Serborum a Decimis. — 189.

Mathias II. Rex Hungar. — LVIII.

Machwa (Мачва) Máttyás földe. — 180.

Maurus Orbinus, Ragusanus, Abbas Melitæ. — 188.

Мезидбег, турски паша. — XVII.

Melignani Jacobus de Medicis, Маркграф, заповедник ћесареве флотиле. — CXXXI.

Мемини паша, заповедн. турске флотиле. — CXXXIII.

Metropolita, Episcopus, aut alius ecclesiast. homo si se Romanæ Ecclesiæ uniret. — 186.

Metropolita et Episcopi sedem et vocem habeant in Diæta Reg. Hung. — 187.

Мехадија (Miháld). — XXV.

Mezzomorta, заповедник турске дунавске флотиле. — CXXXIII.
Miklósy Franciscus, Elect. Episc. Biduanensis. — 226.
Микулић (Mikulich) Alexander, Elect. Episc. Tiniensis, — 115.
Milassin Nicolaus, Episc. Albaregalensis. — 226.
Militiae Rascianæ victoria 1696 apud Szlankamen. — 160.
Милица Радојце. — 268.
Миловановић Никола, војвода коморанских Шајкаша. — LI, CXXXVII, 93.
Милојевић Ранко племић у Коморану. — 262.
Миријево, сеоце близу Београда. — LXXXIII.
Мирче, војвода влашки. — XV.
Mitterpacher Daniel, Elect. Episcop. Scutariensis. — 226.
Митровица, варош и станица Шајкаша на Сави. — XXV, CVII.
Митровић Јован, Коморанац. — 267.
Михаило Дукас, цар грчки. — VIII.
Михаило, војвода Шајкаша. — XXXIII.
Михаило, војвода београдских Шајкаша. — CXXXVI.
Michael Szalay, Capituli Posoniensis Jurat. Notarius. — 34.
Михаило Коморанац. — 245.
Молинари Карло, командант шајкашк. баталијуна. — — CXXXV.
Молинари Антоније, пуковник и команд. шајкашког баталијуна. — CXXXV.
Моминић (Mominis), војвода Заполчевих Шајкаша. — CXXXI.
Момин-бег, војвода београдских турских Шајкаша. — XLVIII.

Моношторсег (Monostorszeg), село на Дунаву. — LXIV.
Море Ђорђе, вођ Шајкаша. — XXIX.
Мориш река уточица реке Тисе. — XXV.
Мостовно војно звање. — CXX.
Мохач, варош на Дунаву. — XXXV, LXVI, LXXX.
Мошорин, село у шајкашком баталијуну. — LXXXIX.
Мошоринска компанија. — LXXXIX.
Мура река између Мађарске и Хрватске. — LXIV.
Мурат II. султан турски. — CXV.
Мустафа II. султан турски. — LXVIII.
Мухамед II. турски султан. — XVIII, CIV.
Мухамед III. султан турски. — LVII, 147.
Munkács, Domin. Desp. Georgii Brankovich. — 188.

Н

Надажди Тома, заповедник града Будима. — 57.
Надажди Леополд гроф, велики жупан коморански. — 283.
Нађ Симеун, заповедник српског Београда. — XXV.
Нађ Јован, помоћник главног капетана. — XXXIV.
Нађ Петар, војвода варадинских Шајкаша. — XXXIV, CXXXIII, CXXXVII, 77, 85.
Нађ Матија, војвода Шајкаша у Шељи (Sellye). — LII, CXXXVII.
Нађ Јован, ађутант Севастијана Гељина (Gellyény), шајкашког главног капетана. — CXXXV.
Нађлак, станица Шајкаша на Моришу. — XCVI.
Нађ Фрања, војвода Шајкаша у Шељи (Sellye). — LII, CXXXVII.
Најхајзл, (Ersek-Ujvár) град. — LXI.

Најперг, ђенерал цар. срамно предао Београд Турцима 18 августа 1739 г. — LXXXIII.
Њалабић (Nyalabics) Андреја, војвода Шајкаша на страни Фердинанда I. — CXXXVII, 77, 85.
Naquert, потпуковник командант шајкашког баталијуна. — CXXXIV.
Naszadisták (Nassadistæ, Шајкаши). — VI, XCI.
Nassada, значај и порекло тог имена. — CIII.
Nassadae naves duplices. — CIII
Nassadae naves simplices. — CII.
Nassadistae (Шајкаши) Nobilium Regni libertatibus uti possunt. — 46.
Небојша кула у београдском граду. — CXVIII.
Negro, Abbas и Abbas Bonini у име кнеза Ливија Одескалкија примају госп. над Сремом у Илоку 1698. — 177.
Nedeczky Franciscus, поджупан коморански. — 283.
Nemanyidae. — 149.
Nemanya Stephanus (Стеван Немања). — 156.
Németh Dionisius, војвода Шајкаша у Шељи. — LII, CXXXVII.
Немачка флотила. — LXVIII.
Ненадовић Павле, архијепископ карловачки. — 283.
Neszmély, варошица. — 77, 85.
Nesthe Лука, војвода варадин. Шајкаша, за тим оберкапетан Шајк. — XXXIV, LI, CXXXI, CXXXVI.
Никетас, византински намесник у Београду. — VIII.
Никола из Врбове. — 289.
Николајевце Дима из Пеште. — 288.
Nicolaus, Magister Canonicus Titulensis. — 103.
Nicoláus, filius Sywko de Kukuch. — 1, 103.
Николић Сава, варадински пуковник. — 170.
Никопољ, град на доњем Дунаву у Бугарској. — XVI, CXXIX.

Ниш (Naissus), град у Србији. — XVII.
Њитра, столица жупаније, негда престоница великог моравског царства. — XII.
„Nobiles servientes". — XLIX.
Новаковић Дијонисије, владика будимски. — 277, 283.
Нова Пешта (Будим), саградио краљ Бела IV. — XII.
Новиград, град у Босни. — LXVII.
Нови-Ковиљ, шанчевима утврђено место, где је живео последњи подвојв. Владислав Фехирвари. — LXXXVIII.
Новосађани и њихов владика обдарили коморанску цркву. — 292.
Нумило, капетан ћесаревих галија. — CXXXI.

О

Образац заклетве коморанских Срба 1695 год. — 163.
Овчавевић Петар, војвода Шајк. — XXXIII, XLIX.
Olcsáry (Овчаревић?) Павле, војвода Шајкаша у Варадину. — XXXIV.
Овчаревић Марко } заповедници флотиле краљице Изабеле у Београду. — CXXXI.
Овчаревић Петар }
Овчаревић Михаило (Ocsárovyth), војвода Шајкаша у Ђуру. — CXXXVIII.
Окрута и одела коморанске цркве богатство. — 249.
Odeschalchi Don Livius, Dux Syrmii, коме је продао Срем Леополдо I. — 177.
Околичањи Okolicsanyi Emericus, de Eadem, Elect. Episcopus Ansariensis. — 226.
Olahus Nicolaus, Episc. Zágrabiensis. — 93.
„Оранице" врста шајкашких лађа. — CV.
Orban Stephanus. — 134.

Оршава, утврђено место на доњем Дунаву. — XXI
LXVI.
Ortelius Redivivus, историја турских ратова са сл
кама. — CXXIII.
Осјек, главни град Славоније на Драви. — XLVIII, LXI
CXIV.
Османлије. — XV.
Остоја ђак, управо учитељ у Коморану преписивао цр
књиге у XVI. веку. — 249.
Острогон (Strigonium. Esztergom. Gran.), град, столи
мађ. принаса и жупаније, столица краљевих Шајкаш
— III, XII, XLVIII, LXXV, CXVI, CXVIII, 7
Острогонлија (Esztergomi) Јован, подвојвода Ш
каша. — LIX, LXXVII, 265.
Othacz (отац) Јован, војвода Шајкаша на страни Фе
динанда I. — CXXXVII, 77, 85.

П

Павла III, папе римског „Bulla“ о браку између Гр
и Латина. — 211—217.
Павле ђак (Diják Pál) Србин Коморанац. — 274.
Pachman Johan, пуковник и командант шајкашког б
талијуна. — CXXXV.
Pajor Johannes de Magyarbél, jurat. Notarius C
vitat. Comaromien. — 107.
Paks, утврђено месно на Дунаву. — LVI, LXXIV.
Paksy Joannes, капетан коморан. Шајкаша. — LIX
CXXXII.
Pallamida Ђорђе, Коморанац. — 166.
Pallavichini Маркиз, командант царске флотиле. —
LXXIX, LXXX.

Pallavichini Маркиз описује жалосно стање београдске флотиле и морнара. — LXXX.
Pálffy Nicolaus, Comes, војсковођ цар. војске. — LVI.
Pálffy Joannes, Comes, ћесарев ђенерал. — LXI.
Pálffy Nicolaus, заповедник коморан. острогон. и најсидлерских Шајкаша. — CXXXIII.
Pálffy Joannes, Comes Posoniensis. — 116.
Pálffy Leopoldus, Comes ab Erdeöd, Janitorum Magister. — 227, 232.
Pálffy Carolus, Comes ab Erdeöd, Curiæ Regiæ Magister. — 227.
Pálffy Carolus, Comes Posoniensis. — 227.
Palota, тврђава у весприм. жупанији. — LV.
Палијот, терџоман на високој Порти. — 147.
Pannonia Syrmiensis. — 156.
Панчево, варошица близу ушћа реке Тамиша у Дунав. — LXX, CXIV.
Pap Stephanus, подвојвода коморанских Шајкаша. — CXXXIII.
Пап Стеван, Србин коморанац. — 271.
Пап Јован, Србин Коморанац. — 294.
„Paralii" шајкашки. — XCVI.
Párkány, пристан. и станица шајкашке флотиле. — CVIII.
Pázmán Franciscus, војвода Шајкаша у Ђуру. — CXXXVIII.
Пек, село у Србији, станица капетана турске флотиле. — LXIX.
Pekry Ludovicus. — 74.
Pemflinger Stephan, гроф, председник краљ. камере у Будиму. — 59.
Pemler Xav. Franciscus, барон, заповедн. Шајкаша. — CXXXIV.
Пера капетан Шајкаша. — LXVIII.

Первјанин Хаџи Исак, Србин Коморанац. — 254.
Peri Gottfried, бургунски адмирал и главни капета
краљ. Шајкаша. — CXXX.
Perényi Petrus, главни капетан краљ. Шајкаша. —
CXXXI, 67.
Perenyi Emericus, Lib. Baro, Elect. Episcop. Bacien
sis. — 226, 232.
Pereghi Adalbertus, препозит печујски и Præfectu
Cameræ Regiæ. — 79, 89.
Перишан Марија, жена Ђорђа Поповића. — 246.
Пертеш-паша, везир султана Сулејмана. — LIII.
Pethew (Gersei) Joannes, коморански велики жупа
и заповедник Шајкаша. — CXXXII, 99.
Пешта (Pestinum. Pest.) главна варош мађарска. —
III, X, XXXV, XXXIX, XCVI, CXIV, 13, 55.
Пешти Тома, црквн. син. — LX, 190, 249, 256, 257
267, 273.
Пешти Петар. — LX, 267.
Пешти Адам. — LX, 267, 280, 284, 287, 292.
Пешти Лацко, LX, 269, 284, 287.
Pest, Pilis, Solt Comitatus. — 107.
Пешти Ђорђе, црквн. син. — 277, 288, 295.
Пешти Данило, Србин Коморанац. — 284, 288, 294
Пештанска српска општина обдарила коморанску цркву
— 291, 293.
Пестински Танасије ексарх патријар. Пећске. — 120
Peth(nik), село на Дунаву, станица шајкашка. — XXIX
Петар Шајкаш у Варадину. — XXXIV.
Петар, војвода Шајкаша у Најхајзлу. — CXXXVIII.
Петар Алексијевић, самодржац Русије. — 284.
Petheö Josephus, Elect. Episc. Drivestensis. — 226
Петрашко, војвода Шајкаша у Пожуну. — CXXXVIII
Petrus Judex Civitatis Kewe. — 9.

Péterfy Andreas, Episc. Nonensis. — 215.
Петровић Петар, кум краља Јов. Запољца, знатан државник. — XXXVII, XLVIII.
Петрања, тврђава у Хрватској. — LIV.
Печуј (Quinque Ecclesiæ, Pécs. Fünfkirchen. — LVII.
Петраша официра и коморанских Шајкаша јуначки пролаз под Београдом 1717 г. — LXXVII.
Петко хаџија из Сентандреје. — 289.
Pierer Josephus de Hodos, Consecr. Episc. Tinniensis. — 226.
Пир, велики везир султана Сулејмана I. — XXXIV.
Плата коморанских и осталих Шајкаша. — LI.
Пловдив (Philipopolis). — XVII.
Plumbeus Nicolaus, frater, Episc. Bosnensis. — 116.
Pogány Benedictus, главни капетан царске флотиле. — CXXXIII.
Podvinnyay Thomas, главни капетан Шајкаша. — XCIII, CXXXVI, 49.
Пођебрад Ђорђе, краљ чешки. — XXV.
Posgay Joannes, војвода коморан. Шајкаша. — LII, CXXXVII.
Пожун (Posonium, Pozsony, Presburg). — III, X, XXXV, XXXIX, CXVI, CXIV, 13, 55.
Пожунлија Никола, црквен. син у Коморану. — 255.
Пожунлија Адам, у Коморану. — 257.
Поп Адам, парох коморански (1690 г.) — LX, 252.
Поповић Ђорђе, пукови. шајкашког батал. — CXXXV.
Поповић Митрофан Јороним, ексарх пећске патријаршије. — 146—154.
Поп Петровица. — 256.
Поп Пије, коморански парох. — 256.
Поп Петар Кипровчанин, свешт. коморански (1754). — 262, 267, 295.

Поповић Ђорђе, Коморанац. — 276, 283.
Поповић Јован, црквн. син у Коморану. — 280.
Поповић Јаков, учитељ коморански родом из Будим — 280.
Поповић Тома, Поповић Димитрије, Поповић Камбита, Поповић Замфир — браћа, Коморанци. — 285.
Поповић Ђорђе црквн. син, Поповић Никола — браћа. — 285, 289.
Порколаб Петар, помоћник подвојводе шајкашког. XXXIV, CXXXV.
Порколаб Јован, војвода Шајкаша на страни Ферд нанда I. — CXXXVII, 84.
Посама Ђорђе, трговац из Трнаве. — 291, 294.
Православни хришћани у Дебрецину, Сатмару, Сатма Нимету и Калоу пре 1690 год. — 127.
„Praefectura Navalis" у Бечу у XVI. в. — CVI
„Praegantin", врста шајкашке лађе на 13 једара. CVI.
Прерадовић Алекса из Будима. — 293.
Преслава, кијевска кнегиња, супруга краља Коломан — X.
Prinzenstein Joh. Alexander, заменик главн. петана дунавске флотиле. — CXXXII.
Привилегије правосл. Македонаца трговаца у Деб цину од 1607, 1688, 1689 год. — 128.
Привилегија Леополда I. издата Србима у сувр слов. преводу. — 135.
Пристол, утврђено место близу Видина на Дунаву. LXXX.
Пуло Јован, трговац из Пеште. — 290.

Р

Ráak Michael de Reuend. — 1, 103.
Раба } реке код Ђура утичу у Дунав. — LV, XCVI.
Рабца }
Radánay Mathias, elect. Episc. Scardonensis. — 116.
Раделија Никола, Србин, Коморанац. — 276.
Раде, челник и војвода цара Ивана Црнојевића. — XL.
Радојчић Јован, Коморанац. — 286.
Радован, војвода у Јајцу. — CXXXVI.
Радован, варадински Шајкаш. — XXXIV.
Raichenbach Philip, витез са Родоса, главни заповедник царске флотиле. — CXXXIII.
Рака (Чавдар) Адам, Коморанац. — 264.
Ракић Марко, парох у Ђуру и прота будимски. — 283.
Rakóczy György, војвода ердељски. — LIX, LXII.
Rákóczy II. Ferencz и његов устанак 1703—4710 г. — LXXIII, 182.
Рам, стари римски замак на Дунаву, према Хорому (новој Паланци). — LXX.
Rasca, Rascia, Rasciani, Roxani, Roxolani, Traces. — 150.
Rasciani Cives in Insula Chepel siti in Kis-Kevi — 29, 38, 120.
Rasciani Comaromien. et Jaurinenses. — 108, 118, 122.
Rasciani Kevienses. — 108, 122.
Ráczen aus Komorn und Raab. — 117.
Рац Петар, помоћник главног капетана Шајкашког. — XXXIV, CXXXVI.
Рац Петар, војвода Шајкаша у Варадину. — LX, LXX.
Рац Ђорђе } војводе Шајкаша у Коморану. — LX.
Рац Стеван }
Рац (Rácz) Јован, Србин, племић у Коморану. — 108, 122.
Рац, мештер (мајстор), Србин у Коморану. — 257.

Рац Ђурка, црквен син у Коморану. — 264.
Рац Стеван из Ђура. — 270.
Ратно острво (Kriegs-Insel), пред београдским градо
на Дунаву. — CXVII, CXXIII.
Rauber Nicolaus, заповедник ћесар. дунавске флотиле
— CXXXI.
Реваји (Révay) Стеван, главни капетан Шајкаша. —
XXXI, XLII, CXXXI, CXXXVI, 49, 89.
Реваји Владислав, ћесарев посланик у Стамболу. —
CXXVII.
Révay Joannes, Episcopus Scepusiensis. — 227.
Redange von Titelberg, заповедник Шајкаша. —
CXXXIV.
Redel Josephus, члан комисије за сеобу коморанских
ђурских и острогон. Шајкаша у Бачку. — LXXXVI
Regecz (Regezum), Dominium Desp. Georgii Branko
vich. — 188.
Ректор будимски и 12 заклетих судија пресуђују спор бу
димској и пештанској лађар. компанији. — 268, CVI
Religionis orientalis liberum exercititum. — 188.
Ремете, Dominium Pauli Bakith. — XLIII.
„Remiges" naves, шајкашке лађе са два реда веслара
— XCV.
Remingen Simeon, посланик Леополда I. у Стамболу
— 146.
Reesz, војвода Шајкаша у Пожуну. — CXXXVIII.
„Riffionella", врста војних лађа на 5 једара. — CVI
Riedesel Philip. Anton, капетан ћесареве флотиле
срамно бегао са бојишта. — LV, CXXXII.
Robertus Carolus, Rex Hungar. — XII.
Роберт, краљ Сицилије. — XIII.
Rozgonyi Stephanus, главни капет. краљевих Шај
каша. — XXIV, CXXX.

Rozgonyi Stephanus et Vladislaus, команд. краљеве флотиле. — XXIV, CXXX.
Rossi Giacomo дело: „Téatro della Guera contra il Turco“. — CXXIII.
Rudolfus II, Rex Hungariæ. — LII, 100.
Ружаш Јанчика, Србин Коморанац. — 248.
Ружаш Димитрије. — 271.
Rusworm, царски ђенерал. — LVII.
Rutkay Andreas. — 110.

С

Sabelli Joannes, капетан ћесар. флотиле. — CXXXI.
Szabó Andreas, Elect. Episcopus Noniensis. — 226.
Сабо Ласловица из Столног-Београда. — 276.
Сабо Марија, жена Јована Димитријевића. — 276.
Szabó Nagy Georgius, ковински ешкут. — 298.
Сабор угарски решава о Шајкашима. — LIV.
Сава река. — IV.
Сагаревић Никола из Сентандреје. — 292.
Szalay Joannes, помоћник главног капет. Радића Божића. — XCIII, CXXXV.
„Salva Guardia“ слободно уточиште, које даваше племићски дом. — XLIX.
Samuel Aba (Aba Sámuel) Rex Hungariæ. — IX.
Santilier Gilbert, адмирал царске флотиле. — LVII, CXXXIII.
Szatmár, Domin. Despot. Georgii Brankovich. — LXXVI, 127, 188.
Сатмарски мир између ћесара Карла VI. и Ракоцијев. устаника. — LXXVI.
Szatmár-Némethi, варошица у источ. Мађар. — 127.
Szauer Cajetano, Elect. Episcopus Arbensis. — 226.

Свештеник коморански ексарх кир Василије 1707 г. 281.
Свештеник коморански кир Севастијан. — 251.
Свештеник коморански поп Адам 1690 год. — 252.
Свештеник коморански поп Петар. — 256.
Свештеник коморански поп Пије. — 256.
Свештеник коморан. поп Петар 1749—1761. — 2 278.
Свештеник коморански поп Лука. — 278.
Свештеник коморански поп Симеон 1771 г. — 279
Светог Саве типик писан на кожи у XII в. — 3
Св. Стеван, првовенчани краљ мађарски. — I, III, VI
Свилојевић (Szilágyi) Михаило. — XIX, CXX
Севастијан, војв. коморан. Шајкаша. — LI, CXXXV 93.
Szegedy Franciscus, Episcopus Vaciensis. — 134
Сегедин (Szeged), град на Тиси. — LXIV, LXII, 2
Seel, Prædium Civitatis Keve. — 11.
Seestadt, дански адмирал у служби ћесара Карла VI. LXXXVI.
Szelepcsényi Georgius, Episcop. Nitriensis. — 1
Sekendorf Comes, ђенерал прегледа београдску цар флотилу. — LXXIX.
Сента (Zenta) утврђено место на Тиси. — LXV, LX
Сентандреја (Florentia римска), варошица више Буд на Дунаву. — XXXIV, LXII, 252.
Сентандрејска варош прилаже дар коморанској цр — 290, 293.
Сентандрејска трговачка компанија прилаже цркви моранској. — 292.
Сентандрејски чизмарски еснаф прилаже пркви ко ранској. — 293.
Сентиван, село у шајкашком баталијуну. — LXXX

Szentkirályi Ladislaus, Vice Notar. Comitat. Pest, Pilis et Solt. — 28.
Szent-László, град на Дунаву. — XXV.
„Servientes Capitanei et Vojvodæ". — 86.
Szerencsés Imre, Јевреј ин, државни благајник. — XXXIV.
Szécsény Georgius, Archiepiscopus Strigonien. et Primas Regni Hungariæ. — 115.
Szécsény Paulus, frater Episcop. Quinque-Ecclesiensis. — 115.
Сехабедин турски паша. — XVII.
Сибињанин Јанко (Hunyadi János), мађар. земаљски намесник. — XXII, XCII.
Szigetvár, град грофа Николе Зринског. — LIII.
Sigismundus Imper. Romanorum et Rex Hung. — XV, 1, 101.
Szilágyi (Свилојевић) Mihály. — XIX, CXXX.
Силистрија, град на доњем Дунаву, столица турске флотиле. — CXXIX.
Szily Joannes, Episcopus Sabariensis. — 226.
Симеон Христофор, архимандрит и председник будимске консисторије, родом Рус. — 293.
Синан-паша, велики везир. — LIII.
Сисак, варошица на Сави, столица лађар. управе. — CXIV.
Скендер-бег, турски војсковођ. — XXIV.
Скоблић Марко, војвода Шајк. у Београду. — XXXIII, CXXXVI.
Szkrenoch, prœdium Civitatis Keve. — 1, 102.
Slávy Paulus. — 232.
Сланкамен (Zalankamen) град у Срему на Дунаву, столица Шајкаша. — XVII, XXII, XXXIV, LXX.
Смедерево (Sendrew), град на Дунаву у Србији. — XVIII, XXV, LXIX, XCVI, 34.

Собијески Јован, краљ пољски. — LXI.
„Socii navales“, лађарски другови. — XCIV.
Sokoly Albert. — XXIX.
Соколовићи (Szokoliak). — XXIV.
Соколовић Мустафа, велики везир султана Сулејма
— LIII.
Szombathely (Stein am Anger, Каменец) Domin. Pa
Bakith. — 35.
Софија (Средац), град негда српски, ту је сахран
краљ Милутин. — XVII.
Sophia Paleologa, Despœna, Soror Despœnæ Jeri
mater Basilii Ivanovich Czari Moscovitarum. — 1
Солнок, град на Тиси, саградио Фрања Зији, главни
петан Шајкаша 1526 г., станица Шајкаша на Ти
— LII, LXXIV, XCVI, CXIII.
Соломон (Salamon) Rex Hungar. — VIII.
Szöny, село између Коморана и Ђура. — CXXVI.
Spazay Martin, подкапетан Шајкаша. — CXXVI.
Спецификација поклона на коморанску цркву. — 2
„Speculatores“, шпилбоци на шајкама и убојним лађа
— CVIII.
Splényi Franciscus, L. Baro de Miháldy, Episcop.
ciensis. — 226.
Срби староседеоци у Банату, Бачкој и у Срему, настан
се у VII. веку. — IV.
Сремац поп Ђорђе, духовн. краља Лајоша II. и кра
Запољца, сувремени кроничар. — XXXII.
Сридић Петар, војвода коморанскх Шајкаша. — L
CXXXVIII.
Српски народни сабор у околини Будима 1695 г. — 1
Сталаћ, град на Морави у Србији. — XVIII.
Стамболија прилаже дар коморанској цркви. — 2
Стамно Грк трговац из Пожуна. — 290.

Станисављевић Тодор, пуковник варацински први команд. шајкаш. батаљ. 1764 г. — XXXIX, CXXXIV.
Станисављевић Арон, барон. пуковник и заповедник Шајкаша. — CXXXIV.
Станковић (Zankovitch) Петар, војвода коморан. Шајкаша. — LI, CXXXVII, 93.
Станковић Јован. — LX.
Станковић Матија, Archivi Director. — 238, 242.
Станковић Јован, племић, епитроп коморанске цркве. — 257.
Станковић Ђорђе, племић, епитроп коморан. цркве. — 267, 270.
Станковић Ђорђе, племић, црквен син. — 285.
Станковић Никола, Станковић Јован, Станковић Ђорђе } синови Ђорђеви. — 285.
Starenberg Guido, ђенерал. — LXI.
Старчић Вук, командант Коморана. — LV.
Stephanus II, Rex Hungar. — VIII.
Stephanis III, Rex Hungar. — X.
Stephanus IV, Rex Hungar. — X.
Stephanus V, Rex Hungar., таст краља Драгутина. — XIII.
Стефан, бан Славоније. — XIII.
Стјепанко, црквен син у Коморану. — 245.
Стерија Коморанац. — 245.
Стерио Георгије, трговац из Тате. — 290.
Стојник, станица капетана турске флотиле на Дунаву. — LXIX.
Стојшић Никита, јерођакон јепископа будимск. — 286.
Столни-Београд (Alba-Regia, Székes-Fehérvár. Stuhlweisenburg), град, где се крунисали мађар. краљеви. — XXXVI, CXXIII, 276.

Stiller Thomas, мајстор зидарски градио торањ на
моранској цркви. — 190.
Strattman F. A. Henricus Comes. — 126.
Сулејман Силни, турски султан. — XXXIII, XXX
„Super companien", друштва за грађење лађа у XV
веку. — CXII.
Сурдучки Стеван, пуковник. — CXXXV.

Т

Thálocziak (Талоције) племићи српског порекла, ви
Szentkláray: „A Dunai hajohadak története". — C
XXIV.
Thalya (Talijen), у абаујској жупанији, Domin. De
Georgii Brankovich. — 188.
Тамиш река, код Панчева утиче у Дунав. — LXV.
Тапавица Стеван, пуковник и командант шајкашк.
талијуна. — CXXXV.
Tarnóczy Andreas, главни капетан коморан. Шајкаш
— LI, XCIII, CXXXII, 96.
Тата (Tata, Dotis), град у Мађарској. — XLIII.
Tatay Mathias, војвода коморан. Шајк. — CXXXVI
Thahy Joannes, Vice Comes Comitat. Pestiensis. — 1
Текелије (Tököliek). — XXIV, LIX.
Темишвар (Temesvár). — XXVIII, CXIV, CXXI
229.
Темишварија Јаков, коморански Србин племић. — L
268, 278.
„Theorii", назив извесне врсте Шајкаша. — XCVI.
Terek Valentinus de Emyngh. — XLIV.
Тиседуши (Десетари, Decuriones) Шајкаша. — XCI
Tiefenbach Rudolf, командант Ћесареве флотиле.
CXXXIII.

Тиса река у Мађарској. — III.
Тител (Tytelium), град више ушћа реке Тисе у Дунав. — XVII, LVII, 46.
Тителски каптол (Capitulum Ecclesiæ). — 1, 2, 32, 101.
Тителско пристаниште, и његова стратегијска важност. — CXVII.
Tihany, манастир над Балатонском језеру. — CXVI
Tokaj, град у северној Мађарској, Dominium Desp. Georgii Brankovich. — CXXIII, 188.
Tököly Imre, мађарски устанички вођ. — LXVII.
Török Imre, београд. бан. убица десп. Стевана Штиљановића. — XXXI.
Török Albertus, Jur. Ord. Comitat. Aradiensis Notarius. — 228.
Tol Jacobus, кроничар XVI. века, описује Коморан и Шајкаше. — XCVI.
Tolna, град на Дунаву у Мађарској. — LVI, LXIII.
Тома, бан пожунски (Thomas Comes Posoniensis). — XII.
Thomas de Podvinnyai, главни капетан Шајкаша коморанских. — XL.
Thomory, Archiepiscopus Colocensis. — XXXV, XCVIII.
Торонталска жупанија. — IV.
Tót Joannes, војвода Шајкаша на страни Фердинанда I, — CXXXVII, 77, 85.
Trajcsik Antonius, de Mély-Nádas, Ord. Jur. Notar. Comit. Temesiensis. — 233.
Трандафил, трговац из Тате. — 290.
Trstyánszki Joannes, члан комисије за сеобу Шајкаша у Бачку. — LXXXVI.
Тукулија (Поповић) Јован, капетан, дед Саве Текелије. — LXX.
„Тумбасице“, нека врста шајкашких лађа. — CV.

Турска флотила. — XIV, XXVIII, CXXVI.
Thurzó Alexius, Judex Curiæ Regiæ. — CXII, CX
57, 75, 89.
Thurzó Franciscus, Præfectus Cameræ Regiæ. — 9
Thúrvasas, Dominium Desp. Georgi Brankovich. — 18

У

Ugolino d'Aure, главни капет. краљевих Шајкаша. -
XV, CXXX.
Угрин Андреја, шајкашки барјактар. — 272.
Угриновић Вид, подвојвода коморанских Шајкаша. -
LI, 81, 93.
Ujlaky Laurentius, војвода коморанских Шајкаша. -
CXXXVII.
Ujlaky Nicolaus, командант своје флотиле. — XXI
XCIII, CXXX.
Ujváry Nicolaus. — 278.
Ulricus, judex nautarum. — XIII.
Ungnad Andreas, заповедник ћесар. дунавске флотил
— CXXXI.
Урош, велики жупан српски, отац краљ. Јелене. — I
Урош, велики, краљ српски. — XIII.
Uszoda, село на Дунаву близу Толне. — LVI.
Установа краљевих Шајкаша. — XC.
Утешиновић Фра. Ђорђе, названи Мартинузије, Да
матинац. — XLIII.
Учитељ будимски Лацко Криштовљевић. родом из Ко
морана. — 281.
Учитељ коморански јеромонах Атанасије. — 251.
Учитељ коморански Петар Касимировић. — 263, 270.
Учитељска конвенција. — 273, 274.
Учитељ коморански Тадија (1748 год.). — 274.

Учитељ коморан. Лазар Владисављевић (1749). — 275.
Учитељ коморански Тодор Готовановић из Сентандреје (1751 год.). — 275.
Учитељ коморански Павле Киселевски, родом из Русије (1762 г.). — 278.
Учитељ коморан. Пантелија Андрејевић (1771). — 279.
Учитељ коморански Павле Јохановић (1776 г.). — 280.
Учитељ коморан. Јаков Поповић из Будима (1777). — 280.
Учитељ (Даскал) у Пожуну Елефтерије. — 288, 290.

Ф

Fabianics, Secretar. Archivi et Director. — 227.
Фаркаш (Вук) Јован, војвода Шајкаша на страни Фердинанда I. — CXXXVIII.
Фаркаш (Вук) Јован, црквен. син у Коморану. — 255, 272.
Фаркаш (Вук) Никола, црквен. син. — 259.
Фаркаш (Вук) Антоније, тизедуш (десетар) шајкашки. — 272.
Фелдвар, градић на Дунаву. — LXXIV.
Фелдвари Адам, мудри племић, епитроп коморан. цркве, народни посланик у Бечу и на саборима српским. — LVIII, 122, 172, 190, 252, 258.
Földváry Nicolaus, Croatorum et Hungarorum Colonellus. — LIX.
Фелдвари Ђорђе, подвојвода Шајкаша, црквен. отац. — LX, 259, 264, 265, 267.
Фелдвари Јован, црквен. син у Коморану. — LX, 258, 267, 287.
Фелдвари Јована удовица преудаје се за Јована Варшањију. — 191.

Фелдвари Никола } синови Јованови. — 191.
Фелдвари Александар }
Ferdinandus I, Rex Hungariæ. — XXXIX, XCI XCVIII, 49, 100.
Ferdinandus II, Roman. Imperat. et Rex Hungar. LVIII.
Ferdinandus III, Roman. Imperat. et Rex Hungar. CXI, 108, 110.
Фехирвари Блажа, војвода Шајкаша у Сланкамену. CXXXVI.
Fehérváry Ђорђе, коморан. Србин, подвојвода ко ранских Шајкаша. — LIX, CXXXIII, 268, 273.
Fehérváry Владислав, коморански Србин, подвојв коморан. Шајкаша. — LIX, CXXXIII, 268, 273.
Фехирвари Петар, коморански Србин. — LIX.
Фехирвари Никола, комор. Србин. — LX, 262, 2
Фехирвари Адам, коморан. Србин. — LX, 264, 2 267, 168.
Фехирвари Владислав, ком. Срб. — LX, 261, 2
Фехирвари Јован, коморан. Србин. — LX, 265, 2 268, 287.
Фехирвари Јован, коморан. Србин, Лајдин (Leiu nant). — LX, 265—268, 287, 290.
Фехирва и Лаци, коморан. Србин. — LX, 265—2
Fehérváry Ladislaus, Oberwaywoda militiæ natio lis Csajkistarum 1719. — LXXVIII.
Фехирвари Владислав, последњи подвојв. Шајка — LXXXVIII, CXXXIV.
Фехирвари Петар } Владиславова деца. —
Фехирвари Владислав } LXXXVIII.
Фехирвари Евица }
Фехирвари Јулијана }
Фехирвари Ружица }

„Fehirváry Ladislai Domini Peritustris et Generosi Effigies, Militiæ Nationalis Comaromiensis Csajkistarum Emeriti Obervajwodæ. Annorum 55. — C.

Фехирвариница Ана. — 253.

Фехирвари Ђорђе, војвода коморанских Шајкаша и „назиратель“ цркве. — 265—268.

Фехирвари Никола. — 269, 270, 288.

Фехирвари Павле, црквен. син. — 278, 294.

Фехирвари Адам, Лајдин. — 284.

Фехирвари Адам
Фехирвари Јосив
Фехирвари Павле
Фехирвари Петар
} синови Адама Лајдин. — 284.

Фехирвари Јосиф. — 290.

Фехирвари Лазе удовица Марија. — 290.

Fehér, homo regius missus ad civit. Kevi metas limitandum. — 29.

Fényesy Georgius, Elect. Episcop. Agriensis. — 115.

Ферхат-паша, Врбашанин. — XXXIV, LIII.

Фетислав, тврђава на Дунаву. — LXVII.

Филереши (Filéresy) Јован, „Trierarcha“ и војвода Шајкаша у Варадину. — XXIX, XXXIV, XLII, XCIII, CXXX, 77, 84.

Филек (Fülek) градић у Мађарској. — CXVII.

Фитоли Јован, трговац коморански. — 288, 294.

Fyzeythew, posessis Mathiæ Baranyay. — 77, 85.

Flach Philip, подкап. ћес. дунав. флотиле. — CXXXII.

Fleury Marquis, адмирал ћес. Леополда I. — CXXXIII.

Flock Gerson, лађар. мајстор из Хамбурга, гради лађе Карлу VI. — LXXVI.

Foghas (Зубовић) Амвросије „Trierarcha“ и војвода Шајкаша у Варадину. — XXIX, XXXIV, XLII, XCIII, CXXX, 77, 84.

Фогаш Петар (Foghas), Србин, племић Коморан — 108.
Фогаш Лазо, црквени син у Коморану. — 244.
Фогараши (Fogarasy) Петар, Србин, племић у К морану — 278.
Foktö, село на Дунаву близу Толне. — LVI.
„Forum liberum“ (Слободно тржиште). — 9.
Francesco Alberti, папин адмирал, главни капет. к љевих Шајкаша. — CXXX.
Franciscus (Лотриншки) Romanorum Imperator. 283, 284.
Franciscus I, Imperator Austriæ. — 229.
Франкопан Фердинанд, гроф, зет удовице десп Јована Бранковића и деспине Јелене, кћери Јакш Стевана. — XXX.
Фридрих, цар немачки. — XI.
Fridericus, Archidux Austriæ. — XXV.
Fritsch Ignatius, капетан шајкашке флотиле на јез Гарданском. — CXXXV.
Fronsberg, славни немачки стратег XVI. века (1555 пише о Шајкашима. — CXIX.
Fuger, аугсбуршки банкар. — XXXIV.
Fuchs Franciscus, Episcop. Nitriensis. — 226.
Футог, село близу Новог Саца на Дунаву, станица Ш каша. — XIV, XCVI, 292.

X

Haimburg, близу међе аустр. на Дунаву. — XXVI
Henricus, Imper. Roman. — X.
Халкондилас, грчки историописац. — XVIII.
Хајстер (Heister) Donatus Graf von Heidershaimb, сарев ђенерал. — LXXIV, 144.

Најт, устабаша лађар. комп. у Пешти (1268). — CVI.
Халас Јован. — LX, 269, 271.
Hardeck Ferdinand, Comes, командант града Ђура, због предаје тог града погубљен — LV.
Hard Leo, лађарски мајстор у Бечу. — LXXVI.
Хариш Никола трговац, из Тате (Dotis). — 289.
Хасан, велики везир. — LVII.
Hasco Jacobus, Elect. Episcop. Rosnoiensis. — 116.
Hatvan, градић северно од Пеште. — LVI.
Хаџи Манојло Николић, српски народни посланик у Бечу, родом из Коморана. — 244.
Хаџи Симеон, трговац у Коморану. — 294.
Хевеши (Hevesi) Стеван, војвода шајкашки у Варадину. — XXXIV, CXXXVI.
Hedervár, градић, Dominium Pauli Bakith (Бакић). —
Hedervváry Фрања, београдски бан. — XXXII.
Henzius Sevastianus, војвода коморанских Шајкаша. — CXXXVIII.
Herberstein, ћесарев ђенерал. — LXXIV.
Хисарџик (Гроцка). — LXIX.
Hiller Joseph, Baron, пуковник и командант шајкашког баталијуна. — CXXXV.
Hoberdancz Johan, посланик Фердин. I. послат цару Ивану Ненаду Црнојевићу. — XLVII, 67.
Homius Georgius, Historicus. — 156.
Hohenhausen, Baro, потпуковник командант шајкашк. баталијуна. — CXXXIV.
Hohensiner Ferdinand, пуковник и командант шајкашког баталијуна. — CXXXV.
Хорват Павле, војвода Шајк. у Варадину. — CXXXVI.
Хорват Петар } војводе коморанск. Шајкаша. — LI,
Хорваг Јован } CXXXVI, CXXXVII, 93.

Хорват Ловра, војвода шајкашки Фердинанда I. CXXXVII, 85.
Хорват (Демешки) Петар, војвода коморан. Шајка — CXXXVII, 93.
Хорватовић Берто, команд. ћесар. флотиле на Т — CXXXII.
Hogom (Нова Паланка) на Дунаву. — IX.
Hunyadi Joannes (Сибињанин Јанко). — XCI, C CXV.

Ц

Цветко (Cwytko) Сремац гради лађе краља Лаје II. — CXII.
Црквени синови у Коморану, 1659 г., Субота Костов Остоја Жупановић. — 243.
Црквени син 1660, Лаза Фогаш. — 244.
Црквени синови 1684 г.: Субота Костовић, Никола З борлија и Остоја Ђак. — 249.
Црквени синови 1687—1689 год.: војвода Кузман Ж пановић и Тома Пешти. — 249, 250.
Црквени синови 1690 г.: Вук Капошварија и Нико Зомборлија. — 250.
Црквени синови 1690—1694 год.: Адам Фелдварија Марко Ленчиш. — 254.
Црквени синови 1694 г.: Вук Капошварлија и Нико Зомборлија. — 254.
Црквени синови 1695: Захарија Добрић и Марко Ле чиш. — 254.
Црквени синови 1696: Петар Монастерлија и Нико Пожунлија. — 255.
Црквени синови 1697—1699: Јања Цветковић и Јов Фаркаш (Вук). — 255.

Црквени синови 1699—1716 год: Адам Фелдварија и Тома Пешти. — 256.

Црквени синови 1716: Адам Фелдварија и Петика Ленчиш. — 258.

Црквени синови 1718: Јован Станковић епитроп, а црквени синови: Ђорђе Фелдвари и Никола Фаркаш. — 259.

Црквени поглавар (отац) 1719 г. подвојвода Ђорђе Фехирвари. — 261.

Црквени отац 1723, Јован Станковић, а црквени синови: Јован Фехирварија и Томаш Кузма (Жупановић). — 262.

Црквени отац 1724, Јован Станковић, а црквени синови: Јован Фехирварија и Томаш Жупановић — 263.

Црквени отац 1725, Ђурка Фелдварија, а црквени синови: Ђурка Рац и Тома Жупановић. — 264.

Црквени отац 1726, Ђурка Фелдвари, а крквени синови: Петар Марковић и Тома Жупановић. — 264.

Црквени отац 1727 г. Ђорђе Фехирвари подвојвода, а црквени синови: Петар Марковић и Тома Жупановић. — 266.

Црквени отац 1728, Ђорђе Фехирвари подвојвода, а црквени синови: Адам Фехирварија и Тома Жупановић. — 266.

Црквени отац 1729 г. Ђорђе Фехирварија подвојвода, а црквени синови: Владислав Фехирварија и млађи Јован Димитријевић. — 267.

Црквени отац 1730, Ђорђе Фехирварија подвојв., а црквени синови: Тома Жупановић и Јов. Димитријевић. — 267.

Црквени отац 1731 г. Ђорђе Фехирварија подвојвода, а црквени синови: Владислав Фехирварија и Јован Димитријевић. — 267.

Црквени отац 1732, Ђорђе Фехирварија подвојв., а црквени синови: Тома Жупановић и Јов. Димитријевић. — 267.

Црквени отац 1733, Ђорђе Фехирварија подвојв. а црквени синови: Тома Жупановић, Ђорђе Станковић и Јаков Темишварија. — 268.

Црк в. отац 1734 г. Петар Марковић, а црквени сино
Јаков Темишварија и Јован Темишварија. — 268
Црк в. отац 1736, Петар Марковић, а црк в. синови: Т
Жупановић и Јован Фехирварија. — 270.
Црк в. отац 1738 г. Ђорђе Станковић, а црквени сино
Никола Фехирварија и Лацко Пешти. — 271.
Црк в. отац 1740 г. Ђорђе Станковић, а црквени сино
Тома Жупановић и Владислав Пешти. — 271.
Црк в. отац 1741, Ђорђе Станковић, а црк в. синови:
митрије Антонијевић и Адам Замфир. — 271.
Црк в. отац 1746, подкапетан Владислав Фехирварија
црквени синови: Јован Димитријевић и Мишка Ле
(Будајија). — 272.
Црк в е н и отац 1744 г. Петар Марковић, а црк в. сино
Адам Замфир и Димитрије Ружаш. — 272.
Црк в. отац 1748, Јован Фехирварија, Хаднађ, а црк в
синови: Јов. Димитријевић и Михајило Будаји. — 2
Црк в. отац 1749—1753 г. Јован Фехирварија, Хад
а црк в. кинови: Јов. Фехирварија и Никола Фех
вари. — 275.
Црк в. отац 1753, Јован Фехирварија, Хаднађ, а црк в.
нови: Јов. Фехирвари и Влад. Ковач. — 275.
Црк в. отац 1754 г. Јован Фехирварија, Лајдин; а ц
синови: Адам Пешти и Адам Фехирвари. — 277
Црк в. отац 1755, Јов. Фехирварија, Хаднађ, а црк в
синови: Владислав Ковач и Ђорђе Поповић. — 2
Црк в. отац 1755—1759 г. Јов. Фехирварија, Хаднађ
црк в. синови: Јован Антал и Ђорђе Пешти. — 2
Црк в. отац 1759—1764 г. Јов. Фехирварија, Хаднађ
црквени синови: Јован и Ђорђе Фехерварије. — 2
Црк в. отац 1764, Јов. Фехерварија, Хаднађ, а црк в.
нови: Ђорђе Чанади и Адам Фехирварија. — 278

Црк в. отац 1765 год. Лазар Пешти, а црквени синови: Ђорђе Чанади и Павле Фехирварија. — 278.

Црк в. отац 1766, Лазар Пешти, а црк в. синови: Ђорђе Чанади и Ђорђе Марковић. — 279.

Црк в. отац 1767—1770, Лазар Пешти, а црк в. синови: Ђорђе Марковић и Јован Думча. — 279.

Црк в. отац 1770, Лазар Пешти, а црк в. синови: Влад. Ковач и Јован Думча. — 279.

Црк в. отац 1771, Лазар Пешти, а црк в. синови: Пешти Адам и Јов. Думча. — 279.

Црк в. отац 1772, Лазар Пешти, а црк в. синови: Јован Ујварија и Михајило Антоновић. — 279.

Црк в. отац 1773, Лазар Пешти, а црк в. синови: Адам Пешта и Михајило Антоновић. — 280.

Црк в. отац 1774, Лазар Пешти, а црк в. синови: Андреја Домонкош, Антоније Дујић и Мих. Антоновић. — 280.

Циганлија ада на Сави више Београда. — CXVII.

Црнојевић Иван (Јован) Ненад (Црни Јован. Црни човек), деспот српски. — XXXVI, 54.

Црнојевић (Чрнојевић) Арсеније III, патријар српски. — LVIII, 135.

III

Шабац или Заслон град, саградиште краљ Матија и Змај Вук Бранковић 1490 год. — XXV, XXXIII, LXIX, XCVI.

Шајкаша прошлост. — I—XC.

Шајкашке војне задруге и насеобине. — I, III,

Шајкаши (Nassadistae) краља Матије. — XXII, 44.

Шајкаши коморански. — XLVII.

Шајкашка посада искључиво српска. — LXIX.

Шајкашку установу реорганизовао принц Јевђеније Савојски. — LXXVI.
Шајкаша оружје. — CI.
Шајкаша број на разним станицама. — LII, XCIV.
Шајкаши коморански под подвојводом Јованом Острогонлијом у борби са Турцима на Тиси 1716. — LXXVII
Шајкаша коморанских и њиховог вође Петраша одважност под Београдом 1717 год. — LXXVII.
Шајкаши коморански какви су били? — LXXXIII и LXXXIV.
Шајкаше премештају из Коморана, Ђура и Острогона у Бачку 1751 год. — LXXXV.
Шајкашког (новог) баталијуна простор. — LXXXVII.
Шајкаша реорганизација и регуламент 1764 године. — LXXXIX.
Шајкаша плата на разним станицама. — XCIV, 93.
Шајкаша одело старо и униформисање њихово 1758. — C.
Шајкаше, њихово оружје и лађе описује Швајгер истор. XVI. века. — CII.
Шајкаша краља Соломона победа над грчком флотилом. — VIII.
Шајке опис, каквих има, њихов значај и порекло тог назива. — CIII.
Шајка цела, половина и четвртина. — CV.
Шајкашки питомци. — CXIV.
Шајкашке лађарске школе и што се у њој учило. — CXIV.
Шајкашки дисциплинарни закон. — CXV.
Шајкаша задатак у ратно доба, у бој и после боја. — CXV, CXVI, CXX.
Шајкашка пристаништа на Дунаву и Тиси. — CXVIII.
Шајкашке војне станице, њихов задатак и јачина — CXIX.

Шајкашке флотиле задатак. — CXIX.
Шајкаша дужност у бој у пре и после боја. — CXX, CXXI, CXXIV и CXXV.
Шајкаши како су награђивани. — CXXII.
Шајкашка флотила у борби. — CXXII.
Шајкаши возе ћесар. и султанове посланике. — CXXV.
Шајкаша побуна. — 56—70.
Шајкаша важност. — 58, 59.
Шајкашима подарио Фердин. I. повластице. — 70, 71.
Шајкаши који могу бити? — 74.
Шајкаши гладују и долазе до просијачког штапа. — 76 до 79.
Шајкаши граде лађе у Бечу. — 89.
Шајкашких 14 војвода годишње продовољство. — 92.
Шајкашких 8 војв. у Коморану годишња плата. — 93.
Шајкаши ослобођавају се царине. — 94.
Шајкашке флотиле по закључку земаљ. сабора подижу се на Сави, Драви и Тиси. — 110.
Sarnó град на Дунаву. — XXV.
Шанко Никола, војвода Шајкаша у Банмоноштору. — CXXXVI.
Шаториште поље код Мохача знатно због битке 1526 год. — XXXV.
Schwarzenberg, војсковођ царски. — LVI.
Schwendiman Gaspar, адмирал царске флотиле. — LXXVII, CXXXIII.
Sellye, варошица и станица Шајкаша на дунавском острву. — XLV, 92.
Semsey Ambrosius, војвода Шајкаша у Коморану. — CXXXVII, 77.
Sennyey Stephanus, Ракоцијев пуковник. — LXXIII.
Sennyey Stephanus, Electus Episcop. Vesprimiensis. — 115.

Serény Hermann, саветник краљ. камере. — CXXVI, 81.
Шиклуш (Siklós) град даровао је 1508 г. краљ Владислав деспоту Стевану Штиљановићу, где је био сахрањен. — XXXI, XCVI, 67.
Шикежди Андреја, војвода коморанских Шајкаша. — LII, CXXXVIII.
Simoncsics Horváth Joannes, Personalis Præsentiæ Regiæ. — 174.
Sipos Ambrosius, војвода Шајкаша у Коморану. — CXXXVII.
Soma Josephus, Comes Temesiensis. — XXX.
Шопрон, градић и варош у западн. Угарској. — XXXVI.
Штајерске српске насеобине. — XLV.
Stephanus, Archiepisc. Colocensis et Bachiensis. — 28.
Штиљановић Стеван, деспот српски. — XXX, XCIII, CXXX.
Szent Abráham telke alio nomine Kiss-Kevi in insula Chepel. — 29.
Шубић Никола, гроф зрински командант града Сигета. — LIII.
Шубићка Јелена, жена Николе Зринског. — LIII.

Ч

Csák Mathias гроф. — XIII.
Csáky Sigismundus, perp. Com. Scepusiensis, Tavern. Regal. Magister. — 174.
Csalóköz острво на Дунаву. — LXXIV.
Csanády Istók. — LX.
Csanád, градић, и станица Шајкаша. — XLVII, XCVI.
Császár Alexander. — 228.
Четниковић, Шајкаш у Варадину. — XXXIV.

Чивитковић (Chywitkovich) војвода Шајк. у Јајцу. — CXXXVI.
Csikuliny Franciſtus, Elect. Episcop. Scopiensis. — 115.
Csicsó, село на Чалокезу. — LII.
Csörgey Stephanus, Notar. Sedis bellicæ Comaromien- — 26, 117.
Чепељско острво на Дунаву. — 14, 30, 33, 104.
Чрнојевиће породице споменица. — 285, 292.
Csudaj Paulus, Vice Comes Pestien. — 107.
Чудило Димитрије Коморанац. — 288.
Чуруг село у шајкашком баталијуну. — LXXXIX.

Ћ

Ћефала Јован, црк. син у Коморану. — 288, 290.
Ћира Ђурка, подвојвода шајкашки у Коморану. — 257, 258.
Ћирамида Никола, трговац, Србин из Кимбира — 291.
Ћирић Никола из Пеште. — 270.
Ћуприлић Ахмед, велики везир. — LXI.
Ћуприлић Мустафа, велики везир. — LXVII.

Штампарске погрешке.

страна	место	ваља
XII	Курији	Курије.
XII	Cursæ	Curiæ.
XIV	Карлу	Краљу.
XVI	повратп	повратно.
XXIX	Пету	Петнику
XXIX	1580	1520
XLI	Повиња	Подвиња.
XLII	Вертемарт	Верешмарт.
LIX	генера	генералата
LIX	читана је	читала се.
LVI	Тилне	Толне.
LXIII	сузбијају	сузбијају Турке.
LXXV	Бегу	Бегеју.
CXXXI	Гелеји	Гељиљ
6	право заштите	право надзора
6	nolo	nolumus
7	occasione	occasionibus
7	requirente	requirentes
8	queans	queat.
9	temera	de vera
10	војводи Владиславу	мачванском бану Владиславу
14	dotendis	tollendis
14	Spectantes comorantibus	Spectantibus comorantes
30	uti fuissent	usi fuissent
33	constisentias	consistentias
39	prælati nostri	præfati nostri
56	ante	antea.
122	5 јуна 1655	24 јуна 1655.
144	Heisler	Heister.

СТРАНА	МЕСТО	ВАЉА
190	Уговор српске	Уговор коморанске српске
193	Булла	Булле
208	cofe	cose
234	Servitiorum Maritis	Servitiorum Meritis
280	**Антокиха**	**Антонокиха**
287	**Адамъ Пешти**	**Адамъ Пешти**
293	**Димитрна Летића**	**Димитрїа Летића**
334	**ѡбєщници имь**	**ѡбєщници имь**
336	**помажать**	**помажѫть**
448	**ꙁабєкивше се**	**ꙁабєꙁєкивше се**

ФОТО-ЛИТОГРАФСКА РАДИОНИЦА ГЛАВНОГ ЂЕНЕРАЛШТАБА

ФОТО-ЛИТОГРАФСКА РАДИОНИЦА ГЛАВНОГ ШЕНЕРАЛШТАБА

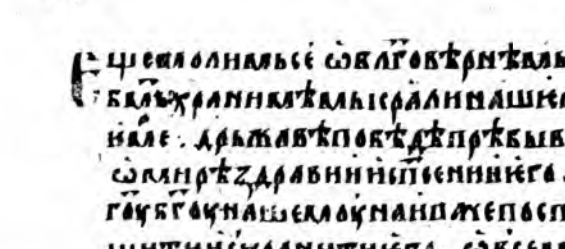

ТИПИК СВ. САВЕ (из XIII века)

ФОТО-ЛИТОГРАФСКА РАДИОНИЦА ГЛАВНОГ ВЕНЕРАЛШТАБА

Понеже убо мнозиматеше
чинити повѣсть ѡ извѣстѡ
ванынихъ въ насъ вещехъ.
Якоже предашена намъ иже
испрьва самовидци и слоугы бы
вше словесы. Изволисе и мнѣ
послѣдьствовавшоу вышевсѣхъ
испытно. по редоу тебѣ писати
дрьжавныи Ѳеофиле. да разоу
мѣеши о нихъ ѥже научилъсе еси
словесехъ утвьрьжение. на зъ ятиеѡ

I. (Стр. CX.)

ГЛАСНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 68

РАСПРАВЕ И ДРУГИ ЧЛАНЦИ

У БЕОГРАДУ 1889

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валоженка

ПРЕГЛЕД.

СТРАНА

1. Нови статистички преглед финанцијског стања Србије у год. 1880, 81 и 82. Од Владимира Јовановића 1
2. Како су се шириле међе српској држави за владе Стевана Душана, и области његове царевине. Од Дим. С. Јовановића 76
3. Прилози за синтаксу српскога језика. I о падежима без предлога. Од Пере П. Ђорђевића 110
4. Анализе српских минералних вода. Од С. М. Лозанића . 199
5. О тачци топљења и кристалном облику дифенилтијокарбамида. Од истога писца 210
6. О дејству смеше азотне киселине и бромводоника на неке ароматичне амине. Од истога 213
7. О изналажењу живе и сублимата у токсиколошком испитивању органских материја. Од д-ра М. Т. Лека . . . 214
8. Прилог к историји наше средњошколске књижевности. Од д-ра J. Туромана 218
9. Изводи из записника 1

НОВИ СТАТИСТИЧНИ ПРЕГЛЕД

ФИНАНЦИЈСКОГ СТАЊА СРБИЈЕ

у год. 1880, 1881 и 1882.

Године 1880, 1881 и 1882 не сачињавају никакву засебну целину у финанцијској историји Србије. Оне припадају периоди која се почиње нужностима рата за ослобођење и независност од 1876 и 1877 г., па се простире и на односе којима се одређују услови опстанка проширеној и независној Србији.

У каквој размери стајаху наши државни приходи и расходи пре рата за ослобођење и независност? Од 1860 до 1875 г. само се пет година (1860, 1867, 1868, 1869 и 1872) одликују вишцима прихода, а једанаест (1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1870, 1871, 1873, 1874 и 1875) притиснуте су дефицитима (в. „Финанцијско стање Србије од 1860 до 1879“, у 52 књизи „Гласника“ стр. 2—5). У таквоме стању затекли су Србију ратни догађаји од 1876 и 1877, и она је морала да прибегне зајмовима за измирење ванредних трошкова, које јој ти догађаји наметнуше.

По извештају министра финанције, поднетом народној скупштини у Нишу за 1883 г., ратни дугови Србије износили су, 1 новембра 1880 г.:

У самој Србији	24,742,685	динара
У Русији	6,816,000	„
Свега	31,558,685	„

Као што се ратом обуставља правилни ток изворима народне тековине и народног богатства, тако и ратни дугови могу да се почну редовно одуживати тек по што рат престане, па се народ привредно поправи толико, да може од својих прихода одвајати колико за одуживање државе треба. Ово вреди као опште правило за државе старог и новог света. И највеће и најбогатије од ових држава прибегавале су и прибегавају зајмовима у ратна времена. Ове зајмове остварују оне понајвише новчаницама са изнудним курсом. Нема скоро примера, да се државни дуг, представљен оваквим новчаницама почео где одуживати пре 7—8 година. На против познато је, како је таквом дугу рок исплате понегде и по 15—20 година остајао неодређен. У богатој и моћној Инглеској, на пр., беше у 1797 г. узакоњен изнудан курс за новчанице којима се оствариваху ратни зајмови. Уведен с почетка само за 52 дана, изнудан курс за ове новчанице продуживан је разним законима, од неколико на неколико месеци, све до маја 1821 год., тако да се ту дуже од 24 године морало чекати за редовним исплаћивањем ратних зајмова. У новије време изнудан курс новчаницама које су представљале ратне зајмове, владао је: у Савезним државама Северне Америке од 1865 до 1878 г., дуже од 12 година; — у Италији, од 1866 до 1883 г., дакле 17 година; — у Француској од 1870 до 1878 г., дакле 8 година. За све то време морало се у тим државама, наравно, у неизвесности чекати за одређењем рока редовној исплати ратних дугова. Тако у Аустрији изнудан курс за новчанице којима се мере ратни дугови, већ је од једног столећа прешао у хронично стање!

Пред таквом практиком великих држава мора се и малој Србији признати право, да редовној исплати ратних дугова приступи по што се после рата привредно опо-

рави. Међу тим, Србија и усред рата није престајала водити бригу о испуњењу својих обвеза, које за време самог рата, а које одмах после рата, она је издала до 5 милиона динара на рачун одужења државног дуга. И већ у краткоме времену између првог и другог рата предузето је, на народној скупштини у Крагујевцу претресање питања о потпуном одужењу државе. А одмах после другог рата приступило се и самом отварању извора за одужење ратних дугова.

Терет ових дугова пренет је, наравно, и на потоње године; али с њим су пренети и они извори прихода, који су узакоњени за одужење државе.

Из ових извора, а на име: од трошарине на пиво, од уписа у радње, и од прореза за одужење државног дуга прикупљено је:

У 1880 г.	2,741,069.$_{89}$	динара
„ 1881 „	2,244,079.$_{28}$	„
„ 1882 „	2,370,011.$_{09}$	„
за све три године .	7,355,160.$_{26}$	динара.

Приходи ови достизали би не само за исплату свих интереса на ратне зајмове, него и за одужење неког дела главнине тих зајмова. А раније смо видели, како се ратни дуг Србије већ у 1881 г. могао да сведе од 31,558,685 дин., на 24,983,943.$_{53}$ дин. (в. 52 књ. „Гласника“, стр. 117—125).

Као трајни извори прихода за одуживање ратних зајмова остали су: трошарина на пиво и прирез. Извори ови донеле су у 1883 г. 2,548,132 дин.; а као што се њихов приход бројним прирашћивањем становника по правилу из године у годину повећава, јасно је, да би они достизали за поступно одужење свих ратних дугова, а да се за ово не би морали ударати нови намети на народ,

ни повлачити менице на будуће нараштаје у облику нових државних зајмова.

Погледа ли се још, како је Србија проширењем граница и у ослобођеним пределима стекла изворе за прихваћање народног богатства и народне снаге, а обновљајем државне независности. створила праву народну основу за привредни, друштвени и свестрани развитак и напредак, онда се мора признати, да јуначке тековине, које су ратне године потоњима као наслеђе оставиле, претежу над ценама по које стају. Тековине ове повећале су изгледе за будућност српску, па тиме су уздигле и државни углед и јавни кредит Србије.

Сад да пређемо на финанцијско стање Србије у 1880, 1881 и 1882 г.

Као прве и најважније потребе државе сустизаху се после рата: грађење железнице, набавка новог оружја, и обновљај убојног материјала, који ратном употребом беше истрошен; извођење реформама по свима гранама државне управе, према новим државним идејама и потребама; ширење народне просвете, и развитак производних и привредних снага српских, према сувременим условима друштвеног и народног опстанка и напретка.

Да би се овим потребама одговорило, требале су велике новчане жртве; требало да се оснаже стари, и створе нови извори државних прихода.

Ту је настало питање: како да се нове потребе државе доведу у сугласност са привредним стањем народа, који је још у периоди прве младости и основног учења, те да се повећавањем старих и ударањем нових намета и терета не претереćавију и не потиру нежне снаге млађане народне радиности.

Тегобе које решење овог питања задаје, компликоване су страховањем од обвеза које потицаху из спољашњих

односа за Србију. У том страховању створило се уверење да се за грађење железнице морају позајмити страни капитали. А у нади, да ће страни капитали покренути напред и производне и привредне снаге земље, решило се да се уз зајам за железницу узме и зајам за одужење унутрашњег ратног дуга. Тако бише закључени железнички и лутријски зајам, којима се Србија за 50 година терети: годишње са 7,050,000 динара у злату; а за свих 50 година са 352,500,000 (в. 52 књ. „Гласника", стр. 125—126).

Овај дуг државни уписан је у редовни буџет, те су се морали створити и редовни извори прихода за одуживање његово. По што такви извори не беху унапред осигурани, тражене су изузетне гарантије за државне повериоце. Кад 1870 г. у Француској беше постављено питање: да ли се приход од којег пореза не би могао уступити као гарантија за државни зајам, министар Мањ одговорио је, да државни приходи сви заједно представљају јемство за државне повериоце; али, да би се залагањем ма којег пореза на по се само побијао кредит држави. По савету свог министра Француска није хтела допустити, да се и један порез њен на по се заложи за осигурање њених поверилаца. Али, страни државни повериоци нису хтели да поштеде Србију од залоге посебних пореза; за њихово осигурање стављена је специјална залога: на наш грађански данак, на наше царинске приходе, па и на оне изворе, који су узакоњени за одужење ратног дуга.

За тако ујамчено одуживање железничког и лутријског зајма смишљени су и узакоњени у 1881 и 1882 г. ови нови намети: „таксе од дућана", „таксе на радње", „трошарина на дуван", „крчмарина" и „монопол соли."

За обновљај ратне спреме установљен је нарочити „оружни фонд.“ А, ради умножења државних прихода за друге потребе, уведене су „таксене марке, или жиговна артија“, којом се повећавају судске и административне таксе. Уз то су ситни новци од бакра замењени ситним новцима од никла, па је и количина ових новаца умножена.

Државне обвезнице на које се узимаху зајмови са стране, још не беху ни ушле у први обрт, а пад „Генералне Уније“, с којом беху уговорени ти зајмови, потресе вредност железничким и лутријским обвезницама, па тиме и јавни кредит наш. ([1])

Финанцијска забуна Србије увећана је и домаћим недаћама. Нови извори не даваху онолико прихода колико се у буџету рачунаше. Тако

У 1881 г.:

	Прихода од такса по новом закону	Прихода од такса на дуђане
	ДИНАРА	
Рачунало се у буџету: .	550,000	450,000
У ствари је примљено: .	198,000	55,834.40
Дакле је мање у ствари примљено, него што се у буџету рачунало	352,000	394,165.60

([1]) Директори „Генералне Уније“, Бонту и Федер, осуђени су судом на више година затвора, за ове кривице:

1) Што је друштво конституисано, а друштвени капитал није у истини био уписан;

2) Што су издане акције којима није била уплаћена ни прва четвртина вредности;

3) Што се трговало са таквим акцијама;

4) Што је раздавана лажна дивиденда;

5) Што је вођена спекулација са друштвеним удеоницама и исправама.

А у 1882 г.:

	Прихода од такса на радње	Прихода од трошарине на дуван	Прихода од крчмарине
	ДИНАРА		
Рачунало се у буџету:	850,000	900,000	800,000.
Примљено је у ствари:	71,555.46	465,077.09	421,107.99
Дакле је мање у ствари примљено, него што се у буџету рачунало:	778,444.54	434,922.91	378,892.01

Па и у цело приходи из редовних извора заостајаху испод буџетских оцена, нарочито 1882 г. Тако је те године из редовних извора примљено у ствари прихода мање него што се у буџету рачунало, 4,219,435.84 дин.

Државни издатци расли су међу тим из године у годину. Тако су редовни расходи државни износили:

У 1880 г. 18,170.519.02 дин.
„ 1881 „ 23,223,565.99 „
„ 1882 „ 31,068,044.61 „

Непрестаним множењем издатака за које не достизаху приходи из редовних извора, гомилани су и дефицити. Тако су износили:

Године	Редовни расходи:	Редовни приходи:	Дефицит:
	ДИНАРА		
1880	18,170,519.02	17,180,112.36	990,406.66
1881	23,223,565.99	21,537,484.21	1,686,081.78
1882	31,068,044.61	23,258,169.10	7,809,875.51
За све три године	72,462,129.62	61,975,765.67	10,487,363.95

Као „главни узрок“ растењу дефицита означава се у министарском извештају од 1883 г. „недовољно осећање дужности према држави у једном делу становништва, које је свим могућним средствима изигравало законе, и избегавало плаћање које је држави било дужно чинити.“ У

извештају се излажу и бројни докази, да се из „нових извора“ добијала често само петина, а кадшто и само десетина оне количине прихода, која је у буџет била уписана; па онда се тврди, да је „остало отишло у бездан несавесности и политичке неувиђавности појединаца.“ Да би се томе доскочило, установљени су „пореск и надзорници“, као „нови органи који ће нове изворе чувати, прикупљати и упућивати у државне касе“, те да ти извори не буду и даље „остављени на милост и немилост појединцима и њиховој патриотичној увиђавности, која врло често не иде далеко.“

Строго и савесно извршивање финанцијских закона, чување узакоњених извора државних прихода и прикупљање ових прихода неоспоран је услов за „здраво финанцијско стање.“ Али, у питању о равнотежи између државних прихода и расхода у Србији, мора се узети у оцену још и како народна радиност у овако примитивном стању као што је у нас, не може да иде на далеко у множењу средстава за растуће државне потребе. Из извора овако младе привреде народне може се само са великом штедњом и тек колико је неодољиво нужно црпсти. У државним трошковима треба реда и мере као и у трошковима појединаца; они не треба да премашају производне и привредне снаге радиности, која има да их плаћа. Без штедње нема трајне основе за равнотежу између државних прихода и расхода. Финанцијско стање не поправља се само множењем или увећавањем пореза, него и смањивањем издатака и њиховим свођењем на најнужнију меру. Да се са што мање жртава до што већег општег добра дође, то је узор коме финанцијска политика треба да тежи; а томе узору само се путем штедње на ближе долазити може. „Патриотична увиђавност“, „политична свест“ и „савесност“ у „појединаца“ буде се и развијају најбоље ширењем убеђења: да се од народа тражи порезе колико је само нео-

дољиво нужно, да се ова пореза на појединце праведно разрезује, и да се она троши само на оно што је од опште потребе и опште користи.

У реду узрока данашње финанцијске забуне наглашава се у поменутом министарском извештају и што у 1879 г. „није плаћен интерес на унутрашње и руске зајмове“, него је „остављен вишак прихода од 1,207,169.11 дин.“, те је тим јаче „оптерећен биланс“ потоњих година, и повећан „мањак у 1882 г.“ Јасно је, да је вишак прихода од 1,207,169.11 дин. који је преостао од 1879 г. у ствари могао само олакшати терете потоњих година. А да је он још у 1879 г. био намењен за одуживање државног дуга, то је у своје време и званично у „Српским Новинама“ обзнањено. Видели смо напред, како и за што и веће и старије државе, него што је Србија, не могу да предузму одужење ратних дугова пре него што се народ од рата опорави, и пре него што се извори народне тековине и народног богатства поставе у правилан ток. А у нас „интереси на унутрашње и руске зајмове“, и отплата ових зајмова могли су тим мање „оптерећавати биланс“ за 1880, 1881 и 1882 г., што је њихово измирење већ раније било осигурано изворима за одужење ратног дуга, изворима које су за поменуте три године, као што је напред изложено донели преко 7,000,000 динара, те у толико олакшали „биланс“ тих година.

Остаје историји, да по фактима пресуди истину у ствари. А овде је на реду да се напомене само, како растење државних расхода изнад мере прихода, ствара нужност да се и јавни намети и терети множе и увећавају. Множење и повећавање јавних намета и терета постаје све осетније и штетније за народну радиност, што више поскупљује рад и производна средства, па тиме и домаће производе. Колико су јој скупљи рад, производна средства и производи, толико мање може народна радиност да одолева конкуренцији стране

индустрије. А где страној индустрији још и царинске уступке и усавршена средства саобраћаја конкуренцију олакшавају, ту ће се производима те индустрије све шира тржишта отворати, докле ће народна радиност морати да опада, у место да напредује, па и све мање моћи да ствара „нове изворе“ за државне приходе.

Дотера ли се, да државни расходи трајно премашају државне приходе, онда, наравно, и дефицити постају трајни, и настаје нужда, која нагони да се и за редовне државне потребе прибегава државним зајмовима.

За покривање растућих дефицита морало се у нас у 1880, 1881 и 1882 г. преко 10 милиона динара узајмити у облику „привремене позајмице: из лутријског зајма, из зајма од монопола соли, из разних депозита, из оружног фонда, од аустријске Лендербанке, од српске кредитне банке, и од привилеговане народне банке.“ (в. Извештај министра финанције народној скупштини у Нишу за 1883 г.)

Да се и редовни државни издатци измирују узајмљеним страним капиталима, то је знак финанцијског стања које задаје бригу за будућност, стања које наводи на све теретније нове зајмове за одуживање старијих. Потреба таквих зајмова већ се наговешћује у министарском извештају од 1883 г. Ту се изречно констатује, „да се привремени дугови као и остатак од ратних дугова“, могу да „исплате само тако, ако се закључи нов зајам у потребној суми.“

Зајам овај закључен је у суми од 25 милиона динара. У колико су њиме „привремени и унутрашњи дугови Србије исплаћени, и тиме положај наших финанција рашчишћен, и ове у здраво стање доведене“, то ће се видети тек по што се рачуни државних прихода и расхода и за 1883, 1884 и 1885 јавности предаду.

За сад се зна само ово: ратни дуг Србије, који је 1 новембра 1880 г. износио у самој земљи 24,742,685

дин., сведен је с помоћу нових зајмова, до 1883 год. на 13,486,824 дин. Али је новим зајмовима створен овај „привремени унутрашњи дуг“:

У облику	«привремене позајмице“	9,288,125 дин.
„ „	„позајмице из депозита“	4,651,660 „
„ „	„мањка у приходима“	2,594,000 „
	У цело	16,533,785 дин.

Кад се овом дугу придружи унутрашњи ратни дуг од 13,486,824 дин., онда оба та дуга заједно сачињавају унутрашњи дуг од 30,020,609 дин. И по томе унутрашњи дуг Србије, који је 1 нов. 1880 г. износио само 24,742,685 дин., повећан је од 1880 до 1884 г. са 5,277,924 дин.

Спољашњи дуг Србије беше у 1880 год. представљен само ратним руским зајмом од 1876 г., који изношаше свега 6,816,000 дин. До 1883 г. сведен је овај дуг на 5,487,912.87 дин. Од 1880 до 1883 г. он је, дакле смањен са 1,328,087.13 дин. Но у 1881 г. закључени су железнички и лутријски зајам, који терете Србију, као што смо напред видели, са 352,500,000 дин. у злату за 50 година. До 1884 г. овај дуг сведен је на 336,887,500 дин.; дакле је смањен са 15,612,500 дин.

Такво је у главноме наше финанцијско стање у 1880, 1881 и 1882 г. У појединостима оно је изведено у државним рачунима, који су за те године поднети главној контроли. На овим рачунима оснива се извештај министра финанције народној скупштини за 1883 г.; па из њих и ми црпемо грађу за статистични преглед који се овде излаже.

I.

Државни приходи Србије

у 1880, 1881 и 1882 г.

Државни приходи појединце.

Извори за државне приходе у 1880, 1881 и 1882 г. јесу: редовни и ванредни.

Редовни су као и за претходне године: 1) непосредни данци; 2) посредни данци; 3) таксе; 4) државна добра и државна привреда; 5) приход од школског фонда; 6) разни приходи.

У 1881 г. уведене су „таксене марке“, или „жиговна артија“, те тиме повећане судске и административне таксе.

Непосредним данцима беху придружене, у 1882 г. „таксе на радње;“ а посредним: у 1881 г. „трошарина на дуван“ и „крчмарина“ на вино, ракију, пиво, рум и грожђе или кљук. У 1882 издан је нов закон о крчмарини којим је замењен и закон о трошарини на пиво. Исте године беху уврштени у посредне данке и „монопола соли“ и „таксе од дућана.“

У ванредне приходе уврштују се: 1) остатци народног зајма, који је у 1876 г. расписан за ратне потребе; 2) извори прихода који су после рата узакоњени за одужење ратног дуга; 3) железнички и лутријски зајам; 4) приход од нових златника.

Државни приходи.

А) Из редовних државних извора.

1) Непосредни данци.

По свршеним државним рачунима износи приход:

	У 1880 г.	1881	1882
Од грађанског и монашког данка, и од харача	8,646,873.90	9,397,045.24	10,321,678.33
Од такса на радње	—	—	71,555.46
Од непосредних данака у цело	8,646,873.90	9,397,045.24	10,393,233.79

Приход од грађанског и момачког данка и од харача износи: у 1880 г. 877.148.$_{26}$ дин. мање, него у 1879 (којој је износио свега 9,524,022.$_{16}$ дин.); — у 1881 г. 750,171.$_{34}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 год. 924,633.$_{09}$ дин. више, него у 1881 год.

У 52 књизи „Гласника“ (стр. 139—144) изложене су буџетске оцене непосредних данака, као и других државних прихода, за 1880, 1881 и 1882. Кад се те оцене упореде са стварним приходима, онда излази на видело, да је од непосредних данака у ствари при мањи мање, него што се у буџету рачунало:

У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА	
1,584,126.$_{10}$	1,102,954.$_{76}$	1,206,766.$_{21}$

Од целокупног државног прихода из редовних државних извора непосредни данци износе:

У 1880 г.	1881	1882
50.$_{33}$%	43.$_{63}$%	44.$_{37}$%

Ове размере заостају испод оне размере, у којој су приходи од непосредних данака сачињавали део целокупног државног прихода из редовних извора од 1860 до 1874 г., и која износи годишње у средњу руку 57.$_{51}$% (в. 52 књ. „Гласника“, стр. 17).

На сваког становника Србије ([1]) долази од непосредних данака:

([1]) По „Државопису Србије“ (в. свеска XI, 1882 г.) број становника Србије износио је на крају 1878 г.

1) У старим окрузима вероватно	1,375,909
2) У ослобођеним пределима по попису	303,097
У целој Србији	1,679,006

Између два последња званична пописа, т. ј. између пописа од 1866 и пописа од 1874 г., број становника у Србији прирашћивао је у средњу руку годишње са 1.$_{42}$%. Према овој размери број становника у целој Србији износио би у округлини:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
5.01	5.36	5.85

2) **Посредни данци.**

Држава је имала прихода:

а) Од царине и узгредних такса:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
2,599,971.69	3,386,906.34	3,302,181.67

б) Од регалног данка на со, дуван, и рудокопњу:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
480,731.31	486,960.69	503,747.99

в) Од трошарине: на каву, вино, ракију, рум, ликер, шпиритус, хартију за цигаре, мирисави сапун и карте за игру, по закону од 1869 г.; на пиво, по закону од 1877, и на дуван по закону од 1881 г.:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
700,099.38	1,090,248.06	1,413,850.44

г) Од крчмарине, по закону од 1881 и 1882 г., на вино, ракију, пиво, ликер, рум и грожђе или кљук:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
—	111,568.86	421,107.69

Године	Становника
1880	1,727,000
1881	1,752,000
1882	1,775,000.

У недостатку званичних пописа који би прави број становника за 1880, 1881 и 1882 г. означавали, р чунало се и у овом прегледу број становника у поменутим годинама по верова ности, т. ј. према р змери множења која је владала између два последња званична пописа, и која износи 1.12%.

д) Од монопола соли:

У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА	
—	—	280,640.66

ђ) Од такса на дућане:

У 1880 г.	1881	1882
—	55,834.40	—

Целокупни приход од посредних данака износи:

У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА	
3,780,802.38	5,131,518.35	5,921,528.75

Приход од царине и узгредних такса износи: у 1880 год. 95,894.94 дин. мање, него у 1879 (кад је износио свега 2,695,866.63 дин.); — у 1881 г. 786,934.65 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 84,724.67 дин. мање него у 1881 г.

Приход од регалног данка износи: у 1880 г. 14,630.03 дин. мање, него у 1879 (кад је износио свега 495,361.34 дин.); — у 1881 г. 6,229.38 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 16,787.30 дин. више, него у 1881.

Трошарина донела је: у 1880 г. 82,504.13 дин. више, него у 1879 (кад је износила свега 617,595.25 дин.); — у 1881 г. 390,148.68 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 323,602.38 дин. више, него у 1881. За 1881 и 1882 г. приход трошарине увећан је и трошарином на дуван, која је у 1881 уведена.

Целокупни приход од посредних данака износи: у 1880 г. 28,020.84 дин. мање, него у 1879 (кад је износио свега 3,808,823.22 дин.); — у 1881 г. 1,350,715.97 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 845,844.80 дин. више, него у 1881. У 1881 и 1882 приход посредних

данака увећан је и увођењем трошарине на дуван, крчмарине и монопола соли.

Упоредимо ли стварне приходе од посредних данака са буџетским оценама истих, онда налазимо да је у ствари примљено:

	ДИНАРА		
У 1880 г.	50,802.38	више	него што се у буџету рачунало (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 140—141).
„ 1881 „	326,518.35	више	
„ 1882 „	2,143,471.25	мање	

Напом. Мањак од 1882 г. разјашњује се овако:

Прихода од	Рачунало се у буџету	Примљено је у ствари
	ДИНАРА	
Царине и узгредних такса	4,200,000	3,302,181.67
Регала.	690,000	503,747.99
Крчмарине	800,000	421,107.99
Трошарине на дуван, пиво и друге	1,925,000	1,413,850.44
Монопола соли	—	280,640.66
Такса од дућана . . .	450,000	—
Скупа	8,065,000	5,921,528.75

Од целокупног државног прихода из редовних државних извора приход од посредних данака износи:

У 1880 г.	1881	1882
22%	23.82%	25.60%

На становника Србије долази од посредних данака:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
2.19	2.93	3.33

3) Судске и административне таксе.

Судске и административне таксе повећане су у облику „таксених марака“, или „жиговне артије“, законима од 1881 и 1884 г.

По свршеним државним рачунима изнели су приходи од судских и административних такса:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
779,770.46	1,133,929.78	1,436,466.94

Приход од судских и административних такса износи: у 1880 г. 75,598.52 дин. више него у 1879 (у којој је износио 704,171.94 дин.); — у 1881 г. 354,159.32 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 302,537.16 дин. више, него у 1881.

Разлика између буџетских оцена ових такса и њиховог стварног прихода оваква је:

У ствари је примљено прихода од судских и административних такса:

	ДИНАРА		
У 1880 г.	159,770.46	више	него што се у буџету рачунало (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 140 — 141)
„ 1881 „	286,070.22	мање	
„ 1882 „	163,533.06	мање	

Од целокупног државног прихода из редовних државних извора приход од судских и административних такса износи:

У 1880 г.	1881	1882
4.53%	5.26%	6.17%

На сваког становника Србије долази од прихода судских и административних такса:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.45	0.65	0.81

4) Државна добра и државна привреда.

Држава је имала прихода:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
Од државн. добара, топч. економије и ергеле	273.514.21	248,634.46	258,018.65
Од поште	205,425.51	181,094.50	266,469.39
„ телеграфа	234,660.56	277,861.86	308,242.59
Од држ. књигопеч. и штамп. монопола	284,918.60	352,463.39	313,190.61
Од интереса на зајмове и добити на монете.	2,335.40	2,851.33	218,039.05
Од управе фондова и окружних штедеоница	158,879.61	178,441.54	195,068.51
Од мајд. гвожђа у Масурици и руд. у Крупњу	21,713.99	18,318.48	—
Од држ. добара и државне привреде свега	1,181,447.88	1,259,665.56	1,559,028.80

Приходи од државних добара и државне привреде скупа износе у 1880 г. 140,935.38 дин. више, него у 1879 (у којој су износили свега 1,040,512.50 дин.); — у 1881 г. 78,217.68 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 299,363.24 дин. више, него у 1881.

Кад се ови приходи упореде са њиховим буџетским оценама, онда излазе ове разлике:

У ствари је ових прихода примљено:

У 1880 г. 40,447.88 дин. више
„ 1881 „ 55,334.44 „ мање
„ 1882 „ 210,971.20 „ мање
} него што се рачунало у буџету (в. стр. 140—144 у 52. књ. „Гласника“).

Од целокупног државног прихода из редовних државних извора износе приходи од држ. добара и држ. привреде:

У 1880 г.	1881	1882
6.93%	5.86	6.70%.

На сваког становника Србије долази од ових прихода;

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.68	0.72	0.88

5) **Приход од школског и санитетског фонда.**

Држава је примила:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
Од школског фонда	567,116.52	783,512.22	1,050,000
„ санитет. фонда	—	492,697.93	317,604.94
„ оба фонда свега	567,116.52	1,276,210.15	1,367,604.94

Од школског фонда држава је примила: у 1880 г. 300,885.87 дин. више, него у 1879 (у којој је од тог фонда примила свега 266,230.65 дин.); — у 1881 год. 216,395.70 дин. више, него у 1880; — у 1882 год. 266,487.78 дин. више, него у 1881 г.

Од санитетског фонда држава је примила у 1882 г. 112,092.99 дин мање, него у 1881 г.

Између буџетске оцене прихода од ових фондова и стварног примања оваква је разлика:

Од школског фонда држава је примила у ствари;

ДИНАРА

У 1880 г. 162,883.48 мање } него што се у буџету рачунало
„ 1881 „ 216,487.78 мање } (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 141)
„ 1882 „ колико се и у буџету рачунало.

Од санитетског фонда који је установљен у 1881 г. држава је примила у ствари:

ДИНАРА

У 1881 г. 433,314.44 мање } него што се рачунало у буџету
„ 1882 „ 582,395.06 мање } (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 141).

Од целокупног државног прихода из редовних државних извора износи приход:

	У 1880 г.	1881	1882
Од школ. фонда	3.30%	3.37%	4.51%
„ санит. фонда	—	2.30%	1.50%

На сваког становника Србије долази од прихода:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
Од школ. фонда	0.33	0.45	0.59
„ санит. фонда	—	0.28	0.18

6) Разни приходи

Од разних прихода, а на име: непредвиђених извора, као што су: остатци држ. прихода од прошлих година, приход од пупилних фондова и т. д. (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 54—55) од уштеда, наслеђа, мангупа, казни и др. држава је примила свега:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
2,224,101.22	3,339,115.13	2,580,305.88

Разни приходи у цело износе: у 1880 г. 27,996.75 дин. мање, него у 1879 (у којој су износили свега 2,252,097.97 дин.); — у 1881 г. 1,115,013.91 дин. више, него у 1880 г.; у 1882 г. 758,809.25 мање, него у 1881 г.

Разлика између буџетске оцене и стварних разних прихода оваква је:

Разних прихода примљено је у ствари:

ДИНАРА

У 1880 г. 354,398.78 мање } него што се у буџету ра-
„ 1881 „ 510,884.87 мање } чунало (в. 52 књ. „Глас-
„ 1882 „ 3,219,694.12 мање } ника“ стр. 141).

Од целокупног државног прихода из редовних државних извора разни приходи износе:

У 1880 г.	1881	1882
13%	15.50%	12%.

На сваког становника Србије долази од разних државних прихода:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
1.28	1.90	1.45

Преглед државних прихода из редовних државних извора

Државни приход, по свршеним рачунима, износи:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
Од непосредних данака	8,646,873.90	9,397,045.24	10,393,233.79
Посредних данака	3,780,802.38	5,131,518.35	5,921,528.75
Судских и административних такса	779,770.46	1,133,929.78	1.436,466.94
Држ. добара и држ. привреде.	1,181,447.83	1,259,665.56	1,559,020.80
Школског фонда	567,116.52	783,512.22	1,050,000.00
Санитетског фонда	—	492,697.93	317,604.94
Разних прихода	2,224,101.22	3,339,115.13	2,580,305.88
Из редовних држ. извора свега	17,180,112.36	21,537,484.21	23,258,169.10

Целокупни државни приход из редовних државних извора износи: у 1880 г. 415,746.08 дин. мање, него у 1879 г. (у којој је износио свега 17,595,858.44 дин.); — у 1881 г. 4,357,371.85 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. г. 1,776,519.29 дин. У 1881 и 1882 редовни извори државних прихода умножени су: „таксама на радњу", „таксама од дућана", „трошарином на дуван", „крчмарином», „монополом соли", „таксеним маркама", или „жиговном хартијом", и санитетским фондом. Отуд и увећање прихода из редовних државних извора у тим годинама.

Разлике између буџетске оцене целокупног државног прихода из редовних државних извора и стварање количине његове, оваква је:

У ствари је овај приход изнео:

У 1880 г. 2,380,387.64 мање
„ 1881 „ 4,388,528.29 мање
„ 1882 „ 9,376,830.90 мање
} него што се рачунало у буџету (в. 52 књ. „Гласника" стр. 139—141).

Од целокупног државног прихода из редовних извора износе приходи од:

	У 1880 г.	1881	1882
Непосредних данака	50.3 %	43.6 %	44 %
Посредних данака	22.0 %	24.0 %	26 %
Судских и администр. такса	4.5 %	5.2 %	6 %
Државних добара и државне привреде	6.9 %	6.0 %	7 %
Школског фонда	3.3 %	3.4 %	4 %
Санитетског фонда	—	2.3 %	1 %
Разних прихода	13.0 %	15.5 %	12 %
Свега	100.0	100.0	100.

На сваког становника Србије долази од држ. прихода из редовних држ. извора:

	У 1880 г.	1881	1882
Од непосредн. данака	5.01	5.36	5.85
„ посредн. данака	2.19	2.93	3.33
„ судских и административних такса	0.45	0.65	0.81
Од државних добара и држ. привреде	0.68	0.72	0.88
Од школског фонда	0.33	0.45	0.59
„ санитетског фонда	—	0.28	0.18
„ разних прихода	1.28	1.90	1.45
Од целокуп. прихода из редовних државних извора	9.94	12.29	13.09

Б) Државни приходи из ванредних извора.

Из ванредних извора држава је примила:

	У 1880 г.	1881	1882
	Д И Н А Р А		
Од народног зајма расписаног у 1876 г.	445,495.07	143,916.50	107,311.35
Од прореза за одужење државног дуга, по зак. од 1880 г.	1,922,134.55	2,026,167.37	2,166,216.72
Од уписа у радње по зак. од 1879 г.	690,850.21	69,044.19	35,020.17
Од прореза за помоћ ратним страдалцима	10,940.63	8,500.72	5,577.55
Од скованих нових златн., сребр. и бакрен. новаца	5,799,646.50	—	9,000,000
Од лутр. зајма и зајма на залогу лутр. обвезница	—	6,000,000	9,000,000
Свега	8,869,066.96	8,247,628.78	21,051,779.79

Од прихода из ванредних извора долази на сваког становника Србије:

У 1880	1881	1882
ДИНАРА		
5.19	4.94	11.86

Приходи из редовних и ванредних извора у цело.

Држава је имала прихода:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
Редовних	17,180,112.36	21,537,484.21	23,258,169.10
Ванредних	8,869,066.96	8,247,628.78	21,051,779.76
Свега	26,049,179.32	29,785,112.99	44,309,948.89

На сваког становника Србије долази од прихода:

У години	Редовних	Ванредних		Скупа
1880	9.94	5.19	=	15.13
1881	12.29	4.94	=	17.23
1882	13.09	11.86	=	24.95
За све три године у цело	35.32	21.77	=	57.31

Главни преглед државних прихода за 1880, 1881 и 1882 г.

За 1880, 1881 и 1882 г. примила је држава у цело:

Прихода	(За све три године)
А. Из редовних извора:	ДИНАРА
Од непосредних пореза.	28,437,152.93
„ посредних „	14,833,849.38
„ судских и администр. такса . .	3,350,167.18
„ држ. добара и држ. привреде .	4,000,142.23
„ фонда школског.	2,400,628.74
„ фонда санитетског	810,302.87
„ разних прихода	8,143,522.23
Свега	61,975,765.67

Од целокупног трогодишњег прихода из редовних извора износе приходи:

Од непосредних данака	45.9 %
„ посредних „	23.9 %
„ судских и администр. такса . . .	5.4 %
„ држ. добара и држ. привреде . .	6.5 %
„ школског фонда.	3.9 %
„ санитетског фонда	1.3 %
„ разних прихода.	13.1
Скупа	100.0

Б. Из ванредних извора:

Од народног зајма од 1876 г. . .	696,722.92
„ прореза за одужење држ. дуга.	6,114,518.64
„ уписа у радње	794,914.57
„ помоћи за ратне страдалце. . .	25,018.90
Вредност скованих нових златника, сребрних и бакрених новаца	14,799,646.50
Од зајма лутријског и на залогу лутријских обвезница	15,737,654.00
Скупа	38,168,475.53

Од целокупног трогодишњег прихода из редовних извора износе:

Народни зајам	1.8 %
Прирез за одужење држ. дуга . .	16.0 %
Упис у радње.	2.1 %
Помоћ за ратне страдалце. . . .	0.1 %
Вредност скованих нових златника, сребрних и бакарних новаца	38.8 %
Зајам лутријски и на залогу лутријских обвезница	41.2 %
Скупа	100.0

Скупимо ли приходе из редовних и ванредних извора за све три године у једно, онда налазимо да је држава примила за 1880, 1881 и 1882 г.

Из редовних извора свега	61,975,765.67	дин.
„ ванредних „ „	38,168,475.53	„
У цело	100,144,241.20	дин.

Од скупног прихода из редовних и ванредних извора за све три године износе:

Приходи из редовних извора свега	61.88%
„ „ ванредних „ „	38.12%
Скупа	100.00

II.

Државни расходи

у 1880, 1881 и 1882.

Државни расходи појединце.

А) Редовне државне потребе.

1) Општи државни расходи.

а) Уставни расходи.

У уставне расходе уврштују се: цивилна листа владаочева, трошак народне скупштине, и трошак државног савета.

По свршеним државним рачунима износе:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
Цивилна листа владаочева	651,299.97	699,999.96	1,045,833.30
Трошкови нар. скупштине	150,000	150,000	88,024.79
Трошкови држ. савета	141,524.12	134,862.94	122,866.12
Скупа	942,824.09	984,862.90	1,256,724.21

Цивилна листа износи: у 1880 г. 146,099.$_{97}$ дин. више, него у 1879 г. (у којој је износила 505,200 дин.); — у 1881 г. 48,699.$_{99}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 345,833.$_{34}$ дин. више, него у 1881.

На народну скупштину потрошено је: у 1880 год. 44,736.$_{85}$ дин. више, него у 1879 (у којој је потрошено 105,263.$_{15}$ дин.); — у 1881 г. колико и у 1880; — у 1882 г. 61,975.$_{21}$ дин. мање, него у 1881 г.

Трошак на државни савет износи: у 1880 г. 3,623.$_{42}$ дин. више, него у 1879 г. (у којој је потрошено 137,900.$_{70}$ дин.) — у 1881 г. 6,661.$_{18}$ дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 11,996.$_{82}$ дин. мање, него у 1881 г.

На уставне расходе скупа потрошено је: у 1880 г. 194,460.$_{24}$ дин. више, него у 1879 г. (у којој је потрошено 748,363$_{85}$ дин.); — 1881 г. 42,038.$_{18}$ дин. више, него у 1880 г. — 1882 г. 271,861.$_{31}$ дин. више, него у 1881.

Буџетске оцене уставних, као и свих других државних, расхода за 1880, 1881 и 1882 г. изложене су у 52 књизи „Гласника“ (в. стр. 142 — 144). У ствари је потрошено:

а) На цивилну листу

У 1880 г. 48,700.$_{06}$ дин. мање } него што се ра-
„ 1881 „ 154,166.$_{70}$ „ мање } чунало у буџету.
„ 1882 „ колико се и у буџету рачунало

б) На народну скупштину:

У 1880 и 1881 г. колико се и у буџету рачунало; а у 1882 г. 111,975.$_{21}$ дин. мање, него што се у буџету рачунало.

в) На државни савет:

У 1880 г. 28,812.$_{48}$ дин. мање }
„ 1881 „ 2,130.$_{46}$ „ мање } него што се рачунало у буџету.
„ 1882 „ 16,114.$_{48}$ „ мање }

г) На уставне државне потребе:

У 1880 г. 77,512.51 дин. мање
„ 1881 „ 2,130.50 „ мање
„ 1882 „ 282,256.39 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

Од целокупног трошка на редовне државне потребе износе:

	У 1880 г.	1881	1882
Див. листа	3.58%	3.01%	3.37%
Трошак на нар. скупштину	0.83%	0.65%	0.28%
Трошак на држ. савет	0.77%	0.58%	0.39%
Уставни расходи скупа	5.18%	4.24%	4.24%

На сваког становника Србије долази од издатка:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
На див. листу	0.38	0.40	0.59
На нар. скупштину	0.09	0.09	9.05
На држ. савет	0.08	0.08	0.07
На све скупа	0.55	0.57	0.71

б) **Државни дуг на страни.**

Интерес на стране зајмове и отплата ових зајмова уписују се у редовни буџет под називом: годишњине зајма. По свршеним државним рачунима износи:

Годишњина:	У 1880	1881	1882
		ДИНАРА	
Железничког зајма	—	1,350,000	5,400,000
Лутријског зајма	—	162,500	1,650,000
Руског зајма	—	318,000	359,937
Страних зајмова скупа	—	1,830,500	7,409,937

Од интереса на железнички зајам и отплате овог зајма имало је да се плати у 1881 г. само за три месеца: а

од интереса на лутријски зајам и отплате овог зајма само за шест месеца. Тек од 1882 г. почела се плаћати цела годишњина на оба ова зајма. Отуд је на име државног дуга на страни у 1882 г. плаћено у цело 5,579,436 дин. више, него у 1881 г.

Разлика између буџетских оцена и стварног плаћања годишњине страних зајмова оваква је:

У ствари је плаћено на име годишњине:

У 1881 г.

Железн. зајма колико се и у буџету рачунало.

Лутр. зајма 662,500 дин. } мање, него што се у буџет
Руског зајма 193,200 „ } било уписало (в. 52 књигу „Гласника“, стр. 142)

У 1882 г. издано је на име спољашњег државног дуга колико је и у буџету било уписано.

Од целокупног трошка на редовне државне потребе износи:

Годишњина:	У 1881 г.	1882
Железн. зајма	5.81%	17.37%
Лутр. зајма	0.70%	5.31%
Руског зајма	1.37%	1.16%
Скупа	7.88%	23.85%

На свакога становника Србије долази годишњине на зајам:

	1881 г.	1882
	ДИНАРА	
Железнички	0.77	3.04
Лутријски	0.09	0.93
Руски	0.18	0.20
Скупа	1.04	4.17

в) Управни расходи, чиновничке пенсије, плате чиновника на расположају и издатци на издржање из милости.

Ове пенсије и плате и ови издатци износе скупа:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
446,757.78	499,432.62	666,436.96

У 1881 г. пенсије, плате и издатци ови износили су 52,674.84 дин. више, него у 1880 г. — у 1882 г. 167,004.34 дин. више, него у 1881.

На ове пенсије, плате и издатке потрошено је у ствари:

У 1880 г. 47,144.66 дин.
„ 1881 „ 21,214.87 „
„ 1882 „ 35,399.30 „
} мање него што се у буџету рачунало (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 143).

Од целокупног трошка на редовне држ. потребе ове пенсије и плате и ови издатци скупа износе:

У 1880 г.	1881	1882
2.46%	2.15%	2,15%

На сваког становника Србије долази од трошка на ове пенсије, плате и издатке.

У 1880 г.	1881	1882
0.26	0.28	0.38

Унапређење чиновника „по класама“; периодско повећање плате професорима, судијама и телеграфистама; плате дворских чиновника; додатак председнику министарског савета.

На све ово скупа издано је:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
14,687.21	30,092.38	28,919.97

Издатци ови износе: у 1881 г. 15,405$_{17}$ дин. више, него у 1882 г.; 1172.$_{41}$ дин. мање, него у 1881.

Између ових издатака у ствари и њихових буџетских оцена овакве су разлике:

Издано је у ствари:

У 1880 г. 25,728.$_{79}$ дин. } мање него што се рачунало
„ 1881 „ 16,126.$_{02}$ „ } у буџету (в. 52 књ. „Гласника“, стр. 142—143.)
„ 1882 „ 17,298.$_{43}$ „ }

Од целокупног расхода на редовне држ. потребе издатци ови износе:

У 1880 г.	1881	1882
0.$_{08}$%	0.$_{13}$%	0.$_{09}$%

На сваког становника Србије долази од ових издатака:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.$_{01}$	0.$_{02}$	0.$_{02}$

Непредвиђени редовни трошкови

Непредвиђени редовни трошкови износе:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
74,005.$_{10}$	64.000	59,058.$_{62}$

Трошкови ови износе: у 1880 г. 44,588.$_{89}$ дин. више, него у 1879 г. (у којој су износили 29,416.$_{21}$ дин.); — у 1881 г. 10,005.$_{10}$ дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 4941.$_{38}$ дин. мање, него у 1881.

У ствари ови трошкови изнели су:

У 1880 г. 22,824.$_{90}$ дин. мање } него што се рачунало
„ 1881 „ 24,000.$_{00}$ „ више } у буџету (в. 52 књ.
„ 1882 „ 10,941.$_{38}$ „ мање } „Гласника“ стр. 143).

Од целокупног расхода на редовне држ. потребе трошкови ови износе:

У 1880 г.	1881	1882
0.41%	0.27%	0.19%

На сваког становника Србије долази од ових трошкова:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.04	0.0[illegible]	0.03

Ванредни расходи „целог правитељства"

Ванредни расходи „целог правитељства" износе:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
333,607.95	274,176.38	346,316.96

У 1880 г. расходи ови износе 133,762.09 дин. више, него у 1879 (у којој су износили 199,845.86 дин.); — у 1881 г. 59,431.57 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 72,140.58 дин. више, него у 1881.

У ствари „ванредни расходи целог правитељства" изнели су:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	24,242.05 мање	него што се рачунало у буџету (в. 52 књ. „Гласника" стр. 142).
„ 1881 „	45,823.62 мање	
„ 1882 „	33,683.04 мање	

Од целокупног трошка на редовне потребе државни расходи ови износе:

У 1880 г.	1881	1882
1.83%	1.18%	1.11%

На сваког становника Србије долази од ових расхода:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.19	0.16	0.19

Преглед управних расхода

Управни расходи које смо напред на по се изложили износе у цело:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
869.058,04	867,701.38	1,100,732.51

Расходи ови износе: у 1880 г. 156,071.26 мање него у 1879 (у којој су износили 1,025.129.30 дин.); — у 1881 г. 1356.66 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 233,031.13 дин. више, него у 1881 г.

У ствари управни расходи у цело изнели су:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	119,940.40 мање	него што се у буџету рачунало (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 142—143)
„ 1881 „	59,264.51 мање	
„ 1882 „	97,322.15 мање	

Од целокупног трошка на редовне држ. потребе управни расходи скупа износе:

У 1880 г.	1881	1882
4.78%	3.74%	3.54%

Од управних расхода долази на сваког становника Србије:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.50	0.49	0.62

2) Стручни државни расходи

а) Судови. Правосуђе и гл. контрола.

На судове потрошено је:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
797,580.97	777,139.27	776,977,31

Трошак на судове износи: у 1880 г. 16,349.$_{87}$ дин. више, него у 1879 г. (у којој је износио свега 781,234.$_{10}$ дин.); — у 1881 г. 20,441.$_{70}$ дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 161.$_{95}$ дин. мање, него у 1881.

У ствари на судове је потрошено:

У 1880 г. 11,749.$_{43}$ мање
„ 1881 „ 32,191.$_{13}$ мање
„ 1882 „ 29,938.$_{68}$ мање
} него што се рачунало у буџету.

Од целокупног трошка на редовне државне потребе трошак на судове износи:

У 1880 г.	1881	1882
4.$_{39}$%	3.$_{35}$%	2.$_{50}$%

На сваког становника Србије долази од трошка на судове:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.$_{46}$	0.$_{44}$	0.$_{44}$

Апсански заводи.

На апсанске заводе потрошено је:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
63,983.$_{92}$	68.088.$_{45}$	70,030.$_{67}$

Трошак овај износи у 1880 г. 655.$_{74}$ дин. више, него у 1879 (у којој је износио свега 63,328.$_{18}$ дин.); — у 1881 г. 4,104.$_{53}$ дин. више, него у 1880 г.; — у 1882 г. 1942.$_{22}$ дин. више, него у 1881.

У ствари на апсанске заводе потрошено је:

ДИНАРА

У 1880 г. 3,157.$_{16}$ мање
„ 1881 „ 7,135.$_{81}$ мање
„ 1882 „ 5,193.$_{61}$ мање
} него што се рачунало у буџету.

Од целокупног трошка на редовне држ. потребе издатци на апсанске заводе износе:

У 1880 г.	1881	1882
0.35%	0.29%	0.22%

На сваког становника Србије долази од трошка на апсанске заводе:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.04	0.04	0.04

Плата чиновника у министарству правде и други општи трошкови правосуђа.

Плата чиновника у минист. правде и други општи трошкови правосуђа износе:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
630,500.85	628,204.34	702,600.49

Трошкови ови износе: у 1880 г. 9,208.99 дин. више, него у 1879 (у којој су износили свега 621,291.36 дин.); — у 1881 г. 2296.51 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 74,396.15 дин. више, него у 1881.

На плату чиновника у министарству правде и друге опште потребе правосуђа потрошено је у ствари:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	43,231.35 мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	38,000.74 мање	
„ 1882 „	27,732.63 мање	

Од целокупног трошка на редовне државне потребе ови трошкови износе.

У 1880	1881	1882
ДИНАРА		
0.36	0.35	0.39

Главна контрола

Трошкови главне контроле износе:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
187,141.$_{44}$	207,433.$_{06}$	208.438.$_{93}$

Трошкови ови износе: у 1880 г. 21,071$_{95}$ дин. више, него у 1879 (у којој су износли свега 166,069.$_{49}$ дин.); — у 1881 г. 20,291.$_{62}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 1005.$_{87}$ дин. више, него у 1881.

У ствари трошкови главне контроле изнели су:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	17,510.$_{63}$ мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	2,517.$_{30}$ мање	
„ 1882 „	2.312.$_{67}$ мање	

Од целокупног трошка на редовне држ. потребе трошкови главне контроле износе:

У 1880 г.	1881	1882
1.$_{03}$%	0.$_{89}$%	0.$_{67}$%

На сваког становника Србије долази од трошкова главне контроле:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.$_{11}$	1.$_{12}$	0.$_{12}$

Трошкови правосуђа и главне контроле у цело.

Трошкови правосуђа и главне контроле у цело износе:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
1,679,207.$_{18}$	1,680,865.$_{12}$	1,758,047.$_{41}$

Трошкови ови износе: у 1880 г. 213,356.$_{04}$ дин. више, него у 1879 (у којој су изнели свега 1,465.851.$_{14}$ дин.); — у 1881 г. 1,657.$_{94}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 77,182.$_{29}$ дин. више, него у 1881.

У ствари трошкови правосуђа и главне контроле изнели су у цело:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	75,648.57 мање	него што се у буџету рачунало (в. 52 књ. „Гласника“ стр. 143).
„ 1881 „	79,844.98 мање	
„ 1882 „	65,177.59 мање	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе трошкови ови износе:

У 1880 г.	1881	1882
9.24%	7.23%	5.66%

На сваког становника Србије долази од трошкова на правосуђе и главну контролу:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.97	0.96	0.99

б) Просвета и црквена управа. Школе, научна средства и благодејања.

Потрошено је на:

У	Школе	Научна средства	Благодејања
	ДИНАРА		
1880 г.	1,258,140.46	46,000.00	125,628.80
1881 „	1,425,140.28	47,822.57	141,287.19
1882 „	1,584,797.19	64,168.92	147,649.14

На школе потрошено је: у 1880 г. 127,397.14 дин. више, него у 1879 (у којој је потрошено свега 1,130,743.32 дин.); — у 1881 г. 166,999.82 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 159,656.91 дин. више, него у 1881.

Издатци на научна средства износе: у 1880 г.; 18,494.35 дин. више, него у 1879 (у којој су износили свега 27,505.65 дин.); — у 1881 г. 1822.57 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 16,346.35 дин. више, него у 1881.

На благодјејања издано је: у 1880 г. 5,837.93 више, него у 1879 (у којој је издано свега 119,790.87 дин.); — у 1881 г. 15,657.39 дин. више, него у 1880; — 1882 г. 6,362.95 дин. више, него у 1881.

У ствари је потрошено:

На школе: ДИНАРА

У 1880 г.	55,121.07	мање	него што се у буџету рачунало
„ 1881 „	89,017.35	мање	
„ 1882 „	99,748.44	мање	

На научна средства:

ДИНАРА

У 1880 г.	1,473.65	мање	него што се рачунало у буџету.
„ 1881 „	2,177.43	мање	
„ 1882 „	831.08	мање	

На благодјејања:

ДИНАРА

У 1880 г.	24,129.08	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	13,188.49	мање	
„ 1882 „	36,061.54	мање	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износи трошак:

	У 1880 г.	1881	1882
На школе	6.92%	6.14%	5.10%
„ научна средства	0.25%	0.21%	0.21%
„ благодјејања	0.69%	0.61%	0.48%

На сваког становника Србије долази од трошкова:

	У 1880	1881	1882
	ДИНАРА		
На школе	0.72	0.81	0.80
Научна средства	0.03	0.03	0.04
Благодјејања	0.07	0.08	0.08

Народна књижевност и вештина и државна књигопечатња.

Потрошено је:

	На књижевност и вештину	На држ. књигопечатњу
	ДИНАРА	
У 1880 г.	73,038.71	207,709.62
„ 1881 „	85,818.73	212,247.30
„ 1882 „	91,149.90	211,068.50

На народну књижевност и вештину потрошено је: у 1880 г. 4,725.18 дин. мање, него у 1879 (у којој је потрошено свега 77,763.89 дин.); — 1881 г. 12,780.02 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 5331.17.

На државну књигопечатњу издато је: у 1880 г. 1015.07 дин. више, него у 1879 (у којој је издато 206,694.55 дин.); — у 1881 г. 4537.68 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 1178.80 дин. мање, него у 1881.

На народну књижевност у ствари је потрошено:

У 1880 г. 428.24 дин. мање
„ 1881 „ 1,343.17 „ мање
„ 1872 „ 348.80 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

На државну књигопечатњу у ствари је издато:

У 1880 г. 222.28 дин. мање, него што се у буџету рачунало.

У 1881 и 1882 колико се у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци.

	На књижевност и вештину	На држ. књигопечатњу
У 1880 г.	0.40%	1.14%
„ 1881 „	0.37%	0.91%
„ 1882 „	0.29%	0.68%

На сваког становника Србије долази од издатка:

У	На књижевност и вештину	На држ. књиго-печатњу
	ДИНАРА	
1880 г.	0.04	0.12
1881 „	0.05	0.12
1882 „	0.05	0.12

Плата чиновника у министарству просвете, учитељске пензије и разне просветне потребе.

Издато је:

	У 1880 г.	1881	1882
На плату чиновницима у мин. прос.	41,765.59	41,282.18	42,212.76
Учитељске пензије	40,600.00	46,941.72	58,730.01
Разне просветне потребе.	95,525.61	100,351.77	116,880.14

Потрошено је:

На плату чиновника у министр. просвете: у 1880 г. 181.60 дин. мање, него у 1879 (у којој је потрошено свега 41,947.25 дин.); — 1881 г. 483.11 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 930.58 дин. више, него у 1881.

На учитељске пензије: у 1880 г. 4126.73 дин. више, него у 1879 (у којој је потрошено свега 36,473.27 дин.); — у 1881 г. 6341.72 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 11,788.29 дин. више, него у 1881.

На разне просветне потребе: у 1880 г. 8984.19 дин. више, него у 1879 (у којој је потрошено свега 86,541.42 дин.); — у 1881 г. 4826.16 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 16,528.37 дин. више него у 1881.

У ствари је издато:

На плату чиновника у мин. просвете:

У 1880 г. 671.21 дин. } мање него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „ 199.22 „ }
„ 1882 „ колико се и у буџету рачунало.

На учитељске пензије:

У 1880 г. колико се и у буџету рачунало.
„ 1881 „ 7,058.28 дин. мање } него што се у буџету рачунало.
„ 1882 „ 7,019.99 „ мање }

На разне просветне потребе:

У 1880 г. 7,842.79 дин. мање } него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „ 6,648.23 „ мање }
„ 1882 „ 11,003.86 „ мање }

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износи:

	У 1880 г.	1881	1882
Плата чиновника у мин. прос.	0.23%	0.17%	0.14%
Учитељске пензије	0.22%	0.20%	0.18%
Трошак на разне просв. потребе.	0.52%	0.43%	0.37%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
На плату чиновника мин. прос.	0.02	0.02	0.02
Учитељске пензије.	0.02	0.03	0.03
Разне просветне потребе	0.06	0.06	0.07

Црквена управа и конзисторије.

На црквену управу и конзисторије издато је:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
165,408.27	159,206.66	140,365.55

Издатци ови износе: 1880 г. 12,864.$_{90}$ дин. више, него у 1879 (у којој су износили свега 152,543.$_{88}$ дин.); — у 1881 г. 6202.$_{12}$ дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 18,841.$_{11}$ дин. мање, него у 1881.

На црквену управу и конзисторије у ствари је потрошено:

ДИНАРА

У 1880 г. 18,318.$_{06}$
„ 1881 „ 199.$_{22}$ } мање, него што се у буџету рачунало.
„ 1882 „ 24,352.$_{69}$

Од целокупног расхода на редовне државне потребе издатци на црквеу управу и конзисторије износе:

У 1880 г.	1881	1882
0.$_{91}$%	0.$_{68}$%	0.$_{45}$%

На сваког становника Србије долази од издатка на црквеу управу и конзисторије.

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.$_{10}$	0.$_{09}$	0.$_{08}$

Целокупни трошак народне просвете и црквене управе са конзисторијама.

На народну просвету, црквену управу и конзисторије потрошено је у цело:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
2,053,817.$_{57}$	2,260,097.$_{40}$	2,457,022.$_{11}$

Издатци ови износе: у 1880 г. 173,813.$_{47}$ дин. више, него у 1879 (у којој су износили свега 1,880,004.$_{10}$ дин.); — у 1881 г. 206,279.$_{83}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 196,924.$_{71}$ дин. више, него у 1881.

На народну просвету, црквену управу и конзистрије потрошено је у ствари:

У 1880 г. 125,807.$_{01}$ дин.
„ 1881 „ 130,626.$_{35}$ „ } мање, него што се у буџету рачунало.
„ 1882 „ 179,366.$_{84}$ „

Од целокупног расхода на редовне државне потребе издатци на народну просвету, црквену управу и конзисторије износе:

У 1880 г.	1881	1882
11.30%	9.73%	7.91%

На сваког становника Србије долази од издатака на народну просвету, црквену управу и конзисторије:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
1.18	1.29	1.38

в) **Спољашњи државни послови.**

Потрошено је:

	У 1880	1881	1882
	ДИНАРА		
На плату чиновницима у министарству спољних послова.	62,510.38	63,420.79	66,687.41
Посланства на страни.	254,633.60	284,597.65	319,252.00
Разне потребе	86,291.48	84,500.00	147,420.51

На плату чиновника у министарству спољних послова издато је: у 1880 г. 3907.63 дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 586,02.55 дин.); — у 1881 г. 910.41 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 3266.62 дин. више, него у 1881.

На посланства на страни потрошено је: 1880 г. 77,704.38 дин. више него у 1879 (у којој је потрошено свега 176,929.22 дин.); — у 1881 г. 29,964.05 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 34,654.35 дин. више, него у 1881.

На разне потребе издато је у 1880 г. 18,113.83 дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 68,177.60

дин.); — у 1881 г. 1791.48 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 62,920.51 дин. више, него у 1881.

У ствари је потрошено:

На плату чиновника у мин. споља. послова:

У 1880 г.	3,586.62 дин.	мање, него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	3,725.41 „	
„ 1882 „	3,337.79 „	

На посланства на страни:

У 1880 г.	881.92 дин.	мање, него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	39,406.75 „	
„ 1882 „	123,915.60 „	

На разне потребе:

У 1880 г.	25,862.92 дин.	мање, него што се у буџету рачунало.
„ 1882 „	10,079.49 „	

„ 1881 „ колико се и у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци:

	У 1880 г.	1881	1882
На плату чиновника у мин. споља. послова.	0.34%	0.27%	0.21%
Посланства на страни.	1.40%	1.23%	1.03%
Разне потребе.	0.47%	0.36%	0.47%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
На плату чиновника у мин. споља. послова	0.04	0.04	0.04
Посланства на страни.	0.15	0.16	0.18
Разне потребе.	0.05	0.05	0.08

Целокупни трошак на спољашње државне послове.

На спољашње државне послове потрошено је у цело:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
403,435.$_{46}$	432,518.$_{44}$	533,359.$_{92}$

Трошак овај износи: у 1880 г. 99,726.$_{09}$ дин. више, него у 1879 (у којој је износио свега 303,709.$_{37}$ дин.); — у 1881 г. 29,082.$_{98}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 100,841.$_{48}$ дин. више, него у 1881.

На спољашње државне послове издато је у ствари:

У 1880 г. 30,331.$_{46}$ дин.
„ 1881 „ 33,132.$_{16}$ „
„ 1882 „ 137,332.$_{88}$ „
} мање, него што се у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне државне потребе трошкови на спољашње државне послове износе:

У 1880 г.	1881	1882
2.$_{22}$%	1.$_{86}$%	1.$_{72}$%

Од трошкова на спољашње државне послове долази на сваког становника Србије:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.$_{23}$	0.$_{25}$	0.$_{30}$

г) Унутрашњи државни послови, полицијска и здравствена управа.

Издато је:

У	На полицијску управу	На здравствену управу
1880 г.	1,883,069.$_{09}$	108,684.$_{68}$
1881 „	1,908,162.$_{56}$	665,827.$_{64}$
1882 „	2,290,460.$_{22}$	874,959.$_{69}$

На полицијску управу потрошено је: у 1880 год. 499,051.$_{53}$ мање, него у 1879 (у којој је потрошено

свега 2,382,120.62 дин.); — у 1881 г. 25,093.47 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 382,297.66 дин. више, него у 1881.

На здравствену управу издато је: у 1880 г. 1847.95 дин. мање, него у 1879 (у којој је издато свега 110,532.63 дин.); — у 1881 г. 557,142.96 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 209,132.05 дин. више, него у 1881.

У ствари је потрошено:

На полицијску управу:

У 1880 г.	152,520.92	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	168,245.11	„	„	
„ 1882 „	135,947.45	„	„	

На здравствену управу:

У 1880 г.	12,283.89	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	332,689.79	„	„	
„ 1882 „	143,865.99	„	„	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издаци:

	На полицијску управу	На здравствену управу
У 1880 г.	10.36%	0.59%
„ 1881 „	8.22%	2.86%
„ 1882 „	7.37%	2.82%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	На полицијску управу	На здравствену управу
У 1880 г.	1.09	0.06
„ 1881 „	1.09	0.38
„ 1882 „	1.29	0.49

Телеграфи и поште.

Потрошено је:

	На телеграфе	На поште
	ДИНАРА	
У 1880 г.	212,072.27	338,210.03
„ 1881 „	237,601.03	341,196.81
„ 1882 „	267,283.74	340,774.58

На телеграфе је издато: у 1880 г. 7,837.$_{81}$ дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 204,234.$_{46}$ дин.); — у 1881 г. 25,528.$_{76}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 29,682.$_{71}$ дин. више, него у 1881.

На поште је издато: у 1880 г. 7980.$_{12}$ дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 330,229.$_{91}$ дин.); — у 1881 г. 2,986.$_{78}$ дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 422.$_{23}$ дин. мање, него у 1881.

У ствари је потрошено:

На телеграфе:

У 1880 г. 55,279,$_{57}$ дин. мање
„ 1881 „ 31,013.$_{81}$ „ мање
„ 1882 „ 5,877.$_{90}$ „ мање
} него што се у буџету рачунало.

На поште:

У 1880 г. 20,381.$_{93}$ дин. мање
„ 1881 „ 12,507.$_{19}$ „ мање
„ 1882 „ 15,202.$_{82}$ „ мање
} него што се у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне држ. потребе износе издатци:

	На телеграфе	На поште
У 1880 г.	1.$_{17}$%	1.$_{86}$%
„ 1881 „	1.$_{02}$%	1.$_{46}$%
„ 1882 „	0.$_{86}$%	1.$_{10}$%

На сваког становника Србије долази од трошкова:

	На телеграфе	На поште
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.$_{12}$	0.$_{20}$
„ 1881 „	0.$_{13}$	0.$_{19}$
„ 1882 „	0.$_{15}$	0.$_{19}$

Плата чиновника у министарству унутрашњих послова и разне потребе.

Потрошено је:

	На плату чиновника у мин. унутр. послова	На разне потребе
	ДИНАРА	
У 1880 г.	93,834.03	587,187.93
„ 1881 „	85,891.00	615,310.18
„ 1882 „	85,918.75	607,709.00

На плату чиновника у министарству унутр. послова издато је: у 1880 г. 2383.45 дин. више, него 1879 (у којој је издато 91,450.58 дин.); — 1881 г. 7,943.03 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 27.75 дин. више, него у 1881.

На разне потребе потрошено је: у 1880 г. 38,755.88 дин. мање, него у 1879 (у којој је потрошено 625,943.81 дин.); — у 1881 г. 28,122.25 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 7,601.18 дин. мање, него у 1881.

У ствари је издато:

На плату чиновника у минист. унутр. послова:

У 1880 г. 8,974.17 дин. мање
„ 1881 „ 10,349.60 „ мање
„ 1882 „ 2,238.65 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

На разне потребе:

У 1880 г. 221,018.87 дин. мање
„ 1881 „ 139,021.75 „ мање
„ 1882 „ 76,507.89 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци:

	На плату чиновника у мин. унутр. послова	На разне потребе
У 1880 г.	0.52%	3.23%
„ 1881 „	0.37%	2.65%
„ 1882 „	0.28%	1.96%

На сваког становника Србије долази од издатка:

	На плату чиновника у мин. унутр. послова	На разне потребе
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.05	0.35
„ 1881 „	0.05	0.35
„ 1882 „	0.05	0.34

Целокупни трошак на унутрашње државне послове.

На унутрашње држ. послове потрошено је у цело:

У 1880 г.	1881	1882
3,223,058.03	3,853,989.22	4,467,105.97

Трошак овај износи: 1880 г. 521,453.98 дин. мање, него у 1879 (у којој је износио 3,744,512.01 дин.); — у 1881 г. 630,931.19 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 613,116.76 дин. више, него у 1881.

На унутрашње држ. послове потрошено је у ствари:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	470,458.69 мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	693,827.25 мање	
„ 1882 „	379,640.70 мање	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе трошак на унутрашње држ. послове износи:

У 1880 г.	1881	1882
17.74%	16.59%	14.38%

На сваког становника Србије долази од издатка на унутрашње држ. послове:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
1.86	2.20	2.51

д) Финанцијска струка, окружна казначејства и царинарнице.

Потрошено је:

	На окружна казначејства	На царинарнице
	ДИНАРА	
У 1880 г.	72,624.26	201,103.87
„ 1881 „	73,710.02	215,125.55
„ 1882 „	75,377.68	232,718.69

На окружна казначејства издато је: у 1880 г. 1013.13 дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 71,611.13 дин.); — у 1881 г. 1085.76 дин. више, него у 1880; — 1882 г. 1667.66 дин. више, него 1881.

На царинарнице потрошено је: у 1880 г. 29,401.98 дин. више, него у 1879 (у којој је потрошено 171,701.89 дин.); — у 1881 г. 14,021.68 дин. више, него у 1880; — 1882 г. 17,593.14 дин. више, него у 1881.

У ствари је издато:

На окружна казначејсва:

У 1880 г. 3,155.74 дин. мање
„ 1881 „ 2,069.98 „ мање
„ 1882 „ 5,151.20 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

На царинарнице:

У 1880 г. 18,979.73 дин. мање
„ 1881 „ 16,436.25 „ мање
„ 1882 „ 821.71 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци:

	На окр. казначејства	На царинарнице
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.40%	1.11%
„ 1881 „	0.32%	0.93%
„ 1882 „	0.21%	0.75%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	На окр. казначејства	На царинарнице
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.04	0.12
„ 1881 „	0.04	0.12
„ 1882 „	0.04	0.13

Државна добра и држ. привреда; управа фондова и окр. штедеонице.

Издато је:

	На држ. добра и држ. привреду	На управу фондова и окр. штедеонице
	ДИНАРА	
У 1880 г.	98,116.26	89,940.61
„ 1881 „	72,440.62	93,527.28
„ 1882 „	59,046.34	106,442.25

На држ. добра и држ. привреду потрошено је: у 1880 г. 286.58 дин. мање, него у 1879 (у којој је потрошено свега 98,402.84 дин.); — у 1881 г. 25,675.64 дин. мање, него 1880; — у 1882 г. 13,394.28 дин. мање. него у 1881.

На управу фондова и окр. штедеонице издато је: у 1880 г. 126.43 дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 89,814.18 дин.); — у 1881 г. 3,586.67 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 12,914.97 дин. више, него у 1881.

У ствари је потрошено:

На државна добра и држ. привреду:

У 1880 г. 2,716.48 дин. мање
„ 1881 „ 29,149.92 „ мање
„ 1882 „ 6,220.00 „ више
} него што се у буџету рачунало.

На управу фондова и окр. штедеонице:

У 1880 г. 1,121.69 дин. мање
„ 1881 „ 8,955.22 „ мање
„ 1882 „ 4,881.25 „ мање
} него што се у буџету рачунало.

Од целокупног расхода на редовне држ. потребе износе издатци:

	На држ. добра и држ. привреду	На управу фондова и окр. штедионице
У 1880 г.	0.54%	0.49%
„ 1881 „	0.31%	0.40%
„ 1882 „	0.19%	0.34%

На сваког становника Србије долази од издатка:

	На држ. добра и држ. привреду	На управу фондова и окр. штедионице
У 1880 г.	0.06	0.05
„ 1881 „	0.04	0.05
„ 1882 „	0.03	0.06

Земљоделско-шумарска школа, плата чиновника у министарству финанције и разне потребе.

Издато је:

	На земљ.-шум. школу	На плату чиновника у мин. финанције	На разне потребе
	Д И Н А Р А		
У 1880 г.	65,792.96	128,956.73	313,292.62
„ 1881 „	63,298.09	118,025.81	325,471.56
„ 1882 „	61,127.56	136,499.08	444,362.79

На земљоделску-шумарску школу потрошено је: у 1881 г. 2,494.87 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 2,170.53 дин. мање, него у 1881.

На плату чиновника у минист. финанције издато је: у 1880 г. 3159.57 дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 125,797.16 дин.); — у 1881 г. 10,930.92 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 18,473.27 више, него у 1881.

На разне потребе потрошено је: у 1880 г. 27,301.30 дин. више, него у 1879 (у којој је издато 285,991.32 дин.); — 1881 г. 12,179.94 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 11,880.23 дин. више, него у 1881.

У ствари је издато:

На земљод.-шум. школу.

У 1880 г.	18,046.78	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	22,068.15	„	мање	
„ 1882 „	7,031.94	„	мање	

На плату чиновницима у министарству финанције:

У 1880 г.	4,658.07	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	19,125.39	„	мање	
„ 1882 „	5,210.72	„	мање	

На разне потребе:

У 1880 г.	74,265.58	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	23,511.82	„	мање	
„ 1882 „	16,299.21	„	мање	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци:

	На земљ. шум. школу	На плату чиновника у мин. финанције	На разне потребе
	Д И Н А Р А		
У 1880 г.	0.36%	0.71%	1.72%
„ 1881 „	0.27%	0.51%	1.40%
„ 1882 „	0.20%	0.44%	1.43%

На сваког становника Србије долази од издатка:

	На земљ. шум. школу	На плату чиновника у мин. финанције	На разне потребе
	Д И Н А Р А		
У 1880	0.04	0.07	0.18
„ 1881	0.04	0.07	0.18
„ 1882	0.03	0.07	0.25

Расходи финанцијске струке у цело.

Расходи финанцијске струке у цело:

У 1880 г.	1881	1882
Д И Н А Р А		
969,827.31	961,599.93	1,115,574.39

Ови расходи износе у 1880 г. 126,508.79 дин. више, него у 1879 (у којој су износили свега 843,318.52 дин.); — у 1881 г. 8,227.38 дин. мање, него у 1880; — у 1882 г. 153,974.46 дин. више, него у 1881.

Расходи финанцијске струке износе у ствари:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	122,944.07 мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	121,316.73 мање	
„ 1882 „	34,176.03 мање	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе расходи финанцијске струке износе:

У 1880 г.	1881	1882
5.33%	4.14%	3.59%

На сваког становника Србије долази од расхода финанцијске струке:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.56	0.55	0.63

ђ) Војска и војна управа

На војску и војну управу потрошено је:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
7,242,734.23	8,726,145.88	8,792,313.34

Трошак на војску и војну управу износи: у 1880 г. 236,588.29 дин. више, него у 1879 (у којој је износио свега 7,006,145.94 дин.); — у 1881 г. 1,483,411.65 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 66,167.46 више, него у 1881.

У ствари на војску и војну управу потрошено је:

У 1880 и 1881 г. колико се и у буџету рачунало, а у 1882 г. 141,282.04 дин. мање, него што се у буџету рачунало (в. бр. 52. „Гласника“, стр. 143).

Од целокупног расхода на редовне државне потребе издатци на војску и војну управу износе:

У 1880 г.	1881	1882
39.85%	37.57	28.30%

На сваког становника Србије долази од издатака на војску и војну управу:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
4.16	4.98	4.94

е) Јавне грађевине. Подизање и одржавање јавних грађевина; канцеларијски и разни трошкови.

Потрошено је:

	На подизање и одржавање јавних грађевина	На канцелар. потребе и разне грађевинске набавке
	ДИНАРА	
У 1880 г.	496,625.96	16,728
„ 1881 „	1,221,702.10	19,813.60
„ 1882 „	1,549,797.29	40,000

На подизање и одржавање јавних грађевина издато је: у 1880 г. 159,992.36 дин. више, него у 1879 (у којој је издато свега 346.633.60 дин.); — у 1881 год. 725,076.14 дин. више, него у 1880; — у 1882 год. 328,095.19 дин. више, него у 1881.

На канцеларијске потребе и разне набавке потрошено је: у 1880 г. 1,802.16 дин. мање, него у 1879 (у којој је потрошено свега 18,530.16 дин.); — у 1881 г. 3,085.60 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 20,186.40 дин. више, него у 1881.

У ствари је издато:

На подизање и одржавање јавних грађевина:

	ДИНАРА	
У 1880 г.	3,374.04 мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	168,297.90 мање	
„ 1882 „	202.71 мање	

На канцел. потребе и разне набавке:

У 1880 г.
„ 1881 „ } колико се у буџету рачунало.
„ 1882 „

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци:

	На подизање и одржавање јавн. грађевина	На канцелар. потребе и разне набавке
У 1880 г.	2.73%	0.09%
„ 1881 „	5.26%	0.09%
„ 1882 „	4.99%	0.13%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	На подизање и одржавање јавних грађевина	На канцел. потребе и разне набавке
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.29	0.01
„ 1881 „	0.70	0.01
« 1882 „	0.87	0.02

Плата чиновника у министарству грађевине, инжињера и подинжињера окружних; додатци, дијурне и селидбени трошкови.

Издато је:

	На плату чиновника, инжињера и подинжињера	На додатке, дијурне и селидбене трошкове
	ДИНАРА	
У 1880 г.	199,637.35	49,565.80
„ 1881 „	284,606.61	69,163.41
„ 1882 „	414,391.75	118,038.70

На плату чиновника, инжињера и подинжињера издато је: у 1881 г. 84,969.26 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 129,785.14 дин. више, него у 1881.

Додатци, дијурне и селидбени трошкови износе: у 1881 г. 19,597.61 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 48,875.29 дин. више, него у 1881.

У ствари је издато:

На плату чиновника, инжињера и подинжињера:

У 1880 г.	49,609.03	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	122,141.87	„	мање	
„ 1882 „	199,428.75	„	мање	

На додатке, дијурне и селидбене трошкове:

У 1880 г.	434.20	дин.	мање	него што се у буџету рачунало.
„ 1881 „	836.59	„	мање	
„ 1882 „	1.961.30	„	мање	

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износи:

	Плата чиновника, инжињера и подинжињера	Додатци, дијурне и селидбени трошкови
У 1880	1.10%	0.27%
„ 1881	1.22%	0.30%
„ 1882	1.33%	0.38%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	На плату чиновника, инжињера и подинжињера	На додатке, дијурне и селидбене трошкове
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.11	0.03
„ 1881 „	0.16	0.04
„ 1882 „	0.23	0.07

Грађевински питомци и железничка школа.

Издато је:

	На грађевинске питомце	На железничку школу
	ДИНАРА	
У 1880 г.	24.000	—
„ 1881 „	30,000	—
„ 1882 „	40,000	15,000

На грађевинске питомце издато је: у 1881 г. 6,000 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 10,000 дин. више, него у 1881.

У ствари је издато на грађевинске питомце:

У 1880 г.
„ 1881 „ } колико се рачунало у буџету.
„ 1882 „

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе издатци:

	На грађев. питомце	На железн. школу
У 1880 г.	0.13%	—
„ 1881 „	0.13%	—
„ 1882 „	0.13%	0.05%

На сваког становника Србије долази од издатака:

	На грађев. питомце	На железн. школу
	ДИНАРА	
У 1880 г.	0.01	—
„ 1881 „	0.02	—
„ 1882 „	0.02	0.01

Целокупни издатак на јавне грађевине.

На јавне грађевине потрошено је у цело:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
786,557.11	1,625,285.72	2,177,227.74 .

Издатци ови износе: у 1880 г. 211,536.22 дин. више, него у 1879 г. (у којој је потрошено свега 575,020.89 дин.); — у 1881 г. 838,728.61 дин. више, него у 1880; — у 1882 г. 551,942.02 дин. више, него у 1881.

У ствари је на јавне грађевине потрошено:

ДИНАРА

У 1880 г. 53,417.27 мање
„ 1881 „ 291,276.36 мање } него што се у буџету рачунало.
„ 1882 „ 226,592.76 мање

Од целокупног расхода на редовне државне потребе издатци на јавне грађевине износе:

У 1880 г.	1881	1882
4.33%	7.00%	7.00%

На сваког становника Србије долази од издатака на на јавне грађевине:

У 1880 г.	1881	1882
ДИНАРА		
0.45	0.93	1.22

Преглед државних расхода на редовне државне потребе.

Државни расходи на редовне држ. потребе износе:

1) **Општи државни расходи**

а) **Уставни**

У 1880 г.	942.824.09	
„ 1881 „	984,862.90	
„ 1882 „	1,256,724.21	
За све три године	3,184,411.20	дин.

Од уставних расхода долази:

	За све три године	
На цивилну листу владаочеву .	2,397,133.23	дин.
„ народну скупштину . . .	388,024.79	„
„ државни савет	399,253.18	„
Свега	3,184,411.20	„

б) **Државни дуг**

У 1880 г.	—	
„ 1881 „	1,830,500	
„ 1882 „	7,409,937	
Скупа	7,409,937	дин.

Од издатака на државни дуг у 1881 и 1882 год. износе:

	За обе године	
Годишњина железничког зајма .	6,750,000	дин.
„ лутријског зајма . . .	1,812,500	„
„ руског зајма	677,937	„
Свега	9,240,436	дин.

в) **Управни расходи**

У 1880 г.	869,058.04
„ 1881 „	867,701.38
„ 1882 „	1,100,732.51
За све три године свега	2,837,491.93 дин.

Од управних расхода у 1880, 1881 и 1882 износе:

	За све три године
Чиновничке пензије, плате чиновника на расположају и издатци на издржавање из милости	1,612,627.36 дин.
Унапређење чиновника по класама, чиновничке периодске повишице, додатак председнику минист. савета	73,699.56 „
Непредвиђени редовни трошкови	197,063.72 „
Ванредни расходи	954,101.29
Свега	2,837,491.93 дин.
Општи државни расходи у цело износе за све три године	15,262.340.13 дин.

2) **Стручни државни расходи**

а) На правосуђе и гл. контролу:

У 1880 г.	1,679,207.18 дин.
„ 1881 „	1,680,865.12 „
„ 1882 „	1,758,047.41 „
За све три године свега	5,118,119.71 „

б) На просвету и црквену управу:

У 1880 г.	2,053,817.57 дин.
„ 1881 „	2,260,097.40 „
„ 1882 „	2,457,022.11 „
За све три године свега	6,770,937.08 „

в) На спољашње државне послове:

У 1880 г.	403,435.46 дин.
„ 1881 „	432,518.44 „
„ 1882 „	533,359.92 „
За све три године свега	1,369,313.82 дин.

г) На унутрашње државне послове:

У 1880 г.	3,223,058.03	дин.
„ 1881 „	3,853,989.22	„
„ 1882 „	4,467,105.98	„
За све три године свега	11,544,153.23	дин.

д) На потребе финанцијске струке.

У 1880 г.	969,827.31	дин.
„ 1881 „	961,599.93	„
„ 1882 „	1,115,574.39	„
За све три године свега	3,047,001.63	дин.

ђ) На војску и војну управу:

У 1880 г.	7,242,734.23	дин.
„ 1881 „	8,726,145.88	„
„ 1882 „	8,792,313.34	„
За све три године свега	24,761,193.45	дин.

е) На јавне грађевине:

У 1880 г.	786,557.11	дин.
„ 1881 „	1,625,285.72	„
„ 1882 „	2,177,227.74	„
За све три године свега	4,589,070.57	дин.

Стручни држ. расходи у цело за све три године 57,199.789.49 дин.

Расходи на редовне државне потребе:

У 1880, 1881 и 1882 г.:

	ДИНАРА
Општи држ. расходи за све три године	15,262,340.13
Стручни држ. расходи за све три године	57,199,789.49
Редовни државни расходи у цело	72,462,129.62

Расходи на редовне државне потребе:

У 1880 г.	18,170,519.02	дин.
„ 1881 „	23,223,565.99	„
„ 1882 „	31,068,044.61	„
За све три године свега	72,462,129.62	„

На редовне државне потребе потрошено је у цело:

У 1880 г. 1,372,111.71 дин. мање, него у 1879 (у којој су износили 19,542.630.73 дин.); — у 1881 г. 5,053,046.97 дин. више, него у 1880; — у 1882 год. 7,844,478.62 дин. више, него у 1881.

Од целокупног расхода на редовне државне потребе износе:

1) Општи државни расходи:

	У 1880 г.	1881	1882
а) Уставни	5.2 %	4.2 %	4 %
б) Државни дуг	—	8 %	23.8 %
в) Управни расходи	4.8 %	4 %	3.5 %

2) Стручни државни расходи:

а) На правосуђе и главну контролу	9.2 %	7.2 %	5.7 %
б) На просвету и црквр. управу	11.3 %	9.4 %	8 %
в) На спољашње државне послове	2.2 %	2. %	1.7 %
г) На унутр. држ. послове	17.7 %	16.6 %	14.4 %
д) На финанцијску управу	5.3 %	4 %	3.6 %
ђ) На војску и војну управу	40 %	37.6 %	28.3 %
е) На јавне грађевине	4.3 %	7 %	7 %
Свега	100.0	100.0	100.0

На сваког становника Србије долази од расхода на редовне држ. потребе:

1) Од општих државних расхода:

	У 1880 г.	1881	1882
	ДИНАРА		
а) Уставних	0.55	0.57	0.71
б) Државног дуга	—	1.04	4.17
в) Управних	0.50	0.49	0.62

2) Од стручних државних расхода:

а) На правосуђе и гл. контролу	1.00	0.96	1.00
б) На просвету и црквену управу	1.18	1.29	1.38
в) На спољашње држ. послове	0.23	0.25	0.30
г) На унутрашње државне послове	1.86	2.20	2.51
д) На финанц. управу	0.56	0.55	0.63
ђ) На војску и војну управу	4.19	4.98	4.94
е) На јавне грађевине	0.45	0.93	1.22
Од целокупног расхода на редовне држ. потребе	10.52	13.26	17.18

Б. Ванредне државне потребе.

На ванредне државне потребе потрошено је:

У 1881 г.	ДИНАРА
На отплату народног зајма од 1876 г.	101,462.05
Интерес на овај зајам	203,311.90
Повраћај зајма од 1876 ратним страдалцима са интересом	56,114.68
На исплату реквизиција.	669,817.43

На помоћ ратним страдалцима. . .	157,586.15
„ интерес и отплату руског зајма .	848,895.39
„ исплату ратних набавака са стране.	175,000.00
За ковање нових златних, сребрних и бакрених новаца	4,557,714.29
На исхрану досељеника из Турске и других покрајина.	10,955.50
Издатци мимо буџет и штета на новцима.	487,595.41
Свега . .	7,268,452.80

У 1881 г.	ДИНАРА
На отплату народног зајма од 1876 г.	292,681.64
„ интерес на овај зајам	1,585,707.31
„ повраћај зајма од 1876 г. ратним страдалцима са интересом	924.00
„ исплату реквизиција и ратних набавака у земљи.	142,216.28
„ помоћ ратним страдалцима. . .	100.00
„ израду државних обвезница и на издатке мимо буџет.	530,599.81
„ ванредни кредит за судије. . .	61,952.54
Свега . .	2,614,181.58

У 1882 г.	ДИНАРА
На отплату народн. зајма од 1876 г.	4,344,310.43
„ интерес на овај зајам	450,835.48
„ исплату реквизиција.	707,663.05
За сковане нове златне, сребрне и бакрене новце	8,040,000.00
На издатке мимо буџет и штета на новцима.	963,579.12
Свега . .	14,506,397.08

Од целокупног расхода на ванредне државне потребе износи:

	У 1880 г.	1881	1882
Отплате народног зајма од 1876 г.	2.2 %	11.2 %	29.9 %
Интерес на овај зајам	2.8 %	60.7 %	3.1 %
Исплата реквизиције	9.2 %	5.4	4.9 %
Отплата руск. зајма и интерес на овај зајам	11.7 %	—	—
Исплата ратних набавака са стране	2.4 %	—	—
Издатак за сковане нове златне сребрне и бакрене новце	62.7 %	—	55.4
Помоћ ратним страдалцима	2.2 %	22.6	6.7
Издатак на разне ванред. потребе државне	6.8 %		
Скупа	100.0	100.0	100.0

На сваког становника Србије долази од расхода на ванредне државне потребе, а на име од:

	У 1880	1881	1882
	ДИНАРА		
Отплате народног зајма	0.09	0.20	2.45
Интереси на овај зајам	0.12	0.90	0.25
Исплата реквизиције	0.38	0.10	0.40

Отплата руског зајма и интереса на овај зајам	0.49	—	—
Исплата ратних набавака са стране	0.10	—	—
Издатака на сковане нове златне, сребрне и бакрене новце	2.64	—	4.52
Помоћ ратним страдалцима	0.09	0.28	0.54
Издатака на разне ванредне потребе државне	0.29		
Од целокупног расхода на ванред. држ. потребе	4.20	1.48	8.16

Преглед расхода на ванредне државне потребе за 1880, 1881 и 1882.

За све три ове године издато је:

	ДИНАРА
На отплату народног зајма од 1876.	4,738,463.12
„ интерес на овај зајам . . .	2,239,854.69
„ повраћај зајма ратним страдалцима	57,038.68
„ исплату реквизиције	1,519,696.76
„ помоћ ратним страдалцима. . .	157,686.15
„ отплату руског зајма и (само за	218,591.33
„ интерес на руски зајам 1880)	630,304.06
„ исплату ратних набавака са стране	175,000.00
За сковане нове златне, сребрне и бакрене новце	12,597,714.29
На разне ванредне потребе . . .	2,054,682.38
Свега . . .	24,389,031.46

Преглед расхода на редовне, и расхода на ванредне потребе државне.

По свршеним државним рачунима за 1880, 1881 и 1882 г. износе:

	Расходи на редовне потребе	Расходи на ванредне потребе
	ДИНАРА	
У 1880 г.	18,170,519.02	7,268,452.80
„ 1881 „	23,223,565.99	2,614,181.58
„ 1882 „	31,068,044.61	14,506,397.08
Скупа	72,462,129.62	24,389,031.46

Расходи на редовне и расходи на ванредне потребе државне за све три ове године износе у цело:

У 1880 г.	25,438,971.82	дин.
„ 1881 „	25,837,747.57	„
„ 1882 „	45,574,441.69	„
За све три године скупа	96,851,161.08	дин.

Од целокупног трогодишњег расхода на редовне државне потребе износе:

1) Општи државни расходи:

а) Уставни расходи	4.4 %
б) Државни дуг	12.8 %
в) Управни расходи	3.9 %

2) Стручни држ. расходи:

а) Правосуђе и гл. кочтрола .	7.1 %
б) Просвета и црквн. управа. .	9.3 %
в) Спољашњи држ. послови. .	1.9 %
г) Унутрашњи држ. послови. .	15.9 %
д) Финанцијска струка . . .	4.2 %
ђ) Војска и војна управа . .	34.2 %
е) Јавне грађевине	6.3 %
Свега. . .	100.0

Од целокупног трогодишњег расхода на ванредне државне потребе износи:

Отплата народног зајма од 1876 г.	19.4 %
Интерес на овај зајам	9.2 %
Повраћај зајма ратним страдалцима.	0.2 %
Исплата реквизиције.	6.2 %
Помоћ ратним страдалцима. . . .	0.7 %
Отплата руског зајма	0.9 %
Интерес на руски зајам.	2.6 %
Исплата разних набавака са стране .	0.7 %
Трошак на ковање нових златника сребрних и бакрених новаца	51.7 %
Други издатци на ванр. потребе . .	8.4 %
	100.0

Од целокупне количине расхода на редовне и расхода на ванредне потребе државне, која за све три године износи 96,851,161.08, износе такође за све три године:

Расходи на редовне држ. потребе	74.92 %
Расходи на ванредне држ. потребе	25.08 %
Скупа	100.00

На сваког становника Србије долази од расхода на ванредне државне потребе, а на име од:

	За све три године ДИНАРА
Отплате народног зајма.	2.74
Интереса на овај зајам.	1.28
Исплате реквизиције.	0.86
Помоћи ратним страдалцима . . .	0.09
Отплате руског зајма и интереса на овај зајам (само за 1880 г.) .	0.48
Исплате ратних набавака са стране.	0.10

Издатка за сковане нове златне, сребрне и бакрене новце . .	7.19
Издатка на разне ванр. потребе . .	1.17
Од целокупног расхода на ванредне државне потребе . .	13.91

Од целокупне количине расхода на редовне и ванредне потребе државне долази на сваког становника од расхода:

	ДИНАРА
На редовне потребе државне. . . .	41.37
На ванредне потребе државне. . . .	13.91
У цело. . . .	55.28

Упоредни преглед државних прихода и расхода у 1880, 1881 и 1882.

По свршеним државним рачунима за 1880, 1881 и 1882 г. износе:

Године		Државни Приходи	Државни Расходи
		ДИНАРА	
1880	Редовни	17,180,112.36	18,170,519.02
	Ванредни	8,869,066.96	7,268,452.80
	Скупа	26,049,179.32	25,438,971.82
1881	Редовни	21,537,484.21	23,223,565.99
	Ванредни	8,247,628.78	2,614,181.58
	Скупа	29,785,112.99	25,837,747.57
1882	Редовни	23,258,169.10	31,068,044.61
	Ванредни	21,051,779.79	14,506,397.08
	Скупа	44,309.948.89	45,574,441.91

За све три године износе у цело:

	Државни Приходи	Државни Расходи
	ДИНАРА	
Редовни	61,975,765.67	72,462,129.62
Ванредни	38,168,475.53	24.389,031.46
Скупа	100,144,241.20	96.851,161.08

У рачун прихода ушли су и зајмови којима се држава терети, и који припадају пасиви; а на име а) лутријски зајам и зајам на залогу лутријских обвезница који износе у цело (за 1881 и 1882 г.) 15,737,654 дин.; — б) народни зајам од 1876 год., којег је у течају 1880, 1881 и 1882 г. примљено свега 696,722.92 дин. Урачунају ли се ови зајмови у државни дуг, ком у ствари и припадају, онда се количина прихода за 1880, 1881 и 1882 г. смањује у онолико, у колико је тим зајмовима у течају тих година државни дуг повећан. Т. ј. државни дуг повећан је у 1880, 1881 и 1882

	са 15,737,654.00	дин. лутријск. зајма
и са	696,722.92	„ народног зајма
У цело са	16,434,376.92	„

Као што ових 16,434,376.92 дин. у ствари дуг сачињавају, они само привидно улазе у рачун прихода, и морају изостати кад је реч о правим приходима, тако да се количина ових за 1880, 1881 и 1882 год. своди на (100,144,241.20 — 16,434,376.92 =) 83,709,864.23 дин.

Упоредимо ли праве приходе са расходима у 1880, 1881 и 1882 г., онда добијамо овај преглед:

За све три ове године износе у ствари:

Државни приходи	83,709,864.28	дин.
Државни расходи	96,851,161.08	„
Дефицит	13,141,296.80	„

За оцену трајног финанцијског стања важно је особито поређење редовних прихода и расхода. А по свршеним државним рачунима за 1880, 1881 и 1882 г. било је редовних државних:

	Прихода	Расхода
	ДИНАРА	
У 1880 г.	17,180,112.36	18,170,519.02
„ 1881 „	21,537,484.21	23,223,565.99
„ 1882 „	23,258,169.10	31,068,044.61
За све три године	61,975,765.67	72,462,129.62

По овоме редовни расходи износе више, него редовни приходи:

У 1880 г.	990,406.66	дин.
„ 1881 „	1,686,081.78	„
„ 1882 „	7,809,875.51	„
За све три године	10,486,363.95	„

За измирење ове разлике између редовних прихода и расхода, или овог дефицита, служило се приходима из ванредних извора који су узакоњени за одужење држ. дуга, па и зајмовима, домаћим и страним. А колико је из ових извора и од ових зајмова употребљено на изравнање поменуте разлике између редовних прихода и расхода, толико се мање могло употребити на одуживање и смањивање државних дугова; па онда колико је од самих зајмова потрошено на измиривање дефицита, толико је још и повећана количина државних дугова, као што ћемо то ниже видети.

III.

Државни дуг.

По „извештају министра финанције народној скупштини за годину 1883“ изведеном „из књига управе народног зајма,“ државни дуг износио је 1 новембра 1880 г.

1) У Србији:

	ДИНАРА
Српски народни зајам од 1876 г.	9,330,622
Интерес на овај зајам	3,682,263
Добровољни зајам	1,806,498
Интерес на овај зајам	248,561
Реквизиције и куповина на почек	8,444,741
Дуг за ратне набавке	1.230,000
Свега	24,742,685

2) У Русији:

Српски ратни зајам у Русији . .	6,815,000
Годишњина овог зајма за 1880 .	545,280
Свега	7,361,280

Које у Србији, које у Русији, држава је, дакле, дуговала **1 нов. 1880 г.** у цело: 32,103,965.

Од терета овог дуга падало је на сваког становника Србије: по **18.59 дин.**

У течају 1880, 1881 и 1882 г. отплаћено је:

	ДИНАРА
Народног зајма од 1876 г. (расписаног и добровољног)	4,795,501.80
Интереса на овај зајам	2,239,854.69
Реквизиција	1,519,696.76
Дуга за ратне набавке	175,000.00
Свега	8,730,053.25

У оволико би био смањен унутрашњи државни дуг, те би на крају 1882 г. износио ош (24,742,685 — 8,730,053.25 дин. =) 16,012,631.7

На име интереса и отплате српског зајма у Русији плаћено је у течају 1880, 1881 и 1882 год. 1,526,832.39

У толико је и терет спољашњег државног дуга смањен.

Али је у 1881 г. спољашњи дуг Србије приновљен педесето годишњим железничким и лутријским зајмом. Зајам овај терети Србију сваке године са 7,050,000 дин. а за 50 година са 352,500,000

На одужење овог дуга плаћено је у 1881 и 1882 г.

Годишњине железн. зајма . . .	6,750,000 дин.
Годишњина лутријск. зајма . . .	1,812,500 „
Свега	8,562,500 „

У толико би педесето-годишњи терет железничког и лутријског зајма за 1881 и 1882 г. био смањен, те би на крају 1882 год. износио 343,937,500 дин.

У државним рачунима за 1881 и 1882 г. нису изложене и даље појединости државног дуга; али, по „извештају министра финанције народној скупштини за 1883 год.", било би до 26 априла 1884 г. исплаћено:

а) 6,802,778 дин. од главнине народног (расписаног и добровољног) зајма, која је 1 новембра 1880 износила 11,137,120 дин.

б) 3,044,726 дин. интереса на овај зајам, а интерес тај износио је 1 новем. 1880 г. 3,930,824 дин.

в) 1,283,013 дин. реквизиција и куповине на почек, за што се 1 нов. 1880 г. дуговало 3,930,824 дин.

г) 125,342 дин. дуга за ратне набавке, који је 1 новембра 1880 износио 1,230,000 дин.

д) 1,328,087.13 дин. од главнине руског зајма, која је 1 нов. 1880 г. износила 6,816,000 дин.

Уз ово су исплаћени још и интереси на руски зајам који су се од априла 1884 г. имали да плате.

ђ) 15,612,500 дин. на име годишњина педесетогодишњег железничког и лутријског зајма за 1881, 1882 и 1883 год.

После ових исплата државни дуг Србије износио би у априлу 1884 г.

1) Унутрашњи:

Народни (расписани и добровољни) зајам од 1876 г.	4,334,341 дин.
Интерес на овај зајам	886,098 „
Реквизиције	7,161,728 „
Ратне набавке.	1,104,657 „
Свега. . .	13,486.824 „
У рачун унутрашњег дуга улазе још и:	
а) „Привремене позајмице“ за покривање дефицита, позајмице: „из лутријског зајма, зајма на француску 5% ренту, и зајма од монопола соли“; даље, „из разних депозита, из оружног фонда, од српске кредитне банке и од народне банке.“ Позајмице ове износе у цело.	9,288,125 дин.
б) Позајмице за изравнање дефицита по разним „буџетским партијама“	7,245,660 „
По овоме целокупни унутрашњи дуг Србије износи 26 априла 1884 г.	30,020,609 „

2) Спољашњи дуг:

	ДИНАРА
Руски зајам	5,487,912.87
Педесетогодишњи железнички и лутријски зајам	336,887,500.00
Свега . .	342.375,412.87

А и унутрашњи и спољашњи државни дуг Србије износио је у априлу 1884 г. у цело 372,396,021.87

Исплатама које су напред изложене, унутрашњи државни дуг Србије смањен је од 1 нов. 1880 до 26 апр.

1884 г. са 11,255,861 дин. Али, „привременим позајмицама“ које су узете за покривање дефицита увећан је дуг тај са 16,533,785 дин. Тако је унутрашњи држ. дуг наш од 1 нов. 1880 год. до 26 апр. 1884 г. у ствари повећан са 5,277,924 дин.

Од спољашњег државног дуга руски зајам смањен је од 1 нов. 1880 г. до 26 апр. 1884 г. са 1,328,087,13 дин. Али је дуг тај повећан педесетогодишњим железничким и лутријским зајмом, који износи 352,500,000 дин. Исплатом годишњина за 1881, 1882 и 1883 г. зајам овај смањен је са 15,612.500 дин., те је 26 апр. 1884 г. износио 336,887,500 дин.

У главноме државни дуг Србије, који је 1 новембра 1880 г. износио:

У земљи	24,742,685	дин.
„ Русији	6,816,000	„
Свега	31,558,685	„

нарастао је до 26 апр. 1884 г.:

У земљи до	30,020,609	дин.
На страни до	342,375,412.37	„
У цело до	372,396,021.87	„

Од терета овог дуга пада (у 1884 г.) на сваког становника Србије по **206.73 дин.**

Тако је терет државног дуга у 1884 год. 11 пута већи, него што је био у 1880 г., кад је на сваког становника Србије падало од терета тог дуга само по 18.59 динара.

Будућност носи резултате по којима ће се моћи оценити, да ли је, и у којој мери, данашњи државни дуг Србије производан, па према томе, да ли су оправдане и жртве, којих ће он стати нас и наше потомство.

КАКО СУ СЕ ШИРИЛЕ МЕЂЕ СРПСКОЈ ДРЖАВИ

ЗА ВЛАДЕ СТЕВАНА ДУШАНА,

И ОБЛАСТИ ЊЕГОВЕ ЦАРЕВИНЕ.

Наши и стари историчари слажу се тврдећи: да је време Душанове владавине сјајна епоха у повесници нашега народа. Предањем и практиком освећени обичаји и владалачке наредбе јавише се тада у зборнику закона, да одреде односе грађанском животу и основе мирном развитку. Све реформе унутарње и спољне беху јасна слика државног препороћаја. Оснивањем патријаршије Србија је стекла стожер духовног живота, а прогласом царства ступила у коло првих јевропских држава. Као феудно чедо средњега века, она истина ни онда не могаше да раскине ланце, што гомилу везиваху за земљу, али се и поред тога њено друштвено стање у многоме разликовало од бедног живота остале Јевропе. Кроз простране области српскога царства промицаху трговци са разних страна, утичући на размену народне производње и своје робе, што развија укус и увећава и онако големе приходе државној благајни. Рударство је полагано и неосетно изазивало покушаје у рађевини, а грађевинарство и писменост утркиваху се, да оставе што светлије доказе о својем времену.

Колико је сâм Душан државничким ауторитетом и радом утицао на полет земље, лепо слика један наш извор

ондашњег времена (1); а успехе у спољној политици могу да прикажу и простране границе његовога царства, које ће за дуго остати идеална тежња српскоме народу.

Баш томе колико деликатном толико тешком питању поклањам пажње у врстама што иду. Тешком, велим, с тога, што су извори који о томе говоре нејасни и некритични и у погледу географије и хронологије. Колико могу помоћи комбинација ових доказа и употреба других података из времена пре и после владавине Душанове, видеће се из овог кратког задатка.

Ради бољег прегледа делим посао на пет одсека. Први део обухвата границе Душанове царевине на југу, други на истоку, трећи на северу, и четврти на западу Србије. Пети и последњи биће намењен општем обележавању свих претходних делова.

I Границе Душанове царевине на југу. (*)

Постојано ширење српских граница на југу отпочео је краљ Милутин. Он је језгру српских земаља приљубио простране покрајине Маћедоније до Солунске равни, епирске границе и поречине Местине (2) и приморао грчког цара Андроника старијег не само да га призна за господара освојених земаља, но да му у знак дружбе и пријатељства пружи и руку младе кћери Симониде.

Милутин је оставио неокрњен овај прираштај у наслеђе сину Стевану; али унутарње буне и преврати, што ускоро настадоше у византијском царству, а у које се и Срби умешаше, учинили су, те ове покрајине беху спорно земљиште између Срба и Грка све до Душана. У боју,

(1) Гласник књ. V п. р. 220; Гласник XXXV „Цар Урош и Краљ Вукашин" Чед. Мијатовића.

(2) Данило, Жив. Краљ. и арх. стр. 13.

(*) У „Братству" књ. I. стр. 109. овај део старих српских граница обогаћен је пространијим белешкама писца.

који се беше изродио између старијег и млађег Андроника око престола (1321 и 1328) српска војска под управом Хреље Охмућевића беше под Серезом у намери да помогне старијем Андронику против млађег ([1]), кад одељења последњег продираху већ прехо Охрида пленећи Србију ([2]). Докле су Грци допрли том приликом и после, кад се је Андроник млађи утврдио на престолу и у договору са бугарским царем Михаилом Србији рат огласио, могу да покажу наши извори. Архијепископ Динило вели да је Дечански, пошто је потукао Бугаре на Каменчи, повратио од Грка Велез, Просек, Штип, Црешње, Добрун ([3]), пределе средњега Вардара а већином на десној обали.

Не бих рекао да је краљ Дечански том приликом повратио и Прилип ([4]), јер иначе Душан не би имао узрока да освојени град по ново заузима, као што ћемо доцније видети.

На левој обали Вардара освојено земљиште такође није могло остати неокрњено. Ако узмемо, да су главни сукоби између савезне војске Стеванове и старијег Андроника против млађег, најпре поникли у сереској и солунској области и одатле се бојно поље пренело на запад, и ако томе додамо уверавање Данилово, да је Душан првих година морао освојити и град Струмицу, — онда би смо овако приближно тачно могли одредити границу на крају владавине Стевана Дечанског. Она је промицала водомеђом Брегалнице и Струме, силазила на вардарску клисуру испод града Просека, савијала око покрајине Морихова, остављала западно Битољску котлину и Прилип и пружала

([1]) Вила год. IV бр. 10—13.

([2]) Hahn, Alb. Stud. стр. 316; K. Jireček Dejiny Bulh. стр. 251.

([3]) Жив. краљ. и арх. 197.

([4]) „Вила" г. IV стр. 281.

се преко Бабуне и водомеђе Црне и Треске до Шариног погорја у поречини Црнога Дрима.

Као што се види, Србија није могла под владавином Дечанскога да очува све поседе на југу, које јој краљ Милутин беше присвојио.

Али ова граница беше привремена. После 1331 седео је на престолу човек, коме је намењено било да веома рашири границе српске. Томе су у многоме узрок и сами догађаји у грчкоме царству. Грађанским ратовима окужена Византија није могла да залечи ране, које задаваху деловима царевине упадаји и освајања разних народа. На југу Турци и Каталонци, морски пљачкаши час савезници а час противници њезини, на западу и југо-западу у Тесалији, Епиру, Арбанији и Јелади права народна буна против туђинаца, Талијана и Француза, па и против слабе заштите законитих (грчких) господара. (1)

Овим метежем, што ломи снагу једне већ скоро пропале државе, умео је да се користи Душан. Сувременик вели да је „**въ три лѣта кралѣвьства своѥго**“ придружио држави својој многе области грчког царства, као Охрид, Прилип, у коме „**въздиже себѣ дворь царьскыи въ прѣбываніе**“, Костур, Струмицу, Хлерин, Железнац, Водену, Чамрен, дошао пред Солун и тако га притеснио, да је Андроник морао по што по то да склопи мир, одрекавши се поменутих градова и области“ (2).

Већина наших и страних историчара мисли: да је Душан у то време освојио и пределе до пролаза Трихерског. Ово извођење има извора у Рајићу а оснива се не на чистој употреби Данилових података, како он уверава, но на комбиновању тога биографа са царским родословом. Ја ћу на

(1) Dejiny nar. Bulh. Jireček стр. 259, 260.

(2) Жив. краљ. и арх. стр. 223—227.

другом месту покушати да докажем, да је такво извођење погрешно; а овде задржавам право да свернем пажњу на карту, која ће нам најбоље објаснити: да су ратови Душанови првих година вођени у жељи да се Србији поврате на југу земље, које Дечанскоме беше Андроник преотео. На име, градови, што их Данило или његов настављач помињу, и данас су очували старе називе, захватајући југозападну Маћедонију, којом је и краљ Милутин управљао.

Без сумње у ово прво време освајања пада и безимена хрисовуља којој је пок. Даничић одредио време између 1333—1336. Она својом садржином обележава метохе области Црне, Охридског и Преспањског језера, (1) те с тога може да послужи као други аргуменат из првог времена Душанових освајања по западној Маћедонији и источној Арбанији.

По уверавању Данилову и град Водену ваљало би рачунати у област српске краљевине одмах после првог похода, да се тиме не противе догађаји, што се развијаху на југу Србије. Године 1341, 17 јула умр'о је Андроник млађи, оставивши бригу око васпитавања и чувања младолетног сина Јована жени Ани и дворoуправнику Кантакузену. Кантакузен је гледао да се дочепа престола и с тога је настала дуга борба између њега и царице Ане. Душан је умео да се користи овом задевицом. Док је Кантакузен потиснут војском царице Ане и њезиног војсковође Апохавка узмицао из Тракије и југоисточне Маћедоније српској граници, дотле је српска војска 1342 већ опсађивала Водену (2). Душан је и пре могао продрети до зидова тога града и не успевши повући се назад, очекујући згоду да њиме овлада.

---

(1) Гласник XI стр. 130.
(2) Гласник XIII. стр. 308.

Из преговора, који је Кантакузен водио са Душаном у Скопљу 1342 у жељи савеза и да се попне на византијски престо, најбоље се види, на које је земље на источној страни Вардара полагао право Душан, као на покрајине, које су некада припадале српској круновини. Он тражи од Кантакузена да му преда у накнаду за помоћ у рату све градове од Христопоља (Кавале) до његове границе([1]), а то су такође предели, којима је краљ Милутин управљао.

Није могућно веровати да је онај други ублажени услов, по коме би Душан тражио проширење земљишта само до Солуна или боље до Водене, потекао од самога Душана. Његова је војска већ поодавно крстарила по могленској крајини; и у ово време кад му се баца у милост и немилост један од доцнијих царева, он је пре могао да премишља на нове добити, но да осигурава формално право већ стеченим земљама. То тврди и даљи ток преговора, који је веома отежао баш услед захтева са грчке стране, да Срби задрже само земље, које су им биле у рукама. Па и ненадни случај са Хрељом Охмућевићем, који себе и одметнуте градове стави под заштиту српског краља у тренутку већ свршеног преговора, јасан је доказ широких захтева и самосталних назора Душанових. По свршеном закључку уговора, који није могао бити по вољи Кантакузену, Душанова владавина на истоку помакла се нешто ближе старим границама на горњој и средњој Мести, обухвативши струмску област са градовима Мелником на истоку и Струмицом на западу, а на југу са природном границом, коју планине обележавају.

([1]) Гласник XIII стр. 308.

Само под тим условима могла се кренути спомоћна српска војска на крају лета у два правца — сереској крајини и Водени (1). Прво одељење није могло ништа да уради због болести, која га је сатирала, а друго беше срећно да освоји Водену (2).

По свој прилици та недаћа и суревњивост Кантакузенова према освајањима Душановим учинише, те с дана у дан све слабији бејаше њихов савез. Кантакузен није више бирао средства којима ће нахудити Душану, а Душан је опет и поред тога све успешније напредовао. После дугих ратова у серској области, коју ни Турци нови савезници Кантакузенови не могаху да одрже, ова покрајина и Драма дођу под власт српског краља у Октобру 1345 (3). После освојене Маћедоније Душан је могао, покоривши и неколике земље на западу, прозвати се „царем Срба, Бугара, Грка, Арбанаса и т. д.“, јер освојења на југу беху стекла одређене границе.

Али опет за то не треба мислити да су престали сви даљи изгледи за ратовање и ширење земље. Проглас српскога царства био је одсудни глас моћнога суседа, који претијаше опстанку ромејској држави, био на управи Кантакузен или Палеолог. Политика је могла по каткад да приближи противне елементе, али не да их здружи и помири. На истоку нове српске границе, на водомеђи притока Месте и Марице, а на родопским горама, што се Јегејском мору пружају, беху земље Момчилове, који у Ксантији имаше престоницу. Чудновато је и загонетно да овај Кантакузенов човек устаје против својега патрона баш у оно време, кад се Душанова војска прихватила Ми-

(1) Гласник XIII стр. 320.

(2) Гласник XIII стр. 321.

(3) Мелаковић, Повесница срп. народа, II стр. 38—46. — Т. Флор. Јож. Слав. и Виз. II. 98—103.

лутинових граница на истоку. Кантакузену је испало за руком да победи Момчила, али му турска сила не поможе да спречи Душанову војску да не продре до средње Марице (и ако је једном и потукла) нити му могоше осигурати владавину у престоници над Боспором од Душановог моћног утицаја ([1]).

Колико се може видети из овог кратког прегледа, Душанова освајања на југу беху вођена у двојакој цели: да се Србији поврате земље, које јој краљ Милутин беше присвојио, а Дечански изгубио; и да се на рачун размирица, што се јавише у грчкоме царству, придобије што шири обим и самосталнији политички положај.

Пред смрт Душанову далеке границе његовог царства почињаху на југо-западу од пролаза Трихерског, одатле прелажаху на јегејско приморје и солунски залив до утока Бистрице, па онда промицаху последњим брђанским косама око солунске равни пуштајући се планинским низовима што теку кроз полуострво Халкидик до светогорске превлаке у залив Јеришки, Рендински, Кавалски, Лагос и Буру, одакле опет настајаху Јужне Родопе, водомеђе Арди и притокама Јегејског мора.

Овај големи простор јужних граница заузимао је и тада, као и данас разне покрајине. Кад будем обележавао земљиште Душанове царевине на западу, мислим том приликом да проговорим и о комаду између Бистрице и пролаза Трихерског. Сад остаје да неколике поменем о оним областима, што су захватале чисто јужну страну Душанове државе. Али како је неопходно потребно, ради

([1]) Dejiny. Bulh nar. стр. 263—269. — Т. Флор. Юж. Слав. и Виз. II стр. 195—199.

лакшег прегледа географске целине да се узму у обзир и неколики предели на југо-зап. то ће и о њима бити помена у прегледној садржини.

Јужна чест Тесалије до Саламбрије (Пенеја) беше под владавином Грка саставни део јеладске теме, којој ваља придати и острво Евбеју. Северна половина припадала је теми солунској, која се пружала до водомеђе Струме и Месте (1). Ову је тему делио Вардар на две половине западну и источну. У западној беху области: Грчка Влашка, Костурска, Могленска (Емитеја), Верија (Ботија); у источној серска, струмска (Мигдонија) и полуострво Халкидик (2).

Струмина водомеђа била је граница теми солунској и маћедонској, која се последња пружала далеко преко Марицо. У маћедонској теми, што беше под Србима ваља разликовати области Драме, Морхе и Меропске крајине на средњој и горњој Мести, између средњих Родопа и водомеђе Струмине (3).

Ова обласна подела у главном остала је и под Србима, а генералне називе солунске и маћедонске теме заменило је још оштрије име „романска“ или „грчка“ земља. О томе можемо наћи потврде и у хрисовуљи хиландарској од 1348, којом Душан даде Хиландару многе земље у пространој својој држави, разликујући прилоге по чисто српској земљи од оних присвојених у „Романији“ (4). Под тим именом и царски родослов помиње маћедонску и солунску тему (5).

---

(1) Rambaud, L'empire grec, стр. 190.

(2) Kiepert, Alte Geographie 309—319. — Гласник XIV стр. 235—241.

(3) Šafarik, Sebrane spi. i I 236, III стр. 75. — Con. Jireček, Die Heerstrasse v. Bel. nach Const. 97 стр.

(4) Pamiatký стр. 101, 102. — Гласник IV 249 стр.

(5) Истор. срп. нар. стр. 77. — Rad knj. II. 78.

Ослањајући се на тај извор и грчке писце, Мајков а с њим и Рачки тврде, да је Тесалијом (у данашњем смислу) и Касторијом управљао велики жупан Никола ([1]). Епирска хроника зна за Прељуба ћесара ([2]). Да је та личност одиста управљала не пориче ни родослов. Ова несугласица међу изворима и у тексту није погрешна. Као год што Вук Бранковић, Оливер и други мењаху према потреби државној покрајине којима управљаху, тако је и место жупана Николе, (којега ћемо наћи још и на другом једном месту доцније) могао заузети Прељуб, а после овога Синиша.

Веријом је заповедао превртљиви Хлапен, Драмом иЕром Воихна и Богдан, а Морхом и Меропском крајином браћа Мрњачевићи, од којих се нарочито за Угљешу зна, као за заповедника међу Родопама ([3]).

Осем ових било је и других мањих заповедника на појединим тачкама. Близу Сереза у околини менакејске обители била је баштина царице Јелене и њене кћери „превисоке краљевне“ ([4]). Над Амфипољем управљао је Брајан, а на другим местима Ман. Ливерија, Андроник Кантакузен и др. од којих понеки, као Томислав и Вук често проневераваху своју војничку дужност и част.

I. Границе Душанове царевине на истоку. ([5])

Да бих што поузданије одговорио на ово друго питање о границама Душанове царевине на истоку, мислим да не ће бити без интереса, ако Јиречеково обележавање бугарских граница на западу тога времена, узмем као прве

([1]) Гласник XIV стр. 235.

([2]) Гласник IV стр. 248.

([3]) Гласник IX стр. 32—43.

([4]) Т. Флор. Юж. Слав. и Виз. II стр. 187, 113.

([5]) У бр. 215 и 216, «Видела» од 1885. изнесени су детаљнији податци у обележају овог дела старих српских граница.

податке, што нам их може да пружи историја суседне земље, и те доказе усвојим или исправим у смислу извора наших и страних, који су ми на руци.

Јиречек уверава у својој историји: да су Бугари од XIII века па до турске навале, господарили целом поречином Тимока и градом Сврљигом; да је пролаз куновички делио Србију од Бугарске, српски био Ниш, бугарски Пирот; да је даље граница промицала Сухом Планином и с ње прелазила на Снегопоље око Трна, па онда правце Струми и Струмом тако, да су Срби били у Велбужду (Костендилу), Бугари у Стобу (1).

У другој књизи, коју је на годину дана доцније штампао, овако обележава Јиречек српску и бугарску међу XIV века: „Граница између Срба и Бугара у XIV веку беше на Куновици између Ниша и Пирота (Ниш је по свој прилици постао српски после битке код Велбужда): на северо-западу код Липовца на Озрену, и Бована близу Алексинца. Градићи Сврљиг и Соколац беху тада у бугарској области (2).

Овај други додатак ваља сматрати као измену и допуну границе српско-бугарске у бугарској историји XIII до XV века. Бар нас на то упућује ауктор наводом 89, тврдећи да му је разлог основан на подацима Константина Философа.

Рекао бих да ово Јиречеково обележавање српско-бугарске границе није поуздано, и с тога ћу покушати прво да покажем, како се оно не слаже са другим његовим наводима, које је овде онде случајно поменуо у овим двема својим књигама, а за тим ћу подацима са стране притврдити, у колико је могућно, своје назоре.

---

(1) Dejiny lulh. nar. стр. 334.

(2) Die Heerstrasse 107.

Јиречек узима Струму за границу једне и друге државе а с тим се не слаже ово у његовој историји:

1. Обележавајући голем обим Душанове царевине уважени писац вели: „да се српска граница на ј. и. пружала у то време до пролаза Христопољских, што вóде из Тракије у Маћедонију“ (¹), а то је на источним притокама реке Месте. Да је тако тврди:

а. Што је близу Драме био ћесар Воихна (²); и

б. Што је по његовом мишљењу и Серезом управљао деспот Јован Угљеша, и у тај град дошао са пратњом цариградски патријарх Калист, да са Душановом удовицом Јелисаветом преговара о савезу Грчке и Србије, па се ту разболео и преминуо.

2. Говорећи о поразу српске војске под Вукашином на Марици 1371 каже, како се српска војска кретала у два правца Црномену: из Сера преко Родопе, и из северне Србије преко Констанције пловдивском пределу (³).

Ако се узме да је Струма одиста била граница на ј. и. онда се то никако не може да сложи са овим наводима. Јер по самом уверавању бугарског историописца српска држава не само да се ширила преко Струме, него њене се границе помицаху у последњим данима великога цара и по трачким земљама. Према томе загонетно је, да Јиречек на једном месту узи, а на другом шири српску границу. Ово би се по мом мишљењу само тако могло да протумачи, кад би се узело да ауктор само донекле непрекидно обележава границе Србије на истоку, остављајући да згодом и уз догађаје проговори о остатку, као што је чинио на местима, која су већ поменута. Па и то кад бисмо имали на уму, опет границе које нам он приказује, не могу се сма-

(¹) Dejiny bulh. nar. 265.
(²) Dejiny 278; Dejiny 278; 283.
(³) Dejiny 288. — Heerstrasse 108.

трати за поуздане, као што ће показати редови које ниже стављам.

Ја сам још на једном месту поменуо, да се јужна граница српске државе Душанова времена помакла даље на исток од пòречине Местине. Разлог, који ме је руководио да тако кажем, није основан само на природи земље, него и на историјским доказима који су необориви. Душанова је војска продирала до Марице. Један такав случај прибележио је и Јиречек (1). И да није ових података у корист таквог извођења, догађаји, који се по смрти Душановој развише, јасно су обележје, докле се простирала Душанова царевина на ј. и. После одржане битке код Чрномена на Марици 1371 турска оделења на ј. и. Србије беху управљена преко јужне Родопе у покрајине доње Струме и Вардара. Излети су били са суха из Ћумурџине, а у приморју из Кавале, тачака, којих се Турци већ беху дочепали. Тако тврде турски извори (2), а то не пориче ни Јиречек, који вели да је Кавалом времена Урошева управљао некакав одређени бугарски кнез (3). Према томе границу Србије на ј. и. ваља тражити, како је већ речено на висовима јужних Родопа, што деле воду Арди и Јегејском мору.

Освојења турска на истоку беху управљена уз реку Марицу, по цариградском путу и око српских граница. Турци већ беху заузели Димотику и Једрене, у које пренеше престоницу, и Лала-Шахин освојив Пловдив беше намеран и преко Балкана, кад га заустави заповест господара Мурата. Турски историчар вели, да су узроци унутарње реорганизације диктовали султану да даље ништа

(1) Dejiny 268.
(2) Jonguire, Histoire de l'empire ottoman стр. 125.
(3) Dejiny 293.

не предузима([1]), али као да не ће тако бити. Ако је веровати нашем Троношцу, Срби су под Урошем двапута војевали с Турцима. Први пут (1357) беху срећни([2]), јер по свој прилици у то време добегаваху многи бегунци из околине пловдивске „родопском деспоту“ тражећи потпоре и освете([3]).

Јиречек мисли да се речи „родопски деспот“ односе на Угљешу, који је у то време управљао и земљом ћесара Воихне([4]), и у томе се не вара.

Други рат Вукашинов и његове браће пада у несрећну 1371 годину и вођен је нешто јужније, код Чрномена. Срби тада беху себи ставили у задатак, да као предстража хришћанске Јевропе прогоне Турке са балканског полуострва. Ја не мислим да бележим начин, како се извршила та наша катастрофа. За мене мора само једно поуздано и сигурно бити, а то је: да границу Душанове царевине на истоку, на основу толиких непобитних доказа, не смемо тражити ни на Струми ни на Мести, но још источније.

Наш историчар у догађајима времена Урошева и Вукашинова г. Мијатовић тврди, да се државничка акција у то доба ограничила на одржање онога што је стечено и попуштање у приликама, које би могле незгодно да утичу по народне интересе([5]). Према томе и ратове Вукашинове са Турцима ваљало би сматрати као борбу једнога народа који брани давно стечено право. Чудновато је да се то право преноси на земље, које су далеко иза граница, које је Србији у XIV веку обележио бугарски историчар. Још чудније је да се, у то доба борбе, кад се српски народ ставља

([1]) Jonguire, Hist de l'em. ottom. 125.
([2]) Гласник V, 70.
([3]) Jonguire Hist. de l'emp. ottom. 131.
([4]) Dejiny 181. — Гласник 35. стр. 178.
([5]) Гласник 35.

на браник хришћанства против мухамеданизма, Бугари, на чијем су се земљишту и развијале задевице, губе у бојној вреви народа, без икаквог знака за самостални живот. Бугарска је давно клонула. После битке код Земљана њене је улоге мало по мало нестајало. Она је у политичком смислу само животарила. Њене јужне покрајине постале су спорно земљиште за међународно трвење и слава је припадала ономе, који је био нај јачи.

Ове неколике навео сам у жељи да покажем како би погрешно и нетачно било повлачити границу на истоку по начину Јиречекову. Један наш писац као међу узима Марицу (1), но и то ће бити претерано. Родопске горе беху, као што смо видели, природна међа на ј. и. Као такве оне су пружале своја брђанска леђа бранећи Србију и на истоку. На обе стране са њихних висина могле су силазити бојне српске чете, задајући посла Византији и њеним савезницима Турцима. Јиречек је и сам то потврдио говорећи: да су се Срби пуштали Чрномену преко Родопа и преко Констанције, на планинском прелазу из горње Струме, у у поречину Марице (2).

Као даљу источну границу Србије узима Јиречек Струму код града Земљ'на и Снегопоље око Трна. Да и ово обележавање није тачно показаће ови докази:

Задужбина св. Јована Рилског налази се на левој обали Струме међу високим планинама Рилским. Да се та обитељ налазила под Србијом времена Душанова, може нас уверити надгробни натпис Хреље Охмуђевића, који је у овом манастиру као калуђер Харатон преминуо, оставивши леп спомен подизањем црквенога пирга (3).

---

(1) „Стара Србија", „Српске новине" 1878 бр. 77.

(2) Die Heerstrasse стр. 108.

(3) Гласник VII с. р. 184 стр.

Један наш географ уверава да данашњу границу народности српске и бугарске ваља повући од Рила на Витош, тако да западно остаје Брезник (1). Ја ћу покушати да докажем да ово не би погрешно било ни за Душаново време.

По што су Срби потукли Бугаре на Каменчи, Дечански се упути, како уверава Данило, у Бугарску, дође у место Мраку, а одатле у Изворе, где са бугарским племенством уреди њихне домаће ствари. И једно и друго место налази се по г. Ракићу на левој обали Струме. Мрака као Радомирски крај очувала је и до сада своје име, а Извори су десет километара јужно од Радомира (2).

Да су те земље биле и под владавином Душановом тврди у неку руку (3) његова хрисовуља од 1348, којом уступа Хиландару цркву св. Николе у Мраци, што је приметио и г. Ракић (4); а нарочито: што је под српском патријаршијом у Пећи било и Самоковско владичанство, коме не налазимо трага међу бугарским епископијама од XIII до XVI столећа (5). На послетку и непристрасни суд уваженог Руса Голубинског и Флоринског: да су Ниш, Дубница, Самоков и Ихтиман дошли под српску управу још 1330 (6).

Према томе источну границу могли бисмо још даље повући до водомеђе Искра и Марице и пролаза Ихтиманског, одакле је скретала на Витош, и остављајући Софију на истоку прихватала се водомеђе притока Струме, Искре и Нишаве до Старе Планине.

---

(1) «Отаџбина» свеска за јун. 1883.

(2) «Отаџбина» св. децем. 1880 стр. 116.

(3) Велим у неку руку, јер би се по овој хрисовуљи могло судити о св. Николи у Мраци, да је негде у низинама доње Струме.

(4) «Отаџбина» децем. 1880 стр. 117.

(5) Гласник X стр. 297—309.

(6) Т. Флор- Южн. Слов. и Виз. II стр. 17. — Е. Голубинскаго Краткій очеркъ ист. пр. церк. стр. 437.

Североисточну границу Србије још је непоузданије и нетачније обележио Јиречек, бар по мом мишљењу. Он је повлачи од Снегопоља на Суху Планину, Куновицу, Сврљиг, а одатле западном водомеђом Тимока до Дунава. Доказе црпе колико сам могао да оценим, из Данилових биографија, рукописа сврљишког, података Константина Философа и доцније турске поделе, као из јединих до сада признатих аргумената, који оспоравају право Србима над обема водомеђама Тимока.

Према томе тежина је Јиречекових разлога у овоме:

1) Данило вели да је Милутин потукао видинског Шишмана и повратио му са државом и град Видин (1). Мислим да се из тога још не може извести да му је уступио и Тимочку крајину. Иначе срођавање Шишмана са кућом једнога од наших жупана, ма она и у родбинској вези стајала са Немањићима, не би било довољна накнада за материјалну штету, што их је Србија претрпела најездом Бугара.

2) Сврљишки рукопис доиста је писан у време кад је Сврљиг био у Бугарским рукама (1279), но то није никакав доказ за тачно обележавање бугарске границе при крају XIII столећа, јер је Милутин владао поречином Тимока и тим градом од 1292 (2).

3) Биографија Деспота Стевана високог од Константина Философа односи се на оно несрећно време, кад је Србија морала да напрегне последње силе да очува и оно нешто окрњеног земљишта на северу. И у то време невоље, кад је Бугарска била у правом летаргичном сну, притиснута турским колонама, српски деспоти још брањаху право го-

(1) Жит. Ив. Пав. стр. 209.
(2) Schaf. Gesch. d. Süd. Literat. III 22.

сподовања на поречину Тимока, остављајући видљивих и очуваних споменика, које не може да обори Јиречек ([1]).

4) Мање него ови разлози може да послужи као доказ турска административна подела XVII века, по којој би и поречину Моравице ваљало убројити у земље Шишмана видинског.

5) У корист обране да пиротска околина није била српска у XIII столећу, једини је основ ова реченица Ф. Рачкога, којом се послужио Јиречек: „Да је кнез Лазар послао војводу Димитрија Воихновића да од Турака отме бугарски град Пирот, што је он и учинио и опет га морао уступити“ ([2]). Чудновато, да се за област Нишаве и Софијску котлину толико отимају доцнији наши владаоци, по свој прилици из „стратегијских“ узрока, а не за то што су те земље давно биле српске?! ([3])

Као што се види, Јиречек је на основу поменутих извора, којима измиче основа, покушао да одреди границу Србији и Бугарској за сто и педесет година, кроз које време дешавале су се многе и многе политичке промене код оба народа, које не говоре у прилог његовог извођења. Место тога боље би било да је за свако време у које пада и расте снага и једног и другог народа обележио њихове границе. Кад би овде још било питање: где треба тражити етнографску границу између Срба и Бугара — на Тимоку или Виду, Старој или Сухој Планини, то би друго било. Говор је о времену напредовања Србије и пада Бугарске, а то није Јиречек поуздано извео.

Из противразлога, који су овде прибележени, лако је одредити границу Србије на северо-истоку за Душанове

([1]) F. Kanitz Serbien, 297—322. — Мил. Кнеж. Србија. — Тимоч. кр. Глас књ. XIX и XLIX. Докази су црква деспота Бранковића у Горњој, и арга војводе српског Абоговића у Доњој Каменици у окр. књажевачком.

([2]) Rad к. III стр. 87—93.

([3]) Dejiny bulh. nar. 300, 317, 322.

владавине. Са Старе Планине она је прелазила на Св. Николу, а одатле на водомеђу тимочких притока и других река што падају у бугарску чест Дунава.

На крају обележавања наше источне границе времена Душанова да још једном премеримо демаркациону линију ради бољег прегледа.

Ако пођемо венцем Родопских планина, што деле воду Арди, Марици и Мести, десно нам остаје предео Чрноменско-пловдивски, спорно земљиште између Срба, Бугара и Турака; с леве руке у поречини Местиној крајине Меропска и Марха, које смо већ обележили као земље деспота Угљеше. Брђански зид, што се од Родопа повлачи Ихтиманском пролазу дели воду егејском мору и Дунаву и земље бугарске од српских. Даље се граница на истоку повијала преко Искра на Витош, одатле водомеђом Струме, Искре и Нишаве до Старе Планине, а после Св. Николе на водомеђу тимочких и дунавских притока.

Земљом од Дунава до изворног краја Месте, Балкана и Ихтимана такође су управљали Мрњачевићи по свој прилици Вукашин и Гојко, којега је последњега државина захтевала по смрти Душановој и пределе на горњој Марици (1).

Г. Мијатовић доказује, да Ниш ваља сматрати као другу постојбину Мрњачевића (2).

III Границе Душанове царевине на северу.

Од Дунавске котлине код Текије, па до утока реке Дрине у Саву цео простор северне Србије може се поделити на две половине: од Мораве до Тимочке крајине на истоку, и од Мораве до реке Дрине на западу. И једна и друга страна подраздељује се у два мања комада: на

(1) Гласник V ст. р. 66, 71, стр. — Гласник IV н. р. стр. 243.
(2) „Јавор" 1878 бр. 9 стр. 280.

брдовиту Кучајну у водопађама Пека, Шашке, Млаве и на махом равно Браничево, ограђено на истоку водомеђом Мораве, Дунава и Тимока, на западу Моравом, на северу Дунавом, а на југу беше суха граница испод манастира Раванице. Западни одељак имађаше београдску област (Шумадију) са природном границом: Дунавом, Савом, Колубаром, Моравом; и мачванску, омеђену Савом, Дрином, Цером, Влашићем и Колубаром. Кроз средину ових земаља, а на име кроз Браничево, и једну чест београдске области промицао је београдско-цариградски пут (1) и с тога је тај део, нарочито Браничево, у међународном значају вазда био главно место борбе блиских и далеких народа, док су задевице у другим крајевима ових земаља носиле на себи знак ратова, што их суседи наизменце воде, како им кад снага допушта.

Последњих дана краља Драгутина, Дунаво, Драва и Сава беху северне границе Србије, која је у Босни захватала Соли и Усору. На источној страни, у Браничеву и Кучајни унутарњи немири, којима на челу стајаху Дрман и Куделин, биће по свој прилици последњи покушаји да се те покрајине отргну од Србије. Да ли ова буна беше по упутству Угара или Бугара, историја не уме да каже: ну то, што одмах за тим прича Данило о походу Шишмана видинског, могло би у неку руку поткрепити последњи закључак.

На западу Мачва и једна чест београдске области остале су спорно земљиште између Србије и Угарске. Уважени историк Руварац покушао је на једном месту да докаже, да су ове земље по смрти Драгутиновој опет дошле под Угре (2). У том се у неколико слаже са Клајићем који

(1) Гласник XLVIII стр. 117. — Die Heerstrasse Con. Jireček 15 стр. — F. Kanitz Reise v, Belg. nach Salonik 25—31. — F. Kanitz, Serbien стр. 12—41. — Милићевић, Кнеж. Србија — Браничево.

(2) Годишњ. II 246;

уверава, да је Павао Шубић још за живота Драгутинова присвајао једну његову чест Босне за другом (1).

По нашим изворима и Кантакузену западна страна северне Србије (Мачва и један део београдског округа) била је под управом Душановом од његових првих година (2). Кад је опет дошла у српске руке тешко је рећи без поуздане сведоџбе. Пораз војске Карла Роберта на Сави осигурао је Србима владавину над овим областима, коју ни Лудовиков поход (1353) није могао да поколеба (3).

За заповедника тако пространих и важних покрајина поставио је Душан кнеза Лазара, својега рођака. Браничевом и Кучајном управљао је за неко време Вук Бранковић, док се није јавила потреба да се ове области даду Лазару а њему намени друго место (4).

IV Границе Душанове царевине на западу.

Видели смо из пређашњег одељка, како се западна граница Србије помакла на исток до реке Дрине. Босански остатак Драгутинова мираза био је под непосредном управом босанског бана, а посредно под угарским краљем, који се спремао да од Србије откине још који комад на западу, али се то морало свршити на штету и Босне и Угарске.

Непријатељство је поникло из Захумља, одакле је бан Стеван Котроманић узнемиривао српско Требиње и све приморје до Котора (5).

---

(1) Klaic, Povjest Bosne 91.

(2) Жив, краљ., Данило 228; — Т. Ф. Юж. Слав. и Виз. 235 стр.

(3) Већина је наших историка мишљења, да је Душан освојио Срем и Славонију. Ови назори осем Троношца (V гл. 67 стр.) немају друге потврде с тога их се и нисам могао држати. Рајић узима Дунаво за северну границу Србије; ја бих томе придао и Саву са мачванске стране како би и ту царевина Душанова имала природну и поуздану границу.

(4) Рајић, Ист. II 638.

(5) Рајић, Истор. св. II 630.

После Босне Захумље беше друга српска земља без јаке везе са Србијом, изложена тројаком утицају: Србије, римског папе и угарских краљева, те му је суђено било да често мења господаре, као што је лепо приметио Мајков ([1]).

Под Милутином у Захумљу беше српска епископија. Не може се одређено рећи кад се после тога Захумље оцепило од Србије, али се може од прилике узети, да је то било 1318, кад оно припаде Босни Драгутинов мираз ([2]).

Душан, као и праотац му Немања, беше намеран не само да приљуби Србији земље, које су некада њене биле, но и да рашири владавину на штету суседа. Војујући против грчке царевине, којој је већ многе и многе земље одузео, он није губио из вида оне у приморју. У Босни и Хуму тада се јако осећаху утицаји угарског краља и римског папе на штету богомила и православних. Душан хтеде најпре мирним путем да осигура везу пријатељства између своје и земље Стевана Котромановића, али то поништише Угри ([3]). У ово време (1347—1350), пред што ће се десити сукоби између Душана и бана Стевана, католичка пропаганда инаугурисала је власт барског архијепископа у Хуму и другим местима, над којима је он до тада управљао ([4]). То и гоњења православних и богомила који не хтедоше лако примити католиштво, и упадаји босанске војске до Которског приморја ([5]) изазвали су Душана 1350 да напусти бојно поље на југу и похита на северо-запад.

Његов је поход управљен био преко реке Дрине. Рајић уверава да се Душан том приликом имао да бори са многим тешкоћама, али ипак испало му је за руком да

([1]) Истор. срп. нар. Дан. прев. II 149.
([2]) Клаић Povjest Bosne 104.
([3]) Rad II 79—81.
([4]) Rad VIII 123—125,
([5]) Рајић II 631.

прејури преко Босне, да се пусти кроз немирни Хум у Приморје, где га лепо дочекаше Дубровчани и замолише да им поклони неке захватине, које се протезаху на српском земљишту, што Душан не хтеде дозволити. Из Дубровника настави цар пут у Котор, а одатле преко Зете у Србију.

Рајић вели да је Душан, кад је с војском стигао на границу Босне (Думно), послао једно одељење преко Цетине у Далмацију у жељи даљег освајања, но он је то по свој прилици побркао са догађајем који се доцније деси. Душан је и по други пут прегазио Босну (1351)(1) и последице рата осетиле су можда и пограничне хрватске земље, али се права војна разви у Далмацији 1355 и 56 пред Скрадином и Клисом, где се укрштаху интереси Срба, Угара и Млечића. Јелача, сестра Душанова а удовица хрватског бана Младина беше уступила оба града Душановој војсци, што није могло бити по вољи Угрима и Млечићима, који последњи умешним начином добију Скрадин од Душана, баш у тренутку кад се чуло о његовој смрти. Тај глас учинио је те је и Палман напустио Клис(2).

Остале покрајине, Требиње са Конављем и Зета беху поодавна под српском влашћу, и с тога престаје потреба да и о њима говорим. Место тога задржаћу се на Арбанији, Епиру, Акарнанији и Етолији, југозападним земљама Душанове царевине.

Јадранско приморје од скадарског језера до реке Фидари (Арбанија, Епир, Акарнанија, Етолија) део је старе Илирије, којој се границе до римског времена пружаху далеко на север у Посавље и Подунавље и на север. зап.

---

(1) Т. Флор. Юж. Слов. Виз. 244.

(2) Гласник XXXV Цар Урош и краљ Вукаш. — Rad II 83. — Т. Флор. Юж. Слов. Виз. 263.

у Италију ([1]). У географском смислу то је целина, којој су на истоку Шара, Пинд и њихни огранци природне међе. У етнографском погледу ове се земље од незапамћених времена дељаху у две сродне гране: северну или илирску до Шкумбе, и јужну или епирску, које и данас имају представнике у Гегама и Тоскама ([2]).

Природа је истина оделила ове земље од осталога света, али је њима ипак суђено било да претрпе многобројне поплаве и туђинске утицаје, почевши од првих колонија што се настанише у Епидамну у VII веку пре Хр.([3]) па до српског завојевања у XIII и XIV столећу, понајвише ваљада с тога, што је приморје мамило трговце разних народа да трговине ради ступе у ближи додир са овим брђанским светом, кроз чију земљу промицаху за унутрашњост балканских земаља чувени путови поречином Дрима и Шкумбе.

Далеко би ме одвело да се пустим у опис свих политичких промена, које су толико пута мењале значај и обим овим земљама. Место тога мислим биће потребније да се зауставим на догађајима XIII века, као на најближем времену, које ће припомоћи да се што тачније одреди утицај Душанов и на овој страни.

Од почетка XIII столећа, па до српске навале под Душаном, у Епиру, Акарнанији и Етолији, као и у Арбанији управљала је једна лоза царске грчке фамилије Комненовића. Она је доводила своје порекло од Михаила Анђела Комнена дуке, сина севастократора Анђела, сестрића цара Исака II и Алексија IV. Женидбеном везом, на име што деспот епирски Михаило даде кћер Јелену

([1]) Kiepert, Alte Geogrphie 352. — Cortambert, Geograph. Europe 116.
([2]) Hahn, Alban. Stud. I 218.
([3]) Thucydide, Hist. de la guerre du Péloponnèse, par Ch. Zevort I 26.

Манфреду, краљу сицилском, ојачана је моћ франачкој кући Анжујаца, који поред својих земаља у Грчкој и деспотату епирском, хтедоше да имају и у Арбанији. Борбе, што се развише пред Београдом и Драчем беху народни отпор против удружених туђинаца, Талијана и Француза (1).

Српско освајање северне Арбаније под краљем Милутином, устукнуло је за неко време франачку владавину. По преговорима, који беху вођени између Милутина и Карла Валонца 27 марта 1308 у жељи родбинске везе и на случај ако последњи поведе рат против Византије, јасно су обележени поседи, које српски владалац као законите осигурава у Арбанији. Он тражи да му се уступи од Дибре до реке Мата, земље Гега, дакле северна Арбанија (2). Од њиховог савеза није могло бити ништа, а Милутин је међу тим до смрти управљао и северном Арбанијом и градом Драчем (3).

Владавина Дечанског није се простирала ни у Арбанији по свему Милутиновом земљишту. Скадар са околином доње Зете истина је био под управом српског престолонаследника, али земље јужно од Дрима биле су у рукама Напуљаца, исто онако, као што су предели охридског језера и Црнога Дрима припадали Византинцима.

Ово често господарење разних власника не беше по вољи народу. Док у Епиру и покрајинама на југу, које су му припадале, беху на дневном реду убиства и преврати, дотле на северу, у Арбанији, брђанска племена често напуштаху своја боравишта нападајући на Београд и Валону. Византинци су полагали право на ове земље и с тога су неколико пута дизали војску. Срећа што их је служила у овим походима (у којима се они врло често

(1) Hahn Alb. Stud. I 312. — Гласник XLIX 137.

(2) Гласник X 311—328.

(3) Пут. кроз Пореч, Дрим и Вар. 470. — Jireček, Dejiny Buhl. nar. 241.

сурово понашаху) не треба да нам сакрије ни онај унутарњи пламен незадовољства, што је тињао у народу, који је само прилику тражио да свргне јарам грчки. Права буна поникла је у Епиру, којом је управљала Ана, кћи Андроника Палеолога протовестијара византијске царевине. Она је убила мужа свог, деспота Јована, и овај опет рођеног брата Тому. Ана је с почетка била у споразуму са Грцима и много је радила на томе, да умири своје побуњене крајеве ([1]).

У то се Душанова царевина поче јако ширити по Арбанији. Умешним начином Душан је 1336 за кратко време овладао Драчем, а одмах друге године одељења његове војске јавише се у деспотату епирском ([2]). Деспотица Ана потпиривала је сада незадовољство народа против Грка у српску корист ([3]) по свој прилици у нади да и даље господари деспотовином, у чему се није преварила. Рука Комнена, Душанова шурака, осигурала јој опстанак у Валони и Канини, а удадба кћери Томајиде за Синишу брата Душанова и над осталим земљама деспотовине у Епиру, Етолији и Акарнанији, до речице Фидари ([4]).

За тим је дошао ред на Тесалију и грчку Влашку, којима је завладао Душан на крају 1347. То се види из млетачке честитке 3 јануара 1348, којом замолише Душана да има на уму њикову тврђаву Фтелијо, на пролазу Трихерском ([5]).

На крају овог кратког прегледа догађаја, што су ширили западну границу у српску корист, ваља да обележимо само те мање.

([1]) Hahn, Alb. Stud. I ст. 316, 317.
([2]) Т. Форин. II 73.
([3]) Hahn Alb. Stud. I стр. 317,
([4]) Гласник XIV стр 237.
([5]) Гласник XI 425 стр.

Походи Душанови на Босну 1350 и 51 учинили су, те су многи наши и страни историчари и ту земљу убрајали у српске покрајине времена Душанова. Против таквог извођења дигао је глас у последње време Рус Т. Флорински и Хрват Клајић. Први сматра Босну тога времена као ратом прегажену земљу, на коју се слабо осврtao Душан, имајући више посла на истоку([1]); а други да се по смрти Стевана Котромановића (1353), који је дотле Босном управљао, скупио сабор босанске властеле да се закуне на верност новом владаоцу и да су на томе збору били и неколики посланици хумске земље([2]).

Имајући то на уму, и како су у свему оскудни наши поуздани извори, који би констатовали присаједињење Босне Србији, и ја прилазим мнењу уважених писаца. Јер као што су Душанова одељења допирала до Марице и враћала се у сталне планинама обележене границе, тако су се и војске из Босне могле враћати на југ и на север против Угарске, остављајући доцнијем времену да потпомогне уједињење свих српских земаља, што по несрећи никада није могло бити.

Али што важи за Босну, не може за Хум, који беше под Србима до смрти Душанове, ма да су неколики незадовољници и тада покушавали да га отуђе од Србије. Према овој исправци, граница Србије на западу текла је реком Дрином, водомеђом њених горњих притока и реке Босне, водомеђом Босне, Врбаса и Неретве, Динарским Алпима и реком Цетином. Северо-западно у далматинском приморју остају спорне тачке Скрадин и Клис, око којих се отимаху Срби, Угри и Млечићи.

([1]) Юж. Слав. и Виз. II 245.

([2]) Povjest Bosne 141, 142.

Ако сад од ушћа Цетине наставимо пут Јадранским морем, лево остаје између Цетине и мора стара област Неретва, која је давно постала самостални део Захумља, а од Неретве југо-источно Захумље, коме у ово доба припадаху и брдовити крајеви Требиња. Од Дубровника и Требишњичких шума до изворног краја Зете, Пиве и Которског залива Требиње, у чијем равном приморју беше Конавље, а на самој обали и граници старом Захумљу и Требињу град Дубровник. Нешто северније на захумској обали налази се полуострво Пељешац, чувен са својег „Рата стонског", превлаке, која га везује за континенат. На тој превлаци, у Стону, одавно беше владалачка столица за ове приморске крајеве (1). Стон беше код Дубровчана под закупом, који као приход у хиљаду перпера би уступљен доцније цркви св. Арханђела у Јерусалиму.

Десно остаје архипелаг далматинског острвља, на коме беху поседи млетачки. Острво Млет, као и Стон беше такође уступљено Дубровчанима под повољним условима, али се ти услови не виде из наших споменика (2).

У которском заливу осем Котора, омиљеног града свих Немањића налазимо другу Превлаку, на којој беше најпре зетска епископија у манастиру св. Михаила, а после пренесена у Врањину и на Цетиње (3).

Не зна се сигурно, ко је за владавине Душанове управљао Захумљем и Требињем. Ове земље имале су од старине своје поглавице, који су доводили порекло од Немањића (4). За то ваљада извори слабо што о том помињу.

---

(1) Гласник XVIII члан. Срп. обл. X—XII в. ст. нов. — Jirecek, Die Handelsstrassen ut 19—29. — A. Rambaud, L'empire grec 152, 153. — Шла. Sebrane spisi II 275—293.

(2) Monumenta стр 104—167.

(3) Die Handels. 21.

(4) Гл. XI „Срп. Комнен".

Одмах по Душановој смрти прочу се у Хумљу немирни Војислав Воихновић, брат од тетке цару Урошу, чија се државина пружаше од Сенице и Гацкога до Дубровника и Котора (1). Да ли је његова кућа управљала том покрајином и под Душаном, остаје нерешено питање.

У Зети беху сродници старих жупана и Немањића. Урош је заповедао доњом Зетом, са престоницом у Скадру. Око њега беху још Баошићи, Ђурашевићи, Црнојевићи, старе властелинске куће, које имађаху својих баштина и у доњој и у горњој Зети. Управа над облашћу била је у рукама Вукашинове породице, која је, по уверавању г. Мијатовића, била у вези са Баошићима и имала својег представника у старом Вратку, оцу кнегиње Милице, а после у жупану Николи, с киме се ми оно прво сусретосмо на југу Србије (2).

Дошли смо до Дрима, али пре него пређемо преко ове реке ваља да поменем, да се источно од Скадарског језера до Призрена и око залактице Дрима пружао брдовити Пилот (дан. Пулати) (3). У Дриваету беше кућа Шпана Анђеловића, који су по свој прилици и Пилотом управљали (4).

Пређемо ли Дрим, ступамо у предео Задрим, коме на северу беше град Дањ, чувен са своје трговачке позиције на путу из Призрена у Скадар, кроз поречину Дрима. Ту се још за време крсташких ратова настанио Dux Ginus Tanusius, који је осим Задрима освојио и јужну залактицу Дрима, која се по њему прозвала Дукађин (5). Јужно до Мата била је Мизија, источно земље Миродита

(1) Handels. стр. 66. — Гл. XLIX 179.
(2) Гласник XLIX 162, 162, 165.
(3) Годиш. I стр. 211.
(4) Гласн. XLIX 138.
(5) Путов. кроз Пореч. Дрима и Вардара 168 стр.

и Маћана, које је Мат делио. Мизијом је управљала породица Баошића, а Миродитима по свој прилици византијска кућа Аријанита Комненовића.

Од Мата до Герабе била је права Арбанија са грофијом Арбанијом којом некада управљаху Анжујци и у чијим рукама у ово време беше само Драч. Равним пределом између Мата и Шкумбе заповедао је Карло Топија, а од Шкумбе до Војуце Андрија Мусаки. Преко Војуце улазило се у деспотат епирски (1). Над северном половином ове земље управљао је шурак Душанов Комнен са женом Аном, над јужном Етолијом и Акарнанијом Синиша, брат Душанов. Тесалија налазила се у рукама Прељуба Ћесара (2).

На крају обележавања области, које су срећним војевањем и политиком времена Душанова прошириле обим српској земљи неће, мислим, бити без важности, ако ради ланшег прегледа целине бацимо летимичан поглед и на остале покрајине, што су чиниле језгру тадашње Србије.

Путовање Кантакузеново к Душану 1342 било је управљено преко Просека и Велеза у Скопље. Тада је у Просеку лепо дочекао Кантакузена пребегли грчки војвода Михаило, који је у то време управљао околином тога града (3). Кантакузен уверава да је покрајином велеском управљао знаменити властелин Јован Оливер (4), који у оно време већ беше муж епирске деспотице (5). По свој прилици обим ове покрајине треба пренети и на једну и на другу страну Вардара, до Полога и скопљанске области на северу. Рекао бих да је Овче Поље (с леве стране Вар-

(1) Пут кроз пореч. 148—171.
(2) Гласник XIV 235.
(3) Т. Флорин. Јож. Слов. и Виз. II 77 стр.
(4) Гласник XIII 308 стр.
(5) Гласник XIII 293 стр.

дара између Брегалнице и Пчиње) било баштина Јовану Оливеру, који у Леснову код Кратова имађаше и задужбину св. Архангела Михаила, коју Душан на Скопљанском збору 1347 подиже на епископију ([1]).

Западно у котлини прилипско-битољској беше државина Вукашинова ([2]). У Охриду је владао до некле севастократор Бранко ([3]) и његово место заменио Гропа заповедник преспанског предела и Дибре ([4]).

Испод Шаре, Црне, Карлијака и Пчиње беше скопљанска област, са Скопљем другом српском престоницом ([5]). Источно одатле до Струме пружаху се земље Дејановића, са природним границама у Снегопољу, Белашици, Благуши, Црној, Св. Илији и Струми са градовима Велбуждом (Костендилом), Жегљиговом (Куман.), Кратовом, Штипом, Струмицом и Петрићем ([6]).

Између скопљанске области и Шаре беху оба Полога, а северно испод Шаре до Белога Дрима призренска област са Призреном, престоницом целе Србије. Још северније између шариних огранака, Баштрика, Жлеба, Мокре и изворног краја Ибра пружа се Метохија са старим областима Хвосном и Патковом и главним местима Пећи, Дечанима и Ђаковицом. Мислим да су ове четири последње (Призренска, Хвосно, Патково и Скопљанска) биле чисто земље Немањића, као и Неродимље на Неродимци што пада у Ситницу, која тече кроз равно Косово или Липљанску област.

Из јужне поречине Ибра прелазимо у стару Рашку, ограничену Медведником, Повљеном, Маљеном од мачванске

([1]) Гласник X н. р.

([2]) Гласник V стр. 66.

([3]) Jireček, Dejiny bulh nar. стр. 179.

([4]) Пут. кроз пореч. Дрина и Вардара 469.

([5]) Hahn, Reise v. Bel. n. Salon. — Пут Енглеск. 100.

([6]) Гласник XLIX члан „Пчиње." — Jireček, Dejiny 292.

области, Колубаром и западном Моравом од београдске. Јастребац, Копаоник и његови јужни ланци делили су је на истоку од области нишке, Глубочице, Тополнице, (Криве реке) Врање, Мораве (Гиљана).

Западна граница Рашке прелазила је са Повљена на Јавор, преко Дрине, даље Букову Главу, Романију па онда водомеђом Пиве, Таре и Лима на Жлеб и Мокру. Северо-западно лежала је Босна, западно Захумље са Требињем и Зетом, а јужно Хвостанска област ([1]).

У недостатку поузданих доказа тешко је одређено рећи која су властела управљала језгром српских земаља у времену Душановом. Само по појединим околностима ово би се могло извести:

Са брђанских висова Копаоничких отпочела је породица Немањина да шири на све стране границе Србије. Њени поседи беху у рударском Брскову, Новом Брду, Јањеву ([2]), њихова боравишта у Рашци, Топлици, Гиљану, Приштини, Призрену и т. д. Из тих крајева највише је земаља уступљено Студеници, Хиландару, Жичи, Милешеви, Дечанима, св. Михаилу на Бистрици и т. д.

Није немогуће да су Немањићи и после, по што се помаче њихна столица на југ, водили бригу о томе, коме ће у руке предати прво огњиште Србије. Није без значаја за наш посао ни то, што су г. г. Руварац и Новаковић са довољно разлога доказали, да је околина Новога Брда постојбина цара Лазара ([1]), ни то што Троношац, а с њим и народно предање знају старца Вратка за господара Топлице и Глубочице а Лазарову мајку за поглавицу Расине и Крушевца (гл. V 74, 84); па најзад ни

([1]) Годишњ. I члан. Земљиште радње Немањине, колико се односи и на ово време; Годиш. III чл. «Врањ. помор.» 269—274, обоје од Ст. Новаковића. — Jireček, Handelsstrassen стр. 29—41.

([2]) Годишњ. 280 290 293.

то, што одмах по смрти Душановој Воихновићи управљају једном чести западне Рашке.

Око центра српске државе под управом знамените куће Немањића беху се груписали сродници — Оливер, Дејан, Вратко, Прибац, Воихна, Богдан и за њима обласне старешине новоосвојених земаља — сродници или освојени туђинци — Симиша, Мрњачевићи, Лазар, Вук Бранковић, арбанашка властела и поједини војени заповедници и других народности. У сред ове гомиле властелинске у којој беху 24 војсковође док још царство не би проглашено, јавља се узвишено лице српскога цара, који је осем личних особина и родбинском везом умео да спаја противне елементе своје големе царевине, која је више наличила на савез балканских земаља (као што је лепо приметио један уважени историк), но на једноставну, централисану и апсолутну монархију.

V Укупно обележавање граница Душанове царевине.

Према подели, која је у почетку овога задатка стављена, ваља да прикупим све што се као резултат досадањег испитивања односи на опште обележавање граница Душанове царевине.

Оне су на ј. з. почињале на планини Отрису, пуштале се на пролаз Трихерски, Јегејско море и солунски залив до утоке Бистрице, последњим брђанским ланцима савијале око солунске равни и са планиским низовима полуострва Халкидика пуштале се на свето-горску превлаку и Јеришки залив, залив Рендински, Лагос, Буру до јужних Родопа, водомеђе Арди и јегејским притокама.

На истоку Родопе, што деле воду Мести, Арди и Марици; брђански зид на међи изворних притока Марице, Искра и Струме; Витош, водомеђа Струме, Искра и Нишаве; Стара планина и водомеђе тимочких и дунавских притока.

Северну границу чинили су Дунаво и Сава до утока Дрине; Дрина и планина што деле њене горње притоке од оних што падају у Босну; водомеђе Босне, Врбаса и Неретве, Динарски Алпи, као западна поречина Цетине.

Западна граница Јадранско Море и лева поречина реке Фидари.

Ван ових граница остају свето-горске задужбине, где се у то време такође осећаху српски утицаји; поседи млетачки и дубровачки на далматинским и јонским острвима, на ј. з. и ј. и. слаби остаци византиске царевине, у којима превлађиваху странци Французи, Талијани, Срби и Турци, на истоку клонула Бугарска; на с. з. потучена Угарска и опустошена Босна, — ето такав је био положај Србије у последњим данима великог Душана, који је собом у гроб понео и сву славу и напредак српскога народа.

Дим. С. Јовановић
професор.

ПРИЛОЗИ ЗА СИНТАКСУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

I

О ПАДЕЖИМА БЕЗ ПРЕДЛОГА[1])

од

Пере П. Ђорђевића,

ПРОФЕСОРА.

Написати „науку о падежима“ значило би израдити готово целу половину четвртог дѣла науке о језику: изнети сваковрсне функције оних облика језиковних, што се зову „падежи“, и то не само сувременог, него и некадањег стања једнога језика. А говор о функцијама, о значењу неминовно је везан за говор о формалној страни, о постању и свима морфолошким изменама ових облика, јер се „закони синтактички равнају по судбини облика“ ([2]), те је готово немогућно на овом месту одвојити етимологију од синтаксе. Разматрајући „облике“ као унутарњу садржину рѐчӣ, морамо имати оба ова гледишта: синтактично, по коме одређујемо данашње значење, а то чинимо путем описним: по смислу, по свези једнога облика с другим облицима и речима у једној реченици, — и ети-

---

([1]) „Наука о падежима без предлога; основно значење сваког падежа, па онда остала из њега изведена.“ Овакав је био задати натпис овој расправи, која је рађена за професорски испит из српског и ст. слов. језика.

([2]) V. Jagić у „Književnik-у“, год. II. стр. 182. у чланку „Primjetbe k našoj sintaksi.“

молошко, по коме дознајемо како је дошао језик до тога значења, а то чинимо путем историјским (¹): гледамо некадашње значење, хватамо се ранијих функција некога облика, силазимо на првобитна значења појединих облика, или, боље, старих им наставака. Тих пак „првобитних", разним конјектурама изведених, облика биће у једном језику онолико, колико су различних положаја речи могле имати у склопу говорном, да не кажемо, у реченици. Другим речима, колико је модификација једна престава могла добити у свести једнога народа, толико ће различних облика имати реч, која првобитно бележи ту преставу. А пошто знамо да се у човековој свести јасно развија из тамног, одлучно од стварног, то ће умесно бити мишљење, да су данашња, више или мање специјализована значења некога живог језика потекла од старијих, много ширих и врло неодређених значења појединих облика, гср. њихових наставака.

Према казаном задатак би овој расправи можда овако требало одредити: прво, пронаћи и утврдити најстарије, првобитне наставке и значења појединих падежа нашега језика — и, друго, показати све оне стазе, којима се од тих првобитних, — ако их смемо назвати: „основних", — значења дошло до свих оних многоструких и многобројних функција, које данас врше падежи у нашем језику. Стазе ове, чини се на први поглед, као да није тешко пронаћи. Свако ново значење требало би да је само диференцовање онога старог, „основног", — исто онако, као што су, у фонетичком односу, живи гласови једнога наставка различни одблесци старијег му гласовног стања. Али одмах треба признати да лакоће овде нема никакве, већ да може

(¹) Упор. А. Потебня, «Изъ записокъ по русской грамматикѣ», I део, стр. 52.

бити говора само о томе, који је од кога посла тежи и мучнији, те чак и о томе, да ли су и могућни ови послови.

Кад наук о падежима треба да покаже тако звана „основна значења“ (видећемо доцније да ли се баш и може то) наших падежа, он треба даље да изређа и објасни не само она значења, која се из основних природно изводе, него и она, која се, тако рећи, из њих не могу извести. Наук о падежима треба дакле да покаже: и основна и изведена, и права и „преносна“, и природна и „неприродна“ — тако да кажемо — значења наших падежа. Често, говорећи о значењу једнога падежа, казујемо значење некога другога, који се или, као самосталан облик, изгубио, или, у дугом животу народног језика, отишао другим путем, те добио нову означајну улогу, а своје значење, као што рекосмо, уступио ономе првом падежу. Често опет аналогија, најмоћнији закон у животу и развитку свакога језика, доводи за собом губитак падежа, као засебног формалног облика, те преношењем значења овога падежа на који други, добивамо двогуба, по некад, би се рекло, супротна значења тога другог падежа. Још чешће, на послетку, психолошки развитак доноси могућност, „да се једним само средством искаже више идеа“ (1), да један само облик добије више различних, привидно супротних значења, и ако се њему никакав други облик није прилагодио, нити у њ претопио. Према том је оправдана слутња, да се ни силажењем до најдубље старине не могу пронаћи таква „основна“ значења, из којих би се непосредно и лако изводила сва остала и фактична значења некога падежа. С тога, ради објашњења свих падежних функција нашега језика нити се можемо ослањати само на могућна

(1) H. Ziemer, „Zeitschrift für Völkerpsychol. u. Sprachwiss.“ v. Lazar. u. Steinthal, XIV Band, стр. 204.

тумачења прастарих падежних наставака, — нити опет смемо, занемаривши облике, резоновати једино о логичким категоријама, којима тобоже треба да одговарају падежи некога језика.

О падежима у главном.

На крају своје анализе наука се о језику, говорећи о значењу ре́чӣ, зауставља на коренима, тим најпростијим елементима језиковним, који могу бити двојаки: означајни или неодносни и показни или односни([1]). Везом једних од ових корена с другима на један начин — добивамо ону врсту ре́чӣ што се зову „глаголи"; везом на други начин: кад елеменат означајни зависи од показнога — добивамо другу групу ре́чӣ што се зову „имена." Знак је ове везе падежни наставак, те је по томе „падеж" за име оно, што га именом чини; исто онако, као што је „лице" за глагол оно, што га глаголом чини([2]). Ред би још био казати: да је управо падеж оно, што имену даје могућност, да уђе у склоп једне реченице, оно, што показује „однос једног имена према другом имену или према глаголу, предикату"([3]), оно, чиме нам имена „казују разнолике односе међу предметима који излазе на

([1]) Означајни (квалитативни) могу се звати и објективним, а показни и субјективним коренима. А. Потебња (op. cit., стр. 103), наводећи ове називе по Штајнталу („Charakterist." и т. д., стр. 278.), вели да треба напустити неразговетне термине: „глаголски и заменички корени." У опште у овом не влада слога међу лингвистима, те једни глаголске корене зову и предикативним, а други и атрибутивним, а заменичне и формалним коренима; Миклошић, на послетку, ове друге зове квантитативним, а прве, као и Штајнтал, квалитативним коренима („Vergl. Gramm. d. slav. Sprach," IV B., 1.).

([2]) W. Dw. Whitney, „Leben u. Wachstum d. Sprache", Leipzig. 1876., стр. 217.

([3]) Hübschmann H. Dr., „Zur Casuslehre", München 1875., стр. 131.

говорну позорницу“ (¹). Али, остављајући за сада ове „односе“ и састојке реченичног склопа, мислимо да је и ово неколико ре́чӣ довољно за одредбу категорије „падежа̂“, те прелазимо, да у најкраћим цртама изнесемо историју нашега „Наука о падежима.“ Кад би се ова историја могла овде опширно и, како ваља, испричати, лепо би се могла видети велика тешкоћа овог одељка „Науке о језику“, коме као да је било суђено, да најдуже време остане пасторче у области научног тежења.

Морало је протећи много времена, док се на падеже почело гледати као на чисте граматичке појаве, као на облике самога језика, добивене историјом језиковног стварања. Ни наук о падежима, као део граматике, није могао постати прави „наук“ — све докле сама граматика није постала права и самостална „наука“, те данашњи граматичар нема готово никакве користи од старог обрађивања падежне теорије за пуне две хиљаде годинâ. С тога ма колико да је занимљива историја овога питања, која нпр. казује: како је, и кад је постала реч „падеж“ (боље „пад“ = Аристотелова „ptosis“ и латински јој „буквални“ превод „casus“); шта се њоме разумевало раније (²), а шта доцније; колико се падежа̂ узимало у које доба; да ли је и номинатив падеж, који су падежи „прави“, а који „коси“? итд. итд., — опет се у ово причање не можемо и нећемо упуштати, јер би нас без користи одвело врло далеко.

(¹) Будиловичъ А., «Начерт. церк. слав. грамматики», Варшава, 1883., стр. 261.

(²) У Атини је падеж (или ptosis) имао философско значење, јер је философија језика била део философије духовне. Стоичка се логика делила на реторику и дијалектику, па је ова друга говорила: прво, «о ономе, што означава, или о језику» и друго, «о ономе, што је означено, или о стварима.» У њиховом философском језику «ptosis» је значила заиста пад, тј. «однос једне идеје према другој, радњу, којом једна реч пада и наслања се на другу реч». Max Muller, „La science du langage», стр. 126.

Зато ће овде бити довољно само неколико погледâ. Ни философске спекулације у старом веку, ни занатско учење граматике у средњем (1) — не донеше никаква добра, не помогоше научном разумевању језиковних појава. Требало је да у граматички претрес уђе и „свети“ језик индйски, да граматика ступи у фазу науке и „философске“ и „упоредне“, а одмах за тим и „историйске“, — те да се почне правилније гледати на језик и његове појаве, уопште, и на граматичке „падеже“, посебице: на падежне формалне разноликости и означајне варијације. Требало је, даље, извести на чисто данас доказану истину, да језик не зависи од логике, те да ни граматички облици не морају одговарати логичким категоријама, него да је, готово томе противно, сама логика плод онога психолошког процеса, мишљења, коме је и језик помогао, да се обилато развије, или, боље да кажемо, да се човеково мишљење и језик његов упоредо развијају (2). Лако нам је дакле разумети: зашто је тек наш век стигао, да правилно, научно гледа на граматичке облике, да, на пр., непобитно тврди е је број „падежâ“ у језику неодређен. Тек данас можемо пустити на вољу историйском и упоредном испитивању ариоевропских језика, нек се домишља да је, нпр., стари, за-

(1) Граматика је у «средњим» вековима била, тако рећи, служитељка: учила се не као наука, но као вештина, да се помогне разумевање старих писаца.

(2) Dr. H. Steinthal, „Abriss der Sprachwissenschaft“, Berlin, 1881., део I, одељ. 4., где говори о односу граматике према логици: „Sprechen u. Denken. Grammatik u. Logik“, стр. 44—72. Говорни облици могу бити са свим независни од мислених, и њиховој правилности није погодба логична тачност. Граматички правилне реченице «Старац је младић», «Корен расте на више», «Прави је квадрат округао» — баш својом логичном неправилношћу дају човеку могућност, да разликује «логично» од «нелогичног», тачно од нетачног. У наведеној књизи в. особито страну 54. и 62. — Главне мисли Штајнталове остаће, држимо, непобитне, и ако би неки хтео да им сведу значај на мању меру.

једнички ариојевропски језик могао имати осам падежâ, — само што се ово домишљање не сме узети као научно тврђење доказане истине.

Па како су непоуздани први кораци у луталичком ходу научних послова нашега питања! Како се тешко пробија, и како мучно веруга стаза падежнога тумачења и у наше дане!... Први граматичар овога века, Готфрид Херман (1801.), веле, први је зато, што хтеде граматику да подигне на рационалнијем, философском основу, да је начини самосталном науком(¹). Па ни он готово ништа није привредио „нâуку“ о падежима, јер је био и сувише замагљен Кантовим метафизичким теоријама. Узимајући да су категорије тачног философског мишљења и народног језика адекватне, Херман је тврдио очиту неистину: да падежâ нема нити може бити — ни више ни мање него шест(²). Неистинитост овога, тако званог, „каузализма“ или логичке теорије од 6 падежâ није потребе ни помињати: ни савременици је не примише, ни сам је Хермин не мòже одржати; нама је довољно сетити се да наш. нпр језик има седам падежа, а да и не говоримо о броју функцијâ, које они врше. — Противно овој оштро логичкој падежној системи почиње се још у другој десетини овога века са свим супротан начин тумачења појединих падежа, начин, који због своје тобожње простоте и природности брзо нађе доста присталицâ. То је тако звани „локализам“, који ни до данас није са свим одбачен. J. Адам Хартунг може се

(¹) Dr. H. Hübschmann, „Zur Casuslehre,“ стр. 45.

(²) Ти су падежи: номинатив — «појам по себи» или «само појам имена», вокатив — «субјективни однос»; остали су падежи obliqui (коси), јер казују: генетив — «супстанцију», акузатив — «акциденцију» (стање), аблатив — «узрок», датив — «учин», а за пету категорију граматичку, за «заједницу» или «узајамнични учин» ма падежа, јер су довде изређани свих шест! e.Hübschman. on cit., стр. 46.

сматрати као научни оснивач ([1]) локалног тумачења основних падежних значења, теорије, коју брзо и радо прихватише практични школски радници. Чулно опажање иде пре духовног, и језик је првобитно имао само чулне изразе, па је, метафором помогнут, од њих добио и одлучне: падежи су дакле првобитно могли имати само просторна значења, па су се из њих доцније развила и преносна, духовна. И ако су Михелсн, Румпел и други чувени филолози (још не „лингвисти") четвртога и петога деценија нашега века ову теорију основно побијали и своје друге истицали, — опет је локализам поносито своју главу држао, те себи и неко научно признање стекао, дочекавши да чак 1863. на скупштини немачких филолога у Мајсну већина сакупљених граматичара „у интересу практичнога рада у школи" остане и даље уза старо локално тумачење ([2]). Једно с тога, што је ова теорија поменутом простотом примамљива и тобоже природна, а друго, што су овакој одлуци мајсенске скупштине доста криви и сами нови радници на језику, прави „лингвисти", будући у овом питању врло несложни, — потребно је, мислимо, забавити се мало више локалном теоријом.

Браниоци локализма радо би сва падежна значења свели на ово троје: где, куда и одакле, или на просторне преставе: тачку (датив), линију (акузатив) и површину (генетив) ([3]). Ова три питања понављају се

([1]) Gerh. H. Müller, „Ueber d. Accusativ etc." у Лацар. „Zeitschr. für Völkerpsych. u. Sprachwiss." XIII Band, стр. 22. — Dr. H. Hübschmann „Zur Casuslehre стр. 49. — Спис Хартунгов зове се «Ueber die Casus, ihre Bildung u. Bedeutung in der griechisch. u. latein. Sprache", von Joh. Adam Hartung, Erlangen, 1831.

([2]) Gerh. Müller, у Лацар. часопису, XIII В., стр. 35.

([3]) У наведеном чланку Г. Милера «Ueber d. Accusativ etc.», стр. 23. и 24. врло је разложито, у селам тачака, оборена и побијена локална теорија. Треба видети и критику локализма од А. Попова у спису «Синтаксическія изслѣдованія», Воронежъ, 1881., стр. 14.—25.

код свакога граматичара-локалиста: нису само сложни у томе, којим ће падежем на које питање да одговоре, па и кад би се сложили у ова три падежа, шта да раде с осталим, од њих различним падежима? „Ову је теорију — вели Јагић (¹) још у 1865. — могуће само донекле бранити, гледе некојих, не пак свију падежа, на пр. једва ће се дати протумачити овако акузатив, камо ли истом номинатив.“ И заиста, мучан је посао тражити „основне појмове“, „основна значења“ падежима у простору; још је мучније помирити ову теорију с фактичним стањем граматичких падежâ. До каквих погрешака човек може доћи у овом послу, кад науми да локалну теорију заогрне плаштем од науке и философије, — уверићемо се чим наведемо философске, али, рекли бисмо, и нетачне одредбе вреднога и врло заслужног етнографа и лингвиста Фридриха Милера (²). Ево његових речи: „Падежи су, вели он, прави експоненти међусобних односа појединих погледа (Anschauungen)“; односе пак, у које ступа једно име према другом, човек добива аперцепцијом од онога немачког „Raumanschauung“ (просторног погледа): дакле — сви падежи „првобитно исказују просторне односе“, само „не у правом него у преносном граматичком смислу“ (³). Али, како је несрећан овај „Anschauung“? Њему за љубав гради писац, тако рећи, онај „очајни скок“, тврдећи да падежи, свима нама познати као падежи, — нису баш сви прави падежи! „Из реда правих падежа — који бележе просторном аперцепцијом добивене односе међу појединим представама — треба

(¹) У наведеном Književnik-у „Primj. k naš. sintaksi“, стр 178.

(²) Спис његов, преголем и по вредности и по обиму, спис, који доказује и велику му ерудицију и научну тактичност, зове се „Grundriss der Sprachwissenschaft“, Wien 1877.—1885., Band I, II, III, и још није свршен.

(³) Fr. Müller, „Grundriss d. Sprachw.“, B. I., стр. 117.

издвојити оне облике, који собом исказују субјекат и објекат или престављају неку каквоћу субјекта или објекта: дакле, номинатив, знак субјекта, акузатив, знак објекта, — и генитив, знак припадања" ([1]). Док су други локалисти баш акузативом и генетивом одговарали на питања „куда" и „одакле", дотле овај учени локалист даље умује овако: „што се тиче правих падежа, могућна су, према природи ствари, само три случаја, поименце односи: *к* (hin), *од* (weg) и *у* (hinein), којима по реду граматички одговарају падежи: датив, аблатив и локал" ([2]). Из ових речи лепо видимо да је локализам — истина знатно измењен: научно формулован и као прилагођен фактичном стању ариојевропских падежа — опет не само неприродна него и недовољна, непотпуна теорија за тумачење падежних значења. Прво нам остаје неразумљиво и неумесно оно издвајање номинатива и акузатива из реда „прâвих" падежа, — номинатива и акузатива, ових par exellence „граматичких" падежа, који имају своје наставке исто онако, као и Милерова три „прâва" падежа. Друго, још неумесније нам се чини, што је и генетив дошао у ред ових „непрâвих" падежа, а издвојен из реда својих другова у старом локалском реду: ово јамачно зато, да би се тиме дало места аблативу и локалу, падежима, за које не знађаху старији локалисти? А шта ћемо и куда с инструменталом, о коме писац мора водити рачун, кад видимо да зна и за још већи број падежа ([3]) у данашњим и старим језицима? — Међу категоријама про-

---

([1]) op. cit., стр. 117.

([2]) op. cit., стр. 119.

([3]) Тако, он вели да има језикâ и с 15 падежâ, али као да оволики падежи «надбацују свој задатак»! («... bald das Wesen der Form verkennend über das Ziel hinausgeschossen haben»), Fr. Müll., Gr. d. Sprachw., I, стр. 120.

сторних односа за инструментал нема места; никаква штета: он „није самосталан падеж, него се наслања час на датив, час на локатив“! ([1])

После овог, истина још не довољног, погледа на локалну теорију — умесно је питање: чиме се данас у самој „Науци о језику“ правдају поставке практичког локализма, чија је баква, видесмо, на први поглед врло проста, али чије нас вијугаве стазе заводе у непроходне супротности? Разуме се да има, рекао би човек, баш научног правдања, јаких лингвинстичких разлога. И ако је нова наука о језику потрла старе погледе на језик и граматичке облике, и ако је за онај заједнички прајезик ариојевропски прогласила осам падежâ, и ако је прекинула стару препирку о томе, да ли је и номинатив падеж, утврдивши наставак *s*, који номинативу бележи падежну му природу([2]), — опет је она баш тумачењем ових падежних наставака дала хране жилавоме локализму. Отац језиковнога поређења, Боп у падежима види сложене основе, састављене од номиналне основе и демонстративног корена, чије је значење врло сродно с предлозима. Други ветеран данашње нам науке, Пот слаже се с Бопом у поменутом тумачењу номинатива, а о наставцима осталих падежа изреком вели да су то предлози, имену додати ([3]). Ево дакле научног ослонца локалној теорији; ево узрока, зашто неки баш самога Бопа сматрају оснивачем локализма ([4]). Предложна природа падежних наставака разлог је просторном значењу старих падежа! Као да је била готово

([1]) На истој страни поменутога списа.

([2]) Зато што он долази „уза сваку номиналну основу, — личну или за личну узету“, G. H Müller, „Ueber d. Accus.“ у Лацар. часоп., XIII, 30.

([3]) Op. cit., 31.

([4]) А. Поповъ, „Синт. изслѣд.“, стр. 14.

залудна борба ученога Г. Курција, овога одличнога знаоца грчкога језика ([1]). Разлози, које мишљаше да наводи противу локализма, окренуше се, рекао би човек, противу њега самог: одговарајући локалисту Ланге-у (по коме су сви падежи, осем номинатива и акузатива, првобитно локални), Курције је и нехотице извео за све падеже првобитна локална значења. По Курцију номинативни наставак *-sa* значи нешто врло близу, овде, а наставак за акузатив *-m* или *-am* (једнак са санскрт. заменичком основом amu, што значи онај) још по Бопу и Шлајхеру значиће супротно првом, нешто даље од нас: ту или онде. Према томе латинска реченица: deu-s donu-m da-t (или, што је исто, санскртски: deva-s dāna-m dāda-ti) значила би од речи до речи: „бог-овде дар-ту дати-он.“ ([2]) — Да оставимо говор о изводима, који се лако чине по овој Курцијевој, тако да кажемо, теорији падежној, па да чујемо још једног у овом послу врло знаменитог научника, Штајнтала. Противан и Ланге-у (јер се, вели, примитивном човеку, створењу врло живе чулности не могу допустити неодређене просторне преставе) и Курцију (јер се, вели, из преставе материјалних и грубих односа близине и даљине никако не би могли извести облици виших одлучних појмова), Штајнтал хоће да обележи две врсте падежâ:

([1]) Ј. Живановић, „Како би се имале писати словнице за гимназије“ у „Прогр. карлов. гимн.“ за год. 1876. стр. 3—5., задовољавајући се разлозима Др. Ланге-а и обзирима педагошким, наводи и поменутог Фр. Милера, а од наших: Миклошића и Даничића, да докаже научну вредност хваљеног локализма. Жалити је, што се г. Живановић није забавио мало опширније овом теоријом посебице и „науком о падежима“ уопште, јер би, надамо се, савесни оцењивач Веберове „Hrvatske slovnice“, а вредни и будни пратилац данашњег развитка науке о језику, — нашао начина, да изиђе на пут, бољи од Лангеовог локализма.

([2]) Овај Курцијев пример навео је Мистели у чланку „Einiges zur Casuslehre“ у Лацар. часоп. Band X, стр. 121.

прво, номинатив, чије је *s* ономатопоетско, да означи радњу, покрет, живот — и акузатив, чије *m* казује спорост, мртвило, трпно стање: ова два падежа исказују, само у већој мери, ону исту разлику, коју имамо између мушког и средњег рода; осем ова два падежа и вокатива, имамо, друго, све остале падеже, којих је првобитно у Ариојевропљана могло бити онолико исто, колико и у финском језику, јер „сваки однос, који данас бележимо предлозима, исказиван је по свој прилици којим падежем.“ (¹) Па шта видимо? Колико је локализам узан, да прими свих осам (а можда би требало и више) ариојевропских падежа, толико је и ова Штајнталова теорија неподесна, због своје двојности, да све падеже сведе на једну, заједничку бакву, а да и не говоримо о нетачном тумачењу акузативног наставка.

Ни покушаји новијих радника на овом пољу, чињени намерно или ненамерно, да помире противне стране, не само што нису испали за руком, него као да неће никада ни испасти, те као да ће старина Миклошић имати право, што је, говорећи о акузативу, казао: да је „првобитно значење, тј, значење акузатива, доведено у свезу с његовим постањем, — тајна, па ће и до века остати тајна.“ (²) Тако, нпр., Делбрик даје право локалистима за падеже:

(¹) G. H Müller у наведеном чланку стр. 35, — Жалећи што није пред нама књига «Verhandlungen d. 22. Versammlung deutsch. Philolg. u. Schulmänner in Meissen», Leipzig 1864., слободни смо по овом чланку Г. Х. Милера навести ово Штајнталово резоновање и поменути да су на тој мајсенској скупштини била управо четири мишљења: 1., Ланге-ово, да га назовемо, «нови» локализам, 2., Курцијево, нехотични локализам, 3., Ahrens-ово, по коме су: аблатив, локатив, и инструментал — падежи топски, а генетив, датив и акузатив падежи логички, и 4., мишљење Штајнталово, могли би смо га назвати: граматичко-локално.

(²) По чланку Герх. Милера стр. 7. Миклошићево «Ueb. d Accus cum. Infinit.» у «Sitz.-ber. d kaiserl. Academ. d. Wissenschaft. philos.-hist. Classe», 59. B., 3. H., p. 505., Wien. 1868.

аблатив (јер он долази на питање „одакле“), локатив (за „где“) и комитатив или инструментал (на питање „чиме“), па се помаже смешаним или Потовим „синкретистичким“ падежима, да објасни локална значења генетива и датива, која им се придружише, тек пошто су изумрли други прави локални падежи (¹); с тога дакле локалисти немају право, кад локалну употребу „смешаних“ падежа грчкога језика, генетива и датива — узимају као првобитну.

— Тако опет Мистели хоће да помири Курција са Штајнталом, доказујући да од Курцијевог „овде“ и „онде“ не треба много, па да се дође до Штајнталовог „лично“ (живо) и „стварно“ (укочено, без живота): одатле пак „врло је незнатан корак до разликовања између субјекта и објекта у најширем смислу“, како вели сам Курције (²); али знаке, потоње наставке, *s* (и *sa*) и *m* (и *ma*) за номинатив и акузатив пре, вели, можемо узети по Штајнталу као „патогномске“, физиолошко-симболне, него као

(¹) Gerh. Müller, op. cit., 35. по спису B. Delbrück-a «Ablativus localis instrumentalis im Altind., Latein Grich. u. Deutsch.», Berlin 1867. У овом је спису Делбрик доказивао, прво, да је латински аблатив собом заступио три падежа: прави аблатив, локатив и инструментал, а остали падежи као да су остали у латин. језику чисти, непомешани, те врло блиски значењу првобитних падежа; — друго, да грчки језик има више «смешаних» падежа, обима још већег: грчки генетив прво је прави генетив, друго генетив-аблатив, треће генетив-локатив, и четврто генетив инструментал; грчки опет датив прво је прави датив, друго датив локални и треће датив инструментални (G Müll. op. cit., стр 36.). Овако широко тумачење грчког генетива ни критика није одобрила, ни он са̀м није могао задржати, те га у новијем спису «Syntakt. Forschungen», IV Band, стр. 44. (Berlin 1879.) напушта, и у том генетиву налази «nur den alten Genetiv, vereinigt mit grossen Stücken des alten Ablativs.» У словенским (видећемо доцније и у српском) језицима сматра се генетив као «смешан» падеж од генетива и аблатива. Jagić, «Primj. k naš. sintaksi», стр. 179.

(²) Misteli, «Einiges zur Casuslehre», X B. «Zeitschr. für Völkerps. etc.» v. Lazar u. Steinthal, стр. 123.

праве заменице ([1]). — Још нам је поменути Hübschmann-а, који све падеже разводи, прво, по свези, у коју име долази с другим деловима реченице, на адноминалне (генетив) и адвербијалне (уз глагол: „готово сви остали падежи"), и друго, по врсти односâ, које падежи изискују, на граматичке и неграматичке: само ови други бележе односе, логички са свим одређене; граматички су падежи: номинатив, акузатив и генетив, — неграматички: локатив, аблатив и инструментал, а што се тиче датива, положај му је и на једном и на другом месту сумњив ([2]). Ма да се и Делбрик нешто колеба, опет се више приклања мисли, да је датив чист граматички падеж, јер „с њиме (кад је прави датив) никад не иде предлог" ([3]). Ради потпуности овог летимичног прегледа треба се, на послетку, сетити и вокатива, коме слабо ко признаје праву падежну природу, те га многи и не помињу у реду осталих падежа ([4]), што је врло неумесно, као што ћемо видети у специјалном делу овога рада.

Чему нас учи ова неслога ([5]) учених лингвиста, људи, позваних да утврде основне погледе за расправу нашега питања? Одговор на ово питање биће нам јаснији, ако се овако запитамо: чему нас уче разнолики одговори и теорије о тако званим „основним" значењима наших падежа по-

---

([1]) Misteli, ibid. стр, 124.

([2]) Hübschmann, «Zur Casuslehre», стр. 131.

([3]) Delbrück, «Syntakt. Forschung.» IV Band 53. Не помињемо значења ових падежа с тога, што ће доцније о том бити говора, мислимо, довољно.

([4]) По Hübschmann-у вокатив је чиста основа, којој је акценат прешао на први слог, и он, «zum Anruf dienend», стоји изван сваког односа према деловима реченице. «Zur Casuslehre», стр. 131.

([5]) Треба казати истину: само се у питању о генетиву данашњи лингвисти већином слажу, признајући му првобитно значење — атрибутивно; кад буде реч о генетиву посебице, видећемо како стоји и с овом атрибуцијом.

себице, чему ли теорије о падежним категоријама уопште? Ево шта би се могло одговорити на то сада — пре самога претреса појединих падежа и њихових функција: један само падеж (на пр. генетив) има толико и тако разноврсних значења (на пр. само прави генетив: за време, за својину, за меру, за циљ, за предмет од више руку, за део, уз порицање и т. д.), да их је баш немогућно свести на такво једно „основно“ значење, које би сва могло обухватити, или из кога би се сва она могла „извести.“ Колико више то вреди о целој падежној системи: још је мање могућно подвести сва значења свих падежа под једну рубрику, свести их на једну бакву. Или, ако би то и било, онда би та падежна рубрика била онако исто широка, као што је широка и одредба саме реченице, ове готово потпуне преставнице свега материјала граматичког. И речи Штајнталове о „граматичким“ падежима, рекли бисмо, вреде о свима падежима: „Они немају ни локалног ни каузалног значења, јер уопште не могу имати материјалног значења, него имају само граматички смисао“ (1). С тога је паметније, као што рече Делбрик (2), те послове напустити, јер нагађања о значењима основним „не могу имати историјске вредности.“ Исто тако Курције згодно напомиње да се „данас нико више не труди, као што су сви радили пре 50 година, да употребу једнога падежа или начина изведе из једног „основног појма“ (Grundbegriff), који се готов узимао напред и донекле „философским путем погађао по употреби казаних категорија“ (3). Једино што би се могло допустити, по Делбрикову мишљењу, били би раз-

(1) «Characteristik d. haupts. Spr.» стр. 301., А. Поповъ, op. cit., стр. 14.

(2) «Syntakt. Forsch. IV. B., стр. 1.

(3) G. Curtius, «Zur Chronologie der indogerman. Sprachforsch.», стр. 12., Leipzig, 1870.

лични типови падежне употребе“ (нпр. генетива уз глаголе, уз именицу, уз придеве, уз предлоге), који никако не морају потицати из једне заједничке представе (1). С тога ће најбоље бити, као што предлаже Делбрик, да реч „основни појам“ (основно значење) заменимо речју „најстарије значење“ некога падежа (2). А пошто је најстарије значење некога облика оно, које је он добио још онда, кад је и постао, то говор о значењима „основним“ и не иде у област испитивања појединих језика, него чак у онај део заједничке ариојевропске етимологије, који говори о постању облика̂ и врста̂ ре́чи̂: облици и речи кога било засебног језика ариојевропског били су развијени још у преисторијско, заједничко доба, те нису самосталан израст издвојених целина језиковних (3).

Дошавши овако на ивицу постављеногa нам задатка, мислимо да ће бити потребно, пре но што се пређе на претрес појединих падежа, утврдити ове 3 поставке:

1., Заједнички ариојевропски језик, у стању потпуног развитка флексивног, морао је имати већи број падежа̂, него што их је данас у најстаријем нам, нпр., језику — санскртском. Отуда опет излази да је онде, где данас имамо

(1) B. Delbrück. «Syntakt. Forsch.» IV B. стр. 2. Да ових типова заиста има, доказује се тиме, што «gegen den Versuch einer stark abweichenden Anwendung das Sprachbewusstsein rebellirt.»

(2) Delbrück, ibid.

(3) О томе говори други један спис овога писца: B. Delbrück, «Einleitung in das Sprachstudium», II издање, Leipzig 1884., особито на стр. 75., 85. и 90. Ни корени ни основе једнога засебног језика не могу се узимати као нешто реално у том језику: другим речима, наш, нпр., језик није наследио из прајезиковне заједнице само корене или основе, те да се од њих тек на словенском, rsp. српском, земљишту развијају облици и речи, — него је наследио баш готове речи, облике, па их је у дугом животу народном модификовао и развијао све до данашњег им фактичног стања. С тога и корени, нпр., словенски, латински, немачки и т. д. вреде онолико исто, колико и Шлајхерове конјектуре о прастарим, заједничким речима ариојевропским.

више наставака једнога истог падежа, првобитно могло бити више падежâ (¹); према томе опет, даље, и онде, где је данас падежу неком остао само један наставак, можемо слутити да је некада било више наставака, па дакле и више падежâ, — ако нам овај падеж с једним само наставком казује више разноликих значења.

2., Што се тиче падежних састојака: основе и наставака, могуће су две ипотезе. По једној су падежни наставци још у најстарије време долазили уз основу, да искажу оно исто, што и данас исказују падежи: наставци су дакле заменички или заменички и предложни елементи. По другој ипотези падежни су наставци првобитно долазили уз основу онако, као што су пређе долазили, па као што и сада стоје, уз основу — основини наставци: прастари, нпр., наставак за генетив *-sja* био би наставак не за падеж него за придевску основу. Најбоље је примити оба мишљења, те неке падеже тумачити на један, а неке на други начин (²).

3., Сишавши, на послетку, до самога процеса ницања или образовања ових именских облика, наука нас о језику данас учи да се у периоди падежној могу распознати две главне формације. Прва је старија: из ње су падежи: номинатив (с вокативом) и акузатив; друга је млађа: из ње су сви остали падежи (³). Да се сви падежи морају

(¹) B. Delbrück, «Einl. in d. Sprachst.», стр. 91. — Миклошић, «Vergl Syntax d. slav. Sprach.», стр. 449., изреком вели: «и стари инд. језик према свом основном језику стоји (— што се тиче броја падежа —) од прилике онако, као што стоји грчки језик према ст. индијском.»

(²) B. Delbrück «Einl. in d. Spachst.» стр. 22. Наводећи да и Курције тако ради, Делбрик опомиње изреком, да овде ништа позитивно не може устврдити.

(³) G. Curtius «Zur Chronol. der indogerm. Sprachforsch.,» стр. 71. Треба овде поменути да Курције узима вокатив — чисту основу — као најстарији падеж, али да не мора бити тако, него да вокатив постаје од номинатива, а не обрнуто, — видећемо доцније.

овако разместити у две групе, доказује се, прво, тиме, што су прва три падежа у свима језицима ариојевропским у средњем роду једнака, па и у ре́чй мушкога и женскога рода, код којих није тај случај, вокатив и акузатив могу долазити место номинатива, — и друго, тиме, што се у језику старом индйском, грчком и латинском падежи друге формације такође могу замењивати један другим, али никада којим падежем прве формације (1). А да је прва формација старија од друге, мислимо, не треба много доказивати. Наставке првих падежа много је теже утврдити и објаснити, него ли наставке друге падежне формације, међу којима се готово позитивно могу показати трагови некадашњих предлога (нпр. инструментални наставак *-bhi* = *мь* (2). Значења падежâ прве формације: номинатива и акузатива, особито овога другог, тако су широка (разуме се, у целој историји ариојевропских језика), тако разноврсна, да се примичу готово свима значењима свих падежа друге формације. Тим би се могла оправдати и даља смела нагађања: на преласку из периода дофлексивног у флексивни — прастари језик ариојевропски могао је имати само један граматички облик (управо „основу"), који је био довољан, да, било сâм, а јамачно с гестовима (3), било помогнут и другим речима, бележи разноврсне односе у ондашњој језиковној области; — из овога се једног одмах морала развити два права најстарија „падежа" (по свој прилици „номинатив" и „акузатив"), чија су значења мо-

(1) G. Curtius, «Zur Choronol. der ind. Sprachfor.», стр. 72. — О блискости и узајмичној замени падежа прве формације још се бољи докази могу видети у А. Попова «Синт. изслѣд.», I, стр. 2.—12

(2) G. Curtius, op. cit., стр. 79. Наставак bhi или abhi значи *к, око*, дакле наше *об*.

(3) О гестовима по Ланге-у и Dr. Sobczyk-у види G. H. Müller «Ueber den Accusativ etc.», на месту наведеном, стр. 34.

рала бити много шира, него што су данас и једнога нашег падежа. Сад, у колико се више један од ових првобитних падежа по обиму својих значења сужавао, у толико су опет другоме, поступним развитком језиковим, морали притицати у помоћ нови облици, падежи нове (друге) формације, те примати на се по које од оних значења, томе старом падежу већ теретних. Још треба изреком поменути да језик, стварајући нове облике за неке од старих значења, тим самим већ у нечем битно мења ова стара значења, пошто би иначе диференцовање, закон у развитку језиковном велике вредности, било без икаква смисла: нови су облици баш доказ непрестаног диференцовања језиковних функција.

И тако, полазећи с ових тачака (желети је само да све буде што боље научно утврђено), а наоружан добрим познавањем природе и употребе граматичких падежа, — може озбиљан разматрач веровати да ће се, и ако не баш одмах, растумачити и разумети она чудновата игра, коју нам у врло разноликим шарама изводи падежна система, у којој неки облици, на први поглед рекло би се, имају сами појединце више различних, а други опет, међу собом различни, много сличних значења.

О падежима посебице.

Прелазећи појединим падежима, умесно ће бити, ако најпре кажемо коју о реченици и њеним састојцима: ово зато, што се падежи обично сматрају као падежи, као облици — кад су у реченицама, јер се и мисли људске само реченицама исказују. Али дефиниције: „цела мисао речима изречена зове се реченица“ (1), „свака мисао, кад се речима искаже, зове се реченица“ (2) — треба разу-

(1) Бошковић Ј., „Срп, синтак.“ стр. 1.
(2) Новаковић Ст., „Срп. син.,“ стр. 1.

мети без икаква ограничавања, ако смо ради избећи неке неприродне изводе. Тако, дакле, не треба у свакој „реченици“ тражити све оно што логика тражи у својој мисли, и не треба оно „речима“ разумети само у смислу: „више ре́чи,“ јер је често и за праву, нормалну реченицу довољна само једна реч, а још чешће то вреди за друге, „ненормалне“, реченице. Због тога, даље, не смемо ни све оне „чланове“ или т. зв. „главне делове“ реченице сматрати као неизоставне, т. ј. као такве, да сви баш морају бити састојци сваке реченице, те ако кога од њих нема у некој, да га треба „подразумевати“ или замишљати да је био, али је изостављен. Ну пошто се овде не може говорити опширно о разлици међу потпуним и елиптичним реченицама, доста нам је само нагласити да у пресуђивању: је ли нека реченица потпуна или скраћена — треба бити обазрив.

Речи „подмет“, „предмет“ итд. претпостављају већ приличну сложеност и разгранатост реченице: чим је ту подмет, треба му наћи прирок, а да може бити у реченици предмета, треба она већ да има и подмет и прирок (1). Међу тим свака добра граматика, чим нас је научила да „свака мисао“, па дакле и реченица, „има двоје: подмет и прирок“, одмах нас, мало даље, опомиње, да реченице могу бити и „без подмета“, дакле имати само једно од онога „двога.“ Па кад „подмет“ не мора бити неизоставни део реченице, кад је дакле за реченицу довољно често само оно, „што се исказује“, — онда бисмо могли поћи и даље, па се запитати: да ли по некад за реченицу (т. ј. за онај случај, кад човек хоће да искаже какву „мисао“) може бити довољно и само оно, о чем се нешто исказује. оно дакле, чему у обичним реченицама одговара „подмет“?

---

(1) А. Поповъ, «Синтакс. изслѣд.», стр. 30.

Другим речима: каква је то поименце природа свих ових реченица „без подмета“? — и да ли оно, што оне имају, увек одговора баш ономе, што се у обичним реченицама зове „прирок“, или то може бити и тако, да му не одговара тачно ни оно, што се обично зове „прирок“, ни оно, што се обично зове „подмет.“ Ово је питање потребно ради т. зв. „једночланих“ или „једноставних“ реченица.

Још смо у приступу наговестили да развитак људскога језика иде упоредо с развитком његова мишљења: ова истина треба да нам је на уму, кад хоћемо да разматрамо природу најстаријих, првобитних реченица. Кад знамо, прво, да је мишљењу, резоновању, образовању „расудакâ“ врло блиско опажање, бележење и класификација (¹) и друго, да је првој радњи пратилац реченица, а овој другој реч, — онда нећемо погрешити, ако првобитну реченицу приближимо самој речи, или ако уствpдимо: да су првобитне реченице неосетан прелаз од првобитних речи, и, обрнуто, да једна реч може бити наследник целе реченице. Ако узмемо да је правилно тумачење састава првобитних или бар најстаријих, нама познатих речи, онда оно већ наведено „deva-s“ шта је друго, ако не цела реченица: „бог овде“? (²) И само правилном анализом нашега мишљења, а на основу тачне дефиниције „суђења“, Микло-

(¹) H. Spencer, «Principes de Psychologie», t. II, вели на стр. 118. да «резоновање претпоставља класификацију, али и класификација претпоставља резоновање»; — а на стр. 131.: «Nous voyons que la classification, la denomination et la reconnaissance sont très-voisines les unes des autres, et qu'elles sont des modification particulières de la même intuition fondamentale dont dérivent tous les ordres de raisonnement.»

(²) А да у реченици уопште (па дакле и међу оваким двема тобожњим речима које чине реченицу-реч) не мора бити копуле, доказују и Миклошић и Љугебил у расправама, које ћемо мало даље навести.

шић је дошао до две врсте расудака (1): прве је назвао **једночланим**, а друге **двочланим**. Али док се овај највећи нам лингвист задовољава, да зарад расудака прве врсте говори само о познатим глаголским и глаголско-именским реченицама „без подмета"; дотле А. Попов (2) и К. Љугебил (3) сем ових, иначе званих „безличних", доказују егзистенцију и таквих „једночланих" реченица, у којима не само што нема подмета, него нема ни оног најглавнијег обележја прироковог: глагола — ни као прирока ни као споне. И док Миклошић ништа не говори о старини својих „бесподметних" реченица, него им само бележи већу пластичност (4); дотле ова друга два аутора својим реченицама „једночланим" признају и већу старину према осталим „двочланим" и „трочланим" реченицама, управо првобитност (5). Из примерâ, који ће доћи код појединих падежа, особито код номинатива и акузатива, упознаћемо још боље природу реченицâ првог реда: „једночланих" и „беспод-

(1) Fr. Miklosich, «Subjektlose Sätze», 1883., стр. 22., «Urtheilen ist etwas (als wahr) annehmen oder (als falsch) verwerfen... Das Annehmen oder Verwerfen geschieht durch Setzung eines Begriffes oder durch Setzung zweier sich zu einander wie Subjekt und Prädikat verhaltenden Begriffe: jenes findet statt in «es rauscht», dieses in «der Bach rauscht.» Jenes nenne ich **eingliedrig**, dieses **zweigliedrig**.»

(2) «Синтакс. изслѣд.», стр. 39.

(3) «Zur Frage über zweitheilige u. einheitliche Sätze» у Јагићевом «Archiv-у für slav. Philologie», Б. VIII, стр. 60. и 67.

(4) Реченице без подмета («auf dem Meere ist ruhig»), вели он, дају фантазији више простора него реченице с подметом («das Meer ist ruhig»), «Subjektl. Sätze», стр. 26. и 27.

(5) «Елементарним обликом просте реченице сматрам — вели А. Попов — једночлану реченицу, састављену само из **једног** глагола или **имена**. Сувишна је и непотребна, мислим, претпоставка, да је код оваког имена изостављен глагол» . . . А ради бољег научног доказа, да реченице могу бити без глагола, позива се на Штајнт. и Лац. «Zeitschrift für Völkerps. etc.», В. VIII, стр. 141. 142., где је изишао чланак Габеленца-сина, у ком се расправљају питања упоредне синтаксе . . «Мучно ће се икада моћи до-

метних", те и значај назива „подмет" и „прирок" у таквим реченицама. Што се тиче осталих састојака реченичних биће, мислимо, довољне само две три напомене.

1.) Познато је да сваки номинатив у реченици не мора бити подмет, али да сваки граматички подмет мора бити номинатив. Овај номинатив-подмет — тиме, што је самосталан, и што се не прилагођује ком другом самосталном номинативу — разликује се, на првом месту, од граматичке одредбе. Овим се називом разуме и атрибут и апозиција, које такође могу стајати у номинативу, само не самостално, већ као пратиоци подметови: граматичка одредба може бити и у ком другом падежу, сем номинатива, само ако тај падеж не стоји самостално, него иде уз који други члан реченице, који се према њему сматра као главни (¹). Посебице пак о разлици међу атрибутом и апозицијом биће говора доцније (код „номинатива").

Слично подмету, граматичким предметом или допуном можемо назвати сваки други падеж сем номинатива, који, као и овај кад је падеж, стоји у реченици самостално, неподударно. Овако широка дефиниција мора се дати „предмету" или „допуни" зато, што је граматици потребан један термин за све оне случаје, када име, у ком било косом падежу, бележи предмет, који се по облику не слаже ни с којим главним делом реченице (²).

казати — додаје врло даровити, на штету наше науке прерано умрли, А. Попов — да су људи, на пр., видећи пожар, првобитно викали: «ово је пожар!» или «пожар је!», па тек доцније почели довикивати само «пожар!», А. Поповъ, «Синт. изслѣд.» стр. 31 и 32.

(¹) Само овакав додатак не треба мешати с «другим», или и тако званим «подударним» падежима.

(²) «Ова дефиниција обухвата како падеже прибрајане именима (генстив и датив припадања и т. д.), по некима, у смислу атрибута, — тако и ознаке места, времена, начина радње, узрока, кад оне долазе као граматички предмети», А. Потебня, «Из записокъ по русск. грамм.» I, стр. 145.

2.) Што је казано о граматичкој одредби, вреди у главном и о т. зв. другом делу „сложеног прирока", који се, будући номинатив ([1]), као и она слаже с подметом, и од ње се разликује само спором, која уза ń долази. Обичан атрибут и апозиција бележе знаке већ дате у оном што се одређује пре, но што се почиње радња (прирокова): предикативни пак номинатив бележи знак, који настаје тек с радњом глаголском или помоћу ње.

И као што име, кад је други део сложеног прирока, стоји у номинативу, слажући се с подметом, тако исто оно може стајати у ком било косом падежу, кад је други део сложеног предмета („Изабраша Кира цара"). Пошто се овај нови додатак (у навед. примеру „предикативни акузатив") разликује од грам. одредбе, а према својој главној речи стоји онако подударно, као и поменути предикативни номинатив према подмету, то ћемо, да би се разликовали једни облици од других, употребљавати ове називе: једни, т. ј. подмет (са својим само одредбама) и предмет (са својим), могу бити названи — први, неподударни; други, т. ј. именски део сложеног прирока („предикативни" номинатив) и други део сложених предмета (сви коси падежи, кад нису ни прави предмети ни обични атрибути), могу бити названи — други, подударни падежи ([2]).

3.) Додаци прирокови за место, за време, за начин, за узрок итд. — т. зв. прилике („околности") или прилошни додаци разликују се и од предмета и од граматичке одредбе не само својом неподударношћу, него, што је овде

([1]) У реченицама без подмета овај други део прирокова не мора бити номинатив, јер овде нема подмета, коме би он бележио знак и с њиме се по облику слагао.

([2]) А. Потебня, «Изъ зап. по рус. грам.« стр. 148.

још знатније, губитком своје супстанцијалности ([1]). С тога и падежи, отргнути од осталих својих другова, престају бити падежи, именице у правом смислу, но стварају нову врсту ре́чӣ, — прилоге (адвербе). Њих има како од падежа специфично локалног, тако и од акузатива, генетива итд. — На послетку, путем још даљег развитка чистих формалних функција, од падежа̑ добивамо и — предлоге.

После ових кратких напомена о „главним“ и „споредним“ деловима реченице, потребних за разумевање оних функција, које имена врше у реченицама, — огледајмо да покажемо употребу падежа који је свуда био први на реду.

А., Номинатив.

(„Именитељни“ = Први падеж = „Називни“) ([2]).

Номинатив и акузатив, као што ће најбоље показати примери, имају много разноврсних значења. Почевши од падежа̑-усклика̑ па до правога подмета и његова корелатива у прироку, и од падежа̑ за стање па до разноликих, потребних и непотребних предмета, — ова два падежа показују трагове најстарије падежне употребе примичући се својим значењима готово свима осталим падежима. Али, поредећи баш ова различна значења номинатива и акузатива, лако увиђамо и њихову узајмицу, дознајемо да су често номинатив и акузатив значили једно исто ([3]), те слутимо: да им је у прастаро доба могла бити

([1]) А. Потебня, op. cit., стр. 155.

([2]) Термине, које стављамо свуда на треће место испод обичног латинског имена кога било падежа, — предлажемо као згодније за практичну употребу у школи од досадањег бројног именовања које ништа не значи.

([3]) И данас врло често акузатив, у реченици особите конструкције, врши ону исту службу, коју и номинатив, кад је у друкчијој, обичној реченици, подмет.

једна баква. И кад се, као што смо већ поменули, мора полазити од једног, првобитног падежа, требало би сада видети: који је од ова два падежа старији ([1]), номинатив или акузатив? Гледајући на много већи број значења овога другога, акузатива, — она се у многом одржаше и до данас у нашем језику, — према знатно мањој разноликости номинативних функција, као да бисмо њему дали првенство; полазећи пак са гледишта, врло раширеног, да је свака реченица морала имати подмет, могло би се претпостављати да је првобитни падеж био номинатив. Али као да ни за једно ни за друго мишљење нема јаких доказа. Тако на пр., и најбоље за сад растумачено значење првобитног номинатива или, боље, његовог наставка *s* (sa), насупрот акузативу или његову наставку *m* (ma), — мучно ће дати одговор у корист првога. Узевши да је по том тумачењу наставак *s* знак „опажања", а наставак *m* знак „представе" ([2]), рекло би се, на први поглед, да је први старији од другога, као што је старије „опажање" од „представљања;" али ко зна како психологија тумачи ова два умна процеса, неће се лако приволети брзој одлуци у корист номинативне старине ([3]). Не помаже нам

([1]) Од писаца, којима се овде служимо, А. Попов пристаје уз Курцијево мишљење, да је акузатив старији од номинатива, а Герх. Милер доказује, противно томе, да је старији номинатив.

([2]) Gerh, Müller, op. cit., стр. 45. и 50. Први је, вели, «Casus der Wahrnehmung», а други — «Casus der Vorstellung.»

([3]) Уопште је врло тешко тачно одредити разлику између онога стања свести, чија је садржина оно што се опажа, оно што је изван «мене» — и онога стања, које настаје, кад се нешто враћа из прођашњег опажања, стања, чија је садржина оно што се замишља, представља, оно што је у «мени;» а примитивном човеку прошлост је често пута реалнија од садашњости. Ова немогућност правилне пресуде исто је тако неминовна и још већа, кад се задовољимо познатим већ тумачењем падежних наставака: *s* = «овде» и *m* = «онде»; чиме ћемо потврдити да је језик првобитног човека разуму његовом прво забележио и, као нешто различно од свега осталог, особитим обликом истакао баш оно што је субјекту ближе или, обрнуто, оно што је даље, што није исто са субјектом?

овде ни историја наших облика: и у старом слов. језику има случајева, где је номинатив замењен акузативом и, обрнуто, акузатив номинативом (1). У реченицама, на послетку, „без подмета“ и номинатив и акузатив, као што ћемо видети, долазе у једном истом значењу, које је опет врло далеко и од подмета и од предмета, функција падежних, које обично узимљу као „основне.“ А да првобитно разликовање падежа-*s* од падежа-*m* није могло бити по супротности између подмета и предмета, доста је поменути само номинатив прве личне заменице у једнини, чије је обележје, као што знамо, не *s* него баш *m* (ст. инд. a h a-m) (2).

Према свему довде казаном за послове примењене граматике можемо бити задовољни само већ поменутом блискошћу и великом старином и једног и другог падежа, те се не обзирати на то, што неко полази од номинатива, а него опет од акузатива. С тога, остављајући да питање о најстаријем падежу расправе бољи од нас, додаћемо овде само још једну напомену. И у време, кад су оба ова падежа већ била у прастаром нам језику образована свуда где је то могло бити, диференцовање њихових значења ишло је врло поступно (3): доста је времена морало протећи, док је, н. пр., номинатив, губећи на многим местима

---

(1) Први је случај код имена̀ I врсте, а други код именица̀ м. и ж. рода VI врсте номиналне деклинације: тамо у једнини, овде у множини.

(2) Овде јѐ дакле, казали бисмо, по Г. Милеру, сам падеж-*m*, и ако падеж онога у «мени», онога што се не «опажа», него се само представља, вршио, разуме се у области личних заменица, службу подметову. — Тек овако гледајући на номинатив и акузатив, можемо разумети и ону чудновату конструкцију класичкога «accusat. cum. infinitivo», у којој акуз. заступа подмет, и којој одговара словенски «датив с инфинитивом.»

(3) «И разлика у употреби ових двају суфикса утврђивала се, јасно је, само поступно». G. Curtius, «Zur Chronologie etc», страна 73.

по коју од својих првобитно разноликих функција, заустави се на томе, да у већини случајева буде само падеж онога што је „овде“, падеж онога, што је „главно“, или, најбоље, падеж „опаженог подмета.”

А сада, прелазећи на данашње функције нашега номинатива, мислимо да је све њих потребно разредити у две главне гомиле, а то зато, што је сама реченица по суштини својој у главном двојака.

I Номинатив у реченици без подмета.

Реченице прве врсте, о чијој природи већ нешто поменусмо мало пре, могу се свести на два типа: прве су од самих именица, баш „једночлане“ а по значењу „епифонематске“ — реченице-усклици; друге су од глагола с именима, те би се с тога што су од две или од три речи могле звати „двочланим“ и „трочланим“ (иначе се зову и „безличне“, а по значењу су по највише „егзистенцијалне“), али, зато што су без подмета, и оне се опет морају звати „једночланим.“ И једне и друге још би се могле назвати и „једноставним“, те да се избегне помисао на „чланове“ или делове реченице.

1. Реченице једночлане, именичке.

Најближи прелаз од првобитног, афективног говора, од самих усклика правоме језику људском чине реченице епифонематске, а тим је баш реченицама прва баква — номинатив([1]). Овим реченицама или, боље, овим номи-

([1]) K, Lugebil, «Zur Frage über zweitheilige u. einheit. Sätze» у Јагићевом «Архиву» B. VIII, стр. 61. — Насупрот Курцију, покоме би падежна периода, у развитку формалних појава ариојевр. језика, дошла много доцније (шеста, претпоследња на реду) него примарна глаголска периода (трећа на реду), — Штајнтал, Пот и Шлајхер узимају да су се «име и глагол, колико је могућно, развијали паралелно», Steinthal, «Zeitschr. für Völkerps. etc.» V, 352., —

нативима човек обраћа пажњу на предмет или појаву, именицом означену; с тога, што уз овако казивање обично иде емоција, ове су реченице врло сличне с усклицима, који, као што знамо, стоје изван реченичног склопа, али се опет од њих разликују, као год што се разликује и дозивање од усклика, и падеж „вокатив“ од чистог „екскламатива“ (4). И док у језику ст. словенском номинатив долази с „ускликом“: да покаже узвик или позив, или уз прилог „тако“: да покаже заклетву (2), — у српском језику он долази, било сâм, било с прилозима „ево“, „ено“, у ова четири случаја:

а.) Номинатив-усклик, који означава наше чуђење, дивљење, тешкање итд. Примери су свакидашњи (3): „Несрећа!“ — „Штета!“ — „Дивота!“ — „Сиромах!“; — „Жут посао:“ „Мрка капа, зла прилика!“, „Браћа Дрињани!“ (Вук, Нар. посл.); — „Страшна вера!“ (Милићев. „Међудневица“, стр. 169.), „Сиромах учитељ!“ (стр. 193.), „Необичан случај!“ (стр. 216.), „Чудни људи! Чудни људи!“ (стр. 236.); — овамо иде, мислимо, и „Док ђевојка, дур-ђевојка! итд.“ (Нар. посл.), који је пример налик на ове што ће сад доћи (4);

G, H. Müller, op, cit. 46. — А. Попов, пристајући уз Штајнтала, значајно напомиње да деца и у време кад глаголе још исказују неким усклицима, већ употребљавају именице и пазе на формалну разлику међу грам. подметом и предметом. А. Поповъ, «Синт. изслѣд.» стр. 3.

(1) А Поповъ, op. cit,, стр. 34 и 35., — K, Lugebil, op. cit., стр. 62.

(2) Fr. Miklosich, «Vergl Gramm: d. slav. Sprach, B. IV, стр. 345.

(3) Ни њима, ни другима, с њима сличним, мислимо није потребно баш свима наводити «изворе», т. ј., позивати се на места или ауторе, одакле су узети.

(4) Врло често долазе примери, који се употребљавају и у једном и у другом смислу: такав је пример, који ниже наводимо «ватра!» која долази и као усклик, да искаже бојазан и као номи-

б.) Номинатив за показивање: у многоме сличан с првим, долази и сâм, и с прилозима; њиме се бележи факат, на који се обраћа пажња, упућује се на нешто, изриче пресуда, нуди се, одговара се на нешто итд. И овде се, као и мало пре, атрибути слевају с главном речју у једну представу. Тако имамо: α) без прилога: „Ватра!“ — „Дан и комад!“, „Есап, ћитап, торба и штап“, „Свети Сава средозимац“, „Гад овога свијета”, „Првом мразу ручак“, „Проврћен ардов“, „Паланчани, силом варошани!“, „Девете пећке жарило“, „Гроб неопојан“, „Девета рупа на свирали“ (Нар. посл.), — „Кад тамо, али во печен, пећка хлеба и аков вина“ (Вук, Нар. Прип. стр. 36.), „ту се бурад оправљају, ту се вино сипа, људи раде, село читаво“ (стр. 100.), — „Вредан човек! рекох ја“ („Међудн.“, 215.): — β.) с прилозима: „И ево ти ова бочица пунана воде“ (Нар. прип., 147.), „Ено три сироте девојке без оца и мајке“ (стр. 139), — „Ево теби везена кошуља“, „Ево, селе, очи Арапове“, „Благо мени, ево моје злато“, „Ето књига, два брата рођеђа“, „Ево цар ваш“ (све у Синтакси Ђ. Даничића, стр. 149.);

в.) Номинатив за заклетву: овамо мислимо долазе и примери за молбу, за поздрав итд., а сви су такође сродни с првим, ускличним номинативима: „Бог и душа!“, „Вјера и бог!“, „Бог ти и братска!“, „Божја кућа и ваша“, „Божја ти вјера“, „Бог гријех“, „Бог и вјера“ (Нар. посл.);

г.) Номинатив за натпис, за набрајање итд.; примери овога номинатива слични су с онима за показивање, али се од њих разликују поглавито тиме, што, прво,

---

натив за «показивање». С тога ће јамачно бити и погрешака у нашем врстању, али баш ова неодређеност и ширина значења показује старину ових облика.

у народном језику за њима долази одмах цела реченица (обично с подметом), да их објасни, и, друго, у књижевном језику обично се номинатив ставља у зачеље целој глави или чланку. Тако имамо: α.) у народном језику: „Брат: пуна су ти уста“, „Водокрште: зими око прште“, „Пријатељи, ал код пуне трпезе, пуних чаша“, „Фрајла, што зубачу чупа“, „Безмитни врачи — ту нема лека!“, „Добар сир, него штета, што је у пасјој мешини“ (Нар. посл.); — „Алија и Балија, два брата“, „Вино од лозе, млијеко од козе, чоек од чоека“, „Весео гост, а жалостан домаћин?“ (Нар. посл.) и т. д.; — β.) у књигама: „Српска синтакса“, „Кнежевина Србија“, — „Архијерејски благослов“ („Међудневица“, 106.), „Браћа по Христу“ (ibid. 115.) и т. д.

Напомена. Можда ће се неки од ових простих номинатива учинити овде неумесно употребљени, будући они, рекло би се, реченице „скраћене“, дакле не једночлане од искони; а што се оне — од самих номинатива — употребљавају у смислу потпуних реченица, узрок је тобоже сама природа пословицâ или овог „разговорног“ језика. На то бисмо могли одговорити ово што иде. Разматрајући говор простога човека, видимо да се он не служи увек потпуним, двочланим (подметним) реченицама, већ му често лични и телесни покрети, реченични нагласак, прилике, у којима говори и т. д. помажу, да својим номинативима-усклицима искаже све оно, за што би иначе биле потребне потпуне реченице. Природно је сада, мислимо, ове непотпуне реченице, ове зачетке од реченицâ сматрати као старије, као ближе примитивном, афективном говору људском. Па баш кад би и ове једночлане реченице биле рудиментарни остаци некадашњих пунијих реченица, опет би и о њима требало водити рачун, те их баш овде поменути. То смо дужни чинити поглавито с тога, што реченицама, као што је, на пр., „весео гост, а жалостан домаћин“, није потребно замишљати никакве тобож'

изостављене састојке (у навед. примеру спону *је* у обе реченице), јер су оне по употреби својој, по ономе, ради чега се говоре, најпре епифонематске, па онда тек другарице осталим многобројним „реченицама без подмета“ и „с подметом.“ А граматика нам даје довољно примерâ, да се и предикативно слагање може претворити у атр бутивно и, обрнуто, атрибутивно у предикативно. И најпосле, као за претежје овим реченицама од ре́чӣ, језик ствара и, обрнуто, речи од реченицâ: реченице „крсти-куме-дете“, „у-злу-добар“, „Да-би-жив“ и т. д. постале су праве, истина „сложене“, речи.

2. Реченице једночлане, глаголско-именске.

Назив „једночлане“ овде се употребљава и правда само с гледишта, по коме је „подмет“ један, а „прирок“ други „члан“ реченице, те се реченице које имају само овај други члан, само прирок, зову „једночлане“, и ако бисмо их по саставу тога члана (прирока), као што рекосмо, по некад могли звати баш и „двочланим“ и „трочланим“ реченицама. А какав је прирок ових једноставних, par excellence „бесподметних“ реченица? У главноме је двојак: а.) или је од самога глагола („грми“, „свиће“, „мирише на зиму“ итд.), — б.) или је од глагола и имена („боли ме“, „выше мора и м а в о д и ц о у“, „и м а једна а ж д а ј а“ и т. д.). Пошто се не бавимо о свима реченицама, него само о овим другим, у којима су поред глагола и именски облици (овде номинатив), то ћемо се сада мало зауставити на овим другим, које с тога и назвасмо „глаголско-именским“ реченицама без подмета. Има реченицâ од самих именица, чији састојци стоје готово независно један од другога, или међу којима је веза тако слаба, да се једва осећа једна целина: „Благовијест приповијест“, „Вељача превртача“, „Голо а холо“ и т. д. Такве су некада морале бити и све оне двочлане реченице, које данас узимамо као нормалне, реченице

од имена („подмет“) и глагола („прирок“): њихови данашњи „чланови» били су некада засебне, „једночлане“ реченице. Тако, на пр., ст. инд. „açva-*s* dhava-*ti*“ значило би речи до речи: „овде к ањ, он у трку“ (¹); и тако бисмо сваку праву „двочлану“ реченицу могли раставити на две „једночлане.“ Глаголски прирок наших „двочланих“ реченица сам је собом, без подмета, потпуна реченица, којој није потребна ни лична заменица, да нагласи подмет. Врло је поучљив језик „недораслих људи“, мале и школске деце, из чијих уста готово свака наша једноставна двочлана реченица излази као двочлана у смислу двеју реченица: нашу реченицу „човек иде“ она ће поновити: „човек, — он иде“; исто тако: „Хајдук-Вељко, — он је био . . . .“, „лабуд, — он је бео“, „Карло Вѐлики. — он је покорио Италију“, „Милан Топлица и Иван Косанчић, — они су погинули“ и т. д. (²). Шта значе ови детињи подмети? Шта су они? — Ништа друго, до првобитне једночлане реченице, врло блиске усклицима. У дугом развитку људскога језика ови су поминативи, примицањем својим било другим таким истим номинативима, било глаголским „једночланим“ реченицама, губили своју првобитну самосталност, и с њима се поступно слевали у једну целину, те тако образовали нове „двочлане» реченице, двочлане само по броју главних састојака, а једноставне по значењу. Тако се дакле мало по мало долази, с једне стране, до правога „подмета“, тога стожера целе реченице и, с друге, до „прирока“ или оног дела реченице који подмету (носиоцу знака) бележи, час као глагол, час опет као име и глагол, знак у свести опажен, знак, тачно

(¹) А. Поповъ. „Синтак. изслѣд.» 43.

(²) Примере смо узели из живих уста у школи. — „Чак ћете, вели А. Попов, и од одраслих људи често чути такве неправилности,» op. cit. 44.

одређен и по времену постања и по лицу које ради. Али још има примерâ, на којима се, тако рећи, види сам процес овога прилагођивања: има реченицâ, чиј номинатив још није постао подмет, и чиј глаголски или глаголско-именски део не стоји према номинативу као прирок према подмету. То су глаголско-именске реченице без подмета, које, кад је у њима номинатив, могу бити двојаке:

а.) Реченице егзистенцијалне.

Име у номинативу и глагол за егзистенцију, обично у трећем лицу једнине (врло ретко множине) садашњега времена, образују реченицу, која нема подмета, којој дакле одговара оно, што се у реченицама друге врсте зове „прирок.“ Егзистенцијални глагол esse = јесам толико је изгубио од своје конкретности, да се данас употребљава готово једино као спона, те су и сувише ретке реченице, у којима би он сâм с номинативом казивао егзистенцију: „Јест пушка, да је праха!“ (1); у толико је чешћи глагол „имати“, чије је значење у овим реченицама друкчије од онога у реченици с подметом. Да номинатив уз глагол има (или имају) није подмет, види се отуда, што би у реченицама с подметом он био предмет, те би место њега дошао акузатив (2): „бесподметна“ реченица „И у бухе жуч има“, обрнута у подметну гласила би: „И буха има жуч.“ Примерâ има и у народном језику, и у старим, и у новим

(1) Да се види разлика међу «реченицом без подмета» и оном с подметом, доста је упоредити ово «јест пушка» с реченицом «пушка је овде.»

(2) У старом језику био је и у реченицама без подмета акузатив уз има, као што ћемо видети у чланку о акузативу. Али је уз глагол имати у овим реченицама најчешћи падеж генетив, разуме се «партитивни».

књигама; тако је: „Има овамо један змајевски цар“ (Вук, Нар. прип., ст. 42.) „..... има једна рекавица, и у оној рекавици имају три шибљике“ (стр. 62), „и у тој кући да има така ђевојка“ (стр. 116.), — „Има и над попом попа“, „Има и у Паића топуз, али у бисагама“, „И у бухе жуч има“ (Вук, „Срп нар. пословице“), — „Имаду ли упорни подданици“, „Каква у свѣту имаду царства“ (Даничић, „Срб. Синтакса“, 3.), — „Тамо има гора Романија“, „У планини има једна баба“, „Има смисао у овијем ријечима“ (све у Mikl., IV, стр. 356.), — „Сатир казује да у Славонији имају скуле“, „Тамо малне свуда имају парохијални домови“, „По крчмама свуд имају гусле“ (Дан., стр. 4.), — „... онда лево има стари град Ниш, и над градом Виник и Чегр“ („Међудневица“, стр. 29.), „Има такав обичај“, (стр. 177.), „... види цркву, у којој има стара светиња“ (стр. 202.).

б.) Реченице које казују афекцију.

Сем значења, ове се реченице разликују од првих још више својим саставом: уз глагол јесам([1]) (ређе глагол бити) долази номинатив, да обележи неко душевно стање лицу, које се такође овде казује, и то личном заменицом. Падеж овога лица (датив, још чешће акузатив) у овим реченицама по граматици је „предмет“, и ако би у реченицама с подметом место њега дошао номинатив, и то баш као подмет([2]). Тако имамо:

α.) С дативом: „Тако ми од овога отров не било([3])“ (Нар. посл.), — „Мука ти се с Пером омразити“ (Mikl. IV., 367.), — „Мука му је“ (слично прилож-

([1]) Свуда се разуме, као и напред, само треће лице.

([2]) Реченица: «Да *је* није кроз горицу туга» превела би се у подметну реченицу овако: «да (она) кроз горицу не тужи.»

([3]) Ово неслагање имена с глагоским придевом у роду најбоље доказује да реч отров није овде подмет.

ним реченицама без подмета: „криво му је“ „жао му је“ итд.; — Mikl., „Subj Sätze“, 67: „бијаше ми добро“);

β.) С акузативом: „Брига ме је саму“, „Срам вас било“, „Срамота га било“, „Да је није кроз горицу туга“ (Mikl. „Subj. Sätze“, 71.); више оваких примера биће наведено у чланку о акузативу (¹).

II Номинатив у реченици с подметом.

„Номинатив означава оно, што врши радњу, исказану глаголом одређеним (verbum finitum), и што се термином из логике позајмљеним не баш тачно зове подмет“ (²). Овако почиње говор о номинативу или, боље, о првом значењу тога падежа најзаслужнији радник на словенској синтакси, те одмах додаје: да би номинатив у овом случају, због нетачности назива „подмет“, требало звати „граматички подмет.“ Само граматички подмет мора бити номинатив: логички подмет не мора. Одмах за овим чаводи Миклошић, као други случај за употребу номинатива. „граматички прирок“, назив, такође удешен према логичком прироку, а то ће рећи „оно што се везује с подметом као ближа одредба помоћу глагола јесам“ (³) (и других, кад им је значење с њиме једнако). Јасно је да се овде говори о номинативу у правој „двочланој“ реченици, оној дакле, која је своја два члана — некадашње засебне једночлане реченице — стегла у једну граматичку целину. Али језик није одмах дошао до тих функција номинативних: не долазе ни данас у нашем језику сви номи-

(¹) Тамо ће бити казано, колико се може, и о сродности ових падежа, номинатива и акузатива у реченицама без подмета, како оним од самих именица, тако и овим глаг.-именским.

(²) Fr. Miklosich, «Vergl. Gramm. d. slav. Sprachen, IV B. Syntax», Wien 1868.—1874., стр 344.

(³) Fr. Mikl., ibid.

нативи само као подмет и као прирок („именски део сложеног прирока"). Поставка, раније наведена, да је подмет са својим атрибутима и апозицијама — први, неподударни номинатив, треба да се мало објасни и рашири. Има случајева, где овај „неподударни" номинатив није ни подмет ни његова ближа одредба, већ где и он, као и „самостални акузатив", тако стоји у некој потпуној реченици или боље *уз* неку потпуну реченицу, да се готово може сматрати као засебна целина, као члан дакле, који је нека средина међу простим једночланим реченицама и правим подметом. Овим се потврђује, прво, заједничка старина и блискост номинатива и акузатива и, друго, већ наглашени процес постања „двочланих" или подметних реченица. С тога ће, узевши у обзир и разноликост „других" или „подударних" номинатива, и једна и друга функција овога падежа бити распоређена на више рубрика. Најпре ћемо разгледати све нијансе нашега „првог" или неподударног, па онда „другог" или подударног номинатива.

1. Први, неподударни номинатив.

Овај је номинатив по своме значењу управо тројак: а.) самостални, б.) граматички подмет и в.) граматичка одредба.

а.) Самостални или апсолутни номинатив.

„Доста је знатан број случајева, у којима номинатив, не будући подмет, а често се замењујући акузативом, чини готово самосталну једночлану реченицу; по значењу пак ови се случаји веома приближавају различним врстама самосталног акузатива" ([1]). Али док је број самосталних номинатива у неким словенским и другим ариојевр. језицима доста велики, — у нашем су језику остали само ови трагови:

([1]) А. Поповъ, „Синтак. изслѣд.," 54.

α.) Двогуби номинатив, паралелан „акузативу за време и место“: значење је непрекидност, продужавање или понављање, од куда му и долази ова двојност, двогубост. Мали број ових номинатива одржао се у нашем језику уз друге оваке изразе од прилога и других речи: „данас сутра, данас сутра, па онда, као и лане“, „мало, мало“, „једно те једно“, „то те то“, „те дура, те фура“, „аша те аша“ и т. д. Свеза *и* или *те* може бити замењена речцом *по*, која овде долази као прилог у значењу: *па*, *и*, *по том*. — Тако поред ст. слов. „**дьнь дьнь нштоуть**“ (¹) имамо данас у нашем језику: „Доћи ће један по један“, — „Дан по дан, док и смрт за врат“, — „Реч по реч, па за гушу“, — „Час по час“, — „Длака по длака, ето бјелача; зрно по зрно, ето погача, капља по капља, ето Морача“ (Нар. посл.).

Напомена. Из ових се примера види да је у по неким случајима са свим све једно: сматрали ове самосталне падеже као номинативе или као акузативе, а то доказује узајмичност и првобитну заједницу ових падежа.

β.) Комитативни или социјативни номинатив: остаци овога номинатива слични су или сложеним речима, или оним облицима, који у народној појезији чине лепу фигуру, хендијаду (²); тако је: „Тврђа вјера него мрамор стјена“; — или уз акузатив: „Пак улази у мермер одају“, „Затвори се у шимшир одају“ (Mikl. IV, 5); — „Те се диже сила и сватови“ (м. „силни сватови“), „Када дођу сила и сватови“, „кита и сватови“ (м. „кићени сватови“); — обично у другим падежима: „он устави силу и крајину“, „док допаде колу и девојкам“, „примакни се демир и пенцеру“ и т. д. (Mikl. IV, 5.).

(¹) А. Поповъ, op. cit., 64, Miklos. IV, 393.
(²) А. Поповъ, op. cit., 76.

γ.) Самостални номинатив ближега односа: осем нешто примерâ из прошлости, овај се партицинијални номинатив данас готово са свим изгубио, изједначивши се с апозицијама, чија сва разнолика значења и он може имати; тако је ово из старих књига: „Večerajući oni, vaze Isus kruh“, „Mojzes, budući puk žedan, udri šibom po stini“, „odašadši malo Isus, ne mogoše bditi učenici“, (¹) чему бисмо могли додати и примере: „Знам да ти се уморила рука, сијекући под Острогом Турке“, „Савив руке, бјежи од бедема“, које Миклошић (²) ставља у ред осталих примера за апозицију од партицина. У осталом ова се два примера, као и други њима слични, данас више и не сматрају као глаголско-именски облици, већ као глаголски прилози.

б.) Номинатив — подмет.

Остављајући да као примери за подмет послуже и неподударни номинативи у реченицама, које ћемо навести у другом одељку овога чланка о номинативу, ради примера за „други“ или прироков номинатив, — овде ћемо само навести два три примера, где је прирок прост, дакле од самога глагола. Овај глагол може бити, прво, конкретан, и онда је он заиста прирок, и, друго, више апстрактан (то је гл. бити = гл. јесам), дакле значења готово само формалног, због чега се претвара у тако звану природну „спону“, те и реченице, у којима је сâм он прирок, више су „бесподметне“ него ли „подметне.“

Тако, дакле, поред *α*.) реченицâ с предикативним глаголом: „Тица лети“, „Види бог“, „Време пролази“, „Потоци жуборе“ (Новак. Синтакса, стр. 1.),

(¹) V. Jagić, «Arch. f. slav. Phil.,» B. II, стр. 165. — За остале словенске и друге арнојевр. језике в. примере оваког самосталног номинатива у А. Попова «Синт. изслѣд.», 84.—88.

(²) «Vergl. Gramm.» IV, 429. и 836.

„Рука руку миње, а образ обадвије“ (Данич. Синт. 7.) и т. д., — имамо и:

β.) реченице с формалним глаголом: „Био један цар“ (Нар. Прип. 8.), „Био један сиромах човек“ (ibid., 50.), „Била једна сирота жена“ (ibid., 63.), „Била једна царица“ (ibid., 68.), „Био човек и жена“ (ibid., 75.), „Била три брата“ (ibid., 99.), „Бијаше један рибар“ (Данич., стр. 7.), у којима се прирок: био, била, бијаше једва може разликовати од глагола јест или има у бесподметним реченицама: „јест пушка“, „има бог“ или од спонâ истих облика (био, била) у реченицама сложена прирока: „Био некакав чоек врло богат“ (Нар. прип., 164.), „У некаква чоека био један чобан“ (ibid., 13.), „У једнога краља била два сина“ (ibid., 106.), које се такође могу рачунати и као реченице без подмета.

в.) **Номинатив — одредба.**

Номинативи, о којима ће овде бити реч, долазе у ред „првих“ зато, што су они подметови додаци, те га или само објашњују, сливајући се с њим у једну представу (атрибути), или га, другим само именом, поново исказују (апозиције). Ако их дакле сматрамо као састојке подмета, онда су они и први и неподударни номинативи; ако ли их узимамо као засебне реченичне састојке, онда су они: први, према подмету подударни, номинативи. У осталом називи не чине бог зна шта: они се кују само ради лакшега прегледа, ради боље систематике. С тога погледајмо одмах право значење ових додатака(¹) и разлику међу атрибутима и апозицијама.

(¹) Реченични су „додаци“ у главном двојаки, али не „подметови“ и „прирокови“, него су једни — номинални, а други приложни. Први су, даље, опет двојаки: одредбе и предмети

На први поглед рекао би човек да и нема разлике међу одредбама које долазе уз подмет — и прироком (другим делом сложеног прирока), који такође подмету бележи потребне ознаке: и одредбе и прирок само „из ближе одређују оно, што значи подмет“; и на једном је, дакле, и на другом месту везивање или примицање једних речи уз друге. „Jede Erweiterung des Satzes — вели K. W. L. Heyse (¹) — ist mithin ihrem eigentlichen Inhalte nach selbst ein Satz oder eine Aussage, welche nur in abgekürzter Form als blosses Wortgefüge folgt.“ И заиста овде имамо онај исти процес, о ком говорисмо код простих, једночланих и двочланих реченица: прилагођивање једне речи другој, претапање двеју простијих представа у једну сложенију, ширу; разлика је само у том, што се ово прилагођивање врши на једном месту раније, на другом позније: на једном је извршено, тако рећи, пре, но што се речи искажу, — на другом се врши тек онда, кад се исказују. И, кад не би било тако, онда не би било разлике међу реченицом „Кнез Лазар је био народни мученик“ и „Лазар је био кнез и народни мученик“, а разлике има, и ево у чем је. У првој се реченици Лазар замишља као кнез, па говорило се о њему што друго или не; у другом се не зна раније да је био кнез, него баш онда, кад се тврди и то, да је „био мученик“: у првом се случају ознака кнез јавља готова (²), — у другом тек као резултат подметове радње (³). Енер-

(допуне). И одредбе и предмети могу, даље, бити опет од две руке: од првих или од других падежа. Овде је сада говор о одредбама првих номинатива.

(¹) Dr. J. C. A. Heyse's „Ausführliches Lehrbuch der deutschen Sprache“, neu bearb. v. Dr K. W. L. Heyse, II B., Hannover, 1844., стр. 28.

(²) Прилагођивање је извршено раније.

(³) Прилагођивање се врши онда, кад се и говори.

гичност овога (сложеног) прирока (је био кнез) види се по томе, што се он може заменити и другим прироком (глаголским): кнезовао([1]). — Оволико је било потребно, да би се боље разумела природа обеју одредаба: атрибута и апозиције.

Јасно је да је прирок у реченици најсамосталнији члан([2]), пошто он једини може бити без икаквих других делова реченичних. Према томе, и ако и атрибут и апозиција објашњавају подмет, апозиција према подмету мора бити самосталнија него атрибут — зато, што је она много ближа прироку, него што је он: она управо држи средину међу атрибутом и „другим делом“ сложеног прирока. Из тога пак никако не може изићи да само именица бива апозиција или чак: да је свака именица, употребљена као одредба, неизоставно апозиција, а не и атрибут у ужем смислу. Једна иста реч може бити час атрибут, час апозиција: „кнез Милош“ и „Милош (Обреновић), кнез . . .“; док је свеза између одредбе и подмета у првом случају тако велика, да се речи кнез и Милош могу сматрати као једна реч([3]) („кнез-Милоша“, „кнез-Милошево доба“ и т. д.), — дотле, у другом случају, апозиција кнез и т. д. никада се неће уз подмет Милош сматрати као њен састојак. Даље, не само што и придеви могу бити апозиције, него су нам тако звани „глаголски „придеви“ и у старом и у данашњем језику дали највише апозитивних додатака([4]). Однос и ових „изједначених“ додатака или апозиција и „спојених“ или атрибута према главној речи — овде према подмету — још ћемо боље упознати, прелазећи посебице на:

([1]) Упор. А. Потебня „Изъ зап. по р. грамм.“ I В., стр. 132.

([2]) А. Потебня, op cit., 129.

([3]) Зато, што се спајају две ознаке у једну, и јесте згодан превод за „атрибут“ = „спојени додатак.“

([4]) Упор. А. Потебня, op. cit., 130.

α.) Номинатив као изједначени додатак (апозиција).

Велику самосталност ових номинатива или њихову блискост с подметом најбоље можемо видети, кад упоредимо стегнуту сложену реченицу „Срећа, нада, будућност у вас“ (Нов. Синт., 6.) с реченицом простом: „Стоји ага, горско зв'јере, гвозден ступац, камен тврди“ (ibid., 9.): на оба места имамо више подметâ, само што су на првом месту различни носиоци различних знакова, а на другом један исти носилац различних знакова. Овде је, дакле, један само (главни) подмет, а други су номинативи додаци, који другим речима казују исто што и подмет: с тога се они и зову „изједначени.“ Тим се, с друге стране, разликује апозиција и од самосталног номинатива, који је такође на подмет налик, али опет од њега различан и по лицу и по положају, јер стоји изван склопа једне реченице. Примери су за апозитивни номинатив од именицâ ови: „Ја их јесам, момче, ухватило“, „Ми, сиромаси, носимо им колаче“, „А другима, клетник, мировати не да“ (Новак. Синт., 9.), „обојица, дивно помирени, латисмо се горе и зелени“ (ibid., 69.), „Да сам, јадна, студена водица“ (Данич., 9.), „Да наздравим, старац, бадњацима“ (Гор. Виј., 100.) итд.

β.) Номинатив као спојени додатак (атрибут).

Као што су апозиције блиске подметима, тако су и атрибути врло често блиски апозицијама, те се често може погрешити, па да човек неки „спојени“ додатак сматра као „изједначени.“ Тако је, на пр., у реченици „Жали неву старац бабо“ реч „старац“ атрибут, а у реченици „Да наздравим (ја), старац, бадњацима“ та иста реч апозиција. Атрибутима (друкчије „епитетима“) могу бити и именице и придеви; тако имамо: „Платно бели Варадинка Мара“,

„Бога моли лепота девојка“, „Полегла је бјелица шеница“, „Куд пролазе житарице лађе“, „Коњ зеленко росну траву пасе“ (¹) (Данич., стр. 6.), — „Дуги су јој часи брзи,“ „Јуначке су тада пале главе“, „Господареве очи коња гоје“, „Најгоре прасе најбољу крушку добије“ (Новак., 8.).

2. Други, подударни номинатив.

(предикативни номинатив)

„Другим“ или секундарним номинативом назвали смо онај, који се по енергичности разликује од одредбе, те долази, обично са сконом од апстрактног („именичког“) глагола, уз подмет, да га изближе одреди, дакле предикативно. Пошто је у чланку пред овим већ било говора о разлици међу одредбом и овим, именским, прироком, то је сада довољно само неколико речи ради објашњења и допуне. Наука узима да је глагол најстарији међу свима речима: како дакле стоји према глаголском прироку (простом) овај наш именски или, као што се обично каже, глаголско-именски (сложени) прирок? Тај се однос тумачи, с једне стране, природом „најстаријих“ имена, а с друге, суштином и значајем прирочне споне. Имена, млађа од глагола, постала су — вели етимологија (²) — од таквих речи, које су по значењу биле најближе пар-

(¹) Не знамо зашто је овај пример у Новаковића („Срп. синт.“. 9.) дошао у ред „подметних“ (изједначених) додатака, кад је и у Даничића и у Миклошића у реду ових напред, који су сви наведени за атрибут. — Сумњамо да ће бити добро и оно, што писац вели да се „подметни“ (апозиције) додаци разликују од „простих“ (атрибута) тиме, што се први „лако могу раствор ти у подметову додану реченицу“, као да то исто не може бити и с овим другим? Зар атрибути: царица у „Пошетала царица Милица“ и бјелица у „Полегла је бјелица шеница“ не могу бити растворени у додату реченицу, као и буди која апозиција?

(²) А. Потебня, op. cit., 108. и 109.

типима, дакле облицима „глаголско-именским“: није чудо што се и данас могу наћи баш „имена“, именице или придеви, који сами собом вреде као прирок. Ово се правда још и тиме, што тако звана „спона“ није потребна ни граматичкој „реченици“, као ни логичком „расутку“(¹). И заиста, ма како се довршила препирка о томе, да ли су ријеч ове реченице, у којих је именски прирок без „именичког“ глагола или оне, у којима је тако звани „глаголско-именски“ прирок, — опет остаје факат, да и у нашем, као и у другим ариојевр. језицима(²), има доста реченицâ од самих номинатива, којима никако није потребно замишљати никакву тобоже „изостављену“ спону. Ако узмемо да је *a* подмет, а *b* прирок, па да бисмо разликовали глаголски од именског, ако овоме знаку *b* дамо значице *n* (nomen) и *v* (verbum), онда ће два првобитна(³) реченична типа овако изгледати: ab^m („Вељача превртача“) и ab^v („Вељача преврће“). Да су ова два типа један другом паралелни, јасно је отуда, што су првобитна значења и глаголâ (b^v) и именицâ (b^n) била врло широка и мало различна једна од других. Тек је после ових типова могао постати и трећи *acb* (*c* је копула) или, боље, acb^n; другим речима, тек пошто су неки глаголи изгубили своје атрибутивно значење, те постали само „формални“ = прирочна „спона“, настала је потреба, да уз такве глаголе-споне долазе номинативи-атрибути, надобни да се прилаго-

(¹) K. Lugebil у Јагићевом Архиву, VIII, 55.; Fr. Miklosich, «Subjectlose Sätze», 22.

(²) Особито је богат овим реченицама руски језик, а да их је доста и у нашем језику, који још није, као руски, остао са свим без глагола ј е с а м, — треба само погледати у коју било збирку наших пословица, а доста их је навео и Јагић уз Љугебилов чланак, l. c., 72.—73.

(³) «Првобитна» кажемо зато, што је језик првобитно имао само имена и глаголе. — Знаци су за ове обрасце позајмљени од Љугебила, ibid. 55. и 56.

ђују подмету, да га изближе одређују; или, обрнуто, т.к је тада настала могућност, да се „други“ номинативи глаголом формалног значења везују за „прве“, за подмет. Старина ових реченица типа *ab*^{n} („Вељача превртача“) према онима типа *acb* („Вељача је превртача“) види се и по томе, што се о њима често не може одлучити, да ли су једноставне реченице, него би се готово могло узети да су на пр., изреке: „Благовијест приповијест“, „младост лудост“, „удовица удо име“, „зван поштован“ (¹) и т. д., склопљене, не из подмета и прирока, него свака из по две самосталне, „једночлане“ реченице. Али множина оваквих примера, сличних онима са споном, из којих се види да други номинатив изближе одређује први, — гони нас, да све реченице од овака два номинатива (један одговара „подмету“, други „прироку“) уврстимо у ред једноставних „двочланих“ реченица. Један пример раније наведен за „двогуби самостални номинатив“ лепо нас учи како од две реченице постаје једна: уз пословицу „длака по длака, ето бјелача....“ Вук напомиње да се место речи „ето бјелача“ може чути и „чини бјелачу“, те нам тиме казује како од једночлане реченице и самосталног номинатива постаје двочлана, „подметна“ реченица; по том примеру можемо слутити и нагађати о процесу образовања правих или „нормалних“ реченица од некадањих једночланих, о процесу дакле, који се непрестано понавља као прилагођивање једних представа другима.

Према казаноме мислимо да је умесно у ред „других“, подударних или „предикативних“ номинатива уврстити и оне, што иду без копуле и оне с копулом. И једни и

(¹) Ниједној од њих није потребна, да би се разумела, спона је: само би њоме био покварен особити, простотом карактеристични, начин исказивања мисли.

други подједнако бележе знаке, чиј је носилац подмет, а тако су исто и једни и други подједнако различни од подметових одредаба, атрибутâ и апозицијâ. Разлика је та већ поменута: овде се (у прироку) атрибутивно прилагођивање врши тек у самом говору, овде је оно у процесу, — тамо је (код одредбе) оно извршено раније; овде се само то прилагођивање и исказује: „младост лудост", — тамо се каже још нешто: „луда младост греши много" или „младост лудост наша је болест" и т. д.

Да се распореде примери за номинативе, о којима је овде реч, требало је пазити, прво, на то: има ли спонâ, и од чега су оне, — и, друго на то: који одговарају подметовим или „првим" атрибутима, а који подметовим „првим" апозицијама. С тога имамо:

а.) Други, подударни номинатив — предикативни атрибут — без копуле; поред примера већ наведених имамо из народних пословица и ове: „Старост жалост", „младост плахост", „Немац светац", „кум кеса, а торба пријатељ", „дебело лијепо, а богато мудро," „брже седло него коњ», „дуга болест смрт готова", „његова болест другога здравље", „туђа коза пуна лоја", „убог муж готова лажа", „стар вук пасја прдачина", „стари дуг нова наплата",([1]) „прва мука потоња област", „поповска свађа ђаволска свадба", „препоштен непоштен", „трпен спасен" (Нар. посл.) итд.

б.) Други, подударни — предикативни — номинатив с копулом; овај се предикативни атрибут разликује по „спони", којом се он везује за подмет. Осем

([1]) Из оваквих се примера лепо може видети разлог називима «први» и «други» номинатив: у пословици: «стари дуг нова наплата» уз подмет дуг имамо (први) подударни атрибут «стари», коме сад долази други подударни «наплата», уз који такође стоји обичан атрибут, дакле «први» — нова.

глагола јесам и његовог заступника бити употребљавају се као спона и глаголи постати, настати, остати, сви по значењу „егзистенцијални“, те се сами без ових „других“ номинатива и не употребљавају; њима се приближавају и по некад врше само службу „формалну“ и ови средњи глаголи, иначе конкретног значења (за кретање): доћи, изићи, заходити, падати; то исто бива и с овим глаголима повратним и трпним: учинити се (чинити се), створити се, градити се, прометнути се, поставити се, — видети се, показати се, јавити се, наћи се, бројати се, звати се(¹) и т. д. Тако, дакле, други номинатив долази:

α.) уз апстрактни глагол *јесам:* „Бог је спор, али достижан“, „Ви сте видјело свијету“ (Данич., 7.), — „Сан је лажа, а бог је истина“ (Н. посл.), „Није сваки дан(²) Божић“ (Н. посл.);

β.) уз глаголе средње, по значењу само формалне (егзистенција у кретању — за „бивање“, „постајање“): „Поста рука здрава као и друга“, „Остала сам удовица млада“, „Ти ли наста тај јунак на земљи?“ (Данич., 7.);

γ.) уз глаголе средње, који значе кретање, али се по некад једначе с овима напред за бивање: „Крвав Марко до очију дође“, „Срце све тврђе долази“, „Изишао човјек“, — „Не би л' љуба трудна заходила“, — „Милан ми пада рођак“ (Данич., 8.);

δ.) уз глаголе, који долазе и као повратни и као трпни: „Учини се без невоље бона“, „Анђео се начини

(¹) Да уз оваке глаголе „предикативни“ номинатив не долази првобитно, него да стоји место „предикативног“ инструментала — показаће се у последњем одељку чланка о „инструменталу.“

(²) Ако би се речи „сваки дан“ узеле као прилог за време, онда би ова реченица била без подмета: са самим прироком „није Божић.“

калуђер", „Чинићу се лијепа ђевојка", „Ко чујаше, сваки се глух чињаше", — Ја ћу се створити леп коњ", — „Ти човек будући, градиш се бог", — „Она се прометну овца", — „Код каквог епископа постави се (ти) архимандрит", — „**Игоумени по монастырѣхь да стаѣть се добри чловѣци**", — „Ти се видиш јунак од мегдана", — „Споља се показујете људима праведни", — „Нитко да се яви скрбанъ", — „Да се ко вјеран нађе», — „Налазимо се лажни сведоци", — „Највјернији бројиш се слуга Саулов", — „**Назва се Немаш господинь Срьблюмь**", „Није вриједан брат његов звати се", „Чељад она, која за мртвима жале и наричу, зову се покајнице", — „Јер свемогућ тај се вели" (Даничић 8., 9. и 10.) и т. д. Сви глаголи ових примера дошли су овде не у свом значењу конкретном, неко више апстрактном, те би се могли заменити глаголом јесам, којему, да буде прирок, треба да дође номинатив као прирочни атрибут. И док се у све четири тачке довде ови номинативи понашају као атрибути, имамо најпосле и тачку:

г.) номинатив уз глаголе конкретног значења: овде глагол није „спона" него прави прирок, те је овде предикативни додатак сличан апозицији други, подударни номинатив овде је други прирок; тако имамо: „Отиде жалостан". „Болесна је синоћ омркнула", Те се нисам млада удомила", „Ој Дунаве, тија водо, што ти тако мутна течеш" (Даничић, 5.), „Дотле с' Милић мртав належао" (Новак., 9.).

Б., Вокатив.

(„звательни" = пети падеж = „дозивни").

Има језика, у којих се вокатив не разликује по облику од номинатива: и у нашем језику поред придева и именица ср. рода има и неких именица женског, па и неких

мушког рода, чиј се вокатив сем акцента ничим више не разликује од номинатива; у множини је, најпосле, у свих наших именица тако. Кад се овоме дода сродност значења и узајмична замена ових падежа, онда је природно, што се a priori може посумњати, да је вокатив потекао из оног истог извора, из кога и номинатив. Запитамо ли сада: да ли је вокативу био баква номинатив, или томе обрнуто? — сусрећемо с фактом, да вокатив ни у ком ариојевр. језику нема свога наставка, те се чини да је једнак са самом основом именском, док је номинативу, као што знамо, стално обележје наставак *s*. То је навело признате лигвисте, Бопа, Шлајхера, Курција, па и Миклошића (¹), да вокативу даду прво место у образовању падежâ: томе се ипак Бенфај (²) с пуно разлога противи, и постанак вокатива, истина још недовољно тачно, тумачи испуштањем (отпадањем) номинативног наставка, које опет бива с тога, што, зарад вокатива, акценат у облику прелази на први слог. И док се овако тумачење потпуно може примити за вокатив од основâ на **a** (и на сугласник?), мало је незгодно за вокатив од основâ **u** и на **i**, где је, као што знамо, противно првима, на крају било — не слабљење, него баш снажење („гуна") последњега слога: с тога ће

(¹) «Der Vocativ bezeichnet mit oder ohne interjection den gegenstand des anrufs oder ausrufs. Der vocativ wird traditionell den casus zugezählt, obgleich er weder äusserlich durh ein eigenes suffix wie die übrigen casus ausgezeichnet ist, noch das im vocativ stehende nomen, wie der name casus besagt einem festen zwange des satzgefüges unterliegt, sondern loser und einer interjection vergleichbar der rede angereiht wird», Mikl., IV, 369.

(²) Ueber die Entstehung des indogerm. Vocatios», у «Abhandl. d. histor. — philolog. Classe d. königl. Gesellsch. d. Wissenschaften zu Göttingen», B. XVII, г. 1872. Саме књиге немамо пред собом, али смо слободни усвојити Бенфајево тумачење, служећи се наведеним расправама А. Попова (op. cit. 5—12.) и G. H. Müllera (op cit., 41.—42.), који су, радећи независно један од другога, детаљно исцрпли Бенфајеве разлоге.

бити умесно ([1]) узети оба начела: и прво, преношење акцента на први слог, те зато и слабљење крајњих самогласника, — и друго, преношење акцента на последњи слог, те зато и снажење крајњих самогласника.

Синтактични разлози, да је вокатив падеж и да је пореклом од номинатива, били би у главном ови: и вокатив, по Бенфају, исто као и номинатив и акузатив, служи на то, да се искаже каузални однос према неком лицу или ствари ([2]); и вокатив се, као и други прâви падежи, разликује од интерјекцијâ, јер су оне само непосредан и нехотичан, безнамеран одјек човекова узбуђења или расположења, а он — вокатив — „најиндивидуалније обележје лица и предмета"; најпосле: „усклик и вокатив (једнине) правога имена два су крајња пола у целокупности језиковних појава" ([3]). А да је вокатив сродан с номинативом, први је разлог Бенфају тај, што се ова два падежа лепо слажу у најстаријим споменицима ариојевр. језика, у Ведама и Хомеридама ([4]). Други ће разлог бити познати нам факат, да одредба уз вокатив не стоји у вокативу, него у номинативу([5]). Трећи нам је разлог она честа и омиљена у нашем језику употреба вокатива у смислу подмета. — И, најпосле, ако падежима потражимо корелативне начине, видећемо

([1]) А. Поповъ, „Синт. изслѣд.", стр. 6. и 7. под линијом, где наводи оснажене вокативе у литавском и руском језику (мр. удвојени вокативи: мáмо-мамó!, Ивáне-Иванé!, Бусл. § 90., напомена).

([2]) G. H. Müller, „Ueber d. Accusativ" etc., 41.

([3]) Овако наводи А. Поповъ, op. cit. стр. 6. и 7., Бенфајеве речи из „Über d. Entsteh. d. Voc.", стр. 6.

([4]) Кад се више лицâ дозива, место вокатива употребљава се номинатив, Benf., „Ueb. d. Entsteh. d. Voc." стр. 30., А Поповъ, op. cit., 7.

([5]) А. Поповъ, op. cit., стр. 8. и даље.

да номинативу одговара индикатив, а вокативу императив: и овоме, као и вокативу, отпада наставак 2 лица једнине ([1]).

Према свему казаном неће, мислимо, бити смела ипотеза: да је вокатив, падеж за дозивање, за поздрав — млађи изданак номинатива, падежа за назив, за показивање; у колико се више номинатив у употреби својој сужавао и на то ограничавао, да врши функције подмета и предикативних атрибута, у толико се пре морао развити нови падеж, вокатив, да буде „носилац посебних одблесака номинативних функција“ ([2]). Паралелност и блискост номинатива и вокатива лепо се види из наших примера, овако распоређених:

1. Вокатив једног облика с номинативом.

Познато је из III дела науке о језику да је неким нашим именицама III врсте (биле оне по значењу мушк. или жен. рода) вокатив онакав исти, какав је и номинатив; али сем тога, има и таквих именица, које могу имати овај падеж и с наставком *о* (прави вокатив) и с наставком *а* (облик номинатива). Значење је оваквих номинатива-вокатива као и сваког правог вокатива: поздрав, дозивање, заповест, усклик и т. д. Тако поред обичних правих вокатива: „Здраво да си, незнана делијо“, „Слуго моја, Облачићу Раде“ (Нар. песме), „Точи вино Богосаве, слуго“, „Мили Боже! чуда великога“ (Данич. 553.) — имамо и ове примере, у којима је — номинатив дошао као вокатив: „Пусти, баба, коњу крв и телету млијека“ (Нар. посл.), „Устани, крајцара, нек седне грошић“ (ibid.), „Чистац, коло-

---

([1]) G. H. Müller op. cit., 42, — Упореди и А. Будиловича «Начерт. церковно-слав. граммат.». Варшава 1883., стр. 263.

([2]) А. Будилов., op. cit., 272.

вођа“ (ibid.), „... и реци: дура, бабина кобила!“ (Нар. прип.); ([1]) место оваких облика говоре се и правилни вокативи: бабо, крајцаро, коловођо и вођо („Бјеж' у село, вођо“, Нар. посл.), кобило. Овамо иде и оно: „Молим те чича, пусти ме“, па и м. р. „Хај, ђиди купус!“ (сем ако није овде једночлана номинат. реченица), за тим двогуби вокативи: „Зле га сео, Предраг арамбаша“ (Нар. песме), где су оба облика номинативи, и оно: „кума-лијо“!, „кума-Љубо“!, „стрина-Персо“!, „госпођа-Маро“!, где је први облик номинатив, а други вокатив, те први стоји према другоме као атрибут према главној речи и личи на већ показани комитативни номинатив.

2. Вокатив с атрибутом у номинативу.

Одредба се слаже с оним што се одређује, ако је придев, у роду, броју и падежу; ако ли је именица — бар у падежу([2]). Али кад је главна реч у вокативу, онда његова одредба баш од придева — не стоји у вокативу, него у номинативу, зато, што је, као што рекосмо напред, у нашем језику вокатив у придевâ изједначен с номинативом, што дакле нема тога придевског облика. Ово је нестајање придевског вокатива почело још у ст. слов. језику, где поред примерâ, као што је: „не дивн са, вьзлюбьнне“, (Mikl., IV, 370.) имамо у Остромир. јеванђељу и: „о роде невѣрьнъ и развращенъ“ (А. Поповъ, стр. 10.). Наш је језик отишао и даље: не само што придеви, кад су вокативу одредбе, стоје у но-

([1]) Овамо иде и: „Редуша! ето госта“ („Међудневица“, 153): ова реч неће друкчије никако ни гласити у вокативу, пошто је, мислимо, изједначена с именицама особним од три и од више слогова.

([2]) Новаковић, „Срп. Синтакса“, 21.

минативу, него и саме именице, атрибутивно употребљене уз другу именицу у вокативу, често стоје у номинативу. Ово бива у народним песмама, где се врло често, ради стиха, две именице слевају у једну представу, те се и ови номинативи могу сматрати као комитативни. Тако, дакле, поред примера: „О Пријезда, војводо сталаћка“ имамо исту реч војвода у атрибутивном вокативу и овако: „Чујеш брате, војвода Тодоре!“, „Оди к мени, војвода Тодоре!“ (Нар. песма „Ко крсно име служи и т. д.“); — поред вокатива: „Ој бога ми, аго Јазап-аго!“ имамо и „Устан' курво, Хасан-ага Куно!“; — тако је и ово: „Сестро моја, Туркиња ђевојко“, паралелно придевном атрибуту „Богом сестро, лијепа ђевојко“; — тако је и ово: „Град Сталаћу, да те Бог убије“ (м. граде, кад не би био атрибут), — „Побратиме, старина Новаче“ (м. самога: старино), — „Што је тебе, Комнен барјактаре?“, — „Нека бјеже, Котарац Јоване“, — „Брже хајде, протопоп Недељко“, — „Ој бога ти, Милић барјактаре“, — „Цар Лазаре, српска круно златна!“ (према оном: „Царе Лазо, од мушкијех глава“) и т. д.

3. Вокатив место номинатива као подмет.

И овај, горњем противан случај — замена номинатива вокативом — бива такође најчешће и врло радо у нашим нар. песмама, па и другде, али увек само, кад је прирок у трећем лицу. Док се за случај замене вокатива номинативом може мислити да бива често због тога, што је, на пр., у именицама м. рода номинатив по броју слогова најкраћи, — овде се то не може тврдити: да се место краткога номинатива употреби дужи облик, не би се морало прибегавати само вокативу (да се добије један слог више), кад не би баш овај „облик поздрава и дози-

вања", као што вели Миклошић ([1]), био згодан, „да означи граматички подмет," јер су и други падежи обично за један слог дужи од номинатива. Примерâ ове замене има и сувише ([2]): „Маче војску Ерцеже Степане", „Једно бјеше Вукашине краљу" (Данич., стр. 553.), — „И ш њим бјеше Бегане сердаре", „Али рањен змаје одговара" (Mikl., IV, 370.), — „Те је Вуче књигу проучио", „Весео је и наш домаћине" (Новаковић, Срп. Синт., 45.); — и као што номинатив долази и као предикативни падеж, тако га вокатив и овде може заменити: „Начини се црни Бугарине" („Женидба Душанова"), „Оно јесте Мандушићу Вуче", „Оно јесте Шандићу Јоване" („Четири ускока"), „Огласује да је соко сиви, — По истини војвода Тодоре" („Ко крсно име служи etc.") и т. д.

Напомена. У нашем језику има доста именицâ мушкога рода на *о:* поред хипокористиконâ: Бож*о*, Јов*о*, Степ*о*, пуш*о*, кић*о*, и т. д., који се по источним крајевима свршују на *а*, овамо долазе и ове именице, изведене наставцима *ко, оје, ло:* старој*ко*, зеленк*о*, Мирк*о* (и туђе Марк*о*), Милоје (и туђе Пајсије), гатал*о*, и т. д. Као што знамо, све ове именице овако гласе у оба падежа: да није сад ово крајње *о* завршетак самога вокатива, који је у ових именица због честе употребе ([2]) у ласкавом опхођењу не само задржао свој облик, него се толико утврдио, да је, истискавши прави номинатив (?), дошао на његово место? Можда је на овај појав утицао и средњи род, чиј је и вокатив и акузатив, као што знамо, увек једнак с номинативом ([3]). — Или је ово крајње *о*, као завршетак и номинативу и вокативу, баш доказ, да су ова два падежа првобитно морала бити један исти падеж?

([1]) „Verl. Gramm d. slav. Srp.", IV, 370. стр.

([2]) Све су оне или имена властита или имена таквих лица и ствари, којима се често обраћамо.

([3]) „Тако и Шлајхер, вели А. Попов (op. cit. стр. 11. и 12.), у именима на о види двојаки утицај: и вокатива и средњега рода."

В., Акузатив.

(„Винитељни" = четврти падеж = „предметни").

У време, кад се вокатив одвајао од номинатава као засебан облик, акузатив се већ био одвојио, било као падеж „даљега" или као падеж „представљеног" предмета (1), насупрот номинативу, падежу „ближега" или „опаженог" предмета. Али разлика ова између „ближег" и „даљег", између „опажања" и „представе" — никако није она, коју видимо између појма „субјекат" и појма „објекат." Шта више, и данашњи, још живи примери потврђују поставку, да су ова два падежа врло блиска, да супротност међу њима првобитно није могла бити онаква, каква је између субјекта и објекта. С тога, остављајући питање о томе, који је од ова два падежа старији, забавимо се овде само том блискошћу и паралелношћу њихових функција.

Без обзира на значења, сама нас морфологија упућује на неку узајмицу међу номинативом и акузативом: да су они били првобитно тако противни један другоме, као што су „подмет" и „предмет", — зар би могла, на пр., у ст. слов. језику имена прве врсте свој изгубљени номинатив једнине накнадити баш акузативом једнине? (2). Па

---

(1) Не „предмета" = „објекта", него ствари.

(2) A. Leskien, „Die Declination im Slav.-litau. u. German.", стр. 4., доказује да старо индојевр. а у слов. језицима не може само без назала постати ъ, него оно бива или *е* или *о* — према томе, да ли је првоб. а још у предслов. доба већ постало *е* или остало као а: отуда у вокативу једнине „влъче" (vl'kă) и „жено" (gena). А пошто је номинат. наставак у посебне јевроп. језике прешао као as (доказују литавски и немачки језик) то се и слов. номинатив не може свршивати на *е*, него би био на *о*, дакле: влъко. Овај се облик, вели Лескин, морао изгубити зато, што се подудара с номинат. ср. р. „слово," „дѣло," те је замењен акузативом влъкъ, чиј је завршетак морао бити *ъ* (am = *um* = *u* = ъ).

зар без узрока да се понови то исто код имена̂ III врсте у множини, а код имениц̂а V, 2. и у једнини и у множини? И зар би иначе могли постати већ поменути номинативи личних заменица акузативним наставком *т?* — Још је очигледнија ова блискост и узајмичност с гледишта синтактичног. У најстаријим једночланим (и „именичким“ и „глагол.-именским“) реченицама номинатив долази не као подмет, него за показивање и за егзистенцију: то ћемо исто видети и овде код акузатива. У неким од ових реченица с гледишта логичког рекао би човек да су улоге ових падежа промењене: акузатив је логички подмет, номинатив — предмет. Самостални номинативи одговарају комодалном и приложном самосталном акузативу. Логички подмет пасивних реченица стоји у акузативу, итд. И најпосле, прегледајући све данашње фунције акузатива, видимо не само да су блиске с номинативним, него и да су многобројне. Ни једно ни друго не би могло бити, да је акузативу основно или првобитно значење било „предмет“ = објекат. Међу тим значење „представа“ као да може најбоље обухватити све разнолике функције његове. Из њега би се могао извести и први ред значења̂ у реченици без подмета, где се ретко опажа разлика између „подмета“ и „предмета“ у ужем смислу. Али већ у неколико почиње и овде, а особито се јако развија опозиција међу номинативом и акузативом у реченицама двочланим (с подметом). Положај, који у реченици заузима номинатив, можемо казати да је према положају акузатива, кад су у реченици њих оба, као „главни“ према „споредном“, као „први“ према „другом“. Па баш и кад је акузатив по значењу ближи логичком подмету, опет он по истицању у реченици, по начину исказивања, није главни, није први. Отуда је, даље, и оно, што је већ свуда узето, да номинатив бележи главне (подмет и прирок), а акузатив споредне чланове

реченице: само што првобитна разлика међу главним и споредним није онаква, као што је разлика међу подметом и „предметом.“ И акузатив долази у оном истом значењу, у ком и номинатив, кад је подмет и прирок, само што је овде то све према номинативу споредно — секундарно. Кад се тако разуме положај акузатива, онда нам се неће учинити погрешно оно, што је на уласку у специјални претрес падежних функција казано о свима „косим“ падежима, тим споредним деловима реченице. И номинатив, обележје главних делова, и акузатив, представник свих косих падежа, стоје у реченици самостално, ни с чим неподударно. Морала је, дакле, и у најстарије доба падежног развитка бити нека разлика између ова два падежа. И као год што језик од вајкада разликује радњу „опажену“, фактичну од радње „представљене“, замишљене, могућне, те за прву има један начин, «показни“ (индикатив), а за другу други, „погодбени“ (кондиционал), — исто тако је, дакле, томе паралелно, и за предмете, за „лица или ствари“ врло рано почео разликовати падеж „опаженога“ и падеж „представљеног“ предмета (1).

Признајући овако да је првобитно значење акузатива много шире од онога, што се обично узима као „непосредни“ или „прави“ објекат, никако не можемо полазити с познате локалне бакве, да је он тобоже падеж који долази на питање „куда?“ И као што се од правога објекта не могу извести самостални, адвербијални и егзистенцијални акузативи, тако се ни од просторног значења куда (2) не може доћи до функција „акузатива с инфинитивом“ и других. Према свему довде казаном првобитно

(1) G. H. Müller у «Zeitschr. f. Völkerps. etc.», XIII, стр. 53.

(2) Ово значење првобитно не би могло ни бити само куда, па ни само где, већ и једно и друго: «безразличност између куда и где», А. Поповъ, «Синт. изслѣд.», стр. 29.

значење акузатива морало је бити тако широко, да се значења свих косих падежа примичу томе значењу (1); и у колико се више развијају облици и боље одређују функције тих нових падежа, у толико више, с једне стране, отпадају нека већ нејасна значења акузатива, а с друге, она заостала све се боље „разграничавају“ и специјалније обележавају.

Нашавши „једночлане“ или бесподметне реченице старије од обичних двочланих, држаћемо се и овде реда, код номинатива узетог. Ред је овај овде потребан и зато, да се њиме лакше истакне паралелност међу акузативом и номинативом, о којој мало час говорисмо.

I Акузатив у реченици без подмета.

И овде, као и код номинатива, најпре долазе реченице једночлане (једноставне) у ужем смислу — од самих именица, па за тим реченице једночлане у ширем смислу — од глагола и именицâ. Акузатив и у једним и у другим реченицама ове врсте долази готово у свем паралелно номинативу. Главне бар функције номинативне код акузатива се понављају.

1. Акузатив у једночланој реченици именичкој.

(За поздрав, показивање, нуђење)

„Од малог броја простих и међу собом сродних елемената, поступно разграничавајући њихову употребу, језик људски ствара нешто сложено, уређено и одређено“ (2). То је тако звано диференцовање — последица поступног неосетног развитка. И реченице „једночлане“ дају нам за то леп пример. Данашњи оскудни остаци најстарије упо-

(1) А. Поповъ, op. cit., стр 141. 307.
(2) А. Поповъ., op. cit., стр. 29.

требе и номинатава и акузатива наводе нас на мисао, да је заиста било некад време, кад су синтактички елементи били и малобројни и прости, те и по значењу међу собом врло сродни. И као што напред видесмо номинатив, тако сада имамо и акузатив у реченицама једночланим без глагола — за поздрав, за показивање и нуђење, итд. Тако:

а.) Поред примерâ: „крв и нож“, „дан и комад“, „звек за мирис“ — реченицâ ускличне природе, у којима се не може тачно одредити да ли су употребљене именице номинативи или акузативи, — јер су једнаки, — споменућемо поуздане акузативе за поздрав: „лаку ноћ!“, „добар вече!“, „добро јутро!“, „добре ходе!“, „добре ви сиједе!“ и т. д., које су по свем сличне реченицама-номинативима „за усклик.“ Али ће им сличност ова бити још већа, кад споменемо и поздраве од номинатива: „добра срећа!“, „добра коб!“, „божја помоћ!“, који лепо пристају уз номинативе, наведене за заклетву: „Бог и душа!“ итд. Ове номинативне ускличне реченице можемо навести и као ограду противу могућне замерке, да су сви овде наведени примери за акузатив — елиптичне реченице, јер кад није потреба замишљати изостављени глагол код номинатива, зашто би то било потребно код акузатива! Сем тога, уз облике „крв и нож“, „звек за мирис“ и т. д. можемо додати и глаголе прелазне, те да се они учине као предмет, и глаголе непрелазне, те да се они учине као подмет! А какво је то замишљање „изостављених“ делова реченичних, кад овако може бити самовољно? И најпосле, да уз поздраве од акузатива „лаку ноћ!“, „добро ви сиједе!“ није потребно замишљати никаквих прирока (овде од прилике „желим“), наводи нас у неколико и факат, што се, слично оваком акузативу, и генетив сам без глагола употребљава за жељу, клетву и заклетву.

б.) Паралелност акузатива с номинативом такође се лепо види из примерâ, где акузатив иде уз прилог *на*; тако имамо: „На, девојко, копрену од злата“, „Нај теби, царе, срдачку“, „На ти сабљу, драги господару“, „На ти, слијепи, пару“ (Данич., стр. 407.). Да су ови примери паралелни с оним од номинатива: „ево теби везена кошуља“ и т. д., — доказ је у том, што је, како вели Миклошић (1) и овај прилог *на*, као год и онај *ево*, постао од заменице, а не од глагола: од таквих пак прилога падежи не зависе (2), те су и акузатив „пару“ и номинатив „кошуља“ дошли сами собом, а не зато, да тобоже допуне „изостављени“ глагол (3). Утицај глаголског управљања могао је овде бити само у том, што су глаголи „узети“, „желети“ и т. д., тражећи за собом у двочланим реченицама акузатив за објекат, аналогијом својом помогли да се уз њих сачувају и ови стари акузативи-реченице за показивање и нуђење.

2. Акузатив у једночланој реченици глаголско-именској.

После функције, коју врши акузатив, усклику близак, одмах долази друга, такође врло стара, егзистенцијална: „у ред многих функција акузативних долази сада једна нова: акузатив стања (des Zustandes)“ вели наш учитељ, Фр. Миклошић (4). Егзистенцијални је акузатив обилатији од номинатива истога имена: акузатив показује стање не само уз глагол имати, него и уз глаголе по

(1) «Vergl. Gramm.,» IV, 383. и 11.

(2) А. Поповъ, op. cit., стр. 42., наводи Бопа «Etymol. Forschung.«, 1², стр. 412—416.

(3) Погрешно дакле мишљаше Даничић, «Срб. Синт.,» стр. 147., да само генетив у оваким реченицама стоји по свом само значењу, а номинатив по значењу додатка *ево*, *его* итд.

(4) «Subjectlose Sätze,» стр. 35.

Миклошићу: esse и dare, по значењу „средње“ и уз друге, по значењу и по облику повратне и трпне, па најпосле, као и тамо, уз „безличан“ прирок од каквог имена и глагола esse. У осталом, ових акузатива у реченицама без подмета мора бити друкчијих и зато, што овамо долазе и неки од оних, који одговарају поменутим „самосталним“ номинативима реченица двочланих или с подметом. У свима пак случавима, који ће овде бити изређани, акузативом се бележи оно лице или ствар, о коме се или о којој се тврди или а.) да јест (стање) или б.) да се њега или ње тиче прироков садржај (однос): на оба ова места име у акузативу, кад би се реченица бесподметна обрнула у подметну, стајало би у номинативу као подмет. Тако дакле имамо:

а.) Акузатив стања или егзистенције.

Према глаголима, уз које долази овај самостални акузатив и који одговарају „спони“ двочланих реченица, имамо ове редове:

α.) Реченица од акузатива и глагола esse *(јесам и бити)*: „И хиљаду беше рањенога“, „докле дневи половину било“, „На глави му феса плетенога“ (Mikl., IV, 355.); место акузатива (?) због одрицања стоји генетив: „не чуди се, јер чуда није“, „да ти неје мене било“ (Mikl. „Subject. Sätze“, 37.), — тако и у партитивном смислу стоји генетив место акузатива: „од како је свијета“ (ibid.), „док је бога и добријех пријатеља“, „мене ће бити, а вас бити неће“ (Mikl., IV, 355.);

β.) Реченица је од акузатива и глагола habere *(има)*; акузатив долази само у старим књигама: „више мора има водицоу“, „и тоуй има вроулоу“; у да-

нашњем је језику овладао партитивни генетив: „има овса“, „у свијету има злијех зверова“ (Mikl., IV, 356.), „И ту има његова масла“ (Нар. посл.);

γ.) Реченица је од акузатива и глагола dare (настати, остати, пасти и т. д.); овде се акузатив није ни сачувао, него само партитивни генетив уз одрицање: место старога „подигло се јунаке“ данас има само „подигло се јунакâ“ (¹); тако имамо: „Скандарију, земљоси пропала, у тебе се не дигло јунака“ (Mikl. „Sub. Sätze“, 42.), „да јунака бољега не настаде“, „да од врага не остаје трага“, „њему дана не свиће бијела“, „ту не пада леда ни снијега“, „те нестаде међ нама јунака“ (Mikl., IV, 360.);

δ.) Реченица је од акузатива и глагола повратног или трпног: „Да се измисли силу другијех умјештва“, „И у двору никог се не чује“, „Ако се гдје звјерије намножи“, „Онда се боја зађенуло“, „нит' се види неба ни облака“, „да се више господе не рађа“ (Mikl., IV, 363.).

б) Акузатив ближега односа.

Као год што у тако званом дативу „ближега интереса“, тако и у овоме акузативу стоји име онога лица или оне ствари (узете као лице), на које се или на коју се односи глаголска радња или стање: „акузатив служи глаголу као свера, у којој се појављује његова радња или

(¹) Четири су начина за образовање реченицâ од глагола з, егзистенцију и других њима сличних: два су реченице без подмета два су с подметом; овде предмет, чије се стање бележи (који јест), стоји у номинативу, тамо у акузативу и генетиву. Тако имамо: 1. «подигли се јунаци» и 2. «не подигли се јунаци», — 3. «подигло се јунаке и 4. «не подигло се јунака.» Трећи се начин не употребљава, Miklosich, «Subjectlose Sätze», стр. 42.

стање“ (¹) Према томе, да ли се радња или стање исказује самим глаголом или глаголом и именом, имамо две врсте реченицâ, поглавито афективног значења. Тако је:

α.) Акузатив с глаголом средњим или повратним: „Не пири ђе *те* не жеже“, „свак се чеше ђе *га* сврби“, „Ђе кога сврби, онђе се и чеше“, „Ђе кога боли, онђе се и пипа“, „Мрзи *га* као слијепца пара“ (све у „Нар. Посл.“); тако је и ово: „кога тишти, онај и вришти“, „протискује *ме*“ „пробада *ме*“, „жуљи *ги* да плати“ (Бошк., 111.). Овамо би могли доћи и акузативи оних подметних реченица, којима је прирок један од ових или други њима сличан глагол, па тако је ваљда и ово: „Кога што (ном. = подм.?) сврби, нека се и чеше“, (Нар. Посл.);

β.) Акузатив с прироком глаголско-именском: поред акузатива потребан је за реченицу (прирок) глагол esse (као „спона“?) и неко име. Овде имамо три случаја:

а.) Уз акузатив од личне заменице долази глагол јесам или бити и која од ових именица: страх, срам, срамота, стид, брига, скрб, јад, туга, воља, милина, жеља, аратос, анатема(²); тако имамо: „Ја се бојим, и страх *ме* је љуто“, „срам вас било!“, „срамота га било!“, „стид је мене“, „брига ме је саму“, „није га скрб“, „јад ме је“, „да је није кроз горицу туга“, „двије те воље, ка' и кадију лећу зобат'!“ (Нар. посл.), „што је њега воља“, „све шенице да те је милина“, „не била (м. било) вас вашег брата жеља, како мене и брата мојега!“ (све ово у Данич. 406. и 407,

(¹) А. Поповъ, op. cit., 147.

(²) Да ове именице нису подмети, поменули смо још код номинатива, а најбољи је томе доказ, што између њих и тобожње «споне» не мора бити конгруенције, и обично је и нема.

— Mikl., „Sub. Sätze“, 70. и 71. и IV, 368.), „Тако *ме* арантос не било!“, „Анатема *га* било!“ (Н. посл.) (¹)

б.) Уз акузатив од личне заменице долази глагол јесам или бити с прилозима: мило, жао, жалије: акузатив је овде управо повод или узрок жалости, те не мора бити само од личне заменице, него и од именицâ; тако имамо: „мени га је мило“, „жа' ми бјеше витезе јунаке“, „жалије му снахин венац било, него главу свог сина Андреје“, „жалије га (²) нама него њима“ (Mikl., „S. Sätze“, 67.);

в.) Уз акузатив долази место глагола јесам — глагол стати с именицама: писка, цика, смијех и т. д.; такви су ови ретки примери: „Стаде писка јадне калуђере“, „фиска стоји младе убојнике“, „ста *ју* цика како змије љуте“, „ста цика лудога Јована“, „стани смијех везирске рицале» (Miklosich, „Sub. Sätze“, 71.).

II Акузатив у реченици с подметом.

Паралелност акузатива с номинативом, опажена у реченицама „једночланим“, продужава се и даље: у реченицама „двочланим“. Као што смо видели, и у једној и у другој врсти реченицâ без подмета акузатив долази као саставни део прироков онако исто као и номинатив: егзистенција се исказује и једним и другим падежем. И као год што, даље, видесмо у реченицама с подметом тако звани „самостални“ номинатив, који, рекло би се, стоји

(¹) Овамо долази, по Миклошићу, и «Ред је мене, да проговорим» «Sub. Sätze», 70.

(²) Пошто је од ове заменице акузатив изједначен с генетивом, то се не може поуздано казати да овде није генетив, који обично долази после овог прилога: «Жа' ми га је ка' једнога сина» (Гор. Вијенац, 115.) према «Је л' ти жао мајке» (Данич. 110.).

изван склопа реченичног, — исто тако у овим реченицама долази и самостални акузатив, на први поглед засебна, самостална реченица, прилагођена прироку обичне двочлане реченице. Али, у колико се номинатив примиче својој најглавнијој функцији, да буде „носилац“ прироком исказаног знака, у толико више његове старије функције прелазе на друге падеже, у толико више и акузатив врши службу самосталног падежа за време, за меру, за место, за однос и т. д. У даљем поступном развитку људскога језика нека се значења старог акузатива, као сапутника номинативу, још даље разгранавају и све специјалније обележавају, а нека се губе, будући замењивана сличним функцијама нових косих падежа. Разгранавање пак и специјализовање значења специфично акузативних иде путем већ наглашеног прилагођивања: реченица поступно постаје уређена и чврсто зглобљена целина, па се и неки акузативи све ближе примичу глаголима, те од самосталних и „независних“ постају „зависни“ (1). Паралелност међу акузативом и номинативом огледа се, најпосле, у предикативном предмету, који, слично предикативној одредби која се слаже с подметом, долази уз „прави“ предмет („зависни“ акузатив), слажући се с њиме по облику, те се назива „други, подударни“ акузатив. Тако дакле и овде, као и код номинатива у реченици с подметом, имамо два главна одељка.

1. Први, неподударни акузатив.

Овај акузатив, прирокова допуна или „предмет“ у ширем смислу, у главном је двојак: слободан или „независан“ и несамосталан или „зависан“; овај се други разликује од првога тиме, што је он, тако рећи, срастао с прироком у једну реч („неизоставна“ допуна), а први долази,

1) А. Поповъ, „Синт. изслѣд“, стр. 102.

слично адвербијалним додацима, самостално, те не само што стоји као засебан, самосталан члан једне реченице, него нам се може учинити чак и као засебна једночлана реченица.

а.) Самостални (независни) акузатив.

Од самосталних акузатива, заједничких свима ариојевропским језицима, а паралелних самосталним номинативима, у нашем се језику сачувале две врсте: а.) за време и место и б.) за однос; комитативног акузатива нема данас, тако рећи, ни у ком слов. језику (1). А противно самосталном номинативу прве врсте, који видесмо да је врло оскудан (само „двогуби"), акузатив те врсте има више одблесака (за време, место, меру у опште). Тако дакле имамо:

α.) Самостални акузатив за време; значење му је у главном двојако: или је а.) трајање, продуженост, или је б.) један само моменат, једна тачка у времену. И једно и друго исказује се акузативом од именице, која означава време, обично удруженом с каквим показним или бројним атрибутом: „Служи мене и трећу годину", „пише, јеше три бијела дана", „боље је бити певац један дан, него кокош месец" (Mikl., IV, 393), — „Носише се летњи дан до подне", „месечина сву недељу дана, ја сирота сву недељу сама", „он је ово лето био у Крајини", „они су цело лето једнако ударали на Србе", „он оста неко време у Азији" (Данич. 412.); — „Уставши онај час(2), вратише се", „ја вам молим молитвицу свако вече, свако јутро", „једну

(1) А. Поповъ, op. cit. стр. 133., наводи само два примера из чешког језика.

(2) И овде, кад је реченица одречна, долази генетив: «Не може ли једнога часа постражити», Mikl., IV, 393.

суботу одем тамо", „светац пада први дан госпођина поста", „седми данак у Млетке стигоше", „ону ноћ не ухватишə ништа", „свршиће се други пут" (Данич. 413.—414.); — место атрибута може доћи још један акузатив за време: „Мајка Божу јутро вече кара", „који га моле дан и ноћ" (Данич., 415.): овакав акузатив одговара поменутом двогубом номинативу; — најпосле и сам један акузатив без додатка: „Од милине уру сам слушао", „сахат пасе, а два ослушкује", „није прошло ни недјељу дана" (Данич., 412.)(¹).

Напомена. Да је у нашем језику било и самосталног акузатива за место, најбољи су нам доказ речи: крај, чело, конь, противу, проћу, страну, итд., које се данас употребљавају као предлози, за којима долази генетив у „стварном" значењу предложном: за место; а да су ове речи — стари акузативи, јасно је на први поглед. Тако имамо: „Опази Стојшу крај чесме", „сео му чело главе" (Mikl., IV, 392.), „шета крај воде Јордана", „седи мени крај колена" (Mikl., 541.), „чело главе ружу усадили", „чело ногу бунар ископали" (577), „**кѣахоу конь свѣтаго Марка**" (540.), „ко није са мном, против мене је", „те извеша девет везирова проћу цркве о јели зеленој" (561.), „**странь кралѣвства ми бѣше слоуга Драгославь**" (569); тако је и оно, где, рекло би се противу правила, предлог *с* стоји с акузативом страну и његовим додатком: „Ако је Шара планина с ону страну Метохије", „и свак Турчин с ову страну мора", „с другу страну на доњу капију налијеће Бакал Милосаве", „ћелија има с доњу страну доста" (Данич., 416.).

β.) Самостални акузатив за количину или меру: у једну се групу могу ставити они акузативи, који као самостални додаци бележе: величину, ширину, висину,

(¹) Оваки су акузативи за време и данашњи нам сложени прилози за време: летос, јутрос, данас (дьнь-сь), вечерас ноћас, јесенас, зимус, пролетос (Данич., 415.).

дужину, дубину, даљину, тежину, — вредност, цену и т. д; тако имамо: „Половину нестало му друста“, „било му је стотину годину“, „оста мртви иљаду Турака“, „ал' му нема половицу војске“, „а иједак и с пута дошао, пак му само мрву требоваше“ (¹), „камен око три аршина висок, један аршин широк, и једну пед дебео“, мореуз, који је широк миљу“, „тежи једну оку“ „дао би му двије пушке мале што ваљују стотину дуката“, „ова длака небројено благо ваља“, „која вреди једну краљевину“, „дукат узе леба бијелога, други дукат вина и ракије, трећи дукат сваке ђаконије“ (Данич., 411. и 412.). — Тежња ових акузатива, да буду адвербијални додаци, види се отуда, што се неки од њих (а то вреди и о акузативима за време) употребљавају и с предлогом (овде на пр. *по, за,* а тамо *у*), који сâм ништа не казује, па чак и с таквим, који иначе не долази уз акузатив; тако је: „Ово је чудовита гора што *пређе* дан сијева“, свако пуце *по од* литру злата“ и т. д. (Данич. 413.);

γ.) Самостални акузатив за однос: слично ономе, што видесмо у реченицама без подмета, самостални акузатив и овде може казивати однос или, боље, бележити лице или ствар, које се тиче глаголска радња. Ова последња употреба самосталног акузатива, и ако доста сиромашна, ипак је разнолика и значајна: „комодални“ акузативи, с једне стране, чине прелаз објективним или „зависним“ акузативима, којих има више врстâ, а с друге, представљају собом заметке неких познијих падежа, поименце: генетива

(¹) Све су ове реченице без подмета, те би их можда пре требало ставити напред међу примере егзистенцијалних акузатива: наводимо их пак овде ради значења самих имена, која стоје у акузативу, као и она два примера мало час (од реченица без подмета) ради акузатива за време. Ових 5 једночланих реченица могу постати двочлане, кад се акузатив окрене у номинатив.

и датива. Значење ближега односа прелази у значење циља, повода или узрока. Тако имамо самостални акузатив за однос уз ове непрелазне глаголе: *ићи, доћи, запасти, допасти, стати, стајати;* реч у акузативу казује да се на оно, што сама значи, односи или се томе управља радња глаголска: „За што му се не да што га иђе“ ([1]), „дош'о те је ред“, „онеи дѣлове що нась доиде“, „пак је редак краља доходио“, „мене ево свашта овђе запало“, „колико ме допаде од цијелога краљевства“ ([2]), „кад је кнеза књига допанула“, „њега свагда мора скупље стати, него Грке“, „а Чупића стоји без динара“, „да га толико долази она ствар, коју продаје“ (Даничић, 404.—405), „паде ме жеља“ (Mikl., IV, 377.) и т. д. ([3]); — тако имамо и уз друге неке глаголе за узрок или повод: „Које јаде, људи, дангубите?“, „волим једну боловати рану него двије“ (Mikl., IV, 374., А. Поповъ, стр. 157.).

Напомена. Овде је место и акузативима за начин (А. Поповъ, 159), место којих данас имамо прилоге од придева начињене, који су некада били акузативи једнине средњ. рода ([4]); тако је: *брзо, брго, косо, лихо* (Mikl., 160), *леио, добро, мирно* и т. д.

6.) Зависни акузатив.

„Зависним“ у реченици зовемо уопште онај члан, који никад не може ући у склоп једне реченице без које друге речи, коју он, тако рећи, „допуњује.“ И заиста, неки па-

---

([1]) Овоме Миклошић (IV, 377) наводи паралелу у реченици с дативом „што коме иде.“

([2]) Као паралела у дативу: „ред допао прошеној ђевојци“, Mikl., ibid.

([3]) Овамо долазе примери, слични онима у реченицама без подмета, с прироком од глагола болети: «Мучи, вило, грло те боље ло». «ал' га руса глава заболила», «сврбе ме леђа» (Mikl., 383) и т. д.

([4]) Miklosich, IV, стр. 158. и 393.

дежи у неким својим значењима тако су се, у дугом развитку људскога језика, удружили с неким глаголима или предлозима, да сада иду увек само заједно. А шта то значи? Прилагођивање (удруживање представâ) рéчи̂ једних другима, удешавано с намером, да се и што тачније и што брже једна мисао искаже, доводи за собом несамосталност, „зависност“ неких од тих речи. Првобитна слобода и самосталност поступно се сужава и ограничава, — губи. Да је тако, да заиста падежи „зависни“ постају од „независних“, а не обрнуто, — историја и нашег и заједничког ариојевр. језика даје нам довољно доказа. Првобитно слободни, тако рећи, ничим невезани чланови с напредовањем разума људскога постају зависни, везани: паратактичан („приређен“) склоп реченицâ претвара се у ипотактичан („подређен“) (1). С тога су и сви примарни глаголи првобитно морали бити субјективни, па тек на вишем ступњу језиковог развитка неки су од њих могли постати објективни (2), и даље, међу овима глаголи непрелазни морају бити старији од прелазних. Неки глаголи непрелазни, везујући се често, обично, те на послетку и „неизоставно“ с неким акузативима, издвојише се из целога реда објективних глагола, те начинише особиту групу — „verba transitiva“; ово издвајање још се врши и данас у свима живим језицима, па ваљда никад неће ни престати. А блискост и постанак ових других глагола, прелазних — од првих, непрелазних види се не само по томе, што се многи наши глаголи „прелазни“ потпуно могу разумети без акузатива-објекта (3), него и по томе, што и у нашем

(1) Први је начин сличан „сликарству без перспективе“, а други оном с перспективом, Fr. Miklos. IV, стр. 76. и 77.

(2) Dr. K. W. L. Heyse, „Lehrb d. deutsch. Sprache“, стр. 105.

(3) Реченице „дете види“ и „Стојановић пише“ потпуно су разумљиве саме собом; а кад им додамо објекте „човека“ и „књигу“,

и у другим језицима ариојевр. лако можемо наћи примера правих прелазних глагола, који су још у историйско доба били непрелазни. „Изведени глаголи већином су прелазни, а то с тога, што је њихову извођењу намера, да субјективно значење коренитога глагола пренесу на објекат.“ (1) Како је могло ићи то извођење и преношење, ево једног примера из нашега језика. Ст. слов. глагол *наити* значи и наше *наћи* (где се предлог *на* слио с глаголом *ити)* и наше *наићи* (где је предлог *на* дошао пред глагол *ићи* — познију замену старијега *ити)*, те се употребљава, и то не само у ст. слов., него и у руском језику (2), и као непрелазан и као прелазан. И ако је дакле овај глагол изведен, сложен с предлогом, опет је он остао такав, да се двојако употребљавао, па тек пошто је честа свеза нашега првог (старијег) облика овога изведеног глагола *(наћи)* с објективним акузативом учинила, да се он сматра само као прелазан, — диференцовао се и други (познији) облик његов *(наићи)*, да му сачува старије, непрелазно, значење. А да је ово значење старије, видимо по примарном, непрелазном глаголу *ити* (сада обичније *ићи)*. Према томе, да би могао постати прелазни глагол наћи што, мора се претпоставити старије ити чьто, где би акузатив био од прилике онако исто самосталан, као и у примерима, раније наведеним, самосталног акузатива прве врсте (за време и место), а таква се употреба његова потврђује и примерима из старог индйског језика. (3) Ово се може потврдити и употребом других наших глагола за кретање (хо-

радња њихових подмета биће тиме само ближе одређена, а не и допуњена, и то први пут предметом, кога се дотиче глаголска радња, а други пут предметом, који је резултат, производ радње. Упор. G. H. Müller, op. cit., стр. 6.

(1) Dr. K. W. L. Heyse, ibid.

(2) А. Поповъ. op. cit., 166.

(3) А. Попов, ibid.

дити, јездити, бродити, допасти, живети итд.), који, ма да су непрелазни, долазе и као прелазни с акузативом за објекат; они ће бити даље на свом месту поменути. И најпосле, што се тиче осталих језика ариојевр., доста ће бити ако наведемо факат, да су многи латински непрелазни глаголи тек у доба Цицероново промењени у прелазне, а таквих је промена још више било у старијем латинском језику. (1)

Не можемо дубље улазити у историјски претрес ове најзанимљивије — „зависне“ или „објективне“ — употребе нашега акузатива; не можемо научно и поуздано утврдити онај ред, којим су се од некадашњих „самосталних“ формовали и издвајали врло разнолики данашњи акузативи — објекти: не можемо зато, што нас овај претрес и овај распоред уводе у најтежу, рекли бисмо, и најзамршенију област упоредне синтаксе, област, у којој се често не умеју наћи ни прави научници (2), и у којој само грубе погрешке могу чинити они, којима, покрај осталог, недостаје и потребно знање свих бар најглавнијих језика ариојевропских. Будући овако мало подобни за посао, коме треба тежити, задовољићемо се, ради прегледа зависних акузатива, само кратком напоменом о простом, описном, распореду наших примера. На прво место треба да дође акузатив спољнога објекта, тако звани „потребни“ (3) или неизоставни акузатив прелазних (и других у том смислу упо-

---

(1) G. H. Müller, op. cit., стр. 6. и 68.

(2) За распоред акузатива правога објекта Dr. Hübschmann не нађе никаквог спољног основа («унутарњег», вели, и нема), сем глагола, уз које долазе, а њих ређа — по азбучном реду, «eine Anordnung die, so schlecht und unwissenschaftlich sie sonst sein mag, mir hier am besten zu passen, am wenigsten zu Missverständnissen führen zu können scheint», «Zur Casuslehre», ст. 162.

(3) «Der nothwendige (ergänzende) oder Objectsaccusativ», H. Hübschmann, 161.

требљених) глагола: овај најчешћи и најразноврснији међу свима акузативима неким својим нијансама (предмет достигнут радњом глаголском и предмет-циљ) одговара самосталном акузативу прве врсте (за време и место) ([1]). После свих разноликих и многобројних акузатива спољнога објекта мислимо да треба ставити тако звани акузатив унутарњег објекта, који као да стоји на средини између првога или правог објективног и другог или неправог објективног акузатива, тако званог, акузатива односног објекта ([2]), који опет, са своје стране, одговара већ поменутом самосталном акузативу за однос и узрок. ([3]) И на послетку, тек иза овога односног објекта мислимо да је место двогубом или двојном акузативу за објекат (то су управо два објекта), који као да чини прелаз другој главној функцији акузативној: другом, подударном или предикативном акузативу.

α.) Акузатив спољног објекта.

Међу свима зависним акузативима овога реда најбоље одговарају и најближи су самосталнима они који долазе уз глаголе првобитно непрелазне, те им бележе простор кретању или циљ ходу и радњи глаголској уопште. После њих стављамо акузативе уз глаголе прелазне, где је прилагођивање потпуно извршено, те, и ако је старије, долази на последње место, да се тиме покаже крајњи резултат, до кога долази развитак овога некада јединственог, по значењу најширег падежа. У осталом, распоред акузатива

([1]) А. Поповъ, «Синт. изслѣд.», 183.

([2]) «Der Accusativ des erklärenden Objects oder der Beziehung». B. Delbrück, «Synt. Forschung», 32.

([3]) У ред «слободних» (freiwilige), дакле самосталних акузатива Хипшман (op. cit., 196) и Делбрик (op. cit., 31) стављају и акузатив унутарњег објекта.

правога објекта тежи је од распореда ма каквих функција кога било другог падежа, а поглавито с тога, што се с превеликом разноликошћу објекта преплећу и разнолика значења глаголске радње: акузатив за простор или, боље, тачку у простору, за време или тачку у времену, за циљ, за предмет, достигнут глаголским кретањем, за предмет, захваћен глаголском радњом, за предмет, изведен или створен глаголском радњом и т. д., — такав разнолики акузатив долази уз глаголе непрелазне, просте и сложене с предлозима (тада су прелазни), уз глаголе непрелазне каузативне, уз глаголе повратне, уз глаголе прелазне врло различног значења. С тога и не можемо говорити о савршеној доследности у распореду примерâ, који долазе. Само тврдимо да акузатив може бити:

а.) Спољни објекат уз глаголе за кретање.

Ови су глаголи по правилу непрелазни, али понекад, и кад су прости, добивши уза се акузатив, а особито кад су сложени с предлозима, постају прелазни. Остаци некадање, старије употребе ових акузатива уз просте непрелазне глаголе за кретање виде се још само, и то врло ретко, у нашим народним песмама, где могу значити простор: „ходећ' земљу, бродећ' воду“ (¹), „зелену гору ходила“, „тешке путе да путујем“, „тешке бродо да бродујем“ (²), — или циљ кретању: „пак он греде дворе Кожулове“, (Mikl. IV, 392.). Али глаголи постају прелазни и у народним песмама и у обичном говору — кад су сложени с предлозима: *об, до, про, пре,*

(¹) С развитком падежних функција место овог акузатива долази просекутивни инструментал: земљом, водом.

(²) Ма да би се овај пример могао ставити и у ред акузатива унутарњег објекта, опет је, мислимо, и по глаголу и по додатку његово место овде.

(прѣ), *по, за, над, на, у, с.* Акузатив и овде, као и код правих, од искони (?) прелазних глагола, значи најчешће предмет, достигнут радњом глаголском. Сами глаголи могу бити:

аа.) У конкретном смислу: „Сву обајде Лику и Крбаву“, „сва би брда облетјела“, „оптрчаше сав онај крај“, „по ноћи је кулу облазио“, „оптече их она силна војска“, „што смо даљну земљу проходили“, „Павле прелажаше горње земље“, „он закрочи помамна мркаља“, „твоју ћемо походити мајку“, „чудан ли си шићар уходио“, „и прескаче коње и јунаке“, „Турке претекоше“, „ти прелазиш села и градове“, „три птичице гору прелетеле“, „и Његуша племе прегазише“, „Дунаво пребродити“, „пријеђоше воду Јошаницу“, „пријешли границу“ (Mikl. IV, 380.), „нађоше водицу“, „избирач нађе отирач“, „обзинути комадић хлеба“, „обасјала зелену ливаду“, „како их састаде“, „попале га пене“, „надвладати, савладати кога“, „Он надскочи, надтрча, надбаци све“ (Бошковић Ј., „Срп. синт.“, стр. 108.).

бб.) У преносном смислу, где је кретање више мислено: „А душица рај достала“, „затекоше цара у животу“, „подсјео ме као рђав комшија“, „нека стече невјестицу младу“, „тешке су је муке попануле“ (Mikl. 380.), „надметнути кога благом“, „преболети ране“, „преступити заповест“, „опадати кога“, „препанути друштво“ (Бошков. 109.)(1) и т. д.

---

(1) Примери „преседети сву ноћ“, „одстајали су вечерњу“, и т. д. могли би бити наведени за објекат од времена — паралелан самосталном акузативу за време. Више их има међу акузативима унутарњег објекта.

5.) Сполни објекат уз глаголе непрелазне — каузативне.

Особиту врсту непрелазних глагола чине тако звани „узрочни“ или каузални глаголи, који казују да један подмет изазива други, да изврши глаголску радњу([1]). Од општега правила, да су каузални глаголи деноминативни, има и одступања, по коме неки неутрални, дакле субјективни, могу такође постати каузални([2]), па били с предлозима или без њих. Уз ове глаголе стоји у акузативу реч, која би, да они нису каузални, стајала у номинативу као подмет њихов. Тако имамо: „Те чардаке ватром сагорите“ (место „да чардаци ватром сагоре“), „рано мене лијегала мајка“ (Mikl., 274), „игра коња Реља од Пазара“ (Divković, „Sintaksa“, 35.), „изгорје ти мајку огањ живи“, „доиграх *га* до водице“, „вино и старца заигра“, „с десне стране уза раме своје сједе зета Страхинића бана», „један витез коња тече“, „па на сусрет коње потекоше“, „сви сватови коње провађају, салт не шета змија Ластавицу“, „а они су коње одјахали“, „одјаши ме од коња ђогата“ (Mikl. 377.); тако је и ово: „вино и мудрога побудали», где је глагол такође каузалан, али деноминативан; глагол побудалити употребљава се и као прелазан и као непрелазан. Са свим је друго оно: „обеселити старицу“ (учинити да старица буде весела), где је глагол деноминативан само прелазан. — Као уз глаголе каузалне, тако долази акузатив и као:

([1]) Miklosich, IV, 264.

([2]) Mikl. IV, 273. Тако је, вели, српско зобати — fruges manducare, а зобити — frugibus nutrire.

в.) Спољни објекат уз неке глаголе повратне.

Глаголи повратни: најести се, напити се, расплакати се, добивши уза се акузатив за објекат, могу изгубити заменицу *се*, те постати и сами каузални; тако е: „Ви гладнога нијесте најели, а жеднога нијесте напили“, „Ко би *га* наио, душу би стекао“, „сву земљу расплакао“ (Mikl., 378.); тако је и оно: „сву су турску земљу заплакали“ (м. расплакали). — Са свим је друкчији од ова два акузатива акузатив што је на реду:

г.) Спољни објекат уз глаголе прелазне.

Ово је онај објекат, који би по старини, као што рекосмо, требало ставити на прво место, и по коме се обично, али неправо, мисли да је акузативу објекат или непосредна, неизоставна допуна — основно значење: тако се мисли зато, што је он од свих акузатива најчешћи и обично уз глаголе прелазне баш „неизоставан.“ Да то значење није основно, већ да има других, и ширих и старијих значења, већ смо бар у неколико показали још напред, а да је ово значење или, боље, овај акузатив, уз прелазне глаголе друкчији од ових довде изређаних спољних објеката, види се по томе, што глаголима прелазним не долазе предлози (као непрелазним), да ближе и тачније одреде циљ кретању, већ само њихове просте основе долазе увек везане с акузативима од имена врло различних. А ова неизоставна свеза прелазних глагола с акузативом-објектом значи већи напредак у развитку и језика и мишљења људскога: оно, што се у нашем језику издваја из некадашњег заједничког колосека конкретних појава, те добива посебно, специјалније, већином апстрактно значење, — то баш остаје непомично, привезано, „зависно“, јер је прекинута његова слобода,

уништена његова конкретност (¹). Што су значења појединих облика шира, неодређенија и примитивнија, у толико су ти облици у свези с другима слободнији, лабавији — више „самостални"; и обрнуто: у колико су значења ужа, тачније одређена, апстрактнија, у толико су и облици чвршће и тешње везани с другим облицима, у толико су више — „зависни"; у најстаријим реченицама видимо чланове самосталне, засебне, врло лабаво међу собом везане: у најновијим ти су чланови „зглобљени" у једну целину, рекао би човек, срасли међу собом. — А примере ових акузатива можемо у главноме овако разредити (²) према томе, шта бива са стварју или лицем, чије име стоји у акузативу:

аа.) Предмет, чије име стоји у акузативу, достигнут је или захваћен глаголском радњом; ово достизање и захватање може бити врло разнолико: добивање, узимање, имање, тражење, жељење, дозивање, држање, знање, — гоњење, — стављање, — давање и т, д.; оно је управо тако, да му се границе не могу одредити, и своди се, рекли бисмо, на просто дотицање без промене самога предмета и без обзира на подмет, од кога излази радња: однос подмета према предмету може бити у са свим супротним

(¹) А. Поповъ, op, cit , 212.: «немачко übersetzen у значењу преводити с једног језика на други изгубило је своје конкретно значење и добило специјалније, апстрактно, па се и сматра као један глагол (ich übersetze), а у конкретном, заједничком значењу (преводити, премештати) иде по аналогији осталих глагола, с предлозима сложених (ich setze über).»

(²) Како је тежак распоред «правих» објеката, види се и по томе, што га граматичари навлаш избегавају, и Миклошић се задовољава само тиме, што на овом месту наводи већином само оне глаголе, «код којих се акузатив представља као нека особита појава» (als eine irgendwie besondere Erscheinung). «Vergl. Gramm.», IV, 373.

правцима (узети и дати, ухватити и пустити, волети и мрзети); најпосле, значења глаголске радње могу бити или више стварна или више мислена. Пошто је превелики број примерâ овог акузатива, навешћемо само глаголе, и то само оне без предлога (разуме се ако могу бити без њих); ти су глаголи: добити, добавити, узети, брати, бирати, вадити, вући, водити, видети, гледати, вребати, грнути, дизати, држати, имати, умети, питати, просити, желети, жељковати, волети, задовољити, хтети, слушати, чекати, чути, ухватити, узаптити, гртати, чувати, бранити, треба, потребовати, метати, ставити, турити, товарити, гонити, терати, пустити, показати, звати, викати, кликовати, жалити, клети, кобити, срести, спасти, носити, пудити, љубити, мрзети, трпети, патити, губити, делити, дати, давати, даровати, поменути, помињати, памтити, учити, обикнути, веровати, хвалити, променити, јести, пити, напијати, сећи, ударати, газити, гасити, и т. д. (Бошков., стр. 103.—107.).

Напомена. У место глагола волети (кога и што), најволети и дуговати (што) могу доћи и придеви: волиј, најволиј, дужан: „Ја бих ђердан најволија“, „волиј сам брата за крвника, него туђина за господара“, — „али немајући ни њих код себе, остане му их дужан“, „за које смо му дужни благодарност“ (Бошков., 110.).

бб.) Предмет, чије име стоји у акузативу, преиначује се према ономе, што значи глагол; и овде, као и напред, објекат није производ глаголске радње, него је већ дат, готов у време, кад се радња врши: али се разликује од првога, што, додирнут или задешен глаголском радњом, постаје мало друкчији, у нечем се

преиначује; глаголâ има и с предлогом и без предлога, и девербативних и деноминативних, те с тога и сличних онима наведеним. Примерâ и овде има довољно: „заградити што“, „чини шеницу“, „зачини јело“, „затворити врата“, „— скеле“, „— друмове“, „отворити очи“, „потворити кога“, „исправљати шибу“, „направити руку“ (била уганута), „ковати, потковати коња“, „оковати узду“, „— себе и дората“, „па покројих на њих чисти скерлет“, „резати косу, нокте“, „завити ране“, „навијати пређу“, „подвити рукаве“, „развити чедо“, „накитити место“, „— цвеће“, „плести косу“, „прести свилу“, „запети стреле“, „копати земљу, кукуруз, виноград, — кога“, „усадих вишњу“, „сади кума једног до другога“, „скува кунус без меса“, „разговарај ме“, „световати кога“, „бити кога или што“, „бити град“, „обити ризницу“, „ласно је одбити кривицу на мртвога“, „кесега побија цену моруни“, „подбити, пребити што“, „разбити камен, главу, град, војску, бригу“, „убити кога“, „уловити што“, „да жањемо пшеницу“, „мучити кога“, „успавати кога“, „да бог живи тога и тога!“, „ојадити кога“, „поравнити стазе његове“, „старој мајци образе поцрни“, „убелити платно“, „да старицу обеселим мајку“, „рогом воду мућаше, а очима бистраше“, „немој лице грдити“, „постити лонце“, „распространити земљу“, „узми те ослади уста“, „да би ослабио оне велике старешине“, „што му очевидну лаж једнако потврђују“, „нек пресуши воде“, „ослободити кога“, „опростити коме руке, живот, грехе, дуг, душу, кога (ропства опростити)“, „осветлити коме образ“, „светлити авлију“, „светити водицу“, „жежен кашу лади“, „срдити кога“ „братимити, окумити, одеверити кога“, „кумити небо, земљу“, „а и паша може кога

окнежити", „свети Јован море заледио", „осиромашиога", „не мо'ш, царе, земљу потурчити", „позлатити што" (Бошк., стр. 101.—103.) и т. д.

гг.) Предмет, чије име стоји у акузативу, тек онда и постаје, кад се радња врши: он је управо производ глаголске радње; овде предмета и нема пре, но што се изврши оно што значи глагол, а то што се изврши, што се створи, то баш и јесте предмет; тако имамо: „Гради ражањ, а зец у шуми", „градити (од воскâ) свећу, мелем", „градити јаде, кавгу, задужбине", „градити, зидати град", „начинити кулу, колибу, мостове, књигу, лек, рану, место, весеље", „чинити коме сен, пут, штету, милостињу, част, пошту", „пригода чини лупежа", „чини чини", „учинити посао, грех, љубав, јаде, жалост, кавгу, помоћ, прилог (у цркву), хесан, веру, табор, конак, диван, скупштину, јуриш (на кога), загон (напад), крв", „даде краљу, ријеч не учини", „како је кога бог створио", „отворити (значи начинити) дворе, рану, јунаштво, жубор (на води)", „саковати сабљу, обоце", „срезати борну хаљину", „соко гњездовије у јеловој гори", „вити колач, брата: двије сеје брата не имале, па *га* вију од бијеле свиле", „плести подвезице, мрежу, чарапе, котарицу, венце", „китити књигу", „прести златну жицу", „опрести себи кошуљу", „ложити ватру", писати књиге", „готовити вечеру", „родити сина" (Бошк., 100.) и т. д. Од овога је по значењу лак прелаз на:

β.) Акузатив унутарњег објекта.

Акузатив, о коме ће бити реч, има више имена: унутарњег објекта или садржаја, вербални или ап-

страктни([1]), резултативног објекта([2]), па можда и још које, те се с разним именима могу замишљати и разна му значења. Али зато, што већина примерâ овога објекта показује да се акузативом живље и јаче истиче радња глаголска, обично се овде разуме само онај случај, када је у акузативу реч оног истога корена, кога је и глагол, уз који она долази. С тога овај акузатив најчешће долази у народним песмама, где је таутологија често потребна. Резултативно значење овог акузатива казује нам сродност његову с последњим, тек прегледаним, варијететом спољнога објекта прелазних глагола, а истоветност корена и значења његова с кореном и значењем глаголским показује да је он последњи колут у ланцу објективних акузатива, те му је функција само формална, баш апстрактна([3]). Тако имамо: „Благослов благослови“, „бој не бије свијетло оружје, већ бој бије срце од јунака“, „бразду бразди, воду мами“, „везак везла лепа Ружа“, „да заједно вечер вечерамо“, „да заједно вијек вјекујемо“, „кад је војску војевати“, „дан данили, дв'је ноћи ноћили“ ([4]), „дворбу двори богат у богата“, „жетву желе три јетрве“, „игру игра пеливан Асане“, „за ньоме се калдрми калдрма“, „лов ловише по гори зеленој“, „у перчину љето љетовале, у њедрима зиму зимовале“, „молићу вам молитвицу“, „мисли мисли, све на једно смисли“, „све четворе посте постише“, „празнују празник“, „или пут путује или винце пије“, „скок скакаху и камен метаху“, „славу слави српски кнез Лазаре“, „збор зборише божји апостоли“, „сан заспат' не могу“, „јесу л' они чете чето-

([1]) Mikl. IV., 385.

([2]) А. Поповъ, op. cit., стр. 235. и 236.

([3]) А. Поповъ, стр. 237., каже да он значи резултат или начин радње.

([4]) Овде може бити и акузатив спољнога објекта за време.

вали", „шећу шета који нога нема", „јад јадујем, ником не казујем", „тешке броде да бродујем", „добар рат ратовах", „да тихи и мирни живот поживимо", „дробан шивак шивати", „да би каки шићар шићарили" (Mikl. IV, 385. и 386.) (1); тако је и: „но му грдну ријеч проговара", „Мари ђевер ријеч говораше", „вишњичица род родила" (2), где акузатив као да није са свим изгубио своје конкретно значење.

γ.) Акузатив односнога објекта.

Зависни акузатив, коме дадосмо овако незгодно име (3), одговара „самосталном акузативу за однос", те се једва и може назвати објективним акузативом. Ово је, тако да кажемо, акузатив неке врсте „неправога" („неуправног") објекта, — објекта, сличног по значењу додацима од осталих косих падежа, особито „шестога" и „трећега" без предлога и с предлогом. Казујући у опште однос или сверу, у којој се врши радња, овај акузатив долази уз глаголе непрелазне, који обично значе афекцију или појаве у природи: многи примери држе управо средину међу самосталним и зависним акузавивима, а сви долазе у главном у ова три случаја:

а.) Акузатив за повод, уз глаголе: кукати, тужити, плакати, цвилети, јадиковати; предмет је овде оно, што је повод жалости: „Да ти кукаш срећу твоју", „плачу мајке једине синове", „удовице цвиле заручнике", „где но мајке јадикују синке", (Mikl., IV, 375., А. Поп. 233.) (4), „тужи млада

(1) Као да неће овамо доћи и пример: «коју муку најволиш мучити», јер је сличан с примерима објективних акузатива за узрок.

(2) Бошковић, стр. 100.

(3) «Der Accusativ des erklärenden Objects oder der Beziehung», Delbrück, «Synt, Forsch.», IV, 32.

(4) А. Поповъ, 233, ставља овамо и: «тамо кажу мому неудату».

ђевера Андрију", „сад промислите, ал' *ме* не плачите (Бошков., 100.); — можда ће овамо доћи и примери: „уздишу *те* пожудами", „при слободи смрт не хаје", али, узети из књижевникâ, не могу се потврдити народним говором (Данич., 403.);

к.) Акузатив ближега односа или комодални, уз глаголе и прироке, којима се казују неки појави у природи, везани за неке моменте дневнога времена; примери су врло ретки, и то само у народним песмама: „На мору *га* јутро освануло", „бела *их* је зора забелела", „на два сата сунце *их* засело", „први су *га* петли запевали", „јарко *га* је огрејало сунце код малена села Дубовице", „нит' *их* каква роса заросила", „да ми ђецу сунце не залази" (Даничић, 402.) (¹); овамо би можда дошли и акузативи уз глаголе помоћи, служити и т. д., за којима обично иде датив, сличан комадалном: „који *га* је поштено служио" према: „па *му* служи црвенику вино", — „да ни бог поможе нашега брата домаћина" према: „помози сам себи", „помоћи коме" (Mikl., IV, 375).

л.) Акузатив треће личне заменице за појачање глаголског значења: као што се уз комодални развија и тако звани „етички" датив, тако мислимо да се и овде на акузатив односнога објекта наслања генетив-акузатив *га*, чија је функција, по апстрактности и формалном значењу, слична с акузативом „унутарњег објекта"; овоме, тако да га назовемо, адвербијалном или ускличном акузативу обично је место „у реченицама, које исказују клетву, злу жељу (Verwünschung), чуђење" (²): „Црне очи, ви-*га* не гледале", „а водице, ти *га* усанула", „зле *га* сео, Предраг арамбаша", „жље *га* сјели три српске

(²) У ред особитих акузатива — «комитативних» А. Попов, стр. 216., ставља пример: «Плава је коња јездјела» (Mikl. 375.).

(²) Miklosich, 383.

војводе“, „зло *га* сео и вино попио“, „сине, већ *га* не заспао“, „по сву ноћцу не би *га* заспала“; — „с њим *га* није триест и три друга“, „јер *га* боса по стенама тареш“, „тешко ти *га* риби без вијера, а хајдуку брез планине пусте“ (Mikl., IV, 383.): тако ће бити и „тешко си *га* њему“, и томе противно „благо си *га* мени“ (¹); — тако је и акузатив личне заменице свакога лица: „кад себе оде“, „кад је себе то било“ (Mikl., ibid.).

Напомена. У ред акузатива̂ неправога објекта долази и акузатив од заменица *што*, *то*, *оно*, који заступа целу реченицу, те би се готово могао сматрати као самосталан, јер радња глаголска не прелази на оно, што оне замењују; тако је ово: „Шта ће наше робље робовати? — Нек девојке ситан везак везу, удовице танку пређу преду“, „да то њој помажу другарице“, „што ко зна, оно и врача“ (Бошк., 112.).

д.) Акузатив двогубога објекта.

Има глагола̂, уз које могу долазити по два акузатива: обадва су објекти, једнаки с објектима већ показаним; један је прави — спољни објекат, и бележи ствар, — други је такође спољни објекат, и бележи лице, коме се управља радња. Овај се за лице може назвати први, а онај за ствар — други објективни акузатив. По два објективна акузатива долазе само уз глаголе: учити, питати, молити, послушати; тако имамо: „Научићу вас *нешто ново*“, „дужан је сваки свештеник научити свој народ *ове две ствари*“, „*што* те питам, право да ми кажеш“ (Бошков., 113.), „ја ћу вас упитати *једну ријеч*“ (Mikl., 389.), „*то* те молим“ (Divković, 38.), „него *ово* мене послушајте“ (Бошк. 113.).

(¹) Да ово енклитично *си* није дошло туђим утицајем, уверавамо се из ст. српског: Даничић, «Истор. облика», стр. 216.

2. Други, подударни или предикативни акузатив.

Од показаног „двогубог“ акузатива објективног треба разликовати она два акузатива, који стоје један према другом као предикативни номинатив према номинативу-подмету. Као год што се овај „други“, „подударни“ или предикативни номинатив једначи с првим подударним номинативом или с номинативом-одредбом, тако и овде: „други“ или предикативни акузатив највише личи на „први“ подударни акузатив, који долази уз објекат као одредба. Али смо видели да се предикативни номинатив разликује од номинатива-одредбе енергијом глаголске споне: тако се и предикативни акузатив мора разликовати од акузативне (објектове) одредбе (1). Глаголи, уз које долази предикативни акузатив, слични су с онима уз предикативни номинатив: сами собом не могу бити „довољан“ прирок, већ се, и ако уз њих иде акузатив-објекат, удружују с другим још акузативом, који би, да се окрене у номинатив, са сконом од глагола јесам био „довољан“ прирок. Овде је дакле реч о овом другом, предикативном акузативу, који никако не треба мешати с оним другим из „двогубога“ објекта, јер је овај предикативни акузатив подударан с правим објектом, а тај други у двогубоме неподударан са својим другом, односним објектом. Примере ћемо разредити према глаголима, уз које долазе; тако дакле предикативни акузатив долази:

а.) уз глаголе: чинити, творити, — ставити, метнути, врћи, — дати; тако имамо; „*честита* би

(1) У реченицама: «да старицу обеселиш мајку» и «имам ујца на мору трговца» додаци старицу и трговца долазе уз објекте мајку и ујца као одредбе (атрибут и апозиција), а у реченицама: «учинићу ђецу јаничаре», «напиће попа претљега» додаци јаничаре и претљега стоје уз објекте ђецу и попа као предикати (други део сложеног, именског прирока).

њега учинио“, (честита је предикативни, а њега објективни акузатив) „сребрно седло не чини коња *добра*“, „учинићу ђецу *јањичаре*“, „а погледе створи *стријеле*“, „ставих *стражу* младу мому“, „поставих те *оца* многијем народима“, „да га метне *већега везира*“, „како те је бог *весела* дао“ (Бошков.. 113. и 114,).

б.) уз глаголе: држати, мнити, знати; тако имамо: „Не држим те *бана најгорега*“, „умрије у себи мнећи *убјену* силне од звијери своју љубљену“, „ја ниједног *лоша* вас не знадем“ (Даничић, 409. и 410).

в.) уз глаголе: звати, казати, наћи, узети; тако је: „*Хрте* зовем људе оне“, „јел га кажу одвише *јунака*“, „показа себе *жива*“, „кад ме глобише, *крива* ме нађоше“, „напиље попа *претљега*“, „ходи мене узми *господара*“ (Данич. 410.) (1).

(СВРШИЋЕ СЕ.)

(1) Потебња, „Изъ запис. по русск. грамм.“, II, 247., наводи ове примере другог, предикативног акузатива од партиципа: „зачу лелек и кукање, стару мајку Јова кукајући“, „лонац ћеш познат звонећи, а човека говорећи“.

АНАЛИЗЕ СРПСКИХ МИНЕРАЛНИХ ВОДА.

од

С. М. Лозанића.

VIII.

Паланачка кисела вода.

Председник општине паланачке, г. Ст. Крстић, послао је прошле године г. Министру народне привреде киселе воде свог места, с молбом, да се иста аналише. Та је вода послата мени, и њему анализу изнећу овде. Нисам био на месту, где та вода извире, с тога не могу ништа рећи о самом извору. Вода, што сам добио, била је бистра, но одвојила је доста жућкастог талога. Из анализа види се, да ова вода има карактер алкалних угљокиселих вода, садржавајући знатну количину расторене угљене киселине, са чега и има пријатан угљокисели укус; осим тога важно је за ову воду и то, што она садржи и гвожђа нешто више, но што се налази обично у таквим водама. Према укупној анализи, та се вода може уврстити у ред добрих алкалних угљо-киселих вода; она садржи истина нешто мање алкалних соли од аранђеловачке киселе воде, али је вероватно, да је и она богатија са тим солима у дубини, где није са обичном слатком водом помешана. Како је ова вода до саме вароши, коју додирује пруга жељезничка, то јој те две околности дају могућност, да, уз

заузетост општине или приватних, добије већи значај, но што га има сада.

Специфична тежина воде на 20° С. .	1·00257.
Суви остатак из 1000 г. воде . . .	1·612 г.
Жарени остатак „ „	1·498 „
1000 г. воде садрже:	
Калијум K	0·05518 г.
Натријум Na	0·42511 „
Калцијум Ca	0·10283 „
Магнезијум Mg	0·04108 „
Гвожђе Fe	0·00960 „
Алуминијум-оксид Al_2O_3	0·00199 „
Силициска киселина SiO_3	0·08983 „
Хлор Cl	0·03195 „
Угљена киселина CO_2	3.69433 „
Сума свију састојака	4·45190 г.
1000 г. воде садрже једињења:	
Калијум-хлорид KCl . . , ...	0·06702 г.
Калијум карбонат K_2CO_3	0·03558 „
Натријум-карбонат Na_2CO_3	0·85431 „
Натријум-силикат Na_2SiO_3	0·14420 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$	0·25712 „
Магнезијум-карбонат $MgCO_3$	0·14378 „
Феро-карбонат $FeCO_3$	0·01989 „
Алуминијум-оксид Al_2O_3	0·00199 „
Сума постојаних једињења . . .	1·52389 г.
Угљена кис. CO_3 као бикарбонат . .	0·76632 „
Угљена кис. CO_3 слободна	2·16169 „
Сума свију једињења	4·45190 г.
Кисеоник за оксидацију органских једињења	0·00062 г.

IX.

Брестовачка бања.

Приликом скупљања материјала за светску изложбу у Анверу, Министарство народне привреде прикупило је и наше минералне воде из разних крајева; но те воде не беху послате на поменуту изложбу, јер немаћасмо о њима довољно података. Међу прикупљеним водама беше и вода Брестовачке бање, и то добро спакована и за анализу у довољној количини. Како је Брестовачка бања наша цењена топла сумпорна вода, о којој не постоје готово никакви аналитички податци, то сам је у циљи анализања изузео из поменутог Министарства. Анализе вода те бање изнећу овде.

Брестовачка бања лежи у брдовитом и шумом покривеном пределу на брестовачкој речици. Од стручњака, који су походили то место, сазнао сам, да трахиту састављају сав терен брестовачке бање и њене околине. Из овог трахита извиру воде Брестовачке бање, и ту има шест главних извора. Воде ове бистре су, извиру са више или мање гасних клобукова и миришу јако на сумпор-водоник, те нешто због тога, а нешто због своје топлоте, бљутавог су укуса. Температура ових вода, мерена на самом врелу, једнака је, и износи 32°Р. Четири од ових извора употребљени су за купање; и то, или на самом извору, или одма до њега, саграђена су купатила, која су обележена по реду са № 1, 2, 3, и 4. Сва ова купатила добијају довољно воде из својих извора, тако да се у њима мења вода двапут дневно, а осим тога за цело време протиче кроз њих извирућа вода. И ако је температура свију ових извора једнака, опет зато топлота воде у овим купатилима различита је; то долази усљед јачег или слабијег лађења воде у самом купатилу. Купатило № 1 пуни се за два

и по сата, а топло је 38—29°Р. Купатила № 2 и 3 пуне се за један и по сат, а топла су 31—32°Р. Купатило № 4 пуни се за $4^1/_2$—5 сати, а топло је 26—27°Р; ова вода садржи највише растворeног гаса, с тога се у њој тело купајућих брзо обложи ситним гасним меурићима. Осим ова четири извора постоје још два, који се употребљују за пијење или за прање рубља; један је испод купатила № 1, а он је слаб и само млак; други „Шопор" лежи у потоку до купатила № 2; он је снажан и врућ. Осим овога између купатила № 1 и 2 постоји тако звано „блато", које рањави са коришћу употребљују; ту су саграђена два мала купатила, кроз која протиче иста вода, а да би та купатила представљала некадашње „блато", то је у исто набацана земља са тог места. — Средња ваздушна температура Брестовачке бање за време сезоне је око 18°Р.

Осим Брестовачке бање, и на другим неким местима у овоме крају има топлих сумпорних вода. Тако код села Шарбановца, и код Гамзиграда постоји по једна топла сумпорна вода, које околни свет као „лековите воде" употребљује; температура прве воде је 23°Р, а друге 32°Р. Како и ове две воде извиру из пукотина истог трахитског терена, одакле извиру и воде Брестовачке бање, то ће и њихове анализе имати извесну важност при штудији међусобних односа термалних вода тог краја; — због тога сам аналисао те две воде.

Све ове податке о овим водама добио сам од г. Др. С. Мачаја, који је за време вишегодишњег бавлења у тој бањи као лекар, имао прилику да их прикупи тачно.

Ја сам аналисао воде четири извора Брестовачке бање и то оне на којима су купатила саграђења. Из анализа тих вода Брестовачке бање види се, да су све оне подједнаког хемиског састава; јер диференције аналитичких

резултата појединих састојака тих вода тако су мале, да могу долазити или од самих аналитичних грешака, или од малог примеска слатке воде. По свом саставу пак оне су топле сумпоро-водоничне сулфатне воде, јер поред сумпор-водоника садрже и алкалних сулфата у знатној количини. Шарбановачка и Гамзиградска вода пак разликују се од Брестовачке бање у томе, што садрже много мање минералних састојака. Могуће је да се оне у путу свом са слатком водом мешају.

О самим анализама имам да приметим то, да оне обухватају само мерљиве састојке тих вода. И ако сам за анализе гасовитих састојака узимао оне флаше, које беху најбоље запушене, опет за то, на самом извору, показале би те воде више гасовитих састојака, но што је овим анализама нађено; то вреди нарочито за сумпор-водоник, кога и сам ваздух оксидише.

Купатило № 1.

Специфична тежина воде на 18°R = 1·00075	
Суви остатак из 1000 г. воде . . .	0·8744 г.
Жарени остатак из „ „ . . .	0·8345 „
Диференца . . .	0·0399 г.
1000 г. воде садрже:	
Калијума K	0·01402 г.
Натријума Na	0·15224 „
Калцијума Ca	0·08000 „
Магнезијума Mg	0·00612 „
Оксид гвожђа и алумин. $Al_2O_3 + Fe_2O_3$.	0·00140 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05211 „
Сумпорна киселина SO_4	0·47787 „
Хлора Cl	0·04970 „
Угљене киселине CO_3	0·03236 „
Сумпор-водоник H_2S	0·00425 „
Сума свију састојака	0·87007 г.

1000 г. воде садрже једињења:

Натријум-хлорид $NaCl$	0·08190 г.
Калијум-сулфат K_2SO_4	0·03128 „
Натријум-сулфат Na_2SO_4	0·37056 „
Калцијум-сулфат $CaSO_4$	0·26295 „
Магнезијум-сулфат $MgSO_4$	0·03060 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$	0·00665 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_2$.	0·00140 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05211 „
Сума постојаних једињења . . .	0·83745 г.
Угљена кисел. (CO_3) каобикарбонат и слободна	0·02837 „
Сумпор-водоник H_2S	0·00425 „
Сума свију једињења	0·87007 г.
Кисеоник за оксидацију органских једињења . . . . . , ...	0·00063 г.

Купатило № 2.

Специфична тежина воде на 18°R . .	1.00076
Сови остатак из 1000 г. воде . . .	0·874 г.
Жарени остатак из „ „ . . .	0·835 „
Диференца . . .	0·039 г.

1000 г. воде садрже:

Калијума K . . . . . ;	0·01354 г.
Натријума Na	0'15350 „
Калцијума Ca	0·08102 „
Магнезијума Mg	0·00541 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00140 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05500 „
Сумпорна киселина SO_4	0·47818 „
Хлор Cl	0·04970 „
Угљена киселина CO_3	0·03410 „
Сумпор-водоник H_2S	0·00110 „
Сума свију састојака	0·87295 г.

1000 г. воде садрже једињења:

Натријум-хлорид $NaCl$	0·08190 г.
Калијум-сулфат K_2SO_4	0·03020 „
Натријум-сулфат Na_2SO_4	0·37445 „
Калцијум-сулфат $CaSO_4$	0·26453 „
Магнезијум-сулфат $MgSO_4$	0·02705 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$	0·00805 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00140 „
Силицијум-оксид SiO_2	0.05500 „
Сума постојаних једињења , . .	0·84258 г.
Угљена кисел. (CO_2) као бикарбонат и слободна	0·02927 г.
Сумпор-водоник H_2S	0·00110 „
Сума свију једињења	0·87295 г.
Кисеоник за оксидацију органских једињења	0·00062 г.

Купатило № 3.

Специфична тежина воде на 18°R = 1·00074

Суви остатак из 1000 г. воде . . .	0·872 г.
Жарени остатак „ „ . . .	0·832 „
Диференца . . .	0·040 г.

1000 г. воде садрже:

Калијум K	0·01422 г.
Натријум Na	0·15166 „
Калцијум Ca	0·07738 „
Магнезијум Mg	0·00644 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00110 „
Силицијум-оксид SiO_2	0 05060 „
Сумпорна киселина SO_4	0·48206 „
Хлор Cl	0·04483 „
Угљена киселина CO_2	0·03300 „
Сумпор водоник H_2S	0·00128 „
Сума свију састојака	0·86212 г.

1000 г. воде садрже једињења:

Натријум-хлорид $NaCl$	0·07313 г.
Калијум-сулфат K_2SO_4	0·03172 „
Натријум-сулфат Na_2SO_4	0·37942 „
Калцијум-сулфат $CaSO_4$	0·25588 „
Магнезијум-сулфат $MgSO_4$	0·03387 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$	0·00530 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00110 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05060 „
Сума постојаних једињења . . .	0·83102 г.
Угљена кисел. (CO_2) као бикарбонат и слободна	0·02982 „
Сумпор водоник H_2S	0·00128 „
Сума свију једињења	0·86212 г.
Кисеоник за оксидацију органских једињења	0·00061 г.

Купатило № 4.

Специфична тежина воде на 18°R = 1·00074.

Суви остатак из 1000 г. воде . . .	0·8436 г.
Жарени остатак „ „ . . .	0·8106 „
Диференца . . .	0·0330 г.

1000 г. воде садрже:

Калијум K	0·01340 г.
Натријум Na	0·15501 „
Калцијум Ca	0·08390 „
Магнезијум Mg	0·00260 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00110 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05260 „
Сумпорна киселина SO_4	0·48025 „
Хлор Cl	0·04792 „
Угљена киселина CO_2	0·03200 „
Сумпор-водоник H_2S	0·00120 „
Сума свију састојака	0·86998 г.

1000 г. воде садрже једињења:

Натријум-хлорид $NaCl$	0·07897 г.
Калијум-сулфат K_2SO_4	0·02989 „
Натријум-сулфат Na_2SO_4	0·38266 „
Калцијум-сулфат $CaSO_4$	0·27577 „
Магнезијум-сулфат $MgSO_4$	0·01300 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$ . . . . . -	0·00698 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00110 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05260 „
Сума постојаних једињења . . .	0·84097 г.
Угљена кисел. (CO_3) као бикарбонат и слободна . . . . . , .	0·02781 г.
Сумпор-водоник H_2S	0·00120 „
Сума свију једињења	0·86998 г.
Кисеоник за оксидацију органских једињења . . , ...	0·00068 г.

X.

Шарбановачка бања.

Специфична тежина воде на 20°C 1·00027.

Чврсти остатак из 1000 г. воде . .	0·3190 г.

1000 г. воде садрже:

Калијум K	0·00857 г.
Натријум Na	0·08116 „
Калцијум Ca	0·00504 „
Магнезијум Mg	0·00281 „
Оксид гвожђа и алум. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00040 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05690 „
Сумпорна киселина SO_4	0·08817 „
Хлор Cl	0·03017 „
Угљена киселина CO_3	0·19249 „
Сумпор-водоник H_2S	0·00504 „
Сума свију састојака	0·47075 г.

1000 г. воде садрже једињења:

Натријум-хлорид $NaCl$	0·04972 г.
Калијум-сулфат K_2SO_4	0·01911 „
Натријум-сулфат Na_2SO_4	0·11483 „
Натријум-карбонат Na_2CO_3	0·05625 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$	0·01260 „
Магнезијум-карбонат $MgCO_3$	0·00734 „
Оксид гвожђа и алумин. $Fe_2O_3+Al_2O_3$.	0·00040 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·05690 „
Сума постојаних једињења . . .	0·31715 г.
Угљена кисел. (CO_2) слободна и као бикарбонат	0·14856 „
Сумпор-водоник H_2S	0·00504 „
Сума свију једињења	0·47075 г.

XI.

Гамзиградска бања.

Специфична тежина воде на 20°C. 1·00042.

Чврсти остатак из 1000 г. воде . .	0·4036 г.

1000 г. воде садрже:

Калијум K	0·00703 г.
Натријум Na	0·05896 „
Калцијум Ca	0·06160 „
Магнезијум Mg	0·01751 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·02580 „
Сумпорна киселина SO_4	0·03378 „
Хлор Cl	0·08520 „
Угљена киселина CO_2	0·30129 „
Сума свију састојака	0.59117 г.

1000 г. воде садрже једињења:

Натријум-хлорид $NaCl$	0·14040 г.
Калијум-сулфат K_2SO_4	0·01568 „
Натријум-сулфат Na_2SO_4	0·01161 „
Калцијум-сулфат $CaSO_4$	0·02448 „
Калцијум-карбонат $CaCO_3$	0·13600 „
Магнезијум-карбонат $MgCO_3$	0·06120 „
Силицијум-оксид SiO_2	0·02580 „
Сума постојаних једињења . . .	0·41526 г.
Угљена кисел. (CO_3) слободна и као бикарбонат	0·17591 „
Сума свију једињења	0·59117 г.

Из хемиске лабораторије вел. школе.

О ТАЧЦИ ТОПЉЕЊА И КРИСТАЛНОМ ОБЛИКУ ДИФЕНИЛТИЈОКАРБАМИДА.

од

С. М. Лозанића.

Постоје различити податци о тачки топљења дифенилтијокарбамида, а најчешће му се даје она од 144°, коју је одредио Weith (1). Противно томе наводи Lellmann (2), да права тачка топлења дифенилтијокарбамида лежи на 150·5° Ја сам радио више пута на дериватима дифенилтијокарбамида, и при томе имађах прилике да градим то једињење у већим количинама, а чистећи га чешћим лаганим кристалисањем из алкохолног раствора, добио сам га у потпуно развијеним провидним кристалима, какви до сада не беху добивени. Ови кристали дифенилтијокарбамида топе се на 151°.

Овако потпуно развијене кристале дифенилтијокарбамида добио сам на овај начин: Наградио сам засићен алкохолни раствор чистог дифенилтијокарбамида на обичној температури и у њему сам растворио нешто мало чистог дифенилтијокарбамида, грејући га у поклопљеној чаши; из овог раствора, кад стоји у миру неколико дана, образују се поменути кристали овог једињења. Да би се при овоме

(1) Berichte der deutsch. chem. Gesellschaft VI. 210. 967.
(2) Annalen der Chemie 221 21.

добили потпуно провидни и дебљи кристали, нужно је да кристалисање бива споро, а то се постиже, растварајући мало субстанце у поменутом раствору.

Што се дифенилтијокарбамид топи на нижој температури, кад је награђен из анилина и сумпор-угљеника, грејући их у алкохолном раствору, то долази од примешаног фенилмонотијоуретана $CS(NH.C_6H_5)(O.C_2H_5)$, који се такође гради при тој реакцији у знатној количини. Ја сам из ове реакционе масе, пошто је искристалисао дифенилтијокарбамид, добио прилично и горњег уретана. Ја сам једном већ поменуо, да при грађењу неких супституисаних тијоура по овој реакцији, постају у исти мах и одговарајући супституисани уретани (¹). Исто тако постаје нешто од овог уретана и у оном случају, кад се анилин и фенил-сенфуље једине у алкохолном раствору, те с тога и по тој реакцији добивен дифенилтијокарбамид има нижу тачку топљења.

Мој школски друг, г. др. Арзруни, професор на минералошком инштитуту у Ахену, био је тако добар, те је на моју молбу проучио ове кристале дифенилтијокарбамида, и његово писмено саопштење по том предмету доносим овде:

Систем кристала дифенилтијокарбамида је ромбичан. Ови безбојни, провидни и као стакло сјајни кристали јесу кратко-призматичног хабитуса; показују облике (001), (110) и (111). Пљосне (110) и (111) понајчешће су нешто испупчене, а оне (001) или су равне, или имају дијагоналне бразде, које су трагови срастања. На овим, најзад поменутим пљоснама, често се виђа нека седефска сјајност; она долази на сваки начин у сљед ламеларног

(¹) Berichte d. d. chem. Gesellschaft XV. 470. Гласник 51. 148

наслагања на самој пљосни (001). Цепљивост је савршена по (001). — Мерења показаше:

		мерено	израчунато
110	$1\bar{1}0$	*71° 8'	—
110	111	10 7	10° 7'
110	001	90 2	90 0
111	001	*79 53	—

Из двеју основних вредности, обележене са*, изводи се сразмера осовина:

a: b: c = 0·7150: 1: 3·2597.

Раван оптичке осовине лежи према макропинакоиду (100) паралелно. Да ли је средсредња линија, која се подудара са осовином *c*, прва, не беше могуће са сигурношћу решити, јер, због савршене цепљивости, не беше могуће добити ни једну плочу нормално према другој средсредној линији. — На једној цепки, паралелно (001), одређен је привидни угао оптичких осовина у бадемовом зејтину и добивено је за

Литијумову светлост	96°	10½'
Натријумову светлост	95	40
Талијумову светлост	95	7

Из хемиске лабораторије вел. школе.

О ДЕЈСТВУ СМЕШЕ АЗОТНЕ КИСЕЛИНЕ И БРОМ-ВОДОНИКА НА НЕКЕ АРОМАТИЧНЕ АМИНЕ.

од

С. М. Лозанића.

Како се понашају ароматични амини базисног карактера према смеши азотне киселине и бром-водоника саопштио сам пређе (¹). За тим сам опажао, како се понашају према тим реагенсима они ароматични деривати амонијачни, којих је безисан карактер врло слаб, или је раван нули. Код свију ових реакција јављају се двојаки процеси: просто бромисање ослобођеним бромом и нитрисање и оксидисање азотном киселином и азотним оксидима; први се продукти могу лако одвојити, други су пак аморфне жуте или катрањиве масе, одакле се чист продук не може одвоити. Ове реакције руководио сам на овај начин: Дотично једињење растворио сам у сирћетној киселини што се мрзне и том врелом раствору додавао сам мало по мало смеше азотне киселине и бром-водоника, док није реакција наступила; иста је увек била бурна и образовани бромиди одвајаху се као кристаласт талог. На овај начин из дифенил-амина добио сам тетрабром-дифенил-амин $(C_6H_3Br_2)_2NH$, што је и анализом потврђено. Из карбацола добио сам тетрабром-карбацол $C_{12}H_5Br_4N$. Дифенилкарбамид и дифенилтијокарбамид дају при овој реакцији дибромдифенил-карбамид $CO(NH.C_6H_4Br)_2$; у њему је нађено брома 43·47% а израчунато према формули 43·24%.

Из хемиске лабораторије вел. школе.

(¹) Гласник *60.* 148. Berichte d. d. chem. Gesellschaft XVIII. 39.

О ИЗНАЛАЖЕЊУ ЖИВЕ И СУБЛИМАТА

У ТОКСИКОЛОШКОМ ИСПИТИВАЊУ ОРГАНСКИХ МАТЕРИЈА.

Поред органских и анорганских отровних једињења, која чине засебне групе, обично се у токсиколошком испитивању одвојено истражују испарљиви отрови, као што су фосфор, цијановодонична киселина, испарљиви алкалоиди, анилин, амонијак, нитробензол, испарљиве киселине и т. д.

Приликом испитивања једнога јела, којим је тровање покушавано, опазио сам, да при дестилацији испарава неко чврсто тело, које у виду мрко обојених танких листића пливаше на површини безбојнога и бистрог дестилата. Истина, количина тога продукта дестилације беше врло незнатна, но ипак интересоваше ме да дознам, какво је то тело. Филтровањем, одвојио сам га од течнога дестилата и ближим испитивањем уверио сам се, да није ништа друго, но метална жива. При дужем стајању на филтру, поменути мрко обојени, чврсти дестилат, претвара се у ситне металне капљице, које се у азотној киселини лако растварају и обичним реакцијама за живу, т. ј. сумпорним водоником, калијум-јодидом, бакром и станохлоридом, доказао сам, да је ова мрка маса, која је с воденом паром из јела предестилисала, заиста метална жива. —

И ако је познато, да жива с воденом паром у незнатној мери дестилује, код токсиколошкога истраживања испарљивих отрова, специјално о поменутој особини живе,

није до сад обраћана нарочита пажња, а како се обично у сумњивим објектима, о којима се у напред не зна, какав од прилике отров садрже, пре свега истражују испарљиви отрови, то је дестиловање живе с воденом паром од важности и с тога, што се на поменути метал може наићи одмах, у почетку токсиколошкога истраживања. —

Жива дестилује с воденом паром као што напоменух, у виду врло танких листића, исто тако и при квантитативном одређивању живе, таложењем станохлоридом, одваја се метална жива обично у ванредно ситним делићима, као какав најситнији прах, а то врло често јако отежава скупљање и испирање сталоженога метала. Тек после дужега времена, искупи се тако сталожена жива у виду карактеристичних куглица. Стварање металних куглица живе из онога ситнога прашка, изгледа ми, да спречава течност, која се налази између оних ситних делића живе, јер сам се уверио, да се испаравањем исте течности, на воденој пари, могу врло брзо и најмање количине одвојених ситних делића живе, претворити у металне куглице. Према томе, ако се раствор живе додатком станохлорида, сталожи у једној шољи, па пошто талог падне на дно шоље и од бистре течности одаспе се колико је могућно више а да се што од талога не проспе, и за тим се остатак на воденој пари загреје и меша дотле, док се готово не осуши, могућно је на тај начин много брже најмање количине живе искупити у виду металних куглица, које се за тим могу много лакше савршено испрати. —

У токсиколошком истраживању минералних отрова често је од важности, да се зна, у виду каквога је једињења употребљен, евентуално нађени метал, јер као што се зна, једињења једнога истога метала често се знатно разликују међу собом, по њиховим физиолошким дејствима. Један од најжешћих минералних отрова живе, који се у

исто доба највише и употребљава, то је сублимат, познат код нас под именом сирицика.

Интересовало ме дакле да дознам, да ли је жива, коју сам у испитиваноме јелу нашао, била додата јелу баш у виду сублимата. Да би то дознао, покушао сам на познати начин, да етаром из јела екстрахујем сублимат, но у добивеном екстракту не беше могућно доказати ни трага споменутога отрова.

Зна се, да се сублимат, као и друга растворљива једињења живе, нарочито утицајем органских материја лако мењају па и у самој чистој води растворен сублимат, постепено се хемиски мења. — Испитујући, како се соли разних метала понашају према раствору беланчевине, у намери, да према томе оценим јачину антисептичнога дејства извесних соли према сублимату, опазио сам, да се из једнога раствора сублимата у чистој дестилованој води, који је у једном литру имао један грам сублимата, после дужега времена одвојили дивни, врло сјајни кристални листићи, мрко црвенкасте боје, који по свој прилици нису ништа друго, но један од оксихлорида живе..

Ово распадање сублимата, нарочито утицајем органских материја, дало ми је повода, да се запитам, да ли се из неке органске смесе, која је од прилике као испитивано јело, може у опште сублимат изоловати и доказати и нарочитим опитима уверио сам се, да може.

Јело, у коме сам живу констатовао, беше смеса пасуља и купуса. Исту такву смесу чистога неотрованог јела измешао сам добро с малом количином ситно истуцаног сублимата, па сам га и после 15 дана, екстраховањем алкохолом или етаром, могао још из јела одвојити и доказати. Но после шест недеља не беше више могућно у истом јелу константовати и трага сублимата. Међу тим загревањем, при дестиловању овога јела, које сам нарочито са су-

блиматом измешао, одмах је дестиловала редукована жива с воденом паром и то у приметним количинама.

Како се сублимат, овај важан и жесток отров, утицајем органских материја и влаге, лако мења, то, као и за органске лако промењиве отрове, вреди и за сублимат исто правило, т. ј. да се у колико је могућно скорије изолује из оне органске смесе, у којој се тражи, да се неби дужим стајањем или загревањем, дејством органских материја, тотално распао.

Јело, које сам испитивао, и у коме сам осим живе нашао и арсена, аналисао сам на шест недеља после покушаванога тровања.

Екстраховање сублимата из органских смеса помоћу алкохола или етера, ваља извршити на обичној температури, а у екстракту лако је затим на познати начин доказати сублимат. —

Из другога одељења државне хемиске лабораторије у Београду 17. Марта 1886. г.

Др. Марко Т. Леко.

ПРИЛОГ К ИСТОРИЈИ НАШЕ СРЕДЊОШКОЛСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

Пре осам година установљен је Главни Просветни Савет.

За ових осам година свога живота он је шест пута исказао своје мишљење о томе, како би требало да су уређене наше гимназије.

Оне исте године, кад је почео да живи, год. 1880, а на 19. свом састанку, држаном 23. августа, на коме су били потпредседник Јосиф Пецић, редовни чланови: Јован Бошковић, архимандрит Нестор, Јован Ђорђевић, Милан Миловук, др Војислав Бакић, и ванредни члан Светозар Милосављевић, донета је одлука, да учење латинског језика почиње у гимназији у I. разреду.'.

Десет дана касније, на састанку свом од 2. септембра претресао је Гл. Просв. Савет распоред наставних предмета на разреде у гимназији, па је за латински језик усвојио овај распоред: у I. разреду 6 часова, у II. 5, у III, 3, у IV. 4, у V. 2, у VI. и VII. по 6 часова. На састанку Просв. Савета, на коме је примљен овај распоред, били су: председник др Јосиф Панчић, потпредседник Јосиф Пецић, редовни чланови: Панта Срећковић, Михајило Петковић, Јов. Бошковић, архимандрит Нестор, др Валента, М. Миловук, др В. Бакић; и ванредни чланови: Светозар Милосављевић и М. Зечевић. (Види Просветни Гласник за г. 1880).

Године 1881. претресано је опет питање устројства гимназијског на Збору Гл. Просв. Савета, а под председништвом министра просвете Стојана Новаковића. Новаковић беше у своме предлогу за наставни план предложио, да се латински језик учи само у три виша разреда, и то место доондашњих 6 часова по 5 часова недељно у разреду. На састанку Гл. Просв. Савета од 16. августа поменуте године, на коме је било 23 члана Савета, одбијен је већином гласова предлог министров односно броја часова, а усвојен предлог члана Пр. Савета Андре Николића, по коме је за латински језик кроз цео гимназијски течај са свим довољно дванаест часова на недељу, дакле по 4 часа у сваком од три виша разреда!! (Види Просв. Гласник за год. 1881).

Године 1883. исказао је Гл. Просв. Савет такођер у неколико своје мишљење о устројству наших гимназија. На састанку свом од 3. јуна те године, на коме су били: председник Дим. Нешић, потпредседник Јосиф Пецић; редовни чланови: Ст. Д. Поповић, др В. Бакић, М. Зечевић, др Л. Стевановић, и ванредни чланови: Јован Ђорђевић, протосинђел Никанор Ружичић, Ђ. Козарац и Петар Никетић — прихватио је Савет предлог Јована Ђорђевића, да се у Београду заведе једна потпунце кчасичка гимназија, у којој би се нарочито изучавали класички језици, и одлучио је уз то, да Јов. Ђорђевић напише и поднесе Гл. Просветном Савету потпунце мотивисан предлог о завођењу нарочите класичке гимназије, како би се могао спровести г. министру просвете. (Види Просветни Гласник за год. 1883).

Године 1885. позвао беше министар просвете Ст. Д. Поповић својим писмом од 1. Окт. ПБр. 10,750 Гл. Просветни Савет, да му што скорије поднесе своје мишљење између осталога нарочито о томе: треба ли са-

дањи наставни план гимназије изменити, и у ком смислу?, и треба ли увести и грчки језик у гимназије?

На састанку Просветног Савета од 9. октобра речене године, на коме је прочитано ово писмо министрово, и на коме су били: председник Д. Нешић, потпредседник Јосиф Пецић, редовни чланови: Љ. Ковачевић, Ђ. Козарац, Јеврем Илић, и ванредни чланови: Јов. Ђорђевић, Петар Живковић, др В. Бакић, Борисав Тодоровић, Живко Поповић, Никола Стајевић и Лаза Обрадовић — би одлучено, да се одмах изберо један шири одбор, коме ће се на проучавање и израду упутити предлог о устројству гимназија. У одбор овај бише једногласно изабрани: професор Вел. Школе Јован Бошковић, директор београдске гимназије Ђ. Козарац, директор београдске реалке Драг. Плајел, и професор учитељске школе др В. Бакић. (Види Просв. Гласник за год. 1885.). Одбор од ова четири члана беше израдио наставни план гимназијски, по коме је латински језик имао учити се кроз целу гимназију, а грчки језик у вишим разредима, почевши од разреда петог.

Године 1886. упутио беше министар просвете Милан Кујунџић под 17. дец. ПБр. 14,011 Главном Просветном Савету ово писмо:

„Познато ће бити Гл. Просв. Савету, да се код нас поодавно осећа потреба за реформу средње наставе. Ова потреба реформе извођена је до сада делимично, али се још никада није приступило основном преображају и уређењу средњих школа. Науман сам, да овоме питању поклоним своју нарочиту пажњу, али, пре, него што бих ма што започео по овоме радити, потребно ми је да чујем мишљење Главног Просветног Савета о овоме:

а) Где би требало да постоје велике гимназије у нашој земљи, и које би према томе од данашњих гимназија

ваљало затворити или их на друго место преместити или на послетку где би требало нове подигнути?

б) Каквих гимназија више треба нашој земљи; да ли онаквих, у којима ће преовлађивати класични или реални правац; у којима ће поименце ваљати да буде једно, а у којима друго?

в) Које би ниже гимназије од садашњих могле да остану, а које би се без штете могле укинути?

г) Треба ли и даље држати гимназијске реалке?

д) Како би требало реформисати и удесити наставни план у великим гимназијама према новоме закону о испитима, а поименце како у гимназијама класичним, а како у реалним?

е) Којим начином да се ова новина уведе у живот и за које време?

Нека Гл. Просв. Савет изволи сва ова питања проучити и дати ми своје мишљење о истима."

На састанку Гл. Просв. Савета од 17. дец. поменуте године би одлучено, да се ово питање упути нарочитом одбору, да га он претресе и проучи, па да Гл. Просв. Савету своје мишљење поднесе. У одбор бише изабрани: Јов. Жујовић, Ђ. Козарац, др Љ. Недић, Момчило Иванић и Живко Поповић.

Ови чланови беху се поделили у мишљењу о овоме питању. Већина њихова (Ђ. Козарац, Љ. Недић, Момчило Иванић) беше за двојаке гимназије, за класичне (у којима би се латински језик имао учити кроз целу гимназију, а грчки у 4 виша разреда) и за реалне (у којима би се латински језик имао учити у 4 нижа разреда), а мањина (Јов. Жујовић и Живко Поповић) за гимназије еднолике, и то са таким наставним планом, по коме би се и латински и грчки језик имали учити у 4 виша разреда.

На три састанка Гл. Просветног Савета дебатовано је о начелном решењу питања: хоће ли гимназије имати класични или реални правац?, па је на састанку од 6. маја г. 1887. већином гласова решено: да гимназије буду једнолике, а за основу при уређењу њиховом да се узме наставни план, који је већина предлагала за класичну гимназију.

Ова преважна, после свестраног претресања донета одлука изречена је на састанку Гл. Просветног Савета од 6. маја г. 1887, на коме су били: председник Ст. Д. Поповић, редовни чланови: Светислав Вуловић, Јов. Жујовић, Ђ. Козарац, Љуба Ковачевић, Момчило Иванић, др. Милан Јовановић, архимандрит Милаш; ванредни чланови: др. Љуба Недић, Живко Поповић, Вл. Карић, Борисав Тодоровић, Срета Стојковић, Никола Крупежевић, Ник. Поповић, Марко Антоновић; деловођа и ванредни члан Миленко Марковић.

За тим је још на шест ванредних својих састанака Гл. Просветни Савет решавао, колико часова који предмет да добије и у коме разреду да се учи, па је на трећем састанку за старе језике ово одлучио: латински језик да добије 40 часова, а грчки 20. (Види Просветни Гласник за г. 1887.).

Године 1887. позвао беше министар просвете А. Васиљевић писмом својим од 12. нов. ПБр. 2971 Гл. Просветни Савет, да узме у разматрање његов пројекат закона о преустројству средњих школа. По овоме пројекту имале би гимназије да се рачвају у два правца, класични и реални (прва три разреда слушали би једни и други ученици заједно, а после би се размимоилазили), и да буду заједно под једним кровом и под једном управом.

На састанку Гл. Просветног Савета од 13. нов. поменуте године беше узет у претрес овај пројекат. Сви при-

сутни чланови Просв. Савета осим двојице беху тога мишљења, да не треба да се у Србији заводи нека нова врста гимназија, гимназија pour l' orient, већ да је после педесетогодишњег експериментовања са уређењем наших гимназија већ крајње време, да и ми добијемо једанпут праве гимназије, гимназије европске, те да не изостанемо иза народа, који су јуче почели да живе самосталним животом. И тако поднесени пројекат министров би одбијен. Одлука ова донета је на састанку, на коме су били: Вршилац дужности председника Просв. Савета Јосиф Пецић; редовни чланови: др. Никола Петровић, Светислав Вуловић, Јов. Жујовић, Ђ. Козарац, Љуба Ковачевић: ванредни чланови: Панта Срећковић, Јов. Туроман, Јов. Бошковић, Милан Андоновић, Јеврем Илић, Јов. Ђорђевић, Мита Живковић, Филип Видаковић; деловођа и ванредни члан Миленко Марковић. (Види Просветни Гласник за год. 1887.).

Као што видимо дакле, Гл. Просветни Савет је за свог осмогодишњег опстанка шест пута исказивао своје мишљење о устројству гимназијском, па је пет пута подигао глас свој за завођење правих гимназија у Србији. И у тих пет пута гласали су за то великом већином гласова кад једни кад други ови чланови Главног Просветног Савета: 1) Андоновић Милан, 2) Антоновић Марко, 3) Бакић Војислав, 4) Бошковић Јован, 5) Валента Јован, 6) Видаковић Филип, 7) Вуловић Светислав, 8) Докић Лаза, 9) Ђорђевић Јован, 10) Живковић Мита, 11) Живковић Пера, 12) Жујовић Јован, 13) Зечевић Милош, 14) Иванић Момчило, 15) Илић Јеврем, 16) Јовановић Милан, 17) Карић Вл., 18) Ковачевић Љуба, 19) Козарац Ђура, 20) Крупежевић Никола, 21) Марковић Миленко, 22) Милаш Никодим, 23) Миловук Милан, 24) Милосављевић Светозар, 25) Недић Љуба, 26) Нешић Димитрије, 27) Никетић Петар, 28) Обрадовић Лаза, 29) Панчић Јосиф,

30) Петровић Никола, 31) Пецић Јосиф, 32) Плајел Драгутин, 33) Поповић Живко, 34) Поповић Нестор архимандрит, 35) Поповић Никола, 36) Поповић Стеван Д., 37) Ружичић Никанор, 38) Стајевић Никола, 39) Стевановић Лаза, 40) Стојковић Срета, 41) Срећковић Панта, 42) Тодоровић Борисав, 43) Туроман Јован.

Па поред свега тога, што је у нас велика већина досадањих чланова Просветног Савета за завођење правих гимназија, и што је у свију европских народа једно исто устројство гимназијско, а само ми стојимо у целоме свету усамљени са својим гимназијама, ипак наша просветна управа никако да се одлучи на то, да се и у нас у Србији садање наше гимназије, које ништа друго нису већ реалке, претворе у праве, европске гимназије; још увек се она боји, да почне чинити оно, што на велику срећу своју чине сви словенски, сви германски и сви романски народи, т. ј. боји се пуштати омладину „у тржишну вреву јавног живота и кроз тихи храм великих старих људи и времена.“

А откуд та неодлучност и та бојазна од системе гимназијске, коју је усвојио цео образовани свет?

Та неодлучност и та бојазна највише су отуда, што је све наше генерације, које су училе гимназијске науке од почетка четрдесетих па до половине седамдесетих година задесило оно, чега се у настави треба највећма чувати, и што је још пре осамнаест стотина година критичар и педагог римски Квинтилијан овим речма исказао: Id imprimis cavere oportebit, ne studia, qui nondum amare potest, oderit et amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet (¹). (Нарочито ће се тога требати чувати, да не омрзне на науке онај, који их још не може волети, па да се и после младићских година грози грчине

(¹) Instit. orat. lib. I. cap. 1.

једном захваћене). Гимназисте наше, који су поменутих година учили латински језик, а од чести и грчки, учили су их по књигама тако неудесним, по којима се није могао учинити никакав успех ни поред највећег труда и учитељевог и ученичког. С тога су ондашњи наши ђаци омрзли на старе језике, и грозе се и данданас после својих младићских година грчине један пут захваћене.

А да ни мало не прегоним, када кажем, да су оваке биле све књиге школске, по којима је готово неких четрдесет година предаван нарочито латински језик, видеће стручни читаоци, кад прочитају моју оцену свих тих књига редом.

Ево тих књига заједно са оценом.

1. Латинскій букваръ за гимназіална училишта у княжевству Сербіе. У Београду. При правительственой кньигопечатньи 1844.

Садржину овога буквара, који има 14 страна, чине 1. алфабетъ латинскій и произношеіе латинскихъ писмена (стр. 1—4). 2. Полезна изреченіія латинска (нпр. Dii sudorem ante virtutem posuere; anima valere praeoptes, quam corpore; thus Diis, laus vero bonis viris tribuenda est; итд.; има их 47, и заузимају стр. 5—7.). 3. Басне (testudo et aquila, rosa et tulipa, lupus et vulpes, hoedus et lupus, musca, accipiter et rusticus; стр. 8—10). 4. Приповѣдке (на број 12, стр. 11—14).

Књижица без икакве вредности.

2. Латинска граматіка за употребленіе гимназіялне младежи у княжевству Сербіе. Часть прва. У Београду. При правителственой кньигопечтньи 1844.

Ово је прва штампана граматика латинска, по којој је предаван лат. језик у Србији. Но није потпуна ово граматика, већ само прва половина њена — словопро-

водство (etymologia) или, да се послужим данашњим називом, наука о облицима.

Распоред је ове књиге овакав: Уводъ. Часть прва, Словопроизводство. Глава прва, о имену суштествителномъ (de nomine Substantivo). Глава втора, о родовима суштествителны (de generibus Substantivorum). Глава трећа (de Adjectivis). Глава четврта, о мѣстоименіяма (de Pronominibus). Глава пета, о глаголима (de Verbis). Глава шеста, о частицама (de Particulis).

У главном је доста добро израђена ова књига, кад се на ум узме време њеног постанка; може се шта више за њу рећи, да је боља од латинске граматике, што је штампана 20 година касније, од граматике Шпанићеве.

Но разуме се, да и ова граматика није без круних погрешака.

Тако нпр. велика јој је погрешка, што су већ на 4. страни, где се говори о томе, кад се велика писмена употребљавају, наведена најобичнија скраћивања речи, тако зване notae или compendia scripturae, као: A. U. C. = anno urbis conditae; A. P. R.C. = anno post Romam conditam; Cos. = consul, consulem; C. D. = consul designatus; D. O. M. = Deo optimo maximo. Итд. Ова скраћивања заузела су цео један лист. Да се узимају пре него што су научени облици и синтакса, са свим је без икаква смисла. Скраћивањима је место на последњој страни у свакој граматици латинској.

Остале крупне погрешке ово су:

„Ablativus стои на питанѣ: одъ кога?“ (стр. 11); према томе „me одъ мене, te одъ тебе, nobis одъ насъ, vobis одъ васъ (стр. 50).

Аблатив сингулара mensa преведен је „асталу“ (стр. 13).

Друга деклинација има за парадигму мушког рода реч puer, а нема ни једне речи на — us, којих има највише по деклинацији другој. Ово је у толико крупнија погрешка.

што као парадигме за II. деклинацију грчких речи имају три субстантива: Meneleos, Orpheus, Ilion (стр. 14—16).

Трећа деклинација има за парадигме само две латинске речи, homo и tempus, а четири грчке: haeresis, chelys, echo и chaos.

На стр. 19 каже се, да „сва имена среднѣгъ рода, коя се окончаваю на -al, ar, -e, имају у аблативу -i место -e“.

Као парадигма за пету деклинацију узет је субстантив facies (лице), те је издеклинован кроз све падеже сингулара и плурала; међу тим овај субстантив не употребљава се у плуралу.

На стр. 31. наводи се, како је „sal кодъ Доктора рода среднѣгъ.“

У деклинацији адјектива нема спомена о адјективима asper, miser, tener, prosper итд.

За адјектива на -er, -is, -e каже се, да „само у именителномъ и звателномъ єдинственомъ имају три падежа“ (стр. 36).

На стр. 49. називају се ego, tu, hic, ille, iste и демонстративна и персонална „мѣстоименія“, а qui, is, ille, iste, ipse, hic, idem „односителна — relativa — мѣстоименія.“ Еле hic, ille, iste су и demonstrativa и personalia и relativa pronomina.

Облици amaturus, docturus итд. називају се футуром инфинитива (стр. 63).

Перфекат преводи се само аористом нашим, нпр. fui я бы, amavi люби, docui учи, legi чита итд.; плусквамперфекат преводи се нашим перфектом: amaveram любіо самь, docueram учіо самь, legeram читао самь. Итд.

Облици amandum (est), docendum (est), legendum (est) итд. узимају се за nom. gerundii.

Облици amatus fuero, lectus fuero итд. употребљавају се као ексактни футур, и овако се преводе: кадъ будемъ био люблѣнъ, читанъ.

Облици активне и пасивне перифрастичне коњугације овако се преводе: amaturus eram хћа любити, amaturus ero оћу любити, amaturus sim да оћу любити, amandus sum любимъ есамь, amandus fueram био самь любимъ итд. (стр. 105).

Књига је претрпана речима непотребним, као: pelvis легенъ, amussis правацъ, ravis промуклость, canabis куделя, canalis левакъ, mugilis морска риба, strigilis чешагія, sponsalia прстенованѣ, caries трулежъ, suppetiae помоћь, eremus пустиня, bombyx свилобуба, caudex деблодрвета, cimex стеница, latex течность (сокъ), cete китъ, sindon платнена альина, lagopus нека трава. Итд. итд.

3. Латинска граматика за учећу се младежь у гимназіи и полугимназіяма княжества Србіє. Прегледано и одобрено школскомъ комисіомъ. Београдъ. При кньигопечатньи княжества србскогъ. 1851.

Ово је цела граматика, има и облике и синтаксу. Израђена је по Кинеровој лат.граматици. Измешана су граматична правила са примерима за вежбање тако, да нема никаква прегледа. Што треба да је на једном месту, растурено је на више места. Што треба да је узето одмах на другој или трећој страни књиге, то је тек на педесетој или шездесетој. Нпр. о изузецима у граматичном роду субстантива III. деклинације почиње се говорити после прономина истом на стр. 77., а престаје на стр. 88.

Израђена је, као што рекох, по Кинеру, и то тако ропски, тако без самосталности, да су сва она натезања, што их Немци имају нпр. због тога, што немају инструментала, без невоље пренесена и у граматику латинску,

написану за Србе, који имају инструментал. Аблатив сингулара и плурала преводе Немци, као што је познато, највише помоћу препозиције von, нпр. mensa von dem Tische, bello von dem Kriege итд. Према томе је и у овој граматици абл. mensa преведен „о трпези“, mensis „о трпезама“, horto „о саду“, hortis „о садовима“, bello „о рату“, bellis „о ратовима“ итд. место трпезом, садом, ратом итд. И тако је погрешно назначено превођење аблатива сингулара и плурала не само у деклинацији субстантива, него и прономина: eo, ea, eo о њему, о њој, о њему, eodem, eadem, eodem о истоме, о истој, о истоме. Итд. Овако превођење повлачило је за собом много других погрешака; њиме је ученик упућиван, да нпр. ову реченицу: „писаћу о рату“ преведе овако на латински: scribam bello!

И у превођењу глаголских облика грешено је много и премного; fueram я быя быо, fuero бытћу быо, fuissem быо бы быо, amavero бытћу любіо. audivero бытћу чуо, amatus eram я быя любљенъ быо, amandus любљенъ быти имаюћій, итд., итд.

Правила и у облицима и у синтакси понајвише су нејасна, некоректна.

Нпр. флексију дефинује писац граматике овако: „Савіанѣ зове се премѣньиванѣ или претваранѣ речи къ означеню некй отношенія“ (стр. 8.).

„Сказателный (Ablativus) стои на пытанѣ: о коме? о чему? съ чимъ? чимъ? кадъ и у кое време?“ (стр. 16). Ово правило, које је пуно неистина, прешло је и у Балаитскову лат. граматику, те се тако држало у нашим гимназијама преко 20 година.

„Родителный (Genitivus) на пытанѣ: кога? или чега?“ (стр. 16). Нека се нпр. у овом примеру: domus fratris mei пита са кога? или чега?

Итд.

С каквим је неразумевањем писана синтакса, да наведем само овај доказ.

Правило о конструкцији глагола, што значе бојати се, бити забринут, и што се зову verba timendi, гласи у Кинеровој граматици овако: „Nach den Ausdrücken der Furcht und Besorgniss wird *ne* mit dass, *ut* oder *ne non* mit dass nicht übersetzt.“ Ово правило преведено је овако: „После израза страа и стараня преводи се ne са да, ut или ne non напротивъ са да не. Omnes cives metuebant, ne urbs ab hostibus expugnaretur. Timeo ut hos labores sustineas.“ По овом правилу гласи превод примера omnes cives etc. „Сви се грађани бојаху, да непријатељи освоје град“ и „сви се грађани бојаху, да непријатељи не освоје град.“ За тим је преводиоцу Besorgniss старање м. забринутост или страховање. Казати, да се после израза старања (а то је после глагола consulo, curo, video, laboro, operam do etc.) ut преводи са да не, а не са да, то се зове немати појма о синтакси латинској.

Уз то нема у синтакси премногих правила, која су преко потребна. Тако нпр. под генитивом нема спомена о посесивном генитиву уз fieri; о генитиву речи unus, solus, ipse, praesens, absens, а и других речи, кад стоје уз посесивни прономен; о експликативном генитиву; о партитивном генитиву уз адвербе eo и huc; о конструкцији глагола admoneo, commoneo, commonefacio итд., кад је ствар исказана неутрумом ког адјектива или прономена (id, hoc, illud, multa, cetera, omnia etc.); о конструкцији глагола esse, кад значи вредити. Итд. итд.

И примери, на којима ваља да се вежбају ученици, узимани су без икаква плана. Нити је гледано на то, да се научи што више речи, да што богатија буде copia verborum, нити се помишљало на то, да се што боље науче

најважјнији облици. Тако нпр. у првом латинском задатку за вежбање у I. деклинацији има 11 реченица, од којих се у последњих 5 налази субстантив planta, а у првих 6 субстантив rana: 1) rana coaxat; 2) rana saepe est praeda ciconiae; 3) ciconia nocet ranae; 4) ciconia devorat ranam 5) o rana, coaxa!; 6) aqua turbatur a rana. — А примера за превођење са српског на латински има у првом задатку такођер 11, од којих су последњих 5 опет о ж а б и: 7) жабе су често плячка (грабежь) рода; 8) роде уде жабама; 9) роде прождиру жабе; 10) о жабе, крекеђите!; 11) вода се мути одъ жаба.

Исто се тако у другом задатку, који је за вежбање у облицима II. деклинације, и који се састоји из 12 лат. реченица, налази субстантив equus у првих 6 реченица, а у осталих 6 реченица субстантив ager. А и у задатку за превођење на латински налази се у првих 6 примера субст. к о н ь.

Оволико понављање једне исте речи, које је врло досадно, употребљено је у врло многим задацима.

Уз то има у задацима за превођење са српског на латински стотинама примера, уз које је требало дометнути какву напомену о начину превођења, да би се доскочило погрешном преводу. Нпр. уз ове примере: „Небой се громова“, „за ведримъ данима слѣдую мутни дани“, „мы се уздржавамо од горке алое“, „о кралѣви, кои нашимъ државама владате“ итд. нема никакве напомене о конструкцији глагола timeo, succedo, abstineo, guberno.

И ово да споменем. Небројено много има таких примера за превођење на латински, који су са свим погрешни: „Вы се радуете съ нама о повратку оца“ (стр. 41), „безумный ніе властанъ надъ собомъ“ (42), „найвећа часть одъ васъ, ученицы мои, есу трудолюбиви“ (42) „найвећа

часть међу вама любе своє отечество" (42), „мы почитуємо Бога изъ дѣла нѣеговы" (45). Итд.

У књизи овој имају и „разни латински предмети за читанѣ", и то I. Басне, на број 12. II. Разговори (12). III. Знаменита изреченія (18). IV. Приповедке (12). Ово су све красни предмети за читање, али само нису тако удешени, да би се могли читати с каквом коришћу. Нигде нема какве напомене о начину превођења на српски нити каквог упуства на овај или онај параграф у синтакси, да би се могла схватити и разумети необична каква конструкција.

На завршетку књиге има „латинско — србскій списакъ речій у овой грамматики налазећи се" (стр. 374—423).

4. Латинска читанка за ниже разреде гимназіє и полугимназія княжевства Србіє. Прегледано и одобрено школскомъ комисіомъ. У Београду. У књигопечатњи княжества србскогъ. 1853.

Садржину ове књиге чине: I. Смешани ставови. (А. За увѣцбанѣ склаваня. Б. За увѣцбанѣ сравњиваня. В. За увѣцбанѣ спрезаня. Г. Разне изреке) (стр. 1—24). II. Басне (стр. 24—46). III. Приповедке (стр. 46—82). IV. Ствари памтеня достойне изъ природописа (стр. 82—135). V. Нешто изъ митологіє (баснословія — стр. 135—142). При заключенію: Полезна упражняваня у памтеню за младогъ Латинца (стр. 142—145). На крају књиге има: Списакъ речій (стр. 145—240).

Примери за вежбање у деклинацији субстантива и адјектива смештени су на циглих 5 листова; примери за компарацију адјектива заузимају 1 лист; примери за правилне и неправилне глаголске облике заузимају свега 2 листа; примери за адвербе и њихову компарацију, за numeralia, за pronomina, за препозиције и конјункције ни нема. Еле примери за све номиналне и вербалне облике смештени су на 8 листова.

Ко се иоле разуме у томе, како треба да су удешени примери за вежбање у правилним и неправилним облицима латинским, и колико треба од прилике пређи таких примера за две године, које се време изискује за учење латинских облика, онај ће већ по овоме, што рекох, тачно знати, у какву врсту школских књига спада ова латинска читанка; знаће, да је то књига, која је још добро прошла, ако се за њу рече, да је са свим неудесна.

А какав ће тек суд изрећи о овој читанци иоле компетентне судије, кад пред њих изнесем макар само примере, који су узети за вежбање у I. деклнацији!

Ево тих примера.

„Nom. Formica est laboriosa. — Luscinia est canora. — Rosa odorata est splendida. — Terra rotunda est et globosa. — Aloë est amara. — Gorgias fuit sophistes. — Thersites non fuit formosus. — Divitiae sunt incertae, sed verae amicitiae sempiternae. — Ira brevis furor. — Frons est animi janua. Natura parvo contenta.“

„Gen. Conscientia vitae bene actae (1) jucunda est. — Ungula aquilae robusta est. — Notitia historiae patriae est necessaria. Blanda fuit lingua Circes. — Divitiarum formaeque gloria vana est. — Conscia mens recti famae mendacia ridet. (2).“

„Dat. Columbae insidiatur (3) aquila.. — Noctua Minervae grata est. — Aurora Musis amica (4). — Puellis violae rosaeque gratae, muscae autem molestae sunt. — Superbiae crudelitatique, etsi serae, non tamen leves veniunt (5)

(1) Одъ actus, a, um, проведеный. Причастіе прошлогъ времена глагола agere. — (2) смеєсе, одъ глагола ridere. — (3) вреба, одъ глагола insidiari. — (4) овде валя (у мысли) додати јоштъ est, коя се речь у латинскомъ говору кадшто изоставля. Подобна є пословица у србскоме «ютреный часъ носи златанъ класъ»; а у немачкоме Morgenstunde hat Gold im Munde. — (5) управо значи: долазити: а овде значи: слѣдовати, одъ глагола venire.

poenae. — Est proprium stultitiae, aliorum vitia cernere, oblivisci suorum".

„Acc. Balaena aquam, alauda auroram, noctua tenebras amat(1). — Aquilae linguam latam, crassam et carnosam habent(2). — Terra gignit(3) herbas. — Formicae amant arenam. — Lusciniae devorant(4) formicas. — Epaminondas musicen amabat. — Ferae habitant(5) silvas. — Accipere, quam facere praestat(6) injuriam".

„Voc. O columba, quam munda es! — Scriba incipe(7) epistolam! — Coqua para(8) epulas! — Puellae carpite(9) rosas violasque et irrigate(10) tulipas!"

„Abl. In columba nulla ast malitia. — Coquae opus est(11) farina. — Ad farinam aut polentam parandam utuntur molis motis(12) aut aqua, aut vento, aut etiam vapore. — Rosae munitae sunt spinis. — Vacare(13) culpa magnum est solatium. — Natura duce errari nullo modo potest(14). — Caritate benevolentiaque sublata(15) omnis est e vita sublata jucunditas."

За састављење примера за прву деклинацију довољно је узети повећи број најобичнијих латинских субстантива ове деклинације; за тим femininum од неколико адјектива на -us, -a, -um; Praesens и Imperfectum Ind. од sum; Praesens Ind. Act. од три четири глагола прве коњугације; два или три најобичнија адверба, нпр. saepe, cur, quo; најобичнију конјункцију et (и) и препозицију in (у, на).

---

(1) Одъ глагола amare. — (2) одъ глагола habere. — (3) производи, рађа, одъ глагола gignere. — (4) одъ devorare. — (5) обитаваю, живе, одъ habitare. — (6) болѣ є, одъ raestare. — (7) рочни! започни! одъ incipere. — (8) сготови! одъ parare. — (9) узберите! одъ carpere. — (10) залійте! одъ irrigare. — (11) opus est alicui, нуждно є некоме, потребує неко. — (12) одъ motus, a um, покренутнй, причастіє прошлогъ времена одъ глагола movere; тако исто munitus, a, um, обранѣный, заштиѣеный, одъ глагола munire. — (13) ослободанъ (чистъ) быти. — (14) може, одъ posse. — (15) sublatus, a, um, уклонѣный, причастіє прошлогъ времена одъ tollere.

А шта видимо у овим примерима?

Видимо изобила оног, чему никако није место. Ту су

1) у разним падежима субстантива I. грчке деклинације: aloë, Gorgias, sophistes, Thersites, Circes, Epaminondas, musicen.

2) субстантива II. деклинације у разним падежима и бројевима као: animi, mendacia, vitia, vento, solatium, modo.

3) субстантива III. деклинације у разним падежима сингулара: furor, frons, mens, crudelitati, duce, caritate, jucunditas.

4) pluralia tantum у разним падежима: divitiae, divitiarum, tenebras, epulas.

5) masculinum и neutrum адјектива на us, a, um (који иду по II. декл.) у разним падежима: formosus, parvo, recti, proprium, magnum.

6) адјектива III. деклинације у разним падежима, brevis, leves, omnis.

7) адјектива, која имају неправилну деклинацију, у разним падежима: aliorum, nulla, nullo.

8) активни глаголи не само I., него и осталих трију коњугација; и не само правилни него и неправилни; и не само у презенсу индикатива, већ у разним начинима и временима актива и пасива, и у партицину, и у инфинитиву: ridet, veniunt, cernere, habent, gignit, amabat, accipere, facere, incipe, carpite, actae, munitae sunt, motis, errari, potest, sublata, est sublata.

9) deponentia: insidiatur, oblivisci, utuntur.

10) verba impersonalia: praestat (боље је), и безлични израз opus est.

11) разни адверби, препозиције и конјункције: bene: quam (како), quam (него), etsi, tamen, in, ad (за), ex, -que, et, aut, autem, non, etiam.

12) изостављање копуле est: ira brevis furor, natura parvo contenta.

13) конструкција релативног адјектива conscius са генитивом: conscia mens recti.

14) употребљавање интранситивног глагола rideo као транситивног: mendacia ridet.

15) конструкција интранситивног глагола insidior са дативом: columba insidiatur aquilae.

16) субстантивна употреба неутрума адјектива: rectum (mens conscia recti), parvum (natura parvo contenta).

17) конструкција адјектива proprius са генитивом: est proprium stultitiae.

18) конструкција депоненса obliviscor са генитивом: oblivisci suorum (scil. vitiorum).

19) конструкција глагола habito са акузативом: ferae habitant silvas.

20) превођење препозиције in са *у* и генитивом: in columba у голуба.

21) конструкција безличног израза opus est са облативом: opus est farina.

22) употребљавање акузатива герундива уз препозицију ad: ad farinam aut polentam parandam.

23) конструкција депоненса utor са аблативом: utuntur molis motis, aut aqua, aut vento, aut etiam vapore.

24) конструкција глагола vacare са аблативом: vacare culpa.

25) abl. modi: nullo modo (ни на који начин).

26) употребљавање субстантива dux у конструкцији abl. absoluti: natura duce.

27) употребљавање апсолутног аблатива место кондиционалне реченице: caritate benevolentiaque sublata omnis

est e vita sublata jucunditas (= si caritas benevolentiaque sublata est, omnis etc.).

Уз ово ваља још узети на ум, да неких речи, које се налазе у горњим латинским примерима, нема у латинско-српском речнику (односно списку); нпр. нема речи mola, нити има класичне (!) речи polenta.

И као год што је овај први задатак за вежбање у првој деклинацији израђен, да се горе замислити не може, исто су тако израђени задаци и за остале четири деклинације и за коњугације.

Додате „басне", „приповетке", „ствари памтеня достойне изъ природописа", „нешто изъ митологіе (баснословія)„' „полезна упражняваня у памтеню за младогъ Латинца" јесу красан материјал са лепом садржином, али од њих је мало могло бити користи, кад пре тога нису, као што треба, научени облици, нити најглавнија синтактична правила, и кад тежа места у њима нису пропраћена згодним нотама, особито упуствима на синтактична правила у граматици латинској, која је у школи употребљавана.

Најпосле још ово. У Новаковићевој библиографији стоји назначено, да је ову читанку написао Димитрије Балаицки. А уједно има још ова напомена Новаковићева: „Знатно је забиљежити, да је ондашња школска комисија откупила од писца ову књигу за 7 дуката!"

5. Латинска читанка за седмый гимназіялный разредъ. Прегледано и одбрено школскомъ комисіомъ. У Београду. У кньигопочатньи княжества србскогъ. 1856.

У читанци овој имају три беседе Цицеронове, 26 песама Хорацијевих, једно певање из Виргилијеве Енеиде, и опширна латинска просодија и метрика.

Књига са свим неудесна, непрактична, без икакве вредности.

О књизи овој штампане су две кратке оцене у Просв. Гласнику од 15. маја, 1881. Једну је оцену писао проф. београдске гимназије М. Живковић, а другу потписани.

6. Латинска граматика за гимназіе. Прегледала и одобрила школска комисія. Израдіо Л. Шпанићъ професоръ. У Београду, у државной штампаріи 1864.

Ово није цела граматика језика латинског, већ само прва половина њена: Словопроизводство. Овако је писац назвао г. 1864. „прву часть“ своје књиге, ма да су једну годину раније, год. 1863., изишли Даничићеви „Облици српског језика.“

Књига ова спада међу најгоре, за које зна наша школска књижевност; она представља према граматици латинској, по којој се још г. 1844. предавао латински језик у нашим гимназијама, велики назадак. Где год је отвориш, све погрешка већа од веће.

Деклинација је тако обрађена, како би је што теже било научити. Тако нпр. уз парадигму прве деклинације — mensa — додата је демонстративна заменица haec, чија је деклинација у сингулару са свим неправилна. У Шпанића нема mensa, mensae, mensae итд., већ haec mensa, hujus mensae, huic mensae итд. Па тако је сву деклинацију израдио, и деклинацију субстантива̂, и деклинацију адјектива̂, и деклинацију прономина̂: hic dominus, hoc templum, hic ager, hic sermo, haec ovis, hic sensus, haec domus, hoc genu, haec dies; hic bonus, haec bona, hoc bonum итд.; hic, haec altior, et hoc altius итд.; hic bonus, melior, optimus; haec bona, melior, optima итд.

Велика и превелика је погрешка у деклинацији и то, што је уза сваки аблатив додата препозиција ab: ab hac mensa, ab hic mensis; ab hoc templo, ab his templis; ab hoc agro, ab his agris; ab hoc sermone, ab his sermoni-

bus итд. Употребљавањем препозиције ab у оваким случајима упућује се ученик, да чини погрешку, које се у латинском језику највећма треба чувати. Та ab се употребљава у сасвим другим случајима, а не у оваким; за ученика, који истом почиње учити латинске облике, најпрече је, да зна, да се ab употребљава у пасивној конструкцији, а у оваким примерима: liberi a parentibus amantur, mundus a deo aedificatus est итд.

Још и других погрешака има у деклинацији. Тако нпр. испод I. обрасца треће деклинације, hic sermo, каже: „Овако се исто склоня: virgo, imago, virtus, mulier, crux.“ Који ученик не ће поред оваког упуства пишчевог рећи hic virgo, hic imago, hic virtus итд.? Готово уза сваки образац има оваких погрешака.

Испод haec dies, hujus diei, huic diei итд., која реч има цео сингулар и плурал, стоји: „Овако се склоняю: facies образъ, fides вера, glacies ледъ, mundities чистота, pernicies пропасть, pigrities леньось, res ствaрь, requies покой, одморъ, series редъ, spes надежда, superficies поврвшина, pauperies сиротиня, meridies пóдне, effigies ликъ.“ Од ових тринаест речи, за које писац вели, да се деклинују као dies, само **једина** реч res има цео сингулар и плурал као dies.

Коњугација је израђена још горе него деклинација. Уза све облике конјунктива ставио је писац конјункцију quod са значењем **да**, а то је са свим погрешно. Написао је quod ego sim да сам я, quod ego essem да бы я быо, quod ego fuerim да самь я быо итд. Неколико стотина оваких капиталних погрешака има само у пирадигмама за коњугацију.

Латински језик нема конјунктива пасивног футура; али га по Шпанију има. Њему је за amabor конјунктив: quod ego amandus sim (да ће ме любити), за monebor конјунктив: quod ego monendus sim (да ће мене опоминяти) итд., итд.

На више места побија писац оно, што је на другом месту тврдио. Нпр. на стр. 35. читамо ово: „О речи dies-ei данъ, треба запамтити: да є она у єдноброю женскогъ, а у вишеброю мушкогъ рода.“ А на стр. 18. има као парадигма пете деклинације haec dies, чији плурил овако гласи: „hae dies, harum dierum, his diebus, has dies, ab his diebus.“

Многих најпотребнијих правила нема; тако нпр. нема спомена о томе, шта су то substantiva mobilia, како се твори компаратив и суперлатив код адјективâ с два облика на -is -e, и са једним обликом, шта је то verbum finitum, шта v. infinitum итд.

А излишних ствари има и сувише. На стотине има речи, од којих ни на једну ученик не ће наићи при читању писаца римских, што се читају у школама. Таке су речи „butyrum масло, buris стражња часть плуга, suber ягнѣда, ador врста жита, spadyx кестенове боє, volvox гусеница на чокоту, varix жила напрегнута, ogyx врста коза у Африци, tradux положница вин. лозе, udo папуче“ итд., итд.

Многа су речи преведне са свим погрешно, нпр. quot коликій, tot толикій, iste овай, quisqam некій, neuter ніеданъ, unus некій, idus 14. или 15. данъ у месецу. Нарочито су глаголски облици погрешно превођени: ego fueram я быя быо, ego fuero я ћу быти быо, fuisse быти быо, amem нека я любимъ, ego amatus ero мене ће быти любили, ego amandus fuero мене ће быти требали любити, amandum esse треба любити, amandum fuisse требало є любити. Итд. итд.

Много је грешено и у ортографији.

А и терминологија је, разуме се, не може бити гора.

На крају књиге додата су „упражненія и задатци“ (стр. 193—265) за вежбање у „слово-производсву.“ Које латинских задатака за превођење на српски, које српских

за превођење на латински има 200. Што је речено за „словопроизводство“, вреди и за „упражненія и задатке.“

Да наведемо само латинске примере првог задатка: Magister docet — discipulus discit — aqua fluit — chorda sonat — fama currit — gemma coruscat — luna splendet — musca volat — spica flavescit — lupi ejulant — rana coaxat — plantae florent.“ Дакле тек што је почео ученик учити латински, тек што је научио прву деклинацију, дају му се за вежбање у овој деклинацији реченице, у којима има субстантива и прве, и друге, и треће деклинације, и то на првом месту субстантив II. деклинације magister. Па није то доста, него се пред ученика износе одмах и верба прве, друге и треће коњугације.

Па како су празни, сухопарни примери! Чујмо неколико српских, што су стављени за превођење на латински: тетка чува — конь р'же — грива є коня лепа — муве су коню досадне — ти подлежишъ болу — у водама су рыбе — медъ се прави од прилежны пчела (излази да су пчеле оно, од чега се прави мед!) — кель є нѣжанъ — нѣжанъ кель предпоставлямъ горком алою — дунђерин теше дрва по ђуніи оштромъ сикиромъ — месеца фебруара држе се балови — чепови врата єсу гвоздени — гуска је блебетљива — краставци су зрели — меови су пуни ветра — вы нешто бушите — вы сте увекъ противъ мене бушили — я небушимъ ни противъ кога — я бы бушіо, да умем лагати као што вы то умете — немой да бушишъ противъ твога брата — ако ћешъ бушити, сви ће те презирати.“ Итд. итд.

По овакој књизи учили су наши гимназијски ученици језик Цицеронов и Тацитов још у шездесетим годинама, и у почетку седамдесетих!

7. Латинска граматика за гимназије и полугимназије. Написао Димитрије Балаитски, професор

латинског језика у гимназији београдској. Прегледала и одобрила школска комисија. Први део етимологија. У Београду у државној штампарији 1871. Други део Синтакса. У Београду у државној штампарији 1869.

О овој латинској граматици написали су оцене професор лат. језика у београдској гимназији Мита Живковић и потписани.

Живковићева оцена штампана је у Просветном Гласнику, свесци деветој, од 15. маја г. 1881, и гласи о првом делу — о етимологији — у кратко овако: „Ова је књига тако пуна погрешака и тако непрактично написана, да ја морам посумњати у знање овог наставника, који по њој предаје, а уједно морам сажаљевати оне ученике, који су осуђени, да се њоме — немам другог израза — пате.“

А о синтакси каже проф. Ж. ово: „Ова синтакса биће да је писана по каквом ауктору из првих десетина овога столећа; како се од тог доба граматичко знање латинског језика јако усавршило, то Балаитскова синтакса у многом погледу долази у опреку са законима, који су данас признати. Скоро сви делови синтаксе врло су овлаш израђени; врло многе дефиниције или су погрешне или нису јасне. Просодија, која је иза синтаксе, тако је у опширном обиму, да би човек, који види, морао претпоставити бог зна какво граматичко знање у ученика, које апсолутно нису кадри постићи ни по Балаитсковој граматици због погрешака и непотпуности, ни по икојој другој због кратког времена, које је за изучавање латинског језика одређено.“

Свој суд о једном и другом делу Балаитскове лат. граматике изрекао сам у два маха; први пут опширније у Срп. Летопису за год. 1870 и 1871., стр. 230—252; а други пут краће (в. Просв. Гласн., св. IX., год. 1881), кад сам по одлуци Главног Просв. Савета од 10 марта

г. 1881. био запитан, да ли би вредило прештампати Балантскову граматику.

Ево у кратко мога суда:

1) И у науци о облицима и у синтакси Балантсковој нема врло многих правила, која не смеју изостати ни из једне граматике латинске, а има опет таких правила, која су са свим излишна.

Нема у науци о облицима: substantiva mobilia (dominus — domina, adiutor — adiutrix etc.); правила о деклинацији речи на — er у другој деклинацији; правила у 3. декл. о облативу сингулара на — i и — e; о грчким речима треће деклинације; речи, што у плуралу још једно друго значење имају, као: rostrum кљун, rostra 1. кљунови, 2. говорница (у Риму), impedimentum сметња, impedimenta 1. сметње, 2. пртљаг; итд.; како се деле адјектива; нема ни једног адјектива с два (нпр. brevis, utilis) или с једним обликом (нпр. felix, constans) деклинована; деклинације адјектива и адјективних прономина unus, ullus, nullus, solus, totus, alius, uter, alter, neuter (по Б. граматици не може дакле ученик знати, како се каже латински нпр. целог града, целоме граду, саме жене, самој жени итд.); која су адјектива без компаратива и суперлатива; где се употребљавају numeralia distributiva још осим на питање: по колико?; о бројним адвербима на — um; тако званих мултипликативних и пропорционалних бројева; о коњугацији верба на — io, што не иду по IV., већ по III. коњугацији, и којих што простих што сложених има више од стотине; о скраћивању ових глаголских облика: 2. лица sing. praes., imperf. и fut. pass., и 3. лица sing. perf. ind. act. (у Б. граматици не можеш дакле између осталог наћи објашњења нпр. за облик abutere у оним познатим речима, с којима је Цицерон започео своју прву беседу против Катилине: Quousque tandem abutere, Cati-

lina, patientia nostra?); о одвербима на — um, — o, — im, — itus.

Нема у синтакси:

Правила о конгруенцији заменица, нарочито релативне; о субјективном генитиву уз вербална субстантива; под дативом о конструкцији глагола aspergo, circumdo, dono, impertio, induo, exuo: alicui alqd или alqm (alqd) aliqua re; о конструкцији глагола caveo, consulo, metuo etc.; адверпског акузатива; особина у употребљавању субстантива, адјектива и прономина: о временима; о консекуцији времена у зависним конјунктивним реченицама, које зависе од друге које конјунктивне реченице; о консекуцији времена у конјунктивним реченицама зависним од инфинитног глагола или од партиципијалног адјектива (по Б. не можеш дакле знати, како се кажу латински нпр. оваке просте реченице: „беше неправедно захтевати, да Цезар распусти војску“, „казивах да не знам, са шта ми не пише“ итд.); о употребљавању формуле futurum sit (esset) ut са презенсом и имперфектом; о хортативном конјунктиву; о конјунктиву у погодбеним реченицама; о консекутивноме ut посебице; о конјункцији nisi и si non; о инфинитиву; о употребљавању речца ne, nonne, num, utrum и an у упитним реченицама итд.

2) Са свим излишне ствари у граматици Балаитсковој јесу ово: а) глава XIII, кад се употребљава ut, а кад quod; в) сувише опширан римски календар, заузима готово пуна четири листа, а сместити се може на једну страну; с) онако опширна просодија, заузима 34 стране; d) кратак извод из римске литературе.

3) А и она правила, која се находе у првом и у другом делу, понајвише су погрешна. Да потврдим ове своје речи наводима из једног и другог дела, држим да није

потребно. У поменутој реценсији мојој, штампаној у Летопису за г. 1870 и 1871., има тих навода и сувише.

8. Латинско-србскій рѣчникъ. I. ч. A — J. II. ч. L — Z. Списао Димитрій Исаиловићъ. У Београду. Княжевства србскога кньигопечатня. 1850.

Ево у кратко суда мог о овој књизи.

1) Речник овај нема многих и премногих најглавнијих речи класичне прозе и појезије римске. А има врло многе речи, којих нема ни у једном од оних писаца римских, што се у школама читају, којих нема у Цицерону, Цезару, Непоту, Салустију, Ливију, Овидију, Вергилију и Тациту; којих шта више нема ни у оним писцима, што се после поменутих ауктора обично за приватну лектиру ђацима препоручују, а то ту прозајици: Курције, Плиније млађи (писма), Квинтилијан, Јустин, Аурелије Виктор, Еутропије, и песници: Плаут, Теренције, Катул, Тибул, Проперције, Федар. На првих 15 листића има у Исаиловића око 500 речи. Од ових 500 речи има их 170, које се налазе највише у делима светих отаца, Тертулијана и Аустина и других, а којих, као што рекох, нема ни у једном од поменутих класичних писаца римских.

2. Фрасеологије, која је најглавнија страна свакога речника, тако рећи, нема.

3. У сваком речнику језика латинског, а особито ономе, који је намењен за школску потребу, мора се узети велики обзир на истраживања, учињена на пољу етимологије. О томе нема готово спомена у Исаиловићевом речнику.

4. Рочник је пун и препун славено-српских речи.

5. И алфабетски ред није тачно држан.

6. Врло је погрешна латинска ортографија.

Опширнију оцену моју в. у Просв. Гласнику, а у бр. од 30. новембра 1881.

У истом броју Просв. Гласника штампана је и оцена, коју је о овоме речнику написао проф. Јов. Ђорђевић. Ова оцена гласи у кратко овако: „Исаиловићев латинско-српски речник не одговара данашњим потребама школе и наставе. Осим старог правописа српског, којим је писао, у њему су и многе српске речи писане по старом начину (нпр. на крају са „іє:» званіє, трудолюбіє итд.) а долазе и онаке речи, које су из данашњег књижевног језика избачене. Осим тога у овом речнику слабо је заступљена фразеологија и синонимика, а то је управ оно, што ученику најчешће треба и што се у сваком речнику највише тражи.“

9. Граматика старогрчкогъ или еллинскогъ єзика. Са грчкимъ задатцима за преподъ. По Кинеру. Израдіо Євтиміє Аврамовићъ, професоръ елиногрчкогъ єзика у Гимназіи Београдской. Прегледала и одобрила школска комисія. У Београду, печатала правительствена кньигопечатня. 1856. Стр. 356, 8°.

Ова је књига без сумње једна од најбољих школских књига, што су у педесетим годинама употребљаване у нашим гимназијама. С обзиром на ону познату грчку изреку *ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς τῷ εὖ εἰπόντι πίθηται* (добар је и онај, који слуша оног, што добро говори) проф. Аврамовић је превео тада чувену грчку граматику Кинерову. Да се био латио, да самостално изради грчку граматику, мучно да би израдио бољу књигу, него што је Кинерова. И камо лепе среће, да и данас у нашим гимназијама место неких тобоже самостално израђених школских књига имамо у добром преводу изврсне учебнике немачке, француске, енглеске и друге. Зацело би наши гимназијски абитуријенти с бољом спремом долазили у Велику Школу и на стране универзитете.

Што се тиче самога превода књиге, може се рећи, да је доста добар. Једино у преводу грчких глаголских облика преводилац је учинио више некоректности. Тако нпр. преводио је грчки аорист нашим перфектом место аористом или презенсом свршених глагола: *ἔλιπον* оставио сам м. оставих или оставим; *τοῖς καλῶς ποιοῦσιν* добро чинећима м. онима који добро чине. Итд.

Још нешто нарочито да истакнем говорећи о овој књизи. Познато је, како има два начина читања грчког. Један је Ерасмов или етацистични, по коме се *η* изговара као ē, и који је заведен у школе готово свију народа; а други је Рајхлинов или итацистични (новогрчки), по коме се *η* чита као *i*, и за који најжешће војују сами Грци. По Ерасмовом начину изговарања грчког много је лакше учити грчки него по Рајхлиновом или новогрчком начину. А по овоме је за то теже, што се по њему шест различних знакова, и то три вокала и три дифтонга — *ι*, *η*, *υ*, *ει*, *οι*, *υι* — изговарају као наше „и.“ И таман овај начин изговарања, по коме је теже учити грчки, усвојио је у књизи својој проф. Аврамовић; и то је свакако један од најглавнијих узрока, због чега су наше гимназисте из школе износиле веома слабо знање језика грчког тада, кад је овај био у нас обавезан део гимназијске наставе (¹).

Најпосле још и ово да споменем, говорећи о овој граматици грчкој. Загледајмо ма у коју од старијих наших књига, што су писане као учебници за старе језике,

---

(¹) Кога занима то питање, који је у изговор грчкога језика коректнији, ономе препоручујемо нарочито ове две књиге:

a) Die Aussprache des Griechischen von A. R. Rangabé, Gesandten S. M. des König's von Griechenland in Berlin. Zweite vermehrte Auflage. Leipzig, Wilhelm Friedrich, k. k. Hofbuchhändler.

b) Über die Aussprache des Griechischen von Friedrich Blass. Zweite vollständig umgearbeitete Auflage. Berlin. Weidmann'sche Buchhandlung, 1882.

ми ћемо мало у којој наћи предговор, у коме би дотични писац проговорио коју реч о ономе предмету, за који је књигу написао, или о начину, на који ваља предмет да се учи; итд. У том погледу чини ова књига изузетак, који врло пада у очи. Писац је њен написао предговор, у коме је врло лепо представио, од колике је потребе за нас Србе учење језика грчког. Предговор је пун истинитих, топлих, одушевљених и поучних речи, и заслужује, да се већим делом изнесе пред читаоце српске особито с погледом на ту околност, што је у нас данас на дневном реду питање преображаја наших гимназија.

Чујмо дакле, како пре 30 година о своме предмету говори професор грчког језика у београдској гимназији:

„То је онај језик, којим су виспрене истине праве човечности, уљудности и образовања свету просијале, истине стољетијама за тим признане и освећене, које су род човечији, и кад је у варварство средњег века пао био, опет из таме извести и просветити могле. То је најпосле онај језик, који није развијати се престао раније, него што је највиши степен савршенства достигао, и који је и за то за нас знатан, што је покрај своје класичне древности у подмлађеном виду опет ускрсао, и постао књижеван језик оног народа, који нам је и отечеством сусједан, и вером и животом, као и чудном својом судбом изближе сродан.“

„Из наведени узрока јелински језик, као што је код свију велики књижевника велики народа своју највишу цену и заслужено припознавање имао, тако је и код књижевника српског народа достојно уважаван. Двојица од највећи књижевни Срба, Доситеј и Мушицки, несумњено су показали, шта треба мислити о класичном јелинском језику. Доситеј у својој Буквици овако се о том изразио: „У Корфу учіо самь Італиски, а у славной Смирни Еллино-Грчки. Блажена авра и благословенъ зефиръ, кои су ду-

хали у безна крила дрвенога коня, коимъ самь преездіо Адріатску пучину, Архипелагъ, Средиземно море, и доездіо къ златной моіой Смирни, и изъ нѣзины нѣдара набрао самь свакояка цвѣћа, коимъ самь напуніо умъ и срце моє. Из едне сисе сисао самь сладко мліеко Атино-Еладскога краснорѣчія, а изъ друге медъ Омиро-Поетическаго сладкословія. О благій боже! то су твои милостиви дарови!" А на другом опет месту у Баснама гди је често мудра грчка изреченија употребио, за јелински језик каже: „Овый ми є єзикъ одъ младости міо, и радъ бы да се млогима одъ наши младића омили." А Мушицком није доста било само желити него је својски о том и радио, да српска младеж стече знање овог преизредног језика, и да се не би то осујетило, покрај млоги дужности, којима је и као професор богословски наука и као важан канцеларски званичник митрополије карловачке обремењен био, примио је сам на себе и предавање јелинског језика, не по вишој заповести, него по сопственом побуђењу. И као што су прослављена двојица знањем јелинског језика и блистала се и у писању силна била, тако на против био је међу српским списатељима један врло знатан и заслужан, који се — због пропуштеног у млађим годинама учења јелинског језика доцније, кад га, многим важним и књижевним и државним пословима обузет, научити већ није могао — јако и често пред многима кајао (¹)."

А сад да размотримо школске књиге, по којима се данас учи латински језик у нашим гимназијама.

1. Примери за латинске облике. Према латинској граматици др. J. Туромана саставио Стеван Лекић, професор на српској вел. гимназији у Новом Саду.

(¹) Види предговор на дјела Давидовићева.

I. део. У Београду. Издање и штампа краљ. српске државне штампарије. Прво издање г. 1882., друго издање год. 1886.

Први део Лекићевих „Примера за латинске облике", у који је смештен сав граматични материјал, што се односи на правилне облике, распоређен је овако:

Најпре долазе примери за читање латинских речи (стр. 1—3). По том долазе латински примери у 60 бројева за превођење на српски (стр. 4—59). На трећем је месту Vocabularium за сваки поједини број латинских примера (стр. 60—136). На четвртом су месту српски примери опет у 60 бројева за превођење на латински (стр. 137—193). На петом је месту српско-латински речник за српске примере (стр. 194—228). Најпосле има, и то у другом издању, (стр. 229—271) потпун речник и за све латинске примере. Овим је — као што каже писац у предговору к другом издању — испунио жељу оној поштованој господи колегама, који су, служећи се овом књигом, у свом школском раду дошли до тог искуства, да би ученици оваким речником уштедели много времена: јер не би морали дуго тражити речи, које су из пређашњих бројева заборавили.

Оваким распоредом граматичког материјала задовољан је без сумње потпуно сваки наставник, који вежба ученике своје у латинским облицима по овој књизи. А и примери одабрани су све таки, који не премашају моћи схватања онога, који почиње учити језик латински, па ма овај почетник био и ученик I. разреда гимназијског. Нити су одвећ лаки примери нити одвећ тешки. Златне средине држао се писац при састављању својих примера.

И оног преважног педагошког начела, да у појединим примерима долазе све онаке речи, које су ученику познате из граматичког материјала, што је већ свршен,

писац се тачно држао. Омашку коју против овога начела наћи јесте врло тежак посао.

У врлине ове књиге иде и то, што је писац за врло важну ствар узео коректан изговор латинских речи, па тога ради дужину и краткоћу слогова свуда, где год је требало, тачно назначио. Да је преко потребно било да се то учини, навешћу само ово. Коме је наставнику латинског језика непознато, како је с једне школске генерације на другу прелазило погрешно читање речи: bonus, novus, locus, modus, sacer, iugum итд.? Речи су ове свагда изговаране, као да им је квантитет овакав: bōnus, nōvus, lōcus, mōdus, sācer, iūgum, а не овакав: bŏnus, nŏvus, lŏcus, mŏdus, săcer, iŭgum.

Ортографија је онака, каква је најновијом науком утврђена — по Брамбаху.

Уза све ово да споменем још нешто, што је проф. Лекић у својој књизи учинио, и што похвалу заслужује. У предговору своме навео је неке напомене о начину, како се служити ваља примерима његовим. Који наставник латинског језика буде онако радио, као што је назначио писац, онога ће ученици учити латински језик, као што треба.

Овакав исти суд ја сам изрекао о овој књизи још док није била у школској употреби, а то је год. 1881, кад ми је Главни Просв. Савет дао дело у манускрипту на преглед и оцену. Та је оцена штампана у Просв. Гласнику од 30 јуна г. 1881.

У овом истом броју Просв. Гласника штампана је и оцена проф. Ј. Ђаје о овој књизи. Из оцене ове довољно је ове речи да наведемо: „Ови су примери за латинске облике врло брижљиво израђени, тако да практичном применом потпуно расветљавају сва главна правила о латинским облицима, и то оним истим редом, којим је написана

граматика г. Ј. Туромана. Учење те граматике, која је за наше гимназије прописана, биће јако олакшато оваким примерима.“

Темељна, а уз то такођер врло повољна оцена о књизи овој изашла је у „Јавору“ за год. 1882, бр. 25, 26, 29, 31. Оцену је написао В. (Васа Вујић, професор карловачке гимназије).

2. Примери за латинске облике према латинској граматици др. Ј. Туромана. Саставио Стеван Лекић. професор на српској вел. гимназији у Новом Саду. II део. У Београду. Издање и штампа краљ. српске државне штампарије. 1885.

Што сам казао за I. део Лекићевих „примера за латинске облике“, то исто кажем и за овај II. део, у коме су примери за неправилне облике. И овај је део израђен, како се само пожелети може: зналачки, практично и тачно према граматици латинској, која се у гимназијама употребљава, а тако исто и према програму, што га је Главни Просв. Савет г. 1884. прописао за латински језик у VI. разреду гимназијском.

Садржај и распоред је књиге овакав: 1. Увод (стр. 1—14), у који је смештено 46 најглавнијих правила синтаксе латинске, које треба да зна ученик на крају двогодишњег учења језика латинског, да би у почетку треће године могао са успехом почети да чита Непота. 2. Латински примери са речником (стр. 15—230). 3. Српски примери са речником (стр. 231—278).

Ово бих још само напоменуо. Када дође до прештампавања ове књиге, требаће јој обим смањити колико толико. Тиме ће јој вредност знатно порасти.

О књизи овој изишле су до сада три оцене, и то врло повољне. Две су штампане у Просветном Гласнику од 31.

јан. 1885, а писао је једну професор М. Живковић, другу ја. Трећа оцена изишла је у 32 броју „Јавора“ за год. 1885. Писао ју је В. (проф. карл. гимназије Васа Вујић).

3. Синтактички задаци. Према својој латинској синтакси написао проф. Јов. Туроман. I. део. Наука о падежима. Прво издање г. 1878, друго г. 1881. У Београду. Издање и штампа државне штампарије.

Оцена о овој књизи изишла је у бр. 9, 10 и 11 „Јавора“ за г. 1879, а написао ју је професор карловачке гимназије Васа Вујић.

4. Латинско-српски речник. Израдио Јован Ђорђевић. У Београду. Издање и штампа краљ. срп. државне штампарије. 1886. Цена 6 дин. Стр. 1652.

Према одлуци Гл. Просветног Савета, донесеној на 70. састанку 30. сеп. г. 1881 дат ми је био Исаиловићев латинско-српски речник на преглед и оцену с тим, да изјавим своје мишљење о томе; да ли да се тај речник прештампа тако, као што је, или да ли да се пише нов латински речник с погледом на садању потребу.

Услед овог позива Гл. Просв. Савета написао сам о поменутом речнику реферат, у коме сам казао, да је моје мишљење, да се Исаиловићев латинско-српски речник никако не може прештампати, а тако исто ни за основу при изради новог речника узимати, већ да се мора написати нов латинско-српски речник, чија садржина треба да се ограничи особито на оне писце што се у школама читају.

Реферат сам свој завршио био овим речма: „Надајмо се дакле, да ће наша школска литература бити скорим умножена том преко потребном књигом; а за оно добро, које је Исаиловићев латинско-српски речник кроз пуних 30 година нашој школи чинио, будимо захвални.“

Ова нада моја испунила се после пет година. Године 1886. изишао је латинско-српски речник, који је израдио проф. Јов. Ђорђевић.

Књига је ова велик добитак за наше школе. Израђена је тако, да можемо њоме бити врло задовољни.

Да оправдам овај суд свој.

Мучно да би се која реч нашла, која је ушла у речник, а за коју се не би могло доказати, да је има у делима оних писаца, што се у школи читају.

А што се тиче саме обраде појединих речи, писац је, разуме се, као и други лексикографи прво и прво назначио главно значење сваке речи, а за тим остала значења тако нанизао, да се видети може, како су се развила из оног главног појма.

Уз то је, где је било потребно, узет јак обзир на фрасеологију. Да би се јасно видело, колики напредак у овом погледу Ђорђевићев речник представља према речнику Исаиловићевом, ја ћу да наведем један пример.

Једна од најобичнијих латинских речи јесте реч consilium.

Ова реч обрађена је у Исаиловића овако: „Consilium 2. n. саветованѣ; размышляванѣ, разсуђиванѣ; саветъ (совѣтъ) кои се дає; мудрость; одважай, намѣра, предпріятіє; совѣтъ, сенатъ, военный совѣтъ; судіє (сенатори, совѣтницы) у скупи.“

А у Ђорђевића обрађена је овако: „consilium, ii, n. (основа CONS, отуда и consulo), 1) већање, саветовање, заједничко размишљање: interesse arcanis consiliis, присутан бити; consilia nocturna; conferre cc. et sermones cum alqo, већати и разговарати се; in consilium ferre alqd, нешто начинити предметом саветовања; quasi consilii res sit, као да би се могло о тој ствари још ве-

ћати; hoc majoris c. est, ту се треба још боље посаветовати. — На по се о судијама, ire in cons., ићи на саветовање, а за тим на гласање; на против о претору, mittere in c. позвати судије на саветовање. 2) веће, збор који се саветује (сп. consilium): convocare, habere c.; publicum consilium каже се о сенату; а о судијама, qui ex senatu delecti estis in hoc c.; врло често ратно веће, а каже се и c. castrense. 3) савет, који се неком даје: dare alicui c.; juvare alqm consilio; facere alqd de consilio alcs. 4) одлука, план, намера, умишљај итд.: c. callidum; repentinum; eo consilio ut etc., с намером да —; c. capio abeundi или abire или ut abeam; abjicere c. profectionis; c. est ita facere. мој је план да тако радим; contra alqm inire c.; особ. а) abl. consilio = намерно; б) као војн. term. t. вешт ратни план, ратно лукавство: c. imperatorium; fallax. 5) памет, увиђавност, разборитост: vis consili expers, неразборна сила; majore studio quam consilio; vir magni consilii; amittere c., силести се; acta illa res est animo virili, consilio puerili.“

Разлика велика.

Као врлина ове књиге ваља и то да се истакне, што је у њој тако знаним реалијама дато више места, него што обично дају писци школских латинских речника у других народа. То је потребно било учинити, пошто у нас нема ни од жеље ма најмањег каквог реалног лексикона за класичну стародревност.

Још нешто у похвалу ове књиге да споменемо. Познато је стручњацима in philologicis, како је важно околност тачно изговарање латинских речи, и како је пипав посао стављање знакова краткоће и дужине на поједине слогове разних речи, и како је још пипавији посао кориговање погрешака учињених у квантитету слогова при слагању. Писац није презао од ових мучних и пипавих послова

за које се иште снага одморна и гвоздена истрајност, па је у књизи, која износи 103 штампана табака, свуда тачно назначио квантитет слогова.

На послетку још ово.

У другом издању желео бих да се једна знатна измена учини, а то је, да се старија ортографија латинска замени новом. Старијом ортографијом, коју је Ђорђевић употребио, штампа се истина и сад још и по неко немачко дело; нпр. између осталог штампан је Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch von Dr C. F. Ingerslew, 1881. А и по нека хрватска школска књига за латински језик штампана је старијом ортографијом, нпр. latinsko-hrvatski rječnik, па latinska slovnica za gimnasije, sastavio Ivan Pavec, u Zagreba 1885. Но готово сва новија и најновија немачка издања писаца латинских, била намењена за школу или не, штампана су новом ортографијом, коју је најновија наука утврдила. Исто тако штампане су овом новом ортографијом и наше српске књиге, по којима се латински језик у школама учи, т. ј. Лекићеви „Примери за латинске облике, I. и II. део“, а тако исто и моја латинска граматика заједно са „Синтактичним задацима, I., II. и III. део.“ Са свим је противно дакле педагошким обзирима, да ученик нпр. у своме Непоту и у својој латинској граматици има iubeo, maior, ieiunus итд., а кад ове речи потражи у речнику, да их нађе написане друкчије: jubeo, major, jejunus итд.

5. Латинска граматика за гимназије. Први део, наука о облицима, друго издање, Београд 1880; треће издање 1882, четврто издање 1888. Други део, синтакса, друго издање, Београд 1880, треће издање 1888. Написао Јован Туроман.

О мојим облицима латинског језика написали су оцене Јов. Ђорђевић, Јован Ђаја (в. Просв. Гласник од 15. јуна 1882) и Мита Живковић (в. Просв. Гласник од 15 маја 1881); а о синтакси има само оцена Живковићева (в. Просв. Гл. од 15. маја 1881).

Како се мишљење Јована Ђаје са свим разликује од Ђорђевићевог и Живковићевог мишљења о мојој латинској граматици, то ћу да наведем овде у изводу његово мишљење и свој одговор на њега.

Јов. Ђаја налази, да моја латинска граматика „није удешена према ресултатима упоредне филологије и историјско-критичких истраживања“, и да школска потреба неодољиво налаже, да се и латинска граматика за наше гимназије напише исто онако научно као српска граматика, која се употребљава у нашим гимназијама.

Ево Ђајиних речи:

„Осим тога научна обрађеност српске граматике, којом се ми с правом поносимо, и према којој је удешено предавање нашег матерњег језика у средњим школама, потпуно спреми ученике, да у V. разреду могу и латински језик учити по том начину.“

„Кад смо у томе сретнији од других у осталом напреднијих народа, не треба ни мало да се устежемо дати тај исти научни правац и учењу латинског језика само с тога, што Немци још то нису усвојили.“

Што истина, истина. Немци не уче у гимназијама свој матерњи језик по тако доброј граматици, по каквој ми учимо свој српски, и онда га да богме ни не знају тако добро, као што ми знамо свој. То је једно, у чему смо ми по мишљењу Јована Ђаје „сретнији од других у осталом напреднијих народа.“ А док будемо имали још и латинску граматику написану онако, као што је написана српска граматика, па наука о латинским гласовима буде смештена на

64 стране место на 4, а наука о основама латинским буде смештена на 85 страна место на 8, и док наше гимназисте буду целу једну годину учили науку о лат. гласовима, а целу годину науку о латинским основама, као што се учи српска граматика, онда ће се у нас и латински језик боље учити и знати, него што се учи и зна у Немаца, који за латински језик још нису усвојили научни принцип у свој целини, и у чијим је латинским граматикама наука о гласовима смештена на 3—4 стране, а наука о основама на 6—8 страна. Куд ћемо ми испредњачити испред њих и у знању латинског језика, може се мислити, кад се само на ум узме, да ћемо у нашим гимназијама две године учити науку о латинским гласовима и основама, док они овамо уче та два дела граматике само неколико часова. Остадоше онда иза нас у знању језика Цицеронова и Немци и сви други народи. И то ће онда бити друго, у чему ћемо ми по Јовану Ђаји „бити сретнији од других у осталом напреднијих народа.“

Своју оцену моје лат. граматике завршио је Ђаја овим речма:

„Моје је мишљење, да треба што пре израдити за наше гимназије латинску граматику удешену према резултатима модерне филолошке науке, а по сличним радовима Швајцер-Сидлера, Латмана и Милера, Борхака, Видемана, Мелера итд. онако као што је јелинска граматика Курцијуса.“

Ово своје мишљење написао је Ђаја, као што ћу доказати, без разумевања ствари, о којој говори. При писању граматике било латинске, било грчке или друге какве за гимназије није питање о томе, да ли научни принцип или не, већ је питање о томе: колико од тог научног принципа да се унесе у гимназијску наставу? Колико сам се ја — пишући своју латинску граматику —

обзирао на научно гледиште а колико на практично, то није у стању да оцени онај, по чијем мишљењу „није потребно, да се у гимназији постигне разумевање тако званих лакших класичних писаца, као Корнелија Непота, Јулија Цезара итд.“ То могу оценити само они, који с великом пажњом и разумевањем прате страну школску литературу, и који без прекида а свим срцем и душом предају латински језик или оба стара језика.

Немачке гимназије састоје се, као што је познато, из девет разреда. У свих 9 разреда учи се латински језик 72—105 часова недељно, а употребљава се готово у свима гимназијама Dr Friedrich Ellendt-Seyffert's Lateinische Grammatik, од које је до сада изишло већ тридесет друго издање; а тридесет друго издање може се, ја мислим, сматрати као мерило вредности једне књиге. Ова је граматика написана исто тако као и моја према ономе познатом принципу: Die Verfasser von Schulbüchern sollen nicht bloss vorwärts auf die Wissenschaft, sondern auch rückwärts auf die Scule blicken.

У аустријским гимназијама учи се латински језик у свих осам разреда 50 часова недељно. Највише се употребљава Lateinische Schulgrammatik von Karl Schmidt, Director des k. k. akademischen Gymnasium's in Wien. И ова је граматика така, каква је и моја.

У француским гимназијама учи се лат. језик такођер кроз све разреде. Највише се употребљавају граматике латинске, које су израђене такођер с обзиром на научно и практично гледиште, као нпр. Grammaire latine par I. L. Burnouf. И од ове јекњиге изишло већ неких тридесет издања.

У хрватским гимназијама учи се лат. језик кроз свих осам разреда, а употребљава се искључиво Latinska Slov-

nica, коју је написао Ivan Pavec, profesor gymnasijski. Ово је најбоља лат. граматика у Хрвата; при састављању њеном помагали су писцу, као што сам у предговору напомиње, свеучилишни професор др Мајкснер, равнатељ Нонграчић, и професори Лука Зима, Леонардо Јурмић, Август Мусић. И ова је граматика написана као и моја.

Еле и за немачке и за аустријске и за француске и за хрватске гимназије (а без сумње и за гимназије осталих народа), у којима се латински језик учи кроз све разреде, а часова 50—105, написана је лат. граматика према поменутом принципу: „Die Verfasser von Schulbüchern sollen итд.“, а Јов. Ђаја тражи, да се за наше гимназије, у којима се лат. језик учи недељно свега 12 (а од окт. ове године 15, односно 19 часова) „што пре изради лат. граматика удешена према ресултатима модерне филолошке науке, а по сличним радовима Швајцер-Сидлера, Латмана и Милера, Борхака, Видемана, Мелера итд. онако као што је јелинска граматика Курцијуса.“

На првом месту препоручује нам дакле Ђ. за углед Швајцер-Сидлерову латинску граматику.

Да загледамо мало у ову граматику. Навешћемо из ње само два прва параграфа из треће деклинације.

§ 43. Dritte Declination. Sie umfasst die Stämme auf — *i*, zwei einsilbige auf — *u*, und die consonantisch auslautenden.

Vorbemerkungen: 1) Der Stamm erscheint auch in den casibus obliquis häufig nicht ganz rein. Im Nomin. Sing., welcher in den geschlechtigen Wörtern mit — *s* zu bilden wäre, sind in Folge der lat. Auslautsgesetze mancherlei Veränderungen vor sich gegangen. Nach diesen können *ls*, ursprüngliche *rs*, *ns*; *ts*, *ds*, *ss* im Lateinischen

nicht auslauten, sondern es fällt in den erstern *s (sol, pater, flamen),* seltner *n (sanguis),* in den letztern eines der durch Assimilation entstandenen *ss: eques, laus, mas, pulvis, vis.* Eine Media *g, b* muss vor *s* zur Tenuis, also *g-s* zu *x, bs* zu *ps* werden; letzteres wird jedoch meist etymologisch bs geschrieben.

2) Es scheinen viele Stämme consonantisch auszulauten, welche sich theils durch ältere noch daneben stehende Formen, theils durch den Genit. Plur. als entweder ursprünglich vokalische oder früh vokalisch gewordene ausweisen, und einige wenige ursprünglich consonantisch auslautende haben im Nom. Sing. *i* angenommen. — So ist der Stamm von *mors* nicht mort, sondern *morti,* von *urbs,* nicht *urb,* sondern einst *urbes,* dann *urbi;* von *juvenis* nicht *juveni,* sondern *juven,* von *canis* nicht cani, sondern *can.*

§ 44. A. Consonantenstämme. a) Auf Nasale schliessende:

α) auf *m* nur *hiem-s* f. Winter.

β) auf *n.* Sehr zahlreich. Die meisten Masculina und alle Feminina werfen im Nomin. Sing. nach Analogie des Deutschen, aber im Gegensatze gegen das Griechische *s* der Endung sammt dem stammhaften *n* ab und verkürzen allmählich das nun auslautende *-o.(sanguis, sanguinis,* m., *pollis, pollinis,* c., behalten *-s; pecten,* m., *Anien,* m., *ren,* m., *flamen,*m., behalten *-n).* Den Neutren wie *carmen* muss *-n* bleiben. Der dem *-n* vorausgehende Vokal ist gesteigertes *-o,* meistens in den masculinis: *leo (leonis), ligo (ligonis), pugio (pugionis), scipio (scipionis), sermo (sermonis), aquilo (aquilonis-, centurio (centurionis),* in den femininis auf *-ion, -tion: legio (legionis), opinio (opinionis), ratio (rationis);* oder derselbe ist in offener Silbe in den casibus obliquis allmählich schwaches *i* gewordenes *o,* wie in den einfach abgeleiteten masculinis *cardo (car-*

dinis), margo (marginis), ordo (ordinis), turbo (turbinis) und *homo (hominis),* in den femininis auf *-don, -gon: libido (libidinis), origo (originis), virgo (virginis),* in den mehrfach abgeleiteten auf *-tudon: consuetudo (-tudinis)* für *consuetitudo* u. A. Die Neutra und die schon angeführten Mascul. mit im Nominat. Sing. beibehaltenem *-n* haben davor in geschlossener Silbe *e,* in den cass. obl. *-i, caro (caron)* f. stösst den Vokal in den cass. obl. aus: *carnis* u. s. f.

Оваком јасношћу, прегледношћу и краткоћом написана је цела књига.

Како је много трошена ова књига тамо, где је изишла, најбољи је доказ то, што је прво издање њено изишло још г. 1869., а друго, и то прерађено, истом ове године. У предговору к овом другом издању кажу писци Швајцер-Сидлер и Сурбер, како су својом књигом хтели „einen Grundriss für Universitätsvorlesungen entwerfen, der daneben allerdings auch Gymnasiallehreru und strebsamen reiferen Schülern willkommen sein dürfte.“

Па за наше гимназије са 12 (а од октобра о. г. 15, односно 19) часова латинских на недељу кроз целу гимназију тражи се овако написана латинска граматика!

Овде треба на ум да узмемо још неке речи, које је Ј. Ђаја у другим приликама рекао, а које се тичу језика латинског и класичних студија.

У своме реферату о Лекићевим „Примерима за латинске облике, I. део“ написао је он између осталог и ово: „У нашим се гимназијама, по досадањим прописима, тражило од ученика после три године учења не само знање латинске граматике, него и разумевање тако званих лакших класичних писаца, као Корнелија Непота, Јулија Цезара итд. Ово се за три године не може постићи, а по

мом мишљењу није ни потребно да се у гимназији постигне“ (в. Просв. Гласник за г. 1881).

А у „Раду, листу за науку и књижевност, књизи II, страна 55. Београд 1882“ написао је он ове речи:„ А **шта производи класицизам? Сањаче, занешењаке, живе анахронизме, људе који једном ногом стоје у класичном, другом у модерном времену, а главном ни у којему.**“

Уз овако проповедање о цељи учења старих језика и о вредности тога учења треба нашим гимназистама дати још у руке латинску граматику à la Швајцер-Сидлерову, па да видиш тога знања језика латинског, што ће из гимназије да га износе наши абитуријенти!

Последње речи Ђајиног мишљења гласе: „**онако као што је јелинска граматика Курцијуса**“ треба да се напише лат. граматика.

На ову жељу пустићемо да одговори Ђаји најпре **Карл Шмит**, директор академијске гимназије у Бечу, и писац латинске граматике. која се највише употребљава у аустријским гимназијама. У предговору ка другом издању своје граматике пише он између осталог ово:

Doch vesentlich anders steht die Sache, wenn man glaubt dasselbe Verfahren, das beispielsweise G. **Curtius** mit so lohnendem Erfolge für das Griechische eingeschlagen hat, ohne weiters auf das Latein übertragen zu können. Wer dies thut, thut scheinbar dasselbe wie **Curtius**, bei näherer Betrachtung aber etwas sehr Verschiedenes. Итд. итд. За тим наставља овако: „Das zuletzt Eroerterte bringt mich auf die Frage nach dem **praktischen Vertheil**, der aus einer derartigen Behandlung für das Latein resultiren soll. Die herkoemmliche Methode beschraenkt sich darauf, den Schüler **zwei thatsaechliche Formen**, den Nominativ und Genetiv eines No-

mens, kennen zu lernen *(homo hominis, animal animalis)* und ihn anzuweisen, in den übrigen Endungen statt des Genitivausgangs *-is* die entsprechenden Ausgänge zu setzen. Die wissenschaftliche Methode gibt den Kindern einen Stamm *homōn,* von dem im Nominativ das *n* abfiel, ferner einen Stamm *homɪn,* von dem sie es zweifelhaft lässt, ob er selbständig neben *homōn* steht, oder durch Zurücktreten des Tons auf die drittletzte Silbe aus *homon* sich entwickelte; ferner einen Stamm *animali,* dessen *i* im Nominativ zu *e* herabsank und schiesslich abfiel. Wer der Gründlichkeit nichts vergeben will, wird obendrein über die Quantität des Schuss-*o* in *homo,* über die von *-al* in *animal* eine Bemerkung machen. Schwerlich wird aber jemand so weit gehen, dass er nicht die sichere Erlernung der Paradigmata über Alles stellen und in dem Reden über Formen einen Ersatz für das fertige Können derselben sehen sollte. Habe ich nun für den Elementarunterricht von zwei Methoden zu wählen, von denen die eine sich lediglich auf das fleissige Memorirenlassen der Paradigmata, und das zwar nöglichst weniger, und um nicht Zweifelhaftes zu lehren, ohne Eingehen auf Stamm und Endung, beschränkt, während die andere Methode zwar gleichfalls auf fleissiges Memoriren der Paradigmata dringen muss, aber deren viele aufstellt, ohne dass hiefür ein innerer Grund spricht, und dem Knaben eine Reihe von Hilfsformen und ausser vielen unzweifelhaft richtigen Bemerkungen so manche mehr oder weniger gewagte Hypothese mit in den Kauf gibt, so bin ich nicht zweifelhaft, wofür ich als Schulmann mich zu entscheiden habe. Ein so gründlicher uud besonnener Forscher auf dem Gebiete der Sprachwissenschaft wie Professor Lange weist einen derartigen Versuch eines oesterreichischen Schulmannes zurück; eine

Conferenz preussischer Gymnasial-directoren erklärt den Versuch desselben Schulmannes für „durchaus unpraktisch.“ Und da sollte es geraten sein, mit Kindern während des Einübens der Formen Chemie der Sprache zu treiben, und das bei einer Stundenzahl, die für die untersten Klassen so beschränkt ist wie irgendwo (само 28 часова), während das Lehrziel nicht tiefer gesteckt ist als anderwärts?“

Нашим предавачима латинског језика, који не би били задовољни латинском граматиком, по којој се данас предаје латински језик у нашим гимназијама, препоручујем, да мало размисле о овоме факту, што га ево напомиње директор академијске гимназије у Бечу, т. ј. о факту, како су директори пруских гимназија на састанку једном за сасвим непрактичан означили покушај, да се у пруске гимназије за предавање језика латинског заведе тако звани нови, чисто научни метод.

На мишљење Ђајино, да треба што пре израдити за наше гимназије латинску граматику удешену онако, као што је јелинска граматика Курцијуса, и ово да приметим.

Јест Курцијева грчка граматика једна од најважнијих школских књига нашега времена, и мало кога данас има, ко оно, што из грчког језика зна, није научно идући у школу код професора Ђорђа Курција. И сам оно нешто свог знања грчког језика, што га имам, имам да захвалим највише овоме славном научнику; по њему сам као ђак учио грчки, по његовој сам књизи 22 године својим ђацима предавао грчки. Ну предајући толико времена по његовој књизи видео сам уједно, да се за школску потребу даје израдити књига удеснија, те сам с тога пре две године написао грчку граматику, при чијој сам изради имао пред собом и граматику Курцијеву, али коју сам уједно и прак-

тичније за школу удесио. У Аустрији се у гимназијама све од оног времена, откако је прво издање Курцијеве грчке граматике изишло, т. ј. од год. 1852 ова граматика искључиво употребљавала све до скора. А од неколико година овамо подизан је у школским круговима без престанка глас, да треба да се напише за школе удеснија грчка граматика. Већ су се биле почеле заводити грчке граматике од других писаца, као Хинтнерова, Кохова и друге, и већ је изгледало, да ће Курцијева граматика са 16. издањем својим, које је изишло пре четири године, престати употребљавати се у гимназијама; али јој се нађе избавитељ у лицу Вилхелма Хартела, професора класичне филологије на бечком университету. Овај научник имајући с једне стране пред очима вечну заслугу Ђ. Курција, да је он први написао онаку грчку граматику, каква је за школу, а видећи с друге стране, да јој је крај ту, ако остане у досадањем облику, лати се да је са свим преради. И тако имамо данас: Dr Georg Curtius Griechische Schulgrammatik. Siebzehnte wesentlich veränderte Auflage bearbeitet von Dr Wilhelm v. Hartel. Wien und Prag 1888, и Achtzehnte wesentlich veränderte Auflage, Leipzig 1888. О овој Курције-Хартеловој грчкој граматици написао је професор инсбручког университета Fr. Stolz оцену, у којој каже: „Es ist von Hartels Verdienst diese Curtius'sche Grammatik vor dem Untergange gerettet zu haben“ (Zeitschrift für die oesterr. Gymnasien, 1888, drittes Heft, S. 220). А други један оценитељ ове Курције-Хартелове граматике, W. Gemoll, пише ово: „Dabei ist aber nie ausser Acht gelassen, dess diese Grammatik ein Schulbuch sein soll, und dass der griechische Unterricht an Gymnasien den Fortschritten der Wissenschaft immer aus der Ferne folgen kann und ihm nur sichere bewährte Thatsachen zugeführt werden dür-

fen. Ich rechne es daher dem Verf. hoch an, dass er z. B. der modernen Stammtheorie keinen durchdringenden Einfluss eingeräumt hat, und halte unter den vielen Vorzügen dieses Buches die massvolle Verbindung des wissenschaftlichen Standpunktes mit dem des Schulunterrichts für den höchsten" (Zeitschrift für das Gymnasialwesen, XXXII Jahrgang, Berlin, September 1888, S. 556). Еле што је бечки професор Хартел ове 1888. године учинио, то сам исто од прилике две године раније, г. 1886. учинио ја овде у Београду: Написао сам са свим нову грчку граматику, у којој сам научно гледиште спојио са гледиштем школске наставе.

Да је ова моја грчка граматика онда, кад сам је написао, дата на оцену Ђаји, и да се — рецимо — он примио тог оцењивања, како би гласило његово мишљење? Као што је два пут два четири, тако је извесно, да би гласило овако, као што ћу сад напоменути. Кад је за латинску граматику рекао, да „није удешена према ресултатима упоредне филологије и историјско-критичких истраживања", и да он мисли, да „треба што пре израдити за наше гимназије латинску граматику удешену према ресултатима модерне филолошке науке .. онако као што је јелинска граматика Курцијуса", онда би, разуме се, још куд и камо пре за моју грчку граматику рекао, да не одговара захтевима сувремене науке, и да треба што пре израдити грчку граматику удешену према ресултатима модерне филолошке науке онако, као што је јелинска граматика Курцијуса. Међу тим судије, чија је реч при оцењивању школских књига за латински и грчки језик мало тежа од речи Ђајине, друкчије мисле о мојим књигама. Доцент на бечком свеучилишту др Јов. Кирсте, који је изврстан зналац старих језика а и словенских, особито нашег (превео је, као што је познато, на немачки Горски Вијенац), написао је прошле године о мојој грч-

кој граматици оцену у Zeitschrift-у für die oesterreichischen Gymnasien. Из ове оцене ја ћу да наведем неколико врста поштованог оценитеља. А што ћу то да учиним, за то нека је одговоран онај, који је својим нападом на моју латинску граматику дао повода овој мојој одбрани. Ево шта одмах у почетку своје оцене о мојој грчкој граматици др Кирсте пише: „Bis jetzt benutzte man in Serbien und auf den serbischen Gymnasien Oesterreichs beim Unterrichte in der griechischen Sprache in fremder, meistens deutscher, Sprache geschriebene Grammatiken oder Uebersetzungen derselben. Das uns vorliegende Buch ist die erste selbständige Bearbeitung des griechischen Lehrstoffes in serbischer Sprache und verdient deshalb schon aus diesem Grunde die Beachtung der Philologen. Zu diesem mehr nationalen Interesse gesellt sich aber der Umstand, dass der Verfasser seinem Plane, ein praktisches Schulbuch und nichts anderes (p. IV) zu liefern, unserer Ansicht nach in ausgezeichneter Weise entsprochen hat. In dieser Beziehung möchten wir dasselbe einen Fortschritt gegenüber der Curtius'schen Schulgrammatik bezeichnen, in der sich bekanntlich Vieles findet, das für den Schüler von keinem unmittelbar praktischen Werte ist. Etc.“

После свега овога, што довде одговорих на Ђајину оцену моје латинске граматике, држим, да ће стручним читаоцима бити јасно, колико су основане речи, с којима Ђаја парадира у своме мишљењу о мојој латинској граматици и о томе, каква латинска граматика треба да је написана за наше школе. Видеће, ја мислим, да су са свим на памет речене ове звучне речи његове: „Моје је мишљење, да треба што пре израдити за наше гимназије латинску граматику удешену према ресултатима модерне филолошке науке, а по сличним радовима Швајцер-Сидлера,

Латмана и Милера, Борхака, Видемана, Мелера итд. онако, као што је јелинска граматика Курцијуса.“

На послетку нека ми је допуштено, да и Јовану Ђаји и осталим оценитељима школских књига у нас обратим пажњу на ову истину:

Кад се за неку школску књигу може само то рећи, да је — као што се оно обично у нас каже — „израђена према захтевима суврмене науке“ или „да стоји на висини суврмене науке“ — така је похвала њена сумњиве вредности.

У Београду месеца
новембра 1888.

Др Јов. Туроман.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА [1]

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

ОДБОРИ

I. За науке природне и математичке.

V састанак, 25 јануара 1886.

Председник Љ. Клерић, чланови: К. Алковић, Д. Стојановић, С. Лозанић, Ф. Хофман, С. Ивачковић, Ј. М. Жујовић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Председник саопштава, да је истекао рок, за који је он изабран да буде председник овоме одбору, и благодарећи на досадашњем поверењу, моли да скуп приступи избору председника.

Одбор је за новог председника изабрао једногласно г. С. Лозанића, а г. Љ. Клерићу изјавио благодарност на ревности са којом је он руководио радове овога одбора у прошлом двогодишњем периоду.

Бр. 2.

Члан Ј. М. Жујовић саопштава одбору резултате својих студија на андезитичким стенама у Србији, показује њихово распрострањење по нашој земљи, излаже у кратко њихове минералошке особине и њихове главне групе, напомиње да тимацити нису никакве особене петрограф-

[1] Гледај Гласник 63.

ске врсте, и да неки други минерални агрегати, и то из серије лабрадорита, имају веће право да се сматрају као да су прво у Србији нађени.

Одбор је решио, да се овај рад г. Жујовића штампа у Гласнику, као нови прилог Грађи за геологију краљевине Србије, коју исти члан прилаже за орган ученога друштва.

II. За науке философске и филолошке.

IV састанак, 25 октобра 1885

Председник А. Васиљевић, чланови: д-р В. Бакић, Г. Витковић, Ј. Бошковић, д-р Ј. Туроман, М. Бан, М. Ђ. Милићевић, архим. Н. Ружичић, П. Срећковић, С. Сретеновић, Ђ. Малетић.

Бр. 1.

Председник А. Васиљевић читао је своју расправу: „Психолошке особине српскога народа.“

По што су неки чланови учинили примедбе на неке одељке у расправи, одбор је решио, да се расправа штампа у Гласнику.

Бр. 2.

Поднесени су: Говор Јована Бошковића, и Говор Светислава Вуловића — на прослави 50-годишњице књижевног рада М. Бана и Ђ. Малетића.

Одбор је одлучио, да се ти Говори штампају у Гласнику.

V састанак, 25 јануара 1886.

Председавао најстарији члан, Ђ. Малетић, чланови: д-р В. Бакић, Г. Витковић, Ј. Бошковић, д-р Ј. Туроман, М. Бан, М. Ракић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, архим. Никанор Ружичић, С. Сретеновић.

Бр. 1.

Прочитан је записник IV састанка и примљен је.

Бр. 2.

По што о Врчевићевим списима други референат још није поднео извештај, а тражи се решење о њима, то је одбор одлучио, да се г. М. Шапчанин замоли, да што пре поднесе извештај о тим списима, или да их врати.

Бр. 3.

Ј. Бошковић подноси рукопис Петра Ђорђевића професора: „Прилози за синтаксу српскога језика. I. О падежима без предлога“, и извештава о њему. На основу тога извештаја, одбор је одлучио: да се исто дело штампа у Гласнику.

Бр. 4.

Ј. Бошковић подноси рукопис Љ. Стојановића: „Марин Скадранин о Скендербегу.“

Одлучено је: да се даде на оцену г. П. Срећковићу (са историјске стране) и Ј. Бошковићу (са стране језика).

Бр. 5.

М. Бан и другови предлажу за дописнога члана српскоме ученом друштву Адолфа Вебера, члана јужно-словенске академије.

Прима се.

VI састанак, 7 фебруара 1886.

Председник А. Васиљевић, чланови: д-р Ј. Туроман, М. П. Шапчанин, Љ. Ковачевић, Ј. Жујовић, Г. Витковић, Ђ. Малетић, П. Срећковић, М. Ракић, М. Бан, архим. Никанор Ружичић, д-р М. Вујић, д-р В. Бакић, С. Сретеновић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочитан би записник V састанка и примљен.

Бр. 2.

Прочитани су приложени реферати М. Бана и М. П. Шапчанина о списима В. Врчевића. Одбор је одлучио: да српско учено друштво откупи и изда „Народне игре, књига друга.“

III. За науке историјске и државне.

VI састанак, 5 октобра 1885.

Председник: архимандрит Н. Дучић, чланови: Јов. Ристић, М. Ђ. Милићевић, А. Васиљевић, Влад. Јовановић, д-р Н. Крстић, П. Срећковић, Богољуб Јовановић, Г. Витковић, д-р М. Вујић, Јов. Бошковић, Гл. Гершић.

Бр. 1.

Чита се записник пређашњег састанка и прима се.

Бр. 2.

Члан Владимир Јовановић чита свој спис: „Статистички преглед нашег финанцијског стања од 1880 до 82.“

Прима се за Гласник. Писац узима на се, да још једном прегледа предговор.

Бр. 3.

Чланак Драгољуба К. Јовановића: „Тимочка горња крајина“ предаје се на преглед и оцену господи Милићевићу и Срећковићу.

Бр. 4.

Архимандрит Н. Дучић чита свој прилог: „Три рукописна документа“ (из овдашње народне библиотеке).

Прима се за Гласник, у коме је научна грађа.

Бр. 5.

Оценитељи Срећковић и Дучић извештавају о „Грађи за црногорску историју, прилог IV.“

Одлучено би: Материјали да се приме, а резоновање приложниково не може. Ако писац на то пристане, онда се прима за Гласник, у коме је грађа.

VII састанак, 19 декембра 1885.

Председник: архимандрит Н. Дучић, чланови: А. Васиљевић, Богољуб Јовановић, Влад. Јовановић, Г. Витковић, Ј. Авакумовић, Јов. Ристић, Љ. Ковачевић, М. Ђ. Милићевић, М. Спасић, М. Зечевић, Н. Крстић, П. Срећковић, Ст. Бошковић и Јов. Бошковић.

Бр. 1.

Члан Јов. Ристић чита своју расправу: „Спољашњи одношаји Србије, III. Пропаст олигархије (1856—58).“

Читање ово саслушано би са великом пажњом и интересом, и чланак би примљен за Гласник. Писац не тражи хонорара, него само прештампавање у 500 комада. — Одобрава се.

Бр. 2.

По што се г. Гл. Гершић преселио у Смедерево, изабран би за пословођу овога одбора, на његово место, члан Ј. Авакумовић.

Бр. 3.

О спису „Тимочка горња крајина“ господа оценитељи извештавају усмено. П. Срећковић пристаје да се штампа, али писац ваља да гледа да усвоји неке примедбе. М. Ђ. Милићевић вели, да чланак у оваком облику не би био за Гласник, па то потврђује примерима.

Одлучено би, да се спис врати писцу, јер се овако не може употребити; али ако се поразуме са референтима, онда се поправљено може примити за друштвени орган.

Бр. 4.

Чланови Љ. Ковачевић и Срећковић извештавају усмено о расправи: „Како су се ширили међе српској држави

за владе Стефана Душана, и области његове царевине“, од Дим. С. Јовановића. Осим две три примедбе, оба се известиоца слажу, да је иначе чланак врло добар.

Прима се за Гласник.

VIII састанак, 1 фебруара 1886.

Председник: архимандрит Дучић, чланови: Богољуб Јовановић, Влад. Јовановић, Г. Витковић, Јов. Ристић, Коста Црногорац, М. Ђ. Милићевић, М. Спасић, Мита Ракић, Н. Крстић, П. Срећковић, Ст. Бошковић и Јов. Бошковић.

Бр. 1.

Износи се чланак „Тимочка горња крајина“, за коју писац вели, да је поправљена према оценитељским примедбама.

Моле се господа оценитељи да прегледају поправке.

Бр. 2.

Архимандрит Дучић и другови подносе писмен предлог, да се изабере за дописнога члана друштву г. А. Будиловић, професор варшавског универзитета.

Ст. Бошковић и другови предлажу такођер за дописнога члана г. Анђела де Губернатиса, професора у Флоренцији.

Г. Витковић и другови предлажу за почаснога члана д-ра Т. Момзена у Берлину; а за дописнога д-ра Х. И. Бидермана, професора и ректора у Грацу.

Сви се предлози усвајају и да се поднесу управи на даљи поступак.

Бр. 3.

Члан М. Ђ. Милићевић саопштава како је дознао, да је сад Ватиканска библиотека у Риму приступачна за научна истраживања, па предлаже, да се и наше друштво користује овом згодном приликом, те да пошље кога члана тамо, ради истраживања извора за старију и средњу историју нашега народа, потраживши за то и потпоре од државе.

Овај предлог би дочекан и примљен с хвалом. А да би се влади могао учинити прецизан предлог, изабрана бише у нарочити одбор: предлагач М. Ђ. Милићевић и чланови: П. Срећковић и Ј. Бошковић, који ће промислити о томе, па предложити начин, како да се овај предлог оствари.

IV. Одбор за уметност.

III састанак. 17 децембра 1885.

Председник Ст. Тодоровић, чланови: А. Бугарски, Н. Марковић, М. Валтровић, Д. Милутиновић, Св. Ивачковић и секретар Ј. Бошковић.

Бр. 1.

За председника овоме одбору изабран би г. А. Бугарски, на место г. Ст. Тодоровића, који по закону одступа.

Бр. 2.

По претресу ствари одлучено би замолити управу друштва, да упита државну штампарију: шта је са 58-ом књигом Гласника, кад ће је доготовити? А ако није у стању да је изради, нека каже, па да се речена књига штампа гдегод на другом месту; јер овај одбор не мисли никако одустати од штампања музикалија.

Бр. 3.

Нацрти за споменике Доситију, Вуку и Даничићу свршиће се на скоро; до сада нису могли бити готови.

Бр. 4.

Поведе се реч о проучавању српских црквених старина из фрушкогорских манастира на земаљској изложби у Будим-Пешти. Извештај о томе поднеће г. Драг. Милутиновић.

Бр. 5.

Члан М. Валтровић подноси прилог В. В. Вукасовића: Неке појединости о култури јужних Словена, са нацртима и народним називима.

Прима се за Гласник, и да се спис а особито нацрти приреде за штампу, уз награду. Умољава се г. Валтровић, да то учини, који се тога прима.

IV састанак, 24 јануара 1886.

Председник А. Бугарски, чланови: Ђ. Крстић, Н. Марковић, Св. Ивачковић, Ст. Тодоровић, Ј. Бошковић.

Бр. 1.

Секретар извештава, да о нацртима за надгробне споменике разбирају философско-филолошки одбор и управа друштва. Ако, веле, један члан не може да сврши, нека се да двојици, тројици.

Одлучено, да се саопшти ономе члану, који је узео на се да то изради. Од његова одговора зависиће даља одлука одборска.

Бр. 2.

Члан Св. Ивачковић са друговима предлаже за почасног члана друштву, г. Теофила Ханзена, просора и архитектона у Бечу, европскога гласа, учитеља неколицине српских градбеника; предаво је ђацима Србима на по се: О српским грађевинама у византијском стилу.

Усваја се, и да се преко управе поднесе скупу на избор.

УПРАВА

IX састанак, 31 августа 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњег састанка.

Бр. 2.

Утврђен би коначни програм за 50-огодишњицу 8 септембра овако:

I. Бирају се изасланици, који ће јубиларе допратити у седницу.

II. Председник друштва отвара свечани састанак.

III. Говор члана Св. Вуловића о животу јубилара Ђ. Малетића и његовом књижевном раду за 50 година. — Говор секретаров о животу јубилара М. Бана и његовом 50-огодишњем књижевном раду.

IV. Ректор велике школе поздравља г. М. Бана, као некадашњег професора лицејског. — Директор гимназије поздравља г. Малетића, као некадашњег професора и директора велике гимназије београдске.

V. Честитања других корпорација, страних и домаћих.

VI. Отпоздрав једног и другог јубилара.

Бр. 3.

Госп. министар просвете, писмом од 25 јула Пбр. 5925, извештава, да је према одлуци ове управе од 3 јуна бр. 13 порадио код владе Његова Величанства, те је у министарској седници решено: да сав трошак око преноса Вукових костију падне на терет државни. Захваљујући ученоме друштву од своје стране, што је овај корак предузело, позива га да му изложи сав свој досадашњи рад по овоме предмету; као и то, шта је друштво мислило даље предузимати. По што стигне такви извештај онда ће цео даљи рад и брига око покренутога питања остати у рукама владе.

Председник извештава, да је послао тражени одговор 30 јула под бр. 129 пословнога записника.

Оба извештаја узимају се на знање.

Бр. 4.

Smithsonian Institution у Америци шаље друштву своја издања.

Примљена бише са хвалом и да му се и даље шаљу књиге у размену.

Бр. 5.

Издавачи „Priručnoga Rječnika“ у Осеку, шаљући прве три свеске, моле за друштвена издања и за умну потпору.

Одлучено би, да им се дела пошљу, а својом препоруком међу члановима, да им друштво прибави и сурадника.

Бр. 6.

Одобрава се накнадно пошиљање друштвених књига за српске школе у Новом Пазару, Сеници и у Босни.

Бр. 7.

Књиге, које је учено друштво са захвалношћу примило:

1). Ueber die wirthschaftliche Lage der Woll-Industrie in England. Von d-r jur. et phil. Albert von Stephani. Brünn. 1882. Druck und Verlag von W. Burkart.

2). Statistik der Industrie Mährens. 1—2 Bd. Brünn. 1883. Verlag von C. Winkler. Druck v. K. Kohrer.

3). Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slavischen Sprachen. I Die Quantität im Serbischen von August Leskien. Leipzig. 1885.

4). Zu den Werken des altkroatischen Dichters M. Marulić von August Leskien.

5). Abhandlungen der historischen Classe der königlich-bayerischen Akademie der Wissenschaften. XVII. Bd. I. Abt., in der Reihe der Denkschriften der LVIII und LIX Band, und zweite Abt. in der Reihe der Denkschriften der LVIII Band. München. 1883, 1884 1885.

6). Sage und Forschung. Festrede gehalten von F. Ohlenschlager. München. 1885.

7). Rudolf Agricola ein deutscher Vertreter der italienischen Renaissance. Festrede gehalten von Friedrich von Bezold, München. 1884.

8). Sitzungsberichte der philosophisch-physikalischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München. 1885. Heft I. 1885.

9). Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München. 1885 Heft. I.

10). Sitzungsberichte der königlich-preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. I—XXXVII. 1885.

X састанак. 18 септембра 1885.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: Љ. Клерић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Члан и председник друштва г. Вл. Јовановић, писмом својим од 31 августа ове године моли управу да му изда четири уверења, која му требају за суд.

Одлучено би, да се г. Вл. Јовановићу издаду тражена уверења према правоме стању ствари.

XI. састанак, 8 октобра 1885.

Потпредстедник А. Васиљевић, чланови: архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Чита се писмо г. министра просвете од 5 октобра ов. год. Пбр. 8877, у ком говорећи опширно о познатом незавршеном рачуну, позива управу, да за 7 дана наплати суму, око које је спор, било од писца, било од пређашњега секретара; а ако ни једна страна не би хтела или не би могла платити, да управа 10-ти дан поднесе тужбу противу једне или друге стране за судску наплату друштвенога новца.

Одлучено би, да се пише и једној и другој страни о овој наредби, с позивом да у одређеном року на ово одговоре.

Бр. 2.

Књиге које је учено друштво са захвалношћу примило:

1). Abhandlungen der kaiserlich-königlichen geologischen Reichsanstalt. VII, Band. Wien. 1874—1882.

2). Beiträge zur Kenntniss der Flora der Vorwelt. II. Band. Die Carbon-Flora der Schatzlarer Schlichten von D. Stur. Wien. 1885.

3). Verhandlungen des kaiserlich-königlichen geologischen Reichsanstalt. Jahrgang 1874, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 1885. (№ 1—9) Wien.

4). Jahrbuch der kaiserlich-königlichen geologíschen Reichsanstalt. Jahrgang 1874. Bd. XXIV. 1875 XXV. 1876 XXVI. 1877 XXVII. 1878 XXVIII. 1879 XXIX. 1880 XXX. 1881 XXXI. 1882 XXXII. 1883 XXXIII. 1884 XXXIV. 1885. 1, 2. Heft.

5). Физическое воспитание дѣтей, у разнихъ народовъ преимуществено Россіи од Е. А. Покровскаго. Москва. 1884. (3 свеске).

XII састанак, 12 октобра 1885.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: Љ. Клерић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Читају се одговори писца чланка „Статистички преглед“ и пређашњега секретара. Обе стране остају при своме пређашњем тврђењу.

По дужем већању одлучено би, да се преда тужба суду противу пређашњега секретара, као одговорнога рачунополагача, и који при предаји дужности није све новчане документе предао друштву. Адвокату да се изда уједно пуномоћство. О свему томе да се извести и г. министар напоменувши у одговору још и то, да су рачуни под садашњом управом исправни а неисправност, о којој је реч, садашња је управа наследила од бившег секретара, па је од своје стране чинила кораке, да се та ствар доведе у ред, као што је и г. министру познато.

XIII састанак, 31 октобра 1885.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: Љ. Клерић, архимандрит Н. Дучић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Чита се и утврђује одговор г. министру на његово писмо од 5 октобра ове године.

Бр. 2.

Књиге које је друштво са захвалношћу примило:

1). Pošinováni geometrických útvarův. Sepsal J. S. Vaněček, professor reálných škol jičinskych. V Jičině 1880.

2). Svazkové vytvořovanú křivek rovinných. Napsali J. S. a M. N. Vaněček. V Praze 1885.

3). Křivé čarý roviné i prostorové. Sepsal J. S. Vaněček 1881.

4). Poznamka ku všeovečne inversi. O vytvořeni čar a zvlastnich ploch sborcených. Napsali J. S. a M. N. Vaněček. 1883.

5). O všeovéčne inversi. 1882.

6). O čařach a pluchach inversnich 2. stupne. 1883.

7). O zvláštni ploše čtortého řàdu. Napsal J. S. Vaněček. V Praze. 1883.

8). O plochách sborčených a kuželosečkových. V Praze 1884.

9). O linearných konstrucich rationelných křivek rovinných vsech stupnů. V Praze.

10). O svezcich i redovich čunjosjekâ. Napisao Prof. J. S. Vaněček. Zagreb.

11). O posebnoj plochi četvrtoga stupnja.

12). Von der allgemeinen Inversion. Von J. S. Vaněček.

13). Ueber die Transversalen in vollständigen Vielecken und Vielseiten von M. N. Vaněček.

14). Sur les surfaces du troisiéme ordre. Par M. N. Vaněček.

15). Sur les faisceaux des surfaces du second ordre. Par J. S. Vaněček.

16). Sur la transformation des figures polaires réciproques. Par J. S. Vaněček.

17). Sur l'inversion générale. Par J. S. Vaněček.

18). Explications de la transformation par rayons vecteur réciproqués. Par M. J. S. Vaněček. Paris. 1883.

19). Sur les ellipses decrites par les pointes invariablement liés a un segment constant et sur une surface circulaire du huitiéme ordre. Par M. M. J. S. et M. N. Vaněček. Paris. 1883.

20). Sur les sufaces 2ème, 3ème et du 4ème ordre. Par Vaněček.

21). Sur le contract des fugures inverses avec les fugures polaires réciproques des figures directrice.

22). Sur l'involution des dimensions supérieures par M. M. J. S. et M. N. Vaněček.

23). Sur l'inversion genérale. Paris. 1882.

24). Sur un mode de transformation des figures dans l'espace. Par Vaněček. (4 књиге). —

25). Sur la génération des surfaces. Par M. M. J. S. Vaněček (две књиге) 1883.

26). Sur l'involution des dimeusions superieurs. Par M. M. J. S. et M. N. Vaněček. Paris. 1884.

27). Sur la génération des surfaces et des courbes gauches par les faiscaux de surface. (Realle Academia dei Lincei. Estratto dal Vol. 1° Serie 4° Roma. 1885.)

28). Bulletin de la Société Impériale des naturalistes de Moscou. Année. 1884.

29). Atti della Realle Academia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Ser. 4, Volume I, Fascicolo 23. Roma 1885.

30). Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XXI. 1885. Выпускъ. 4. С. Петербургъ 1885.

31). Университетскія извѣстія. Год. XXV. № 8. Августъ. Кіевъ. 1885.

32). Fragmente zur Geschichte der Rumänen von Eudoxius Freihern von Hurmuzaku. IV. Band. Bukuresci, 1885.

33). Перо Коњовић народни добровор. Написао д-р Илија Вучетић. У Новом Саду. I свеска „Књига за на-

род.“ Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњовића. У Новом Саду, 1885.

34). Буквица здравља. За народ написао др. М. Јовановић-Батут. У Новом Саду. 1885. 2-а свеска „Књига за народ.“ —

35). Буквица болести. За народ написао д-р М. Јовановић-Батут. У Новом Саду 1885. 3-а свеска „Књига за народ.“

36). Истина. Лист за богословску науку и пастирску практику. Год. I. Бр. 2. Задар, 1885.

XIV састанак, 7 новембра 1885 год.

Председник, Владимир Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Г. министар просвете тражи списак друштвених чланова за државни именик (схиматизам).

Да се састави па пошље.

Бр. 3.

Госп. министар просвете, писмом својим од 1 октобра ове год. Пбр. 10.458, тражи да му се пошљу неколико важнијих докумената из архиве пок. Книћанина на увиђај, да би могао што позитивно одлучити према писму ове управе од 27 пр. мес., којим се тражи помоћ од 2.400 динара за откуп речене архиве.

По што управа не може располагати поменутим документима, који нису у рукама њезиним, док не исплати уговорену суму, одлучено би, да друштво откупи речену историјску грађу својим средствима, кад добије нову државну помоћ, према одлукама историјскога одбора и управе друштва.

Бр. 4.

Чита се писмо управитеља народног позоришта од 2 септембра ове год., којим јавља, да позориште не може суделовати у 50-огодишњици чланова друштва Ђ. Малетића и М. Бана, из својих разлога.

Узима се на знање.

Бр. 5.

Члан Р. Ковачић полаже рачун о своме путовању (месеца марта и априла) у Бари, Молизе и Абручке насеобине, а сада (августа и септембра) по јужној Италији.

Одлучено би, да му се поред пређе посланих 480 динара пошљу још 480 динара, према правоме трошку његову.

Бр. 6.

Председник историјскога одбора јавља, да је Њезино Величанство Краљица, штедра заштитница уметности, изволела наредити, својим путем и начином, да се сниме познате српске старине у Бари.

Узима се на повољно знање са дубоком захвалношћу према Њезином Величанству.

Вр. 7.

Госп. Стево В. Врчевић тражи одговор о откупу списа свога оца.

По што је историјски одбор учинио своје, одлучено би позвати и философски, да пожури другога оценитеља, како би се о тој ствари могла донети коначна одлука.

Бр. 8.

Редовни члан Платон Кулаковски одзива се поново на диплому, по што из записника не види, да је друштво примило његов први одговор. Било би му, вели, веома жао кад би се његово нехотично ћутање приписивало чему другом, него може бити пошти, и то не руској ни српској, него средњој.

Узима се на знање.

Бр. 9.

По што неки књижари=комисионари неуредно плаћају,

Одлучено би опоменути их; а за браћу Поповиће у Новоме Саду, да се опомену последњи пут, па ако се и сад не одзову, да се друштвено потраживање наплати судским путем.

Бр. 10.

Мађарска академија у Будим-Пешти и Геолошко друштво у Бечу послали су друштву знатан број књига, међу њима и неколико веома скупоцених.

Примају се с великом хвалом.

Тако исто J. C. и M. H. Ваничек из Јичина у Чешкој шаљу егземпларе својих научних радова; а Хенрик X. Ремфри, солицитор, повлашћени агенат и јавни бележник из Калкуте у Индији, нуди се друштву за посредовање у књижевним и научним стварима, шаљући штампану књижицу, у којој је распоред његове радње.

И ово би примљено с хвалом и употребиће се у своје време.

Бр. 11.

Одређују се хонорари: А. Васиљевићу (Психолошке особине српскога народа) одсеком 500 динара; Св. Вуловићу (Беседа Ђ. Малетићу) 80 динара одсеком; Јов. Бошковићу (Беседа М. Бану) 200 дин. свега; Ч. Мијатовићу (Балшићи) 100 динара од штампаног табака; и Владимиру Јовановићу (Нови статистични преглед) 120 динара од табака.

Бр. 12.

Моле за књиге: Милош Рајић, капелан и управитељ школски у Сивцу у Бачкој, за народну књижницу у месту; Коло младих Срба у Будим-Пешти, за своју књижницу; Удружба слависта на бечком универзитету, под заштитом д-ра Миклошића, прилажући уједно и свој статут.

Да им се пошљу најновија издања.

Бр. 13.

Прочита се и потписа записник свечанога састанка, 8 септембра 1885.

Бр. 14.

Књиге, које је ово друштво са захвалношћу примило:

1. Извештај о српској великој гимназији у Новом Саду за школску годину 1884—5. Нови Сад, 1885.

2. Цариник. Година I. Број 10. 1885. Октобар. Београд. 1885.

3. Опис манастира Ораховице. Прилог к историји српске цркве. Од Владимира Красића. (Прештампано из Летописа Матице српске, књ. 143. Нови Сад. 1885.

4. Истина. Лист за богословску науку и пастирску практику. Година I. Број 1. Задар, 1885.

5. Priručni rječnik sveopćega znanja ili mala hrvatska enciklopedija. Obradjuju d-r Ivan Zoch i Josip Mencin. Svežčić 1, 2, 3. Osiek, 1885.

6. Gli Slavi Serbi dell' Italia. Ricordi del prof. Risto Kovacic. Fascicolo I. Edizione seconda con aggiunte. Terni, 1885.

7. Atti della reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie quarta. Volume I° Fascicolo 20, 21, 22. Roma, 1885.

8. Периодическо списание на българското книжовно дружество въ Срѣдецъ. Четвръто течение. Книжка XVI. Срѣдецъ, 1885.

9. Варшавскія университетскія извѣстія 1885. № 4, 5, 6. Варшава, 1885.

10. Университетскія извѣстія. Томъ XXV. № 6, 7. Кіевъ. 1885.

11. Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XXI. 1885. Выпускъ 3. С. Петербургъ, 1885.

12. Византійская повѣсть объ убиеніи императора Никифора Фоки въ старинномъ болгарскомъ пересказѣ. С. Петербургъ, 1883.

13. Служба святителу Меѳодію, учителю славянскому, въ малоизвѣстномъ болгарско-аѳонскомъ спискѣ XIV до XV. в. Исправленное изданіе под редакціею Полихронія Сырку, приватдоцента С. Петербургскаго университета. С. Петербургъ, 1885.

14. Рупланы или Рупци. Замѣтка по болгарской діалектологіи. Полихронія Сырку. Воронежъ. 1883.

15. A Balkán-félsziget némely országai-és tartományainak közgazdasági viszonyai. Szerkesztette D-r Keleti Károly. Budapest, 1885.

16. Finn-magyar szótár. Irta D-r Szinnyei József. Budapest, 1884.

17. Régi magyar könyvtàr. Második kötet. Irta Szabó Károly. Budapest. 1885.

18. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyüjteménye. Összegyüjtették D-r Kolosvári Sándor és D-r Óvári Kelemen. I. kötet. Budapest, 1885.

19. Codex cumanicus. Edidit Comes Gésa Kuun. Budapest, 1880.

20. Magyarország régi vizrajza. Irta D-r Ortvai Tivadár. Első és második kötet. Budapest, 1882.

21. Erdélyi országgyülési emlékek. Szerkeszti Szilágyi Sándor. Kilenczedik és tizedik kötet. Budapest, 1883.

22. Aemilius Papinianus pályája és müvei. Irta Vecsei Tamás. Budapest, 1884.

23. Alsó Magyarország bányamüvelésének története. Irta Péch Antal. I. kötet. Budapest, 1884.

24. Az ókori sulyokról és mértékekről. Irta Finály Árpád. Budapest, 1883.

25. Hésházy István hütlenségi pöre. Irta D-r Károlyi Arpád. Budapost, 1883.

26. A másodrendi és két független változót tartalmazó parcziális diffencziálegyenletek elmélete. Irta König Gyula. Budapest, 1885.

27. Vázlatok a magyar tudományos akadémia félszázados történetéböl (1831—1881). Budapest, 1781.

28. Bethlen Gábor és a svéd diplomáczia. Irta Szilágyi Sándor. Budapest, 1882.

29. A bujdosók levéltára. Sajtó alá rendezte Deák Farkas, Budapest, 1883.

30. A fuggerek jelentősége Magyarország történetében. Irta Wenczel Gusztáv. Budapest, 1883.

31. Budapest nemzetségi állapota és magyarosodása az 1881-diki népszámlalás eredményei szerint. Irta Körösi József. Budapest, 1882.

32. A bártfai sz.-egyed temploma könyvtárának története. Irta D-r Abel Jenö. Budapest, 1885.

33. Régi magyar költők tára. (1540—1585). IV. kötet. Budapest, 1883.

34. Magyarország története II. József korában. Irta Marczali Henrik. II. kötet. Budapest, 1884.

35. II. Rákóczi Ferencz levéltára. Szerkeszti Thály Kálmán. IX. kötet. Budapest, 1883.

36. Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetései történetéhez. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Budapest, 1883.

37. Anjoukori okmánytár. Szerkesztette Nagy Imre. III. (1333—1339) és IV. (1340—1346) kötet. Budapest, 1883, 1884.

38. Mathematikai és természettudományi közlemények. Szerkeszti B. Eötvös Loránd. XVIII. és XIX. kötet. Budapest, 1883, 1884.

39. Nyelvemléktár. XI. és XII. kötet. Budapest, 1884.

40. Nemzetgazdasági és sztatisztikai évkönyv. Szerkeszti D-r Földesi Béla. I. és II. évfolyam. Budapest, 1883, 1884.

41. Epistolae Pauli lingua hungarica donatae. Budapest, 1883.

42. A keresztènysegnec fondamentomirol valo rövid keonywechke. Budapest, 1884.

43. A keszthelyi sirmezők. Irta D-r Lipp Vilmos. Budapest, 1884.

44. A rézkor Magyarországban. Irta D-r Pulszky Ferencz. Budapest, 1883.

45. Légtüneti észleletek. Szerkesztette Kruspér István. II. kötet. Budapest, 1885.

46. A szeged-öthalmi ásatásokról. Irta Lenhossék József. Budapest, 1882.

47. A m. t. akadémia évkönyvei. Tizenhatodik kötet — VII, és VIII. darab, tizenhetedik kötet — I. és II. darab. Budapest, 1881, 1882, 1883, 1884.

48. A m. t. akadémia almanach csillágaszai és közönséges naptárral 1882, 83, 84, 85. Budapest, 1882, 1883, 1884, 1885.

49. Nyelvtudományi közlemények. Szerkeszti Budenz József. Tizenhetedik kötet, III. füzet — tizennyólczadik kötet, I, II, III. füzet — tizenkilenczedik kötet. I. füzet, Budapest. 1883, 1884.

50. A m. t. akadémia értesitője. Szerkeszti a főtitkár. XV. évfolyam, 1—8 szám. XVI. évfolyam, 1—6 szám. XVII. évfolyam, 1—7 szám. XVIII évfolyam, 1—7 szám. XIX évfolyam, 1—2 szám. Budapest, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885.

51. Mathematikai és természettudományi értesitő. Szerkeszti König Gyula.

I. kötet, 1—9 füzet.
II. „ 1—9 „
III. „ 1—5 „

Budapest, 1882, 1883, 1884, 1885.

52. Archaeologiai értesitö. Szerkeszti, Pulszky Károly. Uj folyam. I. kötet 1—2 rész. II. kötet, 1—3 rész. III. kötet, 1—2 rész. IV. kötet, teljes folyam. V. kötet, 1—2 szám. (Utolsó köt. szerkeszti Hampel József). Budapest, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885.

54. A nagyszebeni és a székesfehérvári régi templom. Irták Reissenberger Lajos és Henszlmann Imre. Budapest, 1883.

55. A magy. tud. akademia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. I. kötet 6—10 szám. II. köt. 1—10 szám. III. köt. 1—2 szám. Budapest. 1883, 1884, 1885.

56. Értekezések a nemzetgazdásagtan és sztatisztika köréböl. Szerkeszti Földes Béla. I. kötet 1—10 szám. II. köt. 1—6 szám. Budapest, 1882, 1883.

57. Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Szerkeszti Pesti Frigyes. VI. köt. 6—12 szám. VII. köt. 1—9 szám. Budapest, 1880, 81, 82, 83, 84, 85.

58. Ertekezések a történelmi tudományok köréből. Szerkeszti Pesti Frigyes. IX. kötet 4, 6—12 szám. X. kötet 2—10 szám. XI. köt. 1—10 szám. XII. kötet 1—2 szám. Budapest, 1881, 82, 83, 84.

59. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Szerkeszti Gyulai Pál. XII. kötet, 1—5 szám. Budapest, 1884, 1785.

60. Bulletin de l' Académie nationale hongroise des sciences I, II, III. (Tirage à part de la Revue Internationale) Florence, 1884, 1885.

61. Ungarische Revue. Herausgegeben von Paul Hunfalvy. 1881, 6—12 Heft. 1882, 1—10 Heft. 1883, 1—10 Heft. 1884, 1—10 Heft. 1885, 1—7 Heft. Budapest.

62. Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn. Redigirt von J. Fröhlich. Zweiter Bd. (Juni 1883—1884). Budapest u. Berlin.

XV састанак, 21 децембра 1885.

Председник Владимир Јовановић, чланови: А. Васиљевић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Кијевски универзитет и Словенско добротворно друштво у Петрограду траже и ове године размену издања, желећи да и књижевне огласе једни другима узајамно штампамо.

Прима се, и да се од сад штампају на крају Гласника огласи издања свих оних друштава, која то узајамно и нама чине.

Бр. 3.

Секретар јавља да ће ових дана бити готови Гласници 63 и 64, а 65 до скупа друштвенога, као и да су књиге 66 и 67 предане у штампу.

Узима се на знање.

Бр. 4.

Исти подноси рачуне друштвене за годину 1885 у 17.188·86 динара.

Да се предаду на ревизију скупом изабраним прегледачима.

Бр. 5.

Исти јавља, да је у одбору за уметност, на место г. Ст. Тодоровића, који је по закону одступио, изабран за председника одбору, г. А. Бугарски; и да је исти одбор донео одлуку, да се упита државна штампарија: шта је са 50 књигом Гласника, кад ће је доготовити? А ако она није у стању да је изради, нека каже, па да се речена књига штампа гдегод на другом месту; јер одбор не мисли никако одустати од штампања музикалија.

Прво се узима на знање. А друго да се учини по одлуци одборској, по што се и управа с тим слаже.

Бр. 6.

Председник саопштава, да је историјски одбор примио за Гласник расправу г. Јов. Ристића: Спољашњи односаји Србије, III. Пропаст олигархије (1856—58). Писац не тражи награде, него само да му се прештампа у 500 примерака.

Одобрава се прештампавање о трошку друштва.

Бр. 7.

На предлог секретаров одобрава се да се слагачима Гласника изда награда, као и лане, Стевану 15 а Ђорђу 12 динара.

Бр. 8.

Књиге, које је српско учено друштво са захвалношћу примило:

1. Древности, труды императорскаго московскаго археологическаго общества. Изданные подъ редакциiею Д. Н. Анучина. Томъ десятый. Москва, 1885.

2. Извѣстiя императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XX. 1885. Выпускъ 5. С. Петербургъ, 1885.

3. Vicstnik hrvatskoga arke logičkoga društva. Godina VII. 4. U Zagredu, 1885.

4. Leksionarij Bernardina Spljećanina. Po prvom izdanju od god. 1495. Isdala jugoslavenska akademia znanosti i umjetnosti. U Zagredu, 1885.

5. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jesika. Na svijet izdaje jugoslavenska akademia znanosti i umjetnosti. Obrađuje P. Budmani, Svezak 7. 3 drugoga dijela. 1. Do — 1. Dovesti. U Zagredu, 1885.

6. Atti della reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie quarta. Rendiconti publicati per cura dei segretari. Volume I° Fascicolo 24°, 25°, 26° Roma, 1885.

7. Doine si strigaturi diu ardeal date la iveala. De D-r Joan Urban Jarnik si Andreiu Barseanu. Editiunea Academiei Romane. Bucuresci, 1885.

8. Codicele Voronetean cu un vocabulariu si studiu assupra lui. De Jon al lui G. Sbiera, profesor universitariu, membru al Academiei Romine din Bucuresci ect. Editiunea Academiei Romine. Cu doaue tabele. Cernaut, 1885.

9 Dokumente privitóre la Istoria Românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Bucuresci, 1885.

10. Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München. 1885. Heft II, III. München, 1885.

11. Johann Andr. Schmeler. Eine Denkrede von Konrad Hofmann. München, 1885.

12. Zum Begriff und Wesen der römischen Provinz. Eine Festrede gehalten in der öffentlihen Sitzung der k. b.

Akademie der Wissenschaften zu München am 25 Juli 1885 von Alois von Brinz. München 1885.

13. Abhandlungen der philosophisch-philologischen Classe der königlich-bayerischen Akademie der Wissenschaften Siebzehnten Bandes zweite Abtheilung. In der Reihe der Denkschriften der LIX Band. München, 1885.

14. Abhandlungen der mathematisch-physicalischen Classe der königlich-bayerischen Akademie der Wissenschaften. Fünfzehnten Bandes, zweite Abtheilung. In der Reihe der Denkschriften der LIII. Band. München, 1885.

15. Sitzungsberichte der mathematisch-physicalischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München 1885. Heft II, III. München, 1885.

16. Истина. Лист за богословску науку и пастирску практику. Издају професори православног богословског завода у Задру. Уредник проф. Јован Вучковић, Година I. Бр. 3. 4. У Задру, 1885.

17. Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. Књига 144. 1885. Свеска четврта. У Новом Саду, 1885.

XVI састанак, 21 јануара 1886.

Председник Владимир Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, А. Бугарски, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Српски краљевски вицеконсул у Будим-Пешти, д-р Павле Улман, као бивши српске краљевске владе комесар на будапештанској земаљској изложби шаље ученоме друштву, по приложеном списку, разна издања о будапештанској земаљској изложби.

Поменута збирка би примљена с великом хвалом.

Бр. 3.

Књижар Геролд у Бечу шаље друштву рачун о посланим књигама за последње две године, у 240 фор. и 21 новчић.

По што су у рачуну поменуте књиге доиста примљене, одлучено би да се рачун исплати.

Бр. 4.

Одређује се хонорар Д. Ружићу, за Amphioxus-а, одсеком 150 динара.

Бр. 5.

Председник јавља, да је приликом смрти дописнога члана д-ра Јована Суботића у Земуну, према ранијој општој одлуци, истакнута црна застава на друштвеном стану, изабран г. Ђ. Малетић да говори опроштајну реч, послан леп венац и изјављено породици сажаљење од стране друштва, као и да је друштво на погребу било заступљено преко нарочитих изасланика.

Одобравајући у свему поступак председништва, управа се придружује тузи свега народа за губитком овакога првака и да се о томе учини помен и на годишњем скупу друштва.

Бр. 6.

Дописни чланови д-р Сентклараји и д-р Мачај моле за књиге.

Одлучено би, првом да се пошљу све, којих друштвима, а другоме оне, које није примио.

Бр. 7.

Археологијски музеј у Спљету жели с друштвом ступити у свезу; његов се орган зове — Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata.

Прима се и да се предложи скупу на одобрење.

Бр. 8.

Михаило Ст. Ризнић, учитељ у Кучеву, моли за књиге.

Одговорити му, да друштво не даје књига засебним лицима, него само друштвима, књижницама и т. д.

Бр. 9.

Позиви српских „беседа“ у Брчком и Доњој Тузли (Соли) узимају се с хвалом на знање.

Бр. 10.

Одлучено би, да се код г. министра просвете поради за прештампавање Гласника, којих више нема, па ма било и по једна свеска на годину.

Бр. 11.

Одлучено би, да годишњи скуп буде у недељу 9 фебруара, до кога ће времена бити приређена сала и дезинфикована цела зграда, а и неки чланови друштва, поред својих ванредних дужности, посвршиваће дотле и друштвене послове.

Бр. 12.

Одобрава се, да се момцима који су приликом 50-огодишњице Малетића и Бана преко ноћ на брзу руку спремили салу, изда награде 12 динара.

Бр. 13.

Књиге које је друштво са захвалношћу примило:

1. Kirurgijske crtice iz bugarsko-srpskoga rata od D-ra Vojislava Subotića, operateura i prvoga gradskoga fizika u Zemunu. Zagreb, 1886.

2. Позориште, уређује А. Хаџић, Нови Сад, 1886, од 1. до 16 броја од ове године.

3. Да л' су били Срби или Грци оних 8 митрополита што 1766 год. молише за укинуће пећке српске патријаршије?

Одговор г. архимандриту Нићифору Дучићу на његов „Одговор на куђења и клеветања од В. С. Д. писца чланка у 62-ом Гласнику: „Ко је наследник пећке патријаршије“ Н. Сад, 1886 године.

4. Etude sur les Chorées des adulter par Milan Vlad. Vassitch, Docteur en medecine de la faculté de Paris. 1883.

5. Solution de la Question D' Orient par l' Europe ou par la Porte? avec une carte par Mathias Ban. Belgrade, 1886.

6. Letopis Matice Slovenske za leto 1885. Uredil Fr. Levec. Založila i na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani, 1885.

7. Vjestnik hrvatskoga akeologičkoga društva. Godina VIII. Broj 1. — 1886.

XVII састанак, 27 јануара 1886.

Председник Вл. Јовановић, чланови: С. М. Лозанић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Председник саопштава, да је у одбору природњачком, на место Љ. Клерића, који је по статуту одступио, изабран за председника одбору г. С. М. Лозанић.

Узима се на знање и да се обзнани на скупу.

Бр. 2.

Оверава се записник пређашњега састанка.

Бр. 3.

За годишњи скуп друштва, утврђује се дневни ред, који гласи овако:

1. Поздрав председников.
2. Обзнањују се промене председника у појединим одборима.
3. Извештај о годишњем раду друштва.
4. Извештај о рачунима за прошлу годину. — Избор тројице чланова за прегледање потоњих рачуна.
5. Нацрт буџета друштвеног за 1886.
6. О ступању у свезу са научним академијама и књижевним друштвима.
7. Избор чланова који ће потписати записник овогодишњег скупа, из сваког одбора по један.
8. Бирање нових чланова.

9. Избор председника.

10. Нови предлози у самоме скупу учињени, ако их буде (§ 40 пословника, правило 2.).

Бр. 4.

Дароване књиге, с хвалом примљене:

1. Юбилейный актъ императорскаго университета Св. Владимира 8 сентября 1884 года. Кіевъ, 1885.

2. Незабвенной памяти графа Алексѣя Сергѣевича Уварова. Изданіе императорскаго московскаго археологическаго общества подъ завѣдываніем В. Е. Румянцова. Москва, 1885.

3. Университетскія извѣстія Годъ XXV. № 10. Октябрь 1885. Кіевъ. 1885.

4. Древности. Общее оглавленіе и указатель къ первымъ томамъ древностей и московскимъ археологическимъ обществомъ съ приложеніями. Томъ пятый, выпускъ первый. Москва, 1885.

5. La propriété primitive dans les Townships écossais par Emile de Laveley. Orléan, 1885.

6. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCXXXII. 1884—85. Serie quarta. Rendiconti publicati per cura dei segretari. Volume I° Fascicolo 27°, 28°, Volume II° Fascicolo 1°.

7. Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata. Anno VIII. N 12. Spalato, Dekembre 1885.

8. D-r Vit. Jakov Chiudina. Vrlica. U Spljetu 1885.

9. Истина. Лист за богословску науку и пастирску практику. Год. I. Бр. 5, 1 (7). Задар, 1885, 1786.

10. Almanach der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Fünfunddreissigster Jahrgang 1885. Wien 1885.

11. Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.

Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe.

Erste Abtheilung, XCI. Band, I—IV. Heft.

Erst Abtheilung, XC. Band, I—V. Heft.

Zweite Abtheilung, XC. Band, I—V. Heft.

Zweite Abtheilung, XCI. Band, I—III. Heft.

Dritte Abtheilung, LXXXIX. III—V. Heft.
Dritte Abtheilung, XC. Band, I—V. Heft.
Dritte Abtheilung, XCI. Band, I—II Heft.
Philosophisch-historische Classe.
Jahrgang 1884, CVII. Band, I—II Heft.
„ „ CVII. „ I—III. „
„ 1885, CIX. „ I—II. „
Wien, 1885.

12. Register zu den Bänden 86—90 der Sitzungsberichten der mathematisch-naturwissenschaftlichen Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. XI. — Wien, 1885.

13. Гудало. Часопис за унапређење глазбе. Уређује Милан Петровић. Год. I. Бр. 1. Вел. Кикинда, 1886.

14. Дижимо школе! Двозбор четворогласан мешовит и двогласан дечији уз пратњу гласовира за 2 руке, на речи Змаја Јована Јовановића написао Роберт Толингер. Дело 4. Издање и сопственост друштва „Гусле“ у Вел. Кикинди. Издања број I.

XVIII састанак, 6 фебруара 1886.

Председник Владимир Јовановић, чланови: А. Васићевић, архимандрит Н. Дучић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Прочита се извештај о књижевном раду и новчаном стању друшта у години 1885 и, по учињеним исправкама, потписа.

Бр. 3.

Чита се извештај скупом изабраних прегледача рачуна, по коме су рачуни друштвени за 1885 тачни и исправни.

Бр. 4.

Нацрт буџета друштвеног за 1886 у 18.000 динара. Прима се и да се поднесе скупу на одобрење.

Бр. 5.

Поједини одбори предлажу нове чланове и то:

За почасне: 1° Д-ра Тодора Момзена, славног историка у Берлину. 2° Теофила Ханзена, архитекту у Бечу, професора неколицине српских градбеника; предавао је Србима на по се: О српским грађевинама у византијскоме стилу.

За дописне: 1° Адолфа Вебера — Ткалчевића, академика у Загребу, књижевног историка, критичара, путописца и приповедача. 2° А. Будиловича, свеучилишног професора у Варшави, историка и филолога руског и словенског; писао је посебно о Србима и Хрватима. 3° Анђела де Губернатиса, професора у Флоренцији, чувенога оријенталисту и директора издања Revue Internationale; у своме речнику писаца и у општој историји књижевности обраћа пажњу и на Словене; пише La Serbie politique et sociale; чита у оригиналу српске народне песме. 4° Д-ра Х. И. Бидермана, професора и ректора универзитета у Грацу, члана бечке академије; написао је између осталога: Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark und im Varaždiner Grenz-Generalate, 1883, — Die Griechisch-Gläubigen und ihr Kirchenwesen in Oesterreich-Ungarn; 1884, — Zur Geschichte der Uskoken in Krain, 1885, — и многе друге чланке о Србима, у извештајима бечке академије.

Предлози се усвајају и да се предложе скупу на избор.

Бр. 6.

Одобрава се, да се изради геолошка карта краљевине Србије, за чланак г. Ј. Жујовића, у каменорезници Мирослава Јорговића, а цена за то урачунаће се у хонорар писцу.

Бр. 7.

Одређује се хонорар г. П. Ђорђевићу (Прилози за српску синтаксу, I. О падежима без предлога) 75 дин. од штампаног табака.

Бр. 8.

Од стране ученога друштва послала је управа овај телеграм г-ђи И. С. Аксакова у Москви:

Српско учено друштво учествује живо у дубокој жалости, која сада потреса сав словенски свет смрћу вашега доброга мужа, тога великога руског патриоте и непоређеног поборника словенске идеје. Успомена на њега живеће вечно у духу словенском, као и сама идеја, којој он беше најбољи представник. И српски народ не ће никад заборавити братских услуга покојникових у својој најновијој борби за ослобођење.

Мир праху великога Словенина!

Бр. 9.

П. Н. Бађушков шаље 2 том: „Памятники русской старины въ западныхъ губерніяхъ, выпускъ 7 и 8, Холмская Русь,“ и уз то дивно хромолитографски атлас.

Овај драгоцени дар би примљен с великом хвалом, а г. Бађушкову да се захвали у нарочитом писму.

Бр. 10.

Члан д-р Ј. Валента моли за књиге друштвене од 1881 до 85, по што су му све пропале у Пироту.

Одлучено би, да му се издаду поново.

Бр. 11.

Дароване књиге, примљене са захвалношћу:

1. Памятники русской старины въ западныхъ губерніяхъ издаваемые съ высочайшаго соизволенія П. П. Батюшковымъ. Выпускъ седьмой и восьмой Холмская Русъ. (Люблинская и Сѣдлеская губ. Варшавскаго Генералъ-Губернаторства). С. Петербургъ. 1885.

(Као додатак уз ове две књиге иду 33 дивне слике).

2. Университетскія извѣстія. Годъ XXV. № 11. Ноябрь. 1885 год. Кіевъ 1885.

3. Известія императорскаго русскаго географическаго общества издаваемыя подъ редакціею секретаря общества. Томъ XXI. 1885. Выпускъ 6. С. Петербургъ. 1886.

4. Bulletin de la Société impériale des naturalistes de Moscou. Publié sous la redaction du docteur Renard. Année 1885. № 1, 2, Moscou 1885, 1886.

5. Периодическо списание на българското книжовно дружество въ Срѣдецъ. Редакторъ Т. Пѣевъ. Четвърто течение. Книжка XVII. (Септемврий и Октомврий). Срѣдецъ, 1885.

6. Животъ, дѣяния, исповѣдание и кратко изложение за чудесата на св. отецъ нашъ Климентъ, българский архиепископъ. Списано отъ светѣйшаго и прѣславнаго архиепископа на първа Юстиниана и на цѣла България, господина Теофилакта, който бѣеше и магистър на риторитѣ въ Константинополь. Прѣвель отъ гърчки език Д. Матовъ. Подъ редакцията на М. Дрянова. Издав българското книжовно дружество въ Срѣдецъ (Българска библиотека. Брой II). Срѣдецъ 1885.

7. Starine. Na sviet isdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XVII. U Zagrebu, 1885.

8. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXV. Matematičko-prirodoslovni razred, i knjiga LXXVII. razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. U Zagrebu 1885.

9. Priručni rječnik sveopćega znanja ili mala hrvatska enciklopedija. Obradjuju D-r Ivan Zoch i Josip Mencin. Knjiga I. Svežčić 4, 5, 6. U Osjeku 1885.

10 Spomenica tisoćletnice Metodove smrti. Spisal dr. Fr. Kos. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. U Ljubljani 1885.

11. Letopis Matice Slovenske za leto 1885. Uredil Fr. Levec. U Ljubljani 1885.

12. Sprawozdanie z czynošci zakladu narodowego imienia ossolinskich za rok 1885. We Lwowie 1885.

13. Истина. Лист за богословску науку и пастирску практику. Год. I. Бр. 2 (8). Задар, 1885.

14. Парница Лазе Нанчића за чланак „Омладини.“ Од Срдана. У Вршцу 1885.

15. Позориште. Уређује А. Хаџић. Година XI. Број 12—23. Нови Сад, 1886.

16. Земљопис краљевине Србије са животописима из најновије наше историје. Израдио Милан С. Убавкић наставник. Београд 1885.

17. Историја Срба. Од Милана С. Убавкића. Књига I. (Од најстаријега времена па до смрти цара Уроша V Немањића године 1371). У Београду 1883.

18. Карта душанове царевине. По историјским подацима обележио границе Милан С. Убавкић. Израдио Мирослав Јорговић литограф. Београд, 1885.

19. Слике из реформације. Написао Стојан Бошковић. (Прештампано из Годишњице Николе Чупића св. VIII). У Београду 1885.

20. Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. XL.—LII. Berlin 1885, 1886.

СКУП УЧЕНОГА ДРУШТВА.

У Београду 9-ог фебруара 1886.

Председник: Владимир Јовановић, чланови: архимандрит Н. Дучић, А. Васиљевић, Љ. Клерић, д-р Јов. Ристић, д-р Милован Спасић, Ђ. Малетић, М. Медаковић, С. Сретеновић, Јосиф Пецић, Матија Бан, д-р Н. Крстић, д-р Милан Јовановић, Гаврило Витковић, М. Валтровић, Стојан Бошковић, Јован Ђорђевић, К. Алковић, П. Срећковић, Љ. Ковачевић, Милорад П. Шапчанин, Милан Ђ. Милићевић, Јован Авакумовић, архимандрит Никанор Ружичић, Мита Ракић, д-р Јов. Туроман, Стеван Тодоровић, д-р Војислав Бакић, Глиша Гершић, Свет. Ивачковић, Богољуб Јовановић, Марко Леко, Никола Марковић и Јован Бошковић, секретар.

Бр. 1.

Председник отвора скуп, помињући и пропраћајући топлим речма велике губитке међу почасним и дописним

члановима друштва, В. Ига, Панте Јовановића, Н. И. Костомарова, дра Јована Суботића и Ивана С. Аксакова. (Гледај извештај управин).

Скуп се у почаст врсним покојницима одазва устајањем и узвицима: Бог да им душу прости!

Бр. 2.

Председник поздрављa скуп овим говором:

Господо!

Науке и уметности, по сведочанству историје, само у миру цветају. Уз звек оружја отварају се врата Јанусовом храму, а не разлежу се песме муза. Но, на част српској књизи, књижевна и научна радња српскога ученог друштва у прошлој години није престајала ни у сред буре рата!

Појединости ове радње изложене су у извештају, који ће друштвена управа данас имати част, да поднесе поштованом скупу.

Непристрасна критика, која — можемо с радовањем да костатујемо — само с хвалом прати књижевни и научни покрет и рад српскога ученог друштва, оцениће колико је друштво ово и у прошлој ратној години на књижевном и научном пољу привредило. А ми да посветимо наше енергије проблемима, које нам нова година на ред ставља.

Удружени, да науком спремимо народу боља времена, ми не можемо имати преће и светије дужности, него да му светлошћу истине, којом наука сија, просветлимо пут сретнијој будућности.

Наука испитује и констатује факта, па индукцијом и дедукцијом открива законе природе. Она сама ништа не измишља, но по ономе што је било и што позитивно сазна, она суди шта даље може да буде.

У људском друштву испитивање и оцењивање факата, у којима се огледају закони природе, који су и закони човечанскога духа, отежава се разноврсношћу феномена, који су по месту и времену тако неједнаки, и субјективношћу коју испитачки ум у свој суд уноси. Са овом резервом, да

и ми погледамо на наш народни положај и значај у средини сувремених народа и држава.

Чиме се означава данашњи друштвени и међународни ред ствари?

— Напредовањем наука и уметности, и њиховом применом на производну и привредну радиност, на друштвени и политички живот, уздигнут је цивилизовани свет до превласти над варварским, и створена могућност за ширење цивилизације по целоме земноме шару. Као средишта цивилизације романска, германска и словенска племена имају данас превласт не само у Јевропи и Северној Америци, него и по другим деловима света.

Али, ширећи културна освајања по варварском свету, цивилизоване државе не престају и међу собом борити се за опстанак. У староме и новоме свету оне се боре за одржање или проширење, за одбрану или освојење извора богаства и благостања, које је природа тако неједнако размерила по земноме шару као и производа људске радиности. Успех у борби осигурава се комбиновањем и организовањем физичних, умних и моралних снага за одбрану и нападање, усавршивањем убојног оружја и војне вештине; учвршћивањем друштвених и политичких свеза, множењем и снажењем производних и привредних извора, од којих зависи и развитак и одржавање снага. Борба постаје све чешћа и живља, што се јаче множе друштва људска. Бројним множењем овима се намеће потреба, да стварају па и освајају изворе и средства за развитак својих снага и увећање своје моћи.

Према тој потреби она унапређују своју друштвену и политичку организацију, своју војну вештину и своју народну привреду. Народи, који су бројно и културно јачи, боље организовани, боље наоружани и дисциплиновани па умеју да разумно употребе своје снаге, постају победиоци и господари над онима, који су бројно и културно слабији, у којих су и друштвене и политичке везе лабавије, и који нити умеју да организују своје снаге, нити да их употребе како треба.

Узору моралног усавршивања долазило би се на ближе, само кад би се напредан развитак физичких, умних и мо-

ралних снага људских доводио у сугласност са развитком опште свести о браткој солидарности међу људима и народима, па би у друштвеним и међународним односима превлађивала начела слободе, правде и човечности, а са овим начелима и тежња, да се заштите и подупру слаби, ослободе и подигну притиснути и угњетени, изједначе права и дужности.

Феномени, који се производе на пољу друштвеног и политичког живота, још су, на жалост, далеко од односа у којима би претезала тежња за реализовањем таквог узора. Политични системи данашњега света оснивају се поглавито на сили.

То су системи, у којима већи и јачи не престају да се шире о трошку мањих и слабијих, и у којима се такво ширење само отпором силе сили може да ограничи и сузбије. Друштвене и међународне тегобе налазе све разјашњења у питању о размерама снаге, у којима би сила сили равнотежу држала. Али као што снаге у људи, народа и држава нису једнаке и непрестано се мењају, тако и мисао о сталној равнотежи међу силама постаје илузорна. Под владом инстинкта, који јаче и веће гони, да притисну и својим интересима потчине слабије и мање, бујају страсти, које стварају и дубе разлике права и дужности, комбинују и препредају методе експлоатовања народа народом и човека човеком, сеју неправду, сукобе и непријатељства не само међу разним расама и државама, него и међу разним редовима једне исте државе и синовима једнога истога народа. У таквоме реду ствари постаје за ове народе и државе нужно, да се вешто за одбрану и нападање оружају и спремају.

По таквој нужности Европа је за последњих 15 година потрошила више од 8 милијарда динара на војну и ратну спрему. А у ово време она жртвује годишње преко 4 милијарде и 626 милиона динара на такву спрему!

Тако скупо оружање постаје за народе толико теретније и несносније, колико је мање могућности, да се извори државних прихода доведу у равнотежу са државним трошковима. А колико се у томе погледу дотерало, јасно

је већ и по непрекидном растењу државних дугова. У Европи се данас плаћа преко 5 милијарда и 229 милиона динара самог интереса на државне дугове.

Колико се таквим теретима смањују средства за народну просвету и друге више државне потребе, може се судити по томе, што је на пр. на пример, у 1884 год. од државних издатака, који су те године у Европи у цело изнели преко 18 милијарда и 392 милиона динара, употребљено: на просветне и културне потребе само 8 милијарда и 145 милиона динара, а све остало на ратну спрему и на исплату интереса на државне дугове (на ратну спрему преко 4 милијарде и 626 милиона, а на интерес држав. дуга преко 5 милијарда и 229 милиона динара)! —

Државни трошкови и дугови падају на терет народној радиности. Милионима који се ту потроше без праве потребе, неправедно се крње народне тековине. У привредним рукама милиони ти служили би на увећавање капитала и производне снаге, на снажење извора богаства и благостања народног. Непроизводно похарчени они намећу потребу, да се ударају нови и повећавају стари намети на народ. Терет ових намета најтеже притискује оне, који живе од рада и зараде. Дакле имућнији и богатији притисак тај ретко и осете живље, сиромашнији често падају под њим и упропашћују се. Прекомерним гомилањем намета државних ломе се крила и целој народној радиности, јер гутањем капитала и одузимањем средстава за производну радњу, намети ти смањују меру радне награде и снагу народне привреде.

Да би се учинио крај гомилању војних трошкова и државних дугова, нужно је пре свега да се утврди мир. Пријатељи човечанства не престају се надати, да ће се напредним развитком трговних свеза, привредне узајамности и светскога саобраћаја поставити у сугласност интереси и потребе народа и држава, па дати полета помирљивоме духу и створити односи у којима ће се моћи приступити општем разоружању, па тиме и смањењу државних терета и раширењу производније употребе народних тековина. На жалост надање то још је далеко од испуњења.

Привредна радиност и јавни саобраћај развили су се у нашем столећу у необичним размерама; разграната размена производа и услуга доводи у везу и најдаље кутове света; светска трговина припомаже зближењу народа и уједињењу њихових интереса. Али и поред свега тога силе се не престају оружати и спремати за одбрану и нападање. На против, у којој мери индустрија и трговина богаство гомилају и кредит шире, у тој мери, па још и у јачим размерама него што се принавља народно богаство, расту и страсти, које наводе силе да увећавају своју оружану снагу, да множе своје трошкове и гомилају своје дугове.

Силе личе једна на другу, па и друштвени и политички односи, који се под владом сила развијају, излазе сви на једно исто. Односи ти носе на себи печат система, коме су војни закон и буџет алфа и омега. „У овом часу нема силе у Европи — каже чувени инглиски публициста и државник Џон Брајт — која не извлачи из народа и последњу пару, коју може да му извуче. Нека се загледа н. пр. у историју сила од 1815 год. до нашег времена, па ће се наћи низови дефицита, растеће увећавање пореза и непрестано гомилање државних дугова. Нема страшније опасности за државу од растећег дуга и прекомерних трошкова. Силе, које без разлога и рачуна исцрпљују финансијске и привредне изворе земље, спремају овој неизбежну пропаст.“

То се огледа и у савременом стању ствари, које битно излази на ово:

Гомилањем непроизводних државних трошкова и тешких намета на народ, распаљују се у пољској привреди, индустрији и трговини кризе, које као неко хронично зло Европу притискују. Под теретом ових криза живот све тежи постаје. Испуњени бригом народи почињу страховати да им будућност не буде гора од садашњости. Нове друштвене и политичке проблеме намећу се као хитне и неодољиве. Догађаји међу тим не стварају изгледе ни за скоро, ни за сретно решење њихово. Идеали, који су столећима у духу људи и народа светлили, почињу да тону у море скептицизма, које плави све области данашње умне и мо-

ралне активности. Но, да се не помисли, да у даљини од главних извора европске цивилизације, сувремени покрет духова само кроз призме гледамо, да чујемо, какве се исповести чине и на самим тим изворима. „Данашњи свет — рекао је пре кратког времена Халеви у свечаној седници француске академије наука — пун је младих духова којима живот постаје досадан пре него што се наживе, које мори растећа меланхолија и окружава атмосфера туге. Њима постају досадна обична осећања свакидашњих узбуђења и просте дужности. Они одричу пристанак на сваку веру религиозну или политичку. Све им је престарило на небу, све им је престарило под небом. Они и сами говоре, да им није могућно да воле живот. А и на што живот, питају они, кад једнога дана морамо да умремо! Као да се у старо време не би било знало, да се живот завршује смрћу, и као да би ово било са свим ново откриће. Но по неки од њих похвално се усиљавају да живе. Они потанко испитују своје мисли, и раде савесно да разреше загонетке своје судбе. По некада их обузме жудња за идеалима, али они у исто време налазе и да идеали не владају више, да им је прошло време, и да не би више ништа вредили. Њима би требали нови идеали од несумњиве оригиналности, и они брижљиво, научно и психолошки траже такове идеале, али као да их још нису нашли.“ Где виших идеала нестаје ту престају, наравно, и врлине, које реализовању тих идеала воде. С тога је за данашње време карактеристично, и кад публицисте и државници таквог значаја као што је Жил Симон, почињу да о патриотизму очајавају. „За што је — пита он — пламен патриотизма данас мање жарак? Заман ће се потражити, не ће се више наћи оних узвишених идеја, онога духа пожртвовања оне безмерне некористољубивости, којима раније године светљаху. Мржња властољубивост предузеле су мах. Куд год се човек окрене иди само клике и нискост. Ако се где и укаже која завтава, то је застава какове секте, а не славна и омиљена застава отаџбине, око које би се сви синови народа могли да прикупе. Будимо на опрези! Јер скептицизам, који нас

плàви у политици, у религији, философији, уметности и у књижевности, јесте смртна рана.“

— У недостатку виших идеала и врлина страсти неспречно шире своју владу, те настаје циничко експлоатовање слабијега јачим, наивнијега лукавијим. Стање ово живо наговешћује Паљерон, кад, такођер у свечаној седници француске академије наука, напомиње махијавелистичке научаре: „који незнани и незналице, али грамзиви или гладнице, готови су да чине свашта, јер не раде ништа; који промућурно суде, да је данас најлакше дочепати се власти и најкорисније остати што дуже у власти; који не знају за правду но само за своје укусе, немају уверења но имају само грабљиве саможивости; који љубе своју земљу управо онако, као што пијавице воле болесника; који са политиком воде трговину....“

Закони морала уписани су у природу људску, па и народи и државе могу да опстану и постану велики и срећни само кад живе и раде по тим законима. Осведочавају ли где факта нешто, што се не слаже са начелима морала, онда се ту јавна свест позива у помоћ да би се моралом одређивала примена закона, које факта изражавају.

У овоме смислу и наука крчи поље моралу, излажући пред јавну свест факта, која доказују нужност моралне радње.

Да ли ће опомене историје и догађаја помоћи, да се друштвени и међународни односи путем мирних преображаја окрену на боље, или ће се на силу подражавати стање које може да уроди само општим страдањем, то је питање на које време једино може да одговори.

У данашњој финансијско-војној фази друштвенога и политичкога развитка људског, у којој слабије и мање државе тако лако могу да буду осуђене, да својом народном слободом и независношћу плаћају заплете и неразмрсне рачуне јачих и већих сила, нас се наравно најближе тиче питање о судби малих народа на балканскоме полуострву.

Положај ових народа доводи се у опасност нарочито према оним силама, које су мање дорасле за трговне, колонијске и културне експедиције по далеком варварском свету, мање спремне, да на велики или тихи океан проносе борбу, каква се око привредне и политичне превласти у прошлом столећу међу европским силама била на Атлантијскоме Океану, па обрће своје снаге и енергије поглавито на асимиловање већ притиснутих раса, или на војно-административно заузимање, и економно освајање суседних покрајина и земаља у недрима саме Европе. —

Експансивна снага ових сила представља за балканске народе тим тежу опасност, што се та снага подупире у своме развитку на начела каквима је берлински конгрес 1878 год. потчинио питање о наслеђењу мусломанског „болника,“ начела, која су довела Аустро Угарску у Босну и Херцеговину; Француску у Тунис, Енглеску у Мисир и на Кипар.

Пред тако силним такмичарима у заузимању различних делова турске царевине, на какве изгледе за своју будућност да рачунају народи, које историја, етнографија и закони правде означавају као природне или праве наследнике тих делова? У свих ових народа бројна и културна снага још је малена. Сваки од њих ризикао би, да жртвује и последњи динар и последњега војника, ако би се на по се упуштао у борбу противу освојача, којима развита индустрија, размножена и усавршена средства саобраћаја, усредсређени капитали, организован и раширен кредит тако обилате снаге на расположење стављају.

Особито треба да имамо на уму разлике, које народе јужноисточне Европе у погледу производне, привредне и војне снаге деле од њихових спољашњих противника. Разлике те постају опасне, нарочито кад ти народи осете потребу, да потраже на страни зајмове, које велике државе по правилу налазе у домаћих капиталиста. У недостајању финансијских традиција и ширега кредита, зајмови ти добијају се само за добру цену и на скупу залогу. Односи, у које тако задужени народи долазе према повериоцима на страни, подсећају живо на феномене какви се н. пр. у

Индији и у Мисиру одомаћују и међу појединцима. Индијски и Мисирски домаћини лако се одважују да узму стране зајмове на залогу своје имовине, а кад се покаже да њихова привредна снага не достиже за редовно испуњавање уговорених обвеза, па се заложена имовина прода за дуг, они се сматрају за сретне, ако се купци залоге смилују, те их као најамнике или слуге, задрже на оној истој земљи којој до јуче беху господари!

Дужнички односи кључ су и данашњем политичном питању Мисира. Инглези су поглавито силом поверилачких права заузели земљу, која је непромишљеним залагањем својих финансијских и привредних извора, свог имена и своје части, заплела се у обвезе, из којих сад не може лако да се исплете. Финансијски удари довели су Мисир до банкротства и политичкога ропца. Урачунавањем растећих дефицита у главнину дуга покушава се да се прикрије банкротско стање земље. Али интерес се не може трајно плаћати из саме главнине, нити се новим зајмовима рачун старих вечито изравнати може. Буџет за буџетом доказује, да државни терети премашају пореску снагу народа, да му крње тековине и капитале, смањују производна средства и спречују јачи развитак привредне радиности. Без напредне народне привреде нема ни трајних извора народног богаства. Нема ли оваквих извора, онда не може да има ни финансијске равнотеже па ни стабилне народне владе. Без финансијске равнотеже и стабилне владе постаје немогућна и озбиљна друштвена и политична организација, па настаје ора за страну окупацију.

Што малим народима недостаје у снази кад су усамљени, они могу то да надокнаде удружењем на привредноме и политичноме пољу у облику царинскога и политичкога савеза. Како таквим савезима и мале државе могу да постану неисцрпни извор снаге, томе даје жива примера велика немачка царевина, којој је прва основа постављена привредним удружењем малих германских племена у облику царинскога савеза, а дат величанствени развитак народним уједињењем тих племена.

Али да би се до привредногa и политичнога савеза међу балканским народима дошло, први је услов да се у свих њих развије свест о нужности сложне радње за добро свакога и свију.

У тежњи, да се пробуди таква свест, покренута је у средини јужних Словена у најновије време, као што је познато, мисао о књижевноме и научноме конгресу, који би представљао огњиште умне и моралне солидарности међу Србима, Хрватима и Бугарима. А у самоме нашем друштву истакнут је прошлога лета предлог, да се међу народима на југоистоку Европе организује узајамно и заједничко изучавање у историјском, филолошком и етнографском погледу, ради обавештења о праву и сталној основи за братску сугласност.

Но пре него што је идеја савеза и братске узајамности међу балканским народима ухватила дубљег корена у њиховој свести, они исти узроци, који су некада јужноисточна словенска племена цепали на разна ситна средишта и непријатељске таборе, па их поцепана и усамљена једно за другима доводили под страни јарам, произведоше, на жалост, и у наше време српско-бугарски рат. Изненадно усамљена, без знања и споразума са сродним и суседним народима, бугарска је влада предузела дело народног уједињења између Бугарске и Источне Румелије, које би требало да носи на себи печат општега договора, сложнога покрета и братске солидарности свих малих балканских народа. Таквим начином рада изазвала је бугарска влада у Србији, Грчкој и Румунској зебње од политичне превласти једнога народа над другим, па се на све стране развила радња и борба за осигурање народног опстанка и народне будућности.

Тајна спољашње опасности за мале балканске народе расте у слабости, на коју их њихова усамљеност и неслога осуђује. Међусобно цепање и непријатељство не могу донети добра ни једном од њих. На против тако цепање и непријатељство могу само да увећају и ускоре оне опасности, које им свима од освојачких сила грозе. Сатирући скупим оружањем и огромним ратним теретима и жртвама мла-

ђане снаге своје, они се, тако рећи, сами бацају у чељусти оним силама, које теже, да се у правцу Солуна и Цариграда рашире, па онда жудно траже изговора за интервенцију у томе правцу. Нису ли анархијски раздори међу самим Пољацима спремили пропаст њиховој држави? Потреба ширења према Висли и Балтијскоме Мору удружила је тада северне силе противу несретне Пољске, која им је била на путу, те под изговором да обуставе проливање братске крви међу самим Пољацима, оне су овима најпре отргле неколике покрајине, а доцније и целу земљу одузеле и међу собом поделиле.

Па тако исто и потреба ширења према Белом и Средоземном Мору може да удружи данашње силе, да под изговором пресецања „братоубилачког рата“ и утврђења „општег мира“, присвоје и поделе балканско полуострво.

Братско измирење и удружење једини је спас за мале народе у јужноисточној Европи. Опасности, које њиховоме опстанку споља грозе, страшније су од свих тегоба, о којима може да буде питање међу њима самима. С тога пред тим опасностима они треба да оставе на страну све што суревњивост и несугласице међу њима самима распаљује, па да у сложну радњу за одбрану опште слободе усредсреде снаге своје. Упорним подгревањем суревњивости и несугласица међу собом и узајамним слабљењем и сатирањем својих снага они се доводе до нужности, да прибегавају неприродним савезима један против другог, савезима са освајачким силама, који природно излазе на то, да те силе, уз свој лавовски део прогутају најпосле и мале помагаче своје. То је балканским народима врло добро познато из историје грчко-турскога савеза у 14-ом столећу.

Књижевници и научници, као апостоли више друштвене и политичне свести, позвани су, да светлошћу истине разгоне заблуде и предрасуде што сметају зближењу и удружењу малих народа, који само заједничком радњом могу да осигурају свој опстанак и напредак.

Заблуде и предрасуде извиру из незнања, које гаји страсти у место врлина; прихвата и подупире шарлатан-

ство у место праве науке; служи грабежу, корупцији и деморализацији, у место привредној узајамности и карактерној моралности; иде на сусрет државноме банкротству, у место општем благостању; сеје неповерење и мржњу, у место искрености и симпатија; завађа и рођену браћу, у место да збраћује и несродне народе.

На против свест извире из знања, које расветљује битну истоветност интереса и потреба у људи и народа, па уводи армонију међу духове и карактере, међу идеале и тежње, те их претвара у живе изворе братске узајамности, па и народне снаге и величине.

Незнање је подрило и упропастило и најсилније источне монархије; знање је створило општи напредак цивилизације, који и од најситнијих племена производи велике и моћне народе и државе.

Знање се усредсређује у науци, која обухвата умове свих векова и нараштаја, свих народа и свега човечанства. На науци, дакле, и ми треба да оснивамо развитак опште свести о братској солидарности како са сродним словенским племенима, тако и са свим оним народима, с којима је судба одредила да добро и зло делимо.

Догађаји казују, како опасности нашег народног положаја из дана у дан расту. Кроз густу маглу неизвесне будућности звезда српска само бледим зрацима просијава.

Облаци, који се по српском небу вију, прете да помраче историјске енергије и врлине јуначког народа. На данашњем је нараштају српском, да буктињом науке расветли основе народне снаге и величине, и да просветом српскога духа даде полета развитку друштвене и политичне свести којом се народи подижу и велики постају.

Кад сам на скупу прошле године имао част, да са овога места поздравим друштво, ја сам сматрао за дужност, да нагласим, како за свестрани развитак народне свести требају велика књижевна и научна средишта, каква на данашњем ступњу цивилизације универзитети и академије наука представљају. Таква средишта већ имају браћа наша Хрвати и Грци. Крајње је време да их и Срби имају!

Само према светлости истине, каква се са таквих олтара шири, можемо да се упутимо сугласном развитку физичних, умних и моралних снага, па да створимо нове изгледе за будућност и ускоримо долазак бољих времена. Само свестраним и напредним развитком науке у средини нашег народа можемо да се успособимо за стварање великог народног идеала; само производном употребом огромнога капитала савременога знања људског, који наука ставља на расположење, можемо да уздигнемо наш друштвени и политички живот до висине на којој слобода, правда, опште добро и народна срећа и слава цветају.

Није могућно, да се буде пријатељ народу своме, а да му се у данима тешке кризе не посведочи готовост пожртвовања за одбрану опште слободе и будућности. Пред бурним спољашњим догађајима не треба и не сме да буде партијскога антагонизма и котеријске борбе међу синовима српским, који само уједињеном снагом и братским заузимањем свакога за све и свију за свакога могу сретно да нас изведу из данашње кризе. Такав антагонизам и таква борба излазила би данас, по својим последицама, на што и само издајство отаџбине.

Нека нужност заједничке одбране у овим судбоносним моментима прикупи и уједини све умне моралне снаге српске под заставу науке, у којој је спас народнога духа па и народне будућности. Под заставом науке, да и ми на овоме скупу, са енергијом снажних душа, дамо нова израза живој и сталној жељи патриотској, да што скорије доживимо српски универзитет и српску академију наука и уметности на народном огњишту српском!

Бр. 3.

Председник обзнањује промене у појединим одборима и управи друштва.

На место дојакошњих председника првога и четвртога одбора, господе Љ. Клерића и Ст. Тодоровића, који су по статуту одступили, изабрани су: за председника при-

родњачког одбора г. С. М. Лозанић, а за председника уметничког г. А. Бугарски.

Узима се на знање.

Бр. 4.

Секретар чита извештај о годишњем раду друштва, који овако гласи:

Извештај

управе српскога ученог друштва

о књижевном раду и новчаном стању

у години 1885.

I

„Уз рат Музе ћуте“, вели стара изрека, која се и на нама обистинила, али не у оноликој мери, у колико би се могло претпоставити, јер је ванредно стање захватило истом полседњих 5 месеца друштвене године, а друштво је имало и има знатну готовину списа. Последице можда ће се осетити тек у овој години.

Прошлогодишње неприлике беху ове: помоћник секретаров добио је другу службу; писар и послужитељ друштвени и слагачи отидоше на границу; штампарија ни по скупе новце не може да добави ксилографа, те се и с тога задржава штампање друштвенога органа, штампајући две књиге 10 месеца; комисионари, једни се не одазваше никако, а други послаше мање новаца него лане.

Управа се састајала 18 пута преко године (као и лане), а сва четири одбора имађаху 25 састанака, (лане 26); први одбор (природњачки) имао је 5, други (философски) 6, трећи (историјски) 8, четврти (уметнички) 4, други и трећи заједно 1, а цело друштво 1 свечани састанак.

Друштво је за год. 1885-у издало 6 књига Гласника (61—66), у 144 табака, (лане 6 књига у 135 табака).

Али се књижевни рад не може мерити једино по штампаним књигама, јер оно има списа спремљених за штампу још за 6 књига или 135 штампаних табака. Ну штампарија не доспева да нам штампа више од 6 књига на годину, а друштво опет, према својим скученим средствима нема чим да подмирује трошкове за више издања. Међу тим по спољашњој изради, наш орган иде међу најелегантнија издања научних друштава у Јевропи, што је нашој државној штампарији на част.

Шта је друштво привредило науци у току ове године на по се, изложићемо доцније, а сад нека нам је допуштено да бацимо летимице поглед на целокупни рад овога друштва. Сваки добар привредник, од времена на време, завршује своје рачуне, да би констатовао право стање ствари, да би добио преглед и ухватио биланцију. А и за праведну оцену потребан је преглед; не може се на пр. по једној књизи судити о знатном мноштву рада.

Наше друштво и ако је основано било с концем 1841, поче издавати свој орган тек 1847. Прва радња његова осим претходне, може се поделити у два периода, од 1847 до 1866 и од 1867 до 1886.

У првом периоду нема толико књижевника колико у другом; ради се само на језику и историји српској, политичкој и књижевној, тек при крају уносе се природне, и више друштвених наука. Државна је помоћ 1200 динара (100 дук.) на годину и бесплатна или беспроценатна штампа. Излази сваке године по једна књига Гласника; 1848, 50 и 64 није изашла ни једна, а 1862, 63 и 66 опет по две књиге угледаше свет.

У другом периоду обрађују се разна поља науке, знања и уметности; књижевника је повише спремних. Потпора се полако повишује на 12.284 дин.

Овај период може се поделити на 3 одсека. У првом, за седам година (1867—73), изађоше 23 књиге Гласника оба одељка, или 513½ табака (књ. 21—39 и 1—4); долази дакле на годину одсеком 3 књиге и ²/₇, или 85½ табака. У другом, за девет година (1874—82), изађе 21 књига, оба одељка, или 478½ табака (књ.40—51 и 5—13);

долази на годину 2 књиге и $^{3}/_{9}$, или $53^{1}/_{4}$ табака. — А у трећем, за три године (1883 до 1885), изађоше 19 књига оба одељка, и српска историја, или 404 табака (књ. 52 до 66, 14—15 и 1); долази годишње 6 књига и $^{1}/_{3}$ или $134^{2}/_{3}$ табака. К овоме кад се додаду још оних 135 табака готових за штампу, па подели са три, долази 8 књига и $^{1}/_{3}$ или $179^{2}/_{3}$ (округло 180) табака на годину, а подељено на 4 године чини 6 књига и $^{1}/_{4}$ или $134^{3}/_{4}$ (округло 135) табака годишње, — а са потпором као у пређашњем одсеку.

Према томе, у трећем одсеку урађено је више за 3—4 године, него у пређашњима за 7 или за 9 година. Истина, овај је одсек наследио један део готовине; али и пређашњи су наслеђивали од својих претходника, а ни он не ће оставити без наследства одсек који за њим дође: те се тако збир његове привреде опет не помера.

А како стојимо са каквоћом рада?

Гледајући на радну снагу, у првом одсеку радило је 46 књижевника, у другом 45, а у трећем 68, од којих је у овом најновијем одсеку управо половина (34) приновљена, које од старијих које од млађих посленика. У том броју нису и они чланови, који су само долазили на састанке, усмено оцењивали и гласали, већ једино књижевници, који су писали расправе и друге чланке, састављали композиције, подносили писмене предлоге, прибирали различну научну грађу и давали писмене оцене. Ево их поименце:

У сва три одсека радили су:

Владимир Јовановић, Г. Витковић, Гл. Гершић, Д. С. Милутиновић, Ј. Бошковић. Ј. Драгашевић, Ј. Мишковић, д-р Ј. Панчић, Љ. Клерић, М. Ђ. Милићевић, М. С. Милојевић, М. Валтровић, архим. Н. Дучић, д-р Н. Крстић, П. Срећковић, митрополит Сава Косановић, С. Бошковић, Ч. Мијатовић. — (18).

Само у првом:

А. Н. Спасић, А. Убичини, А. Чумић, † Бож. Петрановић, д-р Вл. Ђорђевић, † Ђ. Даничић, † Ж. Жујовић, Ж. Јовичић, И. Паплоњски, † Ј. Гавриловић, † д-р Ј.

Шафарик, А. Јовановић, † К. Невострујев, М. А. Петронијевић, М. П. Шапчанин, Св. Никетић, Сима Љубић, Ст. Тодоровић, Стојан Обрадовић — (19).

У првом и другом:

А. С. Јовановић, Вл. Јакшић, Дим. Стојановић, архим. Иларион Руварац, архим. Леонида, М. Кујунџић, Ст. Д. Поповић, Ст. Новаковић. — (8)

У првом и трећем:

А. Васиљевић, † В. Макушев, Ђ. Малетић. — (3)

Само у другом:

В. Богишић, В. Јагић, Јован Кнежевић, К. Ј. Јиречек, д-р Л. Докић, † М. Н. Илић, — (6)

У другом и трећем:

А. Алексић, Богољуб Јовановић, Вл. Тителбах, Д. Нешић, Ђ. Миловановић, Е. Јелинек, И. Јастребов, И. Павловић, Ј. Ђорђевић, Мита Живковић, д-р М. Вујић, С. М. Лозанић, Ф. Хофман. — (13)

Само у трећем:

† А. Калауз, А. Кнежевић, В. В. Вукасовић, В. С. Д., Дав. Јенко, Д. Алексијевић, Д. Ђурић, Д. Јовановић, Добр. Ружић, Драг. К. Јовановић, Др. Посниковић, д-р Ђ. Мушићски, Ђ. Поповић, Ј. Авакумовић, Ј. Жујовић, д-р Јов. Ристић, д-р Јов. Туроман, Јос. Маринковић, † К. Станковић, Л. Зоре, Љ. Ковачевић, Љ. Стојановић, М. Драговић, М. Леко, М. Бан, д-р М. Јовановић, д-р Милов. Спасић, Милош Зечевић, Петар Ђорђевић, Петар Живковић, Рад. П. Јовановић, Ристо Ковачић, д-р Сава Петровић, Свет. Вуловић. — (34)

Из овога се прегледа види, да је друштво за последњих 20 година, у главноме, једно исто: 10 је сурадника умрло, неколицина пише у другим часописима или, бавећи се политичким и другим јавним пословима, нема времена да у исто доба обрађује и књижевно поље; неколицина су мили гости, који се као таки могу опет појавити; остали беху метеорске природе. Међу тим приновљено је као што рекосмо, 34 које старијих које млађих сурадника.

Ни пређашња два одсека не беху једнострана, али овај се особито одликује разноврсним радовима.

Како знање у појединих писаца с временом напредује, то је и вредност рада, у цело узевши, у последњем одсеку морала напредовати. Овако је већ по самом умовању, али имамо за то и потврде. Тако на пр. критика прекошњих Срба и Хрвата, Руса и Чеха, па и неких немачких и француских повремених списа повољно се одазвала о последњем трогодишњем раду друштва, (разуме се, у колико је изашао из штампе). Домаћу критику не можемо навести с тога, што у овај мах немамо у земљи ни једнога књижевног листа. У недостатку домаће критике, споменућемо прођу друштвених издања; пређе се продавање годишло за 50 динара, а у најновије време за 2.500.

II

А сада, част нам је изложити колико су, минуле 1885 године, поједини одбори допринели к развитку и унапређењу својих струка, као и колико је управа припомогла успешнијем вршењу друштвеног задатка.

I. У природно-математичком одбору.

Д-р Сава Петровић, 1° О српским Рамондијама и о фамилији Циртрандацеа.

Д-р Јосиф Панчић, 1° Други прилог грађе за флору кнежевине Бугарске.

Ј. М. Жујовић, 1° Прилог ка геологији Бугарске. — 2° Скица геолошке карте краљевине Србије. — 3° Грађа за геологију краљевине Србије. Прилог V. О андезитичким стенама.

Љуб. Клерић, 1° О уздужном профилу сталног хидрауличног притиска (Њутенова катаракта).

А. Алексић, 1° Мачва, са нарочитим погледом на поплавне прилике.

Д. Ружић, 1° О Амфиоксусу.

Овај је одсек донео предлог, да се изводи из појединих радова штампају у засебним књигама на којем од главних језика јевропских. На које су други одбори одлучили, да остане дојакошња практика, а то је, да се

сваки чланак, поред оригинала, може штампати у изводу и на којем туђем језику, кад то дотични одбор нађе за добро.

Понуда, да се за Гласник изради „Биолошки речник“ и „Математичко-физички речник“, није примљена.

На прегледу су расправе: а) О телуричним струјама; б) Електрицитет као један облик силе.

II. За науке философске и филолошке.

Љ. Станојевић, 1° Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу; а) Један апокрифни зборник 17 столећа; б) Дамјанов зборник; в) Три српска јеванђеља 13 до 14 столећа; г) Два зборника лекарија; д) Теодосија мниха, Хилендарца, живот св. Симеуна, и св. Саве; ђ) Марин Скадранин о Скендербегу.

А. Васиљевић, 1° Психолошке особине српскога народа.

Св. Вуловић, 1° О животу и списима Ђ. Малетића.

Јован Бошковић, 1° О животу и књижевним делима М. Бана.

Ђ. Малетић, 1° Говор приликом 50-огодишњице.

М. Бан, 1° Говор на истом свечаном састанку друштва.

Петар Ђорђевић. 1° Прилози за синтаксу српског језика; 1° О падежима без предлога.

Прегледани су списи В. Врчевића, који у овај одсек иду.

Овај је одбор покренуо и приредио прославу 50-огодишњице књижевнога рада редовних чланова друштва Ђ. Малетића и М. Бана.

А у друштву са историјским одбором изабрао је говорника за прославу тисућнице св. Метода, у лицу г. Панте Срећковића.

III. За науке историјске и државне.

В. С. Д. 1° Ко је наследник српске пећске патријаршије?

П. Срећковић, 1° Додатак к „чину братотворенија.“ — 2° Беседа на дан хиљадугодишње светковине словенских апостола св. Ћирила и Методија.

Митрополит Сава Косановић, 1° Српске старине из Босне. — 2° Црте из Босне: I° О спахијама Србима под турском владом — 3° Препис турскога фермана једноме владици херцеговачком.

Богољуб Јовановић, 1° Стање јавне наставе у краљевини Србији 1878 и 1879.

Марко Драговић, 1° Материјали за историју Црне Горе, прилог IV и V, — 2° Грађа за историју града Рисна.

Д-р Михаило Вујић, 1° О банкама новчаничним.

Д. Ђурић, 1° Предлог о научним испитивањима балканског полуострва.

Чедомиљ Мијатовић, 1° О Балшићима француским, и талијанским и румунским.

Владимир Јовановић, 1° Статистични преглед нашег финанцијског стања год. 1880 до 1882.

Драгољуб К. Јовановић, I° Тимочка горња Крајина.

Архимандрит Н. Дучић, 1° Три рукописна документа (из народне библиотеке у Београду).

Д-р Јован Ристић, 1° Спољашњи одношаји Србије. III° Пропаст олигархије (1856—58).

Димитрије Јовановић, 1° Како су се шириле међе српској држави за владе Стевана Душана, и области његове царевине.

Овај је одбор прегледао списе В. Врчевића историјске садржине, за тим антикритику И. Павловића „О другом крштењу Немањином“ и Книћанинову архиву.

Покренуо је путовање г. Витковића у Угарску, ради истраживања извора за српску историју, и археолшко-етнографско професора Ристе Ковачића у Бари и по јужној Италији.

Изабрао је у друштву са одбором философско-филолошким, говорника за тисућницу св. Метода.

Предлаже, да се иште помоћ од државе на истраживање извора за српску историју у Ватиканској архиви, која је сада приступачна.

IV Одбор за уметност.

Извештај о етнографском путовању.

Д-р Милан Јовановић, 1° О музици и њеном физиолошком учину.

Вид. Вулетић-Вукасовић. 1° Неке појединости о култури јужних Словена (са нацртима).

М. Валтровић и Д. С. Милутиновић, 1° Археолошко путовање и снимање српских фрушкогорских старина на земаљској изложби у Будим Пешти.

Израђују се нацрти за споменике Доситију, Вуку и Даничићу.

Пожурено је штампање 58 књиге Гласника, у којој су музични списи.

Сва четири одсека беху за то, да састанак (конгрес) јужно-словенских књижевника буде 1886 у Београду, и претресли су и правила за поменути састанак.

Други, трећи и четврти одбор предлажу нове чланове.

УПРАВА.

Тако звани текући послови: Изабран је заменик председнику друштва. Извршене су одлуке годишњега скупа. Управа је примила и прибављала расправе и научну грађу, слала их је одборима на оцену, за примљено одређивала награде, па издавала на свет у Гласнику. Куповала је књиге за библиотеку друштва и примала их у размену или на поклон, (спискови дарованих књига налазе се у записницима управиним на крају); давала је уздарја и чинила поклоне у књигама где треба. Нови чланови одзиваху се на послане им дипломе: важније изјаве њихове штампане су у записницима. Настављена су путовања: историјска у Угарској, етнографска и археолошка у Италији, и археолошка на земаљској изложби у Будим-Пешти; резултати појавиће се у нарочитим списима. Управа је привремено ступила у свезу са геолошким друштвом у Бечу и археологијским музејем у Спљету. Вођена је преписка са г. министром просвете око тога, да пређашњи секретар врати друштву неке новчане документе из године 1881,

па најпосле морала је ствар поћи судским путем. Позвана је књижарница браће Поповића у Новом Саду, да пречисти своје трогодишње рачуне с друштвом, па и ту најпосле као да ће морати доћи до суда. Опомињати су неки књижари комисионари, да одговарају на време својим дужностима.

Вођени су преговори са саветом велике школе, како да се прослави тисућница св. Метода, на дан 6 априла прошле године. Плаћено је Извршном Одељку 135 динара судске таксе, по што је оборен завештај поручника Стошића, који 1880 беше оставио своје имање ученом друштву. Издана је слагачима Гласника мала награда као и лане; а тако и послужитељима при 50-огодишњици. Прегледани су рачуни друштвени за 1885 и нађено је да су исправни. Одређен је дан за годишњи скуп и утврђен дневни ред. Спремљени су кандидати за нове чланове и извештај скупу.

Ове пак године рађено је на по се ово:

Уговорен је откуп Книћанинове архиве. По саслушању свих одбора одлучено је, да први састанак јужно-словенских књижевника буде ове године у Београду, ако на то пристане и наша државна власт, и спремљена су за то и правила. Саслушавани су сви одбори о напред поменутом предлогу природњачког одбора. Журено је штампање 58 књиге Гласника. Спремљен је програм за 50-огодишњицу књижевног рада редовних чланова Малетића и Бана, прву светковину те врсте у нас. Питане су овдашње приватне штампарије а са штампаријом А. Пајевића вођени су и преговори — би ли могле штампати једну-две књиге Гласника на почек, да би се једном одгушило нагомилано градиво за штампање. Одлучено је, да се сваке године спомене на скупу и стање књижевнога завештања К. Хаџи-Ристића и књижевнога фонда Мих. и Мар. Миливојевића. Тражена је помоћ за откуп Книћанинове архиве (2400 динара). Управа је одлучила, да се код г. министра просвете поради за прештампавање Гласника, којих више нема, па ма било и по једна свеска на годину; а обратиће му се и за помоћ, ради истраживања српских историјских споменика у Ватиканској архиви.

Изјављено је, које по телеграфу а које преко нарочитих изасланика, породицама умрлих чланова: В.Ига, П. Јовановића, д-ра Ј. Суботића и И. С. Аксакова, саучешће друштва у жалости, а Суботићу је још редовни члан Ђ. Малетић говорио и опроштајну реч.

Примљен је са великом хвалом оригинал хрисовуље краља Стевана Дечанског о призренској епископији, који је послао г. И. Јастребов, преко српског посланика у Цариграду.

Од питања које је друштво покренуло: предлог да се сними величанствени сребрни олтар краља Милутина, велика икона краља Уроша Великог и краљице Јелене, као и да се пошље извештај о томе и слика завета Милутинова, т. ј. крипте његове и у њој олтара — изволело је Њезино Величанство Краљица Наталија, штедра заштитница уметности, милостиво примити под своје моћно окриље. Тако исто предлоге друштва: о прештампавању Вукових дела, о преносу његових костију у Београд, и о изашиљању чланова друштва на земаљску изложбу у Будим-Пешти, ради описа и снимања српских фрушкогорских старина, уметничких и књижевних — узела је краљевска влада у своје руке, захваливши друштву писмено на замисли и приправи око онога средњег предлога.

III.

На жалост и ове године имамо да споменемо велике губитке међу почасним и дописним члановима друштва:

1° В. Иго, опште познати песник француски и светски. Готово све његове драме преведене су на српски, а и неколицина других дела његових (Кромвел, Ернани, Мариона Делормова, Лукреција Борџија, Марија Тудорова, Анџело, Руј Блаз, Племићи, — Звонар Богородичине цркве, Сиромах Клаудије, — Историја једнога злочина, На белом хлебу, Јадници, Работници на мору, Деведесет трећа).

2° П. Јовановић, пређе редовни члан друштва српске словесности а за тим почасни члан ученога друштва, бивши министар финанције и члан државнога савета, стручњак у питањима финанцијским и економним. Осим претход-

них радова, његови су пројекти за законе: о пенсионом фонду (1871), о сеоским дућанима (1870), закон којим је повишена царина на извоз дрва и грађе (1871), измена у закону о шумама (1872), закон о трошарини (1869), пројект за закон да се образује српско паробродско друштво, закон о трговачко-занатлијском одбору (1870), о уређењу земљоделско-шумарске школе (1870), законодавне одлуке о повластици у Србији (1872), закон о калдрмији (1872), измена увозне царинске тарифе (1871), закон о штедеоницама, смањио је царину на извоз рогате марве (1871), укинуо је царину на књиге и остале производе наука и уметности, први је код трговачких одбора покренуо мисао о подизању јавних стоваришта у Београду; то су у главном његови радови у финанцијској струци. Он и ако није у теорији апсолутно заступао начело заштитне царинске системе, ипак је у практици налазио, да подизање пољске привреде, заната и индустрије треба и сама држава да потпомаже. У економном развитку и напретку Србије, он је први покушавао да склопи трговачке уговоре са Аустро-Угарском, Румунијом и Русијом (1869), израдио је нацрт закона о радњама и закона о мерама (1872). Написао је броширу Наши ђумручки одношаји (1867), заступајући српско гледиште при склапању уговора о трговини.

Дописни чланови: 1° Н. И. Костомаров, одлични историк руски. Бавио се поређењем споменика народног песништва јевропских народа, прикупљао је податке за језик, обичаје, песме и предање народно; беше члан друштва за ширење научне и књижевне узајамности словенских народа. Од списа и издања његових поменућемо: Украинскіе баллады (1840). Переяславска ночь, Объ историческомъ значеніи русской народной поэзіи (1843), Славянская мифологія и Мисли объ исторіи Малоруси (1846), Борба украинскихъ казаковъ съ Польшею (1856), Богданъ Хмелницкій (1857), Историческія монографіи и изслѣдованія (1803), Сѣвернорусскія народоправства (1863), Очеркъ домашней жизни и нравовъ великорусскаго народа (1860), историјску приповетку Сынь, Помятники стариной русской

литературы и т. д. Особита је црта у његовим списима она често драматична живост у изради, који начин повишује њихову сваки пут научну вредност.

3° Д-р Јован Суботић, увенчани песник наш и Нестор међу данашњим књижевницима српским и хрватским, један од најплоднијих а при том најодличнијих писаца српских. Његова укупна књижевна дела изнеће 14—15 књига; у 4 књиге биће песме (лирске, лирско-епске и епске); у друге 4 драме (7 великих драма и трагедија и неколико омањих драматских спевова); 3 књиге биће приповедака; у друге 3 — различни списи, као беседе (књижевне), критике, расправе. 50 разних састава о језику, књижевности, стиховима, историји, путописа, народописа, политичких списа и народно-црквених; и 1 књига његових мемоара, културна слика доба, у коме је живео. Још за живота издао је 9 књига. Суботић је проживео готово све мене наше новије књижевности, али беше један од оних ретких књижевника српских, који су се једнако учили и непрестано напредовали, тако да је свагда био на ниво-у оних грана науке, знања и уметности, којима се бавио. Он је пре Даничића и Бранка (дакле пре 1847) пошао новим путем, и ако не одмах и по форми онако напредно, гледај за то његову расправу „Црте из српске књижевности“ у Летопису 1846. Његове баладе долазе на прво место у књижевности српској и хрватској; драме су му добродошла принова нашим народним позориштима, а и згодна замена гдекојој драми Ј. С. Поповића у неколико застарелој; његове приповетке, историјске и из друштвеног живота, угледне су; а беседе, критике, расправе и остали састави броје се међу најврсније у нашој књижевности. Он је први примерима потврдио, у Цветнику срп. књижевности, (читанка за више гимназије), I и II, у Бечу 1853, да српској књижевности има не сто, већ 700 година. За чудо је, како Суботић беше разноврстан, и опет у свачем међу првима а таки писци у данашњим нашим приликама више вреде, него тако звани грађачи епоха. Узмимо га на пр. као правника, он је, кад би изабран академијским саветом пештанскога

свеучилишта, па још као православни, да замени професора римскога права, боље предавао поменути правни предмет на латинском језику, него и сам ordinarius; он беше у Новом Саду и околини први и најуреднији адвокат, он беше један од најодличнијих септемвира (чланова касације) у Загребу, организатора и политичних беседника на саборима. Па тако је и у другим струкама. Познате су његове заслуге за Матицу Српску у Новом Саду, јужно-словенску Академију, као и за народна позоришта у Новом Саду, Загребу и Београду, и за српске гимназије у Новом Саду и Карловцима. Па колико ли је младих Срба упутио и добрих им савета дао! Он беше поборник за слогу између Срба и Хрвата, па и у опште, као дугогодишњи саборник у Карловцима, Загребу и Будим-Пешти беше елеменат умерености и стишавања, прави дар с неба за нас јужњаке, вреле крви: „Благо онима који граде мир, јер ће се они синови Божји назвати!“ Био је искрени пријатељ слободе и неуморни заступник и бранилац српске автономије и српских права, тако да, поред све своје финоће и помирљивости, није никад попуштао у ствари. Био је и добар Словенин и за то своје уверење и пострада. У приватном животу беше прави узор добра домаћина: примеран муж, отац и пријатељ; никад ником није пакостио нити се светио. Српска црквена општина у Земуну, којој беше председник и посланик на саборима, за његове многе и знамените заслуге за Српство, као и у знак свога великога поштовања и дубоке захвалности, приредила му је сјајан погреб, на који се беше слегао сав град Земун и сва интелигенција из околине, која у хитости могаше стићи. Самих надгробних венаца беше 40, а међу њима и један сребрн (из Панчева). На погребу беше заступљено и учено друштво: изасланицима, говором и венцем.

4° И. С. Аксаков, један од првих и најрадљивијих садашњих писаца руских, песник и велики руски и словенски патриота и публициста. У његовим лирским песмама јавља се еминентан дар, правина и смелост уверења. Али он беше исто тако важан и као народни трибун и публициста. Величина његова ума и срца огледа се у сваком раду

његовом. Његов велики ум и срце обухватили су све словенске народе па и српски. Сваки који прати јавни живот словенскога света и његовог најмоћнијег представника Русије, зна за име И. С. Аксакова, а ми Срби, на посе, много смо захвални и дубоко се клањамо његовоме духу, за услуге учињене нашему народу, за време најновијих ратова наших за ослобођење и независност, као организатору не само моралне помоћи него и финанцијске и добровољне потпоре.

С тога је глас о смрти његовој силно потресао и српска срца као и свега осталог словенства а особито православног. Људи тих племенитих својстава и таке моралне вредности, и у највећих народа, врло се ретко рађају! Успомена на њега живеће вечно у духу словенском, као и сама идеја, којој он беше најбољи представник.

Нека је свима напред поменутим члановима нашим у српском народу вечити спомен и слава!

О новчаном стању ученога друштва за рачунску 1885 годину (од 1 нов. 1884 до 1 нов. 1885) част нам је известити годишњи скуп, да је било:

I. Примања.

1°,	Државна помоћ за 1885 . .	15,283·80
2°,	Од продатих књига преко књижара и непосредно	1,905·06 (¹)
	Свега. . . .	17,188·86 дин.

II. Издавања.

1°,	Плате	3,912
2°,	Хонорари	10,551·75
3°,	Путовање	1,280·
4°,	Књиговезац	360·75
5°,	Књиге и слике.	12·15
6°,	Канцеларијски трошкови. . .	1,152·30
	Свега . . .	17,268·95 дин.

(¹) Од 1 нов. 1885 до скупа придошло је 284·49 дин., а има да се прими још најмање 400 динара.

од тога кад се одбије горња сума примања у . . . . . 17,188·86
излази да је више издано. . . . . 80·09 дин.
који је претек издатка од 80·09 пренесен у ову рачунску годину.

I. О књижевном завештању

К. Хаџи-Ристића — „на издавање најбољих српских књига, а нарочито босанских.“ Основни капитал 2040 дин. (170 дуката). (Гледај састанак управе од 23 априла 1871 бр. 29).

II. О књижевном фонду

Михаила и Марије Миливојевића (из окр. краг.) — „за помагање сиромашних писаца.“ Основни капитал 450 дуката, код управе фондова; износи до 1 маја 1885 10,465·76 динара (872 дуката). Гледај састанак управе од 13 августа 1871 бр. 53).

Према сразмерно великом броју српских књижевника с обе стране Саве и Дунава, и њиховом раду на свима пољима науке, знања и уметности; према њиховом дару, спреми, знању и осећању језика, и родољубивој вредноћи и радиности: Срби би у науци, знању и уметности могли заузети најугледније место међу јужним Словенима, кад би у њиховом просветном раду било мало више плана, материјалне потпоре, слоге и патриотске удружбе, па да своје растркане књижевне фондове и посебна књижевна друштва прикупе под моћно окриље једне српске академије за науке и уметности, те да тако уједињени почну радити са пуном снагом. Српски народ заслужује потпуно, да његова интелигенција о тој идеји мало размисли, да је пригрли и да гледа да је што пре оствари.

Чланови управе:
С. М. Лозанић,
А. Васиљевић,
Н. Дучић архим.
А. Бугарски.

Председник друштва,
Владимир Јовановић.

Секретар,
Јован Бошковић.

Бр. 5.

Председник чита извештај о прегледаним рачунима за прошлу годину, који гласи:

„Главноме скупу српскога ученог друштва.

„Част нам је известити Главни скуп српскога ученог друштва, да смо прегледали рачуне истог друштва, за год. 1885, и нашли смо да су у свему исправни.

„У Београду 2 фебруара 1886.

„Скупом одређени прегледачи рачуна за 1885 рачунску годину:

М. Петковић с. р., С. М. Лозанић с. р., Љ. Клерић с. р.

Према томе, скуп издаје разрешницу секретару као полагачу рачуна.

Бр. 6.

Председник позива скуп, да изабере чланове, који ће прегледати овогодишње рачуне.

Бирају се исти чланови, који су прегледали рачуне за прошлу годину.

Бр. 7.

Секретар чита нацрт буџета друштвеног за годину 1886.

А). Примање. Државна помоћ 15,283.80; од проданих књига 1716·20 — Свега 18,000.

Б). Издавање. На плате 3912; на хонораре, путовања, књиге, штампарске послове и књиговесца 12,588; на канцеларијске и ванредне трошкове 1.500. — Свега 18.000.

Бр. 8.

Председник јавља, да је управа ове године привремено ступила у свезу са Геолошким друштвом у Бечу и Археолошким музејем у Спљету.

Поменути поступак управин одобрава се коначно.

Бр. 9.

Председник позива скуп, да избере чланове који ће потписати записник овогодишњега скупа, из сваког одбора по једног.

Бирају се лањски потписници и за ову годину, а то су господа: К. Алковић, Свет. Вуловић Љ. Ковачевић и Ст. Тодоровић.

Б. 10.

На реду је бирање нових чланова друштва.

Председник чита имена оних лица, која су поједини одбори предложили управи за почасне и дописне чланове, а ова их предлаже скупу на избор.

Изабрани бише узвиком једногласно за почасне чланове: д-р Тодор Момзен у Берлину и Теофило Ханзен у Бечу; — а за дописне: Адолфо Вебер Ткалчевић у Загребу, А. Будиловић у Варшави, Анђео де Губернатис у Флоренцији, и д-р Херм. Игн. Бидерман у Грацу.

Бр. 11.

Председник, захваљујући друштву на дојакошњем поверењу, моли да се приступи избору новога председника.

После кратког одмора, тајним гласањем изабран би поново за председника Владимир Јовановић, са 24 противу 7.

Бр. 12.

М. Бан предлаже, да друштво своме члану И. С. Аксакову, даде задушницу.

Предлог овај усваја се једногласно.

По што је исцрпен дневни ред, председник оглашује овогодишњи скуп за свршен.

Секретар,
Јован Бошковић.

Овлашћени потписници:
К. Алковић.
Свет. Вуловић.
Љ. Ковачевић.
Ст. Тодоровић.

Одбор за науке природне и математичке

Састанак I, 17-ог марта 1886.

Председник: С. М. Лозанић, чланови: д-р Ј. Панчић, Љ. Клерић, Ф. Хофман, д-р Мачај, К. Црногорац, д-р Л. Стефановић, П. Живковић, Св. Ивачковић, секретар друштва Ј. Бошковић и заступник пословође овога одсека д-р М. Т. Леко.

Бр. 1.

Г. д-р Ј. Панчић у врло занимљивом предавању саопштава своју расправу „О пореклу житâ.“

Предавање г. д-ра Ј. Панчића саслушано је са највећом пажњом и решено, да се прими као чланак за Гласник. Писац не тражи хонорара.

Бр. 2.

Г. д-р М. Т. Леко саопштава једну белешку „О констатовању живе и сублимата токсиколошким испитивањима органских материја.“

Одбор је решио, да се ова белешка г. д-ра Лека штампа у друштвеном органу.

Бр. 3.

Г. С. М. Лозанић говори „О анализи српских минералних вода.“

По што је решено, да се овај важан рад прими за Гласник, одбор је изјавио жељу, да се све досадашње анализе наших минералних вода, које је г. Лозанић извршио, засебно прештампају.

Састанак II, 5-ог маја 1886.

Председник: С. М. Лозанић, чланови: д-р Ј. Панчић, д-р С. Петровић, К. Алковић, Љ. Клерић, д-р М. Т. Леко, С. Ивачковић, Ј. М. Жујовић.

Бр. 1.

Председник јавља, да је овоме одсеку упућен чланак г. В. Младеновића: Грађа за геологију и минералошко-петрографску збирку ваљев. округа.

Тај се чланак даје на оцену г. г. Ф. Хофману и Ј. М. Жујовићу.

Бр. 2.

Председник јавља, да је одсеку послат чланак г. К. Карамате: Закон електромоторне снаге у електричној струји кроз неограничен простор.

Упућује се на оцену г. К. Алковићу, а за другог референта да се умоли г. М. Недељковић, супленат Велике Школе.

Бр. 3.

Председник саопштава, да је у Хрватској основано природњачко друштво, које ће да обрађује све науке што иду у обим овога одсека, да је то друштво изјавило жељу ступити у свезу са српским ученим друштвом и да је послало прву књигу свога Glasnika са молбом, да му се у размену шаљу наша издања.

Одсек се одзиваље овој жељи и моли г. председника, да уради по овоме што треба.

Бр. 4.

Г. К. Алковић реферише о чланку: Електрицитет као један облик силе, од непознатог писца, и закључује, да се овај чланак не може примити за Гласник ученога друштва, и ако је врло добар и лепо написан, јер је та тема опширно разрађена у сувременој научној литератури, из које је поднети чланак само лепа компилација.

Имајући на уму тачку прву уређења српскога ученог друштва, одсек је решио: да се поменути чланак не прими.

Бр. 5.

Г. К. Алковић реферишући о чланку истог непознатог писца: О телуричним струјама, вели, да и овај чланак има исти карактер обраде, а одсек решава, да се из истог узрока ни овај други чланак не може примити за друштвени орган.

Бр. 6.

Г. С. Лозанић саопштава своја опажања О дејству смеше азотне киселине и бромводоника на неке ароматичне амине, и подноси чланак о томе.

Одсек решава, да се тај чланак прими за Гласник.

Бр. 7.

Г. С. Лозанић говори О тачци топљења и кристалном облику дифенилтијокарбамида, подносеће и написан чланак о томе предмету.

Одсек решава, да се овај чланак прими за Гласник.

Бр. 8.

Г. Ј. М. Жујовић говори о представницима титенске етаже у Србији, показује збирку фосилних кефалопода, које је прошле јесени накупио у томе терену на Гребену крај Ђердапа, и моли да се списак те фауне може уврстити у Скицу геологије краљевине Србије, по што тај чланак није дат у штампу.

Одсек одобрава ову молбу.

Бр. 9.

Г. д-р Ј. Панчић подноси друштву један комад новог издања своје расправе: Eine neue Conifere in den westlichen Alpen.

Прима се са захвалношћу.

Г. Ј. М. Жујовић подноси друштву један комад своје књижице Geologische Uebersicht des Koenigreiches Serbien, која је прештампана из овогодишње прве свеске Jahrbuch-a der k. k. geol. Reichsanstalt у Бечу.

Прима се са захвалношћу.

Одбор за науке философске и филолошке

Састанак I, 18-ог марта 1886.

Били су: председник А. Васиљевић, чланови: Г. Витковић, Ђ. Малетић, Ј. Бошковић, Ј. Ђорђевић, д-р Ј. Туроман, М. Ђ. Милићевић, М. П. Шапчанин, М. Ракић, Ј. Авакумовић, Љ. Ковачевић, д-р В. Бакић.

Бр. 1.

Председник износи предлог о прослави стогодишњице од рођ. Вука Ст. Караџића, која би се држала 1887 године, и мисли да би с том прославом требало спојити преношење Вукових костију у Београд и подизање споменика његова овде.

После дужег већања о том предлогу и после обавештења г. Бошковића о преношењу Вукових костију, одбор је одлучио: да се предлог о прослави прими, и да се изабере одбор, који ће спремити нацрт програма за ту прославу. У одбор изабрани биће Ђ. Малетић, Ј. Бошковић и М. П. Шапчанин.

Бр. 2.

По што је још у прошлој години решено да се држи свечани састанак српскога ученог друштва у спомен пок. члану Димитрију Матићу, одбор је одлучио, да тај састанак буде што скорије.

Одбор за науке државне и историјске

I састанак, 8-ог априла 1886.

Председник: архимандрит Н. Дучић, чланови: Б. Јовановић, Вл. Јовановић, Г. Витковић, Гл. Гершић, Љ. Ковачевић, М. Ђ. Милићевић, М. Зечевић, М. Ракић, д-р Н. Крстић, Ст. Бошковић и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Известиоци за спис „Горња тимочка крајина“ јављају, да су прегледали: је ли писац, г. Д. К. Јовановић, по-

правио свој спис према раније учињеним примедбама оценитељским, и г. П. Срећковић нашао је, да су његове примедбе усвојене, а г. М. Ђ. Милићевић не може то исто рећи о већини својих.

По дужем већању одлучено би већином гласова, да се спис прими за Гласник, по што писац до штампања може јоште што поправити, а остало је добро.

Бр. 2.

Известиоци нарочитог одбора, који ваља да предложи начин, како да се истражују извори за нашу повесницу у ватиканској библиотеци у Риму, мишљења су, да с погледом на скучена средства овога друштва и на каквоћу извора, у први мах не би требало ради тога слати у Рим нарочита човека, него да гледамо да задобијемо за то каквога тамошњег књижевника или изасланика другог којег научног друштва, да прегледа најпре (о нашем трошку) каквих има тамо извора за историју српских земаља; па према извештају, нека се нареди: или да их исти за нас и препише или да ми одавде пошљемо за то нарочитог човека.

Усваја се предлог одборски, и да се замоли управа да то изврши.

Бр. 3.

Члан Г. Витковић подноси овоме одбору нов историјски материјал, по имену „Грађа за новију српску историју.“

По што су ти споменици разгледани у седници, примају се за Гласник као историјска грађа.

Бр. 4.

Исти предлаже, да се опет пошље на пут ради истраживања нових извора за историју нашег народа.

По дужем већању изабран би нарочити одбор, да промисли о томе, како така путовања у напредак да буду свестранија и систематичније удешена. У тај одбор бирају се чланови: П. Срећковић, Љ. Ковачевић и секретар Ј. Бошковић.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА

Одбор за уметности

Састанак I, 25-ог фебруара 1886.

Председник: А. Бугарски, чланови: М. Валтровић, Н. Марковић, Ђ. Миловановић, Ђ. Крстић, д-р Милан Јовановић, Свет. Ивачковић и секретар Ј. Бошковић.

Бр. 1.

Управа ученог друштва упућује овоме одбору писмо српске православне општине у Староме Бечеју (у Бачкој) од 8 фебруара ове године, којим ова моли учено друштво, да оно каже: које Србе сликаре сматра као најбоље уметнике и по томе и најзаслужније за препоруку, те да јој тако својим добрим саветом и познавањем врсних сликара српских у неколико олакша, да сликање бечејске цркве, те дивотне грађевине што лепше изведе.

По дужем већању би одлучено, између 17 до 20 сликара српских с ове и с оне стране Дунава и Саве, различних врста и неједнаке спреме за црквено сликарство, препоручити ову шесторицу, који су уједно и чланови српскога ученог друштва: из Београда Стевана Тодоровића, Николу Марковића, Ђорђа Крстића и Ђорђа Миловановића. А из Аустро-Угарске: Радоњића и Уроша Предића (сада у Панчеву). С те стране могли би се препоручити као прави уметници још: Павле Јовановић (у Бечу) и Никола Машић (у Славонији), али одбору није познато досад, да су се они бавили и црквеним сликарством.

Општина може поверити тај уметнички посао напред поменутој шесторици сликара: или појединце, или у каквој групи од њих састављеној, како нађе за добро.

Бр. 2.

Члан Светозар Ивачковић предлаже, да српско учено друштво изреком општини препоручи, да она не да цео посао само једном уметнику, већ више њима, из ових разлога:

1°. Што би тиме све иконе, а не само неке, у племенитом надметању појединих уметника, врло добро биле израђене.

2°. Што би таки иконостас био не само прекрасан прибор за црквену потребу (да виђење природно посредује за виђење у духу, за пажљиво посматрање, с љубављу и дивљењем, за побожно размишљање и удубљивање у божанствене ствари) него уједно и хранионица побожних слика најбољих наших сликара-уметника.

3°. Што би на тај начин иконостас могао бити готов за годину и по, место за више година.

4°. И до сад ретко је коју цркву насликао, баш сву, само један уметник: него обично један погоди сав рад, па онда неки део даје слабијима или себи равнима за јевтину цену — на парче.

5°. Армонија у раду постизава се у претходном случају морањем ради материјалне користи; али зар се она не би могла тако исто постићи и учврстити међусобним договором, поверењем и узајамним поштовањем наших најбољих сликарских снага?

6°. У прилог томе, да се овакво мноштво уметничких радова даде више њима, а не само једноме, говори најпосле и то, што би се на тај начин избегло монополисање уметничких радова, бар код већих и имућнијих општина наших, које на иконама знају да цене и уметничко дело, а за своју пристојну награду имају и права да га оцењују. Монополисање пак смета знатно уметности нашој, нарочито удружењу уметничких снага; смета изналажењу нових талената у млађих људи, понајвише с тога: што се награда не подели сразмерно и подједнако према делу, него колико предузимач целог посла нађе за добро, да таквим помагачима да, (можда са свим добрим, њему равним или баш и бољим од њега). А тако што управо не би требало да буде.

Како овај предлог није усвојен, што уметнички одбор, као таки, не ће о том да пресуђује пре општине, то предлагач одваја своје напред изложено мишљење, са којим се слажу и исто подупиру и чланови: д-р Милан Јовановић и Ђорђе Миловановић.

УПРАВА

Састанак I, 14-ог фебруара 1886.

Председник Владимир Јовановић, чланови: С. Лозанић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник 18-ог састанка прошле друштвене године.

Бр. 2.

За заменика председнику, према статуту, изабран би поново г. А. Васиљевић.

Бр. 3.

Секретар јавља, да су спремне за штампу 3 књиге расправа, 3 књиге научне грађе и 2 књиге музичких списа. (Гласник 58 и 67 до 73).

Одлучено би замолити управу државне штампарије, да убрза штампање друштвених издања, по што су сад већином уклоњене сметње, које су отежавале брзо излажење.

Бр. 4.

Одређује се хонорар г. Богољубу Јовановићу за чланак „Стање јавне частаве у краљевини Србији за 1878 и 79, са две графичке таблице", по 80 дин. од штампаног табака.

Бр. 5.

Коморанска општина моли, да јој се пошље и остатак друштвених издања, које још није примила.

Одлучено писати српском консулату у Будим-Пешти и замолити га, да пошље реченој општини друштвене књиге, које се тамо налазе а општини су намењене, о трошку овог друштва.

Бр. 6.

Секретар јавља, да је добио од г. Витковића блок од 65 повећих фотографија српских црквених старина на

земаљској изложби у Будим-Пешти, које је друштву на дар послао г. Никола Плавшић, управник хрватско-славонског павиљона, износећи поменуту збирку слика управи на углед.

Одлучено би, да се г. Плавшићу, и у записнику управином и у нарочитом писму, у име ученог друштва искаже особита захвалност на овакој пажњи, као и ретком и драгоценом дару.

Бр. 7.

Извршујући решење скупа, одлучено би, да задушница И. С. Аксакову буде у суботу 8 марта у 11½ часова пре подне, у овдашњој саборној цркви, и члан управе, архимандрит Н. Дучић, том приликом да беседи. Беседа да се прештампа и разашље друштвима с којима смо у свези. Секретар нека ову одлуку изврши у договору са председником. Одобрава се трошак око тога.

Бр. 8.

Одређује се хонорар за „Анализе српских минералних вода“ од С. М. Лозанића, VIII до XI, одсеком 150 динара. Писац пристаје да се све његове Анализе прикупе и издаду у засебној књижици, за рачун овог друштва.

Састанак II, 22-ог фебруара 1886.

Председник Владимир Јовановић, чланови: А. Васићевић, архимандрит Н. Дучић и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњег састанка.

Бр. 2.

Управа прихвата понуду, да са Природописним дворским Музејем у Бечу и са Архивом дворске Камере опет у Бечу ступи у свезу, а поднеће се главном скупу друштва на коначно одобрење.

Бр. 3.

Нови фрањевачки манастир у Рами код Прозора (Босна) моли, да му се пошљу друштвена издања за манастирску библиотеку.

Да му се пошљу друштвена издања, којих још има.

Бр. 4.

Одлучено би писати свима књижарима-комисионарима, који јануара месеца ове године нису положили рачуна, да накнадно пошљу за минулу годину обрачун и новце од продатих књига, па ма та сума, због ванредних прошлогодишњих околности, и незнатна била према пређашњим годинама.

Бр. 5.

Српска православна црквена општина у Староме Бечеју (у Бачкој), писмом својим од 8 фебруара ове године обраћа се друштву с молбом, да оно каже: које Србе сликаре сматра као најбоље уметнике и по том најзаслужније за препоруку, те да јој тако својим добрим саветом и познавањем врсних сликара српских у неколико олакша, да сликање велике бечејске цркве, те дивотне грађевине, што лепше изведе.

Упућује се одбору за уметност, да каже своје мишљење.

III састанак, 13-ог марта 1886.

Председник Вл. Јовановић, чланови: С. М. Лозанић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Оверени бише записници пређашњих двају састанака.

Бр. 2.

Председник уметничког одбора саопштава одлуку истога одбора и одвојено мишљење о томе, који сликари да се

препоруче српској православној општини у Ст. Бечеју за сликање њихове великолепне цркве.

Управа усваја одлуку уметничкога одбора с тим, да и она од своје стране за црквени живопис најтоплије препоручује сликаре: Ст. Тодоровића, Н. Марковића, Н. Радоњића и У. Предића. Њима би се могла придодати још једна овдашња млађа снага, Ђ. Крцалић, који је дуже времена учио сликарство у Москви, а од важнијих својих дела има да покаже цркве: на Убу и у селу Врелу.

Бр. 3.

Одлучено би, да се беседа члана архимандрита Н. Дучића, који је говорио на парастосу И. Аксакову, штампа у 300 примерака, на лепој хартији, и да се разашље члановима овога друштва и друштвима с којима смо у свези, а особито да се пошље породици.

Бр. 4.

Одређује се хонорар г. Јовану Жујовићу: за геолошке Скице одсеком 500 и за карту 100, свега 600 динара; а за прилоге Геологији краљевине Србије: Лабрадориде и Андезиде по 100 динара од штампаног табака.

Бр. 5.

Дароване књиге, које је друштво са захвалношћу примало.

IV састанак, 19-ог априла 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. М. Лозанић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Прочитан би записник пређашњега састанка. Прочитан би записник овогодишњега главнога скупа и упућен скупом изабраним потписницима на оверење.

Бр. 2.

Одлучено би, да свечани састанак друштва, у спомен пок. члану Д. Матићу, буде 11-ог маја, у 10 и по часова пре подне, на коме ће беседити члан Ст. Бошковић.

Бр. 3.

Члан Нил Попов, захваљујући на послатим књигама јавља да није добио књиге 52 до 60.

Да му се пошљу.

Бр. 4.

Д-р Л. Талоција, секретар придворне архиве у Бечу, јавља преко г. Витковића, како друштво може доћи до књига: „Oesterreich-Ungarn in Wort und Bild“ и Ваничекове „Geschichte der Militärgrenze.“

Одлучено би, послати му сва издања друштвена за придворну архиву, с којом је ово друштво ступило у свезу.

Бр. 5.

Нови члан д-р Сенткларанја шаље као уздарје друштву своје списе.

Прима се са особитом захвалношћу.

Бр. 6.

Одбор за споменик д-ру Ј. Суботићу у Земуну шаље свој позив на прилоге.

Изнеће се у своје време пред главни скуп, а међу тим да се саопшти члановима.

Бр. 7.

Госп. Јов. Пециковић, златар у Земуну, шаље друштву све списе пок. Јоксима Новића Оточанина, нудећи му их на откуп, ако ће и на отплату за 5 година.

Одговорити му, да се друштво не бави откупом и издавањем врснијих писаца наших, нити има за то средстава; али да би вољно било откупити једну или две књижице Новићеве, по умереној цени, да их изда угледа ради.

Бр. 8.

Одлучено би пожурити код уметничког одбора, да се израде већ једном нацрти за надгробне споменике: Ј. Гавриловићу, Ђ. Даничићу и Доситију.

Бр. 9.

Одређују се хонорари: г. Витковићу (Грађа за новију српску историју, ново) по 60 дин., и д-ру М. Вујићу (О банкама новчаничним) по 100 дин. од штампаног табака, а д-ру М. Леку, (Хемијска расправица) 50 дин. одсеком.

Бр. 10.

Одлучено би, кад се прештампају расправе г. Лозанића: Српске минералне воде и фосилни угаљ, да се даде писцу 200 примерака.

Бр. 10.

Дароване књиге, које је друштво са захвалношћу примило.

У састанак, 3-ег маја 1886.

Заменик председникова А. Васиљевић, чланови: архимандрит Н. Дучић, С. М. Лозанић и Јован Бошковић, секретар.

Бр. 1.

Прочита се писмо г. министра просвете од 2 маја ов. год. Пбр. 3764, којим тражи, да му управа и садашњи секретар, у року од 52 часа, одговоре на три питања, која се тичу парнице ученога друштва противу негдашњега секретара и рачунополагача г. М. Кујунџића, што од почетка 1883 до данас није поднео 3 признанице, које су потребне да се коначно закључи рачун са писцем чланка „Статистични преглед,“ г. Вл. Јовановићем.

По што су за таки одговор потребна званична акта, која се сад налазе код суда или код друштвенога адвоката, и по што је управи потребно да зна, како је текла

парница као и исход њезин, то одлучено би: да секретар добави од адвоката потребна акта и извештај о току парнице, а управа да се састане наново сутра, у недељу, у 11 часова пре подне, да би се према стању ствари могао спремити одговор г. министру до 6 часова у вече, као до одређеног рока.

VI састанак, 4-ог маја 1886.

Председников заменик А. Васиљевић, чланови: архимандрит Н. Дучић, С. М. Лозанић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Секретар извештава, да није могао добавити потребна акта и извештај с тога, што је друштвени адвокат на путу.

Према томе одлучено би, по што је ствар хитна, садржином записника известити г. министра, шта је за ова два дана рађено, са изјавом, да је управа, којој је и секретар члан, вољна да одговори и одговориће на сва питања, која јој је поставила надзорна власт. али моли да јој се остави дужи рок, за који би се могао добавити извештај и потребна акта од адвоката и суда, којима управа не може прописати да учине нешто у тако кратком року, као што га је г. министар оставио управи научнога друштва.

У исто време управа изјављује, да сажаљава што се у писму г. министра налази и овако место: „како је смела (управа) обмањивати суд и надзорну власт,“ које управа не може примити, јер то не стоји.

Састанак VII, 12-ог маја 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. М. Лозанић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Секретар јавља, да је 10-ог у вече затекао код своје куће овако писмо:

„Господине, — Господин министар просвете и црквених послова образовао је данас комисију из потписаних лица и ставио јој у дужност, да прегледа званичну радњу и манипулацију у српском ученом друштву, према датом јој овлашћењу и упутству.

„Ова се радња није могла ни отпочињати без Вас, као администратора и благајника друштвеног.

„С тога је комисија, упућена на Вас, тражила Вас данас пре подне и чекала на Вас после подне у канцеларији ученог друштва све до $6^1/_2$ сахати. Но како Вас момак нигде није могао да нађе, и да Вам преда писмо, а ни у вашем стану нису знали дати ближег обавештења где се налазите, — то да не би посао комисије остао са свим осујећен, принуђени смо били затворити и узети кључ од канцеларије ученог друштва, где се налази каса и архива друштвена, о чему Вас комисија овим актом извешћује знања ради, с учтивом молбом, да изволите доћи у канцеларију ученог друштва у понедељак 12-ог овог месеца пре подне у 10 сахати, да комисија посао свој сврши.

„Ово нека ништа не смета свечаном састанку што га је учено друштво заказало за сутра.

10 маја 1886 год., у Београду.

Председник комисије,
А. Нинчић с. р.
касац. судија

Чланови:
Милан Вељковић с. р.
рачунов. мин. просвете
Мил. Марковић с. р.
секрет. мин. просвете

„П. П. — Кључ од канцеларије код мене је, ако би што требало за сутрашњи састанак.

А. Нинчић с. р.“

По члану 30-ом уређења управа представља друштво и води сву преписку његову, а по члану 31-ом председник (или његов заменик) прима сва писма друштву намењена.

По што дакле овога пута није по закону поступљено; по што ово друштво, као автономно тело, стоји само под

надзором министра просвете (чл. 2. и 3. уређења), а не под врховном управом његовом; по што нема министарског акта из кога би се видело шта министар управо наређује и каква је то комисија, да ли надзорне власти или каква друга, па ако је друкчија, да ли има потребна законита својства; по што се речена господа, ако су комисија надзорне власти, нису држала поступка Главне Контроле у сличним приликама, него су самовласно узели кључ од друштвеног стана, а тим поред осталога, и сигурност друге стране довели под питање, то одлучено би:

Да се г. министру просвете и управи вароши Београда, против неправилног улажења комисијина у друштво, пошље оваки протест:

„Секретар српскога ученог друштва известио је управу, да је 10-ог овог месеца у вече добио овај акт, који се у препису прилаже, а којим му тамо потписана господа јављају, да су они нека комисија, која је хтела секретара испитивати као некога „администратора“ и благајника; и да су та господа сама, у одсуству секретаровом, од чувара друштвеног узела кључ и закључала канцеларију ученога друштва, у којој је друштвена каса са документима актима и стварима, па су господа кључ собом однела.

„Управи овога друштва једва је потребно и споменути, колико је некоректан и противзакон овај поступак оне господе, што су без знања управе и у одсуству секретаровом кључ од чувара узели, собу закључали и кључ собом однели.

„Ну остављајући за доцније, да о томе опширније говори, управа овим за сада протестује код г. министра просвете против оваког незаконог поступка према ученом друштву и изјављује, да је секретару наредила, да кључ од оне собе не прими од речене господе друкчије, него комисионо; па за то управа српскога друштва моли г. министра, да одмах за ову предају кључа изволи одредити специјалну комисију, са задатком, да друштву врати кључ по што се претходно, у присуству управе и секретара констатује стање канцеларије и ствари у њој, приликом предаје тога кључа друштву.“

VIII састанак, 13-ог маја 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. М. Лозанић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Секретар износи акт министарски о постављању нарочите комисије, који председник комисије уступа на увиђај с тим, да му се по употреби врати. Акт тај гласи:

„Пбр. 4045.
„10 маја 1886.

„Објава.

„По што управа српскога ученог друштве није ни до данас у свему одговорила на питања надзорне власти од 2 маја 1886 год. Пбр. 3764, то је министар просвете нашао се побуђен да одреди комисију, која је овлашћена да прегледа друштвену касу, рачуне и акта у толико, колико комисија нађе да јој је потребно, те да учини извиђај према питањима, која су од стране министра просвете учињена друштву у акту Пбр. 3764 ов. год.

„Комисија је у исто време овлашћена да може одузети кључеве од касе и архиве друштвене, док посао свој не сврши.

„У тој цељи позива се друштвени секретар и благајник као рачунополагач, да све ово стави комисији на расположење, а и сам да даје објашњења и одговоре на питања која комисија на њ управља.

„Комисију састављају лица:

„Г. Арон Нинчић, члан касације, као председник.

„Г. Милан Вељковић, рачуновођа министарства просвете, и

„Г. Миленко Марковић, секретар I-е класе министарства просвете, као чланови. Овај последњи вршиће и дужност деловође.

„Министар
просвете и црквених послова,
Мил. Кујунџић с. р.»

Према томе, управа по дужем договору овластила је секретара, да може комисији надзорне власти давати одговоре и показати јој све што жели видети у друштву, издавши му овако писмено упутство за то:

Српско учено друштво као автономно тело, ради самостално по своме „уређењу“, његовим административним пословима рукују органи изабрани самим друштвом и одговорни су само главноме скупу друштва. Министар просвете, као надзорна власт, мотри у опште, да ли друштво ради на ономе задатку, ради кога је установљено, па ако нађе да не ради, онда може чинити предлоге владаоцу, да се обустави или са свим укине то друштво. Исто тако, ако нађе, да друштво не употребљава државну помоћ на онај смер, на који се даје, може чинити предлоге законодавном телу, да се та помоћ обустави или са свим укине; али он не може силом власти утицати на друштвену радњу нити преиначивати одлуке управе и скупа.

Према томе, управа не би морала допустити министарским изасланицима, да прегледају друштвену касу, која је од сваке друге контроле изузета, осим скупа друштвенога, а још мање да прегледају друштвену архиву. Али по што је цела радња српскога ученог друштва јавна, то управа ни у овом случају не ће се противити комисионом прегледу друштвене касе и рачуна. С тога је на састанку своме од 13 маја решила:

Да се тим министарским изасланицима допусти, да могу прегледати како друштвену касу, тако и друштвену архиву, али само у присуству секретара и благајника друштвеног, и члана управе г. Симе Лозанића.

IX састанак, 17-маја 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. Лозанић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Г. Владимир Јовановић, у подужем писму од 15-ог маја ове године, описав како је текла ствар са његовим

хонораром за I-и „Статистични преглед“, завршује овако:

„Па у том смислу и ја стојим готов да, за изравнање рачуна мога хонорара:

„1° Положим друштвеној благајници суму од сто дуката у злату.

„2° Ставим на расположај друштву ону суму, коју ја од њега имам да примим, на име хонорара за II-и „Статистични преглед нашег финанцијског стања у год. 1880-ој до 1882-е“, што је по друштвеној одлуци примљен за Гласник.

„Молим управу ученог друштва да изволи наредити, да се ове суме приме као депозити докле суд не пошље друштву поменуте документе од године 1881-е, а по што то буде, онда да се отворени и незакључени рачун мога хонорара по својим документима и по општој рачунској практици једном пречисти и регулише.

Одлучено би, напред поменутих сто дуката (1.200 дин.) да се приме на оставу, а све остало да се разрачуна и рачун у своје време заврши.

Бр. 2.

Комисија надзорне власти тражи да јој се предаду кључеви од касе и архиве друштвене.

Одговорити, да управа остаје при својој ранијој одлуци.

Бр. 3.

Одлучено би, да се г. Иванишевићу даде „по пола динара од такта,“ за бодење нота за Гласник 58.

Бр. 4.

Одлучено би, да се изишту акта од адвоката, за потребу управину.

Бр. 5.

Поводом смрти славнога повесника Леополда Ранка одлучено би, да се породици по телеграфу изјави сажаљење у име друштва.

Бр. 6.

Грацијан Асколи, најславнији филолог италијански, писмом својим од 16-ог маја ове године из Рима, одзива се на послану му диплому.

Узима се на знање.

X састанак. 24-ог маја 1886

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. Лозанић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Секретар извештава управу, да је комисија надзорне власти тражила од њега на реверс дневник касе, све незаведене признанице и нословни записник, на њезину употребу у одсуству секретара и управиног изасланика. Секретар је одговорио, да је он овлашћен од управе, да може показати све што има у каси, архиви и просторијама друштвеним, али да не може никоме ништа издавати. С тога је искао, да то тражење комисијино поднесе управи, као непосредном наредбодавцу свом, услед чега је и сазвана ова седница.

Услед овога извештаја секретарева, управа је донела ову одлуку:

Управа српскога ученог друштва овластила је секретара свога, да може у присуству члана управиног г. С. Лозанића, показати изасланицима г. министра просвете како касу тако и архиву друштвену, те да могу видети све, што је министру потребно да зна; али док се тај преглед не сврши, и док се стање, у коме се каса и архива друштвена тим прегледом нашла, не констатује протоколарно са потписима како министарских изасланика, тако и друштвених представника, не може се никоме никакав документат издати, ни из касе, ни из архиве друштвене; а кад се то све тако уредно сврши, тада, ако је министру потребан какав документат било из касе, било из архиве друштвене, министар онда може га потражити непосредно од управе, која заступа друштво пред властима. Овај се закључак управе има саопштити изасланицима министарским ради знања и управљања њихова.

XI састанак, 28-ог маја 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. М. Лозанић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Суд за варош Београд, актом својим од 27-ог маја ов. год. Бр. 5049, тражи од ученог друштва, поред оних аката, који се код њега налазе, још неке у оригиналу, што се односе на парницу г. М. Кујунџића против г. Вл. Јовановића, и то да му се одмах пошљу.

С тога што је комисија, која је имала да констатује стање касе и архиве друштвене свршила свој посао; као и што ваља да се унесу неки новци у касу и изда друштвеноме особљу плата за месец мај, —

Одлучено би:

Замолити г. министра да изволи наредити, да се друштву врати кључ од врата његове канцеларије.

У исто време да се извести варошки суд, да кључ од стана друштвеног није у друштва, али да се управа обратила данас г. министру с молбом, да јој се врати, па чим то буде, управа ће послати све, што је суду потребно; а међу тим шаље у прилогу Гласник 62.

Бр. 2.

Државна штампарија шаље рачун за прештампавање чланка, „Спољашњи одношаји Србије“ III, од Ј. Ристића, у 500 комада, у суми 95 динара и 25 пара.

Да се исплати, по ранијој погодби са писцем, који хонорара није тражио.

Бр. 3.

Српска црквено-школска општина у Старом Бечеју изражава своју најтоплију захвалност на указаној јој услузи, уверавајући, да ће јој одговор управин од 13-ог марта ове год. вазда бити као путоказ у послу, који је предузела.

XII састанак, 9-ог јуна 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: С. М. Лозанић, архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Комисији, што извиђа у ученом друштву, потребна су још нека објашњења од стране управе ученог друштва о пословима овога друштва.

Одлучено би:

Нека секретар да потребна објашњења.

Бр. 2.

Одлучено би писати г. министру просвете и црквених послова ово:

„По што је комисија, која је преглелала касу и архиву ученог друштва, свршила свој посао, то управа ученог друштва моли г. министра, да изволи наредити, да комисија врати управи кључ од друштвене канцеларије, јер је већ месец дана како се тај преглед врши; а тим је застала редовна радња свих одбора и управе.

„Тако исто моли управа г. министра, да отвори друштву кредит у министарству финанције према државноме буџету. Новци требају друштву за редовни рад његов, а нарочито му требају за плате персоналу и за канцеларијске трошкове. И да је друштво обустављено, персонал би имао право на плату докле год ради, а камо ли у редовним приликама. Нико није дужан да ради без плате.

„А што комисија тражи да јој се састави списак рукописа, величина хонорара и количина издатака, на име: 1° Шта све има у рукопису примљено за учено друштво а још није дато у штампу? Са колико се које од тих дела има да награди? — 2° Која су дела сад у штампи, и са колико се које од тих дела има да награди? — то се на брзу руку у комисији не може израдити, јер то захтева дужег времена. Осим рукописа, којих има спремних за 6 до 7 књига Гласника, ваља пређи тога ради све одлуке

разних одбора и управе од више година. (Гл. 52 до 66) и све рачуне друштвене о хонорарима од 1882-е до данас.

„У осталом, напред поменута научна радња (у друштвеним списима) и не може доћи у задатак оваким комисијама, да их оне оцењују, испитују и о њима траже одговора. А ако би г. министру требало каква обавештења, то му управа може непосредно слати.“

Бр. 3.

Шаљу се суду за варош Београд тражена акта из архиве ученога друштва, у оригиналима, по приложеном списку, с молбом, да јој се сва та акта по употреби врате.

XIII састанак, 2-ог септембра 1886.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови: архимандрит Н. Дучић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Председник друштва г. Вл. Јовановић јавља, да иде на пут у иностранство и моли потпредседника да га заступа у дужностима председника овога друштва.

Узима се на знање.

Бр. 2.

По дужем договору о томе, шта да се чини за друштво, према садашњем стању ствари, одлучено би, да се поново пише г. министру просвете овако:

„Господине министре, — Месеца маја ове године изволели сте, као надзорна власт, послати комисију у српско учено друштво, ради прегледања касе и архиве друштвене, поводом тражења од стране управе тога друштва, да некадашњи секретар и благајник његов, г. М. Кујунџић, пречисти и дефинитивно закључи рачуне са писцем „Статистичног прегледа,“ г. Вл. Јовановићем, па исправан рачун преда новом секретару и благајнику, о чему је и налог од г. министра просвете добила.

„По што је сада та комисија свршила посао, за који је одређена била, и по што је управа намирена у ономе што је тражила, то је престала и потреба да се кључ од канцеларије друштвене и даље налази у рукама те комисије и тиме радња друштва отежава, на штету науке и угледа земаљског. Крајње је време, да управа пошље како својим члановма, тако и страним ученим друштвима оне Гласнике, што су ове године до сад штампани, па и рукописе, који су друштву предати, приреди за штампање нових Гласника.

„Према свему томе, управа српскога ученог друштва има част молити вас, господине министре, да изволите наредити, да се кључ од друштвене канцеларије, који се још налази код поменуте комисије, преда управи друштвеној.“

Бр. 3.

Секретар тражи плату за месеце: мај, јун, јул и август ове године.

Одлучено би, да му се изда, а да врати каси недостатак у 46 динара, који је комисија пронашла приликом прегледања касе, 14-ог маја 1886. ([1])

Бр. 4.

Одлучено би, да се за 30-огодишњицу нашем заслужноме дописном члану, Ивану Филиповићу, пошље честитка по телеграфу.

Бр. 5.

American Philosophical Society, у Филаделфији, жели да ступи с нашим друштвом у свезу. Може нам послати

([1]) Доцније, 14-ог априла 1887-е, приликом предаје касе и архиве од стране управе «Привременом Одбору», по наредби тадашњега министра просвете, нађено је: не само да не беше никаквог недостатка, него да секретар имаше још да прима; јер признаница на плату секретарову за месец април 1886, у 125 динара, која је од априла поменуте године непрестано лежала у каси, не беше заведена у касену књигу. — Гледај и I-и записник управин од 1887.

својих издања од бр. 96—122. Мислећи да би така радња била од узајамне користи, очекује наше послатке.

Прихвата се понуда и поднеће се скупу на коначно одобрење.

Бр. 6.

Словенац из Рибнице тражи књиге друштвене на поклон.

Одговорити му, да друштво не поклања књига појединим засебним лицима, него члановима, друштвима, школама, библиотекама и т. д., али њему ће се, с обзиром на његов смер, одвојити неке, па послати.

Бр. 7.

Одлучено би, за Врчевићеве списе, да се врате ономе, чији су и који их тражи, т. ј. породици његовој.

I састанак, 31-ог марта и потоњих дана 1887.

Потпредседник А. Васиљевић, чланови управни: С. Лозанић, А. Бугарски и Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се писмо г. министра просвете од 27-ог марта о. год. Пбр. 3385, којим јавља да је одредио одбор, коме ваља дојакошња управа ученог друштва да преда све имање друштвено. Уједно „разрешава сву досадашњу управу за некоректно управљање.“

Прочита се и писмо напред поменутог одбора, којим се зове управа на заједнички састанак у друштвени стан, 1-ог априла у 4 часа по подне.

По дужем већању одлучено би, одазвати се министровом позиву, те предати по његовој наредби друштвено имање нарочитоме одбору, али уз ову писмену ограду:

„Управа српскога ученог друштва готова је да следује позиву министра просвете и црквених послова и да по наредби његовој преда друштвено имање ономе одбору,

који је за то министар одредио; али, пре него што приступи томе послу, сматра за дужност да донесе и приложи протоколу заједничког рада — Управе и Одбора — ову писмену ограду:

„I° Српско учено друштво постало је законитим путем, па још и сада постоји као законита установа. С тога се и не може његовим имањем располагати без његова знања и одобрења. Требало је сазвати главни скуп друштва, па њему предати ту министрову наредбу, а не управи, којој је поверено друштвено имање да га чува, а не да га предаје.

„II° Тим истим актом министар „разрешава сву досадашњу управу за некоректно управљање.“ Управа није постала каквом министарском наредбом, него избором главнога скупа друштвеног, који је једини властан да мења своју управу. А што се тиче оне мотивације тога решења, као да се управа „разрешава за некоректно управљање,“ управа ова изјављује, да у њеном раду нема никакве „некоректности“ и протестује противу таке незаслужене карактеристике њенога рада.

„Овом оградом управа скида са себе одговорност, ако би је било, за извршење ове министрове наредбе.“

Бр. 2.

Према томе, по што се на претходним заједничким састанцима Управе и Одбора, 1-ог и 10-ог априла утврдио начин поступања, прешло се и на предавање касе и архиве друштвене.

14-ог априла нађено је у каси:

I° Да је за годину 1886—87-у било примања свега 9297·40, а издавања свега 9293·10. Кад се одбије издавање од примања, остаје у каси 4·30 динара.

„Све документе, по којима су горе означена примања и давања учињена, управа ученога друштва предала је Привременом Одбору, а према наређењу г. министра про-

свете од 27-ог марта ов. год. Пбр. 3385, заједно са остатком готовине у четири (4) динара и 30 пара.

„У Београду 14 априла 1887 год.,

Предали:
С. М. Лозанић с. р.
Јован Бошковић с. р.

Примили:
М. Валтровић с. р.
Свет. Вуловић с, р.
Љ. Ковачевић с. р.
Мих. Вељковић с. р.
Ј. М. Жујовић с. р.

II° Истога дана. „Поред докумената по којима су чињена примања и издавања за 1886-у годину, и која су документа примљена по дневнику касе, нађено је још у каси и примљено:

(Долазе 56 ставака, по списку, и потписи као напред).

Бр. 3.

На предаји архиве рађено је 17-ог априла (2 списка), а 24-ог, 25-ог, 28-ог, 29-ог и 30-ог априла, и 1-ог и 4-ог маја, по један списак. Један списак од 8 табака садржи архиву друштвену, а други од 4 табака — рукописе за Гласник. Потписници су и на једном и на другом, 4 маја 1887.

Предали:
А. Васиљевић с. р.
С. М. Лозанић с. р.
Јован Бошковић с. р.

Примили:
М. Валтровић с. р.
Свет. Вуловић с. р.
Мих. Вељковић с. р.
Љ. Ковачевић с. р.

Рукописа је предано за 10 књига Гласника, осим других списа, на име:

1° У Гласнику 58-ом штампају се ови музични списи: Д. Јенко, Краљевска химна. — Ј. Маринковић, Пет композиција. — К. Станковић, Три нар. песме, приложио Ј. Бошковић.

2° За Гласник 68-и намењени су ови рукописи: Д-р Ј. Панчић, О пореклу жи̂та̀. — Вл. Јовановић, Нови статистични преглед финанцијског стања Србије, 1880—82. — Ј. М. Жујовић, Скица геолошке карте краљев. Србије с картом. — Ј. Ђ. Авакумовић, Енглеска, француска и српска порота, (наставак). — Д. С. Јовановић, Како су се

ширили међе српске царевине, и области њезине. — П. Ђорђевић, Прилози за синтаксу српскога језика, I° О падежима без предлога.

3° Гласник 69-и: А. Алексић, Мачва, са картографским прилозима. — П. Ђорђевић, Прилози са синтаксу (II-а половина). — Д. М. Ружић, О амфиоксусу, са цртежима. — Митрополит С. Косановић, Црте из Босне. — И. Павловић, Књижевни радови Данила II; Јања Кантакузин. — П. С. Срећковић, Витослава; Глубочица. — Љ. Клерић, Поенсотова централна осовина, са 2 таблице.

4° Гласник 70-и: Б. Јовановић, Стање јавне наставе у кр. Србији, 1878—79, са 2 граф. таблице. — А. Кнежевић, Система паралелних сила, са 6 слика у тексту. — П. Живковић, II прилог алгебарским влацима вишег степена, са сликама у тексту. — Милутиновић и Валтровић, Извештај о будапештанској изложби. — Ј. Ђ. Авакумовић, О пороти, (крај). — Д-р М. Леко, О констатовању живе и сублимата у токсик. испит. орг. материја.

5° Гласник 71-и: А. Калауз, Срп. народ. песме (напеви), свеска 3 и 4.

6° и 7° Гласник 72-и и 73-и: Архим. Дучић, Три документа. — Гроф Ивелич, Рапорат кнезу Кутузову, 1813-е, 2-ог априла. — Д-р Н. Крстић, Извештај о рукописима Л. Мушићског. — Безимени, Родофиникин, у Београду 1809. — П. Срећковић, Натпис са једне старе чаше. — М. Драговић, Материјали за историју Црне Горе, прилог 4 и 5; Материјали за историју града Рисна. — Љ. Стојановић, Зборник 18-ог века, Три српска јеванђеља 13—14 столећа, Два зборника лекарија, Живот св. Симеуна и св. Саве од Теодосија Хиландарца, Записи са рукописа придворне библиотеке у Бечу. — П. Срећковић Вучићев пасош 1842. — Биографије чланова ученога друштва, 1—40; друге биографије 1—20. — А. Николић, Автобиографија. — Јов. Гавриловић, Мемоари. — Д. Посниковић, Библиографија за 1879 и 80, за 1881 и 82 и за 1885.

8° и 9° Гласник 74-и и 75-и: Д. Руварац, Ко је писац књиге: Житије и сл. дјела Петра Великог; Писма

Вићентија Јовановића, Договор и закључак нар. старешина у Београду 1733. — В. Вујић проф. у Карловцима, Стара и нова психологија. — Љ. Стојановић, Марин Скадранин о Скендер-бегу; Пећки Родослов. — С. М. Лозанић, Анализе срп. минералних вода, VIII—XI. — Г. Витковић, Нови историјски споменици. — Д. К. Јовановић, Горња Тимочка Крајина.

10° Гласник 76-и: Архим. Леонида, Српска старопечатна издања војводе Б. Вуковића. — Писмо митрополита Михаила, са 4 иконице- — С. М. Лозанић, О тачци топљења и кристалном облику дифенилтијокарбамида; О дејству смеше азотне киселине. — Титонска фауна на Гребену. — М. Бан, Живот мајора Мише. — Митрићевић, Фрајкорци (документ). — Прота Игњат лозанички, Српска имена оба рода. — Ј. Ђаја, превод једне партије Мавра Орбина. — Остали рукописи из г. 1884-е и 86-е, који су на оцени.

11° Дјела Ђ. Даничића, књига I, Омањи списи.

12° Б. Петрановић. Три књиге нар. песама, у рукопису.

Ваља вратити:

13° Дела Јоксима Новића.

14° Списе Вука Врчевића.

15° Различне непримљене списе (петорици књижевника).

Бр. 4.

На захтев Управе дају јој се преписи, са потписима чланова Привременог Одбора и управе, од дневника касе за годину 1886-у и од списка ствари.

Бр. 5.

Настаје приправа за предају књижне магазе друштвених издања и библиотеке ученога друштва Привременом Одбору.

Одбор за науке државне и историјске.

I састанак, 15-ог септембра 1887.

Председник одбора, архимандрит Н. Дучић, чланови: Б. Јовановић, Г. Витковић, Ј. Авакумовић, Љ. Ковачевић, М. Ђ. Милићевић, д-р М. Спасић, М. Ракић, д-р Н. Крстић, Ст. Бошковић и Ј. Бошковић секретар.

Бр. 1.

Актом г. министра просвете од 25-ог јуна ов. год. Пбр. 6839 повраћена је управа српскога ученог друштва у своја пређашња права и наређено је, да се позову одбори друштва, којима је ред да изберу нове председнике, да они то учине и тиме управу попуне. Према томе стављен је на дневни ред: Избор новога председника овоме одбору, по што је дојакошњему истекао рок.

По претресу одлучено би једногласно: да г. Дучић остане и даље председник овога одбора, док не прође главни скуп друштва.

Одбор за науке философске и филолошке.

I састанак, 19-ог септембра 1887.

Били су: Г. Витковић, Ђ. Малетић, Ј. Бошковић, Ј. Ђорђевић, д-р Ј. Туроман, Љ. Ковачевић, М. Ђ. Милићевић, М. П. Шапчанин, Св. Вуловић, д-р В. Бакић. При крају састанка били су и А. Васиљевић и Ј. Авакумовић, министри.

Б. 1.

По што председник овога одбора г. А. Васиљевић, није дошао на овај састанак, то је одбор изабрао г. Ђ. Малетића за заменика председника овом састанку.

Бр. 2.

По што је дојакошњем председнику истекао рок, а и због промене положаја, одбор је изабрао Ђ. Малетића за председника свога за ову годину.

УПРАВА

II састанак, 24-ог септембра 1887.

Потпредседник архимандрит Н. Дучић, чланови: С. Лозанић, А. Бугарски и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

По што је дојакошњем управноме члану и потпредседнику друштва, г. А. Васиљевићу, истекао законити рок, то се за потпредседника друштву једногласно бира г. архимандрит Н. Дучић.

Бр. 2.

Прочита се акт г. министра просвете од 25-ог јуна ове год. Пбр. 6839, којим је разрешен Привремени Одбор од 27-ог марта ове год. Пбр. 3385, са препоруком, да све друштвене послове, који се пред њим налазе, преда управи српскога ученог друштва, којој се све то наново поверава, као једином законитом представнику друштва. Тако исто и новци који су претекли од државне помоћи за 1886-у, у колико их поменути одбор није утрошио на друштвене смерове, стављају се на расположење управи ученог друштва. Управи се пак овој препоручује, да се по закону делимично обнови и да посвршује све оне послове друштва, који остадоше недовршени прекидом управиног рада од 27-ог марта ове године.

Бр. 3.

Потпредседник извештава, да се услед горњега министарског акта састао најпре одбор за науке историјске и државне 15-ог септембра ове год., и одлучио је једногласно: да дојакошњи председник одбора, архимандрит Н. Дучић, остане и даље на своме месту, док не прође главни скуп друштва. А 19-ог септембра ове год. састао се одбор за науке философске, па је изабрао себи за председника г. Ђ. Малетића.

Узима се на знање.

Бр. 4.

Секретар извештава да је, услед поменутог акта министарског, примио касу и архиву друштвену од Привременог Одбора, 3-ег септ. ове год., по списковима. Од државне помоћи за другу половину 1886-е примио је: у признаницама 5780·30, а у сребру 1903·50, свега 7683·80 динара.

Узима се на знање.

Бр. 5.

Одлучено би, да се фотолитографској радионици гл. ђенералштаба исплати рачун, у 209·30 динара, за слике у Гласнику 67-ом.

Бр. 6.

Одобрава се одлука председништва, да се Гласник 67-и продаје по 3 динара (место по 2, као обично), јер је двојином толики, колике су остале обичне књиге, и што има у њему слика.

Бр. 7.

Одлучено би, да се врате списи В. Врчевића и Јокс. Новића, према пређашњим одлукама управиним.

Бр. 8.

Г. Јаша Игњатовић, пуномоћник општине коморанске, тражи да се врате споменици, које је речена општина предала г. Витковићу, а овај једне ученом друштву (књижевне) а друге народном музеју (уметничке) у Београду. Наше министарство просвете шаље та акта управи ученог друштва на извештај.

Решено, да секретар, до другога састанка управина, спреми одговор у распри око „Коморанских Споменика," по актима и према стању ствари.

Бр. 9.

Одлучено, да се пошље распис свима књижарима-комисионарима (на број 11), с молбом: да изволе послати

обрачун и новце, најдаље до 10 октобра ов. год., како би се за главни скуп који је на прагу, могли завршити друштвени рачуни за последње две године.

Бр. 10.

Решено је, да се замоли господин министар просвете за одобрење, да се могу штампати и као засебна књига издати сви необјављени записници друштва.

Бр. 11.

Секретар јавља, да су разаслани Гласници 65, 66 и 67 свима домаћим и страним члановима и друштвима.

Узима се на знање.

Бр. 12.

Одобрава се, да се издања друштвена, којих још има, даду члановима: А. Дозону, А. де Губернатису и д-ру В. Бакићу.

Бр. 13.

Наређује се, да секретар склопи рачуне друштвене, од 1-ог новембра 1885-е до 1-ог новембра 1887, па да их поднесе скупом изабраним прегледачима на преглед.

Бр. 14.

Одлучено би, да управа спреми свој извештај о раду друштва за последње две године.

Бр. 15.

Решено је, да главни скуп друштва буде месеца новембра ове године.

Списак књига

које је српско учено друштво са захвалношћу примило.

1. Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. За 1886, св. II, III, IV, за 1887 св. I—IV, за 1888 св. I. Књига 146—153. У Новом Саду 1886, 1887, 1888.

2. Право. Лист за правне науке и правосуђе. Уређује Ст. Максимовић. Год. II. Св. 5—7, 9. Београд 1886.

3. Програм српске велике гимназије карловачке, за школску годину 188⁵/₆. Уређује директор гимназије. Год. XXXIV. Књ. XXVII. У Новом Саду 1886.

4. Пастирска посланица богоспасајемој пастви епархије жичке од епископа Никанора. Београд 1886.

5. Канонично писмо православног епископа жичког Никанора. У Београду 1887.

6. Таблица разноврсних примера сродства од епископа жичког Никанора Ружичића. У Београду 1887.

7. Шематизам православне српске митрополије и ардијецезе дабро-босанске за годину 1884, 1885 и 1886. У Сарајеву, 1886.

8. Истина. Лист за богословску науку и пастирску практику. Уређује проф. Јован Вучковић, а II годину проф. Никанор Ракетић. Год. I. бр. 7 (13) — 24 (30). — Год. II. бр. 5, 6. У Задру 1886, 1887.

9. За што сам отпуштен из српске државне службе? Од Н. Дучића архимандрита. У Београду 1886.

10. Мало више светлости. у своју одбрану написао Миша Димитријевић. У Новом Саду 1886.

11. Позориште. Уређује А. Хаџић. Год. XII. Бр. 1, 5,—13, 18—21. У Новом Саду 1887.

12. Статистичке белешке IV. Од Богољуба Јовановића. Београд 1887.

13. Технички термини у законодавству. Од д-ра В. Богишића. Превео с руског писаног изворника Н. Дучић архимандрит. Београд 1887.

14. Омладина. Часопис за науку, књижевност и друштвени живот. Издаје Уједињена Омладина. Год. II. Бр. 4—8. Уређује и одговара Сава Кукић. У Београду 1888.

15. Приказ 67 књиге Гласника српскога ученог друштва. У Београду 1887.

16. Недјељко. Спјевао О. М. Утјешеновић — Острожински. У Бечу 1888.

17. Поводом црногорскога грађанског законика неколико ријечи о начелима и методу усвојеном при изради. Писмо једноме пријатељу од В. Богишића, превео с француског језика Н. Дучић архимандрит. У Београду 1888.

18. Viestnik hrvatskoga arheologičkoga družtva. God. VIII. br. 2, 3, 4. God. XI. br. 1, 4. God. X. br. 1, 2. U Zagrebu, 1886, 1887, 1888.

19. Priručni rječnik sveobćega znanja ili mala hrvatska enciklopedija. Obradjuju Dr. Ivan Zoch i Josif Mencin. Knjiga I, II. sveščić, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22. U Osjeku 1887, 1888.

20. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Obrađuje P. Budmani. Svezak 8, 4 drugoga dijela, svezak 9, 1 trećega dijela. U Zagrebu 1886, 1887.

21. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXVIII, LXXIX, LXXX, LXXXI—XCI. Matematičko-prirodoslovni razred, knjiga LXXXIII. U Zagrebu 1886, 1887, 1888.

22. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium. Volumen XVI, XVII, XVIII. U Zagrebu 1885, 1886, 1887.

23. Starine. Na sviet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XVIII, XIX. U Zagrebu 1886, 1887.

24. Orvos-természettudományi értesitő. A kolosvári orvos-természettudományi társulat és az erdélyi muzeumegylet természettudományi szakosztályának tartott szakülléseiről és népszerű természettudományi estélyeiről.

I	orvosi	szak,	I	füzet,	1879,	IV	évfolyam
„	„	„	„	„	1880,	V	„
„	„	„	„	„	1883,	VIII	„
„	„	„	„	„	1884,	IX	„
«	„	„	„	„	1885,	X	„

I	orvosi	szak,	I	füset,	1886,	XI	évfolyam	
„	„	„	„	„	1887,	XII	„	
„	„	„	„	„	1888,	XIII	„	
„	„	„	II	„	1879,	IV	„	
„	„	„	„	„	1880,	V	„	
„	„	„	„	„	1883,	VIII	„	
„	„	„	„	„	1884,	IX	„	
„	„	„	„	„	1885,	X	„	
„	„	„	„	„	1886,	XI	„	
„	„	„	„	„	1887,	XII	„	
„	„	„	III	„	1879,	IV	„	1 es 2 fele.
„	„	„	„	„	1880,	V	„	
„	„	„	„	„	1881,	VI	„	
„	„	„	„	„	1882,	VIII	„	
„	„	„	„	„	1883,	VIII	„	
„	„	„	„	„	1884,	IX	„	
„	„	„	„	„	1885,	V	„	
„	„	„	„	„	1886,	XI	„	
„	„	„	„	„	1887,	XII	„	
II	természettudományi	szak	I	füzet,	1879,	IV	évfolyam	
„	„	„	„	„	1883,	VIII	„	
„	„	„	2	„	1883,	IX	„	
„	„	„	I	„	1884.	IX	„	
„	„	„	„	„	1885,	X	„	
„	„	„	„	„	1886,	XI	„	
„	„	„	„	„	1887,	XII	„	
„	„	„	„	„	1888,	XIII	„	
„	„	„	II	„	1879,	IV	„	
„	„	„	„	„	1880,	V	„	
„	„	„	„	„	1884,	IX	„	
„	„	„	„	„	1885,	X	„	
„	„	„	„	„	1886,	XI	„	
„	„	„	„	„	1887,	XII	„	
„	„	„	„	„	1888,	XIII	„	
„	„	„	III	„	1879,	IV	„	
„	„	„	„	„	1880,	V	„	
„	„	„	„	„	1881,	VI	„	
„	„	„	„	„	1882,	VIII	„	

II természettudományi szak III füzet, 1883, VIII évfolyam
" " " " " 1884, IX "
" " " " " 1885, X "
" " " " " 1886, XI "
" " " " " 1887, XII "
III népszerü előadások, 1879, IV évfolyam, I, II füzet
" " " 1880, V " I, II "
" " " 1881, VI " II "
" " " 1882, VII " 1, 2, 3, 4. szám
" " " 1883, VIII " 3, 4, 5 "
" " " 1884, IX " 1, 2, szám
" " " 1885, X " 1, 2 "
" " " 1886, XI " 1, 2 "
" " " 1887, XII " 1, 2 "
" " " 1888, XIII " 1, 2 füzet

25. Erdélyi muzeum-egylet évkönyvei. Uj folyam, I—VII szám. Második kötet, I—X szám.

26. Értesitő a „kolosvári orvos-természettudományi társulat"-nak az 1876, 1877, 1878 evben tartott orvosi, természettudományi szakülőseiről és népszerü természettudományi estélyeiről. Öszszeállitotta Hőgyes Endre titkár. Kolosvárt, 1876, 1877, 1878.

27. Névjegyzék és tárgymutató a kolosvári orvos-természettudományi társulat 1876—1883 megjelent kiadványaihoz. Öszszeállitotta Dr. Daday Jenő. Kolosvart, 1884.

28. Starine. Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XVIII, XIX. U Zagrebu 1886, 1887.

29. Полное собраніе сочиненій И. С. Аксакова. Томъ первый. Москва 1886. (Два примерка).

30. Сборникъ стихотвореній И. С. Аксакова († 27-го Января, 1886 года). Съ портретомъ автора. Москва 1886.

31. Сборникъ статей напечатанныхъ въ разныхъ періодическыхъ изданіяхъ по случаю кончины И. С. Аксакова. Москва 1886.

32. Журналъ министерства народнаго просвѣщенія. Шестое десятилѣтіе, часть CCXLVII. 1886 Іюнь. CCXLVIII,

1886 Декабрь, CCXLIX, 1887 Январь, CCL Фебраль, CCLI Іюнь. С.-Петербургъ 1886, 1887.

33. Православный палестинскій сборникъ. 14-й выпускъ. Изданіе православнаго палестинскаго общества. С.-Петербургъ 1886.

34. Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ (въ Призрѣнѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ). Изъ путевихъ записокъ И. С. Ястребова. С.-Петербургъ 1886. (Два примерка).

35. Варшавскія университетскія извѣстія 1885. № 7—9. 1886. № 1—9. 1887. № 4—6. 1888. 1—6. Варшава 1886, 1887, 1888.

36. Университетскія извѣстія. 1886. Годъ XXVI № 2—8, 12. 1887. Годъ XXVII № 1, 4, 6, 7, 11, 12. 1888. Годъ XXVIII № 1, 2, 4. 5. Кіевъ 1886, 1887, 1888.

37. Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества, издаваемыя подъ редакціею секретаря общества. Томъ XXII. 1886. Выпускъ II—VI. — Томъ XXIII. 1887. Выпускъ I, II, IV. Томъ XXIV. 1888. Выпускъ I, II. С.-Петербургъ 1886, 1887, 1888.

38. Отчетъ императорскаго русскаго географическаго общества за 1885, 1887 годъ. С.-Петербургъ 1886, 1888.

39. Сельское хозяйство и лѣсоводство. Журналъ министерства государственныхъ имуществъ. 1886 Октябръ, Ноябръ, Декабрь. 1887 Январь, Апрѣль. С.-Петербургъ 1886, 1887.

40. Letopis Matice Slovenske za leto 1886, 1888. Uredil Fr. Levec. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V. Ljubljani 1886, 1888.

41. Ljubljanski mješčanje v minulih stoletjih. Kulturhistorične študie zajete iz ljubljanskega mesnega arhiva. Spisal Ivan Vrhovec c. kr. gimnaz. profesor. Ljubljana 1886.

42. Lat temu dwieście. Opowiesć na tle dziejów kroacyi. T. T Ježa. Warszawa 1887.

43. Sprawozdavie z czynnošci zakladu narodowego imenia ossolińskich za rok 1886, 1887. We Lwowie, 1886, 1887.

44. Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae. Raguza és Magyarország oklevéltára. Öszszállitotta Gelcics József. Budapest, 1887.

45. Nowy zakoń. Do hornjoserbšćiny po rjedźe Vulgaty předložištaj Jurij Lusćansky a Michal Hórnik. Zešiwik I, II. Budyšin 1887.

46. Sielo za zabavu i pouku. Složio za djevojčice Janko Tomić. U Zagrebu 1887.

47. Периодическо списание на българското книжовно дружество въ Срѣдецъ. Редакторъ Т. Пѣевъ. Книжка XVIII, XIX, XX. Срѣдецъ 1885, 1886.

48. Статистическа извѣстия. Издание на статистическото бюро. 1886. № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. — София 1886, 1887.

49. Статистика за търговията на българското княжество съ чуждитѣ дьржави за 1882 и 1884 година. Издава статистическото бюро. София 1887.

50. Геологически екскурзии въ юго-западна България. Отъ Георги Н. Златарски. София, 1885.

51. Петрографски изслѣдования врху еруптивнитѣ и метаморфнитѣ скали на България. Събралъ и изучилъ Георги Н. Златарски. Срѣдецъ 1884.

52. Геологически профилъ отъ Орхание презъ Абланица, около Драговица, Палега, Голѣма Бресница, Дерманци до Плѣвенъ. Отъ Георги Н. Златарски. Срѣдецъ 1883.

53. Геологически и палеонтологически бѣлѣжки между Плѣвенъ и Троянски Балканъ. Отъ Георги Н. Златарски. Срѣдецъ 1884.

54. За събирането и изучаването на народнитѣ юридически обичаи. Отъ С. С. Бобчевъ. Пловдивъ 1883.

55. Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи. Събралъ и наредилъ С. С. Бобчевъ. Часть първа. Гражданско право. Отдѣл I. Семейно право.

56. Лингвистично-исторически расужденія А. З. Петрушевича. Львовъ 1887.

57. Извѣстія С.-Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества. Годъ Пятый 1888. № 1, 2, 6. 7, 8. С.-Петербургъ, 1888.

58. Вѣстникъ Славянства. Сборникъ издаваемый Владимиромъ Качановскимъ. 1888. Книга 1. Казань 1888.

59. Записки императорской академіи наукъ. Томъ пятьдесятъ пятый. Книжка I (два комада). Томъ пятьдесятъ четвертій. Томъ пятьдесятъ шестой. Книжка I, II. Санктпетербургъ 1886, 1887.

60. Древности труды императорскаго московскаго археологическаго общества. Изданные подъ редакціею В. Е. Румянцова, товарища предсѣдателя общества. Томъ одиннадцатый. Выпускъ I, II, III. Москва 1886, 1887.

61. Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ. Томъ тридцатъ шестой, тридцатъ седъмой, тридцатъ восьмой, тридцатъ девятый, сороковой, сорокъ первый. Санктпетербургъ 1885, 1886, 1887.

62. Annalen des k. k. naturhistorischen Hofmuseums. Redigirt von Dr. Franz Ritter von Hauer. Band I. № 2, 3, 4. — Band II. № 1 2, 3, 4. — Band III. № 1. Wien 1886, 1887, 1888.

63. Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1886. I—XXXIX, XIX—XXXIX, XL. XLI. XLIII. XLIV. XLV. XLVII. — LIII, 1887. I—XXXVIII, XL—LIV. Berlin, 1886, 1887.

64. Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.

Philosophisch-historische Classe. Band CX. Heft I, II. Band CXII. Heft I, II. Band CXIII. Heft I, II. — Jahrgang 1886. Band CXIV. Heft I, II. CXV. Jahrgang 1887.

Mathematisch-nalurwissenschaftliche Classe

XCI.	Band,	V	Heft,	Erste	Abtheilung.
XCI.	„	IV, V	„	Zweite	„
XCI.	„	III—V	„	Dritte	„
XCII.	„	I—V	„	Erste	„
XCII.	„	I—V	„	Zweite	„
XCII.	„	I—V	„	Dritte	„
XCIII.	«	I—III	„	Erste	„
XCIII.	„	I, II	„	Zweite	„

XCIII. Band,	I—V. Heft		Dritte Abtheilung.
XCIV. „	I—V. „		
XCV. „	I—V. „		
XCVI. „	I—V. „		
XCIII. Band	IV—V. Heft		Erste Abtheilung.
XCIV. „	I—V. „		
XCV. „	I—V. „		
XCVI. „	I—V. „		
XCIII. Band,	III—V. Heft		Zweite Abtheilung.
XCIV. „	I—V. „		
XCV. „	I—V. „		
XCVI. „	I—V. „		

Wien 1886, 1887, 1888.

65. Register zu den Bänden 101 bis 110 der Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. XI. Wien.

66. Almanach der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Sechs — Siebenunddreissigster Jahrgang 1886, 1887. — Wien 1886, 1887.

67. Mittheilungen der kais. königl. geographischen Gesellschaft in Wien 1885, 1886, 1887. Redigiert von Dr. Franz. Ritter von Le Monnier. XXVIII—XXX Band. Wien. 1885, 1886, 1887.

68. Mittheilungen des Vereins für Erdkunde zu Leipzig. 1883, I und II Abtheilung, 1884, 1885. Leipzig 1884, 1885, 1886.

69. Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München 1885, Heft IV; 1886, Heft I—IV; 1887, Heft III. München 1886, 1887.

70. Sitzungsberichte der mathematisch-physikalischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München, 1885, Heft IV, 1886, Heft I—III. München 1886.

71. Abhandlungen der philosophisch-philologischen Classe der königlich-bayerischen Akademie der Wissenschaften. Siebzehnten Bandes dritte Abtheilung. In der Reihe der Denkschriften der LIX. Band. München 1886.

72. Abhandlungen der historischen Classe der königlich-bayerischen Akademie der Wissenschaften. Siebzehnten Bandes dritte Abtheilung. In der Reihe der Denkschriften der LVIII. Band. München 1886.

73. Abhandlungen der mathematisch-physikalischen Classe der königlich-bayerischen Akademie der Wissenschaften. Fünfzehnten Bandes dritte Abtheilung, Sechzehnten Bandes erste Abtheilung. München 1886, 1887.

74. Geologische Uebersicht des Königreiches Serbien von J. M. Žujović. Wien 1886.

75. Bauthätigkeit Budapest's in den Jahren 1875—1884. Von Josef Körösi. Berlin 1886.

76. Resultate der am 1 Juli 1886 durchgeführten Conscription der Bevölkerung Budapest's von Josef Körösi. Berlin 1887.

77. Catalogue raisonné de l' exposition du Bureau de statistique de la ville de Budapest. Redigé par Joseph Körösi. Berlin 1885.

78. Berichtigungen Helvellaceen betreffend von Stephan Schulzer von Müggenburg. Zagreb, 1886.

79. Einige Worte über die Magyarhon Myxogastrei irta Hazslinski Frigyes, Eperjes 1887, von Stephan Schulzer von Müggenburg. Agram 1886.

80. Eine neue Conifere in den östlichen Alpen von Dr. J. Pančić. Belgrad 1876.

81. Ueber die Pentastomen und P. denticulatum aus der Leber des Pferdes. Von Prof. Dr. J. Csokor.

82. Jahrbuch des kaiserlich-königlichen geologischen Reichsanstalt. Jahrgang 1886. XXXVI. Band. 2, 3, 4 Heft. Jahrgang 1887, XXXVII. Band, 2 Heft. Wien 1886, 1887.

83. Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt. Jahrgang 1886, № 5—18. Jahrgang 1887, № 1, 9—18. Jahrgang 1888, № 1—4. Wien 1886, 1887, 1888.

84. Ueber die liasischen Cephalopoden der Hierlatz bei Hallstatt. Von G. Geyer. Abhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, Band XII, № 4. Wien 1886.

85. Ueber die Fauna der Nicht-marinen Ablagerungen der oberen Kreide des Csingerthales bei Ajka im Bakony und über die einige Conchylien der Gosaumergel von Aigen bei Salzburg. Von Dr. Leopold Tausch. Abhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt. Band XII. № 1. Wien 1886.

86. Beitrag zur Kenntniss der Flora des Kalktuffes und der Kalktuff-Breccie von Hötting bei Insbruck. Von Dr. Stur. Abhandlungen der k. k. Reichsanstalt. Band XII. № 2. Wien 1886.

87. Ueber die Fauna der Oolithe von Cap S. Vigilio verbunden mit einer Studie über die obere Liasgrenze. Von M. Vacek. Abhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, Band XII. № 3. Wien 1886.

88. Fossile Mollusken des Tert.-Beckens von Wien. Von Hörnes. II Band.

89. Gedächtnissrede auf Carl Theodor v. Siebold gehalten in der öffentlichen Sitzung der k. b. Akademie der Wissenschaften von Richard Hertwig. München 1886.

90. Gedächtnissrede auf Leopold von Ranke gehalten in der öffentlichen Sitzung der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München von Wilchelm von Giesebrecht. München 1887.

91. Gedächtnissrede auf Joseph von Frauenhofer zur Feier hundertsten Geburtstages. Von Carl Max Bauernfeind. München 1887.

92. Actes du sixième congrès international des orientalistes tenu en 1883 à Leide. Quartième partie. Sectione 3: Africaine, 4: De l' extrème — Orient et 5: Polynésienne. Leide 1885.

93. Annual report of the board of regents of the Smithsonian Institution. For the year 1883, 1884, Part II. 1885, Part II. Washington 1885, 1886.

94. Mémoire bosniako-herzégovinien adressé aux amis de la liberté et da la justice siégeant aux Parlements et en général aux réprésentants du peuple et de l' opinion publique. Bucarest 1886.

95. La mission de l' adjutant-commandant Mériage à Widin. (1807—1809). Par Auguste Boppe. Paris 1886.

96. Bulletin des publication nouvelles de la Librairie Gauthier-Villars. Année 1885, IIIe et IVe trimestre. Paris, 1886.

97. Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. Année 1886. № 1—4. Année 1887. № 1, 3. Année 1888. № 1. Moscou 1886, 1887, 1888.

98. Gli Slavi Serbi dell' Italia. Ricordi del Prof. Risto Kovacic. Fascicolo I. Terni. 1885.

99. Sacra novena e compendio storico di S. Nilola di Bari. Bari 1883.

100. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXIII. 1885—1886 Serie quarta. Rendiconti publicati per cura dei segretari. Volume II° Fascicolo 8°—14°. Volume II° Fascicolo 1°—12° (2° Semestre). Volume III° Fascicolo 1°—6° (1° Semestre), 1887. Anno CCLXXXIV. Serie quarta. Volume III° Fascicolo 1°—13° Volume III° Fascicolo 1, 2, 3 (2° Semestre). Anno CCLXXXV. 1888. Serie quatra. Volume IV° Fascicolo 1°—3°. Fascicolo 11°—13°. Volume VI° Fascicolo 4°, 5°. Roma 1886, 1887, 1888.

101. Analele academiei romane. Seria II. — Tomul VII. 1884—85. Secţiunea II. Tomul VIII. 1885—86. Secţiunea I. Bucuresci, 1886.

102. Dicţionarul limbei istorice si poporane a românilor. Sub auspiciele Academiei Romane de B. Petriceicu — Hasdeu. Fasciora III, IV. Bucuresci. 1886, 1887.

103. Documente privitore la Ictoria Romanilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. Volumul V. Partea II. 1650—1699. Volumul I. (1199—1345).

104. Documente privitore la Istoria Românilor. Urmare la colecţiunela lui Eudoxiu de Hurmuzaki. Suplement I. Volumen I. 1518—1780. Bucuresci, 1886.

105. Contributiune la studiul pelagrei de Valerian George Nagresku Doctor in Medicina de la Facultatea diu Montpellier. Bucuresci, 1886.

106. Fragmente zur Geschichte der Rumänen von Eudoxius Freiherrn von Hurmuzaki. Fünfter Band. Bucuresci 1886.

107. Miron Costin. Opere complete după manuscriptae, cu variante se note o recensiune a tuturor codicelor cunoscute pana asta-di bibliografia, biografia lui Miron Costin, de V. A. Urechia, Tomul II. Bucuresci, 1888.

108. Psaltirea inversuri intocmita de Dosofteiu mitropolitu moldovei 1671—1686. Publicata de Prof. I. Bianu. Bucuresci, 1887.

109. The english constitution. By Walter Bagehot. New edition. London, 1878.

110. Antinoos. Eine kunstarchaeologische Untersuchung von Dr. L. Dietrichson. Christiania, 1884.

111. Om humanisten og satirikeren Iohan Lauremberg. Af Dr. Ludvig Daae. Chistiania, 1884.

112. Catul 's Digsting. Oplyst i dens sammenhaeng med deu tidligere graeske og latinske literatur. Af L. B. Stenersen. Kristiania 1887.

113. Udsigt over den romeske satires forksjeleige arter og deres oprindelse af L. B. Stenersen. Kistiania, 1887.

114. Iohannis Agricolae Islebiensis Apophthegmata nonnulla nunc primum edidit Dr. Ludovicus Daae. Christianiae, 1886.

115. Guderne hos Vergil. Af A. B. Drachmann cand. mag. Kjobenhavn, 1887.

116. Catul's Digsting. Af B. Drachmann cand. mag. Kjobenhavn, 1887.

117. Annales de l' observatoire de Moscou. Publiées par le Prof. Dr. Th. Bredicin. Deusième série. Volume I. Livraison 1. Moscou 1886.

118. Glasnik hrvatskoga narodoslovnoga družtva. Uredjuje S. Brusina. Godina I. Broj 1—3. Zagreb, 1886.

119. Marco Zar. Vuk Karadzic e la poesia popolare serba. Estratto dalla „Rivista Contemporanea."

120. La Serbia antica e moderna. Parte prima. La Serbia antica ossia la Mesia, la Dardania e l' Illirico per Georgio Scarabicchi. Volume I. Fascicolo III, IV. Siena, 1887.

121. La Macedoine au point de vue ethnographique, historique et philogogique. Par Offeïcoff. Philippopoli, 1888.

122. Viročni zpráva literárniho a rečnićkého spolku „Slavia“ v Praze za dobu od 1 Dubna 1885. do 30 Zaři 1887. Přednesena ve valné hromadé dne 10 Listopadu 1887. V Praze 1887.

123. *Ἐφημερις ἀρχαιολογικη ἐκδιαδομένη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθηναῖς ἀρχαιολογικῆς ἑταπίας. Περίοδος τρίτη.* 1883, *τεῦχος πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον.* 1884, *τεῦχος πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον.* 1885, *τεῦχος πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον. Ἐν Ἀθηναῖς.* 1883. 1884, 1885.

124. Svilogojstvo za puk. Napisao Stjepan Mažuranić. U Zagrebu 1887.

125. Pripoviesti iz hrvatske povjesti. Napisao Vjek. Klaić. U Zagrebu 1887.

126. Živinski lječnik ili kako se lieči domaća životinja. Napisao Ivan Jagić. U Zagrebu 1887.

127. Emil ili ob uzgoju. Napisao J. J. Rousseau, preveo Ivan Širola. Prvi dio. Zagreb 1888.

128. Ob uzgoju misli Nikole Tomasea s talijanskog preveo Skender Fabković. Zagreb, 1887.

129. Nekoje većinom sintaktične razlike između čakavštine i štokavštine. Napisao Luka Zima. U Zagrebu 1887.

130. Ljetopis Jugoslavenske Akademie znanosti i umjetnosti. Druga sveska 1877—1888. U Zagrebu, 1887.

131. Извѣстія императорскаго общества любителей естествознанія, антропологіи и этнографіи состоящаго при императорскомъ московскомъ университетѣ.

Томъ XLVI, выпускъ 1.

Зоологическій садъ и акклиматизація.

Томъ XLVI, выпускъ 2-ый.

Строеніе махровыхъ цвѣтовъ. Морфологическія изслѣдованія П. Маевскаго.

Томъ XLVII, выпускъ 1.

Московскій Музей прикладныхъ знаній. Воскресныя объясненія коллекцій политехническаго музея. (1884—85

годъ). Подъ редакціею секретаря Комитета Музея В. Д. Левинскаго.

Томъ XLVII, выпускъ 2-ый.

Исто (само 1885—86 годъ).

Томъ XLVIII. Выпускъ 1-ый.

Труды этнографическаго отдѣла императорскаго общества любителей естествознанія, антропологіи и этнографіи при московскомъ университетѣ. Книга VII. Подъ редакціей В. Ѳ. Миллера.

Томъ XLIX. Выпускъ 1-ый и 2-ый.

Антропологическая выставка (1879 года). Томъ четвертый, часть первая и вторая. Подъ редакціею А. Н. Богданова.

Томъ XLIX. Выпускъ 3 и

Томъ L. Выпускъ 1.

Протоколы засѣданій антропологическаго отдѣла общества. Подъ редакціею А. П. Богданова.

Томъ L, выпускъ 2-й.

Протоколы засѣданій зоологическаго отдѣленія общества. Къ исторіи развитія гидроидовъ А. А. Тихомирова.

Томъ LI, выпускъ 1-ый.

Протоколы засѣданій императорскаго общества любителей естествознанія антропологіи и этнографіи.

Томъ LII, выпускъ 1.

Труды лабораторіи зоологическаго музея московскаго университета.

Томъ LII., выпускъ 2, 3.

Труды лабораторіи при зоологическомъ музеѣ московскаго университета. Москва 1886, 1887.

132. Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai. Öszszegyüjtötte és életrajzzal bevezette Dr. Duka Tivadár. Budapest 1885.

133. A királyi kanczellária az Árpádok korában. Irta Fejérpataki László. Budapest, 1885.

134. A bünkisérlet és bevégzett bünycselekmény. A tetteség és részesség tana. Irta Dr. Wlaszics Gyula I. kötet. A tettesség és részesség tana. II. kötet. A bünkisérlet és bevégzett büncselekmény. Budapest, 1887.

135. A franczia könyvdisz a renaissance korban. Székfoglaló értékerés. Danko József, lev. tagtól. Budapest, 1886.

136. Irodalomtörténeti emlékek. Kiadja a m. t. akadémia irodalomtörténeti bizottsága. Első kötet. Budapest, 1886.

137. A gerinczes állatok kiválasztó és ivarszerveinek fejlődése. Irta Dr. Michalkovics Géza. Budapest, 1885.

138. A szönyi béke okmánytára. Szerkeszti Majláth Béla. Budapest, 1885.

139. A dunai hajóhadak története. Irta Dr. Szentklárai Jenő. Budapest, 1886.

140. A linczi béke okirattára. Szerkeszté s jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Budapest, 1885.

141. Magyarországi városok régi számadáskönyvli. Közli Fejérpataki László. Budapest, 1885.

142. Historiae hungariae fontes domestici. Volumen IV. Chronica minora. Recensuit et disquisitionem de anno natali S. Stephani regis adjecit M. Florianus. Budapestini, 1885.

143. A magyar tudományos akadémia könyvtárában levő ösnyomtatványoknak jegyzéke Összeállitotta Hellebrant Árpád. Budapest, 1886.

144. Monumenta comitialia regni Hungariae. Magyar országgyülési emlékek történeti bevezetésekkel. Szerkesztik Dr. Fraknói Vilmos és Dr. Károlyi Árpád. Kilenczedik kötet (1598—1601). Budapest, 1885.

145. Codex diplom. hungaricus andregavensis. Anjoukori okmánytár. Szerkeszti Nagy Imre. Ötödik kötet (1347—1353). Budapest, 1887.

146. Monumenta comitialia regni transsylvaniae. Erdélyi országyülési emlékek. Szerkeszti Szilágyi Sándor. Tizenegyedik kötet (1649—1658). Tizenkettedik kötet (1658—1661). Budapest, 1886, 1887.

147. Diplomatarium relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica. Oklevéltár Bethlen Gábor diplomácziai összekötettései történetéhez a velenczei állami levéltárban Mircse János által eszközölt másolatokból szerkesztette Óváry Lipót. Budapest, 1886.

148. A székesi gróf Bercsényi család, 1525—1835. Eredeti, kézitati kútfőkből irta Thály Kálmán. Első kötet: 1525—1689. Második kötet. 1689—1703. Budapest 1885, 1887.

149. A mathematikai és természettudományi közlemények vonatkozólag a hazai viszonyokra. Szerkeszti B. Eötvös Loránd. XX, XXI kötet (2—5 szám), XXII kötet (1—8 szám). Budapest 1885, 1886.

150. Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. XIII. kötet. Budapest, 1885.

151. Nyelvtudományi közlemények. Szerkeszti Budencz József. Tizenkilenczedik kötet, első, második és harmadik füzet. Budapest, 1885, 1886, 1887.

152. Magyar tudományos akadémiai almanach csillagászati és közenséges naptárral. MDCCCLXXXVI-ra. MDCCCLXXXVII-re. MDCCCLXXXVIII-ra. Budapest, 1885, 1886, 1887.

153. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magy. tud. akadémia. Az I. osztály rendeletéből. Szerkeszti Gyulai Pál osztálytitkár. XII. kötet. VI—XII szám. XIII. kötet I—XII szám. kötet, I—VII szám. Budapest, 1885, 1886, 1887.

154. Értekezések a történelmi tudományok köréből. Kiadja a magy. tud. akadémia. A II osztály rendeletéből. Szerkeszti Pesty Frigyes, osztálytitkár. XII. kötet, III, V—X szám, XIII kötet, I—VII szám. Budapest, 1885, 1886, 1887.

155. Értekezések a mathematikai tudományok köréből. A harmadik osztály rendeletéből. Szerkeszti Szabó József, osztálytitkár. XI kötet, 10 szám. XII. kötet, 1—11 szám. XIII. kötet, 1—3 szám. XIV. kötet, 1 szám. Budapest, 1885, 1886, 1887.

156. Értekezések a természettudományok köréből. A harmadik osztály rendeletéből. Szerkeszti Szabó József, osztálytitkár. XIV. kötet, 9 szám. XV. kötet, 1—19 szám. XVI. kötet, 1—7 szám. XVIII. kötet, 1—5 szám. Budapest 1885, 1886, 1887.

157. Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Kiadja a magyar tudományos akadémia, A II osztály rendeletéből. Szerkeszti Pesty Frigyes osztálytitkár. VII. kötet, X szám. VIII. kötet, I—X szám. IX. kötet, I—VII. szám. Budapest, 1885, 1886, 1887, 1888.

158. A magyar tudományos akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. Szerkeszti főtitkár. III. kötet, 3—10 szám. IV. kötet, 1—10 szám. Budapest, 1885, 1886, 1887.

159. Mathematikai és természettudományi értesitő. Kiadja a magyar tud. akadémia. Szerkeszti König Gyula. III. kötet, 6—9 füzet. IV. kötet, 1—9 szám. V. kötet, 1—5, 7—9 szám. VI. kötet. Budapest, 1885, 1886, 1887.

160. A magyar tudományos akadémia értesitője. A magy. tud. akadémia rendeletéből. Szerkeszti a főtitkár. Tizenkilenczedik évfolyam, 3—6 szam. Huszadik évfolyam, 1—7 szám. 1887, 1—8 szám. 1888, 1 szám. Budapest, 1886, 1887, 1888.

161. Archaeologiai értesitő. A magy. tud. akadémia bizottságának és az orsz. régészeti és emb. társulatnak közlönye. Szerkeszti Hampel József. V. kötet, 3—5 szám. VII. kötet, 1—2 szám. VIII. kötet, 1—5 szám. Budapest, 1885, 1886, 1887, 1888.

162. Archaeologiai közlemények. A hazai műemlékek ismeretének előmozditására. Kiadja a magy. tud. akadémia archaeologiai bizottsága. XIV. kötet, XV. kötet. (Uj folyam XII. kötet). Budapest, 1886.

163. A heraldika vezérfonala. A magy. tud. akadémia történelmi bizottsága megbizásából irta Báró Nyáry Albert. Budapest, 1886.

164. A magyar tudományos akadémia évkönyvei. Tizenhetedik kötet, III—V darab. Tizenhatodik kötet, IV. darab. 1885, 1886, 1887.

165. Ungarische Revue. Mit Unterstützung der ungarischen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von Paul Hunfalvy und Gustav Heinrich. 1885. VIII—X. Heft.

1885. I—X Heft. 1887. I—X Heft. 1888. I—VI Heft. Budapest, 1885, 1886, 1887, 1888.

166. Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn. Herausgegeben von Eötvös, Julius König, Josef von Szabó, Koloman von Szily, Karl von Thán. Redigirt von J. Fröhlich. Dritter, Vierter und Fünfter Band. Budapest, 1885, 1886, 1887.

167. Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zeitschift für die Volkskunde der Bewohner Ungarns und seiner Nebenländer. Redigirt und herausgegeben von Prof. Dr. Anton Herrmann. I. Jahrgang, I, II Heft. Budapest, 1887, 1888.

168. Bulletins de l' academie nationale hongroise des sciences. IV, V. Tirage à part de la Revue Internationale. Florence, 1885, 1886.

169. Régi magyar költők tára. Kiadja a magyar tudományos akadémia. Ötödik kötet. Budapest, 1886.

170. Votják népköltészeti hagyományok. Gyüjtötte és forditotta Dr. Munkacsi Bernát. Kiadja a magy. tud. Akadémia. Budapest, 1887.

171. A phonetika elemei. Irta Dr. Balassa József. Budapest, 1886.

172. Magyar katonai évkönyv 1886-ra. Első évfolyam. Szerkeszti Rónai Horváth Jenő. Budapest, 1887.

173. Bátory István lengyel királylyá választása. 1574—1576. Irta Dr. Szádeczky Lajos. Budapest, 1887.

174. A magyarországi török kincstári defterek. Forditotta Dr. Lászlófalvi Velics Antal, bevezetéssel ellátta és sajtó alá rendezte Kammerer Ernő. Első kötet. 1543—1635. Budapest, 1886.

175. Alsó- sztregovai és rimai Rimai János államiratai és levelezése. Szerkesztette Ipolyi Arnold. Budapest, 1887.

176. Colbert. Irta Ballagi Aladár. Első rész. Budapest, 1887.

177. Isabella és János Zsigmond Lengyelországban. 1552—1556. Irta Szádeczky Lajos. Budapest, 1888.

178. A Magyarország mezőgazdaságának története. Irta Wenzel Gusztáv. Budapest, 1887.

179. Oszmán-török népköltési gyüjtemény. I. kötet: oszmán-török népmesék. Gyüjtötte Dr. Kúnos Ignácz. Budapest, 1887.

180. A magyar határozók. Irta Simonyi Zsigmond. Első kötet első féle. Budapest, 1888.

181. A nemzeti játékszín története. Irta Bayer József. Első és második kötet. Budapest, 1887.

182. Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. Irta Pesti Frigyes. I. kötet. Budapest, 1888.

183. A czigány nyelvtan. Románo csibákero sziklaribe. Irta József főherczeg. Budapest, 1888.

184. Adatok a központi idegrendszer szerkeztetéhez. Thanhoffer Lajos lev. tagtól. Budapest, 1887.

185. Régi magyar nyelvemlékek. Negyedik kötet, masodik osztály. Egyházi vegyes könyv (Winkler-codex). Sajtó alá rendezte és kinyomatta Döbrentei Gábor 1846-ban. Az eredetivel összevetette és előszóval ellátta Volf György. Ötödik kötet. A jordánszky-codex bibliaforditása. Sajtó alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. Kiegészítette és előszóval ellátta Volf György. Budapest, 1888.

186. Diplomatarium alvincianum. Alvinczi Péter okmánytára. Közzétették Gergely Samu és Pettkó Béla. Harmadik kötet. 1685—1689. Budapest, 1887.

187. Bericht über die Nachforschungen am Königsgrabe in Jajce von Dr. Ćiro Truchelka, Custos des bosnisch-hercegovinischen Landes-museum. Sarajevo 1888.

188. Danica. Koledar i ljetopis družtva svetojeronimskoga za prestupnu godinu 1888. Na sviet izdalo Družtvo Sv. Jeronima. U Zagrebu, 1887.

189. Zabavna knjižnica. Založila i na svetlo dala Matica Slovenska. III. zvezek: Prihajač. Povest. IV. zvezek: Erjavčevi izbrani spisi. I Del. V Ljubljani, 1888.

190. Slovenci in 1848. leto. Spisal Jos. Apih, profesor deželne velike realke v nov. Jičinu. V Ljubljani, 1888.

191. Гудало. Часопис за унапређење глазбе. Уређује Милан Петровић. Година прва. Бр. 5—10. Вел. Кикинда, 1886.

192. Две српске игре. За гласовир у четири руке углазботворио Робет Толингер. Дело 11. Својина друштва „Гусле.“ Издања број 5.

193. Русанђанке. Шест песама за мешовит збор у духу певања српског народа. Роберт Толингер. Дело 13. Својина друштва „Гусле.“ Издања број 7.

194. Зачинка. Гусле, хармониум и гласовир. Роберт Толингер. Дело 14. Својина друштва „Гусле.“ Издања број 8.

195. I. Ђулић Змаја Јована Јовановића. Самопев за тенор или сопран са пратњом ситних гуда, хармониума и гласовира. Роберт Толингер. Дело 15. Издања друштва „Гусле.“ Бр. 9.

196. Три песме за два женска гласа, са пратњом гласовира. Роберт Толингер. Дело 16. Издања друштва „Гусле.“ Бр. 10.

197. Један оригинал са наше позорнице. Написао Сима Ј. Аврамовић. (Прештампано из „Отаџбине.“) У Београду, 1888.

198. Јована Бошковића скупљени списи. I и II књига. О српском језику. У Београду, 1887, 1888.

-

THE BORROWER WILL BE CHARGED THE COST OF OVERDUE NOTIFICATION IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW.

BOOK DUE WITH
NOV 7 1980
CANCELLED
NOV 10 1980